ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA
O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU
JUGOSLOVENSKIH NARODA

T O M

IV

KNJIGA 30

REDAKTOR:

Milovan Dželebdžić, ppukovnik

Urednik:

magistar istorijskih nauka
Dimitrije Brajušković, pukovnik

Odgovorni urednik:

Fabijan Trgo, general-major

I Z D A J E
V O J N O I S T O R I J S K I I N S T I T U T

VOJNOISTORIJSKI INSTITUT

ZBORNIK

DOKUMENATA I PODATAKA O NARODNOOSLOBODILAČKOM RATU JUGOSLOVENSKIH NARODA

TOM
IV
KNJIGA 30

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE

BEOGRAD
1968.

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE

— OKTOBAR — NOVEMBAR —

I

DOKUMENTA JEDINICA NARODNOOSLOBODILAČKE VOJSKE I PARTIZANSKIH ODREDA JUGOSLAVIJE

BR. 1

IZVJEŠTAJ ŠTABA 3. KORPUSA OD 1. OKTOBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O RADU VOJNE OBLASTI KORPUSA[1]

ŠTAB III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
1.X.1944
Broj: 2
Tuzla

Dostavlja izveštaj
o radu Vojne oblasti III. Korpusa
od 12.VII. do danas

VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE

Rad Korpusne vojne oblasti III. Korpusa od 12.VII. do oslobođenja Tuzle (17.IX.1944)[2] u glavnom se sveo na Komandu birčanskog područja.[3]

Pre oslobođenja Tuzle formirana je Korpusna vojna oblast sa šefovima otseka i to: šef mobilizacionog otseka major Vojislav Ilić, šef ekonomskog otseka major Branko Jovović, šef saobraćajnog otseka kapetan Radika Ilić, za v.d. šefa sanitetskog

---

[1] Dokumenat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu Vojnoistorijskog instituta (dalje: VII), reg. br. 36-3, k. 408.

[2] Tuzlu su oslobodile jedinice 27. NOU divizije. Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 79.

[3] Vojna oblast 3. korpusa NOVJ je formirana prema naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. februara 1944 (vidi knj. 23, dok. br. 103; Arhiv VII, reg. br. 4-1, k. 15: naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23. februara 1944). Međutim, uslijed ofanzivnih dejstava 13. SS divizije »Handžar«, neke komande vojnih područja i mjesta nisu mogle opstati na svome terenu (vidi knj. 27, dok. br. 42). Početkom septembra 1944, kada jedinice 3. korpusa preduzimaju ofanzivne operacije na sektoru Posavine, Semberije, Trebave i Majevice, obnavljaju se vojnoteritorijalne komande na oslobođenoj teritoriji (vidi dok. br. 53).

otseka dr. Goldner Milan i šef otseka za Zaštitu naroda Nisim Albahari.

Pre oslobođenja Tuzle sav aparat Vojne korpusne oblasti bio je upoznat sa svim zadacima koji su postavljeni po oslobođenju Tuzle tako da se je u Tuzlu ušlo sa organizovanim aparatom i sve je bilo postavljeno na svoje mesto. Oslobođenjem Tuzle formirana je Komanda tuzlanskog područja sa pet Komandi mjesta i to: Komanda mjesta Tuzla, Živinice, Lukavac, Kreka, Gornja Tuzla i Srebrenik. Prema oslobođenoj teritoriji Komande tuzlanskog područja neće biti potrebno ovoliki broj komandi mjesta po proširenju teritorije. Ove smo Komande formirali zato da bi mogli što organizovanije razviti rad po svim otsecima, a kao najglavniji zadatak izvršiti mobilizaciju ljudstva. Takođe je formirana Komanda posavsko-trebavskog područja[4] koja je upućena sa operativnom jedinicom koja ima zadatak čišćenje trebavsko-posavskog područja.[5]

Komanda Majevičkog područja nije još formirana s obzirom da ta teritorija još nije pod kontrolom naših jedinica,[6] a i kadar majevički koji se nalazio na Majevici za vreme ofanzive, prebacio se u Srem,[7] te prema tome nemam nikakvih podataka da li je sačuvan.[8] Sa operativnim jedinicama koje su dobile zadatak da čiste Semberiju i Majevicu, upućen je drug od ove oblasti koji ima zadatak da formira tu Komandu područja i da je uputi u sve poslove.

Romansko područje nije formirano, jer to područje naše jedinice ne kontrolišu. Zenički teren i Ozrenski naše jedinice ne kontrolišu, te prema tome ne postoje nikakvi uslovi za organizaciju Vojno-pozadinske vlasti.

Birčanska Komanda područja imala je najviše uslova za rad, jer su se nalazile uvek operativne jedinice na tom području. Sve zadatke koji se postavljaju pred birčansko područje,

---

[4] O radu toga područja u septembru vidi dok. br. 121.

[5] Taj zadatak su dobile 11. i 38. NOU divizija (vidi dok. br. 53).

[6] Riječ je o situaciji koja je nastala na Majevici poslije neprijateljske ofanzive u aprilu 1944. Tom prilikom jedinice 3. korpusa NOVJ morale su pod borbom, uslijed nadmoćnosti neprijatelja, napustiti Majevicu (vidi knj. 27, dok. br. 39).

[7] Iz Semberije se politički kadar prebacio s jednim bataljonom Majevičkog NOP odreda (vidi knj. 27, dok. br. 53).

[8] Štab 3. korpusa je povremeno održavao vezu sa Majevičkim NOP odredom u Sremu. Krajem avgusta i u septembru, kada se na području Majevice, Trebave, Posavine i Semberije situacija znatno izmijenila u korist NOP-a, Štab 3. korpusa više puta je tražio da se taj odred i partijsko- politički radnici vrate na Majevicu (vidi Arhiv VII, knjigu depeša 3. korpusa NOVJ, reg. br. 1-8/I, list 42, k. 408/A, i knjigu depeša 12. korpusa NOVJ, reg. br. 8-10, str. 127, 183, 195, 248, 250 i 305, k. 589/B). Majevički NOP odred je 5. oktobra prešao Savu kod s. Bare, a 7. oktobra Drinu kod Zvornika (vidi dnevnik 3. bataljona Majevičkog NOP odreda u Arhivu VII, reg. br. 9-7, k. 1626).

može rešiti, jer je Komanda područja na visini. Ona ima organizovane tri Komande mjesta i to: Komanda mjesta Šekovići, Komanda mjesta Vlasenica i Komanda mjesta Spreča. Za vreme boravka naših jedinica u Zvorniku bila je organizovana Komanda mjesta Zvornik koja je prestala da radi po odlasku naših jedinica radi prisustva četničkih bandi i zelenog kadra. Komanda birčanskog područja uspela je da izvrši sve zadatke i pored stalne neprijateljske aktivnosti na tom terenu. Naročito se pokazala ta Komanda područja u snabdevanju operativnih jedinica sa ishranom. S obzirom da je skoro sav Birač pogorio,[9] to moramo Komandu birčanskog područja pomoći u stoci, ishrani i materijalu za pravljenje kuća narodu.

Svi otseci pri Komandi birčanskog područja takođe su izvršili svoje zadatke i imaju vidnih rezultata. Odnos te Komande prema Narodno-oslobodilačkim odborima u pružanju pomoći istim jeste primjeran.

Komanda tuzlanskog područja nije još kompletna usled nedostatka kadrova. Težište rada ove komande za sada je mobilizacija i osposobljavanje željeznica Simin Han — Lukavac i Tuzla — Živinice. Ove pruge su potrebne radi prevoza trupa i naroda, kao i snabdevanje materijalom. Do sada su formirane sledeće radionice: dve muške krojačke radionice sa 24 druga, jedna ženska krojačka radionica sa 24 drugarice, jedna obućarska radionica sa deset drugova, jedna mehaničarska radionica sa devet drugova, jedna stolarska radionica sa 21 drugom, jedna kovačko-kolarska radionica sa 3 druga, jedna sedlarska radionica sa 3 druga, jedna limarska radionica sa 3 druga. Uspostavljene su i brijačke radionice kao i elektrobravarska radionica koja će vršiti opravku električnih instalacija. Sve napred navedene radionice rade punom parom za potrebe Narodno-oslobodilačke vojske. Za sve to osoblje koje radi po tim radionicama organizovana je kolektivna kuhinja. Nad svim tim radionicama formirana je uprava radionica sa 4 člana.

U ostalim područjima i Komandama mjesta formirane su radionice gde je to bilo moguće.

3) *Ekonomski otsek*

Ovaj otsek, kao i svi ostali razvio je svoju punu delatnost po svim granama tek po oslobođenju Tuzle i njenog bazena. Jedino je funkcionisala Komanda birčanskog područja sa svojim ekonomskim i izvršnim organima. Njen je rad bio ograničen s obzirom na situaciju u poslednje vreme. Oslobođenjem Tuzle organizovana je i ekonomska služba pri Komandi područja.

[9] Opširnije o tome i ostalim neprijateljevim zverstvima na prostoru Birča vidi knj. 29, dok. br. 91 i 128.

U svim postojećim Komandama područja i Komandama mjesta postoje i ekonomski organi o kojima ćemo dostaviti karakteristike čim budemo prikupili podatke. Ovaj otsek doći će do punog izražaja oslobođenjem teritorije, i to Posavine i Semberije.

Operativne jedinice III. Korpusa NOVJ snabdevaju se hranom sa terena gde operišu, putem dobrovoljnih priloga, rekvizicije, konfiskacije imovine narodnih neprijatelja i od savezničke pomoći koja se dostavlja avionima. Od ratnog plena u Tuzli snabdeveni su XXVII divizija, XXXVIII. div. i XXVIII. divizija,[10] za nekoliko dana sa raznim životnim namirnicama i priborom. U glavnom ishrana se vrši sa hlebom, mesom i varivom. To isto važi i za ishranu ljudstva u našim ustanovama koje se snabdevaju od Komandi mesta.

Ovaj otsek kao i svi ostali usko sarađuju sa Narodno-oslobodilačkim vlastima po pitanju prebiranja hrane i ishrane naše vojske. Narodno-oslobodilački odbori su nakon dugog prekida tek počeli da rade i rezultati njihovog rada nisu nam još poznati.

O stanju današnje rezervne hrane i obuće i odeće dobiće ekonomski otsek Vrhovnog Štaba posebnim izveštajem od ekonomskog odelenja ove oblasti. Od ratnog plijena najveće su količine soli i sode. Soli ima oko 64 vagona koja se povećava sa dnevnom proizvodnjom od 3 vagona, a sode ima sada na lageru 20 vagona. Za potrebe vojske angažovali smo 20 vagona soli i dnevnu proizvodnju. Sa zalihama s kojima je raspolagala Komanda birčanskog područja ne postoje više, jer je uništeno za vreme neprijateljske ofanzive. Narodno-oslobodilačkom odboru dodeljeno je 44 vagona soli koju deli narodu u zamenu za žito i stoku, kao i za sve ostale potrebe NOV. Takođe Narodno-oslobodilački odbori dele so siromašnim porodicama kao i partizanskim i krajevima koji su postradali u ovoj VII. ofanzivi, naročnto Birač, Majevica i Semberija. Isto tako se vrši razmena sode za žito i drugo. Vrši se evakuacija soli i sode. O postignutim rezultatima podnećemo izveštaj blagovremeno. Ovaj ekonomski otsek raspolaže sa vrlo malim kadrovima koje treba osposobljavati kursevima. Problem ishrane u celoj Istočnoj Bosni biće rešen oslobođenjem Posavine i Semberije, s obzirom da okupator nije uspeo izvući veće količine žita. Sa Semberijom i Posavinom moći ćemo rešiti problem

[10] Dvadeset osma NOU divizija je krajem septembra i početkom oktobra dejstvovala u istočnoj Bosni, na sektoru Majevice i Semberije. Ona je prešla preko Drine 6/7. oktobra 1944. i ušla u sastav 12. korpusa NOVJ, koji je dejstvovao u zapadnoj Srbiji. Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 137.

ishrane za sve krajeve Istočne Bosne. A planskom proizvodnjom, tj. obradom zemljišta, može se izvoziti žito i u ostale pokrajine.

Sanitetski otsek.

Obzirom na pomanjkanje lečnika nije još u svim Područjima, koji pripadaju ovoj oblasti postavljen lečnik. Za tuzlansko područje postavljen je dr. Huso Kapetanović, a za Posavsko--trebavsko područje postavljen je za vršioca dužnosti referenta saniteta dr. Vilim Šmuckler. Za ostala područja nisu postavljeni referenti saniteta.

U gradu Tuzli postavljen je za referenta Komande mjesta dr. Fuad Idrizbegović, za referenta Komande mesta Kreka i Lukavac dr. Jurinac,[11] u Živinicama svršeni bolničar Šerif Duraković. Referentu saniteta III. Korpusa predana su dva lečnika i to dr. Zamolo iz Kreke i dr. Ljahov iz Zvornika.

Pregledom apoteka u Tuzli konfiskovana je apoteka narodnog neprijatelja Plemića, te je ista upotrebljena za Korpusno sanitetsko slagalište. Ovo sanitetsko slagalište bio bi centar za snabdevanje Vojno-operativnih i Vojno-pozadinskih jedinica, a po mogućnosti da se snabdeva i civilno stanovništvo. Iz ostalih apoteka uzeta je izvesna količina materijala koja je potrebna za operativne jedinice.

Bivša Drž. bolnica u Tuzli stavljena je pod našu kontrolu i služi za lečenje naših ranjenika i bolesnika. Radi se na organizaciji hirurškog odelenja u pomenutoj bolnici. Formirane su i bolnice za radnike koji rade u solani i rudnicima Kreki. Na području tuzlanskom organizovane su i prihvatne ambulante. U samoj Tuzli pronađene su zgrade koje će služiti za parenje i kupanje prolazećih trupa, kao i prenoćišta. Te zgrade rade punom parom, s obzirom da prolaze često puta trupe kojima je potrebno parenje i kupanje. Rezultat rada tih zgrada imao bi za rezultate tako da je od dana otvaranja do danas opareno i okupano oko 1400 vojnika.[12] Takođe su organizovane prostorije za prolaz manjih jedinica kroz grad, tako da su uvek čiste i spremne da prime odgovarajući broj vojnika.

Za borbu protiv zaraznih bolesti također su organizovane i pronađene zgrade gde se mogu vršiti pregledi.

Za potrebe vojske mobilisane su 3 zubne ordinacije u Tuzli. Osim tih ordinacija otvorena je vojnička zubna ordinacija koja za sada radi u Tuzli, a kasnije će biti upućivana u Divizijske pokretne bolnice.

---

[11] Ljudevit

[12] Nejasno. Trebalo bi, vjerovatno, da glasi: Kao rezultat rada u tim zgradama, od dana otvaranja do danas opareno je i okupano oko 1400 vojnika.

Organizovana je i veterinarska služba u okviru Vojne oblasti.

O svim detaljima dobićete idući put izveštaj o organizaciji sanitetske službe u Vojno-pozadinskim vlastima ove oblasti.

Molimo za objašnjenje o podnošenju izveštaja šefova otseka pri Korpusnoj oblasti, tj. da li svaki šef podnosi izveštaj svom odelenju Vrhovnog štaba, ili podnose Štabu Korpusa, na osnovu kojih Štab Korpusa podnosi Vrhovnom Štabu.

Da bi dobili jasnu sliku o prirodnim bogatstvima tuzlanskog bazena i potrebe njihove, to ćemo vas upoznati sa istim kao i sa potrebama. Za proizvodju uglja i soli najpotrebniji je eksploziv i karbid, bez koga rudnici ne mogu da rade, jer eksploziv se ne može nabaviti.

Prirodno bogatstvo tuzlanskog bazena (uglja i soli) dovelo je do osnivanja više rudnika, solare i razne industrije u ovom području, koje su iskoristile sirovine ovih krajeva, ili koje su se osnivale radi prisutnosti ugljena.

Ugljen koji se nalazi u ovom bazenu i to u dolini rijeke Spreče i Jale u glavnom jeste lignit od oko 3000 kalorija, dok je ugljen sa gornjeg toka Spreče, krajevi pod Ozrenom i Konjuhom, kao i na planini Majevici, jeste ugljen starijeg porijekla, mrki ugljen dobrog kvaliteta od oko 5000 kalorija.

Za dobivanje ugljena, osnovani su u Kreki državni rudnik sa rovovima Moluhe i Benjamin,[13] kao i državni rudnik u Bukinju. Pod upravu tog rudnika spadaju i rudnici u Puračiću i Miladijama, čiji se ugljen sortira i separira u Kreki i Bukinju. Navedeni rudnici proizvađaju i lignit.

Rudnici u Mušićima, Banovićima, rudnik ugljena u Begov potoku,[14] također državni i izdat, tj. koji je bio izdat u zakup tuzlanskom građaninu Muratu Zaimoviću, koji je rudnik uredio i instalirao o svom trošku i za svoje potrebe. Postoji još rudnik ugljena u Đurđeviku (Đurđevik dd.) koji [je] vlasništvo tvrtke Šumska industrija d.d. Croatia u Živinicama. Svi ovi rudnici kao i rudnik Montanika d.d.[15] na Majevici, proizvodili su mrki ugljen prvoklasne kvalitete od 5000 kalorija.

U predelima saverno od grada Tuzle u neposrednoj blizini grada, kao i na ograncima planine Majevice, postoji između raznih slojeva ugljena velika naslaga soli. Sloj soli počinje u dubini od oko 200 metara, a završava se u dubini od oko 400 metara, ispod zemljine površine. So je izmešana sa ugljem, glinom i drugim raznim mineralnim slojevima tako da se do sada odustalo od dobivanja tvrde soli. Postoje podzemne pukotine, kroz koje površinske vode, a možda i voda rijeke Jale silazi u dubinu, izluživaju se tako i stvaraju gustu rasto-

[13], [14] i [15] Ti rudnici nisu označeni na karti 1 : 100.000.

pinu soli. Pomoću bušotina sa perforiranim cevima, pumpa se ta voda iz dubine od 300—400 metara i služi kao sirovina za proizvodnju soli. Gustoća slane otopine jeste 30—35% Be, t.j. 30—36. Dobivanje slane vode dovelo je do osnutka Solare u Kreki i u Simin-Hanu. Ova poduzeća isparivaju slanu vodu pomoću ugljena ovdašnjih rudokopa i na taj način dobivaju so.

Na prisutnosti slane vode i ugljena bazira se također osnivanje i mogućnost rada jedne velike hemijske tvornice »Solvay d.d. Lukavac«, tvornice amonijačne (prašinaste) sode, kaustične sode i kristalne sode. Lukavac je privatno vlasništvo i spada u interesnu sferu velikog međunarodnog koncerna, koji radi sa »Solvay« patentom. Matična kuća bila je u Belgiji, direkcija u Beču, a poslije je prebačena u Švajcarsku. Momentano ne raspolažemo sa pouzdanim podacima.

U vezi sa ugljenom osnovana je [u] Kreki »Fabrika Kreka d.d.«, tvornica i rafinerija špiritusa, tvornica ugljične kiseline i tištenog kvasca. Privatno vlasništvo Fischla — obitelji. Vlasnici su živjeli u Pragu, gdje su imali također fabriku, a nakon okupacije Češke djelomično su izbjegli u Englesku. (Vrijedno je napomenuti da isti vlasnici posjeduju i fabrike u Zagrebu i to: Me-Ba, fabrika dugmadi i sitnih galanterijskih stvari, »Pokorny« d.d. — fabrika likera i »Destilacija d.d.«, fabrika esencije i eteričnih ulja. U Živinicama postoji Šumska industrija Croatia d.d., privatno vlasništvo za preradu bukovog drveta. Ova pilana imala je jednu veliku instalaciju za preradu parenih bukovih dasaka, koje su tražene po cijelom svijetu za izradu namještaja.—

U Tuzli postoji fabrika koža »Arnošt Landa« — za preradu kravljih, telećih, ovčijih koža i za izradu masne kože za lice obuće, teleći box i kože za postavu. Postoji mogućnost proširenja fabrike za izradu đona.

Državna ciglana u Kreki pod upravom Rudnika troši također ugljen iz ovdašnjeg rudokopa, a isto tako i ciglana u Slavinovicima, koja je vlasništvo građanina Ibrahimovića iz Brčkog.

DRŽAVNI RUDNIK KREKA I DRŽAVNA ELEKTRIČNA CENTRALA RUDNIKA.

Električna centrala državnog rudnika u Kreki je bila jedna velika kaloričnа centrala, koja je bila u stanju da proizvodi oko 2700 KVA električne struje na sat i snabdjevala je električnom energijom sve rudnike u Kreki, Bukinjama, Puračiću, Miladijama, Montaniku, Mušićama, Banovićima, Radinu, Begovom Potoku, Đurđeviku, a davala je struju i za pogon Državne Solare u Kreki i Simin-Hanu, za pogon slanih

bunara, za grad Tuzlu, fabriku kože u Tuzli, prema potrebi tvornice Kreka A.d. u Kreki, a služila je još i za pogon ciglane u Kreki i Slavinovicima i snabdjevala je strujom separaciju ugljena u Živinicama. Prilikom zauzeća Tuzle 1943. god. naše su jedinice minirale jedan dio uređaja te Centrale, jedan dio je izgorio, dok je ostatak ostao neoštećen.

Centrala je imala 5 parnih kazana, od kojih su tri starog sistema, manja su i ostala neoštećena, dok su dva velika kazana sa automatskim loženjem, podminirana tako, da su bojleri — to znači gornji deo kazana, djelomično i to znatno oštećeni. — Popravak ovih kazana momentano je nemoguć, jer za to nema potrebnog materijala, a niti ima odgovarajućeg stručnjaka.—

Strojni deo električne centrale sastojao se od jednog parnog stroja i 2 turbine sa odgovarajućim električnim generatorima. Sva tri su agregata bila miniranjem znatno oštećena. Sada je nađen parni stroj sa generatorom od 320 KVA u ispravnom stanju, u pogonu je i snabdijeva u glavnom grad Tuzlu i fabriku kože u Tuzli sa električnom energijom. Od parnih kazana radi samo jedan. Jedan turbogenerator od 730 KVA bio je uništen, turbina je i sada potpuno neuporabiva, dok je generator popravljen. Drugi turbogenerator bio je također miniran, turbina je ostala ispravna, dok je generator tako oštećen, da je izvršenje popravka za kratko vreme nemoguće. — Mogla bi se izvršiti jedna kombinacija, i to da se spajaju velika turbina sa malim generatorom, na koji bi način Rudnik došao do odgovarajuće količine električne struje (730 KVA), koju bi mogla rasparčavati pojedinim rudnicima kao i za pogon centrifuge Solare i za sušenje soli.—

Osim toga postoji i jedna druga mogućnost, i to da se adaptira električna centrala u Lukavcu i da se montira na tamošnji generator jedan budilac, na koji bi način ovo postrojenje bilo sposobno da daje oko 600 KVA struje i s time bi također osiguralo rad ne samo naznačenih rudnika i solara, slanih bunara, tvornice kože, grada Tuzle itd., nego bi mogla u datom slučaju ustupiti struju i tvornici špirita i kvasca u Kreki, čija je električna centrala potpuno uništena.—

Električna centrala za sadašnji rad ima možda za jedno mjesec dana dovoljno materijala, kako bi mogla nesmetano nastaviti svoj rad, samo je veoma važno da se osigura rad Rudnika, jer u protivnom slučaju Centrala neće imati dovoljno ugljena, a ostaće ne samo sva industrija nego i grad Tuzla i sva okolina bez ugljena, bez električne struje za osvetljenje i za pogon motora.—

Gore navedene popravke, adaptaciju parnog stroja i generatora u Lukavcu, kao i generaciju turbogeneratora u Kreki,

moglo bi se izvršiti sa ovdašnjim stručnjacima i raspoloživim materijalom.—

Potrebe električne centrale, oko 2.500 kg. strojnog ulja, tromjesečno, t.j. 800 kg. mjesečno. Ulje bi se bezuvjetno [moralo] nabaviti, makar i u nešto manjoj količini, jer bez toga ne može centrala raditi. — Na postrojenjima državnog rudnika u Kreki, Bukinju, Puračiću, i Miladijama nisu primećene nikakve izmjene, rudnici su sposobni za rad, samo su donji horizonti, iz kojih se uglavnom vršilo kopanje ugljena, i to glavnih rovova Moluha i Benjamina u Kreki pod vodom, jer električna centrala nije u stanju da savlada potrošak ogromnih sisaljki, koje bi tu vodu izbacivale na površinu. — Usljed toga sposobni su pojedini rudnici pod današnjim uslovima rada električne centrale davati samo sledeće količine ugljena dnevno.—

Kreka — Moluha	8	vagona	dnevno
Kreka Benjamin	4	-"-	-"-
Bukinje	20	-"-	-"-
Puračić	6	-"-	-"-
Miladije	2	-"-	-"-
Ukupno	40	vagona	dnevno

Od gore navedenog ugljena bilo bi oko 50% krupnog ugljena, oko 35% oraha i kocke i 15% prašine. — Međutim je rad rudnika ugljena a s tim i rad državne solare u Kreki i Simin-Hanu uslovljen, *jer rudnik nema exploziva.* Za obaranje ugljenih slojeva manjkao bi ujedno i *karbid,* koji je neophodno potreban za rudarske lampe.—

Rudnik sada raspolaže sa svega 125 kg. exploziva i oko 200 kg. karbida, sa kojim količinama mogao bi da radi odnosno mogao bi da razvuče rad za nekih 10 dana, pri čemu bi nakon podmirivanja vlastite potrebe, t.j. potrebe rudnika državne solare u Kreki, preostalo oko 6 vagona ugljena, za potrebu vlasti odnosno građanstva — dnevno.— Osim toga rudnik ima oko 200 vagona ugljena na zalihi, i to u Kreki, Puračiću, Bukinju, sa kojim bi ugljenom mogla još električna centrala kao i solara raditi nekih 18 dana.—

U koliko bi želeli dakle da uspostavimo sadašnji mogući kapacitet rudnika od 40 vagona ugljena dnevno i da osiguramo rad električne centrale kao i rad državne Solare u Kreki i Simin-Hanu, potrebno bi bilo nabaviti i staviti rudniku na raspolaganje potrebnu količinu exploziva, upaljača i rudarskih kapsli, kao i karbida.—

Potrebe rudnika pri navedenom kapacitetu su sledeće: 130 kg. dinamona ili bilo kakvog drugog pogodnog eksploziva

za rudarske potrebe u obliku patrona od najviše 28 mm, ili u bilo kakvoj povoljnoj,[16] 70 koluta upaljača po 8 metara dužine (t.j. sporogoreći dupli upaljač) i

600 komada rudarskih kapsli, kao i

120 kg. karbida dnevno.—

Može se računati da sada ima rudnik na zalihi oko 2374 koluta upaljača i 13.000 komada rudarskih kapsli broj 8, koja bi količina mogla istrajati 38 odnosno 22 dana normalnog rada. Samo treba da se uzima u obzir da rudnik ne raspolaže sa nikakvim zalihama exploziva niti karbida.—

U koliko bi se uspostavio adaptacijom električne centrale u Lukavcu i kombinacijom turbogeneratora u Kreki normalan predratni kapacitet rudnika, imalo bi se uzimati u obzir povećanje potroška gore navedenih materijala prema razmjerno povećanoj proizvodnji ugljena.

Maksimalni kapacitet rudnika lignita iznašao je u mirno vreme i prije uništenja strojeva električne centrale u Kreki

Kreka, Moluhe, Benjamin, Bukinje	120	vagona	ugljena dnevno
Puračić	6	-"-	-"-
Miladije	4	-"-	-"-
Svega	130	vagona	ugljena lignita dnevno.—

Rudnik je prije uposlio oko 1.500 radnika, ali je taj broj sada odgovarajući smanjen tako, da bi se mogao promet navedenih rudnika i elektrane održavati sa oko 1000 radnika pri dnevnom kapacitetu od 40 vagona.—

U interesnu sferu direkcije državnog rudnika u Kreki spadali su *rudnici: mrkog ugljena u Mušićima, Banovićima, rudnik Radin kao i rudnik u Litvi.* Ovi su rudnici delomično uništeni, a materijal, koji je ostao neoštećen, evakuiran je i prebačen u Kreku. Rudnik u Litvi bio je još za vrijeme mira likvidiran, jer se proizvodnja nije isplatila. Kapacitet ovih rudnika iznašao je:

Mušići	12	vagona	mrkog ugljena
Banovići	30	-"-	-"-
Radin	8	-"-	-"-
ukupno	50	vagona	mrkog ugljena.

Rudnici su međusobno ili spojeni sa željezničkom prugom 76 cm. širine, a ova je vodila do Živinica, gdje se priključila

[16] Nedovršena misao. Vjerovatno: povoljnoj veličini.

željezničkoj mreži Jugoslovenskih državnih željeznica. Željeznička mreža do Živinica jest slabe konstrukcije tako da mogu samo vagoneti i mala lokomotiva služiti za prevoz ugljena. U Živinicama je bila sagrađena separacija ugljena, koja je izgorela. Ovdje se vršio pretovar u normalne željezničke vagone uskog koloseka, te se ugljen expedirao prema potrebi.

Navedeni rudnici ne bi mogli nesmetano početi sa radom i potrebno bi bilo da se izvrši skoro svuda nova instalacija, trebalo bi popraviti lokomotive za prevoz ugljena i eventualno sagraditi u Živinicama novu separaciju.—

Rudnik Begov-Potok, koji je bio izdat u zakup tuzlanskom građaninu Muradbegu Zaimoviću, uništen je također. Za ovaj rudnik vredi ono, što je rečeno za rudnike: Mušiće, Banoviće i Radin. Što se tiče separacije imao je Zaimović u Živinicama vlastitu separaciju, koja je ostala neoštećena. Ova bi separacija mogla služiti u državne svrhe.

Kapacitet rudnika Begov-Potok iznašao je oko *30 vagona mrkog ugljena dnevno.*

Rudnik Đurđevik d.d. u Đurđeviku jeste vlasništvo Šumske Industrije d.d. Croatia u Živinicama. Za ovaj rudnik vredi ono, što je rečeno kod rudnika Begov-Potok. Đurđevik je imao također svoju separaciju u Živinicama, koja je izgorjela. Kapacitet rudnika bio je oko 40 vagona mrkog ugljena dnevno, ali je rudnik izradio, kad je bilo dovoljno radnika, *i 60 vagona ugljena na dan.*

Rudnik mrkog ugljena »Montanika d.d.« na Majevici proizvodio je u prijašnje vreme 16—18 vagona ugljena na dan. Ugljen je bio transportiran pomoću žične željeznice do separacije u Simin-Hanu. Pošto je ugljen bio mješan sa glinom, sagradila je tvrtka pranje ugljena prilikom separacije i dobavljala je svoj produkt radi visoke kalorije za loženje velikih lokomotiva na pruzi Beograd — Zagreb. Rudnik na Majevici, kao i postrojenja rudnika uništena su. — Žična željeznica Majevica — Simin Han također je neuporabiva, a separacija u Simin-Hanu stoji bez motora i pumpi. — Nije nikako moguće renoviranje rudnika, instalacije za kratko vrijeme. — Slojevi ugljena su prilično uski, rad je veoma težak, izdašni slojevi su već iskorišćeni tako, da se skoro ne bi isplatilo uspostaviti pogon rudnika. U zadnje vreme, kada je rudnik mogao da radi *maximalni dnevni kapacitet* iznašao je oko *10 vagona.*

Uzimajući u obzir veliko privredno bogatstvo ugljene oblasti, pod Konjuhom i mogućnost proširenja tamošnjih rudnika, umjesno bi bilo, ostaviti i Montaniku van evidencije.—

Vrijedno je spomenuti da je »Montanika d.d.« bila zadužena na sve strane i da je još za vreme Jugoslavije državni rudnik u Kreki preuzeo saniranje preduzeća. U blizini Sre-

brenika, u Jasenici postoji još i rudnik mrkog ugljena, vlasništvo nekog pokojnog Hajvasa, koji je posve primitivno radio, ugljen je kolima prevažao iz Jasenice do Bukinja, (oko 30 km.) i tu je ugljen vilama sortirao i tovario u vagone za expediciju. O tom rudniku manjkaju nam potrebni podaci. Poznato je samo, da je kvalitet ugljena bio vrlo dobar, ugljen je bio čist od oko 6000 kalorija.

Prema gore iznetom, bio je kapacitet tuzlanskog bazena na mrkom ugljenu sledeći:

Državni rudnici Mušići, Banovići i Radin	50	vagona	na dan
Begov-Potok (Muratbeg Zaimović) . . .	30	-"-	-"-
Đurđevik d.d.	60	-"-	-"-
Montanika	10	-"-	-"-
Ukupno oko	150	-"-	-"-

To je jedno ogromno prirodno bogatstvo, koje bi trebalo iskoristiti racionalno, jer je vrlo lako moguće povećavati kapacitet rudnika, otvarati nove jame i snabdijevati zemlju sa ugljenom dobrog kvaliteta.

Državna Solara u Kreki i Simin-Hanu. Kao što je rečeno, Solare isparivaju slanu vodu i na taj način se dobiva so. Isparivanje vrši se u velikim tavama (kazanima) na dosta jednostavan način. Rad je kontinuiran prema koncentraciji, kada se staloži, onda se kristalizira, povadi se i dodava se svježa slana voda. Solara u Kreki imala je u prijašnje vreme 9 kazana za isparivanje slane vode. 4 kazana sa jednostavnim loženjem, sa kosim nepomičnim roštiljima, 2 kazana sa sličnim loženjem, pomoću ventilatora i 3 kazana sa vrlo modernim loženjem, sa pomičnim rostovima i ventilatorima, sistema »Sperl«. Zgrade, u kojima su se nalazili stari kazani (broj 1—4) zapaljene su u oktobru prošle godine, i s time su bili dijelovi kazana, pokrov kazana i svi drveni podesti uništeni. Od zgrada su preostali samo zidovi. — Inače su kazani većinom neoštećeni, ali u vrlo lošem stanju, tako da bi [se] morao izvršiti generalni popravak. Trebalo bi neke limove izmijeniti, kazan ponovo pokriti, sagraditi podeste, i uopšte cijelu zgradu odnosno sve zgrade adaptirati. — Kapacitet ovih kazana iznašao je oko 9 vagona soli na dan, tj. ukupno 36 tona soli na dan.—

Kazani sa kosim nepomičnim rostovima i ventilatorima, to su kazani broj 5 i 6, ostali su neoštećeni i mogu nesmetano raditi. Ovi kazani daju također po 9 tona soli dnevno, tako da ukupni kapacitet ovih kazana iznaša 18 tona soli dnevno.—

Pomenuta tri kazana br. 7, 8 i 9 neoštećena su, samo je kod jednog kazana i to br. 7. ložište uništeno tako, da ovaj

kazan nije nikako u mogućnosti da radi. Kazani br. 8 i 9 ispravni su i imaju kapacitet od 10 tona soli na dan, t.j. ukupno 20 tona soli dnevno.

Dok kazani br. 5 i 6 imaju svoju primitivnu sušaru soli (to je jedna limena površina, koja se greje pomoću gasova iz ložišta kazana), sagrađena je kod kazana 7, 8 i 9 velika moderna mehanička sušara, pomoću toplog vazduha. Solara ima svoje centrifuge za se, koje nisu u mogućnosti da rade, jer drž. elektrana u Kreki ne može davati dovoljno električne energije za pogon mašina. Ovo isto vrijedi za mehaničku sušaru soli, kao i pogon kazana br. 8 i 9. U normalnim prilikama mogla je Solara ipak dobiti od Rudnika toliko električne energije, da je mogla održavati pogon kazana broj 9, dok su ostala postrojenja bila primorana da ostanu van pogona.— Pogon ventilatora za kazane br. 5 i 6. osigurava Solara sa jednim malim lokomobilom.

Prema gore iznetom u mogućnosti je danas Solara da izradi:

na kazanu broj	5 i 6	1,8	vagona soli dnevno
-"- -"-	9	1	-"- -"-
	Ukupno	2,8	vagona soli dnevno

U koliko se ložišta mogu snabdijevati ugljenom dobre kvalitete (komadasti ugljen), a ložišta automatskih kazana sa ugljenom sorte »orah«, može se taj kapacitet povisiti sa oko 20—25%, i to *na 3,5 vagona dnevno*. Taj je i današnji maximalni kapacitet solare u Kreki. U koliko bi se snabdijevao rudnik u Kreki sa potrebnom količinom exploziva i karbida i u koliko bi se izvršila adaptacija električne instalacije u Lukavcu ili kombinacija turbogeneratora u Kreki, mogla bi solara u Kreki da produlji normalan rad sa kazanima br. 5, 6, 8 i 9 i da dnevno producira 4—5 vagona soli dnevno.

Kako je kod rudnika napomenuto, radiće i davaće rudnik narednih 10 dana, računajući od danas solari dovoljno ugljena za pogon kazana br. 5, 6 i 9 kao i električnu struju za loženje kazana br. 9, i moći će Solara kroz 10 dana proizvesti dnevno okruglo 3 vagona soli. Nakon isteka 10 dana, pretpostavljajući da rudnik ne dobija exploziva i karbida od nas, biće električna centrala i Solara u mogućnosti da još nekih 18 dana rade sa postojećim zalihama ugljena, sa istim kapacitetom. Nakon isteka toga roka, moraće se pogon obustaviti.

Solara u Simin-Hanu. Ima 4 kazana starog sistema i svaki od tih kazana može proizvesti oko 8 tona soli dnevno. Kazani su u ispravnom stanju. Prilikom zadnjeg napada sa strane

četnika, bila su samo vrata i prozori, te stropovi varionice oštećeni, što bi se trebalo popraviti. Osim toga su četnici odneli alat, koji je za rad potreban, ali je Solara u mogućnosti da isti nabavi. Ako bi se dakle uspostavio davanjem exploziva i karbita rudniku u Kreki normalan rad, mogla bi i Solara u Simin-Hanu za kratko vreme započeti sa radom i dnevno proizvesti *3—3 1/2 vagona soli dnevno.* Ukupni kapacitet bio bi u tom slučaju u Solari, Kreki i u Simin-Hanu *6—7 vagona soli dnevno.*

Za osiguranje rada Solare potrebno je da se nabavi za Kreku i Simin-Han 100 + 30 = 130 kg. firnisa *mesečno*
100 + 10 = 110 kg. karbida *mesečno.*—

Tvornica kože Arnošt Landa — Tuzla. Fabrika je privatno vlasništvo gore imenovane tvrtke i uređena je za proizvodnju odnosno za preradu raznih koža za lice (goveđih, kravljih, telećih, ovčijih, kozjih i drugih koža), kao i za oplemenjivanje raznih krzna. — Kožu za đon fabrika nije do sada proizvodila, ali postoji mogućnost da se montira postojeća mašina za valjanje đona, i da se na taj način fabrika proširi. Koža se prerađuje štavljenjem u chrom-alaunu ili ivegetabilnim extractima i izrađuje se ili masna koža za lice, kao i kravlja koža za lice i teleći boks. — Farbanje se vrši aparatom za štrcanje. Dok je bilo dovoljno sirovina i dovoljno stručnog osoblja, fabrika je prerađivala *mjesečno* 100 kravljih koža za lice ili alternativno 200 kom. telećih koža (boks) i oko 300 kom. ovčijih koža za postavu. Maksimalni kapacitet bio bi danas sa dovoljno količina sirovina i stručnog osoblja dva puta veći. Osoblje bi se moglo osposobiti u roku od 3—4 mjeseca.

Sadašnji kapacitet fabrike jeste 30 kravljih ili 60 telećih i oko 100 kom. ovčijih koža mjesečno, jer fabrika nema dovoljno stručnog osoblja, ali nakon osposobljenja stručnog radništva ili možda angažiranjem već izobraženih stručnih snaga, mogao bi se kapacitet povećati na 200 kom. kravljih koža za lice ili 400 kom. telećih koža (boks), i 500—600 kom. ovčijih koža za postavu mjesečno, pretpostavljajući da fabrika dobije dovoljno sirove kože i kemikalija neophodno potrebnih za rad.

Montiranjem mašina za valjanje đona, mogla bi se fabrika osposobiti za proizvodnju đona nešto slabijeg kvaliteta, kao i za ostali pribor za izradu cipela, keder i slično, koje bi pri proizvodnji đona otpale.— Koža bosanske stoke je mnogo slabijeg kvaliteta nego goveđa iz drugih krajeva, i prema tome ne odgovara za fabrikaciju đona dobre kvalitete, ali sortiranjem sirovih koža može se izabrati oko 20% sposobnih koža za proizvodnju đona. Tako bi mogla fabrika da proizvađa prema količini kože za lice, 20% materijala za đon.

Montiranjem jednog manjeg parnog kazana za niski pritisak i gradnjom jedne sušare za kožu, bilo bi osigurano sušenje kože i grijanje vode za ispiranje i pranje kože. Montiranjem manjih pomoćnih sprava i izobrazbom dovoljnog broja stručnog radništva, mogla bi se fabrika upotpuniti i razviti na stepen vrlo lijepog i efikasnog poduzeća. — Kapacitet fabrike iznašao bi onda *mjesečno* oko 150 koža za đon, 800 koža za lice, 1500 koža za postavu. — Razvitak fabrike mogao bi da proslijedi u roku od 6 mjeseci nakon svršetka rata i smirivanja prilika.—

Potrebe fabrike jesu: Za izradu jedne kravlje kože oko 15—20 kg. sirove težine:

1,5—2 kg. chrom-alauna

0,4—0,5 kg. antichlora ($Na_2S_2O_3$)

0,1 kg. sumporne kiseline

0,1 kg. Natriumsulfid (Na_2S)

dok kreča ima ovdje u dovoljnoj količini.

Za sada fabrika raspolaže samo sa vrlo malim količinama kemikalija, koje bi bile dovoljne za izradu od 20—30 koža.

Za vegetabilno štavljenje, fabrika sama sebi pravi ekstrakt od šiški i od hrastove kore, jer nema tanina, ali u zadnje vrijeme ne praktikuje vegetabilno štavljenje, jer proces se odulji na nekoliko mjeseci.

Prema gore iznetom, ako želimo da nam fabrika izrađuje kožu, neophodno je potrebno nabaviti odgovarajuću količinu kemikalija i sirove kože, a povoljno je radi hitne potrebe, da se radi štavljenjem u chrom-alaunu.

Kreka d.d., Tvornica i rafinerija špirita, tvornica ugljične kiseline i tištenog kvasca u Kreki, bila je u oktobru 1943. godine od naših jedinica onesposobljena za rad. Dva kazana su bila onesposobljena na taj način, što su ložišta kazana bila minirana. Osim toga uništeni su strojevi u strojarni tvornice, pretvarač električne struje, kojim je tvornica mogla dobivati struju od elektrane državnog rudnika u Kreki. Demolirano je i skladište špirita zajedno sa rezervoarima. Ostala postrojenja kao i uređaj fabrike, ostala su neoštećena i potpuno sposobna za rad. Prijašnji *maximalni kapacitet* tvornice iznašao je oko 100.000 — 120.000 l. špirita razne kvalitete,

oko 3.000 kg. kvasca

„ 1.600 kg. tekuće ugljične kiseline, u čeličnim bocama,

„ 2.000—3000 kg. džibrenog ugljena (pepeo od spaljivanja ostataka melase prilikom fabrikacije špirita, koji sadržava oko 30—40% lukšije — K_2CO_3).

Glavna sirovina fabrike bila je melasa, a trošilo se oko 4—5 vagona dnevno. Ugljen je dobavljala iz rudnika u Kreki i radila je sa prašinom, koja je rudniku otpala kod separacije ugljena. Kazani su bili sagrađeni najmodernije sa automatskim loženjem i ventilatorom.—

Sporedne sirovine fabrike bile su pokraj ostalog tehničkog materijala: Superfosfat, Amonsulfat, sumporna kiselina, amonijak, diamonfosfat i slično.

Sada fabrika ne bi bila u stanju pod nikakvim uslovima da započne sa radom, jer nedostaje glavna sirovina, tj. melasa. Sa izvjesnim količinama pomoćnih sirovina raspolažemo tako, da ove ne bi pretstavljale momentano nikakvu prepreku.— Osim toga, kako je navedeno, uništena je centrala kao i kotlana.— U krajnjem slučaju, mogao bi se renovirati jedan parni kazan i to na taj način da bi se uzimali ispravni dijelovi oba ložišta. Onda bi fabrika imala potrebnu paru za sterilizaciju i kuhanje. Električnu energiju mogla bi dobaviti iz električne centrale Državnog rudnika u Kreki, u slučaju kada bi se provela adaptacija parnog stroja u Lukavcu ili pak kombinacija turbogeneratora u Kreki. Ukupne zalihe fabrike su oko 3—4 vagona melase, što znači oko 2—2 1/2 vagona kvasca.

Fabrikacija špirita ne bi mogla prije sređivanja prilika doći nikako u obzir.

Osim pomenutih tvornica sagradila je Kreka d.d. godine 1941 fabriku sirovog glycerina iz melase. Fabrika je neoštećena i sposobna za rad, samo nema nikakvih sirovina niti pare, a niti električne energije.

Godine 1939. i 1940. namijenilo je ministarstvo vojske i mornarice Jugoslavije da osposobi svoju malu ratnu industriju i da u slučaju rata bude neovisna od uvoza glycerina za proizvodnju exploziva.— Organizacija proizvodnje glycerina bila je zamišljena tako da se osnuju 3 fabrike sirovog glycerina na raznim mjestima zemlje, i to u Kreki, u Beogradu i u Jagodini.[17] Svuda u vezi sa fabrikom kvasca, jer je isti potreban za fermentativnu proizvodnju glycerina i sirovog šećera i melase.— U vezi sa ondašnjim kartelom kvasca sklopljen je sporazum radi izgrađivanja tih fabrika i jedne centralne rafinerije glycerina negde u Srbiji, gdje bi se produkt, sirovi glycerin iz spomenutih fabrika rafinirao. Tako je uslijedila izgradnju u Kreki, Beogradu i u Jagodini. Radovi u Kreki su dovršeni, dok stanje u Jagodini i u Beogradu nije poznato. Isto tako ne zna se za sudbinu Centralne rafinerije. Radilo bi

[17] Danas: Svetozarevo.

se u fabrikama po njemačkom patentu. Tvornica u Kreki puštena je u pogon za vrijeme Hrvatske i proizvela je izvjesne manje količine glycerina sa 6—10% glycerina, a navodno su Nijemci odvezli za rafiniranje u Njemačku.

Gornje, navedene informacije potrebne su nam, kako bi bili u stanju u našoj budućoj Jugoslaviji proizvoditi glycerin, makar je proizvodnja glycerina iz melase odnosno sirovog šećera, pod normalnim prilikama, nerentabilna i dolazi samo u obzir u slučaju rata, kada nema dosta otpadaka glycerinskih lužina kod fabrikacije sapuna.— Cjelokupna Kreka d.d. uposlila je za vrijeme normalnih pogona najviše oko 140—150 radnika i oko 20 činovnika.

Solvay d.d. Lukavac. Tvornica amonijačne i kaustične sode uništena je i onesposobljena u potpunoj mjeri za pogon u oktobru 1943. godine od naših jedinica. Renoviran je samo jedan dio električne centrale za osvjetljenje radničke kolonije i stanbenih zgrada.— Iz tehničkih razloga, tvornica nije mogla biti do sada pregledana.

Državni Rudnik u Kreki i Državna Solara u Kreki počeli su danas sa radom.—

BR. 2

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 1. OKTOBRA 1944. ŠTABU 39. DIVIZIJE ZA DEJSTVA NA SEKTORU BANJE LUKE I BOSANSKOG NOVOG[1]

ŠTAB
PETOG KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. *broj 938*
1 oktobra 1944 god.

Kopija

ŠTABU XXXIX DIVIZIJE

Zauzimanjem i ovladavanjem rumunskim i bugarskim područjem[2] i najnovijim prodorom Crvene armije na teritoriju Jugoslavije,[3] njemačke snage prinuđene su na brzo izvlačenje sa Balkana prebacivanjem preko Save.[4] Ovo ubrzano izvlačenje njemačkih jedinica primjećuje se na svim komunikacijama koje vode kroz našu zemlju. Zbog ugroženosti i nesigurnosti komunikacija koje napadaju naše snage, neprijatelj je prinuđen da važnije ličnosti i materijal prebacuje čak i avionima.

Poslije prodora jačih neprijateljskih snaga u Banja Luku[5] ceo sektor Centralne Bosne, kuda se je neprijatelj probijao za Banju Luku, ponovo je oslobođen. Neprijatelj se sa glavninom snaga (njemačka motorizovana divizija)[6] izvlači prema

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 38-1, k. 1265. Isto naređenje upućeno je Štabu 4. NOU divizije i Kozarskoj grupi NOP odreda (vidi kopiju originala, Arhiv VII, reg. br. 16/2-3, k. 458/A).

[2] Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 14 i 31.

[3] Riječ je o dijelovima 2. i 3. ukrajinskog fronta koji su, krajem septembra 1944. iz Rumunije i Bugarske, poslije sporazuma vrhovnog komandanta NOV i POJ Josipa Broza Tita sa predstavnicima vlade SSSR-a, nastavili dejstva zajedno s glavninom onih jedinica NOV i POJ koje su se tada zatekle u Srbiji. Opširnije o tome vidi »Beogradsku operaciju — 20. oktobar 1944« (izdanje VII, Beograd, 1964) i »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945« (knj. 2, drugo izdanje, VII, 1965, str. 295—298).

[4] O izvlačenju glavnine njemačkih snaga iz sastava Grupe armija »E« vidi knj. 29, dok. br. 81, objašnjenje 8.

[5] Riječ je o prodoru borbenih grupa »Rudno« i »Panvic« u Banju Luku 28/29. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 80 i 151).

[6] Odnosi se na Borbenu grupu »Rudno« (vidi knj. 29, dok. br. 151; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimak br. 173: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 4. oktobra 1944).

Gradiški.[7] U samom gradu zadržale su se jedino ustaške i domobranske jedinice,[8] koje imaju jedino uzani prolaz komunikacijom prema Gradiški. Naše snage nalaze se na periferiji grada i ugrožavaju komunikaciju prema Gradiški.

U vezi najnovije situacije i daljih zadataka,

N A R E Đ U J E M O:

XXXIX divizija sa svojim snagama zatvaraće pravce koji izvode od Banje Luke prema Han Kolima, Bronzanom Majdanu i Prijedoru. Vršiti snažan i energičan pritisak na sam grad Banju Luku i komunikaciju Banja Luka — Gradiška. Ukoliko bude povoljna situacija izvršiti upad u Banju Luku i goniti neprijatelja prema Gradiški i preko Save.[9]

Održavati vezu sa IV Divizijom.

IV Divizija. Sve svoje snage (6, 8 i 11 Brigada) izvući će na prostoriju Ivanjska — Omarska — Piskavica. Srediti, odmoriti svoje jedinice i pripremiti za pokret.[10]

Od I Artiljeriskog diviziona (bez Haubičke baterije)[11] oformiti divizion od tri baterije sa po tri topa.[12] U divizionu će biti dvije brdske baterije i jedna protivkolska. Za jezgro ljudstva pri oformljenju diviziona imati staro ljudstvo baterija iz I Diviziona. Divizion će ući u sastav Divizije.

Vezu održavati sa XXXIX Divizijom.

---

[7] Bosanskoj Gradiški

[8] Bliže o njima vidi dok. br. 112.

[9] O izvršenju tih zadataka vidi dok. br. 81.

[10] Opširnije o sređivanju i pripremi jedinica za pokret vidi dok. br. 66.

[11] Taj djvizion je do tada bio u sastavu 5. korpusa NOVJ. Njega je ovaj korpus 16. septembra 1944, u toku borbi za Banju Luku pridao 4. diviziji (vidi knj. 29, dok. br. 80).

[12] Bliže o sastavu i formiranju diviziona 4. NOU divizije vidi dok. br. 132.

Kozarska grupa odreda. Zatvaraće pravce koji od Bos. Novog, Kostajnice[13] i Dubice[14] izvode prema Prijedoru i Kozari. Sa svojim snagama ofanzivno dejstvovati na komunikacije Bos. Novi — Kostajnica — Dubica.[15]

Po ovom naređenju postupiti odmah. Prijem naređenja potvrditi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLIT. KOMESAR,
Pukovnik,
Došen[16]

M.P.

ZAMJENIK, KOMANDANTA,
Pukovnik,
Karanović[17]

ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Pov. *Br. 313*
4-X 1944

Primljeno na znanje i potvrđen prijem

[13] Na karti 1 : 100.000 piše: Bos. Kostajnica. U dokumentima se ovo mjesto često naziva: Kostajnica.

[14] Na karti 1 : 100.000 piše: Bos. Dubica. U dokumentima se ovo mjesto često naziva: Dubica.

[15] Opširnije o izvršenju tih zadataka vidi izvještaj Štaba Kozarske grupe NOP odreda od 31. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 30-4, k. 1625). Ta grupa je preformirana u 20. krajišku brigadu 39. divizije (vidi dok. br. 3 i 81).

[16] Ilija

[17] Nikola

BR. 3

NAREDBA ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 1. OKTOBRA 1944. O FORMIRANJU 19. I 20. KRAJIŠKE BRIGADE[1]

N A R E D B A broj 93
Štaba 5 korpusa NOV Jugoslavije od 1 oktobra 1944 godine

I

Odlukom Štaba korpusa dosadašnja Kozarska grupa NOP odreda i Tešanjsko-teslićki NOP odred oformljuju se u brigade.

a) Dosadašnja Kozarska grupa NOP odreda[2] oformljuje se u 20 Krajišku brigadu;[3]

b) Dosadašnji Tešanjsko-teslićki NOP odred oformljuje se u 19 Krajišku brigadu.[4]

II

U Štab 19 brigade postavlja se:

— Za komandanta brigade drug Lalović Momir.

— Za političkog komesara drug Pajčin Kosta.

U Štab 20 brigade postavlja se:

— Za komandanta major drug Obradović Mlađo, dosadašnji komandant Kozarske grupe odreda.

— Za političkog komesara drug Rajić Luka, dosadašnji pol. komesar Kozarske grupe odreda.

Zamjenike komandanata brigada predložiće štabovi divizija.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17-1, k. 459.

[2] Ta grupa je formirana po naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ od 28. jula 1944 (vidi knj. 27, dok. br. 125).

[3] Formiranje te brigade je završeno 12. oktobra 1944 (vidi dok. br. 7; Arhiv VII, reg. br. 44-12, k. 459/A: pozdravni telegram Štaba 20. krajiške brigade od 12. oktobra 1944. upućen Štabu 5. korpusa NOVJ).

[4] Prema usmenom dogovoru s komesarom i zamjenikom komandanta 5. korpusa NOVJ, Štab Srednjobosanske divizije je naredbom od 7. septembra 1944. tu brigadu formirao kao Teslićko-tešanjsku brigadu (vidi knj. 29, dok. br. 45).

III

19 Srednjobosanska brigada potpadaće pod komandu Štaba srednjobosanske divizije.

20 Krajiška brigada potpadaće pod komandu Štaba XXXIX divizije.

IV

Za načelnika Štaba 11 Krajiške brigade postavlja se poručnik drug Imširpašić Mehmed, dosadašnji nastavnik Podoficirske škole Štaba IV divizije.

V

Ova naredba stupa odmah na snagu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLIT. KOMESAR,
Pukovnik,
Došen

ZAMJENIK KOMANDANTA,
Pukovnik,
Karanović

M.P.

BR. 4

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA 5. KORPUSA NOVJ NA DAN 1. OKTOBRA 1944. GODINE[1]

Redni broj	JEDINICA	LJUDSTVA		ORUŽJA													MUNICIJE								VEZA				Komora		Miner. odelenje		Tenkova[2]		Aviona[3]		Automobila				Motor-bicikla	
					Topova		Bacača											za topove		za bacače																		osobni		kamiona			
		po spisku	na licu	haubica	brdskih	Protivtenkov.	teških	Džon	ručnih	pušaka	puškomitraljeza	teških mitraljeza	strojnica	pištolja	ručnih bombi	Protiv tenkov. pušaka	haubica	brdske	protiv-tenkov.	teške	Džon	ručne	puščane	za protivkol. pušku	kabla	telefona	centrala	radio stanica	jahaćih konja	tovarnih konja	eksploziva	nagaznih mina	ispravnih	neispravnih	ispravnih	neispravnih	ispravnih	neispravnih	ispravnih	neispravnih	ispravnih	neispravnih
1	Štab i bat. pri štabu	681	585	—	—	—	—	—	2	342	13	2	90	119	221	—	—	—	—	—	—	65	19586	—	14	15	2	6	36	43	—	—	2	1	—	—	10	7	15	2	6	8
2	Inžinjer. batalj.	251	249	—	—	—	—	—	—	90	3	—	4	3	1	—	—	—	—	—	—	—	4954	—	—	—	—	—	1	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Zašt. bol. 5. korp.	373	362	—	—	—	—	—	—	151	5	—	13	23	64	—	—	—	—	—	—	—	7240	—	0.2	5	—	—	8	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	IV. Diviz.	5538	4777	3	3	8	19	11	21	2693	279	19	288	488	1830	8	72	102	357	255	134	284	250000	330	37	39	7	5	93	583	560	43	—	—	—	—	1	—	—	—	5	—
5	X. Diviz.	5859	5483	—	2	6	14	3	16	3003	303	22	255	352	2635	12	—	17	192	309	36	211	339949	705	25	532	4	10	126	737	345	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Sred. Bos. Diviz.	5863	5225	—	6	2	18	2	7	3618	228	27	259	468	1526	—	—	244	103	300	42	165	229096	—	92	71	9	4	107	591	222	21	—	—	—	—	4	—	—	—	11	—
7	XXXIX. Diviz.	4609	4028	—	—	3	16	5	17	2404	225	20	206	335	1468	10	—	—	109	229	76	256	227778	635	154	42	7	5	86	616	196	52	—	—	—	—	1	—	—	—	4	—
8	Kozar. grupa odreda	1626	1461	1	—	—	4	—	12	869	78	5	81	120	382	2	45	—	—	70	—	155	103753	124	18	217	2	1	40	86	180	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	I. art. grupa	785	753	14	—	—	—	—	—	562	14	—	33	81	108	—	602	—	—	—	—	—	22415	—	25	27	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Drv. Pet. Nop odred	352	297	—	—	—	1	—	3	192	25	3	13	36	85	—	—	—	—	3	—	62	9700	—	0.4	3	—	1	8	9	260	68	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11	Glamoč. Nop odred	233	219	—	—	—	1	—	—	135	9	2	6	10	49	1	—	—	—	51	—	—	12085	100	—	2	—	—	2	13	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	I. vazduh. baza	120	110	—	—	—	—	—	—	60	3	—	8	17	19	—	—	—	—	—	—	—	3600	—	3	3	—	1	3	5	—	—	—	—	3	1	1	—	—	—	—	—
	SVEGA:	26290	23549	18	11	19	73	21	78	14119	1185	100	1256	2052	8388	33	719	363	761	1217	288	1198	12301156[4]	1894	369.3	256	35	37	510	2699	1773	241	2	1	3	1	17	7	15	2	26	8

Pol. komesar,
pukovnik,
Došen

M. P.

Zamjenik komandanta
pukovnik,
Karanović

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2-6, k. 458.

[2] i [3] Tenkovi i avioni zaplijenjeni su u borbama za Banju Luku u septembru 1944 (vidi dok. br. 26; knj. 29, dok. br. 80).

[4] Treba: 1.230.156.

BR. 4

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA 5. KORPUSA NOVJ NA DAN 1. OKTOBRA 1944. GODINE[1]

Redni broj	JEDINICA	LJUDSTVA		ORUŽJA														MUNICIJE									VEZA				Komora		Miner. odelenje		Tenkova[2]		Aviona[3]		Automobila				Motor-bicikla	
					Topova		Bacača												za topove		za bacače																			osobni		kamiona			
		po spisku	na licu	haubica	brdskih	Protivtenkov.	teških	Džon	ručnih	pušaka	puškomitraljeza	teških mitraljeza	strojnica	pištolja	ručnih bombi	Protiv tenkov. pušaka	haubica	brdske	protiv-tenkov.	teške	Džon	ručne	puščane	za protivkol. pušku	kabla	telefona	centrala	radio stanica	jahaćih konja	tovarnih konja	eksploziva	nagaznih mina	ispravnih	neispravnih	ispravnih	neispravnih	ispravnih	neispravnih	ispravnih	neispravnih	ispravnih	neispravnih	ispravnih	neispravnih
1	Štab i bat. pri štabu	681	585	—	—	—	—	—	2	342	13	2	90	119	221	—	—	—	—	—	—	65	19586	—	14	15	2	6	36	43	—	—	2	1	—	—	10	7	15	2	6	8
2	Inžinjer. batalj.	251	249	—	—	—	—	—	—	90	3	—	4	3	1	—	—	—	—	—	—	—	4954	—	—	—	—	—	1	7	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
3	Zašt. bol. 5. korp.	373	362	—	—	—	—	—	—	151	5	—	13	23	64	—	—	—	—	—	—	—	7240	—	0.2	5	—	—	8	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4	IV. Diviz.	5538	4777	3	3	8	19	11	21	2693	279	19	288	488	1830	8	72	102	357	255	134	284	250000	330	37	39	7	5	93	583	560	43	—	—	—	—	1	—	—	—	5	—
5	X. Diviz.	5859	5483	—	2	6	14	3	16	3003	303	22	255	352	2635	12	—	17	192	309	36	211	339949	705	25	532	4	10	126	737	345	26	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6	Sred. Bos. Diviz.	5863	5225	—	6	2	18	2	7	3618	228	27	259	468	1526	—	—	244	103	300	42	165	229096	—	92	71	9	4	107	591	222	21	—	—	—	—	4	—	—	—	11	—
7	XXXIX. Diviz.	4609	4028	—	—	3	16	5	17	2404	225	20	206	335	1468	10	—	—	109	229	76	256	227778	635	154	42	7	5	86	616	196	52	—	—	—	—	1	—	—	—	4	—
8	Kozar. grupa odreda	1626	1461	1	—	—	4	—	12	869	78	5	81	120	382	2	45	—	—	70	—	155	103753	124	18	217	2	1	40	86	180	21	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9	I. art. grupa	785	753	14	—	—	—	—	—	562	14	—	33	81	108	—	602	—	—	—	—	—	22415	—	25	27	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10	Drv. Pet. Nop odred	352	297	—	—	—	1	—	3	192	25	3	13	36	85	—	—	—	—	3	—	62	9700	—	0.4	3	—	1	8	9	260	68	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11	Glamoč. Nop odred	233	219	—	—	—	1	—	—	135	9	2	6	10	49	1	—	—	—	51	—	—	12085	100	—	2	—	—	2	13	—	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12	I. vazduh. baza	120	110	—	—	—	—	—	—	60	3	—	8	17	19	—	—	—	—	—	—	—	3600	—	3	3	—	1	3	5	—	—	—	—	3	1	1	—	—	—	—	—
	SVEGA:	26290	23549	18	11	19	73	21	78	14119	1185	100	1256	2052	8388	33	719	363	761	1217	288	1198	12301156[4]	1894	369.3	256	35	37	510	2699	1773	241	2	1	3	1	17	7	15	2	26	8

Pol. komesar,
pukovnik,
Došen

M. P.

Zamjenik komandanta
pukovnik,
Karanović

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2-6, k. 458.

[2] i [3] Tenkovi i avioni zaplijenjeni su u borbama za Banju Luku u septembru 1944 (vidi dok. br. 26; knj. 29, dok. br. 80).

[4] Treba: 1.230.156.

Fotokopija dokumenta br. 4

BR. 5

IZVJEŠTAJ ŠTABA 38. DIVIZIJE OD 1. OKTOBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U SEPTEMBRU NA PODRUČJU TREBAVE, POSAVINE I MAJEVICE[1]

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE
Str. pov. broj: 93
1.X.1944.

Operacijski izvještaj
za vrijeme od 29.8. do
30.9.1944.

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Položaj

Dostavljamo Vam redovni operacijski izvještaj za vrijeme od 29.8. do 30.9. o.g. zaključno.

Za ovo vrijeme u sastavu naše divizije nalaze se: 17[2] i 18 NOU brigada,[3] Posavski NOP odred, kao i nova 21 NOU brigada, koja je formirana na dan 19.9. o.g.[4]

Prethodni naš redovni operacijski izvještaj zaključen je sa datumom 28.8. o.g., kada su jedinice ove divizije bile na prostoriji Osmaci — Paprača.[5]

29.8.: Raspored divizije: 17 brigada na liniji Rakino brdo — Kakanj — Osmaci (Kula). 18 brigada na prostoriji Paprače (Velika Njiva — Aščerići — Božići — Pavlović). Štab divizije kod Dolova, Posavski odred sa Div. bolnicom u s. Bečani. — U toku ovog dana jedinice se uglavnom odmarale, sređivale. U toku popodneva na 18 brigadu izvršili su prepad paprać-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18-3, k. 1258

[2] Odnosi se na 17. NOU majevičku brigadu.

[3] Potpun naziv je bio: 18. hrvatska NOU brigada.

[4] Bliže o formiranju 21. istočnobosanske NOU brigade vidi knj. 29, dok. br. 132.

[5] Riječ je o izvještaju Štaba 38. NOU divizije o dejstvima od 28. jula do 28. avgusta na prostoru Kladanj—Vlasenica—Šekovići—Osmaci (vidi knj. 28, dok. br. 104).

ski četnici[6] koji su poslije kratke borbe raspršeni uz gubitke od 2 mrtva i nekoliko ranjenih četnika. Ovaj četnički napad bio je neorganizovan i sa lakoćom je slomljen.

30.8.: Raspored jedinica isti. Neprijatelj u toku dana vrši napade na naše položaje sa komunikacije Zvornik — Tuzla. Naše jedinice vode borbu i to: 17 brigada napadnuta od pravca Osmaka od neprijatelja jačine 2 kompanije 13 SS-divizije (oko 300 boraca)[7] sa 80 sprečanskih četnika,[8] te od pravca Visa od nepr. kolone jačine 150 zel. kadra[9] i četnika. Naoružanje neprijatelja pored automatskog oružja 2—3 t.[eška] bacača. Bataljon 17 brigade koji je bio na Rakinom Brdu svojom bacačkom vatrom rasturio je nepr. kolonu koja je napadala od Visa. Bataljoni koji su bili na liniji Kakanj — Kula povukli su se, poslije oštre borbe, na liniju Sajtovići — Pantelići. U sumrak istog dana izvršen [je] kontranapad na neprijatelja koji je zaposjedao liniju Kakanj — Kula. Uz neznatan otpor neprijatelj [je] protjeran na komunikaciju Tuzla — Zvornik. Nepr. gubici u toku ovog dana 6 mrtvih i 10 ranjenih, a gubici 17 brigade 2 ranjena. Istovremeno 18 brigada bila je napadnuta u 2 maha. U prvom napadu učestvovalo je oko 250 papraćsko-cikotskih četnika, napad odbijen, a u toku popodneva ista grupa četnika pojačana sa majevičkim četnicima, u ukupnoj jačini oko 400, napala je preko Kosovače i od pravca Kamenice. Oštrim kontranapadom neprijatelj je razbijen i protjeran u pravcu Caparda. U ovim borbama neprijatelj je imao 10 mrtvih i 20 ranjenih. Brigada je imala 4 mrtva i 6 ranjenih.

31.8.: Raspored jedinica isti. U toku dana ponovljeni su nepr. napadi sa komunikacije Zvornik — Tuzla na 17 brigadu. Ovog puta neprijatelj je potpomognut artiljerijom i uporno pokušava da odbaci naše jedinice sa linije Rakino Brdo — Kakanj — Kula, ali su svi njegovi napadaji ostali bezuspješni. Jedinice 17 brigade žilavom i elastičnom odbranom prela-

[6] Odnosi se na četnike Papraćke brigade Majevičkog četničkog korpusa (vidi knj. 29, dok. br. 6).

[7] Riječ je o pripadnicima 13. SS divizije »Handžar«.

[8] Pripadali su Sprečanskoj četničkoj brigadi Majevičkog četničkog korpusa (vidi knj. 29, dok. br. 6).

[9] Bliže o zelenom kadru vidi knj. 29, dok. br. 3, objašnjenje 6.

zeći odmah u kontranapad odbacile su neprijatelje na njegove prvobitne položaje prema komunikaciji Zvornik — Tuzla, nanijevši gubitke od 4 mrtva i 12 ranjenih. Brigada je imala 3 ranjena. U ovoj borbi ponovo se istaklo bacačko odeljenje, koje je efikasnom vatrom najviše doprinijelo u rasturanju nepr. kolona.

18 NOU brigada vodila je čitavog dana žestoke borbe. Neprijatelj u jačini 2 SS-kompanije sa jednim brdskim topom i 2 bacača, te oko 400 četnika napada iz tri pravca, i to: od Kamenice na Jevik — Bjelu Zemlju — Kominjaču, od Velje glave preko Aščerića na V. Njive i od Caparda preko Rudnika na Malo Borogovo. Brigada je dočekala neprijatelja na liniji Malo Borogovo — Velika Njiva — Kominjača i oštrim kontranapadom odbacila ga na njegove prvobitne položaje. Naš napad bio je potpomognut efikasnom bacačkom vatrom sa Kominjače. — Pred veče neprijatelj opet napada. Ovog puta uspio je da zauzme Kominjaču, pošto smo mi naredili brigadi da se, usled predviđenog pokreta povuče, a istovremeno da se izbjegnu izlišni gubici od nepr. artiljerijske i bacačke vatre. U ovim borbama neprijatelj je imao 12 mrtvih i oko 20 ranjenih, a brigada 7 mrtvih i 10 ranjenih.[10]

1.9.: Ovaj štab dobio je naređenje[11] da se sa divizijom prebaci na prostoriju Javor — Bijelo Polje — Džebar u cilju daljnjeg pokreta prema Posavini sa zadatkom: u sadejstvu sa jedinicama 11 divizije[12] ovladati Posavinom — Semberijom. — U tom cilju naša divizija postavlja se na napred navedeni prostor, a tokom noći (u 21 čas) vrši pokret dalje i prebacuje se.

2.9.: preko komunikacije Kladanj — Živinice, pa izbija na prostor Grivice — Tulovići — Treštenica, gdje se smješta i obezbjeđuje od pravca Ribnice i Poljica.[13]

---

[10] O borbama 38. NOU divizije 29, 30. i 31. avgusta 1944. vidi knj. 29, dok. br. 7.

[11] Odnosi se na zapovijest Štaba 3. korpusa NOVJ od 31. avgusta 1944 (vidi knj. 28, dok. br. 118).

[12] Divizija je u to vrijeme bila u sastavu 3. korpusa. O njenim zadacima vidi knj. 29, dok. br. 3 i 73.

[13] Taj pokret je 38. divizija vršila kao prethodnica 3. korpusa NOVJ (vidi knj. 29, dok. br. 6).

3.9.: Pokret dalje do na prostoriju s. Turija. 11 divizija na prostoru Babice. Prikupljanje podataka o komunikaciji Tuzla — Doboj, a istog dana u 18 časova pokret na pomenutu komunikaciju u cilju prebacivanja preko iste. Kiša počinje da pada i pokret je naporan. U 24 časa naše jedinice prelaze pomenutu komunikaciju bez borbe sa neprijateljem koga nije ni bilo na prostoru našeg prelaza.[14] Bataljoni brigada koji su na obezbjeđenju levo-desno kidaju prugu (na 7 mjesta). Ovaj prelaz izvršen je na prostoru između Miričine i Dobošnice. Desno od nas na prostoru kod Puračića prelaze jedinice 11 divizije.[15]

4.9.: Po prelazu Spreče, pruge i komunikacije Tuzla — Doboj naša divizija produžava pokret opštim pravcem Ratiš — Moranjci, i smješta se: 17. brigada u s. Orahovica, 18 brigada Gornji Moranjci — Falešić — Brnjičani, ovaj štab i Div. bolnica sa Posav. odredom u G. Moranjcima. — (11 divizija po prelazu pomenutih komunikacija izbija desno od nas na Ratiš — Alatinu Krčevinu i na liniju Rapatnica — Ljenobud — i sukobljava se sa dijelovima SS.)[16] — U toku ovog dana naše jedinice nisu imale borbu sem sa manjom grupom ustaša kod Orahovice koji su odmah protjerani.

5.9.: Kod Srebrenika zametnute su teške borbe. 11 divizija oštro napada na SS-ovske dijelove koji su se utvrdili kod škole u D. Srebreniku i na okolnim kotama. — Naša divizija dobija zadatak da napadne Srnice,[17] pa potom da vrši prodor u Posavinu. U tom cilju razvijamo brigade u sledeći borbeni raspored:

17 brigada kreće pravcem Orahovica — Vranovići — Doborovci, izbija na liniju Monj — Vranjevac koju zaposjeda sa jednim bataljonom, a sa ostalim snagama u nastupu razbija manje ustaške dijelove i vrši lijevi obuhvat Srnica prodirući pravcem Biberovo Polje — Kerep, na koju liniju se i postavlja.

---

[14] Prema dopuni zapovijesti Štaba 3. korpusa NOVJ od 2. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 13) trebalo je da 38. divizija pređe rijeku Spreču 3. septembra u 19 časova.

[15] Trebalo je da ta divizija pređe rijeku Spreču 3. septembra u 20,30 časova (vidi knj. 29, dok. br. 13).

[16] Opširnije o dejstvima 11. NOU divizije na prostoru Ratiš — Plandište vidi knj. 29, dok. br. 46, 54 i 72.

[17] O borbama oko Srnica vidi knj. 29, dok. br. 6 i 78, a o neprijatelju na tome sektoru vidi knj. 29, dok. br. 54.

18 brigada kreće se opštim pravcem G. Moranjci — Sladna — Kupresi, odavde se razvija za napad na Srnice, likvidira nepr. uporište Kapetanovu Binu, na cesti uništava jedan nepr. auto i tom prilikom zarobljava njemačkog oficira za vezu 13 SS-divizije, sa važnim spisima (brojno stanje 13 SS-divizije i druga arhiva). U automobilu je poginuo još jedan njemački oficir i jedan vojnik. — Od Srnica nepr. artiljerija počinje da obasipa jakom vatrom. Dva bataljona ove brigade produžavaju sa napadom na Srnice (jedan bataljon je na Bandri protiv Gračanice). Borba se razvija i postaje vrlo žestoka. Usled jake nepr. artiljerijske vatre naši bataljoni su prisiljeni da zastanu na liniji Begov Han — Brezik. U sumrak pod zaštitom mraka produžavaju sa napadom na Srnice, likvidiraju nepr. položaje na Fermanovcu—Guštama, ali je neprijatelj uspio da se održi u bunkerima kod raskrsnice, i naši bataljoni vraćaju se na ranije položaje.

Tokom dana štab divizije sa Posav. odredom i Div. bolnicom postavio se na Vranjevac. U toku popodneva napadale su ustaške bande od Sokola na naše bataljone koji su bili na Monju — Bandri. Poslije kratke borbe ustaše su natjerane u bjekstvo.

Ukupni gubici u toku borbi ovoga dana su: a) neprijateljski gubici su 13 mrtvih i preko 20 ranjenih, dva zarobljena. b) Sopstveni gubici su 5 mrtvih i 8 ranjenih.

6.9.: Divizija na istoj liniji. Sa tri bataljona 18 i dva 17 brigade vrši se napad na Srnice. Bataljoni Majevičke likvidiraju Kerep,[18] ali zakašnjavaju za napad na Srnice. Bataljoni 18 u žestokom napadaju na Srnice opet ne uspijevaju i prisiljeni su da se povuku na prvobitne položaje. Uveče u 22 časa obje brigade vrše ponovan napad na Srnice sa po dva pojačana bataljona: 17 napada pravcem Kerep — Srnice, a 18 pravcem Kapetanova Bina — Srnice. Borba se razvija duboko u noć. Nepr. artiljerija skoro neprekidno tuče naše jedinice, koje na kraju bivaju prisiljene da se opet povuku na prvobitne položaje.

U toku ovog dana neprijatelj je imao najmanje 10 mrtvih i preko 20 ranjenih, a mi 3 mrtva i 5 ranjenih.

[18] Bliže o zauzimanju Kerepa vidi knj. 29, dok. br. 78.

7.9.: Neprijatelj vrši ispad iz Srnica, ali je odlučnim kontranapadom jedinica 18 brigade bio odbačen nazad uz gubitke: 11 mrtvih i preko 15 ranjenih. Naši gubici bili su 2 mrtva i 6 ranjenih. Sve ove borbe vođene su sa dijelovima 13 SS-divizije (oko 2 kompanije), sa kojima je bilo preko 100 četnika i nešto ustaša. Neprijatelj je bio naoružan sa dva brdska topa, dva protivkolca i nekoliko bacača, dok su ga tri haubice stalno potpomagale od pravca Dubrava. U Srnicama je imao zidane bunkere i bio je dobro utvrđen. Moral i borbenost neprijatelja bili su dobri.

U 14 časova divizija vrši pokret na prostoriju Tolisa — Skugrić u vezi sa specijalnim zadatkom kojeg je dobila od štaba Korpusa.[19]

8.9.: Divizija stigla na prostoriju i raspoređena: 17 brigada Skugrić, 18 Tolisa; Štab divizije i Posavski odred sa Div. bolnicom u Tolisi. U toku dana jedinice se odmaraju poslije marša. Trebavski četnici otstupili su bez borbe prema Dugoj njivi.

Naš glavni zadatak je pronaći i urediti aerodrom na prostoru Filomena, ili kod Modriča. U tom cilju upućena [su] izviđačka odeljenja.

9.9.: Divizija na istoj prostoriji. Dva bataljona 17 brigade u toku popodneva vrše pokret od Skugrića prema s. Čardaku[20] i pred veče izbijaju do istog sela, gdje razbijaju i protjeruju grupu od oko 100 ustaša, a potom vrše osiguranje aerodroma kod Filomene. Predviđeno mjesto za aerodrom treba da se uređuje. Ali avioni nisu večeras najavljeni usled lošeg vremena. Radi konspiracije ne pristupa se uređenju aerodroma.

U toku ovog dana na 18 brigadu napada jedna grupa SS-ovaca sa četnicima od Gradačca kao i jedna četnička kolona sa pravca Trebave.[21] Nakon žestoke

[19] Riječ je o pronalaženju pogodnog aerodroma kod Svete Filomene ili Modriče radi upućivanja teških ranjenika u Italiju i odlaska komandanta i političkog komesara 3. korpusa u Vrhovni štab NOV i POJ (vidi knj. 29, dok. br. 44).

[20] To mjesto su zauzeli 3. i 4. bataljon 17. majevičke NOU brigade (vidi knj. 29, dok. br. 48 i 78).

[21] Taj napad na položaje 1. i 3. bataljona 18. hrvatske NOU brigade izvršili su dijelovi 13. SS divizije »Handžar« u sadejstvu sa četnicima Trebavskog četničkog odreda (korpusa). Bliže o tome vidi knj. 29. dok. br. 131.

tročasovne borbe neprijatelj je odbijen uz gubitke od 8 mrtvih i 15 ranjenih. Naši gubici: 8 ranjenih i 3 nestala.

10.9.: 17 brigada sa tri bataljona osigurava aerodrom kod Filomene, a sa jednim drži zasjedu protiv Gradačca (na cesti između Gradačca i Skugrića).

18 brigada na prostoru Skugrić sa zadatkom zatvaranja pravca od Gradačca (na liniji Krečane — Raskršće — Vučjak); jedan dio snaga drži na Visu — Pavlovcu protiv četnika. Avioni ni ove noći nisu došli, a i sam aerodrom nije bio pripremljen.

11.9.: jedinice na istim mjestima (17 sa tri bataljona kod Čardaka — Filomene, a ostale snage kao što je napred rečeno). Oko 11 sati neprijatelj u jačini do 300 SS-ovaca i četnika napada na bataljon 17 brigade[22] kod Skugrića (Srnava), i uz pomoć artiljerije od Gradačca. Istovremeno su napadnute i snage 18 brigade,[23] i to od Gradačca kao i sa pravca Duge Njive. Poslije oštre borbe naše snage bile su prisiljene da otstupe na liniju Pavlovac — Vis, ali su u 17 sati izvršile kontranapad, protjerale neprijatelja i ponovo zauzele iste položaje.

Istovremeno oko 400 ustaša i četnika vrše napad na tri bataljona 17 brigade kod Čardaka — Filomene. Neprijatelj je u prvi mah uspio da postigne iznenađenje i bataljoni se povlače na liniju Borovo Polje — Mišići — Živkovo Polje, a odmah potom vrše snažan kontranapad i potpuno razbijaju neprijatelja progoneći ga kroz Čardak prema Garevcu i Miloševcu.[24]

Ukupno u borbama tokom ovog dana neprijatelj je imao 25 mrtvih i preko 30 ranjenih. Naši gubici: 6 mrtvih, 3 ranjena i 7 nestalih. Zaplijenjeno 8 pušaka i 1000 metaka, a izgubljeno jedan mali bacač, 2 puškomitraljeza i 3 puške (ovo oružje bilo je uglavnom kod grupe nestalih sedam). Ta desetina Majevičke brigade otsječena je u borbi kod Čardaka i za nju nismo još ustanovili da li je stradala ili je bez orijentacije otstupila u pravcu Posavine.

---

[22] Napadnut je položaj 1. bataljona 17. majevičke NOU brigade (vidi knj. 29, dok. br. 78).

[23] Napadnuti su 1. i 3. bataljon (vidi knj. 29, dok. br. 131).

[24] Bliže o tome vidi u dok. br. 78.

12.9.: Divizija vrši pokret u pravcu Trebave, da bi iznenadnim manevrom razbila trebavske četničke bande. U nastupnom maršu u dvije brigadne kolone divizija izbija na liniju Čelija — Duga njiva — Prebijeni kamen, a na putu nailazi na neznatan otpor četnika koji su otstupili jednim dijelom prema Becnju, a jednim dijelom zaostali kod Tolise.

13.9.: Divizija izvodi ponovo manevar prema Skugriću — Modriči sa zadatkom razbijanja ustaško-četničkih bandi, zauzimanja Modriče i stvaranja aerodroma kod državne Pustare.[25] Pokret se vrši u dvije brigadne kolone: 17 brigada od Čelija na Skugrić, a 18 brigada od Duge njive na Modriču. Kolone se ukrštaju kod Simića i razvijaju se u više potkolona produžavajući pokret svojim opštim pravcima kretanja. Na liniji k. 339 — k. 355 — k. 304 jedinice 17 brigade bile su dočekane jakom mitraljeskom i minobacačkom vatrom. Ovu liniju zaposjedali su četnici i dijelovi SS od Gradačca, koji su vjerovatno imali namjeru da nas napadnu kod Duge njive. Dva bataljona 17 brigade u sjajnom nastupu razbili su ove neprijateljske položaje i odlučnim manevrima odbacivali neprijatelja s položaja na položaj dok ga konačno nisu rastrojili i potpuno razbili progoneći ga u pravcu Gradačca.[26] Istovremeno 18 brigada u nastupnom maršu razbija ustaške položaje na Kulini — Zorića brdu, upada u varošicu Modriču[27] i progoni neprijatelja prema Garevcima.

Ovog dana uveče divizija je postavljena: 17 brigada na liniju Vis — Orahova šuma — Visibaba, a 18 brigada na liniju s. Tarevci — Modriča — Drž. poljoprivredno dobro (Petar Mrkonjić). Štab divizije i Posavski odred sa Div. bolnicom na prostoru s. Cerove.

Neprijateljski gubici u toku ovog dana: 20 mrtvih i preko 20 ranjenih, a 5 zarobljenih. Zaplijenjeno 20 pušaka i nešto municije. Sopstveni gubici: jedan mrtav i 3 ranjena.

14.9.: Divizija na istim položajima. 18 brigada vodi borbu sa ustašama kod Garevca, koje ne uspijeva likvidi-

[25] Odnosi se na predratno poljoprivredno dobro »Petar Mrkonjić«.

[26] Opširnije o borbama 17. majevičke NOU brigade 13. septembra 1944. vidi knj. 29, dok. br. 78.

[27] Modriču su zauzeli 2. i 3. bataljon 18. hrvatske NOU brigade (vidi knj. 29, dok. br. 70).

rati, jer se neprijatelj uporno brani iz zidanih bunkera. Odlučeno da se dovedu dva bataljona 17 brigade kao pojačanje u cilju konačne likvidacije ustaša u Garevcima. U tom međuvremenu oko 4 časova poslije podne ustaše iz Garevaca vrše jak ispad prema Modriči. Dva bataljona 18 brigade snažnim kontranapadom razbijaju neprijatelja nanoseći mu teške gubitke. Gone ga iz Garevaca i uspijevaju da likvidiraju 12 zidanih bunkera.[28] U isto vrijeme radio-depešom divizija dobiva naređenje od štaba Korpusa[29] da ubrzanim marševima krene prema Tuzli sa zadatkom učestvovanja u napadu na istu zajedno sa 27 divizijom, jer je situacija kod Tuzle neobično povoljna i momenat je da se ista može brzo osloboditi. U vezi ovog naređenja odustaje se od uporne likvidacije još preostalih bunkera u Garevcu i jedinice se prikupljaju tokom noći da sutradan rano izvrše prvi etapni marš u pravcu Tuzle (do na prostoriju Međeđa — Džakule).

Ukupni nepr. gubici u toku ovog dana bili su 28 mrtvih ustaša, preko 30 ranjenih i 5 zarobljenih. Naši gubici: 2 mrtva i 7 ranjenih (kod Modriče nije bilo pogodnog mjesta za aerodrom).

15.9.: Divizija vrši pokret sa prostorije Modriča — Skugrić i postavlja se na prostoriju D. Međeđa — Džakule. Za vrijeme marša kod G. Krečana 17 brigada nailazi na manju grupu četnika, koje razbija. Tom prilikom ubila je 2, ranila 10, a zarobila 5 četnika.[30]

16.9.: Divizija vrši drugi etapni marš u pravcu Tuzle, do na prostoriju Seona—Cage. Prilikom prelaza preko komunikacije Srnice — Gračanica neprijatelj SS u jačini jedne kompanije uspijeva da zaobiđe naše lijevo bočno obezbjeđenje i da izbije na Vranjevac, odakle je otvorio mitraljesku i minobacačku vatru na naše kolone koje su se prebacivale preko pomenute komunikacije. Razvijena su dva bataljona 18 brigade sa zadatkom da odbiju ovaj neprijateljski

---

[28] Napad na Garevac su izvršili 2. i 3. bataljon 18. hrvatske NOU brigade (vidi knj. 29, dok. br. 131).

[29] Bliže o tom naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ za napad na Tuzlu vidi knj. 29, dok. br. 69.

[30] Prema izvještaju Štaba 17. majevičke NOU brigade od 29. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 130) 1. bataljon je tom prilikom zarobio 5 četnika i 1 ustašu, dok se o mrtvima i ranjenima ništa ne govori.

tri p. mitraljeza (»šarci«) i oko 20 pušaka. Mobilisano 5 zelenokadrovaca, dok su 4 dezertirala.

23.9.: U duhu zapovjesti štaba III Korpusa divizija vrši napad na Gračanicu[41] i nasjeda na komunikaciju Srnice — Gračanica: 18 i 21 brigada (bez jednog bataljona) napadaju i zauzimaju Gračanicu[42] — Sokol,[43] koje su branili ustaše i otstupili uz neznatan otpor. Samo se održala jedna grupa ustaša (njih oko 60) u Kuli na Sokolu, koji nisu mogli biti likvidirani, jer nam je nedostajalo teško oružje. 17 brigada postavila se na prostor Sladna — Monj, presijecajući na taj način komunikaciju Gračanica — Srnice.[44] Pristupila je rušenju ceste i porušila je 4 manja mosta. Jedinice svaka na svom sektoru vrše djelimično mobilizaciju i razoružavaju zeleni kadar. Naši gubici za vrijeme napada na Gračanicu — Sokol: jedan mrtav i 3 ranjena. Neprijateljski gubici: 2 mrtva i nepoznat broj ranjenih. U Gračanici plijen neznatan.

24.9.: Raspored divizije: 18 brigada u Gračanici, 21 kod Sokola, a 17[45] na liniji Sladna — Monj i vrši ofanzivni pritisak na Srnice preko Kupresa — Kapetanove Bine. Neprijatelj sa Srnica reagira jakom artiljerijskom vatrom. 18 i 21 brigada nemaju borbe.

Posavski odred kod Srebrenika, šalje jača izviđačka odeljenja preko Špionice ka Srnicama i prema Bijeloj.

Ovaj štab sa Div. bolnicom u s. Murati.

25.9.: Greškom šifranata ove divizije primljena [je] depeša da divizija krene na zadatak čišćenja Majevice.[46] U vezi toga jedinice vrše pokret i postavljaju se: 17 brigada kod Ljenobuda, 18 na prostoru Orahovice, a 21, ovaj štab i Div. bolnica na prostoru Seona. Posavski odred u Srebreniku. Naknadno ispravkom ustanovljuje se da 28 divizija kreće na zadatak čišćenja Majevice, a zadatak naše divizije ostaje isti:

---

[41] Bliže o organizaciji toga napada vidi knj. 29, dok. br. 93 i 101.
[42] Opširnije o borbama oko Gračanice vidi knj. 29, dok. br. 131 i 132, a o neprijatelju u Gračanici vidi knj. 29, dok. br. 54, objašnjenje 4.
[43] Bliže o borbama kod Sokola vidi knj. 29, dok. br. 132, a o neprijatelju u Sokolu vidi knj. 29, dok. br. 54, objašnjenje 5.
[44] i [45] Bliže o dejstvima 17. majevičke NOU brigade u to vrijeme vidi knj. 29, dok. br. 131.
[46] Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 115.

likvidacija Srnica, Gradačca i prodiranje u Posavinu. Ovim izlišnim pokretom koji je proizišao na osnovu pogrešnog dešifrovanja depeše, gubimo u vremenu, a sem toga bez potrebe smo napustili Gračanicu u kojoj je situacija bila neobično povoljna u vezi sa zelenim kadrom koji je bio raspoložen da pristupi u naše redove.

(Ovog dana primili smo municiju i drugu pošiljku od 27 divizije.)[47]

26.9.: 18 brigada vraća se ponovo u Gračanicu, dok ostale jedinice ostaju na istim položajima.
U Gračanici prilazi na našu stranu 40 zelenokadrovaca sa jednim p. mitraljezom.

27.9.: Jedinice na istim prostorijama. Sabiranje oružja od zelenog kadra i mobilizacija.

Artiljerija od Srnica i Dubrava povremeno, ali redovno tuče prostorije na kojima se nalaze naše jedinice.

Putem izviđačkih odeljenja ustanovljeno: raspored, jačina i naoružanje neprijatelja kod Srnica — Dubrava, a dobivamo podatke i o Gradačcu, Brki i Brčkom: Pomenutu prostoriju · zaposjeda 28 regimenta 13 SS divizije, čiji se štab nalazi u Brki.[48] Kod Srnica 2 brdska topa, 2 haubice i 2—3 protivkolca. Kod Dubrava: 2 dalekometne haubice.

Na osnovu ovih provjerenih podataka, a znajući i iz sopstvenog iskustva prilikom našeg poslednjeg napada na Srnice, ovaj štab dolazi do ubeđenja da Srnice i okolna uporišta momentalno ne mogu naše jedinice likvidirati, pogotovo bez teškog naoružanja (a stanje naše municije postalo je zabrinjavajuće). Ako bi se pristupilo napadu na Srnice i ostala uporišta neminovno bi uslijedili jaki i neželjeni gubici po našim jedinicama koje su brojno male. Radi toga štab divizije dolazi do zaključka da zasada na Srnice i okolna uporišta ne napadamo po svaku cijenu kad ne postoji mogućnost da ih možemo likvidirati. Odlučeno je da jedan član štaba divizije ode što prije

[47] Jedinice 27. NOU divizije obezbjeđivale su na aerodromu u Osmacima slanje ranjenika u Italiju i prijem pomoći od saveznika (vidi dok. br. 30; Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 79, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

[48] Bliže o neprijatelju u Srnicama, Dubravama, Gradačcu i Brčkom vidi dok. br. 21, objašnjenje 19. i 20; knj. 29, dok. br. 54.

u štab Korpusa radi podnošenja izvještaja o situaciji na našem sektoru.[49]

28.9.: U cilju potpunog razbijanja ustaša na prostoru Gračanica—Sokol i stvaranja mogućnosti prelaza zelenog kadra u naše redove, divizija vrši pomjeranje i to: 17 brigada pravcem Srebrenik — Vranovići prema Sokolu, 18 je već kod Gračanice, 21 na prostoru Sladna sa zadatkom ofanzivnog djelovanja na Srnice i rušenja komunikacije Srnice — Gračanica. Posav. odred ostaje kod Srebrenika. Štab divizije pomjera se u Čekaniće. Div. bolnica sa jednim bataljonom 21 brigade u Đukiće kod Čekanića.

Ali ujutro rano, ovoga dana, dijelovi SS od Srnica u jačini do dvije kompanije sa 2 brdska topa i nekoliko bacača napadaju u zajednici sa ustašama na 18 brigadu kod Gračanice, koja se povlači prema Orahovici poslije oštre borbe.[50] Istovremeno neprijatelj vrši živo komuniciranje cestom od Srnica prema Gračanici. 17 i 21 brigada koje su u pokretu zaustavljaju se usled izmenjene situacije i postavljaju se: 17 na prostoru Vranovića,[51] a 21 na prostoru Sladna. 21 razvija borbu sa nepr. levom pobočnicom koja se kreće od Srnica prema Gračanici kosama i štiti kolonu od preko 30 kamiona. Ova nepr. pobočnica bila je u jačini oko 300 SS-ovaca i ustaša. Jedan bataljon 21 brigade nakon teške borbe uspijeva da odbaci ovu kolonu na suprotnu stranu komunikacije, ali u tome međuvremenu kamioni su već izmakli prema Gračanici.[52]

Ukupni gubici neprijatelja u toku ovog dana bili su: 12 mrtvih i preko 20 ranjenih. Naši gubici: 3 mrtva i 14 ranjenih. (Poginuo je i komandant IV bataljona 18 brigade, drug Pavo[53]).

Tokom nastupajuće noći organizujemo kontranapad na Gračanicu — Sokol koji izvode jedinice 18 i 17 brigade.[54] Kontranapad počinje u 24 časa.

---

[49] Izvještaj je podnio politički komesar divizije Vladimir Rolović (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 80, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ, depešu br. 666).

[50] Tom prilikom je ova brigada imala 11 ranjenih i 2 mrtva, a 7 mobilisanih njenih vojnika je nestalo (vidi knj. 29, dok. br. 131).

[51] Vidi knj. 29, dok. br. 130.

[52] Opširnije o borbi koju je toga dana vodila 21. istočnobosanska NOU brigada vidi knj. 29, dok. br. 132.

[53] Bašić

[54] Opširnije o sadejstvu 17. majevičke i 18. hrvatske NOU brigade pri napadu na Gračanicu i Sokol vidi knj. 29, dok. br. 130 i 131.

29.9.: Kontranapadom na Gračanicu — Sokol jedinice 17 i 18 brigade uspjele su da likvidiraju sve nepr. položaje na prostoru Sokol (sem kule u Sokolu), kao i sve neprijateljske položaje oko Gračanice, a zatim su zametnule borbu u samom gradu. Grad se nije mogao likvidirati, jer su se SS-ovci i ustaše zabarikadirali u nekoliko jakih zgrada odakle se nisu mogli istjerati bez teškog oruđa. Radi toga naređeno [je] jedinicama da se povuku i divizija je zauzela raspored: 17 brigada: Vranovići, 18 Orahovica, 21 Sladna, ostale jedinice kao ranije.[55] Nepr. gubici u toku ovog dana: 7 mrtvih i više ranjenih, naši gubici: 3 ranjena.

30.9.: Dobijamo podatke da se neprijatelj djelimično koncentriše u Gračanici, naročito ustaške formacije (Hasićeva bojna,[56] Pjanina bojna)[57] sa ciljem napada na Tuzlu. Isto tako na Srnice dolazi pojačanje SS od Brke.

Štab Korpusa naredio nam je da postavimo 18 brigadu na prostor Miričina — Dobošnica u cilju zatvaranja pravca od Gračanice.[58] U vezi toga naređenja 18 brigada postavljena na liniji Rašljevo — Omerbašići (ispred Miričine) sa zadatkom zatvaranja pravca od Gračanice. 17 brigada postavljena na prostor Srebrenika sa zadatkom ofanzivnog djelovanja na Srnice. Kod Srebrenika je i Posavski odred. 21 brigada postavljena na prostor Moranjci—Falešić, a jedan bataljon kod Div. bolnice u Seoni. Štab divizije u Seoni. Ovog dana nije bilo borbe. Jedinice su na svojim sektorima prikupljale oružje od zelenog kadra. Tako je 18 brigada prikupila oko 20 pušaka i jedan p. mitraljez, a 21 brigada 45 pušaka. U

---

[55] Bliže o tadašnjem rasporedu 38. NOU divizije vidi knj. 29, dok. br. 130, 131, 132; Arhiv VII, reg. br. 11-5/I, k. 1259: izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944.

[56] Riječ je o 36. ustaškoj viteškoj bojni (»Kladanjskoj«) 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga, čiji je komandant bio Avdaga Hasić (vidi knj. 25, dok. br. 197; Arhiv VII, reg. br. 32-2, k. 60: iskaz postrojbi Zapovjedništva 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944).

[57] Odnosi se na 25. bojnu 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga, čiji je komandant bio satnik Ibrahim Pjanić (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-5, k. 1258: obavještajni izvještaj štaba 38. NOU divizije od 8. januara 1945).

[58] To naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ je od 29. septembra 1944. Po njemu je 18. hrvatska brigada imala zadatak »da spreči svaki pokušaj nepr.[ijatelja] od pravca Gračanice ka Tuzli« (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 89; k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

21 brigadu stupilo 20 boraca (većinom zeleni kadar) na dobrovoljnoj osnovi.
Komesar divizije drug Vlado[59] otišao u štab Korpusa radi podnošenja izveštaja o situaciji na sektoru naše divizije.

Zaključak:

1) Poslije dugotrajne defanzive, manevrujući stalno u krugu opustošenog Birča,[60] naše snage prelaze u ofanzivu i kod boraca — rukovodilaca ponovo oživljava ofanzivni duh. Borbe se vode na terenima koji sa ishranom stoje dobro.

Oslobođenjem Tuzle[61] i drugih mjesta u izvjesnoj mjeri pridolaze novi borci. Jedinice se unekoliko popunjavaju. Formiramo novu brigadu. Tako se divizija oformila sa tri brigade i sada je osposobljena da izvršava krupnije zadatke, dakle lakše i uspješnije nego ranije kada je bila sa jednom i sa dvije brigade.

2) Gro boraca — rukovodilaca divizije prošao je kroz teške okršaje i borbe sa neprijateljem i stekao na taj način solidno ratno iskustvo i vještinu za vođenje borbe. Kroz nadčovječanske napore, stalno u borbi i pokretu gro ljudstva ove divizije prekalio se, njegova odanost prokušana u bezbroj primjera.

3) U ovom periodu borbe i rada naše divizije uočeno je da borci znaju koristiti i teško oružje (bacače i dr.), dok to ranije nije bio slučaj. U nekoliko borbi bacači su odigrali veliku ulogu prilikom nastupanja nepr. kolona ili našeg napada na nepr. tvrda uporišta. Jedino zapazilo se nevođenje dovoljno računa o utrošku minobacačke municije, tako da su nam bacači ubrzo ostali potpuno bez mina. — Isto tako nevođenje računa i o utrošku ostale municije, naročito engleske, pa je na taj način divizija dovedena u zabrinjavajući položaj u pogledu municije.

4) Živeći i boreći se jedan dug period po šumama i opustošenim terenima uočeno je da borci a i mnogi rukovodioci ne vode računa o svom spoljnjem izgledu i držanju kao vojnika Narodno-oslobodilačke vojske. To nam je bio minus prilikom ulaska u gradove. (Gradski svijet, a i seoski posmatra naš spoljni izgled i držanje, i to su njegovi prvi utisci). Radi toga smo udarili glasom na držanje i formalnu disciplinu našeg vojnika. (Unutarnja disciplina — samodisciplina bila je uvijek na visini).

---

[59] Vladimir Rolović

[60] Opširnije o tome vidi dok. br. 1 i 53 ove knjige; knj. 29, dok. br. 91 i 128.

[61] Tuzla je oslobođena 17. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 79).

PREGLED NEPRIJATELJSKIH I SOPSTVENIH GUBITAKA, PLIJEN:

1) Neprijateljski gubici: 176 mrtvih, oko 250 ranjenih i 17 zarob.

2) Naši gubici: 39 mrtvih, 86 ranjenih, 10 nestalih.

3) Zaplijenjeno: oko 30 pušaka sa municijom, a sabrano od zelenog kadra bez borbe 5 puškomitraljeza (3 šarca) i oko 200 pušaka.

4) Izgubljeno u borbi: 1 mali bacač, 3 p. mitraljeza, 10 pušaka.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar potpukovnik, **V.[62] Rolović** M.P. Komandant potpukovnik, **Mil.[63] Zekić**

BR. 6

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 2. OKTOBRA 1944. ŠTABU 38. DIVIZIJE O DALJIM DEJSTVIMA NA PODRUČJU TREBAVE I POSAVINE[1]

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Broj: sl./44.
2.X.1944 g.

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Položaj

Danas je došao kod nas komandant Posavskog odreda,[2] kome smo dali potrebna uputstva. Imenovani navodi da stoji slabo sa automatskim oružjem, te bi ga trebalo pomoći sa 2—3 p. mitraljeza engleska. Izgleda da je on pošao k nama,

[62] Vladimir
[63] Miloš

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII reg. br. 55-1, k. 1258.

[2] Komandant Posavsko-trebavskog NOP odreda bio je potporučnik Pero (Laze) Bosić. Poginuo je polovinom januara 1945. u borbama za oslobođenje Gradačca. Proglašen je za narodnog heroja 27. novembra 1953. Opširnije o njemu vidi Istorijat 38. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 1-6, k. 1258) i Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, Omladina, Beograd, 1957, str. 80.

bez da je vas obavestio. Inače smo trebali dobiti od vas operacijski dnevnik,[3] brojno stanje i spisak o izdatim Spomenicama.

XXVIII divizija nalazi se sa jednom brigadom na prostoru Vukosavci — Tobut, a sa dve brigade na lijevoj obali Drine Kozluk — Šepak — Branjevo.[4]

Poslato im je naređenje, da se krenu određenim pravcima prema dobivenoj zapovijesti u smislu naređenja Vrhovnog štaba.[5]

U pogledu vašeg rada postupite u duhu direktiva datih drugu Vladi,[6] s tim da Majevičku brigadu treba orijentisati na prostoru Musl. Maoča — Štrepci, sa zadatkom likvidiranja okolnih uporišta i akcija na pravcu Srnice — Bukvik — G. Brka.

Sa prostora Musl. Maoča — Štrepci — Velino Selo brigada se može prebaci[ti] bilo preko puta Brčko — Čelić za Semberiju, ili preko puta Srnice — Brčko ka Posavini. Brigadu treba obezbediti sa radio-stanicom.[7]

S obzirom da XXVIII divizija nije još ovladala prostorom koji joj je dodijeljen da zaposjedne, bilo bi suvišno gomilati tamo snage i udaljavati brigadu, a sa ovog prostora može se u datom času prebaciti prema Semberiji, a sa druge strane po potrebi i k vama u Posavini. Mi vodimo brigu o popuni majev.[ičke] b[riga]de.

---

[3] Štab 38. NOU divizije je otpočeo voditi operacijski dnevnik 1. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 54-5, k. 1258). U njemu je za 1. oktobar unijeto slijedeće brojno stanje: Štab divizije sa prištapskim dijelovima — 168 ljudi, 74 puške, 4 puškomitraljeza, 19 automata, 22 pištolja, 57 konja; 17. majevička NOU brigada — 605 ljudi, 337 pušaka, 2 protivtenkovske puške, 45 puškomitraljeza, 3 bacača, 44 automata, 1 protivtenkovski top, 64 pištolja, 215 bombi, 92 konja; 18. hrvatska NOU brigada — 503 čovjeka, 330 pušaka, 35 puškomitraljeza, 3 bacača, 29 automata, 63 pištolja, 1 protivtenkovski top, 119 bombi, 88 konja; 21. istočnobosanska NOU brigada — nema podataka.

[4] Potpunije o rasporedu 28. NOU divizije vidi dok. br. 28.

[5] Odnosi se na naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. i 30. septembra i 1. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 1—3, reg. br. 4-8/I, list 1—4, k. 408/A: knjige depeša 3. korpusa NOVJ). O tome vidi i dok. br. 28; knj. 29, dok. br. 137.

[6] Vladimir Rolović, politički komesar 38. NOU divizije, nalazio se na referisanju u Štabu 3. korpusa NOVJ. Tada su mu date direktive o kojima je ovdje riječ (vidi dok. br. 5).

[7] Pošto se, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ, 28. NOU divizija morala odmah prebaciti u zapadnu Srbiju, 18. hrvatska brigada dobila je zadatak da sa Posavskim NOP odredom zatvori pravac od Gračanice i Srnica prema Tuzli, dok je glavnina 38. NOU divizije (17. majevička i 21. istočnobosanska brigada) imala zadatak da izvrši pokret južno od linije Čelić—Koraj—Bijeljina, čisti pojedina četnička i zelenokadrovska uporišta, vrši mobilizaciju i. prema situaciji, prodire prema Semberiji. O tome vidi dok. br. 24, 28, 36, 39, 52; knj. 29, dok. br. 137; Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 91, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ.

Mi očekujemo svako veče pošiljku i materijal na Osmacima, ali vreme nas u tome smeta.[8] Do vašeg polaska nastojte pročistiti taj teren do linije Gračanica, naime mobilisati i oružje pokupiti. Prikupite potrebne podatke o pravcima vašeg kretanja, da bi se mogli u brzom roku prebaciti na glavni zadatak.

Organizujte prikupljanje podataka u Brčkom, te o svakoj promjeni javljajte blagovremeno. O situaciji na pravcu XXVIII divizije bićete obaveštavani na vreme.

O svakoj promjeni na pravcu Gradačac — Srnice — Brčko hitno javljajte.

Drugarski pozdrav,

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M.P. Za Štab—načelnik,
general-major:
Vukotić[9]

[8] Odnosi se na savezničku pomoć u ratnom materijalu koja je dopremana avionima. U depeši Štaba 3. korpusa NOVJ od 6. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 6, k. 408/A) upućenoj Vrhovnom štabu NOV i POJ, između ostalog, piše: »Avioni juče bacili na prostoru Vlasenice a ne na Osmacima, gde smo ih čekali«. U to vrijeme na teritoriji 3. korpusa postojala su dva aerodroma, jedan u Osmacima, a drugi na području Sokolac—Margetići (geografske koordinate merene po Grinviču: 18° 05'30" i 43° 57'30"), dok je treći aerodrom, u blizini Tuzle, završen 1. novembra 1944 (vidi dok. br. 130; Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 4, 8 i 16, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

[9] Jovo

BR. 7

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 2. OKTOBRA 1944. ŠTABU 39. DIVIZIJE DA 8. I 15. KRAJIŠKU BRIGADU POPUNI LJUDSTVOM IZ GRUPE KOZARSKIH NOP ODREDA[1]

ŠTAB
PETOG KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. Broj *940*
2.X. 44.
1. oktobra 1944 god.

ŠTABU XXXIX DIV.

Radi popune brigada na predviđeno formacijsko stanje izvršiće se popuna iz odredskih jedinica. Radi toga

N A R E Đ U J E M O :

1. — Kozarački bataljon, do sada pod komandom Grupe Kozarskih Odreda,[2] ući će u sastav VIII. Kraj. Brigade, kao V. bataljon iste Brigade.

Od ovog bataljona zadržati jednu četu jačine 40—50 ljudi, koja će služiti kao jezgro za daljnje razvijanje čete. Za ovu četu Štab Kozarske Grupe Odreda će odrediti i postaviti komandu čete. Četa će ući u sastav Timarskog Odreda kao II. četa.[3]

2. — Timarski odred do sada pod komandom Grupe Kozarskih Odreda ući će u sastav 15. Kraj. Brigade 39. Divizije kao IV. Bataljon iste brigade.

Jednu trećinu ljudstva ovog odreda zadržati, od koga će se oformiti četa. Ova četa i četa Kozaračkog bataljona sačinjavaće Odred i nositi naziv Timarski Odred. Ovaj Odred ulazi

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 9-3, k. 1625.

[2] O toj grupi vidi u dok. br. 3.

[3] Prema izvještaju Štaba Kozarskog NOP odreda, ta četa je iz Kozarca upućena u sastav Timarskog NOP odreda (vidi Arhiv VII, reg. br. 37-3, k. 769/A).

u satav XXXIX. Divizije i Štab Divizije će predložiti i postaviti Štab Odreda.

Po ovom postupiti odmah po prijemu naređenja.—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
P u k o v n i k,
Došen,

M.P.

Zamj. komandanta:
P u k o v n i k,
Karanović

BR. 8

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 2. OKTOBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O ULASKU NEPRIJATELJA U BANJU LUKU[1]

ŠTAB IV. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOV. JUGOSLAVIJE
Ob. broj *1068/44.*
Dne 2.X.1944 godine

Izvještaj o ulasku neprijatelja
u Banja Luku.

ŠTABU V. KORPUSA NOV. JUGOSLAVIJE (OB)[2]

Iako je ovaj izvještaj zakasnio, ipak ga dostavljam radi toga da vas obavijestim kako je neprijatelj ušao u Banja Luku.

Dne 27.IX. u 7 sati neprijatelj se je pojavio u neposrednoj blizini mosta kod Klašnica.[3] Primijećen je i odmah je na njega otvorena vatra od strane III. i IV. bataljona VI. brigade. Od prve vatre bila su onesposobljena dvoja borna kola i jedan top kao i nekoliko kamiona.

Tada je dignut most. Miniranje mosta izvršeno je sa četiri mine od kojih su tri opalile a četvrta nije. Sa desne[4] obale most je srušen dok na lijevoj[5] obali nije potpuno. Most je onesposobljen za kolski saobraćaj.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25-7, k. 458/A.

[2] Obavještajni odsjek

[3] Odnosi se na Borbenu grupu »Rudno«. Ona je učestvovala u ponovnom zauzimanju Banje Luke i deblokiranju opkoljene posade u Kaštelu (vidi knj. 29, dok. br. 80 i 151).

[4], [5] i [6] Riječ je dopisana mastilom.

Toga dana vodila su pomenuta dva bataljona VI. brigade borbu sa neprijateljem koji ih je tukao vatrom iz teških oruđa i artiljerijom. Naročito je žestoko bilo bombardovanje 11 aviona. Oko 22 sata neprijatelj je na uskom prostoru skoncentrisao vatru iz 6—7 topova i nekoliko bacača i pod zaštitom te strahovite vatre uspio je da se čamcima prebaci uzvodno i nizvodno od mosta na odstojanju od mosta za 100 do 200 metara. Čim se je prebacio počeo je da opkoljava naše snage na lijevoj[6] obali i uspio je da ih potisne od same ceste i prvih čuka i time sebi stvori mostobran. Cijelu je noć popravljao most i odbijao napade naših snaga.

28.IX. oko 12 sati pošao je sa jednom kolonom pješadije pod zaštitom tenka u pravcu Banje Luke. Pješadija je išla istočnom grabom pored ceste tako da je bila zaklonjena. U visini Zalužana zalomila je kolona sa namjerom da obuhvati naše snage, ali je primijećena i napadom jedne čete ta je namjera neprijatelja osujećena. U tom je pristigla i ostala motorizacija iz Gradiške[7] i neprijatelj je sa prethodnicom od 6 tenkova i 1 motorbiciklom krenuo u pravcu grada. Kod poljoprivredne škole skrenuo je sa tenkovima sa ceste i pošao poljem. Iza toga je iz kamiona izašlo oko 80 vojnika i cestom pješice krenulo za grad. Kad je prethodnica stigla u grad motorbicikl se je vratio kod kolone koja je ostala kod poljoprivredne škole i onda je ostala motorizacija krenula u grad. Od ove kolone prebrojano je 7 tenkova, 30 motorbicikla i 129 kamiona, među kojima je bilo i oklopnih automobila.

Kad je neprijatelj prodro u grad, posada iz Kaštela je izašla i onda se čulo klicanje i pjesma.

Istoga dana u 17 sati neprijatelj je sa manjim snagama i sa tri tenka izašao kod crkve u Petrićevcu i tu je zanoćio.

29.IX. neprijatelj je sa tri tenka i 26 kamiona prodro do Ivanjske. Štab divizije nalazio se je u Mišinhanu i bio je iznenađen. Na položaju prema Banja Luci nalazio se je Timarski odred koji nije u opšte obavijestio štab divizije o nailasku neprijateljske motorizacije. Tom prilikom je neprijatelju palo u ruke dosta materijala kao i arhiva ovog centra. Šifre nisu bile u arhivi, ali ipak bi bilo potrebno iste izmijeniti.

Šef ovog centra nije se toga dana zadesio u štabu (bio je na terenu, a pomoćnik koji je bio u štabu nije poveo računa da se najvažnije stvari iznesu).

Istoga dana oko 16 sati neprijatelj [je] napustio Ivanjsku i vratio se za Banja Luku.

---

[7] Odnosi se na Borbenu grupu »Panvic« (vidi knj. 29, dok. br. 80 i 151).

Dolaskom snaga VI. i VIII. brigade na taj sektor naređeno im je da sa izviđačkim četama kontrolišu kretanje i neprijatelja i čim dobijem izvještaje od njih bićete obavješteni.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Šef ob. centra
major
M.[8] Levi

M.P.

Načelnik štaba
major
T.[9] Pletilić

P.s. Dostavlja se u prilogu neprijateljska štampa.[10]

BR. 9

IZVJEŠTAJ NAČELNIKA ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 2. OKTOBRA 1944. ŠTABU DIVIZIJE O ZAUZIMANJU BILEĆE[1]

NAČELNIK ŠTABA XXIX U. DIVIZIJE
2 oktobra 1944. god.
u 23 časa
Bileća

ŠTABU XXIX U. DIVIZIJE

Bileća je zauzeta 2.X.1944 god. u 20.30 časova.[2] U 16 časova počela je jaka artiljeriska priprema. Ukupno u današnjoj artil. pripremi utrošeno je 100 metaka iz amerikanskih topova i 70 granata iz protivkolskog topa.[3] Do 16 časova naši su držali bunker blizu džamije i 2 bunkera zapadno prema ulazu u Bileću sa pravca od Plane. Bande su u jednom povratnom napadu oko 15 časova uspjele da potisnu dijelove XII brigade koji su bili zauzeli mali logor — razvalinu. Današnja borba

[8] Moric
[9] Teufik
[10] Primjedba je dopisana u originalu mastilom. Redakcija nije mogla pronaći priloženu štampu.

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 13-6, k. I144/II.
[2] Opširnije o organizaciji napada na Bileću i toku borbi oko toga mjesta vidi dok. br. 12, 22, 70, 84; knj. 29, dok. br. 117, 118, 121 i 125.
[3] U artiljerijskoj pripremi je učestvovalo 5 brdskih topova M. 1-4, kal. 76 mm, američkog porijekla, i jedan protivtenkovski top Primorske operativne grupe (vidi knj. 29, dok. br. 121 i 125).

kako po jačini vatre iz sviju oruđa tako i po upotrebi snaga u napadu prevazišla je sve dosadašnje napade. Posle artiljerijske pripreme bataljoni X i XII brigade snažno su napali grad,[4] a artiljeriska vatra je prenesena na dalje ciljeve. Padom mraka artiljerija je prestala a naši borci su nastavili sa napadom nesmanjenom žestinom. Bande su jače gađale bacačkom vatrom. Oba štaba brigade i ja nalazili smo se u prvim redovima, daleko od bunkera oko 50 metara sa telefonom i linijom. Veza je funkcionisala po planu. U ovoj borbi bilo je junačkih podviga pojedinih boraca i mislim da ih treba *odlikovati*. Jedan nišandžija na topu je za cijelo vrijeme gađao nevjerovatno tačno i potrebno ga je *pohvaliti*, jer je gađao kao poručeno. U Bileći se nalazilo 700 naoružanih bandita,[5] oko 12 Nijemaca i nešto nenaoružanih bandita. Bande su pretrpjele *strahoviti poraz*. Nagrdila ih je artilerija i naša vatra i juriš. U samoj crkvi ima oko 23 mrtva, a ostali leže po gradu i bunkerima. Kasapnica je napravljena od bandi.

Ubijeno je 108 četnika i mnogo je ranjeno. Pojedini četnički komandanti (Špiro Babić) kukali su za bataljonom i borcima. Bjekstvo bandi bilo je iznenada i naglo, a nastupilo je *pošto su naši na juriš ovladali sa džamijom.*

Zarobljeno je 30 četnika. Još po gradu ima puno ostalih i preduzete su sve mjere da niko ne izađe u toku noći.

Zaplijenjen je *ogromni materijal i oružje*. Ima mnogo hrane i svi su magacini u našim rukama. Municije ima dosta. Konja i volova takođe ima dosta. *Zaplijenjena* su 3 teška bacača, četnička arhiva, dvije radiostanice, dva radioaparata, 3 pisaće mašine, čitava ambulanta i operaciona sala, dosta odjeće i *mnogo* ostale opreme. Izvještaji stalno pristižu o novom ratnom materijalu i biće ga još dosta. Detaljnije o ratnom plijenu izvestiću sjutra, a došao je sada i drug Radovan.[6]

Zarobili smo jednog crvenoarmejca i 31 Italijana sa jednim lekarom — hirurgom. Zaplijenjeno je mnogo pušaka, no još nije pregledano jer je noć.

Zarobljenici stalno pridolaze. Evo baš sada još 10 i izgleda da će ih biti još. *Četnička bolnica je ostala.* Grad je pust i stanovništvo uplašeno.

Bande su pobjegle po velikoj kiši dijelom preko Miruša ka Kosijerevu a dijelom ispod Drakuljice za Panik. Nisu mogli pobjeći za Miriloviće jer im je to omeo jedan bataljon XII

---

[4] Opširnije o napadu 10. i 12. hercegovačke NOU brigade na Bileću vidi dok. br. 70 i 84.

[5] Odnosi se na četnike Bilećke brigade Trebinjskog četničkog korpusa i dijelove Nevesinjske i Gatačke brigade Nevesinjskog četničkog korpusa (vidi knj. 29, dok. br. 118 i 125).

[6] Papić

brigade. Naši dijelovi gone razbijene bande u pravcu Kosijereva i u pravcu Oraha, a jedan naš bataljon je u s. Matijevini.[7] Verujem da će bande *skupo platiti* bijeg usled slabo izabranoga pravca probijanja. Sjutra će se nastaviti još jačim gonjenjem bandi i verujem da će pretrpjeti poraz na prostoru Panik — Vrbno[8] — Mosko — Brani Do.

Sada je X sa dva bataljona na prostoru Bileća — Hadžibegovo brdo, a sa jednim goni bande ka Kosijerevu.[9] XII brigada je sa jednim bataljonom u s. Matijevini, sa jednim goni bande u pravcu Oraha, a sa dva na prostoru Bileća — Vodena Gradina — Tuhor.

Zaplijenjen je jedan ispravan *kamion — poluteretni.* Uhvaćen je četnički radiotelegrafist — iz biv. jug. mornarice, i jedan radio monter iz Boke Kotorske. Nađeno je oko *16 konja* i nešto sedala itd.

Ja ću u toku sutrašnjeg dana ostati u gradu i izdaću zapovijest za dalji rad jedinica na sektoru Bileća — Trebinje.[10]

Telefonski kabl Hadžibegovo Brdo — Bileća je sakupljen.

Mi smo u današnjoj borbi imali 3 mrtva, i to 2 iz X i 1 iz XI brigade. Među mrtvim je rukovodilac Skoja jednog bataljona X brigade.[11]

Sjutra ću vas ponovo izvijestiti radi dopune.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba major
Drago Đukanović

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
Broj Sl.
dana 7-X- u — č, 1944 god.
— Bileća —

P.

Primljeno na znanje —
U akta.—

Komandant,
General-major
Vlado Šegrt

---

[7] Vidi dok. br. 70, dio izvještaja za 1. i 2. oktobar.

[8] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[9] U gonjenju je učestvovao 1. bataljon 10. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 84).

[10] Bliže o toj zapovijesti vidi dok. br. 12.

[11] Vidi dok. br. 84.

BR. 10

NAREĐENJE ŠTABA SREDNJOBOSANSKE NOU DIVIZIJE OD 2. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA 14. I 18. SREDNJOBOSANSKE BRIGADE ZA NAPAD NA ČETNIKE BOSANSKO-KRAJIŠKOG I SREDNJOBOSANSKOG ČETNIČKOG KORPUSA[1]

ŠTAB
SREDNJO BOSANSKE NOU DIVIZIJE
2. oktobar 1944. god.
Položaj

ŠTABU XIV i XVIII SREDNJO BOS. BRIG.

P o l o ž a j

Dva četnička korpusa[2] skoncentrisana su na prostoriji Pojezna — Jelanska, Leskova Voda, Grabovica, Bukovica i Stanovi. Štab Tešanovića četničkog korpusa[3] nalazi se u Leskovoj Vodi u kući Zeca . . . . .[4] U vezi gore navedenog:

N A R E Đ U J E M O :

XIV bridaga: sa tri bataljona napašće neprijatelja na sektoru između male Sočanice i Jelanske tako da glavninu snaga

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16-5, k. 1421.

[2] Riječ je o Bosanskokrajiškom i Srednjobosanskom četničkom korpusu (vidi dok. br. 112; knj. 29, dok. br. 57 i 116). Srednjobosanski četnički korpus je, po naređenju načelnika Štaba četničke Vrhovne komande od 15. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-396), preformiran u 1. i 2. srednjobosanski korpus. Po tome naređenju 1. srednjobosanski korpus je u svome sastavu imao 5 brigada (Leteću, Vrbasku, Teslićku, Banjalučku i Motajičku), a 2. srednjobosanski korpus 4 brigade (Ljubićku, Tešanjsku, Dobojsku i Vučjačku. Ljubićka i Tešanjska brigada su formirane od dotadašnje Ljubićke brigade). Ovo naređenje je četnička Komanda zapadne Bosne osporavala sve do 1. maja 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9904: naredbu Komande zapadne Bosne od 1. maja 1945), kada je ono stavljeno van snage. U vezi s tim, ona je svojom naredbom od 3. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9821) formirala 1. i 2. operativnu grupu istoga sastava, što je izazvalo trvenja u četničkim komandama. Tada je Komanda Dobojske četničke brigade izvijestila Komandu zapadne Bosne da prekida sve odnose sa Komandom 2. srednjobosanskog korpusa (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12846: izveštaj Komande Dobojske brigade od 10. decembra 1944).

[3] Lazar Tešanović je u to vrijeme bio komandant Srednjobosanskog četničkog korpusa.

[4] i [6] U originalu se dio teksta dopisan zelenim mastilom ne može pročitati. Vjerovatno je bilo napisano prezime sopstvenika pomenute kuće.

provuče neopaženo kroz neprijateljski sektor i napadne ga iznenada sleđa od rijeke Bosne a manje snage ostaviće u zasjedi za dočekivanje razbijenog neprijatelja i za pretresanje kuća kuda prođe glavni dio snaga iste brigade. U nastupanju biti smeo i brz kako bi se rastrojila neprijateljska komanda, kako ne bi mogli izdavati naređenja za odbranu i koncentraciju jedinica za povlačenje. Naročitu pažnju obratiti da se četnicima spreči prelaz na komunikaciju Doboj — Derventa.[5] Pokret bataljona vršiti u kolonama kako bi se kontrolisao svaki sektor teritorije gde se sada nalazi banda. Jedan bataljon XIV brigade smestiće se na prostoriji Lišnja — Potočani sa zadatkom kontrolisanja i krstarenja prema Martincu, Klašnicama i Slatini u cilju razbijanja bande u koliko se bude tamo nalazila.

XVIII brigada sa svim svojim snagama na sektoru Jelanska — Gojakovac (napasti neprijatelja), s tim što će glavne svoje snage neopaženo provući do Porina — Male i Velike Bukovice tako da bi napali neprijatelja iznenadno i onemogućili mu povlačenje ka Doboju prema komunikaciji Doboj — Derventa. Sa dijelom snaga vršiti čišćenje terena gde prođu glavne snage i kuda bi mogao bježati neprijatelj postavljati mu zasjede. Štab XVIII brigade odrediće specijalnu grupu koja će napasti štab četničkog korpusa u kući Zeca...[6] i ukoliko se dozna za ostale četničke štabove, štabovi brigada će odrediti za sve ostale specijalne grupe koje će ih napasti i likvidirati. Štabovi brigada kao i bataljoni održavaće međusobne veze kako bi mogli međusobno se obaveštavati i koordinirati napad na neprijatelja ako bi neprijatelj dao jači otpor.[7]

Potrebno je da se svi borci i rukovodioci angažuju u ovoj akciji kako bi se postigao bolji uspeh u borbi protiv četnika.

---

[5] Prema naređenjima Komande Srednjobosanskog četničkog korpusa od 28. septembra 1944, na tome su se sektoru nalazili: Istočna grupa četničkih brigada (Dobojska, Ljubićka i Teslićka), Banjalučka i Motajička brigada i Bosanskokrajiški četnički korpus (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V: 12300 i 12304). U toku 2/3. oktobra Banjalučka, Motajička, Ljubićka i Dobojska brigada su krenule prema M. Sočanici, Kalenderovcu i G. Detlaku (vidi četnička naređenja i izvještaje od 2. do 7. oktobra 1944. u Arhivu VII. reg. br. BH-V-12308-12323). U izvještajima Komande Srednjobosanskog četničkog korpusa od 7. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII. reg. br. BH-V: 12321 i 12323) kaže se: da je 14. srednjobosanska brigada u borbama kod V. Sočanice imala 22 mrtva i 18 zarobljenih, dok su četnici imali 7 mrtvih; da su tom prilikom spasena tri bataljona 2. brigade Bosanskokrajiškog korpusa i oslobođena 32 Krajišnika (četnika). O tome vidi knj. 29, dok. br. 116; Arhiv VII, reg. br. BH-V-12325 — izvještaj Komande Motajičke četničke brigade od 10. oktobra 1944. i reg. br. BH-V-9813/3 — naređenje četničkog komandanta zapadne Bosne od 11. oktobra 1944. o grupisanju četnika za napad na jedinice NOVJ u srednjoj Bosni.

[7] Opširnije o tome kako je 18. srednjobosanska NOU brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 67.

Važno je napomenuti da su veće snage neprijatelja skoncentrisane na manjoj prostoriji i da nam se ovoga puta pružila mogućnost da ih potpuno razbijemo i potučemo. Početak napada 3 ovog meseca u 4 sata u jutru, do kojeg vremena sve jedinice moraju biti u neposrednoj blizini neprijateljskih uporišta kako bi borba otpočela na svim pravcima na vrijeme.

Znaci raspoznavanja za 3.X Stevo—Dragutin, izveštaje slati u Kulaše, gde ću se i ja nalaziti.[8]

Po završenoj akciji XIV brigada smestiće se na prostoriju Kalenderovci — Jelanska sa zadatkom sređivanja i odmaranja jedinica i kontrolisanja pravaca prema Derventi i Doboju. A XVIII brigada svih Križ — Gojakovac, Jelah sa zadatkom sređivanja i odmaranja jedinica i razbijanja četnika na tom sektoru. Po završenoj akciji podnijeti izveštaj o vršenoj akciji.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant — pukovnik
Đurin[9]

BR. 11

ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 2. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH BRIGADA ZA DEJSTVA NA SEKTORU GRAČANICA — GRADAČAC[1]

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE
Pov. broj: 95/44.
2.X.1944.

Direktiva

ZAPOVIJEST
(Sekcija Tuzla 1:100.000)

1) *Situacija:* U čitavoj zemlji naša vojska vodi ofanzivne bojeve, a naročitom snagom u Srbiji razvija se opšte narodni ustanak, gdje naše jedinice povezane s bratskom Crvenom armijom na širokom frontu od Drine do Timoka osvajaju

[8] Riječi »gde ću se i ja nalaziti« dopisane su u originalu mastilom, latinicom.

[9] Đurađ Predojević Đurin

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 56-1, k. 1258.

svakim danom grad za gradom i nastupaju u pravcu Beograda.[2]

U Istočnoj Bosni, poslije oslobođenja Tuzle[3] izvode se ofanzivne operacije na prostoru Majevice, gdje su jedinice 28 divizije[4] polučile već dosada vidne uspjehe. — I na našem sektoru Gračanica—Srnice—Brčko, gdje se još uvijek nalaze dosta jaki SS dijelovi[5] (prilog izvještaj II otsjeka)[6] osjeća se jak odraz opšte vojno-političke situacije i dobar dio zelenog kadra[7] koji je do nedavno bio aktivan na strani okupatora sada pristupa u naše redove, ili se demobiliše.

2) *Naš zadatak* je da uništimo nepr. uporišta na našem sektoru (Srnice, Gradačac, Dubrave, itd.), kako bi potom mogli prodirati u Posavinu u cilju ovlađivanja istom, a u povoljnom momentu zauzimanje Brčkog i širenje ka Semberiji. Ovaj opšti zadatak štabovi naših brigada imaće stalno na umu kako bi za pojedinosti — detalje prilikom izvođenja zadatka u etapama dali sve od sebe.[8]

Momentalno naše žrtve pri napadu na pomenuta uporišta bile bi preskupe, jer neprijatelj raspolaže sa jakom artiljerijom i drugim teškim oruđem za odbranu uporišta, a naše jedinice su u oskudici sa municijom, naročito minobacačom. Radi toga naši udarci biće u prvi mah na komunikacije koje vežu ta uporišta, zatim na pojedine ciljeve (na artiljeriju i tome slično), kako bi se poslije toga u povoljnom momentu pristupilo konačnoj i odlučnoj likvidaciji samih nepr. uporišta Srnice, Gradačac itd.

N A R E Đ U J E M O :

1) 17 NOU brigada: Ostaje sa jednim bataljonom i teškim dijelovima na prostoru Srebrenika, a sa ostalim snagama postavlja se kod Musl. Špionice na najpovoljnijim položajima. — Odavde ofanzivno djeluje u pravcu Srnica, Bijele i Dubrava. Saznati položaje nepr. artiljerije, pa izvršiti noćnu akciju, sa dobro pripremljenim bombaškim odeljenjima u cilju likvidacije — uništenja iste.[9]

---

[2] Opširnije o tome vidi tom I, knj. 13, dok. br. 1 i 182.

[3] Bliže o oslobođenju Tuzle vidi dok. br. 30; knj. 29, dok. br. 79.

[4] O dejstvima 28. NOU divizije u srednjoj i istočnoj Bosni vidi dok. br. 18, 23, 28; knj. 29, dok. br. 137.

[5] Riječ je o dijelovima 13. SS divizije »Handžar«. Opširnije o rasporedu ove divizije u to vrijeme vidi knj. 29, dok. br. 93 i 131.

[6] Vidi Arhiv VII, reg. br. 19-3, k. 1258.

[7] Bliže o zelenom kadru vidi knj. 29, dok. br. 3, objašnjenje 6.

[8] O tome zadatku vidi još i dok. br. 6.

[9] O dejstvima 17. majevičke NOU brigade u vezi s dobijenim zadacima vidi izvještaj njenog štaba od 14. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259).

Samim svojim postavljanjem na prostor Srebrenika—Špionice zatvara pravac od Srnica, sa zadatkom sprečavanja eventualnog neprijateljskog prodora u pravcu Tuzle.

2) 18 NOU brigada: Uputiće u 6 časova ujutro jedan bataljon u Seonu (zaseok Kamberovići). Zadatak ovog bataljona: obezbeđenje Div. bolnice.[10] Po izbijanju bataljona u Seonu neka se ovom štabu javi komandant tog bataljona.— Ostale snage ove brigade ostaju na prostoru Rašljevo—Mehići. Zadatak: osmatranje Gračanice i zatvaranje pravca Gračanica — Tuzla. U tom cilju postaviti jednu četu na najpovoljnije položaje neposredno iznad ceste (južno od Omerbašića). Ova brigada smatra se ujedno i kao opšta divizijska rezerva.[11]

3) 21 NOU brigada: Izvršiće ujutro u 7 časova pokret iz s. G. Moranjci i postavit se na prostor Murati — Sladna. Zadatak: držati jake zasjede na najpovoljnijim položajima pored komunikacije Srnice—Gračanica u cilju presijecanja iste. Te zasjede ne postavljati uvijek na ista mjesta. Važno je da iste budu zakonspirisane kako bi zaista mogle da odigraju ulogu zasjeda. Pomenutom komunikacijom ni po koju cijenu ne dozvoliti komuniciranje neprijatelja. Obezbjeđivati se i biti budan naročito od pravca Srnica i Sokola.

(I bataljon ove brigade biće ujutro do 7 časova upućen u sastav brigade u G. Moranjke).

4) Posavski NOP odred ostaje na prostoru Srebrenika i izvodi ofanzivne akcije u dogovoru sa štabom 17 brigade. Gerilska odeljenja upućuje naročito u pravcu komunikacije Srnice — Brčko i to na prostoru između Bijele—Bukvika. Zadatak tih odelenja: Rušenje mostova, kidanje neprijateljskog saobraćaja i dočekivanje zasjedama. Ovome posvetiti punu pažnju, jer će se samo na taj način borci odreda da prekale, a izvršiće veliki zadatak.

5) Opšte napomene:

a) Štabovi jedinica razviće punu samoinicijativu i uložiti sve za uspješno izvršenje postavljenih zadataka, kako bi se u što skorije vrijeme pristupilo opštoj likvidaciji pomenutih nepr. uporišta.

---

[10] Prema izvještaju Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5/I, k. 1259) taj zadatak je dobio 2. bataljon. Do tada je bolnicu obezbjeđivao 1. bataljon 21. istočnobosanske NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-9; k. 1259: izvještaj Štaba 21. brigade od 14. oktobra 1944).

[11] Bliže o izvršenju postavljenih zadataka vidi navedeni izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944 (Arhiv VII. reg. br. 11-5/I, k. 1259).

O svim izvršenim akcijama štabovi će svakodnevno obavještavati ovaj štab radio-putem i kurirskom vezom.

b) Oružje od zelenog kadra i od SS-dezertera[12] neumorno prikupljati i svakodnevno nas o tome obavještavati. O dosada prikupljenom oružju, municiji dostaviti nam izvještaj što prije.

Održavati konferencije, zborove u cilju što svestranije mobilizacije.

c) Ovaj štab ostaje na istom mjestu u Seoni. Isto tako i Div. bolnica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
V. Rolović

M.P.

Komandant
potpukovnik,
Mil. Zekić

Dostavljeno: Štabu 17, 18 i 21 NOU brigade
Štabu Posavskog NOP odreda

BR. 12

ZAPOVIJEST ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 3. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA RAZVIJANJE OFANZIVNIH DEJSTAVA PREMA TREBINJU[1]

ŠTAB
XXIX. U. DIVIZIJE N. O. V. JUG.
Br. sl.
3. oktobra 1944 godine u 10 časova
Bileća

ZAPOVIJEST

(Sekcija Dubrovnik, Trebinje, Gacko, Nevesinje 1:100.000)

Na dan 2. oktobra u 20.30 časova jedinice X. i XII. N.O.U. brigade poslije planski pripremanog napada, koji je trajao nekoliko dana, ušle su u Bileću i oslobodile je. Napad na Bileću otpočeo je 27. septembra t.g. i u napadu je učestvovala

[12] Odnosi se na pripadnike 13. SS divizije »Handžar«. Bliže o stanju u toj diviziji vidi knj. 29, dok. br. 81.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/7-8, k. 1143/A.

artilerija, koju smo dobili od naših saveznika. Bande su u odbrani grada bile uporne i ovu upornost su im omogućavala mnogobrojna i raznolika utvrđenja, koja su oni planski pripremali.

Naše jedinice svakim danom su sve jače i jače stezale obruč oko ovog zloglasnog banditskog uporišta i od prvoga dana napada pa do ovlađivanja sa gradom, bande se nijesu mogle kretati kroz varoš uslijed veoma jake i tačne naše vatre, već su se kukavički uvukle u pojedine jame i okolna utvrđenja, gdje nisu mogle dobivati uredno hranu i ostali materijal.

U Bileći se nalazilo oko 700 naoružanih bandita, u koji je broj uračunato oko 20 Nevesinjaca sa banditom Petrom Samardžićem i oko 20 Trebinjaca. Bande su očekivale pomoć, i to najvjerovatnije od pravca Trebinja, gdje se je nalazilo još od ranije bandit Kisić[2] sa jedno 200 bandita. I zaista su bande od pravca Trebinja pojačane sa novodošlim bandama sa prostora Kalinovik — Sarajevo — Pljevlja — Foča[3] pokušale da oslobode blokade posadu Bileće, ali su jedinice Južne Herc. N.O.U. Op. Grupe, shativši važnost dobivenih zadataka, odbile i potukle sve neprijateljske snage, koje su namjeravale ka Bileći, vodeći trodnevnu neprekidnu borbu.[4] Jedinice Juž-Herceg. N.O.U. Grupe su izvršile vrlo dobro svoj zadatak. Ove jedinice su ofanzivno dejstvovale prema Trebinju i ovladale su sa svim okolnim utvrđenjima oko Trebinja, na kojima su bande davale žilav otpor, a naročito na Kravici.

Naši borci koji su učestvovali u napadu na Bileću, shvatili su važnost zauzeća ovog uporišta pa su zahtijevali da se po svaku cijenu grad zauzme i bande unište. Bilo je kod pojedinih boraca podviga koji zaslužuju da se istaknu na najvidnije mjesto. Svi naši rukovodioci uložili su sav svoj trud i umješnost u cilju da se Bileća što prije likvidira.

Svakim danom naše su jedinice ovlađivale sa pojedinim neprijateljskim uporištima i od tih uporišta stvarale svoja uporišta, koja su junački branile. Pod najjačom vatrom, naše jedinice su jurišale na neprijateljska utvrđenja i hvatale se u koštac sa izdajnicima.

Vrhunac borbe kako na silini našega napada tako i po jačini vatre bio je u toku jučerašnjeg dana, i to u vremenu

---

[2] Riječ je o Aleksi Kisiću, komandantu bataljona u Bilećkoj četničkoj brigadi.

[3] Odnosi se na dijelove Nevesinjskog i Romanijskog četničkog korpusa (Fočanska i Kalinovička četnička brigada) i 1. pljevaljske jurišne brigade 1. mileševskog četničkog korpusa, koji su se 15. septembra 1944, poslije neuspjelog napada na položaje 11. hercegovačke NOU brigade u Nevesinjskom polju (9. septembra), dijelom snaga probili u južnu Hercegovinu (vidi knj. 29, dok. br. 59 i 76).

[4] Bliže o tome vidi dok. br. 76.

od 16 časova pa sve do 20,30 časova. Artiljerijske jedinice naše divizije su svesrdno pomagale naše borce, koji su pod njenom zaštitom jurišali na utvrđenja.

Zauzeta Bileća izgleda pravo razbojište.[5] Grad je posijan izdajničkim lješevima i pojedini izdajnici se i dalje pronalaze.

Bande su, po padu grada, dijelom pobjegle u paničnom bjekstvu ostavljajući cjelokupni materijal i opremu, preko Vlajinje ka Mirušama, a dijelom preko Drakuljice ka Paniku, ali će ih i na tim pravcima stići zaslužena kazna od naših jedinica, jer će ih tamo dočekati jedinice Juž. Herceg. N.O.U. Grupe, a sa ove strane gone ih nemilosrdno jedinice X. i XII. N.O.U. brigade.

Bande su imale u borbama sa jedinicama XII. i X. brigade, u vremenu od 27. septembra do 2. oktobra, 108 mrtvih. Ranjeno je mnogo bandita i pojedini četnički komandanti, kao n. pr. bandit Špiro Babić, kukali su za svojim bataljonima. Lješevi mrtvih bandita posijani su kroz grad, a u velikim grupama se nalaze u crkvi i u pojedinim kućama i bunkerima. Pravu sliku stanja može dati samo onaj ko dođe pa vidi. Među ubijenima ima puno zloglasnih bandita-ubojica.

Zarobljeno je 30 bandita, 32 Italijana i 1 Rus. U toku današnjeg dana pojedini četnici su se već vratili svojim kućama i pričaju o strašnom rasulu kod bandi. Bande su u svom paničnom bjekstvu ostavile sav materijal i oružje i sve je to palo neoštećeno u naše ruke.

Zaplijenjen je ogromni materijal. Između ostaloga zaplijenjeno je: 4 potpuno ispravna automobila, 2 radio stanice ispravne, 2 radio aparata ispravna, 4 pisaće mašine, 3 teška bacača, 16 konja, 4 laka bacača, 2 teška mitraljeza sistem »švarcloze«, 2 avionska mitraljeza, 3 teška mitraljeza »Breda«, preko 20.000 raznovrsne municije, 100 granata za protivkolski top, 3 puškomitraljeza, mnogo pušaka i ostalog materijala.

Još uvijek pristižu velike količine oružja, municije i ostale opreme i do ovog momenta se imaju podaci koji su gore navedeni.

Mi smo u borbama u vremenu od 27. septembra do 2. oktobra imali ukupno 10 mrtvih i 30 ranjenih. Skoro svi ranjenici su lakše ranjeni i to od parčadi lako-bacačkih granata, sa kojima su bande raspolagale u velikoj mjeri. Svi ovi ranjenici biće kroz 10 dana potpuno sposobni za borbu.

Na sektoru Primorske U. Grupe, situacija se u mnogome popravila. Naši drže u opsadi Grahovo, a jedinice 2. Dalmatinske Prolet. brigade, izbile su u gonjenju bandi na liniju Željeva — Grab — Mrcine.[6]

---

[5] Opširnije o borbama za Bileću vidi dok. br. 9, 22, 70 i 84.

[6] Opširnije o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 192, 195, 216 i 353.

Jedinice XI. Herceg. N.O.U. Brigade vrše uspješnu mobilizaciju u srezu Nevesinje — Gacko i razbile su jednu koncentraciju bandi kod Kalinovika, protjeravši ih u pravcu Foče.[7]

Jedinice naše Divizije će progoniti bande koje bježe iz Bileće u pravcu Trebinja i sa gro svojih snaga ofanzivno će dejstvovati prema prostoru Trebinje — Zubci — Bobani[8] — Popovo[9] — Šuma. Radi izvršenja ovoga zadatka,

NAREĐUJEMO:

1.— **X. Hercegovačka N.O.U. Brigada.**

Svoja 2 bataljona će i dalje držati na pravcu prema Nevesinju sa zadacima, koje su do sada dobili.[10]

Jednim dijelom svojih snaga goniće bande koje bježe u pravcu Miruše — Kosijerevo i dalje u pravcu Lastve spajajući se sa jedinicama 2. Dalmatinske — prolet. brigade, koje se nalaze kod Kosijereva.

Ostatak svojih snaga rasporediće na prostoru Bileća — Podosoje, s tim što će držati jedan bataljon, i to ne potpun, u gradu, a sa ostalim snagama koje se tu nalaze držaće obezbjeđenje na Vlahinji i dublje će izviđati u pravcu Granica — Krstače — Vranjska i ka prostoru Zvijerina—Dola.

Jedinice koje su u gradu treba da uspostave pravilan rad i da imaju držanje pravilno, kako to dolikuje borcima N.O. vojske.[11]

2.— **XI. Hercegovačka N.O.U. Brigada.**

Ostaće na dosadašnjim položajima i sprovoditi najenergičnije mobilizaciju, razbijajući četničke grupice,[12] a održavaće vezu sa dijelovima X. Herc. N.O.U. brigade na prostoru Nevesinja.[13] Budno će pratiti situaciju u Nevesinju i ako bi se stvorili uslovi za oslobođenje Nevesinja, zauzeće ga.

3.— **XII. Herceg. N.O.U. Brigada.**

U toku današnjega dana prikupiće se na prostor Čepelica — Panik — Orah — Bajčetići. Na toj prostoriji uhvatite

---

[7] Vidi dok. br. 65.

[8] Tako se naziva predio južno od Popovog polja, ali nije označen na karti 1 : 100.000.

[9] Vjerovatno se odnosi na Popovo polje.

[10] Vidi dok. br. 84.

[11] O izvršenju tih zadataka vidi dok. br. 84.

[12] Bliže o tim njenim dejstvima vidi dok. br. 65.

[13] Zbog promijenjene situacije taj zadatak je ostvaren tek 9. oktobra (vidi dok. br. 84).

vezu sa vašim bataljonom[14] koji je u sastavu XIII. brigade i stavite ga pod našu komandu.

Ako osjetite ma i najmanju grupaciju bandi, izvršite na njih snažan napad i uništite ih. Ako vam se budu javljale grupe četnika radi mobilizacije, postupaćete u svemu po do sada izdatim naređenjima. Izviđajte jače u pravcu Viduše i sa toga prostora ćete prikupiti sve potrebne podatke. Starajte se da se što prije upoznate sa situacijom jer će vas slijediti novi pokreti, a razumljivo je, u koliko bi bande iz Trebinja pokušale napad, da trebate pomoći jedinice južno-herceg. U. Grupe.

4.— **Juž. Herceg. N.O.U. grupa.**

Ostaće na dosadašnjim položajima sa ofanzivnim zadacima u pravcu Trebinja, ako za to postoje uslovi.[15] Ako ima bandi na prostoru Zavođa, trebate ih najenergičnije napasti i razbiti, a ovih dana ćete dobiti naređenje za dalji rad u sadejstvu sa ostalim našim jedinicama. Interesujte se da li bande imaju namjeru, da se probijaju preko prostora Popovo — Bobani ka Neretljanskoj kotlini pa nas o tome odmah izvijestite. Dobićete vrlo dobru radio-stanicu pa i nas redovno izvještavajte o situaciji.

5. **Artilerija.** Do daljnjega ostaje u s. Baljci.

6. **Sve ostale ustanove** do daljega naređenja ostaće na svojim mjestima, a naknadno ćemo izdati naređenje o njihovom razmještaju.

7. **Štab Divizije.**

će u toku današnjega dana biti u s. Crkvice, a sve izvještaje jedinica koje su na pravcu ka Trebinju, slaće preko Bileće članu štaba divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab:
Načelnik štaba, major:
Drago Đukanović

---

[14] Odnosi se na 2. bataljon, koji se 2. oktobra nalazio »poviše mosta na rijeci Čepelici sa zadatkom blokade Bileća sa te strane« (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944).

[15] Bliže o dejstvima Južnohercegovačke operativne NOU grupe u to vrijeme vidi dok. br. 76.

BR. 13

ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 3. OKTOBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA RASPORED I ZA SPREČAVANJE PRODORA NEPRIJATELJA NA PRAVCIMA GRAČANICA — TUZLA I SREBRNIK — TUZLA[1]

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE
Pov. broj: 96/44.
3.X.1944. u 21 čas

Direktiva

ZAPOVIJEST
(Sekcija Tuzla 1 : 100.000)

Jutros oko 9 časova napale su dve ustaške bojne od Gračanice[2] na položaje naše 21 brigade kod s. G. Moranjci—Falešić. Oštrim kontranapadom jedinica 21 brigade uz sadejstvo jedne čete 18 brigade neprijatelj je razbijen i natjeran u bjekstvo preko Orahovice prema Gračanici. Danas popodne poslije ovoga napada izbila je jedna nepr. kolona od Gračanice i postavila se na Kotilj, gdje se počela ukopavati, tukući iz teškog oruđa na položaje 18 brigade kod Rašljeva.[3] Jačina i sastav ove nepr. kolone ispituje se.

U toku jučerašnjeg popodneva jedinice 17 brigade i Posavskog odreda napadnute su kod D. Srebrnika od dijelova SS u jačini do jedne bojne sa 2 topa (brdska) i nekoliko teških bacača.[4] Jedinice 17 brigade izvršile su jutros rano (u 5 časova) kontranapad na ovog neprijatelja, ali nisu uspjele da ga protjeraju iz D. Srebrnika, jer je isti bio efikasno potpomognut artiljerijom.

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 56/2-1, k. 1258.

[2] U Gračanici se u to vrijeme nalazila 25. bojna i vjerovatno dijelovi 36. bojne 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i 9. bojna 10. posadnog zdruga (vidi dok. br. 5; Arhiv VII, reg. br. 32-2, k. 60 — iskaz postrojbi (pregled rasporeda jedinica) Zapovjedništva 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944, reg. br. 58-13, k. 149/C — izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 26. oktobra 1944, reg. br. 12-6 i 37-6, k. 408/A — obavještajne izvještaje Štaba 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944).

[3] Vidi dok. br. 16.

[4] Odnosi se na 1. bataljon 28. SS puka 13. SS divizije »Handžar« (vidi dok. br. 16; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 1130, reg. br. F-194, sn. br. 189—194: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 29. septembra i 4. oktobra 1944).

Sadašnji raspored naših snaga je: 17 brigada i Posavski odred na liniji Straža — Zahirovići — Kuge. — 18 brigada (bez jednog bataljona) na prostoru Rašljevo — Nukići.— 21 brigada na liniji G. Moranjci—Falešić, a jedan bataljon prema Rapatnici (k. 334—359).— Ovaj štab sa Div. Bolnicom i bataljonom 18 brigade u Seoni.

Jedinice 21 brigade prilikom razbijanja ustaških bojni nanijele su istima jake gubitke i zaplijenile jedan bacač.

Iz iskaza zarobljenika može se pretpostaviti da je neprijateljska namjera napad na Tuzlu. Međutim, s druge strane nemamo još znakova da neprijatelj vrši pokrete u cilju napada na Tuzlu. Naprotiv, jedinice 28 divizije razvijaju svoju ofanzivu na Majevici i sada se nalaze na liniji Vukosavci—Tobut i dalje u pravcu Janje.[5]

Ali da bi osujetili eventualne nepr. namjere prema Tuzli i da bi omogućili izvršenje zadataka koje smo postavili u našoj jučerašnjoj direktivnoj zapovijesti,[6] naše jedinice će odlučnim kontraofanzivnim akcijama da razbiju nepr. plan u njegovoj početnoj fazi izvođenja. U tom cilju,

NREĐUJEMO:

1) 17 NOU brigada: ostaje na liniji koju sada zaposjeda (Straža—Zahirovići—Kuge). Ispituje mogućnost likvidacije Srebrnika, u kom pravcu šalje jača izviđačka odeljenja u cilju pouzdanog prikupljanja podataka o neprijatelju, njegovoj jačini, naoružanju, sastavu, namjerama, itd. U isto vrijeme zadatak je tih odelenja da ofanzivno napadaju na neprijatelja kod Srebrnika.[7] Radi toga ta odelenja moraju biti jaka do jednog bataljona, dobro pripremljena i upoznata sa svojim zadatkom, sa bombaškim desetinama i tome slično.—

U slučaju da neprijatelj produži sa svojim pokretom od Srebrnika u pravcu Tuzle, brigada će odmah sa svim svojim snagama krenuti u kontranapad ne čekajući neprijatelja na položajima i u pokretu se sudarati sa istim razbijajući ga odlučno, a poslije toga vršiti uporno progonjenje ne dozvoljavajući mu da se sredi i organizuje odbranu.

2) 18 NOU brigada (bez jednog bataljona) izvršiće odmah napad na neprijatelja koji se postavio na položaj Kotilj sa

[5] Potpunije o dejstvima 28. NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 18, 23 i 28.

[6] Riječ je o zapovijesti Štaba 38. NOU divizije od 2. oktobra 1944 (vidi dok. br. 11).

[7] Četvrti bataljon 17. majevičke NOU brigade bez otpora je ušao 4. oktobra u D. Srebrnik, a glavnina brigade (1. i 3. bataljon i prištapski dijelovi) istog dana u 14 časova zauzela je položaje u G. Srebrniku (vidi dok. br. 16, objašnjenje 7).

zadatkom razbijanja i odbacivanja istog prema Gračanici. Potom se ponovo postavlja na prostor Rašljevo — Omerbašići sa pretstražnim odeljenjem neposredno kod ceste Gračanica—Tuzla. Zadatak: sprečiti svaki pokušaj nepr. prodora iz Gračanice prema Tuzli.[8]

3) 21 NOU brigada: (bez jednog bataljona) ostaje na liniji G. Moranjci—Falešić. Zadatak: osmatranje Gračanice i ceste Sokol—Srnice. U slučaju neprijateljskih napada, kao i danas odmah polaziti u kontranapad i odlučno razbijati neprijatelja.

4) Divizijska rezerva: Jedan bataljon 18 brigade (drugi bataljon) postavljen u Seoni kod zaseoka Kamberovići sa orijentacijom na Ratiš.

Jedan bataljon 21 brigade (prvi bataljon) postavljen od škole kod Seone prema Rapatnici (k. 343 — 344 — 359) sa orijentacijom u pravcu Srebrnika — Špionice.

Divizijska rezerva je direktno pod komandom ovog štaba i biće upotrebljena u duhu situacije bilo u pravcu Srebrnika ili na Ratiš, u pravcu komunikacije Gračanica — Tuzla.

5) Posavski NOP odred izvršiće pokret sa dosadašnje svoje prostorije i postaviti se u Smoluću (zaseok G. Sela). U ovo selo doći će i Div. bolnica koju prihvatiti i dati joj obezbeđenja. Komandant odreda drug Pero[9] doći će sa istom i on je primio usmene upute za sve ostalo. Odred neka izvrši pokret ujutro do 6 časova, jer će se do toga vremena i bolnica pokrenuti iz Seone.

6) Opšte napomene:

a) Ovaj štab ostaje do daljnjeg u Seoni na istom mjestu.

b) Naša taktika treba da bude: ne čekati neprijatelja na položaju, nego odmah preduzimati smjele i odlučne kontranapade. Štabovi brigada sprovešće ovu taktiku sa što više samoinicijative. Tuzla ne smije pasti. To treba da zna svaki rukovodioc i borac.

Sadejstvo između jedinica treba uvijek samoinicijativno da potiče. Ovo naročito važi za 18 i 21 brigadu koje su međusobno povezane i orijentisane uglavnom na istom pravcu.

c) Veza: Štabovi će obratiti pažnju da veza sa ovim štabom bude uredna. Kontrolisati šifranska odeljenja i radio-

[8] Vidi dok. br. 16.

[9] Bosić (vidi dok. br. 6, objašnjenje 2).

-telegrafiste. Izvještaji da budu što češći, o svakoj promjeni javljati radio-putem. Veza kurirska da bude pouzdana.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,
V. Rolović

M.P.

Komandant
potpukovnik,
Mil. Zekić

Dostavljeno: Štabu 17, 18 i 21 brigade
Štabu Posavskog NOP odreda

BR. 14

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. SREDNJOBOSANSKE BRIGADE OD 3. OKTOBRA 1944. ŠTABU SREDNJOBOSANSKE NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA BRIGADE NA PODRUČJU DERVENTE I BANJE LUKE[1]

Š T A B
XVIII SBNO BRIGADE
Str. Pov. Broj: 7
3 X 1944 god.

ŠTABU SREDNJO-BOSANSKE DIVIZIJE

P o l o ž a j

Predmet: Mjesečni operaciski izvještaj o akcijama.

1 IX 1944 — Snage naše brigade na položajima Jadovica, Smrtići, Miškovci. Priprema akciju na prugu između Dervente i Broda.[2]

2 IX 1944 — Akcija na prugu i most u Žirovini gdje je neprijatelj dočekao snage naše brigade na uporištima Bjelom Brdu, Kuljenovcima i Pjevalovcu gdje se razvila žestoka borba, u kojoj

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17-5, k. 1421.

[2] Te akcije na komunikaciji Derventa — Slavonski Brod bile su u sklopu zadataka koje je Vrhovni štab NOV i POJ postavio 17. avgusta 1944: opšte rušenje komunikacija od 1. do 7. septembra (vidi knj. 29, dok. br. 1).

je ubijeno oko 15 ustaša i milicionara, zarobljeno 7 pušaka.[3] Naši gubici 3 ranjena druga.

3 IX 1944 — Ponovna akcija na ista uporišta, koja je bila pripremljena, neprijatelj je davao jak otpor ali je razbijen i protjeran. Ubijeno je oko 10 ustaša i milicionera. Zaplijenjeno je nešto oružja (3 karabina).

4 IX 1944 — Akcija na prugu između Broda i Dervente, koja je uspjela. Dignut je most na Žirovini i pruge oko 300 metara.

5, 6 i 7 IX 44 — Brigada na položajima Miškovci, Kalenderovci, Gornji Cerani sa tri bataljona, dok je jedan bataljon bio na položajima Devetina, Kokori dva dana vodio borbu sa četnicima, u kojoj je ubio 17 četnika i jednog zamjenika komandanta bataljona.[4] Naši gubici 1 mrtav i 2 ranjena.

8 IX 1944 — Snage cijele brigade odmarale su se i spremile za akciju na Derventu na položajima Miškovci, Kalenderovci, Hepting,[5] odakle su istog dana uveče u 8 sati krenule u akciju na Derventu. Snage naše brigade u noći između 8 i 9 ušle su u Derventu uz podršku i pomoć domobranske posade.[6]

9 IX 1944 — Snage naše brigade držale su položaje oko Dervente, rušili komunikacije i transportovali materijal. Istog dana je zarobljeno 128 pušaka,

---

[3] Potpunije o tome vidi knj. 29, dok. br. 181.

[4] Na sektoru Derventa — Prnjavor — Teslić — Doboj nalazile su se Ljubićka, Teslićka i Dobojska četnička brigada. One su pripadale Istočnoj grupi brigada Srednjobosanskog četničkog korpusa (vidi dok. br. 10, Arhiv VII, reg. br. BH-V-12174 — izvještaj Srednjobosanskog četničkog korpusa od 1. septembra, reg. br. BH-V-12304 — naredbu toga korpusa od 28. septembra 1944). Od Dervente prema Banjoj Luci nalazila se Banjalučka i Motajička četnička brigada. Treći bataljon Banjalučke brigade, prema izvještaju njenog štaba od 6. septembra 1944, vodio je tu borbu i tom prilikom imao 5 mrtvih i 3 ranjena. Među poginulima nalazio se i zamjenik komandanta bataljona Uglješa Popović, dok je komandir 2. čete bio teško ranjen (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12186).

[5] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[6] U Derventi i na polažajima oko nje nalazila se 6. lovačka pukovnija (13, 14. i 15. satnija, 1. i 2. bojna i 2. bitnica 5. topničkog sklopa), kao i izvjestan broj Nijemaca iz Štaba za obuku. Domobrani su te Nijemce nazivali »izobraziteljima«. Opširnije o tome i o predaji toga garnizona vidi knj. 29, dok. br. 181.

2 puškomitraljeza, 18 pištolja, 2 teška talijanska mitraljeza, 2 teška bacača, 6 strojnica, 101 bomba, 15 sanduka mina za bacač, 44.600 metaka za razne puške.

10 IX 1944 — Izvršen je napad na Lupljanicu po snagama našeg III bataljona uz pomoć jedne čete domobrana i dva topa. Istog dana je zarobljeno 300 odijela, 166 pari cipela, 35 pari čizama, 114 šinjela, 3 vagona cigareta, 2 vagona duhana u balama, 1 vagon sanitetskog materijala, 1 radio stanica, 5 buradi benzina, 300 ranaca, 1 auto i ostalog ratnog materijala.

11 IX 1944 — Izvršen je pokret na Plehan u cilju razoružavanja milicije, koja nije davala otpora, te prema tome nije bila ni razoružavana. Jedan bataljon ostao je u Derventi radi osiguranja tekućih poslova. Istog dana krenuli smo za Podnovlje i Vučjak[7] u cilju obuhvaćanja i uključenja četničkih snaga na tome sektoru u našu vojsku.

12 IX 1944 — Krenuli smo sa snagama sa Podnovlja za Osinju i Cerane. Neprijatelj je toga dana prodro iz Doboja u Derventu sa motorizovanom kolonom u jačini od 1.500 ljudi. Iste su snage Derventu napustile poslije pola sata i mi smo opet ušli u Derventu.

13 IX 1944 — Snage brigade su postavljene na liniju Osinja — Cerani — Lupljanica — Kalenderovci. Neprijatelj je ponovno prodro iz Broda u Derventu, i potisnuo naš I bataljon koji je zauzeo položaje Miškovci, Lug, Hepting.

14, 15 i
16 IX 1944 — Snage naše brigade nalazile su se na položajima: Cerani, Strpci, Detlak, Palačkovci bez borbe.

17 IX 1944 — Brigada je izvršila pokret iz Štrbaca preko Prnjavora, Lišnje za Hrvaćane.

---

[7] Postoji s. Vučijak kod Prnjavora i planina (brdo) Vučjak kod Modriče. Ovdje je riječ o planini. Na tome sektoru se nalazio Vučjački četnički odred (vidi knj. 22, dok. br. 144). U oktobru 1944. taj odred se pojavljuje kao brigada (vidi dok. br. 10).

18 IX 1944 Brigada je izvršila pokret iz Hrvaćana, preko Devetine za Slatinu, odakle je 18 u veče krenula u akciju na Banja Luku, Klašnice i Trapiste.[8] Akcija je počela 18 IX 1944 u 22 časa. Brigada je izvršila zadatke koji su joj postavljeni pred nju, s tim što je likvidirala sva uporišta, t.j. 33 pešadijski puk, most na Pilani, predgrađe vojna bolnica, Trapisti, i Klašnice. Neprijatelj je u protunapadu ponovo zauzeo Klašnice i protjerao naš IV bataljon preko mosta.

19 IX 1944 Sa snagama naše brigade izvršen je pokret Trapisti, Trn u pravcu aerodroma[9] sa zadatkom pročišćenja terena prema Klašnicama. Toga dana naš II babtaljon ubio je 2 neprijateljska vojnika i 30 zarobio, od materijala zarobljeno je 30 pušaka, 2 sanduka bombi, 2000 kom. razne municije, 1 strojnica i 2 pištolja, 60 pari odijela, 27 šinjela, 70 pari veša, 11 pari čizama, 14 pari cipela, 2 sanduka bombi, 2 strojnice, 1 teški bacač, 40 pušaka, 1 raketni pištolj, zarobljeno 20 avijatičara.

20 IX 1944 Snage naše brigade napadale su neprijatelja u Klašnicama, sa jednim dijelom snaga prebacili se preko Vrbasa, u Laktašima i Petroševcima[10] napali neprijatelja s boka, koji je odstupao prema Aleksandrovcu od Klašnica. Neprijatelju su nanešeni gubici oko 10 mrtvih i više ranjenih. Naši gubici 4 mrtva i 14 ranjenih. Zarobljeno je 12 puškomitraljeza i nešto pušaka.

21 IX 1944 Snage naše brigade na položajima Razboj, Srbac, Klašnice i Krčmarice. Razoružane su dvije žandarmerijske stanice Kosjerovo i Kukulje. Zarobljeno je 15 žandara, 3 puškomitraljeza i 15 pušaka.

22 IX 1944 Na istim položajima nije bilo borbe; razoružano je 45 milicionera, od kojih je 10 ostalo u našim redovima.

---

[8] Za vrijeme napada na Banju Luku 18. srednjobosanska NOU brigada se privremeno nalazila u sastavu Operativne grupe 5. korpusa NOVJ (vidi knj. 29, dok. br. 112).

[9] Odnosi se na aerodrom Zalužane.

[10] Odnosi se na Petričevac.

23 IX 1944 Snage naše brigade nalaze se na položajima Trošelji, Topola,[11] dok [je] naš III bataljon ostao u Mrčevici sa zadatkom osiguranja artilerije.—

24 IX 1944 Snage naše brigade nalazile su se na položajima Topola, Brezik—Laminci, Dubrava—Laminci, gdje je vođena borba i ubijeno 25 neprijateljskih vojnika.
Naši gubici 4 mrtva i 8 ranjenih.

25 IX 1944 Brigada se nalazila na istim položajima i vodila borbu u kojoj je ubijeno 15 neprijateljskih vojnika.
Naši gubici 1 mrtav i 6 ranjenih.

26 IX 1944 Brigada se nalazila na istim položajima, vršila napad na Donju Topolu.

27 IX 1944 Toga dana naša brigada je vršila prebacivanje jedinica preko Vrbasa, za Župu.[12]

28 IX 1944 Snage naše brigade nalazile su se na liniji Potočani, Milosavci, Boškovići, Kadinjani, gdje je vršeno prisilno izviđanje na neprijatelja u Klašnicama i Slatini. Toga dana naš II bataljon zarobio je 1 tenk, 1 radio stanicu, 5 šinjela, 4 »brede«, 2000 metaka za »brede« i 1 raketni pištolj.—

29 IX 1944 Snage naše brigade nalaze se na istim položajima.—

30 IX 1944 Snage brigade ostale su na istim položajima.—
U borbama od 1 IX 1944 godine do 30 IX 1944 godine, neprijateljski gubici 95 mrtvih. Naši gubici 19 mrtvih, 57 ranjenih drugova.
U ovim borbama je zarobljeno: 223 pušaka, 1 tenk, 70 pari veša, 2 raketna pištolja, 2 radio stanice, 5 buradi benzina, 300 ranaca, 1 auto, 17 puškomitraljeza, 20 pištolja, 2 teška mitraljeza, 4 »brede«, 3 teška bacača, 9 strojnica, 4 sanduka i 101 bomba, 15 sanduka mina za bacač, 48.600 metaka za razne puške, 360 odi-

[11] Sada: Nova Topola.

[12] Riječ je o pokretu radi sprečavanja prodora Borbene grupe »Rudno« od Dervente preko Prnjavora za Klašnice (vidi knj. 29, dok. br. 116 i 119).

jela, 180 pari cipela, 46 pari čizama, 176 šinjela, 3 vagona cigareta, 2 vagona duhana u balama, 1 vagon sanitetskog materijala, i 110 vojnika. Brigada u ovim akcijama kao cjelina izvršila je sve zadatke koji su postavljeni pred nju, ali usled priliva novih boraca izbacivanjem nekim dijelom komandnog kadra iz stroja (ranjavanjem) kao i zamorenost vojnika, nesređenost u punoj mjeri intendanture, brigada nije brzo pokretna i potrebno bi bilo neko izvjesno vreme da se odmori i sredi. Pošto nije postojala mogućnost za sređivanje usled stalnih borbi, kroz celo vreme za proteklih mjesec dana.

Kao i nezalaganje do maksimuma kako štabova bataljona tako isto i članova štaba brigade, kao i slabo osjećanje odgovornosti pojedinih odgovornih drugova za odgovarajuće im položaje. Te bi bilo potrebno da se neko od članova štaba divizije pozabavi sa pitanjem stanja u našoj brigadi da bi što prije stanje sredilo se i ozdravilo.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major: Komandant — kapetan:
Dragutin Ć.[13]

[13] Ćurguz

BR. 15

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 4. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA ZA DEJSTVA 39. DIVIZIJE NA PODRUČJU BOSANSKE KRAJINE I ZA POKRET 4. DIVIZIJE PREMA DONJEM VAKUFU[1]

Š T A B
PETOG KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. pov. Broj 942
4. oktobra 944.

ŠTABU DIVIZIJE

Gornji tok rijeke Bosne i Sarajevska kotlina predstavljaju za našu korpusnu oblast, kao i za cijelu Bosnu i Hercegovinu područje najvećeg političkog, vojničkog i ekonomskog značaja. Okupatorske snage prinuđene opštim pritiskom Saveznika i naše vojske izvlače se sa Balkana, uzimajući jednu od glavnih komunikacija, koja vodi od Sarajeva za Brod, tj. kroz ovo područje. Neprijatelj u svom povlačenju odvlači i odvlačiće sva naša ekonomska dobra koja su mu pri ruci.

Da bismo spriječili neprijatelja u njegovoj bezobzirnoj pljačci važnih industrijskih i poljoprivrednih postrojenja Sarajeva i Zenice i okoline, prenosimo težište naših operacija na ovo područje. U vezi ovoga, —

N A R E Đ U J E M O:

Četvrta divizija: (VI, VIII, XI, brigada i art. divizion)

Izvršiće pokret sa dosadašnje koncentracijske prostorije do željezničke pruge Prijedor — Sanski Most, tako da sve jedinice 7 oktobra do 6 časova budu na željezničkim stanicama Pejići i Trnova, budu spremne u naznačeno vrijeme za ukrcavanje. Prebacivanje će se vršiti vozovima, radi toga izvršiti sve pripreme da se ukrcavanje i iskrcavanje jedinica može izvršiti brzo i bez zastoja.

Divizija će se prebaciti i razmjestiti na prostoriji D. Vakuf — Bugojno — Gračanica.

Maršruta: Pejići i Trnova — Sanski Most — Mliništa — Jajce — D. Vakuf. Polazak 7. ov. mj. tačno u 6 h ujutro. Na stanicama Pejići i Trnova vozovi će biti spremni za pokret već

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 19-3, k. 458/A.

6. ov. mj. u 20 h. Po dolasku na izlaznu stanicu izvršiti brzo iskrcavanje i povraćati vozove na polaznu stanicu.

Na određenu prostoriju za razmještaj poslati unaprijed konačare.[2]

XXXIX divizija: Sa svojim snagama i odredima koji ostaju na ovom terenu (Podgrmečki, Drvarsko-petrovački) kontrolisaće teren Krajine sa zadatkom održanja slobodne teritorije, razbijanja i uništavanja četničkih bandi i dejstva u povoljnim momentima na pojedina neprijateljska uporišta.

Radi naročitog značaja Banjaluke za Bos. Krajinu, a pošto neprijatelj izvlači svoje glavne snage iz ovog garnizona, to i dalje imati težište operacija na Banjaluku, sa ciljem da se pojačanim pritiskom istisne neprijatelj iz ovog grada.

Isto tako pojačati dejstvo na komunikaciju Bihać — Novi — Kostajnica, koordinirajući sa snagama Unske grupe, koja već od ranije vrši jak pritisak na ovu komunikaciju i ovladala je dijelovima komunikacija koje iz Banije izvode prema Kostajnici i Dubici.[3]

Održavati stalnu radio- i telefonsku vezu sa ovim Štabom.

Korpusna artiljerija: Izvršiće prebacivanje na prostoriju D. Vakuf.[4] Prebacivanje će se izvršiti pod rukovodstvom ovog Štaba.[5] Ovaj Štab prebaciće se 8. ov. mj. na prostoriju Jajce. Štab XXXIX i IV Divizije povezaće se telefonski sa Jajcem.
Prijem naređenja potvrditi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR,
p u k o v n i k,
Došen

ZAMJENIK KOMANDANTA,
p u k o v n i k,
Karanović

DOSTAVLJENO:
Štabovima IV i XXXIX Divizije NOVJ.—

[2] Naređeno prevoženje nije izvršeno, već je 4. NOU divizija krenula pješke, tako da je u Donji Vakuf stigla 11. oktobra 1944 (vidi dok. br. 66).

[3] O tome kako je 39. NOU divizija izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 81.

[4] Bliže o artiljeriji 5. korpusa NOVJ vidi dok. br. 132.

[5] Svi navedeni pokreti vršeni su radi koncentracije jedinica 5. korpusa (4, 10. i Srednjobosanske divizije) za napad na Travnik (vidi dok. br. 145). Prethodni napad na Travnik, 30. septembra 1944, nije uspio zbog slabog sadejstva i nepotpune procjene situacije (vidi knj. 29, dok. br. 126).

BR. 16

IZVJEŠTAJ ŠTABA 38. DIVIZIJE OD 4. OKTOBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA SEKTORU SREBRNIK — SRNICE — GRAČANICA[1]

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE
Pov. broj: sl.
4. X. 1944. u 12 časova

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Položaj

1) Situacija na našem sektoru: U toku jučerašnjeg dana naše jedinice vodile su teške borbe na dva pravca, i to:

17 brigada sa Posavskim odredom bila je preksinoć napadnuta od jačih SS-ovskih snaga kod Srebrnika. Neprijatelj je došao od pravca Srnice u jačini od jedne SS bojne sa 2 brdska topa i jednim protivkolcem, kao i nekoliko t. bacača.[2] Borba se razvila kod D. Srebrnika i trajala je od 4 časa popodne do 9 časova uveče, kada je neprijatelj uspio da ovlada D. Srebrnikom. Juče u 5 časova ujutro brigada je izvršila kontranapad i borba je trajala do 11. časova. Neprijatelj se održao i brigada je bila prisiljena da otstupi, postavljajući se na liniju Straža — Zahirovići — Kuge, da bi izbjegla gubitke od jake nepr. artiljerijske vatre.[3] U ovim borbama je brigada imala 9 ranjenih, od kojih 3 teško. Nepr. gubici: 7 mrtvih i više ranjenih.

U isto vrijeme juče u 9 časova prije podne napadnuta je 21 brigada na prostoru G. Moranjci — Falešić. Napad su izvršile 2 ustaške bojne od Gračanice (Hasićeva i Pjanina bojna[4]). Jedi-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 20-3, k. 1258.

[2] Riječ je o 1. bataljonu 28. SS puka 13. SS divizije »Handžar« (vidi dok. br. 13, objašnjenje 4).

[3] Prema izvještaju Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944, neprijatelj je, koristeći se maglom, 2. oktobra u 15 časova izvršio napad na položaje 4. bataljona kod D. Srebrnika, a istovremeno napao 3. bataljon na Golom brdu (k. 719). Dijelovi 1. bataljona upućeni u pomoć 4. bataljonu, tom prilikom su zakasnili, pošto je neprijatelj već bio zaposjeo položaje 4. bataljona, pa su se i oni morali povući u s. Zahiroviće, dok je 4. bataljon odstupio prema s. Cagama (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259).

[4] Bliže o tim bojnama vidi dok. br. 5, objašnjenje 56. i 57, dok. br. 13, objašnjenje 2.

nice 21 brigade odmah su prešle u snažan kontranapad i poslije tročasovne borbe potpuno razbile neprijatelja koji je otstupio neorganizovano u pravcu Gračanice. Neprijateljski gubici u ovoj borbi bili su 9 mrtvih i preko 20 ranjenih. Zaplijenjena 2 bacača (t. nekompletna) sa 15 mina, kao i nešto municije puščane. Gubici brigade: 3 ranjena, od kojih 1 teško. — Zarobljeni dvojica ustaša i 1 ustaška sanitarka.[5]

U 15 časova popodne (istog dana-juče) jedna nepr. kolona u jačini do 300 ustaša izbija cestom od Gračanice na položaj Hotilj ispred jedinice 18 brigade koje su na prostoru Rašljevo — Omerbašići (ispred Miričine). 18 brigada vrši sinoć kontranapad i razbija ovu nepr. kolonu na Hotilju, protjeravši je prema Gračanici.[6]

Iz iskaza zarobljenih ustaša i sanitarke vidi se da je namjera ovih ustaških bojni bila prema Tuzli. — Ukoliko je ovo tačno, onda su im naše snage jučerašnjom borbom razbile plan u njegovoj početnoj fazi izvođenja.

2) Naš sadanji raspored:

17 brigada sa linije Straža — Kuge da ispita mogućnost protjerivanja neprijatelja iz Srebrnika da bi se odmah pristupilo istom zadatku. U tom cilju brigada je uputila danas jedan kombinovani bataljon (sa odabranim borcima i bombaškim desetinama) koji će izvršiti prepad na Srebrnik. Na ovaj način će se doći do pouzdanih podataka o nep. jačini, namjerama, itd. Potom bi cijela brigada krenula na Srebrnik, potpomognuta sa dijelovima 21 brigade od Rapatnice.[7]

18 brigada orijentisana je prema Gračanici i komunikaciji Gračanica — Tuzla sa zadatkom sigurnog zatvaranja ovog

---

[5] Prema izvještaju Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 14. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-9, k. 1259), neprijatelj je u toj borbi imao 25 mrtvih, 17 ranjenih i 1 zarobljenog. Isti podaci o neprijateljevim gubicima nalaze se u operacijskom dnevniku Štaba 38. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 54/5-5, k. 1258) i u dok. br. 52 u ovoj knjizi. U toj borbi je sadejstvovao i 3. bataljon 18. hrvatske NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5/I, k. 1259: izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944). O neprijatelju na tome sektoru vidi dok. br. 13 i 21.

[6] Protivnapad na neprijatelja na Hotilju izvršio je 3. bataljon 18. hrvatske NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5/I, k. 1259: izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944).

[7] Na D. Srebrnik je 4. oktobra napao 4. bataljoń 17. majevičke NOU brigade, ali se neprijatelj u 10 časova povukao, tako da do napada Brigade kao cjeline nije ni došlo (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259: izvještj Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944). O tome vidi i dok. br. 13 (objašnjenje 7), 17 i 52.

pravca. Brigada je na prostoru: Rašljevo — Miričina. Ispituje mogućnost likvidacije Gračanice.[8]

21 brigada sada je na prostoru Moranjci — Brnjičani. Sa ovog prostora biće upotrebljena ili na pravac Srnice — Srebrnik, ili preko Ratiša na pravac Gračanica — Tuzla (prema potrebi). Ovakav raspored brigada će zadržati do raščišćavanja situacije, tj. dok se ne vidi da li su nepr. namjere za Tuzlu. Poslije toga brigada će biti orijentisana na komunikaciju Srnice — Gračanica.

Posavski NOP odred na prostoru: Tinja — Smoluće.

Ovaj štab u Seoni.

3) Naš daljnji rad biće ofanzivni pritisak na Srnice i okolna uporišta, kao i presijecanje komunikacije Gračanica — Srnice — Brčko da bi u povoljnom momentu pristupili konačnoj likvidaciji nepr. uporišta na prostoru Srnice — Dubrava — Gradačac, kako bi se na taj način omogućilo naše dalje prodiranje prema Posavini.

4) Napomene:

U prilogu dostavljamo redovni operacijski izvještaj,[9] brojno stanje divizije i spisak boraca iz 1941.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar potpukovnik, **V. Rolović**	M. P.	Komandant potpukovnik, **Mil. Zekić**

[8] Prema izvještaju Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 14. oktobra 1944, napad 1. i 3. bataljona ove brigade 5. oktobra na Gračanicu nije uspio, iako su se u samome mjestu vodile uličnе borbe. U napadu je učestvovala i 18. hrvatska brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-9, k. 1259). Opširnije o tome vidi dok. br. 13, 17 i 52.

[9] Vjerovatno je riječ o izvještaju Štaba 38. NOU divizije za septembar 1944 (vidi dok. br. 5).

BR. 17

ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 4. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA GRAČANICU I GONJENJE NEPRIJATELJA PREMA SRNICAMA[1]

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE
Pov. broj sl.
4. X. 1944. u 17 čs.

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Tuzla — Derventa — 1:100.000)

Snage 21 i 18 brigade potpuno su razbile u jučerašnjim borbama dvije ustaške bojne koje su od Gračanice pokušale sa prodorom prema Tuzli.[2] Taj neprijateljski pokušaj osujećen je u samom početku izvođenja neprijateljskog plana.— Štab 17 brigade javlja radio depešom da se neprijatelj iz Srebrnika povlači u pravcu Srnica i da jedinice 17 brigade vrše gonjenje istog vatrom i pokretom.[3]

Da bi se rastrojavanja ustaških snaga izvršilo u potpunosti, i da bi se potom omogućila koncentracija naših snaga za udar na Srnice i ostala nepr. uporišta u cilju našeg daljeg prodiranja prema Posavini

N A R E Đ U J E M O:

1) Snage 18 i 21 brigade izvršiće tokom nastupajuće noći pokrete sa dosadašnjih svojih prostorija prema Gračanici, — Sokolu i izvršiti napade na pomenuta uporišta u cilju potpunog razbijanja i uništenja ustaša. Napad će se izvršiti u dvije kolone:

a) Lijeva kolona: sastav 18 brigada, komandant kolone major Franjo Herljević. — Napada opštim pravcem kretanja Rašljevo — Donja Orahovica — Donja Lohinja i sa linije polaznih položaja za napad: Pribava (251) — Drapnići (393) vrši energičan napad na grad Gračanicu obuhvatajući ga sa njegove južne strane, a ubacujući unutra smjele odrede u jačini do jednog bataljona, ne čekajući likvidaciju spoljnih uporišta.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 56/3-1, k. 1258.

[2] Opširnije o tome vidi dok. br. 16.

[3] Neprijatelja je gonio 4. bataljon (vidi dok. br. 16; Arhiv VII, reg. br. 5-7, list 3, k. 1258: knjigu depeša 27. NOU divizije).

Zadatak: likvidacija grada i po mogućstvu uništenje ustaša. Napad tačno *u 5 časova ujutro.*[4]

b) Desna kolona: sastav 21 brigade (bez jednog bataljona[5]), komandant kolone major Stojanda[6]. Napada opštim pravcem: Gornji Moranjci — Gornja Orahovica — Gornja Lohinja. Odavde jedan bataljon upućuje u napad na Sokol[7] (Delića Brdo — Bukva itd.), a sa jednim bataljonom prilazi na polazne položaje za napad na Gračanicu — Stražbu (452) — Vepar (373). Sa ove linije vrši napad na varoš Gračanicu vršeći energičan prodor u njen sjeverni dio. Zadatak: zajedno sa 18 brigadom likvidirati varoš i ustaške bande. Početak napada tačno u 5 časova ujutro.

c) *Po likvidaciji Gračanice* 18 brigada ostaje na najpovoljnijim položajima kod iste[8], a bataljon 21 brigade koji učestvuje u napadu na Gračanicu produžava prema Sokolu gdje se spaja sa drugim svojim bataljonom i potpomaže ga u likvidaciji Sokola ukoliko isti ne bude likvidiran. Po likvidaciji Sokola štab 21 brigade izvršiće pokret sa brigadom (bez jednog bataljona) i postaviti se na prostoru Sladna, bliže komunikaciji (sjeverni dio sela), a zasjede držati neposredno kod ceste na prostoru Doborovci sa zadatkom sprečavanja po svaku cijenu eventualnog neprijateljskog pokreta od Srnica prema Gračanici. Štab brigade sa što više samoinicijative upućivaće jača odeljenja u pravcu Srnice (preko Kupresa — Kapetanove Bine) u cilju ofanzivnog pritiska na Srnice i dobijanja pouzdanih podataka o neprijatelju.

2) 17 NOU brigada: izvršiće što energičnije gonjenje neprijatelja koji otstupa iz Srebrnika prema Srnicama, goneći ga do samih uporišta kod Srnica. Štab brigade samoinicijativno će pristupiti likvidaciji pomenutih uporišta ukoliko mogućnost likvidacije bude povoljna za to. U protivnom brigada se postavlja na prostoru Musl. Špionica — Huremi, odakle vrši

---

[4] O napadu na Gračanicu vidi dok. br. 16, objašnjenje 8.

[5] i [10] Odnosi se na 2. bataljon, koji je u to vrijeme obezbjeđivao savezničku pošiljku u s. Moranjcima (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-9, k. 1259: izvještaj Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 14. oktobra 1944).

[6] Milinović Stojan. Bio je tada komandant 21. istočnobosanske NOU brigade.

[7] U tome mjestu nije bilo neprijatelja (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-9, k. 1259: izvještaj Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 14. oktobra 1944).

[8] Pošto je u toku napada na Gračanicu nestalo mina za teške minobacače, te neprijatelj nije mogao biti savladan u utvrđenim objektima, 18. hrvatska NOU brigada, zajedno sa 21. istočnobosanskom NOU brigadom, povukla se na liniju Borike — Čekanići (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5/I, k. 1259: izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944, reg. br. 5-9, k. 1259: izvještaj Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 14. oktobra 1944).

ofanzivni pritisak na Srnice i na komunikaciju Srnice — Dubrave (na nepr. artiljeriju i sl.) u duhu ranije naše direktivne zapovijesti[9].

3) Posavski odred sa Div. bolnicom ostaje kod Smoluće (G. Sela).

4) Ovaj štab do daljeg u Seoni, sa jednim bataljonom 21 brigade. Bataljon će ujedno obezbjeđivati prijem savezničkih pošiljki koje su najavljene.[10]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,

M. P.

Komandant
potpukovnik,
Mil. Zekić

BR. 18

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. SLAVONSKE BRIGADE OD 4. OKTOBRA 1944. ŠTABU 28. NOU DIVIZIJE O ZAUZIMANJU JANJE[1]

ŠTAB XVII. UDARNE BRIGADE
NARODNO OSLOBODILAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE
Op. br. 342 dana: 4 X 1944 g.

Predmet: Kratki operativni izvještaj o izvršenoj akciji na nepr. uporište Janju.

ŠTABU XXVIII. UDARNE DIVIZIJE N. O. V. J.

Položaj.

3. X. 1944. I. i II. Bataljon ove Brigade izvršio je napad na neprijateljsko uporište Janju, gde se je nalazila jedna njemačka satnija 13. SS divizije sa 40 do 50 milicionera.

[9] Iz izvještaja Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944. vidi se da su 3. i 4. bataljon ove brigade 5. oktobra u Zuberovom Brdu i Muslimanskoj Špionici razbili četnike 7. brigade Trebavskog četničkog odreda (korpusa), a potom je cijela brigada zauzela položaje oko D. Srebrnika, Zuberovog Brda i Muslimanske Špionice (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259).

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24-2, k. 1124.

Napad je izvršen u 5 sati u jutro i nakon dvosatne borbe uspjelo je neprijatelja natjerati u čardak »Petrovića«, pored srpsko-pravoslavne crkve, gdje se je neprijatelj zabarikadirao i pružao očajnički otpor. Koncentričnom vatrom našeg automatskog i teškog oružja uspjelo se neprijatelja likvidirati. Jedan dio neprijateljskih snaga probio se je preko položaja I. bataljona u pravcu Bjeljine. Neprijatelj je iskoristio pokriven teren. Borba je konačno završena oko 10.30 sati.

Do proboja neprijatelja preko položaja I. bataljona došlo je uslijed nepažnje komandnog osoblja I. bataljona, jer je slabo kontrolisao međuprostor između svog i položaja II. bataljona.

Općenito gledajući na tok izvršenja zadatka, komandno osoblje kao i borci pokazali su se da su dorasli za izvršenje i većih zadataka. Naročito se nije nitko istakao.

Zarobljeno je 16 neprijateljskih vojnika, koji pripadaju zelenokadrovskim trupama.

Plijen: Zarobljeno 20 karabina »Mauzer«, 1 mitraljez »šarac« sa tri rezervne cijevi, 1 pištolj, 5 redenika za puškomitraljez, 2 automobila (amfibije), 20 bicikla, od kojih jedan dio nalazi se kod nas, a nešto kod XXI. Brigade.

Ubijeno je 20 neprijateljskih vojnika, dok ih je mnogo više ranjeno, koje je neprijatelj uspio odvući.

Uništeno je 8 automobila (amfibija), 1 motocikl (trokolica), 2 kamiona i oko 15 bicikla. Većina ovih vozila uništena je od minobacačke i topovske vatre.

Naši gubici: 1 mrtav i 8 ranjenih, i to svi iz I. bataljona, većinom lakše ranjeni.

Utrošeno je oko 5.000 metaka, 19 mina za teški bacač i 10 za laki, 7 topovskih granata i mina za »kurdi-vardi«[2].

Pošto je neprijatelj uspio probiti zasjedu XXI. Udarne Brigade na cesti Suhopolje — Janja i nastojao prodrijeti u samo mjesto Janju, to su naše jedinice u 20 sati povukle se iz samog mjesta, potisnuvši prethodno neprijatelja[3]. Naše položaje u samoj Janji, i to južni dio, držala je XXI. Udarna Brigada tokom cijele noći.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar, major: **Bosanac T. Krsto** M. P. Komandant, major: **Milan Joka**

[2] Tako se u slavonskim jedinicama NOVJ zvao ručni bacač engleskog porijekla »džon bul« (John Bull), kal. 90 mm.

[3] Vidi dok. br. 23 i 140.

BR. 19

OPERACIJSKI DNEVNIK ŠTABA MAČVANSKOG NOP ODREDA OD 4. OKTOBRA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 11. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA ODREDA U SEPTEMBRU 1944. U ISTOČNOJ BOSNI I ZAPADNOJ SRBIJI[1]

ŠTAB I PODRINSKOG BATALJ. [ONA][2]
4-X-1944

4-X-44 g.

Operacijski dnevnik za 30 dana

Šaljemo vam operacijski dnevnik za 30 dana.

1-XI[3]-44
Stupari

Naš bataljon je dobio naređenje od štaba grupe[4] za pokret. Bataljon je izvršio pokret i smestio se u selu Stupari.[5] Zadatak batalj. lično obezbeđenje svog kantonmana.

2-XI-44
Hrvati

Naš bat. izvršio je pokret do sela Hrvata.[6] Zadatak batalj. je lično obezbeđenje. Bataljon se odmara.

3-XI-44
Muslimanske
Babice

Naš batalj. izvršio je pokret pravcem Hrvati — Djaci — Mramor — Muslimanske Babice.[7] Bataljon u pokretu nije imao sukoba sa neprijateljem.

---

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 1-13, k. 866/A.

[2] Tako se izvjesno vrijeme nazivao Mačvanski NOP odred, koji je početkom oktobra 1944. ušao u sastav Mačvanske (32. srpske) brigade 11. NOU divizije kao njen 1. bataljon. Opširnije o tome, pored objašnjenja 16, 19, 21. i 22. u ovom dokumentu, vidi i knj. 29, dok. br. 73, objašnjenje 19.

[3] Očigledna greška pisca ovoga izvještaja. Umjesto »IX«, on je u cijelom dokumentu pisao »XI«.

[4] Odnosi se na Štab Udarne grupe 11. NOU divizije. U sastavu te grupe nalazili su se Mačvanski NOP odred i 3. bataljon »Mirko Štulić« 3. ličke brigade 6. proleterske divizije »Nikola Tesla«. Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 3, objašnjenje 5.

[5], [6] i [7] Potpunije o organizaciji tih pokreta vidi knj. 29, dok. br. 3 i 16.

4-XI-44
Cage

Bataljon je izvršio pokret pravcem Babice — Turija — Milino Selo — Devetaci — Dobošnica i smestili smo se u selu Cage. Batalj. ima zadatak obezbeđenja od Srebrnice[8] i Dobošnice. Neprijatelj se nalazi u Srebrnici u jačini 800 S.S. vojnika.[9]

5-XI-44
Ratiš

Naš batalj. je izvršio pokret iz Caga za Ratiš. Zadatak bat. zatvaranje pravca od Kruševice prema Srebrniku. Jedna četa je na položaju prema Kruševici, ostatak batalj. se odmara. Neprijatelj se nalazi na liniji Srebrnik — Straža. V i XII brigada je napala neprijatelja u toku dana.[10]

6-XI-44
Ratiš

Naš bat. je ostao i dalje na položaju Ratiš. Sa istim zadatkom. Neprijatelj u toku dana stigao u selo Gnojnicu. Kolona je bila u jačini od 500 do 600 ljudi, jedna kolona u jačini od 300 ljudi otišla je preko sela Kruševice, druga kolona se kreće prema Ratišu. Naš batalj. je primio borbu u 14 h. Bataljon je uspeo da zadrži neprijatelja do 18 h. U 18 h neprijatelj je uspeo da ovlada Ratišom. U toku dana neprijatelj je imao gubitke: gubitci neprijatelja su nepoznati. Naši gubici su: 1 teže ranjen. U toku noći smo izvršili napad na neprijatelja. Naša jedna četa i 2 čete III ličkog batalj.[11] su izvršile napad u 12 h.
Napad je delimično uspeo. Neprijatelj je uspeo da se zadrži na krajnjim kosama Ratiša. Borba je bila oštra. Gubitci neprijatelja su nepoznati. Gubitci našeg batalj. su: 1 teže ranjen i 1 lakše ranjen. Naše jedinice se i dalje nalaze prema neprijatelju.

7-XI-44
Džakula

Naš batalj. je dobio naređenje od štaba Grupe da se otkači od neprijatelja. Neprijatelj je i dalje ostao na liniji Gnojnica — Ratiš. Pravac kretanja našeg bataljona Ratiš — Cage — Seone — Orahovica — Murati. Bataljon se smestio u selu Murati da skuva jedan obrok, s tim posle večere da produži svoj pravac.

---

[8] Pogrešno; odnosi se na G. i D. Srebrnik, sjeverozapadno od Tuzle, a selo Cage se nalazi između Dobošnice i Srebrnika.

[9] Bliže o neprijatelju u Srebrniku vidi knj. 29, dok. br. 46, objašnjenje 2.

[10] Opširnije o tim borbama 5. kozarske i 12. krajiške brigade 11. NOU divizije vidi knj. 29. dok. br. 16, 46 i 54.

[11] Riječ je o 3. bataljonu »Mirko Štulić« 3. ličke brigade.

Batalj. je primio bolnicu divizisku i intendanturu diviz. i krenuo je dalje svojim pravcem.

8-XI-44
Džakule

Naš bat. posle izvršenog pokreta smestio se u selu Džakule. Bataljon nema nikakvog zadatka već odmor svoje jedinice. Bataljon se i dalje nalazi na istom mestu u cilju odmora.

9-XI-44. U batalj. se nastavlja vojno-politički rad.

10-XI-44
Stupari

Naš bat. je izvršio pokret iz Džakula u 18 h pravcem Džakule — Lokve i smestio se u selu Stupari. Batalj. je bio u zaštitnici diviziske bolnice s tim što je dao 1 četu za nošenje ranjenika. 2 četa se kretala na začelju cele kolone.[12] Prelazak ceste Tuzla — Doboj i reke Spreče, neprijatelj je u prvom selu napao zaštitnicu. Naša 2 četa pod borbom se kretala za kolonom. Neprijatelj se okuražio i kretao se sve za zaštitni[com]. Na prvoj kosi četa je stigla I batalj. XII brigade. S tim što je glavnina čekala na bregu mi smo morali da primimo borbu sa četnicima da nam ne ugroze bolnicu.

Na prvoj pogodnoj kosi četa se postavila u streljačkom stroju, da brani bolnicu. I batalj. XII br. se nalazio na istoj kosi. Naša četa je primila borbu na toj kosi. Borba se vodila na odstojanju 10—20 metara. Borba je trajala pola sata. U toku borbe I bataljon XII b. je podbacio. Zato je potcenio neprijatelja. Neprijatelj je bio u jačini 150 četnika. Posle 1/2 h krvavih borbi naša četa je prinuđena da se povuče sa tog položaja. Zato što je I bat. XII br. otstupio pre vremena. Četnici su imali 11 mrtvih i 16 teže ranjenih. Mi smo imali 1 mrtvog. Mrtvog druga smo izvukli iz borbe i sahranili ga, četa je krenula u sastav svog bataljona.

11-XI-44
Stupari

Bataljon je izvršio pokret iz Stupara za Omaziće. U pokretu nije bilo nikakve smetnje.

12-XI-44
Omazići

Bataljon je izvršio pokret do trećeg Ličkog batalj. I tu se smestio sa III ličkim bat.

---

[12] To je bio pokret 11. NOU divizije radi prebacivanja preko Drine u zapadnu Srbiju. Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 72.

13-XI-44
Galovići

Bataljon je izvršio pokret u 6 h za Gračanicu[13] i tu se smestio.

14-XI-44
Gračanica

Bataljon je izvršio pokret pravcem Muslimanski Trupkovići — Šermetovići — Ravančići — Podborogovo. Batalj. se smestio u Podborogovu. Batalj. nije imao nikakvog vojničkog zadatka, već odmor svoje jedinice.

15-XI-44
Podborogovo

Bataljon je ostao na istom mestu.

16-XI-44
Podborogovo

Bataljon je izvršio pokret u 6 h po specijalnom zadatku izbijanje na Drinu. Zadatak batalj. da ispita gde se može gaziti Drina, s tim da prikupi čamce na Drini.

17-XI-44
Srbija

Bataljon je izvršio pokret do Drine, zatim u zoru bataljon je prešao reku Drinu bez otpora.[14] Batalj. se zadržao na cesti Zvornik — Ljubovija 2 sata da bi se vojska prosušila. Bataljon je izvršio pokret sa ceste pravcem Vlaške njive.[15]

18-XI-44
Batar

Naš batalj. je dobio zadatak od Štaba grupe da napadne neprijatelja u Batru. Pošto je bataljon zakasnio i zatim nije vršio napad. U povratku bataljon je napao 100 graničara i 60 četnika, borba je bila kratka. Neprijatelj je uspeo da se povuče na cestu Zvornik — Banja Koviljača. U borbi neprijatelj je imao 3 zarobljena. Među zarobljenim ima 1 teže ranjen. Naši gubitci 1 lakše ranjen. U borbi je zarobljeno 3 puške, 8 šaržera municije od holandskih mitraljeza, 8 kožnih torbi i 20 šlemova. Zarobljenici su upućeni u štab udarne grupe.

---

[13] Odnosi se na s. Gračanicu, južno od Tuzle.

[14] Bliže o organizaciji forsiranja Drine vidi naređenje Štaba 11. NOU divizije od 15. septembra 1944 (knj. 29, dok. br. 72).

[15] Bliže o dejstvima Mačvanskog NOP odreda poslije prelaska Drine (bio je do tada u sastavu Udarne grupe 11. NOU divizije) vidi knj. 29, dok. br. 72, objašnjenje 9.

19-XI-44
Gučevo

Bataljon je izvršio pokret sa zadatkom da ispita Gučevo i da ga posedne. Na Gučevu nije bilo neprijatelja. S tim bataljon je poseo Gučevo, sa zadatkom zatvaranja pravca od Zajače i zatvaranja pravca od Trbušnice.
Bataljon je dobio zadatak da u toku noći napravi zasedu na cesti Koviljača — Loznica i da poruši most na cesti i most na pruzi, s tim da brani po svakoj ceni izlazak neprij. iz Loznice i da spreči povlačenje neprijatelja iz Banje Koviljače. Bataljon je svoj zadatak izvršio. Porušio oba mosta i tukao se celu noć sa neprijateljem na cesti Loznica — Banja Koviljača. U toku borbe neprijatelj je iskoristio pravce prema Loznici i izvukao se. U toku borbe neprijatelj je imao 4 mrtva, 6 ranjenih i jednog zarobljenog i dva kamiona uništena. Mi nismo imali gubitaka.

20-XI-44

Bataljon je dobio naređenje da se povuče sa ceste i hitno krene pravcem Kulišta — Gornja Borina — Turski grob — Crni vrh — Duga njiva — Ždrelo — Petrov vis — Pecka.
Bataljon se kretao sa I bat. XII brigade. U pokretu smo imali sukoba sa neprijateljem. Neprijatelj se kretao iz Krupnja u III kolone u jačini 1100 vojnika sa zadatkom: uništenje naših jedinica na sektoru Koviljača — Loznica. Naš batalj. je razbio četničko uporište na Turskom grobu i napravio prolaz I bataljonu XII brigade. Borba je bila oštra. Četnici su bili mrtvi pijani, zatim su se krvavo borili. U borbi četnici su imali 2 mrtva i 1 zaroblj. Mi nismo imali gubitaka. Kolona je produžila svoj pokret. Bataljon se smestio u livadi iznad sela.

21-XI-44
Šljivova

Bataljon je produžio pokret do sela Šljivove, zaseok Đurići. Batalj. nije imao nikakvog vojničkog zadatka već sređivanje svoje jedinice.

22-XI-44
Stolice

Naš bataljon je izvršio pokret iz sela Šljivove za Stolice, u pokretu nije bilo nikakve smetnje od strane neprijatelja.
Bataljon se smestio u Stolicama. Zadatak batalj.: obezbeđenje štaba korpusa.
Batalj. se priključio 36 diviziji po naređenju štaba korpusa.[16]

[16] Riječ je o naređenju Štaba 12. korpusa NOVJ od 21. septembra 1944 (vidi tom I, knj. 12, dok. br. 100).

U Krupnju smo ostavili 20 drugova koji će osnovati rađevski odred.[17]

23-XI-44
Tršić

Naš batalj. je dobio zadatak od štaba 36 divizije da prati artiljeriju.[18] Bataljon se smestio u selu Tršiću s tim što je jednu četu dao da obezbeđuje artiljeriju u napadu na Loznicu. U toku napada na Loznicu naša četa nije imala smetnji od neprijatelja.

24-XI-44
Loznica

Naš bataljon je dobio naređenje od štaba korpusa da izvrši pokret do Loznice. Bataljon se smestio u Loznicu sa zadatkom prikupljanja dobrovoljaca.

25-XI-44
Tršić

Naš bataljon je izvršio pokret iz Loznice do sela Tršića. Zadatak batalj. obezbeđenje od pravca Gučeva.

26-XI-44
Loznica

Naš bataljon je izvršio pokret za Loznicu sa zadatkom obezbeđenja u gradu (drugim rečima posadni batalj. u gradu). Borba se vodi na Jadru.

27-XI-44
Loznica

Bataljon se i dalje nalazi u Loznici sa istim zadatkom.[19]

---

[17] U depeši Štaba 12. korpusa NOVJ od 23. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 8-10, str. 101, k. 589/B) upućenoj Vrhovnom štabu NOV i POJ piše:

»Formirali smo Rađevski odred sa jezgrom od starih lještanskih boraca iz Mačvanskog odreda.«

[18] Riječ je o artiljerijskim oruđima i drugoj opremi koje su, od 20. do 22. septembra 1944, saveznici spuštali iz aviona. (U to vrijeme 12. korpus NOVJ nije imao aerodrom; prvi aerodrom je izgrađen poslije zauzimanja Loznice, 24. oktobra 1944, dva kilometra sjeveroistočno od toga mjesta). Ta oruđa (sa onima koja je imao 12. korpus i sa dva topa primljena 23. septembra 1944. od Štaba 1. proleterskog korpusa) poslužila su kao jezgro za formiranje artiljerijskih jedinica u 12. korpusu. Opširnije o tome vidi tom I, knj. 12, dok. br. 100, 117 i 120; knj. 13, dok. br. 37; Arhiv VII, reg. br. 8-10, str. 98, 99 i 492, k. 589/B: knjigu depeša 12. korpusa NOVJ.

[19] Prema naređenju Štaba 36. NOU divizije od 27. septembra 1944 (vidi tom I, knj. 12, dok. br. 162) Štab 5. vojvođanske brigade dobio je zadatak da se poveže sa Mačvanskim odredom radi obezbeđenja od Gučeva i Zajače.

28-XI-44
Prnjavor

Naš bataljon je dobio naređenje od štaba 36 divizije da se javi štabu korpusa.[20] Batalj. je izvršio pokret pravcem Loznica — Lešnica — Novo Selo — Prnjavor. Bataljon se smestio u Prnjavoru. Sa zadatkom lično obezbeđenje.

29-XI-44
Mileševac

Bataljon je izvršio pokret iz Prnjavora pravcem Čokešina — Petkovica — Bela reka — Radovašnica — Desići — Mileševac.[21] Bataljon se smestio u Mileševcu, po naređenju štaba XI divizije.[22] U bataljonu se nastavlja vojno-politički rad.

30-XI-44

Naš bataljon se i dalje nalazi na istom mestu sa zadatkom sređivanja svoje jedinice. U bataljonu se nastavlja vojno-politički rad.

SF. SN.

Pol. komesar kapetan
Dragoljub Stevanović

Komandant Poručnik
Prvoslav Stojanović

---

[20] U svojoj depeši od 28. septembra 1944. Štab 12. korpusa NOVJ naredio je Štabu 36. divizije da se Mačvanski NOP odred uputi u s. Čokešinu (vidi Arhiv VII, reg. br. 8-10, str. 537, k. 589/B).

[21] Taj pokret je izvršen po naređenju Štaba 12. korpusa NOVJ od 29. septembra 1944 (vidi tom I, knj. 12, dok. br. 178).

[22] Neposredno poslije ulaska Mačvanskog bataljona (Mačvanskog NOP odreda) u sastav 11. divizije Štab 12. korpusa je njegove pokrete, počev od 22. septembra 1944, usmjeravao radi formiranja Mačvanske brigade (kasnije 32. srpske NO brigade). Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 73. objašnjenje 19.

24-XI-44
Лозница

Наш батаљон је добио наређење од штаба корпуса да изврши покрет до Лознице. Батаљон се сместио у Лозници са задатком прикупљања добровољаца.

25-XI-44
Тршић

Наш батаљон је извршио покрет из Лознице до села Тршића. Задатак батаљ. обезбеђење од правца Гучева.

26-XI-44
Лозница

Наш батаљон је извршио покрет за Лозницу са задатком обезбеђења у граду (другим речима посадни батаљ. у граду). Борба се води на Јадру.

27-XI-44
Лозница

Батаљон се и даље налази у Лозници са истим задатком.

28-XI-44
Прњавор

Наш батаљон је добио наређење од штаба 36 дивизије да се јави штабу корпуса. Батаљ. је извршио покрет правцем Лозница – Лешница – Ново-село – Прњавор. Батаљон се сместио у Прњавору. Са задатком лично обезбеђење.

29-XI-44
Милешевац

Батаљон је извршио покрет из Прњавора правцем Чокешина – Петковица – Бела-река – Радовашница Десићи – Милешевац. Батаљон се сместио у Милешевцу, по наређењу штаба XI дивизије. У батаљону се наставља војно-политички рад.

30-XI-44

Наш батаљон се и даље налази на истом месту са задатком сређивање своје јединице. У батаљону се наставља војно-политички рад.

Пол. Комесар-Кайстан
Драгољуб Стевановић СФ-СЧ

Командант Пожушник
Прњавор

Fotokopija poslednje stranice dokumenta 19

BR. 20

IZVJEŠTAJ ŠTABA 3. KORPUSA OD 5. OKTOBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O STANJU I AKTIVNOSTI OKUPATORSKIH I KVISLINŠKIH SNAGA U ISTOČNOJ BOSNI[1]

ŠTAB
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. broj: 90/44.
5. X. 1944 g.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Aktivnost neprijatelja na svim sektorima Istočne Bosne nastavila se punom žestinom kako iz doline rijeke Save, tako i sa pravca Sarajevo — Višegrad. Neprijatelj sa ovih strategijskih pravaca koristi i pomoćne pravce Zvornik — Srebrenica i Zavidovići — Olovo. Namjera neprijatelja uništiti naše snage i baze, odnosno potisnuti ih preko pravca Sarajevo — Višegrad uz budnu kontrolu pravca Vlasenice — Han Pijesak — Sokolac, preko koga su pravca naše snage upućivane prema rijeci Drini za Srbiju. Neprijatelj na ovom sektoru je angažovao 13 SS bosansko-hercegovačku diviziju, dijelove 7 SS divizije »Princ Eugen«, II ustaški zdrug iz Sarajeva,[2] garnizone posade pojačane četnicima i zelenim kadrom.

Brojnost neprijatelja u odnosu na naše snage bila je neuporediva, tehnička oprema i snabdijevanje za neprijatelja nije bio problem, dok ovi faktori bile su ozbiljne smetnje operacijama naših jedinica. Poznajući taktiku 13 SS divizije u toku borbi od prelaska rijeke Save 14. marta t.g.[3] naše jedinice su pravilno reagirale, nanosile neprijatelju ogromne gubitke u ži-

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 37-2, k. 15.

[2] i [6] Odnosi se na 1. ustaški stajaći djelatni zdrug. Njegove jedinice su bile raspoređene na području Kiseljak — Sarajevo — Rogatica — Gromile, ali su, po potrebi, učestvovale i u borbama od Travnika do Ivan-Sedla. Komandant zdruga je bio zloglasni ustaša Franjo Sudar. Opširnije o tome vidi dok. br. 143 i 160; knj. 29, dok. br. 172.

[3] Bliže o 13. SS diviziji (»Handžar«), njenom prelasku preko Save i njenoj ofanzivi u istočnoj Bosni vidi knj. 23, dok. br. 29 (objašnjenja 4. i 5), dok. br. 63 (objašnjenja 3. i 4); Percy Ernst Schramm, Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht 1940—1945, Wehrmachtführungsstab, Band IV$_1$, Erster Halbband, Bernard und Graefe Verlag für Wehrwesen, Frankfurt am Main, 1961 (Persi Ernst Šram, Ratni dnevnik Operativnog štaba njemačke Vrhovne komande oružanih snaga 1940—1945, knj. IV$_1$), str. 623, 646, 652 i 750.

voj snazi i materijalu, tako da su se mnoge jedinice 13 SS divizije morale u cijelosti popunjavati sa novomobilisanim ljudstvom. Mi smo blagovremeno raspisali i na sastancima sa rukovodstvima iznijeli taktiku neprijatelja, kao i taktiku sa kojom treba udariti po neprijatelju. Najveći broj žrtava neprijatelj je pretrpio u pokretu, na mjestu i u vremenu kada se on najmanje nadao, noću i na zasjedama. Stabilizacija neprijatelja na dijelu zemljišta vezana je odmah sa fortifikacijskim utvrđivanjem, pojačanim planom vatre automatskog i teškog naoružanja, a naročito brojne artiljerije. U ovakvim situacijama, da bi se izbjegli suvišni i nepotrebni gubitci, aktivnost naših jedinica ispoljavala se na veze u pozadini, puteve snabdjevanja i zasjede, te su uvijek postizavani vidni rezultati uz minimalne sopstvene gubitke.[4]

Aktivnost neprijatelja bila je neprekidna ili sa malim vremenskim razmacima, aktivnošću neprijatelja vršena je istovremeno i prisilna mobilizacija za popunu novoformirane 14 SS divizije »Kama«.[5] Mobilisano ljudstvo za ovu diviziju mahom iz Posavine, Semberije i Majevice, Tuzle, Zvornika i Srebrenice prebačeno je u Mađarsku na obuku. Pre polaska ove divizije znatan broj mobilisanih pobjegao je i ostao krijući se po šumama, dok je jedan deo ovih prilazio i redovima naše vojske. Prisustvo jedinica II ustaškog zdruga na čelu sa zlikovcem Sudarom[6] na sektoru Srebrenice pojačao je aktiviziranje ustaša[7] i legije toga kraja u borbi protiv naše vojske. Begstvom Ismeta Bektaševića[8] neprijatelju aktiviziranje legije dolazi do jačeg

---

[4] O borbama jedinica 3. i 12. korpusa NOVJ na tome području u julu i avgustu 1944. vidi knj. 27, dok. br. 143 i 144; knj. 28, dok. br. 126 i 127.

[5] Prema Persi Ernst Šramu (navedeno djelo, knj. IV$_1$, str. 744. i 755) formiranje SS brdske divizije »Kama« otpočelo je 1. juna 1944, ali ono nikada nije dovršeno. Ta je divizija rasformirana u jesen 1944. Mobilisano ljudstvo islamske vjeroispovijesti priključeno je dijelom 13. SS brdskoj diviziji »Handžar«. Volf Kajlig (Wolf Keilig) u svojoj knjizi Das deutsche Heer 1939—1945, Band I, Bad Nauheim. 1956 (Njemačka kopnena vojska 1939—1945), registar br. 141, str. 20, iznosi podatak da je divizija »Kama« nosila naziv: 23. Waffen - Geb. [irgs] Div. [ision] — SS »Kama« (Kroat. [ische] Nr. 2) i da je kasnije preformirana kao nova, nepotpuna, 23. SS oklopno-grenadirska divizija »Holandija« (»Nederland«),

[7] Na području Srebrenice dejstvovali su dijelovi 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi dok. br. 143; knj. 28, dok. br. 160; knj. 29, dok. br. 157 i 172).

[8] Ismet-beg Bektašević, veleposjednik i jedan od uticajnijih muslimanskih građanskih političara u istočnoj Bosni za vrijeme Kraljevine Jugoslavije (bio je poslanik u njenoj Skupštini). U toku narodnooslobodilačkog rata imao je kolebljivo držanje, tako da je u jednom momentu takvim stavom doveo gotovo do potpunog raspadanja i uništenja Srebreničkog NOP odreda. Konačno je prišao neprijatelju u prvoj polovini 1944.

izražaja, jer Bektašević po prelasku u Zvornik aktivno radi protiv interesa naše vojske, ne samo borbom legije, nego i aktivnim radom na mobilizaciji za popunu SS trupa, u kom je smislu išao jedanput po dolasku iz naših redova u Zagreb kod Poglavnika za prijem direktiva.

Uporedo sa mobilizacijom muslimana u SS trupe, neprijatelj je i dalje vršio strašan teror nad srpskim življem onog teritorija koga je zaposjedao.[9] Naše direktive bile su kako za vojsku, tako i za pozadinske vlasti i narod, da sve što je sposobno za pokret ide sa vojskom u cilju zaštite. Uprkos teških situacija kroz koje su prolazile naše jedinice, sav izbjegli narod, kao i njegova pokretna imovina bio je očuvan. Gledajući iz neposredne blizine i učestvujući u samoj borbi naše vojske, narod je davao vojsci sve, svjestan da to daje svojim spasiocima.

U poslednjim borbama na sektoru Drinjače i Vlasenice istrebljene su cijele jedinice iz sastava 13 SS divizije, kao napr. kod Kladnja, gde je XVII Majevička brigada na jednu gomilu ubila preko 100 SS vojnika,[10] a XII brigada XI divizije kod Vlasenice izbacija je iz stroja skoro jednu cijelu bojnu.[11]

Ovakvi udari po 13 SS diviziju, kao i ogromni ranije pretrpljeni gubitci i uporedo razbijanje ove divizije iznutra, doveli su do osipanja ove jedinice, koja je danas spala na vrlo mali broj, čije se rasipanje iz dana u dan sve više povećava u vezi sa spoljnim i unutarnjim vojno-političkim događajima. Do danas na stranu naše vojske prešlo je preko 700 vojnika sa svom ratnom opremom. Česta je pojava paljenje većeg broja motornih vozila i bjeganje našim jedinicama.[12]

Sarađivao je sa Nijemcima u Zvorniku, gdje je radio na mobilizaciji Muslimana u SS formacije i na formiranju ustaške uprave za Srebrenicu, Bratunac i Vlasenicu. Predao se Srebreničkom NOP odredu u Vlasenici u drugoj polovini septembra 1944, ali je pokušao da pobjegne iz zatvora. Strijeljan je kao narodni neprijatelj. Opširnije o njemu vidi knj. 20, dok. br. 44; knj. 23, dok. br. 44 (str. 209 i 213) i 45; Arhiv VII, reg. br. 6/7-1 i 6/8-1, k. 461 (knjigu depeša 5. korpusa NOVJ), reg. br. 1/6-16 i 1/7-16, k. 1111 (knjigu depeša 27. NOU divizije), reg. br. 3-8/I, list 3 (depešu Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. oktobra 1944) i reg. br. 4-8/I, list 5 (depešu 3. korpusa NOVJ od 4. oktobra), k. 408/A: knjige depeša 3. korpusa NOVJ.

[9] Opširnije o teroru nad nezaštićenim stanovništvom srpske nacionalnosti vidi dok. br. 75; knj. 29, dok. br. 91 i 128.

[10] O toj akciji 17. majevičke brigade 38. NOU divizije vidi knj. 29, dok. br. 133.

[11] O tome vidi knj. 29, dok. br. 73 i dok. br. 133.

[12] Bliže o stanju u 13. SS diviziji »Handžar« vidi knj. 29, dok. br. 81, objašnjenje 9.

Zeleni kadar[13] razvijanjem ofanzive naših snaga u zemlji, konkretno u Istočnoj Bosni prema rijeci Savi,[14] te padom Banjaluke,[15] Tuzle[16] i Zvornika,[17] ulaskom Crvene armije u našu zemju,[18] počinje da mijenja svoj stav u odnosu prema našoj vojsci. Mi smo preduzeli potrebne mjere u vezi sa naređenjem Vrhovnog komandanta maršala Jugoslavije druga Tita u pogledu stava prema legiji, zelenom kadru i četnicima do 15 septembra[19] t.g. i poslije ovog datuma.[20] Pred vojničkim operacijama naših jedinica jedan procenat zelenog kadra i legije prilazi našim redovima, drugi predaje oružje, dok se još uvijek drže po strani pojedine grupe vojnički neorganizovane pod uticajem muslimanske reakcije.[21] Osujećeni su sastanci srpske i muslimanske reakcije[22] sa zadatkom da prikupe što se da prikupiti u borbi protiv naše vojske, no brzom intervencijom naših snaga u tuzlanskom bazenu, svi su ovi planovi razbijeni i izgubljene sve nade u dolazak Nedića,[23] sa polumjesecom, kao zaštitnika muslimana. Jedan od krupnih razloga još pasivnog držanja muslimana jeste prisustvo 13 SS divizije na desnoj obali rijeke Save i tome slično. U ovom smislu uporedo sa vojničkim akci-

[13] O zelenom kadru vidi knj. 29, dok. br. 3, objašnjenje 6.

[14] Riječ je o ofanzivnim operacijama 3. korpusa NOVJ na području Trebave, Posavine, Majevice i Semberije (vidi dok. br. 53 i 83).

[15] Bliže o zauzimanju Banje Luke, osim Kaštela, u drugoj polovini septembra 1944. od strane jedinica 5. korpusa NOVJ vidi knj. 29, dok. br. 80.

[16] Tuzlu su 17. septembra 1944. zauzele 16. muslimanska i 19. birčanska brigada 27. NOU divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 30; knj. 29, dok. br. 79.

[17] Bliže o zauzimanju Zvornika 12/13. septembra 1944. vidi knj. 29, dok. br. 133.

[18] O tome vidi knjigu »Beogradska operacija — oktobar 1944«, Vojnoistorijski institut, Beograd, 1964.

[19] i [20] Predsjednik Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije i vrhovni komandant NOV i POJ drug Tito ie krajem avgusta i početkom septembra 1944. pripadnicima neprijateljskih i kvislinških jedinica (osim ratnih zločinaca) uputio poziv da pređu u redove NOV i POJ. Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 56 i 99 .

[21] Opširnije o stanju u domobranstvu u to vrijeme vidi knj. 29, dok. br. 77.

[22] Opširnije o pregovorima četnika i reakcionarnih muslimanskih krugova u istočnoj Bosni radi zajedničkih akcija protiv narodnooslobodilačkog pokreta vidi Arhiv VII, mikrofilm Tuzla-2, snimak reg. br. 111, reg. br. 58-13, k. 149/C: izvješće Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 26. oktobra 1944.

[23] Milan Nedić, armijski general bivše jugoslovenske vojske. Poslije okupacije Srbije, aprila 1941, stavio se u službu okupatora (Nijemaca) i potom obrazovao kvislinšku vladu. Kao ratni zločinac izručen je našim vlastima. Iskoristivši nebudnost stražara, izvršo je samoubistvo. Bliže o njemu vidi Persi Ernst Šram, navedeno djelo, str. 713; Vojnu enciklopediju, knj. 6, Beograd, 1964, str. 150.

jama organizuju se i zborovi i konferencije, na kojima se narodu iznosi situacija o vojnopolitičkim događajima u zemlji. Prisustvom naših snaga na ovom sektoru, situacija se povoljno razvija, a još bi mnogo bolje i brže išlo da raspolažemo sa viđenijim muslimanima, koji se nisu kompromitovali tokom ove borbe. Uspješnim operacijama naših jedinica postoje povoljni uslovi za sve veći priliv muslimana u redove naše vojske.

Stanje kod četničkih grupa na sektoru Istočne Bosne poslije sporazuma između maršala Tita i Šubašića[24] nije se u mnogome izmijenilo u pogledu pristupanja našim redovima. Ovo dolazi kao posljedica toga, što naše snage nisu bile u stanju da kontrolišu četnički nastrojene prostorije, kao Romaniju, Majevicu, Ozren, Trebavu i zenički kraj,[25] što je narod na pomenutim sektorima otsustvom naših snaga bio izložen teroru, mučenju, ubijanju i paljenju od četničkih vođa, čija je sudbina povezana sa sudbinom okupatora. Stanje danas izgleda drukčije, naime, izmjenilo se u korist našu, tako da na većem prostoru Istočne Bosne nema četničkih bandi, organski povezanih kao jedna cjelina, koje bi mogle pružiti neki žilaviji otpor, već kao razasute grupe bez ikakvih perspektiva, a naročito danas kad naše snage uspješno razvijaju ofanzivu kroz Srbiju, na koju su četnici polagali velike nade i jedino utočište. Takozvani istaknuti deo vrhovne komande sa Baćevićem[26] prebacio se sa Romanije prema Kalinoviku.[27] Sobom nije uspeo povesti, niti mobilisati sem najuže okoline i onih koji su tijesno sarađivali sa okupatorom. Normalna je pojava otkazivanje poslušnosti naređenjima koje su četničke vođe izdavale u pogledu mobilizacije na Romaniji. Jedna grupa četnika u Prači vrši povremeno na-

---

[24] O sporazumu (16. juna 1944. na Visu) između Josipa Broza Tita, predsjednika Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije, i Ivana Šubašića, predsjednika kraljevske vlade u izbjeglištvu, vidi »Pregled istorije SKJ« izdanje IRP, Beograd, 1963, str. 434 — 443 i »Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945«, knj. 2, drugo izdanje str. 330 — 342.

[25] Na navedenim područjima nalazili su se četnici Romanijskog, Majevičkog, Ozrenskog, Trebavskog i Zeničkog četničkog korpusa. Opširnije o njima vidi dok. br. 83, 112; knj. 29. dok. br. 6, 59 i 144.

[26] Komandant Istaknutog dijela četničke Vrhovne komande jugoslovenske vojske u otadžbini za Bosnu i Hercegovinu, Crnu Goru i Sandžak bio je potpukovnik Zaharije Ostojić, dok je potpukovnik Petar Baćović bio četnički komandant za Hercegovinu, Boku kotorsku i istočnu Bosnu. O tome vidi dok. br. 22 (objašnjenje 33); Arhiv VII, reg. br. BH-V-379; zapisnik o formiranju letećih korpusa od 18. jula 1944. godine.

[27] Riječ je o dejstvima četnika u septembru 1944. protiv 29. NOU divizije. U njima su učestvovali: Fočanska i Kalinovička brigada Romanijskog četničkog korpusa, dijelovi Nevesinjskog četničkog korpusa i 1. pljevaljska jurišna brigada 1. mileševskog četničkog korpusa. U tim borbama četnici su potpuno poraženi. Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 59.

pade na njemačke i ustaške posade,[28] saobraćaj, no u ovoj grupi nalaze se naši ljudi poslati još ranije sa direktivama.

U vezi pretstojećih zadataka naših jedinica na tom sektoru, a s obzirom na povoljan razvoj situacije, mi smo uputili deo naših snaga prema pravcu Sarajevo — Višegrad, sa zadatkom likvidacije tamošnjih ustaško-četničkih uporišta, vršenja mobilizacije, stvaranje kanala za izlazak pojedinih grupa iz Sarajeva, kao i političkog rada, specijalno zbog previranja muslimanskog življa na tom području.[29]

Prisustvom naših snaga na Majevici,[30] četničke grupe svakodnevno prilaze našim jedinicama, sem grupe poznatih zlikovaca, koji se nalaze uz Kerovića[31] kao njegova pratnja. Stacioniranjem naših jedinica na tom sektoru brzo će biti likvidirane i posljednje grupe četničkih bandi. Novoformirani tzv. Trebavski korpus,[32] na čelu sa popom Savom Božićem, sjedi kod svojih kuća na Trebavi i u Posavini, dok jedan deo tih četnika aktivno drži položaj u sastavu jedinica 13 SS divizije kod Srnica.[33] Čišćenje Posavine od ovih četničkih grupa predviđeno je opštim planom, ofanzivom naših jedinica na ovom sektoru, a koja je u toku.[34] Pitanje likvidacije ozrenskih i zeničkih četnika iziskuje jače snage da se ovaj zadatak riješi, s obzirom na veliku teritoriju koju imaju da kontrolišu i čiste naše jedinice. Za uspješno rješenje ovog zadatka potrebne su snage koje bi ostale izvjesno vrijeme na tim sektorima, jer samo dužim ostankom riješilo bi se i ovo pitanje, koje se postavlja kao vrlo važno, gdje je uticaj naš do sada bio vrlo neznatan ili nikakav.

S obzirom na situaciju pred ovaj su Štab postavljeni zadaci, ovladati terenom južno od Save, povezati se sa našim snagama u Srbiji i Vojvodini, stvoriti uslove za rešenje ekonomskih prilika u Istočnoj Bosni, izvršiti mobilizaciju za popunu naših jedinica, čija se popuna postavlja kao vrlo hitna, s obzirom na pretstojeće zadatke i učvrstiti našu narodno-oslobodilačku vlast na oslobođenoj teritoriji. Svi ovi postavljeni zadaci izvode se

---

[28] Vidi knj. 29, dok. br. 117.

[29] Ti zadaci su postavljeni 27. NOU diviziji, koja je dejstvovala na području Romanije, Rogatice i Višegrada (vidi dok. br. 75).

[30] Opširnije o dejstvima jedinica 3. korpusa NOVJ na sektoru Majevice vidi dok. br. 53.

[31] Odnosi se na potporučnika Radivoja Kerovića, tzv. »vojvodu majevičkog« (vidi dok. br. 83, objašnjenje 3; knj. 29, dok. br. 137, objašnjenje 19).

[32] O tome četničkom korpusu vidi dok. br. 83, objašnjenje 3; knj. 29, dok. br. 6.

[33] Početkom oktobra 1944. na prostoriji Srnice — Srebrnik nalazio se 1. bataljon 28. SS puka te divizije (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 193 i 217: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 4. i 6. oktobra 1944).

[34] Vidi dok. br. 11, 28 i 83.

etapno i uporedo, a brzina izvođenja istih zavisna je od prisustva neprijateljskih snaga, koje se još uvijek nalaze na desnoj obali rijeke Save.

Osvajanjem Tuzle i Zvornika, te daljnjim pokretima naših jedinica ka Savi, popuna istih je u toku i daje do sada dobre rezultate. Pored mobilizacije na terenu, tj. na pravcima pokreta naših jedinica do sad je organizovan niz mobilizacionih zborova ispred oslobodilačkog fronta za Istočnu Bosnu, Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora,[35] vojske i drugih organizacija. Odziv naroda na ovim zborovima bio je priličan, a broj prijavljenih za vojsku svakim danom raste sve više i više. Na zborovima narod je oduševljeno pozdravljao našu vojsku, klicao drugu Titu, AVNOJ-u,[36] ZAVNOBIH-u[37] i Nacionalnom komitetu.[38]

Naša narodno-oslobodilačka vlast u tuzlanskom bazenu već funkcioniše.[39] Privredni, kulturno-politički, saobraćajni, sanitetski život teče po planu. Za pravilan rad industrije potrebna su i sredstva koja su blagovremeno tražena,[40] te bi ih trebalo što prije dodijeliti, kako bi rudnici mogli davati pun kapacitet, ne samo za potrebe Istočne Bosne, već i za ostale krajeve naše zemlje. Narodno oslobodilačka vlast na oslobođenoj teritoriji potpomognuta je i dijelom kadrova iz vojske, te je pristupila rešavanju svih aktuelnih problema za sređivanje prilika na oslobođenoj teritoriji, a naročito pogorelih krajeva i za potpomaganje onih koji su ostali bez ikakvih sredstava za život. U ovom smislu već je ukazata pomoć pogorjelom Birču kako u hrani, tako i u materijalu za izgradnju stanova.

Prilog: propagandni materijal.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Za Štab —načelnik,
general-major:
Vukotić

---

[35] Bliže o konstituisanju Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora u Šekovićima, 3. septembra 1944, vidi knj. 29, dok. br. 133, objašnjenje 17.

[36] Antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Jugoslavije

[37] Zemaljskom antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine

[38] To jest: Nacionalnom komitetu oslobođenja Jugoslavije (NKOJ).

[39] Vidi izvještaj Oblasnog narodnooslobodilačkog odbora za istočnu Bosnu od 23. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10-3, k. 1968).

[40] Depešom Štaba 3. korpusa od 27. septembra 1944. tražena su od Ekonomskog odsjeka VŠ NOV i POJ potrebna sredstva (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 2, k. 408/A). Opširnije o problemima privrede u Tuzlanskom bazenu vidi dok. br. 1 i 121.

BR. 21

IZVJEŠTAJ OBAVJEŠTAJNOG ODSJEKA ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 5. OKTOBRA 1944. OBAVJEŠTAJNOM ODJELJENJU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ O RASPOREDU NEPRIJATELJEVIH SNAGA U ISTOČNOJ BOSNI[1]

OBAVJEŠTAJNI OTSJEK
ŠTABA III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. broj: 223/44.
5. X. 1944. god.

OBAVJEŠTAJNOM ODJELENJU VRHOVNOG ŠTABA NOV I POJ

Pregled garnizonskih snaga u Istočnoj Bosni:

Sarajevo:

Štab 5 SS korpusa. Jedan dio u Sarajevu, jedan dio u Mostaru. Njegova rezerva i Feldkomandantura[2] u Sarajevu. Za sada određena dva bataljona i jedan oklopni odred kola i tenkova. Jedan SS puk. Feldžandarmerija[3] i Gestapo.[4] Ukupna jačina njemačkih snaga 3.500 vojnika i oficira.

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 12-6, k. 408/A.

[2] Odnosi se na oblasnu vojnoupravnu komandu ranga divizije (Feldkommandantur).

[3] Ta institucija (Feldgendarmerie) u njemačkoj vojsci odgovara pojmu današnje vojne policije.

[4] Odnosi se na nacističku Tajnu državnu policiju Trećeg Rajha (Die Geheimestaatspolizei — Gestapo). Formirana je 26. aprila 1933, neposredno poslije dolaska nacionalsocijalista na vlast. Njen osnovni zadatak je bio uništenje protivnika nacionalsocijalizma primjenom svih raspoloživih sredstava. SS rajhsfirer Hajnrih Himler (SS Reichsführer Heinrich Himmler), šef njemačke policije, jedan od najvećih ratnih zločinaca u 2. svjetskom ratu (otrovao se 23. maja 1945. poslije pada u englesko zarobljeništvo), 26. aprila 1936. stvorio je jedinstveni policijski sistem Trećeg Rajha. Sačinjavali su ga: Policija poretka (Ordnungspolizei — ORPO), Policija bezbjednosti (Sicherheitspolizei — SIPO), kao državna organizacija, Partijsko-politička obavještajna služba — Služba bezbjednosti (Sicherheitsdienst — SD) i (od 1937) Granična policija (Grenzpolizei). Gestapo, kao državna političko-policijska organizacija, i Krivična policija (KRIPO), sačinjavale su SIPO. Policija za zaštitu granica i carine (Zollgrenzschutz) bila je uključena u Gestapo u leto 1944. Dvadeset sedmog septembra 1939. formirana je Glavna uprava bezbjednosti Rajha (Reichssicherheitshauptamt — RSHA). Imala je 12 uprava. Gestapo je bio 4. uprava (Amt IV). Međunarodni vojni sud u Nirnbergu je 1. oktobra 1946. sve članove Gestapoa i SD koji su bili na rukovodećim položajima poslije 1. septembra 1939. osudio za zločine protiv mira i čovječnosti. Opširnije o tome vidi Vojnu enciklopediju, tom III, Beograd, 1960, str. 360; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV₂, str. 1929; Nirnberšku presudu, Arhiv za pravne i društvene nauke, Beograd, 1948, str. 132—146.

Hrvatske oružane snage 8 Posadni zdrug. Jačina oko 6.000 boraca. Zdrug je sastavljen od domobrana i muslimanske milicije. U gradu se nalazi 1.500 boraca, a ostatak od 4.500 u bližoj okolici Sarajeva.[5]

3 doknadni zdrug: u Sarajevu se nalazi 1.500 boraca ovog zdruga. Ostalo u Zavidoviću (jedna bojna), Travniku (jedna bojna), u Mostaru (jedna bojna).[6]

Prištabski dijelovi i pozadinske ustanove: imaju oko 1.500 domobrana.[7]

Dijelovi I[8] i XI ustaškog zdruga[9] — oko 4.000 boraca. Ukupna jačina protivavionske odbrane — 1.500 vojnika i oficira sa 40 protivavionskih topova.

Cjelokupne snage neprijatelja u Sarajevu — 18.000 vojnika i oficira.[10]

Rajlovac:

900 vojnika i oficira (domobrana). Od avijacije imaju jedan »Dornijer« i 8 školskih aparata.[11]

Pruga Sarajevo — Višegrad:

Garnizonske snage svih uporišta na pruzi od Sarajeva do Višegrada zaposjedaju dijelovi I i XI ustaškog zdruga u jačini oko 1.000 vojnika i oficira.[12] Dijelovi II ustaškog prom. zdruga.[13]

---

[5], [6] i [7] Opširnije o rasporedu navedenih neprijateljskih jedinica vidi knj. 29, dok. br. 157.

[8] Riječ je o 1. ustaškom stajaćem djelatnom zdrugu (vidi dok. br. 160). Prema njegovoj bojnoj relaciji od 23. decembra 1944, on je, pored stožernih dijelova, imao 7 bojni. Njegovo brojno stanje u oktobru iznosilo je oko 4.500 ustaša (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57). O tome zdrugu vidi dok. br. 160; knj. 29, dok. br. 157.

[9] Pun naziv je bio: 11. ustaški stajaći djelatni zdrug (vidi dok. br. 96, objašnjenje 5 i dok. br. 112).

[10] O njemačkim snagama u širem području Sarajeva vidi dok. br. 112; Erich Schmidt-Richberg, Das Ende auf dem Balkan, Band 5, Kurt Vowinckel Verlag, Heidelberg, 1955 (Erih Šmit-Rihberg, Kraj na Balkanu), str. 105.

[11] U Rajlovcu se nalazila 2. zračna luka (skupina). Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 144, objašnjenje 8; Arhiv VII, reg. br. 1-2, k. 114/B: izvještaj Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 1. novembra 1944. godine.

[12] Tu dionicu pruge obezbjeđivali su dijelovi 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i 8. posadnog zdruga. Bliže o tome vidi: dok. br. 160; knj. 28, dok. br. 160; knj. 29, dok. br. 157; Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57 (bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944), reg. br. 10/9, k. 113, reg. br. 3/6, k. 149/E, reg. br. 44/12-3, k. 149/C (izvješće 5. oružničke pukovnije od 11. oktobra 1944).

[13] Rečenica je dopisana zelenim mastilom. Bliže o tome zdrugu vidi dok. br. 96, objašnjenje 5.

Sokolac:

Jedan bataljon I ustaškog zdruga.[14] Jačina 400 boraca — bez teškog naoružanja.

Rogatica:

Oko 300 ustaša I ustaškog zdruga (3 satnije).[15]

Srebrenica:

Jedna bojna XIV posadnog ustaškog zdruga, čije je sjedište u Tuzli (prije oslobođenja).[16] Jačina 400 boraca.

Olovo:

Jedna satnija XIV ustaškog zdruga jačine 120 boraca.[17] Ovde je bila bojna, ali se rasula, te je ostala svega ova jedna satnija.

Kladanj:

Jedna bojna XIV ustaškog posadnog zdruga, jačine oko 300.[18]

---

[14] U Sokolcu se u oktobru nalazila 2. satnija 1. bojne (118 ustaša) a u Podromaniji 1. satnija (138 ustaša) iste bojne. Neprijatelj je na tome području češće intervenisao i raspoloživim snagama iz Rogatice (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57: bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944). O rasporedu te bojne u septembru vidi dok. br. 160.

[15] U Rogatici se nalazio Stožer 2. bojne sa 1, 2, 3, 4. i 7. satnijom i Stožer 3. bojne sa 1, 2, 3. i 4. satnijom, ukupno oko 1600 ustaša (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57: bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944). Veći dio tih snaga bio je kasnije angažovan u borbama za Travnik i kod Crvenih stijena (vidi dok. br. 66). O rasporedu te bojne u septembru vidi dok. br. 160.

[16] Prema iskazu postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944. u Tuzli su se, i do oslobođenja, nalazili stožeri 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i 10. posadnog zdruga »Bosanski planinci« sa prištapskim dijelovima (vidi Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60), dok se u Srebrenici nalazila 3. bojna 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 157) i 5. satnija 8. posadnog zdruga (vidi knj. 28, dok. br. 160).

[17] Na tom sektoru se nije nalazio 14. ustaški zdrug, već 3. satnija 36. bojne 12. ustaškog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60: iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944).

[18] U Kladnju se nalazio Stožer 36. bojne sa 1. i 2. satnijom (vidi Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60: iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944, reg. br. 27/1, k. 114/B: iskaz postrojbi Zapovjedništva ustaške vojnice od 21. oktobra 1944).

Brčko:

200 vojnika 13 SS »Handžar« divizije.[19] Jedna četa ustaša, oko 120 boraca. Jedna bojna domobrana pionira — 300 vojnika.[20]

Bijela:

U ovome selu nalazi se jedna baterija brdskih haubica (3) 13 SS »Handžar« divizije sa 200 vojnika.[21] Jedan bataljon od 120 četnika pod komandom Petra Ozrenca.[22]

Brka:

Oko 100 SS vojnika 13 SS »Handžar« divizije i dvije satnije ustaša u jačini 200 boraca. U ovom selu nalaze se magacini ubojne spreme »Handžar« divizije i komora.[23]

Dubrave:

Vod dalekometnih topova (2 topa) sa 100 vojnika »Handžar« divizije, i 200 domaćih ustaša.[24]

Bos. Šamac:

300 ustaša mobilisanih iz Bos. Šamca.[25]

Gradačac:

Jedna kompanija »Handžar«divizije jačine 120 boraca, sa jednim automatskim pješadijskim topom.[26] U gradu se nalaze 400 vojnika zelenog kadra.[27]

---

[19], [21], [23], [26], [28], [31], [32] i [33] Opširnije o rasporedu 13. SS divizije »Handžar« u to vrijeme vidi dok. br. 13, 16 i 24; knj. 29, dok. br. 93 i 131.

[20] U Brčkom su se nalazili dijelovi 8. bojne 10. posadnog zdruga i 2. doknadne obkoparske bojne (u svom sastavu je imala 2 čete pionira) 2. doknadnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 32-2, k. 60: iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944). Po oslobođenju Tuzle, 17. septembra 1944, u Brčko se povukao Stožer 10. posadnog zdruga i Stožer 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 79; Arhiv VII, reg. br. 1-2, i reg. br. 2-2, k. 114/B: izvještaji Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba NOV i PO Hrvatske od 1. novembra 1944).

[22] Odnosi se na četnike Trebavskog četničkog odreda (korpusa).

[24] U Dubravama su se nalazili dijelovi 1. i 8. bojne 10. posadnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60: iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944).

[25] U Bosanskom Šamcu se nalazio Stožer 10. bojne 10. posadnog zdruga sa 1. satnijom i Stožer 39. bojne 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60: iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944).

[27] Odnosi se na dijelove 10. bojne 10. posadnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 32/2, k. 60: iskaz postrojbi 2. zbornog područja od 16. avgusta 1944).

Srnice:

3 kompanije 13 SS »Handžar« divizije — jačina 350 boraca. Imaju 9 topova raznog kalibra. Utvrđeni su u tipu poljske fortifikacije, što nije slučaj ni sa jednim drugim uporištem.[28]

Gračanica:

25 ustaška bojna XIV posadnog zdruga. Jačina 350—400 boraca.[29]

U bližoj okolini Gračanice nalazi se 400—500 zelenokadrovaca.[30]

Čelić:

2 satnije »Handžar« divizije. Jačina 300 vojnika.[31]

Kōraj:

3 kompanije 18 SS »Handžar« divizije jačine 500 vojnika.[32]

Bijeljina:

Jedan nepotpun bataljon 13 SS »Handžar« divizije, oko 500 boraca.[33]

Doboj:

Dva bataljona ustaša u jačini 2.000 boraca.[34]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

Šef ob. otsjeka,
major,
Akif[35]

---

[29] Vidi dok. br. 13, objašnjenje 2.

[30] Bliže o zelenom kadru vidi knj. 29, dok. br. 3.

[34] Do zauzimanja Doboja, 9. septembra 1944, od strane jedinica Srednjobosanske NOU divizije, u njemu se nalazio Stožer 1. lovačkog zdruga sa jedinicama 4. lovačke pukovnije, kao i Stožer 6. posadnog zdruga sa dijelovima 4. bojne. Poslije zauzimanja toga mjesta 1. lovački zdrug se raspao pa je kasnije rasformiran (vidi knj. 29, dok. br. 181). Prema iskazu postrojbi 2. zbornog područja od 8. decembra 1944. u Doboju su se krajem novembra, poslije reorganizacije ustaško-domobranskih snaga, nalazili: Stožer 15. hrvatske divizije, Stožer 16. pješačkog zdruga (ranije 6. posadni zdrug) sa 2. bojnom, 2. bojna 11. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (prometnog), vjerovatno 14. žestra (željeznička) i 2. bojna novoformiranog 16. ustaškog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 39/2, k. 60) i njemački 811. bataljon za osiguranje (vidi dok. br. 112). Prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 27. septembra 1944. u Doboju se nalazila njemačka Komanda sjeverozapadne Bosne i Štab njemačkog nastavnog bataljona. U vezi s tim, vjerovatno, u Doboju su se u drugoj polovini septembra i početkom oktobra, pored pomenutih njemačkih komandi, nalazile 2. bojna 6. posadnog zdruga, 2. bojna 11. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (prometnog) i 14. žestra bojna (vidi dok. br. 96; Arhiv VII, reg. br. 11-4, k. 770/A: obavještajni izvještaj Štaba 4. NOU divizije od 10. novembra 1944, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. 193, sn. br. 1075).

[35] Akif Bešlić. Umro 1951. godine.

BR. 22

IZVJEŠTAJ ŠTABA 29. DIVIZIJE OD 5. OKTOBRA 1944. ŠTABU 2. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U AVGUSTU I SEPTEMBRU NA PODRUČJU HERCEGOVINE[1]

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
O. Pov. Broj 856
Dana 5. X 1944. g. u 11 č.
Bileća

K.
II

Dostavlja operativni izvještaj
za mjesec avgust i septembar

ŠTABU II U KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Početkom mjeseca avgusta ove godine osjećala su se jača neprijateljska dejstva iz Gacka, Nevesinja, Blagaja, Stoca i Trebinja u pravcu naše slobodne teritorije,[2] ali su ova dejstva bila razjedinjena i naše jedinice su bile uvijek u stanju da ovako razjedinjene neprijateljske akcije sa uspjehom i počesno osujećuju. Nastavak ovih razjedinjenih neprijateljskih dejstava su prirodna posledica neuspješne julske ofanzive koja je trajala u vremenu od 13 do zaključno 30 jula.[3]

U drugoj polovini mjeseca avgusta neprijatelj nije preduzimao nikakve veće akcije u pravcu slobodne teritorije iako su ovo uporno tražili četnici u Hercegovini. Već drugom polovinom mjeseca avgusta osjeća se povremeni odlazak švapskih snaga iz pojedinih gradova Hercegovine i u gradovima je ostajao vrlo mali broj Švaba ili ih uopšte nije bilo. Švabe koje su imale svu vlast u rukama ostavljale su vlast četnicima ili ustašama. U gradovima istočne Hercegovine, pošto su ih Švabe na-

[1] Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 7-6, k. 1144/II.

[2] Riječ je o neprijateljskoj operaciji »Ribecal — Rübezahl« (vidi knj. 29, dok. br. 21).

[3] Odnosi se na operaciju »Sunčanica« (»Sonnenstich«). Tu operaciju, na sektoru Trebinje — Nevesinje, izvodila je 369. legionarska divizija (»Vražja«) protiv jedinica 29. NOU divizije (vidi knj. 29, dok. br. 21). Ta njemačka divizija je, poslije toga poduhvata, 9. avgusta 1944, prema zabilješkama Komande Jugoistoka od 11. avgusta, imala na snabdijevanju 197 oficira, 51 službenika, 1656 podoficira, 7292 vojnika i 830 pripadnika pomoćnog osoblja, dok se jedan bataljon sa 650 ljudi nalazio van njenog sastava (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, sn. br. 446—449).

pustile, vlast su uglavnom imali četnici, dok u gradovima Južne i Zapadne Hercegovine vlast je bila negdje podijeljena između ustaša i Nijemaca, a negdje je bila potpuno u rukama Nijemaca.

Poslije razbijene neprijateljske julske ofanzive, uslovi za mobilizaciju ljudstva u Hercegovini su se poboljšali i naše jedinice su se brojno povećale, no priliv ljudstva nije bio onakav kakav se mogao očekivati iz razloga što u svojim rukama nijesmo imali nijedno sresko mjesto, osim Ljubinja, ali je i ono bilo kontrolisano čas od naših snaga i čas od četnika. Da bi se poboljšali uslovi za mobilizaciju, neophodno je bilo potrebno preći u ofanzivu i ovladati sa jednim ili više sreskih mjesta.

Naše snage bile su raspoređene prema neprijateljskim uporištima i time su najlakše branile našu slobodnu teritoriju i povremeno ofanzivno dejstvovale u pravcu neprijateljskih uporišta. Naša X brigada bila je stalno raspoređena na sektoru kod Bileće, povremeno je ofanzivno dejstvovala na bande nanoseći im gubitke i svojim akcijama sprečavala je bandama da pljačkaju okolna sela i da vrše teror nad nama naklonjenim stanovništvom. Ova brigada zatvarala je pravac od Bileće prema Vilusama, od Bileće prema Gacku i zaštićavala je našu bazu za snabdijevanje vazdušnim putem.[4]

Svaki pokušaj bandi iz Bileće, bilo samih četnika ili četnika ojačanih sa Švabama, X brigada je uspješno odbila. Uslovi za oslobođenje Bileće nijesu bili još sazreli obzirom da su neprijateljski garnizoni koji su bili bliže Bileći bili još uvijek jaki, što je bilećki garnizon bio veoma jako utvrđen i za njegovo oslobođenje bilo je potrebno duže vremena, a pored toga potrebna je bila i artiljerija.[5] Prije oslobođenja ovog banditskog uporišta bilo je neophodno potrebno držati jače snage prema bližim neprijateljskim garnizonima ili nekoliko garnizona osloboditi pa tek tada vršiti oslobođenje Bileće, jer ako se tako ne bi postupilo neprijatelj bi iz svojih garnizona izvršio intervenciju — jači pritisak i time mnogo doprineo odbrani same Bileće.

Naša XI brigada bila je orijentisana prema Gacku i štitila je našu slobodnu teritoriju od pravca Gacka prema Planoj i od pravca Gacka prema Krscu, pa pokatkada i prema Ravnom.[6] Uspješno je odbijala svaki neprijateljski ispad iz Gacka i neprijatelju nanosila velike gubitke a sama je redovno ofanzivno dejstvovala u pravcu Gacka i vršila uspješnu mobilizaciju po-

---

[4] Opširnije o dejstvima 10. hercegovačke NOU brigade u avgustu 1944. vidi knj. 29, dok. br. 29.

[5] Bileća je oslobođena 2. oktobra 1944, pošto prethodni pokušaj, početkom septembra, nije uspio (vidi dok. br. 9, 12, 70, 84; knj. 29, dok. br. 117, 118, 121, 122 i 125).

[6] Potpunije o dejstvima te brigade u avgustu vidi knj. 29, dok. br. 35.

vremeno šaljući svoje snage i ka prostoru Gatačke i Nevesinjske Površi.[7] U mjesecu avgustu neprijatelj je počeo po dijelovima da napušta garnizon u Gacku i posljednjih dana mjeseca avgusta bilo je u Gacku svega oko 100 Švaba sa vrlo malim brojem ustaša.[8] Stvorili su se povoljni uslovi za likvidaciju ovog uporišta, a bilo ga je najlakše osloboditi obzirom na male švapske snage, na slabu borbenost tamošnjih četnika i obzirom na to što su terenski uslovi za oslobođenje vrlo povoljni i intervencija je bila jedino moguća od pravca Nevesinja, a tu intervenciju bilo je lako osujetiti pogodnim rasporedom naših snaga na pravcu Nevesinja.

Sa oslobođenjem Gacka[9] i protjerivanjem bandi prema Nevesinju stvorili su se povoljni uslovi za likvidaciju ustaškog uporišta Fazlagića Kule,[10] a potom najjačeg četničkog uporišta u Hercegovini — Bileće.

Naša XII brigada bila je orijentisana prema Nevesinju i ofanzivno je dejstvovala ka Nevesinjskom Polju i prema komunikaciji Nevesinje — Mostar.[11] Svaki neprijateljski pokušaj da ugrozi našu slobodnu teritoriju bio je osujećen. U ovom mjesecu neprijatelj je počeo jače utvrđivati garnizon u Nevesinju i stalno je držao jednaku posadu jačine oko 500 boraca.[12] Razlog što je neprijatelj uporno držao ovaj garnizon i u njemu stalno iste snage je taj što bi oslobađanjem Nevesinja naše snage izbile na prostor Podveležje — Blagaj i sa toga prostora neposredno ugrozile neprijateljski saobraćaj dolinom Neretve.

Naša XIII brigada i jedinice Južnohercegovačkog partizanskog odreda zaštićivale su našu slobodnu teritoriju od pravca Stolac — Blagaj ka Dabru i ka Ljubinju. Jedinice XIII brigade upadale su povremeno u Dubrave vršeći likvidaciju pojedinih neprijateljskih uporišta i vršeći uspješnu mobilizaciju, a od pravca Stoca sa uspjehom su odbijale svaki švapsko-četnički ispad.[13] Jedinice Južnohercegovačkog partizanskog odreda sa uspjehom su napadale svaku četničku grupaciju na prostoru

---

[7] Riječ je o predjelu oko Gacka i Nevesinja.

[8] U njemu su se nalazili 8. baterija 369. artiljerijskog puka 369. legionarske divizije i dijelovi 3. bojne 9. posadnog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 11).

[9] Gacko je oslobođeno 2. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 18).

[10] Bliže o zauzimanju Kule Fazlagića od strane 11. hercegovačke NOU brigade vidi knj. 29, dok. br. 30 i 34.

[11] O dejstvima 12. hercegovačke NOU brigade u avgustu vidi relaciju njenog štaba od 3. septembra 1944 (knj. 29, dok. br. 21).

[12] O neprijatelju u Nevesinju vidi knj. 29, dok. br. 30 i 157.

[13] Opširnije o dejstvima te brigade u avgustu vidi knj. 29, dok. br. 22.

sreza Ljubinje ne dozvoljavajući bandama da se koncentrišu i da se sređuju u cilju vršenja mobilizacije.[14]

Čitav mjesec avgust protekao je u uspješnim odbranbenim akcijama i povremenim uspješnim ofanzivnim dejstvima naših jedinica, a sam raspored naših jedinica omogućavao je najlakšu odbranu naše slobodne teritorije i povremena ofanzivna dejstva dublje u neprijateljski raspored.[15]

U mjesecu avgustu u svim akcijama ubijeno je 49 Švaba, 65 četnika i 1 ustaša.

Zarobljeno je 5 četnika i 1 ustaša.

Ranjeno je 63 Švabe, 109 četnika i 1 ustaša.

Zaplijenjeno 8 pušaka i oko 800 puščanih metaka.

Oslobođeno je 7 naših simpatizera.

U mjesecu avgustu mi smo imali 13 poginulih i 39 ranjenih, a neprijatelj nam je zarobio jednog borca sa puškomitraljezom.

U mjesecu septembru naše jedinice bile su neprekidno u ofanzivi. Ofanzivna dejstva sviju naših jedinica iziskivala je potreba obzirom na vojno-političku situaciju u svijetu i u našoj zemlji, a naročito obzirom na brzo napredovanje Crvene armije i armija naših Saveznika, obzirom da se je osjećala kod četnika velika demoralizacija uslijed neuspjeha u proteklim mjesecima i uslijed političke situacije, što je neprijatelj — Švabe počeo da postepeno evakuiše pojedine gradove i što je za nas bilo neophodno potrebno da ovladamo u Hercegovini sa nekoliko sreskih mjesta kako bi se na taj način uslovi za mobilizaciju poboljšali, brojno stanje naših jedinica se povećalo i kako bi se mogle formirati nove jedinice radi lakše kontrole slobodne teritorije.

Početkom mjeseca septembra jedinice naše XI brigade na svoju inicijativu napadaju Gacko, oslobađaju ga i protjeruju Švabe i četničke bande ka Nevesinju i Ulogu, dok naša XII brigada ofanzivno dejstvuje ka Nevesinju,[16] upada u grad i jedan dio oslobađa.[17] Ostale naše jedinice su na starim položajima i sa istim zadacima i svojim povremenim ofanzivnim dejstvima ka Bileći, Trebinju, železničkoj pruzi, Stocu i Blagaju omogućavaju uspješna dejstva XI i XII brigadi.

Ofanzivna dejstva naših susjednih jedinica u Crnoj Gori, Sandžaku i oko Sarajeva onemogućila su opstanak tamošnjih

[14] Bliže o tome odredu vidi knj. 29, dok. br. 28, a o njegovim dejstvima u avgustu vidi knj. 28, dok. br. 42, 73 i 105.

[15] O tim dejstvima u avgustu vidi knj. 29, dok. br. 21, 22, 29 i 35.

[16] U napadu na Nevesinje učestvovao je njen 3. i 4. bataljon (vidi knj. 29, dok. br. 59, objašnjenje 10).

[17] O tome vidi knj. 29, dok. br. 76, objašnjenje 2.

četničkih grupacija pa su se one zajednički prebacile na prostor najprije sreza Nevesinje i Gacko, gdje su bile jako tučene, a potom su se ove četničke grupacije preko sreza Stolac i Ljubinje prebacile u srez Trebinje, ojačavši dijelom i garnizon u Bileći.

Obzirom na koncentraciju četničkih bandi u Hercegovini koje su došle sa prostora Kalinovik — Sarajevo — Foča i iz Sandžaka,[18] nametala se je potreba brzog, što jačeg i koncentrisanog ofanzivnog dejstva naših jedinica kako bi se ove bande razbile, dijelom uništile i onesposobile za ukupnu akciju.

Koncentrisane četničke bande u srezu Nevesinje napale su naša XI i XII brigada i strahovito ih potukle. Bande su se dijelom razbježale a jedan dio sa komorama, četničkim starešinama i ženama pobjegao je preko Ljubinja ka Trebinju. Jedna jača grupa četničkih bandi jačine oko 700 bandita koji su bili formirani u kalinovačku i fočansku brigadu pod komandom bandita majora Momčilovića[19] napale su iznenadno Gacko ali su energičnim dejstvom naših jedinica sa toga sektora potučene i natjerane u panično bjekstvo ostavljajući na prostoru Gatačke Površi mnogo mrtvih i ranjenih, među kojima i komandanta bataljona, kao i mnogo materijala. Ove bande još ni do danas nijesu uspjele da se priberu.

Poslije oslobođavanja Gacka stvorili su se povoljni uslovi za mobilizaciju, povoljni uslovi za likvidaciju Fazlagića Kule kao neprijateljskog uporišta, a jednovremeno trebalo se je sa glavninom naših snaga baciti na četničke bande prema srezu Ljubinje i Trebinje i razbiti ih. Odmah po padu Gacka likvidirana je Kula Fazlagića, ali njeno ljudstvo još ni do danas nije pristupilo u naše redove već se na razne načine drži po strani i bježi od naših jedinica, ali ne puca na naše snage. Sa oslobođenjem Bileće u mogućnosti smo da konačno i uredno likvidiramo špekulaciju u Kuli Fazlagića jer nam se oslobođenjem Bileće oslobodila za manevrovanje naša X brigada.

Po padu Gacka stvorili su se bolji uslovi, a kako je to ranije navedeno za oslobođenje Bileće i za vršenje uspješnije mobilizacije.

Nekoliko dana po padu Gacka formirana je XIV Hercegovačka (omladinska) NOU brigada,[20] u čiji je sastav ušao Južno-

[18] Riječ je o Nevesinjskom i Romanijskom četničkom korpusu i 1. pljevaljskoj jurišnoj brigadi 1. mileševskog četničkog korpusa. Njihova namjera je bila da unište 29. NOU diviziju, ali su pri tome pretrpjeli poraz (vidi knj. 29, dok. br. 59).

[19] Milorad Momčilović. Bio je tada komandant Romanijskog četničkog korpusa.

[20] Brigada je, po naređenju Štaba 29. NOU divizije od 4. septembra 1944, formirana od 1. omladinskog bataljona i tri bataljona Južnohercegovačkog NOP odreda (vidi knj. 29, dok. br. 28).

hercegovački partizanski odred i jedan dio novomobilisanih boraca, a na dan 9. IX formirana je Južnohercegovačka operativna NOU grupa[21] u koju je ušla naša XIII i XIV brigada. Formiranje ove grupe iziskivala je sama situacija kako bi se objedinilo komandovanje na sektoru Stolac — Ljubinje — Trebinje i samim tim olakšalo komandovanje našem štabu. Južnohercegovačka operativna NOU Grupa ofanzivno je dejstvovala ka prostoru Ljubinje — Trebinje razbijajući na tome prostoru koncentrisane četničke bande, kako hercegovačke tako i novodošle.

Po razbijanju bandi u srezu Gacko i srezu Nevesinje stvorili su se još povoljniji uslovi za likvidaciju Bileće jer su sve gatačke i nevesinjske bande, osim jednog malog dijela »škripara«[22] otstupile sa ostalim bandama ka srezu Trebinje, a u Nevesinju je ostala samo švapska posada jačine oko 400 do 500 Švaba pa je intervencija sa tih pravaca bila onemogućena. To isto se dogodilo i sa Stocem jer su četničke bande iz Stoca odstupile zajedno sa ostalim bandama u pravcu Trebinja pa i sa toga pravca je intervencija u pravcu Bileće bila dijelom onemogućena.

Koncentracijom hercegovačkih četnika kao i novodošlih četnika na prostor sreza Trebinje bilo nam je omogućeno da na sektor Bileće radi oslobođenja koncentrišemo dvije brigade[23] i da na taj način potpuno izolujemo Bileću od ostalih garnizona, a sa ostalim našim snagama da držimo četnike u srezu Trebinje i Švabe u samom Trebinju, kako oni ne bi mogli izvršiti kakvu intervenciju.

Oslobođenje Bileće bilo je za nas u Hercegovini od velikog vojničkog i političkog značaja pa se njenom oslobođenju moralo pristupiti sa jednim dobro izrađenim i pripremljenim planom, a samom oslobođenju mnogo nam je doprinijela artiljerija koju smo dobili od naših saveznika.

Plan za oslobođenje Bileće bio je slijedeći: sa dvije brigade jače držati u blokadi posadu garnizona, ne dozvoliti im vezu ni sa kim, ne dozvoliti im snabdevanje iz okolnih sela, napadati ih neprekidno jakom vatrom i pod zaštitom naše vatre načeti utvrđenu odbranu grada i uništiti bande, dok su ostale naše snage imale zadatak da onemoguće svaku intervenciju od pravca Nevesinje — Stolac — Trebinje. Jedinice II dalmatinske

---

[21] Ta grupa je formirana po naređenju Štaba 29. NOU divizije od 9. septembra 1944. U njen sastav su ušli: 13. i 14. hercegovačka (omladinska) brigada, Sitnički partizanski bataljon i Bobanska partizanska četa Južnohercegovačkog NOP odreda (vidi knj. 29, dok. br. 52).

[22] Bliže o »škriparima« vidi knj. 29, dok. br. 22, objašnjenje 15.

[23] Napad na Bileću izvršile su 10. i 12. hercegovačka NOU brigada (vidi knj. 29, dok. br. 117 i 118).

proleterske brigade su krajem mjeseca septembra ofanzivno dejstvovale ka prostoru Zubaca i time nam potpomogle u razbijanju četničkih bandi u srezu Trebinje i jednim dijelom su onemogućavale intervenciju bandi od pravca Trebinja u pravcu Bileće preko prostora Zavoda, gdje je bilo najvjerovatnije očekivati intervenciju.[24]

U svim našim akcijama u toku mjeseca septembra do dana kada je otpočet napad na Bileću

— ubijeno je 15 Švaba, 58 četnika;

— zarobljeno je 5 Švaba, 42 četnika i 35 domobrana;

— ranjeno je 19 Švaba, 70 četnika;

— zaplijenjeno je: 1 teški bacač 81 mm sa 130 bombi bez punjenja; dva laka bacača sa 90 bombi; dva teška mitraljeza, 8 puškomitraljeza, 54 puške, 3 mašinke, 4 pištolja, 1 dvogled, 30 ručnih bombi i oko 27.000 raznih puščanih metaka;

— uništeno: 1 kasarna i dva kamiona.

U gore navedenom periodu mi smo imali 23 mrtva i 78 ranjenih.

Napad na Bileću počeo je 28. septembra t. g. u 3 časa. Jedinice X brigade u snažnom naletu ovladale su sa jakim četničkim uporištima na Modropcu, Kolu, Hadžibegovu Brdu, Kamenici i Vlajinji,[25] a jedinice XII brigade ovladale su utvrđenim i jakim neprijateljskim uporištima: Vodenom Gradinom, Tuhorom, Osojem i Dubovcem i na taj način sve su bande bile stjerane u utvrđeni logor u Bileći.[26] U samom napadu učestvovala su tri bataljona X brigade i tri bataljona XII brigade, dok su dva bataljona X brigade bila na pravcu prema Nevesinju a jedan bataljon XII brigade nalazio se je na prostoru: Čepelica — Orah — Panik sa zadatkom da dejstvuje u bande koje se budu probile iz Bileće u pravcu Mirilovića i po potrebi da potpomognu akciju naših jedinica na prostoru Zavođa ako sa toga pravca bude kakve intervencije.

Na dan 28. o. mj. vršene su pripreme za noćni napad, rekognosciranje terena i dovođenje artiljerije na njene položaje, a uveče je otpočeo napad na grad. Bande su se uporno i žilavo branile otvarajući na naše jedinice veoma jaku vatru. Preko dana bande su se od artiljerijske vatre skrivale u podzemna skloništa i pećine kojih ima u Bileći mnogo. U napadu 28. sept. naše jedinice nijesu imale vidnijih uspjeha izuzev što su ovla-

---

[24] Opširnije o dejstvu jedinica 2. proleterske (dalmatinske) brigade u južnoj Hercegovini vidi knj. 29, dok. br. 76.

[25] Opširnije o tome i organizaciji napada 10. hercegovačke NOU brigade vidi knj. 29, dok. br. 117.

[26] Bliže o dejstvima te brigade pri zauzimanju navedenih mjesta vidi knj. 29, dok. br. 118.

dale pojedinim zgradama van utvrđenja i što je neprijatelj istrošio ogromnu municiju misleći da neće biti ponavljan napad.

Bande su Bileću planski utvrdile izgrađujući okolo nje pojas od žice i mnogobrojne jake kamene bunkere, a pored toga svaka kuća bila je udešena za otpor. Na dan 29. sept. rano ujutro naše jedinice rokirale su se na polazne položaje, odakle će ponovo da otpočnu napad na grad.

29. sept. poslije vrlo jake artiljerijske pripreme[27] naše jedinice su napale grad, ovladavši još sa nekoliko kuća, dok glavna odbrana još nije bila načeta. Napadano je stalno i po dijelovima kako bi bande bile stalno uznemiravane i trošile municiju. Jedinice više nijesu povlačene na polazne položaje već su držane neposredno uz sam grad, ne dozvoljavajući bandama ma kakav pokret kroz grad, a artiljerija je stalno tukla pojedina neprijateljska uporišta. Bande su još uvijek bile uporne i raspolagale su sa dovoljnom količinom municije pa su naše jedinice bile obasipane vatrom iz sviju oružja, a naročito bombama iz teških i lakih bacača. Bande su bile uporne iz razloga što su bile samouvjerene u odbranu grada i što su očekivale pomoć iz ostalih garnizona koja im je stalno obećavana, a naročito su očekivali pomoć od bandita Kisića, koji je pet dana prije našeg napada na Bileću otišao u pravcu Trebinja sa 300 bandita i otposlat je bio sa zadatkom intervencije u slučaju našeg napada.

Naše jedinice na pravcu prema Trebinju vodile su trodnevne neprekidne borbe, i to sa uspjehom, ne dozvolivši da se bande probiju u pravcu Bileće. U ovim borbama naše jedinice su potukle mnogo četnika i ovladale su sa linijom: Trebijovi — Leotar — Gljiva — Kravica i na taj način se postavili u najzgodniji položaj za sprečavanje intervencije od pravca Trebinja.

Naši borci i rukovodioci uvidjeli su važnost oslobođenja Bileće pa su uložili sav trud, energiju i svoju umješnost kako bi se ova velika bitka što prije završila u našu korist. Bilo je pojedinih podviga, kako od strane boraca tako i od strane rukovodioca koji zaslužuju da se istaknu na vidno mjesto od strane naše vrhovne vlasti. Naša artiljerija je predano izvršavala svoje zadatke, starajući se da borcima što više olakša napad i da neprijatelju nanese što više gubitaka. Artiljerija je porazno dejstvovala na četničke bande u gradu jer je od artiljerijskih zrna bilo mnogo mrtvih i ranjenih.

Artiljerijska vatra skoncentrisana je bila u poslednje vrijeme samo na jedan dio utvrđenog pojasa koga su naše jedinice trebale da zauzmu i potom da upadaju u grad. Glavno je bilo

---

[27] Bliže o toj pripremi, u kojoj je učestvovalo 5 artiljerijskih oruđa, vidi dok. br. 9, objašnjenje 3.

načeti neprijateljsku odbranu na ma kojem dijelu a potom kroz načeti deo utvrđenog pojasa prodrijeti u grad i bande potući. Naši borci jurišali su na dio utvrđenog pojasa koji je gađala artiljerija i uspjeli su ovladati sa tri bunkera. Bande su vršile povratni napad, ali bez uspjeha, jedino su u protivnapadu uspjeli da povrate jednu kuću, no ih je u toj kući artiljerija strašno potukla i skoro nijedan nije izašao iz kuće živ. Naša artiljerija je i dalje tukla neprijateljska uporišta — tačke otpora, a naši su borci pod njenom zaštitom po dijelovima pojačavali posadu u bunkerima, u već zauzetim kućama, kako bi odatle izvršili snažan upad u grad.

Pod snažnim jurišem naših boraca na dan 2. oktobra bande su odjedared stale strahovito da bježe i naši su ušli u grad. Toga dana najjača borba trajala je u vremenu od 16 do 20 časova i vatra je dostigla po jačini svoj vrhunac. Bande su pobjegle dijelom ka Mirušama a dijelom prema Mirilovićima i Viduši. Naše jedinice su nastavile energično gonjenje bandi a jedan dio naših snaga ostao je u samom gradu radi hvatanja sakrivenih bandita. Bande su ostavile cjelokupni svoj materijal i svu svoju spremu sa kojom su raspolagale.

Po ulazu u grad dobili smo podatke da je grad branilo 700 nenaoružanih bandita,[28] među kojima je bilo oko 20 Nevesinjaca sa banditom Samardžićem[29] i oko 30 Gačana. Sjutra dan bande su svuda nalažene i naše jedinice su ih hvatale i uništavale, a veliki dio bandi je otišao svojim kućama i već se dobrovoljno javlja u naše redove za mobilizaciju, a bandit Kureš[30] izgleda da je otišao u pravcu Sitnice sa jednom grupom okorelih zlikovaca. Po ulazu u grad nađeni su mnogi mrtvi banditi po ulicama grada, a veliki broj mrtvih bandita bio je smješten u crkvama, podrumima i pećinama. Na sve strane grada vidjela se razbacana sprema, mrtvi lješevi ljudi i konja kao i ostale stoke i Bileća je izgledala u pravom smislu riječi razbojište.

Bande su imale u borbama sa jedinicama X i XII brigade, u vremenu od 28 septembra do 2 oktobra samo u Bileći 108 mrtvih, a ranjeno je oko 180 bandita. Pojedini četnički komandanti su se udarali u prsa i kukali za svojim jedinicama.

Zarobljeno je 30 bandita, koji nijesu uračunati u gornji broj mrtvih i koji su već likvidirani, 32 Italijana i 1 Rus. Dakle, u samoj Bileći bilo je *138 mrtvih* četnika. Porazom u Bileći bande su pretrpjele strahoviti poraz i vjerujemo da više

[28] Odnosi se na četnike Bilećke brigade Trebinjskog četničkog korpusa i dijelove Nevesinjske i Gatačke brigade Nevesinjskog četničkog korpusa (vidi knj. 29, dok. br. 118).

[29] Petar Samardžić je u to vrijeme bio komandant bataljona u Nevesinjskom četničkom korpusu.

[30] Miloš Kureš. Tada je bio komandant Bilećke četničke brigade.

neće biti u stanju da nam daju nekog jačeg organizovanog otpora, već je najvjerovatnije da će izbjegavati borbu sa nama. Pojedini četnici koji su bili u Bileći pričaju o strašnim prizorima.

Zaplijenjen je ogroman materijal. Između ostalog zaplijenjeno je: 4 potpuno ispravna automobila, dvije ispravne radio-stanice, dva ispravna radio-aparata, 4 pisaće mašine, 3 teška bacača, 4 laka bacača, 16 konja, 2 teška mitraljeza »Š. L«, dva avionska mitraljeza, 3 teška mitraljeza »Breda«, oko 30.000 metaka, većinom italijanski za »Bredu«, 100 granata za top (protivkolski), 3 puškomitraljeza i mnogo ostale opreme. Još uvijek pristižu razna oružja koja su bila sakrivena.

U borbama na Bileći u vremenu od 28. sept. do 2. oktobra mi smo imali 10 mrtvih i 38 ranjenih. Poginuo je i komandant jednog bataljona X brigade, poručnik drug Nikola Bjelica,[31] koji je u gore navedeni broj mrtvih uračunat.

Po ovladivanju sa Bilećom stvorili su se povoljni uslovi za razbijanje četničkih bandi na prostoru sreza Trebinje i za konačnu likvidaciju Fazlagića Kule i već smo tome pristupili.

Osjeća se na sektoru Kalinovik — Foča — Trnovo — Konjic i Zimlje koncentracija izvjesnih četničkih bandi i naredili smo da ih naše jedinice na tome sektoru razbiju. Najvjerovatnije je da bande vrše ovu koncentraciju kako bi lakše mogle prihvatiti bande iz Bileće i bande sa sektora Trebinje — Šuma.[32]

Uspjeli smo da preko četničke radio-stanice iz Bileće koju smo zaplijenili zajedno sa šiframa i radio-telegrafistom uhvatimo vezu sa komandantom četničkim za istočnu Bosnu i Hercegovinu Baćevićem[33] i sa komandantom operacija majorom Lukačevićem,[34] pa smo izvjesne njihove namjere mogli otkriti.

Četničke bande su pokušavale da pregovaraju sa našim štabom, ali smo im mi odgovarali uvijek sa oružjem.

Na dan 23. sept. t. g. četničke bande na prostoru sreza Trebinje napale su na švapski garnizon u Trebinju i na okolna utvrđenja i železničke stanice. Imali su izvjesnih uspjeha, no nijesu uspjeli da zauzmu Trebinje. Bande su zaplijenile izvjesnu količinu oružja i municije i kasnije su je upotrebili u borbi protiv naših jedinica.[35]

---

[31] Nikola Bjelica je u to vrijeme bio komandant 5. bataljona 10. hercegovačke NOU brigade. Poginuo je 29. septembra, a proglašen je za narodnog heroja 27. novembra 1953 (vidi knj. 29, dok. br. 125; Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, izdanje Omladine, Beograd, 1957, str. 59).

[32] Predio jugozapadno od Trebinja.

[33] Petar Baćović. Bliže o njemu vidi dok. br. 20, objašnjenje 26.

[34] Bliže o njemu vidi dok. br. 32, objašnjenje 7.

[35] Neprijateljstvo jednog dijela četnika iz istočne Bosne, Hercegovine i Crne Gore prema Nijemcima bilo je kratkog vijeka, a poticalo je otuda što su se četnici nadali iskrcavanju saveznika u južnu Dalmaciju.

Sadašnji naš raspored je sledeći:

— X brigada nalazi se razmještena oko Bileće i jednim dijelom snaga čisti prostor Sitnica — Zvijerina, a sa dva bataljona nalazi se prema Nevesinju;[36]

— XI brigada nalazi se na prostoru Kifino Selo — Ulog — Borač — Gatačka Površ i razbijaće bande prema Oblju i Kalinoviku;[37]

XII brigada prebaciće se danas na prostor Zubaca i tamo će vršiti mobilizaciju i potpomagati akcije naših jedinica na Trebinje.[38]

— Južnohercegovačka operativna NOU grupa sa XIII brigadom orijentisana je prema Trebinju i već je ušla u grad, a XIV hercegovačka (omladinska) NOU brigada presjekla je put: Trebinje — Duži i železničku prugu: Trebinje — Hum.[39] Borbe za oslobođenje Trebinja su u toku i detalji biće obuhvaćeni sledećim izvještajem.

Pošto usled ofanzivnih dejstava naših brigada i stalnog pokreta nijesu mogle da pristignu relacije i brojna stanja, to vam sada ne dostavljamo brojno stanje i naoružanje naše divizije a čim nam stigne dostavićemo ga naknadno. Uglavnom mobilizacija se na čitavoj teritoriji Hercegovine mnogo poboljšala i naše jedinice su se brojčano ojačale.

Upućujemo vam majora Josipa Krašoveca, koji je izašao iz Sarajeva preko Konjičkog partizanskog odreda,[40] a kojega ste nam tražili. Artiljerijskog majora Franja Lužara zadržali smo kod nas jer nam je potreban za obučavanje naših artiljeraca i držanje kursa pri našoj diviziji, a u tome smo se svi zajednički saglasili, pa ako je vama neophodan mi ćemo vam ga uputiti. Naročitih podataka o majoru Josipu Krašovecu nemamo, osim da je bio aktivni jugoslovenski oficir i oficir u domobranstvu, a detalje o njegovoj službi može vam on sam dati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab

M. P. načelnik štaba — potpukovnik

Đrago Đukanović

Bliže o tome, kao i o napadu četnika na Trebinje, vidi knj. 29, dok. br. 117, objašnjenje 2.

[36] Opširnije o rasporedu i dejstvu te brigade početkom oktobra vidi dok. br. 84.

[37] Vidi dok. br. 65.

[38] Vidi dok. br. 70.

[39] Opširnije o rasporedu te grupe početkom oktobra i zauzimanju Trebinja 6. oktobra 1944. vidi dok. br. 76.

[40] Taj odred je obnovljen u drugoj polovini septembra 1944. i već 18. septembra vodio borbu protiv ustaško-domobranskih jedinica kod Pazarića. Bliže o njemu vidi knj. 29, dok. br. 122, objašnjenje 15.

BR. 23

IZVJEŠTAJ ŠTABA 21. SLAVONSKE BRIGADE OD 5. OKTOBRA 1944. ŠTABU 28. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA UPORIŠTE JANJU[1]

ŠTAB XXI. UDARNE BRIGADE
NARODNO-OSLOBODILAČKE VOJSKE
JUGOSLAVIJE
Br. 236
dana: 5. X. 1944 god.

Predmet: Operativni izvještaj
o borbi kod Janje
podnosi.

ŠTABU XXVIII. UDARNE DIVIZIJE
Sekcija: 1:100.000

Položaj

1. — Po naređenju štaba naše Divizije za likvidaciju neprijateljskog uporišta Janja, koje su izvele jedinice XVII. Udarne brigade,[2] naša Brigada dobila je zadatak, da sa svoja dva Bataljona postavi osiguranje prema Bijeljini ispred sela Čardačine na liniji kota 99 pa preko Glogovca, sa jednim Bataljonom na cesti prema Koraju ispred sela Modrana, na liniji kota 127 preko ceste, kota 129, i zaključno sa kotom 132 (u obliku potkove).[3] Bilo nam je rečeno kao što se i nalazio jugozapadno od ovoga Bataljona i jedan Bataljon XVII. Udarne brigade.

Dvije streljačke čete i jedna prateća četa nalazile su se u rezervi kod Štaba Brigade, dok je jedna četa toga Bataljona bila na osiguranju Divizijske poljske bolnice. Ovu borbu vodio je naš II., III. i IV. Bataljon. Poslije podne oko 16 sati bila je upućena u pomoć II. Bataljonu jedna četa I. Bataljona sa teškim bacačem iz brigadne rezerve.

3. — Sa neprijateljske strane učestvovale su jedinice od Švaba i ustaša, jačina i naziv kao i imena komandanata njihovih jedinica je nepoznato, jedino znademo toliko, da su te položaje ispred nas dosada držali dijelove 13. SS-Divizije.[4]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 27-2, k. 1124.

[2] O tome vidi dok. br. 18 i 28.

[3] Vidi naređenja štabova 3. korpusa NOVJ i 28. NOU divizije od 3. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6-4, list 83 i 84, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije).

[4] Odnosi se na Izviđački bataljon 13. SS divizije »Handžar«. Bataljon je dotada bio u Bijeljini (vidi dok. br. 24; knj. 29, dok. br. 93).

4. — Neprijatelj je imao namjeru, da probije našu zasjedu te da pritekne u pomoć napadnutoj posadi u Janji. Naša je namjera bila, da spriječimo neprijateljeve namjere i da ga što više uništimo.

5. — Zapovijesti su bile izdavane usmenim putem, stoga ih ne možemo priložiti.

6. — Borba je počela 3. X. 1944. g. u 10,30 sati i vodila se preko cijeloga dana.

7. — Borba na cesti Bijeljina — Janja bila je oštra i kratka. Neprijatelj je pokušavao dva puta u po tri kolone napadati naše jedinice na toj zasjedi,[5] ali je uvijek vatrom i pokretom naših jedinica bio brzo razbijen i odbačen u polazne baze. Borba na cesti prema Koraju također je bila žestoka i neprijatelj je više puta pravio napade i bio odbijen, ali je ipak on osjetio da su ovdje slabije snage i stalno je vršio pritisak na njih. Ali mi smo još uvijek računali da će ovdje Bataljon XVII. Udarne brigade odigrati vidnu ulogu, što on nije učinio. Razlog ne znamo. Naša je krivnja u tome, što smo očekivali ovo, što nijesmo reskirali prebaciti snage sa zasjeda od Bijeljine i razbiti ovoga neprijatelja. A dvije čete koje su stigle u pomoć tome Bataljonu bile su upućene preko Štaba istog Bataljona koji ih nije pravilno upotrijebio, tako jedna uopće nije se ni tukla, već kada je vidjela gdje se Bataljon povlači, vratila se u sastav svoga Bataljona. A četa koja je išla sa komandantom I. Bataljona uhvatila je neprijateljsko lijevo krilo i razbila ga. Ali to nije moglo utjecati na ishod borbe, jer se II. Bataljon već povukao. Četa je toga momenta bila odsječena; dok je neprijatelj prošao prema Janji, ona se prebacila preko vode kod Modrana i preko Draginje 4. o. mj. stigla u sastav Bataljona kod Obriježi. Mjesto završetka borbe bilo je 4. X. 1944. g. u 10 sati u jutro u Janji. Odavde smo se povukli prema naređenju štaba Divizije za Donju Pilicu, gdje se i sada nalazimo.

8. — U samoj ovoj borbi zadaci nijesu u potpunosti izvršeni, pošto su se zasjede pod pritiskom neprijatelja povukle i time smo omeli naš daljnji operativni plan. Razlog tome ne možemo dati, već što je bilo manjkavosti u pogledu municije i vojska je bila dosta izmorena, što je neprijatelj iskoristio.

U ovoj borbi zarobljeno je 6 pušaka, 1 šmajser, 2 pištolja, 1 durbin, manja količina municije. Spaljen je jedan kamion.

Gubici neprijatelja u ljudstvu po izvještajima štabova Bataljona jesu 69 mrtvih i 6 ranjenih.

9. — Naši gubici iznose 6 mrtvih i 9 ranjenih. Od oružja izgubljen 1 puškomitraljez (Brno) i 6 pušaka. Nestalih drugova

[5] Vidi dok. br. 18; Arhiv VII, reg. br. 6-4, list 85, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije.

za koje se ne zna ima 3, dok još jedna patrola u jačini od 5 ljudi sa još jednim puškomitraljezom nije stigla u sastav Bataljona, a štab Bataljona navodi da će mu doći. Od rukovodilaca ranjen je komandir 2. čete II. Bataljona Stanko Milošević.

10. — Utrošeno municije 14.600 komada, teških mina 23 kom., lakih mina 42 komada za laki bacač.

11. — Jedinice su se dobro držale, a za ovaj propust II. Bataljona najviše krivimo štab, što nije pravilno rukovodio i na vrijeme procijenio situaciju.

12. — Na odgovornost treba pozvati štab II. Bataljona.

13. — Akcija je bila pripremljena dobro. Odluke i izdate zapovijesti bile su realne. Jedino što se nije moglo na vrijeme ostvariti daljnji operativni plan zbog ovoga propusta našeg II. Bataljona. Ostalo komandno osoblje dobro se snašlo. Niži rukovodioci nemaju dovoljno samoinicijative. Dejstvo i saradnja svih oružja kojima smo raspolagali bilo je dobro. Taktički i borbeni postupci naših rukovodilaca, izuzev II. Bataljona (Štaba), bila su u skaldu sa razvojem situacije na bojištu. Iz ove akcije pouke treba izvući da naročito onda, kada se ne raspolaže sa rezervama municije, ne puca na dalekom odstojanju, već da se više vrše manevri.

14. — Veze sa Štabovima Bataljona održavane su kuririma i bile su dovoljne, dok sa štabom Divizije održavana je veza redovna radiotelegrafskim putem.

Napominjemo, da su izvještaji i od II. Bataljona bili redoviti ali nijesu bili tačni, tj. nijesu pravilno ocijenili situaciju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polit. komesar — kapetan

Komandant — major
Dušan Kreća

BR. 24

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 6. OKTOBRA 1944. ŠTABU 38. DIVIZIJE ZA DEJSTVA NA PODRUČJU TREBAVE I MAJEVICE[1]

ŠTAB
III KORPUSA NOVJ
Broj: sl./44.
6. X. 1944.

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Položaj

Prema posljednjem naređenju Vrhovnog štaba od 5. ov. mj. XXVIII divizija treba odmah da se prebaci preko Drine u Srbiju, gdje treba da uđe u sastav XII korpusa.[2] U borbama od 25 prošlog mjeseca do danas XXVIII divizija je djelimično razbila četnike, ali ne pročistila taj teren, kako je to predviđeno naredbom Vrhovnog štaba i Štaba ovog korpusa. Razlog ovome je kratak boravak XXVIII divizije na tom terenu.[3] Pored borbi sa četnicima ova divizija vodila je teže borbe sa jedinicama 13 SS divizije na liniji Čelić — Koraj — Bijeljina, gdje se ovi dijelovi još nalaze, ojačani sa dijelom artiljerije.[4]

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 16-2, k. 408.

[2] Bliže o tome vidi dok. br. 28, objašnjenje 11. i 12. i knj. 29, dok. br. 137, objašnjenje 25. i 26.

[3] Opširnije o borbama 28. NOU divizije protiv četnika od njenog prelaska, 20/21. septembra 1944, iz srednje u istočnu Bosnu pa do ulaska u sastav 12. korpusa NOVJ vidi dok. br. 28; knj. 29, dok. br. 137.

[4] Raspored 13. SS divizije »Handžar« 6. oktobra 1944. na tome sektoru, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 17, 19. i 25. septembra i 4, 6. i 9. oktobra 1944, bio je sljedeći: Bataljon za vezu nalazio se u Gunji, Izviđački bataljon u Janji, Štab 27. SS puka u Koraju (1. bataljon u Suhompolju, 2. bataljon na prostoriji Zabrđe — Bogutovo Selo, 3. bataljon u Janji), Štab 28. SS puka u Brki (1. bataljon u Srnicama, 2. bataljon u Sokolu, 3. bataljon u Čeliću), Štab 13. SS art. puka u Brčkom (1. divizion u Koraju, 3. divizion u Rajevom Selu, a 4. divizion u Gunji). Vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 678—684, 777—782 i 1013—1018, reg. br. F-194, sn. br. 189—194, 214—218 i 315—320. Prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 7. oktobra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 242—247), područje osiguranja Drinjača — ušće r. Drine — Bos. Kobaš — Banja Luka — Vrbanja — Usora — Maglaj — Kladanj preuzeo je 9. SS brdski armijski korpus. Tome korpusu je bila, po tome izvještaju, potčinjena 13. SS divizija »Handžar«. Komanda 9. SS brdskog armijskog korpusa, prema zabilješkama Grupe armija »F« od 5. novembra 1944, upućena je u Budimpeštu (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 821—822).

Prema izvještaju odgovornih drugova preko radio stanice XXVIII divizije Majevički partizanski odred jak 300 boraca treba da se prebaci iz Mačve preko Drine za Majevicu, istim izvještajem javlja se da u Trnovi ima jedna grupa od 50 boraca i da broj boraca svakim danom raste.[5] U vezi pokreta XXVIII divizije na novi zadatak postupite u slijedećem:

XVIII Hrvatsku brigadu sa Posavskim P. odredom postavite na prostoru Srebrenika sa zadatkom zatvaranja pravca od Gračanice i Srnica prema Tuzli, daljeg razoružavanja zelenog kadra i vršenja mobilizacije. Sa ostalim snagama vaše divizije prebacite se južno od linije Čelić — Koraj — Bijeljina, sa zadatkom čišćenja četničko-zelenokadrovskih uporišta na tom području i Majevici, prikupljanja naših boraca koji se nalaze na tom prostoru po borbenim grupama i vršenja mobilizacije. Pravac Čelić — Lopare — Tuzla zatvarati, put rušiti i spriječiti svako prodiranje tim pravcem od Čelića. Organizujte prihvat Majevičkog odreda, koji treba da pređe na Majevicu.

Budno pratite situaciju i inicijativno reagirajte na svaku promjenu kod neprijatelja. Izolovana SS uporišta treba likvidirati. Vaši dalji zadaci su prodiranje ka Semberiji i Posavini u kom ste smislu ranije dobili direktive.[6]

U slučaju odlaska XXVII divizije sa ovog terena,[7] vi ćete morati da primite posadu Tuzle, u kom će slučaju slijediti posebno naređenje.[8]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Štab — načelnik,
general-major:
Vukotić

---

[5] Štab 28. divizije, depešom od 5. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 6-4, list 87, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije), izvijestio je Štab 3. korpusa NOVJ:

»Za Maju (odnosi se na Cvijetina Mijatovića — prim. red.): Majevički odred ima 300 boraca. Prebaciće se preko Mačve za Majevicu. Grupa u Trnovi ima 50 boraca. Pristižu novi borci. Narod preplašen od četničkog terora koji je neverovatan. Stevo.« A u depeši od 6. oktobra (vidi Arhiv VII, reg. br. 6-4, list 88, k. 1125), piše:

»Za Maju: Slavko [Mićanović] je stigao. Kadar koji je bio kod 28. u.[darne] div. priključiće Majevičkom odredu. Odred će se prebaciti kod Zvornika. Mi ćemo produžiti k Vama.« O Majevičkom NOP odredu vidi dok. br. 83, objašnjenje 28.

[6] Vidi dok. br. 6, objašnjenje 7.

[7] Riječ je o prenošenju ofanzivnih dejstava 27. NOU divizije na područje Romanije. Opširnije o tome vidi dok. br. 75.

[8] To naređenje izdao je Štab 3. korpusa NOVJ 15. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 93, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ). Po njemu je 18. hrvatska brigada određena za posadnu jedinicu u Tuzli. O tome vidi i izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 8-5, k. 1259). Naređenje je kasnije izmijenjeno (vidi dok. br. 86, objašnjenje 7).

BR. 25

NAREĐENJE ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 6. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA PODRUČJU TUZLE I U DOLINI RIJEKE SPREČE[1]

ŠTAB
XXVII UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Broj /44.
Dne 6 oktobra 1944.
Tuzla

ŠTABOVIMA SVIH JEDINICA OVE DIVIZIJE

Položaj

Naša XVI Muslimanska brigada 4 i 5 o. m. vodila je borbu sa jednom grupom četnika (sastav jedan dio srbijanskih četnika a ostalo domaći iz doline rijeke Spreče i Papraće) jačine 5 do 600 četnika.[2] U toku ovih borbi neprijatelj je bio potpuno razbijen i pretrpeo gubitke oko 20[3] mrtvih i veći broj ranjenih. Razbijena grupa četnika otstupila je u dva pravca, jednim dijelom prema Majevici, a drugim dijelom [ka] Snagovu i Papraći. Na sektoru Tuzla — Gornja Tuzla — gornja Požarnica — Lukavac naše jedinice vršile su uspješnu mobilizaciju novih boraca.

Jedinice XXXVIII. divizije nalaze se na liniji Gračanica — Srebrenik, sa koje prostorije ugrožavaju jedinice 13 SS divizije i razbijene ustaške grupe iz Tuzle.[4]

Jedinice XXVIII. divizije poslije žestokih bojeva na liniji: Zagoni — Janja, zauzele su Janju.[5]

Raspored i zadatci jedinica naše divizije biće sledeći:

a. XX brigada: 7. o. m. izvršiće pokret sa svim svojim pripadajućim dijelovima, pravcem: Tuzla — Simin Han — Požarnica — Osmaci. Na prostoriju Osmaci — Rakino Brdo brigada treba da stigne toga dana do 22. časa. Zadatak brigade: Prihvatiti divizisku bolnicu od XVI Musl. brigade i sa istom po-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18-6, k. 1111.

[2] Prema izvještaju Štaba 27. NOU divizije od 9. novembra 1944. ta borba je vođena samo sa četnicima 1. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa (vidi dok. br. 75).

[3] Broj je dopisan mastilom.

[4] O tome kako je 38. NOU divizija izvršila postavljene joj zadatke vidi dok. br. 52.

[5] Opširnije o tome vidi dok. br. 28.

staviti se na prostoriju: Vlasenica — Rajići.[6] Sa ove prostorije sa izvesnim dijelovima snaga prikupljati podatke o situaciji na prostoru Romanije i po ocjeni vršiti uspješne akcije na manje neprijateljske snage. Sa štabom divizije štab brigade će imati radio vezu. Radio odeljenje sa drugom Avdom treba primiti od XVI Musl. brigade. Ishrana brigade preko komande područja Vlasenice.

b. XVI Musl. brigada: po predaji divizijske bolnice XX brigadi, postaviti se na prostoriju: Simin Han — Požarnica — Međaš. Organizovati i obezbijediti aerodrom u Međašu.[7]

c. XIX Birčanska brigada: u toku 7. o. m. do 6 časova ujutru preuzeće neposredno obezbeđenje grada Tuzle sa sledećim rasporedom: Ilinčica — Gradina — Kreka — Bukinje.[8]

Napomena: Jedinice će produžiti svaka na svome sektoru sa mobilizacijom novih boraca.

2. Jedinice će sa štabom divizije održavati vezu radio putem sa ugovorenim ključem. Obezbijediti telefonsku vezu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar: p. pukovnik,

Komandant: p. pukovnik,
Kosorić Pero

M. P.

---

[6] Vidi dok. br. 75.

[7] O izvršenju postavljenih zadataka vidi dok. br. 75.

[8] Bliže o tome kako je ta brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 75.

BR. 26

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 7. OKTOBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA SEKTORU PRIJEDOR — BANJA LUKA[1]

ŠTAB IV DIVIZIJE 5. KORPUSA
NOVJ
Pov. br. 566/44
Dne 7-X. 1944 g.

Operativni izvještaj za mjesec septembar 1944. g. dostavlja

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Jedinice ove Divizije u vremenu od 1 do 30 septembra 1944 godine imale su:

1. IX. 1944. g. U toku noći 31/1 diverzantska grupa VIII KNOU Brigade uništila je željezničke pruge između Drenove Glavice i Otoke na dužini od 700 metara. II bataljon VIII K. Brigade postavio je zasjedu od jedne čete u Vrtoču (Kula), gdje dolazi neprijatelj radi pojenja konja. Oko 18 sati naišao je neprijatelj jak oko 20 vojnika sa 20 konja i jednim kolima. Nakon kratke borbe ubijeno je 12 neprijateljskih vojnika, 3 ranjena, dok su ostali pobjegli. Ubijeno je 10 konja, zarobljeno 2 konja sa kolima. Naših gubitaka nije bilo.

Neprijatelj je u toku ovoga dana pokušao ispad kod Vješala u pravcu Dolovljana sa jednom satnijom domobrana i milicionera iz Nogine bande.[2] Nakon kratke borbe sa jednim bataljonom VI Brigade neprijatelj je protjeran iz Vješala uz gubitke od 4 mrtva i 7 ranjenih. Naši gubitci jedan mrtav i dva ranjena. Plijen jedna puška.

Četa II bataljona VI brigade napala je neprijatelja na Veljkića brdu (B. Novi) i protjerala ga. U tom momentu naišao je voz od Kru-

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 28-1, k. 769/A.

[2] Riječ je o milicionerima Suhačkog milicijskog odreda »Nogo«.

pe[3] za Novi[4] i isti je uslijed naše paljbe zaustavljen na pruzi. Tek po odlasku naših snaga voz je produžio za Novi.

Noću 1/2. IX — Diverzantska grupa VIII brigade potrgala je između Otoke i Rakana 6 km. pruge.

2. IX. 1944 — Sa snagama divizije držali smo u blokadi uporište od Bos. Novog do Krupe. Neprijatelj se nije nikuda kretao.

Noću 2/3. IX — Dva bataljona VI Brigade prilikom svog prebacivanja na Kozaru potrgali su između Blagaja i Martin Brda prugu na dužini 120 metara.

Treći bataljon VI brigade napao je neprijateljsko uporište Petkovac.[5] Napad nije uspio, jer je isti pripremljen na brzinu, a neprijatelj je također davao vrlo žilav otpor. Gubitci neprijatelja 10 mrtvih. Naši: dva mrtva, 10 ranjenih i jedan nestao.

3. IX. 1944 — Treći bataljon VI Brigade postavio je zasjedu u blizini neprijateljskog uporišta Petkovac sa istočne strane. Na zasjedu je naišla kolona od 40 domobrana iz Petkovca. Nakon prvog plotuna neprijatelj je počeo bježati. Gubitci neprijatelja 15 mrtvih, naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Noću 3/4 1944 — Diverzantska grupa VI Brigade porušila je između Blagaja i Martin Brda prugu na dužini od 500 metara.

4. IX. 1944 — Nismo imali dodira sa neprijateljem. U toku dana vršili smo razmještaj naših snaga u duhu dobijenog naređenja.

Noću 4/5 1944 — Diverzantska grupa VIII Brigade potrgala je između Krupe i Blatne prugu na dužini od 4 km. Jedna minerska grupa iste brigade, raz-

---

[3] Na karti 1 : 100.000 piše: Bos. Krupa. U dokumentima se ovo mjesto često naziva Krupa.

[4] Na karti 1 : 100.000 piše: Bos. Novi. U dokumentima se ovo mjesto često naziva Novi.

[5] Željezničku prugu Prijedor — Bosanski Novi obezbjeđivala je 2. bojna 7. lovačke pukovnije. Bliže o tome i napadu 3. bataljona na Petkovac vidi knj. 29, dok. br. 182.

rušila je cestu u Ripačkom klancu na dva mjesta i istu minirala na 4 mjesta.

5. IX. 1944 — Nismo imali dodira sa neprijateljem.

Noću 5/6 1944 — Diverzantska grupa VIII Brigade potrgala je želj. prugu između Blatne i Rudica, kao i između Blagaja i Svodne na dužini od 2000 metara.

6. IX. 1944 — Nismo imali dodira sa neprijateljem. Snage ove Divizije zauzele su pripremne položaje za napad na Ljubiju, Prijedor i uporišta do Novog.[6]

Noću 6/7 1944 — XI K. brigada i tri bataljona VI K. brigade dobili su zadatak da napadnu i likvidiraju neprijateljsko uporište Prijedor. Napad je tekao ovako:

VI brigada napadala je duž ceste koja od Bos. Novog vodi u Prijedor. Napad su izvodila dva bataljona, dok je jedan bataljon bio u brigadnoj rezervi. Na čelu bataljona koji je išao naprijed postavljena je udarna grupa sastavljena od 12 puškomitraljeza, 1 protivkolska puška, 1 Džon Bul, 1 t. bacač, 9 bombaša. Ukupno 40 vojnika. Prednja linija na koju je klin naišao bila je utvrđena sa dva velika i pokrivena bunkera kojima se je sa desne strane nalazila jedna kuća, iz koje je neprijatelj tukao klin bočno. Pod zaštitom mitraljeske vatre prosječena je žica i udarna grupa se je jednim dijelom probila u uporište. Neprijateljska vatra bila je toliko jaka da je za kratko vrijeme izranjavila gotovo dvije trećine udarnika iz udarne grupe. Klin je bio nesposoban za daljnje nadiranje. Formirana je nova udarna grupa koja je bolje iskoristila bacač »Džon Bul«, koji se je pokazao kao vrlo efikasan u uništavanju bunkera i utvrđenih zgrada. Poslije nekoliko pogodaka bunkeri su bili onesposobljeni za daljnju borbu i udarna grupa probila se je u grad. Pozadi udarne grupe išao je I bataljon, a za njim III bataljon. U posljednjem momentu III bataljon je rokiran u desno od I bataljona i da obalom Sa-

[6] Bliže o organizaciji i toku napada na Prijedor vidi knj. 29, dok. br. 31.

ne prodre u prvu odbranbenu liniju i upadne u uporište. I ovdje je proboj izvršen koristeći bacač »Džon Bul« i poslije nekoliko pogodaka bunkeri su bili onesposobljeni a neprijatelj je iz njih pobjegao u grad.

Po proboju prve linije oba bataljona su produžila nadirati u grad, gdje su na ivici grada naišli na drugu odbranbenu liniju. Za probijanje ove linije ubačen je jedan bataljon iz brigadne rezerve. Koristeći sva teška oružja, a naročito bacače »Džon Bul«, ova linija je dezorganizovana i naletom naših snaga probijena. Sva tri bataljona produžila su čišćenje već dezorganizovanog neprijatelja, koji je panično bježao, dok su se neke neprijateljske grupe počele predavati.

XI K. brigada napadala je sa dva bataljona duž želj. pruge od Novog u pravcu Stožera pukovnije, Glamočanina bašte i silosa. Jedan bataljon dao je svoje dvije čete za pojačanje gore navedena dva bataljona, svakom bataljonu po jednu četu, a sa jednom četom da očisti i posjedne bunkere lijevo i desno od pruge sa zadatkom da štiti zaleđe bataljonima koji prodiru u grad. Jedan bataljon imao je zadatak proboja zapadno od ceste Prijedor — Bos. Dubica sa oko 200 metara, i po prodoru da nadire u pravcu želj. stanice i Urija radi povezivanja sa gore navedenim glavnim klinom. Sa jednim dijelom snaga da čisti lijevo i desno bunkere i da se poveže sa četom III bataljona koja čisti bunkere oko želj. pruge. Bataljoni su u određeno vrijeme otpočeli napad. Napad je tekao ovako: I i II bataljon koji su nadirali duž pruge formirali su udarnu grupu od 50 boraca naoružanu sa 10 puškomitraljeza, bacač »Džon Bul« i bombama. I ovdje je bacač »Džon Bul« odigrao najvažniju ulogu i nakon jedan sat borbe probijena je prva linija i I i II bataljon krenuli su za udarnom grupom u grad. Ova grupa po proboju prve linije, t. j. I, II, i dvije čete III bataljona u prvom naletu postigle su vidne uspjehe, dezorganizovale neprijatelja, pokidale sve veze, rastjerale Komandni kadar (stožer pukovnije), tako da je neprijatelj davao otpor samo po grupicama iz tvrdih zgrada i bunkera. I bataljon

ove grupe koji je bio na čelu naišao je na ozbiljan otpor iz Silosa, gdje su u neposrednoj blizini bila dva protivavionska mitraljeza, koji su tukli na sve strane po gradu. Ovaj bataljon bio je zaustavljen. Na sjevernom dijelu grada gdje je napadao IV bataljon sa 200 metara zapadno od ceste koja vodi za Bos. Dubicu nije izvršen proboj. Ovaj bataljon, pretrpjevši gubitke od 4 mrtva i 13 ranjenih i odbačen u prvom naletu, ostao je pasivan ležeći ispod neprijateljskih položaja. U ovakvoj situaciji prijetila je opasnost glavnom klinu koji je bio zaustavljen kod Silosa da ga neprijatelj iz sjevernog dijela grada napadne s boka. Štab brigade, predviđajući ovakovu situaciju, odmah je izvukao II bataljon iz centra grada i uputio ga u napad na taj dio grada. II bataljon se je povezao sa IV bataljonom i od 5 do 7 sati očišćen je ovaj dio grada. Otpor je još jedino davan iz Silosa i nekoliko okolnih bunkera. Na ovo uporište skoncentrisana su tri teška bacača, 2 »Džon Bula« i protivkolski top. Poslije pola časa borbe likvidirano je ovo uporište. I ovde je najvažniju ulogu odigrao bacač »Džon Bul«.

Po likvidaciji grada upućen je III i IV bataljon za likvidaciju Brezičana i uporišta prema Bos. Novom.

VIII Kr. brigada, IV bataljon VI brigade i Podgrmečki odred imali su zadatak demonstrativni napad na rudnik Ljubiju[7] i Islam. Ljubiju i zatvaranje pravca Prijedor — Ljubija i Prijedor — Bos. Novi.

Napad na rudnik Ljubiju tekao je ovako: IV bataljon VI brigade napadao je od Milojice preko Tromeđe u pravcu Rudnika. Ovaj napad nije uspio, jer je neprijatelj bio daleko jači [i] dobro utvrđen. Klin ovog bataljona uspio je doći do žice, ali je neprijatelj osjetio da ga napadaju male snage i skoncentrisavši svoje snage odbacio bataljon. Poslije ovoga bataljon je ostao u blokadi Rudnika.

Jedan bataljon Podgrmečkog NOP Odreda napadao je na isto uporište, s tim da prethodno

[7] To jest: Ljubija—Rudnik.

likvidira liniju Raljaš — Lisina — Runjavica.[8] Ovaj bataljon otpočeo je napad jedan sat kasnije. Napad na ovu liniju nije uspio, jer je neprijatelj bio jak i dobro utvrđen, a naše snage male. Bataljon je odbačen i poslije toga ostao na blokadi Rudnika.

Napad na Islam. Ljubiju tekao je ovako: III bataljon VIII brigade napadao je sa pravca Šurkovac — Panići. Bataljon je odbacio neprijatelja sa prvih položaja i upao u Islam. Ljubiju, ali je protivnapadom izbačen. Razlog za neuspjeh: brojčana nadmoć neprijatelja, kao i neispravne mine od teškog bacača. (18 mina nije eksplodiralo), a drugog teškog oružja nije bilo. Bataljon je ostao na blokadi Islam . Ljubije.

U toku iste noći na Islam. Ljubiju vršio je napad i jedan bataljon Podgrmečkog odreda. I ovaj bataljon uspio je istjerati neprijatelja iz prvih utvrđenja. Neprijatelju je stiglo pojačanje koje je udarilo na lijevo krilo ovog bataljona, te je bataljon bio primoran da se povuče u polazni položaj. Poslije ovoga bataljon je ostao na blokadi Islam . Ljubije.

Grupa koja je zatvarala pravac Prijedor — Bos. Novi sastojala se je od I i IV bataljona VIII Brigade, koji su zauzeli položaj: Bulina Glava — Vitasovci — Trgovište — Cikote. Ova grupa u toku noći nije imala dodira sa neprijateljem, sem što je minerska grupa pokidala između Blagaja i Svodne 500 metara želj. pruge. Grupa koja je držala položaj na Cikotama sastojala se je od jedne čete VIII brigade i izviđačke čete VI brigade, a imale su zadatak da u toku ove noći pročiste miliciju u selima: Bišćani, Rizvanovići, Rakovčani i Hambarine. Ova grupa je rastjerala miliciju i u napadu na Hambarine zarobila dva domobrana.

7. IX. 1944 Tri bataljona VI brigade, po likvidaciji posade u Prijedoru, krenuli su u napad na liniju Čarakovo — Hambarine, sa zadatkom čišćenja neprijatelja na ovom terenu skroz do Ljubije. Neprijatelj je dao žestok otpor i naše snage nisu uspjele likvidirati pomenutu liniju. Tek ka-

[8] Na karti 1 : 100.000 redoslijed je: Lisina—Raljaš—Runjavica.

da je zabačen jedan bataljon neprijatelju za leđa, neprijatelj se je povukao za Ljubiju.

VIII brigada sa svojim I i IV bataljonom zatvarala je pravac Prijedor — Bos. Novi na položajima na lijevoj obali Sane. Snage ova dva bataljona otpočele su rano u jutro ovoga dana tući iz teških oružja neprijateljska uporišta Dragotinja — Martin brdo — Petkovac. Neprijatelj je počeo napuštati ovo uporište po grupama. Jedna četa IV bataljona prebacila se je preko Sane pod zaštitom naše vatre i napala na Petkovac. Nakon 15 minuta borbe neprijatelj je potpuno demoralisan počeo bježati iz svih uporišta. Bježao je po grupama većinom cestom, te su ga tukle naše snage preko vode kao i Kozarski Odred koji je držao položaj Svodna — Dragotinja. Neprijatelj je pretrpio ogromne gubitke u bježanju i ostavio je veliki materijal. Uporišta Dragotinja, Martin brdo, Petkovac i Blagaj likvidirana su i bunkeri popaljeni.

III bataljon VIII brigade u toku ovoga dana zatvarao je pravac Ljubija — Šurkovac — Novi i pravac Ljubija — Prijedor. Oko 11 sati neprijatelj je krenuo sa jednom satnijom iz Hambarina lijevom stranom ceste prema Ljubiji i izašao na Dragočaj.[9] Jedna četa ovog bataljona uspjela je jurišem zbaciti neprijatelja sa Dubočaja, kao i sa Čarakova i stjerati u Hambarine. Neprijatelj je ponovo prikupivši veće snage oko 400 domobrana, milicionera i četnika napao ovu četu i poslije ogorčene borbe uspio je odbaciti u Ljeskare. Neprijatelj se je probio za Ljubiju i spojio se sa posadom iz Ljubije.

U 16,30 časova cijela posada iz Rudnika Ljubije i Islam. Ljubije i oni koji su pobjegli iz Prijedora krenuli su pošto su se skoncentrisali u Islam. Ljubiji cestom prema Prijedoru. Ova kolona bila je jaka oko 2000 i sastavljena od Nijemaca, ustaša, četnika i milicionera.[10] III bataljon VIII brigade zauzeo je položaj sa za-

[9] To se vjerovatno odnosi na Dubočaj (k. 328). Selo Dragočaj nalazi se sjeverozapadno od Banje Luke.

[10] Odnosi se na Borbenu grupu »Arent«. Opširnije o njenom sastavu vidi knj. 29, dok. br. 58, objašnjenje 20.

padne strane i uzduž ceste Islam. Ljubija — — Prijedor. Bataljon je napao kolonu i borba je trajala 3 sata od 17,30 do 20,30. Neprijatelj je vršio ogorčene juriše da bi se domogao položaja III bataljona VIII brigade. Kolona se je cestom probijala prema Hambarinama. U 21 čas III Bataljon uputio je jednu četu da uhvati vezu sa snagama VI brigade koje su se nalazile u Zecovima. Sa ostale dvije čete bataljon je tjerao neprijatelja pravcem Rizvanovići — Bišćani — Jugovci, napadajući kolonu stalno s lijevog boka i sa leđa. Neprijateljska kolona je sa Hambarina skrenula u lijevo i krenula gore naznačenim pravcem. Kolona je po padu mraka nastavila kretanje u označenom pravcu, ali ju je treći bataljon neprestano napadao i juriši i kontra juriši naizmjenično su se smjenjivali kroz cijelu noć sa 7/8 o. mj. Ovo je zadržalo kolonu te je ista za cijelu noć prevalila vrlo kratak put, a za to vrijeme prikupile su se naše snage za odlučan napad.

XI brigada po likvidaciji Prijedora sa III i IV bataljonom krenula je prema Brezičanima radi čišćenja uporišta između Prijedora i B. Novog. Neprijatelj iz Bezičana, čim je primijetio pokret naših snaga, pobjegao je preko Martin brda u pravcu Bosanskog Novog. U toku ovoga dana snage XI brigade izgubile su kontakt sa neprijateljom.

Podgrmečki odred u toku ovoga dana dočekao je neprijateljsku kolonu jaku 800 vojnika, koja se od Hambarina kretala prema Ljubiji preko Dubočaja. Borba je trajala oko dva sata i neprijatelj je uspio da se probije i spoji sa posadom na Raljašu.

U toku ovoga dana neprijateljska posada iz Ljubije tukla je okolni teren artiljerijom, i to brzom paljbom, prenoseći vatru čas ovamo, čas onamo. Pojedine čuke uslijed tučenja brzom paljbom bile su zavijene u oblak dima. Pred samo povlačenje neprijatelj je digao u zrak magacine topova.

Noću 7/8. IX. U toku ove noći jedino je III bataljon VIII brigade vodio borbu sa neprijateljskom kolo-

nom koja je krenula iz Ljubije, kako smo to već naveli.

8. IX. 1944 III bataljon VIII brigade vodio je borbu u selu Cikotama sa neprijateljskom kolonom čije se je čelo već počelo prebacivati preko rijeke Sane. Neprijatelj se je branio ogorčeno, izvršio je tri puta kontra napad. U tom momentu stigla su tri bataljona VI brigade, koji su odmah prešli u napad. Napad je bio energičan i neprijatelj je odbačen i natjeran u vodu. Jednom slabijom kolonom neprijatelj je pokušao da se preko Vitasovaca probije za Novi, ali je ova kolona vraćena od I bataljona VIII brigade također nabačena na vodu. Sa desne obale Sane na neprijatelja koji je prelazio vodu napala su dva bataljona XI brigade, te se je razvila ogorčena borba, jer su neprijateljsku kolonu sačinjavali najgori zlikovci Nijemci, ustaše, četnici i milicioneri, kao i tigrovci.[11] Borba se je vodila sa nesmanjenom žestinom sve do 11 sati, kada je neprijatelj potpuno bio razbijen i počeo bježati po grupama. Ove grupe kretale su se cestom i stalno su tučene od snaga VIII brigade koje su zauzele položaj na samoj lijevoj obali Sane. Jedna četa IV bataljona VIII brigade prebacila se je preko Sane i počela tući dezorganizovanog neprijatelja goneći ga u stopu. Neprijatelj je bježao cestom ostavivši sav ratni materijal. Kod Blagaja ponovo je neprijatelj došao u unakrsnu vatru od čete IV bataljona sa lijeve obale Sane i čete istog bataljona VIII brigade, koja ga je gonila desnom obalom Sane. Oko 16 sati istoga dana neprijatelj je sa nepoznatim snagama, jednom haubicom i jednim brdskim topom krenuo iz Bos. Novog prema Blagaju, radi izvlačenja snaga koje su se probijale za B. Novi.[12] Neprijatelj je pritiskivao i pokušavao pod zaštitom artiljerije odbaciti naše snage, ali zahvaljujući čvrstom rukovodstvu IV bataljona VIII brigade uspio je natjerati i ovog neprijatelja u bjekstvo. U toku gonjenja ove kolone neprijatelj je teško stradao na tri mjesta i to:

[11] Tako su nazivali pripadnike njemačke 373. legionarske divizije (»Tigar«).

[12] Vidi dok. br. 151.

na prelazu preko rijeke Sane, ispod Martin brda i kod Blagaja. Najogorčenije borbe vodile su se na prelazu preko rijeke Sane, gdje je neprijatelj davao žilav otpor i vršio kontra juriše. III četa I bataljona VI brigade u toku ove borbe izvršila je 11 juriša i kontra juriša. Tačan broj mrtvih i ranjenih neprijateljskih vojnika na ovome mjestu ne može se ustanoviti, jer su ranjeni i poginuli neprijateljski vojnici tonuli u vodu, i voda ih je odnijela. Da su gubitci veliki može se ustanoviti i po tome što je samo na jednom mjestu na obali nađeno 40 leševa.

9. IX. 1944 — III bataljon VIII brigade pomoću minerske grupe potrgao je između B. Novog i B. Krupe željezn. prugu na dužini od 3500 metara.

10. IX. 1944 — Snage ove Divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

11. IX. 1944 — Snage ove Divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

12. IX. 1944 — Snage ove Divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

13. IX. 1944 — IV bataljonu VI brigade predao se je neprijateljski garnizon Ivanjska sa cijelom posadom i spremom.[13]

Jedna četa III bataljona VIII brigade dočekala je jednu kolonu od 40 Noginih milicionera, koji su se kretali u pravcu Vitasovaca. Nakon kratke borbe neprijatelj je uz gubitke od 6 mrtvih i 5 ranjenih pobjegao za Novi.

14. IX. 1944 — Snage ove Divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

15. IX. 1944 — III bataljon VI brigade dočekao je na Dragočaju dvije satnije ustaša i nakon kraće borbe protjerao ih za Banja Luku uz gutike od 10 mrtvih i 7 ranjenih. Naši bez gubitaka.

IV bataljon VIII brigade u pokretu od Verića za Ivanjsku vodio je borbu sa domaćom milicijom. Milicija se je razbježala. Ubijen je

[13] U tom garnizonu se nalazila 1. bojna 3. gorske pukovnije 3. gorskog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 31, objašnjenje 25).

jedan milicioner i jedan ranjen. Naši bez gubitaka.

16. IX. 1944 — III bataljon VI brigade napao je miliciju u selu Dragočaju. Milicioneri su se nakon kratkog otpora razbježali. Ubijeno je 15 a zarobljeno 2 milicionera.

17. IX. 1944 — I bataljon VIII brigade vodio je borbu u selu Šimići sa domaćom milicijom. Nakon kraće borbe isti su pobjegli u pravcu Banjalučke Kozare. Ubijena dva milicionera, naši bez gubitaka. Zaplijenjena dva karabina, 100 metaka i dvije bombe.

II bataljonu XI brigade predao se neprijateljski garnizon Klašnice.[14] Predao se je 171 vojnik i jedan oficir. Dobijeno oružja: 140 pušaka, 10 strojnica, 12 puškomitraljeza, 20 pištolja, jedan mali bacač, 15.000 puščanih metaka i 20 konja.

18. IX. 1944 — Snage ove Divizije dobile su zadatak da napadnu u toku noći 18/19 ov. mjeseca neprijateljska uporišta Banja Luku — Bosansku Gradišku.[15] Napad na Banja Luku vršile su VI i VIII brigada, a napad na Bos. Gradišku vršila je IX brigada.[16] VI brigada vršila je napad od potoka Crkvine do Petričevca, a VIII brigada od Petričevca pa uključno do ceste Banja Luka — Bosanska Gradiška.

Napad kod VI brigade tekao je ovako: Na čelu brigade nalazio se je III bataljon, sa zadatkom da probije spoljnu odbranbenu liniju i omogući ubacivanje preostalih triju bataljona u grad. Za III bataljonom nastupao je prvi sa zadatkom da odmah po prodoru prve linije spoljne krene u pravcu Pištelića i dalje u prav-

---

[14] U Klašnicama se u to vrijeme nalazila 1. bojna 11. gorske pukovnije 3. gorskog zdruga (vidi knj. 29, br. 80).

[15] Opširnije o tome zadatku 4. divizije vidi zapovijest Štaba 5. korpusa NOVJ od 16. septembra 1944 (knj. 29, dok. br. 80).

[16] Pogrešno u originalu: riječ je o 11. krajiškoj NOU brigadi. Deveta brigada je bila u sastavu 10. NOU divizije. Osma i 11. brigada 4. NOU divizije nalazile su se privremeno, za vrijeme borbi za Banju Luku, u sastavu Operativne grupe 5. korpusa NOVJ. Bliže o toj grupi i njenom sastavu vidi knj. 29, dok. br. 112, objašnjenje 2.

cu Citadele.[17] III bataljon formirao je udarni klin od dvije čete, koji je nakon kratke borbe probio prvu odbranbenu liniju i odmah produžio u grad doprevši do želj. stanice i do Hotel Bosne, gde je zaposjeo položaj i produžio borbu sa neprijateljem, koji se branio iz Banske palate. I bataljon, prisiljen od jake neprijateljske bacačke vatre skreće u lijevo od III bataljona, te svojim klinom probija prvu odbranbenu liniju i brzo prodire u centar grada, gde ga iz Županije dočekuje neprijatelj vatrom. II bataljon ove brigade probijao se je desno od III bataljona kroz položaj koji su držale ustaše. Neprijateljski položaj je probijen i bataljon je došao do ustaškog stožera. Ovom bataljonu priključila su se dva tenka[18] i artiljerija iz garnizona i odmah otpočeli tući neprijateljska uporišta. IV bataljon ove brigade napao je kotu 303, gde su se odmah domobrani predali i nastavio prodiranje u grad, i došao do želj. stanice, zauzeo položaje prema Banskoj palati. Tako su sva četiri bataljona ove brigade zauzeli položaj prema neprijateljskom unutarnjem pojasu odbrane grada. IV bataljon ove brigade odmah se pokreće u pravcu Bojića Hana, likvidira na putu preparandiju i zaokreće u pravcu stare Divizije. Nailazi na otpor u duvanskoj tvornici, staroj Diviziji i Malom logoru. Nakon borbe od 12 sati neprijatelj je prisiljen da napusti ova uporišta kao i pozorište. Ovaj bataljon nastavlja i dalje borbu i prodiranje na taj način što se je probijajući zidove prebacio od Pozorišta do u blizinu banske palate. Sada je opet čitava brigada bila skoncentrisana na Županiju i Bansku palatu te neka manja uporišta. I bataljon ove brigade probijao se je kroz blok kuća od Batine radnje[19] k Županiji, tako da je

[17] Naziv za utvrđeni blok zgrada u centru Banje Luke. Citadelu su sačinjavale: zgrada Velike župe, Banska zgrada (banovina) sa kazalištem, Hipotekarna banka i zgrada u kojoj se nalazila njemačka komanda mjesta (vidi knj. 29, dok. br. 156).

[18] Od tih tenkova je formirana Tenkovska četa 5. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 4).

[19] Riječ je o prodavnici obuće »Bata«. Taj naziv su u Kraljevini Jugoslaviji nosile sve prodavnice, čiji se kombinat nalazio u Borovu, po imenu čehoslovačkog industrijalca Bate. Poslije rata kombinat je nacionalizovan i naziva se »Borovo«.

i ovaj bataljon probijanjem zidova uspio doći u neposrednu blizinu Županije.

U ovom momentu izdvojen je III bataljon ove brigade i upućen u pravcu Bojića Hana radi štićenja leđa brigadi koja se je borila oko Citadele. Usput su naišla na njih dva kamiona Nijemaca koji su sa sanducima na glavi pokušali da se probiju ka Gradiškoj. Nijemci su rastjerani, ali su uspjeli jednim dijelom pobjeći.

U momentu kada su se bataljoni probijanjem zidova našli u neposrednoj blizini Banske palate i Županije, jednovremeno su prevučeni i topovi i teški bacači te je otpočela žestoka borba. Korišćena su sva teška oružja, a pored ovoga upotrebljavana su i razna sredstva kao: bacanje bombi kroz probijene zidove, benzinske flaše, špricanje benzina špricom, trpanje eksploziva u navlake od jastuka i stavljanje u ovo bombe repašice[20] i ubacivanje u zgrade. Jednovremeno je tučeno iz topova, bacača »Džon Bula«. Uslijed dejstva svega ovoga kao i jake mitraljeske i puščane vatre neprijateljska posada bila je zagušena dimom i prašinom od detonacija. Neprijatelj nije mogao izdržati ovaj jaki pritisak. Hipotekarna banka zapalila se je i počela goriti. Neprijatelj je izbacio bijelu zastavu, našto su naše jedinice prekinule vatru, a neprijatelj se počeo predavati. Županija i okolna uporišta bila su likvidirana, a nastavljeno je čišćenje neprijatelja iz Banske palate, pretres iste i okolnih zgrada. Ova borba završena je 20/IX oko 16 časova.

Dva bataljona ostala su u gradu, jedan bataljon krenuo u pravcu Petričevca, a jedan u pravcu Bojića Hana.[21] U ovim borbama neprijatelj je imao: 436 ubijenih, 871 zarobljenih i 1099 predalo se je dobrovoljno. Naši gubitci 18 mrtvih i 81 ranjen.

Napad kod VIII brigade tekao je ovako: Jedan bataljon ove brigade zaposjeo je Klašnice, minirao ćupriju, a zadatak mu je bio da zatvori pravac Banja Luka — Bos. Gradiška.

[20] Odnosi se na njemačke ručne bombe (Handgranaten). One su imale nešto dužu drvenu dršku u čijoj se šupljini nalazio kanap za okidanje, pa otuda, vjerovatno, i taj naziv.

[21] Odnosi se na dio Banje Luke.

Sa jednom četom ovaj je bataljon demostrirao napad sa sjeveroistočne strane na aerodromu. Izviđačka četa ove brigade kontrolisala je pravac Petričevac — Samostan — Klašnice — Aerodrom.

Ostatak brigade vršio je napad na Banja Luku. Dva bataljona ove brigade trebala su se probiti klinom desno od Rakovačkih Bara i krenuti u pravcu vojne bolnice zaokrećući desno na preparandiju, Tvornicu duvana, i da izbiju sa sjeveroistočne strane na citadelu, gde bi uhvatila vezu sa VI brigadom. Sa jednim bataljonom likvidirati Rakovačke Bare i blokirati Samostan Petričevac, a po mogućnosti i likvidirati ga, a potom dalje Poljoprivrednu školu, željezn. stanicu Predgrađe.

II i IV bataljon, koji su dobili zadatak da se probiju lijevo od Rakovačkih Bara, zalutali su. II bataljon izbio je na Rakovačke Bare i u 21 čas i 55 minuta napao neprijateljsku spoljnu odbranbenu liniju, koju je branilo oko 200 ustaša. Za 30 minuta borbe likvidirano je uporište Rakovačke Bare i bataljon je krenuo dalje u svom određenom pravcu. Međutim neprijatelj je napustio cijelu vanjsku odbranbenu liniju i povukao se na periferiju grada, gde je zaposeo tvrde zgrade i bunkere. Bataljon je napao i vodio borbu sve do 4 sata 19 o.mj., ali se nije mogao probiti. Bataljonu je izdato naređenje da se povuče na položaj VI brigade i da iz grada napadne ova neprijateljska uporišta i likvidira ih. Ovo naređenje bilo je kasno upućeno, jer je bataljon dobio zadatak da zatvori pravac od Rakovačkih Bara prema Zalužanima i da spriječi neprijteljsku intervenciju. IV bataljon ove brigade također je zalutao i tek kada je II bataljon primio borbu na Rakovačkim Barama orijentisao se je i krenuo u svome pravcu. Međutim neprijatelj se je već skoncentrisao i dao je ogorčen otpor, ali se je bataljon u 6 časova 19 o. mj. probio i uspio likvidirati sva uporišta do vojne bolnice, zatim je likvidirao Vojnu bolnicu i nastavio dalje čišćenje, u kom je momentu dobio novi zadatak. III bataljon ove brigade na vrijeme je blokirao neprijateljsko uporište samostan Petričevac sa dvije čete, dok je

jedna četa ovog bataljona učestvovala u likvidaciji neprijateljskog uporišta Rakovačke Bare. Bataljon je nastojao po svaku cijenu da likvidira uporište, u čemu je i uspio oko 9 časova 19. ov. mj. Dalje je bataljon nadirao u pravcu Poljoprivredne škole, te je kod ove škole vodio borbu cijeli dan 19 ov. mj. uz pomoć naše artiljerije, ali nije uspio likvidirati ovo uporište. Borba je prekinuta u 24 sata 19 ov. mj., kada je bataljon dobio novi zadatak.

U ovim borbama brigada je ubila 173 neprijateljska vojnika, 107 ranjeno i 199 zarobljeno, među kojima jedan pukovnik i nekoliko nižih oficira. Naši gubitci 2 mrtva i 31 ranjen.

VIII brigada je dobila zadatak da se krene cestom prema Bos. Gradišci i da čisti neprijateljska uporišta.

XI brigada ove Divizije dobila je zadatak da napadne i likvidira neprijateljsko uporište Bosansku Gradišku. Napad su vršila tri bataljona ove brigade, dok je IV bataljon ove brigade bio na zasjedi prema neprijateljskom uporištu Topola.[22] Brigada je prodirala zapadno od ceste Banja Luka — Bosanska Gradiška između klaonice i gvozdenog mosta na cesti za Banja Luku. Na čelu klina nalazio se je III bataljon koji je u prvom naletu uspio da probije neprijateljsku spoljnu odbranu, da se probije kroz park i da se dočepa prvih kuća. Na dva sata prije napada u Gradišku je stiglo 1000 Čerkeza,[23] koji su po probijanju naših snaga u grad odmah stupili u borbu. U ogorčenoj borbi koja je trajala 4 sata neprijatelj je uspio zbog brojčane nadmoćnosti da primora naše snage da se povuku iz grada. Neprijatelj je u ovoj akciji pretrpio gubitke od 92 mrtva i 70 ranjenih. Naši gubitci 10 mrtvih i 42 ranjena, te 9 nestalih. Zaplenjena dva pištolja, tri šinjela, 1 šmajser, 2 karabina. Po odstupanju iz grada naše jedinice zauzele su položaj Rovine — Du-

[22] Na karti 1 : 100.000 piše: Nova Topola (D., Sr. i G., južno od Bos. Gradiške).

[23] i [26] Riječ je o pripadnicima 3. puka 1. kozačke divizije njemačkog 69. rezervnog korpusa. Dva dana kasnije, 21. septembra, u borbu su ubačeni 4. i 6. kozački puk. Bliže o njima i borbama koje su vodili na sektoru Banje Luke vidi knj. 29, dok. br. 57, 80, 151 i 153.

brave — Mokrice. Dva bataljona osiguravala su bokove snagama koje su držale ove položaje, i to jedan na Rogoljima u pravcu Topole, a drugi prema Bosanskoj Gradišci i Bistrici. Neprijatelj je gotovo odmah krenuo za našim snagama iz grada, a naročito jako pritiskivao u pravcu Turskih Dubrava. Cijelog dana 19 ov. mj. vodila se je borba koja je nastavljena i u toku noći. U toku noći neprijatelj je dobio pojačanja koja su bačena u borbu u pravcu Turskih Dubrava, tako da je tokom 20 ov. mj. nastavljena borba.

20. IX. 1944 — VIII brigada dobila je zadatak da najhitnije krene i zatvori pravac Banja Luka — Bosanska Gradiška na liniji Klašnice zajedno sa XIV brigadom.[24] I bataljon ove brigade već je u to vrijeme vodio borbu na Klašnicama, te po ubacivanju još dva bataljona zauzeti su svi visovi iznad Klašnica i pravac Bos. Gradiška — Banja Luka. Desno od snaga VIII brigade nalazila se je XIV brigada. Neprijatelj je imao 48 mrtvih i 28 ranjenih. Naši gubitci: 6 mrtvih i 8 ranjenih.

II bataljon ove brigade dobio je zadatak da čisti Budžak — Predgrađe[25] — Poljoprivrednu školu. Istoga dana nakon borbe od dva sata bataljon je očistio Budžak i Predgrađe i stjerao neprijatelja u Poljoprivrednu školu, te istu napao. Prvi napad nije uspjeo. Uveče je ponovo pripremljen napad i poslije borbe od 6 sati škola je likvidirana. Neprijateljski gubitci: 80 mrtvih, 30 ranjenih i 30 zarobljenih. Naši gubitci 2 mrtva i dva ranjena.

21. IX. 1944 — I bataljon VIII brigade presjekao je cestu Banja Luka — Bosanska Gradiška u selu Kobatovci, te je time odsjekao odstupnicu neprijatelju koji je bježao prema Bos. Aleksandrovcu. Neprijatelj je smjesta intervenisao kod Aleksandrovca sa jednim tenkom i pješadijom. Nakon ogorčene borbe neprijatelj je odbacio bataljon na visove iznad ceste. Ubijeno 110 ne-

[24] Pun naziv jeste: 14. srednjobosanska brigada. Ona je bila u sastavu Srednjobosanske NOU divizije.

[25] Naziv za naselje i željezničku stanicu kraj Banje Luke.

prijateljskih vojnika, 50 ranjeno, 7 zarobljeno. Naši gubitci: jedan teže ranjen. Neprijatelj je pripadao III Kubanskom puku I Kozačke Divizije.[26] III bataljon ove brigade pritiskivao je neprijatelja koji je odstupao prema Bosanskom Aleksandrovcu i nanio mu gubitke od 8 mrtvih i 10 ranjenih. Naš jedan poginuo. IV bataljon ove brigade napao je na neprijatelja koji je držao visove između Aleksandrovca i Laktaša. Borba je trajala od 14 do 20 časova, kada je neprijatelj pobjegao u Aleksandrovac. Neprijateljski gubitci 87 mrtvih, 73 ranjena vojnika i oficira, među njima i jedan njemački general-major. Naši gubitci: 1 poginuo i 1 ranjen.

Tri bataljona XI brigade vodila su borbu na liniji Rovine — Turske Dubrave — Mokrice. Borba je vođena cijeloga dana i bila je vrlo žestoka. Tek predveče naše su snage izvršile juriš i proterale neprijatelja za Bos. Gradišku. Neprijateljski gubitci: 30 mrtvih i 23 ranjena. Naši bez gubitaka.

22. IX. 1944

Prvi bataljon VIII brigade dobio je zadatak da demonstrativno napadne neprijatelja između Kobatovaca i Jasenja. Neprijateljski gubitci su nepoznati. Naša 3 ranjena. III bataljon ove brigade zatvarao je pravac Aleksandrovac — Purkov gaj. Neprijatelj je u više mahova pokušavao da prodre do slagališta municije ali mu nije uspjelo. Neprijateljski gubitci: 15 mrtvih i 9 ranjenih. Naš jedan ranjen. IV bataljon ove brigade dobio je zadatak da napadne na neprijatelja na liniji Krnete — Romanovci. Pred sam napad bataljon je obaviješten da im se za leđima nalazi jedna grupa neprijatelja između Miljevića i Vilusa, koja hoće da se probije [ka] Topoli, jaka oko 120 vojnika. Posle borbe od 4 sata ova je neprijateljska kolona uništena. Neprijateljski gubitci: 53 mrtva (jedan njemački major i tri niža oficira) i 20 ranjenih, a zarobljeno 5. Naši gubitci: 3 mrtva i 8 ranjenih.

Tri bataljona XI brigade vodila su borbu sa neprijateljem koji je nadirao od Bos. Gradiške prema Turskim Dubravama i Mokricama uz pomoć bornih kola. Neprijatelj je napadao u bok našim snagama kod 15. kilometra. Nakon

teške i krvave borbe neprijatelj je odbačen u Gradišku uz gubitke: 31 mrtav i 42 ranjena. Uništena su jedna borna kola. Naš jedan mrtav i 4 ranjena.

23. IX. 1944 Prvi bataljon VIII brigade napadao je neprijatelja koji je bio u uporištima Aleksandrovac i Trapisti. Nakon 10 časovne borbe bataljon je očistio južni dio Aleksandrovca. Neprijateljski gubitci: 40 mrtvih i 25 ranjenih. Naši gubitci: dva mrtva i dva ranjena. II bataljon ove brigade napadao je na Aleksandrovac. Borba je trajala od 9 do 21 čas. Neprijatelj je protjeran za Topolu. Neprijateljski gubitci 40 mrtvih i 50 ranjenih. Naši gubitci 8 mrtvih i 15 ranjenih. III bataljon ove brigade također je vodio borbu na Aleksandrovcu i nanio neprijatelju gubitke od 8 mrtvih i 13 ranjenih. Neprijatelj je odstupio iz Aleksandrovca i snage ove brigade pratile su neprijatelja sve do Gornje Topole, odakle je neprijatelj dao otpor. Prilikom protjerivanja neprijatelja zarobljena su tri njemačka oficira i jedan podoficir. Naši gubitci: dva ranjena.

XI brigada vodila je žestoku borbu sa neprijateljem koji je uz pomoć bornih kola krenuo prema Mokricama — Turskim Dubravama i Donjoj Topoli. Nakon teške borbe neprijatelj je povraćen uz gubitke od 83 mrtva i 43 ranjena. Naši gubitci: 6 mrtvih i 35 ranjenih.

24. IX. 1944 I i IV bataljon VIII brigade pritiskivali su neprijatelja u Gornjoj Topoli. Uz pomoć XIII brigade neprijatelj je bio primoran da se u toku noći 24/25 ov. mj. povuče u Srednju i Donju Topolu.

Neprijatelj je sa jakim snagama krenuo od Bosanske Gradiške prema Turskim Dubravama i Topoli. Nakon kraće ali žestoke borbe XI brigada je protjerala neprijatelja za Gradišku uz gubitke od 45 mrtvih i 38 ranjenih. Naša 3 mrtva i 9 ranjenih.

25. IX. 1944 U toku ovoga dana I bataljon VIII brigade vršio je pritisak na neprijatelja u Srednjoj Topoli, preko cijelog dana. Neprijateljski gubitci: 10 mrtvih i 15 ranjenih. Noću 25/26 u sadejstvu

sa XIII brigadom izvršen je napad na Donju Topolu koji nije uspio. Gubitci neprijatelja: 5 mrtvih i 10 ranjenih. Naša dva ranjena.

U toku ove noći brigada je vršila napad na Donju Topolu. Jedan bataljon napadao je niz cestu, a dva bataljona iz Rovina, izbijajući pravo na cestu a potom okrećući na desno potiskivali neprijatelja prema D. Topoli.

Neprijatelj je pustio naše snage vrlo blizu, a potom osuo jakom pješadijskom, bacačkom i artiljerijskom vatrom. Razvila se jaka borba i naši su uspjeli dobiti premoć u vatri. Neprijatelj je sa drugog pravca skoncentrisao oružje, a naročito teške bacače. Svega jedna četa uspjela je da se probije u neprijateljske položaje i uporišta, ali je neprijatelj poslije borbe od 5 sati uspio odbaciti naše snage. Naši gubitci 6 mrtvih i 14 ranjenih.

IV bataljon XI brigade vodio je borbu sa neprijateljem koji je krenuo iz Bos. Gradiške u pravcu Mokrica. Nakon jednog sata žestoke borbe neprijatelj je povraćen uz gubitke od 32 mrvta i 30 ranjenih. Naša dva lakše ranjena.

26. IX. 1944 Snage VIII brigade vodile su borbu sa neprijateljem na liniji cesta kod D. Topole — Rogolji — Donjani. Borba se vodila tokom cijelog dana. Neprijateljski gubitci: 18 mrtvih i 30 ranjenih.

Noću 27/28 ponovo je izvršen napad na D. Topolu. Jedan bataljon napadao je niz cestu, sa zadatkom da likvidira Crkvu i veže se sa snagama XIII brigade. Dva bataljona napadala su sa zapada. Borba je trajala 5 sati, ali se neprijatelj nije dao pokrenuti. Gubitci neprijatelja su nam nepoznati. Naši gubitci: 2 mrtva i 6 ranjenih.

Dva bataljona XI brigade napala su na neprijatelja u Turskim Dubravama a i Čikulama. Neprijatelj je protjeran iz Turskih Dubrava uz gubitke od 38 mrtvih i 16 ranjenih. Naši gubitci: 11 ranjenih. Napad na neprijatelja u selu Čikulama nije uspio, jer je neprijatelj bio dobro utvrđen i raspolagao sa većim brojem artiljerije i bacačom. Neprijateljski gubitci:

10 mrtvih i 20 ranjenih. Naš jedan mrtav i 7 ranjenih.

27. IX. 1944 VI brigada u 7 sati dočekala je neprijateljsku motorizovanu kolonu koja je došla od Prnjavora[27] pred mostom u Klašnicama. Most je prije toga dignut u zrak. Neprijateljska oklopna kola i kamioni došli su do samog mosta i tu stali. Naše snage otvorile su vatru na ovu kolonu i oštetile dva oklopna auta, 4 kamiona, dva topa i jedan bacač. Neprijatelj se je povukao od mosta ostavivši oštećene kamione i oružje. U 14 sati istoga dana neprijatelj je tukao naše položaje artiljerijom, a ujedno bombardovao iz 7 aviona. Bilo je slučajeva da je od jake artiljerijske, minobacačke i avionske vatre bilo zatrpanih naših drugova, koje su morali odkopavati ašovima. Napad neprijateljske pješadije nije uspio i odbijen je uz teške gubitke. Neprijatelj se je ponovo povukao. Oko 18 časova neprijatelj je ponovo krenuo u napad. Napad je pripremio jakom vatrom iz svih teških oružja. Ujedno se je prebacio pješadijom desno i lijevo od mosta sa čamcima. Ove neprijateljske snage došle su za leđa našim grupicama, koja su sa automatskim oružjima na samoj obali čuvale most. Ove grupice su se morale probiti. Neprijatelj je napao sa bokova snage na Klašnicama, a pošto je zagospodario sa mostom prebacio je veći dio pješadije preko mosta. Naše snage da bi izbjegle obuhvat napustile su Klašnice, i zauzele prve visove iznad Klašnica.

III i IV bataljon VIII brigade vodili su borbu sa neprijateljem, koji je od Gradiške napao u bok ovim bataljonima.[28] Poslije borbe od dva sata neprijatelj je zaustavljen. Jednovremeno je neprijatelj napao i uz cestu u pravcu S. Topole, ali ga je II bataljon VIII brigade vratio. Od Gradiške neprijatelj je dobio pojačanje i uspio da odbaci III i IV bataljon VIII brigade na liniji Brezovača — Elezagići. Nepri-

[27] Riječ je o Borbenoj grupi »Rudno«. Bliže o njoj vidi zapovijest njemačkog Grenadirskog jurišnog puka od 25. septembra 1944 (knj. 29, dok. br. 151).

[28] Riječ je o Borbenoj grupi »Panvic«. Opširnije o njoj vidi knj. 29, dok. br. 151.

jateljski napad potpomagalo je 7 neprijateljskih aviona. Neprijatelju su neprestano pristizala pojačanja od Gradiške i u 18,30 časova neprijatelj je potisnuo VIII i XIII brigadu. U odstupanju neprijatelju je davan otpor sve do Šibića Hana. Naše snage zauzele su neprijateljske rovove i pustile neprijatelja na 100 metara. Jednovremeno je napadnut sa oba boka tako da je potučen do nogu, te je pretrpio ogromne gubitke od 140 mrtvih i 100 ranjenih. Naši gubitci: 8 mrtvih i 10 ranjenih.

28. IX. 1944 — Neprijatelj koji je držao Klašnice spojio se oko 11 sati sa neprijateljem koji je nadirao od Gradiške. Preko cijelog dana tukao je i mitraljirao položaje VI brigade iznad Klašnice. Jednovremeno je krenuo sa jednom satnijom da bi zauzeo visove iznad Klašnica, ali su snage VI brigade odbile ovaj napad. U 13 sati neprijatelj je sa 2 tenka i dvije satnije krenuo cestom prema Banja Luci. Za ovim je išlo oko 100 motornih vozila. Snage VI brigade tukle su neprijatelja bočno, ali je neprijatelj izbacio pobočnice, koje su prihvatile borbu sa nama, dok je glavnina prošla za Banja Luku. Neprijateljski gubitci: 50 mrtvih i 34 ranjena. Naši gubitci: 7 mrtvih i 16 ranjenih, 13 potrešenih i 2 nestala.

29. IX. 1944 — VIII brigada u toku ovoga dana kretala se je za zauzimanje novih položaja. I bataljon ove brigade naišao je na neprijateljsku zasjedu na Tirolskoj Koloniji. Bataljon je odmah prešao u napad, ali pošto nije mogao protjerati neprijatelja bataljon se je povukao. Neprijateljski gubitci: 13 mrtvih i 7 ranjenih. Naši gubitci: 2 ranjena.

30. IX. 1944 — Neprijatelj je krenuo od Tirolske Kolonije, Laktaša i Klašnice u pravcu D. Bakinaca i Cerićke kose. VIII brigada bila je u pokretu, samo je I bataljon primio borbu sa neprijateljem i zadržavao neprijatelja, i nakon borbe od dva sata bataljon se je povukao za brigadom. Naši gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen. Neprijateljski gubitci nepoznati.

U toku ovoga mjeseca snage ove divizije imale su:

1) **gubitci:** a) neprijateljski
2.984 ubijena
1.964 ranjena
3.169 zarobljenih

Ukupno 8.117 izbačeno iz stroja

b) vlastiti
120 mrtvih
463 ranjena
23 potrešena
31 nestao

2) **plijen:** c) Oružje: 30 topova, 9 teških bacača, 6 ručnih bacača,
19 teških mitraljeza, 106 puškomitraljeza,
1823 puške, 221 pištolj, 97 strojnica.

d) Municija: 768 raznih granata, 500.000 puščanih metaka, 600 bacačkih mina, 250 mina za ručni bacač, 700 ručnih bombi.

e) Ostalo: oko 500 konja, 10 sedala, 100 svinja, 100 goveda, 50 kola i raznog drugog materijala.

3) **uništeno:** 12.350 metara želj. pruge, 2 tenka, jedna borna kola, 26 kamiona, 3 topa, 208 konja.

4) **zaključak:** Neprijatelj sa kojim smo vodili borbu u toku ovoga mjeseca pripada:
Domobranstvu VII lovačke pukovnije i III Gorskog zdruga. Obe ove formacije su gotovo u cjelosti uništene, sem manjih dijelova koji su se nalazili van zone na kojoj smo vodili operacije.[29]

Grupe domaćih izdajnika koje su se nalazile oko Prijedora u glavnom su razbijene i to: Četnička grupa Vase Mijatovića, Muslimanska zaštita (Šefkinovci) i milicija iz Stare Rijeke.[30]

---

[29] Sedma lovačka pukovnija je preformirana i od njene 1. i 2. bojne formirana je nova 1. bojna (vidi knj. 29, dok. br. 182), dok se 3. gorski zdrug potpuno raspao, pa je brisan iz ustaško-domobranskih oružanih formacija (vidi knj. 29, dok. br. 31, objašnjenje 25).

[30] Te kvislinške grupe nalazile su se u sastavu Borbene grupe »Arent« (vidi knj. 29, dok. br. 58, objašnjenje 20).

Njemačke jedinice koje su se nalazile u Banja Luci i na liniji Banja Luka — Bos. Gradiška, u Prijedoru i Ljubiji, SS policija, III i VI puk (Kubanski) I Kozačke divizije, ustaške formacije u Banja Luci, kao i one koje su stigle iz Jasenovca, te iz poglavnikova tjelesnog zdruga, kao i pitomci ustaške oficirske škole pretrpili su velike gubitke, tako da su redovi ovih jedinica pretrpili velike gubitke, a popuna za njih u današnje vrijeme nije moguća.[31]

Neprijateljski gubitci u ratnom materijalu veliki su.

U ovim borbama naše jedinice zaplijenile su veliku količinu oružja i municije, tako da se udarna snaga naših jedinica znatno povećala. Prilivom velikog broja novih boraca kako iz neprijateljskih redova tako i mobilizacijom na Prijedorskom srezu, naše jedinice su se povećale.

Borbe koje je ova divizija vodila u toku mjeseca septembra, sem nekoliko dana odmora, dokazuju da su brigade ove Divizije već prekaljene i da mogu voditi i operacije koje zahtijevaju izvjestan period vremena. Brigade su se u ovim operacijama pokazale kao udarne i spremne za izvršenje svih zadataka. Veliki napori skopčani uz teške borbe i duge marševe po nevremenu dokazale su da su naše Brigade organizaciono sređene.

Pokazali su se izvesni nedostatci, ali u glavnom manjeg obima. Ti su nedostatci u glavnom ovi: nedovoljna rutina u vođenju uličnih borbi i kod boraca i kod rukovodioca. Dozvoljava se nagomilavanje, te uslijed toga i nepotrebni gubici. Komandni kadar ne drži čvrsto jedinice u svojim rukama te u većini slučajeva dolazi do samovoljnog udaljavanja boraca iz

[31] Opširnije o njemačkim jedinicama oko Prijedora i Banje Luke vidi knj. 29, dok. br. 31, 80, 151, 153. i 156.

svojih jedinica. U ovome naročito slabost pokazuju desetari i vodnici.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NORODU!

Politički komesar
ppukovnik
Dmitar Bajalica s. r.

M. P.

Komandant pukovnik,
Petar Vojnović s. r.

Da je prepis vjeran svome originalu tvrdi i ovjerava

M. P.

Za šefa operativnog odsjeka
kapetan
Miloš Kosobašić

BR. 27

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 7. OKTOBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U SEPTEMBRU NA PROSTORIJI KONJIC — KISELJAK — TRAVNIK — BUGOJNO[1]

Š T A B
X DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J.
Str. pov. 146
7/X 1944

Koncept[2]

Mjesečni operacijski
izveštaj dostavlja.
Septembar

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Izveštaj o akcijama jedinica ove divizije u mjesecu septembru 1944. godine.

1.IX.1944 Jedinice VII brigade vršile su rušenje komunikacije Rastovo — Bistro, Bugojno — G. Vakuf i Bugojno — Kupres.[3]

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 52-3, k. 854.

[2] Na dokumentu je ta riječ dopisana mastilom, ćirilicom. Ona ovdje označava kopiju originala.

[3] Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba 7. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 51-3, k. 854).

Jedinice IX brigade napale su neprijateljsko uporište Raštelicu, koje je branila I. bojna 9. pješ. pukovnije, koje je nakon kratke borbe zauzeto. Neprijatelj je imao 16 mrtvih, 13 ranjenih i zarobljena 34 nepr. vojnika. Kod nas bez gubitaka. Zaplijenjeno 2 topa, 1 bacač, 2 t. mitraljeza, 30 pušaka, 2 p. mitraljeza, 25.000 p. metaka, 80 granata za bacač, 90 granata za topove, 45 šinjela, 15 odijela, 15 pari cipela. također je zaplijenjen 1 vagon cigareti i 1 vagon namirnica, koji je djelomično evakuisan. Uništen 1 vagon protuavionske municije.[4] Pored toga jedinice IX brigade vršile su rušenje pruge kod Pazarića i Osenika.

Jedinice XVII brigade vršile su rušenje ceste Rama — Prozor. Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda digli su u vazduh jedan neprijateljski voz na pruzi Visoko — Lašva. Uništena lokomotiva i 10 vagona sa raznim materijalom. Neprijatelj je imao 3 mrtva, 8 ranjenih i 41 zarobljen. Kod nas 1 mrtav.[5]

2.IX.1944 Jedinice IX brigade sa dvije čete napale su nepr. uporište Ivan Sedlo koje je nakon žestoke borbe zauzeto.[6] Neprijatelj se razbežao, dok je 1 oficir i 5 domobrana zarobljeno. Kod nas bez gubitaka. Plijen: 1 top, 65 mm. Po jedna četa iste brigade napale su nepr. uporišta Konjic i Lukač most. Napad je bio bez uspjeha i bez gubitaka. Jedan bataljon iste brigade vrši napad na Tarčin. Na našu stranu prešlo je 9 oficira i 126 domobrana iz I bojne IX. pješ. puk. Kod nas 1 zarobljen.[7]

Dijelovi XVII brigade napali su uporište Ivan Sedlo i rušili cestu Bradina — Ivan Sedlo i Rama — Prozor te prekinuli ž. prugu Konjic

[4] Opširnije o zauzimanju Raštelice vidi knj. 29, dok. br. 55.

[5] Bliže o tome vidi izvještaj Visočko-fojničkog NOP odreda od 30. septembra 1944 (knj. 29, dok. br. 144).

[6] Taj napad su izvršile dvije čete 1. bataljona 9. krajiške NOU brigade u sadejstvu sa dijelovima 17. krajiške NOU brigade. Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 36, 55 i 71.

[7] Prema izvještaju Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 9. septembra 1944. toga dana je 4. bataljon ove brigade vodio pregovore o predaji garnizona Tarčin. Pregovarač je bio zastavnik Đoka Mrđen, koji je tom prilikom zadržan i obešen (vidi knj. 29, dok. br. 55).

— Podorašac na tri mjesta.[8] Kod Obara[9] dijelovi XVII brigade sukobili su se sa 200 ustaša i domobrana. Neprijatelj je imao: 1 mrtav i 3 ranjena. Kod nas bez gubitaka.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda sukobili su se sa jednom četničkom kolonom, u Kralupima, u jačini od 120 vojnika.[10] Neprijatelj je natjeran u bjekstvo gdje je imao 1 mrtvog i 1 ranjenog. Kod nas 1 mrtav.

3.IX.1944 Snage VII brigade vršile su napad na miliciju u s. Šćitu.[11] Neprijatelj je imao 4 mrtva i 6 ranjenih. Kod nas bez gubitaka. Ostali dijelovi ove brigade produžili su rušenjem i zarušavanjem komunikacije.

Jedan bataljon IX brigade kod Raštelice napao je jednu njemačku motoriziranu kolonu 15 SS divizije,[12] koja je nadirala od Konjica. Neprijatelj je imao 10 mrtvih i 7 ranjenih.

Diverzantska grupa XVII brigade postavila minu kod s. Ovčara na koju je naletio jedan putnički voz. Uništen 1 vagon dok su 4 oštećena. Poginulo je 11 civilnih lica. Pruga razrušena na dužini od 30 metara.

4.IX.1944 Dijelovi VII brigade na cesti Bugojno — Kupres napali su jednu četničku kolonu. Neprijatelj je imao 4 mrtva i 2 ranjena. Kod nas 1 mrtav.

Jedan bataljon IX brigade vrši napad na njemačku motorizovanu kolonu kod Raštelice.[13] Neprijatelj je imao 2 mrtva. Kod nas bez gubitaka. Zaplijenjeno: 1 puškomitraljez. Neprijatelj jačine od 150 ustaša i Nijemaca napali

---

[8] Brigada taj zadatak nije uspješno izvršila zbog slabijeg sadejstva i nedovoljne količine eksploziva. Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 71.

[9] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Ovčare ili s. Ovre.

[10] Riječ je o sukobu sa četnicima Zeničkog četničkog korpusa. Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 144.

[11] Taj napad je izvršio 1. bataljon. Bliže o tome i dejstvima te brigade u septembru vidi Arhiv VII, reg. br. 51-3, k. 854: izvještaj Štaba 7. krajiške NOU brigade od 4. oktobra 1944. godine.

[12] Ta divizija se u to vrijeme nalazila na istočnom frontu. Vjerovatno je riječ o prebacivanju dijelova 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Fugen« 5. SS brdskog armijskog korpusa (vidi knj. 29, dok. br. 36).

[13] Opširnije o tome i dejstvima 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« u septembru vidi knj. 29, dok. br. 55.

su dijelove IX brigade između Lepenice i Tarčina. Borba je trajala jedan sat. Gubitaka nije bilo.

Snage XVII brigade vršile su rušenje ceste Podorašac — Bradina i Rama — Prozor.[14]

5.IX.1944 Dijelovi Visočko-Foiničkog odreda vrše zarušavanje pruge. Uništen je jedan most željeznički. Predalo se 60 domobrana sa 50 pušaka, 2 p. mitraljeza, 2 strojnice, 20.000 p. metaka, i dr.

Dijelovi XVII brigade kod s. Homolja sukobili su se sa 40 domobrana iz Konjica, koji su odbijeni. U borbi je ranjen 1 domobranski poručnik. Kod nas bez gubitaka.

200 ustaša napalo je dijelove XVII brigade kod s. Javorika. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 10 ranjenih. Kod nas 2 ranjena. Plijen: 1 puška i jedno odijelo. 120 domobrana iz Jablanice sukobilo se sa dijelovima XVII brigade kod s. Dobrigošće. Neprijatelj je imao 5 ranjenih. Kod nas 1 ranjen. Plijen 800 metara kabla.

6.IX.1944 Jedan bataljon IX brigade napadnut je od jakog neprijatelja kod Previla. Napad je odbijen. Neprijatelj je imao 3 ranjena. Kod nas bez gubitaka. Dijelovi IX brigade napali su i oslobodili Kreševo. Neprijatelj je [imao] 4 mrtva i 11 ranjenih milicionera. Kod nas bez gubitaka. Prilikom prebacivanja IV bataljona IX brigade kod s. Gunjana neprijatelj ga je tukao art. vatrom. Poginuo je 1 oficir i 1 vojnik, dok je ranjen jedan oficir.

Snage XVII brigade bile su napadnute od neprijatelja iz Rame i Jablanice sa po jednom satnijom domobrana i sa 1. satnijom ustaša iz Ostrošca,[15] kod Krstac — Dobrigošća. Neprijatelj je imao 15 mrtvih i 21 ranjenog. Kod nas 2 ranjena. Zaplijenjeno 3 odijela. Jedna četa XVII brigade napala je uporište Ostrožac. Neprijatelj je imao 3 mrtva i 1 ranjenog. Kod nas bez gubitaka.

[14] Opširnije o tome i borbama 17. krajiške NOU brigade u septembru vidi dok. br. 160, objašnjenje 3.

[15] Bliže o neprijatelju na području 10. NOU divizije vidi knj. 29, dok. br. 145 i 157.

7.IX.1944 Dijelovi IX brigade napadnuti su kod s. Gunjani od 100 ustaša. Nakon duže borbe neprijatelj je odbijen uz gubitke 5 mrtvih i 2 ranjena, dok je kod nas 1 mrtav i 2 ranjena. Snage XVII brigade porušile su prugu kod s. Ovčari u dužini od 30 metara.

8.IX.1944 Dijelovi VII brigade napali su ž. stanicu Busovača, koja je spaljena. Kod nas 2 mrtva. Neprijateljski gubici nepoznati. Uništena 2 vagona i jedna motorna terezina. Plijen: 1 puška i 4 konja. Istovremeno jedna četa ove brigade kod Busovače dočekala je jednu njemačku kolonu „PE" divizije, koju je odbila uz gubitke od 7 mrtvih. Kod nas bez gubitaka.

Dijelovi IX brigade sukobili su se kod Kiseljaka sa tamošnjom milicijom, koju je rastjerala. Neprijatelj je imao 5 mrtvih i 7 ranjenih. Kod nas bez gubitaka. Plijen: 1 strojnica, 1 puška i 1 rak. pištolj.

Snage Visočko-Fojničkog odreda izvršile su napad na pruzi Podlugovi — Ilijaš, gdje su porušili jedan most. Predalo se 92 domobrana.[16] Sa sobom su ponijeli: 67 pušaka, 5 p. mitraljeza, 7 t. mitraljeza, 4 strojnice i 1 telefon, kao i 3.000 p. municije.

Snage Kupreškog odreda sukobile su se kod Kupresa sa 12[0] četnika.[17] Kod nas 1 mrtav, 1 ranjen i 9 zarobljenih. Kod neprijatelja nepoznati gubitci.

9.IX.1944 Dijelovi VII brigade vršili su napad na Gromiljak koga su zauzele kao i na Kiseljak. Neprijateljski gubici: 35 mrtvih i 40 ranjenih. Kod nas 1 mrtav i 2 ranjena. Plijen: 2 puške, 2 pištolja, 11 šinjela i dr. Snage VII brigade na prostoriji Dusine sukobile su se sa jačim nepr. snagama. Neprijatelj je odbijen uz gubitke od 8 mrtvih i 12 ranjenih. Kod nas 8 ranjenih. Dijelovi VII brigade izvršili su napad na Bu-

[16] i [28] Opširnije o tome i borbama toga odreda u septembru vidi knj. 29, dok. br. 144.

[17] i [30] Opširnije o tome i dejstvima toga odreda u septembru vidi izvještaj njegovog štaba od 29. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 46-3, k. 854).

gojno, koje su oslobodili.[18] Neprijatelj je imao 5 mrtvih i 7 ranjenih. Kod nas bez gubitaka. Plijen: 6 pušaka, 2000 metaka i dr.

Dijelovi IX brigade izvršili su napad na Konjic te je [jedan dio] prodro u grad, ali zbog neprijateljske nadmoći odbijen je.[19] Diverzantska grupa XVII brigade postavila je nagazne mine između Krvavog Polja i Konjica. Uništena je 1 lokomotiva i 5 vagona, dok je oštećena 1 lokomotiva i 3 vagona.[20] Pored toga dijelovi iste brigade porušili su 3 kamena mosta i jedan betonski propust na cesti Rama — Ostrožac. Jedinice Visočko-Fojničkog odreda poruš.le su ž. most između Kaknja i Lašve. Na našu stranu prešlo je 96 domobrana sa spremom.

10.IX.1944 Snage XVII brigade izvršile su napad na Konjic, koji nije uspio. Neprijatelj je imao 19 mrtvih i 12 ranjenih. Kod nas 3 mrtva i 5 ranjenih. Plijen: 2 puške, 1 p. mitraljez, 2500 metaka i dr.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda vršili su napad na rudnik Kakanj, koji je nakon žešće borbe zauzet. Bilo je 7 ustaša mrtvih i 5 ranjenih, dok kod nas nije bilo gubitaka. Plijen: 20 pušaka i 800 kg eksploziva, 5000 p. metaka i dr. stvari.

11.IX.1944 Dijelovi XVII brigade napadnuti su kod s. Ugošća od 80 domobrana, koji su nakon kraće borbe protjerani uz gubitke od 1 mrtvog i 4 ranjena. Kod nas bez gubitaka.

12.IX.1944 Dijelovi VII brigade vršili su napad na uporište Rasno, koje je zauzeto, neprijatelj je imao 2 mrtva i 3 ranjena. Kod nas bez gubitaka. Uništeno: 1 drveni i 1 željeznički most i 100 m. ž. pruge.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda vršili napad na Lašvu, koju su zauzeli. Predalo se 40 domobrana sa spremom.

---

[18] Opširnije o tome vidi dok. br. 160, objašnjenje 6. i 9; knj. 29, dok. br. 165.

[19] Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 164.

[20] Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 146 i 147.

13.IX.1944 Dijelovi VII brigade bili su napadnuti od neprijatelja kod Viteza. Neprijatelj je imao 8 mrtvih i 16 ranjenih. Kod nas 1 ranjen. Neprijatelj je odbačen. Dijelovi iste brigade vodili su borbu sa Kupreškom ustaškom bojnom kod Han-Kumpanije. Neprijatelj je imao 20 mrtvih i 35 ranjenih. Kod nas 3 mrtva i 5 ranjenih. Izgubljena 2 p. mitraljeza. IV bataljon iste brigade napao je i likvidirao Turbe. Neprijateljski gubitci 5 mrtvih, 12 ranjenih i 1 zaroblien. Kod nas 1 ranjen i 1 mrtav. Plijen 7 pušaka i dr. stvari.

Dva bataljona IX brigade sukobila su se kod Gromiljaka sa [dva] neprijateljska tenka. Kod nas 3 ranjena.

Dijelovi XVII brigade porušili su prugu na tri mjesta kod Lisičića.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda između Breze i Vareša porušili 1 1/2 km. ž. pruge.

14.IX.1944 Snage VII brigade vršile su napad na Han-Kumpaniju, koji nije uspio. Neprijatelj je imao 4 mrtva i 3 ranjena. Kod nas 3 ranjena. Dijelovi IX brigade napali su ž. stanicu Bila i razrušili prugu na više mjesta.

Dijelovi XVII brigade napadnuti su kod G. Višnjevice od 200 domobrana i 100 ustaša, koji su odbijeni, uz gubitke 3 mrtva i 4 ranjena. Kod nas bez gubitaka.

15.IX.1944 Snage VII brigade razrušile su ž. prugu kod D. Moštre. Pri pokušaju »PE« divizije da se probije od Kiseljaka ka Zenici,[21] snage IX brigade kod Busovače uništile su nagaznom minom 1 tenk »Tigar«. Kod Han-Kumpanije

[21] Na području Zenica — Travnik — Kiseljak u to vrijeme su dejstvovali 7. SS samohodni (jurišni) protivtenkovski divizion 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen«, 105. izviđački bataljon 5. SS brdskog armijskog korpusa i 782. turkestanski bataljon (vidi knj. 29, dok. br. 126, objašnjenje 10). Ovdje je, najvjerovatnije, riječ o dejstvima 105. izviđačkog bataljona koji je, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 17. i 19. septembra 1944, u to vrijeme vodio borbe na prostoriji Kiseljak — Busovača — Vitez (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. 678—684 i 777—782). O tome vidi knj. 29, dok. br. 166, objašnjenje 5; Arhiv VII, reg. br. 2-4, k. 770/A (obavještajni izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 4. oktobra 1944), reg. br. 3-4, 8-4 i 11-4, k. 770/A (obavještajni izvještaji Štaba 4. NOU divizije od 12. oktobra, 2. i 10. novembra 1944).

dijelovi IX brigade razbili su ustašku patrolu od 30 ljudi, ranivši 4 ustaše.

Dijelovi XVII brigade razrušili su cestu između Bradine i Podorašca.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda porušili su kod Kaknja 1200 metara pruge i 2 ž. mostića kod Poriječana, 2 mosta i 1100 metara ž. pruge. Snage istog odreda sukobile su se kod Kaknja sa jednom četničkom kolonom, kojom prilikom je ubijeno 3 a ranjena 4 četnika. Vlastiti gubitci 8 mrtvih.

16.IX.1944 Dijelovi VII. brigade napali su između Kiseljaka i Busovače njem. motorizovanu kolonu ubivši 16 a ranivši 30 Njemaca. 2 kamiona su oštećena.[22] Dijelovi iste brigade uništili su na pruzi Podlugovi — Visoko jedan ž. most.

16.IX.1944 Dijelovi IX. brigade napadnuti su kod ž. st. Busovače od 4 njem. tenka, kojom prilikom je 1 naš ranjen.

17.IX.1944 Dijelovi VII. brigade napali su jaku nepr. motorizovanu kolonu između Busovače i Kiseljaka, kojom prilikom je ubijeno 32 a ranjeno 20 Njemaca, dok je od naših 1 ranjen. Uništeno je: 1 auto i 1 motocikl, a oštećeno 1 kamion i 1 gusjenica.

Dijelovi iste brigade napali su neprijatelja koji je popravljao prugu između Podlugova i Visokog, kojom prilikom je ubijeno 7 a ranjeno 12 Njemaca. Vlastitih gubitaka nije bilo. Pri sprečavanju nadiranja neprijatelja prema Busovači, dijelovi IX. brigade imali kod Kiseljaka 1 ranjenog.

Dijelovi XVII. brigade porušili su cestovni betonski most između Bradine i Podorašca.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda sukobili su se u Čekrdžićima sa 80 ustaša, kojom prilikom je ubijeno 1 a ranjeno 2 ustaše, dok vlastitih gubitaka nije bilo.

18.IX.1944 god. Jedan bataljon IX brigade pri sprečavanju nadiranje »PE« divizije iz Kiseljaka prema Busovači imao je 2 mrtva. Probila su se 25

[22] Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 166.

kamiona i 5 tenkova, kojom prilikom je neprijatelj imao 20 mrtvih i 30 ranjenih, dok su naši bez gubitaka.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda prekinuli su želj. prugu između Lašve i Visokog, dužine od 1400 metara, i uništili ž. st. Porječani.

19.IX.1944 god. Dijelovi VII brigade minirali su želj. prugu između Semizovca i Podlugova. Oklopni voz koji je naišao oštećen je. Neprijateljski gubitci nepoznati, dok je od naših jedan miner ranjen. Jedan bataljon IX brigade napao je ž. st. Kakanj,[23] koju nije uspio zauzeti. Ubijeno 4 a ranjeno 3 neprijateljska vojnika, dok su naši imali 2 ranjena. Srušen je željeznički most naprama Rudniku.

Jedan bataljon iste brigade pri sukobu sa četnicima na prostoriji Ponjihovo — Dračići — Bjela Voda, zarobio je 2 puške i drugih stvari. Sprečavajući nadiranje dijelova »PE« divizije iz Kiseljaka prema Busovači, jedan bataljon iste brigade ranio je 6 Njemaca.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda uništili su između Podlugova i Ilijaša jedan most, a između Lašve i Visokog jedan kilometar želj. pruge.

20.IX.1944 god. Dijelovi VII brigade uništili su kod Čifluka jedan most i 200 m. želj. pruge.

60 četnika napalo je položaje jednog bataljona IX brigade, kod Kaknja. Neprijatelj je razbijen i imao je 6 mrtvih i 7 ranjenih, dok vlastitih gubitaka nije bilo.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda uništili su između Semizovca i Reljeva jedan drveni propust i 1 km. želj. pruge, te spalili želj. stanicu u Semizovcu. Jedna četa istog odreda sukobila se kod Kološića sa neprijateljem kojom je prilikom ubijeno 3 neprijateljska vojnika a 4 ranjeno. Vlastiti gubitci: 2 mrtva i jedan ranjen.

21.IX.1944 god. Jedan bataljon IX brigade napao je njemačku motoriziranu kolonu koja se je kretala od Kise-

[23] To mjesto je, 20. septembra, zauzeo 4. bataljon 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« (vidi Arhiv VII, reg. br. 49-3, k. 854: izvještaj njenog štaba od 3. oktobra 1944).

ljaka prema Busovači. U borbi ubijeno 70 i ranjeno 100—130 Nijemaca. Uništen jedan tenk »Tigar« nagaznom minom, a oštećeno 17 kamiona. Vlastiti gubici: 2 ranjena.

Diverzantska grupa XVII brigade oštetila je cestu između Bradine i Podorašca dužine od 15 m.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda sukobili su se kod Dolipolja sa neprijateljem. U borbi ubijeno je 4 a ranjeno 6 neprijateljskih vojnika. Vlastiti gubitci: 1 mrtav a 2 ranjena.

22.IX.1944 Diverzantska grupa XVII brigade porušila je betonski most na cesti Bradina — Podorašac u dužini od 12 m. i porušila želj. prugu u dužini 350 metara.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda uništili su na pruzi Lašva — Visoko 4 drvena i 1 kameni most.

Dijelovi Kupreškog odreda u sukobu sa četnicima ubili su 1 i ranili 6 četnika. Vlastiti gubitci: 1 ranjen.

23.IX.1944 god. Jedan bataljon VII brigade sukobio se sa grupom oko 180 ustaša. Nakon kraće borbe neprijatelj je odbijen i imao 6 mrtvih i ranjenih kod Han-Kumpanije. Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 2 ranjena.

Jedna četa XVII brigade zarobila je 20 domobrana sa opremom kod električne centrale nedaleko od Konjica. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijen 4 puškomitraljeza, 16 pušaka, 1 mali bacač i ostalih stvari. Jedna četa iste brigade napala je uporište Lisičići koje je branilo 45 domobrana. Neprijatelj je napad odbio. Neprijateljskih gubitaka nije bilo. Vlastiti gubitci: 2 ranjena. Porušena je želj. pruga na 4 mjesta i uništeno 2 želj. propusta na dijelu pruge Konjic — Ostrožac.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda, vodili su borbu u Kološiću i Sebinju, kojom prilikom je ubijen 1 neprijateljski vojnik a ranjeno 2. Vlastitih gubitaka nije bilo. Jedna četa istog odreda uništila je između Visokog i Kaknja 1 km. želj. pruge i 1 most.

24.IX.1944 god. Jedan bataljon XVII brigade napao je u 21.30 časova uporište Lisičići koje je branilo 57 domobrana iz II gorskog zdruga. Neprijatelj je napad uz pomoć oklopnog voza odbio.[24] Neprijatelj nije imao gubitaka. Vlastiti gubitci: 9 mrtvih i 7 ranjenih.

25.IX.1944 Dijelovi VII brigade izvršili su demonstrativan napad na uporište Han-Kumpanija kojeg je neprijatelj odbio. Neprijateljski gubici nepoznati a vlastitih nije bilo.

Grupa od 80 pripadnika »PE« divizije napala je u 15 časova 1 bataljon IX brigade na položaju u Oglavku, ali je odbijen, i imao 8 mrtvih. Jedan neprijateljski kamion i motocikl uništeni su nagaznom minom.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda uništili su između Visokog i Sarajeva želj. prugu na 33 mjesta.

26.IX.1944 Dijelovi ove divizije bili su bez dodira sa neprijateljem.

27.IX.1944 Dijelovi XVII brigade napadnuti su kod Koznika od oko 70 domobrana. Neprijatelj nakon kraće borbe odbijen, uz gubitke od 2 mrtva i 1 ranjen. Vlastitih gubitaka nije bilo.

28.IX.1944 Dijelovi ove divizije bili su bez dodira sa neprijateljem.

29.IX.1944 Pri pokušaju nasilnog izviđanja naših položaja kod Zlokića dijelovi VII brigade odbili su neprijatelja. Neprijateljski gubici nepoznati. Vlastiti gubici: 1 ranjen.

Dijelovi XVII brigade napali su 2 jake neprijateljske kolone koje su kretale iz Konjica i Krvavog Polja prema Ugošći i Barmišu. Neprijatelj je odbijen i imao 8 mrtvih i 4 ranjena. Vlastiti gubici: 3 ranjena.

30.IX.1944 VII brigada započela je napad na Travnik.[25] Jedan bataljon IX brigade napao je uporište stražare broj 2. Napad nije uspio. Neprijatelj-

---

[24] Vidi knj. 29, dok. br. 178.

[25] Opširnije o organizaciji i toku napada na Travnik vidi dok. br. 37.

skih i vlastitih gubitaka nije bilo. Grupa od 200 ustaša Kupreške milicije napala je u 13 časova jedan bataljon iste brigade na Kariji[26] kod [Han] Bile. Nakon duže borbe neprijatelj se povukao. Neprijateljski gubici nepoznati. Vlastiti gubici: 2 mrtva i 3 ranjena.

JEDINICE OVE DIVIZIJE U TOKU SEPTEMBRA IMALE SU:

1) **Gubici:**

a) neprijateljski:

476 ubijeno
615 ranjeno
386 zarobljeno

1.477 svega izbačeno iz stroja. Osim ovoga predalo se oko 700 domobrana.

b) vlastiti:

57 poginulo
30 ranjeno
10 zarobljeno
5 nestalo

102 svega izbačeno iz stroja

2) **Plijen:**

a) oružje: 3 topa 65 mm, 1 teški bacač, 2 laka bacača, 12 mitraljeza, 23 puškomitraljeza, 422 puške, 31 strojnica, 24 pištolja.

b) municija: 90 topovskih granata 65 mm, 80 mina za teški bacač, 50 mina za laki bacač, 102.500 puščanih metaka, 75 ručnih bombi.

c) oprema: 56 šinjela, 66 odijela, 15 pari cipela.

d) ostalo: 4 telefona, 1300 m. telefonskog kabla, 8 konja.

3) **Uništeno:** Željezničkih stanica 3, 27 želj. mostova, 6 drvenih mostova, 6 propusta, 12.160 m. želj. pruge, 2 lokomotive, 2 oklopna vagona, 16 vagona, 1 motorna trezina, 1 vagon protuavionske municije, 10.000 puščanih metaka, 2 tenka, 25

[26] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na predio Kalvariju.

kamiona, 1 auto, 1 motocikl, 2 mitraljeza, 2 puške, 1 bunker, 1 magacin materijala, 2390 m telefonske linije, 24 telef. stuba, želj. pruga razrušena na 78 mjesta, cesta razrušena na 25 mjesta.

4) **Oštećeno:** 1 oklopni voz, 1 lokomotiva, 7 vagona, 1 tenk, 3 kamiona, cesta na 32 mjesta.

5) **Raspored jedinica:**

30.IX.1944. g. *Štab divizije* nalazi se u D. Vakufu.

Štab VII. brigade nalazi se u G. i D. Trebeuši. Bataljoni ove brigade nalaze se na prostoriji: s. Pulac — s. Runjići — s. Bačvice — s. Varošluk sa zadatkom odmora i zatvaranja pravca od Travnika.

Štab IX. brigade nalazi se u s. V. Mošunj. 1. bataljon nalazi se na prostoriji: Zenica — Han-Kumpanija sa zadatkom zatvaranja pravca od Zenice i pripravlja se za napad na Travnik. II. bataljon nalazi se na prostoriji s. Kruščica — s. Vraniska, napadajući Han-Kumpaniju. III. bataljon nalazi se na prostoriji s. Stojkovića kao divizijska rezerva za napad na Travnik.

IV. bataljon nalazi se na prostoriji: s. D. Večeriska — s. M. Mošunj, napadajući s. Divjak i Han Bilu.

XVII. brigada nalazi se na maršu iz prostorije s. Repovci — s. Ugošće — s. Višnjevica na prostoriji s. Kruščica — s. Crni Vrh — s. Šćipe.

Odredi Travnički,[27] Visočko-Fojnički,[28] Livanjsko-Duvaniski[29] i Kupreški[30] nalaze se na svojim sektorima.

Zaključci: U toku ovoga mjeseca jedinice ove divizije najviše su bile aktivne na komunikacijama kao i na zauzimanju manjih neprijateljskih uporišta na istim.[31] Obzirom na nedostatak

[27] Opširnije o dejstvima toga odreda u septembru vidi izvještaj njegovog štaba od 3. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 50-3, k. 854).

[29] Bliže o dejstvima toga odreda u septembru vidi izvještaj njegovog štaba od 30. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 53-3, k. 854).

[31] Bliže o ocjeni dejstava 10. NOU divizije u septembru 1944. vidi dok. br. 74.

tehničkih sredstava kao i pomanjkanje eksploziva, sabotaže na komunikacijama nijesu izvedene u onom opsegu kako je to iziskivala situacija, što se naročito odnosi na komunikaciju Sarajevo — Mostar. Napadi na uporišta na komunikacijama izvršeni su u momentu kada je uslijedilo povlačenje njemačkih snaga iz tih garnizona, pa su naše jedinice tom prilikom zauzele Lašvu, Busovaču, Kakanj, Brezu, Ivan Sedlo, Raštelicu. Zauzimanjem uporišta na komunikaciji Sarajevo — Mostar, Sarajevo — Brod neprijateljski saobraćaj bio je obustavljen nekoliko dana, posle čega je uslijedila intervencija neprijatelja obzirom na naročitu važnost ovih komunikacija. Prilikom napada na neprijateljsko uporište Lisičići, štab XVII brigade je podbacio u procjeni neprijateljskih snaga u tome uporištu, zatim nedovoljna konspirativnost prilikom izvođenja akcije kao i labavost i nestručnost nižeg komandnog kadra, kao i ljudstva.

Zbog čestih izmjena i popuna sa novim kadrom u svim jedinicama osjetila se izvesna labavost u rukovođenju kao i nesnalažljivost u raznim borbenim situacijama. Zbog većeg priliva novog ljudstva borbenost i disciplina je nešto popustila.

Dalje je zapaženo da je nadzor nižih starješina nad ljudstvom u toku borbe, a u odnosu na raspored ljudstva u zoni dejstva neprijateljske artiljerijske i minobacačke vatre slabo, zbog čega su trpljeni nepotrebni gubitci. Korišćenje zaklona u toku borbe od strane boraca je slabo ili gotovo nikakvo, što također dovodi do nepotrebnih gubitaka.

Automatsko oruđe jugoslovenskog i italijanskog porijekla u našim jedinicama u velikoj je mjeri istrošeno, što dovodi do zastoja u najodsudnijim momentima borbe. Odjeća i oprema kod boraca je vrlo oskudna, što sve utiče na borbenost jedinica. Osim toga još uvijek je veliki broj boraca u našim jedinicama nenaoružan, što u mnogome otežava ovojničenje jedinica i što smanjuje njihovu udarnu moć.

U poslednjim akcijama na uporišta upotrebljavali smo artiljeriju. Obzirom da su topovi prilično pohabani a granate odnosno barutna punjenja morali smo sami prepravljati, preciznost gađanja bila je slaba, što naročito važi za brdske topove kalibra 75 mm. Osim toga za sve topove raspolažemo sa malim brojem granata pa je dejstvo naše artiljerije bilo više moralnog karaktera. U toku borbi ljudstvo iz artilerije držalo se dobro i osjetno napredovalo u rukovanju sa topovima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NORODU!

Politički komesar,	Načelnik štaba,	Komandant,
ppukovnik,	ppukovnik,	pukovnik,

BR. 28

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 28. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA POČETKOM OKTOBRA 1944. NA PODRUČJU SEMBERIJE I MAJEVICE[1]

Datum	Koja jedinica	Na kom sektoru je djelovala	Zaplijenjeno ili uništeno	Gubitci							Izgubljeno
				neprijateljski			naši				
				ubijeno	ranjeno	zarobljeno	mrtvih	ranjenih	nestalih	zarobljenih	
1 X 1944	XXI ud. brigada	U Musl. i Prav. Rojčeviću, te Musl. Skočiću jedinice se odmarale i sređivale ličnu spremu, a pred mrak izvršile pokret do D. Pilice, odakle se XVII rokirala prema Bjeloševcu.									
	XVII udarna brigada	U cilju ispitivanja uporišta Janje jedinice se rokirale prema Bjeloševcu i Čengiću. Na tom putu kod Dubokog potoka iznenadno se susreli sa jednom njemačkom kolonom jačine 40 vojn. S.S. iz 13 divizije[3]. U borbi koja je takodje bila iznenadna njemačka kolona je potpuno razbijena i protjerana u Janju.	Zarobljen jedan brdski top kal. 75 mm. sa 27 granata, 1 t. bacač 54 mine, 1 šarac, 1 šmajser, 2 pištolja, 3 puške, 1 auto (amfibija)	10	8	1	—	8	—	—	
1 X 1944	Brodska brigada	Položaje Trnjaci—Osjenjak—Udrigovo koje su držale jedinice Brod-									
1 X 1944	Brodska brigada	ske brigade neprijatelj je organizovano uz pomoć artiljerije napadao, i uspio neke položaje privremeno zauzeti. Pod samu noć nepr. se povukao u Koraj.						3	9		
2 X 1944	XXI udarna brigada	Jedinice su se rokirale prema Bijeljini i Suhopolju, prema kojim su mjestima trebali postaviti osiguranje na liniji Čardačine—Glogovac—Modran, što je učinjeno u toku noći.									
	XVII udarna brigada	U mjestima oko Janje jedinice se odmarale, sređivale i vršile pripremu za napad na Janju. Posle podne izvršen pokret do samog uporišta u cilju nasilnog izvidjanja i izvršenja napada.									
	Brodska brigada	Držala stare položaje, koje neprijatelj ovog dana nije napadao već samo kao i obično tukao artiljerijom, od koje nije bilo žrtava									
3 X 1944	XXI ud. brigada	Drži položaj prema Bijeljini i Suhopolju na liniji Čardačine—Glo-	Zarobljeno 6 pušaka, 1 šmajser,								

	XXI udarna brigada	govac—Modran, te na taj način osiguravala jedinice XVII brigade koje su napadale uporište Janju. Neprijatelj je napadao ceo dan, i na svim položajima je vođena borba. Kako je neprijatelj bio dosta agresivan, sinoć je uspio probiti položaje II bat. kod Modrana i zauzeti sjev. dio Janje koja je već dotle bila osvojena, a čiji je južni dio držala XXI sa nekim dijelovima[4].	2 pištolja i nešto municije. Spaljen je kamion.	69	6		6	7			
3 X 1944	XVII udarna brigada	Ujutro rano izvršen napad na uporište Janju sa sjev. istoka i jugozapada. Borba je bila u samom gradu, jer vanjske položaje neprijatelj nije imao. Uz teške gubitke po neprijatelja uspjelo nam je mj sto zauzeti istog dana[5]. Jačinu njegovih snaga koje su branile grad tamo ne znamo, ali je pozitivno da su bili iz 13 S.S. divizije[6].	Zarobljeno 20 karabina i šarac 1 pištolj, 2 automobila (amfibije), dok ih je 8 zapaljeno. Dalje je zarobljeno 20 bicikla, a uništeno 1 motocikl i 2 kamiona i 15 bicikla.	20		16	1	8			
	Brodska brigada	Stalno držala položaje kod Koraja[7] i ovog dana je imala borbu sa S.S. trupama, koje su pri napadu bile potpomagane artiljerijom[8]					1	2			

	XXI udarna brigada	Ujutro do 10 č. držali južni dio Janje gdje su do tog vremena vodili borbu sa neprijateljem koji je držao sjev. dio istog mjesta[9], a nakon toga se povukli prema D. Pilici radi odmora i sređivanja.									
4 X 1944	XVII udarna brigada	Nakon likvidacije Janje, a po dolasku u nju jedinica XXI brigade svoje snage je rokirala prema Obriježu i Ruhotini, a posle toga su krenuli do Bjeloševca. Kako je neprijatelj iz Janje krenuo za nama, to su se neki dijelovi vratili i sačekali ga kod Jahovca i D. Mahale, te ga rastjerali nazad goneći ga sve do Janje[10].	Zarobljeno 3 puške sa 3000 kom. metaka.	5							
	Brodska brigada	Ostala i dalje na položajima prema Korajuzatvarajući taj pravac. Ovog dana tukla je položaje nepr. artiljerija, ali nije nanijela nikakvih žrtava.									
5 X 1944	XXVIII ud. diviz.	Jedinice ostale na svojim mjestima									

	XXI udarna brigada	Do podne ostala u D. Pilici da se odmara, a posle podne krenula cestom do Zvornika da se tamo preko Drine prebaci u Srbiju[11].										
6 X 1944	XVII udarna brigada	Sa 2 bataljona ostali na položaju kod Potoka k. 165 da tamo osigura nesmetan pokret i prebacivanje ostalih jedinica. Druga dva bataljona krenula cestom do Zvornika da se tamo preko Drine prebace za Srbiju. U noći za glavninom produžuje zaštitnica i vrši zajedničko prebacivanje.										
	Brodska brigada	Kreće sa položaja od Koraja sa zadatkom da se u sastavu ostalih jedinica kod Zvornika preko Drine prebaci u Srbiju.										
7 X 1944	XXVIII udarna brigada	Vrši prebacivanje preko Drine i nastavlja put do Koviljače i Loznice gdje se jedinice smještavaju, odmaraju i sredjuju[12].										
		...[13]										

[1] Original (pisan mastilom, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 15/9-2/I, k. 1125.

[2] Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 28. NOU divizije, o aktivnosti u septembru 1944, objavljen je u knj. 29, kao dok. br. 137.

[3] i [6] Odnosi se na dijelove 28. puka 13. SS divizije »Handžar«. Bliže o rasporedu ove divizije vidi dok. br. 24; knj. 29, dok. br. 93 i 131; Arhiv VII, reg. br. 23-2, k. 1124: izvještaj Štaba 17. slavonske NOU brigade od 1. oktobra 1944. godine.

[4] Opširnije o dejstvima 21. slavonske NOU brigade 3. oktobra 1944. kod Janje vidi dok. br. 23; Arhiv VII, reg, br. 6-4, list 84, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije.

[5] Potpuniji podaci o zauzimanju Janje nalaze se u izvještaju Štaba 17. slavonske NOU brigade od 4. oktobra 1944 (vidi dok. br. 18).

[7] Brodska brigada je imala zadatak da zauzme Koraj (vidi Arhiv VII, reg. br. 6-4, list 83, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije, depešu br. 223). Zadatak nije izvršen, jer je 28. NOU divizija u međuvremenu dobila od Vrhovnog štaba NOV i POJ zadatak da se prebaci preko Drine u zapadnu Srbiju (vidi knj. 29, dok. br. 137).

[8] Prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 19. i 25. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 777—782 i 1018) i 6. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 214—218), u Koraju su se nalazili 1. bataljon 27. SS puka i 1. divizion 13. SS art. puka 13. SS divizije »Handžar«.

[9] Sjeverni dio Janje držao je Izviđački bataljon 13. SS divizije »Handžar«, koji se do tada nalazio u Bijeljini (vidi dok. br. 23; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 239—244 i reg. br. F-194, sn. br. 189—194: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 6. septembra i 4. oktobra 1944).

[10] Bliže o tome vidi izvještaj Štaba 17. slavonske NOU brigade od 5. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 25-2, k. 1124).

[11] Vrhovni štab NOV i POJ je 5. oktobra 1944. naredio Štabu 28. divizije da se odmah prebaci preko Drine u Srbiju i poveže sa 12. korpusom (vidi Arhiv VII, reg. br. 6-4, list 88, k. 1125). Bliže o tome vidi dok. br. 24; knj. 29, dok. br. 137, objašnjenje 25. i 26; Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 3, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ.

[12] O daljim dejstvima 28. NOU divizije u zapadnoj Srbiji pod komandom 12. korpusa NOVJ vidi izvještaj njenog štaba od 23. oktobra 1944 (tom I, knj. 14, dok. br. 105, knj. 15, dok. br. 87).

[13] Redakcija u ovoj knjizi ne objavljuje tekst operacijskog dnevnika 28. NOU divizije koji se odnosi na borbena dejstva u zapadnoj Srbiji.

BR. 29

IZVJEŠTAJ ŠTABA 9. KRAJIŠKE BRIGADE »SIMO ŠOLAJA« OD 7. OKTOBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA KOD TRAVNIKA[1]

Š T A B
IX KR. NOU BRIGADE »SIMO ŠOLAJA«
Str. pov. br. 147
7. X. 1944. g.

Operacijski izvještaj dostavlja

ŠTABU X DIVIZIJE 5 KORPUSA N. O. V. J.

U vezi zapovijesti štaba X divizije str. pov. br. 140 od 27. septembra o. g.[2] povodom akcije na Travnik, naša brigada dobila je zadatak da sa 2 bataljona onemogući intervenciju neprijatelja od Busovače i Zenice i da djeluje ofanzivno na neprijateljska uporišta od Doca do Han Kumpanije. Dva bataljona ostaju u divizijskoj rezervi. Osim toga, naša brigada dobila je zadatak da 30. septembra o. g. izjutra napadne na Han Kumpaniju, da iz Travnika izmami oklopni voz i da ga otsiječe.

Naređeno je I i II bataljonu da sa svojim snagama i sa dodijeljenim protuoklopnim topom likvidiraju Han Kumpaniju, Divjak i Bilu, otsijeku oklopni voz i da spriječe intervenciju neprijatelja od Zenice i Busovače, a III i IV bataljonu da ostanu u s. Stojkovići — Rankovići, kao divizijska rezerva.

Noću 28. na 29. septembra o. g. prebacio se je I bataljon na lijevu obalu rijeke Lašve sa zadatkom da napadne Han Kumpaniju, Bilu i Divjak sa sjeverne strane i smjestili su se u s. Kljaci — Alihodža. Neprijatelj je primijetio prebacivanje pa je 29. pr. mj. u 8 časova napao od Travnika i Han Kumpanije na snage I bataljona. Borba je trajala tri sata, ustaše su odbacile naš bataljon, koji se je pomjerio prema Vetrenici. Neprijatelj je imao 7 mrtvih i 9 ranjenih, dok smo mi imali jednog izgubljenog sa puškomitraljezom.

Uslijed slabe veze i pojačane kontrole neprijatelja nije uručeno I bataljonu naređenje za napad na H. Kumpaniju i Bilu, te je isti na zadatak zakasnio.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 22-2, k. 854.

[2] Redakcija nije pronašla tu zapovijest.

Za likvidaciju Divjaka povučen je iz rezerve IV bataljon, koji se je 30. septembra u 15 časova sukobio sa neprijateljskim snagama koje su došle od Travnika u jačini od 200 ustaša, u V. Mošunju i D. Večeriskoj; borba je trajala do 19 časova, kada se je neprijatelj, po napadu VII brigade na Travnik, povukao. U ovoj borbi neprijatelj je imao 6 mrtvih i 12 ranjenih, a mi smo imali 2 mrtva i 2 ranjena, i 2 nestala. IV bataljon napada na Divjak, likvidira ga i ruši ćupriju na cesti Travnik — Busovača. Posada Divjaka se je povukla u Han Kumpaniju.

30: septembra o. g. u 3 sata II bataljon je sa svojim snagama napao stražaru II ispod s. Šafradini, Han Kumpaniju i Bilu, sa južne strane. Borba je trajala do svanuća, i snage II bataljona su se morale povući uslijed brisanog prostora i žestokog otpora. Napad uglavnom nije uspio radi otsustva naših snaga sa sjevera.

Istog dana u 15 časova II bataljon je napao na Han Kumpaniju s namjerom da prije napada VII brigade na Travnik izvuče oklopni voz i da ga likvidira, odnosno spriječi povratak u Travnik. Iz Travnika nije oklopni voz izlazio, nego je u H. Kumpaniju oklopnjak došao iz Zenice. U isto vrijeme napadnut je i bunker ispod s. Šafradini, koji se nije mogao osvojiti radi žestokog otpora i radi nepristupačnosti.

Da bi se sprečilo što uspješnije nadiranje neprijateljske intervencije Travniku, naše snage su porušile 300 metara pruge i nekoliko propusta.

Sa istim rasporedom snaga vršen je pritisak na neprijateljska uporišta od Doca do Han Kumpanije sve dok nismo dobili depešu da se odustaje od daljeg napada na Travnik.

U toku napada na Travnik VII brigada je povukla iz rezerve III bataljon iz Stojkovića i uključila ga u sastav jedinica koje su napadale Travnik sa južne strane. U pomoć je ovaj bataljon stigao pred samo povlačenje.

II i IV bataljon kontrolisali su komunikaciju Busovača — Travnik i nisu dozvolili neprijatelju popravljanje ćuprije na Divjaku, kao ni opravku pruge ni propusta.

2. oktobra o. g. naš II i IV bataljon i dalje kontrolišu komunikaciju Travnik — Busovača, a IV bataljon sa protuoklopnim topom napada na Han Bilu. Nakon kraće borbe, sa nekoliko uspješnih pogodaka iz topa i džon bula, prisilio je posadu bunkera da se povuče i da napusti bunker. Istovremeno nailaze tri tenka od Han Kumpanije, koji jakom mitraljeskom i topovskom vatrom prisiljavaju naše snage na povlačenje.

Neprijateljske snage iz tri pravca i to od Zenice, Busovače i Travnika izvršile su napad na snage I bataljona, koji se je nalazio na prostoriji s. Lazine — Bukve. Od Travnika su

nadirale ustaše, jačine do 250 ljudi, od Busovače Njemci, jačine 100 vojnika, a od Zenice 500 Njemaca i Čerkeza.[3] Borba je trajala nekoliko sati i neprijatelj je imao 11 mrtvih i 17 ranjenih, dok smo mi imali 3 mrtva, 3 ranjena i 2 nestala. Tom prilikom su nam ostala 2 puškomitraljeza, čije su nišandžije poginule.

Za vrijeme ove akcije pokazala se je vrlo slaba veza, koja je bila otežana neprijateljskim kontranapadima, nabujalom Lašvom i pojačanom neprijateljskom kontrolom. Uslijed toga naređenja nisu stizala na vrijeme, što je u mnogome ometalo pravilan razvoj akcije.[4]

Gubitci:

a) neprijateljski:	ubijeno	24	
	ranjeno	38	
	Ukupno	62	izbačena iz stroja
b) naši:	mrtvih	5	
	ranjenih	5	
	nestalih	5	

Plijena nije bilo.

Uništen jedan most na cesti, 300 metara pruge, 5 propusta.

Poslije završene akcije brigada je dobila zadatak da i dalje ostane na komunikaciji Busovača — Travnik i da na istu vrši pritisak i da je kontroliše. U vezi sa tim I bataljon je ostao na lijevoj strani rijeke Lašve u s. Brajkovićima, sa zadatkom kontrolisanja ceste od Zenice prema Travniku, II bataljon je smješten u s. Vraniska — Kruščica sa zadatkom kontrolisanja komunikacije Travnik — Busovača, III bataljon u s. Rankoviću da zatvori pravac od Travnika prema Rastovu, dok je IV bataljon u V. Mošunju, također kontrolišući komunikaciju Travnik — Busovača.

Štab brigade se nalazi u s. Bugojčići.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NORODU!

Politkomesar — major, **Pero**[5] M. P. Komandant — major, **Veljko**[6]

---

[3] Bliže o neprijatelju u širem rejonu Zenica — Travnik vidi dok. br. 37 i 57.

[4] Opširnije o ocjeni borbenih dejstava i sadejstvu vidi dok. br. 57 i 68

[5] Morača

[6] Stojaković

BR. 30

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 9. OKTOBRA 1944. DOSTAVLJA ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O AKTIVNOSTI DIVIZIJE U DRUGOJ POLOVINI SEPTEMBRA[1]

Š T A B
XXVII UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Broj 105/44
Dne 9-X 1944

ŠTABU III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Tuzla

Dostavljamo izvod iz operacijskog dnevnika za vreme od 16. do 30. septembra 1944. godine.

U sastavu ove divizije bile su slijedeće jedinice: XVI, XIX. i XX udar. brigade[2] i Kladanjsko-Ozrenski odred.

XVI. udar. brigada.

16. IX. 1944. god. Brigada se nalazi na prostoriji Morančani — Parselo. Brigada dobiva zadatak za likvidiranje Tuzle.[3] Sve jedinice izvršile su pokret iz svojih bivaka do polaznih položaja za napad, koji je izvršen sa tri napadne strane.

17. IX. 1944. Početak napada bio je u 5 časova u jutro. Napadne kolone krenule su sa polaznih položaja ovako: I. bataljon pravac Kreka — Moluhe, gdje su napali neprijatelja koji odstupa, kod Pašinog bunara dolazi ponovno do borbe u kojoj je neprijatelj imao veći broj mrtvih i ranjenih.[4] II. bataljon napada od Kreke, gdje je naišao na jači neprijateljski otpor — neprijatelj je skršen te je imao veći broj mrtvih i ranjenih, kolona je dalje produžila u sam grad[5] IV. bataljon izvršio je napad

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26-7, k. 1111.

[2] Puni njihovi nazivi jesu: 16. muslimanska NOU brigada, 19. birčanska NOU brigada i 20. romanijska NOU brigada.

[3] Naređenje za napad na Tuzlu objavljeno je u knj. 29, kao dok. br. 79.

[4] U originalu je na ovom mjestu, u zagradama, bilo napisano, pa zatim precrtano mastilom, slijedeće: (na strani I. bataljona jedan poginuo i dva ranjena).

[5] U originalu je na ovom mjestu, u zagradama, bilo napisano, pa zatim precrtano mastilom, slijedeće: (gubici II. bataljona bili su jedan poginuo (komandir čete) i dva ranjena).

jurišem na Ilinčicu te je nakon kratke borbe prodro u grad, neprijatelj je imao jednog mrtvog i veći broj ranjenih, zarobljeno je: 2 teška mitraljeza, 1 mitraljez i 1 pikavac,[6] zarobljeno je oko 100 neprijateljskih vojnika i veća količina hrane i odjeće.[7] Naši gub. 2. pog. i 4 ranj.[8]

18. IX. 1944. Izvršen je novi raspored jedinica: I. bataljon Ilinčica, daje obezbeđenje od Crvenog brda. II. bataljon garnizonira u Tuzli. IV. bataljon Gradina, sa obezbeđenjem u pravcu G. Tuzla — Simin Han, ostali dijelovi brigade: Tuzla.[9]

19. IX. 1944. Raspored jedinica se ne mijenja. Formirane su četvrte čete po bataljonima. U brigadu pridolazi novomobilisano ljudstvo. Vrše se pripreme za proslavu godišnjice brigade.

20. IX. 1944. Brigada na istim položajima sa istim rasporedom.

21.IX. 1944. Brigada je održala proslavu svoga formiranja.[10] Proslavi su prisustvovale sve jedinice brigade osim po jedan vod I. i IV. bataljona koji ostaju za osiguranje Gradine i Ilinčice. Obavljen je zajednički ručak. U 20 sati počinje zabavni dio proslave. Proslavi je prisustvovao veliki broj građana, te je ista u podpunosti uspjela. Povodom godišnjice izdan je jubilarni list brigade. Istog dana upućeno je obezbeđenje u pravcu Simin Hana, kao i u pravcu Bukinje — Živinice.

22. IX. 1944. Brigada je raspoređena ovako: IV. bataljon Križani, II. bataljon Bukinje i jedan dio Ilinčice, I. bataljon se smješta na Grad.nu. U brigadi[11] je formiran III. bataljon,[12] za komandanta postavljen je zastavnik drug Zelinčević Selim.

23.IX. 1944. Raspored jedinica je isti. Uspostavljaju se stalne straže na Bukinjima i Simin Hanu radi kontrole saobraćaja.

24. IX. Po dobivenom zadatku brigada se postavlja na prostoriju Simin Han — Požarnica — Pelemiš radi osiguranja savezničkih pošiljki iz Osmaka i smenjivanja XX. brigade.[13]

---

[6] Odnosi se na automat (strojnicu).

[7] Opširnije o ratnom plijenu u Tuzli vidi dok. br. 1; knj. 29, dok. br. 133.

[8] Rečenica je dopisana mastilom.

[9] Bliže o naređenju za taj raspored vidi knj. 29, dok. br. 84.

[10] O formiranju 16. muslimanske NOU brigade vidi knj. 29, dok. br. 133.

[11] U originalu je riječ »brigadi« napisana mastilom.

[12] Taj bataljon je formiran prema odluci Štaba 16. brigade, u saglasnosti sa Štabom 27. NOU divizije U sastav bataljona su ušle 2. četa 1. bataljona, 1. četa 2. bataljona i 4. četa 4. bataljona. Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 102.

[13] Opširnije o zadacima koje je brigada dobila 24. i 25. septembra 1944. vidi knj. 29, dok. br. 90 i 96.

25. IX. 1944. Brigada po dobivenom zadatku postavlja se na prostoriju Međaš, i to: 1. bataljon Međaš — Petrovići, daje obezbeđenje u pravcu Tuzle. II. bataljon Vukovije sa obezbeđenjem od Jeginova Luga.[14] III. bataljon Parselo, obezbeđuje divizijsku bolnicu koju smo preuzeli od XIX. brigade. IV. bataljon G. Dubrave, kao i ostali dijelovi brigade.

26. IX. 1944. Raspored se ne mijenja, sve jedinice održavaju zborove sa narodom na svojim sektorima, na kojima je zelenokadrovcima dat rok za predaju odnosno pristupanje u NOVJ . . .

27. IX. 1944. Raspored jedinica isti. U toku dana pristupa veći broj zelenokadrovaca i esesovaca u brigadu. Jedinice se sređuju.

28. IX. 1944. Raspored brigade ostaje isti. I. bataljon vrši akciju za čišćenje terena od zelenokadrovaca na sektoru Međaš — Lipovice, II. bataljon pomera se iz Vukovija u Međaš. Zelenokadrovcima je upućen poziv za predaju. . . Upućena su tri druga na srednji vojni kurs u štab XXVII. ud. divizije.

29. IX. 1944. Brigada na istim položajima. Jedan dio divizijske bolnice koji treba da se transportuje za Italiju pomera se iz Parsela u Vukovije. IV. bataljon izvršio je akciju u Vukovinskom i Dubravskom polju radi sakupljanja stoke. I. bataljon izvršio je akciju na sektoru Seljublje — Hrasne gdje je prema dobivenim podatcima bilo skoncentrisano 600—700 zelenokadrovaca i esesovaca, pri nastupu naših jedinica nisu dali otpora nego su se povukli u pravcu Sapne. U brigadu je pristupilo nekoliko zelenokadrovaca.

30. IX. 1944. Radi obezbeđenja ranjenika iz divizijske bolnice sa aerodroma kod Šeherdžika jedinice brigade raspoređene su ovako: I. i II. bataljon postavljen je privremeno na liniju Memići — Bulatovci, a kasnije se pomera I. bataljon na prostoriji Caparde — Rudnik. II. bataljon Caparde. II. bataljon[15] Osmaci, IV. bataljon Rakino Brdo — Pantelići, ostali dijelovi brigade Osmaci. Izviđačka četa upućena je u Đurđevik radi pronalaska radio aparata.—

ZAKLJUČAK

Neprijateljski gubitci: Veliki broj mrtvih i ranjenih, zarobljeno 100 vojnika, 2 teška mitraljeza, 1 p. mitraljez, 1 pikavac, veća količina hrane i opreme.

Naši gubitci: 2 poginula i 4 ranjena.

---

[14] Riječ »Luga« dopisana je mastilom.

[15] Trebalo bi da piše: III bataljon.

XIX. udar. brigada

16. IX. 1944. Štab brigade sa ostalim dijelovima I. i III. bataljona izvršio je pokret prema Tuzli, sa zadatkom sudjelovanja sa ostalim jedinicama u likvidaciji Tuzle. II. bataljon koji se je nalazio u Zvorniku stigao je u Parselo gdje se je smjestio radi odmora i pripremanja za izvršenje zadatka.[16]

17. IX. 1944. Prema naređenju štaba divizije brigada je iz pravca Vršani u 5 sati izvršila napad na Tuzlu, u borbi koja je trajala 2 sata naša je brigada likvidirala sva vanjska uporišta i ušla u Tuzlu sa istočne strane. Naši gubitci u toj borbi: 1 poginuo i 3 ranjena. Zarobljeno je 120 neprijateljskih vojnika i raznog ratnog materijala (kao i veća količina hrane i odjeće).[17]

18. IX. 1944. brigada dobiva zadatak sprovođenja ranjenika za Osmake:[18] bataljon sa položaja u Slavinovićima krenuo je preko Požarnice i Međaša za Osmake. Kod Požarnice bio je napadnut od četnika, u kraćoj borbi neprijatelj je odbijen, te je bataljon produžio za Međaš, kod Tojšića iznenađen je od zelenokadrovaca i tom prilikom je neprijatelju uspjelo razbiti bataljon i zarobiti 5 konja natovarenih sa komorom; u ovoj borbi naši gubici su iznosili 1 poginuo i 1 ranjen, isti bataljon se je probio preko Spreče na Rakino Brdo, tom prilikom je neprijatelju palo u ruke 11 pušaka, 4 p. mitraljeza i 3 engleska pikavca. II. bataljon krenuo je sa bolesnicima i ranjenicima u Osmake, na putu imao je sukob sa četnicima koji su razbijeni.[19] Po dolasku u Osmake brigada se raspoređuje ovako: I. bataljon Šeher[20] — Kakanj, II. bataljon Osamci — Matkovac, III. bataljon Šarci — Bulatovci sa zadatkom osiguranja transporta ranjenika.

19. IX. 1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom. Vršene su pripreme za napad na Požarnicu. U toku dana nije došlo do sukoba sa neprijateljem.

20. IX. 1944. Jedinice brigade na istim položajima sa istim zadatkom.

21. IX. 1944. Jedinice brigade na istim položajima. U 12 časova II. bataljon sa izviđačkom četom krenuo je u Zvornik. Prilikom upada u Zvornik zarobljeno je 50 neprijateljskih

---

[16] Taj bataljon je 12/13. septembra učestvovao u zauzimanju Zvornika, u sadejstvu sa 2. bataljonom 20. romanijske brigade (vidi knj. 29, dok. br. 136).

[17] Tekst u zagradi u originalu je dopisan mastilom.

[18] Bliže o tome zadatku vidi knj. 29, dok. br. 84.

[19] Riječ o četnicima 1. (sprečanske) grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa.

[20] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Šeherdžik, zapadno od Zvornika.

vojnika (jedan komandant bojne), 2 mitraljeza, jedan bacač, 40 pušaka, 3 pikavca i drugog materijala.[21] Istu noć otpremljeno je 50 ranjenika u Italiju.[22] Zarobljenici su izrazili želju da budu uvršteni u N. O.V.J., što im je i udovoljeno, te su isti raspoređeni po jedinicama.

22. IX. 1944. U 16 časova stigla je jedna četa iz Zvornika koja je dopratila zarobljene vojnike. Kolona kamiona sa kojom se je kretala izviđačka četa — zamjenik K-danta brigade drug Žarko[23] na prolazu preko Caparda teško je ranjen od četničke zasjede. Jedna četa II. bataljona ostala je u Zvorniku radi pomaganja organiziranja narodne vlasti.

23. IX. 1944. Jedinice brigade nalaze se na osiguranju divizijske bolnice.

24. IX. 1944. Jedinice brigade na položajima osiguranja bez promjene. III. bataljon izvršio je pokret na Požarnicu radi osiguranja automobilske kolone iz Osmaka za Tuzlu.

25. IX. 1944. Po dobivenom zadatku[24] brigada je u dvije kolone izvršila pokret prema Simin Hanu i Dubravama, II. bataljon je u Kat. Dubravama predao div. bolnicu jedinicama XVI. brigade, intendantura i brigadna bolnica Simin Han, III. bataljon na prostoriji Pelemiš sa zadatkom osiguranja od Požarnice. Pri iskrcavanju izviđačke čete iz kamiona poginuo je nesretnim slučajem borac Sivkušić Nikola.

26. IX. 1944. Raspored jedinica je slijedeći: I. bataljon G. Tuzla sa obezbeđenjem od pravca Majevice, II. bataljon Simin Han — Kovačevo Selo sa zadatkom zatvaranja pravca od Požarnice, II. bataljon Pelemiš — Vasići sa zadatkom zatvaranja pravca od Požarnice i Kolimera. Ostali dijelovi brigade Simin Han.

27. IX. 1944. Jedinice brigada na istim položajima sa istim zadatkom.

28. IX. 1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom.

29. IX. 1944. Brigada na istim položajima. Prema dobivenom zadatku III. bataljon upućuje se u Živinice radi razbijanja zelenokadrovskih bandi.—

30. IX. 1944. Radi transporta ranjenika za Međaš do jedinica XVI. udarne brigade naš II. bataljon zaposjeo je Požarnicu,

---

[21] O neprijatelju u Zvorniku vidi dok. br. 79.

[22] Potpunije o tome vidi knj. 29, dok. br. 84.

[23] Narodni heroj Žarko Vuković Pucar ranjen je tom prilikom teško u glavu, od čega je, nešto kasnije, umro. Bliže o tome vidi knj. 28, dok. br. 103, objašnjenje 11. i knjigu depeša Štaba 27. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 1-16, str. 6, 19 i 51, k. 1111).

[24] Vidi knj. 29, dok. br. 103.

a dvije čete I. bataljona pratile su kamione do Međaša, III. bataljon po povratku iz Zvornika zaposjeo je položaje Parselo i Ilinčicu.

Zaključak:

Naši gubitci: 2 mrtva, 4 ranjena, izgubljeno 5 konja, 11 pušaka, 4 p. mitraljeza, 3 engleska pikavca.

Neprijateljski gubitci: veći broj poginulih i ranjenih, 170 zarobljenih, 2 mitraljeza, 1 bacač, 40 pušaka i 3 pikavca.

XX udar. brigada.

16. IX. 1944. godine: Brigada na prostoriji Zvornik: I. i II. bataljon nalazili su se na položajima oko Zvornika, sa zadatkom zatvaranja pravca od Kozluka i Malog Zvornika, vršenje garnizone službe i mobilizacije. III. bataljon na specijalnom zadatku obezbeđenja divizijske bolnice. Mobilisano je 10 drugova. Po naređenju štaba divizije brigada je izvršila pokret prema Tuzli. Brigada je stigla u Prnjavor gdje se je smjestila na kraći odmor.

17. IX. 1944. Po dobivenom zadatku[25] brigada je izvršila pokret sa prostorije Prnjavor na prostoriju Simin Han — Križaoni sa zadatkom zatvaranja pravca od Požarnice i Gorne Tuzle, kao i čišćenja četničkih bandi koje su se nalazile na prostoriji Požarnica. U pokretu nije bilo nikakvih smetnji. U Čaklovićima se je predalo 10 zelenokadrovaca.

18. IX. 1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom. III. bataljon izvršio je napad na četnike, koji su se nalazili iznad sela Pelemiša, i uspješno ih protjerao preko druma Tuzla — Međaš bez gubitaka. U toku dana prijavilo se je 89 SS vojnika[26] sa oružjem.

19. IX. 1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom. Vršene su pripreme za napad na Požarnicu. U toku dana nije došlo do sukoba sa neprijateljem.

20. IX. 1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom.

21. IX. 1944. U 4 časa u jutro izvršen je sa I. i II. bataljonom napad na Požarnicu, i to: I. bataljon iz pravca Simin Han — Pavlovina — Bojići — Gajevi, II. bataljon Dolovi — Čapljak. Četnici u jačini oko 1000 boraca pružili su priličan otpor, nakon što su savladani, povukli su se u pravcu Busije. Naši su zauzeli i jedan dio Busije. Četnici dobivaju pomoć iz Gor. Tuzle, te sa četnicima potiskuju naše bataljone na polazne položaje. U ovim borbama bili su slijedeći gubitci: 7 mrtvih, 15 ranjenih, 3 nestala, izgubljen jedan šarac. Neprijateljski gubitci su slijedeći:

[25] Vidi knj. 29, dok. br. 84.

[26] Odnosi se na pripadnike 13. SS divizije »Handžar«.

50 mrtvih i oko 40 ranjenih. Zarobljeno je 10 pušaka. U 18 sati izvršen je protunapad na četnike[27] i zeleni kadar koji su već bili u Simin Hanu, te su odavde protjerani prema Simin Hanu.

22. IX. 1944. Brigada na istim položajima. U časova[28] I. i II. bataljon izvršio je ponovni napad na Požarnicu sa zadatkom da se četničke bande rastjeraju ... i osigura prolaz našem III. bataljonu, koji je trebao doći sa Spreče. Ovaj zadatak je u potpunosti izvršen. Prilikom toga napada imali smo slijedeće gubitke: 4 mrtva, 1 teško ranjen, neprijatelj je imao 8 mrtvih i 15 ranjenih, zarobljeno je 6 pušaka.

23. IX. 1944. Brigada na prostoriji Simin Han — Golubovac — [Pe]lemiš — Prav. Čaklovići. U toku dana neprijatelj nije ništa poduzimao, na[ši] bataljoni usljed premorenosti nisu ništa poduzimali protiv neprijatelja već su se borci odmarali i vršilo se je sređivanje jedinica. U toku dana dobili smo 15 novomobilisanih boraca.

24. IX. 1944. Po naređenju štaba divizije[29] izvršen je pokret na slijedeće prostorije: I. bataljon Gradovrh, sa zadatkom zatvaranja pravca od Jablanice, i prikupljanja podataka o neprijatelju, II. bataljon Donji Brđani sa zadatakom zatvaranja pravca od Cakica.[30] U toku dana nije došlo do nikakovih promjena. U 17 časova stigao je i III. bataljon koji je postavljen na Gradinu. Mobilisano je 22 borca.

25. IX. 1944. Brigada na istim položajima. U 10 časova III. bataljon izvršio je pokret sa jednom četom i komorom te se je smjestio u Bukinje, a druge dvije čete krenule su sa materijalom XXXVIII. divizije. Po dobivenom zadatku jedinice se raspoređuju I. bataljon Gradovrh — Donji Brđani, II. bataljon Tuzla, vršenje garnizone službe. Mobilisan je 21 borac.

26. IX. 1944. Brigada na istim položajima sa istim zadatkom. Mobilisano je 14 boraca.

27. IX. 1944. Brigada se nalazi na istim položajima, sa istim zadatkom. III. bataljon se nije vratio u sastav brigade. Mobilisano je 5 boraca.

28. IX. 1944. Brigada na istim položajima: III. bataljon krenuo je sa komesarom brigade Lukavac — Puračić sa zadatkom proganjanja četničko-zelenokadrovske bande, koja je dan prije upala u Puračić. Bataljon je zadatak u potpunosti izvršio, ne-

---

[27] Odnosi se na četnike Majevičkog četničkog korpusa.

[28] U originalu nije navedeno u koliko je časova izvršen ponovni napad na Požarnicu.

[29] O tome naređenju vidi dok. br. 103.

[30] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Čanići.

prijatelj protjeran u parvcu Turije uz gubitke po neprijatelja od 5 mrtvih. Jedan ustaša zarobljen sa kompletnom opremom.

29. IX. 1944. Brigada na istim položajima, sa istim zadatkom. III. bataljon vratio se je na svoje stare položaje Bukinje — Husine.

30. IX. 1944. I. bataljon se je pomerio sa svojih starih položaja na Gradinu sa isturenim dijelovima Kojšino, sa zadatkom zatvaranja pravca od Jablanice, te obezbeđenje brigadne bolnice i intendanture. II. bataljon Bistarac — Ilkino brdo sa zadatkom zatvaranja pravca od Doboja i Gračanice, III. bataljon na starim položajima.[31]

Zaključak:

Neprijateljski gubitci: 63 poginula, 55 ranjenih, 121 zarobljen i 16 pušaka. Naši gubitci: 12 poginulih, 18 ranjenih, 3 nestala. U brigadu dobrovoljno pristupilo 89 SS vojnika sa cijelom spremom.

Kladanjsko-ozrenski partizanski odred:

Nije podneo ovom štabu izvod iz operacijskog dnevnika za vrijeme od 16. do 30. IX. 1944. godine.

OPŠTI ZAKLJUČAK

Za prošlih 15 dana divizija se je nalazila na prostoru Tuzle — Spreče — Zvornika. Borbe su vođene sa SS jedinicama, četnicima i zelenokadrovcima. Zauzeti su Tuzla[32] i Živinice.[33] Ubijeno je 63 neprijateljska vojnika, 56 ranjeno, 391 zarobljeno, zarobljeno 1 teški bacač, 4 teška mitraljeza, 1 p. mitraljez, 4 pikavca, 50 pušaka, predalo se je 99 neprijateljskih vojnika. *Naši gubitci:* 16 mrtvih, 24 ranjena, 3 nestala. Izgubljeno: 5 konja, 11 pušaka, 4 p. mitraljeza, 3 engleska pikavca i 1 šarac. U zauzetim mjestima izvršena je mobilizacija novih boraca. *O uspjehu unutar svih jedinica:* Sređivanje prilika, pored toga rađeno je na uzdizanju kako vojničkom, tako i političkom. Uslijed

[31] O tome i dejstvima 20. romanijske brigade u drugoj polovini septembra 1944. vidi i njen operacijski dnevnik (Arhiv VII, reg. br. 10-4, k. 1112/A). Iz dnevnika se vidi da je ta brigada 30. septembra u svom sastavu imala 565 ljudi, 3 bacača, 44 mitraljeza i puškomitraljeza, 95 automata, 218 pušaka, 65 pištolja i 240 bombi.

[32] Tuzla je zauzeta 17. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 79).

[33] Živinice su oslobodili dijelovi 16. muslimanske NOU brigade 14. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 136).

priliva novo-mobilisanih drugova potrebna je veća količina odijela i obuće, kao i oružja.

Moral i borbenost kod drugova je na visini.[34] Zdravstveno stanje dobro. —

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NORODU!

Politkomesar: p. pukovnik **Z. Škerović** M. P. Komandant: p. pukovnik, **Mil. Zekić**

BR. 31

NAREDBA ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 9. OKTOBRA 1944. ZA FORMIRANJE ARTILJERIJSKOG DIVIZIONA[1]

N A R E D B A Broj: 872
ŠTABA XXIX UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE
od 9. okt. 1944. g.

I.

Od artiljerijskih oruđa, koja smo primali od naših Saveznika[2] i od zarobljenih oruđa u akcijama oko Trebinja[3]

f o r m i r a m o :

Artiljerijski divizion XXIX udarne Divizije NOV Jugoslavije

koji će se tako službeno i zvati do daljega naređenja.

Za formiranje Diviziona upotrijebiće se ljudstvo koje je služilo u artiljerijskim jedinicama bivše jugoslovenske vojske ili neke druge vojske, a koje je već stiglo kod ovoga štaba i ljudstvo specijalizirano za artiljeriju koje smo dobili iz Italije.

---

[34] Opširnije o stanju i borbenom moralu 27. NOU divizije u septembru i oktobru 1944. vidi i izvještaj političkog komesara 27. NOU divizije od 7. novembra 1944. upućen političkom komesaru 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 34-7, k. 408/A).

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 18-2, k. 1711.

[2] Bliže o primanju tih oruđa vidi knj. 29, dok. br. 114.

[3] Bliže o zaplijenjenim artiljerijskim oruđima kod Trebinja vidi dok. br. 32.

Formiranje Diviziona od dvije baterije ima se izvršiti danas.[4]

Do daljega formiraće se dvije baterije, i to jedna od tri a jedna od četiri topa.[5]

Štab Diviziona predložiće svome Štabu radi postavljenja komande baterija, imajući u vidu sve okolnosti.

Za tovarenje i vuču upotrebljavati konje koji su zaplijenjeni u poslednjim akcijama.

II.

Po potrebi službe, a na osnovu naše nadležnosti

p o s t a v l j a m o :

1. — Za komandanta Diviziona majora druga *Bjelicu Tripa*, dosadašnjeg komandanta 4. bataljona X Hercegovačke NOU brigade;

2. — Za načelnika štaba Diviziona majora druga *Lužara Franja.*

3. — Za pomoćnika načelnika štaba Diviziona kapetana druga *Šabića Ivana.*

III.

Ova naredba stupa odmah na snagu. Novopostavljeni rukovodioci primiće odmah nove dužnosti. Ovu naredbu saopštiti pred strojem svim borcima ove divizije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NORODU!

Politički komesar, potpukovnik, **Vojo Kovačević**	M. P.	Načelnik štaba, potpukovnik, **Drago Đukanović**

Dostavljeno:
Svim jedinicama ove divizije.

[4] Vidi dok. br. 32.

[5] Bliže o tome vidi izvod iz operacijskog dnevnika Štaba Artiljerijskog diviziona 29. NOU divizije od 28. januara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 5-6, k. 1146/II).

VOJNA OBLAST
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
Broj 102
dana 10-X u 19 č., 44.
Bileća

Prednja Naredba saopštena kome treba u akta. —

Zam. komandanta,
Potpukovnik,
P.[6] Komnenić

BR. 32

ZAPOVIJEST ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 9. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA RAZBIJANJE I UNIŠTENJE ČETNIKA U SJEVERNOJ HERCEGOVINI[1]

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
O. Str. pov. Broj 869
dana 9-X-1944 g. u 12 č.
Bileća

Z A P O V I J E S T :
(Sekcija Dubrovnik — Trebinje — Gacko — Nevesinje — Sarajevo — Konjic 1 : 100000)

Posle ulaska naših jedinica u Bileću i konačnog oslobođenja Bileće,[2] četničke bande su se razbježale u raznim pravcima po većim i manjim grupicama, tražeći na razne načine da spasu gole živote. Do sada su naše jedinice ubile oko 50 bandita, među kojima i poznatog zlikovca Radoslava Vukovića, od onih koji su po grupama bježali. Svuda po okolnim mjestima Bileće praštale su osvetničke puške naših boraca. Jača grupa bilećkih

[6] Petar

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/11-8, k. 1143/A.

[2] Bileću su 2. oktobra 1944, poslije višednevnih borbi, zauzele na juriš 10. i 12. hercegovačka NOU brigada. Opširnije o tome vidi dok. br. 9, 70 i 84.

bandi, jačine oko 250 bandita zajedno sa banditom Kurešom[3] probila se preko Mirilovića ka prostoru Zvijerina — Viduša i tu se je sa 150 bandita priključio i bandit Kisić[4] zajedno sa vrlo malom grupom trebinjskih bandita, među kojima su bili banditi Vidačić[5], Bubreško[6] i ostali, pa su tako na prostoru Zvijerina — Viduša okupili jednu grupu jačine do 400 bandita. Ova grupa je vrlo slabog morala, ljudstvo joj se osipa i nema municije, pa stalno izbjegava borbu sa našim jedinicama. Noću se probija od mjesta do mjesta, bježeći od naših jedinica i cilj joj je da se prebaci ka Nevesinju, radi sjedinjenja sa bandama Lukačevića.[7] Do danas je ova grupa bandi stigla do na prostor Baba — Brezova Dola — Mangrop i tu se krije.

Pošto su naše jedinice oslobodile Trebinje,[8] četničke bande, koje su bile skoncentrisane na prostoru Zubci — Šuma — Bobani,[9] a kojima je komandovao bandit Lukačević, pobjegle su preko Popova Polja i dalje preko sreza Ljubinje, gonjene od naših jedinica, ka Stocu, a odatle će najvjerovatnije preko prostora Dubrava i preko Veleži ka prostoru: Zimlja — Borci, radi sjedinjavanja sa tamošnjim četničkim bandama, ili sa dijelom bandi koje su skoncentrisane na prostor: Kalinovik — Trnovo — Jahorina — Jabuka. Sa ovom grupom bandi bježi i bandit Popović[10] i ostali banditi iz Hercegovine.

Vjerovatni cilj sviju četničkih grupa, koje su bile u Južnoj Hercegovini, jeste da se sjedine na prostoru Nevesinja, Konjica i Kalinovika i da tu stvaraju svoja uporišta.

---

[3] Miloš Kureš. Bio je tada komandant Bilećke brigade Trebinjskog četničkog korpusa.

[4] Aleksa Kisić. Bio je tada komandant bataljona Bilećke četničke brigade.

[5] Milorad Vidačić. Bio je tada komandant Trebinjskog četničkog korpusa.

[6] Redakcija mu nije mogla ustanoviti ime.

[7] Vojislav Lukačević Vojo, četnički komandant Starog Rasa i operativnih snaga Crne Gore. U to vrijeme je bio četnički komandant operacija za Hercegovinu i južnu Dalmaciju (vidi knj. 29, dok. br. 53; Arhiv VII, reg. br. CG-V-1941-1 i 1655: četničke dokumente od 11. i 28. jula 1944; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, str. 730). Prema depeši Štaba 29. NOU divizije od 6. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2-2, k. 1146/I) Lukačevića i još tri četnička oficira izručili su Englezi. Lukačeviću je suđeno kao ratnom zločincu, pa ga je Viši vojni sud JA 9. avgusta 1945. osudio na smrt strijeljanjem. Detaljnije o tome vidi »Politiku«, beogradsko izdanje, od 10. avgusta 1945, str. 3.; Arhiv VII, reg br. 5/9-7/I, k. 1143/A: zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 9. decembra 1944.

[8] Vidi dok. br. 76.

[9] Nisu označeni na karti 1 : 100.000. Nalazi se južno od Popovog polja.

[10] Milorad Popović. Bio je tada komandant Nevesinjskog četničkog korpusa.

Na prostoru Kalinovik — Trnovo — Jahorina — Foča nalazi se do 300 bandita, koji su većim dijelom dobjegli iz Srbije.[11]

Sve četničke grupacije u Hercegovini su vrlo slabog morala, osipaju se i nemaju municije, pa ih treba svuda i na svakom mjestu najenergičnije napadati.

U Nevesinju se nalazi oko 500 vojnika »vražije« divizije sa nešto artiljerije i utvrđuju se.[12]

U Blagaju se nalazi štab »vražije« divizije sa 300 vojnika,[13] a u Stocu oko 500 »vražijaka«.[14] Neprijateljski garnizoni su do sada neaktivni, izuzev manjih ispada u cilju pljačke.

Muslimani Fazlagića Kule i Muslimani Gornjeg Nevesinjskog Polja još uvijek špekulišu, a u poslednje vrijeme su čak i zauzeli u izvjesnoj mjeri i neprijateljski stav prema našim jedinicama. Na našoj slobodnoj teritoriji ovakve postupke nećemo trpjeti . . .

Na prostoru Dubrave — Kotlina[15] ustaše vrše pokolj našeg življa.

Na dan 5. oktobra t.g. u 18 časova jedinice Južno-hercegovačke operativne NOU Grupe, potpomognute dijelom i jedinicama XII Hercegovačke NOU brigade, na juriš su oslobodile grad Trebinje.[16]

Zarobljeno je 150 Švaba[17] i 80 domobrana. Domobrani su dati II dalmatinskoj proleterskoj brigadi radi rasporeda.

---

[11] Pod pritiskom naših jedinica u Srbiji, četničke jedinice su počele pristizati u rejon Foče i Goražda tek u drugoj polovini novembra 1944 (vidi dok. br. 84).

[12] Odnosi se na dijelove njemačke 369. legionarske divizije. U Nevesinju se, vjerovatno, nalazio 369. izviđački bataljon (vidi dok. br. 22; Arhiv VII. mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, sn. br. 993—997: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 29. avgusta 1944). Pored Nijemaca, u Nevesinju su se nalazili domobrani iz 2. satnije 2. bojne i dijelovi 3. bojne 9. posadnog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 30).

[13] Vidi Franz Schraml, Kriegsschauplatz Kroatien, Neckargemünd, 1962 (Franc Šraml, Hrvatsko ratište), str. 101.

[14] Prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 28. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 715—717), u Stocu se nalazio 369. protivtenkovski divizion. O tome vidi i dok. br. 76.

[15] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na Mostarsko polje.

[16] Toga dana je bio zauzet veći dio Trebinja. Grad je potpuno oslobođen 6. oktobra (vidi dok. br. 76). Prema operacijskom dnevniku 2. proleterske (dalmatinske) brigade njene jedinice (1. i 4. bataljon) prodrle su u grad 4/5. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 12/65-3, k. 846).

[17] Odnosi se na pripadnike 1. bataljona 369. puka 369. legionarske divizije. Dio toga bataljona uspio je da se probije prema Dubrovniku (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 214 — 218: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 6. oktobra 1944; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 98 — 101).

Zaplijenjeno je: 4 topa, od kojih 2 ispravna kalibra 75 mm,[18] 800 pušaka, 9 ispravnih kamiona pun'h opreme, 50 kola natovarenih raznom opremom, 50 artiljerijskih konja, 9 natovarenih konja razne opreme, 2 radio-stanice, 3 motorcikla, 30 puškomitraljeza, 15 pištolja, 2 mala bacača, 2 mašinke, 200 ručnih bombi, 130 hiljada jugoslovenskih metaka, 2 kamiona bacačke municije, 10 telefonskih aparata, 2 ispravne lokomotive, jedan oklopni vagon, dosta telefonskog kabla i žice i mnogo druge opreme. Ovo su zaplijenile naše jedinice i ovdje nije uračunata oprema koju je zaplijenila II dalmatinska proleterska brigada.

Ubijeno 200 švapskih vojnika.

Na putu od Trebinja do Dražindola ubijeno je mnogo neprijateljskih konja i oštećeno mnogo kola. Grad je očuvan i neoštećen, a bande su razrušile željeznički most i 3 vojne zgrade.

Prije ovlađivanja sa Trebinjem, jedinice XIII Hercegovačke NOU brigade ovladale su sa Kravicom, i tom je prilikom u žestokoj borbi koja je trajala 3 sata ubijeno 36 Švaba i četnika i 3 zarobljena četnika.

U borbi za Trebinje mi smo imali 8 mrtvih i 12 ranjenih, a u borbi za Kravicu, mi smo imali 3 mrtva i 5 ranjenih.

Jedinice X Hercegovačke NOU brigade, na pravcu prema Nevesinju i Blagaju, odbile su jedan ispad Švaba u pravcu sela Kamena i tom su prilikom zarobile 18 i ubile 18 Švaba.[19] Zaplijenjeno je u toj borbi 3 mitraljeza, 30 pušaka, 2 mašinke, 1 parabelum, 1 dvogled i drugog ratnog materijala.

Zarobljeni Nemci iz te grupe pričaju da se u Mostarskoj Kotlini i na prostoru Dubrava očekuje dolazak dviju nemačkih divizija za operacije u Hercegovini i Dalmaciji i da se za njih pripremaju stanovi.[20] Preduzete su potrebne mjere da se ovo ispita, ali je najvjerovatnije da se radi o nekom prolasku nemačkih jedinica ka Sarajevu.

Na dan 5. o. mj., bataljoni X Hercegovačke NOU brigade, koji su na prostoru: Sitnica — Krtinje — Kruševica, vodili su borbu sa bandama bandita Kisića i Trklje[21] i u toj borbi ubi-

---

[18] Vidi dok. br. 31.

[19] Opširnije o tome vidi dok. br. 84.

[20] Vjerovatno se to odnosilo na 181. i 297. pješadijsku diviziiu njemačkog 21. brdskog armijskog korpusa. Međutim, do toga nije došlo jer dijelovi 21. brdskog armijskog korpusa, uslijed dejstava jedinica 2. korpusa NOVJ u Crnoj Gori, nisu uspjeli da se probiju pravcem Danilovgrad — Nikšić. Opširnije o tome vidi dok. br. 76; knj. 29, dok. br. 53; tom III, knj. 8, dok. br. 357; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-197, sn. br. 32: pregled dejstava jedinica Komande Jugoistoka od 13. do 20. novembra 1944, skica br. 15.

[21] Lazara

jeno je 5 četnika i više ranjeno, a oslobođeno je 5 Amerikanaca koji su bili u Bileći.

Jedinice XI Hercegovačke NOU brigade nalaze se na liniji Kifino Selo — Obalj — Borač — Površ i protjerale su bande sa Oblja.[22] Ubijen je zloglasni bandit Branko Mastilović.

Jedinice XII Hercegovačke NOU brigade su sa dva bataljona na prostoru Talež — Hum — Radovinja — Ždrijelo i uspješno čiste teren i vrše mobilizaciju, a njena dva bataljona gone bande Lukačevića kroz srez Nevesinje i Stolac i na dan 5. o. m. na prostoru: Grkavci — Bijoci u borbi sa bandama ubijeno je 4 bandita i zarobljeno 10 četnika.[23] Zaplijenjen je jedan mitraljez, 1 pisaća mašina, 2 pištolja, 12 pušaka i četnička zastava. Poslije ovoga poraza bande su se razbježale u raznim pravcima, a svuda su im naše jedinice pripremile klopke i uništavaju ih.

Jedinice Južno-hercegovačke operativne NOU grupe nalaze se na sektoru oko Trebinja i manjim dijelom na sektoru Žegulja — Bančići.[24]

Poslije likvidacije Bileće pa do danas ubijeno je 96 četnika i zarobljeno 13, a ukupno je ubijeno 218 Švaba i 168 zarobljeno.

Poslije oslobađanja Bileće i Trebinja priliv ljudstva u naše redove je vrlo veliki i bićemo uskoro u stanju da naše jedinice omasovimo. Samo iz sreza Trebinje nadamo se da ćemo mobilisati najmanje 1.200 do 1.500 boraca.

Zadatak naše divizije jeste da glavninom svojih snaga napadne, razbije i uništi četničke bande na prostoru Sjeverne Hercegovine i da im ne dozvoli stvaranje ma kakvih uporišta, a sa ostatkom svojih snaga da štiti slobodnu teritoriju, uništava razbijene četničke grupice i da sa svim svojim snagama vrši najenergičniju mobilizaciju.

Radi izvršenja ovoga zadatka

N A R E Đ U J E M O:

1. — **X hercegovačka NOU brigada:**

Zadatak brigade biće da na prostoru Bileća — Meka Gruda — Dabar — Ljubinje — Zavođe[25] vrši najenergičnije mobilizaciju i da preostale četničke grupice uništava.[26] Jedan svoj ba-

[22] Opširnije o dejstvima te brigade od 3. do 5. oktobra 1944. vidi dok. br. 65.

[23] Vidi dok. br. 70.

[24] Vidi dok. br. 76.

[25] To je predio južno od Bileće. Nije označen na karti 1 : 100.000.

[26] O tome kako je ta brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 84.

taljon držaće u neposrednoj blizini Bileće, radi zaštite pozadinskih ustanova i Diviziske bolnice, vršeći sa njim stalne pokrete u cilju mobilizacije, a jedan na prostoru: Ljubomir — Zavođe, s tim što će kontrolisati tu prostoriju i vršiti mobilizaciju i do daljeg naređenja držaće jedno obezbeđenje na Kravici.

Bataljone koji su sada na prostoru Nevesinje — Hrgud — Sniježnica[27] i pošto budu smijenjeni od dijelova Južnohercegovačke operativne NOU grupe razmjestićete na prostor Zvijerina — Sitnica, s tim što će čistiti tu prostoriju od bandi i upadati u Ljubinje i dalje ka Stocu, prema prostoru Poplat — Ibrahim Do — Bitunja. Ova dva bataljona treba da su više pokretljivi i da služe kao udarna grupa u onim pravcima gde se za to ukaže potreba.

Zadatak sviju bataljona jeste vršenje mobilizacije i prikupljanje oružja i municije.

Talijanski bataljon II italijanske brigade divizije »Garibaldi«[28] ostaje i dalje pod vašom komandom i upotrebljavaćete ga u prvo vrijeme za što hitnije uspostavljanje telefonske linije od Meke Grude za Bileću, od Petrovića za Bileću i od Čepelice za Bileću, a kada taj zadatak bude završen, upotrebljavaćete ga prema situaciji, vodeći računa da njegovo ljudstvo ne bude van vaše kontrole kako ne bi pravili nikakve nepoželjene izgrede.

Ne zaboravite povremeno prokrstariti i kontrolisati prostor: Meka Gruda — Hodžići — Brestica — Rioca pa i Baba, jer je vjerovatno da će se tamo nalaziti izvjesne četničke grupice.

2. — **XI hercegovačka NOU brigada:**

Do dolaska Južnohercegovačke operativne NOU grupe, vršiće najenergičnije protjerivanje četničkih bandi, ne dozvoljavajući im ma gdje da se koncentrišu i priberu, a kada na prostor Nevesinja i Gacka dođe Štab Južnohercegovačke operativne NOU grupe, biće pod njegovom neposrednom komandom i od njega će, a u vezi naših direktiva, dobijati potrebna naređenja.[29]

Do dolaska jedinica Južnohercegovačke operativne NOU Grupe, prikupiće sve podatke o neprijatelju na prostoru Kalinovik — Foča — Jahorina — Sarajevo i sa prostora Zimlje — Gornje Nevesinjsko Polje — Borci — Tarčin — Konjic — Bijelo Polje, kako bi Štab Grupe imao što jasniju situaciju na tome sektoru. Po potrebi možete skoncentrisati i tri bataljona

---

[27] Odnosi se na 2. i 3. bataljon (vidi dok. br. 84).

[28] Odnosi se na 3. bataljon te brigade (vidi knj. 29. dok. br. 30).

[29] O izvršenju tih zadataka i zajedničkim dejstvima te brigade s jedinicama Južnohercegovačke operativne NOU grupe vidi dok. br. 65 i 76.

pa i čitavu brigadu radi dejstva na bande, a ne smijete dozvoliti nikakvo iznenađenje.

Italijanska brigada divizije »Garibaldi«, do dolaska Štaba Južnohercegovačke NOU Grupe i dalje ostaje pod neposrednom vašom komandom. Kada dođe Štab Južnohercegovačke operativne NOU Grupe na prostor Nevesinje — Gacko, tada će on komandovati sa italijanskom brigadom,[30] t. j. sa njena tri bataljona, upotrebljavajući ih onako kako to u danoj situaciji bude najzgodnije.

3. — **XII hercegovačka NOU brigada:**

Zadatak ove brigade biće vršenje mobilizacije na sektoru Trebinje — Zubci — Šuma, zaštita Trebinja, uništavanje pojedinih četničkih grupica koje se još budu nalazile na njenom sektoru i povremena akcija ka Ljubinju.

Dva bataljona[31] ćete smestiti na prostor Hum — Duži — Zupci, sa zadatkom da na tome sektoru vrše mobilizaciju i da zaštićavaju Trebinje od pravca Dubrovnika i Dubrovačke Župe. Ova dva bataljona povremeno mogu vršiti akcije i ka prostoru: Slivnica — Uskoplje pa i dalje.

Ostala dva bataljona,[32] koji se sada nalaze na prostoru Žegulja — Ubosko — Poplat, da se odmah prebace ka Trebinju i jedan bataljon da ostane na prostoru oko sela Trebijovi, s tim što će manevrisati na tome sektoru i vršiti mobilizaciju, a jedan od ovih bataljona da se prebaci na prostor Zubci radi vršenja mobilizacije.

Naročitu pažnju obratićete na most kod Dražindola jer nije isključeno da Švabe pokušaju sa intervencijom i na pravac od Dubrovnika.

Štab brigade biće u Trebinju i detaljnija uputstva dobijaće od štaba Divizije.

Starajte se da održavate vezu, po mogućnosti stalnu, sa bataljonima II dalmatinske proleterske brigade i sa dubrovačkim odredom koji se nalaze negdje na prostoru: Bobani — Osojnik — Kalađurđevići — Orah — Jasenica Lug.[33]

4. — **Južnohercegovačka operativna NOU grupa:**

Sa svim svojim snagama odmah će preduzeti pokret u pravcu sreza Nevesinje i Gacko, kako je dolje navedeno, sa zadat-

[30] Opširnije o italijanskoj 2. partizanskoj brigadi divizije »Garibaldi« vidi knj. 29, dok. br. 30.

[31] Riječ je o 1. i 3. bataljonu (vidi dok. br. 70).

[32] Odnosi se na 2. i 4. bataljon (vidi dok. br. 70).

[33] O rasporedu 2. proleterske (dalmatinske) brigade u to vrijeme vidi operacijski dnevnik njenog štaba (Arhiv VII, reg. br. 12-3, k. 846); tom III, knj. 8, dok. br. 353.

kom uništenja četničkih bandi na prostoru Kalinovik — Jahorina — Jabuka — Foča kao i na prostoru Zimlje — Borci — Konjička Župa,[34] da vrši najenergičnije mobilizaciju, da razbije muslimansku miliciju, da usput likvidira Fazlagića Kulu i da dejstvuje ka Sarajevu i ka Konjicu.[35]

Ako se stvore uslovi za likvidaciju Nevesinja, razumljiva je stvar da odmah treba pristupiti njegovom oslobođenju.

U pokretu ka Nevesinju trebate dva ili tri vaša bataljona uputiti preko Ljubinja i Dabra ka prostoru Biograd — Udrežnje radi smjenjivanja bataljona X. hercegovačke NOU brigade koji se nalaze na tome sektoru, a usput trebate uzeti i bataljon vaše XIV brigade koji se nalazi na prostoru: Žegulja — Rodoši.

Ostale vaše jedinice orijentišite preko prostora Viduša — Krstača — Meka Gruda i usput ovaj dio vaših jedinica treba da konačno likvidira špekulantstvo u Fazlagića Kuli i po potrebi da pristupi najoštrijoj oružanoj intervenciji. Ako budete ocijenili da vam za likvidaciju Fazlagića Kule treba pridati artiljeriju, tada ćete je tražiti da vam se prida.

Po dolasku na prostor sreza Gacko i Nevesinje pod svoju komandu uzećete XI Hercegovačku NOU brigadu i tri bataljona II Italijanske brigade divizije »Garibaldi« i sa njima ćete neposredno rukovoditi dajući im zadatke prema situaciji.

Po dolasku u srez Nevesinje i Gacko ostavićete manji dio snaga na pravcu Nevesinje — Dabar, a sa ostalim snagama vršićete manevrisanje, napad na četničke bande i težićete da ne dozvolite ma kakvu koncentraciju bandi . . .

Vaš rad na prostoru Sjeverne Hercegovine treba da bude ofanzivan i energičan i imajte stalno u vidu da su bande demoralisane, da se osipaju, da su bez municije, pa je i njihova borbenost vrlo slaba. Ne dozvoljavajte nikakvo iznenađenje. Na prostoru Prača nalaze se jedinice III U Korpusa pa ćete sa njima uhvatiti vezu i po potrebi zajednički dejstvovati ka Sarajevu.[36]

Na prostoru Goražde — Višegrad — Foča nalaze se jedinice II divizije,[37] pa ćete i sa njima uhvatiti vezu radi zajedničkog rada.

---

[34] Predio oko Konjica. Nije označen na karti 1 : 100.000.

[35] Opširnije o tome kako je Južnohercegovačka NOU grupa izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 84.

[36] Jedinice 3. korpusa NOVJ su se u to vrijeme nalazile na području Trebave, Majevice, Semberije i Birča (vidi dok. br. 53 i 83).

[37] Na navedenom sektoru dejstvovala je u to vrijeme 3. sandžačka brigada 37. NOU divizije (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 89, 143, 190 i 191), dok se 2. proleterska divizija tada nalazila na prostoriji Đunis — Žitkovac (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 79 i 187).

5. — **Artiljerijski divizion:**

U toku današnjega dana formiraće dvije baterije, i to jednu od tri a jednu od četiri topa. Artiljerci su stigli na bazu u Nikšić pa imajte i njih u vidu kada budete formirali baterije.[38]

Sjutra rano ujutro vaš top 75 mm, model 15, sistem »Škoda« sa 120 granata uputićete pravcem: Vraćenovići za selo Viluse s tim da se tamo javi štabu Primorske U Grupe. Ovaj top učestvovaće u napadu na Grahovo.[39]

Ako u Bileći ima protivkolske municije 47 mm, tada ćete je svu prikupiti i u toku sjutrašnjega dana zajedno sa topom koji je gore pomenut uputićete je za selo Viluse pošto Primorska U Grupa ima protivkolski top.

Tako isto, sjutra ujutro uputićete u Štab II U Korpusa 27 konja sa opremom i potrebnim pratiocima za prijem artiljerijske municije koja je stigla za topove amerikanskog sistema.[40] Ako bi se u toku današnjeg dana uspostavila telefonska linija sa Nikšićem, pitaćemo da li je put ispravan, i ako bude put ispravan uputićemo veliki teretni automobil za prijem municije.

O svemu gore navedenom izvijestićete ovaj štab.

Po formiranju baterija, ostaćete tri dana u Bileći, a potom ćete preduzeti pokret za Gacko, gdje ćete se smjestiti i gdje će biti bolji uslovi za ishranu konja.

Po potrebi na pravcu Nevesinja potpomoći ćete sa jednom baterijom Južnohercegovačku operativnu NOU Grupu.

6. — **Štab divizije:**

Do postavljanja telefonske linije između Vilusa i Bileće, Gacka i Bileće, Dabra i Bileće i Trebinja i Bileće, nalaziće se u Bileći, a kada se ova linija uspostavi Štab Divizije će preći u Trebinje.

7. — **Divizijska bolnica:**

Biće u Bileći i tu će ostati do daljega naređenja.

8. — **Oblasni N. O. odbor:**

Nalaziće se do daljega u Trebinju.

9. — **Veza:**

Sve jedinice održavaće sa nama radio-vezu u za to određeno vrijeme a po potrebi će zakazivati i vanredne razgovore, kako bi mogle blagovremeno od nas dobivati direktive.

---

[38] Bliže o formiranju diviziona vidi dok. br. 31.

[39] O napadu na Grahovo i o njegovom zauzimanju 23. oktobra 1944. vidi tom III, knj. 8, dok. br. 192, 195 i 216.

[40] Riječ je o brdskim topovima američkog porijekla M 1-4, kal. 76.

Pismene izvještaje detaljne, jasne i precizne dostavljati svakih tri do četiri dana. Ne smije se dozvoliti, kao što je to do sada bio slučaj, da ovaj štab bude za duže vremena neobaviješten o izvjesnoj akciji ili da se poslije izvršene akcije ne podnese izvještaj. Svi izvještaji koji se upućuju ovome štabu treba da su povezani, jasni i da tačno predstavljaju situaciju koja na dotičnom sektoru vlada.

Svima našim jedinicama treba da je jasno da i mi dostavljamo izvještaje većim štabovima i da nije lijepo kada se u jednom izvještaju izvijesti o nečemu, a sa drugim izvještajem se to popravlja, pa je zbog toga potrebno da svi štabovi prije nego pošalju izvještaj da ga dobro pregledaju, jer i u administraciji treba da se ogleda disciplina.[41]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik,
Vojo Kovačević

M. P.

Načelnik štaba,
potpukovnik
Drago Đukanović

Dostavljeno:
Svima jedinicama ove divizije.

Š T A B
X. HERCEG. UD. BRIGADE N. O. V. JUGOSLAVIJE
Br. st. pov. br. 518
10/X 1944. g.
Bileća
Postupljeno a/a

[41] Štab 12. hercegovačke brigade je 15. septembra 1944. izvjestio, radiogramom, jedinice 29. NOU divizije da je Nevesinje zauzeto (vidi knj. 29, dok. br. 76, objašnjenje 2). Taj podatak nije bio tačan, pa je i to vjerovatno podstaklo Štab divizije da stavi tu primjedbu.

BR. 33

NAREĐENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 10. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA 27. I 38. DIVIZIJE ZA RUŠENJE KOMUNIKACIJA ZVORNIK — DOBOJ I ZVORNIK — SARAJEVO — VIŠEGRAD[1]

Š T A B
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 93/44
10. X. 1944.

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Položaj

V. Š. dostavio je naređenje sledeće sadržine: »Da bi se sprečilo bekstvo njemačkih trupa, kojima je otsečena otstupnica preko Beograda, naređujem da na Vašem sektoru porušite što solidnije sve komunikacije koje iz Srbije vode preko vaše teritorije ka zapadu. Sa rušenjem odmah otpočeti a angažovati i stanovnike. Tu dolaze komunikacije:

Put Zvornik — Tuzla — Doboj. Most u Zvorniku treba solidno porušiti.

Put od Zvornika i Drinjače — Vlasenica — Sokolac — Romanija — Sarajevo.

Pruga i put Višegrad — Pale — Sarajevo.

Za rušenje komunikacija preko Romanije i dolinom Prače izdvojite lako pokretne jedinice. Puteve rušiti po celoj dužini i u slučaju neprijateljskog povlačenja postavljati dubinske otpore, radi što dužeg usporavanja neprijateljskog kretanja.

Nemcima su prekinute sve veze i onemogućeno povlačenje iz Srbije prema severu. Ostaje jedino mogućnost da se od Kraljeva probiju ka Višegradu i iz Metohije preko Sandžaka ka Sarajevu.[2]

Obratite naročitu pažnju na komunikaciju Zvornik — Tuzla — Doboj.[3]

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 3-2, k. 1258.

[2] To su bili glavni pravci povlačenja Grupe armija »E«. Opširnije o ovoj grupi vidi knj. 29, dok. br. 81, objašnjenje 8.

[3] Citirano naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ nalazi se u knjizi primljenih depeša 3. korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 5, k. 408/A).

U vezi prednjeg naređujemo:

XXVII NOU divizija pristupiće odmah sistematskom rušenju komunikacije Han Pijesak — Vlasenica — Drinjača — Zvornik, i Zvornik — Snagovo — Caparde. Na komunikacijama postaviti minska polja. Nagazne mine i eksploziv za rušenje izvaditi iz baza na Milan Planini i oko Milića. Most preko rijeke Drine u Zvorniku potpuno porušiti. Most preko rijeke Drinjače u Drinjači pripremiti za rušenje, odnosno za palenje i ovaj porušiti u datom momentu. Sa ovim zadatkom zadužiti komandu mjesta u Drinjači.[4]

Ovaj zadatak izvršiti u što kraćem vremenu, imajući u vidu zadatak XX brigade na Romaniji.[5]

XXXVIII NOU divizija pristupiće odmah sistematski rušenju komunikacije Tuzla — Čelić — Brčko, i Tuzla — Doboj.[6]

Štabovi divizija o svakom rušenju izvještavaće ovaj štab.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NORODU!

Politički komesar,
pukovnik,
D.[7] Olbina

Komandant,
general-major,
V. Popović

M. P.

---

[4] O tome kako je ta divizija izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 75.

[5] Vidi dok. br. 75.

[6] Vidi dok. br. 39.

[7] Dane

Ш Т А Б
III корпуса НОВ Југославије
Пов.бр.- 93/44
10.X.1944

Штабу..XXXXLLL НОУ дивизије...

П о л о ж а ј

В.Ш.доставио је наређење следеће садржине: "Да би се спречило бегство немачких трупа,којима је отсечена ототупница преко Београда, наређујем да на Вашем сектору порушите што солидније све комуникације које из Србије воде преко ваше територије ка западу. Са рушењем одмах отпочети а ангажовати и становнике. Ту долазе комуникације:

Пут Зворник - Тузла - Добој. Мост у Зворнику треба солидно порушити.

Пут од Зворника и Дрињаче - Власеница - Соколац - Романија - Сарајево.

Пруга и пут Вишеград - Пале - Сарајево.

За рушење комуникација преко Романије и долином Праче издвојите лако покретне јединице. Путеве рушити по целој дужини и у случају непријатељског повлачења постављати дубинске отпоре,ради што дужег фоповравања непријатељског кретања.

Немцима су прекинуте све везе и онемогућено повлачење из Србије према северу. Остаје једино могућност да се од Чачка пробију ка Вишеграду и из Метохије преко Санџака ка Сарајеву.

Обратите нарочиту пажњу на комуникацију Зворник - Тузла -Добој."

У вези предњег наређујемо:

XXVII НОУ дивизија приступиће одмах систематском рушењу комуникације Хан Пјесак - Власеница - Дрињача - Зворник,и Зворник - Снагово - Цапарде. На комуникацијама поставити минска поља. Пагазне мине и експлозив за рушење извадити из база на Милан Планини и око Милића.Мост преко ријеке Дрине у Зворнику потпуно порушити.Мост преко ријеке Дрињаче у Дрињачи припремити за рушење,односно за паљење и овај порушити у датом моменту.Са овим задатком задужити команду мјеста у Дрињачи.

Овај задатак извршити у што краћем времену,имајући у виду задатак XX бригаде на Романији.

XXXVIII НОУ дивизија приступиће одмах систематски рушењу комуникације Тузла - Челић - Врчко,и Тузла - Добој.

Штабови дивизија о сваком рушењу извјештаваће овај Штаб.

Смрт фашизму - Слобода народу !

Политички комесар,
пуковник,

Командант,
генерал-мајор,

Fotokopija dokumenta br. 33

BR. 34

SAOPŠTENJE 5. KORPUSA NOVJ OD 10. OKTOBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA O REZULTATIMA NAPADA NA BANJU LUKU U DRUGOJ POLOVINI SEPTEMBRA[1]

Š T A B
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Dne 10 oktobra 1944 g.

Op. B. 633[2]

Ratno saopštenje o akciji na Banjaluku

Od 15 do 30 septembra 1944 g. jedinice 5 Korpusa NOVJ vodile su borbe sa neprijateljskim snagama razmještenim po uporištima i garnizonima na liniji Banjaluka — Ivanjska, Banjaluka — Kotor Varoš i Banjaluka — Gradiška. Direktni napad na sam neprijateljski garnizon u Banjaluci i Gradiškoj počeo je 18 septembra u 22 časa.[3]

Neprijateljske snage na čitavom ovom sektoru stajale su pod zapovjedništvom štaba 69 njemačke divizije[4] 69 armijskog korpusa, sa sjedištem na Petričevcu u Banjaluci, a na čelu sa general-majorom fon Döwitzom.[5] U sastavu ove neprijateljske operativne grupe nalazile su se slijedeće neprijateljske formacije.

Njemačke snage:

Štab 69 divizije	— oficira i podoficira	16
	— vojnika	400
	— avijatičara	250
Platzkomanda[6] Banjaluka		200
Snage SDP[7] (Sicherhsitsdienstpolizei)		180
V i VII SS Polizeibatallion[8]		1000
Ukupno		**2046**

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/3-7, k. 458/A.

[2] Na originalu dopisano zelenim mastilom.

[3] Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 80.

[4] Riječ je o Borbenoj grupi »Devic« (vidi knj. 29, dok. br. 111).

[5] Karl-Krebs fon Devic (von Dewitz). Bliže o njemu i o tome kako je zarobljen vidi knj. 29, dok. br. 111.

[6] Komanda mjesta (Platzkommandantur)

[7] Riječ je o njemačkoj policiji bezbjednosti (vidi dok. br. 21, objašnjenje 4).

[8] policijski bataljon

Ustaške snage:

III i IV bojna Prometnog Zdruga[9]	1400
2 satnije II stajaćeg zdruga	250
Ustaške posade logora Gradiška i Jasenovac	800
Ukupno	**2450**

Domobranske snage:

III Gorski Zdrug[10] sa III i XI pukovnijom	3000
II i XXII topnički sklop kao i doknadne bitnice VIII i XIII topničkog sklopa	500
Posadni sat i mjesno zapovjedništvo	300
V Lučka bojna i avijatičari	700
Ukupno	**4500**

Žandarmerijske i policijske snage:

Žandarmerijski puk	300
Policajci i agenti	600
Ukupno	**900**

Periferne njemačke snage:

3 pukovnija I Kozačke divizije	1200

Gornje neprijateljske snage bile su razmještene po slijedećim garnizonima i uporištima:

Banjaluka — branjena sa 4 odbranbena pojasa[11] (vanjski, unutarnji, citadela i isturene utvrđene tačke, kao Poljoprivredna škola, Petričevac, Trapisti, Kaštel, Ivanjska, Ramići, Zalužani, Trn, Klašnice, Laktaši, Maglajani, Aleksandrovac, Gornja, Srednja i Donja Topola, Bosanska Gradiška, Čelinac i Kotor Varoš). Sva ova uporišta bila su utvrđena i branjena sistemom žičanih prepreka, mina, rovova raznog tipa, bunkera od drveno-zemljanih do betonskih konstrukcija, kao i zgrada specijalno preuređenih za dužu odbranu sa izgrađenim puškarnicama i mitraljeskim gnijezdima.

Pored gornjih snaga u navedenim uporištima štab 69 njemačke divizije komandovao je neposredno ili posredno sa većim grupama milicije i četnika na sektorima Šimići — Motike, Kotor Varoš — Jošavka — Javorani. U toku višednevne borbe sa pravca Gradiške pristiglo je pojačanje nepoznate jačine po-

---

[9] Odnosi se na bojne 8. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga.

[10] Taj zdrug se poslije zauzimanja Banje Luke potpuno raspao. Brisan je iz ustaško-domobranskih formacija po naređenju Ministarstva oružanih snaga NDH od 18. oktobra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 31).

[11] Opširnije o organizaciji odbrane Banje Luke vidi zapovijest zapovjedništva 3. gorskog zdruga od 3. septembra 1944 (knj. 29, dok. br. 156).

glavnikovog tjelesnog zdruga pod nazivom »5 SS ustaška divizija«, ustaške oficirske i ustaške podoficirske škole iz Varaždina te dva bataljona njemačke SS policije sa sektora Vukovar — Osijek. Na prostoriji Aleksandrovac — Topola svo stanovništvo njemačke narodnosti, pa čak i neke žene primile su oružje za borbu protiv NOV.[12]

Tako, ne računajući neprijateljsku oklopnu motorizovanu diviziju[13] koja je pristigla 27 septembra sa pravca Sarajevo — Doboj — Derventa — Prnjavor i uzela učešća u borbama na liniji Klašnice — Banjaluka, učestvovalo je na neprijateljskoj strani oko 15.000 vojnika.

Borbe vođene na Banjaluci i gornjim uporištima bile su žestoke i žilave, a učešća su uzeli svi rodovi vojske i sve vrste modernog oružja, od pješadije i artiljerije do tenkova i aviona. Haubice su upotrebljavane od svojih najdaljih dometa do na 50 metara u uličnim borbama za citadelu.[14] Udarne i bombaške grupe probijale su se kroz zidove kuća da bi došle do pojedinog uporišta i likvidirale ga. Tenkovima su dovlačene mine težine do 500 kg. i minirana su pojedina uporišta. Upotrebljavane su vatrogasne pumpe za polijevanje benzinom i palenje pojedinih uporišta. Na izvjesnim malim prostorijama koncentrisana je vatra iz preko 30 artiljerijskih i 50 bacačkih oruđa. Brzo su opravljeni zarobljeni avioni[15] i upotrebljeni za bombardovanje i palenje Kaštela i mitraljiranje neprijateljskih kolona kao i borbu sa manjim neprijateljskim eskadrilama, u kojim je borbama 1 naš avion zapaljen. Tenkovi koji su među prvima se stavili na stranu NO vojske[16] uzeli su aktivnog učešća u svim fazama borbe, od blokade uporišta, zaštite nastupanja naše pješadije do dvoboja sa neprijateljskim tenkovima iako su ovi bili težeg naoružanja. Neka uporišta prelazila su za ovo vrijeme po tri puta iz ruke u ruku kao Klašnice, Donja Topola, a uporište Turske Dubrave zauzimano je 7 puta. Svi oblici borbe i taktike bili su primijenjeni. Od noćnog i dnevnog napada, uličnih borbi, manevra opkoljavanja, klinovanja, napada sa artiljerijskim pripremama i bez njih, juriša, nastupanja,

[12] Na pravcu Bosanska Gradiška — Banja Luka, u protivnapadu koji je neprijatelj preduzeo 25. septembra 1944, učestvovala je Borbena grupa »Panvic« (vidi knj. 29, dok. br. 151).

[13] Odnosi se na Borbenu grupu »Rudno«. Ona je bila jačine ojačanog puka (vidi knj. 29, dok. br. 151).

[14] Tako se nazivao utvrđeni blok zgrada u centru Banje Luke (vidi knj. 29, dok. br. 156).

[15] Od zaplijenjenih aviona formirana je vazduhoplovna eskadrila 5. korpusa NOVJ (vidi knj. 29, dok. br. 111, objašnjenje 15).

[16] Riječ je o tenkovskoj jedinici (3 tenka) 3. gorskog zdruga koja je prešla na stranu NOVJ. Od tih tenkova formirana je Tenkovska četa 5. korpusa NOVJ (vidi knj. 29, dok. br. 111).

gonjenja, povlačenja i protivnapada. Forsirana je r. Vrbas. Masovan heroizam i nečuvenu izdržljivost pokazala je naša vojska. Sve naše jedinice za čitavo ovo vreme nisu znale za san i odmor.

Borbe za pojedina uporišta tekle su ovim redom:

15/IX oslobođena je Ivanjska, 17/IX Klašnice i Ramići. Od 18. IX. do 21/IX u trodnevnoj upornoj i herojskoj borbi likvidirana su sva neprijateljska uporišta u Banjaluci u vanjskoj i unutarnjoj obranbenoj liniji, likvidirana citadela, utvrđena uporišta Trapisti, Petričevac, Poljoprivredna škola osim Kaštela. U noći 20 na 21 IX. oslobođeni su Zalužani, Trn i Čelinac. Nakon dvodnevne bitke u noći između 21 i 22 IX ponovno su oslobođene Klašnice i nastavljeno je gonjenje neprijatelja iz Laktaša i Maglajana do Aleksandrovca. 23. IX. po danu oslobođen je Aleksandrovac, 24. IX. Gornja a 25. IX. Srednja Topola. Od 26. do 28. IX. vodi se borba za protjerivanje neprijatelja iz Donje Topole prema Gradiškoj u Savu i preko Save. Neprijatelj je dovlačio na ovom pravcu pojačanja od Zagreba i Osijeka. Njegovi gubitci bili su veliki. Samo u jednom danu u toku jednog poslije podneva imao je u Aleksandrovcu na jednom odsjeku fronta 160 mrtvih i ranjenih, a u Gradiškoj preko 200. Neprijatelj ubacuje sve više avijacije u borbu. Naše snage preduzimaju najžešći napad 26. IX. u noći na Donju Topolu, Dubravu i Brezik. Brzo izbijanje njemačke oklopne divizije od Dervente i Doboja preko Prnjavora do Klašnica otvara novi front na Klašnicama. Njemci su nakon 24 sata borbe uspjeli da forsiraju r. Vrbas i uspostave mostobran uz masovnu podršku avijacije, te da nakon spajanja sa grupom od Gradiške nastupe prema Banjaluci, i spoje se 29. IX. s opkoljenom grupom u Kaštelu. Naše snage izvlače se na obronke i napadaju dalje prolazeće njemačke snage komunikacijom Banjaluka — Gradiška.

U dosadašnjim borbama zarobljen je čitav štab 69 njemačke divizije na čelu su general-majorom von Dewitzom. Štab III Gorskog zdruga na čelu sa zapovjednikom ppukovnikom Miletićem. Uhvaćen je razbojnik Blaž Gutić, ustaški šef policije za vrijeme pokolja, članovi ustačkog prijekog suda sa oko 600 ustaša, agenata i koljača.

Ubijeno, zarobljeno ili prešlo na stranu NOV oko 10.000.— neprijateljskih vojnika i oficira.

Potpuno su likvidirani III Gorski Zdrug, 69 njemačka divizija i 5 lučka bojna dok su sve ostale jedinice sa prostorija Banjaluka — Gradiška razbijene i pretrpjele veće gubitke.

Zaplijenjeno je 30 aviona, od toga 4 ispravna su prebačena na oslobođenu teritoriju,[17] 3 tenka, od toga 2 već sudjeluju u borbama, kao i preko 60 motornih vozila.

Zarobljeno je svo naoružanje, među kojim 25 topova, 50 bacača i 300 mitraljeza i p. mitraljeza i nekoliko hiljada pušaka.

Među plijenom do sada prebrojenim i sakupljenim nalazi se i 100.000.— l. benzina, 7 lokomotiva, 20 vagona razne municije kao i drugi trofeji, među kojima i ratne zastave SS bataljona, 60,000.000 — cigareta, 90 vagona razne hrane, veća količina radio-materijala i druge spreme.[18]

Borbe se dalje nastavljaju. Plijen i zarobljenici se još prebrojavaju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba
ppukovnik,
Vel.[19] M. Knežević

[17] Prebačeni su na aerodrom 5. korpusa kod Sanskog Mosta (vidi knj. 29, dok. br. 111, objašnjenje 15).
[18] Bliže o tome plijenu vidi knj. 29, dok. br. 111.
[19] Velimir

BR. 35

ZAPOVIJEST ŠTABA SREDNJOBOSANSKE NOU DIVIZIJE OD 10. OKTOBRA 1944. ŠTABU 18. SREDNJOBOSANSKE BRIGADE ZA NAPAD NA KOTOR-VAROŠ[1]

Š T A B
SREDNJO-BOSANSKE NOU DIVIZIJE
Op. Pov. broj sl.
dne 10. oktobra 1944. godine

Z A P O V I J E S T

Sekcija: Prnjavor — Banja Luka, razmj. 1 : 100.000

U vremenu kada se naša junačka Narodno Oslobodilačka Vojska susrela sa herojskom Crvenom Armijom koja je na svom velikom putu od Moskve i Lenjingrada u veličanstvenim borbama koje je imala, u kojima je zadala smrtonosni udarac njemačkoj ratnoj mašini i uništila na hiljade fašističkih vojnika, tenkova, topova i aviona. U tim najsretnijim danima o kojima smo mi govorili pune već tri godine pred jedinice naše divizije postavlja se u zadatak, da zauzmemo neprijateljsko uporište K. Varoš,[2] koje služi neprijatelju kao pretstraža Banj. Luke i uporište na koje se oslanjaju četničke bande na sektoru Liplja — Jošavke — Skendera [Vakufa] i Čemernice, koje svojim djelovanjem onemogućavaju vojnički i politički rad našim jedinicama. Oslobođavanjem Kot. Varoša i zauzimanjem Vrbanjske kotline stvara se bolja mogućnost za ishranu naših jedinica koje se nalaze na masivima.

PODATCI O NEPRIJATELJU

Prema prikupljenim podatcima neprijatelj jačine oko 660 vojnika naoružanih sa 1 brdskim topom, 1 protivoklopnim topom, 4 bacača 81 mm., 4 bacača 45 mm i 4 teš. mitraljeza kao i sa manjim brojem puš. mitraljeza, a osatlo pušaka,[3] brani Kotor Varoš.[4]

---

[1] Dokumenat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 20-5, k. 1421.

[2] Kotor-Varoš

[3] Trebalo bi da piše: a ostali i puškama.

[4] U Kotor-Varošu i bližoj okolini su se nalazile Posadna bojna 10. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i 2. bojna 11. gorske pukovnije (vidi knj. 29, dok. br. 57, objašnjenje 17).

Vjerovatna glavna obranbena linija neprijateljeva se proteže: kuća južnoistočno od k. 372 za 700 mt., k. 341 — bolnica u K. Varošu, džamija — Gradina [k. 778].

Teška oruđa postavljena su: *Kod Križa*[5], 1 brdski top, 1 protioklopni top, 1 bacač 81 mm i 1 teš. mitraljez. U **parku:** 1 bacač 81 mm., kod **bolnice:** 1 bacač 88 mm. i 1 teš. mitraljez. Kod **pećine:** istočno od škole 1 teš. mitraljez.

Kotor Varoš utvrđen je rovovima, bunkerima i trorednom žicom. Bunkeri se nalaze: Na Kr žu, jedan kod slikaričine kuće i kod drvenog mosta kao i na Podbrđu.

U okolini K. Varoša posednuta su od neprijatelja sledeća uporišta: **Podbrđe:** sa 90 nep. vojnika sa 1 bacačem 81 mm. i 1 teš. mitraljezom.

s. **Plitska:** sa 10 neprijateljskih vojnika.

s. **Sokoline:** sa 40 neprijateljskih vojnika.

s. **Bilice:** sa 15 neprijateljskih vojnika.

Ojačana XVIII. NOU Brigada napasti će neprijatelja u Kot. Varošu i na spoljnim uporištima K. Varoša u cilju likvidacije, uništavanja i zauzimanja K. Varoša kao i ostala uporišta.[6]

N A R E Đ U J E M O:

1) **Jedan bataljon XVIII Brigade.** Ojačan sa Uzlomačkim odredom[7] napasti će neprijatelja na Podbrđu, likvidiraće istog, a sa djelom snaga osiguraće se od pravca Banja Luke. Rušiće most kod škole na Svinjari.[8]

2) **Banjalučki partizanski odred.** Ojačan sa jednim bacačem mina iz Vlašićkog odreda[9] koga će po završenoj akciji vratiti odredu napasti će neprijatelja u Sokolinama i Viševicama i likvidiraće ga.[10] Po izvršenoj likvidaciji čistiće zemljište prema Badnju.

---

[5] To mjesto nije označeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na religioznu oznaku (zapis).

[6] Napad na Kotor-Varoš 11. oktobra nije uspio uslijed slabog sadejstva bataljona (vidi dok. br. 67). O organizaciji napada na Kotor-Varoš vidi i naređenje Štaba 18. srednjobosanske NOU brigade od 10. oktobra (Arhiv VII, reg. br. 19-5, k. 1421).

[7] Taj odred je formiran krajem septembra 1944. Bliže o tome vidi izvještaj Štaba Srednjobosanske NOU divizije od 8. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4-1, k. 1417).

[8] Nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[9] Opširnije o tome odredu vidi knj. 29, dok. br. 126, objašnjenje 13 i 14.

[10] Prema izvještaju Štaba Banjalučkog NOP odreda od 29. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 43/2-2, k. 1265) njegove dvije čete su 11. oktobra napale Sokoline. Ta akcija nije uspjela zbog nadmoćnosti nepri-

3) **Dva bataljona XVIII NOU Brigade.** Napasti će neprijatelja sa polaznog položaja za napad: k. 367 zaključno — Bukovac — Rujevska Glava isključno na dio njegovog položaja: usamljena kuća južnoistočno od kot. 341 za 700 mt. — k. 341 — Križ — bolnica u K. Varošu. Zona širenja: Desno k. 367, zaključno bolnica zaključno, lijevo do rijeke Vrbanje.

4) **Jedan bataljon XVIII Brigade, bez jedne čete.** Napasti će . . .[11]

BR. 36

ZAPOVIJEST ŠTABA 38. NOU DIVIZIJE OD 11. OKTOBRA 1944. ŠTABU 17. MAJEVIČKE I 21. ISTOČNOBOSANSKE BRIGADE ZA NAPAD NA ČETNIKE NA PROSTORU PRIBOJ — ZLO SELO I ZATVARANJE KOMUNIKACIJE ČELIĆ — TUZLA[1]

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE
Broj: 51.
11. X. 1944.

ŠTABU 17 I 21 NOU BRIGADE

Položaj

ZAPOVIJEST
(Sekcija Tuzla — Bijeljina 1 : 100.000)

Situacija: U toku današnjeg dana neprijatelj je vršio ispade s manjim snagama od Čelića potpomognut jačom artiljerijskom vatrom prema jedinicama 21 brigade.[2] Jedinice 21 brigade uspjele su zadržati svoje položaje i prema svim izgledima neprija-

jatelja. Odred je tom prilikom imao 2 mrtva, 3 nestala i 4 ranjena. Među ranjenicima su se nalazili komandant bataljona i pomoćnik komesara bataljona. Odred je u to vrijeme, prema pregledu brojnog stanja (koji se nalazi kao prilog izvještaju) imao štab, 1. bataljon, Udarnu četu i Intendanturu, sa ukupno 182 borca, a od naoružanja: 9 mitraljeza, 90 pušaka, 9 automata i 3 pištolja, s odgovarajućom količinom municije.

[11] Redakcija nije uspjela pronaći završetak zapovijesti i to je označila sa tri tačke.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4-2, k. 1258.

[2] Prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 11. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. 365 — 369) taj napad su izvršili dijelovi 27. SS puka 13. SS divizije »Handžar«. Bliže o tome vidi dok. br. 39.

telj je otstupio u Čelić. Na liniji Vukosavci — Priboj — Zajednica — Zlo Selo — Ploča nalaze se četničke bande Kerovića,[3] slabog morala, ukupno jačine do 400 boraca.

Zadatak: naših jedinica je razbiti četničke bande na gore pomenutoj prostoriji a potom se postaviti na liniju Lopare — Zajednica — Ploča sa zadatkom daljnjeg ofanzivnog djelovanja prema četničkim bandama i zatvaranjem komunikacije Čelić —Tuzla.[4]

Radi izvršenja gore izloženog

NAREĐUJEMO:

17 brigada: Kreće 12 o. mj. najkasnije u 1 sat poslije pola noći sa dosadašnje prostorije u dvije kolone. Zadatak: razbiti nepr. četničke bande u Zajednicama i na Ploči. Po izvršenju ovoga zadatka brigada će zauzeti sledeći raspored: jedan bataljon Ploča, k. 700. Zadatak ovog bataljona je osigurati pravac od Busije i Zlog Sela. Sa ostala dva bataljona postaviti se: Gornja Lipovica, tj. jedan bataljon u Gornjoj Lipovici na najpodesnijem mjestu, gdje će biti i štab divizije, a jedan bataljon orijentisati na kosi iznad Priboja. Zadatak ovog bataljona je da djeluje ofanzivno i da razbije četničke bande ukoliko bi se ove nalazile u Priboju ili ma gdje u bližoj okolini. Do dolaska 21 brigade na Zajednice — Svetiljku[5] držati izvjesne dijelove na Svetiljki koji će služiti kao prihvat jedinicama 21 brigade.[6]

21 brigada: Kreće sa dosadašnje prostorije 12 o. mj. najkasnije u 2 časa poslije pola noći opštim pravcem: Narančići — Mačkovac — Lopare. Po izbijanju u Lopare ostavlja jedan bataljon na kosama iznad Lopara sa desne strane ceste Tuzla — Brčko. Zadatak ovog bataljona je da čvrsto zatvori cestu od Čelića. Sa ostala 2 bata-

---

[3] Odnosi se na potporučnika Radivoja Kerovića, tzv. »vojvode majevičkog«. Ovaj je u to vrijeme bio komandant okruga majevičkog, a nešto kasnije i komandant 2. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa (vidi knj. 29, dok. br. 137, objašnjenje 19).

[4] Potpunije o zadacima 38. NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 24 i 33.

[5] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[6] Bliže o tome kako je 17. majevička NOU brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 39; Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259: izvještaj njenog štaba od 14. oktobra 1944.

ljona brigada će se postaviti: Zajednice, držeći Svetiljku, a izvjesne dijelove orijentisati prema Vukosavcima i Kamenitom Brdu. Štab ove brigade težiće da najkasnije u svanuće zaposjedne ove položaje.[7]

Štab divizije sa div. bolnicom: Kreće sa dosadašnjeg mjesta 12 o. mj. u 3 časa i smjestiće se u Gornjoj Lipovici u blizini k. 475.[8] Dijelove 21 brigade uputićemo na Zajednice u toku sutrašnjeg dana.

Opšte napomene: Vezu s ovim štabom održavati putem patrola koje trebaju biti jače i radio-stanicom prema već postojećem rasporedu. Štabovi brigada inicijativno će u duhu situacije međusobno sadejstvovati. U odnosu prema četnicima biti do najveće mjere odlučan. Ne upuštati se u dulja pripucavanja i trošak mun.cije, već ih jednim odlučnim napadom razbiti i progoniti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar	Načelnik štaba	Komandant,
potpukovnik,	major	potpukovnik,
V. Rolović		

M. P.

---

[7] Opširnije o tome kako je 21. istočnobosanska NOU brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 39; Arhiv VII, reg. br. 5-9, k. 1259: izvještaj njenog štaba od 14. oktobra 1944.

[8] Štab 38. NOU divizije (prema njegovom operacijskom dnevniku), sa divizijskom bolnicom i prištapskim dijelovima, od 13. do 16. oktobra se nalazio u s. Božićima (vidi Arhiv VII, reg. br. 54/10-5, k. 1258).

BR. 37

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 12. OKTOBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O NAPADU NA TRAVNIK[1]

ŠTAB
X DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Str. pov. br. 152
Dne 12/X 1944.

Operacijski izvještaj o
napadu na Travnik 30. IX.
— 1. X. 44.—

ŠTABU V KORPUSA OP.

1) 30. IX. 1944. u 18 sati snage ove divizije izvršile su napad na neprijateljsko uporište Travnik i istodobno na uporišta Bilu, Divjak, Han Kumpaniju i stražaru br. 2 kod Šafradina.

2) Neprijateljske snage:

— u Travniku: 350 ustaša Kupreške bojne, 450 ustaša novomobilisanih, 500 domobrana, 120 žandarma i policajaca, 1 domobranska baterija sa 6 topova (100, 80 i 75 mm), 5 protuoklopnih topova 37 mm, 5 minobacača 81 mm, 5 teških mitraljeza i oko 50 puškomitraljeza;[2]

— u Dolcu: 100 ustaša XXIX. ustaške bojne;

— u Bili: 60 ustaša XXIX. ustaške bojne;

— U Divjaku: 40 ustaša XXIX. ustaške bojne;

— u Han Kumpaniji: 200 ustaša XXIX. ustaške bojne;

— u stražari 2: 40 ustaša XXIX. ustaške bojne;

— u Lašvi: 2 njem. kompanije za osiguranje želj. pruge Zenica — Visoko;[3]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24-2, k. 854.

[2] U Travniku i bližoj okolini u to vrijeme su se nalazili: 5. bojna 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (bivša 29. ustaška bojna iz Bugojna), Stožer Brzog zdruga sa dijelovima 2. i 3. bojne, 2. doknadna gorska bojna 3. doknadnog zdruga, 1. bitnica (baterija), 5. i 6. satnija 1. bojne 8. posadnog zdruga, dijelovi Kupreške ustaške bojne, oružnički vod 5. oružničke pukovnije i oko 450 Nijemaca (vidi knj. 29, dok. br. 126, objašnjenje 4). Dva bataljona Brzog zdruga, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 4. oktobra 1944, upućena su prema Slavonskom Brodu i Dugom Selu (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 189—194). O tome vidi i dok br. 57.

[3] U Lašvi se u to vrijeme nalazila i 4. satnija 17. žestre bojne (željezničkog stražarskog bataljona) Stožera »D« odsjeka sa oklopnim vlakom »Lašva« (vidi knj. 29, dok. br. 157).

— u Zenici: 2 satnije ustaša II. prometne bojne XI. zdruga i 150 Nijemaca, većinom Čerkeza i gestapovaca iz sastava »P. E.« divizije;[4]

— na pruzi Lašva — Travnik jedan oklopni voz.

Vlastite snage:

VII. brigada, Travnički,[5] Jajački[6] i delovi Vlašićkog odreda,[7] artiljerijski divizion[8] i 1 vod protuoklopnih topova 37 mm. Dva bataljona IX. brigade kao divizijska rezerva u s. Stojkovići.

Ostale snage IX. brigade i glavnina Vlašićkog odreda zatvarali su pravce od Zenice i Busovače i napadale uporišta Bilu, Divjak, Han Kumpanija i stražaru br. 2 k/Šafradini.

3.) Napad na grad vršila je VII. brigada s tim što je sa glavninom snaga napadala sa jugo-zapadne strane, a sa III. bataljonom izvršila napad sa jugo-istočne strane u cilju stvaranja breše na tom delu neprijateljske spoljne odbrane i upada u grad. Po stvorenoj breši od III. bataljona upad u grad sa te strane izvršila bi dva bataljona IX. brigade iz divizijske rezerve. Na severnu, zapadnu i južnu stranu spoljne odbrane, prema priloženom planu, vršen je demonstrativan pritisak u cilju prikrivanja neprijatelja, da bi se jedinicama koje napadaju omogućio lakši prodor u grad.

Na jugo-zapadnom i jugo-istočnom delu neprijateljske odbrane, bataljoni VII. brigade izvršili su prodor kroz spoljni pojas neprijateljske odbrane, i 3 bataljona VII. brigade upala su u zapadnu periferiju grada. Na ovom delu neprijatelj je dao žilavi otpor i potpomognut jakim baražom artileriske i bacačke vatre kao i oklopnim vozom uspio je da izbaci naše snage iz grada.

Prodor postignut na sektoru III. bataljona nije iskorišćen. Bataljoni iz divizijske rezerve nisu na vreme intervenisali, pa

---

[4] U Zenici su se u to vrijeme nalazili: 3. i 5. satnija i oklopni vlak »Zenica« 17. žestre bojne, 15. i 17. satnija 4. bojne i dijelovi 2. bojne 11. ustaškog stajaćeg djelatnog (»prometnog«) zdruga, 782. turkestanski bataljon, 105. izviđački bataljon 5. SS brdskog armijskog korpusa, 7. SS samohodni (jurišni) divizion 7. SS divizije »Princ Eugen« i, vjerovatno, jedan od bataljona za osiguranje. Opširnije o tome vidi dok. br. 27 i 57; knj. 29, dok. br. 126.

[5] i [6] Bliže o tim odredima vidi dok. br. 38 i 43; knj. 29, dok. br. 126.

[7] Vlašićki NOP odred je bio pod komandom Srednjobosanske divizije do 27. septembra, kada je, po naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ, stavljen privremeno pod komandu 10. divizije (vidi dok. br. 66 i 133; knj. 29, dok. br. 126). Odred je, 25. oktobra 1944. stavljen pod komandu 4. NOU divizije (vidi dok. br. 51).

[8] Odnosi se na Artiljerijski divizion 10. NOU divizije. Divizion je formiran po naređenju Štaba 10. NOU divizije od 6. septembra 1944 (vidi dok. br. 132).

ovaj bataljon nije bio u stanju da produži sa upadom u grad, i time [je] data neprijatelju mogućnost da manevrom izbaci naše snage sa toga sektora. Posle ovoga usledilo je povlačenje naših snaga iz grada.

Dva bataljona IX. brigade i glavnina snage Vlašićkog odreda u toku napada na Travnik uspešno su suzbili manju neprijateljsku intervenciju istočno od Travnika i onesposobili za saobraćaj komunikaciju Travnik — Busovača.

4.) Snage VII. brigade po upadu u grad nisu se razvile u cilju ovladivanja pojedinim delovima grada, nego su na liniji prodora prihvatili frontalnu bitku, mesto da manevrom zaobiđu i rastroje neprijateljsku komandu. Radi toga što je prodor u grad usledio samo sa jedne strane, neprijatelj je bio u mogućnosti da pregrupiše svoje snage i da konačno naše snage prisili na povlačenje.

Dva bataljona iz divizijske rezerve nisu ubačena na brešu na sektoru III. bataljona VII. brigade radi toga, što štab divizije nije imao punu preglednost o postignutim uspjesima na tom sektoru.

Napominjemo da je štab IX. brigade povukao jedan bataljon iz divizijske rezerve upotrebivši ga za likvidaciju uporišta Bila — Divjak, i ako je divizijskom zapovešću tačno naglašeno da bataljoni IX. brigade imaju prvenstveno da se upotrebe za korišćenje postignutog prodora i upada u grad, a kao drugostepeni zadatak sprečavanje intervencije iz pravca Zenica — Busovača.

Pored iznetog, nedostatak artileriske municije i gusta magla onemogućila je efikasnost i preciznost naše artileriske vatre, a naročito ućutkavanje neprijateljske artiljerije koja je snažno potpomagala svoju pešadiju.

5.) Gubitci:

neprijateljski:	— ubijeno	61	
	— ranjeno	119	
	— zarobljeno	1	
	svega	181	izbačeno iz stroja;
vlastiti:	— mrtvi	21	
	— ranjeni	64	
	— zarobljeni	1	
	— nestali	10	
	svega	96	izbačeno iz stroja.

6.) Plen: 1 teški mitraljez, 12 pušaka, 2 pištolja, 10 vojničkih noževa, 1 rezervna mitraljeska cev, 21.500 puščanih metaka, 30 ručnih bombi, 1 telefon, 9 pari odela i 30 vojničkih porcija.

7) Uništeno: 2 teška mitraljeza, 2 puške, 10.000 puščanih metaka, 1 bunker, 1 betonski cestovni most, 5 propusta i 300 m želj. pruge.

8.) Raspored i zadaci jedinica posle akcije:

Štab X. divizije u D. Vakufu.

VII. brigada na liniji s. Varošluk — s. Turbe — s. Pulac zatvara pravac Travnik — D. Vakuf.

IX. brigada na prostoriji jugo-istočno od komunikacije Travnik — Busovača kontroliše ovu komunikaciju i zatvara pravce Travnik — Busovača i Travnik — Rastovo.

Artileriski divizion u s. Komar.

9.) Za napad na ovo uporište potrebno je bilo angažovati dve brigade.

Po upadu u grad potrebno je bilo brzo razviti jedinice u cilju ovlađivanja pojedinim delovima grada i ne dozvoliti zadržavanje naših jačih delova pred pojedinim uporištima, koje je trebalo blokirati i zaobilaziti. Specijalne udarne i bombaške grupe nisu došle do izražaja.

Rukovođenje operacijama bilo je neelastično i štabovi bez dovoljno preglednosti nad situacijom. Veza između pojedinih jedinica bila je slaba, naročito između III bataljona i štaba brigade. Iako su naši borci pokazali veliku požrtvovanost i hrabrost, odbivši 10 protujuriša kupreške milicije, zapaženo je da ne koriste dovoljno zaklone i da se ne snalaze u borbi u gradu.

I pored toga što smo imali tačna obaveštenja o neprijateljskim snagama u Travniku i što smo imali detaljan plan spoljne i unutrašnje odbrane Travnika, našim jedinicama pored iznetog nedostajala je udarnost i upornost i radi toga je ova akvija neuspela.

10) Prilog: divizijska zapoved za napad Str. Pov. br. 140 od 27. IX 44.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar	Načelnik štaba	Komandant
p. pukovnik,	p. pukovnik	pukovnik:
sl. ots.	**Hotić**[9]	**Milorad**[10]

M. P.

[9] Mesud
[10] Mijatović

BR. 38

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 13. OKTOBRA 1944. ŠTABU 10. DIVIZIJE ZA RASFORMIRANJE JAJAČKOG I TRAVNIČKOG NOP ODREDA I FORMIRANJE JAJAČKO-TRAVNIČKOG NOP ODREDA[1]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
br. 2000
Dne 13/X 1944. god.

ŠTABU X DIVIZIJE

Radi popune vaših brigada rasformiraćete dosadašnji Jajački i Travnički odred. Ljudstvo ovih odreda rasporediti u brigade.

Od Travničkog odreda zadržati dve čete od po 50 ljudi, a od Jajačkog odreda jednu četu od 50 ljudi i oformiti Jajačko-travnički odred. Od rukovodioca iz dosadašnjih štabova odreda postaviti štab novog odreda, kao i odrediti i postaviti komande četa u ovom odredu. Preostale rukovodioce iz štabova dosadašnjih odreda staviti na raspoloženje i uputiti ovom Štabu.

Novoformirani odred će biti pod komandom te divizije i pored ostalih zadataka vršiti mobilizaciju na sektoru Jajce — Travnik.[2]

Po ovome postupiti odmah.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,

Zamjenik komandanta
pukovnik
N.[3] Karanović

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 22-3, k. 458/A.

[2] O dejstvima toga odreda poslije formiranja vidi izvještaj njegovog štaba od 24. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 2-5, k. 854).

[3] Nikola

BR. 39

IZVJEŠTAJ ŠTABA 38. DIVIZIJE OD 13. OKTOBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORU LOPARE — VUKOSAVCI — JABLANICA[1]

ŠTAB XXXVIII NOU DIVIZIJE
Broj: sl.
13.X.1944.

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Položaj

8. o.mj. naša divizija odnosno 17 i 21 brigada postavila se na prostoriju Lopare — Vukosavci — Jablanica — Vakuf sa zadatkom čišćenja četničkih i zelenokadrovskih bandi i zatvaranja pravca Čelić — Tuzla. Usput su naše jedinice razbile četničke bande vojvode Kerovića sa kojima je i on bio.[2]

9. o.mj. Neprijatelj je napao naše jedinice i to iz Koraja sa 2 satnije SS uz pomoć četnika kod Vukosavaca.[3] Istovremeno je uslijedio napad na 21 brigadu od Čelića kod Vakufa i Šibošnice.[4] U ovom napadu veličina neprijatelja je oko 200 SS-ovaca i toliki broj četnika. Kontranapadom naših jedinica neprijatelj je vraćen nazad prema Čeliću,[5] dok se iz Vukosavaca sam povukao.

10 i 11 o.mj. slijedili su ponovni napadi, naročito od strane Čelića sa jačim snagama SS, potpomognutim zelenim kadrom

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24-3, k. 1258.

[2] Odnosi se na četnike Majevičkog četničkog korpusa (vidi dok. br. 52).

[3] Neprijatelj je tada izvršio napad na kolonu u čijem su se sastavu nalazili Štab 17. majevičke NOU brigade sa prištapskim dijelovima i 1 bataljonom. Tom prilikom je uništena brigadna arhiva, dok je 1. bataljon imao 1 poginulog (vidi dok. br. 52; Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259: izvještaj Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944). U Koraju se u to vrijeme nalazio 1. divizion 13. SS art. puka, dok se jugoistočno od Koraja, na prostoriji Zabrđe — Bogutovo Selo, nalazio 2. bataljon 27. SS puka 13. SS divizije »Handžar« (vidi dok. br. 24, objašnjenje 4). Prema tome, taj napad su, vjerovatno, izvršili dijelovi 2. bataljona.

[4] Prema izvještaju Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 14. oktobra 1944, taj napad neprijatelj je izvršio na položaje 2. i 3. bataljona. U napadu je učestvovalo oko 100 četnika i isto toliko pripadnika 13. SS divizije »Handžar«. Neprijatelj je imao 4 mrtva (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-9, k. 1259). O tome vidi i dok. br. 52.

[5] U Čeliću se u to vrijeme nalazio 3. bataljon 28. SS puka 13. SS divizije »Handžar« (vidi dok. br. 24, objašnjenje 4).

i četnicima. U ovim napadima neprijatelj je do maksimuma koristio artiljeriju i minobacače, tako da je na jedan bataljon 21 brigade za 3—4 časa borbe bačeno oko 200 granata iz haubica. Oba ova napada neprijateljska bila su odbijena kontranapadom 21 brigade, tako da je u Vakufu na pojedinim tačkama došlo do borbe prsa o prsa.[6]

12. o. mj. uslijedio je ponovni napad na 21 brigadu sa još jačim snagama. Uz podršku vrlo žestoke artiljerijske vatre neprijatelj je uspio da potisne jedinice 21 brigade prema Mitrovićima i Visori. Tako je ova brigada postavila se na liniju Visori — Velika Njiva — k. 712, sa isturenim dijelovima prema Šibošnici i Vakufu.[7] Majevička brigada za ovo vrijeme protjerala je četnike oko Zajednice i Ploča i bočno sadejstvovala sa 21 brigadom.[8]

Za vrijeme ovih borbi naši gubici su: oko 30 izbačenih iz stroja, od kojega 6 mrtvih, a ostali su većim brojem lakše ranjeni. Neprijateljski gubici prema dobivenim izvještajima iznose najmanje oko 100 izbačenih iz stroja.

Naša je namjera bila da se 11 o.mj. sa jednom brigadom pokrenemo prema Priboju i Tobutu i dalje sa ciljem čišćenja pomenute prostorije od četničkih bandi, dok bi sa jednom

[6] Na položaje 2. bataljona 21. istočnobosanske NOU brigade 10. oktobra napadali su dijelovi 27. SS puka, a u protivnapadu su učestvovali 2. i 3. bataljon, koji su tom prilikom imali 4 ranjena i 2 mrtva (dva automata je raznio neprijateljski mitraljez). U ponovljenom napadu, 11. oktobra, učestvovalo je oko 500 neprijateljskih vojnika, koji su napadali u tri kolone, potpomagani snažnom artiljerijskom vatrom. Neprijatelj je tom prilikom potisnuo 21. istočnobosansku brigadu na liniju Strnča — Pantići. U tim borbama njeni gubici su iznosili: 1 mrtav, 3 ranjena i 3 nestala (vidi dok. br. 36 i 52; Arhiv VII, reg. br. 5-9, k. 1259: izvještaj Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 14. oktobra 1944).

[7] U tom napadu (12. oktobra) na položaje 21. istočnobosanske NOU brigade učestvovalo je oko dvije čete pripadnika 13. SS divizije »Handžar« (oko 350 vojnika) i četnici Leteće i Brčanske brigade Majevičkog četničkog korpusa. Potpomagan snažnom artiljerijom, neprijatelj je uspio da potisne brigadu na liniju Stublić — Velike Njive — Visori — Mitrovići — trigonometar 522. U toj borbi 21. istočnobosanska NOU brigada je imala: »... 20 koje mrtvih, ranjenih i nestalih...« Izgubljen je i 1 puškomitraljez, a borac koji je pokušao da ga izvuče tom prilikom je poginuo (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-9, k. 1259: izvještaj Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 14. oktobra 1944).

U vezi sa zajedničkim akcijama Nijemaca i četnika početkom oktobra 1944. na području Majevice, u obavještenju Majevičkog četničkog korpusa od 3. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11282), između ostalog, piše:

»... Nemci su preduzeli juče opštu ofanzivu protiv crvenih i tu smo se i mi angažovali u cilju iskorišćavanja (daju municiju za sve koji se bore). Borba se vodi na Majevici i oko Janje...«

[8] Iz izvještaja Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944. ne vidi se da je ova brigada sadejstvovala sa 21. istočnobosanskom NOU brigadom (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259).

brigadom kontrolisali pravac prema Tuzli, postavljajući je na sektor Vukosavci — Lopare. Ali zbog jače aktivnosti neprijatelja od Čelića, naročito starim drumom, odustali smo momentalno od te namjere kako bi spriječili eventualno iznenađenje Tuzli. Prema našoj procjeni ne izgleda nam da neprijatelj ima namjeru vršiti upad u Tuzlu, ali to se ne bi smjelo u potpunosti isključiti s obzirom [na] situaciju u Srbiji i mogućnosti izvlačenja neprijatelja iz Srbije ovim pravcem, odnosno komunikacijom Zvornik — Tuzla.

Naše namjere za dalje su, ukoliko neprijatelj prema našoj procjeni ne bi imao namjeru sa jačim snagama vršiti ispad na Tuzlu, da se postavimo sa jednom brigadom na liniju Lopare — Vukosavci, a sa jednom bi vršili čišćenje prostorije Tobut — Priboj — Peljave i po mogućnosti dalje od strane četničkih bandi.[9]

Neprijatelj koji je prodro od Čelića sada se nalazi: Oštro Brdo — Pantići i manji dijelovi u Navioci. Večeras jedinice 21 brigade u koordinaciji sa 17 brigadom vrše napad na ovog neprijatelja.

U vezi vaše zapovijesti[10] pristupili smo temeljitom rušenju obiju komunikacija. Vršimo prokopavanje ceste, pravljenje prepreka itd. Svi mostovi uglavnom su potrgani i popaljeni. Za ovaj posao angažujemo civile. Jutros 13. o.mj. neprijatelj je napao 17 brigadu[11] od Čelića preko Mačkovca i Lopara jednim dijelom, a drugim dijelom prema Mitrovićima na 21 brigadu. Detaljni izvještaj o ovoj borbi od 17 brigade do ovoga časa još nemamo, dok 21 brigada je zadržala svoje položaje. Štab divizije sa teškim dijelovima pomjerio se je iz Jablanice do 21 brigade i sada se nalazi u Božićima — katolička Obodnica.

Prema dobivenim podacima neprijatelj je dovukao od Srnica nešto teške artiljerije, tako se sada na Oglavku u neposrednoj blizini Čelića nalazi 5 haubica sa dosta artiljerijske municije. Pokretne jedinice SS-ovaca sa kojima smo vodili borbu raspolažu sa dva brdska topa. Na liniji Čelić — Koraj — Zabrđe — Bijeljina i Brčko ukupne snage SS-ovaca su

---

[9] O daljim dejstvima 38. NOU divizije vidi dok. br. 52.

[10] Vidi dok. br. 33.

[11] Odnosi se na jedan vod iz 17. majevičke NOU brigade koji se nalazio u izviđanju prema s. Vakufu i tom prilikom se sukobio sa njemačko-četničkom patrolom jačine oko 20 vojnika. U tome sukobu poginuo je poručnik Živan Đorđić (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259).

oko 6—7 hiljada. Ostali dio 13 SS-divizije nalazi se sa druge strane Save.[12]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
potpukovnik,

M.P.

Komandant
potpukovnik,
F.[13] **Herljević**

[12] Raspored jedinica 13. SS divizije »Handžar« 13. oktobra 1944. na tome području je bio sljedeći: Bataljon za vezu u Gunji (do 19. septembra bio u Brčkom); Izviđački bataljon u Janji (do 4. oktobra bio u Bijeljini); Štab 27. SS puka u Koraju, 1. bataljon u Modranu (do 9. oktobra nalazio se u Suhom Polju), 2. bataljon od 19. septembra na prostoriji Zabrđe — Bogutovo Selo, a 3. bataljon u rejonu Janjare — Obrijež (do 9. oktobra nalazio se u Janji); Štab 28. SS puka u Brki, 1. bataljon od 6. oktobra u Srnicama (do tada bio u Srebrniku), 2. bataljon u Doboju (do 9. oktobra nalazio se u Sokolu), 3. bataljon od 6. oktobra u Čeliću (do tada se nalazio u Šatorovićima); Štab 13. art. puka u Brčkom, 1. divizion u Koraju, 3. divizion u Rajevom Selu, 4. divizion u Gunji; Protivtenkovski divizion u to vrijeme Nijemci su razoružali. Opširnije o tome vidi dok. br. 24; Arhiv VII: depešu njemačke 2. tenkovske armije od 28. avgusta 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, sn. 1017), dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 25. i 29. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. 1013—1018 i 1126—1130) i od 4, 6. i 9. oktobra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. 189—194, 214—218 i 315—320), kao i ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjelenja Grupe armija »F« (dio dnevnika za 17. novembar 1944. — mikrofilm NAV-N-311, reg. br. F-191, sn. br. 342—344).

[13] Franjo

BR. 40

IZVJEŠTAJ ŠTABA 39. DIVIZIJE OD 13. OKTOBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PODRUČJU BANJE LUKE[1]

ŠTAB
39 DIVIZIJE V. KORPUSA
NOV
Pov. Br. 355, 13 X 1944 god.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja —

ŠTABU V. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE — OP

Izvještaj o akcijama ove Divizije u mjesecu septembru 1944 godine.

1.IX.1944

XIII KNOU brigada sa svojim snagama na prostoriji Mageljdo[2] — Gerzo[3] i dijelom u Dolovima. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

XV KNOU brigada sa dijelovima na teritoriji Slivna — Dobrnja i s drugim dijelovima na sektoru Gornjeg Pervana i Meline. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

XVI KNOU brigada. II. bataljon ove Brigade napadnut je od Kotor-Varoš — milicije i četnika[4] u jačini 140 ljudi. U s. Varjačama i Debelom br. Isti su razbijeni. Neprijatelj je imao 6 mrtvih i 1 zarobljenog četnika. Naši bez gubitaka. Plijen 1 puška. Sa dijelom IV. bataljona vršen je pretres s. Krmine. Ubijen je 1 četnik a 1 zarobljen. Plijen 1 puška i 50 metaka.

Zmijanski NOP odred. Na prostoriji Slivno — Konatari. Dodira s neprijateljem nije bilo.

Mrkonjićki NOP odred. Bez promjene.

---

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 35-2, k. 1265.

[2] Treba: Magaljdol.

[3] Treba: Gerzovo.

[4] Odnosi se na četnike Vrbaske brigade Srednjobosanskog četničkog korpusa. Opširnije o tome (i dejstvima 16. krajiške brigade u septembru) vidi izvještaj njenog štaba od 6. oktobra (Arhiv VII, reg. br. 16-2, k. 1289) i četničke izvještaje od 1. i 2. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V: 12175 i 12178).

2.IX.1944 **XIII KNOU brigada.** Dodira sa neprijateljem nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjene.

XVI KNOU brigada bez promjene.

Zmijanski NOP odred bez promjene.

Mrkonjički NOP odred bez promjene.

3.IX.1944 **XIII KNOU brigada** bez promjene.

XV KNOU brigada na prostoriji Piskavica.[5] Patrola 1. bataljona upućena u Dragočaj radi izviđanja, ista je ubila 2 milicionera. Zaplijenjena 1 puška (lovačka). Udarna grupa opkolila 4 četnika u s. Ševama i ubila dvojicu. Zaplijenite 2 puške, 100 metaka, 5 ručnih bombi.

XVI KNOU brigada bez promjena.

Zmijanski NOP odred bez promjena.

Mrkonjićki NOP odred bez promjena.

4.IX.1944 **XIII KNOU brigada** bez promjena.

XV KNOU brigada. 1. bataljon vodio borbu sa jednom satnijom legionara pojačanom sa milicijom. Neprijatelj je izišao iz garnizona Ivanjske i borba se vodila na K. Kiku.[6] Neprijatelj je odbijen uz nepoznate gubitke. Naši gubitci 1 ranjen.

XVI KNOU brigada. II bataljon napao neprijateljsko [uporište] Sokoline i Badanj. Napad nije uspio. Ubijeno 6 milicionera, a ranjena 3. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plen 3 puške. Istovremeno je neprijatelj napao IV. bataljon iste brigade. Neprijatelj je razbijen uz gubitke 7 mrtvih milicionera i 8 ranjeno. Naši gubitci 1 mrtav i 5 ranjenih.

Ostale snage ove Divizije bez promjena.

5.IX.1944 **XIII KNOU brigada** bez promjena.

XV KNOU brigada. I i II bataljon vodio je borbu sa jednom satnijom legije, koja je izišla iz garnizona Ivanjske[7] na Šušnjarici. Neprijatelj je razbijen uz gubitke 14 mrtvih, 2 zarob-

---

[5] Brigada je, prema zapovijesti Štaba 39. NOU divizije od 1. septembra 1944, imala zadatak da sa te prostorije zatvori sve pravce od Banje Luke ka Prijedoru (vidi knj. 29, dok. br. 8 i 31).

[6] Ta kosa se nalazi sjeverozapadno od Banje Luke.

[7] U tome garnizonu se nalazila 1. bojna 3. gorske pukovnije 3. gorskog zdruga. Ona se 13. septembra 1944. predala 4. bataljonu 6. krajiške brigade 4. NOU divizije (vidi knj. 29, dok. br. 31, objašnjenje 25).

ljena i broj ranjenih nepoznat. Naš 1 ranjen. Plijen 4 puške, 1 pištolj, 8 ručnih bombi i 800 metaka.

XVI KNOU brigada sa dva bataljona vršen je pretres s. Javorani — Ljubačevo — Mehovci.[8] Ubijena 3 četnika i 3 ranjena. Naši bez gubitaka. Plijen 3 puške.

Ostale snage bez promjene.

6.IX.1944 **XIII KNOU brigada** bez promjena.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, sa manjim dijelom snaga vršen pretres sela Vrbanjaca. Ubijen 1 četnik.

Kod ostalih snaga ove Divizije bez promjena.

7.IX.1944 **XIII KNOU brigada,** 2 čete u zasjedi kod s. Kneževića, vodile borbu sa Nijemcima. Ubijeno 6 neprijateljskih vojnika. Broj ranjenih nepoznat. Naši bez gubitaka. Plijen 2 »šarca«, 5 pušaka i 1 pištolj.

XV KNOU brigada, snage ove brigade dočekale su neprijatelja, koji je po zauzeću Prijedora od naše NOV imao namjeru da se probije ka Ivanjskoj. Borba se vodila oko želj. stanice Piskavice. Neprijatelj se povukao uz gubitke: 21 mrtav, 10 ranjenih. Vlastiti gubitci 1 ranjen. Plijen: 10 karabina, 1 pištolj i 1100 metaka.

XVI KNOU brigada bez promjena, kao i ostale snage ove Divizije.

8.IX.1944 **XIII KNOU brigada** bez promjena.

XV KNOU brigada patrola 1 bataljona ubila 2 Nijemca i 2 ustaša koji su pobjegli iz Prijedora sa namjerom da se probiju u Ivanjsku. Plijen 2 puške, 200 metaka.

XVI KNOU brigada, II bataljon napao neprijateljsko uporište Badanj. Napad nije uspio. Ubijeno 6 milicionera, a 16 ranjeno. Naši gubitci: 3 ranjeno.

Zmijanski i Mrkonjićki NOP odred bez promjena.

[8] Na tome sektoru nalazili su se četnici Vrbaske brigade Srednjobosanskog četničkog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12202: izvještaj njenog štaba od 8. septembra 1944. o borbi sa 16. krajiškom NOU brigadom).

9.IX.1944 **XIII KNOU brigada**, snage I bataljona ušle su u Jajce koje je neprijatelj napustio.[9] IV bataljon na prostoru s. Ivanjske vodio borbu s Nijemcima. Neprijateljski gubitci: 7 mrtvih, broj ranjenih nepoznat. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška.

XV KNOU brigada vodila borbu sa jednom satnijom legije, koja je izišla iz garnizona Ivanjske prema Milakoviću. Neprijatelj je odbačen nazad u Ivanjsku uz nepoznate gubitke. Vlastitih gubitaka nije bilo. Sa drugim dijelom snaga vodila je borbu na Krninu [k. 661] sa jednom satnijom ustaša i 80 milicionara. Neprijatelj je odbačen uz gubitke: jedan mrtav ustaša. Naši gubitci: 1 lakše ranjen. Plijen: 1 puška i 50 metaka.

XVI KNOU brigada kao i ostale snage ove Divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

10.IX.1944 **XIII KNOU brigada,** snage I bataljona krenule su za neprijateljem i ušle bez otpora u D. Vakuf.

XV KNOU brigada, II bataljon vodio borbu sa jednom satnijom legije koja je izišla iz Ivanjske na Šablju. Neprijatelj je odbijen nazad uz gubitke: 1 ranjen. Naši gubitci 1 mrtav.

Ostale snage ove Divizije bez promjena.

11.IX.1944 **XIII KNOU brigada** sa manjim snagama vodila borbu sa četnicima na prostoriji s. Trijebova. Ubijen je jedan četnik. Zaplijenjena 1 puška i 50 metaka.

XXV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada kao i ostale snage ove Divizije nisu imale dodira s neprijateljem.

12.IX.1944 **XIII KNOU brigada** je manjim snagama vodila borbu sa četnicima na prostoriji s. Trijebovo. Ubijena 3 četnika, zaplijenjena 1 puška, 7 okvira za mitraljez i 200 puščanih metaka.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada sa 2 bataljona napala neprijatelisko uporište Badanj i K. 758. Neprijatelj je razbijen i zbačen s položaja. Ubi-

[9] Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 57.

jeno 7 milicionera, a 14 ranjeno. Naši gubitci: 1 poginuo i 11 ranjeno. Plijen: 1 puška i 817 puščanih metaka.

Zmijanski odred bez promjena.

Mrkonjićki NOP odred sa svojim snagama krenuli na sektor Pljeva — Pljev. Podovi, sa ciljem da dočekamo III Trivunčićevu četničku brigadu,[10] koja se kretala od Janja prema Pljevi. Neprijatelj je zaobilaznim putem ispod šume Debela kosa prebacio se na sektor Dragnić--Podovi. Naše isturene patrole imale su vatreni dodir s neprijateljem. Gubitaka nije bilo ni sa jedne strane. Zaplenjen 1 pištolj.

13.IX.1944

XIII KNOU brigada bez promjene.

XV KNOU brigada krenula u akciju na četnike u prostoru Piskavica — Bukvaluk — Rekavica. Naišli su na jednu grupicu četnika u s. Šibovima. Isti su razbijeni uz gubitke: 4 mrtva i 1 zarobljeni četnik. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 pištolj i 3 ručne bombe.

XVI KNOU brigada, neprijatelj u jačini od 120 ljudi izvršio napad na četu IV bataljona kod Boljanića. Neprijatelj je četu iznenadio i ista je bila zbačena s položaja. Neprijateljski gubitci 5 mrtvih i 2 ranjena. Naši gubitci 3 ranjena, od kojih je jedan zarobljen. Izgubljen je jedan mali bacač.

Zmijanski NOP odred, vršili akciju na četnike kod Pavlovca, gdje se nalazio štab II četničke brigade.[11] Posle kraće borbe isti su razbijeni. Neprijateljski gubitci 2 mrtva, 2 ranjena. Zarobljena 3 četnika. Plijen 3 karabina, 5 bombi i 800 puščanih metaka.

Mrkonjićki NOP odred bez promjena.

14.IX.1944

XIII KNOU brigada, I bataljon vodio borbu sa četnicima, na Dragnić-Podovima.[12] Ubijena 3, ranjena 5 četnika. Naši gubitci: 1 ranjen. Plijen: 1 puška i 60 metaka.

---

[10], [15] i [20] Odnosi se na 3. brigadu Bosanskokrajiškog četničkog korpusa. Komandant ove brigade bio je Mitar Trivunčić.

[11], [18] i [23] Odnosi se na 2. brigadu Bosanskokrajiškog četničkog korpusa. Njen komandant bio je Pavle Mutić.

[12] i [13] Na tome sektoru su se nalazili četnici Bosanskokrajiškog četničkog korpusa.

II bataljon pri pokretu iz Krupe za Rekavicu vodio borbu sa četnicima. Ubijeno 4, a ranjeno 7 četnika. Naši gubitci: 2 ranjena.

III bataljon vodi borbu na sektoru Han-Kola.[13] Ubijena 2, a ranjena 8 i zarobljena 2 četnika. Plijen: 1 pištolj.

Ostale snage ove Divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

15.IX.1944 **XIII KNOU brigada.** I bataljon sa Pljevskim odredom[14] vodio borbu s III-om četničkom brigadom[15] na prostoriji Podgorije. Neprijatelj je razbijen uz gubitke: 5 mrtvih, 3 ranjena i jedan zarobljen četnik. Plijen: 1 puška i 60 metaka.

XV KNOU brigada, III bataljon ove brigade naišao na četničku patrolu jačine 6 ljudi u s. Čifluku. Ubijeno 5 četnika a 1 zarobljen četnik. Plijen: 5 pušaka i 200 metaka.

XVI KNOU brigada IV bataljon prebacujući se iz s. Zubovića u s. Krmine sukobio se sa četnicima jačine 40 ljudi.[16] Isti su razbijeni uz gubitke: 1 ubijen, a 1 zarobljen. Plijen: 1 puška i 20 metaka.

Zmijanski NOP Odred bez promjena.

Mrkonjički NOP Odred[17] vodio borbu na sektoru Dragnić — Podgorija sa četnicima. Neprijatelj je bio prisiljen na otstupanje. Neprijateljski gubitci: 2 ranjena. Naši bez gubitaka.

16.IX.1944 **XIII KNOU brigada,** sa II bataljonom vršen domonstrativni napad na Banja Luku, vodila se borba sa Mutićevom četničkom brigadom.[18] Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši gubici jedan mrtav i jedan ranjen. Plijen: 52 granate za minobacač i 1350 puščanih metaka.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, jedan bataljon sa Banjalučkim Odredom vodio borbu u s. Krmi-

---

[14] i [17] Potpuni naziv jeste: Mrkonjićko-pljevski NOP odred.

[16] U izvještaju Vrbaske četničke brigade od 16. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12251) u vezi s tim piše:

»... Snage II bataljona ove brigade, koje su bile u Krminama, izvukle su se u Ljubačevo bez borbe zato što su partizani nabrzo upali u Krmine, a nisu poznavali snage neprijatelja ...«

nama sa 801. četničkom brigadom.[19] Jačine 800 ljudi. Ubijeno 20 četnika, broj ranjenih nepoznat. Naši gubici: 1 mrtav a 1 ranjen. Plijena nije bilo.
Jedna četa kretala se pravcem Poljice — Rekavica. Pri prelazu preko rijeke Vrbasa zarobljen je 1 četnik.

Ostale snage ove divizije bez promjena.

17.IX.1944 **XIII KNOU brigada** I bataljon vodio borbu sa III. četničkom brigadom[20] na prostoriji s. Trijebovi. Neprijatelj je razbijen uz gubitke 3 mrtva i 5 ranjenih. Naši bez gubitaka.

XV KNOU brigada vodila borbu s neprijateljem na uporištu Petričevcu kod B. Luke. Borba je trajala 3 sata i nakon žilavog otpora neprijatelja brigada se povukla u M. Prnjavor. Neprijateljski gubici nepoznati. Naši gubici: 3 mrtva i 15 ranjenih.

Istoga dana 1. bataljon vodio borbu s 250 milicionera, 50 ustaša i 40 domobrana između Motika i Dragočaja. Neprijatelj je imao namjeru da razbije naše snage, ali je zaustavljen i povraćen u Dragočaj i Motike. 14 mrtvih a broj ranjenih nepoznat i 1 zarobljen. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijen: 7 pušaka, 600 puščanih metaka, 80 okvira za puškomitraljez, 5 ručnih bombi.

XVI KNOU brigada bez promjena.

Zmijanski NOP Odred bez promjena.

Mrkonjićki NOP Odred vodio borbu sa četnicima u blizini Trijebova. Isti je poslije kraće borbe bio prisiljen na odstupanje. Neprijateljski gubitci: 5 ranjenih.

18.IX.1944 **XIII KNOU brigada**, u 22 časa otpočeo je napad na B. Luku. I bataljon kreće pravcem prema Gornjem Šeheru u vidu klina prema »Crnoj kući«, potpomognut s jednim bataljonom XVI brigade.

IV bataljon napada spoljnu odbranu Lauša i poslije borbe od tri sata uz pomoć drugog

[19] Borba je vođena protiv Vrbaske četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12173 i reg. br. BH-V-12251: operacijski dnevnik te brigade za 16. septembar). Broj »801« označava staru šifru za tu brigadu. Njena tadašnja šifra je bila: 311 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11850: naređenje Srednjobosanskog četničkog korpusa od 8. maja 1945).

bataljona iste brigade i dijelova XVI brigade uporište je likvidirano. Neprijateljski gubitci: 15 mrtvih ustaša, broj ranjenih nepoznat. Zarobljeno je 30 neprijateljskih vojnika.

Snage II. bataljona na čelu klina likvidirale su bolnicu i Sokolski dom i izbile su na liniju glavne ulice (Banski park). Najjači je otpor bio kod mjesta na rijeci Crkvini, gde je borba trajala 1 sat. Na spoljnoj odbrani nalazila se ustaška posada koja je davala ogorčen otpor. Naše snage prešavši Crkvinu i žicu, izvršile su juriš i izbacile neprijatelja.

III bataljon do spoljne odbrane kretao se pozadi II bataljona, gdje je pomagao iste u likvidaciji, a potom klinovao pravcem ka glavnoj ulici (Hotel Palas) pročistivši uporišta, žandarmerijski puk i želj. stanicu.

I bataljon u Gornjem Šeheru zarobljava jednu satniju domobrana sa celokupnim naoružanjem. U daljnjem nadiranju na liniju spoljnje odbrane (Hiseti), ustaška posada iz bunkera davala je jak otpor, koji je poslije 45 minuta likvidiran, nakon čega su snage bataljona u tri pravca prodrle ka centru grada (Park Palas) i usput likvidirale pojedine otporne tačke.

XV KNOU brigada: sa dva bataljona vođena borba u Han Kolima i Rekavici sa cijelim četničkim korpusom.[21] Nakon čega je banda protjerana u Gornji Šeher. Neprijateljski gubitci 11 mrtvih, broj ranjenih nepoznat. Naši gubitci 1 ranjen. Plijen 3 puške, 200 puščanih metaka.

XVI KNOU brigada, IV bataljon vodio borbu sa četnicima u s. Karanovcu.[22] Neprijatelj je protjeran uz gubitke 3 ranjena. Jedna četa koja je imala zadatak da potpomogne izvlačenje snaga iz obruča izgubila je vezu sa bataljonom. Dva bataljona koja se prebacivala

[21] Petnaesta krajiška NOU brigada je, vjerovatno, vodila borbu protiv 1. i 3. krajiške brigade Bosanskokrajiškog četničkog korpusa, pošto je njegova 2. brigada, sa Vrbaskom četničkom brigadom, vodila borbe kod Karanovca protiv 16. krajiške NOU brigade.

[22] Ta borba je vođena protiv četnika Vrbaske brigade Srednjobosanskog četničkog korpusa i 2. brigade Bosanskokrajiškog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12268: izvještaj Vrbaske četničke brigade od 18. septembra 1944).

preko Vrbasa napadnuta su od četnika sa Osmače. IV bataljon je iste protjerao. Neprijateljski gubitci nepoznati. Vlastiti gubitci 2 ranjena. Sa jednim dijelom svojih snaga vodila je borbu na prostoriji s. Rekavice sa četnicima. Ubijeno 6 četnika. Plijen: 400 metaka.

I bataljon sa bataljonom XIII brigade obrazuje navalni klin sa zadatkom probijanja neprijateljske vanjske odbrane Banjaluke, pravcem Gornji Šeher, glavna cesta Crna kuća. Po likvidaciji spoljne odbrane bataljon skreće od Crne kuće kraj sreza u pravcu gradske opštine i Kaštela. Neprijateljski gubitci 4 mrtva i 10 ranjenih i 28 zarobljenih. Naši gubitci: 2 lakše ranjena. Plijen: 42 puške i 1500 met.

III bataljon kretao se od Božića prema Bukvaluku i ciglane do »Crne kuće«, gdje se pridružio bataljonu XIII brigade i sa istim nastavio prodiranje prema gimnaziji. Plijen: 1 strojnica, 2 pištolja i 6 pušaka. Zarobljena su 3 oficira i 12 domobrana.

IV bataljon na Šibovima je razbio 2 bunkera. Neprijateljski gubitci nepoznati. Vlastiti: 1 mrtav i 2 ranjena. Plijen: 9 pušaka, 3 pištolja i 2200 metaka. Zarobljeno 9 domobrana.

Ostale snage ove divizije bez promjena.

19.IX.1944 **XIII KNOU brigada**, II bataljon zaposeo je liniju »Palas«, Gimnaziju i potpomognuo napad XVI brigade na Kaštel, i sprečavao neprijateljsko povezivanje između Citadele i Kaštela. Jedan dio snaga upućen je pravcem Palas — Napretkova zadruga — logor »Kulina bana« — most na Vrbasu (Rebrovac). Usput su razoružali »samovozni sat«. Istim su snagama XVI brigade likvidirali logor »Kulina bana«.

II bataljon drži opsadu Kaštela. III bataljon je čistio severoistočni dio grada i izbio pred samu »Citadelu«, gdje su potpomogli snage XVI brigade i likvidirali istu.

XV KNOU brigada, bez promjena.

XVI KNOU brigada, sa svojim snagama drži položaje jednim dijelom, od Vrbasa do vatrogasnog spremišta prema Kaštelu, i gradskoj opštini. Sa drugim dijelom drži položaj od

bivšeg »Balkan« kina do Vrbasa prema Kaštelu. Sa jednim dijelom vodi manje borbe oko Lauša. Neprijateljski gubitci: 3 mrtva i 10 ranjenih. Plijen: 1 t. mitraljez, 4 puške, 2 pištolja i 3200 metaka.

Ostale snage nisu imale dodira sa neprijateljem.

20.IX.1944 **XIII KNOU brigada** sa jednim bataljonom na liniji s. Šušnjari, hvatao je razbijene njemačke vojnike i tom prilikom ubio 7 Nijemaca. Sa dva bataljona napao je aerodrom i likvidirao ga (Hrvatski aerodrom). Po tom su produžili ka njemačkom aerodromu. Jedan bataljon držao je opsadu Citadele i vodio borbu sa Nijemcima, koji su se probijali iz opsade. U Frankopanskoj i Gundulićevoj ulici vođena je borba prsa u prsa u kojoj je ubijeno 91 neprijateljskih vojnika i oficira i 90 zarobljeno.

XV KNOU brigada sa jednim dijelom snaga vodila borbu sa Mutića brigadom,[23] jačine 200 ljudi u Rekavici. Isti su protjerani ka Karanovcu uz gubitke 8 mrtvih, 6 ranjeno i 2 su se utopila u Vrbasu. Plijen: 1 puška i 200 puščanih metaka.

XVI KNOU brigada, sa jednim bataljonom vođena je borba oko Lauša. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši gubitci: 5 mrtvih i 6 ranjeno. Plijen 30 pušaka, 4 pištolja i 4800 metaka. Sa dva bataljona držali opsadu Kaštela.

21.IX.1944 **XIII KNOU brigada** sa svojim snagama: na liniji Zalužani, Trn, Klašnice sa zadatkom hvatanja i likvidacije grupica ustaša i Nijemaca koji su se krili. Patrole II bat. zarobile su njemačkog generala von Devica, sa pratnjom od 5 vojnika, a izviđačka četa zapovjednika ustaške policije Blaža Gutića.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada sa 3 bataljona drži opsadu Kaštela, jedan bataljon odlazi u Saračicu sa zadatkom osiguranja magacina i logora. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši gubitci: 1 borac ranjen. Plijen: 20 pušaka i 2 pištolja. Zarobljena 23 neprijateljska vojnika.

Ostale snage ove Divizije bez promjene.

22.IX.1944 **XIII KNOU brigada** kao opšta rezerva na prostoriji Glamočani — Klašnice.[24] Dodira sa neprijateljem nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada na istim položajima. Neprijateljski gubitci: 1 mrtav, broj ranjenih nije poznat. Naši bez gubitaka. Zarobljena 2 njemačka oficira. Plijen: 3 puške.

Ostale snage ove divizije nisu imale dodira s neprijateljem.

23.IX.1944 **XIII KNOU brigada** bez promjene.

U napadu na Banjaluku i uporišta do Klašnica neprijateljski gubitci iznose: 203 mrtva, 240 ranjenih i 260 zarobljenih. Naši gubitci: 19 mrtvih i 56 ranjenih vojnika. Plijen: 650 pušaka, 6 puškomitraljeza, 6 raznih »šaraca« i jedan t. bacač, 3 m. bacača, 35 pištolja, 15 strojnica, 300 defanzivnih bombi i 12 raketnih pištolja.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada i dalje na blokadi Kaštela. Neprijateljski gubitci: 2 mrtva, 5 zarobljenih. Vlastiti gubitci: 2 ranjena. Plijen: 3 puške, 10000 metaka, 100 signalnih metaka.

Ostale snage ove divizije bez promjena.

24.IX.1944 **XIII KNOU brigada** sa tri bataljona u zajednici sa snagama VIII i XVIII[25] brigade izvršila je napad na neprijateljsko uporište: Šibića han, Gornja Topola, proterale neprijatelja na liniju Srednja i Donja Topola. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši gubitci: 1 mrtav, 2 ranjena, 2 nestala.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, sa dva bataljona vršen napad uz pomoć tenkova[26] na položaje oko gradske opštine. Napad nije uspio. Neprijateljski gubitci nepoznati. Zarobljeno je 8 nep. voj-

---

[24] Ta brigada se na tome sektoru nalazila, privremeno, u sastavu Operativne grupe 5. korpusa NOVJ. Bliže o ovoj grupi vidi knj. 29, dok. br. 112.

[25] Odnosi se na 18. srednjobosansku brigadu Srednjobosanske NOU divizije. Ona je takođe u to vrijeme bila u sastavu Operativne grupe 5. korpusa NOVJ (vidi knj. 29, dok. br. 112).

[26] Riječ je o tenkovima iz Tenkovske čete 5. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 4).

nika. Vlastiti gubitci 5 mrtvih i 10 ranjenih. Plijen: 5 pušaka.

Ostale snage ove divizije bez promjena.

25.IX.1944 **XIII KNOU brigada** sa svojim snagama preko dana držala položaj na liniji Donja Topola i odbila neprijatelj. napad. Zatim sa ostalim jedinicama napadala uporište u cilju konačne likvidacije. Zauzeto je nekoliko rovova i bunkera. Uporište se nije moglo likvidirati. Neprijateljski gubitci su nepoznati. Naši gubitci: 1 mrtav i 11 ranjenih. Plijen: 3 puške i 300 metaka.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada na istom položaju. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši gubitci: 2 ranjena.

Ostale snage ove divizije bez promjena.

26.IX.1944 **XIII KNOU brigada**, sa dva bataljona vršen napad na neprijateljsko uporište Sr. Topola kod crkve. Sa dva druga bataljona vođena borba sa ustašama koji [su] potisnuli snage XVIII brigade. Uporište nije likvidirano. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši: 6 mrtvih, 22 ranjena i 2 nestala.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada sa snagama na istim položajima (oko Kaštela). Neprijateljski gubitci: 3 mrtva. Vlastiti: 1 oficir poginuo.

Ostale snage ove divizije bez promjena.

27.IX.1944 **XIII KNOU brigada** sa dva bataljona držana na liniji Sr. Topola, dok su druga dva bataljona povučena na liniju G. Topola — Mašići. Neprijatelj je u jačini 3000—4000 ljudi[27] napao naše položaje, usled čega su se naši povukli na liniju s. Romanovci. Jedan bataljon u zasjedi kod s. Mašića dočekao je neprijatelja i sa bliskog rastojanja razbio neprijateljsko desno krilo. Neprijateljski gubitci su nepoznati. Vlastiti gubitci: 8 mrtvih, 8 ranjenih i 14 nestalih. Avionska bomba zatrpala je 2 protivtenkovske puške i t. mitraljez »breda«.

[27] Riječ je o Borbenoj grupi »Panvic«. Bliže o njoj vidi knj. 29, dok. br. 151.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada sa dva bataljona na blokadi »Kaštela«. Neprijateljski gubitci: 1 mrtav. Vlastiti gubitci: 1 mrtav, 1 ranjen. Plijen: 2000 metaka.

Ostale snage nisu imale dodira sa neprijateljem.

28.IX.1944 **XIII KNOU brigada** na prostoriji Laktaši[28] — Romanovci. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada sa svojim snagama povukla se iz Banjaluke i zauzela nove položaje na liniji Šibovi — Bukvaluk i novi Šeher.[29] Do borbe nije dolazilo.

Ostale snage ove divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

29.IX.1944 **XIII KNOU brigada** sa svojim snagama prebacila se na sektor Dragočaj — Motike. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

XV KNOU brigada bez promjena.

XVI KNOU brigada, dva bataljona vodila borbu sa neprijateljem u Pištelićima i K. 303. Neprijateljski gubitci: 6 mrtvih, broj ranjenih nepoznat. Naši gubitci: 5 mrtvih i 1 ranjen.

Ostale snage ove divizije bez promjena.

30.IX.1944 **XIII KNOU brigada** sa svojim snagama prebacila se na sektor Motike — M. Prnjavor. Dodira s neprijateljem nije bilo.

Ostale snage ove divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU U TOKU MJESECA SEPTEMBRA:

1.— *Gubitci* a) neprijateljski: 415 ubijenih
413 ranjenih
482 zarobljena

1 310 svega izbačeno iz stroja

[28] Riječ je o selu Laktaši - Ilidža.
[29] Na karti 1 : 100.000 piše: Šeher (Gornji i Donji).

	b) vlastitih	66 poginulih 206 ranjenih 26 nestalih	
		298 svega izgubljenih	
2.— Plijen	a) oružje	1. teški mitraljezi	3
		2. puške „	19
		3. strojnice . . .	23
		4. pištolja . . .	15
		5. teš. bacači . .	2
		6. pušaka . . .	724
		7. prot. kol. top[30] (neispravan) . .	1
		8. laki bacači . .	3
		9. raketnih pištolja	12
		10. vojničkih noževa	2
	b) municija	1. puščane . . .	160670
		2. ručne bombe .	271
		3. granate za t. bacač	395
		4. granate za lak. bacač	260
		5. magacin mina .	1
		6. prob. gr. za prot. kol. top. . . .	36
		7. udar. gr. za pr. top[31]	24
		8. signalnih metaka	500
		9. strojnički . .	1500
	c) oprema	1. kutija za red. »švarcloze« . .	12
		2. redenika . . .	12
		3. okvira za p. mitraljez	50
		4. opasača . . .	640
		5. fišeklija . . .	356
		6. p. mit. ranaca .	344
		7. ranaca običnih	427
		8. torbica . . .	376
		9. šinjela . . .	629
		10. odijela . . .	693

[30] Protivkolski (protivtenkovski) top
[31] Udarne granate za protivkolski (protivtenkovski) top.

		11. pari cipela . .	679
		12. pari veša . . .	284
		13. pari čarapa . .	300
		14. ćebadi . . .	112
		15. šat. krila . . .	118
		16. pari čizama . .	1
	d) ostalo	1. kuna	6052000
		2. konja	52
		3. kola	3
		4. sedala	7
		5. cigareta . . .	300000
		6. telefona . . .	5
		7. telef. kabla . .	4 km.
		8. goveda . . .	50
		9. svinja	50
3.— uništeno		1. bunkera . . .	5
		2. kamion sa vojnicima . . .	1

4.— *Raspored jedinica*
30.IX.1944

Štab divizije Plavšići

XIII KNOU brigada sa svojim snagama nalazi se na prostoriji Saračica, M. Prnjavor i Čokori, sa zadatkom zatvaranja pravca Banjaluka — Bronzani Majdan.

XV KNOU brigada sa svojim snagama na prostoriji Ponir — Jagara sa zadatkom čišćenja i uništavanja četničkih bandi.

XVI KNOU brigada sa jednim dijelom svojih snaga na prostoriji u Bukvaluku sa zadatkom zatvaranja pravca Šeher — Han Kola[32] (zaseok Čavići). Sa jednim bataljonom u Han Kolima sa zadatkom zaštite divizijske intendanture i izbjeglica iz Banjaluke.

Sa ostalim dijelom snaga u s. Goleši sa zadatkom kontrolisanja Šibova i prvih padina prema Banjaluci.

Zmijanski NOP odred sa dijelom svojih snaga kod Krupe na Vrbasu sa zadatkom kontrolisanja gazova preko Vrbasa. Ostali dio snaga na prostoriji Sitnice sa zadatkom osiguranja komunikacija B. Luka — Čađavica.

[32] Na karti 1 : 100.000 piše: Kola.

Mrkonjićki NOP odred u s. Bubnjevi,[33] Dragnić—Podovi[34] sa zadatkom pronalaženja četničkih ostataka petorki.

5.— *Zaključci:* U prvoj polovici prošlog mjeseca snage naše divizije nisu imale jači borbeni kontakt sa neprijateljem. Jedinice XIII brigade sa dva bataljona nalazile su se na blokadi neprijateljskog uporišta Jajca, ali nisu mogle preduzeti likvidaciju uporišta, koje [je] bilo minirano. Ostala dva bataljona XIII. brigade aktivno su razbijali manje četničke grupacije na sektoru Manjače i Dragnić-Podova potpomažući Zmijanski i Mrkonjićki odred u borbi. Snage XV brigade za taj period nalazile su se u Centralnoj Bosni i imale su zadatak da u sadejstvu sa Banjalučkim odredom razbijaju četnike na sektoru između Vrbanje i Vrbasa. Brigada je imala više manjih sukoba sa četnicima i milicijom na sektoru Kotor Varoši i jednu jaču borbu sa 801 četničkom brigadom u Krminama, u kojoj su četnici bili raspršeni, ali se rezultat razbijanja četničke brigade nije mogao u dovoljnoj meri iskoristiti, jer je brigada dobila zadatak u vezi sa Banjalučkom akcijom da se prebaci na lijevu obalu Vrbasa. Za vrijeme boravka XVI brigade na sektoru Centralne Bosne nisu postignuti veći uspjesi protiv četnika, jer je brigada bila razvučena na širokom sektoru od Šipraga do Jagara, a i radi toga što je jedan bataljon iste brigade morao davati zaštitu bolnici, pozadinskim i vojnopozadinskim organima na tom sektoru. Pored toga XVI brigada prilazila je zadatku razbijanja četnika sa nedovoljnim iskustvom tako da upotreba danonoćnih zasjeda nije bila efikasna.

Snage XV brigade za taj period vodile su borbu sa dijelovima I i II četničke brigade[35] i sa manjim snagama iz Ivanjske.

Druga polovina mjeseca ispunjena je borbom oko likvidacije Banjalučkog garnizona i

[33] Na karti 1 : 100.000 postoje Bubnjevske livade i Bubnjevske poljane.

[34] Odnosi se na s. Dragnić Podovi.

[35] Odnosi se na 1. i 2. brigadu Bosanskokrajiškog korpusa.

uporišta na komunikaciji Banjaluka — Gradiška.

U poslednjim akcijama snage naše divizije znatno su porasle, a naročito ulaskom domobrana u naše jedinice. U borbama za Banjaluku došao je do izražaja visoki borbeni elan kod XIII i XVI brigade kao i zalaganje svih rukovodioca i boraca da se zadatak do kraja izvrši.

U ovim borbama uočeno je:

1. Da su naše jedinice, a naročito XIII brig. uspjele u priličnoj mjeri da savladaju tehniku sadejstva svih vrsta oružja u napadu, ali ne u potpunosti.

2. Uočeno je da snage XIII. a naročito snage XVI. brigade nemaju dovoljno iskustva u borbi za grad, što se odrazilo u pojavi nepotrebnih žrtava, naročito kod XVI brigade za vrijeme blokade Kastela. Borci se još uvijek ne znaju služiti u dovoljnoj mjeri zaklonima, koji im pružaju kuće, ne znaju u dovoljnoj mjeri izbjegavati brisane ulice, iskorištavati dvorišta i bašte. Neprijateljski bacači donijeli su nam veliki broj žrtava boraca (od jedne bacačke mine ranjeno je 8 drugova).

3. Borbe koje su vođene u prva dva dana bile su uporne, a kasnije je izdržljivost i upornost naših jedinica popuštala, djelomično radi umora, naročito kod XVI brigade, a i radi žrtava koje su se nepotrebno gomilale.

4. U napadu naše su snage pokazale visoku borbenu sposobnost, ali je uočena i slabost u dočekivanju i razbijanju neprijateljskih kontrajuriša, tj. budnost naših jedinica za vrijeme borbi u gradu nije bila dovoljna.

5. Jedinice u nastupanju nisu vodile dovoljno računa o rezervama tako da je ponekad pojava i manjeg broja neprijateljskih vojnika za leđima naših jedinica bila dovoljna da unese dezorganizaciju u našim bataljonima (slučaj sa XIII brigadom kod Topole).

6. Uočeno je također da naše jedinice u dnevnim borbama ne raspolažu sa dovoljno znanja i manevarske sposobnosti.

7. Tehnika planskog povlačenja snaga sa unapred pripremljenim prihvatnim položajima također nije savladana.

Akcija za Banjaluku i borbe vođene poslije evakuacije Banjaluke obogatile su naše jedinice iskustvom koje je poslednjih dana prerađeno[36] u XVI i XIII brigadi. Ove su borbe specijalno koristile XVI brigadi za prekaljivanje njenih boraca i rukovodioca. Pridolazak boraca iz domobranskih jedinica[37] i priličan broj novomobilisanih daju novi polet našim rukovodiocima i jedinicama. Borci iz domobranskih jedinica kroz borbu saživljavaju se sve više sa našim borcima a i dobar broj domobranskih oficira pokazao se u borbama vrlo dobro, a pojedini se već ističu kao sjajni borci i rukovodioci. Akcija za Banjaluku probudila je aktivnost kod svih naših rukovodioca i dala im pune mogućnosti za rad, a specijalno za mobilizaciju na sektoru gdje je do sada odziv na mobilizaciju bio vrlo slab.

XV brigada i Zmijanski NOP odred također su znatno porasli. Kao problem za naše jedinice ostaje i dalje prekaljivanje naših jedinica kroz borbu i uzdizanjem našeg komandnog kadra od desetara pa na više.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar ppukovnik, Vojo Stupar s.r.	M.P.	Komandant pukovnik, Vojo Todorović s.r.

Da je prepis vjeran svome originalu, tvrdi i ovjerava,

Načelnik štaba
ppukovnik
Jovo Pavić

---

[36] Treba: prorađeno.

[37] Drvarsko-petrovačkom NOP odredu predalo se 7. septembra 1944. oko 565 domobrana iz 1. lovačke pukovnije 2. lovačkog zdruga. Oni su, po naređenju Štaba 5. korpusa, raspoređeni u jedinicama 39. divizije. Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 61.

BR. 41

ZAPOVIJEST ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 17. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA 4. I 10. DIVIZIJE DA PRIPREME JEDINICE ZA NAPAD NA TRAVNIK[1]

ŠTAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Str. pov. op. br. 972
Dne 17 okt. 1944

ZAPOVIJEST

(Sekcije: Travnik, Zenica, Konjic — 1 : 100.000)

1. *Opšta situacija.* Prodorom Crvene armije u Jugoslaviju i koordiniranim operacijama sa našom NO vojskom, ovladalo se je dolinom Morave[2] i najvažnijim balkanskim komunikacijama na liniji Leskovac — Niš — Beograd — Subotica — Budimpešta. Jače njemačke snage koncentrisane u Albaniji i Makedoniji vrše pokrete u cilju probijanja preko Metohije, Crne Gore, Dalmacije i Bosne na sjever, u čemu ih naše snage sprečavaju, zadržavaju i uništavaju.[3]

Jedna od vrlo važnih komunikacija na koju se nadovezuju pravci odstupanja Nijemaca iz Crne Gore i Dalmacije jeste želj. pruga i cesta Mostar — Sarajevo — Brod koju neprijatelj drži i nastoji obezbijediti.[4]

Snage koje vrše obezbjeđenje ove komunikacije jesu posadne ustaške i domobranske snage pojačane u važnijim garnizonima njemačkim jedinicama.

U cilju priprema za predstojeće operacije ovoga korpusa jedinice IV i X divizije izvršiće slijedeći raspored:

IV divizija: VI brigada krenuće sa dosadašnje prostorije preko Komara na prostoriju Turbe — Bačvice — Paklarevo — Kokošari i smijeniti VII brigadu X divizije koja je do sada zatvarala pravac Travnik — Turbe. VIII i XI brigadu premjestiti sa dosadašnje prostorije na prostoriju Orašac — Bistra — Zubići i povezati ih sa

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII. reg. br. 9-3, k. 768.

[2] Vidi dok. br. 2; tom I, knj. 13, dok. br. 182, knj. 14, dok. br. 199, knj. 15, dok. br. 180.

[3] Riječ je o povlačenju Grupe armija »E« (vidi knj. 29, dok. br. 81, objašnjenje 8).

[4] O neprijatelju na toj komunikaciji vidi dok. br. 99, 112, 154 i 155.

VII. brigadom koja će se nalaziti u Rankovićima.

Art. divizion IV divizije[5] premjestiti na pogodno mjesto u vezi predstojećih operacija i usmeno postavljenih zadataka pred IV diviziju.

X divizija: VII brigadu premjestiti sa dosadašnje prostorije na prostoriju Rankovići.

IX brigadu rokirati prema Busovači na prostoriju Kruščica — Odmeka.

Pokret po ovoj zapovijesti i zaposjedanje određenih prostorija izvršiti u toku 18 o. mj.

2. Najhitnije preduzeti sve pripreme radi uspješnog izvođenja predviđenih operacija:

a.) Prikupiti detaljne i tačne podatke o neprijateljskim garnizonima, uporištima i načinu odbrane na liniji Travnik — Busovača — Sarajevo — Zenica.

b.) Izvršiti popunu municije, raspodjelu oruđa i drugih tehničkih sredstava.

c.) Izvršiti tehničke i vojničke pripreme jedinica za likvidaciju bunkera, tvrdih zgrada i za blisku borbu sa motornim i oklopnim vozilima, kao i predvidjeti sva sredstva za potpuno rušenje i onesposobljavanje komunikacije Sarajevo — Travnik i Sarajevo — Zenica, na što više tača[ka] i što većoj dužini.

d.) Odmah po dolasku na određene prostorije postaviće štab IV divizije telefonsku liniju Turbe — Dakovići — Rankovići — Kruščica, a štab X divizije stalnu telefonsku liniju od Gornjeg Vakufa preko Rastova do Rankovića i od Fojnice do glavne komunikacije.

e) X divizija osposobiće cestu Gornji Vakuf — Rastovo — Rankovići za saobraćaj motornih vozila.

f) Regulisati radio vezu po datom planu kao i uspostaviti radio-telegrafsku vezu između VII brigade i IV divizije i VIII brigade i X divizije.

Potvrditi prijem ovog naređenja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
p u k o v n i k,
Došen

Zamj. komandanta
p u k o v n i k
N. Karanović

---

[5] **Taj divizion je formiran početkom oktobra 1944 (vidi dok. br. 2 i 132).**

DOSTAVLJENO:
Štabu IV i X divizije.

P. S. 8 Brigadu najkasnije do podne 20 ovog mjeseca prebaciti na prostoriju sjeverno od komunikacije Travnik — Lašva, odakle bi mogla biti na vrijeme spremna za postavljeni joj zadatak.[6]

Isti

BR. 42

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. KRAJIŠKE BRIGADE OD 17. OKTOBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O BORBI KOD REPOVACA[1]

ŠTAB
XVII. NOU BRIGADE X. DIVIZIJE
Br. 89
17. X. 1944.

Operacijski izvještaj o borbama naših jedinica 15. o. mj.

ŠTABU X. DIVIZIJE V. KORPUSA NOVJ

U toku 15. o. mj. naše jedinice vodile su borbu sa neprijateljem koji je ujutro otpočeo koordiniran napad iz garnizona Ostrožac, Lisičići, Konjic, Podorašac, Bradina, Ivan Sedlo i Raštelica, sa ukupnom jačinom 800 do 900 vojnika, sastava: domobrani, ustaše i legionari iz »vražje« i 15. SS. divizije.[2]

Naše jedinice bile su raspoređene ovako:

II. bataljon (sa dvije čete) bio je smješten u s. Repovci, sa zadatkom zatvaranja pravca od Bradine i Ivan Sedla. III. bataljon sa tri čete bio je na prostoriji Hasanović — Barmiš, sa zadatkom zatvaranja pravca od Konjica i Podorašca. I. bataljon sa svoje dvije čete nalazio se je na prostoriji s. Višnjevica — s. Strogojnica sa zadatkom zatvaranja pravca od Lisičića

[6] Tekst u postskriptumu je direktno otkucan na mašini, za razliku od ostalog teksta koji je kucan pod indigom.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 28-2, k. 854.

[2] Opširnije o tim neprijateljevim snagama vidi dok. br. 146.

i Ostrošca. O tome da će nas neprijatelj napasti mi smo bili obaviješteni. Detalje, sa koje strane i u kojoj jačini, nismo tačno znali. U vezi s ovim obavještenjem naše jedinice su 15. o. mj. ujutro od 1 do 3 časa zaposjele položaje.

U 7 sati ujutro neprijatelj je u tri kolone napao položaje našeg II. bataljona (odnosno njegovih dviju četa) na liniji Lisin (k. 1744) — Vranjača (k. 1310) — Brdo (k. 1387). Jačina neprijatelja bila je 300—350 vojnika, koji su pripadali 3., 5., 7. i 8. satniji I. i II. bojne IX. gorske pukovnije i 80 legionara iz 15. SS. divizije. Položaj ovog bataljona neprijatelj je tukao jakom minobacačkom vatrom prije početka napada. Dijelovi ovog bataljona držali su čvrsto prednje položaje do 10 časova i 30 minuta, kada je neprijatelj svojim dijelovima u jačini od 100—120 vojnika zaobišao kotu Lisin i izbio na prostoriju zvanu Privlaka, 2 km. sjeverozapadno od k. Lisin. Tada su se dijelovi ovoga bataljona povukli sa linije Lisin — Vranjača na kose sjeverno od s. Tuhobići. Međutim neprijatelj je nadirući sa svoje dvije kolone u pravcu s. Repovca i sa kolonom koja je produžila preko Privlake u pravcu Javor — Križ (k. 1321) uspio potisnuti naše dijelove dalje prema zapadu na kose zapadno i sjeverozapadno od s. Stojkovići oko 13 časova i 40 minuta. Oko 15 časova i 30 minuta neprijatelj se je počeo povlačiti sa čuke na čuku, štiteći svoju otstupnicu. Ovaj bataljon održavao je vezu sa dijelovima III. bataljona koji su se nalazili na Snježniku, sjeveroistočno od s. Hasanovića preko zapadnog dijela Bikove Kose. Na sektoru ovog bataljona prema prikupljenim podatcima neprijatelj je imao 5 mrtvih, 7 ranjenih i 6 nestalih. Naši gubitci su: 1 mrtav (borac-pomoćnik na puškomitraljezu).

Na položaje Lovno (k. 855) — Koznik (k. 1244) — Snježnik, koje je držao naš III. bataljon, napao je neprijatelj u 8 časova ujutro iz tri pravca, i to iz Konjica, Krvavog Polja i Podorašca, ukupne jačine 150 domobrana i nešto ustaša i 50 legionara iz 15. SS. divizije. Legionari koji su napadali zajedno sa domobranima i ustašama u pravcu kota Lovno i Koznik imali su pored bacača i automatskog oružja i 1[3] flak. Nakon dvočasovne borbe ovaj bataljon uspio je povratiti neprijatelja. Međutim, kako je neprijatelj odbacio naš II. bataljon i oko 13 časova i 30 minuta izbio na prostoriju s. Bulatovići — s. Repovci, a i neprijateljski dijelovi iz Konjica i Podorašca ponovo su napadali ovaj bataljon, on[4] se je povukao preko s. Trešnjevica na Razvar u 14 časova. Na sektoru ovoga bataljona prema još nepotpunim obavještenjima neprijatelj je imao 2 mrtva i 5

[3] Taj broj je dopisan zelenim mastilom.

[4], [6], [7] i [8] Ta riječ je dopisana mastilom.

ranjenih. Gubitci ovog bataljona su 1 teže i 1 lakše ranjen (oba vodnika).

Na položaje dviju četa našeg I. bataljona koji je držao položaje u pravcu Lisičića i Ostrošca na liniji s. G. i D. Gradac — Šuplja Stijena (3 km. sjeveroist. od Lisičića) napadalo je 50 — 60 ustaša, koje je četa sa Strogojnice protjerala oko 9 časova, ranivši im jednog vojnika.

Pored ranije izmijetog neprijatelj je u toku 15. o. mj. izbio dolinom rijeke Neretvice na Mravinjak (k. 1243 iz neprijateljskog garnizona Ostrožac u jačini 300 vojnika, sastava ustaše i legionari iz »Vražje divizije« (legionara 100, ustaša [200][5] ustaše pripadaju 9. i 12. satniji V. bojne V. ustaškog »stajaćeg zdruga«). Ova grupa napala je oko 7 časova i 30 minuta ujutro [jednim] dijelom Komandu mjesta Ostrožac i Opštinski NO Odbor koji su bili smješteni u s. Lokvi. Sa drugim dijelom, a poslije napada sva [ova] grupa kretala se je preko Oštre Stjene u pravcu s. Raotići — st. ri. Kako smo mi obavješteni o prisustvu ove grupe, to su naši di[jelovi] iz čete za vezu i prateće čete bili postavljeni na liniju st. - Opasenik (k. 1469) oko 8 časova i 30 minuta. Nešto kasnije jed[an dio] I. bataljona koji je bio obaviješten od štaba brigade o prisus[tvu] neprijatelja na liniji Mravinjak — s. Raotići je izbio na Razvar jedno sa dijelovima prateće čete i čete za vezu zadržao neprija[telja] koji je se počeo povlačiti oko 14 časova. Prilikom povlačenja ne[pri]jatelja koji se je kretao pravcem s. Raotići — s. Budisna Ravan [dije]lovi našeg I. bataljona su ga tukli od Raotića preko s. Seonica — s. Trusina. Na ovome sektoru neprijatelj je imao. prema podatcima kupljenim od civila i preko ob. službe, 7 ranjenih i 4 mrtva. Naš — [ba]taljon nije ima gubitaka.

Štab brigade nalazio se je do 12 časova i 30 m[inuta] na prostoriji s. Gobelovina, odakle se je po povlačenju II. bata[ljona] kretao u pravcu Bitovnje. Neborački dijelovi brigade i bataljona pokrenuli su se u 12 časova iz Gobelovine na Bitovnju.

Ukupni gubitci neprijatelja prema nepotpunim podatcima su: 11 mrtvih, 12 ranjenih i 6 nestalih. Ove podatke provjerićemo i ukoliko ne budu sukladni sa ovim dostavićemo Vam. Naši [gubi]ci su: 1 mrtav, 1 teže i 1 lakše ranjen. Poginuli drug je pomoćnik puškomitraljezca, a ranjeni su dva vodnika III. bataljona.

Plijena u ovoj borbi naše jedinice nisu imale.

Izgubljeno nije ništa, u samoj borbi, a prilikom napada na Komandu mjesta, gdje se je blizu s. Lokve nalazilo skriveno[6]

---

[5] U originalu su, prilikom kucanja, neke riječi na kraju reda izostale. Redakcija je odgovarajuće riječi (ili slogove) stavila u uglastu zagradu.

post[olje] od teške »Brede« i jedan pokvaren talijanski mali bacač, neprija[telj] ih je pronašao.

U ovim borbama naše jedinice držale su se uglavnom[7] dobro. Radi nedostatka naših[8] snaga neprijatelj je uspio da potisne naš II. bataljon, čije povlačenje je prouzrokovalo i povlačenje III. bataljona. Naše je mišljenje da je II. bataljon bio kompletan, tj. da je u njegovom sastavu za vrijeme borbe bila njegova 2. četa (koja se još [nije] povratila sa zadatka, otprativši druga Crnoga), neprijatelj naše di[jelo]ve ne bi uspio odbaciti, usprkos bacanja jačih snaga. Ta[ko] isto na sektoru I. bataljona gubitci neprijatelja prilikom njegovog povlačenja bili su veći, da je bataljon bio kompletan, i u tom slu[čaju] neprijatelj uopšte ne bi mogao izaći na Viljak.

Neprijatelj je ovim napadom pokušao da odbaci n[aše] snage od pruge i ceste radi ometanja saobraćaja koji je vrlo živ. Naši nedostatci za vrijeme akcije su još nedovoljno brza veza između štabova bataljona međusobno, a i između štabova bataljona i štaba brigade.[9]

Pored toga na ovome primjeru vidili smo potrebu rezerve, koju da smo imali i upotrijebili, neprijatelj ne samo da ne bi uspio potisnuti naše dijelove, nego bi imao teške gubitke. Naše je mišljenje da radi važnosti komunikacije Sarajevo — Mostar, s obzirom da su naše snage srazmjerno male, potrebno je baciti najmanje još jednu brigadu, da bi efikasno ometali saobraćaj cestom Ivan Sedlo — Konjic i prugom Konjic — Rama.

Ustaše iz Ostrošca, koji su mobilisani sa ovih terena, redovno koriste noć za svoje ispade. I ovom prilikom zahvaljujući dobrim obavještenjima koje im daju rođaci sa terena gdje se nalaze naše jedinice, saznavši naše snage i smještaj napali su ponovo opštinski NO odbor i Komandu mjesta Ostrožac. Ovom prilikom ubili su 7 drugova, među kojima i predsjednika Opštinskog odbora. Sama zaštitnica Komande mjesta ovom prilikom nije bila uopšte budna, tako da ih je neprijatelj žive hvatao i ubijao, iako smo mi Komandi mjesta skrenuli pažnju da naše snage ne kontrolišu dolinu Neretvice i da neprijatelj, ukoliko se sami ne budu obezbjeđivali, može da ih iznenadi.

Radi umora jedinica, a i do povratka četa I. i II. bataljona koje se nalaze na posebnim zadatcima, naše jedinice mi smo 15. o. mj. navečer u 19 časova postavili ovako:

III. bataljon, koji je kompletan, smješten je na prostoriji s. Gobelovina — s. Zagrebčane, sa zadatkom zatvaranja pravca od Bradine, te izviđanja u pravcu Konjica i Podorašca. I. bataljon (sa dvije čete) ostao je i dalje na prostoriji s. Višnjevice — s. Strogojnica, sa zadatkom zatvaranja pravca od Lisičića i

[9] Bliže o tome vidi dok. br. 68.

Ostrošca. II. bataljon (sa dvije čete) smješten je na prostoriji s. Lipovica, sa zadatkom zatvaranja pravca od Ostrošca dolinom r. Neretvice. Štab brigade smješten je u s. Orlišću, dok se sanitet i intendantura nalaze u s. Bukovlju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar—major:
Đemil Šarac

M. P.

Komandant—major:
Šef.[10] Talić

ŠTAB X. DIVIZIJE
I. JUGOSLOVENSKE ARMIJE
Str. pov. broj 155
Dana 17. X. 1944.

Naknadno protokolisan[11]

BR. 43

ZAPOVIJEST ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 18. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA TRAVNIK[1]

ŠTAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
St. pov. op. br. 974
Dne 18. X 44 g.

ZAPOVIJEST

(**Sekcije:** Travnik, Zenica, Derventa i Konjic J. I.)

1. Situacija: Zamašnim operacijama Crvene armije i naše NOV u Srbiji i sjeverozapadnom dijelu Jugoslavije, presječene su glavne komunikacije koje sa Balkana dolinom Vardara i Morave vode ka sjeveru.[2] Daljnje nastupanje ka Drini i Skoplju preti punom opkoljavanju i uništenju 16 njemačkih divizija koje se sada nalaze skoncentrisane na prostoru Makedonije i Al-

[10] Šefik

[11] Dokumenat je protokolisan poslije oslobođenja, a kao datum na štambilju 10. divizije I Jugoslovenske armije uzet je onaj kada je original dokumenta napisan (17. oktobar 1944).

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10-3, k. 768.

[2] Vidi dok. br. 2. i 41.

banije i pokušavaju se probiti na sjever preko Crne Gore, Dalmacije i Bosne, jednovremeno pokušavajući formiranje frontova na Savi i Drini koji bi trebali da omoguće ovo probijanje i izvlačenje.[3]

Obzirom na ovakovu situaciju, jedan od glavnih pravaca za izvlačenje neprijatelja ka sjeveru je splet komunikacija u dolini reke Neretve i Bosne prema Brodu, koje neprijatelj nastoji očuvati i obezbijediti. Radi onemogućavanja izvlačenja žive sile, oružja i tehnike neprijatelja, kao i radi sprečavanja uništenja naših ekonomskih dobara, Vrhovni štab NOV i POJ je naredio da se svim sredstvima preduzme rušenje i paralizovanje komunikacija na pravcima neprijateljskog odstupanja.[4]

Detaljni podatci o neprijateljskim snagama na linijama: Mostar — Sarajevo — Brod i Sarajevo — Travnik, kao i u samom Travniku vide se iz priloga br. 1 i 2.[5]

U vezi ovakove situacije odlučili smo napasti i likvidirati neprijateljsko uporište **Travnik,** koji je bočno osiguranje komunikacije Sarajevo — Brod, i napasti ovu komunikaciju na čitavoj dužini.

Za izvršenje ovoga zadatka

N A R E Đ U J E M O:

IV divizija sa VI brigadom napasti će uporište Travnik sa zapadne strane tako da glavnine snaga iste probiju se u grad i likvidiraju sva uporišta na lijevoj obali r. Lašve. Snažnim klinom što prije probiti vanjsku odbranbenu liniju, likvidirati glavna komandna mjesta u gradu kao i artiljeriju i spojiti se sa snagama VII brigade X divizije na svim mostovima preko r. Lašve u gradu.

VIII brigada zatvoriće sve pravce koji od Zenice izvode prema Travniku i prema komunikaciji Travnik — Busovača. Na desnom krilu povezati se kod s. Jelinak sa snagama IX brigade X divizije koja će zatvarati pravac prema Travniku na položajima između Busovače i Han

[3] Riječ je o povlačenju Grupe armija »E« (vidi knj. 29, dok. br. 81, objašnjenje 8).

[4] Riječ je o naređenjima Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. i 16. oktobra 1944. U vezi s tim, 5. korpus imao je da ruši komunikacije Derventa — Doboj — Sarajevo, Mostar — Konjic — Sarajevo — Jablanica — Prozor — Gornji Vakuf i Sarajevo — Kiseljak — Travnik (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/43-5 i reg. br. 7/46-5, k. 461/A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ).

[5] Redakcija nije pronašla te priloge. Opširnije o neprijatelju u Travniku vidi dok. br. 37, objašnjenje 2.

Kumpanije. Na lijevom krilu povezati se sa Vlašićkim NOP odredom na k. 570 kod s. Stranjani. Pri zatvaranju pravaca obuhvatiti i puteve koji padinama Vlašića preko Gučje Gore izvode Travniku. Sa dijelovima snaga vršiti jači demonstrativni napad na sam grad i neprijateljsko uporište Zenicu, a diverzantskim grupama porušiti komunikaciju Zenica — Lašva.

XI brigada, bez dva bataljona, napašće i pod svaku cijenu likvidirati želj. stanicu Bila i Han Bilu i zatim nastaviti čišćenje svih neprijateljskih uporišta prema Busovači (Divjak, Vitez, Han-Kumpanija). Pri likvidaciji ovih uporišta sadejstvovati sa tenkovskom četom. Štab IV. Divizije dodijeliće XI. brigadi za izvršenje ovog zadatka 1 bateriju (brdsku) art. diviziona, a Štab X. Divizije iz Protukolske baterije 1 top »Romelovac«.

Ostala dva bataljona XI. Brigade sačinjavaće opštu rezervu i postaviti se sa jednim bataljonom na prostoriju Nevića Polje — Čamića brdo (cesta za Rankoviće), povezujući se preko telefonske linije VII. brigade sa Štabom Korpusa. Sa dijelovima snaga opšte rezerve izvršiti rušenje ceste i željezničke pruge između željezničke stanice Bile i Doca.[6] A drugi bat. prebaciti severno od pruge Dolac — Bile (Riječica, slovo R) sa zadatkom da obezbedi zaleđe bataljonima, koji čiste uporišta duž pruge (Bile, Vitez). Artiljeriski divizion IV. divizije, bez jedne baterije, ispomagaće proboj klina VI. brigade kao i izvršenje ostalih zadataka VI brigade.[7]

Komandno mjesto Štaba IV. divizije: Dočić — Zagaj.

X. divizija

VII brigada napasti će uporište Travnik sa istočne i jugo-istočne strane sa ciljem proboja i likvidacije svih neprijateljskih uporišta na desnoj obali r. Lašve, i prodirući u grad povezati se preko r. Lašve sa snagama VI brigade IV divizije te sa istim sadejstvovati u likvidaciji

[6] Naredna rečenica je u originalu dopisana mastilom.

[7] Travnik je zauzet 22. oktobra 1944. Opširnije o tome i kako je 4. NOU divizija izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 54, 66, 111, 148 i 149.

preostalih uporišta u gradu. Za izvršenje ovoga zadatka stavlja se pod komandu štaba VII brigade III art. divizion I. art. grupe 5 korpusa.

IX brigada, bez dva bataljona, porušiće i postaviti prepreke na većoj dužini ceste između Kiseljaka i Busovače i zaposjesti čvrsto položaje na najpovoljnijim mjestima između Kiseljaka i Busovače, sa ciljem da se po svaku cijenu spriječi intervencija neprijatelja sa pravca Kiseljaka, obezbeđujući se prema Busovači. Sa ostala dva bataljona likvidirati stražaru br. 2 kod Šafradinija (40 vojnika) i čvrsto zaposjesti položaje između Busovače i Han Kumpanije, sprečavajući po svaku cijenu intervenciju iz pravca Busovače.

Srušiti cestu i prugu Busovača — Han Kumpanija, postavljajući mine za oklopni voz i tenkove. Sa dijelovima snaga vršiti demonstrativan napad na Busovaču, zašto će im štab X divizije dodijeliti i staviti pod komandu I brdsku bateriju. Vezu lijevo održati sa VIII brigadom IV divizije kod s. Jelinak.[8]

Visočko-Fojnički odred porušiće u većoj dužini cestu Kiseljak — Blažuj i na najpovoljnijim položajima čvrsto zatvoriti pravce od Sarajeva i Visokog, vršeći demonstrativni napad na uporište Kiseljak.

XVII brigada napadaće stalno komunikacije u dolini r. Neretve između Ostrošca i Tarčina te ometati saobraćaj na istima.

Jajačko-Travnički NOP odred demonstrativno će napadati i vršiti pritisak sa sjeverne strane na grad i uporište Travnik.

Komandno mjesto štaba X divizije: s. Vrhovine.

Sred. bos. divizija

Sa glavninom svojih snaga vršiti snažan napad na komunikacije u dolini r. Bosne između Broda i Zenice. Na desnom krilu Vlašićki NOP odred, povezujući se sa snagama VIII brigade IV divizije kod s. Stranjani — k. 570, vršiće demonstrativan napad na Zenicu sa sjeverne

[8] O tome kako je 10. NOU divizija izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 68 i 111.

strane i zarušiće komunikacije Zenica — Nemila.[9]

XXXIX div. Vršiće sa glavninom svojih snaga snažan pritisak na komunikacije i uporišta na liniji Banjaluka — Gradiška i Kostajnica — Novi — Krupa.[10]

I art. grupa — Bez III art. diviziona zauzeti položaje na prostoriji Turbe — Miškića Brdo — Glumci, sa zadatkom da u momentu početka napada koncentričnom vatrom svih oruđa tuku položaje neprijateljske artiljerije, mjesta štaba i ustaškog stožera u samom gradu Travniku.

Grupa se stavlja pod komandu štaba IV divizije koji će joj prema razvoju situacije davati daljne zadatke.

III art. divizion ove grupe uputiti preko Gornjeg Vakufa — Rastova u Rankoviće i staviti pod komandu štaba VII brigade koji će mu dati zadatke.

Posjedanje artiljerijskih položaja i sračunavanje potrebnih elemenata, te organizaciju osmatračke službe izvršiti u toku dana pred sam napad.

Tenkovska četa:[11] krenuće preko Bugojna — Gornjeg Vakufa — Rastova do Rankovića, gdje će se staviti pod komandu štaba XI brigade radi sadejstva pri likvidaciji neprijateljskih uporišta na liniji Travnik — Busovača. Po likvidaciji ovih uporišta tenkovi će sadejstvovati na likvidaciji preostalih uporišta u Travniku.

Vazduhoplovna eskadrila:[12] Vršiće sa aerodroma Bugojno od zore 21. X. o. g. izviđanje komunikacija koje od Sarajeva i Zenice izvode prema Travniku. Mitraljirati sve kolone koje bi se kretale komunikacijama

---

[9] Bliže o dejstvima Srednjobosanske NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 62 i 67.

[10] Vidi dok. br. 81.

[11] Prema brojnim stanjima Štaba 5. korpusa NOVJ na dan 1. oktobra i na dan 1. novembra 1944, ta četa je imala 2 ispravna i 1 neispravan tenk. Tenkovi su zaplijenjeni u borbama kod Banje Luke. Bliže o tome vidi dok. br. 4, 61 i 111 (objašnjenje 23); knj. 29, dok. br. 111.

[12] Eskadrila je formirana od aviona zaplijenjenih na aerodromu Zalužani u borbama za Banju Luku, u septembru 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 80 i 111). Prema brojnom stanju Štaba 5. korpusa od 1. oktobra (vidi dok. br. 4) i 1. novembra (vidi dok. br. 61) ta eskadrila je imala 4 aviona.

od Sarajeva i Zenice ka Travniku. Uspostaviti telefonsku i radio vezu sa komandnim mjestom štaba korpusa.

2. *Komandovanje:* Štab IV divizije vršiće komandovanje sa svim snagama koje vrše direktan napad na Travnik. Snagama koje zatvaraju pravac od Sarajeva i Zenice komandovaće štab X divizije.

Radi objedinjavanja i boljeg sadejstva u komandovanju po jedan [član] štaba IV divizije nalaziće se u Štabu VIII brigade a jedan član štaba X divizije uz štab VII brigade.

3. rušenje komunikacija: Radi sprečavanja intervencije potpuno porušiti komunikacije i objekte na komunikacijama (propuste, nasipe, mostove i neprijateljske telefonske linije) na cijeloj dužini od Sarajeva i Zenice ka Travniku. Postaviti minska polja sa i bez električnog paljenja. Praviti svakovrsne prepreke (nabacivati drveće i kamenje, praviti prekopeke[13] i pripremiti sva sredstva za blisku borbu (benz. flaše, eksploziv, džon bule, p. k. puške i dr.)

4. Vrijeme napada: Napad na sam grad Travnik i na sve komunikacije na cijeloj dužini izvršiti 20 oktobra 1944 god. tačno u 19 časova. Blagovremeno izvršiti sve potrebne pripreme da sam napad počne u određeno vrijeme.

5. Znaci: *Borbeni.* 20/21-X- **Vlašić-Vlado**
21/22-X- **Top-Tošo**
22/23-X- **Puška-Petar**
23/24-X- **Doboj-Drago**
24/25-X- **Metak-Mećava**

Vidni: Pušku okomito dignuti u vis — pušku rukom okomito 2 puta u stranu.

Zvučni: 2 kratka zvižduka — jedan dugi i jedan kratki.

6. Veza: Radio veze održavati će štab IV, X i Sred. bosanske divizije sa štabom korpusa od 20-X- poslije prve redovne popodnevne veze svaka dva sata.

---

[13] Dalji tekst do kraja rečenice dopisan je mastilom.

Kao rezervna sredstva sa ovim štabom predvidjeti releje, i kurire na motor-ciklima te konjaniké.
Sve veze prije početka napada postaviti.

7. Sanitet: Hirurška ekipa ovoga korpusa smjestiće se u s. Žubići. 10-4/3 7/3
Hirurška ekipa IV divizije na pravcu Turbe-Travnik.
Hirurška ekipa X divizije na prostoriji Kruščica-Busovača.
Evakuaciju ranjenika vrsiti pravcima Travnik-Turbe-Komar-Donji Vakuf; Travnik-Rostovo-G. Vakuf-Kruščica-Busovača-Rostovo-Gornji Vakuf.
Sanitet korpusa predvidjeće i organizovati etapne stanice u Komaru, Rostovu Donjem i Gornjem Vakufu. Iz G. i D. Vakufa evakuaciju vrsiti vozovima do stalne bolnice Jajce.

8. Evakuacija: Ratni plijen/magazini oružja, municije/evakuisaće Ekonomski i odsjek za naoružanje ovoga korpusa. Pravo evakuacije Travnik-Donji Vakuf i Travnik-Gornji Vakuf.
Sa svim potrebama snabdjevati jedinice na licu mjesta.

9. Komandno mjesto štaba korpusa u Rankovićima.
Prijem zapovjesti potvrditi.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu !

Politički komesar
p u k o v n i k

ШТАБ

Zamjenik komandanta
p u k o v n i k

Dostavljeno:
štabu: IV divizije, X divizije, Sred. bos. divizije
I art. grupe, tenkovskoj četi i komandi vazdukoplovne eskadrile.

18/X
Стр. 606 619
18/X 7

Fotokopija poslednje stranice dokumenta br. 43

Centar telefonske veze ovog štaba biće u Hrastovcima (prve kuće iznad ceste Rankovići — Rastovo). Sa ovim centrom uspostaviće telefonsku liniju štabovi IV i X divizije i XI brigade, a preko stalne linije Rankovići — Gornji Vakuf — Bugojno štab vazduhoplovne eskadrile, i preko stalne linije Gornji Vakuf — Fojnica štab Visočko-Fojničkog NOP odreda.

Kao rezervna sredstva sa ovim štabom predvidjeti releje i kurire na motor-ciklima te konjanike.

Sve veze prije početka napada postaviti.

7. Sanitet: Hirurška ekipa ovoga korpusa smjestiće se u s. Zubići. Hirurška ekipa IV divizije na pravcu Turbe — Travnik.

Hirurška ekipa X divizije na prostoriji Kruščica — Busovača. Evakuaciju ranjenika vršiti pravcima Travnik — Turbe — Komar — Donji Vakuf; Travnik — Rastovo — G. Vakuf — Kruščica — Busovača — Rastovo — Gornji Vakuf.

Sanitet korpusa predvidjeće i organizovati etapne stanice u Komaru, Rastovu, Donjem i Gornjem Vakufu. Iz G. i D. Vakufa evakuaciju vršiti vozovima do stalne bolnice Jajce.

8. Evakuacija: Ratni plijen (magazini oružja, municije) evakuisaće Ekonomski i odsjek za naoružanje ovoga korpusa. Pravac evakuacije Travnik — Donji Vakuf i Travnik — Gornji Vakuf.

Sa svim potrebama snabdijevati jedinice na licu mjesta.

9. Komandno mjesto štaba korpusa u Rankovićima.

Prijem zapovijesti potvrditi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
pukovnik
Došen

M. P.

Zamjenik komandanta
pukovnik
N. Karanović

Dostavljeno:
štabu: IV divizije, X divizije, Sred.-bos. divizije, I art. grupe, tenkovskoj četi i komandi vazduhoplovne eskadrile.

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J.
Str. pov. Br. 619
Dne 18. X 1944. g.

BR. 44

NAREDBA ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 19. OKTOBRA 1944. O FORMIRANJU PRATEĆIH ČETA U BRIGADAMA[1]

N A R E D B A Broj 30
Štaba XXXIX Divizije V Korpusa NOV Jugoslavije od 19. X. 1944

I

Odlukom ovog Štaba, odmah se treba pristupiti formiranju pratećih četa, pri štabovima brigada, koji će u sastavu imati:
1. — Jedan vod protuoklopnih topova i
2. — Jedan do dva bacačka voda.
Uz svaki top, dodijeliti jedan puškomitraljez za zaštitu istog.

II

Ova naredba stupa odmah na snagu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik
Vojo Stupar

M. P.

Komandant, pukovnik
Voj.[2] Z. Todorović

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10-3, k. 1265.
[2] Vojo

BR. 45

ZAPOVIJEST ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 20. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA RAZVIJANJE OFANZIVNIH DEJSTAVA PREMA BOKI KOTORSKOJ I U KOTLINI NERETVE[1]

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
O. Pov. broj 894
20. X. 1944. god.
u 21 časova

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Kotor — Dubrovnik — Mljet 1 : 100.000)

Poslije zauzimanja Dubrovnika od strane naših jedinica,[2] po naređenju Štaba II U Korpusa naše jedinice prelaze u ofanzivu sa zadatkom oslobođenja Boke Kotorske — Kotline Neretve.

X Hercegovačka NOU brigada dobila je zadatak da sa svoja četiri bataljona u zajednici sa jedinicama Primorske Operativne grupe očisti Boku Kotorsku.[3] Jedan svoj bataljon ostaviće u Dubrovniku radi održavanja reda u samom gradu, obezbeđenja ratnog materijala koga će Saveznici iskrcavati na obalu.[4] Vi trebate sjutra po podne biti spremni za pokret, a prethodno ćete dobiti detaljna uputstva od Komandanta Primorske Operativne NOU grupe, pukovnika druga Radomira Babića.

XII Hercegovačka NOU brigada sa svoja tri bataljona sjutra kreće pravcem Orašac — Slano ka Stonu.[5] Zadatak brigade je da očisti ovu komunikaciju i prihvati dvije brigade

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/18-8, k. 1143/A.

[2] Dubrovnik je oslobođen 18. oktobra (vidi dok. br. 84).

[3] Vidi dok. br. 84; tom III, knj. 8, dok. br. 353.

[4] U Dubrovniku su, kao posadne jedinice, ostali 4. bataljon 10. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 84) i 3. bataljon 2. proleterske (dalmatinske) brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 12/70-3, k. 846: operacijski dnevnik Štaba 2. proleterske — dalmatinske — brigade). Četvrti bataljon je ostao kao posadna jedinica do 30. oktobra, kada je, po naređenju Štaba 29. NOU divizije, trebalo da privremeno uđe u sastav 12. hercegovačke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/145-8, k. 1143/A: operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije). Bataljon se 7. novembra javio Štabu 12. hercegovačke NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/1-8, k. 1143/A: relaciju toga štaba od 3. decembra 1944).

[5] Vidi dok. br. 70.

XXVI dalmatinske NOU divizije koje se nalaze na poluostrvu Pelješcu.[6]

Južnohercegovačka operativna NOU grupa nastaviće sa svojom XIII brigadom čišćenje željezničke pruge i po mogućstvu zauzimanja Čapljine.[7] XIV vaša brigada ostaje na dosadašnjem položaju.[8]

Obaviješteni smo od engleskog majora Vintera da će savezнички avioni u toku sjutrašnjeg dana bombardovati Metković — Čapljinu.

XII Hercegovačka NOU brigada jedan svoj bataljon uputiće u Trebinje s tim da se smjesti u selo Hrupjela i taj će bataljon biti diviziska rezerva.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. d pomoćnik načelnika,
kapetan
Nik.[9] Vidačić

M. P.

Komandant
general-major
Vlado Šegrt

DOSTAVLJENO:
Štabu Južno-hercegovačke NOU brigade;
Štabu X Hercegovačke NOU brigade;
Štabu XII Hercegovačke NOU brigade.

---

[6] To su bile 1. i 11. dalmatinska brigada. U to vrijeme 26. NOU divizija imala je 1, 11. i 12. dalmatinsku brigadu, 3. prekomorsku brigadu, 1, 2. i 3. brdski divizion i haubički divizion, 1. tenkovsku brigadu i Grupu otočkih NOP odreda. Njena 1. i 11. brigada i dio njene 1. tenkovske brigade otpočeli su 15/16. oktobra operacije prema Neumu i Stonu (vidi dok. br. 97; tom V, knj. 34, dok. br. 41, knj. 35, dok. br. 56), dok je 13. hercegovačka NOU brigada dejstvovala u kotlini Neretve prema Metkoviću, obezbeđujući sadejstvo sa 1. dalmatinskom brigadom te divizije (vidi dok. br. 76; Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944). Poslije izdavanja ove zapovijesti, 12. hercegovačka NOU brigada je, 25. oktobra, smijenila 13. hercegovačku NOU brigadu na njenim dotadašnjim položajima i produžila napad u pravcu Gabele, dok se 13. brigada orijentisala na sektor Stoca (vidi dok. br. 70 i 76). Dvanaesta brigada je 26. oktobra zauzela Gabelu, Tasovčiće i Čapljinu, te dijelom snaga sadejstvovala 13. brigadi u zauzimanju Domanovića (vidi dok. br. 70 i 76). Opširnije o pomenutim dejstvima vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 235 — 255 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande grupe armija »F«, dio dnevnika od 19. do 25. oktobra 1944), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 530 — 533 i 715 — 717 (dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 17. i 28. oktobra 1944); Franc Šraml, navedeno djelo, str. 100 — 111 (pisac dejstva 26. NOU divizije naziva velikim udarcem za 369. legionarsku diviziju).

[7] O dejstvima Južnohercegovačke operativne NOU grupe u to vrijeme vidi dok. br. 76.

[8] Odnosi se na 14. hercegovačku NOU brigadu. Ona je od 13. do 25. oktobra vršila »sređivanje bataljona, rukovodstva po četama, posvećivanje vojničkom i političkom učvršćivanju bataljona«. U to vrijeme je samo 3. bataljon imao jednu akciju (vidi dok. br. 76).

[9] Nikola

BR. 46

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 22. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA ROGATICU I RUŠENJE KOMUNIKACIJE VIŠEGRAD — ROGATICA — SOKOLAC[1]

ŠTAB
XXVII UDARNE DIVIZIJE NOVJ
br. sl.
22. oktobar 1944. g.

ZAPOVIJEST
(VIŠEGRAD — SARAJEVO 1 : 100.000)

1) Situacija: Poslije oslobođenja Beograda[2] veći dio naših snaga ima mogućnost da se orijentiše ka jugozapadu u cilju uništenja njemačkih divizija koje se nalaze u bezizlaznom položaju na prostoru Sandžaka, Metohije i Jugozapadne Srbije. Te njemačke divizije izvršiće pokušaj uzmicanja ka sjeveru pored još preostalih pravaca i pravcem Višegrad — Sarajevo.[3]

2) Podaci o neprijatelju: na pruzi Sarajevo — Višegrad kao i na prostoru Sokolac — Rogatica nalaze se ustaške snage raspoređene kao što je izneseno u priloženom izvještaju našeg II. otsjeka.[4] Njihov zadatak je čuvanje komunikacija Višegrad

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arihvu VII, reg. br. 23-6, k. 1111.

[2] Beograd su 20. oktobra oslobodile jedinice NOVJ i Crvene armije (vidi »Beogradsku operaciju — oktobar 1944«, izdanje VII, Beograd, 1964). Oslobođenje glavnog grada naše zemlje narod istočne Bosne i jedinice 3. korpusa NOVJ vrlo su svečano proslavili. Između mnogobrojnih pozdravnih telegrama, navodimo depešu naroda Birča od 26. oktobra 1944, upućenu drugu Titu (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 14, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ), u kojoj piše:

»Mi narod ustaničkog Birča, na prvi Tvoj poziv, ustali smo 1941. godine na oružje. Naši borci ni u jednoj prilici nisu napustili Tvoju slavnu zastavu. Za tri i po godine borbe, nekoliko neprijateljskih ofanziva prešlo je preko naših sela. Fašisti su popalili naše kuće i potpuno nas opljačkali. Poubijali su mnogo naših žena, djece i staraca. Teške su bile naše žrtve u borbi za slobodu, ali nikakva nas sila nije mogla odvojiti od Tebe, naš dragi vojskovođo. Ponosni očekujemo slobodu i oduševljeno Ti čestitamo oslobođenje naše prijestonice — junačkog Beograda. Živio nam mnogo ljeta, naš dragi narodni maršale!« (O tome vidi dok. br. 75; Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 10 — 20, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ, reg. br. 1/10-16, k. 1111: knjigu depeša 27. NOU divizije).

[3] Odnosi se na povlačenje Grupe armija »E« (vidi knj. 29, dok. br. 81, objašnjenje 8).

[4] Redakcija nije pronašla taj izvještaj. Opširnije o neprijatelju na tome sektoru vidi dok. br. 21.

— Sarajevo da bi omogućili povlačenje Nijemaca tim pravcem.

3) Naš zadatak: Štab Korpusa postavio je pred našu diviziju zadatak da sa glavninom naših snaga pristupimo temeljitom rušenju druma Višegrad — Rogatica — Sokolac, zatim pruge Višegrad — Sarajevo, kao i druma Goražde — Renovica — Pale.[5] Ovaj zadatak moramo izvršiti po svaku cijenu, kako bi na taj način uslovili potpuno sprečavanje da Nijemci ne uzmaknu iz obruča koji se steže oko njih.

Kao prvi naš zadatak postavlja se likvidacija Rogatice i temeljito rušenje druma Višegrad — Rogatica — Sokolac. U tom cilju

NAREĐUJEMO:

Napad na Rogaticu i rušenje komunikacije Višegrad — Rogatica — Sokolac izvršiće jedinice XVI. i XX. brigade, i to:

XVI. NOU brigada: Vrši pokret sa dosadašnje svoje prostorije iz Sokolovića opštim pravcem: Pločnik — Kalimanići — Dumanjići — Osovo — Šatorovići i postavlja se na prostor Seljani — Strmac. Štab brigade podesiće pokret sa dosadašnje prostorije tako da se tokom današnjeg dana do u sumrak izbije na prostor Seljani — Strmac, gdje će se odmah pristupiti temeljitom rušenju ceste na najpodesnijim mjestima. Sa pomenutog prostora tokom noći izvršiti sa glavninom svojih snaga podilaženje prema položajima grada Rogatice i postaviti se do 4 h u jutro na liniju polaznih položaja za napad na Rogaticu: k. 669 — Gradac — Gulije (710) — Podpeć. Sa ove linije tačno u određeno vrijeme vrši energičan napad na Rogaticu sa zadatkom uništenja ustaške odbrane i zauzimanja iste.[6]

Zona širenja: desno do potoka Rakitnica, a lijevo do druma Mesići — Rogatica.

Uporedo sa zadatkom napada i likvidacije Rogatice izvjestan dio snaga ove brigade vršiće temeljito rušenje ceste Rogatica — Višegrad na najpovoljnijim mjestima na prostoru Seljani — Strmac i dalje u pravcu Višegrada. Snage koje će rušiti cestu ujedno će biti i obezbjeđenje od Višegrada svojim snagama koje napadaju Rogaticu. Za rušenje ceste mobilisati što više civila na pravcu kretanja, a u nedostatku istih koristiti sopstvene snage. Podvlačimo da je rušenje komunikacije važno isto kao i likvidacija Rogatice.[7]

XX. NOU brigada: Vrši pokret sa dosadašnje prostorije opštim pravcem: Kalimanići — Zakomo — Kovanj. Na prosto-

[5] Bliže o tim zadacima 27. NOU divizije vidi u dok. br. 33.

[6] Napad na Rogaticu uslijedio je 23. oktobra 1944, ali nije zauzeta toga dana, već sutradan, 24. oktobra (vidi dok. br. 75).

[7] O rezultatima rušenja na toj komunikaciji vidi dok. br. 75.

riju Kovanj izbiti tokom dana do mraka, a odatle u toku noći do 4 h u jutro postaviti se na liniju Živaljevina — Lunj — Matovo brdo. Sa ove linije u određeno vrijeme izvršiti energičan napad na Rogaticu sa zadatkom kao i XVI. NOU brigada.

Zone širenja desno i lijevo sa granicama zona širenja XVI. NOU brigade.

Štab ove brigade povešće računa o obezbjeđenju od Kukavica — Mesića, kao i o tome da ustaše iz Rogatice ne umaknu tim pravcem.

Jedan bataljon ove brigade izvršiće pokret do sela Smrtića gdje treba da bude danas do 10 h prije podne. Zadatak ovog bataljona je da obezbijedi narodni zbor koji se održava u pomenutom selu, danas u podne, a poslije toga da se pokrene sa što više naroda preko Šenkovića na Kovanj, gdje treba da izbije tokom dana do noći i da sa narodom pristupi temeljitom rušenju ceste (serpentina) kod Kovanja. Ovaj bataljon ujedno će biti i obezbjeđenje od Sokoca snagama koje napadaju Rogaticu.

OPŠTE NAPOMENE:

1) Početak napada na Rogaticu u jutro 23. o. mj. u 4 h, kada će sve snage koje učestvuju u napadu otvoriti jednovremenu vatru iz svih oružja i oruđa i krenuti sa linija polaznih položaja za napad na sam grad.

Štabovi brigada odrediće unapred odabrana udarna odjeljenja koja će prodirati u grad ne obaziruć se na likvidaciju spoljne odbrane grada.

2) Štab divizije izvršiće danas u podne pokret sa dosadašnjeg mjesta pravcem XX. NOU brigade i postaviće se večeras na pravcu Zakomo — Gučevo, a po likvidaciji Rogatice u Rogaticu.

3) Veza: Sa ovim štabom održavati i radio vezu i kurirsku. Tokom noći i za vrijeme likvidacije Rogatice brigade će nas slušati na radio stanici svaki sat, i to XVI. brigada od 4 h u jutro a XX. brigada od 4,30 h u jutro. XVI. brigada će sa ovim štabom kurirsku vezu održavati preko XX. brigade.

4) Hirurška ekipa biće sa štabom divizije, gdje upućivati ranjenike kojima bude trebala hirurška intervencija. Brigada će organizovati brigadna previjališta, a naknadno će se javiti gdje treba da se upute teški ranjenici, u koliko ih bude, radi otpremanja u divizijsku bolnicu.

5) Ishrana na terenu i iz rezerve brigadnih intendantura. Pripremiti najmanje jedan obrok rezervne hrane (kuvano meso i po mogućstvu hljeb).

6) Mobilizacija: Brigade će na svojim pravcima kretanja mobilisati što je moguće više civila za rušenje komunikacija. Te civile ne otpuštati jer će biti potrebni i za rušenje pruge. Također koristiti neobično povoljni razvoj situacije u našoj zemlji, pa vršiti svestranu mobilizaciju za popunu brigada.

7) Po likvidaciji Rogatice raspored jedinica biće:

XVI. NOU brigada sa dva bataljona ostaje u Rogatici sa zadatkom držanja iste i temeljnog rušenja ceste prema Višegradu, a sa dva[8]... Kukavice na... siće (o čemu će dobiti konkretna naređenja).

XX. NOU brigada prikuplja se na prostoru Kovanj — Ferizovići, odakle će biti orijentisana u pravcu Karačići — Sočice — Renovica radi rušenja pruge i likvidacije ustaških uporišta (o čemu će dobiti blagovremeno konkretna naređenja).

8) Znaci raspoznavanja po ugovorenom ključu; borbeni znaci: Mitar — Salim; borbeni poklič: živio Maršal Tito — Živila Crvena Armija. Borbeni znaci i borbeni pokliči važe do daljnjeg.

Za vrijeme napada na Rogaticu jedinice će obilježavati svoja napredovanja paljenjem zauzetih uporišta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, p.puk.	Načelnik štaba.	Komandant, p.pukovnik
Z. Škerović	**V.[9] Ilić**	**Mil. Zekić**

M. P.

[8] Original je oštećen, pa se ne može pročitati ceo tekst rečenice. Možda bi taj dio teksta trebalo da glasi: »a sa dva bataljona ruši dio ceste od Kukavice na Mesiće...«

[9] Vojislav

BR. 47

NAREĐENJE ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 22. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA PROTIV ČETNIKA NA ŠIREM PODRUČJU BANJE LUKE[1]

ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUS NOVJ
St. Pov. Br. 415
22. X. 1944

ŠTABU XIII BRIGADE

U vezi naređenja Štaba V Korpusa snage naše Divizije izvršiće hitnu pregrupaciju radi boljeg koordiniranja sa snagama 40 Divizije[2] u razbijanju i uništavanju četnika kao i radi efikasnijeg blokiranja neprijateljskog garnizona Banja-Luke.

U vezi sa ovim zadatcima

N A R E Đ U J E M O:

XV KNOU brigada sa svim svojim snagama prebaciće se još tokom noći na desnu obalu Vrbasa sa zadatkom uništavanja četničkih formacija na sektoru između Vrbasa i Vrbanje. Brigada će dejstvovati aktivno i samoinicijativno orijentišući se prema četničkim koncentracijama, a u cilju čišćenja desne obale Vrbasa. Čišćenje treba početi sa linije Krmine — Javorani prebacujući istovremeno jedan bataljon preko Vrbasa u visini Jagara, i još je poželjnije u visini Šehitleka, koji će prema potrebi dejstvovati zaleđno i pomoći glavninu snaga u detaljnom čišćenju terena od četnika. Čišćenje izvesti tako da se formira jače desno krilo koje će preko Javorana i Lipovca tjerati neprijatelja prema Vrbasu i Banja Luci u sadejstvu sa snagama koje će dejstvovati preko Ljubačeva frontalno, a čitavu akciju kom-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 42-1, k. 1265.

[2] Odnosi se na Srednjobosansku NOU diviziju, za koju se pretpostavljalo da će dobiti redni broj 40. Ona je 15. decembra 1944. preimenovana u 53. NOU diviziju (vidi Arhiv VII, reg. br. 57-5, k. 1421: obavještenje 53. NOU divizije od 21. decembra 1944).

binovati istovremenim slanjem manjih udarnih grupa koje će se nenadano pojavljivati u zaleđini neprijatelja. Pošto su četnici u velikoj mjeri obezglavljeni i razbijeni aktivnošću snaga 40-te Divizije prilikom čišćenja upotrebljavati evolucione strojeve vodova i desetina kombinovane sa mjestimičnim rijetkim streljačkim strojevima. Četnike pozivati na predaju.

U visini Čelinca preko ceste Banja Luka — Kotor Varoš hvatati vezu sa snagama 40-te Divizije.[3] Po izvršenom čišćenju i uništavanju neprijatelja do linije Donji Šeher — Čelinac stići će daljna uputstva od Štaba Divizije.

Banjalučki NOP Odred stavlja se pod komandu Štaba XV. brigade.[4] Štab brigade hvataće vezu sa Odredom u pravcu Skender-Vakufa, dati mu zadatak, ali se mora voditi računa da se lijevo krilo Odreda naslanja na snage brigade, jer Odred neće moći samostalno dejstvovati.

XVI KNOU brigada — preuzeće sektor Rekavice — Bukvaluka — Pavlovca s time što će jedan bataljon držati iznad Suturlije i onemogućavati neprijatelju da dođe u Gornji Šeher. Po dolasku XV brigade na sektor Šehetleka održavati s njom vezu,[5] a lijevo povezati se sa bataljonom XIII brigade u visini Saračice. Povremeno brigada će udarnim grupama vršiti prepade nad neprijateljem.

XIII KNOU brigada — ostaje na istom zadatku, tj. zatvaraće pravac Banja Luka — Ivanjska i držati dva bataljona u visini Klašnica, a jedan bataljon postaviće na Saračicu radi zatvaranja pravca prema Bronzanom Majdanu.[6] Povezati se čvrsto telefonskom i kurirskom vezom sa XVI brigadom.

Bataljoni u visini Klašnica trebaju biti aktivniji i ispitati mogućnost napada na uporišta duž komunikacije i postavljati zasjede na

---

[3] Opširnije o tome kako su izvršeni postavljeni zadaci vidi dok. br. 81.

[4] Taj odred je do tada bio pod komandom Štaba Srednjobosanske NOU divizije (vidi dok. br. 35, objašnjenje 6), a poslije angažovanja te divizije na sektoru Travnika on je pretpočinjen 39. NOU diviziji (vidi dok. br. 43).

[5] O izvršenju tog zadatka vidi dok. br. 81.

[6] Bliže o tome kako je 13. krajiška NOU brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 81.

istoj. Neprijatelju moramo onemogućiti miran boravak u Banja Luci i ostalim garnizonima na komunikaciji Banja Luka — Gradiška. Voditi strogo računa da se neprijatelj u datom momentu ne povuče bez žrtava.

XX KNOU brigada ostaje na svom dosadašnjem sektoru. Štab brigade uspostaviće što pre telefonsku vezu s Prijedorom i hitno nas izveštavati o svim promenama na liniji Novi — Dvor — Kostajnica — Dubica — Gradiška.[7]

Zmijanjski odred i 2 čete **Pljevskog odreda** aktivno će uništavati četnike na sektoru Manjače sa zadatkom potpunog čišćenja tog terena od četnika i osiguranja komunikacije Čađavica — Mrkonjić. Zmijanjski Odred dati će jedan vod u visini Bareva radi sprečavanja četnicima prebacivanje na levu obalu Vrbasa, ukoliko je tačno da se četnici na tom mjestu prebacuju. Jedna četa Pljevskog Odreda sarađivaće sa Komandom mjesta Mliništa na uništavanju četnika na tom sektoru.

Timarski odred oformiće što prije obadve čete[8] i uputiti jednu četu u Timar sa zadatkom mobilizacije, hvatanja dezertera i uništavanja četničkih grupica, a sa drugom četom vršiće mobilizaciju kao i razoružavanje milicije na sektoru Ivanjske (Šimići).

Podgrmečki odred obavijestiće Štab Divizije hitno o stanju na sektoru Bihać — Krupa — Novi i nastojati da se uhvati veza sa neprijateljskim garnizonima. Ukoliko je nešto u tom smislu učinjeno izvijestiti hitno Štab Divizije, a takođe vršiti prijedloge ukoliko postoji mogućnost za akcije na rečenom sektoru.[9]

Drvarsko-Petrovački odred obavijestiće Štab Divizije na kom se sektoru nalazi i poslati spisak o brojnom stanju i naoružanju Odreda. Voditi kurs na mobilizaciju

[7] O tome kako je ta brigada izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 81.

[8] O formiranju tog odreda vidi dok. br. 7.

[9] Opširnije o izvršenju postavljenih zadataka vidi dok. br. 81.

novog ludstva i hvatati veze sa neprijatljskim garnizonima.[10]

Sve jedinice ove Divizije dat će se odmah na izvršenje ovih zadataka i pratiće budno sve pokrete neprijatelja i izveštavati nas, jer će neprijatelj u najskorije vrijeme morati vršiti pregrupaciju svojih snaga u cilju povlačenja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar
ppukovnik,
Vojo Stupar

M.P.

Komandant
pukovnik,
Voj. Todorović

BR. 48

ZAPOVIJEST ŠTABA 16. MUSLIMANSKE NOU BRIGADE OD 22. OKTOBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA ROGATICU[1]

ŠTAB
XVI M. NOU BRIGADE
broj . . . . ./44.
22 oktobra 1944 g.

Z A P O V I J E S T
štaba XVI brigade za 22 oktobar 1944.
(sekcija Višegrad 1 : 100 000)

. . .[2]

Kao prvi naš zadatak postavlja se likvidacija Rogatice i temeljito rušenje druma Višegrad — Rogatica — Sokolac.[3] Pri izvršenju ovoga zadatak učestvovaće naša i XX brigada. U tom cilju

[10] Bliže o dejstvima toga odreda u oktobru vidi Arhiv VII, reg. br. 2-5 i reg. br. 6-5, k. 461/A: knjige depeša 5. korpusa NOVJ.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 47-2, k. 1121.

[2] Redakcija je izostavila uvodni dio zapovijesti, koji je po sadržini identičan odgovarajućem dijelu zapovijesti 27. NOU divizije od 22. oktobra 1944, objavljene kao dok. br. 46.

[3] Potpunije o tome zadatku vidi dok. br. 46.

NAREĐUJEMO:

Desna kolona sastav I bataljon, izviđačka četa i protivkolsko odeljenje. Komandant kolone poručnik Avdo Iširlija, k-dant I bataljona.

Napada pravcem Gradac — Tvičijak — Rogatica grad. Zona širenja u lijevo drum Višegrad — Rogatica, a u desno Živaljevina.

Lijeva kolona: sastav III bataljon. Komandant kolone, zastavnik Selim Zelinčević, k-dant III bataljona.

Napada pravcem Gulije — Zlatni Do — Rogatica grad. Zona širenja u desno drum Višegrad — Rogatica, a u lijevo k. 522.

Obezbjeđenja:

II bataljon će se na položaju Strmac nalaziti orijentisan prema Višegradu radi obezbjeđenja toga pravca i temeljitog rušenja druma. Rušenje treba otpočeti još u toku noći, i temeljito ga obaviti. Za tu svrhu posuditi materijal za rušenje koji je prikupio IV bataljon, i prikupiti što više civila.

IV bataljon sa svim dijelovima koji se smještaju u Šatorovićima ostaje na tom položaju do daljnjeg naređenja, s tim što će se čvrsto obezbijediti od pravca Žepe. Jednu četu staviće na raspoloženje štabu brigade kao opštu rezervu.

Brigadno previjalište nalaziće se na liniji Tvičijak — Gradac, gdje treba upućivati sve ranjenike.

Štab brigade nalaziće se na Tvičijaku, gdje treba slati sve izvještaje. Vezu sa Štabom brigade održavati što češće, a isto tako i međusobno.

Početak napada 23 o.mj. u 4 sata, kada će sve snage koje učestvuju u napadu otvoriti jednovremenu vatru iz svih oružja i oruđa i krenuti sa linija polaznih položaja za napad na sam grad. Kao polazni položaj za napad smatraju se: za I bataljon k. 669 — Gradac, a za III bataljon Gulije — Podpeć.

Štabovi bataljona odrediće udarna odelenja koja će prodirati u grad ne obaziruć se na likvidaciju spoljne odbrane.

Znaci raspoznavanja po ugovorenom ključu:

Borbeni znaci: Mitar—Selim.

Borbeni pokliči: Živio maršal Tito, živila Crvena armija. Borbeni znaci i borbeni pokliči važe do daljnjeg naređenja.

Za vrijeme napada na Rogaticu jedinice će obilježavati svoja napredovanja paljenjem zauzetih uporišta.

XX brigada napadaće sa polaznih položaja Živaljevina — Lunj — Matovo Brdo uporišta na zapadnoj strani druma Mesići — Podromanija.

Poslije današnjeg pokreta I bataljon smjestiće se u Čemanoviće a II bataljon u Seljane, a ne obratno, kao što je bilo naređeno.

Večeras u 9 časova održaće se kod štaba brigade u Seljanima sastanak štabova (komandanata i komesara) I i III bataljona.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major | Komandant — major
M. P. | Čerić[4]

BR. 49

NAREĐENJE ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 23. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA 16. MUSLIMANSKE I 20. ROMANIJSKE BRIGADE DA NASTAVE DEJSTVA NA PODRUČJU ROGATICE[1]

ŠTAB
XXVII UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Br. službeno
23 oktobra 1944 god.
Položaj

ŠTABU 16—20 NOU BRIGADE

Položaj

Prema izvještaju XX brigade jake njemačke motorizovane snage prodiru od Višegrada preko Rogatice ka Sokolcu.[2] Prema nepotvrđenim vijestima Nijemci su od Čajniča stigli u Goražde. Po svemu izgleda da su ove njemačke snage iz sastava južne njemačke grupe divizija koje se probijaju od Metohije preko Sandžaka ka Sarajevu.

---

[4] Salem

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII reg. br. 24-6, k. 1111.

[2] Taj podatak, vjerovatno, nije tačan, uslijed pogrešnog izvještavanja, pošto je 20. romanijska NOU brigada u to vrijeme tek u nastupnom maršu, prispjela na komunikaciju Sarajevo — Višegrad (vidi dok. br. 75). Prva jedinica iz Grupe armija »E« (bataljon »Šluterbah«, kao prethodnica Borbene grupe »Sojerlen«) prešla je rijeku Drinu kod Višegrada 14. novembra 1944 (vidi dok. br. 90). Ovdje je riječ o pokretu

U ovakvoj situaciji za sada odustajemo od napada na Rogaticu,[3] jer je hitno potrebno da se izvrši rušenje komunikacija i pruge od Višegrada ka Sarajevu, i to po svaku cijenu. Radi toga brigada će postupiti hitno na sledeći način:

XVI brigada: Sa prostora lijevo od Rogatice (Šatorovići — Seljani — Strmac) ruši cestu prema Semeću i dubinskim zasjedama sprečava neprijateljsko prodiranje od Višegrada ka Rogatici.[4]

XX brigada: Sa prostorom desno od Rogatice (Kovanj — Gučevo — Han Rudina) ruši cestu prema Sokocu i dubinskim zasjedama rastrojava svako prodiranje neprijateljskih kolona. S jednim bataljonom čvrsto držati Kom.

NAPOMENE:

1. Rušenje ceste Višegrad — Rogatica — Sokolac brigade će izvesti po svaku cijenu, kako bi se na taj način omogućilo sprečavanje uzmicanja Nijemaca.

2. XVI brigada obezbeđivaće svoja leđa dijelom snaga koje će držati na Koštici.

3. XX brigada hitno će prikupiti sigurne podatke o pruzi Višegrad — Sarajevo kao i daljnje kretanje neprijateljskih snaga koje se od Višegrada probijaju ka Sarajevu.

4. Orijentacija XX brigade biće večeras na prugu prema Renovici, o čemu će dobiti naređenje.

---

7. SS poljskog dopunskog bataljona 7. SS divizije »Princ Eugen« i jedne čete 105. SS izviđačkog bataljona 5. SS brdskog armijskog korpusa iz Sarajeva za Višegrad, radi obezbjeđenja pješačkog mosta u Višegradu i željezničkog mosta na rijeci Limu. Tako je bataljon prispio u Rogaticu 21. oktobra, a 24. oktobra u Višegrad, dok je četa upućena iz Sarajeva 22. oktobra. Obje su jedinice bile potpuno okružene od dijelova 27. NOU divizije; tek kada je 11. novembra, Borbena grupa »Šojerlen« stigla na odsjek Goražde — Višegrad, bile su deblokirane, ali su most kod Višegrada, koji je 19. oktobra 1944. porušila 3. proleterska (sandžačka) brigada 37. NOU divizije (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 190, depešu br. 291) odmah počele da popravljaju (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/10-16, reg. br. 1/55-16, k. 1111: knjigu depeša Štaba 27. NOU divizije, depeše od 22. i 27. oktobra 1944). Opširnije o tome vidi dok. br. 55, 75, 83, 133, 149 i 152; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 251—252 i 315-320 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 24. oktobar i 11. novembar 1944), reg. br. F-194, sn. br. 931—934 (dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 12. novembra 1944); Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 55, 56, 58 i 103.

[3] Napad na to mjesto je ipak izvršila 20. romanijska NOU brigada 24. oktobra i zauzela ga, a zatim pristupila i rušenju komunikacije (vidi dok. br. 75).

[4] Bliže o tome vidi dok. br. 75.

5. Štabovi brigada hitno će nam dostaviti rezultat dosadašnjeg rušenja ceste i rezultat borbi koje su vođene od sinoć. Podatak o neprijatelju i njegovim pokretima dostaviti detaljno.

6. Vezu sa ovim štabom održavati putem radio stanice uredno u zakazano vrijeme. Također i kurirska veza.

7. Štab divizije u Kalimanićima. U toku dana doći će u Zakomo.[5]

8. Štab XX brigade uputiće određenu municiju XVI brigadi (polovicu od količine koja je dotjerana sa Milan Planine).

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar: p.pukovnik, **Z. Škerović**

Komandant: p. pukovnik, **Mil. Zekić**

M. P.

[5] Ta rečenica je dopisana mastilom.

BR. 50

PREGLED OPREME ZA VEZU 3. KORPUSA UPUĆEN 24. OKTOBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ[1]

P R E G L E D

opreme i materijala za vezu u III. Korpusu NOV Jugoslavije na dan 25. oktobra 1944 g.

Redni broj	ŠTAB	Radio stanice							Tel. centrale				Telefona raznih	Kabla raznog km.	Motora za punj. akum.	NAPOMENA
		Džek	B II.	MK-1 (M-Set)	SCR-284	Set-„special“	Francuska	Svega:	od ... brojeva[2]	od .... brojeva[3]	od ..... brojeva	Svega:				
1.	Štab III. Korpusa i Vojna obl. III. Kor.	—	1	1	—	1		3	2/10	—	—	2	17	17	1	
2.	Štab XXVII. divizije	—	—	1	7	—	1	9	1/10	4/5	—	5	17	10	1	
3.	Štab XXXVIII divizije	—	—	1	5	—	—	6	—	—	—	—	2	1	1	
	Ukupno:	—	1	3	12	1	1	18	3/10	4/5	—	7	36	28	3	

Primjedba.

Za radio stanice tipa SCR-284 imamo 8 ispravnih ručnih generatora. Jedna stanica radi na »Umformer«.[4] Ručni generatori lako se kvare. Rezervnih anodnih baterija za ove stanice nemamo. Baterije u stanicama prilično su istrošene.

Od telefonskih aparata imamo 10 engleskog tipa (koji su došli uz radiostanice SCR-284), 10 tipa Erickson i 16 tipa Siemens.

Za telefonske aparate nemamo elemenata.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/3-8, k. 408/A. Pregled je dostavljen uz propratni akt Štaba 3. korpusa NOVJ od 24. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/1-8, k. 408/A).

[2] i [3] U rubrici brojitelji označavaju koliko je bilo telefonskih centrala, a imenitelji koliko su te centrale imale kanala.

[4] Odnosi se na uređaj (pretvarač) koji radi sa akumulatorima od 6 ili 12 V. Njegovom upotrebom isključuje se korišćenje ručnog generatora.

BR. 51

ZAPOVIJEST ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 25. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DALJA DEJSTVA POSLIJE OSLOBOĐENJA TRAVNIKA[1]

ŠTAB
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
St. pov. op. br...
Dne 25. X. 1944 g.

Z A P O V I J E S T
(sekcije Travnik, Zenica, Konjic, Derventa 1 : 100.000)

Situacija: Zauzimanjem i oslobođenjem Travnika i svih uporišta do Busovače i Zenice, gdje je uništena najzloglasnija banda Zapadne i Centralne Bosne (ustaše Kupresa, Bugojna, Duvna, Jajca i Travnika) stvoreni su povoljni uslovi za aktivno dejstvo na neprijatelja u dolini r. Bosne kao i za potpuno izbacivanje komunikacija iz stroja na ovoj liniji. Brzim napredovanjem Crvene armije i naših snaga preko Srbije i Vojvodine neprijatelj je prinuđen na ubrzano izvlačenje sa Balkana, koristeći za to sve raspoložive komunikacije. Među glavnim saobraćajnim linijama za izvlačenje neprijatelja dolaze i komunikacije u dolini r. Bosne i Neretve koje neprijatelj nastoji održati i koje su za njega od životne važnosti. Dejstvom naših snaga na ove komunikacije i nadiranjem Crvene armije preko Srema ka Brodu onemogućićemo izvlačenje neprijatelja ovim pravcem i spriječiti uništavanje i pljačku naših industrijskih dobara i saobraćajnih sredstava.

U vezi toga

N A R E Đ U J E M O:

1.) **IV d i v i z i j a:** Postaviće se na prostoru desno od linije Busovača — Kruščica i lijevo do linije Lisac (kota 1303) — Bobovnik (kota 839) sa zadatkom neprekidnog napada, potpunog rušenja i izbacivanja iz stroja komunikacija Busovača — Lašva — Zenica — Nemila. Na prostoru Vitez — Zabilje — Lupac zadržati divizijsku rezervu koju upotrebiti na eventualnim pravcima koje bi

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 11-3, k. 768.

neprijatelj koristio za prodor ka Travniku. Dijelovima snaga povremeno se prebacivati na desnu obalu r. Bosne radi dejstva na toj strani.

Ispitati tačno stanje neprijateljskog garnizona u Zenici kao i organizaciju odbrane grada.

Na području gdje se nalazi divizija izvršiti sve političke pripreme za mobilizaciju i prikupljanje ljudstva sposobnog za vojsku, i pristupiti mobilizaciji.[2] Vlašićki odred koji se nalazi na sektoru Zenice stavlja se pod komandu štaba IV divizije.[3] Štab divizije smjestiti negdje na prostoru Vitez — Divjak — Bukve.

2) **X divizija:** dvije brigade[4] i Visočko-Fojnički ored postaviti za dejstvo na komunikaciju Busovača — Kiseljak — Sarajevo. Neprekidno rušiti i uništavati komunikacije i saobraćajne objekte na prostoru Busovača — Lašva — Visoko — Sarajevo i onemogućiti svaki saobraćaj neprijatelju, a naročito od Sarajeva prema Busovači i Zenici.

Povremeno prebacivati dijelove snaga i na desnu obalu r. Bosne radi dejstva na miliciju i četnike kao i hvatanje veze sa snagama III korpusa NOVJ.

XVII brigada će i dalje dejstvovati na komunikacije u dolini r. Neretve pa do Sarajeva, sa ciljem onesposobljavanja i paralizovanja saobraćaja na ovoj linji.

Štab divizije će se smjestiti na prostoru oko Fojnice.[5]

3) **Sred.-bos. divizija:** Dejstvovaće i napadati dalje na sve komunikacije od Nemile do Broda, sa ciljem

---

[2] O tome kako je 4. NOU divizija izvršila postavljne zadatke vidi dok. br. 66.

[3] Dotada se nalazio pod komandom 10. NOU divizije (vidi dok. br. 37).

[4] Odnosi se na 7. i 9. krajišku brigadu (vidi dok. br. 68).

[5] O tome kako je 10. NOU divizija izvršila postavljene zadatke vidi dok. br. 68.

putpunog onesposobljavanja i uništavanja komunikacija na ovom dijelu r. Bosne.[6]

4) **I. artiljer. grupa:** Smjestiće se na prostor Turbe — Travnik, izvršiti popunu municijom i sređivanje diviziona.

Na svim navedenim komunikacijama treba da se osjeti naše snažno dejstvo, kako bi u sklopu opštih operacija na Balkanu dokončali uništenje neprijatelja koji pokušava da se izvuče.

Obezbijediti sigurne i čvrste veze kako unutar divizija tako i sa susjednim jedinicama, kako bi se moglo blagovremeno intervenisati i koordinirati dejstvo svih snaga. Pored radio-veza uspostaviti telefonske veze sa svim jedinicama.

Dostavljati na vrijeme sve izvještaje o svakoj aktivnosti jedinica u vezi dobivenih zadataka, kao i o veličini i razmjerama rušenja na komunikacijama.

Primijećeno je u zadnje vrijeme da naši borci neracionalno troše municiju i ne vode računa o štednji iste. Sprovesti u jedinicama štednju municije, sprečavajući uzaludno i nepotrebno trošenje. Popunu municije orijentisati na zarobljavanje od neprijatelja i ne dozvoliti da to postane problem.

Štab korpusa nalaziće se u Travniku.

Prijem zapovijesti potvrditi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
p u k o v n i k
sl. odsutan

M. P.

Zamjenik komandanta
p u k o v n i k
N. Karanović

Š T A B
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
NOVJ
Str. pov. br. 636/44
Dne 27-X-1944 g.

[6] Na komunikaciji od Nemile do Slavonskog Broda dejstvovali su dijelovi 14. i 19. srednjobosanske NOU brigade (vidi dok. br. 62), dok se 18. srednjobosanska brigada nalazila na sektoru Jajce — Prnjavor — Kotor-Varoš (vidi dok. br. 67).

BR. 52

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 38. DIVIZIJE OD 25. OKTOBRA 1944. UPUĆEN ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U PRVOJ POLOVINI OKTOBRA NA PODRUČJU TREBAVE I MAJEVICE[1]

ŠTAB
XXXVIII UDARNE DIVIZIJE
Broj: sl./44.
25. X. 1944. g.
Položaj

Izvod iz operacijskog
dnevnika dostavlja.

ŠTABU III KORPUSA NOVJ. —

U vremenu od 1. do zaključno 6. X. ove godine naše snage nalazile su se na prostoriji Rašljevo — Moranjci — Srebrenik sa zadatkom zatvaranja pravca koji sa te prostorije vode ka Tuzli i ofanzivnog djelovanja protiv četničkih zelenokadrovskih bandi na tome sektoru. Od 6. pa do zaključno 15. X. 1944. godine naše snage držale su polažaje na liniji i to: 18 brigada: Rašljevo — Seona sa zadatkom zatvaranja pravca od Doboja i Rapatnice; ofanzivnog djelovanja prema četničkim i zelenokadrovskim bandama, uspostavljanje i učvršćivanje narodne vlasti i rušenje komunikacija. 17 i 21 brigada nalazile su se na prostoriji Navioci — Vakuf — Mačkovac — Lopare — Kremeš sa zadatkom zatvaranja pravaca od Brčkog ka Tuzli te od Priboja i Požarnice; ofanzivnog djelovanja prema četničko-zelenokadrovskim bandama na toj prostoriji i SS postrojbama u Čeliću[2] i rušenje komunikacija koje vode za Tuzlu. Svi postavljeni zadaci uspješno su završeni.[3]

U vremenu od 1—15 oktobra o. g. vođene su sledeće borbe, i to:

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 27-3, k. 1258.

[2] O neprijatelju u sjeveroistočnoj Bosni vidi dok. br. 13, 16, 21, 24, 29, 36, 39, 49 i 112; knj. 29, dok. br. 93 i 131.

[3] O zadacima koje je 38. NOU divizija bila dobila vidi dok. br. 6 i 33.

a) *17 brigada:*

1. X. izvršila je napad na neprijateljska uporišta Špionicu[4] i G. Hrgove.[5] Napad je uspio i neprijatelj — ustaše, četnici i SS-ovci je protjeran sa gubitkom: 4 ranjena i 1 zarobljen.

2. X. na položajima Golo Brdo i oko Srebrenika došlo je do borbe sa jednom bojnom SS-ovaca[6] koja je nadirala od Srnice u namjeri da se probije za Tuzlu. U ovoj borbi neprijatelj je uspio da potisne naše snage na prihvatne položaje Kuge — Straža — Zahirovići. Gubici: Neprijateljski: 2 mrtva i 5 ranjenih. Naši: 8 ranjenih.

3. X. Izvršen je napad na Donji Srebrenik koji je branila jedna bojna SS-ovaca.[7] Ovaj napad zbog jake artiljeriske i bacačke aktivnosti nije uspio, ali su neprijatelju nanijeti gubici — 4 mrtva i 5 ranjenih. Mi nismo imali gubitaka.

5. X. Na položajima Zuberovo Brdo — Musl. Špionica došlo je do borbe između naših snaga te četnika i ustaša koji su se tu sakupili u jačini oko 250—300. Neprijatelj je razbijen i protjeran. U ovoj borbi zarobljen je 1 četnik sa oružjem.

6. X. Izvršen je napad na četnike na Zuberovom Brdu.[8] U prvom naletu četnici su potisnuti sa položaja u pravcu Srnica gdje su dobili pojačanja i uz pomoć artiljerije izvršili protivnapad i uspjeli da povrate izgubljeni položaj uz gubitak 6 mrtvih i 5 ranjenih. Naš gubitak je 1 ranjen.

7. X. U Jablanici [vođena borba] sa četnicima vojvode Kerovića[9] u jačini 250. Ova grupa četnika[10] u prvom naletu je

---

[4] Prema izvještaju Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944. do napada jedne čete 4. bataljona i izviđačke čete brigade na Špionicu u stvari nije došlo, jer je neprijatelj blagovremeno odstupio u pravcu Srnica (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259).

[5] U napadu na Hrgovo učestvovala je jedna četa 1. bataljona. Tom prilikom su zarobljeni jedan četnik i jedan gestapovac (vidi dok. br. 21, objašnjenje 4; Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259; izvještaj Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944).

[6] Riječ je o 1. bataljonu 28. SS puka 13. SS divizije »Handžar« (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 1126—1130, reg. br. F-194, sn. br. 189—194: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 29. septembra i 4. oktobra 1944).

[7] Na prostoriji Srebrenik — Srnice u to vrijeme se, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 29. septembra i 4. oktobra 1944, nalazio 1. bataljon 28. SS puka 13. SS divizije »Handžar«. Do 30. septembra u Srnicama se nalazio 2. bataljon toga puka, kada je upućen za Doboj (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 1126—1130, reg. br. F-194, sn. br. 189—194).

[8] Vidi dok. br. 17, objašnjenje 9.

[9] Vidi dok. br. 36, objašnjenje 3.

[10] Riječ je o četnicima Majevičkog četničkog korpusa. Bliže o toj borbi vidi dok. br. 39, objašnjenje 7; Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259: izvještaj Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944.

razbijena i protjerana uz veći broj ranjenih. Naš gubitak je 3 ranjenih.

9. X. Za vrijeme pokreta od Lukića za Lopare neprijatelj — SS-ovci — napada kolonu jakom bacačkom vatrom, nanijevši nam gubitak — 1 drugarica mrtva, 2 konja sa štabskom arhivom poginula i izgubljena je brigadna arhiva.[11]

11. X. Na Kamenitom Brdu [vođena borba] sa četnicima, koji su se razbijeni povukli, ostavivši na položaju jednog mrtvog.[12]

12. X. Izvršena je akcija na Zajednice i tom prilikom zarobljen je jedan četnik.[13]

13. X. Izviđačka patrola susrela se kod Vakufa sa neprijateljskom patrolom — SS-ovci i četnici — jačine do 20.[14] U ovoj susretnoj borbi neprijatelj je imao 3 mrtva i 2 ranjena. Naš gubitak je jedan mrtav.

14. X. Izvršen je napad na četnike u Tobutu.[15] U ovom napadu zarobljeno je 17 četnika, 6 pušaka i 7.500 engleskih metaka. 3 četnika su ubijena.

b) *18 brigada:*

3. X. Sa ustašama [vođena borba] koji su htjeli da se sa pravca Moranjci i Orahovice probiju za Tuzlu. Ustaše su odbijene i tom prilikom zarobljena je jedna ustaškinja, jedan bacač sa 7 mina, 2 puške, 500 metaka i nešto santitetskog materijala.

4. X. Izvršeno čišćenje terena prema Kulićima.[16] Nađene su 3 puške.

5. X. Izvršen je napad na Gračanicu. Uspjelo se likvidirati spoljnu odbranbenu liniju, dočim se sam grad nije mogao zau-

[11] Opširnije o tome vidi dok. br. 39, 142 i 144.

[12] Opširnije o dejstvima 10. i 11. oktobra 1944. vidi Arhiv VII: izvještaj Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944 (reg. br. 10-1, k. 1259) i zapovijest i izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 10. oktobra 1944 (reg. br. 2-2 i reg. br. 22-3, k. 1258).

[13] Toga je dana u sastav 17. majevičke NOU brigade došao jedan bataljon Majevičkog NOP odreda (vidi dok. br. 83, objašnjenje 28). Bataljon je rasformiran, a njegove su čete (radi odmora i popune komandnim kadrom) razmještene po bataljonima te brigade. Nešto kasnije od tih četa je ponovo formiran 2. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259; izvještaj Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944). Brigada je ostala bez svog 2. bataljona 19. septembra 1944, posle njegovog upućivanja u sastav novoformirane 21. istočnobosanske NOU brigade (vidi knj. 29, dok. br. 133).

[14] Vidi dok. br. 39, objašnjenje 11.

[15] Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 10-1, k. 1259; izvještaj Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944.

[16] Taj zadatak je izvršila patrola 3. bataljona (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5/I, k. 1259: izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944).

zeti zbog nedostatka teškog oružja.[17] U ovom napadu zarobljeno je 800 neprijatelja[18] i 2 rezervne cijevi za šarac.

11. X. Izvršeno je čišćenje terena prema Mehićima. Kod ovog čišćenja pronađeno je 8 pušaka.[19]

12. X. Izvršeno čišćenje Miričine i Dobošnice. Nađeno je 5 pušaka i 1500 metaka.[20]

13. X. Izvršen je uspješan napad na četničke bande u s. Sižju.[21]

15. X. Izvršeno je čišćenje Gnojnica — nađeno je 500 engleskih metaka.[22]

c) *21 brigada:*

1. X. Izviđačka patrola upućena u pravcu Orahovice, uhvatila je jednog ustaškog rojnika.[23]

3. X. Sa ustašama, u jačini 2 bojne, koji su imali namjeru da se preko Falešića i Čekanića probiju za Tuzlu [vođena je borba]. Snažnim napadom ustaše su razbijene i protjerane preko Gornje Orahovice u pravcu Gračanice.[24] U ovoj borbi neprijatelj je imao 25 mrtvih, 17 ranjenih i jednog zarobljenog. Naš gubitak je 3 ranjena.

---

[17] i [25] Opširnije o borbama oko Gračanice vidi dok. br. 16 (objašnjenje 8) i 140; Arhiv VII: izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944 (reg. br. 11-5/I, k. 1259) i izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 6. oktobra 1944 (reg. br. 21-3, k. 1258).

[18] Treba: metaka (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5/I, k. 1259: izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944).

[19] Te puške je pronašla, kod zelenokadrovaca, patrola 2. bataljona. Od 6. do 11. oktobra jedinice 18. hrvatske NOU brigade nisu imale većih akcija, osim što su vršile izviđačke zadatke u pravcu Sokola i Gračanice (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5/I, k. 1259: izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944).

[20] Osamnaesta hrvatska brigada je 12. oktobra 1944. od Štaba 3. korpusa NOVJ dobila zadatak da zajedno sa Tuzlanskim NOP odredom izvrši pretres terena na sektoru Miričine i Dobošnice i poruši prugu (vidi Arhiv VII. reg. br. 4-8/I, list 92, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ). U akciji su učestvovali dva bataljona 18. brigade i dijelovi Tuzlanskog NOP odreda. Oni su tom prilikom porušili više mostova i jedan dio pruge (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5/I, k. 1259: izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944). Iz izvještaja Štaba Tuzlanskog NOP odreda od 16. oktobra 1944. vidi se da su u toj akciji učestvovali njegov 1. bataljon, prateća četa i jedna četa 2. bataljona. Ove jedinice su, u rejonu Dobošnice, razbile zelenokadrovce i prikupile 44 puške, 1 puškomitraljez, 5 raznih pištolja, 1500 metaka i nešto vojničke spreme. Istovremeno je porušen most na r. Spreči, a na cesti prema s. Miričini postavljene su prepreke od drveća na dužini od 1000 metara (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-5, k. 1627).

[21] i [22] Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5/I, k. 1259: izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944.

[23] Vodnika

[24] Vidi dok. br. 16, objašnjenje 5.

5. X. Izvršen je napad na Gračanicu, ali isti nije u potpunosti uspio zbog pomanjkanja teškog oruđa. Likvidirana spoljnja linija odbrane, dočim unutarnja linija — bunkeri i utvrđene kuće — nijesu se mogli zauzeti ma da su se vodile ulične borbe.[25]

8. X. U toku pokreta od Podorašja do Jablanice[26] jedna grupa četnika i SS-ovaca pripucala je na našu kolonu i tom prilikom ranjen je jedan drug. Izvršen je napad i neprijatelj je protjeran.

9. X. Sa SS-ovcima i četnicima u jačini oko 200—250, potpomognuti artiljerijom od Čelića, koji su napali naše položaje na Vakufu. Poslije oštre borbe neprijatelj je odbijen i protjeran u pravcu Čelića uz gubitak: 4 mrtva i veći broj ranjenih.[27]

10. X. Sa SS-ovcima u jačini oko 150—200 potpomognutim jakom artiljerijskom vatrom, koji su napali naš položaj na k. 460 iznad Vakufa, te uspjeli da zauzmu Vakuf. Kontranapadom uspjelo se povratiti izgubljeni položaj i neprijatelju nanijeti osjetan gubitak: 4 mrtva i 15 ranjenih.[28] Naš gubitak: 2 mrtva i 4 ranjena.

11. X. SS-ovcima i četnicima u jačini 450 do 500 koji su uz pomoć jake artiljerijske vatre iz Čelića napali na naše položaje na liniji Begovići — Strnča — Vakuf. Neprijatelj je uspio da uz velike gubitke — oko 25 izbačenih iz stroja — zauzme naše položaje, a da se u predveče vrati u Čelić.[29] Naš gubitak u ovoj borbi je 1 mrtav, 3 ranjena i 3 nestala.

12. X. Neprijatelj je ponovio svoj dan ranije napad uz jaku artiljerijsku i bacačku vatru i prisilio naše snage da se povuku na liniju Stublić — Velike Njive — Visori — kose iznad Mitrovića.[30] U ovoj borbi imali smo 3 mrtva, 7 ranjenih i 10 nestalih. Neprijateljski gubici nisu poznati.

---

[26] Prema izvještaju Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 14. oktobra 1944, ova brigada je 5. oktobra izvršila pokret od Gračanice pravcem Vranovići — Hrvati — Gornji Moranjci — Podorašje, gdje se razmjestila 7. oktobra, a 8. oktobra u 9 časova izvršila pokret prema Jablanici (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-9, k. 1259).

[27] Vidi dok. br. 39, objašnjenje 4. i 5.

[28] i [29] Bliže o tome vidi dok. br. 39, objašnjenje 5. i 6.

[30] Opširnije o tome vidi dok. br. 39, objašnjenje 7; Arhiv VII, reg. br. 23-3, k. 1258: izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 13. oktobra 1944.

13. X. Izvršen je napad na Begoviće, Strnču i Vakuf, ali do borbe nije došlo, pošto se neprijatelj prije iste povukao u pravcu Čelića.[31]

Gubici od 1. — 15. X. 1944.

a) Neprijateljski: 57 mrtvih, 73 ranjenih, 30 zarobljenih.

b) Naši: 8 mrtvih, 30 ranjenih, 13 nestalih.

Dobici — trofeji: 62 puške, 11350 puščanih metaka, 1 bacač sa 7 mina, 2 bacačke cijevi, 2 rezervne cijevi za šarac.

Izgubljeno: 2 puškomitraljeza i 2 pikavca. Ovo oružje je od eksplozije granate uništeno.

Moral, disciplina i borbeni duh na dostojnoj visini.

Odjeća i obuća ne zadovoljavaju. Ima veći broj drugova bosih. Velika oskudica osjeća se u vešu. Za šinjele može se reći da ih borci uopšte nemaju.

Naoružanje: Obzirom na brojno stanje divizija je slabo naoružana. Puškomitraljezi sistema »zbrojovka« i »Breda« uslijed duge upotrebe istrošeni su te više puta otkazuju. Potrebno je da se diviziji dodijeli veći broj automatskog oružja — puškomitraljeza i pikavaca[32] i lakih bacača. Isto tako slabo se stoji sa municijom — bacačkih mina uopšte nemamo.

Ishrana: Ishrana boraca dobra. Borci svakodnevno imaju hleb.

Zdravstveno stanje zadovoljavajuće. Pojava zaraznih bolesti nema.

Odnos vojske prema narodu je pravilan, dočim je odnos naroda prema vojsci još uvijek rezervisan.

Situacija na terenu: 28 regimenta 13 SS-divizije sa tri baterije nalazi se na prostoriji Bijeljina — Stolin[33] — Čelić[34] Majevički četnički korpus nalazi se na prostoriji Semberije.[35] Moral kod četnika vrlo slab.

U Čeliću pored SS-ovaca nalazi se oko 300 zelenokadrovaca. U okolini Brčkoga oko 800 zelenokadrovaca.

---

[31] Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 5-9, k. 1259; izvještaj Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 14. oktobra 1944. godine.

[32] Odnosi se na automate.

[33] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[34] Bliže o rasporedu 28. SS puka 13. SS divizije »Handžar« prije i poslije 15. oktobra 1944. vidi dok. br. 39 (objašnjenje 12) i dok. br. 82 (objašnjenje 8).

[35] Majevički četnički korpus je dejstvovao na području Birča, Majevice, Posavine i Semberije. Opširnije o njemu vidi dok. br. 83, objašnjenje 3.

U Brčkom nalazi se jedna ustaška bojna i oko 150 opkopara.[36]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar	Načelnik štaba	Komandant
potpukovnik,	major,	potpukovnik,
V. Rolović	**Vodušek**[37]	odsutan

M. P.

BR. 53

IZVJEŠTAJ ŠTABA 3. KORPUSA OD 26. OKTOBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U ISTOČNOJ BOSNI[1]

ŠTAB
III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br. 108/44
26. X. 1944.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Operativni izvještaj
za mjesec septembar.

Neprijatelj. Krajem mjeseca avgusta i početkom mjeseca septembra snage 13. SS divizije u povlačenju su sa sektora Vlasenica — Šekovići prema sjeveru na sektor Majevice, Posavine, Semberije.[2] U vremenu između 5. i 10. septembra uslijedilo je povlačenje ovih snaga iz Zvornika, doline rijeke Spreče i Tuzle prema sjeveru — Brčkom i Vinkovcima. Na taj način snage 13. SS divizije držale su liniju Bijeljina — Čelić — Srnice sa

[36] Bliže o neprijatelju u Brčkom vidi dok. br. 21, objašnjenje 20.

[37] Jakob

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13-3, k. 408.

[2] Ta divizija se 31. avgusta 1944, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 31. avgusta 1944, nalazila u pokretu prema starim rejonima razmještaja sjeverno od rijeke Spreče (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, sn. br. 1109—1113).

svojim prednjim dijelovima, dok je glavnina ove divizije bila na prostoriji Brčko, sa desne i lijeve obale rieke Save.[3]

U Tuzli je ostao 14. ustaški zdrug pod komandom Avdage Hasića u jačini od oko 2.000 ljudi,[4] u Zvorniku legija i bjelogardejci u jačini od oko 400 ljudi,[5] a na sektoru Sokolac — Rogatica — Pale dijelovi 7. Princ Eugen divizije[6] zajedno sa 2. ustaškim prometnim zdrugom.[7] Jedna bojna ovog zdruga na sektoru Srebrenica — Bratunac.

Zadaci Korpusa: U duhu naređenja Vrhovnog Štaba[8], Korpus sa glavninom svojih snaga dobio zadatak da izvrši ofanzivne operacije na području Majevice, Posavine i Semberije. U ovim operacijama učestvovale su XI., XXXVIII. divizija, udarna grupa jednog Ličkog bataljona i Mačvanskog NOP

---

[3] Osmoga septembra raspored 13. SS divizije »Handžar« bio je sljedeći: 27. SS puk — 1. bataljon u Vukovijama, 2. bataljon u rejonu Zvornika, 3. bataljon u Capardima; 28. SS puk — 1. bataljona u Dobošnici, 2. bataljona u Srebrniku (opkoljen), 3. bataljon u rejonu Tuzle (vidi knj. 29, dok. br. 6, 16 i 46; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 12-18, 172-176, 239-244 i 273-279: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 1, 4, 6. i 7. septembra 1944).

[4] U Tuzli su se nalazili stožeri 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i 10. posadnog zdruga sa prištapskim dijelovima. Njihove su jedinice bile raspoređene na sektoru Gračanice, Tuzle i Kladnja (vidi knj. 29, dok. br. 79).

[5] U Zvorniku su se nalazili dijelovi 2. bojne 8. posadnog zdruga, oružnička postaja, jedan bataljon Ruskog zaštitnog korpusa (bjelogardijci) i dijelovi Srpskog dobrovoljačkog korpusa (vidi knj. 29, dok. br. 79).

[6] Komanda 5. SS brdskog armijskog korpusa je, poslije završetka operacije »Ribecal« (»Rübezahl«) 26. avgusta 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 21), organizovala poduhvat »Ribenšnicel« (Rübenschnitzel«) u kome je, u borbi protiv 12. korpusa NOVJ i 6. proleterske (ličke) divizije »Nikola Tesla«, angažovala 7. SS diviziju »Princ Eugen«. Tako su 7. SS izviđački bataljon, 2. i 3. bataljon 13. SS puka i 3. bataljon 14. SS puka vodili borbe protiv 12. korpusa NOVJ na području Gacko — Čemerno, 1. bataljon 13. SS puka se nalazio u dodiru sa 6. ličkom divizijom na prostoriji Čelebić — Pljevlja, dok se 14. SS puk bez 3. bataljona nalazio oko Priboja. U isto vrijeme u Doboju se do 10. septembra nalazio 7. SS samohodni (jurišni) protivtenkovski divizion, dok su se neki djelovi 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« (vjerovatno 7. SS poljski dopunski bataljon) nalazili na prostoriji Jajce — Bugojno. Opširnije o tome vidi dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 28, 29, 30. i 31. avgusta i 1, 10. i 11. septembra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, sn. br. 965—969, 993—997, 1035—1041, 1109—1113, reg. br. F-193, sn. br. 12—18, 398—404 i 457—461) i depešu Grupe armija »F« od 27. avgusta 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, sn. br. 902).

[7] Na prostoriji Rogatica — Sokolac — Pale nalazili su se dijelovi 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i 8. posadnog zdruga (vidi dok. br. 160; knj. 28, dok. br. 160).

[8] Odnosi se na direktivu Vrhovnog štaba NOV i POJ od 30. avgusta 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 96, objašnjenje 2).

odreda.[9] XXVII. divizija sa kladanjskim, Srebreničkim odredima ostala je na sektoru Šekovići — Vlasenica — Srebrenica.

a) Operacije u Posavini: XI., XXXVIII. divizija, udarna grupa zajedno sa Štabom Korpusa krenule su na ovaj zadatak sa sektora Šekovići 31. avgusta t.g. opštim pravcem Šekovići — Nočajevići — Lukavac i 3. septembra t.g. izbile na prostoriju Ratiš — Rapatnica — Ljenobud. Prelaz komunikacije Doboj — Tuzla na sektoru Lukavac — Bos. Petrovo Selo izvršen je bez borbe. XI. divizija, po izbijanju na liniju Rapatnica — Ljenobud, sukobila se sa predstražnim dijelovima 13. SS divizije, čiji se jedan bataljon nalazio u Srebrniku.[10] U toku 4. septembra jedinice XI. divizije pristupile su likvidaciji neprijatelja u G. i D. Srebrniku. Borbe su trajale u toku 4. i 5. septembra, ali se neprijatelj uporno branio, imajući efikasnu podršku u jakoj artiljeriji.[11]

XXXVIII. divizija dobija zadatak da likvidira uporišta Srnice. U Srnicama se nalazila posada od oko 400 vojnika sa 2 brdska topa.[12] Položaji oko Srnice i u Srnicama bili su jako utvrđeni. Napad na Srnice otpočeo je 5. septembra. U napadu jedinice XXXVIII. divizije uspjele su da likvidiraju sva spoljna uporišta i natjeraju posadu u nekoliko kuća i bunkera u samim Srnicama. Neprijatelj se je očajno branio i imao jaku podršku od jedne haubičke baterije od pravca Brčkog. U toku borbe neprijatelju je došlo pojačanje u jačini jedne satnije. Žestoke borbe nastavljaju se u toku 6. septembra. U tim borbama neprijatelj je imao 23 mrtva, preko 40 ranjenih i 2 zarobljena. Zarobljen je oficir za vezu 13. SS divizije sa važnim podacima, a uništen je jedan autobomil. Naši gubitci u ovim borbama bili su 8 mrtvih i 13 ranjenih. Borbe oko Srnica produžile su se u toku 7. septembra. Toga dana neprijatelj je izvršio ispad iz Srnica, ali je odlučnim kontranapadom bio odbačen nazad uz gubitke 11 mrtvih i 15 ranjenih. Naši gubitci toga dana bili su 2 mrtva i 6 ranjenih.[13]

Sa dijelovima 13 SS divizije u Srnicama nalazio se i 100 četnika i manji broj ustaša.

---

[9] Riječ je o Udarnoj grupi 11. NOU divizije, u čijem su se sastavu nalazili 3. bataljon »Mirko Štulić« 3. ličke brigade 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« i Mačvanski NOP odred (vidi knj. 29, dok. br. 3, objašnjenje 5).

[10] U tom mjestu se nalazio 2. bataljon 28. SS puka (vidi knj. 29, dok. br. 46, objašnjenje 2).

[11] Detaljnije o dejstvima 11. NOU divizije oko Srebrnika vidi knj. 29, dok. br. 3, 16, 46 i 54.

[12] Bliže o neprijatelju u Srnicama vidi knj. 29, dok. br. 54.

[13] Opširnije o dejstvima 38. NOU divizije u to vrijeme na prostoriji Srnice — Keper vidi knj. 29, dok. br. 6, 78 i 131.

Naređenjem Vrhovnog štaba,[14] XI. divizija trebala je odmah da se prebaci u Srbiju,[15] a komandant i politički komesar Korpusa sa najbližeg aerodroma da se prebace avionom za Vrhovni Štab.[16] U vezi ovog, XI. divizija dobila je naređenje da se najkraćim pravcem prebaci u Srbiju na sektoru Zvornik — Srebrenica, a XXXVIII, divizija da krene na prostoriju Skugrić — Tolisa, gdje da obezbijedi aerodrom.[17] U toku od 9. do 16. septembra ova divizija vodila je uspješne borbe na toj prostoriji protiv dijelova 13. SS divizije iz Gradačca, četničkih bandi iz Posavine i Trebave i ustaških bandi iz okolnih sela. Tako je 9. septembra razbijena jedna SS-ovsko-četnička kolona uz gubitke 10 mrtvih i 15 ranjenih. 11. septembra razbijena je jedna SS-ovsko-četnička kolona kod Skugrića, a druga, ustaško-četnička kod Čardaka—Filomene. Obadvije kolone bile su razbijene uz gubitke od 25 mrtvih i preko 30 ranjenih. Zarobljeno je nešto oružja. Naši gubici 6 mrtvih, 3 ranjena i 7 nestalih. 13. septembra divizija oslobađa grad Modriču i u susretnoj borbi razbija jaču SS-ovsko-ustaško-četničku grupu nanijevši neprijatelju gubitke od 20 mrtvih, preko 20 ranjenih i 5 zarobljenih. Borbe na sektoru Modriča — Garevac produžavaju se u toku 14. septembra. Neprijatelj u Garevcu jako se utvrdio, ali su naše jedinice uspjele da likvidiraju 12 zidanih bunkera.[18] U toku napada divizija je dobila naređenje da hitno krene u pravcu Tuzle, te je radi toga obustavljen daljni napad na ovo uporište.[19]

b) XXVII. divizija — operacije na sektoru Zvornik — Tuzla.

Po odlasku glavnina Korpusa sa sektora Šekovići — Vlasenica, na tom sektoru ostala je XXVII. divizija sa Srebreničkim, Kladanjskim NOP odredom. Zadatak divizije bio je potpuno ovlađivanje sektorom Kladanj — Vlasenica — Zvornik — dolina rijeke Spreče, ofanzivne operacije u pravcu Tuzle i čuvanje bolnica čije je brojno stanje iznosilo oko 200 ranjenika.[20] XVI. Muslimanska brigada 1. septembra oslobodila je grad Kladanj[21] i nastavila sa gonjenjem neprijatelja u pravcu Živinica i Tuzle. U Kladnju je zaplijenjeno prilično ratne opreme

---

[14] O tome naređenju vidi knj. 29, dok. br. 72.

[15] i [31] Jedanaesta NOU divizija se prebacila preko r. Drine u Srbiju 16/17. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 72).

[16] O odlasku komandanta i komesara 3. korpusa u Vrhovni štab NOV i POJ vidi knj. 29, dok. br. 44, objašnjenje 2.

[17] Vidi knj. 29, dok. br. 44.

[18] O dejstvima 38. NOU divizije u to vrijeme vidi knj. 29, dok. br. 48, 66, 78 i 131.

[19] O tome vidi knj. 29, dok. br. 69 i 79.

[20] Opširnije o dejstvima 27. NOU divizije u prvoj polovini septembra 1944. vidi knj. 29, dok. br. 136.

[21] Bliže o zauzimanju Kladnja vidi knj. 29, dok. br. 133.

a porušeni su svi drumski objekti na drumu Kladanj — Tuzla. Dijelovi te divizije vodili su između 1. i 10. septembra borbe sa SS-ovsko-četničko-ustaškim bandama u dolini rijeke Spreče. Primijećeno je povlačenje 13. SS divizije iz doline rijeke Spreče i Tuzle u pravcu sjevera. Na osnovu ovoga stavljen je zadatak XX. brigadi da likvidira uporište Zvornik. 12. septembra dva bataljona ove brigade na juriš su oslobodila grad Zvornik.[22] Neprijateljski gubici bili su 25 mrtvih, oko 30 ranjenih i 18 zarobljenih. U Zvorniku je zarobljen veliki ratni plijen, oko 5 vagona hrane, 20.000 metaka, prilično odjeće i dr. Poslije oslobođenja Zvornika četničke bande sa sektora Majevice[23] koncentrisale su se, u jačini od oko 1.000 ljudi, sa namjerom da ovladaju linijom Zvornik — Sprečka dolina. Poslije kratke borbe četnici su bili razbijeni uz gubitke preko 70 mrtvih i veći broj ranjenih. U Zvorniku je porušen drumski most na Drini[24] i svi objekti na komunikaciji Zvornik — Vlasenica.

15. septembra oslobođene su Živinice.[25] Oslobođenjem Zvornika, Živinica i doline rijeke Spreče, stvoreni su uslovi za napad na neprijateljski garnizon u gradu Tuzli.

17. septembra, poslije dvočasovne ali žestoke borbe, XVI. i XIX. brigada ove divizije slomile su neprijateljski otpor u Tuzli i oslobodile grad Tuzlu.[26] Dan ranije Tuzlanski p. odred oslobodio je Lukavac i Puračić.[27]

Tuzla je oduševljeno dočekala svoje oslobodioce — diviziju, koja je prije godinu dana formirana u oslobođenoj Tuzli.[28] Prilikom borbi za Tuzlu neprijatelj je imao velike gubitke, oko 150 mrtvih i ranjenih, 500 zarobljenih, od kojih je najveći dio pristupio u naše jedinice. Zarobljeno je 10 vagona hrane, prilično municije, opreme i ostale ratne spreme.

XXXVIII. divizija, koja je trebalo da učestvuje u napadu na Tuzlu, stigla je poslije oslobođenja grada.[29] 19. septembra

---

[22] Prema izvodu iz operacijskog dnevnika Štaba 27. NOU divizije od 30. septembra 1944, u napadu na Zvornik učestvovali su 1. bataljon 19. birčanske i 2. bataljon 20. romanijske brigade (vidi knj. 29, dok. br. 136).

[23] Riječ je o četnicima 1. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa — Grupa je u to vrijeme dejstvovala u dolini r. Spreče i na sektoru Birča i Papraće (vidi knj. 29, dok. br. 6).

[24] O rušenju toga mosta vidi knj. 29, dok. br. 79.

[25] Prema izvodu iz operacijskog dnevnika 27. NOU divizije od 30. septembra 1944, u tome su se mjestu 14. septembra nalazili dijelovi 16. muslimanske NOU brigade (vidi knj. 29, dok. br. 136).

[26] Opširnije o oslobođenju Tuzle vidi dok. br. 30; knj. 29, dok. br. 79.

[27] Vidi knj. 29, dok. br. 79.

[28] O formiranju 27. NOU divizije vidi knj. 18, dok. br. 80, 95 i 123.

[29] Bliže o tome vidi dok. br. 5; knj. 29, dok. br. 79.

svečano je formirana XXI. udarna brigada u sastavu XXXVIII. divizije.[30]

XI. divizija je između 17. i 19. septembra prešla rijeku Drinu kod Zvornika i krenula na nove zadatke u Srbiji.[31]

Poslije oslobođenja grada Tuzle otpočela je koncentracija četničkih bandi sa Majevice, na sektoru Požarnice. Poslije nekoliko žestokih borbi četnici su bili razbijeni uz gubitke preko 100 mrtvih i ranjenih.

c) U vremenu od 17. do 30. septembra jedinice XXVII. divizije nalazile su se na prostoriji Tuzla — Međaš — Osmaci, sa zadatkom razbijanja preostalih četničkih-zelenokadrovskih bandi i mobilizacije ljudstva za jedinice. Odziv građanstva grada Tuzle, radnika Kreke i Soline i seljaka Sprečke doline bio je priličan.[32] Ova divizija popunila se tako, da je priliv novog ljudstva iznosio u procentima 90% predašnjeg brojnog stanja divizije.

XXXVIII. divizija 20. septembra dobija zadatak ofanzivnog dejstva u pravcu Gračanice i Srnica. 23. septembra divizija oslobađa Gračanicu, razbivši ustaške i zelenokadrovske bande. Na tome zadatku divizija se zadržala do kraja mjeseca septembra. Za ovo vrijeme razvile su se žestoke borbe na sektoru Gračanica — Sokol — Srnice sa ustašama, dijelovima 13. SS divizije, zelenim kadrom i četnicima. Namjera neprijatelja bila je, da pod svaku cijenu drži kontrolu nad komunikacijom Gračanica — Srnice — Brčko. Duž ove komunikacije bila je raspoređena 28. regimenta 13. SS divizije. Da bi se izbjegli gubici, pošto je neprijatelj uporno branio ovu komunikaciju, jedinice nisu pod svaku cijenu nastojale da odbace neprijatelja iz njegovih uporišta, već je glavna pažnja bila usredotočena na razbijanje zelenokadrovsko-četničkih bandi na tom sektoru i mobilizaciju ljudstva za popunu jedinica.[33]

24. septembra stigla je na prostoriju Lukavac XXVIII. Slavonska divizija, koja je prema zadatku kretala za Srbiju. 26. septembra divizija je krenula opštim pravcem Tuzla — Požarnica — Trnova — Janja, sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na prostoriji Majevice i postavljanja na lijevoj obali Drine,

---

[30] Detaljnije o formiranju 21. istočnobosanske NOU brigade vidi knj. 29, dok. br. 132 i 133.

[32] Bliže o borbama 27. NOU divizije u drugoj polovini septembra 1944. vidi dok. br. 30; knj. 29, dok. br. 81, 84, 96 i 103.

[33] Opširnije o dejstvima 38. NOU divizije na sektoru Gračanica — Sokol — Srnice od 20. septembra 1944. do kraja ovoga mjeseca i o neprijatelju na tome području vidi dok. br. 5; knj. 29, dok. br. 90, 93, 101, 109, 115, 130, 131, 132 i 133.

na sektoru Zvornik — Bijeljina.[34] Jedinice ove divizije oslobodile su Lopare, Tobut, Janju i razbile »Majevički četnički korpus«.

Odredi. Na teritoriji Istočne Bosne postoje slijedeći odredi: Kladanjsko-Ozrenski, Srebrenički, Tuzlanski, Posavsko-Trebavski odred. Majevički odred nalazio se u Zapadnoj Srbiji. U cilju osamostaljenja odreda i uspješnijeg vojno-političkog djelovanja, pravilnog i organizovanog rada na mobilizaciji i kontrole teritorije, naređenjem ovoga štaba[35] svi odredi potpadaju pod neposrednu komandu Štaba Korpusa. Istim naređenjem određeno je svakom odredu i njegovo operativno područje.

Rad odreda u mjesecu septembru bio je:

a) Kladanjsko-Ozrenski odred nalazio se na prostoriji Kladnja, gdje je uspješno razbijao domaće milicionerske bande i kontrolisao svoje područje.[36]

b) Srebrenički odred nalazio se na sektoru Vlasenica — Zvornik — Bratunac, gdje je uspješno djelovao razbijajući četničke bande, koje su se u drugoj polovini mjeseca septembra prebacivale iz Zapadne Srbije. Njegovo prisustvo omogućilo je nesmetani rad vojno-pozadinskih vlasti u Vlaseničkom okrugu.[37]

c) Tuzlanski i Posavsko-Trebavski odred od početka mjeseca septembra pa do oslobođenja Tuzle nalazili su se uz jedinice XXXVIII. divizije na njihovom zadatku u Posavini.[38] Tuzlanski odred bio je naročito aktivan u prikupljanju odbjeglih vojnika iz 13. SS divizije, te je u tome poslu imao vidnih rezultata. Od vojničkih akcija izveo je sa uspjehom napad na ustaški garnizon u Lukavcu i Puračiću i oslobodio pomenuta mjesta. Svakodnevnim akcijama odred je prilično ojačao kako u borbenom pogledu a naročito u broju novo pridošlih boraca. Prilikom formiranja XXI. brigade u Tuzli, jedan bataljon odreda ušao je u sastav brigade.

Zaključak. U borbama u toku mjeseca septembra neprijatelj je pretrpio slijedeće gubitke:

Mrtvih	340
Ranjenih	446
Zarobljenih	661

[34] O dejstvima 28. NOU divizije na sektoru Majevice vidi knj. 29, dok. br. 137.

[35] To naređenje je objavljeno u knj. 29. kao dok. br. 89.

[36] Potpunije o dejstvima Kladanjsko-ozrenskog NOP odreda u septembru 1944. vidi knj. 29, dok. br. 89 i 133.

[37] Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 89 i 133.

[38] Vidi knj. 29, dok. br. 89 i 133.

Plijen:	pušaka	920
	puškomitraljeza	31
	bacača	1
	municije oko	150.000 metaka

životnih namirnica oko 15 vagona, soli 100 vagona, uniformi 3.000 kom., veći broj vagona, lokomotiva i motornih vozila.

Sopstveni gubici: 66 mrtvih, 131 ranjen, 13 nestalih.

Oslobođeni su slijedeći gradovi: Tuzla, Zvornik, Kladanj, Živinice, Gračanica, Modriča.

Poslije višemjesečne defanzive, manevrišući na uskoj i opustošenoj teritoriji Birča i Romanije, naše snage prešle su u ofanzivu i na taj način kod boraca i rukovodioca ponovo oživljava ofanzivni duh.[39] Oslobođenjem Tuzlanskog bazena povećana je oslobođena teritorija i stvorene široke mogućnosti za vojni a naročito politički rad. Likvidacijom neprijateljskih garnizona u Tuzli i oko ove, stvoreni su uslovi za razbijanje raznih formacija četnika, zelenog kadra i legije i uvrštavanje svih zavedenih boraca u naše redove. Osipanje ljudstva iz 13. SS divizije otpočelo je još prije oslobođenja Tuzle, tako da su se veće grupe dezertera koje su lutale po okolnim selima poslije oslobođenja Tuzle javile našim vlastima i stupile u redove naše vojske. Ovaj broj popeo se na cifru preko 500. Računa se da po selima Majevice, Semberije i Posavine ima još oko 2000 dezertera iz ove divizije.[40]

Kao najvažniji zadatak pred nas je postavljen, mobilizacija ljudstva za popunu jedinica koje su poslije višemjesečnih defanzivnih borbi brojčano jako opale. Mobilizacija je pokazala dobre rezultate. Sama Tuzla i okolina dala je oko 1000 boraca. Mobilizacija se uspješno nastavlja.

Pred kraj mjeseca septembra kod XXVII. divizije otpočeo je srednji vojni kurs za niže vojne rukovodioce i telefonski kurs. Vojnički kurs pohađala su 24 druga a telefonski kurs 15 drugova.

Po brigadama formirane su izviđačke čete, koje su u samom početku pokazale dobre rezultate na polju borbenosti, tako da mnoge već služe za primjer ostalim jedinicama.[41]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar pukovnik: M. P. Komandant general - major:

---

[39] Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 91 i 128.

[40] Bliže o stanju u 13. SS diviziji »Handžar« vidi dok. br. 153.

[41] Izviđačke čete su formirane u brigadama po naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ od 31. avgusta 1944 (vidi knj. 28, dok. br. 117).

BR. 54

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 28. OKTOBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O BORBAMA ZA TRAVNIK[1]

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Pov. Br. 640/44
Dne 28-X-1944 g.

Operacijski izveštaj o
akciji na Travnik, Bilu,
Vitez i Han Kumpaniju.

ŠTABU 5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Zapoviješću Štaba 5 Korpusa Str. pov. Ob. Broj 974 od 18. X. 1944 naređeno je da ova Divizija stupi u akciju na neprijateljska uporišta Travnik i manja uporišta Bilu, Vitez i Han Kumpaniju, a sa jednim dijelom snaga da se demonstrativno napadne Zenica i zatvori pravac Zenica — Travnik. Ove operacije imale su otpočeti 20 oktobra u 19 časova.[2]

Jedinice ove Divizije u ovim operacijama imale su dodir sa neprijateljem, i to:

20. X. 1944 — VI Brigada napadala je na neprijateljsko uporište Travnik u zajednici sa VII Brigadom X. Divizije.[3] Napad je otpočeo tačno u određeno vrijeme. Ova Brigada je napadala sa zapadne i sjeverozapadne strane sa slijedećim rasporedom. II, III i IV Bataljon ove brigade sačinjavali su glavni udarni klin, sa pravcem nastupanja preko bunkera 27 i 27a, a potom čistiti u samom gradu sva uporišta na lijevoj obali rijeke Lašve.

I Bataljon ove brigade sačinjavao je sporedni klin, sa pravcem nastupanja između bunkera broj 2 i broj 3, dalje prema ustaškom stožeru, hvatajući vezu na rijeci Lašvi sa glavnim klinom.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 44-1, k. 769/A.

[2] Vidi dok. br. 43.

[3] Vidi dok. br. 57.

Za potpomaganje napada bio je pridodat ovoj brigadi jedan brdski top 75 m/m M. 28 i jedan protivkolski top 50 m/m, iz I Art. diviziona ove Divizije.[4]

Tačno u 19 časova III bataljon ove Brigade koji je napadao na čelu glavnog klina uspio je da se probije kroz dvostruki red žica. Udarna grupa ovog bataljona pri probijanju kroz žicu i u dolasku do pod same bunkere bila je skoro potpuno izbačena iz stroja, što je onemogućilo proboj spoljne odbranbene linije neprijatelja u prvom naletu.

Formirana je odmah nova udarna grupa od boraca iz III i IV bataljona, koja je odmah prešla u napad, ali je kontra-jurišem neprijatelja bila razbijena i izbačena iz uporišta, tako da ni ovaj drugi nalet nije uspio.

Oko 4 sata noću 20/21 ov. mjeseca preduzet je i treći napad i to tako da je svaki bataljon dobio svoj pravac napadanja. I u ovom trećem napadu udarne grupe bataljona razbijene su na samoj žici, te ni ovaj treći napad nije uspio. U ova tri napada sva tri bataljona imali su osjetne gubitke, te su se povukli i zauzeli položaj u neposrednoj blizini uporišta i vršili pritisak na neprijatelja.

Prvi bataljon ove brigade koji je napadao na desnoj obali rijeke Lašve između bunkera broj 2 i 3, također u prvom naletu nije uspio. Udarna grupa ovog bataljona pod samim bunkerima bila je razbijena. Poslije ovoga otpočeo je novi napad, ali je prethodno izvršena vatrena priprema. Ova priprema izvedena je svima teškim oruđima kojima je raspolagao bataljon, poslije čega je napad uspio i likvidirani su bunkeri broj 2, 3 i 4. Bataljon je po tom počeo nadirati u grad, ali zbog jakog neprijateljskog pritiska, a ne mogavši uhvatiti vezu sa snagama VII Brigade, bataljon je u 4 sata i 30 minuta

[4] Bliže o dejstvima 1. artiljerijskog diviziona 4. NOU divizije u borbama za Travnik vidi izvještaj njegovog štaba od 1. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4-2, k. 769/A).

noću 20/21 ov. mj. povukao se iz grada u selo Vidoševiće, sjeverno od bunkera broj 2 i 3.[5]

VIII Brigada u toku ovoga dana imala je zadatak da sa tri bataljona zatvori pravac Zenica — Travnik, na liniji: s. Stranjani — (k. 570) u lijevo, s Jelinak u desno, gdje hvatati vezu sa snagama IX Brigade X Divizije.[6] Jedan bataljon imao je zadatak vršiti pritisak na neprijateljsko uporište Vitez i kada pristignu snage XI Brigade likvidirati ga. Jedan bataljon ove Brigade imao je zadatak da drži položaj istočno od Travnika i da tuče neprijatelja koji bi izbjegao iz Travnika.

U toku noći 20/21 ov. mj. sa dvije čete i teškim oruđima od bataljona, koji su zatvarali pravac Zenica — Travnik, izvršen je demonstrativni napad na Zenicu. Mine od teškog bacača pogodile su u samu kompoziciju, koja je bila na željezničkoj stanici, te je tom prilikom ubijeno 5 a ranjeno 17 Nijemaca.

U toku iste noći I bataljon ove Brigade imao je zadatak da blokira i vrši pritisak na neprijateljsko uporište Vitez. Pošto nije bilo neprijateljskih snaga u Vitezu, bataljon je odmah krenuo u pravcu Han-Kumpanije i u 23 časa napao na neprijateljsku posadu na koti 440. Tek ujutru bataljon je uspio da zauzme ovu kotu, ali je neprijatelj kontra-napadom povratio istu.[7]

XI Brigada ove Divizije imala je zadatak da napadne i likvidira neprijateljska uporišta Bilu, Vitez i Han Kumpaniju sa dva bataljona, a sa dva bataljona da bude u Korpusnoj rezervi.

IV Bataljon ove brigade napadao je na željezničku stanicu Bilu i Han Bilu. Odmah u prvom naletu ovaj bataljon likvidirao je željezničku stanicu Bilu, dok se je uporište Han

[5] O napadu 6. krajiške NOU brigade na Travnik vidi još i izvještaje njenog štaba od 24. oktobra i 1. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 42-1 i reg. br. 2-2, k. 769/A).

[6] Vidi dok. br. 57.

[7] O borbama 8. krajiške NOU brigade za Travnik vidi još i izvještaje njenog štaba od 27. oktobra i 2. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 45-1 i reg. br. 3-2, k. 769/A).

Bila držala uporno i borba je nastavljena sutradan.

II Bataljon ove Brigade napao je sa dvije čete uporište Divjak, dok je sa jednom četom bio u rezervi između Han Bile i Divjaka. Napad na Divjak nije uspio u toku noći i borba se je produžila u toku sutrašnjeg dana.[8]

21. X. 1944 VI Brigada u toku ovoga dana dobila je zadatak da obnovi napad na neprijateljsko uporište Travnik, te je napad otpočeo oko 19 sati. Glavni klin koga su sačinjavali I, II i IV bataljon napadao je preko bunkera broj 2 i 3 na desnoj obali Lašve. Zadatak ovoga klina je bio da odmah po proboju prebaci jedan dio snaga na lijevu obalu rijeke Lašve i da napadne neprijateljsku odbranbenu liniju iznutra iz grada i sa leđa, a sa glavninom snaga da prodire i čisti uporišta u samom gradu na desnoj i lijevoj obali rijeke Lašve.

III Bataljon ove Brigade dobio je zadatak da napada i vrši pritisak na neprijateljsku spoljnu odbranbenu liniju sa sjeverne strane.

Napad je tekao ovako. U prvome naletu I i IV bataljon likvidirali su spoljnu odbranbenu liniju i počeli borbu u samom gradu. I bataljon na juriš ja zauzeo ustaški stožer, a II bataljon koji je išao na desnom krilu I bataljona spojio se je sa snagama VII Brigade i svi zajedno poveli su borbu sa neprijateljem koji se je branio iz željezničke stanice, ustaške bolnice, vojne pekare, magacina, artilerijskih položaja i vojarne. Snažnim jurišem za kratko vrijeme likvidirana su sva ova uporišta, sem vojarne, odakle je neprijatelj davao ogorčen otpor. Prvi bataljon ove brigade uspio je zarobiti i oklopni voz. IV bataljon ove Brigade odmah po proboju spoljne odbranbene linije naišao je na jako uporište kod mosta preko rijeke Lašve. Borba za ovo uporište bila je žestoka i neprijatelj je vršio tri kontra-juriša, koje je ovaj bataljon uspio slomiti, a potom i likvidirati ovo uporište.

[8] Bliže o dejstvima 11. krajiške brigade u borbama za Travnik vidi izvještaje njenog štaba od 23. i 31. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 41-1 i reg. br. 1-2, k. 769/A) i operacijski dnevnik (Arhiv VII, reg. br. 7-10, k. 776/A).

Poslije ovoga bataljon se je prebacio preko rijeke Lašve i jednim dijelom snaga napao sa leđa bunkere spoljne odbranbene linije, a drugim dijelom snaga napao je duvansku tvornicu. Nakon žestoke borbe likvidirani su svi bunkeri u spoljnoj odbranbenoj liniji, a potom je zauzeta i duvanska tvornica i bataljon je izbio prema najvažnijem neprijateljskom uporištu Vojarni.

VIII Brigada u toku ovoga dana držala je određene joj položaje. Oko 14 sati krenula je iz Zenice cestom prema Han Kumpaniji jedna kolona Turkestanaca[9] i ustaša, jaka oko 200 ljudi. IV bataljon ove brigade sačekao je ovu kolonu na liniji Grm — Donji Čajdraš i nakon borbe od dva sata vratio je u Zenicu, uz gubitke od 8 mrtvih i 15 ranjenih. Zarobljeno je 5 Turkestanaca i jedan Nijemac dr. medicine. Zarobljena su dva ruska puškomitraljeza, 5 pušaka i dva pištolja.

V Bataljon ove Brigade dobio je zadatak da napadne i likvidira neprijatelja koji se je nalazio jedan kilometar sjeverozapadno od Podbrežja. Napad je otpočeo u 13 časova i borba je trajala sve do 18 i 30 časova, kada je neprijatelj protjeran u Zenicu, uz gubitke od 29 mrtvih i 26 ranjenih. Zaplenjen jedan laki bacač, jedan čerkeski puškomitraljez, dvije puške i druge spreme. Ovaj bataljon je produžio i u zajednici sa jednom četom IV bataljona napao neprijatelja na koti 640,[10] gde se je neprijatelj počeo utvrđivati. Nakon kraće borbe neprijatelj je pobjegao u Zenicu.

XI Brigada nastavila je napad na Han Bilu i Divjak u toku ovoga dana. Oko 12 sati likvidirana je Han Bila, a malo iza toga likvidiran je i bunker u Divjaku. Tokom borbi srušen je željeznički most i drveni most na rijeci Lašvi. Istog dana, a po likvidaciji ovih uporišta, IV bataljon ove Brigade, po naređenju Štaba 5 Korpusa krenuo je da napadne i likvidira neprijateljsko uporište u Dolcu. Drugi bataljon ove brigade krenuo je u pravcu Han Kumpa-

[9] Pripadali su bjelogardijskom 782. turkestanskom bataljonu u Zenici (vidi dok. br. 37, objašnjenje 4).

[10] Odnosi se na Katun (trig. 640), zapadno od Zenice.

nije, gde je u toku noći 21/22 ov.mj. u zajednici sa I bataljonom VIII Brigade napao isto uporište. Poslije borbe od nekoliko sati od napada se je odustalo, jer je neprijatelj davao otpor, teren je ravan i otvoren i pristup bunkerima vrlo težak.

I bataljon ove brigade u toku prvog dana borbe na Travniku blokirao je Dolac (Tvornica šibica), dok je idućeg dana isti likvidirao.

22. X. 1944. VI brigada u toku ovog dana opkolila je sa I, II i IV bataljonom neprijateljsko uporište Vojarnu, odakle je neprijatelj davao žilav i ogorčen otpor. Borba se je produžila skoro čitavog dana. Oko 10 sati neprijatelj je izvršio kontrajuriš na naše snage, ali je uz krvave gubitke vraćen u Vojarnu. Poslije ovoga naše su se snage pripremile za likvidiranje Vojarne. Prethodno je izvršena vatrena priprema od strane artiljerije i bacača. Oko 17 časova slijedio je opšti juriš na Vojarnu i neprijatelj je bombama i benzinskim flašama likvidiran.

III bataljon ove brigade postavio je zasjedu iznad grada ispod Vlašića neprijatelju koji je bježao u pravcu Vlašića. Jedna kolona od 250 ustaša dočekana je i većim dijelom razbijedna i uništena, dok je jedan dio uspio pobjeći. Neprijateljski dijelovi koji su uspjeli pobjeći iz Vojarne, dočekani su također od ovog bataljona i uništeni sem pojedinaca i manjih grupica, koji su se uspjeli provući.

VIII Brigada u toku ovoga dana držala je određene joj položaje. Oko 8 sati krenuo je neprijatelj iz Zenice[11] i napao na predstražni položaj kota 640 — Podbrežje. Nakon borbe od dva sata neprijatelj je odbacio naše predstražne dijelove. U istom momentu neprijatelj u jačini od 400 do 500 ustaša napao je sa leđa V. bataljon, koji je vodio borbu sa neprijateljem koji je nadirao iz Zenice. Ova grupa ustaša izbjegla je iz Travnika[12] i bježala je u Zenicu. Bataljon se je povukao u lijevo i napao neprijatelja s boka, dok je na drugi bok neprijatelja izvršila napad jedna četa IV bataljona. Nepri-

[11] O neprijatelju u Zenici vidi dok. br. 37, objašnjenje 4.
[12] Bliže o neprijatelju u Travniku vidi dok. br. 37, objašnjenje 2.

jatelj se je probio za Zenicu uz gubitke od 27 mrtvih i 32 ranjena. Ustaška kolona koja je išla od Travnika za Zenicu naišla je na radni vod V bataljona, koji je bio u pokretu i uspjela zarobiti 9 konja sa kuhinjom.

I bataljon ove brigade u toku ovoga dana napao je demonstrativno Han Kumpaniju, kojom prilikom je ubijeno 7 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika.

U toku noći 22/23 ov. mj. snage ove Brigade krenule su u napad na neprijateljsko uporište kota 640 Katun. Neprijatelj, čim je osjetio naše snage, odmah je pobjegao za Zenicu.

XI Brigada u toku ovoga dana sa drugim bataljonom, pratećom četom i brdskom baterijom I Art. diviziona ove Divizije izvršila je napad na Han Kumpaniju. Napadu je prethodila vatrena priprema iz topova i bacača, ali je neprijatelj prije juriša naših snaga napustio uporište i pobjegao u pravcu Busovače.

U toku ovih operacija snage ove Divizije imale su:

1 **gubitci**

a) neprijateljski
- 1.085 mrtvih
- 289 ranjenih
- 712 zarobljenih

2.086 izbačeno iz stroja

b) vlastiti
- 41 mrtav
- 213 ranjenih

2 **plijen**

c) oružje: 5 topova raznog kalibra, 10 puškomitraljeza, 94 puške, 25 pištolja, 3 laka bacača, 1 teški bacač, 10 strojnica.

d) municija: 2 vagona topovskih granata, 11 mina za teški bacač, 150 mina za laki bacač, 70.000 puščanih metaka.

e) ostalo: 90 pari cipela, 30 pari veša, 25 ranaca, 120 fišeklija, 3 pisaće mašine, 3 telefonska aparata, 1 telefonska centrala. Odijela je zarobljeno u vrlo malim količinama, ali je sa mrtvih bandita skinuta izvesna količina, te nemamo tačne podatke koliko je zarobljeno odijela.

3 **uništeno:** Jedan oklopni voz, 1 protivkolski top 37 m/m i oko 500 metara željezničke pruge.

4 **zaključak:** U toku borbi za Travnik borbenost i udarnost jedinica ove Divizije bila je na visini, a naročito VI Brigade. Međutim pokazali su se i izvjesni nedostaci. Gomilanje snaga iza udarnog klina, što je kod preciznijeg neprijateljskog gađanja dovelo do nepotrebnih gubitaka. Upornost rukovodioca da se izvrši proboj spoljne odbranbene linije i ponavljanjem napada tri puta na mjestu gdje uslovi za proboj nisu bili dobri, također je dovelo do nepotrebnih gubitaka.

Iznenađenje u ovom slučaju također nije bilo moguće postići, jer je neprijatelj preko svoje obaveštajne službe doznao za prikupljanje naših jačih snaga na ovome sektoru. Neprijatelj je dočekao naše snage na nekoliko kilometara ispred uporišta, čime je otkrio pravac našega napada, što mu je omogućilo da se na tome pravcu bolje pripremi.

Korišćenje teških i vatrenih sredstava u toku noći nema onoga efekta, koji se sa tim istim oruđima postiže danju, kada je vidljivost bolja. U likvidaciji uporišta u samom gradu, odakle je neprijatelj davao žilav otpor, dobro su se pokazale udarne grupe snabdevene automatskim oruđima, benzinskim flašama i bombama. Ove udarne grupe i sa ovakvim naoružanjem brzo su čistile neprijateljska uporišta, te su se pokazale kao praktične.[13]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polkomesar ppukovnik, Komandant pukovnik,
M. P. **Petar**[14]

[13] O borbama za Travnik vidi još i dok. br. 66; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 245—246: ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 22. oktobar 1944. i reg. br. F-194, sn. br. 647—648, 669—670 i 715—717: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 23, 25. i 28. oktobra 1944.

[14] Vojnović

BR. 55

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 29. OKTOBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA RUŠENJE KOMUNIKACIJA VIŠEGRAD — SOKOLAC I GORAŽDE — SARAJEVO[1]

ŠTAB
XXVII UDARNE DIVIZIJE NOVJ
br. 123/44.
29. oktobar 1944.
u 21 h

ZAPOVIJEST
(Sekcija Višegrad — Sarajevo 1:100.000)

Poslije uspješnog ovladavanja prostorom Rogatica — Goražde — Renovica — Prača pristupilo se uništavanju komunikacija koje vode od Višegrada ka Sarajevu, jer je moguće da će Nijemci pokušati da se probiju iz Sandžaka pravcem preko Višegrada.

Ali rušenje komunikacija nije izvršeno u dovoljnoj mjeri, naročito ceste nisu temeljito porušene, a baš je vjerovatno da će Nijemci koristiti u povlačenju više ceste nego prugu.[2]

Štab našeg Korpusa naredio nam je i podvukao da se ceste Višegrad — Rogatica — Sokolac i Goražde — Renovica — Sarajevo moraju temeljito zarušiti po svaku cijenu.[3]

U cilju potpunog izvršenja postavljenog zadatka pred našu diviziju

NAREĐUJEMO:

1) XVI NOU brigada: — Odmah po prijemu ove zapovijesti uputiće jedan bataljon iz Goražda prema Međeđi do mosta na Limu. Zadatak bataljona da po svaku cijenu poruši most na Limu, u koliko isti nije porušen. U nedostatku eksploziva

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25-6, k. 1111.

[2] Vidi dok. br. 75.

[3] U depeši Štaba 3. korpusa NOVJ od 29. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 56, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ), upućenoj Štabu 27. divizije, piše:

»Obratite veću pažnju rušenju ceste, jer se Nijemci pri povlačenju više služe cestama nego prugama. Cestu Rogatica — Višegrad temeljito porušite. Ako to izvršite kako treba neće je nepr.[ijatelj] moći upotrebiti. Cestu Goražde — Sarajevo također temeljito rušite.

Vlado [Vladimir Popović]«

treba mobilisati što više ljudstva pa izvršiti opkopavanje potpornih stubova mosta i na taj način srušiti most. Po izvršenom zadatku bataljon neka se vrati u sastav brigade.[4] (U koliko bude potrebno neka se ovaj bataljon pojača; štab brigade će ovo učiniti prema sopstvenoj procjeni).

Drugi bataljon koji je kod Goražda postaviće se na Jabuku — Crvljivac — V. Stijena i odavde će manjim dijelom kontrolisati Goražde, a sa većim brojem ljudstva rušiti cestu od Jabuke u pravcu Renovice. (Treba nastojati da se mobiliše što više civila za rušenje ceste, kako bi na taj način glavnina bataljona mogla da bude na položajima kod Jabuke).

Jedan bataljon iz Rogatice krenuće odmah cestom prema Višegradu i pristupiti temeljitom rušenju ceste na prostoru između Semeća i D. Lijeske. Ovaj bataljon ujedno će izvršiti i nasilno izviđanje Višegrada u cilju dobivanja pouzdanih i svestranih podataka o neprijatelju. Poslije završenog zadatka bataljon će se vratiti u Rogaticu.

Jedan bataljon ostaje u Rogatici kao garnizona posada, a sa potrebnim dijelom snaga rušiće komunikacije koje prolaze kroz Rogaticu: Prema Kovanju i Seljanima, a naročito prema Mesiću.

2) XX NOU brigada: — Sa glavninom svojih snaga rušiće cestu od Renovice preko Prače u pravcu Pala i od Renovice u pravcu Goražda. (U susret Musl. bataljonu). Sa jednim bataljonom rušiće cestu Sokolac — Rogatica na mjestima gdje je najzgodnije za rušenje.

Podvlačimo da se rušenje cesti mora izvršiti temeljito, jer je to naš prvostepeni zadatak sada.

3) XIX NOU brigada: Likvidiraće grupu ustaša i milicije na Sokocu (u koliko isti nisu pobjegli prema Sarajevu), zatim će ovladati Crvenim Stijenama gdje će se i postaviti sa glavninom svojih snaga, a potom će pristupiti temeljitom rušenju ceste Sokolac — Crvene Stijene i dalje ka Mokrom.[5] (Detaljnu zapovijest primiče kad uspostavi kurirsku vezu sa ovim štabom, kada će se regulisati i veza radio putem).

4) Napomene:

a) Ovaj štab nalaziće se do daljnjeg u Rogatici.

b) Štabovi brigada uložiće sve i sa najvećom upornošću izvršiće postavljeni zadatak: *rušenje cesti.* Nemanje eksploziva ne može nam biti opravdanje za neizvršenje postavljenog

---

[4] Bataljon nije uspio da izvrši zadatak, zboj jake željezne konstrukcije mosta i nedostatka eksploziva i minerskog pribora (vidi dok. br. 75).

[5] Borbe koje je 19. birčanska brigada vodila oko Crvenih stijena bile su vrlo teške i nanijele su joj osjetne gubitke (vidi dok. br. 75).

zadatka. U koliko eksploziv stigne prvom savezničkom pošiljkom brigade će ga blagovremeno dobiti.

c) U slučaju neprijateljskog prodiranja sa pravca Višegrada prema Sarajevu, brigade će sa istim razviti uporne bojeve dočekujući ga stalno putem zasjeda. Ovo naročito važi za XVI NOU brigadu koja bi prva imala da primi borbu i da razvije neprijatelja, omogućavajući na taj način da blagovremeno orijentišemo ostale naše brigade gdje bude potrebno.

Štabovi brigada moraju imati uvijek jedinice u svojim rukama, i ne smiju dozvoliti da bataljoni budu odsječeni u slučaju iznenadnih neprijateljskih prodora. Radi toga štabovima bataljona blagovremeno davati orijentaciju, a naša orijentacija bila bi u slučaju nezadrživog neprijateljskog prodiranja: sjeverno od druma Višegrad — Sokolac — Crvene Stijene. (Pošto jedinice XVI. NOU brigade, uslijed dobivenog zadatka momentalno neće biti prikupljene, to će štab brigade naglasiti bataljonima koji idu prema Međeđi i Višegradu da budu ekspeditivni u izvršenju postavljenih zadataka i da se što prije vrate prema Rogatici — Goraždu, kako bi na taj način brigada bila prikupljena na jednoj liniji: Rogatica — Jabuka — Goražde).

d) Brigade će nam svakodnevno podnositi konkretne izvještaje o rezultatu rušenja.

e) Štab XVI. brigade uspostaviće telefonsku vezu Goražde (ili Jabuka) — Rogatica, a štab XX. brigade Renovica (ili Prača) — Rogatica. Štab XIX. brigade takođe će nastojati da uspostavi što prije telefonsku vezu Sokolac — Rogatica.

f) XIX. NOU brigada regulisaće ishranu svojih jedinica uz pomoć XX. NOU brigade i divizijske intendanture.

g) U prilogu znaci raspoznavanja od 1.—10.XI. o.g.

h) Prijem ove zapovijesti potvrditi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,	Načelnik štaba,	Komandant,
p. puk.	major	p. puk.
Škerović	**Voj. Ilić**	**Mil. Zekić**

M.P.

BR. 56

NAREĐENJE ŠTABA 10. NOU DIVIZIJE OD 30. OKTOBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA KOMUNIKACIJI BUSOVAČA — VISOKO I TARČIN — HADŽIĆI[1]

ŠTAB
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Str. pov. Br. 162
Dne 30/X 1944 g.

ŠTABU VII. I IX. BRIGADE
I VISOČKO-FOJNIČKOG NOP ODREDA

Od štaba 5. Korpusa 30. o.m. u 11.30 časova dobili smo radiogram sledeće sadržine:

»U sklopu opštih operacija NOVJ i Crvene armije na Balkanu, IV, X. i Srednjo-bosanska divizija će 30. o.m. izvršiti opšti napad na komunikacije Mostar — Sarajevo — Brod na svojim pravcima dejstva«. Rodić.[2]

U vezi predjega

N A R E Đ U J E M O:

1.— IX. brigada sa svim svojim snagama baciće se na komunikaciju Busovača — Kiseljak i komunikaciju Visoko — Lašva i porušiti sve mostove, propuste, iskidati što više pruge, zarušiti i prokopati cestu, izvršiti miniranje istih u cilju potpunog onemogućavanja neprijateljskog saobraćaja.[3]

2.— VII. brigada sa jednim dijelom svojih snaga porušiće sve mostove, propuste, izvršiti zarušavanje komunikacije Sarajevo — Mostar između ž.st. Tarčin i ž.st. Hadžići. Osim toga VII. brigada će potpuno zarušiti i prokopati cestu Sarajevo — Blažuj — Kobilja Glava — Kiseljak. Ovu cestu minirati.[4]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4-8, k. 856.

[2] Prema knjizi depeša 5. korpusa NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-5, str. 82, k. 461/A) ta depeša je upućena 29. oktobra 1944. U ovoj zapovijesti navedena je samo prva polovina depeše. O tome vidi i Arhiv VII, reg. br. 5-5, str. 200, k. 461/A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ. Međutim, depešu nije potpisao Slavko Rodić, komandant 5. korpusa NOVJ, već pukovnik Nikola Karanović, zamjenik komandanta 5. korpusa.

[3] Opširnije o tome kako su izvršeni postavljeni zadaci vidi dok. br. 119.

[4] Bliže o izvršenju tih zadataka vidi dok. br. 123.

3.— Visočko-Fojnički odred će sa sadašnje svoje prostorije izvršiti rušenje komunikacija Visoko — Lašva, zatim Visoko — Kiseljak kao i komunikacije Visoko — Sarajevo. Porušiti sve mostove i propuste, prokopati ceste i zarušiti je na što većoj dužini u cilju sprečavanja neprijateljskog saobraćaja.[5]

4.— Štabovi brigada i štab Visočko-Fojničkog odreda po svakoj izvršenoj akciji dostaviti najhitnije izvještaje koliko je kilometara pruge iskidano, na kojoj dužini je cesta zarušena, raspon i konstrukciju srušenih mostova, dužinu srušenih propusta, označujući uvijek vrijeme i mjesto izvršenih akcija.

5.— Izvršenju postavljenog zadatka pristupiti odmah.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik,
sl. ots.

Komandant, pukovnik,
Milorad[6]

M.P.

ŠTAB
VII N.O.U BRIGADE
X. DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. Br. 46
31. 10. 1944. g.

Izdato naređenje štabu
II i IV bataljona
u a.

Komesar—major: — Komandant—major:

---

[5] Opširnije o dejstvima toga odreda u oktobru 1944. vidi izvještaje njegovog štaba od 23, 24, 29. i 30. oktobra i 2. novembra (Arhiv VII, reg. br. 32-2, 33-2, 37-2, 42-2 i 57-3, k. 854).

[6] Mijatović

BR. 57

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 30. OKTOBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O BORBAMA ZA TRAVNIK[1]

ŠTAB
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J.
Str. pov. Br. *163*
Dne 30/X 1944 g.

Operacijski izvještaj
o akciji na Travnik
20.—23.X. 1944.—

ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ — OP.

1.— 20.X.44. u 19 časova snage X. divizije zajedno sa snagama IV. divizije započele su napad na neprijateljsko uporište grad Travnik i uporišta na komunikacijama Kiseljak — Busovača — Zenica, Busovača — Travnik i Ostrožac — Tarčin.[2]

2.— Od *snaga X. divizije* učestvovalo je:

a) na Travnik napadala je VII. brigada ojačana sa jednom baterijom topova 65 mm I. art. diviziona;

b) na dio komunikacije: stražara br. 2 k/Šafradini — Busovača napadala je IX. brigada ojačana sa jednim topom 75 mm I. art. diviziona;

c) na dio komunikacije: Ostrožac — Tarčin napadala je XVII. brigada.

Neprijateljske snage:

a) u Travniku: 2480 ustaša i domobrana sa 6 topova (100,80 i 75 mm), 5 protuoklopnih topova, 10 minobacača 81 mm, 8 minobacača 46 mm, 6 teških mitraljeza i 50 puškomitraljeza;[3]

b) u stražari br. 2: 40 ustaša;

c) u Busovači: 400 Nijemaca »PE« divizije sa 2 brd. topa,

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 40-2, k. 854.

[2] Bliže o organizaciji napada na Travnik vidi dok. br. 41 i 43.

[3] O neprijatelju u Travniku vidi dok. br. 37, objašnjenje 2.

1 lakim topom, 2 protuavionska topa, 10 bacača, nepoznat broj automatskog oružja i 3 tenka;[4]

d) u Kiseljaku: 450 ustaša[5] i Nijemaca »PE« divizije, te Kreševačka i Lepenička milicija;[6]

3.— Nakon dvočasovne borbe jedan bataljon VII. brigade probio je brešu na južnom dijelu spoljne odbrane Travnika, kroz koju su ubačeni ostali dijelovi te brigade radi daljnjeg nadiranja u grad i istodobnog likvidiranja ostalih dijelova južne i istočne spoljne odbrane Travnika.

Do 21.X. predvečer naše trupe ovladale su cijelim spoljnim neprijateljskim pojasom, nakon čega je započeo opšti napad na grad te je VII. brigada jednim dijelom snaga nadirala prema uporištu Kaštel,[7] kojeg je do 22.X. u 9 časova likvidirala, a drugim dijelom snaga (kasnije i sa snagama koje su likvidirale Kaštel) nadirala prema najjačem unutrašnjem uporištu Kasarni,[8] koje je do 22.X. 20 časova zauzeto.[9]

Snage Jajačko-Travničkog odreda vršile su pritisak na Travnik sa sjeverne strane.[10]

---

[4] Na području Travnik — Zenica — Kiseljak dejstvovali su 7. SS samohodni (jurišni) divizion 7. SS brdske dobrovoljačke divizije »Princ Eugen« i 105. SS izviđački bataljon 5. SS brdskog armijskog korpusa. Bliže o tome vidi dok. br. 37, objašnjenje 2. i 4; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 140—143 i 189—194 (dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 2. i 4. oktobra 1944), reg. br. 1/1-80, k. 59 (bojnu relaciju Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945).

[5] Pripadali su 4. bojni 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57: bojnu relaciju toga zdruga od 23. decembra 1944).

[6] Riječ je o pripadnicima Posadne bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57: bojnu relaciju toga zdruga od 23. decembra 1944).

[7] Kaštel je utvrđeni dio grada. Zauzeo ga je 4. bataljon.

[8] U napadu na kasarnu učestvovali su 2. i 4. bataljon 7. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 36-2, k. 854: izvještaj Štaba 7. krajiške NOU brigade od 26. oktobra 1944) i 1, 2. i 4. bataljon 6. krajiške brigade 4. NOU divizije (vidi dok. br. 54).

[9] Detaljnije o borbama 7. krajiške NOU brigade za Travnik vidi Arhiv VII: zapovijest Štaba 7. krajiške NOU brigade od 20. oktobra 1944 (reg. br. 3-1, k. 854), njegov izvještaj od 26. oktobra 1944 (reg. br. 36-2, k. 854) i njegov operacijski dnevnik (reg. br. 6-17, k. 856).

[10] Bliže o tome odredu vidi dok. br. 38.

Snage IX. brigade, po likvidaciji uporišta stražara br. 2, zatvorile su jednim dijelom snaga pravac Busovača — Travnik, a drugim dijelom snaga vršile su 23.X. jak pritisak na nepr. uporište Busovaču i zatvarale pravac Kiseljak — Busovača.[11]

Snage Visočko-Fojničkog odreda izvršile su 20.X. pritisak na nepr. uporište Kiseljak i zatvarale pravce: Sarajevo — Kiseljak, Kiseljak — Busovača i Visoko — Kiseljak.[12]

Snage XVII. brigade vršile su pritisak na komunikaciju Ostrožac — Tarčin.[13]

4.— U toku ovih borbi pokazalo se da jedinice nisu uvijek održavale vezu, kako sa susjednim jedinicama tako i pojedini dijelovi među sobom, te da snabdijevanje jedinica sa municijom za vrijeme borbe nije vršeno kako treba.

Nadalje nije održavan stalan dodir sa neprijateljem, radi čega nije ni vršeno uspješno gonjenje istoga, pa je time dana neprijatelju mogućnost da se otrgne, prikupi i pređe u protunapad.

Rukovodioci nisu se dovoljno snalazili i nisu uvijek raspolagali sa rezervama. Nisu korišćeni u dovoljnoj mjeri zakloni. Pri borbama na intervencijama nisu izdavane zapovijesti o ocjeni otstojanja radi udešavanja gajki na puški.

Borbenost i moral vlastitih trupa bio je na visini. Sve tri artiljerijske grupe, nakon izvršene korekture, gađale su precizno ciljeve i pokazale dobro dejstvo, osobito pri gađanju sa najbližeg otstojanja, pa zaslužuju pohvalu.

5.— Gubici: a) neprijateljski: — ubijeno 424
— ranjeno 152
— zarobljeno 42
svega 618 izbačeno iz stroja;

[11] Bliže o dejstvima te brigade u borbama za Travnik vidi dok. br. 29 i izvještaj njenog štaba od 2. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 55-3, k. 854).

[12] Opširnije o tome i o borbama toga odreda u oktobru vidi izvještaj njegovog štaba od 2. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 57-3, k. 854).

[13] O dejstvima 17. krajiške NOU brigade na komunikaciji Ostrožac — Tarčin vidi izvještaj njenog štaba od 2. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 56-3, k. 854).

	b) vlastiti:	— poginulo	28	
		— ranjeno	111	
		— nestalo	3	
		svega	142	izbačeno iz stroja.

6.— Plijen: a) oružje: 1 polj. haubica 100 mm, 3 protuoklopna topa, 17 puškomitraljeza, 145 pušaka, 9 strojnica i 18 pištolja;

b) municija: veća količina topovske municije, 26.314 puščanih metaka i 161 ručna bomba;

c) opreme: 233 odijela i 107 pari cipela.

7.— Uništeno: 5 bunkera, 9 kuća, 3 puškomitraljeza, 7 pušaka i 1 kamion.

8.— Raspored jedinica: Štab X. divizije u Fojnici. VII. brigada na prostoriji oko Kreševa. IX. brigada na prostoriji oko Kiseljaka. XVII. brigada na prostoriji oko Konjica. Zadatak: Pritisak na komunikacije Busovača — Kiseljak — Sarajevo, na želj. prugu Zenica — Sarajevo i na komunikacije Sarajevo — Mostar.

9.— U buduće treba voditi više računa o održavanju veze sa susjednim jedinicama i dijelovima međusobno, o boljem snabdijevanju jedinica municijom za vrijeme borbe i boljem korišćenju zaklona.

Naročito treba da rukovodioci nastoje za vrijeme borbe stalno održati dodir sa neprijateljem i neprijatelja koji se povlači pod svaku cijenu goniti i ne dati mu mogućnosti da se pribere i pređe u protunapad, kao i da uvijek raspolažu

sa izvjesnom rezervom radi pariranja nepredviđenih manevara neprijatelja.

10.— Prilog: Zapovijest za napad X. divizije Str. Pov. br. 159/44 od 18.X.1944. i skica.[14]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar	Načelnik štaba	Komandant
p. pukovnik:	p. pukovnik:	pukovnik:
	Hotić[15]	

M.P.

[14] Te dokumente redakcija nije pronašla.
[15] Mesud

BR. 58

PREGLED NAORUŽANJA 13. HERCEGOVAČKE BRIGADE 29. NOU DIVIZIJE NA DAN 31. OKTOBRA 1944. GODINE[1]

ŠTAB
XIII HERC. N. O. U. BRIGADE
XXIX UD. DIVIZIJE

br. _____

_____ 1944 g.

PREGLED NAORUŽANJA

Redni broj		V R S T E												
		PUŠAKA			P. MITRALJEZA				MITRALJEZA			P. kol. pušaka	BA	
													Lakih	
		Mauzerki	Talijanskih	Engleskih	„Brno"	Njemačkih	Talijanskih	Engleskih	Sa aviona	„Breda"	„Švarcloze"	Engleskih	Engleskih	Talijan.
1	ORUŽJE[2]	436	102	23	16	17	20	13		5	2	5	·/.	5
	Municija	29555	17.300	5.000	5100	4150	7800	5650		8960	1500	449	·/.	208

Da je ovaj pregled stanja oružja

POMOĆNIK POLKOMESARA
kapetan
Anđelić Novak

ZA NAČELNIKA ŠTABA:
B[3]. Kisić

---

[1] Original (pisan latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/26-7/I, k. 1143/A. Nazivi rubrika su napisani na mašini, a njihova sadržina je ispunjena mastilom.

[2] Opširnije o tehničkim podacima za navedeno naoružanje vidi knj. 29, dok. br. 4, 10 i 17.

[3] Branislav

NA DAN 31. OKTOBRA 1944 GOD

O R U Ž J A																				
CAČA			MAŠINKE					PIŠTOLJI				Signal pištolj		NAGAZNE MINE	EKSPLOZIV u kg.	BOMBE		TEŠKIH BACAČA SOVJ.
Teških																				
Talijan. 81 m/m	Njemački	Tromblon. njemački	Njemačke	Talijanske	Sovjetske	Engleske	Prot. Bunkr. Pijat	Jugosloven.	Njemački	Talijanski	Ostalih	Njemački	Talijanski			Defanzivne	Ofanzivne			
2		5	15	1	2	10	2	22	13	25	9	7		40	100	591	640	1		
113	·/.	210	2470	150	300	2080	6	206	245	115	48	230						6		

i municije tačno sastavljen ovjerava

M. P.

Šef odsjeka za naoružanje
Čedo Tasovac

ZAM. KOMANDANTA, MAJOR
Milan Tabaković

BR. 59

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I NAORUŽANJA 14. HERCEGOVAČKE OMLADINSKE BRIGADE 29. NOU DIVIZIJE NA DAN 31. OKTOBRA 1944. GODINE[1]

ŠTAB
XIV. HER. OMLAD.N. O. U. BRIGADE
Pov. Br. 85.
4 — novembra 1944
Juberaš

PREGLED NAORUŽANJA

redni broj	brojno stanje ljudst.		V R S T E												
			pušaka				p. mitraljeza				mitraljeza			p. kol. pušaka	
			mauzerki	talijanskih	engleskih		„brno"	njemačkih	talijanskih	engleskih	sa aviona	„breda"	„švarceloze"	sovjetskih	engleskih
1.		ORUŽJA[2]	475	188	43	2	8	9	5	12		4	1		8
2.	942	MUNICIJE	15350	12080	7670	50	900	600	150	5150		12100			1210

Da je ovaj pregled stanja oružja

Politički komesar
major
Mirko Ignjatić

Načelnik štaba
major
Huso Alikalfić

[1] Original (pisan na mašini i mastilom) u Arhivu VII, reg. br. 3/25-7/I, k. 1143/A.
[2] Opširnije o tehničkim podacima za navedeno naoružanje vidi knj. 29, dok. br. 4, 10 i 17.

NA DAN 31 OKTOBRA 1944 GOD.

O R U Ž J A																								
bacača					mašinke						pištolji				signal. pištolj.					bombe				
lakih		teških																						
njemačkih	talijan.	njemačk.	talijans.	ručni top „pijat"	njemačkih	talijanskih	sovjetskih	engleskih	ustaških	jugoslov.	njemačkih	talijanskih	drugog mod.	njemačkih	talijanskih	nagazne mine	e k s p l o z i v	defanzivne	ofanzivne	teških bacača sovjetskih
2	1	2	1		13	1	1	5	4	8	23	18	20	3	1	—	—	—	—	—
298	173	32	20		700	100	150	245	300	209	445	82	65	60	173	50	71 kg	150	170	—

i municije tačno sastavljen, — o v j e r a v a

Šef odsjeka za naoružanje
p. poručnik
Ridanović Fadil

M. P

Komandant
kapetan
R[3]. Šakotić

[3] Radovan

BR. 60

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA, NAORUŽANJA I OSTALE OPREME 16. KRAJIŠKE BRIGADE 39. NOU DIVIZIJE NA DAN 31. OKTOBRA 1944. GODINE[1]

BROJNO

Ljudstva, oružja, municije, materijala za vezu, konja, mi

od 1 do 31 ok

Redni broj	JEDINICA	Ljudstvo		ORUŽJA											
				Topova		Bacača									
		Po spisku	Na licu	Brdskih	Protutenkov.	Teških	Lakih	Pušaka	Puškomitraljeza	Teških mitraljeza	Strojnica	Pištolja	Protutenkovskih pušaka	Ručnih bombi
1	Štab brigade	12	12	—	—	—	—	—	—	—	3	12	—	4
2	Tehnička četa	57	44					35	1		3	1		20
3	Prateća četa	43	41		2	2	—	12	2		2	14	—	8
4	Izviđačka četa	45	36					17	2	—	24	2		72
5	Četa za vezu	61	55					47						21
6	Sanitet	48	43					14				3		10
7	Intendantura	86	74					54	1		3	9		10
8	I. bataljon	318	196			1	1	117	12	1	3	12	1	58
9	II. bataljon	397	286			1	—	152	14	2	5	16	2	78
10	III. bataljon	365	250			1	—	144	10	2	4	14	1	72
11	IV. bataljon	311	254			1	3	116	8	1	8	14	1	64
	Ukupno:	1743	1291		2	6	4	708	50	6	55	97	5	417

Polit-komesar, major M.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 23-2, k. 1289.

STANJE

nerska sprema XVI Brigade N.O.V. Jugoslavije u vremenu
tobra 1944. godine

MUNICIJA										Veza				Konja		Miner. odeljenje	
Topova		Bacača															
Brdske	Protutenkovske	Teške	Lake	Puščane	Teš. mitraljeske	Strojničke	Za pištolje	Puškomitraljeske	Protukolske	Kabla km.	Telefona	Telefon. centrala	Radio stanica	Jahaćih	Tovarnih i teglećih	Eksploziva kg.	Nagaznih mina
—	—	—	—	—	—	200	120	—	—	—	—	—	—	6	4	—	—
				910		50	10	260							18	120	15
	107	9		520		220	126	340						1	10	—	—
				850		960	32	200							1		
				1505						km. 10	10	1	1		4		
				500			55							1	11		
				1650		250	200	100						1	46		
		15	9	5275	750	190	20	2100	18					2	21	40	3
		16	10	4945	5790	500	180	2000	172					2	28	—	—
		16	—	6133	1150	113	96	3471	20					2	24	—	—
		14	26	9190	1000	240	160	1700	40					2	25	—	—
	107	70	45	31478	8690	2723	999	10171	250	10	10	1	1	17	192	160	18

P.

Komandant, kapetan
M[2]. Gačić

[2] Mihailo

BR. 61

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I BORBENIH SREDSTAVA 5. KORPUSA NOVJ NA DAN 1. NOVEMBRA 1944. GODINE[1]

Redni broj	JEDINICA	LJUDSTVA		ORUŽJA																				Tenkova		Aviona			MUNICIJE												Motorna vozila					Komora				Minersko odjeljenje	
				Topova							Bacača									Ručnih bombi										za topove						za bacače																	
		po spisku	na licu	poljskih haubica	brdskih haubica	brdskih	protivkolskih	pješadijskih	Ruskih haubica	tenkovskih	teških	srednjih	lakih	džon-bull	protivtenkov. puška	puška	puškomitraljeza	protivavion. mitraljeza	teških mitraljeza	strojnica	pištolja	ofanzivnih	defanzivnih	Hoćkiss	Spaa	Moran	Biker	Beta	poljske haubice	brdske haubice	brdske	protivkolske	pješadijske	Ruske haubice	tenkovske	teške	lake	džon-bull	protivtenkov. pušku	puščane i mitraljeske	strojničke	teretni	poluteretni	osobni	motor-bicikla	bicikli	jahaći	tovarni	tegleći	kola	eksploziva	nagaznih mina
																																									Automobili					konji					
1	Štab korpusa i batalj. pri štabu	698	672	—	—	—	—	—	—	3	—	—	2	—	—	294	12	4	3	96	127	118	123	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1223	—	25	—	—	23040	11805	16	6	12	13	4	15	70	6	—	—	—
2	IV divizija	6682	5631	—	—	3	13	—	4	—	21	—	11	11	9	3012	260	—	21	312	565	907	967	—	—	—	—	—	—	—	185	365	—	18	—	145	297	89	421	226890	24500	3	—	2	2	5	96	503	187	66	145	31
3	X divizija	4196	3593	—	—	6	6	—	—	—	14	—	13	3	10	1945	220	—	11	199	254	660	775	—	—	—	—	—	—	—	210	222	—	—	—	128	81	31	464	170651	13930	1	—	2	5	3	98	615	52	18	500	3
4	XXXIX divizija	6804	5681	—	—	—	4	—	—	—	20	—	27	5	12	3132	269	—	30	267	457	1005	804	—	—	—	—	—	—	—	—	244	—	—	—	224	532	71	788	228843	18773	—	—	1	4	4	106	738	14	22	430	62
5	Sred. Bos. Diviz.	4900	4280	—	—	6	1	1	—	—	17	—	5	2	—	2982	188	—	21	219	377	699	622	—	—	—	—	—	—	—	98	30	—	—	—	136	72	37	—	175324	15330	—	—	4	11	6	100	517	40	38	239	35
6	Partizanski odredi	3865	3635	—	—	—	—	—	—	—	8	—	11	—	2	2253	156	—	24	133	243	646	510	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	113	180	—	55	147996	9310	—	—	—	—	—	71	335	—	—	565	72
7	I Art. grupa	849	772	12	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	608	13	—	—	32	94	75	72	—	—	—	—	—	565	87	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16389	2304	—	—	1	1	1	36	4	224	55	—	—
8	Inžinjer. batalj.	251	249	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90	3	—	—	4	3	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4954	280	—	—	—	—	—	1	7	—	—	—	—
9	I i II vazduh. baza	186	171	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	139	8	12	1	18	20	9	57	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	9765	2680	3	—	1	2	1	1	2	—	—	—	—
10	Zaštitnice bolnica	373	362	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	151	5	—	—	13	23	30	34	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7240	910	—	—	—	—	—	8	9	—	—	—	—
11	Komande podr. mjesta i part. straže	2546	2538	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1934	37	—	3	21	—	121	122	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76135	2380	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	SVEGA:	31350	27584	12	2	15	24	1	4	3	80	—	69	21	33	16540	1171	16	114	1314	2163	4211[2]	4086	2	1	2	1	1	565	87	493	861	—	18	1223	746	1187	228	1728	1087227	102202	23	6	23	38	24	532	2800	523	199	1879	203

Politički komesar,
pukovnik

M. P.

Zamjenik Komandanta,
pukovnik,
Karanović

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 36-7, k. 458/A.

[2] Treba: 4271.

3.X.1944.

Sa dva bataljona iz Blatnice krenuli smo pravcima, i to: s jednim bataljonom preko Rajševe za Komušinu, a s drugim preko Mladikovine — Kremenka[5] također za Komušinu, gdje smo se i smjestili. U ovom pokretu nismo naišli na neprijatelja, jer je isti bio obaviješten. IV. bataljon toga dana izvršio je pokret sa linije Križ — Gojakovac na liniju Tešanjka — Žabljak — Lepenica sa zadatkom zatvaranja pravca od Doboja. Istoga dana I. bataljon sa dvije čete izvršio je pokret sa Rudnika preko Radišića — Vlajića za Komušinu sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na tom sektoru.

4.X.1944.

Sa ovim bataljonima iz Komušine krenuli i to: II. bataljon preko Slatine štrekom za Rudnik, gdje se i smjestio, III. bataljon iz Komušine desnom stranom pruge za Vrućicu sa zadatkom razbijanja četničkih bandi u istoj. Ovaj bataljon u svom putu naišao je na četnike, koje je rastjerao, 2 ubio i 4 ranio. I. bataljon preko Komušine istim pravcem nazad u Bariće. Ovaj bataljon u tom pokretu zarobio je jednog četnika, koji je otpremljen u taj Štab.

5.X.1944.

Snage ove brigade bile su raspoređene, i to: I bataljon Barići, II bataljon Rudnik, III bataljon Vrućica s namjerom rasformiranja IV. bataljona, a prema naređenju toga Štaba.

6.X.1944.

Bataljoni na istom položaju i toga dana vršili reorganizaciju snaga ove brigade.

7.X.1944.

Bataljoni su izvršili pokret i to: II. bataljon za Radušu sa zadatkom kontrole pravca Maglaj — Novi Šeher, te mobilizacija na tom sektoru. I bataljon izvršio je pokret na liniju Žabljak — Lepenica — Alibegovci sa zadatkom kontrole i zatvaranja pravca od Doboja, te pravljenje zasjeda neprijatelju, koji je izlazio. III. bataljon ostao je u Vrućici orijentisan više prema Komušini sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na tom sektoru.

8.X.1944.

Bataljoni na istom položaju sa istim zadatkom. U toku dana neprijatelj sa jačim snagama napao je položaje

[5] Treba: Kremenjaš.

I bataljona i s jednom kolonom došao na Jelah privlačeći se tom kolonom položajima, koji nisu bili osigurani od strane naših jedinica.[6] Ovom prilikom neprijatelj je bio potpomognut sa artiljerijom. Odmah smo sa jednom četom II bataljona i četom I. bataljona, koja je po dolasku iz Prnjavora prateći oružje za našu brigadu bila tu, krenuli s lijeve strane ceste od Tešnja prema Jelahu a sa dvije čete prvog bataljona iz Lepenice preko Vukova također za Jelah, gdje smo neprijatelja napali i protjerali prema Doboju. Tom prilikom neprijatelj je imao 10 mrtvih i oko 20 ranjenih, dok naši gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen. U ovoj akciji zarobljene su 42 granate od brzometnog topa, te 1 konja sa municijom.

9.X.1944.

Bataljoni na istim položajima sa istim zadatkom. U toku dana neprijateljski pokret nije se primjetio.

10.X.1944.

Borbeni položaji nepromijenjeni, dok III bataljon sa 1 četom zaposjeo položaj Križ sa zadatkom kontrole komunikacije Jelah — Stanari, te isturanja dubljih patrola prema Omanjskoj — Sivši. U toku dana neprijatelj se nije pojavljivao.

11.X.1944.

Snage ove brigade na istim položajima. U toku noći četa II. bataljona rušila komunikaciju Novi Šeher — Tešanj, dok I. bataljon trgao prugu Doboj — Jelah. Toga dana neprijatelj bacačima tukao položaje I. bataljona.

12.X.1944.

Bataljoni na istim položajima. U toku dana neprijatelj u jačini oko 50 SS-ovaca kretao se prema Miljanovcima, i ne dolazeći s nama u sukob iz nepoznatih razloga, vratio se u svoje polazne položaje.[7]

13.X.1944.

Toga dana bataljoni na istim položajima, dok jedna četa II. bataljona išla je Sivša — Miljanovci u prikuplja-

---

[6] Prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 4, 6, 10 i 12. oktobra 1944, u to se vrijeme 1. bataljon 4. puka divizije »Brandenburg« nalazio u pokretu na relaciji Bos. Gradiška — Derventa — Žepče i Žepče — Doboj — Stara Pazova. Taj bataljon je 10. oktobra potčinjen Armijskoj grupi »Srbija« (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 189—194, 214—218, 345—349 i 386—390). O tome vidi dok. br. 111 i 119.

[7] Vjerovatno se odnosi na pripadnike SS policijskih jedinica njemačke Komande za sjeverozapandu Bosnu (vidi dok. br. 112).

3.X.1944.

Sa dva bataljona iz Blatnice krenuli smo pravcima, i to: s jednim bataljonom preko Rajševe za Komušinu, a s drugim preko Mladikovine — Kremenka[5] također za Komušinu, gdje smo se i smjestili. U ovom pokretu nismo naišli na neprijatelja, jer je isti bio obaviješten. IV. bataljon toga dana izvršio je pokret sa linije Križ — Gojakovac na liniju Tešanjka — Žabljak — Lepenica sa zadatkom zatvaranja pravca od Doboja. Istoga dana I. bataljon sa dvije čete izvršio je pokret sa Rudnika preko Radišića — Vlajića za Komušinu sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na tom sektoru.

4.X.1944.

Sa ovim bataljonima iz Komušine krenuli i to: II. bataljon preko Slatine štrekom za Rudnik, gdje se i smjestio, III. bataljon iz Komušine desnom stranom pruge za Vrućicu sa zadatkom razbijanja četničkih bandi u istoj. Ovaj bataljon u svom putu naišao je na četnike, koje je rastjerao, 2 ubio i 4 ranio. I. bataljon preko Komušine istim pravcem nazad u Bariće. Ovaj bataljon u tom pokretu zarobio je jednog četnika, koji je otpremljen u taj Štab.

5.X.1944.

Snage ove brigade bile su raspoređene, i to: I bataljon Barići, II bataljon Rudnik, III bataljon Vrućica s namjerom rasformiranja IV. bataljona, a prema naređenju toga Štaba.

6.X.1944.

Bataljoni na istom položaju i toga dana vršili reorganizaciju snaga ove brigade.

7.X.1944.

Bataljoni su izvršili pokret i to: II. bataljon za Radušu sa zadatkom kontrole pravca Maglaj — Novi Šeher, te mobilizacija na tom sektoru. I bataljon izvršio je pokret na liniju Žabljak — Lepenica — Alibegovci sa zadatkom kontrole i zatvaranja pravca od Doboja, te pravljenje zasjeda neprijatelju, koji je izlazio. III. bataljon ostao je u Vrućici orijentisan više prema Komušini sa zadatkom razbijanja četničkih bandi na tom sektoru.

8.X.1944.

Bataljoni na istom položaju sa istim zadatkom. U toku dana neprijatelj sa jačim snagama napao je položaje

[5] Treba: Kremenjaš.

I bataljona i s jednom kolonom došao na Jelah privlačeći se tom kolonom položajima, koji nisu bili osigurani od strane naših jedinica.[6] Ovom prilikom neprijatelj je bio potpomognut sa artiljerijom. Odmah smo sa jednom četom II bataljona i četom I. bataljona, koja je po dolasku iz Prnjavora prateći oružje za našu brigadu bila tu, krenuli s lijeve strane ceste od Tešnja prema Jelahu a sa dvije čete prvog bataljona iz Lepenice preko Vukova također za Jelah, gdje smo neprijatelja napali i protjerali prema Doboju. Tom prilikom neprijatelj je imao 10 mrtvih i oko 20 ranjenih, dok naši gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen. U ovoj akciji zarobljene su 42 granate od brzometnog topa, te 1 konja sa municijom.

9.X.1944.

Bataljoni na istim položajima sa istim zadatkom. U toku dana neprijateljski pokret nije se primjetio.

10.X.1944.

Borbeni položaji nepromijenjeni, dok III bataljon sa 1 četom zaposjeo položaj Križ sa zadatkom kontrole komunikacije Jelah — Stanari, te isturanja dubljih patrola prema Omanjskoj — Sivši. U toku dana neprijatelj se nije pojavljivao.

11.X.1944.

Snage ove brigade na istim položajima. U toku noći četa II. bataljona rušila komunikaciju Novi Šeher — Tešanj, dok I. bataljon trgao prugu Doboj — Jelah. Toga dana neprijatelj bacačima tukao položaje I. bataljona.

12.X.1944.

Bataljoni na istim položajima. U toku dana neprijatelj u jačini oko 50 SS-ovaca kretao se prema Miljanovcima, i ne dolazeći s nama u sukob iz nepoznatih razloga, vratio se u svoje polazne položaje.[7]

13.X.1944.

Toga dana bataljoni na istim položajima, dok jedna četa II. bataljona išla je Sivša — Miljanovci u prikuplja-

---

[6] Prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 4, 6, 10 i 12. oktobra 1944, u to se vrijeme 1. bataljon 4. puka divizije »Brandenburg« nalazio u pokretu na relaciji Bos. Gradiška — Derventa — Žepče i Žepče — Doboj — Stara Pazova. Taj bataljon je 10. oktobra potčinjen Armijskoj grupi »Srbija« (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 189—194, 214—218, 345—349 i 386—390). O tome vidi dok. br. 111 i 119.

[7] Vjerovatno se odnosi na pripadnike SS policijskih jedinica njemačke Komande za sjeverozapandu Bosnu (vidi dok. br. 112).

nje hrane za divizijsku intendanturu. U toku dana patrola II. bataljona kontrolišući selo Karadaglije zarobila je 9 SS-ovaca naoružanih sa 7 pušaka i 1 pištoljem, koji su odmah upućeni tome štabu.

14.X.1944.

Bataljoni na istom položaju. U toku dana neprijatelj je napao položaje I. bataljona, koji je poslije borbe, koja je trajala 1 sat odbijen i protjeran nazad u Doboj. Neprijateljski gubici nisu poznati. S naše strane gubitaka nije bilo. U toku noći II bataljon izvršio pokret na liniju Omanjska — Sivša.

15.X.1944.

Položaji nepromijenjeni. U toku dana neprijatelj u jačini oko 200 ustaša i SS-ovaca potpomognut sa jakom artiljerijskom vatrom uspio potisnuti I. bataljon sa položaja Lepenice, a koji smo kasnije pomoću čete, koju smo zabacili neprijatelju za leđa, ponovo zauzeli i neprijatelja protjerali u Doboj. Ovoga puta prema dobivenim podatcima neprijatelj je imao 6 mrtvih.

16.X.1944.

II bataljon na liniji Piljuzić — Omanjska — Sivša sa zadatkom pravljenja neprijatelju dubljih zasjeda, te ispomaganje u slučaju borbe I. bataljonu s desne strane. I bataljon na svom istom položaju. U toku dana neprijatelj u jačini oko 800 ustaša i SS-ovaca potpomognut sa jednim brzometnim topom, dva bacača i dva oklopna voza s desne strane Bosne, napao je položaje I. bataljona na Lepenici. Neprijatelj je nastupao cestom prema Jelahu, preko Kraševa — Lepenice i Šija. Ovom prilikom na položaju Lepenice došlo je do žešće borbe gdje su se borci izmiješali sa neprijateljem, tako da je neprijatelj tom prilikom uspio zarobiti našeg jednog borca, koji je kasnije utekao. Poslije ove borbe u Lepenici, koja je trajala 1 sat, neprijatelj je uspio naše potisnuti sa toga položaja. Odmah poslije toga tukući topničkom i bacačkom vatrom neprijatelja smo na juriš protjerali s toga položaja, i skroz u Doboj. Prema dobivenim podatcima ovom prilikom neprijatelj je imao 12 mrtvih, među kojima 1 doktor i 6 podoficira, i 17 ranjenih Naši gubitci: 1 ranjen.

17.X.1944.

Bataljoni na istim položajima i sa istim zadatkom. U toku dana neprijateljski pokret nije se primjećivao.

18.X.1944.

Ujutro u 2 sata neprijatelj u više pravaca napao je II. bataljon, koji se nalazio Sivša — Alibegovci — Omanjska. Poslije borbe koja je trajala 1 sat neprijatelj je protjeran prema Putnikovom Brdu. Ovom prilikom zarobljena je jedna drugarica, a neprijateljski gubitci, kao i jačina, ovog puta je nepoznata. Istog dana ta banda potpomognuta sa jačom bacačkom vatrom, i četničkom grupom, koja je došla iz Bukovice našem bataljonu za leđa, napala je na bataljon koji se povukao na položaje Lončari, kota 306, Miljanovci (škola), Dedenovci, kota 221. U toku noći tehnička četa ove brigade pod zaštitom čete I. bataljona krenula je da digne most u Karušama, a gdje je bio sagrađen bunker o kome nisu bili obaviješteni. Jedna petorka čete I. bataljona privukla se bunkeru i pobacala bombe u isti. Neprijatelj, čuvši detonaciju, počeo je tući bacačima i mitraljezima sa Porove Vile tako da su isti bili prisiljeni povući se i nisu uspjeli dignuti određeni most. Isti bataljon te noći digao je prugu Tešanjka — Karuše u dužini 4 km.

19.X.1944.

Bataljoni na istom položaju. U toku noći I bataljon izvršio je pokret i posjeo položaje na liniji Karadaglije, Crni Vrh sa zadatkom zatvaranja pravca Maglaj — Žepče, te razoružavanja milicije na tom sektoru. Iste noći II. bataljon sa dvije čete zaposjeo je položaj Lepenica — Žabljak, dok sa jednom četom ostao na Križu. U toku dana neprijateljski pokret nije zapažen.

20.X.1944.

Bataljoni na istom položaju. U toku dana neprijatelj u jačini oko 40 SS-ovaca napao je položaje II. bataljona na Lepenici, koji je odbijen. Istoga dana neprijatelj potpomognut sa jačom bacačkom vatrom i više snaga ponovno je napao istu četu, koja se vojnički nije dovoljno držala i nevojnički postupala, svak na svoju stranu, bez ikakve kontrole rukovodioca te čete. Ista četa tek u sami mrak sakupila se i došla u sastav svoga bataljona. Istoga dana četa I. bataljona izvršila je pokret u Šeher i okolna sela, gdje je zarobila poslije kraće borbe 10 milicionera, 22 puške, 1 puškomitraljez i nešto odijela i popalila 5 bunkera, koji su bili oko Šehera, a branili ih SS- milicija.

21.X.1944.

Bataljon na istim položajima i sa istim zadatkom. U toku dana neprijateljski pokret nije se primijetio.

22.X.1944.

Bataljoni na istim položajima. U toku noći II. bataljon sa svojih dosadašnjih položaja krenuo za Teslić i zaposjeo položaje III bataljona Vrućica — Rudnik — Barići, dok je III. bataljon bio u pratnji karavana Maslovare — Šiprage. Istog dana I. bataljon sa dvije čete izvršio je pokret sa Crnog Vrha na prugu Maglaj — Žepče, koju je potrgao u dužini od 2 km, te 1 most na komunikaciji Maglaj — Šeher. Ovom prilikom zarobljeno: 1 ustaša, 2 domobrana, 6 milicionera, 12 pušaka i nešto odijela.

23.X.1944.

Bataljoni na istom položaju, dok III bataljon dolaskom iz Maslovara vozom iz Teslića krenuo je i zaposjeo položaje Žabljak — Lepenica sa dvije čete, te s jednom Križ.

24.X.1944.

Bataljoni na istom položaju. U toku noći II. bataljon sa jednom četom izvršio pokret Vlajiće zaseok Kuzmanovići[8] sa zadatkom razbijanja četničkih bandi. U vremenu pokreta ove čete četnička banda, koja je bila u Kuzmanovićima, krenula je u nepoznatom pravcu tako, da je akcija bila neuspješna. Toga dana formiran je i IV. bataljon.

25.X.1944.

Snage ove brigade bile su raspoređene; na istim položajima, dok IV. bataljon u Raduši sa zadatkom sređivanja novoformiranog bataljona. U toku dana sa I. bataljonom i četom IV bataljona izvršili smo pokret za Novi Šeher i selima prema Žepču sa zadatkom razbijanja ustaške milicije i prikupljanja oružja od istih.

26.X.1944.

Sa ovim istim snagama u Novom Šeheru i okolnim selima sa zadatkom prikupljanja oružja. U toku dana neprijatelj u jačini oko 400 ustaša, milicionera i SS-ovaca napao je položaje III bataljona, gdje je, zahvaljujući kao prvo nevojničkom držanju III bataljona, velikoj magli i domaćim vodičima uspio zarobiti intendanturu toga bataljona, koja je bila nevojnički smještena i neosigurana. Neprijatelj je nastupao u dva pravca, dok treća neprijateljska kolona bila je na samom gazu na vrijeme primijećena i razbijena tako, da ove dvije kolone kad su osjetile pritisak s leđa od čete, koja je bila na Lepenici, brzo su se povukle u Doboj. U ovoj borbi na gazu preko

[8] Treba: Kuzmanići.

rijeke Usore prema potvrđenim podatcima neprijatelj je imao 14 mrtvih i 25 ranjenih, a pogrešno je navedeno u operacijskom izvještaju 4 mrtva i 4 ranjena. Također je pogrešno u istom izvještaju navedeno da su 2 naša druga zarobljena, mjesto jedan.

Istoga dana u toku noći I. bataljon sa 2 čete iz Novog Šehera izvršio je pokret na prugu Maglaj — Žepče, koju je potrgao u dužini od 500 metara. U tom njegovom pokretu naišao je na ustašku zasjedu, koju je rastjerao i tom prilikom ubio 4 ustaše, te zarobio njihove puške.

Pruga više nije srušena, pošto nismo imali više eksploziva, a i neprijatelj je bio obaviješten o mjestu trganja pruge, koje je tukao bacačima. Prilikom pokreta ovih snaga zarobljeno je svega 20 pušaka, nešto municije, te odijela.

27.X.1944.

I. bataljon kao i četa IV. bataljona vratili su se na svoj stari položaj.

Bataljoni na odmoru na istim položajima. U toku dana neprijateljski pokret nije se primijetio. Istoga dana II. bataljon sa jednom četom krenuo za Komušinu sa zadatkom razbijanja četničkih bandi i održavanja konferencije u selu Komušini, a s jednom četom krenuo prema Rastuši sa zadatkom razbijanja četničkih bandi.

28.X.1944.

Bataljoni na istim položajima i sa istim zadatkom.

U toku dana neprijateljski pokret nije se primijetio.

29.X.1944.

Bataljoni na istom položaju sa istim zadatkom, dok četa I. bataljona išla u sela prema Žepču, radi prikupljanja oružja.

30.X.1944.

U toku dana IV. bataljon krenuo za Šiprage sa zadatkom pratnje karavana. U toku noći I. bataljon krenuo na prugu Maglaj — Žepče sa zadatkom trganja iste, a koju je porušio u dužini od 2 km. U putu vraćanja sa pruge napale su ga ustaše, koje je razbio i tom prilikom zarobio 5 pušaka.

31.X.1944.

Bataljoni na istom položaju. U toku dana neprijatelj s manjim snagama iz Doboja napao je položaj III. bataljona, koji je razbijen. U ovoj borbi neprijatelj je imao 1 mrtvog i 3 ranjena, dok naši gubitci: 1 ranjen.

1.XI.1944.

Snage ove brigade raspoređene su sledeće:

I. bataljon na liniji Karadaglije — Crni Vrh sa zadatkom kontrole i zatvaranja pravca Novi Šeher — Maglaj.

II. bataljon na liniji Barići — Rudnik — Vrućica, sa zadatkom razbijanja četnika na tom sektoru.

III. bataljon na liniji Lepenica — Žabljak — Alibegovci, sa zadatkom kontrole i zatvaranja pravca od Doboja.

IV. bataljon u pratnji karavana za Šiprage.

STANJE U BRIGADI:

U zadnje vrijeme primijetilo se je da niži rukovodioci ove brigade nisu shvatili svoju dužnost, te prema tome ni odgovornost, a što se je to i odrazilo najviše u II i III bataljonu, gdje su u ovom vremenu svaki po jednom zahvaljujući navedenom, od strane neprijatelja bili razbijeni. Odmah smo pristupili češćem održavanju sastanaka sa komandnim kadrom po bataljonima tako da se vidi prilično ispravljanje istih.

Disciplina boraca ove brigade (mislim lično) je na prilično visini, dok greške koje su se dešavale kod njih proizlazile su iz gore navedenog razloga.

Odnos boraca ove brigade prema narodu u zadnje vrijeme se prilično popravio dok početkom bilo je grešaka, kao na pr. uzimanje kola za kurire, grub postupak sa ljudima koji na vrijeme ne donesu hranu itd.

Pošto su borci ove brigade većinom sa terena na kojem se nalazimo, to se još primjećuje želja boraca za odlaskom kući. Mišljenja smo da bi trebalo neko vrijeme brigadu krenuti na neki drugi položaj kako bi se po našem mišljenju ta želja boraca lakše riješila, a s druge strane brigada bi se isprobala u pokretu istih.

Ishrana boraca ove brigade je dobra i vrši se preko NOO-ra, samo oskudijevamo za so, koju ne možemo lako dobiti.

SANITET:

Odlaskom referenta pojedinih bataljona na kurs, kao i samog referenta saniteta brigade sanitet u ovoj brigadi je prilično obzirom na gornje slab. Također nemamo dovoljno najpotrebnijeg sanitetskog materijala. Samo referenti četa i bolničari prilično su mladi i još nisu dovoljno se snašli na dužnosti koju vrše.

STANJE NA SEKTORU:

O neprijateljskim garnizonima Doboj, Maglaj, a od kojih pravac ova brigada osigurava, dobili ste i upoznati ste od strane ovog Štaba o stanju istih.

RAD SA VOJSKOM:

Za ovo vrijeme najviše je posvećeno pažnje sastancima sa nižim komandnim kadrom, izdizanju istih, pošto se za to i potreba najviše osjetila. Sa novomobilisanim borcima rađena je jedinačna obuka, opis puške, nišanjenje, te stražarska i patrolna služba.

U prilogu se dostavlja brojno stanje ljudstva i oružja ove brigade, te spisak mrtvih i ranjenih neprijateljskih vojnika, kao i spisak ranjenih boraca ove brigade.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major,
P.[9] Divjak

Komandant,
Mom.[10] Lalović

»BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA«

Jedinice XIX Sred.-bos. brigade u toku mjeseca novembra imale su:

I. **gubitci:**	1. *Neprijateljski:*	Ubijeno:	27[11]
		Ranjeno:	8
		Zarobljeno:	3
		Dobrovoljno prešlo na našu stranu	
		Ukupno:	38[12]
	2. *Vlastiti:*	a) u ljudstvu:	
		poginulo:	2
		ranjeno:	7
		nestalo:	—
		b) u materijalu	—
II. **plijen:**	1) Oružje: 12 ispravnih pušaka.		
	2) municije —		

[9] Pera
[10] Momir
[11] i [12] Te brojke su u originalu dopisane mastilom.

3) oprema: 12 pari odijela i 6 pari cipela.
Ostalo 4) pisaća mašina, konj sa četničkim stvarima (arhiva) i neke sitnice.

III. **uništeno:** Ustaška opštinska arhiva u Vrbanji kod Banja Luke

IV. **oštećeno:** —

V. **raspored jedinica:** *1. XII. 1944. g.* Sa I, III i IV bataljonom u pokretu, prema naređenju Štaba divizije od 29. XI 1944. g.
II bataljon sa dvije čete u zaštiti Centralne bolnice a s jednom u pratnji karavana u Turbetu.

VI. **zaključci:**

Disciplina boraca ove brigade nije na odgovarajućoj visini, a što je razlog, nedisciplinovanost pojedinih štabova bataljona.

U ovo posljednje vrijeme nedisciplina, neodgovornost primijetila se više kod nižih rukovodioca kao i samih pojedinih članova štabova bataljona nego samih boraca, a koje smo nedostatke odmah na sastancima sa nižim rukovodiocima pretresali i ukazivali na iste.

Boravkom brigade na ovom terenu odnos boraca prema narodu zahvaljujući radu bio je dobar, i nije bilo nepravilnosti u tom pogledu.

Odjeća i obuća, zahvaljujući dobivenoj spremi, je dobra, dok manji broj boraca je slabije odjeven.

Ishrana je također dobra, a vršena je preko NOO sa terena Teslića i Tešnja, dok u vrlo manjem broju je vršena na ovome terenu, obzirom na iscrpljenost istog.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major:
P. Divjak

Komandant,
Mom. Lalović

BR. 63

NAREDBA KOMANDE VOJNE OBLASTI 29. NOU DIVIZIJE OD 2. NOVEMBRA 1944. ZA FORMIRANJE KOMANDI MJESTA MOSTAR I ČAPLJINA[1]

N A R E D B A Broj: 125
VOJNE OBLASTI XXIX UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE.
od 2.XI. 1944 g.

I.

Prema ukazanoj potrebi

f o r m i r a m o:

1. — **Komandu mjesta Mostar i**
2. — **Komandu mjesta Čapljina**

II.

Po potrebi službe

p o s t a v l j a m o:

1. — Za komandanta mjesta Mostar, kapetana druga *Toma Anđića*, dosadašnjeg komandanta II područja Vojne oblasti XXIX U. Divizije NOVJ.

2. — Za komandanta mjesta Čapljina, potporučnika druga *Nenada Karadegliju*, dosadašnjeg intendanta X hercegovačke u. brigade.

3. — Za zamjenika komandanta mjesta Čapljina druga *Stojana Boškovića*, dosadašnjeg političkog komesara posadne čete komande II područja.

4. — Za političkog komesara komande mjesta Čapljina, druga *Marjana Pavelića*, dosadašnjeg političkog komesara vojne bolnice u Trebinju.

5. — Za komandanta mjesta Gacko poručnika druga *Peka Popovića*, dosadašnjeg zamjenika komandanta mjesta Gacko.

6. — Za zamjenika komandanta mjesta Gacko druga *Iliju Manojlovića*.

7. — Za političkog komesara komande mjesta Gacko druga *Vasa Babića*.

---

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3-3, k. 1152/I.

8. — Za političkog komesara komande mjesta Nevesinje *Obrada Radmilovića*, dosadašnjeg sekretara Opštinskog N.O.O. Bileća.

9. — Za komandanta mjesta Ljubinje, druga *Milana Derikučku*, dosadašnjeg člana Sreskog N.O.O. Ljubinje.

III.

Po potrebi službe

postavljamo:

1. — Za političkog komesara Komande područja Vojne Oblasti XXIX U. Divizije poručnika druga *Slobodana Vukovića*, dosadašnjeg komandanta mjesta Gacko.

2. — Za vršioca dužnosti komandanta II područja Vojne Oblasti XXIX U. Divizije kapetana druga *Petra Milidragovića*, dosadašnjeg zamjenika komandanta istog Područja.

3. — Za saobraćajnog referenta pri Komandi II područja Vojne Oblasti XXIX U. Divizije NOVJ. druga *Muja Bilića*, dosadašnjeg člana pozorišne ekipe XXIX u. divizije.

IV.

Po potrebi službe

postavljamo:

1. — Za zamjenika komandanta mjesta Trebinje poručnika druga *Marka Miljanovića*, dosadašnjeg na službi u XII hercegovačkoj NOU. brigadi.

V.

Komandant mjesta Mostar predložiće ostale članove komande.

Ova naredba stupa na snagu odmah i sa njom upoznati svo osoblje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar XXIX NOU Divizije — p. pukovnik,
Vojo Kovačević s. r.

Zamjenik Komandanta XXIX u. diviz. — p. pukovnik
Petar Komnenić s. r.

M. P.

Da je prepis ove naredbe veran svome originalu — **tvrdi: štab Južno-Hercegovačke operativne grupe NOVJ.**

Za Štab,
Načelnik — kapetan
M. P. **Mus.[2] R. Dizdarević**

BR. 64

IZVJEŠTAJ KOMANDE DRUGOG VOJNOG PODRUČJA OD 2. NOVEMBRA 1944. KOMANDI VOJNE OBLASTI 29. NOU DIVIZIJE O AKTIVNOSTI NA TERITORIJI TREBINJSKOG, LJUBINJSKOG I STOLAČKOG SREZA[1]

KOMANDA PODRUČJA
VOJNE OBLASTI XXIX DIVIZIJE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
Pov. Broj 197
Dana 2-XI. 1944 god.
Ljubinje

VOJNOJ OBLASTI XXIX UDARNE DIVIZIJE NOVJ

Dostavljamo vam 15-dnevni izveštaj za protekli period od 15 oktobra do 31 oktobra 1944 godinje zaključno.

POLITIČKI PREGLED

Trebinjski srez:

Političko stanje na teritoriji ovoga sreza iz dana u dan popravlja se sve više, izuzev jednoga dijela Brdske opštine[2] gdje još i danas postoji manja grupica četnika, koja pomoću terorističkih napadaja pokušava da stekne neke pozicije u tom dijelu.

Novoformirani trebinjski partizanski odred[3] kojemu je zadatak kontrola terena i zaštita stanovništva, uz njegov pojačani vojnički i politički rad kao i pojačani rad naših političkih rad-

---

[2] Mustafa

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 35-2, k. 1711.

[2] Odnosi se na grupu sela na području Brda (vidi dok. br. 76).

[3] Opširnije o tome odredu vidi dok. br. 107.

nika onemogućiće uticaj četničke grupice na dijelu pomenute opštine. U zadnje vrijeme održane su konferencije skoro po svim selima trebinjskog sreza, na kojima je govoreno o političkoj situaciji, ciljevima narodnooslobodilačke borbe i ulozi narodne vlasti.

Rad sa partizanskom stražom pri Komandi mjesta zadnjih dana bio je priličan, jer se je putem konferencija politički govorilo o političkoj situaciji, prerađivan je politički materijal o problematici narodno oslobodilačke borbe, a preko radnih konferencija ukazano je borcima na nedostatke, život istih u kasarni, gradu, odnos prema rukovodiocima, i o odnosu boraca prema neprijatelju i prema stanovništvu.

Ljubinski srez:

Politička djelatnost na teritoriji ovoga sreza od strane nas veća je svakodnevno. Oslobođenjem Ravnoga[4] i ostaloga dijela Popovske i Bobanske opštine raspoloženje masa popravlja se, čemu je dokaz veći priliv novih boraca u NOV. Odnos između Srba, Hrvata i muslimana u pogledu bratstva također se svakodnevno poboljšava. U ljubinskoj opštini pored svih vojničkih i političkih uspjeha savezničkih armija i Narodno-oslobodilačke vojske, kao i našeg političkog djelovanja na ovome terenu nije došlo do masovnijeg osipanja škripara.[5] Razlog toga jeste prisustvo ljubinskih i trebinjskih zlikovaca,[6] koji borave dijelom na terenu Bradske i Ljubinske opštine i utiču i danas na te mase. I pored toga poslednjih dana iz nekih sela ljubinske opštine došlo je do osipanja škripara i prilaza Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Hvatanjem popa Danilovića Trebinjca[7] i njihovim dosadašnjim osipanjem, pojačat je [izgled za uspjeh] u buduće našem političkom radu i [sa] prisustvom neke naše jedinice doće do još višeg osipanja iz škriparskih redova u ovoj opštini.

Zadnjih dana održan je i jedan zbor u ljubinskoj opštini na kome je prisustvovao priličan broj stanovništva, imao je uticaja na škripare jer se saznaje da je došlo u pojedinim selima do konferencija mještana na kojima zastupa se mišljenje za odlazak u NOV.

---

[4] Ravno je oslobođeno 15. oktobra (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU Brigade od 4. novembra 1944).

[5] Bliže o »škriparima« vidi knj. 29, dok. br. 22.

[6] Odnosi se na četnike Trebinjske i Lubinjske brigade Trebinjskog četničkog korpusa.

[7] Popa Božidara Danilovića, Trebinjca, uhvatili su u planini Iliji borci 4. bataljona 12. hercegovačke NOU brigade koji su vršili pretres toga područja i planine Viduše (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/149-8, k. 1143/A: operacijski dnevnik 29. NOU divizije).

Rad sa partizanskom stražom pri Komandi mjesta Ljubinje u ovom periodu nije bio kakav bi trebalo biti, čemu je razlog odsustvo jednog ili dvojice članova Komande na terenu kao i dobrim dijelom ljudstva pomenute straže. U ostalim stražama rad je bio više zadovoljavajući. Na ove propuste ukazano je Komandi mjesta.

Stolački srez:

Oslobođenjem Stoca[8] i ostalih dijelova stolačkog sreza, Čapljina i drugih, raspoloženje masa na prije oslobođenom dijelu naročito je dobro, pogotovo kod onih masa koje su od ranije učestvovale u našem pokretu. Na ovom dijelu došlo je zadnjih dana i do manjeg osipanja škripara, čemu je razlog uspjesi naše Divizije. Raspoloženje masa u opštini stolačkoj i dubravskoj je dobro, o čemu govori priliv novih boraca u našu vojsku i svestrana pomoć našoj vojsci od strane stanovništva pomenutih opština. Odnos između Srba, Hrvata i muslimana na liniji bratstva svakoga dana je sve bolji, o čemu govori stupanje u NOV oko 70 boraca iz hutovske opštine, veliki zbor u stolačkom srezu koji je održan u oslobođenom Stocu, na kome je prisustvovao veći broj Srba, muslimana i dijelom Hrvata, kao i zbor koji je održan u Čapljini drugi dan poslije oslobođenja iste, na kome je prisustvovalo više od hiljadu muslimana, katolika i pravoslavnog življa iz okolice. Tačno je da u dobrom dijelu ovoga sreza ima priličan broj ustaško-četničkih zlikovaca koje i sam narod osuđuje kao izdajnike i kao one koji su aktivno pomagali okupatore za svoje vlastite interese a protiv volje svog vlastitog naroda. Ovo je još jedan dokaz i pored toga što je viliki dio ovoga sreza bio pod kontrolom neprijatelja, da su mase ubijeđene u ispravnost narodno oslobodilačke borbe i da im je to jedini put, odaklen će i kojim će doći do oslobođenja i srećnije budućnosti.

Rad sa partizanskom stražom pri ovoj Komandi bio je zadnjih dana zadovoljavajući, što se može vidjeti i iz ophođenja samih boraca prema rukovodiocima i opšte držanja njihovog.

Na teritoriji ljubinjskog i stolačkog sreza postoje partizanski terenski bataljoni koji broje pojedinačno oko 100 boraca. Ovi bataljoni sastavljeni su od starih većinom ljudi sa raznim političkim ubjeđenjima. U ovim bataljonima nedostaju pojedini rukovodioci, ali i pored toga bilo je rada sa ovim ljudstvom i nije se moglo zapaziti nekih ispada ili nedostataka, koji bi krnjili ugled naše vojske.

---

[8] To mjesto je oslobođeno 26. oktobra 1944 (vidi dok. br. 76).

Oslobođenjem Stoca i Čapljine naše snage kontrolišu čitavu teritoriju ovoga Područja. Grupica četnika koja se je nalazila u Pribilovcima raspala se je i ne postoji kao vojnička formacija, dok još i danas dijelom na teritoriji opštine Brda i Ljubinje postoji jedna grupa četnika, njih oko 40, koji nastupaju u pojedinim selima sa terorom da bi i dalje prikazali sebe kao postojeću vojsku. Po pitanju ove grupe sama Divizija poduzela je mjere, s tim što je poslala jedan bataljon radi pretresa terena, kome je uspjelo da uhvati čuvenog popa Danilovića, koji je bio učesnik u ubistvu Đoka Putice[9] i drugih, kao i jednoga Sulavera iz ljubinske opštine, koji je bio učesnik u ubistvima 20 Popovaca[10] u Ljubinju. Ovim je dat veliki udarac ovoj grupi četnika. U ove svrhe i mi smo angažovali dosadašnju bobansku partizansku četu, kao i ljubinski partizanski terenski bataljon.[11]

Oko Komande mjesta Trebinje nalazi se 9 lica kao pomoćno osoblje i 5 kurira. Ovo ljudstvo je naoružano sa dvije mašinke, osam pušaka i pet pištolja. Partizanska straža pri ovoj Komandi broji 44 borca koji su naoružani sa puškama i jednim automatskim oružjem. Pored ovoga ljudstva uz ovu Komandu nalazi se jedna radna jedinica od 82 čovjeka koja služi za izvršenje svih radova oko opravke vojničkih objekata ili ma čega što nama služi. Partizanske straže u ovom srezu imadu na Humu od 18 ljudi koja je naoružana sa puškama, zatim u Lastvi od 24 čovjeka naoružana sa 18 pušaka, u Dražin Dolu od 16 ljudi i u Ljubomiru od 14 ljudi koje su naoružane sa puškama.

Kvalitet ovoga ljudstva obzirom na mladost u našoj vojsci i dojučerašnji boravak u neprijateljskoj nije zadovoljavajući. Borbenost kod ovoga ljudstva prosječno mogla bi biti da je prilična, odanost nije na visini, no ipak se iz dana u dan popravlja, disciplina nije bila na visini, na što je ukazano Komandi mjesta, te se iz sadašnjeg izvještaja može vidjeti da se je popravila. Sa ovim ljudstvom radi se vojnički ili u praksi ili preko vojničkih časova. Inače sve ljudstvo živi vojničkim životom.

Partizanska straža oko Komande mjesta Ljubinje sa pomoćnim osobljem i radionicama broji 80 boraca koji su naoružani sa jednim avionskim mitraljezom i sa tri puško-mitraljeza, sa 47 pušaka i dvije mašinke, tri pištolja i sa 15 bombi, sa municijom, naročito engleskom i jugoslovenskom, vrlo slabo stoji. Partizanska straža u Žakovu jačine od 20 boraca, u Vlahovići-

[9] Đoko Putica, komandant Operativnog štaba za Hercegovinu, poginuo je 21. februara 1942. od četničke zasjede (vidi knj. 4, dok. br. 25).

[10] Odnosi se na žitelje iz Popova polja.

[11] Vidi dok. br. 107.

ma 17 boraca, u Lastvi 10 boraca, od kojih samo dvojica nisu naoružana, a ostali naoružani su samo sa puškama. Kvalitet ovoga ljudstva je prilično dobar, disciplina se je popravila, naročito kod ljudstva pri Komandi mjesta. Rad sa ovim ljudstvom u proteklom periodu bio je priličan, radio se je vojnički egzercir, a putem vojničkih časova ukazivato je borcima na dužnosti na pojedinim mjestima obezbjeđenja ovog ili onog izviđanja itd. Pri stolačkoj Komandi nalazi se partizanska straža od 50 boraca koja je naoružana sa 34 puške. Partizanska straža u Dabru od 20 boraca, od kojih je naoružano sa puškama samo 15. Partizanska straža u Hrasnu od 20 boraca, od kojih je 16 naoružano puškama i partizanska četa u Hutovu od 80 boraca, od kojih je naoružano samo 40, i to sa puškama. Ova četa skoro sva je sastavljena od katolika i privremeno nalazi se pod komandom Komande mjesta Stolac, radi obezbjeđenja tamošnjeg magacina, kojeg treba prebaciti i kontrole okolnih sela. Kvalitet ljudstva, izuzev ove čete, je dobar, borbenost prilična kao i disciplina. Kvalitete ove čete ne može se momentalno okarakterisati, ali ipak može se na istu računati, jer je sastavljena od onih ljudi koji su održavali do juče vezu sa nama. Rad sa ovim ljudstvom oko Komande, u četi i partizanskim stražama je planski organizovan i daje prilične rezultate.

Partizanski bataljon »Mihajlo Ćuzulan«[12] koji se nalazi na teritoriji ljubinskog sreza broji 90 boraca, od kojih je naoružano 51 sa puškama i sa dva italijanska puško-mitraljeza i jednom mašinkom, dok sa municijom, naročito jugoslovenskom, stoje vrlo slabo. Kvalitet ovoga ljudstva je priličan, borbenost prilična kao i disciplina. Rada bi moglo biti i više, ali ga nedostaje zbog nedostatka momentalno potrebnih rukovodioca.

Partizanski bataljon »Savo Belović«,[13] koji se nalazi na teritoriji stolačkog sreza, broji oko 105 boraca, od kojega nije poslato tačno naoružanje jer od istoga nismo dobili izvještaj. Kvalitet ovoga ljudstva kod većine je priličan, disciplina je

---

[12] Odnosi se na terenski partizanski bataljon. Ne treba ga poistovetiti sa istoimenim bataljonom Južnohercegovačkog NOP odreda, koji je 14. septembra 1944. ušao u sastav novoformirane 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade, kao njen 3. bataljon (vidi knj. 29, dok. br. 28). Bataljon je dobio ime po komandiru čete hercegovačkog bataljona »Sloboda«. Njega su početkom aprila 1943. kod Ljubomira na zverski način ubili četnici.

[13] Taj bataljon je dobio ime po komandantu Stolačkog bataljona Južnohercegovačkog NOP odreda. On je poginuo 30. aprila 1942. u jurišu na neprijatelja kod s. Pribilovaca na Neretvi (vidi knj. 5, dok. br. 2, str. 10). Proglašen je za narodnog heroja 7. avgusta 1942 (vidi Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, str. 45). Njegovo ime je nosila i partizanska četa Južnohercegovačkog NOP odreda, koja je poslije rasformiranja ovog odreda ušla u sastav 3. bataljona 13. hercegovačke NOU brigade (vidi knj. 29, dok. br. 28).

prilična kao i borbenost. Obilaskom ovoga bataljona zadnjih dana od strane komandanta ovoga Područja vidjelo se je da je rad u ovome bataljonu planski i dobar.

Komanda ovoga Područja sa pratećom četom, ekonomatom i radionicama broji ukupno 69 boraca naoružanih sa 41 puškom, jednim puško-mitraljezom, dvije mašinke, devet pištolja, 24 bombe, dok se sa municijom, naročito engleskom i jugoslovenskom, oskudijeva.

MOBILIZACIJSKI PREGLED

Prema prikupljenim podacima mobilizacijski sektor u stolačkom srezu izgleda slijedeći. Greda — Stolac 142 u NOV, opština Dabar 374 u NOV, u četnicima 184, u ropstvu kod neprijatelja 150, opština Stolac u NOV ukupno 284, u četnicima 37, u ustašama 3, u domobranima 2, Opština Dubrave u NOV 303, u četnicima 10, u ustašama 334, u domobranima 451, kod kuće koje obuhvaća mobilizacija oko 1486, po čemu su već poduzete mjere za mobilizaciju, gdje je angažovan mob. oficir ove Komande. U opštini Dubrave i Stolac iz nekih sela nedostaju podaci, ali se radi na prikupljanju istih. Iz hutovske opštine prema podacima do sada ima u NOV oko 85.

U proteklom periodu iz ljubinskog sreza mobilisano je prema prikupljenim podacima 245 boraca.

Prema podacima Komande mjesta Trebinje, iz izvještaja vidi se jedino koliko su oni mogli saznati da je mobilisano 497 boraca u operativne jedinice. Ovaj broj je sigurno još veći, jer im nedostaju podaci od desete, djelimično dvanaeste i trinaeste brigade. Sa toga terena ima ih nesposobnih 123, otpuštenih kući privremeno 128, koji su prešli preko 50 godina, angažovano u pozadini 239. Na teritoriji ovoga sreza imade još od 179—200 boraca koji se nisu prijavili našim vlastima.

EKONOMSKI PREGLED

Oslobođenjem stolačkog sreza i Čapljine ekonomski uslovi snabdijevanja postali su mogućniji i bolji na teritoriji Dubrave, Čapljina i Hutovo.

Ekonomsko stanje na terenu trebinjskog sreza, prema njihovu izvještaju postaje svakodnevno ozbiljan problem, jer pored cifre od 900 ljudi koji se snabdijevaju sa toga terena imade još trebinjski odred, 2 bataljon 2 italijanske brigade,[14] djelomično Primorska Grupa[15] i jedan bataljon Nikšićkog partizan-

[14] Odnosi se na italijansku 2. partizansku brigadu divizije »Garibaldi« (vidi knj. 29, dok. br. 30).

[15] Sa tog sektora je snabdijevana Grupa bataljona (2. i 5. bataljon 2. proleterske dalmatinske brigade) koja je početkom oktobra dejstvo-

skog odreda.[16] Ovaj srez naročito slabo stoji sa stočnom hranom te je istoj potrebno uslijed prolaza i boravka pojedinih jedinica na njenom terenu veće količine sijena ili slame, a koja bi se mogla dobaviti sa teritorije prvog Područja. Radi ove potražnje potrebno nam je objašnjenje od vas da li se može od strane nas zatražiti potrebna količina i na kakav način, da li razmjenom ili udovoljavanjem.

Ekonomsko stanje na terenu Ljubinja je slijedeće: opština Bobane u mesu, medu i duhanu stoji dobro, dok u žitu i ostalim artiklima slabije. Opština Popovo Polje u žitu i duhanu stoji dobro, dok u mesu vrlo slabo. Opština Ljubinje u mesu, duhanu, medu i krtoli stoji dobro, dijelom i u žitu, a u drugim artiklima opština Ravno prema podacima stoji prilično u svim artiklima.

U prilogu dostavljamo vam ekonomski, potrošni izvještaj sa teritorije ovoga Područja, pojedinačno od svake Komande.

SAOBRAĆAJNI PREGLED

U Trebinju je osposobljen vodovod. Za nekoliko dana osposobiće se i električna centrala. Ceste, drumovi dovedeni su u saobraćaj i radi se na potpunom osposobljavanju istih. Železnička pruga Hum — Ivanica je osposobljena i saobraćaj radi. Pruga Hum do Poljica također je sposobna za promet. Telefonska linija za Dubrovnik je uspostavljena. Pored toga dato je u zadatak Komandi mjesta Trebinje da najhitnije uspostavi telefonsku liniju od Trebinja do Drijenjana, koja se već radi od Ljubinja prema Drijenjanima — Poljicama.

Saobraćajni referent ovoga Područja poslije povratka iz Čapljine otišao je na prugu Ravno prema Gabeli, s tim da okupi svo željezničko osoblje i da otpočne sa opravkom pruge na tom sektoru. Cesta automobilska Trebinje — Čapljina potpuno je sposobna za saobraćaj, izuzev djelimičnih manjih opravaka. Radi se na postavljanju telefonske linije Ljubinje — Stolac koja će biti gotova za tri dana najkasnije. Cesta Stolac — Hutovo također je u opravci te u koliko bude prevoznih sredstava može se otpočeti s prebacivanjem materijala sa Hutova.

Cesta koja vodi od Stoca za Dabar također se opravlja, a radi se i na postavljanju linije od Stoca do Dabra. Telefonska

---

vala na sektoru Hutovo — Ravno — Poljice (vidi dok. br. 70). Grupa je krajem oktobra, sa ostalim bataljonima 2. proleterske (dalmatinske) brigade Primorske operativne grupe 2. korpusa NOVJ, prebačena na sektor Ubli — Risan — Ledenice (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 353, str. 678). Na području Zubaca dejstvovala je i 1. bokeljska brigada Primorske operativne grupe (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 239, str. 428 i dok. br. 281), pa se i ona djelimično snabdijevala sa toga sektora.

[16] O tome odredu vidi tom III, knj. 8, dok. br. 136 i 327.

linija Stolac — Čapljina bila je iskidana na više mjesta, na kojoj je otpočeo opravak 31 oktobra, vjerovatno da je već opravljena. Željeznička pruga Čapljina — Metković je opravljena, u Čapljini organizovana je ložionica i nalazi se uvijek pod parom jedna lokomotiva.

SANITETSKI PREGLED

Komande mjesta ovoga Područja imadu sanitetske referente. Higijena u Komandama i oko isth, kao i u jedinicama ovoga područja prilično je dobra. U prilogu dostavljam vam izvještaj v. d. sanitetskog referenta ovoga Područja, iz kojeg će se vidjeti pravo stanje ovoga Područja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za Komandu — politički komesar,
Lazo Domazet
M. P.

P. S.[17]

Pošto ova komanda oskudijeva mnogo u soli, kao i ostale komande mjesta, a velika je potrošnja, molimo vas da nas izvijestite da li imate neke zalihe, da bi mogli nama udovoljiti. Mi bi pretjerali to sa našim kolima ili konjima.

Ovo je vrlo hitno i potrebno.

[17] Sljedeći tekst je u originalu dopisan zelenim mastilom.

BR. 65

RELACIJA ŠTABA 11. HECEGOVAČKE BRIGADE OD 3. NOVEMBRA 1944. UPUĆENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PODRUČJU KALINOVIK — NEVESINJE[1]

Š T A B
XI. HERCEGOVAČKE U. BRIGADE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
O. Pov. Broj 561
Dana 3-XI-1944 g.
s. Kifino Selo

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Dostavljamo Vam relaciju za mjesec oktobar o. g.

Prema dobivenim direktivama od štaba XXIX Udarne Divizije,[2] naša brigada je uglavnom imala zadatke da razbija četničke bande na sektoru Nevesinje i Kalinovik, da ne dozvoli koncentraciju četničkih bandi na pomenutim prostorijama, da povremeno dejstvuje na ustašku miliciju u muslimanskim selima Gornje Polje, da vrši mobilizaciju na svojim sektorima i da u povoljnom momentu — u zajednici sa XIV Hercegovačkom (Omladinskom) brigadom — likvidira neprijateljski garnizon u Nevesinju. Pored ovoga kao glavni zadatak naše brigade je bio i zatvaranje pravca Nevesinje — Gacko, kao i pravca Čemerno — Ravno ka Gacku.[3]

SITUACIJA KOD NEPRIJATELJA:

Neprijateljske snage u garnizonu Nevesinje bile su jake oko 600 do 800 Švaba »Vražje divizije«,[4] oko 200

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 10/1-7, k. 1143/A.

[2] Bliže o direktivama te divizije vidi dok. br. 12 i 32.

[3] Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 122.

[4] Na području Nevesinja krajem oktobra 1944. dejstvovala je Borbena grupa »Bolman« (»Bollmann«). U njenom sastavu se nalazio 1. i 3. bataljon 370. grenadirskog puka 369. legionarske divizije (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 715—717: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 28. oktobra 1944; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 110). Krajem septembra je na području Stolac — Domanovići — Blagaj — Nevesinje, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 24. septembra 1944, dejstvovao Izviđački bataljon 369. legionarske divizije (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 962—967). Vjerovatno su se i u oktobru, do dolaska Borbene grupe »Bolman«, njegovi dijelovi nalazili u Nevesinju (vidi dok. br. 32).

milicionera[5] iz Nevesinja i okolice, a koncem mjeseca oktobra ovaj garnizon je pojačan sa ustašama iz Kule Fazlagića u jačini od 200 ustaša.[6]

Od naoružanja neprijatelj je raspolagao sa 8 do 10 topova, isto tolikim brojem bacača, velikim brojem automatskog oružja i municije.

Jačih četničkih grupacija na sektoru Nevesinja nije bilo, jer su uglavnom svi hercegovački četnici potpomognuti sa većim brojem bosanskih četnika bili grupisani u Južnoj Hercegovini. Jače grupacije četnika na sektoru naše brigade bili su tek onda kada su ih ostale snage naše divizije potukle i razbile.[7] Poslednji udarac ovim bandama dala je naša brigada i iste su se raspale i pobjegle u raznim pravcima.

Ustaške milicije u muslimanskim selima Gornje Nevesinjsko Polje bilo je oko 500, ali nisu bile aktivne, pa čak ni onda nisu stupale u borbu protiv nas kada bi povremeno naše snage upadale u njihova sela.

Švapske snage iz Nevesinja u toku ovoga mjeseca nisu pokušavale da izvode nikakve ozbiljnije operacije prema našoj brigadi, kao i na oslobođenu teritoriju Hercegovine, jer su bile stalno u obruču[8] od dijelova naše brigade, kao i dijelova X[9] i XIV Hercegovačke brigade.[10]

Jača koncentracija četničkih bandi, u jačini 2.000 — 3000. u početku mjeseca oktobra osjećala se na sektoru

---

[5] Odnosi se na pripadnike 2. satnije 2. bojne 9. posadnog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 157).

[6] U Gacku i Kuli Fazlagića nalazili su se dijelovi 3. bojne (bivše »Domdo-bojne«) 9. posadnog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 157, objašnjenje 16). Poslije zauzimanja Gacka, 2. septembra, i Kule Fazlagića, 4. septembra 1944, dio te bojne povukao se prema Nevesinju (vidi knj. 29, dok. br. 30).

[7] Odnosi se na razbijanje četnika kod Bileće, 2. oktobra, i kod Ljubinja, 5. oktobra 1944. Opširnije o tome vidi dok. br. 70, 76 i 84.

[8] U vezi s tim Franc Šraml (»Hrvatsko ratište«, str. 110) navodi riječi poručnika Bek-Vernera, pripadnika Borbene grupe »Bolman«, pa kaže:

»Bio je mučan osjećaj nalaziti se u uporištu koje je gotovo stalno bilo opkoljeno, osjećaj kao da se sjedi u mišolovci. Izgledalo nam je maltene kao da nikada više nećemo izaći iz Bosne. Ipak je jedinica sa nesalomljivim borbenim duhom i dalje ispunjavala postavljene joj zadatke. Bilo je važno položaje oko Mostara održati toliko dugo, dok se deo trupa koje dolaze iz Grčke ne povuče preko Sarajeva.«

[9], [15] i [25] Riječ je o 2. i 3. bataljonu 10. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 84).

[10] i [16] Odnosi se na dejstva 2. i 4. bataljona 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade. Bliže o tome vidi relaciju njenog štaba od 4. novembra 1944. za oktobar (Arhiv VII, reg. br. 9-7, k. 1143/A).

Trnovo — Miljevina — Foča, ali su u nekoliko napada od dijelova naše brigade bili razbijeni i rastjerani.[11]

Komunikaciju Mostar — Nevesinje neprijatelj je koristio u svoje svrhe, dok komunikaciju Nevesinje — Kalinovik — Foča i komunikaciju Sarajevo — Kalinovik — Foča nije koristio.

Što se tiče snaga naše brigade, one su bile — s obzirom na veliki prostor koji je trebala da kontroliše — razvučene i pojedini bataljoni naše brigade su samostalno djelovali na sektoru Gacko i Kalinovik. Pod svojom komandom brigada je imala bataljone Italijanske brigade »Garibaldi«,[12] koja se uglavnom nalazila oko Gacka, Kalinovački partizanski Odred[13] i Konjički partizanski[14] Odred. Ostale brigade naše divizije bile su uglavnom orijentisane u južnom i zapadnom dijelu Hercegovine i u toku mjeseca oktobra o. g. oslobodile veći dio hercegovačkih gradova.

Moral i disciplina kod neprijatelja je mnogo oslabila, na što je uticala borbenost i odlučnost naših jedinica, kao i opća situacija u svijetu.

Naša brigada je brojila četiri bataljona, a brojno stanje brigade je raslo iz dana u dan sa novomobilisanim.

Vrijeme kao elementarna pojava bilo je loše i u mnogome se negativno odrazilo u pogledu vođenja operacija.

PROCJENA SITUACIJE I ZEMLJIŠTA:

Prema dobivenim zadacima koje je brigada trebala da izvrši i na toliko široki prostor kojega je trebala da kontroliše, bilo je potrebno da se pojedini bataljoni ove brigade odvoje od glavnine brigade i da samostalno dejstvuju kako na sektoru Kalinovika, tako i na sektoru Gacka. Da bi se onemogućila neprijateljska intervencija od pravca Čemerno — Ravno, bilo je potrebno da se na pomenutoj prostoriji nalazi jedan naš bataljon sa zadatkom da svaki pokušaj neprijatelja osujeti i razbije i da na te-

---

[11] Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 59.

[12] Odnosi se na 1, 2. i 4. bataljon italijanske 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi« (vidi knj. 29, dok. br. 30; Arhiv VII, reg. br. 3/5-8, k. 1143/A: zapovijest Štaba 11. hercegovačke brigade od 27. novembra 1944).

[13] Taj odred je obnovljen u septembru 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 98, objašnjenje 3), a rasformiran 7. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 13-2, k. 1146/II: izvještaj Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 17. januara 1945).

[14] Taj odred je obnovljen u septembru 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 115, objašnjenje 15), a rasformiran 7. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. I3-2, k. 1146/II: izvještaj Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 17. januara 1945).

renu Gatačko-Nevesinjska Površ vrši mobilizaciju. Za izvršenje ovoga zadatka upotrebljen je 1. bataljon naše brigade kao najpodesniji bataljon iz razloga toga što je ljudstvo ovoga bataljona bilo uglavnom sa pomenute teritorije.

Da bi se onemogućilo neprijatelju da kontroliše teritoriju Obalj — Kalinovik, bilo je potrebno baciti na ovaj sektor najmanje dva bataljona, a povremeno i tri, jer su se glavne četničke snage prikupljale na ovome sektoru i odavde su pokušavali da napadaju i ugrožavaju oslobođenu teritoriju Hercegovine. Za izvršenje ovoga zadatka upotrebljena su dva bataljona naše brigade uz pomoć kalinovačkog i konjičkog partizanskog odreda. Ovaj zadatak su uspješno vršile ove snage i svaku koncentraciju neprijatelja i njegov pokušaj da potisne naše snage sa ovoga sektora bile su bez uspjeha i u nekoliko borbi glavnina četničkih snaga je razbijena.

Razbijanjem četničkih bandi na sektoru Kalinovik — Miljevina, naše snage su dejstvovale i u pravcu Bjelemić — Trnovo, jer drugih snaga neprijateljskih u jačem obimu nije bilo koje bi mogle ozbiljno da ugroze ove naše snage. Jedina jača intervencija neprijateljska mogla je doći od Sarajeva, ali s obzirom na zemljište i manevar naših snaga koji je omogućen na ovome sektoru i oslanjanjem beskomunikacioni prostor Zelengore nije mogao ozbiljno ugroziti ove naše položaje.

Kako je neprijateljski garnizon u Nevesinju bio dosta jak i odavde je mogao intervenisati u pravcu Gacko — Bileća, na osnovu ovoga bilo je potrebno zatvarati pravac ka Gacku. Za izvršenje ovoga zadatka mogao je biti upotrebljen samo jedan bataljon naše brigade radi toga što su ostali bataljoni dejstvovali na drugim sektorima kako je gore pomenuto. Međutim, da bi se neprijateljski garnizon u Nevesinju prikopčao za sami grad Nevesinje i da bi se što bolje ugrožavala komunikacija Mostar — Nevesinje, nisu bile dovoljne naše snage na liniji Krekovi — Bratač, zato su dva bataljona X brigade[15] u početku mjeseca, a kasnije XIV brigada[16] bili postavljeni na liniji Udrežnje — Biograd, koordinirajući rad sa našim snagama na liniji Kifino Selo — Bratač.

Neprijatelj iz Nevesinja je jedino mogao da ugrožava naše snage na liniji Kifino Selo — Bratač preko muslimanskih sela Gornje Polje, napadajući nas u bok, eventualno u leđa, a da bi mu ovo onemogućili bilo je potrebno još naših snaga i u vezi toga je prebačen 4. bataljon Italijanske brigade »Garibaldi« na ovaj sektor radi zatvara-

nja pomenutog pravca. Sa drugih pravaca ovaj neprijatelj nije imao računa da nas napada radi nepovoljnog terena i brisanog prostora, koji bi bio izložen našoj jakoj vatri.

Po iznešenoj gornjoj situaciji donešena je odluka da se ofanzivno dejstvuje na četničke bande kako na sektoru Nevesinja, tako i na sektoru Kalinovik ne dozvoljavajući im na ovaj način da se prikupljaju i organizuju, dok s druge strane progonjenjem bandi stvorio se uslov za vršenje mobilizacije ljudstva u našu vojsku.

Da bi se neutralisao neprijateljski garnizon u Nevesinju trebalo je postaviti dijelove brigade na liniju Bratač — Kifino Selo — Krekovi i odatle dejstvovati prepadima na neprijateljski garnizon Nevesinje i kontrolisati sva sela oko samog Nevesinja i na taj način ne dozvoljavati neprijatelju da izlazi iz grada ma u kojem cilju. S druge strane pravac prema Trusini i dejstvo na komunikaciji Mostar — Nevesinje vršile su snage XIV Hercegovačke (Omladinske) brigade.

TOK OPERACIJA:

1. oktobra o. g. dva bataljona naše brigade, Konjički i Kalinovački partizanski odred nalazili su se na liniji Obalj — Kalinovik i na toj prostoriji razbijali manje četničke grupice i vršili mobilizaciju. Jedan naš bataljon je krstario po Gatačko-Nevesinjskoj Površi čisteći teren od manjih četničkih grupica i ujedno zatvarao pravac Vratar — Čemerno — Gacko sa zadatkom da odbije svaki neprijateljski jači pokušaj iz ovoga pravca. Jedan naš bataljon i jedan bataljon Italijanske brigade su bili na liniji Bratač — Krekovi i zatvarali pravac od Nevesinja ka Gacku. Ostali bataljoni Italijanske brigade »Garibaldi« su bili na sektoru Gacka, kao neposredna odbrana samoga grada. Naročitih akcija u toku ovoga dana nije bilo.

2. oktobra o. g. raspored naših snaga ostao je isti i nije bilo nikakvih većih akcija, sem pripuckavanja naših isturenih patrola oko Nevesinja.

3. oktobra o. g. naša dva bataljona i Konjički partizanski Odred prebacili su se sa prostora Obalj — Kalinovik na prostoriju — Borač — Ulog — Trešnjevica radi čišćenja četničkih grupica koje su pokušavale da se prikupe i organizuju na ovom sektoru i da dejstvuju za leđima naših snaga na sektoru Nevesinje — Kalinovik. Sve bande na prostoriji Borač — Ulog su razbijene i pohvatane. Na ostalim sektorima naših bataljona bez promjena.

4. oktobra o. g. četničke bande, u jačini od 2.500 — 3.000,[17] bile su se prikupile na sektoru Foča — Miljevina sa namjerom da potisnu i razbiju naše snage sa prostora Obalj — Ulog i dalje da dejstvuju ka oslobođenoj teritoriji Hercegovine. Međutim, naša dva bataljona, uz pomoć Konjičkog i Kalinovačkog partizanskog odreda, su napali bande na sektoru Obalj — Kalinovik i odbacili ih ponova ka Miljevini — Foči uz gubitke po neprijatelja. Na drugim sektorima brigade nije bilo većih akcija, sem pretresanja prostorije Koleško — Javor[18] od manjih četničkih grupica koje se kriju.

5. oktobra o g. četničke bande su se ponovo prikupile na sektoru Kalinovik — Jažići — Borija nastojeći po svaku cijenu da svojim koncentričnim napadom odbace naše snage sa prostorije Obalj ka Zelengori ili preko rijeke Neretve. Međutim, snažnim naletom naših jedinica bande su odbačene uz gubitke preko Kalinovika i naši su na juriš zauzeli Kalinovik.[19]

---

[17] Prema izvještaju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 2. oktobra 1944, ova je brigada na području Kalinovika vodila borbe sa Drinskim i Jahorinskim četničkim korpusom (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/133-8, k. 1143/A: operacijski dnevnik 29. NOU divizije). Taj podatak i ovaj o broju četnika (2.500 — 3.000) nisu potpuno tačni. Naime, Drinski četnički korpus, u sadejstvu sa dijelovima 2. mileševskog četničkog korpusa, bio je krajem septembra i početkom oktobra angažovan većim dijelom protiv 3. sandžačke brigade 37. NOU divizije i 7. crnogorske brigade 3. NOU divizije, a manjim dijelom u borbi sa ustašama (vidi dok. br. 141, 142, 144, 160; knj. 29, dok. br. 117; tom III, knj. 8, dok. br. 204, str. 357 i dok. br. 211; Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57 — bojnu relaciju Zapovjedništva 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944, reg. br. 21/13, k. 149/C — izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. oktobra 1944, reg. br. BH-V-1554 — naređenje komandanta Drinskog četničkog korpusa od 14. oktobra 1944). Romanijski, pak, četnički korpus (zvali su ga i Jahorinski) većim dijelom je bio angažovan u borbi protiv jedinica 29. NOU divizije (vidi knj. 29, dok. br. 59) a manjim dijelom protiv jedinica 27. NOU divizije koje su sredinom oktobra izvršile pokret prema Romaniji (vidi dok. br. 75).

Ostale četničke jedinice na području Hercegovine (Nevesinjski i Trebinjski korpus) bile su u to vrijeme angažovane dijelom u borbama oko Bileće (vidi dok. br. 70 i 84) a dijelom u južnoj Hercegovini (vidi dok. br. 76).

[18] Postoje Javor (predio) i Javor (trig. 1552). Vjerovatno se odnosi na predio.

[19] Prema zapovijesti načelnika Štaba 29. NOU divizije od 17. septembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/124-8, k. 1143/A) trebalo je da 11. hercegovačka brigada napusti sektor Kalinovika i izvrši pokret prema Nevesinju radi smjene 12. hercegovačke brigade na tome sektoru. Pokret je izvršen 19. septembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/125-8, k. 114/A), a malobrojni Kalinovički NOP odred (40 boraca) nije se mogao održati u Kalinoviku pod pritiskom nadmoćnijih četničkih snaga, pa su uspješne borbe protiv četnika nastavljene ponovnim dolaskom 11. brigade na taj sektor.

6. oktobra o. g. nije bilo jačih operacija, sem što je jedna četnička grupa iz zasjede dočekala jednu našu desetinu boraca kod sela Plužina i tom prilikom je smrtno ranjen četnički komandant brigade Đorđo Buha,[20] a naši bez gubitaka.

7. oktobra o. g. naš 1. bataljon na prostoru Izgori opkolio je jednu četničku grupicu, jačine 7 bandita, i tom prilikom je potpuno uništio. Na ostalim sektorima brigade bez promjena.

8. oktobra o. g. naš 1. bataljon je krenuo sa čitavim bataljonom preko Vratar — Vrbnica sa zadatkom da pročisti ovaj teren od četničkih bandi i dalje preko Zelengore, izbijajući preko s. Borija — Vihovići, spajajući se na sektoru Kalinovik sa ostalim našim snagama. Na svom prolazu bataljon nije naišao ni na kakve četničke bande. Pojačanjem naših snaga na sektoru Kalinovik četničke bande na prostoriji Miljevina — Foča su demoralisane i pokretom naših snaga u pravcu Miljevina — Foča razbjegle su se u raznim pravcima.

9. oktobra o. g. četničke bande, u jačini oko 2000, natjerane i gonjene ostalim snagama naše divizije[21] prebacile su se preko Dubrave — Rabina i dalje preko komunikacije Nevesinje — Mostar u sjeverni dio Nevesinjsko Polje — Postoljani — Hrušta — Kalat.[22] Naše snage sa linije Bratač — Krekovi, u jačini dva bataljona, napale su ove bande potisnuvši ih preko Crvanja i Zaborana u pravcu Bjelemić[23] — Zijemlja[24] nanevši im teške gubitke. Bande su se uporno branile, ali vještim manevrom naših snaga preko Krečkog brda, bande su pobjegle u pomenutim pravcima.

10. oktobra o. g. prema dobijenim podacima zadržale su se manje grupice bandi u muslimanskim selima Postoljani — Bijenja. Štab brigade je donio odluku da sa jednim našim bataljonom i jednim bataljonom X brigade napadne ove bande i uništi, kao i da miliciju, koja se nalazila u ovim selima, razoruža i pohvata. Međutim, četničke bande su pobjegle bez otpora kao i milicija u pravcu Kruševljana, a oko 15 milicionera je pohvatano i razoružano. Poslije završene akcije bataljoni su se smjestili na liniji Kifino Selo — Krekovi — Postoljani.

---

[20] Riječ je o komandantu bataljona 2. nevesinjske brigade Nevesinjskog četničkog korpusa.

[21] Vidi dok. br. 70, 76 i 84.

[22] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Odnosi se na s. Lakat.

[23] Sada: Odžaci.

[24] Treba: Zimlje.

11. oktobra o. g. bataljoni su ostali na istim smještajnim prostorijama kao i prošlog dana. U toku ovoga dana nije bilo nikakvih akcija, jedino je neprijatelj iz Nevesinja tukao naše položaje sa jakom artilerijskom vatrom. Naši bataljoni na sektoru Kalinovik čistili su prostoriju Borija — Sivolje — Krbljine od zaostalih četničkih grupica. Bataljoni X brigade[25] napustili su teritoriju Nevesinja i krenuli u sastav brigade ka Trebinju.

12., 13. i 14. oktobra o. g. bez promjena. Dva bataljona XIV brigade 14. oktobra o. g. izbili su na prostoriju Biograd — Udrežnje.

15. oktobra o. g. prebačen je jedan naš bataljon sa prostorije Kalinovik ponovo na sektor Gatačka — Nevesinjska Površ u cilju čišćenja ovoga terena od razbijenih četničkih grupica, koje su se povratile svojim kućama. Ovaj bataljon je ostao na ovoj prostoriji sve do 27. oktobra o. g., kada je prebačen sa još jednim Italijanskim bataljonom na liniju Bratač — Kifino Selo — Krekovi.

16., 17. i 18. oktobra o. g. protekao bez naročitih promjena, jedino su isturene patrole ka Nevesinju sprečavale neprijatelju izlaz iz Nevesinja u obližnja sela radi pljačke.

19. oktobra o. g. neprijatelj je iz Nevesinja napao naše patrole u s. Batkovići i Miljevac, u jačini oko 200 neprijateljskih vojnika, ali je stizanjem našeg pojačanja u s. Batkovići bio odbačen uz gubitke.

Od 20. do 25. oktobra o. g. nije bilo naročitih promjena na sektorima naše brigade. U ovome razdoblju naše snage na sektoru Kalinovik čistile su sektor Dobro Polje — Boljanovići sve do blizu Trnova od manjih četničkih grupica. 25. oktobra o. g. naša dva bataljona u zajednici sa Konjičkim Odredom prebacili su se sa sektora Kalinovik — Borija na sektor Odžaci — Ježepresina — Lug,[26] gdje su napali ustašku miliciju i razbili je. Na ovoj prostoriji bataljoni su ostali do 27. oktobra o. g., odakle su se ponovo prebacili na prostoriju Kalinovik — Obalj.

26. oktobra o. g. neprijatelj, u jačini oko 300 vojnika, pokušao je da iz Nevesinja prodre u s. Batkoviće i Miljevac radi pljačke ovih sela. Brzim protunapadom jednog našeg bataljona neprijatelj je natjeran u bjekstvo ka Nevesinju i tom prilikom je poginuo švapski ađutant komandanta mjesta Nevesinje.

27. i 28. oktobra o. g. bez naročitih promjena.

Od 29. do 31. oktobra o. g. vršen je pritisak na neprijateljski garnizon Nevesinje sa naša dva bataljona

[26] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

i batalojnima XIV Hercegovačke (Omladinske) NOU brigade. Napad na Nevesinje vršen je takođe uz pomoć dvaju topova. Radi upornosti neprijatelja i utvrđenja oko samoga grada nije se uspjelo ovladati sa gradom. U napadu na Nevesinje neprijatelj je pretrpio znatne gubitke u mrtvim i ranjenim.[27] Napad na Nevesinje vršio je jedan naš bataljon sa sjeverne strane grada, tj. preko s. Bojišta — Selišta, dok je XIV brigada[28] napadala sa ostalih pravaca. Jedan naš bataljon je zatvarao pravac od Zijemlja — Lakat — Bijenja.

GUBITCI:

a.) Kod neprijatelja.

Neprijatelj je u toku mjeseca oktobra o. g. imao 82 mrtva, 28 zarobljenih i mnogo više ranjenih. Među poginulim neprijateljskim vojnicima je: komandant četničke brigade Đorđe Buha, ađutant švapskog komandanta Nevesinje, komandir čete »jurišnog« četničkog bataljona Divljan i poznati četnički zlikovac Mastilović iz Izgori.

b.) Kod nas.

U toku mjeseca oktobra o. g. mi smo imali 3 mrtva, između kojih jedna drugarica bolničarka čete, 17 ranjenih, od kojih su 4 teže ranjena.

ZAPLIJENJENO:

U toku mjeseca oktobra o. g. zaplijenjeno je: 2 mitraljeza sistema »Breda«, 5 puškomitraljeza, od kojih je 4 zaplijenio Kalinovački partizanski odred, 12 granata za teški bacač 81 mm, 74 puške raznih modela i 2.500 metaka puščane municije raznog kalibra. Sem gore navedenog zaplijenjena je manja količina vojničke odjeće i obuće.

IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODILACA:

Imena njemačkih rukovodilaca nisu nam poznata, dok imena četničkih rukovodilaca su ista kao i u prošlom mjesecu.

---

[27] U vezi s tim napadom naših jedinica Franc Šraml (»Hrvatsko ratište«, str. 110) piše:

»Ova grupa (borbena grupa »Bolman« — prim. red.) je 29. i 30. X odbila teške napade neprijatelja i 31. X i 3. XI izvršila ispade radi otvaranja puta prema Mostaru za pridolazeće kolone za snabdijevanje«.

[28] Vidi dok. br. 76.

IMENA NAŠIH RUKOVODILACA:

Štab brigade: Komandant brigade major drug Jovan Andrić,
V. D. političkog komesara brigade drug Čedo Mijović,
V. D. pomoćnika političkog komesara brigade drug Džemal Muminagić,
Zamjenik komandanta brigade major drug Slavo Skender,
Načelnik štaba brigade poručnik drug Smajil Balalić.

Štab 1. bat. Komandant kapetan drug Milovan Terzić,
Zamjenik komandanta poručnik drug Petar Govedarica,
Politički komesar drug Đorđo Đurica,

Štab 2. bat. Komandant poručnik drug Danilo Ivković,
Zamjenik komandanta poručnik drug Dušan Adžić,
Politički komesar drug Petar Pedalo,
Pomoćnik politkoma drug Sreten Pelević.

Štab 3. bat. Komandant poručnik drug Danilo Šarenac,
Zamjenik komandanta poručnik drug Nemanja Crnogorac,
Politički komesar drug Ivanović Božidar,
Pomoćnik politkoma drug Milorad Babić.

Štab 4. bat. Komandant poručnik drug Mile Ristić,
Zamjenik komandanta drug Slijepčević Dušan,
Politički komesar drug Đorđo Šarenac,
Pomoćnik politkoma drug Obrad Subotić.

ZAKLJUČAK:

U toku mjeseca oktobra naša brigada je uspješno izvršila svoj zadatak. Pored uspješnih akcija i razbijanja neprijatelja brigada je uspjela da mobiliše oko 500 boraca, od kojih se oko 150 nalazi u Kalinovačkom partizanskom odredu. Rad brigade na mobilizaciji ljudstva u toku ovoga mjeseca je bio uspješan.

S obzirom da je brigada povećana sa većim brojem novomobilisanih boraca osjeća se velika potreba u automatskom oruđu, puškama i municiji.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

V. D. političkog komesara **Čedo Mijović** Načelnik štaba, **Smajil Balalić** Komandant, major **Jovan R. Andrić**

M. P.

PRILOG:

— Operativne zapovijesti za mjesec oktobar 1944. g.;[29]
— Brojno stanje i naoružanje brigade,
— Spisak poginulih oficira,
— Spisak poginulih podoficira,
— Spisak poginulih boraca;
— Promjene kod oficira u toku mjeseca oktobra o. g.;
— Promjene kod podoficira u toku mjeseca oktobra o.g.

Š T A B
XXIX. UDARNE DIVIZIJE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
O. Pov. Broj 935
Dana 9-XI- U—č 1944. god.
Trebinje

[29] Vidi Arhiv VII, reg. br. 10/4-7, 10/5-7 i 10/6-7, k. 1143/A (zapovijesti od 5, 10. i 29. oktobra) i reg. br. 5-7, 7-7, 8-7 i 9-7, k. 1149/II (zapovijesti od 11, 15, 20. i 26. oktobra 1944).

BR. 66

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 4. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U OKTOBRU NA PODRUČJU BANJE LUKE I TRAVNIKA[1]

Š T A B
IV. DIVIZIJE 5 KORPUSA
N. O. V. JUGOSLAVIJE
Pov. br. 668/44
4. XI. 1944

Operativni izvještaj za mjesec oktobar 1944 — dostavlja.

ŠTABU V KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE

Snage ove divizije u vremenu od 1. do 30 oktobra 1944 god. imale su dodir sa neprijateljem:

1. X. 1944 g. Snage ove divizije nalazile su se na odmaranju na prostoriji Palančište — Kozarac — Omarska — Verići — Marićka.[2] Nismo imali dodira sa neprijateljem. Vlašićki odred učestvovao je zajedno sa snagama X Divizije u akciji na Travnik.[3] Odred je vršio demonstrativni napad sa sjeverne strane i u ovom napadu imao je jednog ranjenog druga.

2. X. 1944 g. Snage ove divizije na istom mjestu bez dodira sa neprijateljem.

Vlašićki odred nastavio je demonstrativni napad na Travnik Sa jednim bataljonom zatvarao je pravac Zenica — Travnik, na Ovnaku. Na ovaj bataljon napala je jedna kolona od 400 neprijateljskih vojnika, ustaša i Čerkeza. Borba je trajala 3 sata, nakon čega se je neprijatelj povukao za Zenicu. Gubitci neprijatelja 8 mrtvih i 22 ranjena. Naši gubitci 2 ranjena i 1 nestao.

---

[1] Kopija prepisa originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5-2, k. 769/A.

[2] Vidi dok. br. 2.

[3] Taj odred je tada bio privremeno pod komandom 10. NOU divizije (vidi dok. br. 37).

3. X. 1944 g. Bez dodira sa neprijateljem.

4. X. 1944 g. Bez dodira sa neprijateljem. Jedinice u sređivanju i pripremanju na pokret. Vlašićki odred dočekao je jednu kolonu od 100 ustaša na položaju: Gučja Gora — Krpeljići. Borba je trajala 2 sata, neprijatelj je odbačen u Travnik. Neprijateljski gubitci: 2 mrtva, 4 ranjena. Naši gubitci: 2 ranjena.

5. X. 1944 g. Bez dodira sa neprijateljem.

6. X. 1944 g. Bez dodira sa neprijateljem.

7. X. 1944 g. Bez dodira sa neprijateljem. Divizija u pokretu za Ključ.

8. X. 1944 g. Divizija u pokretu za Mrkonjić. Vlašićki odred primio je borbu sa kolonom od 200 ustaša na položaju: Gučja Gora — Krpeljići. Borba je trajala 7 sati, poslije čega je neprijatelj odstupio za Travnik. Neprijateljski gubitci: 7 mrtvih i 37 ranjenih. Naši gubitci: 2 mrtva i 3 ranjena.

9. X. 1944 g. Jedinice ove divizije imale su predanak.

10. X. 1944 g. Jedinice ove divizije imale su pokret za Jajce.

11. X. 1944. g. Jedinice ove Divizije imale su pokret na prostoriju: Gradačac[4] — Bugojno — Donji Vakuf.

12. X. 1944 g. Odmor na prostoriji: Gradačac — Bugojno — Donji Vakuf.

13. X. 1944 g. Odmor na istoj prostoriji.
Grupa od 15 četnika izvršila je prepad na bolnicu Vlašićkog odreda u Šipragama. Neprijatelj je protjeran. Naši bez gubitaka. Neprijateljski gubitci nepoznati.

14. X. 1944 g. Odmor na istoj prostoriji.

15. X. 1944 g. Odmor na istoj prostoriji.

16. X. 1944 g. Odmor na istoj prostoriji.

---

[4] Pogrešno; vjerovatno se odnosi na razvalinu Grad (k. 1207), ili Gračanicu, južno od Bugojna.

17. X. 1944 g. Odmor na istoj prostoriji.

18. X. 1944 g. Pokret jedinica ove Divizije u pravcu Travnika i Zenice.[5]

19. X. 1944 g. Pokret jedinica ove Divizije u pravcu Travnika i Zenice.[6] Vlašićki odred na liniji Vranduk — Begov Han pokidao je 2 kilometra željezničke pruge, srušio 3 mosta.

20. X. 1944 g. VI brigada napadala je neprijateljsko uporište Travnik, u zajednici sa VII brigadom X Divizije.[7] Napad je otpočeo tačno u određeno vrijeme. Ova je brigada napadala sa zapadne i sjeverozapadne strane sa sljedećim rasporedom. II., III. i IV. bataljon ove brigade sačinjavali su glavni udarni klin, sa pravcem nastupanja preko bunkera 27 i 27a, a potom čistiti u samom gradu sva uporišta na lijevoj obali rijeke Lašve. I. bataljon ove brigade sačinjavao je sporedni klin sa pravcem nastupanja između bunkera broj 2 i broj 3, dalje prema ustaškom stožeru, hvatajući vezu na rijeci Lašvi sa glavnim klinom.

Za potpomaganje napada bio je pridodat ovoj brigadi 1 brdski top 75 mm. M. 28 i 1 protivkolski top 50 mm. iz Artil. diviziona ove Divizije.[8]

Tačno u 19 časova III bataljon ove brigade koji [je] napadao na čelu glavnog klina uspio je da se probije kroz dvostruki red žica. Udarna grupa ovog bataljona pri probijanju kroz žicu i u dolasku do pod same bunkere bila je skoro potpuno izbačena iz stroja, što je onemogućilo proboj spoljne odbranbene linije neprijatelja u prvom naletu.

Formirana je odmah nova udarna grupa od boraca iz III i IV bataljona, koja je odmah prešla u napad, ali je kontra jurišem neprijatelja bila razbijena i izbačena iz uporišta tako da i ovaj drugi nalet nije uspio.

---

[5] Bliže o organizaciji toga pokreta vidi dok. br. 41.

[6] Opširnije o organizaciji toga pokreta i napada na Travnik vidi dok. br. 43.

[7] Vidi dok. br. 57.

[8] Bliže o tome divizionu vidi dok. br. 132.

Oko 4 sata noću 20/21 ov. mj. preduzet je i treći napad, i to tako da je svaki bataljon dobio svoj pravac napadanja. I u ovom trećem napadu udarne grupe bataljona razbijene su u samoj žici, te i ovaj treći napad nije uspio. U ova tri napada sva 3 bataljona imala su osjetne gubitke, te su se povukli i zauzeli položaj u neposrednoj blizini uporišta i vršili pritisak na neprijatelja.

Prvi bataljon ove brigade koji je napadao na desnoj obali rijeke Lašve između bunkera broj 2 i 3, također u prvom naletu nije uspio. Udarna grupa ovog bataljona pod samim bunkerima bila je razbijena. Poslije ovoga otpočeo je novi napad, ali je prethodno izvršena vatrena priprema. Ova priprema izvršena je sa svima teškim oruđima kojima je raspolagao bataljon, poslije čega je napad uspio i likvidirani su bunkeri broj 2, 3 i 4. Bataljon je po tom počeo nadirati u grad, ali zbog jakog neprijateljskog pritiska, a ne mogavši uhvatiti vezu sa snagama VII brigade, bataljon je u 4 sata i 30 minuta noću 20/21 povukao se iz grada u selo Vidoševiće, sjeverno od bunkera 2 i 3.

VIII brigada u toku ovoga dana imala je zadatak da sa tri bataljona zatvori pravac Zenica — Travnik, na liniji: Stranjani (kota 570) u lijevo, s. Jelinak u desno, gdje hvatati vezu sa snagama IX brigade X Divizije. Jedan bataljon imao je zadatak vršiti pritisak na neprijateljsko uporište Vitez i kada pristignu snage XI brigade likvidirati ga. Jedan bataljon ove brigade imao je zadatak da drži položaj istočno od Travnika i da tuče neprijatelja koji bi izbjegao iz Travnika.

U toku noći 20/21 ov. mj. sa dvije čete i teškim oruđima od bataljona, koji su zatvarali pravac Zenica — Travnik, izvršen je demonstrativni napad na Zenicu. Mine od teškog bacača pogodile su u samu kompoziciju, koja je bila na željezničkoj stanici, te je tom prilikom ubijeno 5 a ranjeno 17 Nijemaca. U toku iste noći I bataljon ove brigade imao je zadatak, da blokira i vrši pritisak na neprijateljsko uporište Vitez. Pošto nije bilo neprijateljskih snaga u Vitezu, bataljon je odmah krenuo u pravcu

Han Kumpanije i u 23 časa napao na neprijateljsku posadu na koti 440. Tek ujutro bataljon je uspio da zauzme ovu kotu, ali je neprijatelj kontra napadom povratio istu.

XI brigada ove divizije imala je zadatak da napadne i likvidira neprijateljska uporišta Bilu, Vitez i Han Kumpaniju sa dva bataljona, a sa dva bataljona da bude u korpusnoj rezervi.

IV bataljon ove brigade napadao je na željezničku stanicu Bilu i Han Bilu. Odmah u prvom naletu ovaj bataljon likvidirao je željezničku stanicu Bilu, dok se je uporište Han Bila držalo uporno i borba je nastavljena sutradan.

II bataljon ove brigade napao je sa dvije čete uporište Divjak, dok je sa jednom četom bio u rezervi između Han Bile i Divjaka. Napad na Divjak nije uspio u toku noći i borba se je produžila u toku sutrašnjeg dana.

21. X. 1944 g. VI brigada u toku ovoga dana dobila je zadatak da obnovi napad na neprijateljsko uporište Travnik, te je napad otpočeo oko 19 sati. Glavni klin koga su sačinjavali I, II i IV bataljon napadao je preko bunkera broj 2 i 3 na desnoj obali Lašve. Zadatak ovoga klina je bio, da odmah po proboju prebaci jedan dio snaga na lijevu obalu rijeke Lašve, i da napadne neprijateljsku odbranbenu liniju iznutra iz grada i sa leđa, a sa glavninom snaga da prodre i čisti uporišta u samom gradu na desnoj i lijevoj obali rijeke Lašve.

III bataljon ove brigade dobio je zadatak da napada i vrši pritisak na neprijateljsku spoljnu odbranbenu liniju sa sjeverne strane.

Napad je tekao ovako:

U prvom naletu I i IV bataljon likvidirali su spoljnu odbranbenu liniju i počeli borbu u samome gradu. I bataljon na juriš je zauzeo ustaški stožer, a II bataljon koji je išao na desnom krilu I bataljona spojio se je sa snagama VII brigade i svi zajedno poveli su borbu sa neprijateljem, koji se je branio iz željezničke stanice, ustaške bolnice, vojne pekare, magacina, artilerijskih položaja i vojarne. Snažnim jurišem za kratko vreme likvidirana su sva ova

uporišta, osim vojarne,[9] odakle je neprijatelj davao ogorčen otpor. Prvi bataljon ove brigade uspeo je zarobiti i oklopni voz. IV bataljon ove brigade odmah po proboju spoljne odbranbene linije naišao je na jako uporište kod mosta preko reke Lašve. Borba za ovo uporište bila je žestoka i neprijatelj je vršio kontra juriše, koje je ovaj bataljon uspeo slomiti, a potom i likvidirati ovo uporište. Poslije ovoga bataljon se je prebacio preko rijeke Lašve i jednim dijelom snaga napao sa leđa bunkere spoljne odbranbene linije, a drugim dijelom snaga napao je duvansku tvornicu. Nakon žestoke borbe likvidirani su svi bunkeri u spoljnoj odbranbenoj liniji, a potom je zauzeta i duvanska tvornica i bataljon je izbio prema najvažnijem neprijateljskom uporištu vojarna.

VIII brigada u toku ovoga dana držala je određene položaje. Oko 14 sati krenula je iz Zenice cestom prema Han Kumpaniji jedna kolona Turkestanaca i ustaša jaka oko 200 ljudi. IV bataljon ove brigade sačekao je ovu kolonu na liniji Grm — Donji Čajdraš i nakon borbe od 2 sata vratio je u Zenicu uz gubitke od 8 mrtvih i 15 ranjenih. Zarobljeno je 5 Turkestanaca i jedan Nijemac, Dr. medicine. Zarobljena su dva ruska puškomitraljeza, 5 pušaka i 2 pištolja.

V bataljon ove brigade dobio je zadatak da napadne i likvidira neprijatelja koji se je nalazio 1 kilometar sjeverozapadno od Podbrežja. Napad je počeo u 13 časova i borba je trajala sve do 18 i 30 časova, kada je neprijatelj protjeran za Zenicu uz gubitke od 29 mrtvih, 26 ranjenih. Zaplijenjen je 1 laki bacač, 1 puškomitraljez, 2 puške i druge spreme. Ovaj bataljon je produžio i u zajednici sa jednom četom IV bataljona napao neprijatelja na koti 640, [trig. Katun], gdje se je neprijatelj počeo utvrđivati. Nakon kraće borbe neprijatelj je pobjegao u Zenicu.

XI Brigada nastavila je napad na Han Bilu i Divjak u toku ovog dana. Oko 12 sati likvidirana je Han Bila, a malo iza toga likvidiran

[9] kasarne

je i bunker u Divjaku. Tokom borbi srušen je željeznički most i drveni most na rijeci Lašvi. Istoga dana, a po likvidaciji ovog uporišta IV bataljon ove brigade, po naređenju štaba V Korpusa krenuo je da napadne i likvidira neprijateljsko uporište u Dolcu. Drugi bataljon ove brigade krenuo je u pravcu Han Kumpanije, gde je u toku noći 21—22 o.mj. u zajednici sa I bataljonom ove brigade, napao isto uporište. Poslije borbe od nekoliko sati od napada se je odustalo, jer je neprijatelj davao otpor, teren je ravan i otvoren a pristup bunkerima vrlo težak.

I bataljon ove brigade u toku prvog dana borbe na Travniku blokirao je Dolac (Tvornicu šibica), dok je idućeg dana isti likvidirao.

22. X. 1944 g.

VI Brigada u toku ovoga dana opkolila je sa I, II. i IV bataljonom neprijateljsko uporište vojarnu, odakle je neprijatelj davao ogorčen i žilav otpor. Borba se je produžila skoro čitavog dana. Oko 10 sati neprijatelj je izvršio kontra juriš na naše snage, ali je uz krvave gubitke vraćen u vojarnu. Poslije ovoga naše su se snage pripremile za likvidiranje vojarne. Prethodno je izvršena vatrena priprema od strane artiljerije i bacača. Oko 17 časova slijedio je opšti juriš na vojarnu i neprijatelj je bombama i benzinskim flašama likvidiran.[10]

III bataljon ove brigade postavio je zasjedu iznad grada ispod Vlašića neprijatelju koji je bježao u pravcu Vlašića. Jedna kolona od 250 ustaša dočekana je i većim dijelom razbijena i uništena, dok je jedan dio uspio pobjeći. Neprijateljski dijelovi koji su uspjeli pobjeći iz vojarne, dočekani su također od ovog bataljona i uništeni, sem pojedinaca i manjih grupica, koje su se uspjele provući.

VIII Brigada u toku ovoga dana držala je određene joj položaje. Oko 8 sati krenuo je neprijatelj iz Zenice i napao na predstražne položaje kota 640 — Podbrežje. Nakon borbe od dva sata neprijatelj je odbacio naše predstražne dijelove. U istom momentu neprijatelj u jačini od 400 do 500 ustaša napao je sa leđa V bata-

[10] Vidi dok. br. 54 i 57.

ljon, koji je vodio borbu sa neprijateljem koji je nadirao iz Zenice. Ova grupa ustaša izbjegla je iz Travnika i bježala je u Zenicu.[11] Bataljon se je povukao u lijevo i napao neprijatelja s boka, dok je na drugi bok neprijatelja izvršila napad jedna četa IV bataljona. Neprijatelj se je probio za Zenicu uz gubitke od 27 mrtvih i 32 ranjena. Ustaška kolona, koja je išla od Travnika za Zenicu, naišla je na radni vod V bataljona, koji je bio u pokretu, i uspjela zarobiti 9 konja sa kuhinjom.

I bataljon ove brigade u toku ovoga dana napao je demonstrativno Han Kumpaniju, kojom prilikom je ubijeno 7 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika.

U toku noći 22/23 o.mj. snage ove brigade krenule su u napad na neprijateljsko uporište kota 640 Katun. Neprijatelj, čim je osjetio naše snage, odmah je pobjegao za Zenicu.

XI Brigada u toku ovoga dana sa drugim bataljonom, pratećom četom i brdskom baterijom I. art. diviziona ove divizije izvršila je napad na Han Kumpaniju. Napadu je prethodila vatrena priprema iz topova i bacača, ali je neprijatelj prije juriša naših snaga napustio uporište i pobjegao u pravcu Busovače.

23. X. 1944 g. VIII Brigada zatvarala je sa četiri bataljona pravac Zenica — Travnik. Prednji dijelovi držali su iznad same Zenice položaj K. 586 — K. 640 — K. 594 — Podbrežje. U 8 sati neprijatelj je krenuo u napad iz Zenice, ali je tri puta vraćen u Zenicu. U 12 sati neprijatelj je sa jakim snagama napao ove predstražne dijelove i zbacio ih sa navedenog položaja. III i V bataljon ove brigade primili su borbu sa neprijateljem na glavnom položaju i uspjeli su neprijatelja zadržati. Snage neprijatelja bile su

---

[11] U bojnoj relaciji zapovjedništva 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57) u vezi s tim piše:

»... Preostalo ljudstvo sa jednim dijelom ljudstva Kupreške bojne krenulo je povlačeći se u 04,00 sati ispod Guče Gore na selo Brajkovići, Grahoviće, Bukovu Glavu, Jagodiće. Ovdje je došlo do jakog sukoba sa dijelovima VIII. kraj. brigade, koja je držala obruč oko Zenice«.

oko 1000 ustaša.[12] Tek kada je neprijatelj udario ova dva bataljona sa njihovog lijevog boka, dolazeći od Negraja K. 795 i Stranjana, ovi su se bataljoni povukli na slijedeći prihvatni položaj. Jednovremeno je IV bataljon ove brigade sa dvije čete udario neprijatelja u njegov lijevi bok preko K. 594 — Kozarac. Borba je trajala dva sata, ali je neprijatelj krenuo sa K. 640 prema Grmu, te su se ove dvije čete morale povući i prihvatiti borbu sa ovim neprijateljem. Nakon trosatne borbe ovaj je neprijatelj odbačen nazad. Za cijelo ovo vrijeme do 18 sati III i IV bataljon zadržavali su neprijatelja kod Jagodića. Juriši i kontra juriši smenjivali su se tri puta. U prvi sumrak oba bataljona vršila su juriš da bi neprijatelja odbacili za Zenicu, ali je neprijatelj jednovremeno izvršio kontra juriš i uspio da se probije do Osojnice — K. 758, odakle je produžio prema Grahovčićima i Brajkovićima.

U 15 časova krenula je jedna kolona ustaša, jaka oko 200 ljudi, iz Zenice prema Vardištu. II bataljon ove brigade dočekao je ovu kolonu i nakon dvosatne borbe stjerao je u Zenicu. U toku cijeloga dana neprijatelj je imao gubitke od 124 mrtva i 65 ranjenih. Naši gubitci: 3 mrtva, 7 ranjenih. Zarobljeno je 5 karabina, dok je izgubljen jedan puškomitraljez. Neprijatelj je bio jak oko 1500 ustaša, i krenuli su u napad svi pijani.

XI Brigada vršila je sa I i II bataljonom napad na neprijateljsko uporište željezničku stanicu Busovaču. Borba je bila vrlo žestoka i neprijatelj je intervenisao tenkovima i oklopnim vozom. Protivkolski topovi uslijed ravnog terena nisu se mogli privući na potrebno odstojanje. Napad nije uspio. Naši gubitci: 14 ranjenih. Neprijateljski nepoznati.

Vlašićki odred vodio je borbu na liniji Stranjani — Vrhselje — Lisac [trig. 1303] — Bukovica, sa neprijateljem koji je nadirao od

[12] Odnosi se na dijelove 2, 3. i 5. bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Dijelovi 3. bojne i 1, 2, 6. i 7. satnija 2 bojne uputili su se 22. oktobra iz Rogatice prema Travniku (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57: bojnu relaciju Zapovjedništva 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944).

Zenice ka Travniku. Gubitci neprijatelja: 5 mrtvih i 16 ranjenih. Naši gubitci: 4 mrtva, 1 ranjen i dva nestala. Jedna četa II bataljona ovog odreda susrela se je sa grupom od 50 ustaša na Podovima. Neprijatelj je pobjegao u Čukle i dalje u brda. Ubijena su tri, a zarobljeno 6 ustaša, koji su poslije strijeljani.

24. X. 1944 g. VI Brigada sa dva bataljona krenula je prema Gučjoj Gori, da dočeka neprijatelja, koji se je od Zenice probijao za Travnik.[13] Jedan bataljon ove brigade zaposeo je položaj na periferiji grada, a jedan bataljon ostao je u gradu. Bataljoni koji su krenuli prema Gučjoj Gori na prvim visovima iznad Travnika sreli su neprijatelja, te su odmah primili borbu.[14] Borba je vođena na bliskom odstojanju, a najviše ručnim bombama. Juriši i kontra juriši smenjivali su se, tako da su pojedini položaji prelazili po četiri puta iz ruke u ruku. Borba je otpočela u 10 časova, a oko 17 časova pod pritiskom naših snaga i naše artiljerijske vatre neprijatelj je počeo povlačenje prema Gučjoj Gori. U ovim borbama neprijatelj je imao 14 mrtvih i oko 20 ranjenih.

Naš 1 mrtav i 6 ranjenih.

VIII Brigada sa jednim dijelom snaga zatvarala je pravac od Zenice prema Han Kumpaniji, a treći bataljon krenuo je u dva sata za neprijateljem, koji je išao prema Gučjoj Gori. U 9 sati ovaj bataljon napao je neprijatelja, koji se je branio iz škole u Gučjoj Gori. Borba je vođena od 9 pa do 16 časova, te su se juriši i kontra juriši naizmjenično smjenjivali. U 14,30 časova neprijatelj je izbačen iz škole i crkve u Gučjoj Gori i potisnut uz padine prema vrhu Vlašića. U 16,30 časova neprijatelj je potisnut sa svih strana izvršio proboj između Gučje Gore i Malina i pobjegao prema Brajkovićima. Zbog nedostatka municije gonjenje neprijatelja nije bilo efikasno, a bilo je slučajeva gdje se je tuklo i kamenjem, jer je i neprijatelj ostao bez mu-

[13] Odnosi se na 2, 3. i 5. bojnu 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57: bojnu relaciju Zapovjedništva 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944).

[14] Opširnije o toj borbi vidi dok. br. 68 i 152.

nicije. Neprijatelj je pretrpio gubitke od 82 mrtva i 57 ranjenih i dva zarobljena. Naši gubitci: 1 mrtav i dva ranjena. Zarobljena dva puškomitraljeza, 4 puške i druge sitnice.

Drugi bataljon ove brigade sa jednom četom napao je željezničku stanicu Gnjusi. Neprijatelj je pobjegao prema Zenici. Srušeno je 200 metara pruge.

IV bataljon XI Brigade krenuo je zajedno sa III bataljonom VIII Brigade za neprijateljem, koji je išao prema Gučjoj Gori. Na liniji Alihodža — Zalote — Čifluk došlo je do sukoba sa ustašama koji su nadirali prema Putičevu i Riječici. Ova neprijateljska grupa vraćena je u pravcu škole i crkve u Gučjoj Gori, odakle je protjerana i dalje. Oko 16,30 sati neprijatelj je počeo bježati. Gubitci neprijatelja u ovim borbama: 21 mrtav, 26 ranjenih ustaša. Naši gubitci: 3 mrtva i 2 ranjena.

Vlašićki odred spojivši se sa snagama VI Brigade, napao je neprijatelja na padinama Vlašića, te nanio mu gubitke od 15 mrtvih, 25 ranjenih i 2 zarobljena. Naši gubitci: 1 ranjen, 2 nestala. Plijen: 16 pušaka i drugih stvari.

25. X. 1944 g. Nismo imali dodira sa neprijateljem.[15]

26. X. 1944. g. VIII Brigada dočekala je u 12 časova neprijatelja koji je krenuo iz Zenice. Predstražni dijelovi primili su borbu na liniji: K. 640 Katun — K. 594 — K. 332. Neprijatelj je zbacio predstražne dijelove i produžio prema Gradišću, a jednim dijelom snaga prema Grmu i Obrenovićima. Neprijateljsku kolonu koja je nadirala prema Gradišću III bataljon ove brigade protjerao je, nakon borbe od jednog sata za Zenicu. Jednovremeno je II bataljon ove brigade izvršio demonstrativni napad na Zenicu pravcem: Stara Zenica — Vardište — Zenica. Osjetivši za ovaj napad, neprijatelj koji

[15] Poslije neuspjelog protivnapada prema Travniku sa pravca Zenica — Podbrežje — Obrenovići — Stranjani — Brajkovići — Gučja Gora, 2. i 3. bojna 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga povukle su se ponovo prema Romaniji. Na sektor Pala stigle su 27. oktobra i već sljedećeg i narednih dana angažovane su u borbama protiv jedinica 27. NOU divizije (vidi dok. br. 75; Arhiv VII, reg. br. 10-2, k. 57: bojnu relaciju Zapovjedništva 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944).

je nadirao prema Obrenovićima i Grmu, odmah je počeo odstupati za Zenicu. Neprijatelj je ostavio manje posade na Katunu i K. 594. Neprijatelj je pretrpio gubitke od 21 mrtav i 15 ranjenih. Naši gubitci: 2 mrtva i 4 ranjena. Neprijatelj je bio jak jedna bojna ustaša jaka 400 ljudi i 782 Turkestanski bataljon.

27. X. 1944 g. Bez dodira sa neprijateljem.

28. X. 1944 g. Bez dodira sa neprijateljem.

29. X. 1944 g. Na položaj VIII Brigade neprijatelj je u 12 sati iz Zenice otvorio brzu paljbu iz dva brdska topa i dva protivkolska topa. Jednovremeno je neprijateljska pješadija krenula iz Zenice u pravcu Čajdraša i Dobriljeva. II i IV bataljon ove brigade sačekali su neprijatelja i odmah ga suzbili natrag. Jednovremeno je neprijatelj krenuo sa K. 640 Katun prema K. 594. Ovu kolonu je I bataljon dočekao i udario sa čela i boka, tako da ju je za kratko vrijeme stjerao u Zenicu. Neprijatelj je obnovio napad prema našim snagama na liniji Čajdraš — Dobriljevo, potpomažući ga artiljerijskom i bacačkom vatrom te jednim tenkom. I i II bataljon izvršili su demonstrativni napad na Zenicu sa sjeverozapadne strane, a drugi bataljon pravcem: Stara Zenica — Vardište. Za vrijeme ovog demonstrativnog napada neprijatelj je u Zenici dao znak uzbune tuleći fabričkim sirenama. Neprijatelj koji je napadao u pravcu Čajdraša i Dobriljeva naglo je odstupio u Zenicu, pod zaštitom artiljerijske i bacačke vatre i tenka. Neprijateljski gubitci su 14 mrtvih i 25 ranjenih. Naši gubitci: 3 mrtva i 6 ranjenih.[16]

30. X. 1944 g. Diverzantska grupa VIII Brigade pod zaštitom dijelova III bataljona porušila je između Zenice i Nemile 800 m. željezničke pruge. Ovom prilikom zakopana je jedna nagazna mina.

31. X. 1944 g. Diverzantska grupa i II bataljon VIII Brigade pokidali su između Zenice i Lašve prugu

[16] Opširnije o toj borbi vidi izvještaj Štaba 8. krajiške NOU brigade od 30. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 47-1, k. 769/A).

na dužini od 3. km. Dva kilom. želj. pruge uništeno je zajedno sa pragovima i bačeno u vodu, a jedan km. uništen eksplozivom.

II bataljon XI Brigade porušio je dva km. željezničke pruge od Lašve pa do željezničke stanice Janjići. Ova stanica je likvidirana, ubijena 4 neprijateljska vojnika, zarobljena dva željezničara. Zaplijenjen jedan telefonski aparat.

SNAGE OVE DIVIZIJE U TOKU MJESECA OKTOBRA IMALE SU:

1. **gubitci:**	a) neprijateljski	1411 mrtvih 600 ranjenih 718 zarobljenih 2729 izbačenih iz stroja.
	b) vlastiti	62 mrtva 283 ranjena 5 nestalih
2. **Plijen:**	c) oružja	5 topova raznog kalibra, 1 veliki bacač, 3 mala bacača, 4 teška mitraljeza, 14 puškomitraljeza, 120 pušaka, 10 strojnica i 25 pištolja.
	d) municija	2 vagona topovskih granata, 11 mina za veliki bacač, 150 mina za mali bacač, 72.850 puščanih metaka, 62 ručne bombe.
	e) ostalo:	90 pari odijela, 30 pari veša, 25 ranaca, 120 fišeklija, oko 300 noževa, 3 telefonska aparata, jedna telefonska centrala, 3 pisaće mašine. Odijela je zarobljeno u malim količinama, pa nemamo tačne podatke u ovom pogledu.
3) **uništeno:**	Jedan oklopni voz, jedan top, 800 metara željezničke pruge, jedan drveni most, dva željezna mosta, dva propusta.	

4) zaključak:

U toku mjeseca oktobra jedinice ove Divizije imale su manji broj akcija nego u proteklom mjesecu. U glavnom bila je jedna akcija za oslobođenje Travnika, te obranu već oslobođenog Travnika.

Snalažljivost jedinica ove Divizije na ovome terenu u glavnom je dobra. Nedostaci u koliko su se pojavili iznešeni su u operativnom izvještaju koji vam je dostavljen pod pov. brojem 640 od 28. X. 1944. g.[17]

Mobilizacijom kako na ovom terenu, tako i na terenu Podgrmeča i Kozare, te prelaskom u naše redove domobrana jedinice ove Divizije povećale su se. Stvarno brojno stanje nije prikazano, jer isto prikazuje stanje od 1. o. mj. a u vremenu od prvoga pa do danas primili smo oko 800 ljudi.[18]

Štab VI Brigade u svom izvještaju napominje da za vrijeme akcija na gradove, a u toku same borbe razne ekipe za evakuaciju, te razne komande u mnogome ometaju borbu, time što prave galamu, gužvu itd. Isti ne poštuju stražare koje postavljaju jedinice, već i pored opomena prolaze u magacine i zgrade, tako da stražar ne može poslije zabraniti ni drugima ulazak u te magacine i zgrade. U ovome prednjače intendantski oficiri.

Prilog: 3 slike Vojarne u Travniku.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar ppukovnik, Komandant pukovnik,

[19] Da je prepis veran svome originalu tvrdi i overava

Šef op. otsjeka kapetan,

M. P.

---

[17] Vidi dok. br. 54.

[18] Dio ljudstva je primljen i od Vlašičkog NOP odreda (vidi dok. br. 133).

[19] Rečenica o ovjeri prepisa dopisana je mastilom, ćirilicom.

BR. 67

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. SREDNJOBOSANSKE BRIGADE OD 4. NOVEMBRA 1944. ŠTABU SREDNJOBOSANSKE NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PROSTORIJI DOBOJ — TESLIĆ — KOTOR-VAROŠ[1]

Š T A B
XVIII SB BRIGADE
Str. pov. br. 10/44.
4. XI 1944. g.
Predmet:

Dostavljam mjesečni
operativni izvještaj
za mj. oktobar 1944. g.

ŠTABU SB. DIVIZIJE

Položaj

1/X-1944. g. Brigada je izvršila pokret sa položaja Milosavci — Boškovići — Devetina — Kadinjani, u pravcu Vijačana — Branešaca — Dubrave — Vršana.[2] U tom pokretu ubijen je jedan četnik i 3 zarobljena.

2/X-1944. Izvršili smo pokret sa brigadom iz Vijačana — Branešaca — Dubrave i Kokora u pravcu Stanara — Dragolovaca i Kulaša.

3/X-1944. Pripremili smo akciju na četnike koji su bili skoncentrisani u Leskovoj Vodi — Jelanskoj — Bukovici i Stanovima, koji su brojili 2 i po do 3000, po obavještenju koje smo dobili.[3] Akcija je uslijedila 3/X u 4 sata ujutru sa tri bataljona, dok je naš treći bataljon zakasnio na svoj zadatak i nije mogao učestvovati. U ovoj akciji ubijeno je 8 četnika, oko 30 ranjeno. Naši gubitci: 2 mrtva i dva ranjena druga. Treći bataljon koji se kretao u koloni naišao je na četničku kolonu, koja je prelazila cestu iz

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31-5, k. 1421.

[2] Bliže o naređenju za izvršenje toga pokreta vidi dok. br. 10.

[3] Opširnije o tim četnicima vidi dok. br. 10.

Cerovice za Vitkovce; isti nije preduzimao nikakvih mjera da napadne četnike.

4/X-1944. Brigada se je smjestila na liniji Gojakovac — Miljanovci, Priljuzić i Vitkovci.

5/X-1944. Bataljoni su se odmarali, sem I bataljona koji je vodio borbu u selu Omanjskoj i Sivši sa 50—60 ustaša, koji su ih napali. Ubijeno je 3 ustaše i nekoliko je ranjenih. Naših gubitaka nije bilo.

6/X-1944. g. Bili smo na istim položajima. U 8 sati ujutru neprijatelj u jačini od 500—600 ustaša napao je naš I bataljon koji se je nalazio u Miljanovcima. Borba je vođena 4—5 sati, dok je naš I bataljon odstupio, IV naš bataljon stupio je u borbu sa istim neprijateljem, nakon žestoke borbe u roku od 2 sata neprijatelj je bio razbijen i protjeran preko Sivše — Alibegovaca do Doboja.[4] U ovoj borbi neprijatelj je imao 10—15 mrtvih i više ranjenih, dok smo mi imali jednog mrtvog i dva lakše ranjena druga.

7/X-1944. g. Brigada je na istim položajima, dok je naš II bataljon preko Teslića izvršio pokret za Pribinić za osiguranje prolaza nekih dijelova naših jedinica.

8/X-1944. g. Brigada sa tri bataljona izvršila je pokret preko Vitkovaca — Ukrinaca[5] — Čečave za Klupe i Pribinić. Bataljoni su se kretali sa četnim kolonama. U pokretu našli smo na grupice od po 50—100 četnika.[6] Nakon kraće borbe četnici su rastjerani. Ubijeno je nekoliko četnika, dok je nekoliko ranjeno i jedan je živ uhvaćen Istog smo strijeljali.

9/X-1944. g. Brigada sa tri bataljona vršila je pokret iz Klupa i Pribinića preko Borija za Maslovare, dok je II bataljon dan ranije tamo stigao.[7]

---

[4] O neprijatelju u Doboju vidi dok. br. 21.

[5] Odnosi se na s. Ukrnjicu.

[6] Odnosi se na četnike Teslićke brigade (štab br. 312). O tome vidi izvještaj te brigade od 10. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12326).

[7] Vidi dok. br. 10.

10/X-1944. g. Brigada se je odmarala u Maslovarama — Garićima — Lauševićima.

11/X-1944. g. Pripremili smo akciju na neprijateljsko uporište K. Varoš.[8] Uslijed zakašnjenja i nekoordiniranja zajedničkog naših bataljona, akcija nije uspjela. U zoru bataljoni su se povukli na svoje polazne položaje. U ovoj akciji imali smo 2 lakše ranjena i jednog mrtvog druga, dok neprijateljski gubitci nisu nam poznati.

12/X-1944. g. Neprijatelj prelazi u protivnapad na sektoru našeg IV i II bataljona. Neprijatelj je bio povraćen u K. Varoš uz gubitke od 5 mrtvih i oko 10 ranjenih. Ostali bataljoni vršili su pritisak na svojim sektorima.

13/X-1944. g. Bataljoni su odmarali se i sređivali, dok smo pripremali ponovni napad na isto uporište.

14/X-1944. g. U jutru u 6 sati ponovno smo izvršili napad na neprijateljsko uporište K. Varoš, s tim što su borci u toku noći privukli se u strijeljačkom stroju do same žice i u zaklonima čekali svanuće, tj. znak početka napada. Divizijska artiljerija u pola 6 sati otpočela je sa dejstvom na sektor Križa,[9] gdje je bio i uperen glavni napad. Poslije artiljerijske paljbe na znak raketnog pištolja naši borci izvršili su žestoku, tj. jaku plotunsku paljbu, iz neposredne blizine izvršili juriš i u prvom naletu raskidali žicu, zauzeli tri reda rovova. Dok je neprijatelj iz najutvrđenijeg bunkera sa Križa davao žestok otpor, naši borci naletili su na isti, gdje se je razvila žestoka borba u kojoj nam je neprijatelj nanio gubitke od 10 mrtvih i oko 39 ranjenih drugova boraca i rukovodioca. Uslijed većih žrtava naši borci pristupili su izvlačenju ranjenih i mrtvih drugova, dok se je neprijatelj sredio i izvršio protivnapad. Neprijatelj je imao 17 mrtvih i oko 25 ranjenih. U ovoj akciji izgubili smo 2 puškomitraljeza i 12 pušaka i jedan šmajser. Glavni uzrok za neuspjeh ove akcije može se smatrati da je nemanje stalne veze koja je trebala da djeluje telefonski, a ista

[8] Bliže o neprijatelju u Kotor-Varošu vidi dok. br. 35, objašnjenje 4.
[9] Vidi dok. br. 35, objašnjenje 5.

nije postojala te uslijed toga naša artiljerija nije mogla doći do izražaja, pošto niti jedno zrno nije imalo pogotka u glavni bunker iz koga je bio branjen cijeli Križ.

15/X-1944. g. Naši bataljoni odmarali su se u selu Vrbanjcima — Plitskoj — Hrvaćanima.

16/X-1944. g. Sa tri bataljona, u bataljonskim kolonama izvršili smo pokret preko Uzlomca — Liplja — Karača i Jošavke za Šnjegotinu i Dubravu.

17/X-1944. g. Sa tri bataljona odmarali smo se u Šnjegotini i Karaču, dok je I bataljon ostao kod K. Varoša za zaštitu divizijske bolnice.

18/X-1944. g. Izvršili smo pokret iz Šnjegotine — Karača i Dubrave sa 2 bataljona u Kaluše — Popoviće, a sa jednim bataljonom iz Dubrave preko Devetine za Martinac. U ovome pokretu u Devetinama i Lađevcima ubijeno je 15 četnika i više ranjeno. U Popovićima ubijena su 2 četnika. Naših gubitaka nije bilo.

19/X-1944. g. Sa dva bataljona izvršili smo pokret iz Kulaša — Popovića za Kalenderovce i Mravicu, a sa jednim kontrolisali teren Martinac — Boškovići.

20/X-1944. g. Izjutra sa dva bataljona izvršili smo pokret iz Kalenderovaca i Mravice preko Kulaša — Čečave i Klupa, gdje smo naišli u Čečavi na četničku grupaciju,[10] koja je primila borbu i u toku kraće borbe četnici su bili razbijeni i protjerani. Ubijeno je nekoliko četnika i ranjeno.

21/X-1944. g. Izvršili smo pokret sa dva bataljona iz Čečave i Klupa za Maslovare, dok je naš I bataljon bio u zaštiti divizijske bolnice, a treći istoga dana vodio borbu u Srđevićima sa četnicima. Ubijeno je 9 četnika i jedan ranjen.

---

[10] Odnosi se na Čečavski bataljon Teslićke četničke brigade. Bliže o tome vidi obavještenja komandanta Srednjobosanskog četničkog korpusa od 21. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V: 12409 i 12410) i izvještaj Teslićke četničke brigade od 22. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12416).

22/X-1944. g. Jedan bataljon u zaštiti divizijske bolnice, jedan bataljon vršio je akciju na četnike u Borcima. Vođena je kraća borba, četnici su razbijeni, rezultat nepoznat. Jedan bataljon u Garićima, jedan u Martincu.

23/X-1944. g. Jedan bataljon pratio je ranjenike za Jajce, dok su ostala tri na istim položajima. Nije bilo borbe.

24/X-1944. g. Jedan bataljon u pratnji ranjenika, jedan izvršio pokret prema Skenderu i Ježici, ostala dva na starim položajima.

25/X-1944. g. Pripremili smo akciju na četnike, koji su se bili skoncentrisali u Rađićima — Javoranima i Čukalima. Sa dva bataljona vršili smo ovu akciju. U ovoj akciji uhvaćena su tri četnika, jedan ustaša, dok ih je više ranjeno. Četnici, koji su bježali ispred naših bataljona, naletili su na snage XV brigade,[11] koja se iste noći prebacila preko Vrbasa na sektor Agino Selo, kuda su četnici i odstupali. Istoga dana naš III bataljon, vodio je borbu na liniji Prosjek — Potočani sa četničkim bandama, koje su bile jačine 600—800 ljudi.[12] U ovoj borbi ubijeno je preko 30 četnika i više ranjeno. Naši gubitci: jedan mrtav i 6 ranjenih boraca.

26/X-1944. g. Sa dva bataljona na položajima Rađići — Živinice — Zubovići. Jedan bataljon u Jajcu, jedan oko Prnjavora. Nije bilo borbe.

27/X-1944. g. Sa dva bataljona izvršili smo pokret iz Rađića — Živinica prema Maslovarama, dok su dva bataljona ostala na starim položajima.

28/X-1944. g. Dva bataljona odmarala su se u Maslovarama, jedan bataljon bio je u pokretu iz Jajca za Maslovare, jedan u Martincu. Nije bilo borbe.

---

[11] Vidi dok. br. 81.

[12] Na sektoru sjeverno od rječica Jošavke i Vijake, a između rijeka Vrbasa i Ukrine i planine Motajice, u to vrijeme nalazile su se 2. i 3. brigada Bosanskokrajiškog četničkog korpusa i Banjalučka i Motajička brigada Srednjobosanskog četničkog korpusa. Bliže o tome vidi četnička naređenja i izvještaje od 15, 17, 19. i 20. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V: 12365, 12374, 12381, 12399/1, 12400, 12402, 12403, 12404, 12405).

29/X-1944. g. Sa dva bataljona izvršili smo pokret iz Maslovara preko Uzlomca i Garaša[13] za Šnjegotinu. Sukobili su se sa manjim četničkim grupama, koje su pobjegle. Jedan bataljon bio je još u pokretu iz Jajca za Maslovare, a jedan u Martincu.

30/X-1944. g. Dva bataljona bili su na položajima Šnjegotina — Dubrava — Jošavka, gdje je vođena borba sa četnicima. Isti su razbijeni i protjerani uz nekoliko neprijateljskih gubitaka.
U toku ovih mjesec dana neprijatelj je imao:
100 mrtvih i 66 ranjenih vojnika.
Naši gubitci:
15 mrtvih i 51 ranjen.

Kroz ovih mjesec dana, uslijed stalnih pokreta, brigada nije mogla polučiti neke naročite uspjehe u uništavanju i zarobljavanju neprijatelja, kao i njegove spreme. Uslijed stalnih pokreta mnogi borci u našoj brigadi ostali su bez obuće tako da u brigadi ima 40% bosih. Što se tiče pokretnosti brigade, u tom pogledu postigli smo da se stanje u brigadi sredi tako da je brigada sada pokretnija nego ikada do sada.

Stanje na terenu na kojem se sada brigada nalazi je: četnici, koji se nalaze na ovome terenu, uspjeli su da preorijentišu sve stanovništvo u prilog sebi. Neprijatelj iz garnizona ne pokušava da izlazi na ovaj teren. U toku ovih mjesec dana nismo imali uspjeha u mobilizaciji, čak šta više bilo je i dezertera.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major,

Komandant — kapetan:
D.[14] Ćurgus

M. P.

---

[13] Treba: Karača (k. 380).

[14] Dragutin.

BR. 68

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 5. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U OKTOBRU NA PROSTORU KONJIC — ZENICA — TRAVNIK[1]

X DIVIZIJA
Str. Pov. 169
5. XI 44
oktobar 44

Mjesečni operacijski izvještaj
za oktobar.—

ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ — OP.

Izvještaj o akcijama jedinica ove divizije u oktobru 1944. g.

1.X.1944. Snage VII. brigade, ojačane sa I. art. divizionom, vršile su još od 30. IX. 44. napad na nepr. garnizon grad Travnik, i to sa glavninom snaga sa jugo-zapadne strane, a manjim snagama sa jugo-istočne strane. Sa ostalih strana vršio se demonstrativan napad. Po izvršenim brešama sa jugo-zapadne i jugo-istočne strane spoljne odbrane Travnika ubačena je glavnina snage kroz jugo-zapadnu brešu, koja je prodrla do grada, ali je kod Duvanske tvornice nakon žestoke borbe, morala se povući.[2] Travnik je branilo 1500 ustaša i domobrana sa 6 topova, 8 bacača i oko 50 puškomitraljeza.

Istodobno napadale su snage IX. brigade nepr. uporišta Bilu, Han Kumpaniju i stražaru br. 2 k/Šafradini, koja su branili 60, 200 i 40 ustaša, i rušili prugu i cestu Busovača — Travnik.[3] Napadi nisu uspjeli.

Ukupni gubici neprijatelja kod ovih borbi bili su: 61 ubijeno, 119 ranjeno i 1 zarobljen.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg br. 1/1-5, k. 854.

[2] Opširnije o organizaciji napada i rezultatima borbe te brigade vidi dok. br. 37; knj. 29, dok. br. 126; Arhiv VII, reg br. 6-17, k. 856 i reg. br. 23-2, k. 854: operacijski dnevnik i izvještaj Štaba 7. krajiške NOU brigade od 3. oktobra 1944.

[3] Bliže o borbama 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« oko Travnika vidi dok. br. 29 i 37; Arhiv VII, reg. br. 49-3, i reg. br. 55-3, k. 854: izvještaje štaba te brigade od 3. oktobra i 2. novembra 1944.

Naši gubici: 21 mrtav, 64 ranjena, 1 zarobljen i 10 nestalih. Zaplijenjeno je: 1 teški mitraljez, 12 pušaka, 2 pištolja, 21.500 puščanih metaka, 30 bombi i dr. ratnog materijala. Uništeno: 2 teška mitraljeza, 2 puške, 1 bunker, 5 propusta i dr.

2.X.1944. Neprijatelj, jačine 500 ustaša i pripadnika »PE« divizije, napao je iz pravca Zenice, Busovače i Travnika na snage IX. brigade na prostoriji s. Grabak — s. Bukve — s Tolovići, ali je odbijen.[4] Istodobno napadalo je 60 ustaša kod s. Vraniske i 60 ustaša kod s. Gladnika na dijelove IX. brigade,[5] bez uspjeha. Jedan bataljon iste brigade napadao je Bilu.[6] Napad nije uspio. Ukupni gubici kod ovih borbi kod neprijatelja: 16 ubijeno, 20 ranjeno. Vlastiti gubici: 2 mrtva, 2 ranjena.

Snage Visočko-Fojničkog odreda rušile su komunikacije: Lašva — Kakanj i Busovača — Kiseljak. Želj. pruga porušena na 10 mjesta u dužini od 300 m i srušeno 25 telegrafskih stubova.[7]

3.X.1944. Snage VII. brigade odbile su neprijatelja jačine 80 ljudi sa 1 tenkom, 3 bornih kola i 3 motocikla, koji je vršio borbeno razviđanje iz Travnika u pravcu Turbeta.[8] Neprijatelj je imao 2 mrtva i 1 ranjenog. Naši bez gubitaka.

250 milicionera napalo je snage XVII brigade kod s. Orašac.[9] Nepr. je odbijen uz gubitke od 4 ubijena i 7 ranjenih. Vlastiti gubitci: 1 ranjen.

---

[4] Vidi dok. br. 37 u ovoj knjizi i knj. 29, dok. br. 126.

[5] Prema izvještaju Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 2. novembra 1944, napad je izvršen na položaje 1. bataljona na liniji s. Grabak — s. Bukve, dok je kod s. Vranjske napadnut 2. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 55-3, k. 854).

[6] Odnosi se na 4. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 55-3, k. 854: izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 2. novembra 1944).

[7] Opširnije o dejstvima Visočko-fojničkog NOP odreda vidi izvještaj njegovog štaba od 2. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 57-3, k. 854).

[8] Bliže o tome i o dejstvima 7. krajiške NOU brigade u oktobru vidi operacijski dnevnik njenog štaba (Arhiv VII, reg. br. 6-17, k. 856).

[9] Taj napad je izvršen na položaj 3. bataljona. Opširnije o tome i o borbenim dejstvima 17. krajiške NOU brigade u oktobru vidi izvještaj njenog štaba od 2. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 56-3, k. 854).

Snage Visočko-Fojničkog odreda razbile su miliciju u s.Potigošće[10] — Bakovići.

4.X.1944. Snage VII. brigade[11] vršile su zarušavanje ceste Travnik — Turbe — Komar, a snage Visočko-Fojničkog odreda razrušile su želj. prugu Visoko — Lašva u dužini od 500 m.

5.X.1944. Snage Visočko-Fojničkog odreda razbile su nepr. miliciju kod s. Orahovice. Nepr. je imao 1 mrtvog i 3 ranjena. Naši bez gubitaka. Dijelovi ovoga odreda razrušili su prugu između ž. st. Hadžići i Blažuj u dužini od 600 m.

6.X.1944. Dijelovi VII. brigade razbili su kod s. Ovčareva ustašku patrolu jačine 15 ljudi, bez obostranih gubitaka.

Dijelovi IX. brigade uništili su između Zenice i Vranduka jedan cest. most.[12]

Snage XVII. brigade sukobile su se na prostoriji s. G. i D. Višnjani — Tolovac — Borovnik sa manjim milicionerskim grupama koje su razbijene. Zarobljen je jedan milicioner. Naši gubici: 1 mrtav, 1 ranjen. Zaplijenjeno: 4 puške, municije i 5 konja.

Snage Visočko-Fojničkog odreda sukobile su se kod s. Sebinje sa neprijateljem koji je odbijen, bez obostranih gubitaka.

7.X.1944. Dijelovi IX. brigade napadnuti su od ustaša i pripadnika »PE« div. iz pravca Han Kumpanije i Busovače kod s. Kruščice. Nepr. je odbijen uz gubitke od 3 mrtva i 10 ranjenih. 30 ustaša iz Bile napalo je dijelove iste brigade kod s. Mošunja, ali su bez vlastitih gubitaka odbijeni. Gubici kod nepr. nepoznati.

Snage Visočko-Fojničkog odreda razrušavale su želj. prugu između Visokog i Lašve na 23 mjesta. 12 ustaša ubijeno. Naši bez gubitaka.

---

[10] Trebalo bi da piše: s. Otigošće.

[11] Riječ je o 4. bataljonu 7. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/61-17, k. 856: operacijski dnevnik te brigade).

[12] Tu akciju je izvela jedna četa iz 1. bataljona te brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 55-3, k. 854: izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 2. novembra 1944).

8.X.1944. Snage VII. brigade nastavile su razrušavanjem komunikacije Turbe — Komar.

9. i 10.X.1944. Bez dodira sa neprijateljem.

11.X.1944. 90 ustaša iz H[an-] Kumpanije napalo je položaje IX. brigade kod s. Kruščice. Nepr. je odbijen uz gubitke od 2 ranjena, bez vlastitih gubitaka.

Snage Visočko-Fojničkog odreda odbile su neprijatelja kod s. Orahova, prema Busovači. Nepr. je imao 11 mrtvih i 15 ranjenih. Naša 2 ranjena. Uništen 1 nepr. kamion sa spremom.

12.X.1944. Neprijatelj jačine 150 ustaša napao je položaje IX brigade kod s. Rankovića uz potporu nepr. artiljerije. Nepr. je odbijen i gonjen do s. Stojkovića, uz gubitke od 15 mrtvih i 20 ranjenih. Vlastiti gubici: 2 mrtva, 2 ranjena.

Snage Visočko-Fojničkog odreda protjerale su neprijatelja iz s. Otigošća. Nepr. je imao 2 mrtva i 3 ranjena, bez vlastitih gubitaka.

13.X.1944. Snage VII. brigade vršile su demonstrativni napad na Travnik sa zapadne strane. Istodobno su razrušile između Turbeta i Travnika cestu na 7 mjesta i želj. prugu na dužini od 2800 m.[13]

Dijelovi IX. brigade porušili su želj. prugu između Bile i H. Kumpanije u dužini od 3000 m i uništili 6 propusta.[14]

Snage XVII. brigade na cesti Bradina — Podorašac kod s. Zukići porušili su 2 cestovna mosta i prekopali cestu na 2 mjesta.[15] Na cesti Prozor — Rama ispod s. Kranjčića porušili su drveni most i prekopali cestu na 2 mjesta. Diverzantske grupe podmetnule su između Lisičića

[13] Dio snaga 1. bataljona te brigade vršio je demonstrativan napad na bunkere br. 1 i br. 29 kod Travnika da bi vezao neprijateljske snage i omogućio ostalim snagama toga bataljona da izvrše rušenja na pomenutoj komunikaciji (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/61-17, k. 856: operacijski dnevnik Štaba 7. krajiške NOU brigade).

[14] Tu akciju izvršio je 2. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 55-3, k. 854: izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 2. novembra 1944).

[15] Akciju su izvršili dijelovi 2. bataljona u zajednici sa diverzantskom grupom (vidi Arhiv VII, reg. br. 56-3, k. 854: izvještaj Štaba 17. krajiške NOU brigade od 2. novembra 1944).

i Ostrošca nagaznu minu pod teretni voz. 3 vagona su oštećena.

14.X.1944. Dijelovi snaga IX. brigade[16] sukobili su se kod s. Preočice sa 1 sati ustaša iz Zenice i potisnule neprijatelja natrag u Zenicu, bez obostranih gubitaka. Dijelovi ove brigade na cesti H. Kumpanija — Zenica porušili su 2 mosta i zarušili cestu na nekoliko mjesta. Na želj. pruzi porušili su 1 propust i 40 m pruge, a na ž. pruzi H. Kumpanija — ž. st. Busovača srušili su 1 most i 500 m pruge.

Diverzantska grupa XVII. brigade podmetnula je minu pod oklopni voz između Konjica i Lisičića kod potoka Kraljuščica. Kod nepr. 1 mrtav, 1 ranjen. 1 okl. vagon uništen, 1 oštećen. Snage ove brigade prekopale su cestu Prozor — Rama kod s. Lug na 3 mjesta.

15.X.1944. Snage IX. brigade izvršile su napad na nepr. uporište ž. st. Modrinje,[17] koje je branilo 65 Čerkeza.[18] Uporište je zauzeto. Nepr. je imao 8 mrtvih i 17 ranjenih. Vlastiti gubici 1 poginuo i 5 ranjenih. Plijen: 1 laki bacač, 2 rus. mitraljeza, 5 pušaka. Uništen 1 most i 700 m ž. pruge.

Neprijatelj jačine 1000 ustaša, domobrana, pripadnika »PE« i »Vražije« divizije napao je sa linije: Ostrožac — Konjic — Raštelica na snage XVII. brigade na liniji: Lisin (k. 1744) — Brdo (k. 1387) — Koznik — Šuplja Stijena. Nepr. se pod noć povukao na svoje polazne tačke.[19] Imao je ukupno 11 mrtvih i 19 ranjenih. Naši gubici: 1 mrtav, 2 ranjena. Dijelovi ove brigade uništili su na cesti između Podorašca i Bradine 1 kameni most. Na cesti Prozor

---

[16] Odnosi se na 2. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 55-3, k. 854: izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 2. novembra 1944).

[17] Akciju je izvršio 3. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 55-3, k. 854: izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 2. novembra 1944). Opširnije o tome i o rušenjima koje je 9. krajiška NOU brigada izvršila od 13. do 15. oktobra vidi izvještaj njenog štaba od 17. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27-2, k. 854).

[18] Vjerovatno je riječ o pripadnicima 782. turkestanskog bataljona. Bliže o tome vidi dok. br. 112; Arhiv VII, reg. br. 12-7, k. 1267: obavještajni izvještaj (pregled) 5. korpusa NOVJ od 27. decembra 1944. godine.

[19] Opširnije o tome vidi dok. br. 42 i 146.

— Rama porušili su 1 most, prokopali cestu na 2 mjesta i porušili potporni zid u dužini od 17 m, a na cesti Prozor — Ravno zarušili cestu na 2 mjesta u dužini od 17 m.

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda protjerali su neprijatelja sa prostora s. Krčevine — s. Vlajčići — s. Stuparići — s.Dvor — s. Vidovići. Nepr. je imao znatne gubitke. Naši gubici 2 ranjena. Dijelovi istog odreda razrušili su želj. prugu između Kaknja i Modrinja u dužini od 400 m.

16.X.1944. Dijelovi IX. brigade porušili su nekoliko propusta na cesti Kiseljak — Busovača. 1 sat Nijemaca »PE« divizije napala je dijelove iste brigade kod s. Hozanovići, ali je potisnuta. Gubitaka nije bilo.

17.X.1944. Dijelovi VII. brigade sukobili su se kod s. Zlokića sa ustaškom patrolom jačine 10 ljudi i protjerali je, bez gubitaka. Kod nepr. 2 ranjena.

Dijelovi IX. brigade napali su iz zasjede kod Gustog Graba nepr. kolonu od nekoliko kamiona i 2 tenka. Nepr. je imao 2 mrtva i 1 ranjenog, bez vlastitih gubitaka. 80 ustaša napalo je kod s. Rovna dijelove iste brigade. Ubijeno je 7 a ranjeno 6 ustaša. Vlastiti gubici: 1 ranjen.

18.X.1944. Dijelovi IX. brigade napali su neprijatelja (»PE« div.) kod Dolova, blizu Kaknja. Ubijeno je 2 a ranjeno 7 nepr. vojnika. Porušena želj. pruga u dužini od 700 m.

Diverzantska grupa XVII. brigade postavila je minu pod oklop. voz kod Žuglić polja. Ubijeno je 10 nepr. vojnika. Uništeno je: 1 lokomotiva, 3 oklop. vagona i jedan most.[20]

Dijelovi Visočko-Fojničkog odreda porušili su između Sarajeva i Visokog 1 most i 14 šina.

19.X.1944. Snage IX. brigade napale su kod Gustog Graba nepr. kolonu od 2 tenka, 5 kamiona i 9 motorcikla. Ubijeno je 3 a ranjeno 9 nepr. vojnika, bez vlastitih gubitaka.

---

[20] Vidi Arhiv VII, reg. br. 56-3, k. 854: izvještaj Štaba 17. krajiške NOU brigade od 2. novembra 1944. godine.

20., 21. i 22.X.1944. Snage ove divizije vršile su napad na Travnik, sa VII. brigadom ojačanom I. art. divizionom. Sa snagama IX. brigade zatvaran je pravac Busovača — Travnik i vršen pritisak na komunikaciju Busovača — Travnik. Sa snagama XVII. brigade vršen je pritisak na komunikaciju Konjic — Sarajevo. Ukupni gubici nepr. na našem sektoru su bili: ubijeno 424, ranjeno 152, zarobljeno 42.[21] Vlastiti: poginulo 28, ranjeno 111, nestala 3. Plijen: 1 polj. haubica 100 mm, 3 protuoklop. topa, 17 puškomitraljeza, 145 pušaka, 9 strojnica, 9 pištolja, 26.314 puščanih metaka i drugog ratnog materijala.

23.X.1944. Snage IX. brigade izvršile su napad na nepr. uporište Busovaču,[22] koje je branilo 300 vojnika »PE« divizije sa 2 tenka. Napad se produžio i tokom 24. X., ali nije uspio. Ukupni gubici: ubijeno 8 a ranjeno oko 13 nepr. vojnika; vlastiti: 1 mrtav, 25 ranjenih.

Snage Visočko-Fojničkog odreda napale su i razbile nepr. miliciju u s. Stojkovićima — Šikulji i Tušnićima. Ubijeno je 13 a ranjeno 18 milicionera, zarobljeno 2 ustaše i 6 milicionera. Plijen: 13 pušaka i drugog rat. materijala.

24.X.1944. Snage VII. brigade zajedno sa 2 bataljona VI. brigade[23] potpomognute artiljerijom potisnule su 1400 ustaša »Crne legije« i »Sudarove bojne«,[24] koji su iz Zenice intervenirale na

---

[21] U bojnoj relaciji 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57) u vezi sa gubicima, između ostalog, piše:

»... Gubici ostalih jedinica, koje su branile Travnik nepoznati su, no i ovi su svakako osjetljivi, pogotovo kada se jedan veliki broj domobrana i ustaša pokušao braniti iz zatvorene zgrade vojarne...« (O tome vidi i dok. br. 57).

[22] Opširnije o napadu na Busovaču i o borbama kod Kiseljaka vidi izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 25. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 34-2 i reg. br. 35-2, k. 854) i bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga pomenutu u prethodnom objašnjenju.

[23] Odnosi se na 6. krajišku brigadu 4. NOU divizije (vidi dok. br. 66).

[24] Odnosi se na 3. i 5. bojnu 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Te bojne su prema relaciji pomenutog zdruga od 23. decembra 1944, učestvovale u protivnapadu (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57). Komandant zdruga je bio Franjo Sudar, pa otuda naziv »Sudarove bojne«. Naziv »Crna legija« odnosi se na pripadnike istog zdruga, a to ime dobili su po crnoj uniformi koju su nosili.

Travnik i doprle do Dolca kod Travnika.[25] Ubijeno je 66 a zarobljeno i ranjeno 59 ustaša. Naši gubici: 12 mrtvih, 35 ranjenih, 6 nestalih. Plijen: 2 puške i dr. rat. materijal.

25.X.1944. Diverzantska grupa XVII. brigade podmetnula je minu pod teretni voz kod Rame. Ubijeno je 11 a ranjeno 17 vojnika 369. divizije. Oštećena 3 tenka, 1 lokomotiva, 3 vagona i drugi rat. materijal. Uništen je kameni most dug 6 m.

U sukobu dijelova Visočko-Fojničkog odreda sa grupom četnika kod s. Riječice zarobljen je 1 četnik sa puškom, bez vlastitih gubitaka.

26.X.1944. Dijelovi XVII. brigade napali su iz zasjede nepr. kolonu između Ivan-Sedla i Raštelice. Ubijena 3 a ranjena 4 vojnika 369. divizije.[26] Oštećena 2 kamiona. Vlastitih gubitaka nije bilo.

27.X.1944. Snage Visočko-Fojničkog odreda napale su nepr. uporište Dobroševići i zauzele ga. Ubijeno je 7 a ranjeno 11 nepr. vojnika. Plijen: 7 pušaka, 2 pištolja i dr. rat. materijala. Dijelovi ovog odreda uništili su 2 željeznička mosta i 1000 m ž. pruge.[27]

28.X.1944. Snage VII. brigade imale su sukobe sa manjim grupama milicionera i ustaša kod Kreševa, Lipe i Kantarevca.[28] Nepr. je raspršen. 1 milic. zarobljen. Vlastitih gubitaka nije bilo. Plijen: 4 puške i dr. rat. materijal.

---

[25] Prema izvještajima Štaba 10. NOU divizije i Štaba 7. krajiške brigade od 30. oktobra 1944, neprijatelj je, poslije iznenadnog napada, potisnuo 1. i 3. bataljon 7. krajiške brigade sa položaja Gučja Gora prema Dolcu. Štab brigade ubacio je u borbu svoj 2. bataljon, zatim i 4. bataljon. I pored toga, neprijatelj je uspio da napreduje, pa je tek poslije intervencije dva bataljona 6. krajiške brigade i 2. diviziona Artiljerijske grupe 5. korpusa NOVJ bio primoran da se povuče (vidi Arhiv VII, reg. br. 41-2 i reg. br. 42-2, k. 854). Potom su 2. i 3. bojna 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga prebačene na sektor Rogatice, gdje učestvuju u borbama sa jedinicama 27. NOU divizije (vidi dok. br. 66 i 75; Arhiv VII, reg. br. 6/64-17, k. 856 — operacijski dnevnik Štaba 6. krajiške NOU brigade, reg. br. 8/5-4, k. 462 — operacijski dnevnik Štaba Artiljerijske grupe 5. korpusa NOVJ).

[26] Odnosi se na njemačku 369. legionarsku diviziju.

[27] Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 57-3, k. 854: izvještaj Visočko-fojničkog NOP odreda od 2. novembra 1944. godine.

[28] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

29.X.1944. Snage VII. brigade vodile su borbu u Kreševu sa neprijateljem jačine 60 vojnika sa 3 tenka i 1 kamionom. Neprijatelj se morao povući u Kiseljak.[29] Nepr. gubici nepoznati. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Snage IX. brigade napale nepr. uporište kod Dolova na ž. pruzi Lašva — Visoko. Uporište je zauzeto.[30] Ubijeno je 4 a ranjeno 6 ustaša. Plijen: 6 pušaka. Uništeno: 1 most i 700 m ž. pruge.

Snage Visočko-Fojničkog odreda porušile su 1 ž. most i razrušile ž. prugu na 8 mjesta kod Modrinja. Neprijatelj koji je pokušao intervenirati iz Modrinja imao je 2 mrtva i 5 ranjenih. Plijen: 2 puške. Snage toga odreda porušile su 1 voz kod Blažuja. 2 vagona uništena.

30.X.1944. Dijelovi VII. brigade vodili su borbu sa 80 milicionera kod Kreševa i razbili ih. Nepr. je imao 3 ranjena. Vlastitih gubitaka nije bilo.

JEDINICE OVE DIVIZIJE U TOKU OKTOBRA IMALE SU:

1) **Gubici:**

a) neprijateljski:	— ubijeno	761		
	— ranjeno	534		
	— zarobljeno	78		
	svega:	1373	izbačeno iz stroja.	
b) vlastiti:	— poginulo	252		
	— ranjeno	179		
	— nestalo	12		
	svega:	243	izbačeno iz stroja.	

2) **Plijen:**

a) oružje: 1 polj. haubica 100 mm, 2 brd. topa 75 mm, 3 potuoklopna to-

[29] Prema izvješću oružničke postaje 5. oružničke pukovnije od 29. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 31-13, k. 149/C) Kreševo je napušteno 28. oktobra, a prema operacijskom dnevniku 7. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 6/64-17 k. 856) u to mjesto je ušao njen 1. bataljon.

[30] Akciju je izvršio 2. bataljon te brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 55-3, k. 853: izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 2. novembra 1944).

pa, 1 teški bacač, 1 laki bacač, 3 mitraljeza, 19 puškomitraljeza, 375 pušaka, 10 strojnica, 30 pištolja, 51 nož;

b) municija: veća količina top. municije, 46.295 pušč. metaka, 232 bombe;

c) oprema: 1 bater. ručni dvogled, 1 dvogled, 2 telef. centrale, 7 telefona, 4000 m kabla, 8 opasača, 7 fišeklija, 2 ranca, 2 torbice, 32 šator. krila, 59 ćebeta, 2 vozarska sedla;

d) ostalo: 316 odijela, 133 para cipela, 48 šinjela, 3 kišne kabanice, 3 pisaće mašine, 16 konja sa priborom za vuču, 5 konja.

3) **Uništeno:** 5 bunkera, 11 kuća, 4 pojate, 7 pušaka, 3 puškomitraljeza, 1 lokomotiva, 4 oklop. vagona, 3 vagona, 1 kamion, 5 željezničkih mostova, 30 cest. mostova i propusta, 9.050 m želj. pruge, 43 m ceste, 3000 m telefon. linije, 116 telefon. stubova.

4) **Oštećeno:** 2 tenka, 2 kamiona, 1 lokomotiva, 1 oklop. vagon, 6 vagona, želj. pruga na 19 mjesta, cesta na 14 mjesta.

5) **Raspored jedinica:** Štab X. divizije u Fojnici.

30.X.1944. Štab VII. brigade u s. Bakovići. Bataljoni na prostoriji: s. Gojevići — s. Bakovići — s. Lužine — s. Otigošće na odmoru.

Štab IX. brigade u s. Šćitovu. Bataljoni na prostoriji: s. Oglavak — s. V. i M. Sotnice — s. Očenići — s. Hrastovi sa zadatkom vršenja pritiska na komunikaciju Kiseljak — Busovača.

Štab XVII. brigade u s. Orlišću. Bataljoni na prostoriji: s. Gabelovina — s. Trešnjevice — s. Višnjevica — s. Lisovina, sa zadatkom vršenja pritiska na komunikacije Ostrožac — Bradina.

I. art. divizon na prostoriji Alaupovica.[31]

Odredi: Visočko-Fojnički, Jajačko-Travnički i Livanjsko-Duvanjski nalaze se na svojim sektorima.

6) **Zaključak:** U toku mjeseca oktobra jedinice ove divizije uglavnom su bile aktivne na komunikacijama. Akcije većeg obima sa svim jedinicama divizije nisu izvođene, sem neuspjelog napada na Travnik u vezi čega smo poslali naša zapažanja. Obzirom da je u svim jedinicama novi komandni kadar, koji na novim položajima nema dovoljno iskustava ni snalažljivosti kao ni dovoljno inicijative, udarnost naših jedinica je oslabila, što naročito važi za XVII. brigadu, čiji je komandni kadar ne samo nov nego i nedovoljno uzdignut. Naročito se zapaža da IX. brigada nema iskustva za borbe u gradu i da je borbena disciplina na nedovoljnoj visini. Kod ove brigade zapaža se još i to da ne koristi teška oružja sa kojima raspolaže, naročito Džon Bulima.

Rukovodioci ne ocjenjuju momenat ličnog zalaganja i radi toga gube komandu i preglednost nad jedinicom. Ne pridaje se dovoljno pažnje rezervama, koje se ili uopšte ne određuju ili se ne upotrebljuju kako treba. Niži rukovodioci treba načelno da se služe usmenim načinom izvještavanja, jer se pismenim izvještajem gubi vrijeme. Pokreti trupa ne vrše se u dovoljnoj tajnosti niti se pridaje dovoljno pažnja načinu kretanja u zoni neprijateljske vatre. Nakon povlačenja odnosno razbijanja neprijatelja ne preduzima se gonjenje i efikasnost vatre boraca u tim momentima je slaba (strijelci ne ocjenjuju odstojanja, ne pomeraju gajke zadnjeg nišana). Osim toga organizacija vatre je slaba i rukovodioci baš tada ne komanduju nego se pretvaraju u borce.

Da bi se te uočene taktičke greške u buduće otklonile ili smanjile na minimum, potrebno je posvetiti najveću pažnju obuci rukovodioca, naročito u borbenoj obuci, taktici i fortifikaciji.

---

[31] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Prema operacijskom dnevniku Štaba Artiljerijske grupe 5. korpusa NOVJ, 1. divizion se toga dana nalazio u Turbetu (vidi Arhiv VII, reg. br. 8/6-4, k. 462).

Pri napadu na neprijateljske garnizone i uporišta primjetilo se je, da neprijatelj redovito iste brani samo sa jednim spoljnim pojasom u vidu bunkerske linije, u većini slučajeva bez organiziranih prihvatnih položaja, već svoju konačnu odbranu daje u utvrđenim zgradama ili utvrđenoj grupi zagrada u samom naselju. Time neprijatelj postizava jaču grupaciju svojih snaga, bolje koncentrisanje svoje artiljerijske i minobacačke vatre i teži redovito da iz tih utvrđenih zgrada jačim snagama vrši protunapade i povratne napade. Da bi se suprotstavilo i eliminisalo takovu neprijateljsku taktiku, kao i da naše jedinice ne bi trpjele iznenađenja, potrebno je to imati u vidu, pa i samu taktiku napada usmjeriti tako, da se poslije proboja neprijateljskog spoljnjeg odbranbenog pojasa (bunkerske linije) na jednoj tački brzim upadom i slijeđenjem neprijatelja, koji otstupa sa te odbranbene linije onemogući spajanje sa opštim njegovim rezervama u utvrđenim zgradama u samom naselju, kao i da se svakoj napadnoj koloni dade precizni zadatak o likvidaciji pojedinih nepr. objekata i utvrđenih zgrada u samom naselju, a naročito da se glavni napad uvijek usmjeri za likvidaciju neprijateljskih topova i minobacača. Osim toga radi onemogućavanja neprijatelju da sa svojim protunapadima postiže ma i najmanje uspjehe, potrebno je jedan dio sopstvenih snaga (rezerva) upotrijebiti za posijedanje prihvatnih položaja (redovito zauzetu nepr. bunkersku liniju) i poučiti svakog borca i rukovodioca da koristi svaki zaklon.—

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar ppukovnik:	Načelnik štaba ppukovnik:	Komandant pukovnik:
	Hotić	

BR. 69

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 5. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA KOMUNIKACIJI SARAJEVO — VIŠEGRAD[1]

Š T A B
XXVII NOU DIV.
br. sl.
5-XI-1944 god.

Z A P O V I J E S T
Sekcija Sarajevo — Višegrad 1 : 100 000

Neprijatelj — ustaše i Nijemci drže uporišta Rogaticu sa okolnim položajima.[2] Jedinice XVI i XX brigade vršile su jutros napad na te položaje, ali nijesu uspjele da likvidiraju neprijatelja, iako su mu nanešeni osjetni gubitci.[3] Danas prije podne jedna njemačka kolona sa nešto kamiona[4] krenula [je] od Sokoca ka Rogatici i sukobila se sa zasjedom XIX brigade kod Kule. Poslije kratke i oštre borbe, neprijatelj je imao oko 30 mrtvih i nekoliko zarobljenih, a uništena su 4 kamiona. Neprijatelj je odbačen prema Sokocu.

Namjera neprijatelja je da ovlada komunikacijom Sarajevo — Višegrad i da prihvati kod Višegrada njemačke jedinice koje se, razbijene i dijelom uništene u Sandžaku i zapadnoj Srbiji, očajnički probijaju ka Sarajevu.

Naš zadatak ostaje kao i do sada, da uporno uništavamo pomenute komunikacije i da sprečavamo neprijatelja u izvlačenju. U izvršenju ovoga zadatka ne treba žaliti truda i napora, no stalno i danju i noću rušiti pomenute komunikacije i uništavati neprijatelja putem zasjeda, napada i slično. Treba imati na umu da neprijatelj bježi i sprečavati ga u tome sa najvećom drskošću.

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26-6, k. 1111.

[2] U Rogatici su se nalazili dijelovi 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59: bojnu relaciju toga zdruga od 6. februara 1945).

[3] Vidi dok. br. 90.

[4] Riječ je o 42. mostovnoj koloni 5. SS brdskog armijskog korpusa. Prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 30. oktobra, 4. i 6. novembra 1944, ta je pontonirska jedinica 30. oktobra upućena iz Sarajeva prema Višegradu, 4 novembra se nalazila kod Sokoca, a 6. novembra je postavila skelu na Drini kod Višegrada (vidi dok. br. 90 i Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 745 — 747, 811 — 814 i 847 — 849).

N A R E Đ U J E M O:

1) XVI musl. brigada ostaje i dalje na prostoriji Šatorovići (Goletica) — Strmac, sa isturenim dijelovima prema Semeću. Zadatak: Da redovnim jačim zasjedama onemogući svaki saobraćaj na cesti Rogatica — Višegrad; da efikasno poruši cestu Rogatica — Višegrad, tj. da na najpodesnijim mjestima pristupi kopanju dubokih jama (8—10 m. u dužinu i 3—4 metra u dubinu), koristeći pri tome sav dodijeljeni eksplozivni materijal. Iskopani nasip razbacivati na sve strane, kako ga neprijatelj ne bi mogao upotrebiti za vrijeme popravke.[5]

XIX brigada ostaje na dosadašnjoj prostoriji (Smrtići — Pariževići — Šenkovići). Zadatak: Zatvaranje ceste Sokolac — Rogatica redovnim zasjedama (Kula — Debelo Brdo). Prema Sokocu slati duboke patrole u cilju nasilnog izviđanja. Svaki neprijateljski pokušaj prodora od Sokoca ka Rogatici energično sprječavati ne držeći pred neprijateljem kruto liniju fronta, nego se bacati neprijatelju na bokove i leđa, a u slučaju nemogućnosti zadržavanja neprijateljskog prodora, onda jašiti na leđima neprijatelja prateći ga uporno vatrom i pokretom dijelom svojih snaga dok isti ne upadne u zasjede XX brigade. Cestu Sokolac — Rogatica rušiti na najpodesnijim mjestima kao i XVI brigada.[6]

3) XX brigada sa tri svoja bataljona ostaje na prostoru Vragolovi — Kramer Selo — Kovanj (k. 919 — Obla Glava). Zadatak: Držanje redovnih dubinskih zasjeda na cesti od Kramer Sela do Kovnja dočekujući i uništavajući svaki neprijateljski saobraćaj cestom. Na najpodesnijim mjestima pristupa temeljitom rušenju ceste, kao i XVI brigada.[7]

Jedan bataljon ove brigade postaviti u Zakomo — Kalimanići. Zadatak ovog bataljona zaštita div. magacina u Kalimanićima i brigadne bolnice u Zakomu. Ovaj bataljon imaće isturena odeljenja na Komu i Gučevu. Zadatak ovih odjeljenja da sadejstvuju sa snagama brigade koje će biti kod Kovnja.

Opšte napomene:

a) Ovaj štab tokom sutrašnjeg dana smjestiće se u Kalimanićima.

b) Opšti raspored naše divizije je takav da sve brigade zajedno čine jednu veliku dubinsku zasjedu na komunikaciji Sokolac — Rogatica — Višegrad. Prema tome, u svakom konkretnom slučaju pojave neprijatelja na toj komunikaciji, samoinicijativa štabova brigada (kao i bataljona) treba da dođe do punog izražaja, da se neprijatelj upusti u zasjede i uništi. Sa-

[5], [6] i [7] O tome kako su te brigade, od 6. do 10. novembra, izvršile zadatke vidi dok. br. 90.

dejstvo među jedinicama (naročito XIX i XX brigade), treba da se odrazi u cjelosti.[8] Protivtenkovska oruđa treba da su uvijek na položajima raspoređena tako da sijeku okuke i mrtve uglove na određenim sektorima. Upotreba Pijata, kao i bacača, treba da dođe do izražaja ne na neprijateljske prethodnice nego na glavninu. Budnost od iznenađenja mora biti u potpunosti.

c) Minerska odeljenja neka bez preki[da] ruše cestu. Sve nagazne mine koje su brigade dobile neka se odmah postave na cesti. U intendanturi ove divizije ima još u dovoljnoj količini eksplozivnog materijala koji će brigade sledovati po potrebi.

d) Štabovi brigada pristupiće odmah sređivanju unutar jedinica, podjeli oružja, municije i ostalog materijala primljenog od savezničkih pošiljki.

e) 7 novembra navršava se dvadeset sedam godina velike Oktobarske Socijalističke Revolucije. Taj dan proslaviće se u svim našim jedinicama što svečanije (a prema situaciji). Brigada će izvršiti pripreme za proslavu u krugu brigada, a zajednička proslava održaće se toga dana u s. Dolovi u 11 časova pre podne. Svaka brigada neka pošalje na proslavu po jednu kombinovanu četu. Četa mora biti u Dolovima najkasnije do 10 časova (7-XI o. g.).[9]

Na okolnim istaknutim visovima ložiti vatre uoči proslave, kao i na dan proslave uveče.

f) Štabovi brigada dostaviće ovome štabu sve što je traženo u jučerašnjem našem naređenju do označenog roka (6-XI do 18 časova).

g) Borbeni ugovoreni znaci za 6, 7, 8 o. m. Grujo — Mustafa, za 9 i 10 o. m. Mujo — Marko.

Borbeni pokliči za prva tri dana: Udri-Švabu!, a za druga dva dana: Neće Švabo proći.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Polkomesar
p. pukovnik;
Škerović

Komandant
p. pukovnik:
Mil. Zekić

Dostavljeno:
Štabu XVI, XIX i XX brigade

---

[8] Sadejstvo između 19. birčanske i 20. romanijske NOU brigade za vrijeme borbi 6. novembra bilo je slabo, pa je neprijatelj uspio da se probije od Sokoca prema Rogatici (vidi dok. br. 90).

[9] Bliže o toj svečanoj proslavi 27-godišnjice oktobarske revolucije vidi dok. br. 90.

BR. 70

RELACIJA 12. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 5. NOVEMBRA 1944. UPUČENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PODRUČJU BILEĆE, DUBROVNIKA I U KOTLINI NERETVE[1]

ŠTAB
XII HERCEG. UD. BRIGADE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Pov. br. 713.
5/XI 1944. g.
s. Čitluk

ŠTABU XXIX. U. DIVIZIJE N.O.V. JUGOSLAVIJE

Dostavljamo vam relaciju o radu i operacijama ove brigade u toku mjeseca oktobra 1944. godine.

Zadaci postavljeni pred ovu brigadu u toku mjeseca oktobra bili su:

1. — U sadejstvu sa X. Herceg. N.O.U. brigadom dalja borba do konačne likvidacije četničkog uporišta Bileće, a zatim dalje gonjenje i uništavanje preostalih bandi.

2. — Potpomaganje likvidacije okupatorskog uporišta Trebinja i razbijanja četničkih bandi, koje su se probile od Bobana prema Ljubinju i Nevesinju.

3. — Zatvaranje pravca Dubrovnik — Trebinje, a zatim u sadejstvu sa X. Herceg. N.O.U. brigadom likvidacija okupatora u Dubrovniku i

4. — Zatvaranje pravca Metković — Dubrovnik i Čapljina — Hutovo, prema situaciji dejstvujući ofanzivno, težeći osloboditi Metković i sva neprijateljska uporišta zaključno sa Čapljinom.

I. OBOSTRANA SITUACIJA:

a. — *kod neprijatelja:*

Okupatorske snage u južnoj Hercegovini i Dalmaciji, ugrožene da budu odsječene i počesno tučene od naših snaga, pokazuju znakove da imaju namjeru povući se iz Trebinja kao i Dubrovnika u težnji da se koncentrišu na prostoru Mostara,

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 11/1-7, k. 1143/A.

odakle bi se dalje povlačile prema sjeveru. Ovo sve u vezi zajedničkog dejstva naših snaga i snaga Crvene armije u sjevernoj Srbiji i dalje po oslobođenju Beograda prema Slavoniji.

Okupatorske snage u Trebinju i Dubrovniku su manje,[2] moral im je potpuno srozan i u koliko se bore, bore se jer su svjesni svojih grijeha, te strahuju od kazne ako nam padnu šaka. Tu se uglavnom nalazi t.zv. Vražja divizija, koja je sastavljena od Hrvata, a rukovodstvo je njemačko. Naoružanje im je dobro i raspolažu sa dosta topova raznog kalibra pored bacača i dosta automatskog oružja. Sa odjećom i obućom su slabi.

Četničke bande u Bileći očajno se odupiru ne bi li se kako održale,[3] jer su njihove vođe svjesne da gubitkom Bileće prestaju opstojati, tim pre što su tobož otkazale savez sa okupatorom[4] i udarile na njega našavši se na taj način između dvije vatre. Razbijanjem bandi u Bileći, četnici se rasiplju, masa

---

[2] U Trebinju se nalazio Štab 369. grenadirskog puka 369. legionarske divizije sa prištapskim dijelovima i 1. bataljonom (vidi u Arhivu VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 928—933: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 23. septembra 1944, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimak br. 214—218: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 6. oktobra 1944 i reg. br. 3-4, k. 111: izvještaj 9. posadnog zdruga od 6. oktobra 1944), a u širem rejonu Dubrovnika nalazili su se: dijelovi domobranskog 9. posadnog zdruga, sa štabom u Dubrovniku; 3. bataljon 369. puka njemačke 369. legionarske divizije; Bataljon mornaričke pješadije jačine oko 300 ljudi; dijelovi 1. divizije brzih čamaca (1. Schnellboot-Division); Artiljerijska grupa obalske artiljerije (Küstenartilleriegruppe), koja se dijelila na dvije podgrupe: »Jug« (Ugruko D-Süd) i «Sjever« (Ugruko D-Nord); Obalska komanda (Küstenkommando). Podgrupa »Jug« (612. mornarički artiljerijski divizion — MAA) imala je u svome sastavu 4, 5. i 6. bateriju, sa ukupno 9 art. oruđa. Podgrupa »Sjever« (949. armijski obalski artiljerijski divizion) imala je 15, 16, 17. i 17 (a) bateriju, sa 17 oruđa. Baterije su bile na vatrenim položajima u Cavtatu, Šipanu, Lapadu, Lokrumu i Dubrovniku. Opširnije o tome vidi Arhiv VII: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 29. septembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 1126—1130), ratni dnevnik komandanta Jadrana — Kriegstagebuch des kommandierenden Admiral Adria — za vrijeme od 16. do 31. oktobra 1944 (mikrofilm London M-1, str. 8, 12, 13, 17, 18, 23, 24, 27, 29. i str. 2. i 8. zaključaka za oktobar), ratni dnevnik komandanta za južnu Dalmaciju — Kriegstagebuch des Seekommandanten Süddalmatien — za vrijeme od 6. do 15. juna i za avgust 1944 (mikrofilm London M-2, str. 6, 8, 9. i 78). U ovome smislu treba dopuniti podatke o neprijatelju u Dubrovniku iznijete u dok. br. 41 (objašnjenju 2) 34. knj. V toma.

[3] Neposredno prije oslobođenja Bileće, 2. oktobra 1944, u njoj su se nalazili četnici Bilećke četničke brigade sa dijelom četnika iz Gatačke i Nevesinjske brigade (vidi dok. br. 9).

[4] Riječ je o privremenim neprijateljstvima između četnika i Nijemaca, koja su u Hercegovini izbila u drugoj polovini septembra (vidi knj. 29, dok. br. 94 i 117).

prelazi u N.O.V., dok vojvode i zlikovci traže spas u bjekstvu u Bosnu, ili se skrivajući po škripovima u Hercegovini. Njihov tobožnji napad na okupatora doživio je potpun neuspjeh, te razbijene kod Trebinja[5] teže da se prebace u sjevernu Hercegovinu i Bosnu izbjegavajući svaku borbu ne bi li kako sačuvali borce. Međutim moral i ove grupe sastavljene od Bosanaca, Sandžaklija i Hercegovaca, potpuno je opao i masa je napustila vođe prelazeći masovno na našu stranu, stupajući u redove N.O. vojske.

Ustaške bande skupa sa okupatorom drže se u garnizonima,[6] ali kada okupator napušta gradove, ove bande bježe stopu u stopu za njima davajući odstupnicu. Nastupanjem naše vojske u gonjenju okupatora hrvatske mase bježe, ali ubrzo uviđaju naš stav i vraćaju se svojim domovima. Hrvatske mase ustaških sela, naročito na prostoru Čapljina — Ljubuški — Mostar, zavedene ustaškom propagandom, i ako uviđaju da okupator napušta našu zemlju, ipak se još uvijek daju mobilisati od ustaških zlikovaca, pod čijom komandom se bore protiv nas. Ipak se općenito osjeća politička kapitulacija ustaša i u ovim dijelovima Hercegovine, koji su dali najveći broj zlikovaca.

b. — *Kod nas:*

Naša brigada brojala je u početku ovog mjeseca prosječno po bataljonu oko 100 boraca, što znači 4 bataljona, 400 boraca. Padom Bileće brigada je rapidno rasla pridolaskom novih boraca iz četničkih redova, tako da nam bataljoni sada broje prosječno po 230 boraca. Ovo osim omladinske čete od 60 boraca, izviđačkog voda od 23 borca i pomoćnog osoblja u ustanovama oko štaba brigade. Naoružanje naših bataljona bilo je po bataljonu po jedan teški bacač, po 1 teška »Breda« i po 13 puškomitraljeza sa dovoljnim brojem granata i metaka. (1 teški bacač nije u upotrebi, a do pada Bileće oskudijevalo se u bacačkim granatama). Pušaka smo imali dovoljan broj.

Moral i borbenost boraca je na visini, jedino što pridolaskom novih boraca osjeća se pomanjkanje borbenog iskustva. Sa odjećom i obućom do pada Dubrovnika stajalo se vrlo loše. Padom Dubrovnika uspjeli smo od zaplijenjene spreme isko-

---

[5] Napad četnika na Nijemce u Trebinju u septembru 1944. nije uspio (vidi knj. 29, dok. br. 117). Jedinice Južnohercegovačke operativne NOU grupe i 2. proleterske (dalmatinske) brigade Primorske operativne grupe oslobodile su Trebinje 6. oktobra 1944, razbivši Nijemce i četnike (vidi dok. br. 76 i Arhiv VII, reg. br. 12-3, k. 846: operacijski dnevnik 2. proleterske — dalmatinske — brigade).

[6] Na području Hercegovine u to vrijeme nalazili su se domobranski 2. gorski zdrug (vidi dok. br. 146, 154, 155 i 156) i dijelovi 9. posadnog zdruga (vidi dok. br. 161) i 6. i 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 157).

ristiti dobar dio i sada je u tom pogledu stanje osrednje. Hrana je bila dobra i obilna, a nabavljala se rekvizicijom od naroda, kao i u posljednje vrijeme od zaplijenjene hrane od okupatora.

Vrijeme, kao atmosferski faktor, pretežno lijepo, a pred konac mjeseca ima i dosta kiše. Veza se održavala kuririma i preko radio-stanice i zadovoljavala je.

c. — *Kod susjeda:*

X. Herceg. N.O.U. brigada sadejstvovala je u napadu i likvidaciji Bileće.[7] U isto vrijeme pravac prema Trebinju zatvarala je Južno Herceg. N. O. Op. grupa.[8] Nakon likvidacije Trebinja, XIII Herceg. N.O.U. brigada dejstvovala je prema Zavali — Hutovu i dalje. II. Dalmatinska prolet. N.O.U. brigada nalazila se na prostoru Konavlja,[9] a grupa bataljona[10] II. dalm. prolet. N.O.U. brigade nalazila se na prostoru Bobani i prema Rijeci dubrovačkoj.

2. — TOK OPERACIJA:

1. do 2. oktobra 1944. god:

Nastavak borbe oko likvidacije četničkog uporišta u Bileći. Mijenjamo taktiku upotrebe artiljerije koja nam je pridata privlačeći topove na odstojanje od 500 metara i gađajući neposredno u otvore na bunkerima. Efekat je bio potpun. Postepeno smo ovlađivali pojedinim bunkerima i na koncu jurišem 2. oktobra pred veče slomili otpor bandi. U daljem gonjenju bande su raspršene na sve strane bježeći neorganizovano kud ko zna. Grupice su uništavane, predavale se ili su zarobljavane. U gonjenju smo izbili na liniju Orah — Matijevina — Skrobotno. U samom gradu Bileći izginulo je preko 100 četnika. Naši gubitci su relativno vrlo mali.

3. do 4. oktobra 1944. god.:

Odmaramo bataljone i vršimo mobilizaciju na prostoru Panik — Orah — Skrobotno — Brani do, čisteći ujedno teren od preostalih grupica razbijenih bandi.

5. oktobra 1944. god.:

Prema naređenju štaba divizije prebacujemo dva naša bataljona preko Arslanagić Mosta i ž. st. Trebinje na prostor Duži radi zatvaranja pravca Dubrovnik — Trebinje, dok Južna gru-

[7] Opširnije o dejstvima 10. hercegovačke NOU brigade pri zauzimanju Bileće vidi dok. br. 9 i 84.

[8] Vidi dok. br. 76.

[9] Opširnije o dejstvima 2. proleterske (dalmatinske) brigade u to vrijeme vidi dok. br. 84.

[10] Riječ je o 2. i 5. bataljonu (vidi knj. 29, dok. br. 76, objašnjenje 6).

pa[11] i dijelovi II. dalm. prolet. N.O.U. brigade napadaju okupatorski garnizon u Trebinju. Dva naša bataljona prebačena su preko Ljubomira — Zagore radi razbijanja četničkih bandi koje su uspjele probiti se od Bobana preko Trebinjske šume ka Zagori — Lubinju.[12] Dva bataljona na Dužima susreću jednu švapsku kolonu i razbijaju je goneći ostatke prema Dubrovniku. Druga dva bataljona uspješno razbijaju i gone četničke bande, koje bježe prema sjevernoj Hercegovini.

6. do 11. oktobra 1944. god.:

Brigada sa dva svoja bataljona zatvara pravac Dubrovnik — Trebinje držeći položaje na prostoru s. Orašje — Bobovište. Okupator drži Drijen — Ivanicu i ne vrši ispade prema nama osim upućivanja patrola, koje sačekivamo i razbijamo. Dva druga naša bataljona nalaze se za ovo vrijeme na prostoru Ljubinje — Stolac, gdje uspješno gone i razbijaju četničke bande.

12. do 15. oktobra 1944. god.:

12. oktobra vraćaju se u sastav brigade naš »2« i »4« sa prostora Ljubinja i preuzimaju zatvaranje pravca Dubrovnik — Hum. Neprijatelj od Dubrovnika ne pokušava sa ispadima prema nama. Pojačali smo obavještajnu službu prema Dubrovniku — Rijeci — Zatonu. 14. oktobra na prostor Dživar — Poljice stiže X. Herc. N.O.U.. brigada.[13] Stižu vijesti da okupator postepeno evakuiše Dubrovnik prema Slanom — Metkoviću.

16. do 19. oktobar 1944. god.:

16. oktobra, na veče, u zajednici sa X. Herceg. N.O.U. brigadom izvršili smo napad na neprijateljska uporišta Rupni Do — Drijen — Ivanica — Vraštica.[14] Naš »4« smo uputili da dejstvuje prema Zatonu — Mokošici i postavi zasjede neprijatelju u slučaju bjekstva iz Dubrovnika. U prvom naletu uspjevamo ovladati sa Drijenom. Ivanica se uporno brani do 18. oktobra do 10 časova, kada na juriš uspijevamo ovladati sa ovim neprijateljskim uporištem, nastavljajući odmah dalje gonjenje neprijatelja prema Dubrovniku. U toku noći zajednički sa X. brigadom upadamo u Dubrovnik i Rijeku.[15] Nijemci u paničnom bjekstvu pokušavaju se izvući ka Zatonu — Slanom, ali bivaju

[11] Riječ je o Južnohercegovačkoj operativnoj grupi 29. NOU divizije (vidi dok. br. 76).

[12] Četnici su se probili preko položaja grupe bataljona 2. proleterske (dalmatinske) brigade u pravcu Ljubinja. U borbi sa tim bataljonima te grupe četnici su imali oko 40 mrtvih, dok su 2. i 5. bataljon imali 3 mrtva i 3 ranjena (vidi dok. br. 76 i 84; Arhiv VII, reg. br. 12/66-3, k. 846: operacijski dnevnik 2. proleterske — dalmatinske — brigade).

[13] Vidi dok. br. 84, dio izvještaja za 14. i 15. oktobar.

[14] Vidi dok. br. 84 i tom V, knj. 34, dok. br. 47.

[15] Odnosi se na Rijeku Dubrovačku. Opširnije o ulasku u to mjesto i u Dubrovnik vidi dok. br. 84.

razbijeni od našeg »2« na Komolcu i od »4« na Mokošici. Okupator je pretrpio velike gubitke u ljudstvu i materijalu. U toku dana 19. X čistili smo preostatke pojedinih neprijateljskih grupica na prostoru Rijeke i privodili zarobljenike. Zaplijenjeno je nekoliko topova raznog kalibra i mnogo motornih vozila, kao i velika količina razne municije, granata i ostale vojničke spreme.

20. i 21. oktobra 1944. god.:

Brigada na odmoru na prostoru Dubrovnik — Komolac — Mokošica — Uskoplje, prikupljajući plijen.

22., 23. i 24. oktobra 1944:

Brigada sa 3 bataljona u pokretu pravcem Dubrovnik — Slano — Duži — Hutovo i dalje na prostor Kolojan — Dobranja — Mramor u cilju smjenjivanja XIII. Herceg. N.O.U. brigade na tom prostoru. Naš »4«, prema naređenju štaba divizije, uputili smo u Trebinje, gdje treba da posluži kao divizijska rezerva. Pokret je izvršen kroz oslobođenu teritoriju.[16]

25. oktobra 1944. god:

Držanje položaja prema neprijatelju koji se nalazi duž komunikacije Metković — Krupa. Borbe nijesmo imali.

26. oktobra 1944. god.:

Okupator noću napušta u tajnosti Metković i povlači se dalje prema Čapljini — Domanovićima. Naši bataljoni u jutro upadaju u Metković i produžuju odmah dalje pravcem Gabela — Čapljina, goneći okupatora u stopu, ovlađujući sa Gabelom i Čapljinom, kao i Tasovčićima.[17]

---

[16] Bliže o tome pokretu, upućivanju 4. bataljona u Trebinje i smjenjivanju 13. hercegovačke NOU brigade vidi dok. br. 45, 65. i 76.

[17] Poslije oslobođenja Dubrovnika, dolinom Neretve, preko Metkovića i Čapljine, prema Mostaru povlačili su se: Borbena grupa »Fišer« — »Fischer« (razbijeni dijelovi 1. i 3. bataljona 369. puka i 369. pionirski bataljon 369. legionarske divizije, a 2. bataljon ovoga puka nalazio se u rejonu Duvna), Borbena grupa »Beker« — »Becker« (dijelovi Štaba 370. puka 369. legionarske divizije, ostaci 1. bataljona 370. puka, čiji je komandant u to vrijeme bio major Beker, i 2—3 tenka), ostaci Artiljerijske grupe obalske artiljerije, ljudstvo sa područja Slano (dijelovi baterije Mornaričke pješadije i Komande južne Dalmacije — oko 1000 ljudi), koje se u rejonu Metkovića priključilo Borbenoj grupi »Beker«. U vezi sa priključenjem ljudstva izbjeglog sa sektora Dubrovnik — Ston, Franc Šraml (»Hrvatsko ratište«, str. 105), između ostalog, navodi slijedeće:

»23.10. Štab divizije: Broju 420 ranjenika poslednjih dana priključilo se daljih 120. — Danas u Metković cijeloga dana pristižu velike mase vojnika koji odstupaju iz Dubrovnika, preko hiljadu. Kiša neprekidno pada. Poručnik Adler«.

U ratnom dnevniku komandanta Jadrana za drugu polovinu oktobra 1944. iznosi se podatak da je sa juga 27. oktobra u Mostar došao i Bataljon mornaričke pješadije »Vahtel« (Marine-Schützen-Bataillon »Wachtel«), jačine oko 700 ljudi (vidi Arhiv VII, mikrofilm reg. br, Lon-

27., 28., 29., 30. i 31. oktobra 1944.

Odbijanje kontranapada Nijemaca i ustaša od pravca Domanovića i Ljubuškog. 28. oktobra pred zoru okupator napušta pod našim pritiskom i pritiskom XIII Herceg. N.O.U. brigade Domanoviće.[18] Pravac prema Mostaru tada preuzima XIII. brigada, dok mi prebacujemo sve naše snage s desnu stranu Neretve, dejstvujući ofanzivno prema Ljubuškom — Čitluku. 28. oktobra razbijamo u kontranapadu ustaške bande koje pokušavaju da nas odbace iz Čapljine.[19] 29. oktobra Južno Dalmatinski partizanski odredi ovlađuju sa Ljubuškim.[20] Mi 30. i 31. odbijamo jake neprijateljske napade na naše položaje na prostoru Međugorja.[21] U kontranapadu razbijamo neprijatelja, koji uporno i dalje napada. Mi čvrsto držimo naše položaje i neprijatelju nanosimo gubitke.

III. GUBITCI I PLIJEN:

a. — *Neprijateljski:*

Nijemaca: mrtvih 113, ranjenih oko 80, zarobljenih 125.
Četnika: 80 mrtvih, ranjenih oko 20, zarobljenih 50.
Ustaša: mrtvih 29, ranjenih 40.

---

don M-1, str. 57). Opširnije o tome, o borbama u dolini Neretve u to vrijeme i o zauzimanju Metkovića, Gabele, Čapljine i Tašovčića vidi dok. br. 76, 150; Arhiv VII: operacijski dnevnik 29. NOU divizije (reg. br. 7/143-8, k. 1143/A), ratne dnevnike Operativnog odjeljenja Grupe armija »F« (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 245—260) i komandanta Jadrana (mikrofilm, reg. br. London M-1, dio dnevnika za vrijeme od 15. do 31. oktobra 1944, str. 33 i 57), izvještaje Grupe armija »F« od 22, 23, 24, 25, 26. i 27. oktobra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 615, 620—622, 647—650, 662—663, 669—670, 684—687 i 698—700).

[18] Vidi dok. br. 76.

[19] Prema izvještaju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 29. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 33-5, k. 1151/I) napad je izvršen na brigadne položaje Ljubuški—Čitluk. U protivnapadu neprijatelj je odbačen na polazne položaje i pri tome je imao 14 mrtvih i više ranjenih. Zaplijenjeno je 11 pušaka i 2 pištolja. Brigada je na tome sektoru ostvarila vezu sa Neretljanskim NOP odredom Grupe južnodalmatinskih NOP odreda, a vezu sa Zapadnohercegovačkim NOP odredom nije uspostavila (ovaj odred je u novembru stavljen pod komandu te brigade — vidi dok. br. 120, objašnjenje 9). U širem rejonu Čapljine se u to vrijeme, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 28. oktobra 1944, nalazila Borbena grupa »Fišer« (vidi mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimak br. 715—717).

[20] Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba Grupe južnodalmatinskih NOP odreda od 28. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 32-12, k. 1603/A).

[21] Prema izvještaju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 31. oktobra 1944, taj napad je izvršilo oko 1.000 ustaša. Borba je trajala cio dan. Neprijatelj je imao 14 mrtvih i više ranjenih, dok je 12. hercegovačka brigada imala 3 mrtva i 4 ranjena (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/146-8, k. 1143/A).

b. — *Naši:*

Poginulih: 6 drugova.[22]

Ranjenih: 19 drugova (pretežno lakše).

c. — *Zaplijenjeno:*

3 teška bacača 81 mm, 3 teška mitraljeza Švarcloze, 1 protivavionski mitraljez, 10 puškomitraljeza, 50.000 raznih metaka, 43 puške, 1 dogled, 2 mašinke, 9 pištolja, 2 mala bacača, 100 bombi za mali bacač, 200 raznih ručnih bombi, 100 mina za teški bacač, 3 protivavionska topa (Flaka), 3 brdska topa, mnogo hrane i ostale spreme, od čega 20 vagona žita.

IV. IMENA NAŠIH RUKOVODILACA:

Komandant brigade, major Milinko Okilievć, zamjenik komandanta, major Ljubo Miljanović (od 10.X na višem of. kursu), polit. komesar drug major Jozo Bakrač (na dužnosti od 12. X), pomoćnik komesara, kapetan Franc Novak, i načelnik štaba, kapetan Franjo Tomaić.

Štab I. bataljona: Komandant, kapetan Spaso Belović, zamj. komandanta, potporučnik, Petar Mandić, polit. komesar kapetan Ilija Ćuk, pomoćnik komesara Risto Mihić.

Štab 2. bataljona: Komandant, poručnik Petar Kapor, zamjenik komandanta, poručnik Bojo Kurilić, polit. komesar kapetan Vule Sredanović, pomoćnik komesara Jefto Masleša.

Štab 3. bataljona: Komandant, potporučnik Luka Anđelić (od 10. X. na višem of. kursu), zamj. komandanta potporučnik Danilo Nenadić, polit. komesar kapetan Mlad. Sikimić, pomoćnik pol. komesara, poručnik Blagoje Domazet.

Štab 4. bataljona: Komandant, kapetan Vojin Vujović, zamjenik komandanta potporučnik Sava Nastić, polit. komesar, kapetan Luka Ratković, pomoćnik komesara poručnik Branko Ijačić.

V. IMENA NEPRIJATELJSKIH RUKOVODILACA:

Svi rukovodioci 369. t. zv. »Vražje« njemačke divizije. Imena nepoznata.[23]

Četnički: Aleksa Kisić, Špiro Babić, Miloš Kureš, i druga poznata imena vođa hercegovačkih izdajnika.

Ustaških: Ivanković iz Čapljine, Dane Miloš iz Ljubuškog i svi rukovodioci 9. i 6. t. zv. djelatnog stajaćeg ustaškog zdruga.

[22] Broj 6 je napisan preko precrtanog broja 12.

[23] O imenima starješina 369. legionarske divizije vidi Franc Šraml, navedeno dijelo, str. 92.

VI. ZAKLJUČAK:

Naša brigada je u toku mjeseca oktobra izvršila sa uspjehom sve pred nju postavljene zadatke. Neprijatelj, okupator i njegove sluge — domaći izdajnici, imali su velike gubitke, dok su naši gubitci bili vrlo mali. Brigada—ljudstvo nije oskudijevalo u ničem, osim u odijelu i obući, što se je također nadoknadilo upadom našim u Dubrovnik. Hrana je zadovoljavala i bila je obilna.

Obzirom na masovni priliv novih boraca osjeća se nedostatak u vojničkoj sposobnosti boraca. Potrebno bi bilo više vremena za obuku mladog ljudstva, naročito onog koje još nije služilo nikakvu vojsku. Politička svijest boraca prosječno ne zadovoljava. I na tom polju treba mnogo raditi, ali nedostaje vremena uslijed neprekidnih borbi. Ipak, i pored toga nijesu se dešavale neke veće greške.

Svi rukovodioci pokazali su se na visini i sposobni su da komanduju svojim jedinicama, jedino što će trebati proteći stanovito vrijeme dok se niži rukovodioci malo ne sažive sa rukovođenjem povećanim jedinicama. Ovo se naročito odnosi na vodnike i desetare. Biće potrebno podijeliti čete što prije u 3 voda, a vodove u 3 desetine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab:

Polit. komesar, major: **Jozo Bakrač**

Načelnik, kapetan: **Franjo Tomaić**

Komandant, major: **Milinko Okiljević**

Prilog:
Zapovijest,[24] pregled brojnog stanja
i naoružanja, spisak gubitaka, promjene
kod oficira i podoficira.

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
O. pov. *Broj 934*
Dana 9. XI. 1944. g.
Trebinje

[24] Vidi Arhiv VII, reg. br. 11/3-6, 11/4-6, 11/5-6, 11/6-6, 11/7-6, 11/8-6, 11/9-6 i 11/10-6 (zapovijesti od 3, 4, 10, 16, 21, 23, 25. i 28. oktobra 1944).

BR. 71.

UPUTSTVO ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 7. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA O UNAPREĐENJU IZVIĐAČKE SLUŽBE[1]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Pov. *Br. 10/5*
Dne *7. XI 1944 g.*

Koncept

ŠTABU IV, X, XXXIX I SREDBOS. DIVIZIJE[2]

Naša izviđačka služba svakim danom poprima sve širi karakter i zadaci naših izviđačkih četa postaju sve složeniji.

U vezi toga naše izviđačke čete sa sadašnjim brojnim stanjem neće moći u potpunosti zadovoljiti zadatcima koji se pred njih budu postavljali.

Imajući u vidu širinu predstojećih operacija naših jedinica, kao i teren na kome će se ove operacije izvoditi, možemo zaključiti da će izviđačka služba po pitanju prikupljanja podataka o neprijatelju biti važan faktor za pravilno i pravovremeno donošenje operativnih odluka štabova.

U vezi napred navedenog brojna stanja naših izviđačkih četa trebaće povećati tako, da svako izviđačko odeljenje broji deset boraca naoružanih sa po jednim puškomitraljezom, pet strojnica i ostalo puškama.

U tom slučaju brojno stanje izviđačke čete treba da bude umjesto 32 vojnika — kako je to po ranijoj formaciji predviđeno[3] — 52 vojnika, uračunavajući komandira i komesara čete.

Osposobljavanju i obuci izviđačkih četa posvetiti naročitu pažnju i u što kraćem roku ih osposobiti za najteže i najkomplikovanije zadatke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,
Došen

Zamj. komandanta,
pukovnik,
Karanović

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26-3, k. 458/A.

[2] Broj, datum, riječ »Koncept« i naslov dopisani su zelenim mastilom.

[3] Bliže o toj formaciji vidi Arhiv VII, reg. br. 38-3, k. 458/A: organizaciju izviđačke službe u jedinicama 5. korpusa NOVJ.

ŠTABU XVI.KRAJIŠKE BRIGADE.-

II

U vezi naredjenja štaba Korpusa,Vaša brigada odilazi iz sastava XXXIX Divizije i stavlja se na raspoloženje Odjeljenju OZNE za Bosnu i Hercegovinu.U vezi predhodnog naredjujem:

1.-Sa Brigadom odilazi sav komandni/ kadar uključujući tu ljudstvo iz brigade koje se sada nalazi na desetarskom kursu.

2.-Svi stari i provjereni borci iz sektora Drvara,Petrovca, Grahova,Sajkovića,Glamoča,Ključa i Podgrmeča.

3.-Svi mladji borci koji su se za vrijeme boravka u Vašoj brigadi pokazali kao dobri,disciplinovani,odani i politički svijesni.

4.-Svo ostalo borce koji su novomobilisani,ranije bili u domobranskim ili četničkim jedinicama trebate iz svih jedinica izdvojiti,jer isti izlaze iz sastava Vaše brigade.

Ljudstvo koje se izdvoji iz štaba brigade ima se uputiti i to :

a)300/tristo/ domobrana uputiti u 15 Krajišku brigadu sa sa puškama.

b)Preostale domobrane inovomobilisane vojnike uputiti štabu Divizije.

d)Brigada sa sobom nosi sve automatsko oružje i dva teška bacača mina,a ostale teške bacače mina uputiti sa ljudstvom štabu Divizije. d)Topove u koliko je domobranske posluge,uputiti su istom ovom štabu a u koliko su partizani uputiti same topove.

Izdvajanje /diferenj./ ljudstva iz jedinica Vaše brigade izvršiti odmah po prijemu ovog naredjenja.

II.

Po izvršenom izdvajanju i upućivanju ljudstva i oružja u odredjenom pravcu,sa brigadom izvršiti pokret i konc ntrisati je u Gornjem Ponjevnu u zaseoku Krbići,Jović i Kudre,na kojoj prostoriji ima biti 8.XI.1944 god. do 16 sati.Po dolasku na navedenu prostoriju dobićete daljnji zadatak.

-Domobrane koji se upućuju u 15 brigadu uputiti sa svojim sprovodnicima.

Ljudstfo koje se nalazi na desetarskom kursu odmah pozvati da se uputi u sastav svoje brigade.

Potvrdite prijem ovog naredjenja.

Smrt fašizmu !- Sloboda narodu !

Politički komesar,
p.p u k o v n i k,

K o m a n d a n t,
p u k o v n i k ,

P.S. Ljudstvo na podoficirskom kursu ostaje i dalje na kursu.

Fotokopija dokumenta br. 72

BR. 72

NAREĐENJE ŠTABA 39. NOU DIVIZIJE OD 7. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 16. KRAJIŠKE BRIGADE DA SE S ČITAVIM RUKOVODEĆIM KADROM BRIGADE I BORAČKIM SASTAVOM, PREKALJENIM U OSLOBODILAČKOJ BORBI, STAVI NA RASPOLAGANJE ODELJENJU ZA ZAŠTITU NARODA BOSNE I HERCEGOVINE[1]

ŠTAB
39. DIVIZIJE
5. KORPUSA NOVJ
Str. pov. Br. 542
7. XI 1944.

ŠTABU XVI KRAJIŠKE BRIGADE. —

II

U vezi naređenja Štaba Korpusa,[2] Vaša brigada odlazi iz sastava XXXIX Divizije i stavlja se na raspoloženje Odelenju OZNE za Bosnu i Hercegovinu.[3] U vezi prednjeg naređujemo:

1. — Sa Brigadom odilazi sav komandni kadar uključujući tu i ljudstvo iz brigade koje se sada nalazi na desetarskom kursu.

2. — Svi stari i provjereni borci sa sektora Drvara, Petrovca, Grahova, Sajkovića, Glamoča, Ključa i Podgrmeča.

3. — Svi mladi borci koji su se za vrijeme boravka u Vašoj brigadi pokazali kao dobri, disciplinovani, odani i politički svjesni.

4. — Sve ostale borce koji su novomobilisani, ranije bili u domobranskim ili četničkim jedinicama trebate iz svih jedinica izdvojiti, jer isti izlaze iz sastava Vaše brigade.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14-3, k. 1265.

[2] Odnosi se na naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 3. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 19-18, k. 459/A). U njemu, između ostalog, piše: »Vrhovni štab NOV i POJ naredio je da se jedinice Narodne zaštite pojačaju brojno. U vezi ovoga Štab korpusa odlučio je slijedeće:
1. — Za popunu jedinica OZNE daće i to:
a) IV divizija — 250 boraca;
b) X divizija — 250 boraca;
v) XXXIX divizija — kompletnu XVI brigadu i
g) Srednjobosanska divizija — 100 boraca...«

[3] Brigada je ušla u sastav 1. brigade 3. divizije Korpusa narodne odbrane Jugoslavije (vidi knj. 27, dok. br. 126).

Ljudstvo koje se izdvoji iz Štaba brigade ima se uputiti i to:

a) 300 (trista) domobrana uputiti u 15 Krajišku brigadu sa puškama.

b) Preostale domobrane i novomobilisane vojnike uputiti Štabu Divizije.

c) Brigada sa sobom nosi sve automatsko oružje i dva teška bacača mina, a ostale teške bacače mina uputiti sa ljudstvom štabu Divizije.

d) Topove, u koliko je domobranska posluga, uputiti sa istom ovom Štabu, a u koliko su partizani uputiti same topove.

Izdvajanje (čišćenje) ljudstva iz jedinica Vaše brigade izvršiti odmah po primitku ovog naređenja.

II

Po izvršenom izdvajanju i upućivanju ljudstva i oružja u određenom pravcu, sa brigadom izvršiti pokret i koncentrisati je u Gornjem Pervanu u zaseoke Škrbiće, Joviće i Kudru, na kojoj prostoriji ima biti 8. XI 1944. god. do 16 sati. Po dolasku na navedenu prostoriju dobićete daljnji zadatak.

— Domobrane koji se upućuju u 15 brigadu uputiti sa svojim sprovodnicima.

Ljudstvo koje se nalazi na desetarskom kursu odmah pozvati da se uputi u sastav svoje brigade.

Potvrdite prijem ovog Naređenja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
ppukovnik
Vojo Stupar

Komandant,
pukovnik,
Vojo Todorović

P. S. Ljudstvo na podoficirskom kursu ostaje i dalje na kursu.

BR. 73

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KORPUSA OD 8. NOVEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U AVGUSTU NA PODRUČJU SREDNJE I ZAPADNE BOSNE[1]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. Pov. Op. Br. 218
Dne 8/XI 1944. g.

Mjesečni operacijski
izvještaj — dostavlja

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Dostavlja se mjesečni izvještaj o akcijama jedinica ovog korpusa u augustu mjesecu.

1.VIII.1944 g. *Snage IV divizije*, na cesti između Bos. Novog i Rudice sačekale su jedna kola sa 5 domobrana.[2] Zarobljena su 3 domobrana. Naši gubitci 1 ranjen. Plijen 2 puške, 1 strojnica, 140 metaka za strojnicu i 3 konja.

U Novskoj planini jedna naša patrola ubila je 1 četnika.

Snage XXXIX divizije, napale su neprijateljsko uporište Crvljivicu. Napad nije uspio. Neprijatelju su nanešeni osjetni gubitci.[3] Naši gubitci: 4 mrtva i 15 ranjenih. Plijen: 3 konja.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, odbijajući neprijateljski ispad iz Obodnika ubile su 10 ustaša, među kojima jednog bojnika koji je kasnije podlegao zadobivenim ranama.[4]

Na prostoru Dubrava u borbi sa četnicima ubijeno je 25, a ranjeno 17 četnika. Naši gubitci: 4 mrtva i 31 ranjen. Plijena nije bilo.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14-2, k. 458.

[2] Opširnije o tome i o dejstvima 4. NOU divizije u avgustu vidi knj. 29, dok. br. 51.

[3] Detaljnije o tome i o borbama 39. NOU divizije u avgustu vidi knj. 29, dok. br. 40.

[4] Opširnije o tome i o njenim dejstvima u avgustu vidi knj. 28, dok. br. 56 i 115.

Kod Ukriničke crkve[5] neprijatelj vođen po četnicima iznenada je napao jednu četu I bataljona XIV brigade. Nakon kraće borbe naši su odstupili. Gubitci neprijatelja nepoznati. Naši gubitci: 4 zarobljena i 3 ranjena.

2.VIII.1944 g. *Snage IV divizije,* u napadu na neprijateljsko uporište na Bos. Petrovac ubile su 37 a ranile 65 neprijateljskih vojnika. Napad nije uspio. Naši gubitci: 5 mrtvih i 67 ranjenih. Plijen: 1 p. mitraljez, 5 pušaka i 2 pištolja.

U napadu na neprijateljsko uporište Gorjevac, Ripački klanac i Mrkića Brijeg[6] ubijeno je 61 a ranjeno 50 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 13 mrtvih i 40 ranjenih.

U napadu na neprijateljsko uporište u Vrtoču, ubijeno je 7 a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 9 mrtvih i 20 ranjenih. Plijena nije bilo.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, napale su neprijatelja koji se je bio utvrdio na liniji Hrvačani — Vrbanjci. Neprijatelj je bio odbačen ka Kotor Varošu. Ubijena su 4 a zarobljeno 1 i ranjeno 6 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 1 mrtav. Plijena nije bilo.

Snage *XXXIX divizije,* u napadu na neprijateljsko uporište Bos. Petrovac ubile su 26 a ranile preko 50 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 6 mrtvih i 38 ranjenih.

Kod Han Kola u manjem sukobu ubijeno je 5, ranjena 4, a zarobljen 1 četnik. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i 200 metaka.

U manjem sukobu kod Oštrelja ubijena su 2 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši gubitci: 1 mrtav. Plijena nije bilo.

Snage Kozarske grupe odreda, spalile su u s. Hrvatska Slabinja 80 metara pšenice koju je neprijatelj bio prikupio.[7]

3.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije,* sačekale su iz zasjede jednu neprijateljsku kolonu na cesti Bihać — Gorjevac. Nakon 6 časovne borbe neprijatelj je

---

[5] Odnosi se na crkvu u s. Ukrinjci.

[6] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na kotu 725, jugoistočno od s. Ripča.

[7] Bliže o tome i dejstvima te grupe u avgustu vidi knj. 28, dok. br. 116.

odbačen u Bihać. Ubijeno je 7 a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 2 mrtva i 5 ranjenih. Plijen: 20.000 puščanih metaka, 40 granata za protivtenkovski top, 1 puška, 1 kola i 2 konja.

Na cesti između Vrtoča i Metle ubijena su iz zasjede 4 a ranjeno 6 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Odbijajući pokušaj neprijateljskog prodora iz Gorjevaca prema Hrgaru, ubijeno je 9 a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa četnicima kod Han Kola ubile su 1 a ranile 2 četnika. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa neprijateljem kod Crvljivice i Oštrelja ubijeno je 8 a ranjeno 7 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Uništena su jedna kola. Plijena nije bilo.

Snage Kozarske Grupe Odreda, na cesti Hrvatska — Bosanska Dubica, digle su u vazduh jedna vojnička kola. Ubijena su 2 neprijateljska vojnika.

4.VIII.1944 g. *Snage X Divizije,* u sukobu sa izviđačkim dijelovima »PE« Divizije, ranile su 5 neprijateljskih vojnika.[8] Naši bez gubitaka.

U manjem sukobu sa četnicima ranjena su 2 četnika.

Snage XXXIX Divizije, napale su iz zasjede kod s. Podgorije grupu četnika. Ubijena su 2 a ranjeno 8, dok je zarobljen 1 četnik. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije, kod Drijena razbile su jednu grupu četnika. Neprijatelj je imao 3 mrtva. Naši bez gubitaka. Plijena 1000 puščanih metaka i 30 šaržera strojničke municije.

Kod sela Vijačana u sukobu sa jednom neprijateljskom kolonom ubijeno je 6 a ranjeno 8 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage Kozarske Grupe Odreda. Potrgale su 8 šina na pruzi Prijedor — Bosanski Novi.

---

[8] **Detaljnije o tome i o dejstvima 10. NOU divizije u avgustu vidi knj. 29, dok. br. 68.**

5.VIII.1944 g. *Snage X Divizije*, u sukobu sa jačom njemačko-ustaškom kolonom kod Donjeg Livanjskog Polja ubile su 10 a ranile 13 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 3 mrtva.

Kod s. Seonice u blizini Ostrošca sačekata je iz zasjede jedna ustaška i jedna domobranska satnija. Ubijen je 1 a ranjeno 8 neprijateljskih vojnika, dok je 1 zarobljen. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX Divizije, sačekale su kod Lisine iz zasjede jednu grupu četnika. Ubijena su 2, ranjena 2 a zarobljen je 1 četnik. Plijen: 4 puške, 1 p. mitraljez i 200 metaka.

6.VIII.1944 g. *Snage X Divizije* izvršile su napad na neprijateljsko uporište Fojnicu, kojeg je branilo 1000 neprijateljskih vojnika »PE« Divizije. Nakon borbe koja je trajala preko cijelog dana naše snage su se morale povući usled nadiranja neprijatelja od Kiseljaka, prema Fojnici. U ovoj akciji ubijeno je 48 a ranjeno 30 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 3 mrtva i 16 ranjenih. Plijen 1 top 105 m/m, 1 tromblon, 2 p. mitraljeza, 3000 metaka i manja količina druge ratne spreme.

U sukobu sa neprijateljskom kolonom koja se kretala od Kiseljaka prema Fojnici ubijeno je 35 a ranjena 54 neprijateljska vojnika. Naši gubitci: 4 mrtva, 2 ranjena i 2 zarobljena. Plijen: 4 puške, 10 bombi i manja količina druge ratne spreme. Oštećen je jedan neprijateljski kamion.

Snage XXXIX Divizije, u sukobu sa neprijateljem kod sela Dragočaja, ubile su 4 a ranile 5 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 2 lakše ranjena. Plijena nije bilo.

7.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije*, odbile su ispad manje neprijateljske kolone koja je krenula od Ljubije ka Staroj Rijeci. Ubijena su 2 a zarobljena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage X Divizije, u manjim sukobima od Konjica i Čardaka ubile su 3 četnika. Plijen: 1 puška i 100 metaka.

U sukobu sa Nijemcima i četnicima kod s. Pakline ranjena su 2 njemačka vojnika. Naši bez gubitaka.

Kod železničke stanice Žubić Polja uništena su 3 vagona i oštećena jedna lokomotiva.

Snage XXXIX Divizije, u manjim sukobima sa četnicima na Manjači ubile su 8, ranile 19 i zarobile 1 četnika. Naši gubitci: 1 ranjen. Plijena nije bilo.

U sukobu sa neprijateljskom izvidnicom kod Trninić Brijega, ranjeno je 5 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 2 ranjena. Plijena nije bilo.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije, u sukobu sa četnicima kod sela Devetine, ubile su 2 a ranile 6 neprijateljskih vojnika.

Snage Kozarske Grupe Odreda, potrgale su 16 šina na pruzi Bosanski Novi — Prijedor.

Snage Glamočkog NOP Odreda, u sukobu sa četnicima kod sela Čardaka ubile su jednog a zarobile 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 3 puške i 350 metaka.

8.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije,* napale su iz zasjede manju neprijateljsku kolonu koja se kretala od Ripača za Pritoku. Ubijeno je 9 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške, 7 šinjela i manja količina druge ratne spreme. Ubijeno je 10 teglećih i 2 jahaća konja.

Železnička pruga između Svodne i Blagaja pokidana je u dužini od 245 metara.

Kod sela Žarkovac dočekata je iz zasjede neprijateljska kolona u jačini od 50 vojnika. Ubijena su 3 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

Snage X Divizije napale su četnike na pravcu Krčevine — Banjer. Neprijatelj je izgubio 4 mrtva i 6 ranjenih i odstupio pred našim snagama. Naš jedan ranjen.

Kod Mliništa na našu zasjedu naišla su 3 četnika. Ubijen je 1 a ranjen 1 četnik. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i 150 metaka.

Snage XXXIX Divizije, u akciji i čišćenju prostora Manjače ubile su 10 a zarobile 2 četnika. Naš jedan lakše ranjen. Plijen: 7 pušaka, 300 metaka i 5 bombi.

Snage Kozarske Grupe Odreda, potrgale su na pruzi Prijedor — Bosanski Novi — Dobrljin 312 metara železničke pruge, sasjekli 22 bandere i skinuli 1500 metara telefonske linije.

Na cesti Dubica — Kostajnica dignuta su u vazduh jedna kola sa ustašama. Neprijatelj je imao nekoliko mrtvih i ranjenih.

9.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije,* iznenadnim napadom zauzele su železničku stanicu Ljeskare na pruzi Prijedor — Ljubija. Od 10 milicionera koji su branili stanicu ubijeno je 8 a zarobljen 1. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 p. mitraljez, 6 pušaka i 1 telefonski aparat.

U sukobu sa neprijateljskom kolonom koja je od Prijedora krenula ka Miljakovcima ranjeno je 10 neprijateljskih vojnika. Naš jedan ranjen. Plijena nije bilo.

Odbijajući ispad kolone od 100 ustaša koja je iz Ljubije krenula ka Briševu ubijena su 3 a ranjeno 8 ustaša. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

U sukobu patrola kod Ljubije ubijen je 1 neprijateljski vojnik, naš jedan lakše ranjen.

Snage X Divizije odbile su napad jedne ustaško-domobranske kolone koja se kretala od Ostrošca ka Seonicama. Ubijena su 3 a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

U napadu na neprijateljsku kolonu od oko 200 vozila koja je pripadala »Brandenburg« Diviziji ubijeno je 30 a ranjeno preko 30 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Uništena su 4 kamiona.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije izvršile su napad na neprijateljsko uporište Sokoline i odbacile neprijatelja iz istog u Kotor Varoš. Ubijeno je 5 a ranjeno 7 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci 1 ranjen.

Između Doboja i Teslića pokidano je 3 km železničke pruge.

10.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* srušile su na železničkoj pruzi Prijedor — Bosanski Novi jedan most dug 6 metara.

Snage X Divizije digle su u vazduh na pruzi Rama — Konjic jedan voz. Uništena je

lokomotiva i 2 vagona. Poginula su 2 i ranjen 1 neprijateljski vojnik.

U sukobu sa neprijateljskom kolonom koja je iz Šuice kretala prema Ravnom, ranjena su 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX Divizije u manjim sukobima sa četnicima u okolici Mrkonjić Grada ubile su 1 i zarobile 1 četnika. Naš 1 ranjen. Plijen: 1 puška i 50 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije ubile su iz zasjede na Čirkin Brdu[9] 2 ustaše. Naši bez gubitaka.

Snage Kozarske Grupe Odreda, u manjem sukobu sa neprijateljem kod Dubice ubile su 4 a ranila 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

11.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* na pruzi Ljubija — Prijedor digle su u vazduh jedan voz. Poginulo je 35 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen. Plijen 6 pušaka, 2 pištolja, 200 metaka.

Snage X Divizije u napadu na domobransku kolonu kod Bradine ubile su 4 a ranile 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Na cesti Livno — Sinj dignut je u vazduh jedan neprijateljski kamion. Poginulo je 15 a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Uništen je 1 kamion sa prikolicom i topom.

Snage XXXIX Divizije u manjim sukobima sa četnicima na prostoru Manjače ubile su 2 a ranile 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i 300 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije u sukobu sa četnicima kod s. Dragojevići ubile su 2 a ranile 3 četnika. Naš 1 ranjen. Plijen: 1 puška i 50 metaka.

12.VIII.1944 g *Snage IV Divizije*, napale su neprijateljsko uporište Raljas kod Ljubije. Neprijatel je odbačen u Ljubiju uz gubitke od 3 mrtva. Naša 2 ranjena. Plijen: 4 puške, 400 metaka i 3 šinjela.

---

[9] i [10] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

U napadu na miliciju kod sela Zecovi ubijena su 4 a ranjena 3 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX Divizije u sukobu sa četnicima kod Manjače ubile su 2 i ranile 3 četnika. Naši gubici: 1 mrtav i 2 ranjena. Plijena nije bilo.

U napadu na neprijateljsku kolonu koja se kretala od Drvara ka Oštrelju ubijeno je 9 a ranjeno 12 neprijateljskih vojnika. Naš jedan ranjen.

Oko 800 četnika napale su u pokretu snage Mrkonjićkog odreda. U borbi ubijena su 3 a ranjeno 5 četnika. Naši gubitci: 2 mrtva i 2 ranjena.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije u sukobu sa četnicima na prostoru Uzlomac planine ubile su jednog a ranile 1 četnika. Plijen: 1 puška i 50 metaka.

Snage Kozarske Grupe Odreda u sukobu sa neprijateljem kod sela Gašići[10] ubile su 10 i ranile 8 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

13.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* ubile su iz zasjede kod sela Gorijevci 3 neprijateljska vojnika a ranile 11. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX Divizije u sukobu sa četnicima kod Han Kola ubile su 8 a ranile 12 četnika. Naši gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije napale su neprijateljska uporišta Jakotinu i Zagrade. Pod pritiskom naših snaga neprijatelj se je povukao. Ubijen je 1 domobranski oficir. Naši bez gubitaka.

14.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* napale su na cesti Bihać — Petrovac jednu neprijateljsku kolonu. Ubijena su 42 neprijateljska vojnika, od kojih je 18 nađeno mrtvih, a ranjeno 12. Naši gubitci: 4 ranjena. Plijen: 29 pušaka, 1 p. mitraljez, 4 pištolja, 11 ručnih bombi, 15 pari cipela, 3000 metaka i ostale ratne spreme.

Na cesti Skočaj — Drenovača dočekata je iz zasjede neprijateljska kolona od 40 kamiona. Ubijeno je 20 a ranjeno 10 neprijateljskih voj-

nika. Naš 1 mrtav i 1 ranjen. Spaljeno je 5 kamiona municije i 6 kamiona spreme i hrane.

Odbijajući napad jedne neprijateljske satnije koja je iz Prijedora krenula prema Palančištu ubijen je 1 a ranjen 1 neprijateljski vojnik. Naš jedan ranjen. Plijena nije bilo.

Snage X Divizije u sukobu sa neprijateljem kod s. Obra ubile su 3 a ranile 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX Divizije, pri pretresu sela Bareva zarobile su 1 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 3 puške, 240 metaka i 3 bombe.

U sukobu sa četnicima na prostoru Dragnić-Podovi, ubijeno je 5 a ranjeno 6 četnika. Naša 2 ranjena.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije kod s. Stanari zarobile su 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i 100 metaka.

15.VIII.1944 g. *Snage X Divizije* napale su ustašku kolonu koja je od Livna kretala ka Glamoču. Ranjena su 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Na pruzi Busovača — Travnik dignut je minom u vazduh 1 voz. Poginulo je 6 a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Uništena je 1 lokomotiva i 3 vagona.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije napale su kod s. Stojkin Brdo[11] manju grupu četnika. Ubijeno je 9 a ranjeno 23 četnika. Plijen: 3 puške i 60 metaka.

Snage Kozarske Grupe Odreda likvidirale su ustaško uporište Bačin kod Dubice. Ubijeno je 20 a ranjeno 30 ustaša. Plijen: 3 puške, 6 pari cipela, 6 šinjela, 6 konja i manja količina ostale ratne spreme. Spaljeno je 3 vagona pšenice i 10 vagona sijena.

Između Blagaja i Bos. Novog potrgano je 240 m. želj. pruge.

U sukobu sa neprijateljem kod s. Gašići ubijeno je 6 a ranjeno 7 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

16.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* dočekale su iz zasjede na cesti Bihać — Petrovac kod s. Lipe jednu

[11] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na Stojičićko brdo, 8 km sjeveroistočno od Prnjavora.

neprijateljsku kolonu. U kraćoj borbi ubijeno je 16, ranjeno 9 a zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Naš 1 mrtav. Plijen: 3 puške, 4 bombe, 1100 metaka i 2 para cipela.

U napadu na jednu ustašku patrolu ubijeno je kod Perišića Zida[12] 3 ustaše a ranjena 4 Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije odbijajući napad jedne grupe četnika kod s. Javorani ubile su 3 a ranile 6 četnika. Naš 1 mrtav i 2 nestala. Izgubljene su 3 puške.

Snage Kozarske Grupe Odreda dočekale su u s. Orovci iz zasjede jednu grupu milicionera. Ubijeno je 8 a ranjeno 14 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 karabina, 2 bombe i 1 par cipela.

17.VIII. 1944 g. *Snage IV Divizije* napale su milicionersko uporište s. Ekiće[13] kod Bos. Novog. Ubijeno je 15 a ranjeno 10 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 6 pušaka, 1500 metaka i 2 konja.

U blizini Prijedora dočekana je iz zasjede jedna grupa četnika. Ubijeno je 6 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 1000 metaka. Na pruzi Prijedor — Ljubija dignut je minom u vazduh 1 voz. Neprijatelj je imao nekoliko mrtvih i ranjenih. Uništena je lokomotiva i 1 vagon.

Kod s. Volara naišlo je na našu zasjedu 8 neprijateljskih vojnika. Ubijeno je 7 a zarobljen 1. Plijen: 1 puška, 1 pištolj i 100 metaka. Naši bez gubitaka.

Između Ravnica i Bos. Novog dočekana je iz zasjede neprijateljska kolona od 50 vojnika. Ubijeno je 7, ranjena 2 a zarobljena 2 neprijateljska vojnika. Naš 1 ranjen. Plijen 1 p. mitraljez, 1 puška, 12 mina, 390 metaka i 8 redenika.

U sukobu sa četnicima kod s. Rakani ubijena su 2 četnika. Naši bez gubitaka.

Snage X Divizije napale su neprijateljsku kolonu koja je iz Duvna kretala u pravcu Šuice. Ubijeno je 6 a ranjeno 12 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav.

---

[12], [13], [14] i [15] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

Snage XXXIX divizije u sukobu sa njemačkom milicijom u Lijevča Polju ubile su 1 a zarobile 4 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 6 pušaka, 120 metaka i 2 bombe.

U napadu na neprijateljsku kolonu kod Oštrelja ubijena su 23 a ranjeno 47 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, odbijajući neprijateljski ispad iz Kotor Varoša u pravcu s. Dubokovca, ubile su 2 a ranile 5 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen.

18.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* u napadu na četnike i miliciju na prostoru s. Ivanjske ubile su 6 a ranile 17 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen.

U manjem sukobu sa četnicima kod Prijedora ubijen je 1 četnik. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 100 metaka.

U napadu na neprijateljsku kolonu koja se je iz Dobrljina kretala u pravcu Strižanskog mosta[14] ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika. Naša 3 ranjena.

Snage Srednjo-Bosanske divizije odbijajući ispad jedne neprijateljske bojne iz Teslića ubile su 2 a ranile 12 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Zaplijenjena je manja količina municije i drugog materijala.

U manjim sukobima sa četnicima kod Klupa, Brusika[15] i Čečave ubijena su 2 a ranjeno 6 četnika. Naš 1 mrtav i 3 ranjena. Plijen: 2 puške, 1 pištolj, 100 metaka i 1 bicikl.

19.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* napale su iz zasjede na cesti Bihać — Petrovac jedan neprijateljski artiljerijski divizion koji se kretao od Tarkovca ka Dubovskom polju. U trosatnoj borbi ubijeno je 129 a ranjeno preko 50 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 3 mrtva, 12 ranjenih i 1 nestao. Plijen: 2500 metaka, 2 konja, 1 sanduk raketli, 20 ručnih bombi, 1 kola, 2 konja i ostale ratne spreme. Ubijeno je 47 konja. Uništene su potpuno 2 haubice, a 2 brdska topa su teže oštećena.

Na cesti između Martina i Bos. Novog sačekana je iz zasjede jedna neprijateljska kolona.

Ubijeno je 5 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage X Divizije u sukobu sa III četničkom brigadom kod Hrbljina ubile su 17 a ranile 20 četnika. Naša 2 mrtva i 1 ranjen. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX Divizije u sukobu sa jednom ustaško-četničkom kolonom koja je od Banjaluke krenula u pravcu Han-Kola ubile su 8 ustaša i 1 četnika. Uništen je 1 t. mitraljez. Plijen: 100 puščanih metaka. Naši bez gubitaka.

U napadu na neprijateljsku kolonu koja je od Drvara kretala u pravcu Oštrelja ubijeno je 7 a ranjeno 15 neprijateljskih vojnika. Naša 3 ranjena. Plijena nije bilo.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije u sedmočasovnoj borbi sa jačim snagama četnika kod s. Devetine ubile su 12 a ranile 18 četnika. Naši gubitci: 4 ranjena i 1 zarobljen.

U sukobu sa jednom četničkom zasjedom kod Kotor-Varoša izgubljen je 1 p. mitraljez. Neprijatelj nije imao gubitaka. Naši gubitci: 1 mrtav, 1 ranjen i 1 zarobljen.

Snage Kozarske Grupe Odreda u manjim sukobima ubile su 6 ustaša. Naši bez gubitaka.

Na našu stranu prešlo je 9 domobranskih oficira iz Bos. Kostajnice i 12 Čerkeza iz Bos. Novog. Sa sobom su donijeli 1 p. mitraljez, 1 šmajser, 1 pištolj i 10 pušaka.

20.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* napale su neprijateljsko uporište Hambarine kod Prijedora. Neprijatelj je odstupio u Prijedor. Plijen: 1 puška.

Snage X Divizije u sukobu sa jačim snagama četnika na prostoru Hrbina ubile su 17 a ranile 20 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 3 mrtva i 12 ranjenih. Plijena nije bilo.

Na cesti Komar — Oborci dočekat je iz zasjede 1 neprijateljski kamion. Ubijena su 2 a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Kamion je uništen. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX Divizije u napadu na četnike na prostoru Manjače ranile su 3 a zarobile 10 četnika. Naš 1 ranjen. Plijen: 12 pušaka i 700 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije kod s. Devetine ubile su 1 a ranile 5 četnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

Izvršen je napad na neprijateljsko uporište Rujevačku Glavu.[16] Neprijatelj je bez borbe odstupio u Kotor Varoš.

Snage Glamočkog NOP Odreda kod s. Škadimovca ranile su 1 četnika. Naši bez gubitaka.

21.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* digle su između Dragotinje i Brežičana minom u vazduh 1 voz. Uništena je lokomotiva i 4 vagona.

Snage X Divizije vršeći prepad na neprijateljsko uporište Ostrožac ubile su 1 a ranile 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Kod s. Crkvine ubijen je 1 četnik.

22.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* ubile su iz zasjede kod s. Rasavci 4 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 p. mitraljez, 2 strojnice, 3 pištolja, 1 karabin, 9 bombi, 100 metaka, 200 metaka za strojnice.

U napadu na neprijateljsku kolonu koja se je od Ljubije kretala ka Briševu ubijena su 3 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage X Divizije digle su na pruzi između Hadžića i Blažuja u vazduh 1 neprijateljski voz. Plijen: 1 p. mitraljez, 2 puške, 1 pištolj i manja količina ostale ratne spreme. Uništena je lokomotiva i 4 vagona.

Snage XXXIX Divizije odbijajući napad jačih četničkih snaga kod s. Konatari ubile su 5 a ranile 6 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 2 ranjena i 3 nestala. Plijena nije bilo.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije odbijajući napad jačih ustaško-četničkih snaga koje su krenule od Kotor-Varoša ka Kiku ubile su 6 a ranile 17 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 1 mrtav, 2 ranjena i 1 nestao. Plijena nije bilo.

23.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* na cesti Prijedor — Ljubija dočekale su iz zasjede kolonu od 13 kola koja se je kretala u pratnji 80 ustaša. Ubijeno je 36 ustaša, među kojima i 1 poručnik. Naša 3 ranjena. Plijen: 1 p. mitraljez, 6 pušaka

[16] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na Rujevsku glavu, 3 km jugoistočno od Kotor-Varoša.

i 2000 metaka. Uništeno je 15 pušaka, 2 p. mitraljeza i 5 kola. Ubijeno je 5 konja.

Kod s. Pošte sačekata je iz zasjede neprijateljska kolona od 30 vojnika. Ubijeno je 5 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX Divizije u sukobima sa četnicima na prostoru Manjače ubile su 3 a ranile 7 četnika. Naša 2 mrtva.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije napale su kod s. Vlaknice jaču grupu četnika. Ubijeno je i ranjeno nekoliko četnika. Naši bez gubitaka. Plijen 1 kuhinja i nešto drugog materijala.

U manjim sukobima sa četnicima na prostoru Lupljanice i Jošavke ubijen je 1 a ranjeno 6 četnika. Naši bez gubitaka.

Želj. pruga Jelah — Teslić porušena je na dužini od 5 kilometara.

Snage Kozarske Grupe odreda pokidale su 24 šine na pruzi Bos. Novi — Kostajnica.

24.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* odbile su ispad jedne ustaške kolone koja je iz Ljubije krenula u pravcu Stare Rijeke. Ranjeno je nekoliko neprijateljskih vojnika.

Snage X Divizije napale su na cesti Komar — Oborci jednu neprijateljsku kolonu od 25 kamiona sa vojskom. Ubijeno je 20 a ranjeno 30 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav i 1 ranjen. Uništeno je 7 kamiona. Plijena nije bilo.

Kod s. Strogojnice neprijatelj je iz zasjede dočekao jedan bataljon XVII brigade. Ranjeno je nekoliko neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 1 mrtav i 2 zarobljena. Izgubljen je 1 p. mitraljez i 2 puške.

Snage XXXIX Divizije u manjim sukobima sa četnicima na prostoru Manjače ubile su 1, ranile 2 i zarobile 1 četnika. Naš 1 mrtav, 2 ranjena i 2 zarobljena.

Na cesti Drvar — Oštrelj napadnuta je jedna neprijateljska kolona. Ubijeno je preko 20 a ranjeno oko 15 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije odbijajući napad jače neprijateljske kolone koja je iz Kotor-Varoša krenula prema Hrvaćanima u borbi

koja je trajala ceo dan ubile su 8 a ranile 12 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 6 ranjenih. Plijena nije bilo.

Kod s. Kamenice odbijen je napad jačih četničkih snaga. Ranjeno je nekoliko četnika. Naš 1 mrtav i 2 ranjena.

25.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* kod s. Doljani ubile su 2 legionara. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 50 metaka.

Snage X Divizije napale su kod s. Kruščice iz zasjede jednu manju neprijateljsku kolonu. Ubijena su 2 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Na sektoru Kujača — Suha Gora, u sukobu sa jačim četničkim, ustaškim i njemačkim snagama, ubijeno je 30 a ranjeno 36 neprijateljskih vojnika. Naša 2 mrtva, 5 ranjenih i 6 zarobljenih. Izgubljen je 1 p. mitraljez i 6 pušaka.

Između Visokog i Lješeva dignut je u vazduh 1 voz. Uništena je 1 lokomotiva i 4 vagona.

Snage XXXIX Divizije napale su iz zasjede na cesti Jajce — Bugojno jednu kolonu od 5 kamiona i 2 borna kola. Ubijeno je 25 a ranjeno 22 neprijateljska vojnika. Naša 2 mrtva i 2 ranjena. Plijen: 1 p. mitraljez, 3 puške, 1 revolver, 15 bombi, 1200 puščanih metaka i ostale ratne spreme. Uništena su 3 kamiona.

Na prostoru Han Kola — Trešnik napadnuta je jedna četničko-legionarska kolona koja se je kretala iz Banjaluke. Ubijeno je 10 legionara i 4 četnika a ranjeno 15 legionara i 5 četnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Na cesti Petrovac — Oštrelj napadnuta je jedna neprijateljska kolona od 250 vojnika. Ubijena su 2 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naša 2 ranjena i 1 nestao.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije odbile su napad jačih četničkih snaga koje su iz Tesliča krenule u pravcu s. Buletići. Ubijeno je 10 a ranjeno 15 četnika. Naša 2 ranjena.

Kod s. Lepenice napadnuta je grupa četnika. Ranjena su 4 četnika. Naša 2 ranjena.

Izvršen je napad na Derventski vodovod. Snage koje su čuvale vodovod protjerane su

uz manje gubitke u Derventu. Vodovod je razoren. Naši bez gubitaka.

Snage Glamočkog NOP Odreda napale su neprijateljsku kolonu koja se od Livna kretala u pravcu Dolca. Ranjena su 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

26.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* odbijajući ispad manje neprijateljske kolone iz Bos. Novog prema Suhači ranile su 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

27.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* napale su iz zasjede kod Blatne jednu neprijateljsku kolonu. Ubijeno je 8 a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen.

Kod s. Ekići dočekata je iz zasjede jedna neprijateljska kolona. Ubijeno je 11 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX divizije izvršile su napad na grupu četnika kod s. Krupa na Vrbasu. Neprijatelj je odstupio bez prihvaćanja borbe. Plijen: 2 puške i 40 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske Divizije u sukobu sa četnicima kod s. Čukovac ubile su 2 a ranile 3 četnika. Naši gubitci: 2 mrtva i 1 ranjen. Plijena nije bilo.

Snage Kozarske Grupe Odreda izvršile su napad na jedan njemački transportni voz na pruzi Dobrljin — Volinjski Most. Ubijeno je 35 a ranjeno preko 20 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 1 mrtav i 10 ranjenih. Uništena su 2 vagona sa vojnicima i materijalom dok su 4 vagona jače oštećena. Plijen: 1 mali bacač i manja količina druge ratne spreme.

Snage Glamočkog NOP Odreda odbijajući napad jačih četničkih snaga, na sektoru Glamočkog Polja, ranile su 3 a ubile 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

28.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* izvršile su demonstrativni napad na neprijateljsko uporište Korita. Ubijeno je 7 a ranjeno 13 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Na cesti između Kamenitog Polja i Vrtoča dočekata je iz zasjede jedna kolona od 40 ne-

prijateljskih vojnika. Ubijeno je 20 a ranjeno 7 neprijateljskih vojnika. Naša 2 ranjena. Plijena nije bilo.

U sukobu patrola kod s. Pejića zarobljen je 1 ustaša.

Snage X Divizije digle su između Reljeva i Semizovca u vazduh jedan neprijateljski voz, a potom izvršile napad na isti. Ubijena su a zarobljena 2 neprijateljska vojnika. Plijen: 2 puške, 100 metaka, 23 bunde i ostale spreme. Uništena je lokomotiva i 18 vagona sa eksplozivom, uljem i žitom. Naši bez gubitaka.

Snage Kozarske Grupe Odreda napale su iz zasjede na cesti Banjaluka — Bos. Gradiška jedan kamion. Ubijena su 4 a zarobljeno 7 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen 1 p. mitraljez, 3 puške, 2 pištolja i 250 metaka. Kamion je spaljen.

Na pruzi Bos. Novi — Sunja dignuta su u vazduh 2 mosta.

29.VIII.1944 g. *Snage Srednjo-Bosanske Divizije,* na prostoru s. Jošavke napale su jaču grupu četnika. Ubijena su 2 a ranjena 4 četnika. Naši bez gubitaka.

Izvršen je napad na neprijateljsko uporište Jelah i bunker Putešić. Napad nije uspio uslijed dolaska neprijatelju pojačanja iz Sivše. Ubijena su 2 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naš 1 mrtav i 1 ranjen. Plijena nije bilo.

30.VIII.1944 g. *Snage XXXIX Divizije* odbijajući napad jačih četničkih snaga na prostoru Han-Kola ubile su 11 a ranile 16 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 3 mrtva i 4 ranjena. Plijen: 1 strojnica, 6 pušaka i 400 metaka.

Snage Kozarske Grupe Odreda u sukobu sa neprijateljem kod s. Čelinac ubile su 8 a ranile 3 neprijat. vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

31.VIII.1944 g. *Snage IV Divizije* u napadu na jednu neprijateljsku satniju koja se je od Otoka kretala u pravcu s. Buševića ubile su 12 a ranile 18 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav i 1 ranjen. Plijena nije bilo.

Minerska grupa i 1 vod Podgrmečkog NOP odreda napadnuti su kod s. Klisine od neprija-

teljske zasjede. Ranjen je jedan neprijateljski vojnik. Naši gubitci: 2 mrtva, 2 ranjena i 1 nestao. Izgubljen je 1 p. mitraljez. Zaplijenjena je 1 puška.

Snage X Divizije vršeći demonstrativni napad na neprijateljsko uporište Ivan Sedlo ubile su 2 a ranile 6 neprijateljskih vojnika. Naša 3 mrtva i 3 ranjena.

Željez. pruga Rama — Prozor pokidana je na dužini od 50 m.

Snage XXXIX Divizije u sukobima sa četnicima na prostoru Manjače i Kotog vrela ubile su 1 a ranile 11 četnika. Naš 1 ranjen. Plijen: 1 p. mitraljez, 4 puške, 300 metaka.

JEDINICE OVOG KORPUSA U TOKU AVGUSTA MJESECA IMALE SU:

138 većih i manjih akcija

1) **gubitci:**	a) neprijateljski	1297 ubijeno 1332 ranjeno 45 zarobljeno
		2674 svega izbačeno iz stroja.
	b) vlastiti	99 poginulih 360 ranjenih 25 nestalih
2) **plijen:**	a) oružje	1 top, 1 laki bacač, 13 p. mitraljeza, 161 puška, 4 strojnice, 16 pištolja, 1 tromblonka, itd.
	b) municija	30.600 puščanih metaka, 81 ručna bomba.
	c) sprema	24 para cipela, 16 šinjela, itd.
	d) ostalog	18 konja, 2 kola.
3) **uništeno:**		21 kamion, 8 lokomotiva, 45 vagona, 8 kola, 8940 m. željez. pruge, 3 mosta, 15 vagona pšenice, 10 vagona sijena, 5 vagona eksploziva, 3 vagona ulja.

4) **zaključci:**

U toku mjeseca avgusta aktivnost snaga ovog korpusa ispoljila se je u glavnom nizu akcija čiji cilj je bio paralisanje neprijateljskog saobraćaja, uništavanje prolaznih kolona kao

i stalno napadanje i uznemiravanje neprijatelja duž svih linija koje je zaposjedao.

Veća akcija u toku mjeseca, napad na Petrovac nije uspjela. Neprijatelj je u odbrani Petrovca pružio naročito žilav otpor. Koncentričnom minobacačkom i artiljerijskom vatrom po unapred reperisanom zemljištu, uspio je da rastroji čela naših klinova i na taj način da ih onesposobi za brzo prodiranje napred. Mjestimične prodore naših manjih snaga u grad uspio je da izoluje napuštajući nekoliko zgrada i bunkera i stvarajući ponovno neprekidan odbranbeni krug pred našim snagama.

Poslije napada na Petrovac snage IV divizije orijentisale su se na stalne napade na neprijateljski saobraćaj duž komunikacije Bihać — Petrovac. Primenjujući taktiku bliskih zasjeda uspjelo se je u nekoliko navrata nanijeti neprijatelju teške gubitke u ljudstvu i materijalu. Ostale snage IV divizije bile su orijentisane na liniju Bihać — Krupa — Novi i Prijedor — Novi.

Snage XXXIX divizije djelovale su na prostoru Manjače gdje je sa uspjehom nastavljeno razbijanje četnika, kao i na liniji Drvar — Oštrelj — Petrovac i Jajce — Donji Vakuf — Bugojno. Na liniji Drvar — Oštrelj — Petrovac neprijatelj je pokazao naročitu aktivnost i na istoj je u nekoliko mahova došlo do žestokih borbi u kojima se je jasno ispoljila upornost neprijatelja, da održi ove saobraćajne veze, kao i težnja da naše snage odbaci sa te linije.

Pred kraj mjeseca nakon napuštanja Drvara i Oštrelja od strane neprijatelja, 16 brigada prebačena je na sektor između Vrbanje i Vrbasa, gdje je odmah počela sa aktivnim djelovanjem protivu četnika. Zauzimanje sektora između Vrbanje i Vrbasa od strane snaga XXXIX divizije doprinijeće lakšem i potpunijem razbijanju četnika kako na tom prostoru, tako i na prostoru Manjače i na taj način stvorene su mogućnosti lakše koordinacije akcija protivu četnika na Manjači i C. Bosni. Obuhvatanjem desne obale Vrbasa, snagama XXXIX divizije, spriječena je dosadašnja praksa i mogućnost četnika, da pod pritiskom naših snaga u Manjači, prebegavaju na sektor između Vrbanje i Vrbasa i obratno.

Uslijed prisustva jačih neprijateljskih snaga na sektoru X divizije bilo je istoj onemogućeno izvođenje većih akcija. Poslije neuspjelog napada na Fojnicu, snage X divizije orijentisale su se na ometanje neprijateljskog saobraćaja, kao i na razbijanje četnika koji su se sa većim snagama pomjerili sa sektora Manjače u pravcu Glamoča.

U centralnoj Bosni nakon odilaska 11 divizije[17] ispoljava se sve veća aktivnost četnika koji su u toku ovog mjeseca izvršili niz napada na naše jedinice. Borba protiv istih apsorbovala je glavni dio aktivnosti novoformirane divizije.[18] Preuzimanjem sektora između Vrbanje i Vrbasa od strane snaga XXXIX divizije stvorene su mogućnosti novoj diviziji nanošenja uspješnih udaraca četnicima u centralnoj Bosni, kao i ozbiljnijih operacija na veća neprijateljska uporišta.

U toku ovog mjeseca vršena je mobilizacija na cijelom sektoru Krajine za popunu jedinica, sređivanje jedinica i pripreme za predstojeće šire i veće ofanzivne operacije, te tokom ovog mjeseca nisu zabeleženi krupniji i vidni operativni uspjesi na našim sektorima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,
Došen

Za komandanta
pukovnik,
Karanović

M. P.

---

[17] Ta je divizija, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. jula 1944, stavljena pod komandu 3. korpusa. Nju je na sektoru Motajice smijenila 21. slavonska brigada 28. NOU divizije (vidi knj. 29, dok. br. 137), a ona je pošla za istočnu Bosnu i 7/8. avgusta prešla r. Bosnu. Opširnije o tome i o dejstvima 11. NOU divizije u istočnoj Bosni do njenog prelaska 16/17. septembra preko Drine u zapadnu Srbiju i ulasku u sastav 12. korpusa NOVJ vidi knj. 29, dok. br. 73; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, sn. br. 51—52: izvještaj Grupe armija »F« od 18. jula 1944.

[18] Riječ je o Srednjobosanskoj NOU diviziji. Formirana je u julu 1944 (vidi knj. 27, dok. br. 124).

BR. 74

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KORPUSA OD 8. NOVEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U SEPTEMBRU NA PODRUČJU SREDNJE I ZAPADNE BOSNE[1]

Š T A B
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. Pov. Op. Br. 2180
Dne 8/XI 1944. g.

Mjesečni operacijski
izvještaj — dostavlja

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Izvještaj o akcijama jedinica ovoga korpusa u septembru mjesecu.

1-IX-1944 g. *Snage IV divizije* uništile su 700 m. željezničke pruge Krupa — Bos. Novi.[2]

Kod s. Vrtoča iz zasjede napadnuta je grupa od 20 domobrana sa 20 konja. Tom prilikom ubijeno je 12 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 kola i 2 konja.

Odbijajući ispad jedne satnije domobrana i milicionera iz s. Vješala ka s. Dolovljani, ubijena su 4 a ranjeno 7 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 1 mrtav i 2 ranjena. Plijen: 1 puška.

U napadu na neprijateljsko utvrđenje Veljkića Brdo kod Bos. Novoga, naneseni su neprijatelju nepoznati gubitci. Neprijatelj je protjeran u Bos. Novi.

Snage X divizije napale su i nakon kraće borbe zauzele neprijateljsko uporište i željezničku stanicu Raštelicu, koju je branila 1 bojna IX. pješ. pukovnije.[3] Ubijeno je 16, a ranjeno 13, a zarobljena 34 neprijateljska vojnika. Naši

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13-2, k. 458.

[2] Opširnije o tome i o dejstvima 4. NOU divizije u septembru 1944. vidi dok. br. 26.

[3] Detaljnije o tome i o borbama koje je 10. NOU divizija vodila u septembru 1944. vidi dok. br. 27.

bez gubitaka. Plijen: 2 topa, 1 teški bacač, 2 t. mitraljeza, 30 pušaka, 2 p. mitraljeza, 25.000 puščanih metaka, 80 granata za bacač, 90 granata za topove, 45 šinjela, 15 odijela, 15 pari cipela, 1 vagon cigareta i jedan vagon život. namirnica. Uništen je jedan vagon protiv-avionske municije.

Na željezničkoj pruzi Visoko — Lašva dignut je u vazduh i napadnut je jedan neprijateljski voz. Ubijena su 3, ranjeno 8, a zarobljen 41 neprijateljski vojnik. Naš jedan mrtav. Uništena je jedna lokomotiva i 10 vagona sa raznim materijalom.

Komunikacije Rastovo — Bistro, Bugojno — Gornji Vakuf, i Bugojno — Kupres porušene su na 25 mjesta, dok je cesta Rama — Prozor porušena na 18 mjesta.

Snage XXXIX divizije, u s. Varjačama i Debelom brdu, odbijajući napad četnika i milicije ubile su 6 milicionera, a zarobile jednog četnika.[4] Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška.

Pri pretresu s. Krmina, ubijen je jedan, a zarobljen jedan četnik. Plijen: 1 puška i 50 metaka. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije u napadu na neprijateljsko uporište Tešanjku, koje je bilo likvidirano sve osim jedne zgrade.[5] Ubijeno je 6 a ranjeno 8 neprijateljskih vojnika. Naša 2 ranjena. Plijen: 2 puške, 100 metaka, 4 bombe i 5 pari odijela.

Na pruzi Usora — Tešanjka, dignut je u vazduh jedan most i potrgana pruga na dužini od 150 m.

Snage Kozarske Grupe Odreda, na pruzi Bos. Novi — Prijedor, potrgale su 38 komada šina i digli u vazduh jedan most.[6]

2-IX-1944 g. *Snage IV divizije* blokirale su neprijateljska uporišta od Bos. Krupe do Bos. Novog. Neprijatelj nije nikuda kretao.

---

[4] Opširnije o tome i o dejstvima 39. NOU divizije u septembru 1944. vidi dok. br. 40.

[5] Bliže o tome i o dejstvima Srednjobosanske NOU divizije u septembru 1944. vidi dok. br. 14; knj. 29, dok. br. 127.

[6] Opširnije o dejstvima te grupe u septembru 1944. vidi izvještaj Štaba Kozarskog NOP odreda (Arhiv VII, reg. br. 33-4 i reg. br. 37-4, k. 1625).

Pruga između Otoke i Bos. Novog potrgana je na dužini od 6 km.

Snage X divizije napale su neprijateljsko uporište Ivan Sedlo i nakon kraće borbe zauzele ga. Zarobljen je jedan oficir i 5 vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 top 65 mm.

Cesta između Bradine i Ivan Sedla porušena je na 6 mjesta, a između Rame i Prozora na 7 mjesta. Željeznička pruga Konjic — Podorašac potrgana je na 3 mjesta.

U sukobu sa neprijateljem kod s. Obara[7] ubijen je jedan, a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa neprijateljem kod Kralupa, ubijen je 1, a ranjen 1 neprijateljski vojnik. Naš 1 mrtav.

Prilikom napada na neprijateljsko uporište Tarčin na našu stranu prešlo je 9 oficira i 126 domobrana. Naš jedan zarobljen.

Snage XXXIX divizije nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, napale su neprijateljsko uporište u Žirovini. Ubijeno je 15 a ranjena 23 neprijateljska vojnika. Naša 3 ranjena. Plijen: 7 pušaka i 840 metaka.

Snage Kozarske grupe odreda na željezničkoj pruzi Bos. Novi — Dobrljin porušile su 3 mosta, 1 dug 9 m., drugi 6 m., a treći 5 m. Potrgano je 12 km. telefonske linije.

U sukobu sa neprijateljem koji je iz Prijedora prodro u s. Crniće ubijena su 2 a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

3-IX-1944 g. *Snage IV divizije* napale su neprijateljsko uporište Petkovac. Ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika. Naša dva mrtva, 10 ranjenih i jedan nestao.

Kod Petkovca dočekana je iz zasjede grupa od 40 domobrana. Tom prilikom ubijeno je 15 domobrana. Naši bez gubitaka.

Željeznička pruga između Blagaja i Martin brda potrgana je na dužini od 120 m.

---

[7] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno se odnosi na s. Ovčari ili s. Ovre kod Konjica.

Snage X divizije napale su neprijateljsko uporište Šćit. Tom prilikom ubijeno je 4, ranjeno 6 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Kod s. Raštelice napadnuta je njemačka motorizirana kolona 15 SS divizije, koja se kretala od Konjica. Ubijeno je 10, a ranjeno 7 Nijemaca. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Na željezničkoj pruzi Konjic — Sarajevo dignut je u vazduh jedan voz. Uništen je jedan vagon, a 4 oštećena. Pruga je razrušena u dužini od 30 metara.

Snage XXXIX divizije napale su miliciju u s. Dragočaju. Ubijena su 2 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška.

U manjem sukobu sa četnicima u s. Ševama ubijena su 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške, 100 metaka i 5 bombi.

Snage Srednjo-Bosanske divizije napale su neprijateljsko uporište Maglaj. Ubijeno je 15 a ranjeno 20 neprijateljskih vojnika. Naša 3 mrtva, 11 ranjenih i jedan nestao. Plijen: 4 puške, 450 metaka i manja količina druge ratne spreme.

Pri napadu na miliciju u s. Moševac ubijena su 2 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 3 bombe.

U napadu na neprijateljsko uporište u s. Žirovina ubijeno je 10, a ranjeno 15 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 3 karabina i nešto vojničke spreme.

Kod s. Lijevaca napadnuta je manja grupa četnika. Ubijena su 2, a ranjen 1 četnik. Naši bez gubitaka.

Na željezničkoj pruzi Sarajevo — Doboj porušen je vijadukt 12. m. dug i 30 m. željezničke pruge.

Snage Kozarske grupe odreda, odbijajući ispad jedne grupe ustaša, četnika i domobrana iz Prijedora ka s. Orlovci, ubile su 3, a ranile 5 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav.

4-IX-1944 g. *Snage IV divizije* porušile su željezničku prugu Prijedor — Bos. Novi na dužini od 500 m.

Snage X divizije na cesti Bugojno — Kupres napale su manju grupu četnika. Ubijeno 4, a ranjeno 2 četnika. Naš jedan mrtav.

Kod s. Raštelice napadnuta je iz zasjede jedna njemačka motorizovana kolona. Ubijena su 2 Nijemca. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 p. mitraljez.

Cesta između Podorašca — Bradine i Rame — Prozora porušena je na 14 mjesta.

Snage XXXIX divzije, odbijajući ispad jedne satnije legionara i milicije iz s. Ivanjske ka Kiku, ubile su 2 a ranile 3 neprijateljska vojnika. Naš jedan ranjen.

U napadu na miliciju u s. Sokoline i Badanj, ubijeno je 13, a ranjeno 11 milicionera. Naš jedan mrtav i 5 ranjenih. Plijen: 3 puške.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, na željezničkoj pruzi Sarajevo — Doboj, digle su u vazduh željeznički most i porušile 300 m. pruge.

U manjem sukobu sa četnicima kod s. Lijevca, ubijen je jedan, a ranjena 3 četnika.

Snage Kozarske grupe odreda potrgala su željezničku prugu Bos. Novi — Dobrljin na 5 mjesta u dužini od 520 metara.

Na željezničkoj pruzi između Prijedora i Bos. Novog potrgano je 26 komada šina. U vazduh su dignuta 2 mosta, 1 dug 8, a drugi 12 m.

5-IX-1944 g. *Snage IV divizije* između Krupe i Novog potrgale su 4 km. željezničke pruge, dok su cestu u Ripačkom klancu porušile na 2 mjesta i minirale na 4 mjesta.

Snage X divizije, u sukobu sa jednom satnijom domobrana kod Konjica, ranile su jednog oficira. Naši bez gubitaka.

Pri odbijanju ispada jedne ustaške kolone od 200 ustaša kod s. Javorika, ubijena su 2, a ranjeno 10 ustaša. Naša dva ranjena. Plijen: 1 puška i jedno odijelo.

U sukobu sa grupom domobrana kod Jablanice, ranjeno je 5 domobrana. Naš jedan ranjen. Plijen: 800 m. telefon. kabla.

Na željezničkoj pruzi Zenica — Kakanj srušen je jedan most, a pruga potrgana u dužini 500 m.

Predalo se 60 domobrana sa 50 pušaka, 2 p. mitraljeza, 2 strojnice i 20.000 puščanih metaka.

Snage XXXIX divizije, odbijajući ispad jedne satnije legionara iz s. Ivanjske ka s. Šušnjarica, ubile su 14, ranile 20, a zarobile 2 legionara. Naš jedan ranjen. Plijen: 4 puške, 1 pištolj, 8 ručnih bombi i 800 metaka.

Pri pretresu s. Javorani — Ljubačevo — Mehovci, ubijena su 3, a ranjena 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 3 puške.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u sukobu sa četnicima na prostoru Devetina — Kokori, ubile su 18 četnika (od toga jedan zamj. komandanta bataljona), a ranile 21. Naš jedan mrtav i dva ranjena.

Snage Kozarske grupe odreda na željezničkoj pruzi Bos. Novi — Kostajnica digle su u zrak dva mosta i potrgale prugu u dužini 324 m.

Na željezničkoj pruzi Novi — Prijedor potrgano je 30 komada šina.

Prilikom odbijanja ispada jedne kolone ustaša i milicionera iz Prijedora ka s. Garevcima i Orlovcima, ubijeno je 8, a ranjeno 13 ustaša i milicionera (među njima 1 oficir i jedan podoficir). Naša 3 ranjena. Plijen: 1 karabin, 1 pištolj i jedno odijelo.

6-IX-1944 g. *Snage IV divizije* potrgale su željezničku prugu u dužini od 1000 m., a prugu Prijedor — Novi u dužini od 1000 m.

Snage X divizije napale su neprijateljsko uporište Kreševo i nakon kraće borbe zauzele ga. Ubijena su 4, a ranjeno 11 milicionera. Naši bez gubitaka.

Pri odbijanju ispada neprijatelja iz Livna ka Glamoču ranjena su 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Pri odbijanju ispada jedne satnije domobrana i jedne satnije ustaša iz s. Ostrošca ka s. Krstacu i Dobrigošću, ubijeno je 18, ranjeno 22 domobrana i ustaša. Naša 2 mrtva i 3 ranjena.

Snage XXXIX divizije, pri pretresu sela Vrbanjci, ubile su jednog četnika. Naši bez gubitaka.

Snage Kozarske grupe odreda, na pruzi Prijedor — Novi digle su u vazduh i napale jedan neprijateljski voz. Zapaljena su dva vagona. Ubijena su 2, a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

7-IX-1944 g. Stalnim napadima od 31. VIII do 7.IX na željezničke pruge Bihać — Bos. Novi — Sunja i Prijedor — Bos. Novi, zaustavljen je skoro svaki neprijateljski saobraćaj na istim. Neprijateljske snage koje su se kretale sa juga ka sjeveru pravcem preko Lapca i Bihaća, bez zaustavljanja su produžavale cestom preko Bos. Novog ka Sunji, ne pojačavajući garnizon u Bos. Novom niti garnizone na liniji Prijedor — Novi ili Bihać — Novi — Sunja. I pored pritiska snaga XXXIX divizije na garnizone u neposrednoj blizini Banjaluke, stanje neprijateljskog garnizona u Banjaluci ostalo je nepromijenjeno. Rušenjem komunikacija prema Novom i Banjaluci, garnizoni Prijedor — Ljubija izolovani su i ostali bez naslona i izgleda na efikasnu pomoć. Na ovaj način stvoreni su preduslovi za likvidaciju i oslobođenje saobraćajnog čvorišta Prijedora i velikog rudnika gvožđa Ljubije i punog povezivanja i spajanja slobodne teritorije, oslobođenja plodne sanske doline i proširenja baze za mobilizaciju i političko djelovanje. Imajući u vidu takovu situaciju na sektoru Banjaluka — Prijedor — Novi — Bihać, kao i opštu situaciju na Balkanu, ovaj štab donio je odluku za napad na neprijateljska uporišta Prijedor i Ljubiju, kao i na sva neprijateljska uporišta duž linije Prijedor — Bos. Novi.

Budući da je Prijedor bio centar na koji se naslanjala kako Ljubija, tako i sva ostala uporišta na toj liniji, odlučeno je da se on prvo napadne i likvidira, a zatim da se pređe u ofanzivu na cijelom prostoru Ljubija — Prijedor — Bos. Novi.

Napad na Prijedor izvršen je u noći od 7/8. IX. snagama VI i XI brigade IV divizije te Timarskim NOP odredom koji je demonstrativno napadao sa Istočne strane, dok jednovremeno Podgrmečki NOP odred i jedan bataljon VIII brigade blokirali neprijateljsko uporište Ljubi-

ju i vršili demonstrativni napad na istu. Snage Kozarske grupe odreda napadale su neprijateljska uporišta između Prijedora i Bos. Novog i ujedno izvršili rušenje željezničke pruge između Sunje i Bos. Novog, Bos. Novog i Prijedora, dok su tri bataljona VIII brigade zatvarali pravac Bos. Novi — Prijedor. XV brigada, jedan bataljon XIII brigade zatvarali su pravac Banjaluka — Prijedor.

Snažnim naletom klinova XI i VI brigade izvršen je proboj vanjske i unutarnje odbrane grada i naši prednji dijelovi ubrzo su se spojili u centru grada. Kroz stvorene prolaze ubacivane su odmah jače snage u grad i likvidacija ostalih neprijateljskih uporišta nastavljena je napadima sa leđa. Pred zoru neprijatelj je bio sabijen u »Silos« i u nekoliko bunkera na istočnom dijelu grada. Uz pomoć artiljerije koja je dejstvovala iz neposredne blizine ubrzo su i ova uporišta likvidirana. Glavnina neprijateljske posade bila je uništena ili zarobljena, dok su se samo manji dijelovi uspjeli probiti u Ljubiju. Nakon osmo-časovne borbe Prijedor je bio oslobođen.

Tokom 7.IX. snage XI brigade krenule su pravcem Prijedor — Bos. Novi čisteći pred sobom u zajednici sa snagama Kozarske grupe odreda neprijateljska uporišta na toj liniji, dok su dva bataljona VI brigade orijentisali ka Ljubiji.

Poslije podne istoga dana neprijatelj je u jačini od 2000 vojnika krenuo iz Ljubije u pravcu Prijedora. Dijelovi Podgrmečkog NOP odreda koji se nalazio sa južne i jugo-zapadne strane Ljubije ušli su odmah u Ljubiju, dok je bataljon VIII brigade koji se je nalazio između Prijedora i Ljubije, zadržavajući neprijatelja, pod borbom odstupao ka Prijedoru. Predvečer neprijatelj je stigao u neposrednu blizinu Prijedora. Tada ubačene u borbu snage VI brigade napale su neprijatelja sa čela, a dijelovi VIII brigade istovremeno sa leđa, tako da je neprijatelj bio prisiljen da skrene ka Bos. Novom nastojeći da se izvuče iz klopke.

Tokom noći od 7/8.IX. i idućeg dana snage VI brigade nastavile su sa gonjenjem neprija-

telja, dok su snage VIII brigade koje su se nalazile na zatvaranju pravca ka Bos. Novom dočekale ga sa čela. Na taj manevar naših snaga neprijatelj je odgovorio prebacivanjem na desnu obalu rijeke Sane, misleći da su uporišta na toj strani još nezauzeta. Snage XI brigade koje su bile već likvidirale neprijateljska uporišta Brezičani, Martin brdo i Petkovac pustile su izvjesne dijelove neprijatelja da pređe preko vode, a zatim su ih snažnim jurišem razbili i prebacili natrag na snage VI i VIII brigade. Isti slučaj ponovio se je i kod Blagaja gdje je neprijatelj pokušao ponovno da se prebaci na desnu obalu Sane. Pri ovom poslednjem pokušaju neprijatelj je bio potpuno razbijen. U toku svih borbi, a naročito pri pokušajima nasilnog prelaza preko r. Sane, neprijatelj je stalno pružao žestok otpor vršeći česte kontra-napade sa ciljem da odbaci naše snage i otkači se od njih. O žestini ovih borbi najjasnije govori činjenica da je u toku pokušaja neprijatelja da pređe r. Sanu kod Blagaja, samo jedna četa I bataljona VI brigade izvršila 11 juriša. Neprijateljski gubitci bili su u tim borbama veliki (preko 700 neprijateljskih leševa ostalo je na pravcu neprijateljskog povlačenja), a veliki broj neprijateljskih vojnika udavio se je u r. Sani. Od grupe od 2000 vojnika, koja se je probijala iz Ljubije, samo 4—5 stotina uspjelo se je neorganizovano i po grupicama probiti do Bos. Novog.

Tokom 8/9. IX. manja neprijateljska kolona pokušala je prodor od Bos. Novog ka Prijedoru u cilju da olakša izvlačenje snaga koje su se probijale ka Bos. Novom, ali je ista bila odmah u neposrednoj blizini Bos. Novog razbijena od I bataljona VIII brigade i dijelova Kozarske grupe odreda i odbačena natrag.

Od Banjaluke neprijatelj nije uopšte pokušavao intervenisati.

U operacijama na ovom prostoru tokom 7 i 8. IX. likvidirana su sledeća neprijateljska uporišta: Prijedor, Ljubija, Brezičani, Dragotinja, Umka,[8] Martin brdo, Petkovac, Blagaj i

[8], [9], [12], [16] i [17] Mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

Svodna. Ceo prostor između Bos. Novog — Ljubije i Prijedora potpuno je očišćen od neprijatelja.

Snage IV divizije u ovim borbama ubile su 1053, ranile 714, a zarobile 552 domobrana, ustaša, Nijemaca, milicionera i četnika, među kojima 16 oficira i 35 podoficira. Naši gubitci: 32 mrtva i 121 ranjen. Plijen: 4 haubice, 2 brdska topa, 3 protu-kolska topa, 10 t. bacača, 11. t. mitraljeza, 28 p. mitraljeza, 784 puške, 71 pištolj, 43 strojnice, 250.000 metaka, 1000 raznih granata i mnogo razne opreme.

Snage Kozarske grupe odreda u toku ovih borbi ubile su 153, ranile 108 i zarobile 158 domobrana, ustaša, Nijemaca, milicionera i četnika. Naša dva mrtva i tri ranjena. Plijen: 25 p. mitraljeza, 2 »šarca«, 117 pušaka, 39 pištolja, 40 strojnica, 3 vel. bacača, 2 mala bacača, 2 talijanske puške, 53 para cipela, 48 čakšira, 49 koporana, 43 šinjela, 76.000 kuna, 2 sedla, 1 dvogled, 21 šat. krilo, 2 konja, jedan sanduk mina, 33.400 puščanih metaka, 2 telefona, 9 čuturica, 21 ranac, 13 pari odijela, 30 opasača, 20 pari fišeklija, 2 rezervne cijevi za »šarac«, 3 postolja za t. mitraljez, 30 mina za bacač, 10 ručnih bombi, 260 metaka za strojnice i 5 km. telefonskog kabla.

Na našu stranu prešla je I bojna XIII pješačke pukovnije, koja se je nalazila na uporištima Spicnagl,[9] Poljavnice, Ravnice i na Strižanskom Mostu[10] sa cjelokupnom spremom i svim oficirima i podoficirima.[11]

Iz Dvora na Uni na našu stranu prešlo je 10 domobrana sa opremom i jednim p. mitraljezom.

Željeznička pruga između Dobrljina i Strižanskog Mosta potrgana je u dužini 380 m. Most kod Strižne dignut je u vazduh.

Snage X divizije, odbijajući ispad jedne satnije ustaša kod s. Gunjani, ubile su 5 a ranile 2 ustaše. Naš jedan mrtav i dva ranjena.

Željeznička pruga kod s. Ovčari porušena je u dužini od 30 m.

---

[10] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000. Vjerovatno je riječ o mostu na rijeci Strižini kod Bos. Novog.

[11] Bliže o toj predaji domobrana vidi dok. br. 151.

Snage XXXIX divizije kod s. Kneževići dočekale su iz zasjede grupu Nijemaca. Tom prilikom ubijeno je 6, a ranjeno 11 Nijemaca. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 »šarca«, 5 pušaka i jedan pištolj.

Kod željezničke stanice Piskavica dočekana je iz zasjede manja grupa neprijateljskih vojnika koja se probijala iz Prijedora ka Banjaluci. Ubijen je 21, a ranjeno 10 neprijateljskih vojnika. Naš jedan ranjen. Plijen: 10 karabina, 1 pištolj i 1.000 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u napadu na neprijateljsko uporište Tešanj, ubile su 2, ranile 10 i zarobile 8 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen.

8-IX-1944 g. *Snage X divizije* napale su željezničku stanicu Busovača, koja je spaljena. Ubijena su 3, a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naša 2 mrtva. Plijen: 1 puška i 4 konja. Uništena su 2 vagona i 1 motorna terizina.

U odbijanju ispada jedne njemačke kolone »PE« divizije iz Busovače, ubijeno je 7 Nijemaca. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa milicijom kod Kiseljaka ubijeno je 5, a ranjeno 7 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 strojnica, 1 puška i 1 raketni pištolj.

U sukobu sa jednom grupom od 120 četnika kod Kupresa, ubijena su 4, a ranjeno 7 četnika. Naš 1 mrtav, 1 ranjen i 9 nestalih.

Željeznička pruga Podlugovi — Ilijaš porušena je na 2 mjesta u dužini od 50 m, i porušen je jedan most na istoj. Na našu stranu prešla su 92 domobrana sa 67 pušaka, 5 p. mitraljeza, 7 teš. mitraljeza, 4 strojnice, 1 telefon i 30.000 metaka.

Snage XXXIX divizije napale su neprijateljsko uporište Badanj. Ubijeno je 6 milicionera, 11 ranjeno. Naša 3 ranjena.

U manjem sukobu sa grupom Nijemaca i ustaša koji su se iz Prijedora probijali za Banjaluku ubijena su 4 Nijemca i ustaša. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i 200 metaka.

Snage Glamočkog NOP odreda, odbijajući ispad jedne satnije ustaša i domobrana iz Livna ka Gor. Glamočkom polju, ranile su 2 neprijateljska vojnika.

9-IX-1944 g. *Snage IV divizije,* između Bos. Novog i Bos. Krupe, potrgale su željezničku prugu u dužini 3.500 m.

Snage X divizije napale su neprijateljsko uporište Gromiljak i Kiseljak. Ubijeno je 35, a ranjeno 40 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav i 2 ranjena. Plijen: 2 puške, 2 pištolja, 11 šinjela.

Pri odbijanju ispada jače neprijateljske kolone kod s. Dusine, ubijeno je 8, a ranjeno 12 neprijateljskih vojnika. Naših 8 ranjeno.

U napadu na neprijateljsko uporište Bugojno, koje je poslije kraće borbe oslobođeno, ubijeno je 5, ranjeno 7 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 6 pušaka i 200 metaka.

Na željezničkoj pruzi Konjic — Sarajevo dignut je u vazduh jedan voz. Uništena je jedna lokomotiva i 5 vagona, dok je oštećena 1 lokomotiva i 3 vagona.

Na cesti Rama — Ostrožac porušena su 3 kamena mosta i 1 betonski propust.

Na željezničkoj pruzi Kakanj — Lašva porušen je jedan most. Na našu stranu prešlo je 96 domobrana sa opremom.

Snage XXXIX divizije, odbijajući ispad neprijateljske kolone sastavljene od Nijemaca, ustaša i milicionera iz s. Ivanjske ka Krnjinu i bližoj okolini Ivanjske, ubile su 11, a ranile 15 Nijemaca, ustaša i milicionera. Naš 1 ranjen. Plijen: 2 puške i 50 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, 8, 9 i 10. IX., izvršili su jednovremeni napad na neprijateljska uporišta Derventu, Doboj i Lupljanicu. Derventa je uz pomoć domobranskih snaga koje su se nalazile u istoj zauzeta bez borbe. Snage koje su napadale Doboj nakon žestoke borbe likvidirale su uporišta oko Doboja: Matužiće, Karuše, Miljakovac, Makljenovac i željezničku stanicu Usoru i ušle u sam Doboj, koje su likvidirale skoro sva neprijateljska uporišta, ali nakon dolaska neprijateljskog pojačanja iz Tuzle i Maglaja naše snage morale su otstupiti iz grada.

Neprijateljsko uporište Lupljanica je nakon kraće borbe likvidirano bez naših gubitaka.

U svim ovim borbama ubijeno je 300, ranjeno 450, zarobljeno 77 Nijemaca, dok je prešlo na našu stranu ili zarobljeno 2.150 domobrana. Naši gubitci: 11 mrtvih i 31 ranjen. Plijen: 100 p. mitraljeza, 10 topova raznog kalibra, 15 bacača, 12 t. mitraljeza, 186 strojnica, 269 pištolja, 1.600 pušaka, 600.000 razne municije, 1 radio stanica. 2 telefonske centrale, 33 telefona, 30 km. tel. kabla, 1 laki auto, 2 kamiona, 6 motorcikla, 3 vagona cigareta, 2 vagona duvana u listu, 4.000 litara benzina, 3.000 litara nafte, 2.000 litara gasa, 114 šinjela, 35 pari čizama, 166 pari cipela, 300 pari odijela, 300 ranaca sa spremom, 1 vagon sanitetskog materijala i veća količina druge ratne opreme.

Neprijateljsko uporište Tešanj zauzeto je nakon kraće borbe. Neprijateljska posada pod pritiskom naših snaga povukla se iz grada. Predalo se je 25 milicionera sa 5 karabina. Plijen: 2 bacača, 4 teška mitraljeza, 1 motorcikl i veća količina druge ratne opreme.

Željeznički most ispod Sikole kod Maglaja dignut je u vazduh, nakon što je prethodno likvidirano osiguranje mosta. Zarobljeno je 15.000 metaka, 2 t. mitraljeza, 1 puškomitraljez.

Na našu stranu prešlo je 12 milicionera sa oružjem.

Snage Kozarske grupe odreda, odbijajući ispad jedne neprijateljske kolone iz Bos. Novog ka Blagaju, ubile su 6, a ranile 7 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 postolje za protiv-avionski mitraljez.

U pretraživanju šume oko Blagaja ubijena su 2 ustaša i zarobljen 1 milicioner. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 top.

10-IX-1944 g. *Snage X divizije*, u napadu na neprijateljsko uporište Konjic, ubile su 19, a ranile 12 neprijateljskih vojnika. Naša 3 mrtva i 5 ranjenih. Plijen: 2 puške, 1 puškomitraljez i 2500 metaka.

U napadu na rudnik Kakanj, koji je nakon kraće borbe zauzet, ubijeno je 7, a ranjeno 5 ustaša. Naši bez gubitaka. Plijen: 20 pušaka, 800 kgr. eksploziva i 5000 metaka.

Snage XXXIX divizije bez otpora zauzele su neprijateljsko uporište D. Vakuf.

Pri odbijanju napada jedne satnije legionara iz s. Ivanjske ka Šablji, ranjen je 1 legionar. Naš 1 mrtav.

Snage Kozarske grupe odreda digle su u zrak kod Strižanskog mosta jedan betonski trospratni bunker.

Na našu stranu prešlo je 6 četnika sa puškama. Zarobljen je 1 četnik sa puškom.

11-IX-1944 g. *Snage X divizije,* odbijajući ispad jedne satnije domobrana kod s. Ugošća, ubile su 1, a ranile 4 domobrana. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa jednom grupom četnika kod s. Trijebova, ubile su 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 50 metaka.

Snage Kozarske grupe odreda zarobile su 4 četnika. Plijen: 3 puške.

Na željezničkoj pruzi Bos. Novi — Kostajnica dignut je u zrak jedan most dug 5 m., a kod Poljavnica potrgana je pruga u dužini 1500 m. i dignuta je u zrak jedna lokomotiva i 2 vagona.

12-IX-1944 g. *Snage X divizije,* napale su i likvidirale neprijateljsko uporište Rasno. Ubijena su 2, a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Uništen je 1 drveni, 1 željezni most i potrgano 100 m. željezničke pruge.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa manjim snagama četnika na prostoriji s. Trijebova, ubile su 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška, 7 okvira za puškomitraljez i 200 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, pod pritiskom jačih neprijateljskih snaga, napustile su mjesto Derventu.

Snage Kozarske grupe odreda digle su u zrak kod Bos. Novog jedan željeznički most dug 10 m.

Na pruzi Bos. Novi — Dobrljin dignut je u vazduh jedan neprijateljski voz. Uništena je 1 lokomotiva i 4 vagona.

Snagama Glamočkog NOP odreda predalo se je 12 milicionera sa 1 puškom, 6 bombi i 40 metaka.

13-IX-1944 g. *Snage IV divizije* kod s. Vitasovaca dočekale su iz zasjede jednu grupu Noginih milicionera. Ubijeno je 6, a ranjeno 5 milicionera.

Neprijateljski garnizon Ivanjska, koji je sačinjavala 1 domobranska bojna, prešao je cio sa svom spremom na našu stranu.

Snage X divizije, u sukobu sa neprijateljem kod s. Viteza, ubile su 8, a ranile 16 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen.

U sukobu sa jednom ustaškom bojnom kod Han Kumpanije ubijeno je 20, a ranjeno 35 ustaša. Naša 3 mrtva i 5 ranjenih.

U napadu na neprijateljsko uporište Turbe, koje je likvidirano, ubijeno je 5, a ranjeno 12 i zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Naš 1 mrtav i 1 ranjen. Plijen: 7 pušaka.

U sukobu sa neprijateljskim tenkovima kod s. Gromiljaka, ranjena su 3 naša borca.

Željeznička pruga Sarajevo — Visoko potrgana je na 3 mjesta u dužini od 150 m.

Željeznička pruga između Breze i Vareša porušena je u dužini od 1500 m.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa grupom četnika kod s. Šibova, ubile su 4, a zarobile 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 pištolj i 3 ručne bombe.

Pri odbijanju ispada jedne satnije neprijateljskih vojnika kod s. Bojanića, ubijeno je 5, a ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naša 3 ranjena i 1 zarobljen. Izgubljen je 1 mali bacač.

U napadu na četnike kod Pavlovca, gdje se je nalazio štab četničke brigade, ubijena su 2, ranjena 2 i zarobljena 4 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 3 karabina, 5 bombi i 800 metaka.

Snage Kozarske grupe odreda, u sukobu sa neprijateljem na Paukovića brdu,[12] više uporišta Spicnagl, ubile su 1, a ranile 2 neprijateljska vojnika. Naša 2 mrtva i 3 ranjena.

Željeznička pruga između Kostajnice i Dobrljina potrgana je u dužini od 408 m.

14-IX-1944 g. *Snage X divizije* napale su neprijateljsko uporište Han Kumpanija. Ubijena su 4, ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Pri odbijanju ispada jedne neprijateljske kolone sastavljene od ustaša i domobrana, kod s. G. Višnjevice, ubijena su 3, a ranjena 4 ustaše. Naša 3 ranjena.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa jednom grupom četnika kod Dragnić-Podova, ubile su 3 i ranile 5 četnika. Naš 1 ranjen. Plijen: 1 puška i 50 metaka.

U sukobu sa jednom grupom četnika kod s. Krupe, ubijena su 4, a ranjeno 7 četnika. Naša 2 ranjena.

U sukobu sa četnicima kod Han Kola ubijena su 2, ranjeno 8 i zarobljena 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 pištolj.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, kod s. Dragovića razbile su jaču grupu četnika. Ubijena su 2 i ranjena 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puško-mitraljez, 1 puška i 1 raketni pištolj.

Snage Kozarske grupe odreda između Bos. Novog i Dobrljina digle su u zrak jedan željez. most dug 8 m., potrgale željez. prugu na 40 mjesta i potrgale i pokupile 4 km. telefonske linije.

15-IX-1944 g. *Snage IV divizije* kod Dragočaja, odbijajući napad dviju satnija ustaša, ubile su 10 i ranile 7 ustaša. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa milicijom kod s. Verića i Ivanjske, ubijen je 1 i ranjen 1 milicioner. Naši bez gubitaka.

Snage X divizije, pri napadu na jednu neprijateljsku kolonu između Zenice i Busovače, uništile su jedan tenk »Tigar«.

U sukobu sa jednom ustaškom patrolom kod Han Kumpanije ranjene su 4 ustaše. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa jednom četničkom kolonom kod Kaknja ubijena su 3, a ranjena 4 četnika. Naših 8 mrtvih.

Cesta između Bradine i Podorašca porušena je na jednom mjestu.

Željeznička pruga porušena je kod D. Moštara u dužini od 200 m., a između Porječana i Kaknja na dva mjesta u dužini od 2300 m. Na ovoj pruzi porušena su 4 željez. mosta.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa jednom četničkom brigadom, na prostoriji Podgorja, ubile su 5, ranile 3 i zarobile 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 60 metaka.

U sukobu sa grupom četnika kod s. Krmina ubijeno je 7, a 2 zarobljena četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 6 pušaka i 220 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije napale su i razbile jaču grupu četnika na Vrućici kod Teslića. Ubijena su 2, a ranjeno 5 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške i 200 metaka.

Snage Kozarske grupe odreda, između Bos. Novog i Dobrljina, potrgale su željez. prugu na 8 mjesta u dužini od 300 m. Na željezničkoj pruzi Dobrljin — Kostajnica potrgano je 40 kom. šina.

Pri pretresu terena u okolini Prijedora zarobljena su 3 četnika. Plijen: 3 karabina i 3 ručne bombe.

16-IX-1944 g. *Snage IV divizije* napale su i razbile miliciju u s. Dragočaju. Ubijeno je 15, a zarobljena 2 milicionera.

Snage X divizije napale su jednu njemačku motorizovanu kolonu između Kiseljaka i Busovače. Ubijeno je 16, a ranjeno 30 Nijemaca. Naši bez gubitaka. Oštećena su 2 kamiona.

Na pruzi Podlugovi — Visoko dignut je u vazduh jedan željeznički most.

Snage XXXIX divizije, pri napadu na jednu četničku brigadu kod Banjaluke, ubile su 3, a ranile 6 četnika. Naš 1 mrtav i 1 ranjen. Plijen: 52 granate za bacač i 1350 metaka.

U sukobu sa grupom od 800 četnika kod s. Krmine, ubijeno je 20, a ranjeno 31 četnik. Naš 1 mrtav i 1 ranjen.

Snage Srednjo-Bosanske divizije napale su jednu njemačku motorizovanu kolonu od 200 motornih vozila na cesti Doboj — Maglaj. Neprijatelju su naneseni nepoznati gubitci.

Snage Kozarske grupe odreda, na željezničkoj pruzi Kostajnica — Bos. Novi, digle su u vazduh jedan most i porušile prugu na 28 mjesta, potrgavši 40 kom. šina.

17-IX-1944 g. *Snage IV divizije* napale su i razbile miliciju u s. Šimićima. Ubijena su 2 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 karabina, 100 metaka i 2 ručne bombe.

Na našu stranu prešao je 1 oficir i 171 domobran iz Klašnica sa 140 pušaka, 10 strojnica 12 p. mitraljeza, 20 pištolja, 1 mali bacač, 15.000 metaka i 20 konja.

Snage X divizije napale su jednu jaku njemačku motorizovanu kolonu između Busovače i Kiseljaka, i tom prilikom ubile 32, a ranile 20 Nijemaca. Naša 2 ranjena. Uništen je 1 auto, 1 motorcikl, a oštećen 1 kamion i 1 tenk.

U napadu na neprijatelja koji je popravljao željez. prugu između Podlugova i Visokog, ubijeno je 7, a ranjeno 12 Nijemaca. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa 80 ustaša kod s. Cekerčići[13] ubijen je 1, a ranjeno 2 ustaša. Naši bez gubitaka.

Na cesti između Bradine i Podorašca porušen je jedan betonski most.

Snage XXXIX divizije napale su jednu četničku brigadu na prostoriji s. Trijebovo. Neprijatelj je razbijen uz gubitke od 3 mrtva i 10 ranjenih. Naši bez gubitaka.

U napadu na neprijateljsko uporište Petričevac kod Banjaluke ubijena su 4, a ranjeno 8 neprijateljskih vojnika. Naša 3 mrtva i 15 ranjenih.

U sukobu sa neprijateljskom kolonom sastavljenom od milicionera, ustaša i domobrana u jačini 340 vojnika, kod s. Motike i Dragočaja, ubijeno je 14, ranjeno 19 i zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Naši bez gubitaka. Plijen: 7 pušaka, 600 metaka, 8 okvira za p. mitraljez, 5 ručnih bombi.

Snage Kozarske grupe odreda, pri čišćenju terena oko s. Ivanjske, zarobile su 4 četnika i 1 ustašu. Plijen: 4 puške. Naši bez gubitaka.

18-IX-1944 g. Za vrijeme operacija naših snaga na sektoru Prijedor — Ljubija — Novi, kao i nakon njihovog uspješnog završetka, stanje neprijateljskog garnizona u Banjaluci ostalo je nepro-

[13] Treba: Čekrdžići.

mijenjeno. Unutar neprijateljskih snaga kako u samoj Banjaluci tako i u okolnim uporištima sve više su se zaoštravali odnosi između Nijemaca i ustaša sa jedne strane, te domobrana sa druge strane. Ujedno sve jasnije se je ispoljavalo da Banjaluka kao i cijela linija Gradiška — Banjaluka — Kotor Varoš nema više naročite strateške važnosti za neprijatelja, a isto tako da mu nedostaju jače rezervne snage koje bi on bio spreman ubaciti u borbu u slučaju našeg snažnog napada na Banjaluku i na liniju Banjaluka — Gradiška.

Sa druge strane pored političkog i ekonomskog značaja Banjaluke i doline gornjeg toka r. Vrbasa, linija Gradiška — Banjaluka — Kotor Varoš bila je klin koji je razdvajao oslobođenu teritoriju Krajine[14] i Centralne Bosne i kao takav vezao jače dijelove naših snaga. Ujedno Banjaluka je služila kao snažan oslonac četnika kako Manjače, tako i Centralne Bosne.

Imajući u vidu takovu situaciju, ovaj štab je donio odluku da se napadnu i likvidiraju sva uporišta na liniji Gradiška — Banjaluka — Kotor Varoš te da se oslobodi ceo taj sektor i neprijateljske snage na istom unište ili odbace preko r. Save. Budući da su Banjaluka i Gradiška bile glavna neprijateljska uporišta na tom prostoru, odlučeno je da se prvo ona napadnu i likvidiraju, a zatim u nastavku ofanzive da se očisti ceo taj sektor.

Neprijateljske snage na liniji Gradiška — Banjaluka — Kotor Varoš sastojale su se: 2000 Nijemaca, 2500 ustaša, 4500 domobrana i 900 policajaca i žandarma.

Gornje neprijateljske snage bile su raspoređene po slijedećim garnizonima i uporištima:

Banjaluka — branjena sa 4 odbranbena pojasa (vanjski, unutarnji, citadela i isturene utvrđene tačke kao Poljoprivredna škola, Petričevac, Trapisti i Kaštel.

Ivanjska, Ramići, Zalužani, Trn, Klašnice, Laktaši, Maglajani,[15] Aleksandrovac, Gornja, Srednja i Donja Topola, Bosanska Gradiška, Čelinac i Kotor Varoš. Sva ova uporišta bila su

[14] Bosanske krajine

utvrđena i branjena sistemom žičanih preprека, mina, rovova raznog tipa, bunkera od drveno-zemljanih do betonskih konstrukcija, kao i zgrada specijalno preuređenih za dužu odbranu sa izgrađenim puškarnicama i mitraljeskim gnijezdima.

Pored gornjih snaga u navedenim uporištima, štab 69 njemačke divizije komandovao je neposredno ili posredno sa grupama milicije i četnika na sektorima Šimići — Motike — Kotor Varoš — Jošavka — Javorani i Banjaluka — Kadina Voda. U toku višednevnih borbi sa pravca Gradiške pristiglo je pojačanje nepoznate jačine poglavnikovog tjelesnog zdruga pod nazivom »5 SS ustaška divizija«, ustaške oficirske i ustaške podoficirske škole iz Varaždina te dva bataljona njemačke SD policije sa sektora Vukovar — Osijek, a u oči samog napada na Banjaluku i Gradišku stigla je u Gradišku III pukovnija I Kozačke divizije u jačini od 1200 vojnika.

Tako, ne računajući Njemačku oklopnu diviziju koja je pristigla 27 septembra sa pravca Sarajevo — Doboj — Derventa — Prnjavor i uzela učešća u borbama na liniji Klašnice — Banjaluka, učestvovalo je na neprijateljskoj strani oko 15.000 vojnika.[16]

Borbe na sektoru Banjaluka — Gradiška razvijale su se po sledećem:

15. IX. oslobođena je Ivanjska, a ceo garnizon prešao na našu stranu. 17. IX. oslobođeni su Klašnice i Ramići. Napad na Banjaluku i Gradišku započeo je noću od 18 na 19. IX. i u trodnevnim ogorčenim borbama oslobođena je sva Banjaluka, osim utvrđenja Kaštel. Neposredno pred napad u Gradišku stiglo je pojačanje od 1 puka, tako da sam napad na Gradišku nije uspio. Nakon toga XI brigada IV divizije koja je vršila ovaj napad povukla se je i postavila između Gradiške i D. Topole na cesti Gradiška — Banjaluka, radi sprečavanja intervencije sa pravca Gradiške. U prvom naletu na Banjaluku naše snage su uspjele da se probiju

[16] Opširnije o neprijatelju na širem sektoru Banje Luke i o njegovim snagama koje su učestvovale u deblokiranju garnizona u opkoljenom Kaštelu vidi knj. 29, dok. br. 57, 80 i 151.

u grad i u zoru 19. IX snage XIII i VI brigade spojile su se u centru grada. Jednovremeno snage Srednjo-Bosanske divizije forsirale su pod borbom r. Vrbas i prodrle u grad sa sjeveroistočne strane. Tokom 19, 20 i 21 - IX nastavljene su žestoke borbe u kojima su bila likvidirana sva neprijateljska uporišta na vanjskoj i unutarnjoj liniji, te citadela i utvrđena uporišta Trapisti, Petričevac i Poljoprivredna škola. U noći od 20 na 21. IX. oslobođeni su Zalužani, Trn i Čelinac. Nakon dvodnevne bitke u noći između 21 i 22. IX. ponovno su oslobođene Klašnice i nastavljeno je gonjenje neprijatelja iz Laktaša i Maglajana do Aleksandrovca. 23. IX. po danu oslobođen je Aleksandrovac, 24. IX. Gornja, a 25. IX. Srednja Topola. Od 26 do 28. IX. vodi se borba za protjerivanje neprijatelja iz Donje Topole prema Gradiškoj gdje je neprijatelj dovukao nova pojačanja od Zagreba i Osijeka. U žestokim i brojnim borbama njegovi gubitci na ovome sektoru bili su veliki. Samo u jednom danu u toku jednog poslijepodneva imao je u Aleksandrovcu na jednom otsjeku fronta 160 mrtvih i ranjenih. Tada neprijatelj ubacuje sve više i jaču avijaciju u borbu. Naše snage preduzimaju najžešći napad 26. IX. u noći na Donju Topolu — Dubravu i Brezik. Brzo izbijanje njemačke oklopne divizije od Dervente i Doboja preko Prnjavora do Klašnica otvara novi front na Klašnicama. Nijemci su nakon 24 sata borbe uspjeli da forsiraju r. Vrbas i uspostave mostobran uz masovnu podršku avijacije, te da nakon spajanja sa grupom od Gradiške nastupe prema Banjaluci i spoje se 29. IX. sa opkoljenom grupom u Kaštelu. Naše snage bile su tada prisiljene da se povuku sa linije Banjaluka — Gradiška na istočne padine Kozare i periferne dijelove grada Banjaluke, gdje su vođene i dalje lokalne borbe.

Snage IV divizije u svim ovim borbama ubile su 1590, ranile 811, zarobile 1116 neprijateljskih oficira, podof. i vojnika. Predalo se 1099 oficira, podof. i vojnika. Naših 77 mrtvih, 247 ranjenih, 2 nestala i 13 potrešenih. Plijen. 21 top, 4 laka bacača, 8 teških mitraljeza, 66

puškomitraljeza, 903 puške, 128 pištolja, 43 strojnice, 235.000 metaka, 600 bombi za teški bacač, 258 bombi za laki bacač, 700 ruč. bombi, 478 konja, 10 sedala, 100 svinja, 100 goveda, 49 kola i raznog drugog ratnog materijala. Uništena 1 borna kola. Oštećena 2 oklopna automobila i 4 kamiona.

Sange XXXIX divizije u svim ovim borbama ubile su 308, ranile 311, zarobile 444 neprijateljska oficira, podof. i vojnika (Nijemaca, ustaša, domobrana, četnika i milicionera), među kojima i komandanta 69 njemačke divizije general-majora von Dövitza, kao i jednu satniju domobrana sa cjelokupnom opremom. Naša 52 mrtva, 138 ranjenih i 16 nestalih. Plijen: 781 puška, 48 pištolja, 6 puškomitraljeza, 16 strojnica, 6 šaraca, 1 teški bacač, 3 laka bacača, 1 teški mitraljez, 300 kom. ruč. bombi, 12 raketnih pištolja, 100 kom. signal. metaka i 6500 metaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije u svim ovim borbama ubile su 220, ranile 291 i zarobile 207 neprijateljskih oficira, podoficira i vojnika (Nijemaca, ustaša, domobrana, četnika i milicionera). Predalo se 500 domobrana. Naših 25 mrtvih, 95 ranjenih i 7 nestalih. Plijen: 8 topova, 79 pušaka, 16 puškomitraljeza, 1 teški mitraljez, 50.000 metaka, 3 strojnice, 3 pištolja, 1 automobil, 100 kom. ručnih bombi, 60 pari odijela, 27 šinjela, 70 pari veša, 13.000 litara benzina, 11 pari čizama, 14 pari cipela i druge ratne opreme. Ovdje nije uračunata oprema i oružje domobrana koji su se predali — prešli.

Snage X divizije, pri napadu na jednu njemačku motorizovanu kolonu »PE« divizije, koja se kretala od Kiseljaka ka Busovači, ubile su 20, a ranile 30 Nijemaca. Naša 2 mrtva.

Željeznička pruga Lašva — Visoko porušena je u dužini 1400 m. i uništena željez. stanica Porječani.

Snage Kozarske grupe odreda porušile su željezničku prugu između Dobrljina i Bos. Novog u dužini 545 m.

U pretresu terena oko Blagaja zarobljena su 2 četnika i 1 domobran. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške.

19-IX-1944 g. *Snage X divizije* napale su neprijateljsko uporište željezničku stanicu Kakanj. Ubijena su 4, a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naša 2 ranjena. Dignut je u vazduh željeznički most u blizini rudnika.

U sukobu sa četnicima na prostoru: Ponjihovo — Dračići — Bjela Voda zaplijenjene su 2 puške. Naši kao i neprijatelj bez gubitaka.

Pri napadu na njemačku motorizovanu kolonu na cesti Kiseljak — Busovača ranjeno je 6 Nijemaca. Naši bez gubitaka.

Na željez. pruzi između Semizovca i Podlugova dignut je minom u vazduh jedan oklopni voz. Isti je oštećen. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naš 1 ranjen.

Željeznička pruga između Lašve i Visokog porušena je u dužini od 1000 m., a između Podlugova i Ilijaša dignut je u vazduh jedan most.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, na cesti Maglaj — Doboj kod Karuša, zarobile su 30 domobrana. Naši bez gubitaka. Plijen: 30 pušaka i 3500 metaka.

U sukobu sa manjom grupom četnika kod s. Palačkovci ubijen je 1, a ranjena 2 četnika. Naš 1 ranjen.

Snage Kozarske grupe odreda, u pretresu terena oko Blagaja, zarobile su 1 domobrana. Naši bez gubitaka.

Na cesti između Bos. Novog i Blagaja od nagazne mine poginuo je 1, a ranjen 1 naš borac.

Na željezničkoj pruzi Dobrljin — Kostajnica potrgano je 64 komada šina.

20-IX-1944 g. *Snage X divizije,* odbijajući ispad jedne grupe četnika kod Kaknja, ubile su 6, a ranile 7 četnika. Naši bez gubitaka.

Između Semizovca i Reljeva porušen je 1 drveni propust, 1 km. željezničke pruge i uništena željeznička stanica u Semizovcu. Kod Ćifluka uništen je 1 most i željez. pruga u dužini od 200 m.

Snage Srednjo-Bosanske divizije napale su neprijateljsku kolonu koja se je kretala iz Doboja prema Tesliću. Ubijeno je 10, a ranjeno

7 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav i 1 ranjen.

Snage Kozarske grupe odreda, u pretresu terena oko Prijedora, zarobile su 2 četnika.

21-IX-1944 g. *Snage X divizije* napale su jednu njemačku motorizovanu kolonu, koja se je kretala od Kiseljaka za Busovaču. Ubijeno je 70, ranjeno 130 Nijemaca. Naša 2 ranjena. Uništen je jedan tenk »Tigar«, a oštećeno 17 kamiona.

U sukobu sa jednom grupom neprijateljskih vojnika kod s. Dolipolja ubijeno je 4, ranjeno 6 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav i 2 ranjena.

Cesta između Bradine i Podorašca porušena je u dužini 15 m.

U manjem sukobu kod s. Kolašića ubijena su 3, a ranjena 4 neprijateljska vojnika.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, pri odbijanju napada kolone Nijemaca i ustaša, koji su iz Doboja krenuli prema Teslići, ubijeno je 2, a ranjeno 7 Nijemaca i ustaša. Naši bez gubitaka.

U napadu na ustaše, koji su u blizini Doboja opravljali željezničku prugu, ubijena su 2, a ranjena 3 ustaše. Naša 3 ranjena. Ovom prilikom dignut je u zrak željeznički most na Usori i porušen most na cesti Doboj — Jelah.

U manjim sukobima sa četnicima kod s. Vrućice, Vlajića i Buletića, ubijen je 1, ranjena 2 i zarobljena 2 četnika. Naši bez gubitaka.

Snage Kozarske grupe odreda, pri pretresu sela Šimići i Užari, zarobile su 1 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška.

Snage Glamočkog NOP odreda napale su četnički logor na planini Malovanjsko polje. Ubijeno je 15, a ranjeno 11 četnika. Naša 3 mrtva i 2 ranjena. Plijen: 5 pušaka i nešto ratne opreme.

22-IX-1944 g. *Snage X divizije,* na cesti Bradina—Podorašac, digli su u vazduh jedan betonski most u dužini od 12 m. i na istom prostoru porušili željez. prugu u dužini 350 m.

Na željezničkoj pruzi Lašva — Visoko porušena su 4 drvena i jedan kameni most.

U sukobu sa jednom grupom četnika u blizini Visokog, ubijen je 1, a ranjeno 6 četnika. Naš 1 ranjen.

Snage Kozarske grupe odreda, u pretresu terena oko s. Blagaja, zarobile su 3 četnika. Naši bez gubitaka.

Napadnut je neprijatelj koji je opravljao željez. prugu kod Bos. Novog. Ubijena su 3, a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naša 2 mrtva.

23-IX-1944 g. *Snage X divizije,* u manjem sukobu sa jednom grupom ustaša kod Han Kumpanije, ubile su 6, a ranile 4 ustaše. Naš 1 mrtav i 4 ranjena.

U blizini Konjica zarobljeno je 20 domobrana. Naši bez gubitaka. Plijen: 4 puško-mitraljeza, 16 pušaka, 1 mali bacač.

Željeznička pruga između Konjica i Ostrošca porušena je na 4 mjesta u dužini 400 m. i uništena su 2 propusta.

U sukobu sa jednom grupom neprijateljskih vojnika kod s. Kolašića ubijen je 1, ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Željeznička pruga Visoko — Kakanj porušena je u dužini 1 km.

Snage Srednjo-Bosanske divizije napale su neprijateljsku kolonu koja je nastupala od Doboja. U žestokoj borbi koja je trajala kratko vrijeme neprijatelj je odbačen prema Doboju. Ubijeno je 17, ranjeno 22 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Snage Kozarske grupe odreda, na željezničkoj pruzi između Bos. Novog i Kostajnice, potrgale su 36 kom. šina.

U blizini Bos. Novog zarobljena su 3 domobrana i 1 policajac. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puškomitraljez i 2 puške.

Predalo se je 6 četnika sa 1 puškom.

24-IX-1944 g. *Snage X divizije* napale su neprijateljsko uporište Lisičiće. Napad nije uspio uslijed prisustva oklopnog voza. Neprijatelj nije imao gubitaka. Naši: 9 mrtvih i 7 ranjenih.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, pri sprovođenju 21 ranjenika i karavana sa sanitetskim materijalom za centralnu bolnicu Maslovare, kod s. Klupe napadnuta je iz zasjede naša kolona od četnika Krajiškog četničkog korpusa u

jačini 1000 četnika. Vođena je žestoka borba 4 časa. Kako je neprijatelj bio mnogo nadmoćniji, razbio je naše snage. Ranjenici su zarobljeni, 13 ih je vraćeno, a 8 ubijeno. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši: 7 mrtvih, 8 ranjenih i 11 nestalih.

Snage Kozarske grupe odreda napale su kod s. Žurina[17] neprijatelja koji je popravljao željezničku prugu. Ubijen je 1, a ranjen 1 neprijateljski vojnik. Naši bez gubitaka.

25-IX-1944 g. *Snage X divizije,* odbijajući ispad jedne grupe Nijemaca »PE« divizije,[18] kod s. Oglavka, ubile su 8 Nijemaca. Naši bez gubitaka. Uništen je 1 kamion i 1 motorcikl.

Željeznička pruga između Visokog i Sarajeva uništena je na 33 mjesta u dužini 1100 m.

Snage Kozarske grupe odreda, na željezničkoj pruzi Dobrljin — Kostajnica, potrgale su 36 kom. šina.

26-IX-1944 g. *Snage Srednjo-Bosanske divizije* napale su veću grupu četnika, koji su se nalazili na prostoriji: Buletić, Pribinić, Klupe, Rankovići, Križ. Poslije 12-časovne žestoke borbe neprijatelj je razbijen i potisnut prema s. Rudanci i Blatnici. Ubijeno je 33, ranjeno 37 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 9 pušaka sa priborom, 900 metaka, 4 konja i 2 sedla.

27-IX-1944 g. *Snage X divizije,* u sukobu sa jednom satnijom domobrana kod Koznika, ubile su 2, a ranile 1 domobrana. Naši bez gubitaka.

29-IX-1944 g. *Snage IV divizije* napale su neprijatelja kod Tirolske kolonije i u kraćoj borbi ubile 13, a ranile 7 neprijateljskih vojnika. Naša 2 ranjena.

Snage X divizije napale su dvije neprijateljske kolone, koje su se kretale iz Konjica i Krvavog polja prema Ugošći i Barmišu. Ubi-

---

[18] Riječ je o dijelovima njemačke 7. SS divizije »Princ Eugen«. Divizija se u to vrijeme nalazila u Srbiji. Ovdje je, vjerovatno, riječ o njemačkom 1025. željezničkom bataljonu, koji je u to vrijeme osiguravao prugu Sarajevo — Konjic (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-193, reg. br. F-193, sn. br. 777—782 i 886—889; dnevne izvještaje Grupe armije »F« od 19. i 22. septembra 1944).

jeno je 8, a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naša 3 ranjena.

Pri odbijanju ispada jedne satnije domobrana iz Livna ka Glamoču, ubijen je 1, a ranjen 1 neprijateljski vojnik. Naš 1 ranjen.

Snage XXXIX divizije, u borbi sa neprijateljem kod s. Pištalića i k. 303, ubile su 6, a ranile 8 neprijateljskih vojnika. Naših 5 mrtvih i 1 ranjen.

30-IX-1944 g. *Snage IV divizije*, odbijajući ispad jedne grupe ustaša u pravcu Donjih Bakinaca i Cerićke kose, ubile su 1, a ranile 2 ustaše. Naš 1 mrtav i 1 ranjen.

Snage X divizije, odbijajući ispad jedne grupe ustaša i milicionera ka[Kal]kariji kod Bile, ubile su 3, a ranile 4 ustaše i milicionera. Naša 2 mrtva i 3 ranjena.

JEDINICE OVOG KORPUSA U TOKU SEPTEMBRA MJESECA IMALE SU

1) **gubitci:**	a) neprijateljski:	4404 ubijeno 3764 ranjeno 2863 zarobljeno 5676 prešlo — predalo se
		16707 svega izbačeno iz stroja
	b) vlastiti:	330 poginulih 797 ranjenih 58 nestalih 13 potrešenih
2) **plijen:**	a) oružje:	52 topa, 3 tenka (od toga 2 ispravna), 30 aviona (od toga 4 ispravna), 23 teška bacača, 20 lakih bacača, 275 puškomitraljeza, 10 šaraca, 48 teških mitraljeza, 4756 pušaka, 349 strojnica, 588 pištolja, 14 signal. pištolja.
	b) municija:	1.301.170 puščanih metaka, 2.000 topov. granata, 1.500 bomba za teški bacač, 600 bomba za laki bacač, 1154

ruč. bombe i 100 signal. metaka.

c) sprema: 700 pari odijela, 500 pari cipela, 500 šinjela i mnogo druge spreme.

d) ostalog: 150 kola, 600 konja, 65.000.000 cigareta, 90 vagona životnih namirnica, 500 ranaca, 100 telefona, 20 telefonskih centrala, 1 vagon sanitetskog materijala, 100.000 litara benzina, 17 lokomotiva i velika količina druge ratne spreme.

3) **uništeno:** 1 motorna terezina, 6 lokomotiva, 34 vagona sa raznim materijalom, 1 vagon protiv-avionske municije, 45 mostova, 26.464 m. željez. pruge, 2 motorcikla, 52 km. telefonske linije, 4 tenka, 26 kamiona, 2 oklopna automobila, na 64 mjesta porušene ceste, 1 vijadukt dug 12 m. itd.

4) **Zaključci:**

U vezi opšte situacije na Balkanu, snage ovog korpusa početkom mjeseca septembra prešle su [u] ofanzivu na najvažnije neprijateljske komunikacije, koje vode preko našeg operativnog područja.

U tim operacijama postignut je niz uspjeha. Neprijatelju su nanešeni veliki gubitci, kako u ljudstvu, tako i u materijalu, a na mnogim komunikacijama bio [je] za duže vremena paralizovan svaki neprijateljski saobraćaj, dok je željeznička pruga Ljubija — Prijedor — Bos. Novi potpuno izbačena iz stroja, a zatim zauzeta i oslobođena.

Od 1. do 6. IX. snage IV divizije i Kozarske grupe odreda izvršile su niz uspješnih napada na komunikacije Bihać — Bos. Novi — Sunja i Ljubija — Prijedor — Bos. Novi, i na taj način stvorile potrebne preduslove za uspješnu likvidaciju neprijateljskih uporišta Prijedor i Ljubija,[19] kao i uporišta duž željezničke pruge Prijedor — Bos. Novi. Uspjeh operacija koje su

[19] Opširnije o borbama za Prijedor i Ljubiju, vidi knj. 29, dok. br. 31.

tada uslijedile na tom prostoru bio je potpun. Neprijateljske snage koje su se nalazile u uporištima na tom prostoru bile su skoro potpuno uništene. Zaplijenjena je velika količina ratnog materijala. Oslobođeno je široko područje i stvoreni uslovi za uspješnu mobilizaciju na istom. Zauzimanjem Ljubije i Prijedora te ostalih uporišta između Prijedora i Novog otklonjena je prepreka koja je do sada razdvajala Kozaru od ostalog dijela naše oslobođene teritorije, a cjelokupne snage IV divizije bile su potpuno oslobođene za dejstvo na novim sektorima.

U borbi za Prijedor ponovno se je dokazalo da je najbolja taktika pri napadu na utvrđena mjesta — taktika klinova, čija čela snabdijevena snažnim vatrenim oruđima u snažnom naletu razbijaju nekoliko uporišta neprijateljske vanjske odbrane, i na taj način stvaraju prolaz, kroz koji naše jače snage prodiru u centar grada, gdje se spajaju sa snagama koje su na drugom mjestu izvršile prodor na isti način. Ovakav način napada ne samo da brzo rastroji neprijateljsku odbranu, već potpuno odstrani mogućnost manevra neprijateljskih snaga unutar uporišta, a ujedno omogućava osvajanje ostalih neprijateljskih uporišta napadima sa leđa.

Jednovremeno sa napadom snaga IV divizije i Kozarske grupe odreda na liniji Ljubija — Prijedor — Novi, snage Srednje Bosanske divizije prešle su u ofanzivu na prostoru Derventa — Doboj. Izbijanje naših jedinica na željezničku prugu Derventa — Doboj, na cijeloj dužini, zauzimanjem i oslobođenjem Dervente i upad u sam Doboj, značilo je snažan udar za neprijateljski saobraćaj. Brza intervencija neprijatelja, odbacivanjem novih snaga u borbu radi povratka ovih gradova, a na račun ispražnjavanja pojedinih garnizona, najjasnije govori o tome.

Tokom prve polovine septembra snage XXXIX divizije nastavile su sa razbijanjem četnika na prostoru Manjače i na prostoru između r. Vrbasa, zatvarajući ujedno pravac Banjaluka — Prijedor, vršeći stalan pritisak na neprijateljsko uporište Ivanjsku.

Nakon uspješno završenih operacija na sektoru Ljubija — Prijedor — Novi, snage IV divizije rokirane su ka liniji Banjaluka — Gradiška, dok se na liniji Bihać — Novi — Sunja nastavilo sa dejstvom snaga Kozarske grupe odreda i Podgrmečkog NOP odreda. Istovremeno glavnina snaga Srednjo-Bosanske divizije pomerana je sa linije Derventa — Doboj na liniju Klašnice — Banjaluka.

Dne 18 septembra započeo je napad na Banjaluku i Bos. Gradišku, kao i na uporišta duž ceste Banjaluka — Gradiška. Borbe na tom sektoru trajale su neprekidno deset dana, nakon čega su uslijed pristizanja jačih neprijateljskih motorizovanih

snaga sa pravca Doboj — Derventa — Prnjavor, naše snage bile primorane na odstupanje sa komunikacije Banjaluka — Gradiška, kao i iz samog grada Banjaluke. U tim borbama, ne računajući neprijateljske motorizovane snage koje su pristigle 27.IX, na neprijateljskoj strani uzelo je učešća oko 15.000 vojnika.

Borbe kako na samoj Banjaluci, tako i na uporištima duž linije Banjaluka — Gradiška bile su žestoke i žilave, a učešća su uzeli i na jednoj i na drugoj strani svi rodovi vojske — od pješadije i artilerije do tenkova i aviona.[20] Sva oruđa primenjivana su na najraznovrsniji način. Kako ostali topovi tako i haubice upotrebljavane su od svojih najdaljih dometa do na 50 m. u uličnim borbama, i zahvaljujući požrtvovanosti naših artiljeraca učinak njihovog dejstva sa takove blizine bio je po neprijatelja porazan. Udarne i bombaške grupe probijale su se pomoću »Džon-Bulla« kroz zidove kuća da bi došle do pojedinog neprijateljskog uporišta i zauzele ga. Tenkovima su dovlačene mine težine preko 500 kgr. i pomoću njih minirana pojedina uporišta. Vatrogasne pumpe upotrebljavane [su] za polijevanje benzinom i paljenje zgrada iz kojih je neprijatelj davao uporan otpor. Tenkovi koji su odmah u početku napada na Banjaluku prešli na našu stranu upotrebljavani su u svim fazama borbe, od blokade uporišta, zaštite nastupanja naše pešadije, do dvoboja sa neprijateljskim tenkovima. Zaplijenjeni avioni brzo su opravljeni i odmah upotrebljavani za bombardovanje i palenje Kaštela, mitraljiranje neprijateljskih kolona i za borbe sa neprijateljskim avionima, prilikom kojih je jedan naš avion bio oboren. Često, na malim prostorijama, koncentrisana je vatra iz preko 30 artilerijskih i 50 bacačkih oruđa i efikasnost takove vatre pokazala se je u punoj mjeri. O žestini borbe najbolje govori činjenica da su neka uporišta, kao Klašnice i Donja Topola, prelazila po četiri puta iz ruke u ruku, a uporište Turske Dubrave prelazilo je iz ruke u ruku osam puta. Svi oblici borbe i taktike bili su sa naše strane primenjivani. Od noćnog i dnevnog napada, uličnih borbi, manevra opkoljavanja, napada i prodora pomoću klinova, napada sa i bez artilerijske pripreme, juriša, nastupanja, gonjenja, povlačenja i protivnapada, forsiranje r. Vrbas pod borbom i dr.

---

[20] U borbama za Banju Luku od pješadijskih jedinica učestvovale su 4, 39. i Srednjobosanska NOU divizija, a od artiljerijskih jedinica — 1. i 2. artiljerijski divizion 5. korpusa NOVJ (vdi knj. 29, dok. br. 80). U toku borbe zaplijenjena su 3 tenka, od kojih je formirana Tenkovska četa 5. korpusa NOVJ i odmah ubačena u borbu (vidi dok. br. 4), a od zaplijenjenih aviona, formirana je Vazduhoplovna eskadrila 5. korpusa NOVJ (početkom oktobra ta eskadrila se naziva: 1. vazduhoplovna eskadrila — vidi dok. br. 4; knj. 29, dok. br. 80).

Sve naše jedinice pokazale su u ovim borbama masovan heroizam, kao i sjajnu izdržljivost, odlučnost i upornost.

Početkom septembra snage X divizije prešle su u ofanzivu na neprijateljske komunikacije u dolini r. Neretve i r. Vrbasa: kako i na ostalim tako i na ovim komunikacijama neprijatelju su naneseni teški gubitci, a saobraćaj na istim stalno je bio prekidan i ometan. Nakon napuštanja Vrbaske doline od strane neprijatelja, glavnina snaga te divizije orijentisala se na liniju Zenica — Sarajevo — Mostar i Travnik — Lašva, gdje su u toku cijelog mjeseca izvele niz akcija i sa uspjehom uništavale, sprečavale i ometale neprijateljski saobraćaj.

U snažnim ofanzivnim operacijama, gdje su snage korpusa djelovale na širim zadacima, snaga korpusa kao celina došla je do punog izražaja, kao i složenost, te povezanost rukovođenja svim jedinicama i rodovima oružja na većem operativnom zahvatu. Svi rukovodioci uočili su probleme veza, blagovremenog i točno određenog dejstva i sadejstva svih jedinica po rodovima oružja u svim taktičkim momentima jedne kombinovane operacije. Korisnim dejstvom, upotrebom i ispomoći artilerije, tenkova i vazduhoplovstva, gdje se je osobito uočio materijalni i moralni učinak ovih rodova oružja, stvorena su praktična i realna iskustva za puno daljnje razvijanje našeg ratovodstva.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
p u k o v n i k,
Došen

M. P.

Zamjenik komandanta
p u k o v n i k,
Karanović

BR. 75

IZVJEŠTAJ ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 9. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORU TUZLA — ZVORNIK — VIŠEGRAD — ROGATICA[1]

ŠTAB
XXVII NOU DIVIZIJE
9 novembra 1944
Broj str. pov. 128/44

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Dostavljamo redovni operacijski izvještaj (dva petnaestodnevna sastavljena u jedan mjesečni), i to od 1 oktobra do 31 oktobra 1944.

U tom periodu u sastavu ove divizije nalaze se XVI, XIX i XX NOU brigada.[2]

I.

1 oktobar: Divizija se nalazi na prostoriji, i to: XVI Musl. brigada Capardi — Rudnik — Osmaci — Rakino Brdo, sa zadatkom obezbeđenja aerodroma u Osmacima radi transporta ranjenika za Italiju.[3] Toga dana brigada je razbila jednu grupu četničkih bandi, bez sopstvenih gubitaka.[4] Nepr. gubitci nepoznati.

XIX brigada na prostoru Gornja Tuzla — Požarnica — Simin-Han.[5] Zadatak: razbijanje četnika i zelenog kadra. Borbe nije vodila tokom ovog dana.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 27-7, k. 1111.

[2] Potpun njihov naziv je bio: 16. muslimanska, 19. birčanska i 20. romanijska NOU brigada.

[3] Bliže o obezbjeđenju uzletišta i transportu ranjenika vidi knj. 29, dok. br. 96 i 103.

[4] Prema izvještajima Štaba 1. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa od 3. i 6. oktobra 1944. napad je izvršen na položaje jednog bataljona Sprečanske četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11280 i 11285).

[5] Prvi bataljon se nalazio u Gornjoj Tuzli, 2. bataljon na prostoriji Simin-Han — Kovačevo Selo, 3. bataljon u rejonu Ilinčica — Par-Selo, a Štab brigade sa prištapskim dijelovima u Simin-Hanu (vidi Arhiv VII, reg. br. 8-10, k. 1112: izvještaj Štaba 19. birčanske NOU brigade od 19. oktobra 1944).

XX brigada kao posadna jedinica u gradu Tuzli i na spoljnim odbranbenim uporištima grada.[6] (Štab divizije u Tuzli).

Od 2—3 okt.: Divizija na istoj prostoriji. Brigade u sređivanju, bez borbi, sem što je XVI brigada imala manju borbu sa papraćkim četnicima koje je razbila na Rudniku,[7] a XX brigada sa jednim bataljonom izvršila akciju na četničku grupu u selu Brđanima, zarobivši tom prilikom 17 četnika, a usput mobilisala 20 boraca.[8]

4 oktobar: Raspored jedinica isti, s tim što XVI brigada jednim dijelom snaga obezbjeđuje cestu Tuzla — Zvornik (kod Međaša). Po brigadama vojno-politički rad. U diviziji priprema se proslava godišnjice osnivanja divizije.[9]

5—6 okt.: Raspored isti. XVI brigada vodila je jače borbe sa papraćkim četnicima.[10] Četnički gubici: 15

---

[6] Prvi bataljon se nalazio na Gradini, 2. bataljon u Bistarcu, 3. bataljon u Bukinjama, Štab brigade i Izviđačka četa na prostoru Kreka — Solina (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-4, str. 12, k. 1112/A: operacijski dnevnik Štaba 20. romanijske NOU brigade).

[7] Na Rudniku su, prema izvještajima 1. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa od 3. i 6. oktobra 1944, razbijena dva bataljona Sprečanske četničke brigade, koju komandant četničke 1. grupe brigada naziva: »žalosnom brigadom«. U izvještajima se navodi da je 16. muslimanskoj NOU brigadi pritekla u pomoć 19. birčanska NOU brigada, što nije tačno, jer se 19. brigada u to vrijeme nalazila u rejonu Tuzle (vidi Arhiv VII, reg. br. 8-10, k. 1112: izvještaj Štaba 19. birčanske NOU brigade od 19. oktobra 1944). Bliže o tome i ocjenama borbenog morala Sprečanske četničke brigade vidi knj. 29. dok. br. 6, objašnjenje 7. i izvještaj Štaba Sprečanske brigade od 5. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-1128/2). U izvještaju komandanta 2. bataljona Papraćke četničke brigade od 4. oktobra 1944. piše da je 2. oktobra 16. muslimanska brigada izvršila napad na Borića Brdo i Rudnik i da su tom prilikom četnici zarobili jednu partizanku i ubili je (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11283).

[8] U operacijskom dnevniku Štaba 20. romanijske NOU brigade za 3. oktobar 1944, na str. 13. piše:

»I bat. na istim položajima. Jedna četa upućena u Brđane. Na ovom pravcu uhvatila 17 četnika sa kojim 16 pušaka i 740 metaka. Uhvaćeni četnici prišli u našu brigadu«. U rubrici »Opaska« u dnevniku piše: »mobilisano: 29«, dok je 2. oktobra mobilisano 17 boraca (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-4, k. 1112/A).

[9] Potpunije o formiranju 27. NOU divizije vidi knj. 18, dok. br. 80 i 123.

[10] Prema izvještaju Štaba 1. grupe četničkih brigada od 6. oktobra 1944, četnici su 5. oktobra zauzeli Rudnik. U borbama koje su se vodile 5/6. oktobra oko Rudnika učestvovali su Papraćka i dijelovi Sprečanske četničke brigade i Drinjački bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11285). U naredbi komandanta 1. grupe četničkih brigada od 7. oktobra

mrtvih, 20 ranjenih, sopstveni gubici: 7 mrtvih, 4 ranjena, izgubljen 1 p. mitraljez.
XIX brigada: sređivanje i vojno-politički rad, a XX brigada sa jednim bataljonom ponovo je vršila akciju na četnike kod Brđana koje je razbila, a rekvirirala 40 goveda od četničkih porodica.

7 oktobar: Raspored divizije: XVI brigade postavlja se na komunikaciji Tuzla — Zvornik, i to na liniju: Simin Han — Požarnica — Međaš. Sprovodi savezničku pošiljku od Osmaka u Tuzlu.

XIX brigada postavlja se u Tuzlu kao posadna jedinica zaposjedajući ujedno i spoljna uporišta grada.[11] XX brigada vrši pokret pravcem: Tuzla — Osmaci — Vlasenica, sa zadatkom da u što kraćem roku izbije na prostor Romanije radi rušenja komunikacija Višegrad — Sarajevo i mobilizacije ljudstva na Romaniji.[12] (Sa XX brigadom pomjera se i div. bolnica radi smještaja u Vlasenicu).

Tokom ovog dana XVI brigada vodila [je] borbu sa požarničkim četnicima prilikom sprovođenja savez. pošiljke, [13] a isto tako i XX brigada prilikom pokreta kroz Požarnicu. Neprijatelj [je] imao 5 mrtvih i 12 ranjenih. Naši gubici 3 ranjena.

8 oktobar: XVI i XIX brigada na istim prostorijama, a XX brigada u pokretu od Osmaka za Vlasenicu. (Iz XX brig. dezertirala 3 borca).

Divizija vrši pripreme za proslavu svoje godišnjice. Dužnost k-danta divizije prima drug

---

1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11289/1) u vezi s tim borbama, između ostalog, piše:

»...U opšte se ne zna ko kome komanduje. Stoji jedna obična, vika, dreka, larma...

Prilikom noćnog napada na Rudnik i postignutog uspjeha veća polovina vojnika nije htjela izvršiti svoju dužnost nego su pobjegli sa Rudnika a pojedini komandiri četa čak su cele čete poveli sa Rudnika«.

[11] Do tada je posadna jedinica bila 20. romanijska NOU brigada.

[12] Opširnije o pokretu 20. romanijske NOU brigade prema Romaniji vidi dok. br. 25 i 83; Arhiv VII, reg. br. 10-4, str. 16-26, k. 1112/A: operacijski dnevnik Štaba 20. romanijske NOU brigade.

[13] Te borbe je, prema izvještajima Štaba 1. grupe četničkih brigada od 7, 8. i 9. oktobra 1944, vodila Sprečanska četnička brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11293, 11294/3 i 11295/1).

Miloš Zekić,[14] a drug Pero Kosorić odlazi za načelnika štaba Korpusa. Za načelnika štaba divizije postavljen [je] major Vojo Ilić, a drug potpukovnik Petovar[15] ide na dužnost pomoćnika [načelnika] štaba III Korpusa. Drug Ratko Perić postavljen [je] za zamj. k-danta naše divizije.

9 oktobar: Brigade na istim prostorijama (XX brigada stigla u Vlasenicu sa div. bolnicom). Jedinice nisu vodile borbu ovog dana.

10 oktobar: Raspored divizije isti. Dan bez borbe. Pripreme za proslavu godišnjice divizije u završetku.

11 oktobar: Divizija vrši proslavu godišnjice u Tuzli uz svečanu smotru na trgu Maršala Tita, zatim zajednički ručak sa predstavnicima vojnih i narodnih vlasti, kao i građanstva, uvečer priredba — veselje.
Ovog dana raspored jedinica uglavnom isti kao jučer, sem što XVI brigada sa tri bataljona i XX brigada sa dva bataljona[16] vrše pokrete na Papraću u cilju uništenja četničkih koncentracija,[17] jer se pretpostavljalo da se na pro-

---

[14] Do tada je bio komandant 38. NOU divizije.

[15] Rudolf (Rudi)

[16] i [19] Odnosi se na njen 2. i 3. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-4, str. 20, k. 1112/A: operacijski dnevnik Štaba 20. romanijske NOU brigade).

[17] Riječ je o koncentraciji četnika 1. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa kod s. Matkovca s ciljem da Papraćka brigada napadne Borogovo, a Birčanska i Sprečanska brigada Osmake (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11303: naređenje štaba te grupe od 10. oktobra 1944). Prema izvještaju štaba te grupe od 15. oktobra 1944, jedna partizanska brigada je 11. oktobra razbila četnike kod Osmaka, dok je 20. glasinačka brigada (četnički naziv za 20. romanijsku NOU brigadu) 12. oktobra u 5 časova, preko Cikota i Kalabače, napala zaštitnicu četničke 1. grupe brigada i ugrozila Papraću. Smatrajući da u napadu učestvuju 27. i 38. NOU divizija, četnici su se 13. oktobra povukli: Sprečanska brigada u pravcu Orahovca, Papraćka prema Kozjaku, a Birčanska preko rijeke Drinjače prema s. Brnjač (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11312). Kao što se vidi, potpun uspjeh nije postignut, iako je Štab 27. NOU divizije naredio radiogramom da dijelovi 16. muslimanske i 20. romanijske brigade 12. oktobra jednovremeno napadnu tu koncentraciju četnika, te uslijed toga nije ostvareno sadejstvo (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-4, str. 20 i 21, k. 1112/A: operacijski dnevnik Štaba 20. romanijske NOU brigade, reg. br. BH-V-11302 i 11305: naređenje i izvještaj Štaba 1. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa). U ovoj akciji učestvovao je i Birčanski NOP odred (vidi Arhiv VII, reg. br. 30-3, k. 408: izvještaj njegovog štaba od 13 oktobra 1944). Odred je tada imao 24 borca (vidi dok. br. 83).

storu Papraće pored domaćih četnika nalaze i dijelovi srbijanskih četnika sa Dražom Mihailovićem lično.[18] — Bataljoni XX brigade vrše pokret pravcem: Vlasenica — Cikote — Kalabače — Papraće, a bataljoni XVI brigade vrše pokret pravcem: Tuzla — Osmaci — Rudnik — Papraća. Napad treba da otpočne ujutro u 6 časova.

12 oktobar: Snage u napadu na Papraću otpočinju napad ne jednovremeno, tako da domaći četnici vješto uzmiču, a Draže i srbijanskih četnika nije ni bilo. Gubici četnika u toku ovog dana: 4 mrtva i 6 ranjenih. Sopstveni gubici: 1 mrtav, 3 ranjena.

Raspored ostalih snaga divizije kao jučer: jedan bataljon XVI brigade kod Simin Hana, birčanska u Tuzli, a polovica snaga XX brigade u Vlasenici.

13 oktobar: Snage koje su napadale Papraću vrše detaljno čišćenje... Jedan dio ovih snaga obezbjeđuje aerodrom na Osmacima. (U toku popodneva romanijski bataljoni vraćaju se u sastav svoje brigade u Vlasenicu[19]). Istovremeno jedan bataljon XIX brigade[20] prati komoru (kola) iz Tuzle cestom Tuzla — Zvornik.[21] Požarnički četnici[22] napadaju transport. Birčanski bataljon i bataljon XVI brigade koji je kod Simin Hana vode ogorčenu borbu. Transport se probija pored Požarnice, ali kod Međaša biva dočekan i od zelenog kadra, dok su četnici stalno vršili pritisak s leđa i s bokova. Veći dio transporta uspio je da se probije sa birčanskim bataljonom u pravcu Osmaka, a sa Osmaka hitno kreće jedan bataljon XVI bri-

---

[18] Draža Mihailović u to vrijeme nije bio na tome području, nego se, vjerovatno, nalazio na Ozrenu (vidi knj. 29, dok. br. 137).

[20] Odnosi se na 3. bataljon 19. birčanske NOU brigade, koji je imao zadatak da prati komoru za Osmake (vidi Arhiv VII, reg. br. 8-10, k 1112: izvještaj Štaba 19. birčanske NOU brigade od 19. oktobra 1944).

[21] Odnosi se na komoru Oblasnog NO odbora za istočnu Bosnu (vidi Arhiv VII, reg. br. 4—8/I, list 55, k. 408/A: knjigu depeša Štaba 3. korpusa NOVJ). Oblasni NO odbor je u to vrijeme organizovao prikupljanje hrane i drugog materijala za narod u popaljenom Birču (vidi dok. br. 121).

[22] Odnosi se na četnike iz Tuzlanske (Požarničke) brigade Majevičkog četničkog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11252 i 11236/1).

gade na Međaš da prihvati ostatak transporta. Međutim, četnici i zeleni kadar kao i okolno stanovništvo razgrabili su i evakuisali so i kola koja su bila zaplijenjena.[23]

Raspored ostalih snaga divizije u toku ovog dana kao i jučer.

Sopstveni gubici u borbama na liniji Požarnica — Međaš: 2 mrtva i 9 ranjenih, neprijateljski gubici 14 mrtvih i 20 ranjenih četnika i zelenokadrovaca. Neprijatelj zarobio jedan dio transporta (kola sa soli).

14 oktobar: Raspored jedinica: XVI brigade na prostoru Osmaci — Međeš — Simin Han; XIX brigada u Tuzli (jedan bataljon prati transport od Osmaka u Zvornik[24]). XX brigada u Vlasenici, sprema se za pokret na Romaniju. U toku ovog dana nije bilo borbi (XVI brigada priprema detaljniji napad na Požarnicu . . .

15 oktobar: Raspored divizije: XVI brigada sa glavninom napada i razbija požarničke četnike . . . U toku pretresa Požarnice pronašla je 30 volova koji su bili zaplijenjeni u jučerašnjoj borbi od transporta. XIX brigada u Tuzli, vrši popunu jedinica prilivom novomobilisanih. XX brigada u pokretu od Vlasenice ka Romaniji (Sokolovići).

16 oktobar: Raspored divizije kao jučer, s tim što je XX brigada izbila na prostor Sokolovića. Tokom

---

[23] Štab 3. korpusa NOVJ bio je naredio da jedan bataljon 16. muslimanske NOU brigade blagovremeno posjedne položaje na Međašu, ali po tome nije postupljeno. Na zahtjev Štaba korpusa da izvijesti o tome, Štab 27. divizije u depeši od 22. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/8-16, k. 1111: knjigu depeša Štaba 27. NOU divizije) iznosi sljedeće:

»Bataljon 16. brigade nije stigao na Međaš zato što su naše snage bile angažovane u akciji na Papraći i obezbeđenju aerodroma. Sa Osmaka smo javili da bataljon ne može stići toga dana prije noći. Za ove tvrdnje pozivamo se na generala Jovu koji je s nama bio na Osmacima. MZ« (Miloš Zekić — prim. red.). U vezi s tim Štab 3. korpusa u svojoj depeši 22. oktobra (vidi VII, reg. br. 4-8/I, list 55, k. 408/A), između ostalog kaže:

»Mi smo vam izdali naređenje za akciju u Papraći, pa smo bez obzira na to naredili da pošaljete jedan bataljon na Međaš. Vi ste to naređenje bili dužni izvršiti . . .« O tome vidi i knjigu depeša 3. korpusa NOVJ u Arhivu VII, reg. br. 3-8/I, list 46 (depešu br. 204 i 205), k. 408/A.

[24] Prema izvještaju Štaba 19. birčanske NOU brigade od 19. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 8-10, k. 1112), 3. bataljon je pratio transport do Snagova, gdje se sastao i s Majevičkim NOP odredom.

ovog dana nije bilo borbe. Jedinice su se uglavnom odmarale i sređivale.

17 oktobar: Divizija dobiva zadatak od štaba Korpusa da sa glavninom svojih snaga što hitnije izbije na prostor Romanije u cilju temeljitog rušenja komunikacija Višegrad — Sarajevo i presijecanja istih,[25] jer se pretpostavlja da će južna njemačka opkoljena grupa sa prostora Sandžaka i Metohije da se probija višegradskim pravcem ka Sarajevu.[26] U tom cilju štab divizije vrši pokret sa XVI brigadom do na prostor Osmaka.[27] XIX brigada ostaje u Tuzli do smjene jedinica XXXVIII divizije,[28] a potom će da se postavi na prostor Osmaka radi obezbjeđenja aerodroma.

XX brigada je već na Romaniji (Sokolovići).

18 oktobar: Štab divizije sa XVI brigadom u pokretu sa Osmaka u Vlasenicu.[29] Ostale jedinice raspoređene kao i jučer. U pokretu za Vlasenicu XVI brigada vrši usput čišćenje prostorije: Papraća — Cikote — Donji Zalukovik, razbijajući na pravcu kretanja manje četničke grupe.

XIX brigada sa jednim dijelom snaga čisti s. Čakloviće od četničkih i zelenokadrovskih bandi.

XX brigada na prostoru Sokolovići. Prikuplja podatke o neprijatelju sa sektora Rogatica — Sokolac i vrši mobilizaciju.

---

[25] Taj zadatak je dobijen 10. oktobra 1944, ali zbog razvoja događaja njemu se moglo tek tada pristupiti. O tome zadatku i rušenju ceste vidi dok. br. 33 i Arhiv VII, reg. br. 1/9-16, k. 1111: knjigu depeša 27. NOU divizije.

[26] Riječ je o povlačenju njemačke Grupe armija »E« (vidi knj. 29, dok. br. 81, objašnjenje 8).

[27] U vezi s organizacijom toga pokreta vidi zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 16. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 20-6, k. 1111).

[28] Prema operacijskom dnevniku Štaba 38. NOU divizije, smjenu je izvršila 21. istočnobosanska brigada 24. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 54/18-5, k. 1258). O tome vidi i dok. br. 75 i 86.

[29] Taj pokret je izvršen u četiri kolone radi razbijanja četnika, koji su 17. oktobra 1944. napali partizansku stražu u školi u s. Donji Zalukovik (vidi Arhiv VII, reg. br. 21-6, k. 1111: zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 17. oktobra 1944). Na tu stražu su, prema izvještaju Štaba 1. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa od 18. oktobra 1944, napad izvršile Papraćka i Birčanska brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11314/2).

19 oktobar: Štab divizije sa XVI brigadom u Vlasenici na odmoru. XIX brigada sa dijelom snaga čisti prostor Đurđevik, razbijajući četničke i zelenokadrovske grupe. Zaplijenila 12 pušaka i ubila 2 zelenokadrovca. XX brigada na istoj prostoriji bez borbe.

20 oktobar: Štab divizije sa XVI brigadom u pokretu od Vlasenice za Sokoloviće.[30] Ostale brigade sa rasporedom kao i jučer. XIX brigada vrši pripreme za proslavu svoje godišnjice.[31]

21 oktobar: Raspored divizije: XVI brigade na prostoru Sokolovići, XX brigada na prostoru Kalimanići. Vrše se pripreme za napad na Rogaticu i izbijanje na važne komunikacije koje vode od Višegrada ka Sarajevu, u duhu zadatka dobivenog od štaba Korpusa.[32] XIX brigada sa dijelom snaga vrši čišćenje s. Rasovac od zelenokadrovskih bandi, dok sa glavninom stacionira u Tuzli. (XX brigada formira IV bataljon usljed priliva ljudstva sa Romanije).
Beograd je slobodan. Radost je neizreciva! Sve jedinice proslavljaju oslobođenje Beograda, organizovanom vatrom iz svih oružja i oruđa. Održani govori pred strojem, zatim konferencije po selima na kojima je uzeo učešća veći dio stanovništva sa prostora Sokolovića, Kalimanića i Glasinca.

22 oktobar: XVI i XX brigada dobile zapovijest za napad na Rogaticu, sa zadatkom likvidacije ustaškog garnizona i ovladavanja komunikacijama Višegrad — Sarajevo u cilju temeljitog rušenja istih.[33] Napad treba da započne ujutro u 4 časa. U tom cilju jedinice vrše podilaženje sa svojih prostorija do na polazne položaje za napad na Rogaticu, i to: XVI brigada pravcem: Sokolovići — Kalimanići — Šatorovići — Strmac — Seljani, a XX brigada pravcem: Kalimanići — Zakomo — Gučevo — Kovanj. Štab divizije

[30] Taj pokret je izvršen u jednoj koloni (vidi Arhiv VII, reg. br. 22-6, k. 1111: zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 19. oktobra 1944).

[31] Bliže o formiranju 19. birčanske NOU brigade vidi knj. 18, dok. br. 128 i 129, knj. 19, dok. br. 99 i 100.

[32] Vidi dok. br. 33.

[33] Vidi dok. br. 46.

postavio se u Zakomo. Istovremeno u s. Smrtićima (Glasinac) održava se veliki narodni zbor uz zaštitu jednog bataljona XX brigade a odatle narod sa romanijskim bataljonom[34] kreće na cestu Rogatica — Sokolac i tokom nastupajuće noći vrši rušenje iste.

XIX brigada proslavlja u Tuzli oslobođenje Beograda, održava zborove s narodom u okolini Tuzle i daje priredbu u Živinicama.

Vojni kurs pri štabu divizije prekida rad i posjetioci kursa upućuju se u svoje jedinice radi neophodne potrebe vojnog kadra u jedinicama u vezi predstojećih akcija.

23 oktobar: U 4 časa ujutro XVI i XX brigada vrše napad na Rogaticu, i to: XVI brigada od Seljana pravcem: Gradac — Rogatica, a XX brigada od Kovanja pravcem: Kovanj — Lunj — Rogatica. Napad ne uspijeva uslijed zakašnjenja XX brigade.[35] Brigade se povlače na polazne položaje.[36] Rogaticu brani 600 ustaša[37] i milicije naoružanih puškama sa oko 20 p. mitraljeza, 3 bacača, 1 top »Pito«.[38]

Jedna njemačka kolona prolazi od Sarajeva — Mesića kroz Rogaticu, produžava za Višegrad. Jačina oko 600 sa 2 topa, dvoja borna kola, 5 kamiona, 20 kola (zaprega).[39] Sa istom kolonom XVI brigada vodi borbu na prostoru

---

[34] Odnosi se na 4. bataljon 20. romanijske NOU brigade, koji je formiran 21. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-4, str. 27, k. 1112/A: operacijski dnevnik Štaba 20. romanijske NOU brigade).

[35] U operacijskom dnevniku 20. romanijske NOU brigade u vezi s tim, između ostalog, piše:

»... Kada se otvorila borba na sektoru 16. brigade, 1, 2, 3. bat. [aljon], izvid.[ačka] četa i štab brigade izvršili su pokret iz Gučeva prek ceste u namjeri da sadejstvuje u napadu, ali odmah po prelazu druma borba je prestala i brigada je imala sledeći raspored ...« (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-4, str. 28, k. 1112/A).

[36] Ta rečenica, i naredna, dopisane su mastilom.

[37] Prema bojnoj relaciji 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57) u Rogatici su se toga dana nalazili 3. satnija 2. bojne (212 ustaša), 2. satnija 3. bojne (177 ustaša) i 50 oružnika (žandarma), dok su 1, 2, 6. i 7. satnija 2. bojne sa dijelovima 3. bojne upućene u pomoć snagama u rejonu Travnika (vidi dok. br. 66).

[38] Protivtenkovsko oruđe

[39] Bliže o toj koloni: vidi dok. br. 49. objašnjenje 2.

Strmac — Pešurići. Jedan oklopni voz sa ustašama od Prače dolazi do Mesića, ali ga dijelovi XX brigade odbacuju nazad.[40]

24 oktobar: Vrši se ponovan napad na Rogaticu i bataljoni XX brigade na juriš likvidiraju glavno spoljno odbranbeno uporište Lunj, a zatim prodiru u grad i potpuno razbijaju ustašku odbranu koja bježi na sve strane. Poslije oslobođenja Rogatice[41] raspored jedinica: XVI brigada: Rogatica, sa jačim dijelom snaga goni njemačku kolonu koja je bila zastala kod Sjemeća, progoni je u pravcu Višegrada. Ruši cestu Višegrad — Rogatica i Rogatica — Mesići.

XX brigada: na prostoru Mesići — Kukavica — Vragolovi, sabira se za daljnje progonjenje ustaša u pravcu Prače.[42] Ruši cestu Rogatica — Sokolac, prugu Mesići — Renovica.

XIX brigada: u okolini Tuzle vrši akcije čišćenja zelenog kadra i ustaša, i to: u s. Lipnica — Gornje Dubrave — Vršani. Ubijen je jedan ustaša, jedan zarobljen, pronađeno 13 pušaka. Poslije ove akcije prikuplja se u Živinicama, odakle vrši pokret dalje prema Kladnju.

Ukupni gubici ustaša za vrijeme dvodnevnih borbi u Rogatici 30 mrtvih i više od 40 ranjenih.[43] Zarobljeno 19 milicionera, sa 2 p. mitra-

---

[40] Odnosi se na oklopni voz »Vuk« (vidi Arhiv VII, reg. br. 26/13, k. 149/C: izvješće Kotarskog oružničkog zapovjedništva iz Goražda od 27. oktobra 1944).

[41] U bojnoj relaciji 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57) piše da su ustaše napustile Rogaticu 25. oktobra 1944. u 5,30 ujutro (»... Posada pokolebana brojčanom snagom partizana i žestokom vatrom morala se povući u pravcu Žepe«). Podatak o datumu napuštanja Rogatice nije tačan, jer svi drugi izvještaji i depeše govore da je Rogatica zauzeta 24. oktobra (vidi dok. br. 46, 48, 83 i 152; Arhiv VII, reg. br. 1/9-16, k. 1111: knjigu depeša 27. NOU divizije i reg. br. BH-V-17, k. 14: knjigu depeša četničke komande za Sarajevo, depeše od 26, 28. i 30. oktobra 1944).

[42] Prema izvješću Kotarskog oružničkog zapovjedništva iz Goražda od 27. oktobra 1944. u Praču je bilo 130 oružnika i oklopni vlak »Vuk« (vidi Arhiv VII, reg. br. 26/13, k. 149/C: izvješće Kotarskog oružničkog zapovjedništva iz Goražda od 27. oktobra 1944).

[43] Prema relaciji 1. ustaškog zdruga od 23. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57), u borbama za Rogaticu ustaše su imale 6 mrtvih i 10 ranjenih, a u izvješću Kotarskog oružničkog zapovjedništva iz Goražda od 26. oktobra 1944. iznosi se podatak da je poginulo 14 oružnika i 28 ustaša, dok se ne zna za sudbinu 46 oružnika (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/13, k. 149/C).

ljeza i puškama. U samoj Rogatici zaplijenjeno 3 t.[eška] mitraljeza, 2 laka bacača i 1 rashodovan top »Pito«, zatim oko 1000 mina za laki bacač, 500 topovskih granata, kao i jedna francuska radio stanica i 2 p. mitraljeza i ostala ratna sprema.[44]

Sopstveni gubici: 4 ranjena.

25 oktobar: Raspored divizije: Štab divizije sa XVI brigadom nalazi se u Rogatici. Dijelovi XVI brigade ruše cestu Višegrad — Rogatica — Sokolac kao i prema Mesićima.

XX brigada duž komunikacije Mesići — Prača, ruši prugu i zauzima sva ustaška uporišta do Renovice. Ustaše bježe obezglavljeno.
XIX brigada po razbijanju kladanjske legije produžava pokret u Olovo. (U Kladnju i Olovu ukupno zarobljeno 5 zelenokadrovaca sa puškama i oko 2500 metaka kao i ostale sitne spreme).

26 oktobar: XVI brigada sa dva bataljona u Rogatici a dva vrše pokret prema Goraždu koje uvečer zauzimaju. Tamošnja legija nije pružila otpor. Most u Goraždu bio je porušen od jedinica III Sandžačke brigade još ranije.[45] U Goraždu razoružano 20 legionara sa puškama i 2 p. mitraljeza, koji su poslije toga stupili u brigadu.

XX brigada likvidirala je ustaška uporišta Renovicu[46] i Praču[47] bez sopstvenih gubitaka nanijevši neprijatelju gubitke od 3 mrtva i 8 ranjenih.[48] Sem toga usput je zarobila 17 četnika na prostoru Ponor — G. Vinča. Zaplijenila je 15 pušaka i 2 p. mitraljeza.

---

[44] O operacijskom dnevniku 20. romanijske NOU brigade, na str. 29, iznijeti su opširniji podaci o ratnom plijenu (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-4, k. 1112/A).

[45] O tome vidi dok. br. 83.

[46] Renovicu je zauzeo 2. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-4, str. 31, k. 1112/A: operacijski dnevnik Štaba 20. romanijske NOU brigade).

[47] Praču su zauzeli 3. i 4. bataljon 20. romanijske NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-4, k. 1112/A: operacijski dnevnik štaba te brigade). O tome vidi dok. br. 152 i Arhiv VII, reg. br. 53/13, k. 149/C: izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. novembra 1944 godine.

[48] Prema izvješću Kotarskog oružničkog zapovjedništva iz Goražda od 27. oktobra 1944, pri napadu na Praču poginuo je 1 oružnik, a 8 oružnika je nestalo, dok je ostali dio pobjegao oklopnim vozom u Stambulčić (vidi Arhiv VII, reg. br. 26/13, k. 149/C).

XIX brigada u pokretu Olovo — Vladojević — Rakova Noga, bez borbe.

27 oktobar: Divizija je raspoređena: XVI brigada se nalazi sa dva bataljona u Rogatici a sa dva u Goraždu. Ruši cestu Višegrad — Sokolac, Rogatica — Mesići i Jabuka — Renovica.

XX brigada na prostoru Renovica — Prača nastavlja sa rušenjem pruge i ceste.

Rezultat rušenja komunikacija: pruga porušena skroz u dužini od 15 km, na prostoru Mesići — Renovica — Prača.

Srušena dva željeznička mosta od po 15 m, zatim 7 manjih mostića, drum Renovica — Prača — Podgrab zarušen na 3 mjesta, kopanjem ceste i obaranjem stabala. Srušen jedan most od 17 m i 3 manja propusta na cesti.

Drum Višegrad — Rogatica — Sokolac zarušen kod Kovanja, Strmca i Semeća kopanjem ceste i obaranjem stabla. Mostovi na cesti Rogatica — Mesići popaljeni. Drum Jabuka — Renovica rušen na 4 mjesta kopanjem ceste.

Pošto brigade nisu raspolagale eksplozivom i ostalim materijalom za rušenje, nego se cesta kopala krampama i lopatama, to i pored upornog rada na zarušavanju cesti posao nije mogao biti obavljen kako treba.

XIX brigada tokom ovog dana vrši pokret od Rakove Noge na Crvene Stijene koje uveče na juriš zauzima poslije kratkog ali žilavog otpora ustaša.[49] U toj borbi ustaše su imali 4 mrtva i više ranjenih, a brigada 2 mrtva i 6 ranjenih. Zaplijenjeno 6 pušaka, 3000 metaka, 1 radio aparat, životnih namirnica i ostalog materijala.

28 oktobar: Divizija na prostoru: Rogatica — Goražde — Renovica — Prača — Crvene Stijene. XVI i XX brigada i dalje ruše komunikacije, a XIX brigada biva napadnuta od jakih ustaških snaga

[49] U bojnoj relaciji 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57) za 27. oktobar 1944. piše:

»27. X. izvršili partizani u jačini 3 brigade žestoki napad na naše postave na Romaniji. Posada pred daleko nadmoćnijim neprijateljem i iznenađena nakon kraće borbe morala se povući«. Prema istoj relaciji posadu su sačinjavali dijelovi 1. ustaške bojne.

sa pravca Mokrog i Pala.[50] Ustaše u jačini dvije bojne I u.[staškog] zdruga naoružani pored ostalog sa 2 topa, vrše žilav i uporan napad u cilju da preuzmu Crvene Stijene. Razvila se žestoka borba i najzad jedinice XIX brigade bile su prisiljene da odstupe na liniju Zelena Voda — Stari Grad, a uveče vrše ponovo napad na Crvene Stijene, koji nije uspio. Neprijateljski gubici tokom ovog dana: 30 mrtvih i 50 ranjenih. Naši gubici: 4 mrtva i 6 ranjenih. Izgubljeno je 4 puške i 1 p. mitraljez.

29 oktobar: Raspored divizije kao i juče: XVI i XX brigada sa istim zadatkom rušenja komunikacija, a XIX brigada razvija ogorčene borbe sa ustašama na Crvenim Stijenama.[51] Položaji na Crvenim stijenama prelazili su tokom dana tri puta iz ruku u ruke. Najzad brigada se povlači na liniju Dobre Vode — Veliki Vrh — Čukurica. Gubici neprijatelja tokom ovog dana: 80 mrtvih i oko 120 ranjenih. Gubici brigade: 14 mrtvih i 22 ranjena. XX-toj brigadi prilazi 65 četnika Miće Stanišića zajedno sa k-dantom Mićom, pod oružjem, sa jednim t. bacačem, 2 t. mitraljeza i 2 p. mitraljeza.[52]

30 oktobar: Raspored divizije kao jučer. Izdaje se zapovijest za [napad] Sokolac koji treba da bude tokom noći 31. oktobra (24 sata). U napadu će učestvovati glavnine snaga XX i XIX brigade. XVI brigada na prostoru Rogatica — Goražde sa zadatkom zatvaranja pravca od Višegrada i rušenja komunikacija. Tokom ovog dijelovi XX brigade vode borbu kod Podgraba sa jednom ustaškom kolonom koja je pošla od Sjetline da popravlja prugu. Ustaše su odbijene uz gubitke 3 mrtva i 5 ranjenih bez sopstvenih gubitaka.

---

[50] Brigadu su napali dijelovi 3. bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Cijela bojna je imala oko 1200 ustaša (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57: bojnu relaciju 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944).

[51] Prema bojnoj relaciji 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57), dijelovi 2. i 3. bojne su 29. oktobra na Naromaniji odbili, bez gubitaka, jak napad 19. birčanske NOU brigade.

[52] Pripadali su Romanijskom četničkom korpusu.

Istovremeno na XIX brigadu napada jedna ustaška kolona iznenadno od pravca Sokolca.[53] Ustaše su se provukle između bataljona koji su bili na položajima i izbili pravo na štab brigade i dijelove oko štaba. Razvila se ogorčena borba prsa u prsa. Borbu su uglavnom vodili prištapski dijelovi boreći se na život i smrt, dok je intervencija bataljona kasno uslijedila. U toj borbi brigada je imala teške gubitke od 10 mrtvih i 12 ranjenih, a izgubljen je veći dio brigadne komore, 1 t.[op] i 2 l.[aka] bacača, 1 »PIAT«, radio stanica i radio aparat, kao i druge sitne spreme u komori, a sem toga i brigadna arhiva. Neprijatelj je takođe imao teške gubitke od oko 40 mrtvih i ranjenih. (Brigada je imala i 60 nestalih, većinom novomobilisanih. Od ovog broja 15 ih je nestalo na putu Kladanj — Crvene Stijene, tj. dezertiralo).

31 oktobar: XVI brigada na prostoru Rogatica — Goražde, zatvara pravac od Višegrada, ruši cestu Jabuka — Renovica, vrši mobilizaciju oko Goražda. XX brigada sa dva bataljona na prostoru Podgrab — Miošići, zatvara pravac od Pala, a sa dva bataljona vrši pokret prema Sokolcu u cilju napada na isti, u sadejstvu sa XIX brigadom. Ali, pošto je XIX brigada pretrpila teške gubitke u jučerašnjoj borbi i bila momentalno nesposobna za napad — nesređena — to se od napada odustaje i jedinice zauzimaju tokom noći 31/1 slijedeći raspored:

---

[53] Druga bojna (oko 1300 ustaša) 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga napala je na 19. birčansku brigadu, koja se nalazila na visoravni Ravna Romanija (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57: bojnu relaciju toga zdruga od 23. decembra 1944), a s leđa, sa pravca Kostreša i Kadinog Sela, napali su četnici 1. sarajevske brigade Romanijskog četničkog korpusa, čiji je komandant u to vrijeme bio Savo Derikonja. Tako u izvještaju štaba navedene četničke brigade od 30. oktobra 1944. (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-6188), između ostalog, piše:

»30. oktobra t. g. na Romaniji, u blizini Crvenih stena, oko 11 časova, ustaše su napali 19. birčansku i delove 15. majevičke komunističke brigade. U istom momentu naše jedinice sa Kostreša i Kadinog Sela, koje su vršile nasilno izviđanje neprijateljskog terena, napale su crvene s leđa«.

O borbama kod Crvenih stijena vidi dok. br. 106; Arhiv VII, reg. br. 1/15-16 i 1/16-16, k. 1111: knjigu depeša 27. NOU divizije, tom V, knj. 35, dok. br. 113, 114 i 115: dnevna izvješća Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 2, 3. i 4. novembra 1944. godine.

XVI brigada na istoj prostoriji s tim što šalje jedan bataljon prema Međeđi sa zadatkom da poruši most na Limu (bataljon nije izvršio zadatak, jer je most jake gvozdene konstrukcije i bez eksploziva i ostalog minerskog materijala nije se mogao srušiti).[54]

XIX brigada na prostoru Šenkovići — Kusače, sa zadatkom sređivanja i zatvaranja pravca od Sokolca.

XX brigada na liniji Podgrab — Miošići — Đedovci (Vitanj) sa zadatkom zatvaranja pravca od Pala i Sokolca. Očekuje se daljnje prodiranje neprijatelja od Sokolca ka Rogatici.

II.

Zaključak: 1) Tokom prošlog mjeseca (oktobra) divizija [je] izvršila slijedeće zadatke:

a) Razbila četničke i zelenokadrovske grupe na Požarnici — Međašu — Papraći — oko Tuzle, oko Vlasenice — kod Kladnja — Olova — Rogatice — Goražda. Ovladala ustaškim uporištima u Kladnju, Olovu, Rogatici, Goraždu, Crvenim Stijenama i želj. komunikacijom Mesići — Renovica — Prača — Podgrab.

b) Porušila pruge i drumove od Višegrada ka Sarajevu, i to: 15 km pruge, 3 veća mosta, 14 manjih, 3 propusta, iskopano 12 jama na cestama.

c) Ukupni neprijateljski gubici: 208 mrtvih, 296 ranjenih, 82 zarobljena, predalo se 65, zaplijenjeno: 81 puška, 10 p. mitraljeza, 5 t. mitraljeza, 1 t. i 2 laka bacača, 1 neispravni top »Pito«, 10.000 puščane municije, 1000 komada mina za laki bacač, 500 topovskih granata, jedna radio stanica francuska (neispravna), jedan radio aparat, životnih namirnica i druge ratne spreme.

d) Ukupni sopstveni gubici: 40 poginulih, 71 ranjen, 63 nestala i dezertirala. Od oružja izgubljeno oko 70 pušaka (većinom uz nestale

[54] Vidi dok. br. 55.

drugove), 1 p. mitraljez, 1 t. i 2 l. bacača, 1 »PIAT«, 1 r. stanica, 1 radio aparat; XIX brigada je izgubila oko 50 konja od svoje komore.

2) Politički rad u diviziji odvijao se u duhu direktiva politkomesara III Korpusa i u duhu zadnje naredbe Vrhovnog komandanta radi uništenja fašističkih divizija u našoj zemlji.[55] Vršena priprema za proslavu 7 novembra, učvršćivanje bratstva boraca Srba i muslimana u našoj diviziji, te rad na učvršćivanju narodne vlasti u saradnji sa političkim radnicima na prostoru Romanije (Glasinac, Rogatica, Goražde). Svečano proslavljeno oslobođenje Beograda. Održane 3 velike priredbe i 4 veća zbora sa narodom.

3) Vojnički rad redovno izvođen, kad su to prilike dozvoljavale, po planu rada koji imaju brigade i bataljoni. Održan vojnički kurs sa 25 vojnih rukovodilaca. Kurs je forsirano završen uslijed nužne potrebe da se povrate vojni rukovodioci u svoje jedinice radi zadataka koje je divizija izvršavala. Kurs je trajao 23 dana.

4) Kampanja za mobilizaciju ljudstva na prostoru Romanije bila je živa. U tome su nas pomagali i terenski radnici. Ali, odziv ljudstva nije bio kao što se pretpostavljalo. Dobrovoljaca je bio vrlo mali broj, većinom se prisilno mobilisalo. Jedino grupa od 100 boraca koju nam je predao drug Grujo Novaković uglavnom je sastavljena od dobrovoljaca. Razlog kolebanja ljudstva ovoga kraja u pogledu mobilizacije je taj što žive pod psihozom skorog nailaska njemačkih divizija, »koje će sve pobiti i popaliti što je partizansko«.

5) Kod brigada je razvijen ofanzivni duh u punoj mjeri. Efikasna upotreba teških oružja još nije u dovoljnoj mjeri izražena kod svih jedinica, naročito upotreba protukolskih oruđa. Po ovome naročito udaramo glasom i nastojimo da u borbama teško oruđe dođe do punog izražaja.

[55] O tome naređenju vidi u dok. br. 33.

Ukupno uzev divizija [je] sposobna da izvršava zadatke koji se pred nju postavljaju.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar	Načelnika štaba	Komandant
p. pukovnik	major	p. pukovnik
Z. Škerović		**Mil. Zekić**

M. P.

BR. 76

RELACIJA ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE GRUPE OD 9. NOVEMBRA 1944. UPUĆENA ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PODRUČJU NEVESINJA, BILEĆE, STOCA I U KOTLINI NERETVE[1]

ŠTAB
JUŽNOHERC. OPERAT. N.O.U. GRUPE
O. Pov. Br. 109.
9. novembra 1944 g. u— čas.
Stolac

Šaljemo relaciju o operacijama ove grupe u vremenu od 1. do 31. oktobra 1944. godine.

Zadaci koje je grupa imala da izvrši u toku ovoga mjeseca bili su:

1. — Sadejstvo brigadama pri likvidaciji četničkog uporišta Bileće, sprečavanjem neprijatelju prodiranje komunikacijom od Trebinja ka Bileći.

2. — Likvidacija neprijateljskog garnizona Trebinje.

3. — Vezivanje neprijateljskih snaga u Stocu i Nevesinju, te ofanzivno dejstvo na ove varoši.

4. — Čišćenje i likvidacija svih neprijateljskih uporišta na želj. pruzi Mostar — Dubrovnik.

5. — Likvidacija neprijateljske posade u Stocu i Nevesinju i čišćenje ka Mostaru.

6. — Mobilizacija svega sposobnog za vojsku.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 3/2-7 I, k. 1143 A.

I. SITUACIJA:

a. — *Kod neprijatelja:*

Opštim uspjesima savezničkih armija na svim frontovima, a posebno munjevitim nadiranjem Crvene armije sa sjevera na Balkan, njemačkim snagama na jugu prijetila je opasnost potpunog odsijecanja i uništenja. Da bi izbjegli ovo uništenje, Nijemci su preduzeli blagovremeno izvlačenje sa juga, otpočevši najprije sa evakuacijom materijala, a potom i samih trupa. Neprijatelj je sve ovo izvodio uz mjestimične i povremene manje ispade iz okolnih garnizona na našu slobodnu teritoriju, želeći na taj način da nas obmane o pravim njegovim namjerama, kao i da nam onemogući koncentraciju snaga za odlučnije udarce na važnijim tačkama na komunikacijama. U izvođenju ovoga plana neprijatelj je na pojedinim važnijim mjestima i čvorištima ostavljao jače posade, koje je unaprijed bio spreman da žrtvuje, u slučaju ako bi mu te posade mogle da stvore najpotrebnije vrijeme za izvlačenje glavnine trupa i materijala.

U cilju što potpunijeg i lakšeg ostvarenja predviđenog plana urednog povlačenja, Nijemci su u posljednje vrijeme uveliko popustili i u proganjanjima našega naroda na okupiranom području, nastojeći da raznim intervencijama kod ustaša, koji su i dalje produžavali sa zvjerstvima, steknu izvjesne simpatije i pogrešna uvjerenja kod nesvjesnijeg našeg elementa, kako bi na taj način bar donekle umanjili razna sabotiranja i ujedno unaprijed olakšali svoj položaj, ako im ne uspije da se blagovremeno izvuku iz granica naše zemlje.

Kao posljednje svoje zaštitnice, Nijemci su redovno u garnizonima na jugu ostavljali takve jedinice, koje su uglavnom bile sastavljene od ljudstva iz okupiranih krajeva. Slaba ishrana i odjeća ovih trupa, zbog neprekidnih prekida saobraćaja, kao i shvaćanje stvarne situacije u kojoj se nalaze, pokolebali su i borbeni duh ovih trupa, izuzevši pojedine slučajeve gdje su ove miješane jedinice dale i jači otpor našim snagama.

Osjetivši približavanje naših saveznika i predviđajući čak i savezničko iskrcavanje na Dalmatinsku obalu, četničke bande iz svih krajeva naše zemlje, a najviše iz Sandžaka, Crne Gore i Hercegovine, prikupile su se u velikom broju, orijentišući zatim svoje pokrete dalje preko Južne Hercegovine ka Boki, gdje bi — po već predviđenim planovima njihovih glavešina — imali da sačekaju savezničko iskrcavanje, stavljajući im se na raspoloženje, kao organizovana vojnička skupina, a time ujedno izbjegavajući polaganje računa pred našom vojskom za sva dota-

danja njihova zločinstva.[2] Da bi uvukli u njihovo zlikovačko kolo i što veći broj neobaviještenih masa, četničke vođe poslužile su se i jednom ratnom varkom, napadnuvši na izvjesna slabija njemačko-ustaška uporišta na željezničkoj pruzi Mostar — Trebinje. Prevarivši svog dojučerašnjeg zaštitnika — Nijemce — četnički banditi želili su da obmanu i narod, reklamirajući tobožnje prekidanje sa Švabama, čime su se namjeravali oprati pred masama za dotadanji rad, ističući kao razlog zakašnjenja otvorenog neprijateljstva direktive njihovog vrhovnog vođstva, koje je »nastojalo da sačuva narod od žrtava do krajnjeg časa«.

Međutim, likvidacijom najjačeg četničkog uporišta Bileće,[3] naše snage ujedno su razbile i cijeli četnički otpor u Hercegovini i njihovi planovi dočeka saveznika konačno su propali. Glavešine su u velikom broju uspjele da se spasu bijegom u raznim pravcima, a vojska ih je napustila. Mnogi od neokaljanih i zavedenih masovno su prešli u redove NOV.

Likvidacijom Bileće našim brigadama bila su otvorena vrata Trebinju i Dubrovniku, kao i ostalim mjestima Dalmacije i Hercegovine, do čijeg oslobođenja je uskoro i došlo.

Naoružanje Švaba u garnizonima koje su do njihove likvidacije držali, bilo je potpuno, sa dovoljnim brojem lakog i teškog oružja, kao i potrebnim količinama raznovrsne municije. Brojčana jačina njemačkih jedinica mijenjala se je odlaskom ranijih posada i dolaskom novih, ali uvijek je bila tolika, da bi mogla zadovoljiti najnužnije zahtjeve držanja pojedinih uporišta, ukoliko bi se nastojalo iste upornije držati.

Četničke bande bile su naoružane kao i ranije, uglavnom puškama i automatskim oružjem, a imale su i nekoliko bacača i dva topa koja su dobili od Švaba.

Opštom situacijom i uspjesima naše i savezničke vojske na svim sektorima, kako četničko, tako i njemačko vojno rukovodstvo bilo je potpuno zbunjeno i nije se moglo snaći u donošenju pravilnijih odluka u akcijama, a njihovi borci bili su spremni da se u čestim slučajevima masovno predaju našim jedinicama. Samo manji broj neprijateljskih starešina i vojnika odupirao se odlučnije u borbi sa našim snagama.

b. — *Kod nas:*

Ova grupa formirana je polovinom prošloga mjeseca od XIII. i XIV. brigade, a u njen sastav ušla je i Sitnička parti-

---

[2] Opširnije o toj koncentraciji crnogorskih, bosanskih i hercegovačkih četnika za napad na 29. NOU diviziju, kao i o privremenim neprijateljstvima protiv Nijemaca vidi knj. 29, dok. br. 59 i 94.

[3] Bileća je oslobođena 2. oktobra (vidi dok. br. 9).

zanska četa i Bobanska četa.[4] Ukupna jačina grupe u početku je iznosila oko 800, a naoružanje se sastojalo uglavnom od pušaka i nedovoljnog broja automatskih oruđa i bacača. U municiji se prilično oskudijevalo, a naročito u jugoslovenskoj puščanoj. Borbena sposobnost grupe kao takve nije u početku bila na potrebnom stepenu, jer se rukovodstvo, sastavljeno mahom od veoma mladih rukovodilaca, nije moglo odmah da snađe na novim dužnostima. Naročito se ova nesnalažljivost u početku osjećala kod rukovodstva XIV. brigade, koja je formirana od dotadanjih terenskih bataljona, čije ljudstvo nije bilo naviknuto na vođenje borbi u sastavu operativnih jedinica NOV.[5] Sa XIII. brigadom situacija je još od samog početka bila povoljnija, jer je njeno i rukovodstvo i boračko ostalo ljudstvo već i do tada imalo izvjesnih dobrih iskustava u vođenju zajedničkih operacija u sastavu XXIX. U. Divizije.

Postepenim uvođenjem u zajedničke akcije, osnažilo je i rukovodstvo naših brigada, a novim velikim uspjesima naše divizije, te porazima neprijatelja i potpunim razbijanjem četničke reakcije u Hercegovini, borbeni duh i moral ovih brigada udvostručiće se. S druge strane, poslije oslobođenja Bileće, Trebinja i Stoca, priliv novomobilisanih boraca udvostručio se i došlo je do izvjesnog rasplinjavanja u pogledu borbenosti naših jedinica, jer je novomobilisani element (u većini gradski), bio nedovoljno borben, a i rukovodstvo se teže snalazilo pri komandovanju većim brojem boraca.

U vezi sa ovim i grupa kao cjelina izgubila je u priličnoj mjeri onu udarnost koja bi se inače mogla očekivati ako bi se u tome očekivanju vodili samo pitanjem brojčanog jačanja jedinica.

U akcijama i izvršenju svih zadataka grupe, svi borci i rukovodioci pokazali su veliko požrtvovanje i zalaganje u borbi, često puta vodeći akcije pod najgorim vremenskim prilikama i uz minimalan odmor. Ovo se naročito može tvrditi, ako se uzme u obzir da je sve ovo ljudstvo mlado i bez velikog borbenog iskustva.

Ishrana i odjeća boraca nije u početku zadovoljavala, ali se u poslednje vrijeme stanje popravilo i u ovome pogledu, a osobito po pitanju odjeće i obuće, što se u priličnoj mjeri upotpunilo novim količinama vojničke opreme zaplijenjene od neprijatelja. Stanje oružja i municije također se znatno poboljšalo,

---

[4] Opširnije o formiranju Južnohercegovačke operativne NOU grupe vidi knj. 29, dok. br. 52. Ova grupa je rasformirana 16. novembra 1944 (vidi dok. br. 92).

[5] Četrnaesta hercegovačka (omladinska) NOU brigada formirana je 4. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 28).

a ojačanje brigada pridatim artileriskim oruđima u znatnoj mjeri je povoljno uticalo na jačanje borbenosti ljudstva.

c. — *Kod susjeda:*

Situacija kod susjednih brigada također se razvijala povoljno. Materijalna veza[6] sa ovim bila je donekle otežana uslijed čestih pokreta i prebacivanja brigada sa jednoga na drugi sektor, ali je taktička veza i pored svih teškoća bila neprekidna i ova grupa je izvršenjem svojih zadataka redovno upotpunila sve zajedničke akcije sa ostalim jedinicama. U zajedničkoj akciji likvidiranja Bileće, naročito je ova veza došla do izražaja, a tako isto i u akcijama kroz Popovo Polje na željezničkoj pruzi prema Gabeli, gdje je cijeli rad XIII. brigade bio neprekidno koordiniran radu dalmatinskih jedinica koje su operisale kod Stona i na komunikaciji Slano — Metković.[7]

II. PROCJENA SNAGA I ZEMLJIŠTA:

Početak njemačkog izvlačenja snaga sa juga ka sjeveru bio je momenat za orijentisanje glavnine naših snaga na komunikaciji koje bi neprijatelj mogao da koristi u izvođenju plana povlačenja. Ali, kao preduslov za izvršenje ovog našeg zadatka bilo je likvidiranje četničkog najjačeg uporišta u Hercegovini — Bileće, koje je predstavljalo predstražu južne Hercegovine, preko koje su uglavnom prolazile sve važnije komunikacije neprijateljskih otstupajućih snaga. Uzimanjem ovoga četničkog uporišta, napadaču se otvaraju sigurni pravci za dalje dejstvo bilo ka Trebinju i dalje ka Dubrovniku, bilo opet ka Stocu i željezničkoj komunikaciji Trebinje — Mostar, a istovremeno osiguravaju mu se leđa od eventualne neprijateljske intervencije od pravca Nikšića, Zubaca i Grahova. S druge strane, u našoj situaciji, likvidacija ovoga neprijateljskog garnizona značila je oslobođenje najjačih snaga koje su bile dotle vezane za ovoga neprijatelja, a koje će se zatim upotrebiti na njemačke snage koje su otstupale.

---

[6] Misli se na vezu sa tehničkim sredstvima.

[7] Na tome prostoru dejstvovale su jedinice 26. divizije 8. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 45, objašnjenje 6; tom V, knj. 34, dok. br. 41 i 77), 2. proleterske (dalmatinske) brigade Primorske operativne grupe 2. korpusa NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 12-3, k. 846: operacijski dnevnik te brigade; tom III, knj. 8, dok. br. 353) i Grupa južnodalmatinskih NOP odreda (vidi Arhiv VII, reg. br. 27, 32 i 33-12, k. 1603/A: izvještaje te grupe od 9, 24. i 28. oktobra 1944). Deveta divizija 8. korpusa NOVJ dejstvovala je u to vrijeme na sektoru Livno — Duvno — Imotski (vidi tom V, knj. 34, br. 25, 54, 66, 73 i 119). O tome vidi dok. br. 102; Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944. godine.

Neprijatelj je jasno osjećao sve ovo i svim silama nastojao je da održi ovo uporište. Sve četništvo Hercegovine i Crne Gore upiralo je oči na ovu njihovu tvrđavu, a neprekidnim utvrđivanjem same varoši postepeno su joj davali i stvarnu sliku solidne utvrde. Ni Švabe nisu zapostavile vrijednost ove njihove pretstraže i zato su neprekidno stavljale bandama u Bileći na raspoloženje sve nove i nove količine raznog ratnog materijala, oružja i municije. Osjećajući se sigurnim u ovome leglu, četničke bande u posljednje vrijeme sve su se više gomilale u Bileći, računajući da im je odavde najkraći put preko Zubaca do Boke, gdje su se namjeravali prikupiti i predati se Saveznicima. Da bi sigurnije sačuvali ovo uporište, jednim znatnim dijelom snaga skoncentrisali su se na prostoriji Zavođa i Zubaca, a tako isto izvjesne snage su redovno imali i na prostoriji Sitnice. Jedne i druge ove njihove snage imale su da udaraju u bok i leđa napadaču koji bi pokušao sa napadom ma sa kog pravca.

Ukupne snage neprijatelja u samoj Bileći iznosile su — neposredno pred njenu likvidaciju — oko 1500 dobro naoružanih boraca, u Zavođu je bilo tako isto preko 1000 bandita, a na Zubcima nekoliko stotina.[8] U Trebinju su bila dva bataljona »vražjaka« sa nešto milicije,[9] i to je bila potpuno dovoljna snaga za odbranu i onako već utvrđenog Trebinja, opasanog starim visokim bedemima iznad kojih se gordo uzdiže Leotar i Kravica,[10] prijeteći svojim vrletnim liticama i ukopanim betonskim bunkerima svakome ko bi pokušao da se sa sjevera, istoka ili zapada domogne ovoga grada. U prostranoj Šumi i Lugu načičkala su se mnogobrojna švapsko-ustaška uporišta, kao zaštita ove jedine željezničke komunikacije koju je neprijatelj namjeravao iskoristiti u njegovom povlačenju iz Dalmacije. Sva ova uporišta bila su isprepletena bodljikavom žicom, a na pojedinim mjestima nisu manjkala ni minska polja. Prosječna jačina neprijateljskih posada na ovim uporištima duž pruge iznosila je po oko 150—200 vojnika, sa dovoljno automatskog naoružanja, a mjestimično su imali i po koji top manjeg kalibra ili tenk.

Opšti zadatak grupe, koji joj je stavljen u izvršenje od Štaba XXIX. U. Divizije, bio je: Pod svaku cijenu spriječiti neprijatelju da prodre od Trebinja preko Zavođa i Ljubomira ka Bileći, dok ista ne bude likvidirana snagama X. i XII. bri-

[8] U Zavođu i na Zubcima nalazile su se jedinice Trebinjskog četničkog korpusa.

[9] U Trebinju se nalazio Štab 369. grenadirskog puka 369. legionarske divizije sa prištapskim jedinicama i 1. bataljonom (vidi dok. br. 70).

[10] Vis Leotar (k. 1229) nalazi se sjeverno, a Kravica (k. 803) sjeveroistočno od Trebinja i na njima se nalaze jake tvrđave. Po svome topografskom sklopu predstavljali su vrlo jake prirodne i dominantne objekte u sistemu neprijateljeve odbrane na tome sektoru.

gade, uz pomoć jake artilerije.[11] Manji dijelovi grupe imali su da za to vrijeme zatvaraju pravce: Stolac — Ljubinje — Bileća i Nevesinje — Trusina — Dabar. Na ovim pravcima ostavljen je po jedan bataljon a sve ostale snage Grupe skoncentrisale su se na prostoriji Ljubomira i Moska, očistivši prethodno pomenuta mjesta od zaštitnih neprijateljskih snaga čija je glavnina bila skoncentrisana u Zavođe.

Zemljište koje je grupa imala da održi u sprečavanju neprijateljskog pokušaja prodiranja od Trebinja ka Bileći, prekriveno je gustim prorašćem i sa malim brojem staza kojima je ograničeno kretanje. Sa istočne strane Zavođe je ograničeno rijekom Trebišnjicom i ista je nakon poslednjih jakih kiša tako nabujala, da je predstavljala solidnu prepreku u eventualnom pokušaju neprijatelja da je pređe ako bi pokušao da izvrši prodiranje njenom lijevom obalom. S druge strane pak, neprijatelj je od ranije uspio da ovlada i da se utvrdi na jakim položajima Kravica i Jovanovića baterija,[12] kao i svim ostalim neposrednim jakim položajima iznad Trebinja. Sa ovih položaja imao je mogućnost da se čvrsto odupire svim pokušajima napadača sa sjevera, s tim prije, što je za leđima imao Zubce kao najjaču četničku bazu poslije Bileće.

Neposredno ovlađivanje sa Kravica i Jovanovića baterije zahtijevalo bi velike žrtve u ljudstvu, a s druge strane — prepuštajući ovaj ključ položaja neprijatelju, značio je davanje mogućnosti istome da vrši neprekidno zamaranje naših jedinica, praveći ispade na naše snage i povlačeći se potom opet na ovaj sigurni položaj, što se ustvari i događalo sve do pred samu likvidaciju Bileće, koja je uslijedila tek nakon žestokih sedmodnevnih borbi naših jedinica na označenoj prostoriji. I pored svih neprijateljskih očajničkih pokušaja da nas odbaci sa komunikacije Trebinje — Mosko — Bileća, ili da nas zaobiđe pošumljenim i škripovitim prostorom pored Trebišnjice, naše jedinice su izdržale do kraja i onemogućiće svaki ovakav pokušaj neprijatelju. Po likvidaciji Bileće, jednim energičnim napadom naših bataljona uzeta je i Kravica, stožer svih okolnih položaja, a time je bio otvoren put u Trebinje i spuštanje u Trebinjsku Šumu i Lug, te likvidacija neprijateljskih uporišta na želj. pruzi, čemu se je odmah i pristupilo.

Pojedine manje četničke razbijene grupice razbjegle su se u Vidušu i Sitnicu, ali ovi masivi u ovoj novostvorenoj situaciji i poslije razbijanja cijele četničke reakcije u Hercegovini nisu više imali svoju raniju taktičku vrijednost. Sada su bile u pitanju komunikacije i samo najuži pojas uzvišenja duž istih koje je trebalo zadržati u svojoj vlasti.

[11] Bliže o tome zadatku vidi dok. br. 12.
[12] Brdo kraj Trebinja (k. 650).

Iako prilično brojne i dobro naoružane, njemačke snage u Trebinju popustile su bez nekog jačeg otpora, pred prvim naletom naših i dalmatinskih snaga i varoš je pala u naše ruke, i pred nama se otvorio put ka Dubrovniku. Po brzoj popuni ljudstvom koje je mobilisano u masi iz Trebinja i okoline, grupa je krenula na nove zadatke: likvidiranje Zavale, Ravnog, Hutova, Hrasna i ostalih želj. stanica do Gabele. Po svršetku ovoga zadatka, naše jedinice zagospodarile su gotovo cijelom prostorijom Hercegovine, a po ovladivanju sa Stocem i Dubravama, stvoreni su pravci ka posljednjim neprijateljskim garnizonima u Mostaru, Nevesinju i Konjicu.

Brojčana snaga Grupe poslije ovih akcija se udvostručila, tako da je ukupna brojna jačina dostigla oko 2000 boraca, sa dovoljnim brojem automatskog oružja i prilicnim količinama municije i ostalog ratnog materijala zaplijenjenog od neprijatelja. Detalji o brojčanoj jačini ljudstva i oružja izneseni su u priloženim pregledima.

III. RASPORED SNAGA, PLAN AKCIJA I TOK OPERACIJA:

Sprečavanje neprijateljskog prodiranja ka Bileći, izbijanje na Kravicu i pritisak na Trebinje — 1. do 3. oktobra:

30. septembra likvidirana je Bileća.[13] Neprijatelj koji je branio varoš pod svaku cijenu pretrpio je strahovite gubitke i potpuno razbijen razbježao se sa ostacima u manjim grupicama u raznim pravcima. Svi pokušaji četničkih snaga da se probiju od Trebinja ka Bileći, u cilju spasavanja bilećke posade, propali su, uz velike žrtve po neprijatelja. Četničke bande su se uglavnom skoncentrisale na utvrđenome položaju Kravica, koga su najupornije branili u toku dana 1. oktobra. Na ovome položaju imali su, pored ostalog brojnog automatskog oružja i nekoliko bacača, još i dva topa 75 mm. i jedan tenk. Ovo oružje zaplijenili su od Nijemaca.

XIII. naša brigada držala je liniju položaja: od rijeke Trebišnjice, pa u desno preko Moska do zaseoka Podvori (Ljubomir) zaključno.[14] Sa ove linije najupornije je sprečavala neprijateljsko probijanje ka Bileći, vršeći i povremene napade na Kravicu i ostale važnije položaje prema Trebinju, koje je neprijatelj držao. Jedan bataljon ove brigade, koji se dotle nalazio kod Stoca, povučen je sa toga sektora u Ljubomir, gdje je

[13] Taj podatak nije tačan. Bileća je zauzeta 2. oktobra 1944 (vidi dok. br. 9, 70 i 84).

[14] i [15] Bliže o tome vidi zapovijest Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 1. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3/7-7/I, k. 1143/A).

zadržan kao brigadna rezerva, a ujedno i radi zatvaranja pravca preko Šćenice ka Ljubomiru.

XIV. brigada držala je položaje ka Trebinju na liniji: s. Cibrijan — Gljiva (K. 1038) — Zasad — Trebijovi, držeći Leotar i Kličanj (K. 791).[15]

1. ujutro XIII. brigada je izvršila još jedan jak pritisak na Kravicu, ali se je neprijatelj uspio da održi.[16] Međutim, noću 1/2, četničke bande napuštaju bez borbe Kravicu koju naši bataljoni odmah zatim posjedaju, dok sa ostalim dijelovima XIII. brigade preduzima se gonjenje neprijatelja i u ovome gonjenju jedan bataljon XIII. brigade[17] izbija na rijeku Trebišnjicu i ovlađuje sa Arslanagića Mostom, preko koga su se bande povukle ka Trebinjskoj Površi i Zubcima. Po izvršenom gonjenju neprijatelja, XIII. brigada sa dva bataljona smješta se u s. Budoši — Podgljiva, zatvarajući pravac od Trebinja, dok jedan bataljon ostavlja u s. Mosko, radi sprečavanja bježanja bandi od Bileće ka Trebinju. Četvrti bataljon ostaje i dalje u s. Podvori kao rezerva. Od pravca Nevesinja i Stoca nema nikakvih promjena.

2. o.mj. XIV. brigada prebačena na prostor Brda,[18] sa zadatkom zatvaranja pravca od Šume i Luga preko Brda ka Ljubinju i Stocu. Njeni bataljoni razmješteni su na liniji sela: Grbeši — Trebijovi — Ukšići, dok je jedan bataljon smješten u s. Radoši, sa obezbjeđenjem na Žegulji, radi zatvaranja pravca od Stoca.[19]

3. do 5. oktobra: nije bilo značajnijih akcija grupe, izuzevši neprekidnog čišćenja Zavođa i okoline od raspršenih banditskih grupica koje su nabježavale iz raznih pravaca po oslobođenju Bileće.[20]

---

[16] Napad su izvršili 1, 3. i 4. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152 I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944).

[17] Riječ je o njenom 4. bataljonu (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944).

[18] Mjesni naziv za dio prostorije koja obuhvata više naseljenih mjesta (Ukšići, Grbeši, Zasad, Trebijovi) razmještenih na brdovitom zemljištu.

[19] Bliže o rasporedu 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade na toj prostoriji vidi relaciju njenog štaba od 4. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9-7, k. 1143/A).

[20] Prema zapovijesti Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 4. oktobra 1944, njene su jedinice 4. oktobra izvršile pokret prema Kličanima, Mostaćima, Zasadu i Trebijovima da bi sprečavale izvlačenje Nijemaca iz Trebinja (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/7-7, k. 1143/A). Treći bataljon je 4. oktobra kod Dražina Dola vodio devetočasovnu borbu s Nijemcima, koji su se zatim morali ponovo povući u Trebinje (vidi Arhiv VII, reg. br. 9-7, k. 1143/A: relaciju Štaba 14. hercegovačke — omladinske — NOU brigade od 4. novembra 1944).

OSLOBOĐENJE TREBINJA

5. i 6. oktobra:

5. oktobra oko podne Štab Grupe obaviješten je, da su Nijemci u Trebinju bacili most u vazduh i da su zapalili kasarnu bivšeg 29. puka, što je značilo da napuštaju grad. Odmah su izdata naređenja brigadama da najbrže napadnu neprijatelja u gradu i da mu ne dozvole izvlačenje. XIII. brigada izvršila je napad na grad preko Hrupjela i Krša, dok je XIV. brigada imala da presiječe neprijatelju odstupnicu prugom ka Dubrovniku. Na dosadašnjim položajima ostavljeni su samo najnužniji dijelovi brigada.

U prvom naletu bataljoni XIII. brigade ovladali su sa forom iznad kasarne u Hrupjelama, kao i prvim kućama u Kršu.

Neprijateljska glavnina uspjela je da se probije kroz Dubrovačku kapiju, gdje je napadnuta od XIV. brigade, a istovremeno bombardovana je od strane savezničke avijacije. Neprijateljska zaštitnica nije uspjela da se izvuče iz grada, te se je sva vatra naših bataljona jednovremeno sručila na ovu. Ukupna jačina ovih bila je oko 300 Nijemaca, 200 »vražjaka«, te oko 80 milicionera. Dijelovi II. Dalm. Proleterske Brigade istovremeno su upali u varoš od pravca Lastve i Zubaca[21] i odmah je uhvaćena veza sa ovim dijelovima koji su napadali lijevo od bataljona naše XIII. brigade.

Neprijatelj je u prvome naletu naših jedinica stjeran u kasarnu, a njegova komora — oko 30 natovarenih kola raznim ratnim materijalom — ostala je usred grada na cesti između njegovih i naših dijelova.

U toku ovog dana, kao i slijedeće noći, neprijatelj je iz kasarne i dalje davao otpor, očekujući vjerovatno kakvu intervenciju iz Dubrovnika. Otpor je potrajao sve do oko 15 časova 6. oktobra, kada je konačno skršen prethodnom artileriskom pripremom naših topova iz neposredne blizine, a potom je kasarna uzeta na juriš.[22]

---

[21] Sa toga pravca je 4. oktobra 1944. samoinicijativno upao 4. bataljon 2. proleterske (dalmatinske) brigade, dok se 1. bataljon te brigade nalazio kod Arslanagić Mosta i prema Trebinju (vidi Arhiv VII, reg. br. 12/66-3, k. 846: operacijski dnevnik te brigade).

[22] U bojnoj relaciji 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I) u vezi s tim se kaže:

»6. oktobra oko 15 časova izvršili smo jaku vatrenu pripremu iz jednog topa (sa trideset granata), koji je gađao sa daljine od oko 500 metara, bacačima i mitraljeskom vatrom. Po završenoj pripremi izvršen je na neprijatelja juriš i time osvojeno i poslednje uporište (odnosi se na kasarnu 24. artiljerijskog puka bivše jugoslovenske vojske — prim. red.) i potpuno slomljen neprijateljski otpor.« Opširnije o napadu na Trebinje 13. i 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade u sadejstvu s 1. i 4.

U ovoj borbi neprijatelj je pretrpio teške gubitke u ljudstvu i materijalu. Naši gubici bili su 4 mrtva i nekoliko ranjenih.[23]

Po oslobođenju Trebinja, jedinice Grupe ostale su u slijedećem rasporedu: XIII. brigada kod Trebinja radi zaštite grada od pravca Dubrovnika i Bileće, a XIV. brigada na liniji: Zasad — Dražin Do — Crkvice — Radoši, radi sprečavanja eventualnih neprijateljskih pokušaja od pravca Popova polja, Ljubinja i Stoca.

---

bataljonom 2. proleterske (dalmatinske) brigade i o oslobođenju toga mjesta vidi dok. br. 12, 32, 137 i 140; Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944, reg. br. 9-7, k. 1143/A: relaciju Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 4. novembra 1944, reg. br. 12-3, k. 846: operacijski dnevnik 2. proleterske (dalmatinske) brigade, reg. br. 58/3, k. 111: izvješće 9. posadnog zdruga od 4. oktobra 1944 (u njemu se, između ostalog, kaže da je Nijemce pri povlačenju iz grada napadalo i stanovništvo), reg. br. 1/4, k. 111: brzojavku 9. posadnog zdruga od 5. oktobra; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 70, 71, 79. i 80; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 98—100 i 106.

Persi Frnst Šram (u navedenom djelu knj. IV[1], na str. 689) piše:

»... Trebinje je bilo evakuisano znatno ranije (6. X) uz žestoke borbe sa Titovim snagama. Rejon Trebinje dobio je povećani značaj, pošto je trebalo da jedinice Grupe armija »E« (XXI AK), koje su se povlačile, u njemu i oko Mostara uspostave odbrambeni front; ali pošto ga više nije bilo moguće ponovo osloboditi, maršruta za XXI AK morala je da bude izabrana preko crnogorskih planina«.

Dvadeset prvi brdski armijski korpus je tek 14. novembra 1944. otpočeo napade u cilju otvaranja komunikacija koje od Kotora i preko Nikšića izvode prema Trebinju. Međutim, zbog uspješnog otpora jedinica 2. korpusa NOVJ, ti napadi su obustavljeni 23. novembra 1944, pa su jedinice njemačkog korpusa orijentisane na pravac Podgorica — Andrijevica — Berane — Pljevlja. Opširnije o tome vidi dok. br. 32, objašnjenje 20; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 961—963, 1091—1093 i 1108—1109 (izvještaje Grupe armija »F« od 14, 23. i 24. novembra 1944) i sn. br. 1110—1111 (izvještaj Grupe armija »E« od 23. novembra 1944).

[23] Neprijatelj je u borbi za Trebinje imao oko 157 mrtvih i oko 400 zarobljenih. Od materijala je, između ostalog, zaplijenjeno: 2 bacača, 11 mitraljeza, 481 puška, 30 pištolja i mnogo druge opreme i municije.

Trinaesta hercegovačka NOU brigada nije prikazala svoje gubitke u toj borbi, dok 14. brigada u svojoj relaciji iznosi da je imala 2 mrtva. Četvrti bataljon 2. proleterske (dalmatinske) brigade imao je 4 mrtva i 10 ranjenih. Taj bataljon takođe prikazuje broj zarobljenih i poginulih, ali bez ikakvih razgraničenja, pa se zbog toga redakcija opredijelila za date podatke u relacijama 13. i 14. brigade. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I: relaciju 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944, reg. br. 9-7, k. 1143/A: relaciju 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 4. novembra 1944. reg. br. 12/66-3, k. 846: operacijski dnevnik 2. proleterske (dalmatinske) brigade. O ratnom plijenu u Trebinju vidi i izvještaj Intendanture 29. NOU divizije od 10. oktobra

U ovome rasporedu brigade su ostale sve do 11. oktobra, vršeći mobilizaciju i sređujući bataljone.

8. X. četničke bande koje su se probile preko Poljica u pravcu Ljubinja, napale su bataljon XIV. brigade u Radošima.[24] Ovaj bataljon vodio je borbu sa neprijateljem cijeli dan, ali je pred nesrazmjerno jačim neprijateljem popustio, te su bande dijelom otstupile preko Dubrava i Nevesinja, a dijelom su se razišle kućama. U ovoj borbi naš bataljon imao je dva mrtva, dok su neprijateljski gubici ostali nepoznati.

11. do 13. oktobra: Izvršeno koncentrisanje i pregrupisavanje snaga za dalje akcije na neprijateljska uporišta: Zavala — Čvaljina — Ravno i dalje duž željezničke pruge,[25] te smjena bataljona X. brigade na Nevesinjskom sektoru od strane naše XIV. brigade.[26]

Za pomenuta dva dana izvršeni su svi predviđeni pokreti i 13. o. mj. Grupa je imala slijedeći raspored:

XIII. brigada na prostoriji: Sedlari — Kijev Do — Gorogoše, dok je jedan njen bataljon ostao u Hrupjeli, izdvojivši manje snage u s. Jasen radi zaštite komunikacije Bileća — Trebinje.

Jedan bataljon XII. brigade stavljen je privremeno pod komandu XIII. brigade i smješten je u s. Grmljani.[27] Za akcije sa ove prostorije predviđen je i jedan bataljon II. Dalm. Proleter. Brigade i isti je bio u s. Šćenici. XIV. brigada smijenila je sa svoja dva bataljona bataljone X. brigade kod Nevesinja (zaseoci Biograda), jedan bataljon upućen je u Bileću radi zaštite diviziskih dijelova koji su se tamo nalazili, dok je jedan bataljon prebačen u s. Radoši (prije toga bio je na Hrgudu), sa zadatkom zatvaranja pravca od Stoca, držeći Žegulju.

1944 (Arhiv VII, reg. br. 9-10, k. 399). Poraz kod Trebinja Franc Šraml (»Hrvatsko Ratište«, str. 98) naziva »katastrofom 1. bataljona 369. puka«.

[24] Napadnut je 2. bataljon te brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 9-7, k. 1143/A: relaciju 14. hercegovačke — omladinske — NOU brigade od 4. novembra 1944). O tome vidi dok. br. 70 i 84.

[25] Bliže o pregrupisavanju snaga vidi dok. br. 32; Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944, reg. br. 9-7, k. 1143/A: relaciju Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 4. novembra 1944, reg. br. 3/9-7/I, k. 1143/A: zapovijest Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 10. oktobra 1944. godine.

[26] Bliže o toj smjeni vidi dok. br. 84.

[27] Odnosi se na 1. bataljon 12. hercegovačke NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I: relacija Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944).

LIKVIDACIJA ZAVALE I OSTALIH NEPRIJATELJSKIH UPORIŠTA NA PRUZI

(13. do 19. oktobra):

Po predviđenome zadatku[28] 13. oktobra u prvi mrak izveden je napad XIII. brigadom, kao i bataljonom II. Dalm. Proleterske Brigade[29] i jednim bataljonom XII. brigade,[30] na uporišta Zavala — Orahov Do — Čvaljina i Ravno. I pored žestokih juriša naših bataljona, neprijatelj se uspio da održi u ovim uporištima, dajući najžilaviji otpor. Ponovljeni su napadi i slijedećeg dana, ali su ostali bezuspješni i tek po dovlačenju artilerije i neposrednim gađanjem iz najveće blizine, popustila je odbrana svih uporišta, najprije Čvaljine i Ravnog, a tek potom i Zavale, koja je predstavljala najtvrđu tačku ovih uporišta. Pod žestokom artileriskom vatrom i snažnim jurišima naših boraca, neprijatelj je konačno istakao u Zavali bijelu zastavu, u znak predaje.

U ovim borbama neprijatelj je pretrpio velike gubitke u mrtvim i ranjenim, dok je zarobljeno 150 Italijana. Zaplijenjena je velika količina raznog ratnog materijala, oružja i municije.

Poslije likvidacije svih uporišta, XIII. brigada dobila je zapovijest za dalje gonjenje neprijatelja, niz željezničku prugu ka Gabeli, sa zadatkom likvidiranja i svih ostalih uporišta na pruzi do Gabele.[31]

---

[28] Prije napada na neprijateljska uporišta Zavalu, Čvaljinu, Ravno i Orahov Do održano je, 13. oktobra, savjetovanje sa svim komandantima bataljona 13. hercegovačke NOU brigade, komandantom 1. bataljona 12. hercegovačke i zamjenikom komandanta 2. proleterske dalmatinske brigade. Na savjetovanju je razrađen plan napada na navedena uporišta. Opširnije o tome i daljim dejstvima 13. hercegovačke NOU brigade vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944, reg. br. 37/13, k. 149/C: izvještaj Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije iz Mostara od 3. oktobra 1944, reg. br. 28/4, k. 74: izjavu ratnog zarobljenika poručnika Jozefa Grumla iz 11. čete 3. bataljona 370. puka 369. legionarske divizije; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 90, 101, 102, 103 i 106.

[29] Odnosi se na 2. bataljon iz sastava grupe bataljona 2. proleterske dalmatinske brigade. Taj bataljon je 13. oktobra 1944. zauzeo Orahov Do (vidi Arhiv VII, reg. br. 12/64-3 i 12/69-3, k. 846: operacijski dnevnik 2. proleterske — dalmatinske — brigade).

[30] Riječ je o 1. bataljonu 12. hercegovačke NOU brigade. Taj bataljon je napao na Zavalu u kojoj se nalazilo oko 350 Italijana pripadnika fašističke legije »San Marko« i oko 100 ustaša iz 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Zavala je 15. oktobra zauzeta u sadejstvu sa 3. bataljonom 13. hercegovačke NOU brigade. Opširnije o tome vidi navedena dokumenta u 28. objašnjenju ovoga dokumenta.

[31] Riječ je o zapovijestima Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 17, 18. i 22. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3/16-7/I, 3/17-7/I i 3/19-7/I, k. 1143/A). U njima su precizirani zadaci u vezi s napadom na Hutovo i dalja dejstva u kotlini rijeke Neretve prema Čapljini i Gabeli. O tome vidi i dok. br. 45.

Ustaško-njemačke bande koje su uspjele da se izvuku u ovim napadima, povukle su se u neredu ka Hutovu,[32] namjeravajući da tu pruže odsudan otpor, sprečavajući našim snagama sa te linije dalje nadiranje i izbijanje u dolinu Neretve. U ovome, međutim, nisu uspjeli jer su gonjeni bez predaha od strane naših bataljona.

Za svo ovo vrijeme nije bilo značajnijih neprijateljskih ispada od Stoca i Nevesinja. Bataljoni XIV. brigade sigurno su kontrolisali ove sektore, dejstvujući povremeno i ofanzivno na pomenute varoši.[33]

XIII. BRIGADA OVLAĐUJE SA POSLJEDNJIM JAČIM NEPRIJ. UPORIŠTIMA NA PRUZI, A XIV. BRIGADA NATJERUJE ŠVABE DA NAPUSTE STOLAC

(19. do 27. oktobra)

19. oktobra XIII. brigada je u gonjenju neprijatelja niz željezničku prugu, stigla do Hutova i poslije kraće pripreme izvršila snažan napad na ovo uporište, jačim snagama preko Zelenikovca i Hotnja, a manje snage zabacujući preko Cerovice. Uslijed ranije primljenih udaraca kod Ravnog i Zavale, neprijatelj se još nije uspio da sredi i dade odlučniji otpor iz ovog — inače prirodno jakog uporišta, te je XIII. brigada iste noći uspjela da potpuno očisti Hutovo od neprijatelja, iako se ovdje bilo prikupilo oko 1000 neprijateljskih vojnika, Švaba, ustaša i italijanskih fašista. Bande su se u neredu povukle na željezničku stanicu Hrasno, te su se na tome mjestu pokušali da odlučnije odupru. U svojoj ogorčenoj odbrani, neprijatelju je uspjelo da pod zaštitom jakih bunkera izdrži prve udarce, pružajući žestoki otpor sve do podne slijedećeg dana (22. X.), ali je na kraju i ovdje popustio, te je poslije teških gubitaka u ljudstvu i materijalu, pobjegao prugom ka Gabeli, porušivši za sobom i jedan železnički most kod Sjekosa.

---

[32] Na prostoru Gabela — Tasovčići — Hutovo nalazili su se dijelovi 1. i 4. bojne i oklopni vlak »Gabela« 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 157) i, u povlačenju od Trebinja, 1. bataljon 369. grenadirskog puka 369. legionarske divizije, kao i dijelovi fašističke legije »San Marko« (vidi dok. br. 84, objašnjenje 11; tom V, knj. 34, dok. br. 41, objašnjenje 2; Arhiv VII, reg. br. 11/4, k. 111: izvješće Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 13. oktobra 1944).

[33] U to vrijeme samo je 3. bataljon te brigade imao jednu manju akciju: napao njemačku kolonu, koja se ipak uspjela probiti iz Nevesinja u Mostar. U koloni je bilo 8 vozila, među kojima 2 tenka. O tome vidi Arhiv VII, reg. br. 9-7, k. 1143/A: relaciju Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 4. novembra 1944, reg. br. 37/13 k. 149/C: izvješće Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 30. oktobra 1944. godine.

U ovim borbama oko likvidiranja Hutova i Hrasna,[34] prebrojano je preko 100 neprijateljskih lješeva, dok su gubici XIII. brigade iznosili 7 mrtvih i oko 20 ranjenih. Zaplijenjena je ogromna količina razne opreme, oružja, municije, hrane i ostalog, što neprijatelj nije imao vremena da evakuiše.

U Stocu su Nijemci napustili sve okolne položaje odbrane izuzevši staroga grada, Komanjeg Brda i Ošanić kule,[35] očekujući svakoga časa da budu napadnuti od strane naših jedinica. Već od ranije otpočeli su sa evakuacijom težeg materijala i oruđa ka Domanovićima i pred kraj ovoga mjeseca u Stocu su imali sami najmanji broj ljudstva i oruđa za neposrednu odbranu grada. Za posrednu odbranu Stoca, neprijatelj je držao na Domanovićima 3—400 vojnika sa jednom baterijom brdskih topova.

Noću 25/26. oktobra, bataljon XIV. brigade koji se nalazio kod Stoca izvršio je jači prepad na varoš[36] i neprijatelj je odmah napustio spoljne utvrde varoši, pobjegavši u duhansku stanicu koju je ranije pripremio i minirao za odlučniji otpor. Ovaj bataljon XIV. brigade izvršio je nekoliko prepada na neprijatelja u pomenutoj zgradi, ali se isti žilavo odupirao, očekujući pomoć od Domanovića. Oko 10 časova 26. X. neprijatelju iz Domanovića stiže pomoć i isti se odmah zatim uspijeva da probije iz opsjednute varoši i spase bijegom ka Domanovićima.[37] Male snage bataljona koji je izazvao neprijatelja na napuštanje grada nisu bile dovoljne da mu presijeku i odstupnicu ka Domanovićima, a ostali bataljoni naših brigada bili su i suviše udaljeni, da bi mogli blagovremeno intervenisati u ovoj akciji.

Neprijatelj je uspio da evakuiše sav materijal i teško oružje, a njegovi gubici u ljudstvu nisu sasvim poznati. Nađeno je 5 mrtvih neprijateljskih vojnika, a više ih je ranjeno, dok je naš bataljon imao 2 mrtva i 4 ranjena.

---

[34] Opširnije o oslobođenju Hutova i Hrasna vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944. godine.

[35] Utvrda (kula) više sela Ošanića.

[36] To mjesto je, prema relaciji Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 4. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 9-7, k. 1143/A), samoinicijativno napao 2. bataljon ove brigade. O tome vidi i Arhiv VII, reg. br. 24-7, k. 1144/II: izvještaj Štaba Južnohercegovačke NOU grupe od 25. oktobra 1944. o napadu na Stolac.

[37] U Stocu su se do 26. oktobra 1944. nalazili 369. protivtenkovski divizion i vjerovatno dijelovi 369. izviđačkog bataljona njemačke 369. legionarske divizije. Ove su se jedinice, poslije oslobođenja Stoca, povukle preko Maslina za Nevesinje (Štab diviziona sa 3. baterijom i 1. baterijom bez 1. voda), Lise (Izviđački bataljon) i za Široki Brijeg (2. baterija i 1. vod 1. baterije). Opširnije o tome vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimak br. 715—717, 742—745, 752—754 i

GONJENJE NEPRIJATELJA KA MOSTARU I POKUŠAJI LIKVIDIRANJA NEVESINJA

(27. X. do 31. X.)

Po likvidaciji želj. stanice Hrasno, XIII. brigada nastavila je čišćenje prostorije Žabe Planine i Donjeg Hrasna u pravcu Gabele, uhvativši lijevo vezu sa iskrcanim dijelovima XXVI. Divizije, koja je vodila uporne borbe sa Nijemcima koji su nastojali da se od Slanog probiju komunikacijom za Metkoviće.[38] Radi osiguranja svog lijevog krila od ovoga pravca, kako ne bi bila iznenađena eventualnim prodorima neprijatelja sa obale u pravcu Hutova, XIII. brigada nije se mogla cjelokupnim snagama da angažuje u gonjenju i čišćenju neprijatelja na pravcu Gabele, već je jedan dio snaga morala orijentisati više na zapad. U nekoliko mahova došlo je zaista i do sukoba sa pojedinim izdvojenim neprijateljskim kolonama koje su se od Slanog preko Žabe probijale ka Metkoviću i Gabeli. Ovo je omogućilo razbijenom neprijatelju iz Hrasna da se donekle pribere na Gabeli i da se ponovo odupre dijelovima XIII. brigade na Sjekosama koji su ga dotle gonili. U ovakvoj situaciji XIII. brigadu zateklo je naše naređenje za hitno prebacivanje sa dotadašnje prostorije na Stolački sektor i zadatak za akciju čišćenja Dubrave i izbijanja na Domanoviće. XII. brigada je smijenila XIII. brigadu na sektoru Hutovo — Hrasno[39] i ova brigada je nasta-

825—829 (dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 28, 30. i 31. oktobra i 5. novembra 1944); Franc Šraml, navedeno djelo, str. 107 i 110.

Franc Šraml (navedeno djelo, na str. 107) o tome, između ostalog, piše:

»... 369. PT — div.[izion] se do 25. X sa svojom glavninom još uvijek nalazio u Stocu, komandu nad njim je primio kap.[etan] Hardle, pošto je major Tiler morao da preuzme jednu borbenu grupu u prostoru Stolac — Nevesinje Evakuacija Stoca vršena je pod neprijateljskom vatrom, ali ipak bez gubitaka, a nije izgubljeno nijedno artiljerijsko oruđe. Na sljedećem položaju kod Maslina (sasvim sjeverozapadno od Stoca) diviz.[ion] je bio skoro opkoljen i jako pritiješnjen. Da bi ga oslobodio, p. por. Taler (iz Borbene grupe »Tiler«) izvršio je napad sa tri tenka od mostarskog puta. Masline i Rivine napuštene su noću 26/27. X...«

Opširnije o oslobođenju Stoca vidi Arhiv VII, reg. br. 9-7: relaciju Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade od 4. novembra 1944, reg. br. 3/21-7/I i 3/23-7/I, k. 1143/A: zapovijesti Štaba Južnohercegovačke NOU grupe od 24. i 25. oktobra za dejstva na sektoru Stolac — Nevesinje, reg. br. London M-1, str. 29, 33 i 61: ratni dnevnik komandanta Jadrana za vrijeme od 16. do 31. oktobra 1944. i mikrofilm NAV-N--T-311, reg. br. F-191, snimak br. 253—255: ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 25. oktobar 1944. godine.

[38] Bliže o tome vidi tom V, knj. 34, dok. br. 41; Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1143 A: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944. godine.

[39] Bliže o toj smijeni vidi dok. br. 70.

vila gonenje neprijatelja ka Gabeli, a XIII. brigada izvršila je prebacivanje na sektor Dubrave i Stoca. Bataljon XIV. brigade potom je hitno upućen u sastav brigade kod Nevesinja, a XIII. brigada odmah je napala neprijatelja na Maslinama i kod Rivine, gdje se isti bio utvrdio za odbranu i sprečavanje našeg daljeg nadiranja ka Domanovićima. Poslije žestokih borbi i uz osjetne gubitke, Švabe su konačno razbijene i protjerane sa ovih položaja, te su se ponovo pripremili za otpor na Domanovićima. Sutradan je produženo dalje nadiranje XIII. brigade ka Domanovićima. Istovremeno XII. brigada ovlađuje sa Gabelom i Čapljinom,[40] te jednom kolonom izbija od Čapljine na Domanoviće, upravo u času kada naša XIII. vrši najenergičniji pritisak na utvrđenog neprijatelja u Domanovićima.[41] Našavši se među dvije vatre, neprijatelj napušta i ovo uporište i na taj način komunikacija Metković — Čapljina — Domanovići nalazi se potpuno u našim rukama, a neprijatelj se u neredu povlači na ranije utvrđene položaje na Pjeski. Poslije kraćeg sređivanja, produžava se dalje pritiskivanje neprijatelja ka Mostarskoj kotlini.

Za ovo vrijeme XIV. brigada pokušala je u nekoliko momenta sa jačim prepadima na varoš Nevesinje, sa ciljem natjerivanja neprijatelja na napuštanje grada i eventualno tučenje istog na otvorenom zemljištu, ali se je neprijatelj najžilavije branio iz jako utvrđenih objekata, tako da je ovo uporište uspio da održi do kraja mjeseca, dovlačeći i pojačanja iz Mostara.[42]

---

[40] Bliže o zauzimanju Gabele i Čapljine vidi dok. br. 70.

[41] Bliže o zajedničkom napadu 12. i 13. hercegovačke NOU brigade na Domanoviće i zauzimanju toga mjesta 28. oktobra 1944. vidi dok. br. 70, objašnjenje 18, ratni dnevnik komandanta Jadrana za vrijeme od 16. do 31. oktobra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm reg. br. London M-1, str. 57).

[42] Drugi bataljon je, 28/29. oktobra, prema relaciji Štaba 14. hercegovačke NOU brigade od 4. novembra 1944, bezuspješno napadao na žandarmerijsku stanicu Bišina, dok su 3. i 4. bataljon 29. i 30. oktobra napadali Nevesinje u sadejstvu sa 11. hercegovačkom NOU brigadom. Pošto nisu uspjeli ovladati spoljnim bunkerima, bataljoni su se, poslije dvodnevnih borbi, povukli na polazne položaje. Bataljoni su imali 2 mrtva i 22 ranjena. Od 31. oktobra do 3. novembra neprijatelj je iz Nevesinja povremeno napadao da bi otvorio put koji od Nevesinja vodi prema Mostaru i tako obezbijedio dotur hrane i druge opreme opkoljenim jedinicama u Nevesinju (vidi Arhiv VII, reg. br. 9-7, k. 1143/A). Opširnije o tome vidi dok. br. 65; Arhiv VII, reg. br. 11/14, k. 149/C: izvješće Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. novembra 1944.

IV. GUBICI I PLIJEN:

a. — *Kod neprijatelja:*

Ubijeno 736 Švaba, četnika i ustaša.
Ranjenih neutvrđen broj, ali je isti svakako velik.
Zarobljeno 228 Švaba, italij. fašista i četnika.

ZAPLIJENJENO SLIJEDEĆE:

2 topa, 5 teških bacača, 12 lakih bacača, 9 teških mitraljeza, 7 »šaraca«, 2 šmajsera, 28 raznih drugih puškomitraljeza, 6 mašinki, 48 pištolja raznih modela, 966 pušaka raznih, 9 kamiona sa raznom spremom, 3 kola natovarena sa vojničkom spremom, veliki broj konja sa spremom, veliki broj radiostanica, telefonskih aparata, telefonskog materijala, dva magacina municije za razno oružje, kao i dva magacina raznovrsne hrane.

U ovaj broj nije uračunat plijen dobijen u Trebinju, koji je predan organima XXIX. U. Divizije.

b. — *Kod nas:*

Poginulih 30 drugova i drugarica.
Ranjenih 95
Nestalih u borbi 5
Dezertiralo 19

Mobilisano oko 1000 drugova i drugarica, od kojeg broja prekomandovano oko 200 u razne druge jedinice.

Gubitaka u oružju nije bilo.

V. RUKOVODIOCI:

a. — **Štab grupe:**

1. — Komandant, p. pukovnik Danilo Komnenović,
2. — Politkomesar, major Špiro Srzentić,
3. — Načelnik štaba, kapetan Mustafa Dizdarević

b. — **Štab XIII. herc. NOU. brigade:**

1. — Komandant, major Kujačić Milorad,
2. — Zamjenik k-danta, major Tabaković Milan,
3. — Politkomesar, major Ćemalović Enver,
4. — Pomoćnik politkoma, kapetan Anđelić Novak,
5. — Načelnik štaba, kapetan Kisić Branislav.

c. — **Štab XIV. herc. oml. NOU. brigade:**

1. — Komandant, kapetan Šakotić Radovan
2. — Zamjenik k-danta, kapetan Mile Vukalović

3. — Politkomesar, major Mirko Ignjatić,
4. — Pomoćnik polkoma, kapetan Mile Milatović,
5. — Načelnik štaba, major Huso Alikalfić.

VI. ZAKLJUČAK:

Iako je grupa tek formirana i sastavljena od mlađeg ljudstva i rukovodstva, za ovo kratko vrijeme brigade su postigle dovoljno uspjeha u akcijama. Osjetniji uspjesi bili su kod XIII. brigade koja je ranije formirana i čije je rukovodstvo već donekle naviknuto na rad u sklopu više jedinice, dok se ovo manje osjetilo kod XIV. brigade, formirane prije kratkog vremena od terenskih bataljona, naviknutih do tada samo na izolovane akcije. Vojnizacija brigada postepeno se poboljšava i ovo bi se osjetilo u jačoj mjeri kada bi se dala prilika brigadama da se za malo duže vremena srede. Rukovodstvo pokazuje prilično zauzimljivosti u izgrađivanju njihovih jedinica, ali im nedostaje još potrebnog iskustva u komandovanju brojčano jačim jedinicama.

Stariji borci pokazuju puno volje, izdržljivosti i požrtvovanja u borbi, dok je novomobilisano ljudstvo u tome pogledu prilično slabo, izuzevši samo izvjesnog manjeg broja ovih koji se ističu borbenošću. Naročito kod novomobilisanog ljudstva iz gradova osjeća se zaostalost u borbenom pogledu.

Kao jedan od najvećih nedostataka u akcijama gotovo kod svih jedinica, jeste slaba organizacija veze, uslijed čega često dolazi do zakašnjenja u izvršenju zadataka.

Disciplina boraca i nižih rukovodilaca nije na dovoljnom stupnju, a ovo naročito kod novomobilisanih boraca.

Odjeća i obuća i ishrana jedinica je uredna. Oružja nema u potrebnoj količini, a naročito se osjeća hitna potreba u puškama i jugoslovenskoj puščanoj municiji. Također nedostaje i artileriske municije za topove 75 mm., kao i za haubicu 105 mm, a ni artilerisko ljudstvo još nije potpuno osposobljeno za rad na oruđima.

Grupa kao cjelina još nije dovoljno sposobna za samostalnije i odlučnije akcije, obzirom na veliki broj novomobilisanih boraca kojima je potrebno da prođu kroz nekolike borbe, da bi se snašli u našem načinu vođenja akcija.

Obavještajna služba u brigadama još nije dostigla odgovarajući stepen, što umnogome otežava pravilnu procjenu neprijatelja i donošenje tačnih odluka za akcije.

Pa i pored navedenih nedostataka, brigade su do sada riješile sve dobijene zadatke i svakodnevno se osjeća porast njihove borbene sposobnosti i učvršćivanje jedinica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, major	Načelnik štaba,	Komandant, potpukovnik
Špiro Srzentić	kapetan	
	Mus.[43] **R. Dizdarević**	**Danilo Komnenović**

M. P.

PRILOZI:

Relacija XIII. i XIV brigade[44]
Zapovijesti[45] štaba grupe i
pregledi brojnog stanja ljudstva
i naoružanja.[46]

---

[43] Mustafa

[44] Vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1152/I i reg. br. 9-7, k. 1143/A.

[45] Vidi Arhiv VII, reg. br. 3/7-7/I, reg. br. 3/9-7/I, reg. br. 3/16-7/I, reg. br. 3/17-7/I i reg. br. 3/19-7/I — sve u k. 1143/A.

[46] Redakcija nije pronašla brojno stanje ljudstva 13. hercegovačke NOU brigade, dok je 14. hercegovačka (omladinska) NOU brigada na dan 31. oktobra imala 21 oficira, 56 političkih rukovodilaca, 5 podoficira i 860 boraca, od kojih 46 žena (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/25-7/I, k. 1143/A). Pregledi naoružanja za ove dvije brigade objavljeni su kao dok. br. 58 i 59 u ovoj knjizi.

Br. 77

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. KRAJIŠKE BRIGADE OD 9. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA PODORAŠAC[1]

ŠTAB
XVII NOU BRIGADE X DIVIZIJE
Br. 126
9. XI. 1944

ŠTABU X DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ

1. U toku noći između 6. i 7. o. mj. dvije čete I. bataljona i III. bataljon ove brigade pokrenuli smo pravcem: s. Gobelovina — s. Repovci — s. Bale u cilju napada na neprijateljski garnizon Podorašac, gdje se je nalazila 7. satnija II. bojne IX. gorske pukovnije[2] i 20 Nijemaca koji su pripadali Rajhspoliciji[3]. Prema obavještenjima dvaju domobranskih vodnika, koji su bili voljni da nam predaju svoja dva bunkera, napad bi našim jačim pritiskom uspio i garnizon bi se mogao likvidirati. Pored toga u garnizonu se je nalazilo nešto ustaša, smještenih u vojarni. Garnizon brane 7 bunkera, a glavna otporna tačka je vojarna.

U vezi sa ovim napadom sa bataljonima smo stigli do s. Vrbljana 6. o. mj. u 24 časa. Tu nas je dočekao jedan domobranski vodnik sa jednim domobranom. Isti nam je rekao da će nam on sigurno predati svoj bunker, a da smo ranije stigli, to bi učinili još neki vojnici koje bi on pozvao. Na osnovu ovoga mi smo zaključili da napadnemo uporište. Dvije čete I. bataljona dobile su zadatak da likvidiraju južni dio uporišta (tri bunkera) i kuću sa Nijemcima, a III. bataljon da likvidira sjev. dio sa 4 bunkera i vojarnom. Zadatak bataljonima je bio postavljen tako, da po mogućnosti likvidiraju uporišta u postavljenom zadatku, pošto smo na zadatak stigli kasno, i nismo imali vremena za pripremu, a vidljivost je bila vrlo velika.

Napad je otpočeo u 2 časa i 30 minuta 7. o. mj. Dijelovi I bataljona ušli su bez borbe u najjužniji bunker, odatle se spuštali do kuće u kojoj su bili Nijemci. Međutim isti su se povukli u vojarnu prije samog napada. Ostala dva bunkera na sektoru ovoga bataljona nisu likvidirana. III. bataljon je likvidirao dva

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2-2, k. 854.

[2] Ta pukovnija je pripadala 2. gorskom zdrugu. Bliže o njenom rasporedu u to vrijeme vidi dok. br. 163.

[3] Na tome sektoru su se nalazili pripadnici 2. nastavnog bataljona (vidi dok. br. 162).

bunkera, iz kojih su neki dijelovi posade pobjegli u vojarnu. Napad ovoga bataljona na vojarnu odbijen je od strane neprijatelja. Sa bataljonima su išle i diverzantske grupe koje su prekinule i rušile želj. prugu od momenta otvaranja vatre.

Ubijena su 3 Nijemca i 1 ustaša, a ranjeno 5 domobrana. Predalo se je bez borbe 11 domobrana, a 6 ih nestalo. Zaplijenjeno je: 1 p-mitraljez »Brno«, 1 »šmajser«, 8 pušaka, 4.000 metaka, nešto odijela itd. Uništeno: 1 kamion, skretnice na sjev. strani stanice, nadvožnjak dug 8 m. preko ceste u pravcu Konjica.

Ovaj napad radi kratkoće vremena nije uspio, i priprema za napad nije izvedena. Napad smo izveli zato, da bi privukli iz garnizona što više domobrana, koji su navodno bili spremni u slučaju napada izaći. Bataljoni su napali neenergično, radi premorenosti. Naši dijelovi nisu imali gubitaka.

2. 7. o. mj. u 4 sata ujutro neprijatelj je iz garnizona Ostrožac, Konjic, Bradina, Ivan Sedlo napao naše dijelove koji su se nalazili na prostoriji s. Višnjevica — s. Lisovina — s. Bukovlje, dok su se naš I. i III. bataljon nalazili u akciji na Podorašac. Iz Ostrošca je napadao neprijatelj sa dvije satnije ustaša V. bojne II. gorske pukovnije i jedna satnija domobrana III. bojne II. gorske pukovnije u jačini oko 300 vojnika. Iz Konjica je napadala 6. i dijelovi 8. satnije II. bojne II. gorske pukovnije sa 60 Nijemaca. Preko Bitovnje iz garnizona Bradina i Ivan Sedlo napao je neprijatelj u jačini 350—400 vojnika koji su pripadali I. i II. bojni IX. gorske pukovnije sa nešto Nijemaca.[4]

Neprijatelj je uspio u 4 sata ujutro da iznenadi dijelove IV. bataljona koji su se nalazili u s. Lisovini. Tu se nalazio Štab IV. bataljona, intendantura i dijelovi 3. čete ovoga bataljona. Ove dijelove neprijatelj je zaobišao u toku noći i napao sa leđa bombama i automatskim oružjem, dok se je četa iz Preslapa povlačila dolinom Neretvice.

Istovremeno sa napadom na ovaj bataljon neprijatelj je izišao na Viljak i pripremio napad na štab brigade u s. Orlišću. Međutim patrole koje su krstarile primijetile su neprijatelja, i dijelovi oko štaba brigade, arhiva i četa za vezu izvukli su se prije napada. Neprijatelj je odmah poslije toga upao u s. Orlišće, a odavde se kretao prema Utorima. Oko 8 časova neprijateljski dijelovi napali su sanitet i intendanturu koji su se nalazili u s. Bukovlju. Ljudstvo intendanture pripucavalo se je neko vrieme s neprijateljem, a oko 9 časova povuklo se prema Petralju (1212).

[4] Opširnije o neprijatelju koji je učestvovao u tome napadu vidi dok. br. 162.

Neprijatelj koji je napao u 4 sata ujutro na dijelove II. bataljona, i koji je izišao dolinom potoka Kraljuščica, uspio je oko 10 časova odbaciti ovaj bataljon na Opasenik (k. 1469). Dijelovi ovog bataljona poslije obavještenja o napadu neprijatelja na štab brigade, intendanturu i sanitet stigli su na Št. Utore oko 12 časova, odakle su protjerali neprijatelja koji se je nalazio na prostoriji Viljak — s. Bukovlje.

Dijelovi čete za vezu i prateće čete, dočekali su neprijateljsku kolonu nešto poslije 7 časova ujutro, na koti Čadori (1700). Ovaj neprijatelj u jačini 350 domobrana kretao se je iz pravca Bradina — Ivan Sedlo. Ovaj neprijatelj primijetio je naše snage koje su se vraćale iz akcije na Podorašac, i nakon otvaranja vatre naših dijelova sa Lisina, hitno se je povukao oko 9 časova u garnizone, preko Bitovnje, iz kojih je i pošao.

Neprijatelj je sa ostalih sektora otstupio oko 13 časova.

U borbama koje su sa prekidima trajale od 4 do 12 časova 7. o. mj. neprijatelj je imao 6 mrtvih i 14 ranjenih. Naši gubitci su: 4 mrtva (2 iz II. bataljona, a 2 ranjena druga iz brig. saniteta, koji nisu bili pokretni, te ih je neprijatelj našao i ubio). Pored toga imal smo 2 lakše ranjena. Plijena naše jedinice nisu imale. Neprijatelj je u ovim borbama zaplijenio: 1 radio-aparat, 8 konja, nešto cigareta, soli, nešto štofa i sanitetskog materijala.

Napad je bio od neprijatelja organizovan u najvećoj tajnosti.[5] Za vrijeme napada u štabu se je nalazio samo pomoćnik komesara brigade, dok su komandant i komesar bili na akciji sa I. i III. bataljonom. U ovome napadu neprijatelj je uspio da iznenadi dijelove IV bataljona na s. Lisovini i da im tom prilikom ostane komora. Pored toga neprijatelj je spustio jednu desetinu u s. Bukovlje prema intendanturi brigade, odakle je bio potjerao stoku i materijal, koji su dijelovi II. bataljona u većini vratili i prema izvještaju intendanta propalo nije skoro ništa, sem gore navedenog. Ukoliko bude još nekih detalja o kojima Vas ovim izvještajem nismo obavijestili, javićemo naknadno.

3. Prema vašem ranijem naređenju mi smo 8. o. mj. uputili naša dva bataljona (II. i IV.) na prostoriju Pidriš — Gornji Vakuf. Jedna četa IV. bataljona krenula je do divizijske bolnice u s. Dobrašin, 7. o. mj. u 3 časa ujutro, sat prije neprijateljskog napada.

Kako smo obaviješteni da u Gornji Vakuf treba poslati naša brigada 80 konja za prijem materijala, to smo komesaru

[5] Taj poduhvat je izvođen pod šifrom »Buljina«. Bliže o tome vidi dok. br. 128 i 162; Arhiv VII, reg. br. 10-5, k. 854: izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 3. decembra 1944. godine

brigade koji je otišao sa II. i IV. bataljonom pisali da ovaj materijal prihvati.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoć. politkoma — kapetan:
Šemso Tabaković,

Komandant—major:
Šef.[6] Talić

ŠTAB X DIVIZIJE
I JUGOSLOVENSKE ARMIJE
Str. Pov. Broj 159
Dana 9. XI 1944

Naknadno protokolisano[7]

BR. 78

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 10. NOVEMBRA 1944. ŠTABU SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE DA FORMIRA SVOJ ARTILJERIJSKI DIVIZION I DA 70 ARTILJERACA UPUTI 39. DIVIZIJI[1]

ŠTAB
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. Pov. Br. 1031
Dne 10. XI. 1944. g.

Str. pov. 107/44

Formiranje diviziona
i ljudstvo za XXXIX.
Diviziju —

ŠTABU SREDNJO-BOSANSKE DIVIZIJE

1. — Prema izvještaju artiljerijske grupe te divizije ima sada svega 5 brdskih — ruskih topova. Kako je taj broj oruđa premalen za 2 diviziona, treba oformiti svega jedan divizion bez štaba grupe. Formiranje diviziona izvršiti po novodostav-

[6] Šefik

[7] Vidi objašnjenje 10. u dok. br. 42.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7-1, k. 1417.

ljenim formacijskim sastavima artiljerijskog odjeljenja V. Š.,[2] a koji su dostavljeni sa Str. Pov. Br. 1019 od 9. XI. 1944. g.[3]

U divizionu formirati: štab, dve baterije od po 2 topa i jednu bateriju od jednog topa. Brojno stanje ljudstva po baterijama i štabu diviziona popuniti do punog formacijskog sastava, kako bi se poslije baterije samo popunile sa oruđima.[4]

O izvršenom formiranju izvijestiti ovaj štab i predložiti starešinski kadar za divizion (komandanta, zamjenika, komandire i zamjenike).

2. — Pošto je dosadanja grupa te divizije raspolagala sa 438 boraca-artiljeraca, to uputiti u Sanski Most štabu XXXIX. divizije 70 boraca-artiljeraca, kod koje se sada formira divizion.[5] Po mogućnosti uputiti ove borce, koji su rodom iz okoline S. Mosta i B. Luke.[6]

Ljudstvo odabrati od svih vrsta posluge, te ga uputiti sa svom opremom, sprovodnikom i spiskom sa karakteristikama, što prije.

Za divizion te divizije ostaće dovoljno ljudstva i po odlasku ovih 70 boraca-artiljeraca.

Po upućivanju ljudstva izvijestiti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,
Došen,

M. P.

Zamjenik komandanta,
pukovnik,
Karanović

---

[2] Vidi Privremeni pregled organizacije i formacije artiljerije NOVJ, izdanje Artiljerijskog odjeljenja Vrhovnog štaba NOV i POJ od 25. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35-1, k. 15).

[3] Vidi Arhiv VII, reg. br. 16-3, k. 1265.

[4] Bliže o tome vidi dok. br. 132.

[5] Opširnije o tome vidi dok. br. 132.

[6] Ta rečenica je u originalu dopisana mastilom.

BR. 79

NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 10. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA RUŠENJE KOMUNIKACIJE U DOLINI RIJEKE BOSNE[1]

ŠTAB
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Str. Pov. Br.682/44
Dne 10-XI-1944. g.

Kopija[2]

ŠTABU VI, VIII i XI BRIGADE

Opšta situacija:

Ofanzivnim djelovanjem naših snaga u Makedoniji, dolini rijeke Lima, dolini zapadne Morave, te pritiskom naših snaga na Kačaničku klisuru, neprijateljske snage su primorane da se sve više zbijaju ka dolini rijeke Drine i prostor oko Sarajeva. Kako su neprijateljske snage već od ranije bile nagomilane oko Sarajevske kotline, to neprijatelj teži da ovim snagama da oduške i da ih komunikacijama dolinom rijeke Bosne prebaci u pravcu Broda. Od prvenstvene važnosti je za neprijatelja prebaciti sav ratni materijal, kao i odvući što može od industrijskih postrojenja iz doline Bosne.

Zadatak naše Divizije:

Onemogućiti saobraćaj na komunikacijama koje vode dolinom rijeke Bosne ka Brodu, te time onemogućiti i prebacivanje neprijateljskog materijala i trupa.

U zadnje vrijeme saobraćaj kroz dolinu rijeke bio je prekinut od snaga naše divizije, ali je u toku 8 i 9 o. mj. neprijatelj uspio da uspostavi saobraćaj i da prebacuje materijal i trupe. Opaža se da su naše snage u zadnje vrijeme popustile u tome djelovanju na ove komunikacije. Da bi se ovaj saobraćaj onemogućio:

N A R E Đ U J E M O :

VI Brigada:

Na sektoru Zenica — Busovača, a pomoću diverzantske grupe pod zaštitom jednog bataljona uništavaće neprijateljske

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13-3, k. 768.

[2] Dopisano mastilom.

vozove. Ovo uništavanje vršiti u vidu zasjeda na vozove. Za vozove napraviti mine, koje paliti pomoću kabl-mašina.

VIII brigada:

Na sektoru Zenica — Begov Han, a pomoću diverzantske grupe pod zaštitom jednog bataljna, uništavaće neprijateljske vozove. Ovo uništavanje vršiti u vidu zasjeda na vozove. Za vozove napraviti mine, koje paliti pomoću kabl-mašine.[3]

XI Brigada:

Prebaciće svoju diverzantsku grupu i jedan bataljon preko ceste Busovača — Kiseljak i djelovati na željezničku prugu na djelu ž. st. Lašva — ž. st. Kakanj. Kao prihvatne snage diverzantskoj grupi i ovom bataljonu, postaviti jedan bataljon na prostoriji oko ceste koja vodi od Busovače za Kiseljak. Zadatak ovoga bataljona je da u slučaju potrebe prihvati ili pritrči u pomoć bataljonu i diverzantskoj grupi, koji uništavaju vozove.

Rad na rušenju vozova ima se shvatiti najozbiljnije, te će štabovi brigada po prednjem se zauzeti, tako da se saobraćaj ponovo ukoči. Rušenje vozova ima se izvršiti pod svaku cijenu. Izvještaje o stanju na sektoru svaka brigada ima dostaviti svakog jutra najkasnije do 9 sati, telefonskom ili radiodepešom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
p. pukovnik
(sl. otsutan)

Komandant, pukovnik
Petar[4]

M. P.

[3] Odnosi se na uređaj za paljenje eksploziva električnim putem.

[4] Vojnović

BR. 80

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 10. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA ROGATICU[1]

ŠTAB
XXVII UDARNE DIVIZIJE NOVJ
10. novembar 1944.

ZAPOVIJEST
(sekcija Višegrad 1 : 100.000)

I

Situacija: — Neprijatelj i ustaše u jačini oko 500 sa dva teška bacača i oko 40 p. mitraljeza drže uporište Rogaticu.[2] Neprijatelj drži i Višegrad i Sokolac kao uporišta koja treba da posluže prihvatu njemačkih snaga u koliko se budu povlačile u pravcu Sarajeva. Ta komunikacija je onesposobljena za brzu intervenciju u cilju koordinacije.

Naš zadatak: — Likvidacija Rogatice kao neprijateljskog važnog prihvatnog uporišta na komunikaciji Sarajevo — Višegrad.

Pored velikog političkog značaja, zauzimanje Rogatice pretstavlja za našu diviziju i strategijsku nadmoćnost u cilju potpunog zatvaranja ovog pravca i zadržavanja neprijatelja ka Sarajevu. U vezi s tim

NAREĐUJEMO:

XVI. Muslimanska brigada: — Napada opštim pravcem Tvičijak — Berhamovina.[3]

XX. NOU brigada: Napada opštim pravcem Lunj — Zahrid.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 27-6, k. 1111.

[2] U Rogatici su se nalazili dijelovi 2. bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Očekujući napad na Rogaticu neprijatelj je privukao i dijelove 3. bojne koji su se do tada nalazili u Srebrenici a u međuvremenu je posade na Lunju i Apsan-Vijencu pojačao po jednim vodom (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59: bojnu relaciju Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945).

[3] Opširnije o borbenom poretku 16. muslimanske NOU brigade za napad na Rogaticu vidi zapovijest njenog štaba od 11. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 27-6, k. 1111).

XIX. Birčanska brigada: — Zatvara pravac od Sokolca, dok XVI. Muslimanska brigada istura jednu četu (izviđačku) prema Višegradu u cilju prikupljanja podataka o neprijatelju i o stanju mosta na Drini, a istovremeno služi joj kao obezbeđenje sa tog pravca.

Napad počinje 11. o. mj. tačno u 24 h.[4]

Napomena:

a) Teška oruđa treba da dođu do punog izražaja.

b) Odlučan napad treba da bude u duhu usmenih direktiva datih na današnjem sastanku.

II

Po likvidaciji Rogatice: —

XVI. Muslimanska brigada smješta se u Rogaticu sa orijentacijom prema Višegradu.

XX. NOU brigada smješta se na prostoriju: Vragolovi — Kramer Selo — Sošice sa orijentacijom prema komunikaciji Sokolac — Rogatica i zatvaranje pravca od Prače.

XIX. Birčanska brigada na dosadašnjoj prostoriji s tim da čvrsto drži i zatvara pravac od Sokolca, u međuvremenu minira deo ceste Sokolac — Crvene Stijene i postavlja jače zasjede na tome prostoru.

III.

Štab divizije ostaje do daljnjeg na dosadašnjem mjestu, gdje slati sve izvještaje.[5]

Radio veza kao i do sada.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,	Načelnik štaba,	Komandant, p. puk.
p. puk.	major	**Mil. Zekić**
Z. Škerović	**V. Ilić**	

M. P.

[4] Napad na Rogaticu je počeo u naznačeno vrijeme, ali nije uspio.

[5] Bliže o razmještaju jedinica 27. NOU divizije poslije neuspješnog napada na Rogaticu vidi dok. br. 90.

BR. 81

IZVJEŠTAJ ŠTABA 39. DIVIZIJE OD 10. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA U OKTOBRU NA PODRUČJU BANJE LUKE, KOSTAJNICE I BOSANSKE KRUPE[1]

ŠTAB
39. DIVIZIJE V KORPUSA NOVJ
Op. str. pov. br. 566
10. XI 1944 godine

ŠTABU V. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE—OP

Mjesečni operacijski
izvještaj — dostavlja.

Izvještaj o akcijama ove Divizije u mjesecu oktobru 1944. godine:

1. X 1944. **XIII KNOU brigada** sa manjim dijelovima svojih snaga vodila borbu na liniji Mihajlovići — Koprivnjak. Žrtava nije bilo.

XV KNOU brigada, jedan bataljon vodio je borbu sa dijelovima četničke Mutića brigade[2] u Kučicima, nakon kraće borbe neprijatelj je bio protjeran uz gubitke 6 ranjenih.

2. X 1944. **XVI KNOU brigada** sa tri bataljona vršila pritisak na Banja Luku iz tri pravca: Gornji Šeher-Grad — Bukvaluk — Šibovi—ciglana i Pavlovac — Lauš sa zadatkom ispitivanja snaga neprijatelja u gradu.[3] Nakon žestoke

---

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 44-2, k. 1265.

[2] Odnosi se na 2. brigadu Bosanskokrajiškog četničkog korpusa, čiji je komandant bio Pavle Mutić. O pomenutoj borbi vidi i operacijski dnevnik Vrbaske četničke brigade (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12173, str. 60).

[3] U to vrijeme u gradu su se, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 2, 3. i 4. oktobra 1944, nalazile sljedeće njemačke jedinice: dijelovi Borbene grupe »Rudno«, 4. kozački puk i 55. izviđački bataljon 1. kozačke divizije. Četvrti kozački puk je upućen prema Sunji 2. oktobra a dijelovi Borbene grupe »Rudno« 3. oktobra 1944. Osiguranje Banje Luke preuzeo je 3. oktobra 55. izviđački bataljon (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimak br. 140—143, 172—176 i 189—194). Od ustaško-domobranskih jedinica u tome mjestu su se, vje-

borbe dva bataljona su doprla do vanjske odbrane grada na liniji Hisete[4] — Ciglana — Lauš.

Neprijatelj u jačini 150 ustaša iznenada je napao naše snage na liniji Hisete — Šibovi. Naše snage odstupile su preko Surtolije na prostoriju D. Kola — Bukvaluk. Neprijateljski gubitci nepoznati. Vlastiti: 2 mrtva i 6 ranjenih. Plijena nije bilo.

3. X 1944. **XIII KNOU brigada** sa dva bataljona vodila borbu sa neprijateljem, koji je prodirao komunikacijom ka Br.[5] Majdanu i prodro od Petričevca. Neprijatelj je odbijen uz gubitke 2 ubijena i 5 ranjeno. Naši gubitci: 4 ranjena.

4. X 1944. **Podgrmečki NOP odred.**[6] Između Otoke i Blatne na cesti ukopana je mina na koju je naletio neprijateljski kamion sa hranom. Isti je uništen.

Drvarsko-petrovački NOP odred, sa jednim bataljonom postavljena zasjeda na komunikaciji Ripač — Cilj. Neprijateljski gubitci: 1 ubijen i 2 ranjena.

5. X 1944. **Podgrmečki NOP odred.** Na komunikaciji Otoka — Blatna dignuta u zrak jedna kola. Neprijateljski gubici: 2 poginula.

---

rovatno, nalazili Banjalučki pothvatni zdrug i dijelovi 8. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi dok. br. 2 i 112; knj. 29, dok. br. 151 i 156; Arhiv VII, reg. br. 23-2, k. 1289: izvještaj Štaba 16. krajiške NOU brigade od 1. novembra 1944). Neprijatelj je, po Hitlerovom naređenju, morao Banju Luku držati ne samo iz političkih već i vojničkih razloga (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn mak br. 941—943: zabilješke kraćih telefonskih razgovora u Komandi Grupe armija »F« od 24. septembra, reg. br. F-193, sn. br. 1136—1137: predlog za obezbjeđenje Banje Luke od 29. septembra 1944, reg. br. F-194, snimak br. 79: obavještenje Grupe armija »F« od 1. oktobra 1944).

[4] Dio Banje Luke (vidi situacioni plan Banje Luke u Arhivu VII, reg. br. 50-6, k. 408/A).

[5] Bronzanom

[6] Odred se u septembru nalazio pod komandom 4. NOU divizije (vidi dok. br. 26). Ovaj odred i Drvarsko-petrovački NOP odred stavljeni su, prema naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ od 31. novembra 1944, pod komandu 39. divizije poslije odlaska 4. NOU divizije na sektor Travnika (vidi dok. br. 131). Odred je imao 2 bataljona. Njegovo brojno stanje iznosilo je 446 boraca, 4 bacača, 224 puške, 22 mitraljeza i puškomitraljeza i 11 automata (vidi izvještaj njegovog štaba od 3. novembra 1944. u Arhivu VII, reg. br. 17-6, k. 1630).

Drvarsko-petrovački NOP odred. Jedna četa vodila borbu kod Hrgara sa 120 neprijateljskih vojnika. Neprijateljski gubici: 1 mrtav i 5 ranjenih. Naša 2 vojnika zarobljena.

6. X 1944. **XIII KNOU brigada.** Udarna grupa I bataljona na prostoriji Pezića Polje zarobila 5 ustaša-milicionera i zaplijenila 3 puške i 2 para fišeklija.

XVI KNOU brigada sa dva bataljona vodila borbu sa neprijateljem na Odpočivaljci i k. 304. Jačina neprijatelja: 350 ustaša. Posle kraće borbe neprijatelj je odbijen. Gubitci neprijateljski nepoznati. Vlastiti: 1 nestao. Istog dana neprijatelj je ponovno napao snage II-og bataljona na liniji Odpočivaljka—k. 303. Neprijatelj je odbijen uz gubitke 11 mrtvih i 15 ranjenih. Vlastiti gubitci: 1 poginuo i 2 ranjena.

Podgrmečki NOP odred. Na komunikaciji Otoka — Blatna dignut je u zrak 1 kamion sa 12 neprijateljskih vojnika (»tigerovaca«[7]).

7. X 1944. **XVI KNOU brigada** sa jednim bataljonom vodi borbu sa neprijateljem u jačini 70 vojnika na Otpočivaljci. Neprijateljski gubitci su nepoznati. Vlastiti: 1 ranjen.

Podgrmečki NOP Odred sa jednim dijelom svojih snaga krenuo u akciju u pravcu Pošte.[8] Ranjen 1 četnik. Istovremeno minerska grupa potrgala je prugu na 20 mjesta i uništeno je 40 šina (340 metara pruge).

Drvarsko-Petrovački NOP odred sa jednim dijelom svojih snaga postavio zasjedu na komunikaciji Lapac — Bihać. Tom prilikom naišla su 1 kola sa pratnjom četvorice neprijateljskih vojnika i sva 4 su ubijena.

8. X 1944. XIII brigada sa manjim dijelovima snaga vodila borbu sa ustašama kod s. Nabrđana. Neprijateljski gubitci su nepoznati. Vlastitih gubitaka nije bilo.

XV. brigada. Jedna četa ranila 3, a ubila 2 ustaše, koji su izašli iz Banjaluke kao patrola u Gornji Šeher.

---

[7] Riječ je o pripadnicima njemačke 373. legionarske divizije »Tigar«.

[8] Treba: Pošta brdo (trig. 446).

XVI brigada. Neprijatelj jačine 700 ustaša napao na položaje dvaju bataljona na prostoriji Pavlovac — D. Motike.[9] Neprijatelj je prisiljen na povlačenje uz gubitke 55 mrtvih i 43 ranjena. Vlastiti gubitci: 3 mrtva, 12 ranjenih i 10 nestalih.

9. X 1944. XIII brigada. Jedan bataljon vodio borbu sa neprijateljem na liniji s. Glamočani. Neprijatelj je odbijen uz gubitke od 2 mrtva i 2 ranjena. Naši gubitci: 1 ranjen.

XVI brigada. Izvidnica jednog bataljona vodila borbu sa 40 neprijateljskih vojnika kod Rekavice. Gubitaka nije bilo ni sa jedne strane.

Podgrmečki odred. Jedna četa vodila borbu sa neprijateljem koji je izašao na Rašće, radi pljačke. Neprijatelj je protjeran uz nepoznate gubitke. Također je bila postavljena zasjeda na cesti Bos. Novi — Rudice. Na istu su naišle ustaše iz Bos. Novog.[10] Neprijatelj je razbijen uz gubitke: 1 mrtav i 2 ranjena.

10. X 1944. XV. brigada. I. bataljon bacio 1 granatu iz teškog bacača prema Karanovcu i ubio 2 a ranio 3 četnika.

Podgrmečki odred. Na pruzi Otoka — Blatna naišao je voz na minu i srušena su 4 vagona sa materijalom.

11. X 1944. **XIII brigada.** I bataljon vodio borbu na liniji s. Glamočani. Neprijatelj je odbijen uz gubitke 10 mrtvih i 14 ranjenih. Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen.

II bataljon vodio je borbu sa neprijateljem na liniji Bakinci — Cerička kosa. Ubijena su 3 neprijateljska vojnika. Naši gubitci: 1 ranjen.

Udarna grupa III bataljona radi rasterećenja pritiska na I bataljon napala je neprijateljsku kolonu u visini s. Barlovci.[11] Neprijateljski gubitci nepoznati.

---

[9] Vjerovatno se odnosi na dijelove Ustaškog odbrambenog zdruga iz Jasenovca koji su u deblokiranju Banje Luke učestvovali u sastavu Borbene grupe »Panvic« (vidi knj. 29, dok. br. 151).

[10] Na prostoriji Bosanski Novi — Divuša nalazile su se 4. i 6. posadna »Sana« bojna 8. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi dok. br. 157 i 178).

[11] Prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 12. oktobra 1944. Nijemci su toga dana preuzeli poduhvat u rejonu Banje Luke i Klašnica,

Podgrmečki NOP odred vodio borbu sa neprijateljem na [Vranjskoj] Mosuri. Neprijatelj je odbijen i na našu stranu su prešla 2 neprijateljska vojnika sa 2 karabina, jednom bombom i 150 puščanih metaka.

Srušen je voz između Blatne i Rudice, oštećena su 3 vagona sa vojskom i 4 sa materijalom. Neprijateljski gubitci: 10 mrtvih i 15 ranjenih.

Drvarsko-petrovački odred. Jedan bataljon vodio borbu sa četnicima na Kestenovcu. Neprijateljski gubitci: 3 ranjena.

12. X 1944. **XVI KNOU brigada** sa jednim dijelom svojih snaga vršila pretres u s. Motikama. Zaplijenjeno 5 pušaka i 300 puščanih metaka.

Podgrmečki NOP odred vodio borbu sa neprijateljem kod Blagaja, koji je izišao iz Bos. Novog. Neprijateljski gubitci nepoznati.

Drvarsko-petrovački odred sa manjim snagama postavio zasjedu na komunikaciji Srb — Lapac. Na istu su naišli četnici sa dvoja kola i 6 opljačkanih volova. Isti su rastjerani i stoka oteta. Neprijateljski gubitci: 7 mrtvih i 9 ranjenih.

13. X 1944. **XV KNOU brigada.** Manji dijelovi vodili su borbu sa četničkom grupicom kod Poljica, koja se je htjela prebaciti preko Vrbasa za Manjaču. Neprijateljski gubitci: 5 mrtvih.

14. X 1944. **XV KNOU brigada.** Jedan bataljon u s. Poljicu dočekao je četničku grupicu, koja je pokušala da se prebaci preko Vrbasa za Manjaču. Isti su povraćeni nazad uz gubitke od 3 mrtva.

III. bataljon vodio je borbu sa 70 ustaša u Gornjem Šeheru. Neprijatelj je poslije kraće borbe povraćen u grad uz gubitke 3 mrtva i 4 ranjena.

---

angažujući 5. kozački puk i 55. izviđački bataljon 1. kozačke divizije i dijelova jednog ustaškog bataljona (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T--311, reg. br. F-194, sn. br. 386—390). Komandno mjesto te divizije nalazilo se u to vrijeme u Laktašima (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T--311, reg. br. F-194, sn. br. 411—415: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 13. oktobra 1944).

XVI. KNOU brigada. Izviđački dijelovi vodili borbu sa neprijateljskom izvidnicom u jačini od 30 ustaša kod Odpočivaljke. Gubitaka nije bilo ni sa jedne strane.

Podgrmečki NOP odred vodio borbu sa neprijateljem na Ostrožnici. Neprijateljski gubitci: 6 mrtvih i 8 ranjenih. Vlastiti gubitci: 1 ranjen. Plijen: 2 puške.

Drvarsko-petrovački odred. Neprijatelj je krenuo od uporišta Cilja prema Gorijevcu. Sa manjim snagama isti je dočekan i vraćen nazad. Neprijateljski gubitci nepoznati.

15. X 1944. **Podgrmečki NOP odred.** Jedna četa bila u zasjedi prema Rudicama. Na istu su naišli četnici koji su rastjerani uz gubitke: 1 mrtav i 2 ranjena.

16. X 1944. **XVI KNOU brigada.** Izviđački dijelovi vodili borbu sa neprijateljskom izvidnicom jačine 40 ustaša, na Odpočivaljci. Gubitaka nije bilo ni sa jedne strane.

Podgrmečki NOP odred. Neprijatelj je krenuo iz uporišta Perušića zid prema oslobođenoj teritoriji. Isti je povraćen nazad uz nepoznate gubitke.

Na pruzi Otoka — Blatna naišao je voz na minu, srušena su 3 vagona sa vojskom. Neprijateljski gubitci nepoznati.

17. X 1944. **XIII KNOU brigada** sa manjim snagama vodila borbu sa neprijateljem na liniji Glamočani — Bukovička škola. Neprijateljski gubitci: 7 mrtvih i 10 ranjenih. Naši gubitci: 2 ranjena. Plijen: 2 puške, 4 ručne bombe, 9 doboša za »šarac« i 1000 puščanih metaka.

XV KNOU brigada. Jedna izviđačka grupa vršila nasilno izviđanje četničkih položaja u pravcu s. Jagare.[12] Zarobljen je 1 četnik, plijen: 1 pištolj.

---

[12] Prema naređenju Komande zapadne Bosne od 11. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12337/1), 1. brigada Bosanskokrajiškog četničkog korpusa je dobila zadatak da se prebaci u rejon s. Jagare. O tome vidi i naređenje pomenute komande od 11. oktobra (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12337/2), kao i izvještaj komandanta 1. četničke brigade od 14. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V-12364).

XVI KNOU brigada. Dva bataljona vodila borbu na prostoriji Pavlovac — D. Motike sa ustašama jačine 200 vojnika. Neprijateljski gubitci: 8 mrtvih i 11 ranjenih. Vlastiti gubitci: 1 mrtav. Plijen: 1 puška.

Podgrmečki NOP odred. Vođena borba sa neprijateljom u s. Rakanima. Neprijateljski gubitci: 3 mrtva.

Drvarsko-petrovački NOP odred sa jednom grupom postavio zasjedu na komunikaciji Ripač — Bihać. Zarobljena 3 neprijateljska vojnika. Plijen: 2 puške.

XX KNOU brigada. Jedan bataljon u zasjedi kod Dobrljina uhvatio 1 ustašu. Plijen: 1 puška.

18. X 1944. **Podgrmečki NOP odred.** Borba vođena sa neprijateljem (ustašama), koji su kretali iz Otoke prema Rašću. Žrtava nije bilo ni sa jedne strane.

19. X 1944. **XV. KNOU brigada.** Jedan bataljon vodio borbu sa 20 ustaša u Gornjem Šeheru. Poslije kraće borbe neprijatelj je vraćen u grad uz gubitke od 4 mrtva i 2 ranjena. Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 3 ranjena.

Drvarsko-petrovački NOP odred. Jedan bataljon postavio je zasjedu na komunikaciji Bihać — Lapac. Neprijatelj je naišao sa jednim kolima sa 10 vojnika. Neprijateljski gubitci: 1 mrtav, 2 ranjena i 2 zarobljena. Istog dana jedna grupa kod Ripačkog Klanca iz zasjede ubila je jednog neprijateljskog vojnika. Plijen: 1 puškomitraljez, 1 pištolj i 400 metaka. Zarobljena su 2 neprijateljska vojnika.

20. X 1944. **XV. KNOU brigada.** Neprijatelj je iz Banjaluke pošao u pravcu Jagara. Jedan bataljon iste je dočekao i poslije kraće borbe povratio nazad. Neprijateljski gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen. Vlastiti gubitci: 1 lakše ranjen.

Podgrmečki NOP odred. Izvršen napad sa jednim dijelom snaga na neprijateljsko uporište Ostrožnicu sa namjerom da ih se protjera i zauzme ovo uporište. Akcija nije uspjela, radi toga što je neprijatelju stigla pomoć sa Gove-

darnica i udarili našim s leđa. Neprijateljski gubitci: 1 mrtav i 2 lakše ranjena.

21. X 1944. **XIII KNOU brigada.** Manja grupa zarobila je 6 ustaša milicionera i zaplijenila 1 pušku, 30 metaka i jedan dvogled.

XVI KNOU brigada. Izvidnički dijelovi jednog bataljona vodili borbu sa ustaškom izvidnicom kod Odpočivaljke u jačini od 35 vojnika. Gubitaka nije bilo ni sa jedne strane.

Podgrmečki NOP odred. Na Novskoj planini jedna naša manja grupa rastjerala grupu četnika, koji su bili krenuli iz Novoga za Čađavicu.

Zmijanjski NOP odred, vršio čišćenje bande na prostoru Manjače. Na jače snage neprijateljske nije se naišlo. Ubijen je 1 četnik. Plijen: 1 puška, 2 bombe i 40 metaka.

22. X 1944. **XIII KNOU brigada.** Jedna udarna grupa sudarila se sa neprijateljem kod Donjih Bakinaca. Neprijateljski gubitci: 2 mrtva. Naši gubitci: 1 mrtav.

Zmijanjski NOP odred zarobio 1 četnika sa puškom u Surjanu.

23. X 1944. **XIII KNOU brigada.** Manji dijelovi snaga vodili borbu sa neprijateljem kod Donjih Bakinaca. Neprijateljski gubitci nepoznati.

XV brigada. Jedan bataljon vodio borbu sa jednom bojnom ustaša[13] i milicije, a koja je krenula iz Banjaluke u pravcu Gornjeg Šehera. Borba je trajala duže vremena, nakon čega je neprijatelj povraćen u grad. Neprijateljski gubitci: 3 mrtva i 6 ranjeno. Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen.

Drvarsko-petrovački NOP odred. Neprijatelj je krenuo iz Bihaća prema Lahovu sa snagama od 80 do 100 vojnika.[14] Manje snage dočekale su i otvorile vatru na neprijatelja. Neprijateljski gubitci: 3 mrtva i 5 ranjeno.

---

[13] Vidi dok. br. 112.

[14] U Bihaću se, pored dijelova 373. legionarske divizije »Tigar«, nalazila i Doknadna bojna 8. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi dok. br. 178).

24. X 1944. **XIII KNOU brigada.** Jedna udarna grupa vodila je borbu sa ustašama kod Markovog Gaja. Neprijateljski gubitci: 1 mrtav i 5 ranjenih.

Jedan bataljon vodio borbu sa neprijateljem koji je pravio ispad iz Banjaluke u pravcu Motika. Neprijatelj je vraćen uz nepoznate gubitke.

XV KNOU brigada vršila čišćenje i uništavanje četnika na prostoriji Ljubačevo — Javorani — Mehovci — Lipovac — Jagare — Ponir.[15] Snage brigade išle su u raznim pravcima.

I bataljon naišao je u s. Ljubačevu na manje četničke grupice i tom prilikom ubijen je 1, a 1 ranjen.

III bataljon vršio je pretres šume Osmača.[16] Tom prilikom ubio 2 a zarobio 30 četnika. Plijen: 4 puške, 500 metaka i 1 pištolj.

XVI KNOU brigada. Jedan bataljon vodio je borbu sa neprijateljem jačine 150 vojnika na liniji k. 402—k. 323. Neprijatelj je odbijen uz gubitke 5 mrtvih i 2 ranjena. Vlastiti gubitci: 2 nestala.

25. X 1944. **XV KNOU brigada.** Jedan bataljon vodio borbu sa 801 četničkom brigadom (Laze Tešanovića).[17] Borba je vođena u s. Vaganima. Neprijatelj je proteran uz gubitke 5 mrtvih i 6 ranjeno.

---

[15] Prema izvještaju komandanta Vrbaske brigade Srednjobosanskog četničkog korpusa od 19. oktobra 1944, na tome su se sektoru, pored njenih jedinica, nalazili i četnici 1. i 3. brigade Bosanskokrajiškog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12398). Treća četnička brigada sa 2. brigadom Bosanskokrajiškog četničkog korpusa, po naređenju Komande zapadne Bosne od 22. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12416/1), prikupila se do 24. oktobra na prostoru Kokori — Lipovac — Bajir (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-10563, 12416/2 i 12420).

[16] Na prostoru Ljubačevo — Osmača — Krmine se u to vrijeme nalazila Vrbaska četnička brigada, dok se u Poljicama nalazio 2. bataljon 1. brigade Bosanskokrajiškog četničkog korpusa koji je tada natjeran na povlačenje (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12437: izvještaj komandanta Vrbaske četničke brigade od 25. oktobra 1944).

[17] Odnosi se na Vrbasku četničku brigadu, koja je u to vrijeme imala šifru »311«. Ona je pripadala Srednjobosanskom četničkom korpusu, čiji je komandant bio Lazar Tešanović. U Vaganima se nalazio njen 2. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12437: izvještaj komandanta Vrbaske četničke brigade od 25. oktobra 1944). Opširnije o tome vidi dok. br. 67; Arhiv VII, reg. br. BH-V-12480: izvještaj komande te brigade

XX KNOU brigada. Jedan bataljon vršio napad na neprijateljsko uporište Dobrljin.[18] Uporište nije likvidirano. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši gubitci: 1 mrtav i 5 lakše ranjeno.

Podgrmečki NOP odred sa manjim dijelom snaga dočekao četničku grupu koja je krenula iz uporišta Rudice prema Čađavici. Neprijateljski gubitci: 2 mrtva, broj ranjenih nepoznat.

26. X 1944. **XV KNOU brigada.** Jedan bataljon kod Zubovića vodio borbu sa 200 milicionera. Neprijatelj je prisiljen na odstupanje uz nepoznate gubitke. Jedan bataljon koji je bio u pokretu zarobio je 2 četnika i 1 pušku.

XVI KNOU brigada. Jedan bataljon koji je uspostavljao vezu sa snagama XV brigade na desnoj obali r. Vrbasa vodio borbu sa 40 četnika u Karanovcu.[19] Gubitaka nije bilo. Zarobljen 1 četnik sa puškom.

XX KNOU brigada. Jedan bataljon vodio borbu sa neprijateljem, koji je krenuo iz B. Gradiške prema oslobođenoj teritoriji. Neprijatelj je odbijen uz gubitke od 5 mrtvih i 9 ranjenih.

28. X 1944. **XV KNOU brigada** sa jednim bataljonom vodila borbu u Javoranima sa jednim bataljonom Tešanovića brigade.[20] Poslije kraće borbe isti je protjeran uz gubitke 4 mrtva i 3 ranjena.

---

od 4. novembra 1944. godine. Šifra »801« je od 28. februara 1944 (vidi naredbu Komande Srednjobosanskog četničkog korpusa u Arhivu VII, reg. br. BH-V-11785). Šifre za sve četničke jedinice u srednjoj i zapadnoj Bosni izmijenjene su naredbom Komande Srednjobosanskog četničkog korpusa od 8. maja 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11850).

[18] Opširnije o napadu na Dobrljin i dejstvima te brigade u oktobru vidi dok. br. 3, 111, 157 (objašnjenje 5) i 167 (objašnjenje 4); Arhiv VII, reg. br 9-1, k. 1282 (izvještaj Štaba 20. krajiške NOU brigade od 30. oktobra 1944), reg. br. 6-5, str. 51, k. 461/A (knjigu depeša 5. korpusa NOVJ).

[19] Vidi dok. br. 47; Arhiv VII, reg. br. BH-V-12173 (operacijski dnevnik Vrbaske četničke brigade, str. 83 i 84); reg. br. BH-V: 12457/1, 12458 i 12480.

[20] Prema operacijskom dnevniku Vrbaske četničke brigade, partizani su 28. oktobra izvršili napad na Javorane, i četnici su se povukli prema Lipovcu i Popovcu (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12173: operacijski dnevnik Vrbaske četničke brigade, str. 86). O tome vidi i četničke izvještaje od 28. oktobra i 4. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. BH-V: 12465 i 12480).

Plijen: 1 puška, 300 metaka i 1 redenik od t. mitraljeza.

Istog dana dva bataljona vodila su borbu kod Podosoja k. 346 i k. 417 sa dijelovima Mutića brigade i 35 milicionera. Neprijatelj je odbijen uz gubitke 16 mrtvih, broj ranjenih nepoznat, 1 zarobljen. Vlastiti gubitci: 4 ranjena.

Jedna četa naišla je na četničku zasjedu u s. Krminama, jačine 50—60 vojnika. Neprijatelj je poslije kraće borbe protjeran u Osmaču. Neprijateljski gubitci: 5 ranjenih. Vlastiti: 1 ranjen.

XVI KNOU brigada. Jedan bataljon vodio borbu sa neprijateljem jačine 200 vojnika, u visini Orlovačkog polja. Neprijatelj je odstupio uz gubitke 1 mrtav i 3 ranjena. Vlastiti gubitci: 1 ranjen. Plijen: 1 puška.

XX. KNOU brigada sa jednim bataljonom dočekala je neprijatelja, koji je krenuo iz uporišta Ravnice. Neprijatelj je vraćen uz gubitak od 15 vojnika, koji su se podavili u Uni. Broj ostalih neprijateljskih gubitaka nepoznat. Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 2 lakše ranjena.

Jedan bataljon, koji je bio na položaju prema B. Kostajnici, podmetnuo je mine na cesti Dubica — Hrvatska Kostajnica. Na istu je naletio 1 tenk i 1 kamion, koji su spaljeni. Neprijatelj je imao 20 mrtvih i 30 ranjenih.

Istoga dana neprijateljske snage iz Dobrljina i Kazibroda izvršile su napad na položaje jednog bataljona. Borba je vođena 4 sata, i neprijatelj je povraćen nazad.[21] Neprijateljski gubitci: 20 mrtvih, broj ranjenih nepoznat. Vlastiti gubitci: 2 mrtva i 6 ranjenih. Plijen: 1 mali bacač, 3 puške i 3 sanduka puščane municije.

Podgrmečki NOP odred. Manji dijelovi vodili borbu sa četnicima na Ćorama, koji su bili pošli prema Matavazima. Neprijatelj je povraćen uz gubitke 3 mrtva.

29. X 1944. **XV KNOU brigada.** Jedan bataljon vodio borbu u s. Baltama sa četnicima Mišića,[22] Tri-

[21] Vidi dok. br. 157 i 167.

[22] Jovo Mišić, komandant 1. brigade četničkog Bosanskokrajiškog korpusa

vunčića[23] i Obradovića[24] brigade.[25] Posle žestoke borbe četnici su rastjerani uz gubitke 12 mrtvih i 2 ranjena. Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 5 nestalo.

Jedan bataljon koji se nalazio sa desne strane r. Vrbasa trebao je da se prebaci preko gvozdenog mosta u Gornjem Šeheru na lijevu obalu. Neprijatelj je o istom bio obaviješten i zaposjeo most. Dva bataljona koja su se nalazila na desnoj obali jurišali su na most i poslije kraće borbe zbacili neprijatelja sa zauzetih položaja. Neprijateljski gubitci: 3 mrtva i 2 ranjena. Vlastiti gubitci: 3 ranjena.

XVI KNOU brigada. Jedan bataljon vodio borbu sa neprijateljem jačine 180 vojnika u visini ž. st. Ramića. Neprijatelj je odbijen uz gubitke 3 mrtva i 2 ranjena. Vlastiti gubitci: 1 ranjen.

30. X 1944. **XV KNOU brigada** sa jednim dijelom snaga vodila borbu sa neprijateljem, koji je izišao iz Banjaluke u Gornji Šeher. Poslije žestoke borbe neprijatelj je protjeran u grad. Neprijateljski gubitci nepoznati. Vlastiti gubitci: 1 ranjen.

XVI KNOU brigada. Jedan bataljon vodio borbu sa neprijateljskom izvidnicom jačine 70 vojnika kod s. Marića. Gubitaka nije bilo.

31. X 1944. **XVI KNOU brigada.** Jedan bataljon vodio borbu sa neprijateljem jačine 60 vojnika na visini k. 329 (D. Motike). Gubitaka nije bilo.

---

[23] Mitar Trivunčić, komandant 3. brigade četničkog Bosanskokrajiškog korpusa

[24] Simeun Obradović, komandant 3. bataljona Vrbaske brigade četničkog Srednjobosanskog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12400 i 12477: četnička dokumenta od 20. oktobra i 3. novembra 1944).

[25] Prema izvještaju komandanta Vrbaske četničke brigade od 4. novembra, na tome se prostoru pored ove nalazila i 2. brigada Bosanskokrajiškog četničkog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12480). Borbu je vodio 1. bataljon Vrbaske četničke brigade; tom prilikom su ubijena tri zarobljena partizana (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12173: operacijski dnevnik četničke Vrbaske brigade, str. 88).

JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU U TOKU MJESECA OKTOBRA:

1.— Gubitci:	a) neprijateljski:	371	ubijen
		259	ranjenih
		74	zarobljena
		704	svega izbačeno iz stroja
	b) vlastiti:	22	poginula
		77	ranjenih
		23	nestala
		122	svega izgubljenih
2.— Plijen:	a) oružje:	1. teških mitraljeza	1.—
		2. pušaka	65.—
		3. strojnica	5.—
		4. pištolja	4.—
		5. p. mitraljeza	8.—
		6. m. bacača	2.—
	b) municija:	1. puščana	9100.—
		2. bombe	14.—
	c) oprema:	1. dvogled	1.—
		2. fišeklije	4.—
		3. opasača	2.—
		4. ćebadi	9.—
		5. ćebadi	8.—
		6. šat. krila	1.—
		7. odijela	10.—
		8. šinjela	6.—
	d) ostalo:	1. brdski kazan	1.—
		2. pšenica	100 kg.
		3. volova	6.—
		4. konja	1.—
3. Uništeno:		1. tenk	1.—
		2. kamiona	6.—
		3. vozova	3.—
		4. vagona	14.—
		5. šina (želj.)	115 kom.
		6. most dugačak	7 m.—

4.— *Raspored jedinica:*

31. X 1944. *Štab divizije G. Pervan (Kosići)*

XIII KNOU brigada. Štab brigade sa pristabskim dijelovima nalazi se u Mrkonjiću. Sa tri bataljona na prostoriji Barevo — Vlasinje, Surjan — Prisjeka, Liskovica — Dobrac sa zadatkom zatvaranja prelaza preko r. Vrbasa.

XV KNOU brigada. Štab brigade nalazi se u s. Han Kolima (Zagorac).

Jedan bataljon u s. Rekavice sa zadatkom kontrole rečnog toka Vrbasa od Poljica ka Karanovcu, sa ostalim snagama na prostoriji Han Kola u zasojcima Krčmarica, Čavići — Džaići, Krečari[26] — Javorani sa zadatkom kontrole izlaska neprijatelja iz Banjaluke, kao i držanje komunikacije Han Kola — Banjaluka.

XVI KNOU brigada. Jedan bataljon linija Ramići (k. 222) sa zadatkom zatvaranja komunikacije Banjaluka — Ivanjska. Sa dva bataljona na liniji Orlovac — Mariči, Podkućnice — Saračica — Mihajlovići — Cokori sa zadatkom zatvaranja komunikacije Banjaluka — Bronzani Majdan.

Jedan bataljon u s. Damjanovićima, kao brigadna rezerva.

Štab brigade u s. Marijancima.

XX KNOU brigada. Jedan bataljon na liniji prema Bos. Novom sa zadatkom zatvaranja pravca prema Bos. Novom. II bataljoni su raspoređeni oko neprijateljskih uporišta Dobrljin, Bos. Gradiška i Ravnice, sa zadatkom sprečavanja izlaska neprijatelja na oslobođenu teritoriju.

Štab brigade nalazi se u s. Vodičevu.

Podgrmečki NOP odred. Jedan Bataljon zatvara pravac Prijedor — Novi, Novi — Suhača i ujedno kontrola uporišta Rudice, Čulića brdo,[27] Bajir.[28] Sa ostalim snagama kod Radića sa zadatkom zatvaranja pravca Krupa — Petrovac, Krupa — s. Jasenica i ujedno kontrola neprijateljskih uporišta Otoka — Krupa.

---

[26], [27] i [28] Mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

Drvarsko-petrovački NOP odred sa jednim dijelom snaga na prostoriji Buševići — Doljani — Račići sa zadatkom zatvaranja prema slobodnoj teritoriji, i pravljenja zasjeda neprijatelju.

Sa drugim dijelovima svojih snaga nalazi se na prostoriji Hrgar — Grabež sa zadatkom kontrolisanja pravca prema neprijatelju.[29]

5.— Zaključci: Sa razmještajem snaga divizije na ovako dosta širokom prostoru, onemogućeno je bilo diviziji izvođenje većih akcija u kojima bi učestvovala glavnina snaga divizije i gdje bi se vjerovatno polučili veći vojnički uspjesi. U glavnom su vođene manje akcije sa izviđačkim odeljenjima, vodovima, četama i bataljonima pojedinih brigada sa namjerom da se ispitaju neprijateljske snage i njegovo naoružanje. Vođene su češće i odbranbene borbe, gdje je opet neprijatelj sa manjim svojim izviđačkim dijelovima pravio razne ispade prema položajima naših jedinica. Na sve ovakove ispade naše snage brzo su odgovarale i gotovo uvijek neprijatelju su naneseni gubitci, razbijajući ga i sa borbom prisiljavajući ga da se povrati na polazne položaje.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik: Komandant, pukovnik:
Vojo Todorović s.r.

Da je prepis vjeran originalu tvrdi i ovjerava:

Načelnik štaba, ppukovnik:
Jovo Pavić

M.P.

---

[29] Bliže o dejstvima toga odreda u oktobru vidi knjigu depeša 5. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 2-5 i 5-5, k. 461 A). Prema knjizi obavještajnih depeša 5. korpusa NOVJ. tom se odredu u uporištu Ripač predalo 320 domobrana 2. lovačkog zdruga sa 3 topa, 6 bacača i 10 puškomitraljeza (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/2-5, k. 460). O tome vidi i knjigu depeša 5. korpusa (Arhiv VII, reg. br. 6-5, str. 53, k. 461/A).

BR. 82

INFORMACIJA ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 12. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 27. DIVIZIJE O STANJU NA TERITORIJI KORPUSA I ZAHTJEV ZA SPROVOĐENJE ISTRAGE POVODOM GUBITAKA 19. BIRČANSKE BRIGADE KOD CRVENIH STIJENA[1]

ŠTAB
III. KORPUSA NOV. JUGOSLAVIJE
Br. Sl./44
12. XI. 1944.

ŠTABU XXVII. NOU DIVIZIJE

P o l o ž a j.

1). **Situacija:** Na liniji Zvornik — Janja — Bijeljina — Brčko — Vinkovci nalaze se njemačke snage u jačini od oko jedne divizije.[2] Manji njemački dijelovi nalaze se u Čeliću. Zadatak ovih snaga je odbrana lijeve obale Drine od Zvornika prema sjeveru. Na desnoj obali Drine na liniji Crna Bara — Loznica — Koviljača — Mali Zvornik nalazi se XXVIII. Divizija.[3]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 30-7, k. 1111.

[2] Na tom sektoru nalazila se njemačka 1. brdska divizija. Ona se 23. oktobra 1944. prebacila preko Save i sa svojih 6—7.000 vojnika zaposjela lijevu obalu Drine u dužini od oko 70 km, od Zvornika do ušća Drine u Savu, radi obezbjeđenja komunikacije za povlačenje dijela snaga Grupe armija »E«. Na tim položajima je ostala do 21. novembra 1944. kada se, zbog situacije kod Vukovara, počela hitno izvlačiti preko rijeke Save. Opširnije o tome vidi dok. br. 86 i 105; Arhiv VII, NAV-N-T-311: reg. br. F-191, sn. br. 251—252, 362—374 i 385—393 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 24. oktobar i 21, 22. i 24. novembar 1944), reg. br. F-194. sn. br. 649—651 i 654 (izvještaje Grupe armija »F« od 23. oktobra 1944) i sn. br. 1034 (naređenje Grupe armija »F« od 20. novembra 1944); Hubert Lanz, Die 1. Gebirgsdivision 1935—1945, Verlag Hans-Henning Podzun, Bad Nauheim (Hubert Lanc, 1. brdska divizija), str. 285 i 289—290; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, str. 700—727; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 67, 68 i 91.

[3] Ta se divizija 8. novembra 1944. razvila na istočnoj obali Drine od Malog Zvornika do ušća Drine u Savu (vidi tom I, knj. 15, dok. br. 87). U vezi s tim Hubert Lanc (navedeno djelo, str. 290), između ostalog, piše:

»... Front je širok, snage za obezbjeđenje su neznatne, i r. Drina ne predstavlja ozbiljniju prepreku. Stalno se pojačava pritisak Titovih divizija razvijenih s one strane r. Drine«.

Naša XXXVIII. Divizija nalazi se na prostoriji Lopare — Tuzla — Zvornik. Jedinice te Divizije vode svakodnevno borbe sa Nijemcima i raznim drugim bandama.[4]

Tuzlanski odred koji je prilično ojačao nalazi se na sektoru Lukavac — Puračić.[5]

Srebrenički Odred, koji je narastao na preko 300 boraca, nalazi se oko Drinjače i Bratunca.[6]

Poslije predavanja 700 vojnika iz 13. S.S. divizije[7] Nijemci su uglavnom razoružali tu diviziju, tako da ona u stvari ne postoji.[8] Četničke bande na ovom sektoru aktivne su jedino uz podršku Nijemaca, a isto tako i zelenokadrovske bande.

---

[4] Opširnije o dejstvima 38. NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 88, 93 i 100.

[5] Vidi dok. br. 94.

[6] Bliže o dejstvima Srebreničkog NOP odreda u to vrijeme vidi izvještaj političkog komesara toga odreda od 25. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 47-7, k. 408/A).

[7] Odnosi se na dijelove 28. puka te divizije. Predali su se 18. hrvatskoj NOU brigadi (vidi dok. br. 86 i 93; Arhiv VII, reg. br. 5/16-7, 5/52-7 i 5 54-7, k. 1258:knjigu depeša 38. NOU divizije).

[8] U septembru i oktobru 1944. došlo je do naglog raspadanja jedinica 13. SS divizije »Handžar«, pa je u vezi s tim bilo predloga da se ova divizija rasformira (vidi knj. 29, dok. br. 81, objašnjenje 9). Međutim, do toga u potpunosti nije došlo. Tako je jedan dio ove divizije u drugoj polovini oktobra premješten u širi rejon Zagreba, a drugi dio prema Dravi, pošto joj je prethodno nešto naoružanja (prvenstveno teškog) oduzeto i predato 1. brdskoj diviziji po njenom dolasku. 23. oktobra, na sektor Drine, dok su dijelove 2. bataljona 28. SS puka ove divizije 4. novembra u Doboju razoružale jedinice 5. SS brdskog armijskog korpusa.

Tok napuštanja sjeveroistočne Bosne i pregrupisavanja jedinica 13. SS divizije »Handžar« bio je sljedeći: 16. oktobra su otpočele pripreme za napuštanje sjeveroistočne Bosne; 21. oktobra se 28. SS puk prikupljao u širem rejonu Brčko — Bijeljina, dok je 27. SS puk upućen prema Zagrebu (u toku prevoženja prebjegla su 642 Muslimana, pripadnika toga puka); 26. oktobra se Štab 27. SS puka nalazio u Voloderu, 2. bataljon u Novskoj, a 3. bataljon u Ivanić-Gradu; 28. oktobra se komandno mjesto 13. SS divizije nalazilo u Ivanić-Gradu, Dopunski bataljon je bio upućen prema Lipovcu, Bataljon za vezu se nalazio u Šumećanima, Pionirski bataljon u Poljanama, Izviđački bataljon u Cerni, kod Vinkovaca, Štab 27. SS puka sa 3. bataljonom u Ivanić-Gradu, 1. bataljonom u Bijeljini i 2. bataljonom vjerovatno u Novskoj, a 1. bataljon 28. SS puka u Janji (došao iz Bukvika). Od 30. oktobra do 10. novembra je na prostoriju Brčko — Čelić — Bijeljina dolazilo do manjih pokreta preostalih jedinica ove divizije, pa je od 11. do 16. novembra izvršeno prebacivanje Izviđačkog bataljona iz Čelića, preko Brčkog i Osijeka, za Batinu, 1. bataljona 27. SS puka iz Bijeljine za Batinu, a potom u rejon Zmajevca i 3. bataljona 28. SS puka iz Čelića, preko Brčkog i Belog Manastira, za Batinu. Opširnije o tome vidi dok. br. 88; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311: reg. br. F-191, sn. br. 232—234, 285—288, 298—301 i 320 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljena Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 18. oktobar i 4, 7, 10. i 11. novembar 1944), reg. br. F-194, sn. br. 510—513, 530—533, 545—548, 567—569, 621—622, 684—687, 715—717, 742—745, 892—894, 903—906, 916—919, 931—934, 948—951 i

2.) Vaši izvještaji koje dobivamo preko radio stanice često puta nejasni su, tako da se iz njih ne vidi svakodnevno razvoj operacija na Vašem sektoru, kao i stanje neprijateljskih posada. Isto tako propustili ste da nam odgovorite, odnosno izvijestite po nekoliko izdatih naređenja. U depeši koju smo primili 12. ov. mj.[9] javili ste nam samo, da akcija na Rogaticu nije uspjela. Međutim trebali ste nas obavijestiti da li ste vodili borbu, kako ste borbu vodili, koliko je ona trajala, gubitke sa neprijateljske i Vaše strane, kao i razloge zašto napad nije uspio. Do danas nam niste javili da li se neprijatelj nalazi u uporištima na pruzi Pale — Višegrad.[10]

U depeši od 6. ov. mj.[11] naredili smo da nas izvjestite o količini materijala kojeg ste primili od saveznika. Pošto po ovom niste postupili ponovili smo ovo naređenje 12. ov. mj.[12]

Isto tako trebali ste svakodnevno dva puta da nam dostavljate meteorološke izvještaje sa Vašeg sektora, kao i podatke o neprijateljskim pokretima i stalnim ciljevima radi tučenja istih od strane naše avijacije. Ove izvještaje niste nam slali.[13]

Skrećemo Vam pažnju na ovo, da se ovakve greške u buduće ne bi više dešavale, kao i da postupite po svim naređenjima na koja do sada niste odgovorili. Potrebno je da vodite evidenciju svih naređenja i svakodnevno nas izvještavate šta ste uradili po njima, kao i o preprekama zbog kojih po naređenjima niste mogli da postupite.

3.) Pored izvještaja koje nam šaljete preko radio stanice, šaljite nam iscrpne periodične izvještaje o Vašem radu i situaciji na Vašem sektoru. Za prenos ovih izvještaja koristite kurire koji budu saobraćali između vas, Vlasenice i Tuzle.

984—986 (dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 16, 17, 18, 19, 21, 22, 26, 28. i 30. oktobra i 9, 10, 11, 12. 13. i 16. novembra 1944). O rasporedu ove divizije do 13. oktobra vidi dok. br. 24 i 39.

[9] Vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 53, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ.

[10] U vezi s navedenim primjedbama, Štab 27. divizije, u svojim depešama iz druge polovine novembra 1944, upućenim Štabu 3. korpusa NOVJ, dostavio je tražene podatke (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 53—61, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

[11] i [12] Vidi knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 59 i 60, k. 408/A). U vezi s primjedbama, Štab 27. divizije je depešom od 13. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 53, k. 408/A), upućenom Štabu 3. korpusa NOVJ, izvijestio sljedeće:

»Poslali smo pismeni izvještaj o pošiljkama... Četvrtog o. mj. primljeno 250 paketa — padobrana i kanti. Petog na šestog 54 paketa, šestog 36 paketa«.

[13] Dvadeset sedma NOU divizija je poslije tih primjedbi redovno dostavljala kratke meteorološke izvještaje. Bliže o tome vidi dok. br. 130; Arhiv VII, reg. br. 1/30-16 do 1/36-16, k. 1111: knjigu depeša 27. NOU divizije.

4.) Šaljemo Vam pošiljku opanaka i košulja.[14] Preko Vrhovnog Štaba i Savezničke misije urgirali smo da nam pošalju pomoć u odjeći i spremi, što su nam oni obećali čim nastane ljepše vrijeme. Mi se nadamo da ćemo traženu pomoć dobiti.

5.) Kod Štaba Korpusa organizovaćemo artiljerijski kurs.[15] Cilj kursa je da osposobi polaznike kursa tako da bi oni mogli rukovati sa artiljerijskim jedinicama u divizijama. Na ovaj kurs iz Vaše divizije treba da dođu oni drugovi, koji su služili u artileriji kao oficiri i podoficiri, ili svršili školu za artiljerijske oficire.[16] O broju ovakvih drugova obavijestite nas preko radio stanice[17] i mi ćemo Vam narediti kada oni treba da krenu za Tuzlu. Značaj ovoga kursa je velik, pošto on treba da da prve artiljerijske oficire za jedinice našeg Korpusa.

6.) O slučaju XIX. Birčanske brigade kod Crvenih Stijena niste nas obavijestili pismenim putem. Po tom slučaju povedite najstrožiju istragu i o rezultatima ove obavijestite nas.[18] Ovakve pojave nebudnosti naših štabova treba najoštrijim mjerama iskorjenjivati.

7.) Vaši zadatci do daljeg ostaju isti, kao i do sada.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
Pukovnik,
Dane Olbina

Komandant,
General-major,
V. Popović

M. P

---

[14] O tim pošiljkama vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 62, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ.

[15] Prema izvještaju Štaba 3. korpusa od 20. decembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ, u Tuzli je 15. novembra 1944. otvorena Vojna škola 3. korpusa NOVJ. U ovoj školi je organizovan srednji pješadijski, artiljerijski, radio-telegrafski, intendantski, obavještajni, sanitetski, apotekarski i veterinarski kurs. Broj slušalaca se kretao od 180 do 200. Kursevi su trajali 3—4 nedelje, osim artiljerijskog, čije je vrijeme trajanja bilo 7 nedelja (vidi Arhiv VII, reg. br. 12-3, k. 15).

[16] Štab 3. korpusa NOVJ, depešom od 17. novembra 1944, naredio je Štabu 27. divizije da na artiljerijski kurs uputi do 10 slušalaca (i to obavezno oficire s artiljerijskom školom), a na bacački kurs — 4 slušaoca, sa potrebnom stručnom naobrazbom (vidi Arhiv VII. reg. br. 4-8/I, list 61, k. 108/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

[17] Štab 27. divizije, depešom od 17. novembra 1944, izvijestio je Štab 3. korpusa NOVJ da u ovoj diviziji ima ukupno 23 artiljerca i 14 »bacačlija«, od kojih su samo dva oficira s artiljerijskom školom. »Svi ostali su ili bili redovi-artiljerci jug. vojske, odnosno NDH i SS div., ili su naučili rukovati bacačima i p.[rotiv]kolskim topovima u NOV« (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 55, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

[18] U vezi s tim zahtjevom, Štab 27. NOU divizije dostavio je 22. novembra 1944. odgovarajući izvještaj (vidi dok. br. 106).

BR. 83

IZVJEŠTAJ ŠTABA 3. KORPUSA OD 13. NOVEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA U ISTOČNOJ BOSNI[1]

ŠTAB
III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Pov. br: 109/44
13. novembra 1944 god.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Operativni izvještaj za
mjesec oktobar.

Raspored neprijateljskih snaga. XXVIII regimenta XIII SS divizije raspoređena je na prostoriji Brčko — Srnice — Gradačac — Čelić — Koraj — Ugljevik i Bijeljina. U Gradačcu jedan vod protuavionske odbrane i sedam protivkolskih topova. U Srnicama artiljerija u jačini od dvije baterije.[2] Pored ovih okupatorskih snaga na sektoru Posavina — Majevica — Semberija nalaze se četničko[3]-zelenokadrovske grupe.[4]

Jačina neprijateljskih posada na sektoru Višegrad — Goražde — Sarajevo je slijedeća: u Sarajevu domobranske snage sa oko 4.000 Nijemaca.[5] Na spletu komunikacija Višegrad — Sara-

---

[1] Kopija (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 15-3, k. 408. Na dokumentu nema potpisa ni pečata, ali je pisan za vrijeme rata, što se može ustanoviti na osnovu niza originalnih dokumenata u k. 408, pisanih na istovjetnoj hartiji i mašini.

[2] Bliže o rasporedu 28. SS puka 13. SS divizije »Hadžar« u oktobru vidi dok. br. 24, 36, 39 i 82.

[3] Na području Posavine, Semberije, Majevice i Birča dejstvovao je Majevički četnički korpus (vidi knj. 29, dok. br. 6, objašnjenje 7). Naredbom načelnika štaba četničke Vrhovne komande Jugoslovenske vojske u otadžbini od 17. oktobra 1944, taj korpus je ušao u sastav Sjeverne grupe bosanskih korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. VK-V-396/3). U toj grupi su se nalazili još Trebavski i Ozrenski četnički korpus i četnička Komanda zapadne Bosne sa svojim jedinicama (vidi dok. br. 10). O Majevičkom četničkom korpusu vidi i izvještaj Obavještajnog odsjeka Štaba 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 37-6, k. 408/A).

[4] O zelenom kadru vidi knj. 29, dok. br. 3, objašnjenje 6.

[5] Vidi dok. br. 99.

jevo raspoređene ustaško-legionarske snage u jačini od 1.500—2.000.[6] U Goraždu, Foči četničke grupe.[7]

Na sektoru Srebrenica — Bratunac organizovana domaća legija ojačana sa nešto ustaša.[8]

Zadaci korpusa. U vezi naredbe Vrhovnog Štaba o sprečavanju izvlačenja svih njemačkih jedinica iz naše zemlje,[9] kao i o njihovom uništenju, a naročito južne njemačke opkoljene grupe, jačine 16 njemačkih divizija,[10] koja se nalazi južno od linije Kraljevo — Čačak — Kosovska Mitrovica — Peć i koja ima namjeru da se probije preko Sandžaka u pravcu Sarajeva, jedinice našeg Korpusa treba da ispolje punu vojničku aktivnost na operacijskom području Višegrad — Romanija kao i na području Majevice — Posavine.

Operacije na sektoru Višegrad — Sokolac — Romanija: U periodu od 1.—9-og oktobra jedinice XXVII NOU divizije nalazile su se na prostoru tuzlanskog bazena zahvatajući jednom brigadom i sprečansku dolinu i obezbeđujući aerodrom na Osmacima.[11] Poslije likvidacije Tuzle, jedinice ove divizije vršile su uspješnu mobilizaciju novih boraca kao i učvršćenje narodne vlasti. 11-tog oktobra divizija vrši proslavu godišnjice u Tuzli uz svečanu smotru na trgu Maršala **Tita.** Proslava godišnjice

---

[6] Na području Višegrad — Rogatica — Sarajevo nalazili su se dijelovi 8. posadnog zdruga (vidi knj. 28, dok. br. 160; Arhiv VII, reg. br. 10/9, k. 113: bojnu relaciju 4. bojne 8. posadnog zdruga od 10. februara 1945. za novembar, reg. br. 44/12-3, k. 149/C i reg. br. 3/6, k. 149/B: izvješća Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. i 16. oktobra 1944), 6. posadnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/8 i 26/8, k. 113: izvješća 1. bojne 6. posadnog zdruga od 18. avgusta 1944. i 21. januara 1945) i 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57: bojnu relaciju toga zdruga od 23. decembra 1944). O tome vidi i dok. br. 112.

[7] Na tom prostoru su se nalazili četnici Drinskog i Romanijskog četničkog korpusa.

[8] Prema bojnoj relaciji 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2-2, k. 57) na tome sektoru su se nalazile njegove jedinice, a vjerovatno i dijelovi 8. posadnog zdruga (vidi knj. 28, dok. br. 160).

[9] Odnosi se na naređenje Vrhovnog štaba NOV i POJ od 9. oktobra 1944 (vidi dok. br. 33).

[10] Riječ je o Grupi armija »E«. Ova grupa je u oktobru, prema ratnom dnevniku br. 3 Operativnog odjeljenja Grupe armija »F«, imala u svome sastavu u to vrijeme 4 korpusa (21, 22, 68. i 91. armijski korpus) sa 11 divizija: 11. vazduhoplovno-poljska, 22. pješadijska, 41. tvrđavska, 104. i 117. lovačka, 181. i 297. pješadijska, dijelovi: 4. SS policijske oklopno-grenadirske divizije, 21. SS divizije »Skenderbeg«, Jurišne divizije »Rodos« i 133. tvrđavske divizije kao i više samostalnih brigada, pukova, bataljona, diviziona, mornaričkih i drugih jedinica (vidi knj. 29, dok. br. 81, objašnjenje 8).

[11] O dejstvima 27. NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 75.

divizije izvršena je zajedno sa narodom Tuzle i okoline na najsvečaniji način.[12]

Po odluci štaba Korpusa XX-ta brigada XXVII NOU divizije upućena je preko Vlasenice na sektor Romanije.[13] U pokretu ova brigada uz sadejstvo dijelova XVI Muslimanske brigade razbija jednu koncentraciju domaćih četnika iz Papraće i manje dijelove srbijanskih četnika.[14] Gubitci četnika u toku ovog dana su bili 4 mrtva i 6 ranjenih. Sopstveni gubitci jedan mrtav i 3 ranjena. Sa ostalim dijelom snaga XXVII divizija vodi jake borbe sa četničkim bandama na sektoru Požarnice.[15] Neprijatelj je imao 14 mrtvih i 20 ranjenih. Naši gubitci 2 mrtva i 9 ranjenih.

17-tog oktobra divizija dobiva zadatak da sa svim svojim snagama što hitnije izbije na prostor Romanije u cilju temeljitog rušenja komunikacija Višegrad — Sarajevo i presjecanja istih, jer se pretpostavlja da će južna njemačka opkoljena grupa sa prostora Sandžaka i Metohije da se probije Višegradskim pravcem ka Sarajevu.[16]

U toku 21. i 22-og jedinice XXVII NOU divizije izvršile [su] rušenje komunikacija Sokolac — Rogatica i Sokolac — Višegrad i vršile pripreme za napad na Rogaticu. Garnizon u Rogatici branilo je 600 ustaša i milicije naoružanih puškama sa oko 20 puškomitraljeza, 3 bacača i jednim topom »Pito«. U međuvremenu jedna njemačka kolona prolazi od Sarajeva — Mesića kroz Rogaticu, produžava za Višegrad. Jačina oko 600 sa dva topa, dvoja borna kola, 5 kamiona i 20 kola. Sa istom kolonom XVI brigada ove divizije vodi borbu na prostoru Strmac — Pešurići.[17]

24-og vrši se napad na Rogaticu i poslije dvodnevne borbe Rogatica je likvidirana.[18] Neprijatelj [je] imao 30 mrtvih i 40 ranjenih. Zarobljeno 19 neprijateljskih vojnika, 2 puškomitraljeza, 3 teška mitraljeza, 2 laka bacača i jedan rashodovan top, zatim, oko 1.000 bacačkih mina, 500 topovskih granata, radio stanica i 2 laka mitraljeza. Sopstveni gubitci: 4 ranjena. XIX

[12] Vidi dok. br. 75.

[13] Bliže o tome vidi dok. br. 75; depešu Štaba 3. korpusa upućenu 15. oktobra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ (Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 10, k. 408/A: knjigu depeša Štaba 3. korpusa NOVJ).

[14] Prema izvještaju Štaba 27. NOU divizije od 9. novembra 1944, ta brigada se borila protiv četnika 1. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa (vidi dok. br. 75).

[15] O tome vidi dio dok. br. 75.

[16] Opširnije o tome kako je ta divizija izvršila postavljeni zadatak vidi dok. br. 75.

[17] Riječ je o borbi protiv 7. SS poljskog dopunskog bataljona 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 49).

[18] Rogatica je napadnuta 23. oktobra a zauzeta 24. oktobra 1944 (vidi dok. br. 75).

brigada ove divizije u pokretu iz Tuzle oslobađa Kladanj — Olovo,[19] kojom prilikom zarobljava 5 zelenokadrovaca i 5.000 metaka kao i ostale sitne spreme. Poslije uspješne likvidacije Rogatice i potpunog ovladavanja komunikacijom Višegrad — Rogatica — Sokolac, divizija u svom ofanzivnom rasporedu izbija na željezničku prugu Višegrad — Sarajevo na otsjeku Mesići — Renovica — Prača, rastjeravši manje posade na pomenutim uporištima, nanijevši im gubitke od 3 mrtva i 8 ranjenih. Zaplijenjeno je 15 pušaka i 2 p. mitraljeza. Zarobljeno 17 neprijateljskih vojnika. Istog dana dijelovi ove divizije oslobodili su Goražde i tom prilikom zarobili 20 neprijateljskih vojnika sa 2 puškomitraljeza.[20] Most u Goraždu je bio porušen od jedinica III Sandžačke brigade.[21]

U vremenu od 26—28-oga divizija je sa dvije brigade porušila temeljito prugu i drumove od Višegrada ka Sarajevu, i to 15 km pruge, 3 veća mosta, 14 manjih, 3 propusta, iskopano 12 jama na cestama. XIX brigada ove divizije 27-og u veče ovladava jakim neprijateljskim uporištem Crvenim Stijenama, kojom prilikom je neprijatelj imao 4 mrtva i više ranjenih, a brigada 2 mrtva i 6 ranjenih. Zaplijenjeno 6 pušaka, 3.000 metaka, radio aparat, životnih namirnica i ostalog ratnog materijala.

Poslije likvidacije Crvenih Stijena 29-og oktobra neprijatelj interveniše od pravca Pala i Sarajeva sa jačim ustaškim snagama jačine dvije bojne I-og ustaškog zdruga, naoružanih pored ostalog sa dva topa i većim brojem teških bacača. Razvile su se žestoke borbe tako da je ovo uporište nekoliko puta padalo iz ruka u ruke i najzad XIX brigada bila je prisiljena da otstupi na liniju Zelena Voda — Stari Grad.[22] U toku ovih borbi neprijateljski gubitci: 30 mrtvih i 50 ranjenih. Naši gubitci: 4 mrtva i 6 ranjenih. Izgubljene 4 puške i jedan p. mitraljez (uništen od artiljerije). U toku noći istog dana, vršen ponovni napad u cilju likvidacije Crvenih Stijena. Tom prilikom gubitci neprijatelja su bili oko 80 mrtvih i 120 ranjenih. Gubitci brigade: 14 mrtvih i 22 ranjena.

Pošto je neprijatelj, ustaše i Nijemci, imao zadatak da pod svaku cijenu odbace naše snage sa komunikacije Sarajevo —

[19] Devetnaesta birčanska NOU brigada je ušla u Kladanj 24. oktobra, a u Olovo 25. oktobra 1944 (vidi dok. br. 75).

[20] Goražde je zauzeto 26. oktobra 1944 (vidi dok. br. 75).

[21] Most na Drini je 19. oktobra 1944. porušila 3. sandžačka brigada 37. NOU divizije, koja je istoga dana porušila i most kod Višegrada (vidi dok. br. 49); tom I, knj. 14, dok. br. 134 i 152: depeše br. 388 i 447; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 55, 58, 59, 81; Arhiv VII, reg. br. 1/12-16, 1/13-16 i 1/56-16, k. 1111: knjigu depeša 27. NOU divizije).

[22] Opširnije o borbama 19. birčanske NOU brigade sa dijelovima 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga za Crvene stijene vidi dok. br. 75.

Višegrad, on je pokušavao i sa jednim dijelom svojih snaga da vrši prodor u pravcu Podgrab — Prača, gdje je naišao na jak otpor XIX brigade XXVII NOU divizije i bio odbačen natrag prema Palama. Jači svoj udar neprijatelj je usmjerio na komunikaciju Crvene Stijene — Sokolac u pravcu Rogatice, u kom cilju je napao sa jačim snagama jedinice XIX brigade XXVII NOU divizije na liniji Crvene Stijene — Han-Obođaš. Borba je bila vrlo žestoka i vodila se prsa u prsa.[23] U toj borbi brigada je imala teže gubitke od 10 mrtvih i 12 ranjenih. Izgubljeno je i nešto oružja. Brigada je imala i 60 nestalih, od kojih se poslije borbe povratio jedan dio.

Obzirom na jak pritisak neprijatelja u pravcu Rogatice — divizija sa glavninom svojih snaga vrši koncentraciju svojih snaga u cilju odlučnog sprečavanja neprijateljskog prodora u pravcu Rogatice — Višegrada, postavljajući se u dubinskom rasporedu duž komunikacije Sokolac — Rogatica — Višegrad.

b.) Operacije na sektoru Posavina — Majevica: Učestvovale snage XXXVIII NOU divizije, Posavsko-Trebavski odred i Majevički Partizanski Odred.

U vremenu od 1.—15-og oktobra jedinice XXXVIII NOU divizije na prostoriji Rašljevo — Srebrenik sa zadatkom zatvaranja pravca prema Tuzli, čišćenja četničko-zelenokadrovskih bandi kao i ofanzivnog djelovanja protivu njemačko-esesovačkih uporišta Srnice — Gradačac — Gračanica, uspostavljanja i učvršćivanja narodne vlasti. Kao najvažniji zadatak ove divizije bio je rušenje svih komunikacija koje vode prema Tuzli, tako da je glavnina divizije postavljena na komunikacije koje vode od Tuzle ka Brčkom. Na sektoru Srebrenika ova divizija je vodila nekoliko uzastopnih borbi sa jednom bojnom esesovaca koja je nadirala od Srnica preko Srebrenika ka Tuzli. Svaki put neprijatelj je bio odbijen u pravcu Srnica uz prilično osjetne gubitke. Tako je 2-og oktobra u borbama kod Srebrenika ubijeno 12 neprijateljskih vojnika i ranjeno 30. Pored ovoga zarobljeno je oko 30 četnika koji su zajedno sa SS jedinicama učestvovali u napadu na naše snage.

5-og oktobra vršen je napad na Gračanicu. Prilikom tog napada likvidirana je sva spoljna odbranbena linija, dočim se sam grad nije mogao zauzeti zbog nedostatka teškog oružja.

Na sektoru Jablanica — Vakuf dijelovi ove divizije vodili su nekoliko uzastopnih borbi sa jednim bataljonom SS. Neprijatelj je imao oko 30 mrtvih, preko 50 izbačenih iz stroja.

Svoju aktivnost ova divizija proširila je i istočno od komunikacije Tuzla — Lopare na prostoriju Tobut — Priboj, likvidi-

[23] Vidi dok. br. 75.

rajući četničke bande.[24] 14-og oktobra u borbama sa četnicima na prostoriji Tobuta ubijeno je 16 četnika i zarobljeno 17, zaplijenjeno 6 pušaka i preko 8.000 municije.

U vremenu od 15—31. X. pod upornom borbom jedinica ove divizije na sektoru Srebrenik — Gradačac — Srnice neprijatelj je primoran da napusti ova uporišta, postavljajući se na liniju Brčko — Čelić — Koraj — Bijeljina — Janja — Zvornik sa jačim neprijateljskim snagama. U ovom vremenskom periodu neprijatelj je u dva maha pokušavao sa jačim snagama da izvrši prodor od pravca Čelića — Brčkog prema Tuzli, u čemu je bio spriječen uz gubitke oba puta po 100 izbačenih iz stroja, i oko 45 zarobljenih.

U svim borbama koje je vodila ova divizija nisu postignuti naročiti rezultati u pogledu plijena i zarobljavanja neprijatelja, jer je neprijatelj bio brojno nadmoćniji, a i raspolagao je sa velikim brojem teškog oružja.[25]

Cijeli splet komunikacija koje vode od Tuzle prema Brčkom i Doboju porušen je temeljito. Skoro svi mostovi na ovim komunikacijama su porušeni, a dobar dio ovih komunikacija je i miniran.

U svim operacijama sa jedinicama XXXVIII NOU divizije sadejstvovao je Posavsko-Trebavski odred,[26] Tuzlanski odred[27] i Majevički.[28]

---

[24] Opširnije o dejstvima 38. NOU divizije u prvoj polovini oktobra 1944. vidi dok. br. 52.

[25] Potpunije o dejstvima 38. NOU divizije na području Trebave, Majevice, Posavine i Semberije u drugoj polovini oktobra 1944. vidi dok. br. 86.

[26] O dejstvima toga odreda u oktobru vidi dok. br. 6, 52, 86; Arhiv VII: Istorijat jedinica 38. NOU divizije, str. 35 (reg. br. 1-6, k. 1258), knjigu depeša 3. korpusa NOVJ (reg. br. 4-8/I, list 91—93, k. 408/A) i knjigu depeša 38. NOU divizije (reg. br. 5-7 k. 1258). Prema izvještaju njegovog štaba od 1. oktobra 1944, taj odred je imao 72 borca, naoružana sa 59 pušaka, 11 automata i 2 puškomitraljeza (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-3, k. 408).

[27] Tuzlanski NOP odred je u oktobru 1944. dejstvovao zapadno od Tuzle, na sektoru Lukavac — Dobošnica —Puračić. Na toj prostoriji on je uspješno sprovodio akcije čišćenja terena od četnika i zelenog kadra, vršio mobilizaciju, rušio komunikacije i sprovodio vrlo živu političku aktivnost. Tako mu je 6. oktobra dobrovoljno pristupilo 60 pripadnika zelenog kadra, a 10. oktobra — tri čete, pa je 11. oktobra formiran 2. bataljon (o formiranju 1. bataljona vidi knj. 29, dok. br. 133). Uslijed daljeg priliva boraca, krajem oktobra je formiran 3. bataljon. Opširnije o tome vidi dok. br. 52 i 86; izvještaje Štaba Tuzlanskog NOP odreda od 16, 20, 23, 25, 29. i 31. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4-5, 6-5, 8-5, 10-5 i 11-5, k. 1627, mikrofilm Tuzla—2, snimak br. 14, 15 i 16) i knjigu depeša Štaba 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, listove 92 i 93, k. 408/A).

[28] Redakcija nije pronašla izvještaje koji bi dali potpuniju sliku o akcijama Majevičkog NOP odreda u oktobru 1944. U Istorijatu jedinica

c.) *Odredi.* На оперативном подручју нашег Корпуса постоје слиједећи одредi: Кладањско-озренски,[29] Сребренички,[30] Тузлански, Посавско-Требавски и Мајевички П. Одред. Углавном, сви ови одредi[31] у периоду од 1.—31. о. мј. су сваки дјеловали на свом сектору, вршећи мање герилске акције на зеленокадровске банде и учвршћујући нашу народну власт. Обзиром на повољан развој догађаја у земљи и велики размах офанзивних операција јединица нашег Корпуса, сви одредi су се бројно повећали и сваки на свом терену прилично осамосталили. У погледу акција и мобилизације наročite резултате показао је Тузлански П. Одред, чије бројно стање прелази преко 450 бораца. Овај Одред је у тузланском базену вршио низ успјешних акција, наročito на комуникацији Тузла — Доboj, ликвидирајући уз садејство јединица XXXVIII НОУ дивизије Миричину и Добошницу, којом приликом је побијено

---

38. НОУ дивизије, рађеном послије рата (vidi Arhiv VII, reg. br. 1-6, k. 1258) на str. 33, између осталог пише:

»... Послије ослобођења Тузле, Мајевички одред се пребацује преко Саве у Србију, боравi изvjesno vrijeme u Loznici, prima simpatizere Narodno-oslobodilačke vojske, koji su ispred četničkog terora prebjegli u Srbiju, i prelazi u Zvornik. Ubrzo iz Zvornika odred se pokreće prema Osmacima, gdje se zadržava duže vremena u akcijama čišćenja četničko-zelenokadrovskih bandi. U oktobru odred daje dva bataljona za popunjavanje 17. i 21. brigade i kasnije kao samostalna jedinica prebacuje se za Majevicu, gdje uspješno učestvuje u razbijanju četničkih bandi. Poslije kraćeg vremena odred se rasformira... Majevički odred dao je narodnog heroja Jovana Radovanovića »Jovaša« i veliki broj junaka koji su pronosili majevičku borbenost i u Sremu i u Srbiji i u Birču.«

O tome odredu i njegovim dejstvima u oktobru vidi i dok. br. 1, 24, 52, 75, 86; Arhiv VII, mikrofilm Tuzla — 2, snimak br 36 (Istorijat Majevičkog NOP odreda), reg. br. 3-8/I, list 99 i 100, i reg. br. 4-8/I, list 90—93, k. 408/A (knjige depeša 3. korpusa NOVJ), reg. br. 1/8-16, k. 1111 (knjigu depeša 27. NOU divizije), reg. br. 10-1, k. 1259 (izvještaj Štaba 17. majevičke NOU brigade od 14. oktobra 1944) i reg. br. 8-10, k. 1112 (izvještaj Štaba 19. birčanske NOU brigade od 19. oktobra 1944).

[29] Taj odred je u oktobru dejstvovao na sektoru Kladanj — Vlasenica. U drugoj polovini oktobra obezbjeđivao je u Vlasenici bolnicu 27. NOU divizije. Bliže o tome vidi izvještaj političkog komesara toga odreda od 1. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 31-7, k. 408/A) i knjigu depeša 27. NOU divizije (Arhiv VII, reg. br. 1-16, k. 1111).

[30] Prema izvještaju političkog komesara Srebreničkog NOP odreda od 4. novembra 1944, jedna četa ovoga odreda nalazila se u Zvorniku, ali se poslije ulaska Nijemaca u Zvornik 27/28. oktobra 1944. prebacila preko Drine u Mali Zvornik, dok se druga četa nalazila na sektoru Drinjače. Odred je uglavnom dejstvovao na sektoru Zvornik, Bratunac, Srebrenica (vidi Arhiv VII, reg. br. 32-7, k. 408/A).

[31] На подручју 3. корпуса НОВЈ у то вријеме, поред поменутих одреда, постојао је и Бирчански НОП одред. Његово је бројно стање 13. октобра 1944. износило 24 борца. Одред је дејствовао на подручју Бирча и у првој половини октобра учествовао у акцијама на четнике, садејствујући са 16. муслиманском и 20. романијском бригадом 27. НОУ дивизије. Ближе о томе види док. бр. 75; Архив VII, рег. бр. 30-3 и 31-3, к. 408: извјештаје Штаба Бирчанског НОП одреда од 13. октобра и 1. новембра 1944. године.

preko 50 i isto toliko ranjeno. Zarobljena dva njemačka mitraljeza, jedan p. mitraljez i oko 115 pušaka. Srebrenički P. Odred također aktivan u razbijanju domaće legije i ustaša na svom sektoru. U pogledu mobilizacije ovaj Odred je takođe prilično uspio i njegovo brojno stanje prelazi preko 360 boraca.

d.) *Zaključak.*

U borbama u toku mjeseca oktobra neprijatelj je pretrpio slijedeće gubitke:

	mrtvih	273	
	ranjenih	674	
	zarobljenih	153	
Plijen:	pušaka	142	
	puškomitraljeza	9	
	bacača	2	
	teških mitraljeza	5	
	municije	16000	metaka
	bacačkih mina	1000	
	topovskih granata	500	
	radio stanica	1	
	radio aparat	1	
	top (onesposobljen)	1	

Zaplijenjene velike količine životnih namirnica i ostale ratne spreme.

Sopstveni gubitci: 33 mrtva, 62 ranjena, 60 nestalih.

XXVII NOU divizija je organizovala vojnički kurs za niže vojne rukovodioce. Kurs je pohađalo 24 druga u vremenu od 25 dana. Pri istoj diviziji održan je telefonski kurs koga je pohađalo 15 drugova. Obadva kursa su pokazala vidne rezultate.

Ozbiljno shvativši naredbu Vrhovnog Štaba o sprečavanju izvlačenja okupatorskih snaga iz naše zemlje, jedinice našeg Korpusa, razvijajući svoje ofanzivne operacije, pokazale su vidne rezultate u pogledu rušenja komunikacija i sprečavanja izvlačenja neprijatelja preko teritorije koju kontroliše naš Korpus. Naročitu aktivnost su pokazale naše jedinice na sektoru Romanije, gdje su prilično teški uslovi za operacije naših jedinica. Iako je neprijatelj na ovom sektoru vrlo uporan i aktivan, a za naše jedinice ovo područje vrlo nepodesno jer je ekonomski uništeno, ipak naše jedinice su pokazale da mogu i pod najtežim uslovima voditi uspješne borbe sa neprijateljem. Prisustvo naših snaga i njihova aktivnost na ovom području još više je i čvršće povezalo narod ovoga kraja sa našom vojskom, tako da je u rušenju komunikacija učestvovao zajedno sa vojskom i narod. Mobilizacija novih boraca nije baš najbolja iz razloga što je ovaj kraj bio pod uticajem i terorom okupatorskih i četničko-

-ustaških snaga, a pored ovoga, narod je još u bojazni od nailaska povlačećih njemačkih snaga preko ove teritorije. Ipak, dobar dio novih boraca pristupio je u naše redove. Na operaciskom području Posavine — Majevice naše jedinice su pokazale prilično upornost i aktivnost u borbi sa neprijateljem koji je bio brojno nadmoćniji i raspolagao sa većim brojem teškog oružja. Priličan broj novih boraca sa ove prostorije prišao je u našu vojsku. Uslovi za još veću aktivnost kao i mobilizaciju i ovladavanje ovim terenom su iz dana u dan povoljniji.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik:

Komandant,
general-major:

BR. 84

RELACIJA ŠTABA 10. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 13. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U OKTOBRU NA PODRUČJU BILEĆE, DUBROVNIKA I RISNA[1]

ŠTABU XXIX UDARNE DIVIZIJE N. O. V. JUGOSLAVIJE

Dostavlja se relacija o operacijama ove brigade u mjesecu oktobru 1944. g.

Zadatci brigade bili su:

a) Likvidacija glavnog četničkog uporišta Bileće.
b) Zauzeće Dubrovnika.
c) Likvidacija neprijateljskih uporišta u Boki Kotorskoj na sektoru od Molunata pa do Risna.

I. OBOSTRANA SITUACIJA

a) *Kod neprijatelja:* Prošli mjesec donio je u pogledu razvoja situacije kod neprijatelja odlučne promjene. Mjesec oktobar može se s punim pravom nazvati mjesecom preloma i preokreta jer se je u njemu vojnička situacija promjenila za 180 stepeni u korist N.O.V-a. Neprijateljske snage prestale su da

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/2-8, k. 1143/A. Relacija je dostavljena uz propratni akt (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-8, k. 1143/A).

budu faktor koji bi mogao da se s uspjehom suprotstavi N.O.V-u a kamoli da poduzima ofanzivne akcije protiv N.O.V-a. Nakon zauzeća, odnosno oslobođenja, glavnog četničkog uporišta Bileće, među četničkim redovima nastalo je potpuno rasulo.[2] Četnička organizacija, koju su četničke vođe uz pomoć i uz podršku okupatora izgrađivali i učvršćivali pune dvije i po godine, rasplinula se nakon pada Bileće kao mjehur od sapunice. Zavedene četničke mase su na koncu ipak progledale i uvidele da je put kojim su ih vodile njihove bivše vođe bio put izdaje i da od tolikih obećanja, s kojima su im preko dvije i pol godine njihove vođe punile uši, nema ništa te su počele masovno da prilaze Narodno-oslobodilačkoj vojsci. Ovo prilaženje četnika zauzelo je toliki zamah da su četničke vođe uspjeli zadržati svega nekoliko okorelih zlikovaca kojima je bio zatvoren put u N. O. V. Četnička vojska majora Lukačevića,[3] koja je prema izjavama samih četnika imala da dočeka iskrcavanje saveznika na obalu, potpuno se raspala. Major Lukačević uspio je jedva da se sa nešto bosanskih i srbijanskih četnika prebaci u Bosnu gdje se je združio sa četničkim vođama banditom majorom Baćovićem.[4] — Švapske bande,[5] izgubivši svoje bivše verne saveznike četnike i demoralisane uspesima Narodno-oslobodilačke vojske kao i sve jačim prodiranjem Crvene armije u Jugoslaviju, povukle su se u svoja uporišta koja su opleli sa gustom mrežom žica i opkolili sa nagaznim minama. Glavna švapska uporišta bila su: Trebinje,[6] Dubrovnik[7] sa okolicom, Boka Kotorska,[8] Nevesinje[9] i Stolac.[10] Brojna jakost Švaba u Trebinju prije oslobođenja Trebinja iznosila je oko 350 Švaba. U Dubrovniku te okolici Dubrovnika, tj. na Brgatu i Ivanici, kamo se je nakon oslobođenja Trebinja povukao ostatak nemačkog garnizona iz Trebinja, nalazilo se je oko 900 neprijateljskih vojnika, među kojima je pored Švaba bilo i par stotina ustaša i domobrana. Švapski garnizon u Nevesinju

[2] Vidi dok. br. 9 i 70.

[3] Bliže o njemu i tim četničkim jedinicama vidi dok. br. 32, objašnjenje 7.

[4] Vidi dok. br. 20.

[5] Odnosi se na pripadnike njemačke 369. legionarske divizije.

[6] Bliže o neprijatelju u Trebinju vidi dok. br. 70, objašnjenje 2.

[7] O rasporedu neprijatelja u širem rejonu Dubrovnika vidi dok. br. 70, objašnjenje 2.

[8] Na sektoru Boka kotorska — Risan nalazili su se dijelovi 181. pješadijske divizije 21. armijskog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. 12-1, k. 2: Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku, skica 13. i 17, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimke br. 71—75, 140—143, 172—176 i 189—194: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 1. do 4. oktobra 1944).

[9] Bliže o neprijatelju u tome mjestu u oktobru vidi dok. br. 65 (objašnjenje 4) i dok. br. 76 (objašnjenje 37).

[10] Vidi dok. br. 76, objašnjenje 37.

brojio je oko 600 boraca. U Stocu je broj neprijateljskih vojnika varirao između 150 i 400. Na sektoru Boke Kotorske od Molunata do Risna bilo je oko 400 Švaba. Jaki neprijateljski garnizoni sastavljeni većim dijelom od bivših italijanskih fašista nalazili su se uzduž željezničke pruge Dubrovnik — Sarajevo na željezničkim stanicama Zavala, Čvaljina, Ravno i Hutovo.[11] Ukupna jačina neprijatelja na gore pomenutim uporištima iznosila je oko 800 boraca. Moral neprijatelja u poređenju sa prijašnjim mjesecima osetljivo je opao. Švapske bande potpuno su izgubile svoj bivši ofanzivni duh i ograničili se na samu pasivnu obranu. Naoružanje Švaba bilo je kao i uvek potpuno savremeno. U Dubrovniku i na položajima oko Dubrovnika neprijatelj je raspolagao pored ostalog oružja sa preko deset topova, koji su gađali intenzivno sa žestokom paljbom naše položaje. Isto tako neprijatelj je imao brojnu artileriju u Boki Kotorskoj, u uporištima Molunat, Oštro i Arza. Ovaj velik broj topova imao je prije uglavnom zadatak da spriječi eventualno iskrcavanje saveznika na obalu. Pored kopnenih snaga neprijatelj je u Boki Kotorskoj raspolagao sa nekoliko motornih čamaca i trabakula,[12] koje su bile naoružane sa protuavionskim mitraljezima kalibra 20 mm i mitraljezima kalibra 40 mm, koji su dejstvovali poput automatskih topova. Ishrana Švaba prema izjavi zarobljenika bila je slabija nego u prošlim mjesecima a vršila se je dobavom iz vlastitih magazina. U pogledu odeće i obuće stanje kod Švaba bilo je srednje.

b) *Kod nas:* Prošli mesec protekao je u znaku opšte ofenzive naše vojske protiv neprijatelja i njegovih uporišta Trebinja,[13] Bileće,[14] Dubrovnika[15] i Boke Kotorske.[16] Nakon oslobo-

---

[11] Odnosi se na italijansku fašističku legiju »San Marko«, jačine oko jednog puka. Ona je krajem oktobra 1944. prebačena na sektor Drežnica — Jablanica radi obezbjeđenja željezničke pruge (do tada se nalazila na osiguranju željezničke komunikacije Metković — Poljice) i taj zadatak obavljala do polovine februara 1945. Legija je do polovine oktobra bila pod komandom 370. grenadirskog puka 369. divizije, a potom neposredno pod komandom štaba te divizije. Bliže o tome vidi dok. br. 76; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 799—803 (dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 3. novembra 1944); Franc Šraml, navedeno djelo, str. 90, 106. i 110.

[12] Motorni brodići za prevoz materijala i ljudstva.

[13] Vidi dok. br. 76.

[14] Vidi dok. br. 70.

[15] Vidi tom V, knj. 34, dok br. 47.

[16] Opširnije o borbama na sektoru Boke kotorske, koje su u to vrijeme vodile jedinice 1. bokeljske i 10. crnogorske brigade Primorske operativne grupe 2. korpusa NOVJ, vidi tom III, knj. 8, dok. br. 225, 228, 281, 357; Arhiv VII, mikrofilmove reg. br. London M-1 i 2 (ratne dnevnike komandanta Jadrana i komandanta pomorske odbrane Albanije za vrijeme od 15. do 31. oktobra 1944).

đenja Bileće nastupio je nagli priliv novih boraca u našu brigadu. Ogromna većina novih boraca poticala je iz bivših četničkih masa koje su se nakon oslobođenja Bileće masovno predavale i stupale u redove naše vojske. Usled naglog priliva bataljoni su se u kratko vreme brojno podvostručili. Ovaj priliv boraca kao i visoki moral naših boraca pojačali su uveliko ofenzivni duh, borbenost i udarnost naše brigade, koja je usled toga postala sposobnom da izvršava kudikamo jače i teže zadatke nego prije. Počev od oslobođenja Bileće pa sve do oslobođenja Hercegnovog, Zelenike, Đenovića i ostalih manjih mjesta u Boki Kotorskoj brigada je bila neprestano u ofenzivi protiv švapskih bandi koje je uništavala i rasterivala, oslobađajući pri tome naše gradove od okupatora. Prvih deset dana mjeseca oktobra 2. i 3. bataljon ove brigade nalazio se je na sektoru Nevesinja, gdje su bili pod komandom XI. Herc. NOU brigade.[17] Do odlaska brigade na sektor Trebinje — Dubrovnik, brigada je u svom sastavu imala jedan bataljon divizije Garibaldi.[18] Moral boraca usled velikih uspeha naših brigada, kao i Crvene armije bio je na velikoj visini. U pogledu morala, naravno, da su stari borci otskakali nad novim borcima, kod kojih se kod pojedinaca zapažao ostatak bivšeg »četničkog morala«, tj. težnja za izbjegavanje borbe, ali se je ipak velika većina novih boraca veoma dobro pokazala u borbama, nastojeći da izbriše sramotu i ljagu, koju im je donijela bivša saradnja sa okupatorom. Brojno stanje ljudstva i naoružanja vidi se iz priloženog pregleda. Međutim, iako se je broj automatskog oruđa i pušaka povećao, stanje u pogledu naoružanja nije ipak u potpunosti zadovoljavalo, jer je u toku većeg dela meseca priličan broj boraca bio bez puške. Povećanje broja automatskog oruđa potječe jednim dijelom od zaplenjivanja, a jedan dio donijeli su u brigadu novomobilisani borci. Ishrana naših boraca vršila se je uglavnom putem rekvizicije a i konfiskacije kod naših neprijatelja. Prilična količina hrane nađena je u neprijateljskim magazinima Bileći, Dubrovniku i Boki Kotorskoj. Savezničke hrana nije pristizala. Ishrana je bila zadovoljavajuća. U pogledu odjeće i obuće stanje početkom mjeseca nije bilo povoljno, ali se kasnije u toku meseca vidno popravilo, pošto su u borbama bile zaplenjene dosta velike količine odeće i obuće.

c) *Kod susjeda:* Situacija kod susjeda veoma je povoljno uticala na operacije ove brigade. Prestankom četničke organi-

[17] Vidi dok. br. 65.

[18] Odnosi se na 3. bataljon italijanske 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi«, koja se nalazila u sastavu 2. korpusa NOVJ (vidi knj. 29, dok. br. 30, objašnjenje 5).

zacije[19] kao i velikim prilivom novih boraca ostale brigade naše divizije bile su u stanju da sve svoje snage bace u borbu protiv okupatora te da osvajaju jedno za drugim pojedina neprijateljska uporišta tjerajući neprijatelja u pravcu rijeke Neretve. Djelatnost i uspjesi ostalih brigada osiguravali su našoj brigadi leđa i davali joj time sigurnu pozadinu. U pojedinim akcijama naša brigada sadejstvovala je zajedno sa ostalim brigadama. U akciji oko Bileće i Dubrovnika zajedno sudjelovala je XII. Herc. NOU. Brigada.[20] Isto tako naši »4« i »5« bataljon vodili su akcije protiv bandi majora Lukačevića sa jedinicama XII. i XIV. Herc. NOU. brigade.[21]

II. PROCJENA ZEMLJIŠTA I SNAGE

U pogledu odnošaja snaga prošli mjesec donio je presudne promjene. Iščezavanjem četničke organizacije i velikim prilivom novih boraca u našu brigadu odnos snaga izmenio se u našu korist. U pogledu naoružanja neprijatelj je zadržao prednost u artilerijskoj vatri čije [je] dejstvo osobito koristio u borbi za Dubrovnik. U pogledu automatskog kao i ostalog oružja neprijatelj je ravan s nama. Našu brojnu premoć neprijatelj je nastojao da parira sa nadmoćnošću u artiljerijskoj vatri, pristupanjem obrani izradom fortifikacijskih objekata kao i uopšte maksimalnim korištenjem zemljišta. Predviđajući i očekujući eventualno iskrcavanje saveznika na našu obalu, neprijatelj je počeo skoro otrag godinu i pol dana da utvrđuje našu obalu protiv pokušaja invazije. U tu svrhu neprijatelj je na pojedinim sektorima obale izradio čitav niz fortifikacijskih objekata, postavio topovske baterije, žice itd. Među pomenuta mesta, koje je neprijatelj utvrdio za odbranu od invazije, spadao je Dubrovnik

[19] Poslije teških poraza kod Bileće (vidi dok. br. 9) i Trebinja (vidi dok. br. 76) četnici na teritoriji Hercegovine više nisu predstavljali neku ozbiljnu vojnu formaciju. Najveći dio prinudno mobilisanih pripadnika četničkih jedinica stupio je u redove 29. NOU divizje. Ostaci Trebinjskog i Nevesinjskog četničkog korpusa (oko 800 četnika), računajući i dalje na prihvat u pogodnom momentu od strane zapadnih saveznika, povlačili su se na sektor Foča — Goražde — Prača — Kalinovik u cilju sjedinjavanja sa četnicima iz toga dijela istočne Bosne (Romanijskim i Drinskim četničkim korpusom). Nešto kasnije, krajem novembra i početkom decembra 1944, na tome sektoru se našla još i većina četničkih jedinica iz Srbije i Crne Gore, koje su se, pod snažnim udarcima NOV i POJ, povlačile prema tome dijelu istočne Bosne. Opširnije o tome vidi dok. br. 65, 70, 76; Arhiv VII, knjige depeša Istaknutog dijela četničke Vrhovne komande (reg. br. BH-19, za oktobar — novembar, i reg. br. BH-20, depeše br. 1154, 1155 i 1157, k. 14), knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande (reg. br. DM-55, depeše br. 134, 225—235 i 314). U ovim depešama daju se opširni podaci o položaju četnika u Hercegovini poslije zauzimanja Bileće i Trebinja od strane jedinica 29. NOU divizije.

[20] Bliže o tome vidi dok. br. 70.

[21] Vidi dok. br. 70 i 76.

kao i Boka Kotorska. Međutim, predviđajući u slučaju iskrcavanja našu saradnju sa savezničkim trupama i bojeći se udara u leđa, neprijatelj je u isto vreme utvrdio dotična mesta i od napada iz pozadine izgrađivanjem fortifikacijskih objekata. Ove svoje objekte neprijatelj je opkolio sa gustom bodljikavom žicom i nagaznim minama, koje [je] neprijatelj bio postavio u veoma velikoj količini. Oko svakog neprijateljskog bunkera nalazilo se je minsko polje u koje je, prema svim izgledima, neprijatelj postavljao svoje najveće nade. Naročito jaka minska polja bila su postavljena oko neprijateljskih uporišta Ivanice, Brgata i Hercegnovog, gde [je] neprijatelj bio minirao ne samo prostor oko utvrđenja nego železničke i kolne mostove, gatove pa čak i same puteve. Naročito je neprijatelj zaštićavao bodljikavom žicom i nagaznim minama svoje baterije. Ovo postavljanje mina u veliko je otežavalo noćne operacije zbog opasnosti velikih gubitaka i ujedno prisiljavalo naše jedinice da se kreću više ili manje određenim pravcem. Oslobođenjem Bileće i Trebinja napadaj na Dubrovnik postao je ne samo moguć i nužan, pošto zauzećem Dubrovnika imamo direktnu vezu sa saveznicima morskim putem i time stvaramo mogućnost dopreme većih količina ratnog materijala i hrane za našu vojsku. Ključ odbrane Dubrovnika leži u Ivanici i Brgatu. Napadač, ukoliko bi uspio da ovlada s Brgatom i Ivanicom, može [s] pravom da smatra da je ovladao i sa Dubrovnikom, jer sa ovih položaja može lako da presiječe sve veze od Dubrovnika sa pozadinom i tako prisili neprijatelja na predaju odnosno napuštanje Dubrovnika u koliko isti ne bi raspolagao sa flotom. Naša brigada bila je dobila zadatak da u zajednici sa jedinicama XII. Herc. NOU. brigade likvidira neprijateljska uporišta Ivanicu i Brgat. Brigada je imala da napada uglavnom sa istočne strane Ivanice — Brgat likvidirajući pri tome prethodno neprijateljsku posadu na Drijenu. Najpodesniji prilaz Ivanici sa istočne strane bio je put uzduž železničke pruge, zbog toga što se idući tim putem ne treba ni penjati na brda ni spuštati u dolinu Župe i što železnički nasip pruža na jednom dijelu puta zaklone od neprijateljske pješadijske i artilerijske vatre. Neprijatelj je uočio važnost toga prilaza te je u tom pravcu izradio najjača utvrđenja i postavio nagazne mine. Prilaz Ivanici i Brgatu preko Župe nije tako podesan zbog toga što se napadač mora da spušta u duboku valu te da napada kasnije penjući se uzbrdo. Pored toga ovaj pravac ne pruža dobre zaklone od neprijateljske vatre, pogotovo od neprijateljske artilerijske vatre sa položaja Dubac. Dobra strana ovog pravca nastupanja bila je u tome što se je mogao da ipak postigne izvesan momenat iznenađenja i što je neprijatelj u tome slučaju bio angažovan ne samo prema železničkoj pruzi nego i prema Župskoj vali. — U Boki Kotorskoj na sektoru

od Molunata do Risna nalazilo se je više neprijateljskih uporišta kao Molunat, Prevlaka, Hercegnovi, Meljine i Zelenika. Neprijateljske posade u ovim uporištima bile su relativno malene, ali su zato bile solidno utvrđene, jer je neprijatelj pored novoizgrađenih bunkera iskoristio za odbranu i bivše stare tvrđave, kao tvrđavu Španjolu u Hercegnovome te stare tvrđave u Molunatu i Prevlaki. Ova neprijateljska uporišta branila je pored posada i neprijateljska artilerijska vatra sa druge strane zaliva iz tvrđave Arza i Luštica.[22] Pored toga neprijatelj je u Boki Kotorskoj raspolagao sa nekoliko motornih brodova, koji su bili naoružani sa teškim mitraljezima kalibra 20 mm i 40 mm. Ovi potonji teški mitraljezi gađali su poput automatskih topova. Tvrđave Molunat i Prevlaka bile su bez teške artilerije praktično neosvojive. Od ostalih uporišta najjače je bio utvrđen Hercegnovi, koji je imao dva glavna utvrđena pojasa Toplu i Savinu. Uporišta Meljine i Zelenika bila su slabije utvrđena. Glavnu odbranu ovih uporišta vršila je mornarica.

III. ODLUKE

Na osnovu napred navedenih okolnosti štab brigade donio je odluku da se napad na Ivanicu izvede uzduž željezničke pruge, te da se po likvidaciji Ivanice produži nastupanje prema Brgatu i Dubrovniku, a u koliko isti ne uspije da se istovremeno napadne Ivanica željezničkom prugom i Brgat preko Župske vale. Nakon zauzeća Ivanice i Brgata bataljonima je bilo naređeno da smjesta produže gonjenje neprijatelja prema Dubrovniku, ne dozvoljavajući mu da se sredi i zauzme nove položaje. U pitanju likvidiranja neprijateljskih uporišta Molunat, Prevlaka, Hercegnovi, Štab brigade donio je odluku da se sva ova uporišta istovremeno napadnu. Ukoliko se neprijateljska uporišta Molunat i Prevlaka ne budu mogla likvidirati, štab brigade donio je odluku da sa jednim bataljonom cernira neprijateljska uporišta Molunat i Prevlaku i tako osigura leđa ostalim bataljonima, a da ostali bataljoni napadnu Hercegnovi i Meljine.

IV. PLAN AKCIJA I TOK OPERACIJA

1. oktobra posada Bileće se nastavlja. U toku noći izvršeno je par manjih ispada u cilju da se rezerve municije četnika što više utroše. U toku dana vodila se neprekidna borba. Naši delovi vršili su sa manjim snagama napadaj na neprijateljske položaje u cilju uznemiravanja i iznurivanja neprijatelja. Artilerija je preko dana gađala neprijateljske bunkere u gradu, od

[22] Tvrđave na tim rtovima izgrađene su još u vrijeme postojanja Austro-Ugarske monarhije.

kojih je velik broj jako oštećeno. Naši gubitci iznosili su dva mrtva i četiri ranjena.

2. oktobra u toku noći produženo je vršenje manjih napada na neprijateljske položaje oko grada u cilju uznemiravanja neprijatelja. U 9 sati nakon prethodne artilerijske pripreme izvršen je sa manjim snagama juriš na neprijateljske bunkere u blizini džamije, ali bez uspeha, jer je neprijatelj uspio sa protunapadom da odbaci naše snage sa zauzetih položaja. Nakon neuspelog juriša nastavilo se puškaranje s obe strane. Videći da napadaji sa manjim snagama ne davaju očekivane uspehe, štab brigade donio je odluku da se sa dvije čete, i to s jednom iz »4« a drugom iz »5« bataljona izvrši odlučan napad na neprijateljske bunkere oko džamije. U 16 sati i 30 minuta nakon žestoke i precizne artilerijske paljbe, koja je jako oštetila neprijateljske bunkere, pomenute dvije čete izvršile su presudni juriš na neprijateljske položaje kod džamije. Prigodom juriša došlo je do borbe prsa u prsa. Četničke bande nisu mogle da izdrže strahoviti nalet naših boraca nego su odmah počele da odstupaju prema južnom delu varoši. Naši borci sledili su bande u stopu, tako da se je odstupanje bandi brzo pretvorilo u panično bekstvo iz Bileće. Bande su pobegle u pravcu Miruše — Čepelice, ostavivši celokupnu svoju spremu te velik broj mrtvih i ranjenih. »1« bataljon produžio je gonjenje bežećih bandi, dok su »4« i »5« bat. čistili varoš od četničkih zaostataka. Naši gubitci iznosili su 5 mrtvih i 5 ranjenih.

3. oktobra ujutro je nastavljeno čišćenje varoši i prikupljanje plena. U gradu je pronađeno 108 mrtvih bandita, dok su zarobljeni 31 bandit, 31 Talijan i jedan Rus. Zaplenjena su 4 ispravna puta, dvije radio stanice, 2 radio aparata, 4 pisaće mašine, 3 teška bacača, 4 laka bacača, 2 mitraljeza sistem »Švarc Loze«, 3 »Brede«, 2 avionska mitraljeza, 3 puško-mitraljeza, 100 granata za protukolski top, 20.000 metaka, 16 konja te mnogo pušaka i ostale spreme. U 14 sati izdata je zapovest bataljonima radi smeštaja. »4« bat. dobio je naređenje da se smesti u s. Podubovac i da izviđa u pravcu Vranjske. »5« bat. smestio se u Podkuli, dok je »1« bat. dobio naređenje da ostane u Mirušama. U vezi dobivene zapovesti od Štaba divizije[23] štabu »4« i »5« bataljona izdano je naređenje da budu spremni za pokret rano ujutro 4. oktobra.

4. oktobra ujutro u 6 sati »4« i »5« bat. krenuli su sa zamjenikom komandanta brigade, preko Zvijerine, na sektor Ljubinja sa zadatkom da očiste ljubinski srez od četničkih bandi. Bataljoni su zanoćili u s. G. Žrvanj. »1« bat. dobio je naređenje

[23] Vidi dok. br. 12.

da uputi jednu četu u s. Podosoje radi zaštite bolnice a sa ostale dvije čete da ostane i nadalje u Mirušama radi vršenja mobilizacije. U 9 sati upućeno je zamjeniku komandanta brigade naređenje da do daljnjeg ostane na sektoru Ljubinja te da spreči nadiranje četničkih bandi majora Lukačevića od strane Trebinja prema Stocu i Nevesinju. Ujedno je upućeno naređenje našim bataljonima da potpomognu akcije XIV. brigade te da upadnu u sam Stolac u koliko ga Švabe napuste.

5. *oktobra* ujutro »4« i »5« bataljon krenuli su iz Žrvnja i na liniji Crkvina k. 857 — Đurđeva Glava sukobili se sa četničkim bandama majora Lukačevića, Kisića,[24] Trklje i ostalih četničkih vođa. Jačina bandi iznosila je oko 2.500 boraca. Bande su se kretale u pravcu Bileće s verovatnom namerom da se spoje u Viduši sa bandama Kureša.[25] U borbi sa bandama Lukačevića naši bataljoni imali su 4 ranjena. Neprijateljski gubitci nisu se mogli ustanoviti. Bataljoni su se zadržali preko noći u D. Ivici i Žrvnju. U 17 sati i 30 minuta primljena je zapovest Štaba divizije O. Pov. Broj: 859 od 5. oktobra 1944. g., u kojoj je naređeno da zamjenik komandanta brigade uhvati vezu sa Grupom bataljona XII. i XIV. Herc. NOU. brigade, kojom komanduje major Okiljević,[26] te zajedno s njime udari na četničke bande, koje iz Popova Polja nameravaju preko Ljubinja i Stoca prodrijeti u Nevesinje. U istoj je zapovesti naređeno da se naši 2. i 3. bataljon pomjere u pravcu Hrguda radi sprečavanja prodora četničkih bandi u Nevesinje. U 22 sata primljen je izveštaj od zamj. komandanta brigade o borbi sa četničkim bandama majora Lukačevića. U vezi tog izveštaja »1« bataljonu upućeno je naređenje da se iz Miruša odmah prebaci u s. Mrežice. U 23 sata primljena je vest o zauzeću Trebinja.

6. *oktobra* »4« bataljon zadržao se na sektoru Žrvnja a »5« bataljon na sektoru Radimlje, čisteći pomenute terene od škripara. Četničke bande majora Lukačevića krenule su u pravcu Bregave. Velik broj četnika iz dotične bande razbežao se je na sve strane. Od štaba »2« bataljona primili [smo] izveštaj da je njihova 2. četa u borbi 4. oktobra potukla 17 a zarobila 15 Švaba.

7. *oktobra* »4« i »5« bataljon zadržali su se i nadalje na istom prostoru vršeći izviđanje i produžavajući čišćenja dotičnih terena od škripara. »1« bat. prebačen je iz s. Mrežice u s. Podosoje radi osiguranja bolnice. Jedna četa »1« bat. upućena je u Čepelicu sa zadatkom da vrši mobilizaciju u Zavođu i Pa-

[24] Aleksa Kisić (vidi dok. br. 32, objašnjenje 4).

[25] Vidi dok. br. 32, objašnjenje 3.

[26] Milinko Okiljević. Bio je tada komandant 12. hercegovačke NOU brigade.

niku. U 19 sati dobivena je obavest da se u Zvijerini — Krstačama nalaze četničke bande.[27] U vezi te obavesti izdano je naređenje »1« bataljonu da uputi jednu svoju četu na Rogače i Kačanj, a jednu desetinu na Osmića Gomile sa zadatkom da izvidi situaciju u Vranjskoj.

8. oktobra jedna četa »1« bataljona krenula je na sektor Kačanj — Rogovi, dok je jedna desetina istog bataljona izbila na Osmić Gomilu gdje je uhvatila vezu sa Sitničkim odredom. Prema dobivenim podatcima četničke bande pripadale su banditu Kurešu te su u toku noći prešle iz Vranjske na sektor Nevesinja. »4« i »5« bat. prebacili su se iz Žrvnja i Radimlje na sektor Uboska.

9. oktobra rano ujutro upućena je jedna četa »1« bat. u s. Trnovicu kao pratnja prigodom prenosa ostataka poginulog komandanta »5« bataljona poručnika druga Nikole Bjelice u njegovo rodno mesto Divin.[28] Posle podne primljeno je naređenje Štaba divizije da se »2« i »3« bataljon prebace sa Hrguda na sektor Nevesinja te da odmah stupe u vezu sa XI. Herc. NOU. brigadom radi akcije protiv četničkih bandi.[29] »4« i »5« bataljon ostali su nadalje u Uboskom.

10. oktobra »4« i »5« bataljon zadržali su se u Uboskom. Od Štaba XXIX Udarne Divizije primljena je zapovest Broj: službeno od 10. oktobra 1944. g. o prebacivanju brigade na sektor Dživar — Police. U vezi te zapovesti upućeno je naređenje zamjeniku komandanta brigade da se sa »4« i »5« bataljonom krene odmah za Bileću.

11. oktobra »4« i »5« bat. krenuli su ujutro u 6 sati iz Uboska pravcem Škrljani, Dlakoše, Simiovo, Krstača za Bileću, gdje su stigli u 17 sati. »4« bat. smestio se u s. Podubovac, a »5« s. Podkula. »2« i »3« bat. upućeno je naređenje da krenu odmah za Bileću čim ih smene delovi XIV. Herc. (Omladinske) Brigade.[30]

12. oktobra Po bataljonima je vršeno raspoređivanje novomobilisanog ljudstva po četama, vodovima i desetinama. U Bileću stigli su delovi XIV Brigade, koji imaju zadatak da smene našu brigadu.

13. oktobra U toku dana nije bilo nikakvih promjena. »1«, »4« i »5« bataljonu izdata je zapovest za pokret 14. o. mj.

---

[27] O tome vidi zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 7. oktobra 1944. Štabu 10. hercegovačke brigade za napad na četnike (Arhiv VII, reg. br. 1/10-8, k. 1143/A).

[28] Vidi dok. br. 22, objašnjenje 31.

[29] Vidi dok. br. 32.

[30] Bliže o toj smjeni vidi dok. br. 32 i 76.

14. oktobra Ujutro u 6 sati »1«, »4«, »5« bataljon izvršili su pokret u pravcu Trebinja. »1« bat. smestio se u s. Vrbno,[31] »4« u s. Borkoviće, a »5« u s. Vrpolje. U 10 sati stigao je komesar brigade iz Nevesinja sa »2« i »3« bataljonom. U 13 sati »2« i »3« bat., artilerijska grupa i Štab brigade izvršili su pokret prema Trebinju i smestili se: Štab brigade, »3« bat. i artilerijska grupa u s. Jasen, a »2« bat. u s. Mosko.

15. oktobra u 7 sati brigada je produžila pokret preko Trebinja, za Trebinjsku Površ,[32] gdje se je smestila sledećim rasporedom: »1« bat. u s. Glavska, »2« bat. u s. Poljice, »3« bat. i Štab brigade u Zgonjevu, »4« bat. u Slivnici, »5« bat. u Ljekovi. Uvečer neprijatelj je ispalio nekoliko topovskih granata na s. Glavsku, gdje se je nalazio »1« bat.

16. oktobra. Ujutro u 6 h 2. bataljon krenuo je za Glavsku, a 3. bat. za selo Baonine, gdje su se smjestili. Štab brigade i artiljerijska grupa prebacili su se u selo Ljekovu. U 14 sati izdata bataljonima zapovijed za napad na Ivanicu i Brgat. U 17 sati oni su krenuli u napad. Prvi i drugi bataljon nastupali su železničkom prugom prema Ivanici ostavljajući svoje komore u Rupnom Dolu. 4. bataljon nastupa iz Slivnice preko Rupnog Dola prema neprijateljskom uporištu Drijen sa zadatkom da likvidira pomenuto uporište i potom produži nastupanje prema Ivanici. 3. bataljon dobio je zadatak da sa dvije čete krene u selo Glavsku radi prikupljanja hrane. Peti bataljon kretao se je sa Štabom brigade po cesti Trebinje — Dubrovnik i služio kao brigadna rezerva. Oko 20 sati otpočela je borba na Drijenu. Neprijateljske snage koje su se nalazile na Drijenu iznosile su oko 50—60 boraca i raspolagale su pored automatskog oruđa i sa jednim teškim bacačem i protivkolskim topom. U 21 sat upućen je 5. bataljon, koji je služio kao brigadna rezerva da sa sjeverne strane Drijena izvrši pritisak na Drijen i po tome da produži prema Ivanici. Oko 24 sata likvidirano je neprijateljsko uporište na Drijenu. U napadu na Drijen sudjelovao je, pored naših snaga, 3. bataljon XII. brigade.[33] Zaplijenjen je 1 teški bacač ispravan, 1 protivkolski top bez zatvarača, 2 puškomitra-

---

[31] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[32] Taj pokret je izvršen prema zapovijesti Štaba 29. NOU divizije od 15. oktobra 1944 (vidi tom V, knj. 34 dok. br. 47). Prije polaska na izvršenje toga zadatka, 10. hercegovačka brigada je, uz vojnu muziku 2. korpusa NOVJ, prošla »u veličanstvenom maršu kroz grad Trebinje« (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/138-8, k. 1143/A: operacijski dnevnik 29. NOU divizije). O organizaciji pokreta ove brigade od 13. do 15. oktobra vidi i zapovijesti njenog štaba od 13, 14. i 15. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1-20, 1-21 i 1/23-8, k. 1143/A).

[33] Vidi dok. br. 70; Arhiv VII, reg. br. 7/138-8, k. 1143/A: operacijski dnevnik 29. NOU divizije.

ljeza sistema Brno i mnogo ostale spreme. Nakon zauzeća Drijena 4. i 5. bataljon krenuli su prema Ivanici.

17. oktobra. U svome nastupanju prema selu Ivanici 1. i 2. bataljon uspjeli su da zauzmu železničku stanicu Ivanica, ali nisu uspjeli da zauzmu samo selo, koje je bilo jako utvrđeno i osigurano sa nagaznim minama. U svanuće dana 5. bataljon izbacio se je u selo Krčetovo. Čim je dan svanuo, neprijatelj[34] je otvorio iz brojnih topova žestoku preprečnu vatru na naše položaje. Uslijed opasnosti od neprijateljske artiljerijske vatre 1., 2., i 4. bataljon povukli su se duž željezničke pruge u pravcu Rupnog Dola, ostavivši svaki po jednu četu na položaju. U 12 sati 5. bataljon prebacio se je sa brda Krčetovo u selo Uskoplje, ostavljajući jednu četu na k. 381. U 14 sati primljena je usmena zapovijed Štaba divizije za ponovni napad na Ivanicu i Brgat. U 18 sati bataljoni su krenuli u ponovni napad. 1. bataljon nastupao je železničkom prugom prema Ivanici, 2. i 4. bataljon napadali su preko Župe na Donji Brgat. 5. bataljon napadao je Ivanicu od strane Uskoplja.

18. oktobra. Borba naših bataljona trajala je čitavu noć. Ujutro oko 9 sati uspio je 1. bataljon da probije neprijateljsku obrambenu liniju i da zauzme selo Ivanicu. Neprijateljske snage povukle su se u Brgat. U 16 sati i 30 min. 1. i 4. bataljon zauzeli su Brgat. Nakon toga naši 1., 4. i 5. bataljon nastavljaju gonjenje neprijatelja, koji bježi u pravcu Dubrovnika. 2. bataljon sa dvije čete ostaje na Brgatu dok jednu četu upućuje na Dubac. U 21 sat naši su bataljoni ušli u grad Dubrovnik, koga je neprijatelj napustio ne dajući nikakovog otpora.[35]

---

[34] Odnosi se na dijelove njemačke 369. legionarske divizije (vjerovatno je riječ o jedinicama koje se pominju u dok. br. 70, objašnjenje 2).

[35] U napadu na Dubrovnik učestvovali su, pored jedinica 10. hercegovačke NOU brigade, 12. hercegovačka NOU brigada i 3. bataljon 2. proleterske (dalmatinske) brigade, koji je poslije zauzimanja grada ostao kao posadna jedinica. Opširnije o tome vidi dok. br. 70; tom V, knj. 34, dok. br. 47, 58, 140 (objašnjenje 7) i 142 (objašnjenje 6); Arhiv VII, reg. br. 7/139-8, k. 1143/A: operacijski dnevnik 29. NOU divizije, reg. br. 12/69-3 i 12/70-3, k. 846: operacijski dnevnik Štaba 2. proleterske (dalmatinske) brigade, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 586—588: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 20. oktobra 1944; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 80. i 82; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV$_1$, str. 689.

U izvješću Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 30. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 37/13, k. 149/C) o zauzimanju Dubrovnika, između ostalog, piše:

»...Kao najveći poraz za našu stvar je pad Dubrovnika a obratno uspjeh za partizane, čime oni sada prave veliku promičbu u svoju korist.«

19. oktobra. Preko čitavog dana, u zajednici sa jedinicama II. dalmatinske proleterske brigade, vršeno je sakupljanje ratnog materijala. 1. bataljon smješten je u Gružu, 4. bataljon na Pločama u Dubrovniku, 5. bat. na Bosanki, a 2. i 3. bat. u Gornjem i Donjem Brgatu.

20. oktobra. Dijelovi brigade logoruju na određenim mjestima i odmaraju se. Evakuiše se sakupljeni materijal u Trebinje. Primljena je zapovijed Štaba divizije za pokret prema Konavlima.[36]

21. oktobra. Brigada je sa svojim bataljonima, izuzevši 4. koji je ostao kao posadni bataljon u Dubrovniku pod direktnom komandom Štaba XXIX. divizije, izvršila pokret prema Konavlima u 18 sati. Pred jutro bataljoni su se smjestili za odmor i to: 1. bataljon s. Močiće, 2. bataljon s. Grušiće,[37] 3. bat. s. Arbutice i 5. bat. selo Stolići. Štab brigade i artiljerijska grupa smjestili su se u s. Ćilipi.

22. oktobra. Brigada je logorovala na položaju. U 18 sati primljena je zapovijed Štaba primorske grupe, na temelju koje se našoj brigadi stavlja u dužnost da očisti od neprijateljskih posada prostor od Herceg-Novog do Risna.

23. oktobra. Brigada i nadalje logoruje na istom mjestu. Nije bilo nikakovih promjena.

24. oktobra. U 6 sati brigada je izvršila pokret u pravcu Boke Kotorske. 1. bataljon smjestio se je u s. Sutorini, 2. bat. u s. Sušćepan, 3. bat. u s. Vitaline, a 5. bat. u s. Đurinićima. Štab se brigade smjestio u Sutorini. Po dolasku brigada je uhvatila vezu sa Štabom Bokeljske brigade u Maksimama. U 17 sati Švabe su bacile u zrak bivšu podvodnu komandu u Đenovićima i neke druge zgrade.

25. oktobra. U 11 sati izdata je bataljonima zapovijest za napad na neprijateljska uporišta: Molunat, Prevlaku i Herceg-Novi.[38] Napad je otpočeo u 21 sat, sa slijedećim rasporedom

---

[36] Bliže o toj zapovijesti vidi dok. br. 45.

[37] To mjesto se nalazi oko 20 km sjeveroistočno od Dubrovnika. Vjerovatno se misli na s. Rušići, koje je bilo u rejonu rasporeda 10. hercegovačke brigade.

[38] Ta uporišta su branili dijelovi njemačke 181. pješadijske divizije 21. brdskog armijskog korpusa. Opširnije o tome i o neprijateljevim gubicima vidi Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku, skica 13. i 17 (Arhiv VII, reg. br. 12-1, k. 2) i ratni dnevnik majora Bema, komandanta 421. bataljona za vezu 21. brdskog armijskog korpusa (tom III, knj. 8, dok. br. 357). O organizaciji napada na ta mjesta i o borbama vidi zapovijest Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 25. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 1/25-8, k. 1143/A) i ratni dnevnik komandanta pomorske odbrane Albanije (Kriegstagebuch des Kommandanten der Seeverteidigung Albanien) za vrijeme od 16. do 31. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. London M-2, str. 15—17).

— planom — napada: 5. bat. vršio je napad na Molunat, 3. bat. Prevlaku i rt Oštru, dok su 1. i 2. bat. napadali na Herceg-Novi. Brojno stanje neprijatelja iznosilo je — po prilici — na Molunatu 100 boraca, na Prevlaci 80, a u Herceg-Novom oko 150 boraca. Neprijatelj je u svim uporištima raspolagao sa velikim brojem automatskog oruđa, sa teškim i lakim bacačima, te sa nekoliko topova, među kojima je bilo i haubica kal. 150 mm. Pored navedenog neprijateljska uporišta štitila je artiljerija sa Luštice i Arze, sa druge strane zaljeva. Neprijatelj je također raspolagao i sa par borbenih čamaca i naoružanih lađa, koje su bile snabdjevene sa protivavionskim mitraljezima i bacačima. Sva uporišta, a naročito Herceg-Novi, bila su ograđena žicom i gusto postavljenim minama.

5. bataljon u svome napadu na Molunat uspio je da izbaci Švabe iz prvih kuća, te su isti pobjegli čamcem na otok. Međutim u daljem nastupu bataljon je naišao na žestoku vatru automatskih oruđa, te se je radi nepodesnog zemljišta (teren ispred tvrđave potpuno čist i bez zaklona), koje [je] još bilo osvijetljeno i sa reflektorom, morao povući.

3. bat. koji je napadao na Prevlaku uspio je da izbaci i protjera Švabe. Nakon zauzeća Prevlake Švabe su se povukle u tvrđavu ispred rta Oštro, odakle su nastavili borbu. U međuvremenu Švabe su otvorile jaku artiljerijsku vatru iz tvrđave Arze na 3. bataljon. 1. i 2. bat. napadali su na Herceg-Novi, i to prvi na sektoru od Tople do Luštice, a 2. bat. istočno od Tusića. Napadaj nije uspio. Borci 1. bat. naišli su u mraku na neprijateljske mine, koje su im nanijele teške gubitke. Unatoč svih pokušaja borci nisu mogli da pronađu slobodan prolaz od mina u samu varoš.

26. oktobra. Borba je potrajala sa promjenljivom žestinom čitavu noć. 3. bat., zbog jake artiljerijske vatre sa sektora Arza, povukao se u toku noći na svoj polazni položaj. 1. i 2. bat. ostali su na dostignutim položajima prepucavajući se sa neprijateljem. U 15 sati upućena je artiljerijska grupa u Sušćepan sa zadatkom da gađa staru tvrđavu iznad Herceg-Novog »Španjolu«. U 16 sati izdato je naređenje 1. bataljonu da jednu četu ostavi na položaju, a da ostale dvije čete povuče na odmor u Sutorinu. 2. bataljonu izdato je naređenje da pokuša prodrijeti u grad i da u slučaju prodora dade znak raketlom četi 1. bataljona, koja je ostala kod Tople na položaju. U 17 sati artiljerijska grupa sa Sušćepana ispalila je nekoliko granata na tvrđavu »Španjolu« i jedan neprijateljski motorni brod u Herceg-Novom, koji se odmah udaljio. U 18 sati izdato je naređenje 5. bataljonu da jednu četu uputi u selo Vitaline, koja će imati

zadatak da smijeni 3. bataljon, te da drži u blokadi neprijateljski garnizon u Prevlaci. U 21 sat pokušao je 2. bat. probiti obrambenu liniju, ali bez uspjeha.

27. oktobra. Rano ujutro 5. bat. prebacio je jednu četu u Vitaline. 3. bataljon prebačen je iz Vitaline u Sutorinu. 2. bataljon ostao je čitavog dana na položaju u blizini neprijatelja. U 16 sati upućen je 3. bataljon preko Sušćepana sa zadatkom da napadne neprijateljski garnizon u Meljinama, što je izvršeno oko 22 sata, ali bez uspjeha. 1. i 2. bat. koji su napadali na Herceg-Novi uspjeli su da prodru u grad. Dvije čete 2. bat., napravivši brešu kroz neprijateljsku odbranbenu liniju, upale su u sam grad, dok je od strane Tople prodrla u grad 1 četa 1. bat. i spojila se sa četom drugog bataljona.

28. oktobra. U 5 sati povukao se 3. bat. na kose iznad Meljina. Borba je trajala neprekidno preko čitavog dana. U 9 sati upućeno je naređenje 3. bat. da sa jednom četom vrši pritisak prema Savini i tako olakša likvidiranje Savine drugom bataljonu. Neprijatelj je doveo nekoliko motornih lađa u Zeleniku, koje su evakuisale ratni materijal i ujedno gađale iz teških protivavionskih mitraljeza položaje 3. bataljona. U 17 sati i 3 min. 2. bataljon uspio je da zauzme tvrđavu »Španjolu« iznad Herceg-Novog. U 18 sati neprijatelj, pritisnut sa dvije strane, iz grada i pravca Igalo, prisiljen je da napusti uporište Toplu. U 19 sati neprijatelj je napustio Savinu i krenuo prema Zelenici sa namjerom da se ukrca u brodove i da pređe na drugu stranu Boke Kotorske. Neprijatelj se povlačio pod zaštitom vatre iz protivavionskih mitraljeza. Istovremeno Švabe su napustile Molunat i Prevlaku, razorivši sve objekte.

29. oktobra. Ujutro je upućena jedna četa 3. bat. sa zadatkom da posjedne Kumbor i Đenoviće i uhvati vezu sa II. dalmatinskom proleterskom brigadom.[39] 1. bat. prebačen je u Igalo. Tokom čitavog dana vršeno je sakupljanje zaplijenjenog materijala. 5. bataljon poslao je jednu četu na Oštru.

30. oktobra. 3. bataljon prebačen je u Kumbor. 2. bat. sa dvije čete prebačen je u Igalo, dok je jedna četa ostala u Herceg-Novom. Štab brigade premjestio se u Igalo. 1. i 5. bat. ostali su na svojim logorima.

31. oktobra. Bez promjene. Odmaranje.

---

[39] Druga proleterska (dalmatinska) brigada je u to vrijeme dejstvovala na sektoru Risan — Perast — Ledenice. Opširnije o tome vidi tom III, knj. 8, dok. br. 353, str. 679—685.

IV. GUBITCI I PLIJEN

a). — *Kod neprijatelja:*

Ubijeno	193	švaba
Ranjeno	50	i
Zarobljeno	78	četnika

b). — *Kod nas:*

Poginulo	25
Ranjeno	63
Dezertiralo	11

Zaplijenjeno:

5 mitraljeza, 13 puškomitraljeza, 8 mašinki, 22 revolvera, 10 dvogleda, 230 pušaka, 70.000 metaka, 8 signalnih pištolja, 980 bombi raznog uzorka, odijela raznog 320 kom., tromblona 4,[40] teških bacača 4, topova 6, protiv-kolskih topova 5,[41] pisaćih mašina 4, konja 16, auta 4, radio stanica 2, radio aparata 2, lakih bacača 4 i drugog raznovrsnog materijala.

VII. IMENA RUKOVODIOCA.

a) *Kod neprijatelja:*

Kod Nijemaca: Mornarički garnizon Boke Kotorske.

Kod četnika: sve vojno rukovodstvo Bilećkog garnizona, sa najistaknutijim: Milošem Kurešom, Matom Milićevićem, Aleksom Kisićem, Špirom Babićem, majorom Lukačevićem, Trkljom i drugim.[42]

b) *Kod nas:*

1. **Štab brigade:**
   Komandant: p. pukovnik Nikola Ljubibratić,
   Zamj. k-ta: major Radomir Mirković,
   Politkom: p. pukovnik Neđo Ilić,
   Pomoćnik politkoma: major Savo Mitrović,
   Načelnik štaba: poručnik Antun Mratović.
2. **1. bataljon:**
   Komandant: poručnik Bulut Maksim,
   zamj. k-ta: Drinjak Stevo,
   Politkom: kapetan Petar Mišelić,
   Pomoćnik politkoma: poručnik Milovan Albijanić.

---

[40] Odnosi se na specijalnu minu koja se postavlja na usta cijevi puške (»tromblonka«). Upotrebljava se za borbu protiv moto-tehničkih sredstava sa slabijim oklopom.

[41] Odnosi se na protivtenkovske topove.

[42] Osim majora Vojislava Lukačevića (vidi dok. br. 32, objašnjenje 7), svi ostali su komandanti jedinica Trebinjskog četničkog korpusa.

3. **2. bataljon:**
   Komandant: poručnik Milan Papić,
   zamj. k-ta: poručnik Radovan Kukić,
   Politkom: kapetan Slavko Đurić,
   Pomoćnik politkoma: poručnik Dželetović Radovan.
4. **3. bataljon:**
   Komandant: poručnik Lazar Vojnović,
   zamj. k-ta: Dušan Košelj,
   Politkom: kapetan Bjelogrlić Obren,
   Pom. polkoma poručnik Anto Krezo.
5. **4. bataljon:**
   Komandant: poručnik Bobot Jovan,
   zamj. k-ta: Vidak Radmilović,
   Politkom: kapetan Mitar Lojević,
   Pom. politkoma: poručnik Vitomir Milivojević.
6. **5. bataljon:**
   Komandant: poručnik Jozo Dolušić,
   Politkom: poručnik Murišić Dušan,
   Pom. politkoma: poručnik Pleština Šime.

VIII. ZAKLJUČAK.

U toku ovoga mjeseca svi su bataljoni sa uspjehom postavljene zadatke izvršili.

Zapažena je nesnalažljivost i nedovoljno iskustvo, što se može objasniti i nedostatkom stručnog osoblja, u likvidiranju utvrđenih neprijateljskih uporišta.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkom major
Neđo Ilić

Komandant p. pukovnik
Nikola Ljubibratić

M. P.

BR. 85

UPOZORENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 14. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA ČUVAJU DRŽAVNU IMOVINU[1]

ŠTAB
III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Br. sl./44
14. XI. 1944.

Primijećeno je da se odgovorni drugovi u komandama i štabovima ne drže uputstava i ne sprovode u život naredbe o rukovanju i čuvanju državne imovine. Ova pojava je najizrazitija kada se radi o zaplijenjenom ratnom materijalu i imovini narodnih neprijatelja. Danas, kada se stvara i kada izgrađujemo naš državni aparat, čijoj izgradnji i autoritetu u očima naroda škodi svaka naša nesmotrenost, naročito neorganizovanost i samovolja, koja se može razviti i preći u zloupotrebu, jeste opasnost koja prijeti i koja može dovesti u pitanje krvlju stečene tekovine trogodišnje borbe.

Budućnost naše države i naših naroda počiva na svima nama. Mi smo pred skorim oslobođenjem. No borba neće biti time završena. Pored toga što ćemo u interesu naših naroda nastaviti borbu zajedno sa našim saveznicima, mi ćemo imati borbu sa ostacima četničkih, ustaških i ostalih reakcionarnih bandi. Ta borba imaće razne oblike. Neprijatelj će pokušavati da ubacuje u državni aparat ljude koji će vršiti zloupotrebe, korupciju, da bi naše ustanove kompromitovali kod naroda.

Već sada mora se biti budan i ne smije se dozvoliti ma kakva pojava samovolje, zloupotrebe i korišćenja službenog položaja u lične svrhe. Do sada desili su se slučajevi koji govore, da od strane naših štabova i komandi nije bilo uporne kontrole nad sprovođenjem uputstava i naredaba sa kojom bi još dovoljno neuke i nedovoljno provjerene drugove, koji rukuju sa državnom imovinom, spriječili da prave greške koje mogu biti i takve prirode da povlače za sobom krivicu za koju se odgovara pred vojnim sudom.

Ovim upozoravamo sve komande štabova da povećaju budnost i da se tačno pridržavaju uputstava koja se izdaju od Vrhovnog štaba, jer će snositi odgovornost ako se dozvoli da se njihovom nebudnošću i nekontrolom pojavi korišćenje ličnog položaja i rasipanje državne imovine od strane drugova koji neposredno rukuju sa njom.

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 47-4, k. 408.

Prilažemo presudu Vojnog suda III. Korpusa br. 73/44 od 12. novembra 1944 godine.[2] Sa ovom presudom će se upoznati, pored štabova divizija, brigada, bataljona, komande četa i sve komande Vojno korpusne oblasti.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik: M. P. Komandant
general-major:

BR. 86

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 38. DIVIZIJE UPUĆEN 14. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PODRUČJU TREBAVE, MAJEVICE, SEMBERIJE I U DOLINI RIJEKE SPREČE[1]

ŠTAB
XXXVIII NOU DIVIZIJE
III KORPUSA NOVJ
Broj. SI. 1944 Dana 14. XI. 1944.

ŠTABU III. KORPUSA. —

U vezi naređenja toga Štaba dostavlja se izvod iz operacijskog dnevnika za vrijeme od 15 do 31. X. 1944. godine.

U vremenu od 15 do 28 ov. mj. naše snage nalazile su se na prostoriji Gnojnica — Seona; Stublić — V. Njive — Visori — Mitrovići — Jablanica — Lopare sa zadatkom zatvaranja pravca Doboj — Tuzla i Brčko — Tuzla, čišćenje terena od četničko-zelenokadrovskih bandi; ofanzivno djelovanje protivu njemačko-SS-ovačkim uporištima u i oko Čelića, te rušenje i miniranje komunikacija Tuzla — V. Njive — Čelić i Tuzla — Lopare — Čelić.

Od 28 do zaključno 31. X. naše snage bile su na prostoriji i to: XVIII brigada[2] Božići — Jablanica — Lopare; XXI. brigada[3] jednim dijelom u Požarnici, a drugim na položajima oko

[2] Vidi Arhiv VII, reg. br. 47-4, k. 408 (presudu Vojnog suda 9. korpusa NOVJ od 12. novembra 1944).

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 37-3, k. 1258.

[2] Potpun naziv je bio: 18. hrvatska NOU brigada.

[3] Njen naziv je bio: 21. istočnobosanska NOU brigada.

Tuzle. I jedna i druga brigada sa zadatkom zatvaranja pravaca koji vode ka Tuzli, ofanzivno djelovanje prema raznim bandama u okolini Tuzle i rušenje komunikacija. XVII. brigada 25. ov. mj. krenula je u pravcu Bijeljine sa zadatkom da istu zaposjedne,[4] ali zbog izmenjene situacije na prostoru Brčko — Bijeljina — Janja — Zvornik, na koju prostoriju su stigle jače neprijateljske snage,[5] ista je zadatak izmijenila i postavila se na prostoriju Snagovo — Gušteri — Križevci sa zadatkom ofanzivnog djelovanja na neprijateljske snage u Zvorniku i Suljin Hanu; zatvaranja pravca Zvornik — Tuzla; rušenje i miniranje ceste te čišćenje terena od četničkih bandi.

Svi postavljeni zadatci u glavnom su izvršeni.

U ovom periodu vremena vršene su sledeće borbe:

16. X. Izvršeno je čišćenje s. Gnojnice kao i akcija protiv četnika u D. i G. Piperima i Lukavcu.[6]

17. X. Na putu između Dubrava i Srnica vođena je borba sa ustašama koji su imali namjeru da zauzmu Srnice.[7] Izvržena je akcija protiv četnika u Požarnici.[8]

---

[4] Po naređenju Štaba 3. korpusa NOVJ od 24. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 94, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ) trebalo je da 17. majevička NOU brigada zaposjedne Bijeljinu, u koju su, prema jednom četničkom izvještaju od 23. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, BH-V-11322), ušli četnici 22. oktobra i »uspostavili« svoju vlast, nakon odlaska iz nje dijelova 13. SS divizije »Handžar«. O tome vidi i Arhiv VII. reg. br. 5/13-7 i 5/47-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije. Njemačke snage (dijelovi 1. brdske divizije) ponovo su ušle u to mjesto 23. oktobra 1944 (vidi Hubert Lanc, navedeno djelo, str. 285 i 290).

[5] Odnosi se na njemačku 1. brdsku diviziju (vidi dok. br. 82).

[6] Akcije čišćenja na području Špionice, Gnojnice, Dobošnice, Miričine, Lukavca i drugih mjesta jugoistočnog dijela Trebave vršila je 18. hrvatska NOU brigada sa Tuzlanskim NOP odredom. Od 10. do 16. oktobra prikupljeno je 100 pušaka i oko 5.000 raznih puščanih metaka. Brigada je 16. oktobra u svome sastavu imala 503 borca. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, izvještaje Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 16. oktobra 1944 (reg. br. 8-5. k. 1259) i Štaba Tuzlanskog NOP odreda od 31. oktobra (reg. br. 11-5, k. 1627), kao i knjigu depeša Štaba 38. NOU divizije (reg. br. 5/6-7, k. 1259)

[7] Na predlog Štaba 18. hrvatske brigade od 16. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 8-5, k. 1259), Štab 3. korpusa NOVJ istoga dana izmijenio je svoju odluku od 15. oktobra (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 93. k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ) po kojoj je 18. brigada trebalo da garnizon Tuzlu preuzme od 19. birčanske brigade 27. NOU divizije, pa je 18. brigada orijentisana prema Gradačcu, a garnizon Tuzlu je preuzela 21. istočnobosanska NOU brigada (vidi dok. br. 75). Istoga dana (16. oktobra) neprijatelj je napustio Srnice, pa je 18. hrvatska NOU brigada ušla u to mjesto 17. oktobra 1944. bez otpora (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/7-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije).

[8] U depeši Štaba 17. majevičke NOU brigade od 17. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/7-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije) piše:

»Nalazimo se u Požarnici, borbe nije bilo. M. P.«

18. X. Izvršeno je čišćenje s. Avramovina.[9]

19. X. Kod Srnica [borba] sa grupom četnika koji su napadali položaje.[10] Izvršeno je čišćenje s. Lukavca.[11]

20. X. Kod Žabara [borba] sa zelenokadrovcima.[12] Izvršena je akcija na četnike u pravcu Vukosavaca.[13]

21. X. Vođena je borba sa četnicima u Požarnici.[14] Izvršeno čišćenje Mionice.[15]

22. X. Kod s. Turića [borbe] sa četnicima, ustašama i zelenokadrovcima koji su imali namjeru da napadnu Gradačac.[16] Izvršena je akcija protiv četnika u Priboju i Brijestu.

23. X. Izvršena je akcija protiv četnika u pravcu Zlo Sela, Potrošnje, Draganovca, Hrasne i Seljublja. U Šitovcu [borbe] sa jednom četničkom brigadom,[17] koja je imala namjeru da zauzme Gradačac.

---

[9] i [10] Te akcije je izvršila 18. hrvatska NOU brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije). Prema ličnim zabilješkama (dnevniku) četnika jeromonaha Mirona Prodanovića, šefa propagandne sekcije 6. posavske brigade Trebavskog četničkog korpusa, u borbama oko Srnica sa jedinicama 3. korpusa NOVJ poginula su 3, a ranjen je 1 četnik. Nakon borbi kod s. Avramovina 1. i 5. bataljon 6. posavske brigade Trebavskog četničkog korpusa odstupili su prema Posavini, a nešto kasnije došlo je do razdora u toj četničkoj brigadi (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11073, str. 11—14).

[11] Prvi bataljon Tuzlanskog NOP odreda je 19. oktobra 1944. izvršio akciju kod s. Priluka. Ubijena su 3 i zarobljena 3 zelenokadrovca. Zaplijenjeno je 500 metaka, 2 mitraljeza, 1 pištolj i 4 puške. Tom prilikom je ranjen Osman Hodžić, komandir čete iz 1. bataljona. Ovaj je bataljon, sa 2. bataljonom, 20. oktobra 1944. zaposjeo Lukavac (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5, k. 1627: izvještaj Štaba Tuzlanskog NOP odreda od 31. oktobra 1944).

[12] i [15] Te borbe su vodili 18. hrvatska NOU brigada i Posavsko-trebavski NOP odred protiv 5. i 6. brigade Trebavskog četničkog korpusa (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/10-7 i 5/11-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije). Četnici su imali 3, a zelenokadrovci 4 ranjena (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-11073, str. 6 i 13: lične zabilješke četnika jeromonaha Mirona Prodanovića).

[13] Na tome je sektoru dejstvovala 21. istočnobosanska NOU brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/9-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije).

[14] Na tome se sektoru nalazila 17. majevička NOU brigada (vidi 8. objašnjenje).

[16] Prema izvještaju Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 18. oktobra 1944, ta brigada je zajedno sa Posavsko-trebavskim NOP odredom ušla 17. oktobra u Gradačac, bez borbe. U tome izvještaju posebno se govori o velikim simpatijama muslimanskog življa toga kraja prema NOP-u (vidi Arhiv VII, reg. br. 10-5, k. 1259). O tome vidi i Arhiv VII, reg. br. 5/8-7, k. 1258: knjigu depeša Štaba 38. NOU divizije.

[17] Prema depeši 18. hrvatske NOU brigade od 24. oktobra 1944, u toj je akciji razbijena 7. četnička brigada Trebavskog četničkog korpusa. Tom prilikom je zarobljeno 10 četnika (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/10-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije).

24. X. Izvršeno je čišćenje terena u pravcu Osmaka i Lukavca.[18]

25. X. Izvršen napad na neprijateljsko uporište Skugrić[19] i čišćenje terena u bližoj okolini Tuzle.

26. X. Vršena je akcija protiv četnika na liniji Bogutovac — Ugljevik — Jablangrad — Zabrđe.[20] Izvršeno je čišćenje Mionice.

27. X. Kod s. Ledenice sa ustašama koji su nadirali prema Gradačcu.[21]

28. X. Izvršen napad na nepr. uporišta Ugljevik i Modran.[22] Likvidirano je uporište u Dubravama.[23]

29. X. Sa četnicima i zelenokadrovcima na liniji Krš — Spasojevica — Perunika — Lom — Klek.[24]

---

[18] Borbe na sektoru Lukavac — Priluke — Hrvati — Omazići vodio je Tuzlanski NOP odred. On je na toj prostoriji u drugoj polovini oktobra 1944. u borbama protiv zelenokadrovaca, zaplijenio 156 pušaka, 3 mitraljeza, 5 pištolja, 1800 metaka, zarobio 18 i ubio 3 zelenokadrovca; uz to, mobilisao je 39 vojnih obveznika (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5, k. 1627: izvještaj Štaba Tuzlanskog NOP odreda od 31. oktobra 1944).

[19] Tu akciju je, 24/25. oktobra, izvršila 18. hrvatska NOU brigada i tom prilikom razbila 3. i 4. brigadu Trebavskog četničkog korpusa, zarobivši 9 četnika. Podatak u depeši štaba te brigade od 25. oktobra (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/11-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije) da je razbijena i 9. četnička brigada vjerovatno nije tačan, jer je Trebavski četnički korpus u to vrijeme imao 7 brigada (vidi knj. 29, dok. br. 6).

[20], [22] i [24] Prebačena sa sektora Požarnice prema Bijeljini, 17. majevička NOU brigada se na sektoru Ugljevik —Modran borila protiv zelenokadrovaca i četnika Semberijske, Semberijske leteće, Brčanske, Podrinske i Jurišne brigade Majevičkog četničkog korpusa. U tim je borbama, 29. oktobra, ubijen komandant Podrinske četničke brigade potporučnik Milan Ostojić. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, knjigu depeša 38. NOU divizije (reg. br. 5/12-7 do 5/17-7 i 5/48-7, k. 1258) i obavještenje Štaba Majevičkog četničkog korpusa od 1. novembra 1944. o borbama oko Teočaka i u Podrinju (reg. br. BH-V-11337).

[21] Te je borbe 18. hrvatska NOU brigada vodila 26. oktobra, pri pokušaju četnika, zelenokadrovaca i ustaša da napadnu Gradačac. Poslije četvoročasovne borbe neprijatelj je odbijen uz osjetne gubitke (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/12-7, k. 1258: depešu Štaba 18. brigade od 26. oktobra). Brigada je potom orijentisana prema Čeliću i Bijeljini (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/50-7, 5/52-7, 5/7-7 i 5/18-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije).

[23] Tu je akciju izvršila 18. hrvatska NOU brigada. Poginulo je 5, zarobljeno 10 ustaša i 1 četnik. Među zarobljenim ustašama nalazio se i zapovjednik ustaške bojne u s. Dubravama (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-15 i 16-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije, reg. br. BH-V-11T73, str. 15: lične zabilješke četnika jeromonaha Mirona Prodanovića).

30. X. Izvršen je napad na neprij. uporište Suljin Han i Navioke.[25]

31. X. Izvršen napad na Suljin Han i Zvornik, koja uporišta drže Nijemci.[26]

U svim navedenim borbama bili su sledeći gubitci:

a) neprijateljski: 60 mrtvih, 91 ranjen i 45 zarobljenih.

b) naši: 10 mrtvih i 44 ranjena.

Dobitci: MG. šaraca 2, pikavaca 1, pušaka 139, pušč. metaka 7000, ruč. bombi 26.

Izgubljeno: ./.

Na dan 29. X. predalo se 700 SS-ovaca sa cjelokupnim naoružanjem.[27]

Moral, disciplina i borbeni duh kod starih boraca na dostojnoj visini, dočim kod novomobilisanih boraca i onih koji su došli iz 13. SS divizije još ne zadovoljava, ali se povoljno uzdiže.[28]

Odjeća i obuća ne zadovoljavaju. Ima vrlo veliki broj potpuno bosih drugova. Potrebna je kako obuća tako i odjeća i veš.

Naoružanje: Obzirom na brojno stanje, divizija je slabo naoružana. Potrebno je dodijeliti veći broj automatskog oružja — puškomitraljeza i pikavaca — i lakih — ručnih — bacača.

---

[25] i [26] Na lijevoj obali Drine od Zvornika do ušća te rijeke nalazila se njemačka 1. brdska divizija (vidi dok. br. 82). Do 29. oktobra je 2. bataljon 98. puka te divizije dostigao Zvornik. Raspored 1. brdske divizije 31. oktobra bio je sljedeći: Štab divizije (komandno mjesto) u Bijeljini; Sjeverna grupa (ojačani 99. puk) — komandno mjesto 99. puka i 2. bataljon u Bijeljini, 1. bataljon u Medarima, 3. bataljon i dijelovi 202. tenkovskog bataljona u Janji, jedan artiljerijski divizion 13. SS divizije »Handžar« u Čeliću; Južna grupa — komandno mjesto 98. puka u Janji, 1. bataljon u Bjeloševcu, 2. bataljon u Zvorniku, 3. bataljon u Kozluku. Opširnije o tome vidi dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 29. i 31. oktobra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 728—729 i 752—754). U napadu na Suljin Han i Zvornik učestvovali su Majevički NOP odred i dijelovi 17. majevičke NOU brigade, ali zbog nadmoćnosti neprijateljevih snaga u tim mjestima, napad nije uspio (vidi dok. br. 83; Arhiv VII, reg. br. 5/15-7, 5/16-7, 5/17-7, 5/49-7, 5/51-7 i 5/52-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije).

[27] Odnosi se na dijelove 28. puka 13. SS divizije »Handžar«. Predali su se 18. hrvatskoj NOU brigadi. Ona je, za popunu svojih jedinica, zadržala 180 boraca sa 8 mitraljeza, a ostale je uputila u Tuzlu Štabu 38. NOU divizije. Štab divizije je 2. oktobra uputio u Osmake 182 vojnika sa 6 mitraljeza, za popunu 17. majevičke brigade; ostali su upućeni za popunu 21. istočnobosanske brigade (vidi dok. br. 88 i 93; Arhiv VII, reg. br. 5/16-7, 5/52-7 i 5/54-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije).

[28] Opširnije o ocjeni borbenih dejstava 38. NOU divizije u oktobru 1944. vidi dok. br. 83; Arhiv VII, reg. br. 37-7, k. 408 A: izvještaj političkog komesara 38. NOU divizije od 18. novembra 1944. godine.

Potrebna je i municija.

Ishrana boraca dobra.

Zdravstveno stanje zadovoljava. Pojave zaraznih bolesti nema.

Situacija na terenu: Na prostoriji Brčko — Ćelić — Bijeljina — Janja — Zvornik jače neprijateljske snage.[29] U Brčkom pored Nijemaca nalaze se ustaše i domobrani — obkopari.[30] Zeleni kadar nalazi se u okolini Brčkog. Majevički četnički korpus je na prostoriji Semberije.[31]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab
načelnik štaba, major
Vodušek

BR. 87

IZVJEŠTAJ ŠTABA JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE GRUPE OD 14. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O NAPADU NA BUNU I BLAGAJ I BORBAMA KOD BABJE GLAVE I GREPKA[1]

ŠTAB
JUŽNOHERCEG. OPERAT. N.O.U. GRUPE
Broj 113
14.XI 1944. u ___ čas
Stolac

ŠTABU XXIX. UDARNE DIVIZIJE NOV. JUGOSLAVIJE

U toku posljednja dva dana situacija kod naših brigada bila je slijedeća:

1.— XIII. brigada držala je sve dosadašnje položaje na liniji: Buna — Blagaj, kontrolišući i dio komunikacije Mostar — Nevesinje od Blagaja do Bišine, dok dalje prema Nevesinju ovu komunikaciju kotrolišu dijelovi XIV. brigade, povremenim zasjedama.

---

[29] Vidi dok. br. 82, objašnjenje 2 i 8.
[30] O neprijatelju u Brčkom vidi dok. br. 21.
[31] O tome korpusu vidi dok. br. 83.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 11-7, k. 1144/II.

Posljednja dva dana neprijatelj nije vršio nikakve pokrete ovom komunikacijom, dok su zapaženi izvjesni pokreti manjih pješačkih kolona neprijatelja preko Podveležja ka Nevesinju i obratno.[2]

12. o.mj. u prvi mrak, dijelovi XIII. brigade, u zajednici sa jednim vodom tenkova, izvršili su napad na neprijatelja na Buni,[3] sa ciljem protjerivanja neprijatelja na onu stranu mosta. Međutim, nije se uspjelo u ovoj akciji iz razloga, što su se u prvome naletu izvrnula dva tenka, a trećem je spala gusjenica, što je bilo razlog, da se je neprijatelj uspio da pribere od prvog i iznenadnog udarca kojim je bio prilično pokoleban. Po izvršenom otklanjanju ovih zastoja, ponovno je izvršen zajednički energičan napad tenkovima i pješadijom, ali je neprijatelj najžilavije davao otpor, kako pješadijskom vatrom na naše pješake, tako i jakom vatrom protivkolaca koje je dovukao kao pojačanje na Bunu, odmah po neuspjelom prvom napadu naših tenkista. Uz to je neprijatelj neprekidno gađao preciznom vatrom haubica cestu kojom su se kretali tenkovi, jer im je kretanje van ceste bilo ograničeno mekim terenom i minskim poljima koja je neprijatelj brižljivo pripremio od ranije.

U ovoj borbi naši pješaci uspjeli su bili da ovladaju sa prvim rovovima kod škole koje je neprijatelj držao i došli su do same žičane prepreke ispred škole, ali dalje nisu mogli radi prepreka koje je neprijatelj obasipao jakom mitraljeskom vatrom iz škole u kojoj se je branio pod svaku cijenu. Po izjavi komandanta 2. bataljona, majora Mrgana,[4] neprijatelj je u ovome napadu pretrpio velike gubitke u mrtvim i ranjenim,

---

[2] U to vrijeme, 13. novembra 1944, došlo je do smjene njemačkih jedinica u Nevesinju. Umjesto Borbene grupe »Bolman« (vidi dok. br. 65, objašnjenje 4), koja je otišla u rejon Lise —Široki Brijeg — Kočerin, došli su 369. grenadirski puk, bez 2. bataljona koji se nalazio na prostoru Posušje — Kočerin (komandant pukovnik Fišer), 3. divizion 369. art. puka i 1. baterija 369. protivtenkovskog diviziona njemačke 369. legionarske divizije, dok se neposredno prije toga, 9. novembra, 369. poljski dopunski bataljon te divizije uputio iz Nevesinja u Lise. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 825—829, 891—894, 916—919, 970—972, 984—986 i 1016—1019: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 5, 9, 11, 15, 16. i 19. novembra 1944; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 111.

[3] Prema izvještaju Štaba 1. tenkovske brigade od 22. novembra 1944, u napadu na Bunu su učestvovali jedan vod tenkova 1. čete 1. tenkovskog bataljona i jedan vod protivtenkovskih oruđa, i tom prilikom imali 2 oštećena tenka i 6 ranjenih tenkista (vidi Arhiv VII, reg. br. 21-7, k. 1144/II). Ta je četa, sa protivtenkovskim oruđima i jednim vodom oklopnih automobila, upućena u sastav Južnohercegovačke operativne grupe, po naređenju Štaba 29. NOU divizije od 10. novembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/150-8, k. 1143/A: operacijski dnevnik Štaba 29. NOU divizije).

[4] Omera Mrgana

a u jednome momentu došlo je čak i do svađe između Nijemaca i vražjaka, tako da su se i međusobno ubijali.

2. bataljon XIII. brigade u ovoj borbi imao je 3 ranjena druga, dok su tenkisti imali 5 ranjenih prilikom izvlačenja prevrnutih tenkova, kao i direktnim pogotkom neprijateljskog protivkolca u jedan tenk, koji je ozbiljnije oštećen, a jedan drugi je također manje oštećen.

Po ovoj žilavoj odbrani izgleda da neprijatelj namjerava braniti uporište Buna pod svaku cijenu.[5]

Istovremeno sa ostalim bataljonima XIII. brigade izvršen je napad na Blagaj i Busak, ali se isti završio bez uspjeha.[6] Nanešene su žrtve neprijatelju, ali se tačan broj nije ustanovio. Naši gubici na ovome sektoru bili su 3 ranjena borca.

Po izvršenju ove akcije, XIII. brigada ponovo je zauzela raniji raspored kojega smo naznačili. Sitnije obezbeđujuće dijelove drži na najbližim kosama iznad Bune i Blagaja.

Poslije ove naše akcije neprijatelj nije ispoljavao nikakvo dejstvo prema položajima XIII. brigade, samo je juče sa dva do tri artileriska metka vršio uznemiravanje njenih bataljona kod Bune.

2.— U toku 12. o. mj. XIV. brigada je vodila borbu sa jednom neprijateljskom kolonom jačine 4—500 vojnika, koja je napala na naše položaje sjeverno od Odžaka. Neprijatelj je bio uspio da ovlada sa Babjom Glavom, kao i sa Vilenjakom, ali je kontranapadima, poslije duže borbe, ponovo odbačen ka Nevesinju. Švabe su imale gubitaka u mrtvim i ranjenim, dok je XIV. brigada imala 1 poginulog.

13. o. mj. jedna četa 1. bataljona XIV brigade napravila je zasjedu Švabama na Grebaku, koji svakodnevno tamo izlaze. Ova zasjeda je tom prilikom ubila nekoliko Švaba, ali je poslije ovoga stiglo iz Nevesinja na Grebak pojačanje Švabama, te su isti napali na položaje 1. i 4. bataljona i bili su uspjeli da ovladaju sa Vilenjakom, ali su ponovo odbačeni. Međutim, u ovoj borbi je poginuo komandant 1. bataljona XIV. brigade, poručnik Maksim Kujundžić. Kako je došlo do ovoga gubitka, još nam nije detaljnije poznato, pa smo preduzeli potrebno da se ovo ispita, o čemu ćemo Vas naknadno izvijestiti.[7]

---

[5] i [6] O tim napadima na Bunu i Blagaj i o prethodnim dejstvima 13. hercegovačke NOU brigade vidi Arhiv VII, reg. br. 6-3, k. 1142/I (zapovijest njenog štaba od 12. novembra 1944), reg. br. 5-8, k. 1143/A (relaciju njenog štaba od 5. decembra 1944), reg. br. 2-5, k. 1152/II (operacijski dnevnik Štaba 14. hercegovačke NOU brigade) i reg. br. 11/14, k. 149/C (izvješće Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. novembra 1944).

[7] Prema relaciji Štaba 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade za novembar (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7/I, k. 1143/A), Nijemci (3. bata-

Sada XIV. brigada drži sve dosadašnje položaje na liniji: Babja Glava (k 228) — Bukovica (k. 1121) — Simov Greb (k. 1166) — Vilenjak (k. 1213) — Muknica (k. 1229) — Mukinjača (k. 1217) — Laze (1007), sa zadatkom sprečavanja neprijateljskog saobraćaja na komunikaciji Nevesinje — Blagaj, kao i rušenja ove komunikacije i pritiska na Nevesinje.

3.— U svom današnjem izvještaju Štab XIV. brigade, povodom zarobljavanja 14 drugova, o čemu smo Vam već javili,[8] iznosi slijedeće:

Prilikom borbe sa Švabama dana 6. o. mj., četa 1. bataljona primila je borbu sa neprijateljem na Bukovici (k. 1121) i Bileku (k. 1137). Istovremeno neprijatelj je sa jačim snagama izvršio obuhvat i izašao na Bukovicu, odakle je ugrozio četu koja je primila borbu. Dijelovi ove čete koji su bili na Bukovici povukli su se, dok je ovaj vod na Bileku ostao odsječen. U ovome vodu bili su sve novi borci koji nisu htjeli slušati komandu vodnika, već su se posakrivali u šumu, te je iste vodnik napustio i uspio je da se izvuče. Poslije toga Švabe su pretražile teren i našle su posakrivane borce, te ih zarobili.

Povodom ovoga slučaja mi smo preduzeli istragu na način kako nam je to prenešeno od Vas preko politkomesara toga štaba, pa ćemo Vas o rezultatu istrage na vrijeme izvijestiti.

4.— Ovoga časa štab XIII. brigade izvještava nas o slijedećem: Noćas 13/14., oko 600 neprijateljskih vojnika probilo se je sa 20 kamiona od Nevesinja u Blagaj. U ovome su potpomognuti jakom artileriskom vatrom oruđa koja su sa sobom vukli, kao i neutvrđenim brojem tenkova, koji su također pratili ovu kolonu. Čim je ova motomehanizovana kolona prošla, jake i ranije postavljene pobočnice povukle su se za njima u pravcu Blagaja, a dalji pokreti iz Blagaja ka Mostaru nisu zapaženi zbog mraka. Također se primećuju pokreti neprijatelja u istome pravcu, odnosno u pravcu Podveležja. Te iste noći naši dijelovi vidjeli su neprijateljske rakete po vrhovima Veleža, što znači da se švapske bande i tamo nalaze u nekom pokretu, bilo kao osiguranja, ili kao kakvi izviđački dijelovi. Pretpostavljamo da su ovi neprijateljski pokreti u vezi sa ponovnim oslobođenjem Kifinog Sela od strane XI. brigade, što je vjerovatno izazvalo neke promjene u odlukama nepri-

---

ljon 370. grenadirskog puka 369. legionarske divizije) 13. novembra su pokušali prodor prema Kifinom Selu, ali su na tome pravcu odbijeni, pa su potom prodrli prema Mostaru. Bliže o tome vidi i Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimak br. 916—919 i 961—963: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 11. i 14. novembra 1944. godine.

[8] Vidi izvještaj Štaba Južnohercegovačke operativne NOU grupe od 10. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 9-7, k. 1144/II).

jatelja. Moguće je da neprijatelj namjerava pojačati i zapadni sektor — prema našoj X. i XII. brigadi.

O daljnjim zapaženim promjenama kod neprijatelja izvještavaćemo Vas.

5.— Ukoliko postoji mogućnost za to, molimo da se XIV. brigadi dodijeli radio stanica, jer nam je veza sa ovom brigadom spora.[9]

6.— Jugoslavenske municije hitno trebamo, kao i do 400 pušaka.[10]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NORODU!

Politkomesar, major	Načelnik štaba,	Komandant,
Špiro Srzentić	kapetan	potpukovnik
	Mus. R. Dizdarević	**Danilo Komnenović**

M.P.

ŠTAB
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V. JUGOSLAVIJE
Broj sl.
Dana 15-XI — 1944 god.
Trebinje

Primljeno na znanje
u akta

Komandant
General-major
Vlado Šegrt

---

[9] Bliže o dodeljivanju radio-stanice vidi dok. br. 102.
[10] Riječi »kao i do 400 pušaka« dopisane su zelenim mastilom.

BR. 88

IZVOD IZ OPERACIJSKOG DNEVNIKA ŠTABA 21. ISTOČNOBOSANSKE BRIGADE OD 15. NOVEMBRA 1944. DOSTAVLJEN ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U ŠIREM REJONU TUZLE[1]

ŠTAB
XXI NOU BRIGADE

Predmet: Izvadak iz
operativnog dnevnika
od 31 X — 15 XI 44 g.

ŠTABU 38 NOU DIVIZIJE

31 X 44 Brigada se nalazi sa jednim bataljonom u gradu, jednim na Parlogu i jednim na Simin Hanu sa zadatkom obezbeđivanja grada od pravca Požarnica — Lopare — Vel. Njive i rušenje ceste Zvornik — Tuzla.[2]

Brigada je na istom položaju sa istim zadatkom, s tim što je se rušila cesta Lopare — Tuzla i Zvornik — Tuzla. Osim toga bataljoni su tražili po okolnim selima bačene padobrane.[3]

2 XI 44 Brigada se nalazi na istom mjestu sa istim zadatkom. Jedna četa pratila je mobilisane SS-ovce za 17-tu brigadu u Osmake.[4]

3 XI Brigada je na istom položaju, obezbeđenje kao prošlih dana, sa zadatkom istim. Toga dana dobili smo novomobilisane SS-ovce[5] pa je pristupljeno radu oko njihove raspodele po bataljonima.

4 XI 44 Brigada je na istom položaju sa istim zadatkom. Toga dana dobrovoljci iz naše brigade išli su na

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 6-9, k. 1259.

[2] Brigada je kao garnizonska posada obezbjeđivala Tuzlu nakon odlaska 19. birčanske brigade 27. NOU divizije prema Romaniji (vidi dok. br. 86).

[3] O tome vidi dok. br. 130.

[4] i [5] Riječ je o pripadnicima 13. SS divizije »Handžar« koji su se predali 18. hrvatskoj NOU brigadi (vidi dok. br. 86, objašnjenje 27).

jedan specijalan zadatak koji je naredila Divizija.[6] U jutro jedan bataljon koji se nalazio u gradu pomjerio se na liniju Crno Blato — Dokanj gde je osiguravao pravac od Brčkog, prema Majevici i stare ceste.

5 XI 44 Brigada se je nalazila sa jednim bataljonom u gradu, jedan na Crnom Blatu — Dokanj, jedan Simin Han, zadatak zatvaranje pravca starom cestom od Brčkoga — Lopara i Požarnice. Toga dana smo formirali IV bataljon koji je došao iz Majev. Odreda.[7] U večer je davao osiguranje na aerodromu. Toga dana su se u Požarnici predala 3 četnika.

6 XI 44 Brigada se nalazila na istom položaju sa istim zadatkom. Jedna četa je išla popravljati telefonsku liniju od Tuzle do Osmaka. Jedna je četa pratila savezničku pošiljku za 17 Majevičku brigadu do Rakina Brda.[8] U večer je jedan bataljon iz Tuzle izvršio pokret do Površnice. Također u isto vreme i bataljon koji se nalazio u Crnom Blatu izvršio je pokret i smjestio se u Kovačiće. Zadatak ta dva bataljona bio je zatvaranje pravca od Lopara, obezbeđenje od Busije od četničkih bandi. Bataljoni koji su se nalazili u Površici izvršili su toga dana nasilno izviđanje u pravcu Lopara. U takvom izviđanju predala se 3 SS-ovaca. Neprijatelj koji se nalazio u Loparama odstupio je.[9]

7 XI 44 Brigada se nalazila na liniji, jedan bataljon u samom gradu obezbeđujući grad držanjem Ilinčice i Gradine, jedan bataljon u Siminom Hanu, dva bataljona

---

[6] Vjerovatno je riječ o akciji udarne grupe protiv četnika (vidi Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 1258: izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 18. novembra 1944).

[7] U depeši političkog komesara 38. NOU divizije od 3. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/55-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije), između ostalog, piše:

»Dobro bi bilo kad bi se iz Majev.[ičkog] odreda uzeo jedan bataljon sa čitavim kadrom ali manjim brojem ljudi za 21 brigadu, ali da Majev.[ička] brigada i štab divizije dobiju određeni broj ljudi, inače postupite prema pismenoj dostavi.«

[8] Vidi dok. br. 93.

[9] U Loparu se nalazio 3. bataljon 28. SS puka. Napustivši to mjesto, on se preko Čelića, Brčkog i Belog Manastira uputio za Batinu (vidi dok. br. 82, objašnjenje 8; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 916—919, 948—951 i 984—986: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 11, 13. i 16. novembra 1944).

na liniji Modrašnica — Površnica — Makin stan, osiguranje od pravca Lopare — Busija.

8 XI 44 Brigada na istom položaju sa istim osiguranjem, s tim što su se vršila izviđanja u pravcu Lopara. U Loparama nije bilo neprijatelja. Jedan bataljon koji se nalazio u Površnici u večer je izvršio pokret do Simina Hana, gde se je i smjestio.

9 XI 44 Brigada je na istom položaju sa istim obezbjeđenjem. Četa koja je išla u Osmake vratila se je.

10 XI 44 Brigada je na istom položaju sa istim osiguranjem i zadatkom. Dvije čete popravljale su telefonsku liniju od Tuzle do Osmaka. Usput [je] uhvaćeno 6 četnika u selu, rušila se je cesta u pravcu Zvornika. Bataljon se smjestio u Slavinovićima, zadatak zatvaranje pravca od Zvornika.

11 XI 44 Brigada je na istom položaju sa istim obezbjeđenjem i zadatkom. Toga dana bataljon koji se nalazio na Površnici napao je neprijatelja — četnike, koji su se nalazili na kosi blizu Busije u jačini od 120 do 150 četnika. Neprijatelj je protjeran preko Busije u pravcu Požarnice. Isti su imali 7 do 8 izbačenih iz stroja. Naši gubici: 2 ranjena. Dvije [čete] rušile su cestu Tuzla — Zvornik.

12 XI 44 Brigada je na istoj prostoriji sa istim zadatkom s tim što je bataljon koji se nalazio u Slavinićima izvršio pokret i postavio se na liniji Pelemiš sa zadatkom zatvaranja pravca od Zvornika i rušenjem komunikacije Tuzla — Zvornik i zatvaranja pravca od Gajeva. U večer u 18 sati bataljon koji se nalazio na Površnici napao je četnike kojih je bilo oko 80 u Kozjaku. Neprijatelj protjeran u pravcu Mahmutove vode. Gubici neprijatelja: 3 ranjena. Jedna četa otišla za osiguranje div. bolnice.

13 XI 44 Brigada na istoj prostoriji sa istim zadatkom.

14 XI 44 Brigada je na istoj prostoriji sa istim zadatkom kao i sa istim obezbjeđenjem. Noću između 14 i 15 o.m. bataljoni su izvršili akcije u obližnja sela u cilju proganjanja i hvatanja neprijateljskih grupa. U akcijama nije uhvaćeno neprijatelja. Jedna četa i dalje ruši cestu Tuzla — Lopare.

15 XI 44 Brigada na istoj prostoriji sa istim obezbjeđenjem. Za sve ovo vreme uhvaćeno je 9 neprijateljskih vojnika, a 10 iz stroja izbačeno. Naši gubitci: 3 ranjena. Za isto to vreme održavani su sastanci po bataljonima, komandi četa, štabova bataljona, na kojima su se postavljali zadatci i pretresale se vojničke akcije bataljona.[10] Zadatci su u glavnom bili podizanje borbenosti i udarnosti i vojničko izgrađivanje.[11] Naročito se poklanja pažnja održavanju sastanaka sa desetarima, na kojima [su] se obrađivale pojedine radnje iz vojničke obuke i govorilo se o datom vojničkom planu [radi] što boljeg iskorištavanja. Odlučeno je da se održe kratki kursevi sa nižim vojničkim rukovodiocima.

S.F. — S.N.

Za Štab
Zamj. Komandanta—Kapetan
B.[12] Pejanović

---

[10] U izvještaju Štaba 38. NOU divizije od 18. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 1258), u vezi sa zadacima 21. istočnobosanske brigade, između ostalog, piše:

»Zadatak 21. brigade bio je lokalnog značaja. Ova brigada imala je manjih uspjeha sa četničkim bandama . . .«

Ova je brigada, pošto ju je 20. novembra, kao posadnu jedinicu garnizona Tuzle, smijenila 17. majevička NOU brigada, prebačena prema Zvorniku (vidi dok. br. 130).

[11] Ocjenu o tome vidi u izvještaju Štaba 38. NOU divizije od 1. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 36-3, k. 1258) i u izvještaju političkog komesara 38. NOU divizije od 18. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 37-7, k. 408/A).

[12] Blagoje

BR. 89

ZAPOVIJEST ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 16. NOVEMBRA 1944. ŠTABU TUZLANSKOG NOP ODREDA ZA SAVLAĐIVANJE NEPRIJATELJA U GRAČANICI I PURAČIĆU, USPOSTAVU ORGANA NARODNE VLASTI I SPROVOĐENJE MOBILIZACIJE ZA NARODNOOSLOBODILAČKU VOJSKU[1]

ŠTAB
III. KORPUSA NOV. JUGOSLAVIJE
Pov. Broj 110/44
16.XI.1944.

ZAPOVIJEST:
Sekcija Tuzla i Derventa 1 : 100.000.

Podatci o neprijatelju: Prema podacima glavnina ustaških snaga iz Gračanice otišla je na osiguranje pruge Doboj — Brod. U Gračanici je ostao manji broj ustaša i zelenog kadra.

U Puračiću nalazi se oko 300 zeleno-kadrovaca. Njihovi položaji su: Devetak — Skresci. Imaju direktnu vezu sa četničkom grupom na prostoriji Katanići—Sižje, jačine od oko 300.

Zadatak Tuzlanskog N.O.P. odreda pojačanog sa jednim bataljonom XXI. brigade i četom OZN-e da likvidira neprijatelja u Gračanici i Puračiću, uspostavi našu vlast i izvrši mobilizaciju.

Radi izvršenja ovoga zadatka

NAREĐUJEMO:

1.) Kolona pod komandom kapetana Hukića Mehmedalije, komandanta Tuzlanskog N.O.P. Odreda. Sastav: dva bataljona Tuzlanskog N.O.P. Odreda. Zadatak kolone je likvidacija neprijateljskog uporišta u Gračanici, uspostava N.O. vlasti i vršenje mobilizacije. Pristupiti rušenju i miniranju druma Tuzla — Doboj na sektoru Miričina — Karanovac. Zadatak izvršiti u toku noći 17/18. ov. mj.[2]

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 20-2, k. 408.

[2] Prema izvještaju Štaba Tuzlanskog NOP odreda od 19. novembra 1944, napad 1. i 2. bataljona nije mogao otpočeti 17/18. novembra, jer se kolona kretala raskvašenim putevima, van glavne komunikacije, koja je bila porušena i minirana. Napad je otpočeo uveče 18. novembra u dva pravca. Sa neprijateljom se došlo u sukob na 6—7 km ispred Gračanice. Bataljoni postigli početni uspjeh, ali Gračanicom nisu ovladali, zbog

2.) Kolona pod komandom zamjenika komandanta XXI. N.O.U. brigade kapetana druga Pejanovića Blagoja. Sastav: bataljon XXI. brigade, bataljon Tuzlanskog NOP. Odreda,[3] četa OZN-e. Zadatak: Likvidacija neprijatelja u Puračiću[4] i položajima Devetak—Skresci, kao i likvidacija četničke grupe sa prostorije Katanići — Sižje, koja će vjerovatno pomagati zeleno-kadrovsku grupu u Puračiću. Po izvršenom zadatku uspostaviti NO vlast u Puračiću i okolini, i izvršiti mobilizaciju.

Prilikom sastavljanja plana za napad imati u vidu da glavnina zelenog kadra iz Puračića drži položaje na Devetaku, odakle ima vezu sa četničkom grupom. Zato glavni pravac napada usmjeriti na te položaje, a sa manjim dijelom snaga upasti direktno u Puračić. Ovaj zadatak dodijeliti četi OZN-e. Vođa zelenog kadra na tom sektoru je poznati bandit Said, koga treba uhvatiti. Glavni zadatak ove akcije je potpuno vojničko uništenje neprijateljskih grupa na ovome sektoru.

Vrijeme izvođenja akcije 17/18. ov. mj.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Pukovnik,
Dane Olbina

M.P.

Komandant,
General-major,
V. Popović

Dostavljeno: Štabu XXXVIII. Divizije
Štabu Tuzlanskog N.O.P. Odreda
OZNI.

žilavog otpora nadmoćnog neprijatelja. Gračanicu i okolna mjesta su branili dijelovi 14. i 25. bojne 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i 4. i 9. bojne 10. ustaškog posadnog zdruga — ukupno oko 1000 ljudi. U toj borbi je zarobljen 1 zelenokadrovac i poginuo 1 ustaša, dok je odred imao dva ranjena. Odred se 19. novembra u zoru povukao na prostoriju s. Miričine, pošto je prethodno porušio komunikaciju Gračanica — Miričina (vidi Arhiv VII, reg. br. 32-3, k. 408). Prema izvještaju Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 11. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 34/14-2, k. 149/C) napad Tuzlanskog NOP odreda je otpočeo 18. novembra u 21 čas, a borbu je prihvatila posada »bosanskih planinaca« (naziv za pripadnike 10. posadnog zdruga). Prema izvještaju tog zapovjedništva od 12. novembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/14, k. 149/C) u Gračanici se nalazila i 25. ustaška bojna.

[3] Odnosi se na njegov 3. bataljon.

[4] Kolona je taj zadatak uspješno izvršila. Puračić i ostala mjesta su zauzeta 17. novembra 1944. Tom prilikom je zarobljeno 6 četnika i 1 zelenokadrovac (vidi Arhiv VII, reg. br. 7-9, k. 1259: izvještaj Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade za drugu polovinu novembra 1944).

BR. 90

IZVJEŠTAJ ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 16. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORIJI SOKOLAC, ROGATICA, VIŠEGRAD[1]

ŠTAB
XXVII UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Pov. br. 140/44
16. novembra 44 g.

ŠTABU III KORPUSA NOVJ

Položaj

Dostavljamo Vam operacijski izvještaj za vrijeme od 1 do 15 novembra o. g. — U sastavu divizije: XVI, XIX i XX brigada.

1. XI.: Divizija se nalazi na prostoru:

XVI Muslimanska brigada: Rogatica — Sjemeć (dva bataljona), Goražde — Jabuka (dva bataljona). Zadatak: zatvaranje pravca od Višegrada i rušenje druma Višegrad — Rogatica — Jabuka. U isto vrijeme vrši se mobilizacija u Goraždu[2] i okolini. Dan bez borbe.

XIX Birč. brigada: na prostoriji Sijerci — Kusače — Parževići. Bataljoni se odmaraju i sređuju poslije teških borbi kod Crvenih stijena.[3] — Tokom popodneva jedan bataljon ove brigade sadejstvuje sa XX. brigadom kod Parževića (Mlađ)[4] u suzbijanju neprijateljskog prodiranja od Sokolca ka Rogatici.

XX. Rom. brigada: na prostoru Pavičići — Vitanj — Rabar (dva bataljona) i na prostoru Ponor — Podgrab (dva bataljona). Prva dva bataljona u 8 časova ujutro primaju borbu na liniji Pavičići — Vitanj — Rabar sa neprijateljem (ustaše i Nijemci), koji iz

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31-7, k. 1111.

[2] Goražde je zauzeto 26. oktobra (vidi dok. br. 75).

[3] Opširnije o borbama kod Crvenih stijena 29. oktobra 1944, kojom prilikom je 19. birčanska NOU brigada pretrpjela teže gubitke, vidi dok. br. 75.

[4] Mlađ nije pronađen na karti 1 : 100.000.

Sokolca pokušava da prodre prema Rogatici.[5] Neprijatelj je odbijen uz gubitke: 18 mrtvih i preko 30 ranjenih. Gubitci brigade: dva mrtva, dva ranjena. Bataljoni, koji su na prostoru Podgrab — Ponor nemaju borbe ovoga dana. Vrše rušenje pruge i ceste od Podgraba prema Palama.

Štab divizije sa prištabskim dijelovima nalazi se u Zakomu.

2. XI.: Neprijatelj iz Sokolca u jačini od preko 1.000 ustaša i Nijemaca, sa dvije haubice, 4 borna kola i oko 60 kamiona, vrši snažan napad od Sokolca prema Rogatici cestom, razvijajući svoje pobočnice lijevo — desno od ceste (preko Vitnja i Rabra).[6]

Raspored divizije se podešava prema novostvorenoj situaciji: XVI brigada dobija naređenje da se koncentriše kod Rogatice u cilju prihvatanja uporne i odlučne borbe na liniji Kovanj — Gučevo.

XIX brigada rokira se u lijevo na prostor Parževići — Smrtići — Šenkovići, sa zadatkom bočnog pritiska na drum Sokolac — Rogatica sa sjevernog pravca (preko Rabra).

XX. brigada vrši također prikupljanje svojih snaga u cilju dejstvovanja na drum sa južnog pravca. Njena dva bataljona prvi primaju borbu sa neprijateljem na liniji Vitanj — Rabar. Pri tome ih potpomaže jedan Birč. bataljon sa linije Kula — Debelo Brdo. — Borba se razvija čitav dan. Neprijatelj veoma žestoko napada. Pred večer neprijatelj uspjeva da prodre preko Han Stjenice — Rudina do pred Kovanj, gdje ga dočekuju dva bataljona XVI brigade, dok bataljoni XX i XIX brigade vrše stalno bočni pritisak sa južne i sjeverne strane druma. Bataljoni XVI brigade uslijed međusobne nepovezanosti (bataljon, koji je stigao od Goražda[7] nije se odmah povezao sa bataljonom na Kovnju) pojedinačno očeku-

---

[5] Vidi dok. br. 130.

[6] Odnosi se na napad ustaša iz 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga potpomognutim Nijemcima. Prema bojnoj relaciji toga zdruga od 6. februara 1945 (vidi Arhiv VII. reg. br. 1/1-80, k. 59), u tome poduhvatu su učestvovale 2. i 3. bojna (njihovo ukupno brojno stanje: oko 2500 ustaša) radi zauzimanja Rogatice. Treća bojna je napadala na desnom krilu, pravcem Vitanj — Han-Stijenice — Kramer Selo — Brekovik — Lunj. Borbena nadmoć ustaša je bila, prema pomenutoj relaciji, izražena prije svega, u njemačkom brzometnom naoružanju.

[7] Odnosi se na bataljon 16. muslimanske NOU brigade.

ju neprijatelja i poslije kraće borbe bivaju potisnuti sjeverno od druma preko Gučeva i neprijatelj prodire preko Kovanja na Lunj, a tokom noći oko 2 sata ujutru vrši upad i u Rogaticu, druga dva bataljona XVI brigade bili su prema Višegradu na prostoru Strmac — Seljani, tako da je neprijatelj ušao u praznu Rogaticu.

Ukupno neprijateljski gubitci tokom ovoga dana: oko 80 mrtvih i preko 100 ranjenih. Sopstveni gubitci: 6 mrtvih, 14 ranjenih, 3 nestala.[8]

3. XI.: Raspored divizije:

XVI brigada: Gučevo — Šatorovići, XIX brigada na prostoru Šenkovići — Parževići — Smrtići, XX brigada na prostoru Vragolovi — Sočice — Kramer Selo. Zadatak brigada: zatvaranje pravca od Sokolca i Višegrada, pritisak na Rogaticu i rušenje komunikacije Višegrad — Rogatica — Sokolac.

Ovog dana jedan bataljon XVI brigade (sa Gučeva) vrši napad na Lunj,[9] dok ostale snage vode borbu sa neprijateljskim dijelovima na Strmcu, koji iz Rogatice produžavaju za Višegrad. Ostale brigade bez borbe. Musl[imanski] bataljon, koji napada na Lunj nije uspio da likvidira položaje, ali je nanio neprijatelju jače gubitke (oko 20 izbačenih iz stroja), uz sopstvene gubitke: 4 ranjena.

4. XI: Raspored divizije kao i jučer. XIX i XX brigada pripremaju se za napad na Rogaticu i na neprijateljsku grupu, koja je na prostoru Strmac — Seljani, a ima namjeru da ide za Višegrad.[10]

Ovoga dana oko 10 savezničkih aviona bacali su materijal našoj diviziji na širokom prostoru od Devetaka preko Kalimanića — Vragolova, sve do Prače. Jedan dio padobrana pao je i u Rogaticu — neprijatelju (oko 40), jedan dio ugrabili su četnici i mi-

[8] Prema bojnoj relaciji Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945. neprijatelj nije imao gubitaka, a na strani jedinica NOVJ bilo je 5 mrtvih i 3 zarobljena; prema knjizi depeša Štaba 27. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/16-16, k. 1111), u tim borbama 2. novembra poginula je i Ravijojla Janković Rava, narodni heroj. Ona je sahranjena na Crvenim stijenama (vidi Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, izdanje Omladine, Beograd, 1957, str. 285).

[9] Uzvišenje Lunj kod Rogatice branila je 1. satnija 3. bojne 1. ustaškog djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59: bojnu relaciju Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945).

[10] Riječ je o njemačkoj 42. mostovnoj koloni (vidi dok. br. 69).

licija (oko 30), a najveći dio dospio je u naše ruke (230).

5. XI.: Raspored divizije kao i prije: XVI brigada vrši napad na neprijateljsku grupu na prostoru Seljani — Strmac, koja je u jačini oko 500 Nijemaca i ustaša, sa oko 30 kamiona natovarenih materijalom za opravku mosta u Višegradu, i vjerovatno hranom — municijom. XX brigada vrši napad na Rogaticu (od Vragolova i Kovanja na Lunj). Napad počinje u 4 sata ujutro. Neprijateljska grupa koja je sinoć zanoćila na prostoru Seljani — Strmac pokrenula se tokom noći za Višegrad, tako da su snage XVI brigade, koje su bile pokrenute u napad, izbile na prazan položaj, a po tom se orijentisale u napad preko Seljana na Rogaticu. XX. brigada je ranije napala preko Lunja na Rogaticu, likvidira sva spoljna uporišta sem Lunja. Radi toga u rasvitak otstupa na polazne položaje.[11] Uopšte ovaj napad bio je nejednovremen i XVI brigada je također otstupila na polazne položaje.

Tokom ovoga dana XIX brigada vodi borbe sa neprijateljskom kolonom od Sokolca, u jačini oko 200 ustaša i Nijemaca, koji su pošli sa 15 kamiona u Rogaticu. Kod Kule bataljoni XIX brigade razbijaju ovu neprijateljsku kolonu, nanoseći neprijatelju gubitke od 20 mrtvih i preko 20 ranjenih (jedan zarobljen); također su uništili 4 kamiona, zaplijenili 1 puškomitraljez i druge spreme. Tokom popodneva grupa neprijateljskih kamiona (oko 30 praznih) vraćaju se od Višegrada u Rogaticu sa jučerašnjom pratnjom. Dočekuju ih dijelovi XVI brigade na Strmcu i tom prilikom nanose im gubitke od 10 mrtvih, 15 ranjenih. Uništen jedan tenk i dva kamiona. Neprijatelj uspijeva da se probije u Rogaticu, a tokom noći produžio je za Sokolac.

Ukupni gubitci tokom ovoga dana, računajući borbe XVI i XIX brigade, kao i borbe kod Rogatice, iznose: *neprijateljski:* 45 mrtvih, 60 ranjenih, jedan zarobljen, uništen 1 tenk i 6 kamiona, zaplijenjen

[11] Prema izvještaju Štaba 20. romanijske NOU brigade od 5. novembra 1944, napad na prednje odbrambene položaje Rogatice, na liniji Lunj — Matovo brdo, otpočeo je 5. novembra u 5 časova. Napad nije uspio, i tom prilikom bataljoni su imali 4 mrtva i 10 ranjenih (vidi Arhiv VII, reg. br. 2-1, k. 1112/A). Na tim položajima su se nalazile 1. i 3. satnija 3. ustaške bojne.

1 puškomitraljez. Sopstveni gubitci: 9 mrtvih i 17 ranjenih, uništen jedan puškomitraljez (minom od bacača). Uništen 1 nepr. brd. top. na kamionu.

6. XI.: Raspored brigada isti, s tim što jedan bataljon XX. brigade dolazi na prostor Gučevo — Zakomo, a cijela XVI brigada postavlja se na prostor Brankovići — Šatorovići. Ovoga dana jedna neprijateljska kolona od oko 60 kamiona prolazi od Sokolca ka Rogatici. Prate je dvije pobočnice ustaša od po 150 vojnika. Sa desnom pobočnicom primaju borbu dijelovi XX brigade kod Kramer Sela, a sa lijevom dijelovi XIX brigade kod Rabra. Poslije tročasovne borbe nepr. pobočnice sa kamionima uspijevaju da se probiju ka Rogatici, ponajviše uslijed slabog sadejstva XIX i XX brigade, kao i radi nedovoljnog broja angažovanih naših snaga u borbi.

Gubitci neprijatelja bili su 15 mrtvih i oko 20 ranjenih. Naši gubitci 4 ranjena (neprijateljski kamioni tokom nastupajuće noći produžili su iz Rogatice za (Višegrad).

Danas kod Kalimanića bacali su nam 4 savezničkа aviona oružje i municiju, exploziv i ostalo (a sinoć 3 aviona). Brigade su snabdjevene sa dovoljnom količinom municije, puškomitraljezima, bacačkom municijom, a naročito explozivom i nagaznim minama.

7, 8, 9, 10 i Raspored divizije: XVI brigada na prostoru Šatorovići — Brankovići.

11. XI.: *Zadatak:* zatvaranje pravca od Višegrada, pritisak na Rogaticu i rušenje druma Rogatica — Višegrad (kao i postavljanje nagaznih mina).

XIX brigada na prostoru Parževići — Smrtići — Šenkovići. Zadatak zatvaranja pravca od Sokolca, rušenje druma Sokolac — Rogatica (postavljanje nagaznih mina).

XX brigada na prostoru Vragolovi — Sočice — Kramer Selo (jedan bataljon Zakomo — Gučevo). Zadatak rušenje i miniranje druma Rogatica — Sokolac i prekidanje svakog saobraćaja na istom. Rušenje i miniranje pruge i ceste od Renovice prema Palama. (Ovaj štab u Kalimanićima). U ovom vremenu nije bilo jačih borbi sa neprijateljem, sem manjih okršaja

sa ustaškim grupama,[12] koje su vršile ispade iz Rogatice i Sokolca protiv dijelova XVI i XIX brigade. Brigade su prema postavljenom zadatku vršile rušenje i miniranje komunikacija.[13] Drum Višegrad — Rogatica — Sokolac miniran na dosta mjesta, a eksplozivom zarušeno i iskopano 5 jama dugih preko 8 metara i dubokih preko 4 metra (na prostoru Strmac — Kovanj — Rudine).

7 novembar proslavljen po svim brigadama, a zajednička proslava obavljena u s. Dolovi. Na proslavi učestvovala po jedna kombinovana četa iz svih brigada i naroda oko 400 duša. Na proslavi govorili: pukovnik Pero Kosorić, p-pukov. Miloš Zekić i drug Grujo Novaković, kao i predstavnici vojno-pozadinskih vlasti, narodnih vlasti, omladine, Birča i Romanije. Kulturno-umjetnička ekipa divizije izvela pred narodom i vojskom priredbu sa dobrim programom. (Uoči dana proslave paljene vatre po brdima).[14]

12. XI. Raspored divizije nepromijenjen.

XVI i XX. brigada vrše napad na Rogaticu, koji je počeo noćas u 24 sata. XVI-ta napada pravcem Seljani — Rogatica, a XX-ta pravcem Lunj — Rogatica.[15] Lunj je ključ odbrane Rogatice. XX-ta likvidira sva spoljna uporišta na svom napadnom pravcu, ali Lunj ne uspijeva da zauzme i pored žestokih napada. XVI-ta također likvidira sva spoljna uporišta na svome napadnom pravcu i dijelom vrši prodor u grad. Pošto Lunj nije likvidiran, obje brigade su prisiljene da se povuku u rasvitak.

Neprijateljski gubitci za vrijeme ove borbe bili su 35 mrtvih i preko 40 ranjenih. Naši gubitci: 6 mrtvih, 10 ranjenih, 3 nestala. Drugih borbi tokom ovoga dana nije bilo.

13. XI.: Raspored divizije nepromijenjen.
(Sinoć je jedan bataljon XVI. brigade otišao prema Međeđi i tokom noći 12/13-og porušio most na Li-

[12] Odnosi se na dijelove 1. bojne 1. ustaškog djelatnog zdruga. Oni su u to vrijeme vršili nasilna izviđanja (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59: bojnu relaciju Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945).

[13] O tome vidi i izvještaj Štaba 27. NOU divizije od 9. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 28-7, k. 1111).

[14] Odnosi se na proslavu 27-godišnjice oktobarske revolucije (vidi dok. br. 69).

[15] Vidi dok. br. 80.

mu.[16] Njemačka straža bila je na suprotnoj strani mosta i naši mineri neopaženo su izvršili svoj posao. Tek poslije toga Nijemci su sa suprotne strane otvorili paklenu vatru iz bacača, mitraljeza i topova. Bataljon se pod zaštitom mraka povukao bez gubitaka). Ovog dana do podne zatišje na svim sektorima. U 14 časova jedna neprijateljska kolona, jačine oko 500 Bjelorusa i Nijemaca, sa oko 30 kamiona, krećući se od Višegrada cestom prema Rogatici, sudarila se sa snagama XVI. brigade kod Strmca pred Rogaticom.[17] Razvila se žestoka borba, koja traje sve do noći, kada snage XVI. brigade uspijevaju da odbace pomenutu kolonu nazad prema Pešurićima.

14—15. XI.: XVI. brigada od jutra do mraka vodi teške dvodnevne borbe. Neprijatelju pristižu od Višegrada jaka pojačanja u pješadiji, dok se motorna vozila parkiraju cestom na prostoru Sjemeć — Pešurići.[18] Jačina neprijatelja koji je razvijen za borbu broji preko 1.000 Nijemaca. Neprijatelj raspolaže sa tri teška i 5 do 6 lakih brzometnih topova. U motorizovanoj koloni ima tenkova tipa »Tigar«, bornih kola, naoružanih sa flakovima. Borbe se vode na prostoru Strmac — Pešurići. Položaji oko ceste kao što su Ravan i M. Tmor prelaze dnevno po nekoliko puta iz ruke u ruku.

Najzad neprijatelj, potpomognut jakom artiljerijskom vatrom i vatrom iz flakova, uspijeva da izvrši prodor prema Rogatici, a jedinice XVI. brigade rokiraju se na prostor Brankovići — Šatorovići.

---

[16] Vidi dok. br. 130.

[17] i [18] Riječ je o prethodnici Borbene grupe »Šojerlen« (»Scheuerlen«). U prethodnici se nalazio ojačani bataljon »Šluterbah« (»Schlutterbach«). On se 11. novembra 1944. probio do Višegrada, gdje se spojio sa 7. SS poljskim dopunskim bataljonom 7. SS divizije »Princ Eugen«. Za njim su, 14. novembra, prešle Drinu kod Višegrada borbene grupe bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (ove grupe su 15. novembra dostigle Sjemeć). U borbama koje su potom vođene na komunikaciji Višegrad — Rogatica — Sarajevo, prednji dijelovi Borbene grupe »Šojerlen« uspjeli su 22. novembra da dostignu Sarajevo, gdje je ova borbena grupa 4. decembra 1944. rasformirana. Opširnije o tome vidi dok. br. 91, 104 i 130; Arhiv VII, ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F« — dio dnevnika za 12, 13, 17, 18, 21. i 22. novembar i 6. decembar 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 321—328, 342—349, 362—377 i 465—467), dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 12, 15, 16, 18, 21. i 22. novembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 931—934, 970—972, 984—986, 1012—1015, 1046—1049 i 1063—1066).

U ovim trodnevnim borbama ukupni neprijateljski gubitci bili su: oko 250 (oko 100 mrtvih i 150 ranjenih), uništeno 15 kamiona, a oštećeno oko 10 tenkova, bornih kola i drugih vozila. Zaplijenjena 2 puškomitraljeza, preko 20 pušaka i druge spreme. Uništena jedna radio-stanica. Zarobljeno 5 bjelogardejaca. Gubitci XVI. brigade: 6 mrtvih, 25 ranjenih, 5 nestalih.

Za vrijeme 14 i 15-og, XIX. brigada suzbijala neprijateljske ispade iz Sokolca, koji su u dva maha pokušali da se probiju ka Rogatici. Pri ovim ispadima ustaše su pretrpile gubitke od oko 30 mrtvih i ranjenih. Zaplijenjen im je materijal, kojim su htjeli da oprave cestu.[19] XX. brigada vršila je preko Kovnja i Lunja pritisak na Rogaticu u cilju olakšanja XVI-oj brigadi.

Z A K L J U Č A K :

1.) Gubitci:

a) Neprijateljski: 311 mrtvih, 432 ranjena, 6 zarobljenih, ukupno izbačeno iz stroja 749 nepr. vojnika i oficira. Uništen 21 kamion, 1 tenk, 1 brdski top, 1 radio-stanica, oštećeno 10 motornih vozila (tenkovi — kamioni), zaplijenjena 3 puškomitraljeza, oko 50 pušaka, preko 10.000 puščanih metaka i druge ratne spreme. (Zaplijenjene puške i municija ne vide se kroz oper. izvještaj, ali se taj broj računa kao minimum od sabranih pušaka nađenih kod mrtvih neprijateljskih vojnika. Isto tako i municija, koja je u pojedinim borbama zaplijenjivana u manjim količinama, ali nije prikazano kroz izvještaj).

b) Sopstveni gubitci: 29 mrtvih, 76 ranjenih, 11 nestalih. Izgubljen 1 puškomitraljez (uništen nepr. mino-bacačem), i oko 10 pušaka. (Ukupno izbačeno iz stroja 116 drugova).

Iz XX-te brigade dezertiralo 30 mobilisanih (bivši borci četnika Miće Stanišića) sa dva p. mitraljeza — zbrojovke, iz XVI-te brigade dezertiralo 20 novomobilisanih od Goražda, sa jednim p. mitraljezom.

---

[19] O tome vidi dok. br. 130 i u bojnoj relaciji Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59) tekst koji se odnosi na 14. novembar 1944. godine.

2). Vojno-politički rad redovno se odvijao po brigadama u vremenu kada borbe nisu vođene. Sa štabovima brigada održan sastanak 10. XI. i pored ostalog naročito naglašeno da se u borbi treba svestranije zalagati ne žaleći napora, truda i žrtava, jer će se žrtve iskupiti.

3.) Upotreba bacača i protivkolskih pušaka kod svih brigada koristi se u punoj mjeri. Bacači i protivkolske puške su naročito kod XVI-te brigade došle do izražaja u trodnevnim borbama pred Rogaticom (Strmac — Pešurići).

4.) Moral i borbenost brigada na visini, premda su uslovi pod kojima divizija vodi borbu dosta teški, uzimajući u obzir problem ishrane, odjeće a naročito obuće.[20]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, p.pukovnik: **Z. Škerović**

načelnik, major:

Komandant, p-pukovnik: **Mil. Zekić**

M. P.

[20] Potpunije o borbenom moralu jedinica 27. NOU divizije vidi izvještaj političkog komesara ove divizije od 8. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 17-13, k. 1111).

BR. 91

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 16. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA NA KOMUNIKACIJI VIŠEGRAD — SARAJEVO[1]

ŠTAB
XXVII UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Broj: sl.
Dne 16. XI. 1944
u 12 časova

ZAPOVIJEST
(sekcija Višegrad — Sarajevo 1 : 100.000)

1) *Situacija:* Jače neprijateljske snage otpočele su sa prodorom od Višegrada ka Rogatici, odnosno Sarajevu. Sastav ovih prednjih neprijateljskih odelenja su bjelogardejci pomiješani sa Nijemcima.[2] Neprijateljska motorizacija sastavljena isključivo od kamiona, jer u Višegradu nema mosta preko Drine, nego motorne skele, pa prema tome ne mogu da prebacuju tenkove.[3] Ovi podaci su dobijeni od zarobljenika.

Naša XVI brigada vodila je tri dana teške i uporne borbe sa neprijateljskom prethodnicom na prostoru Vranj — Pešurići. Ne žaleći truda i napora borci i rukovodioci XVI Muslimanske brigade, po kiši i snijegu, vršeći snažne kontranapade razvijali su trodnevnu bitku sa neprijateljem i nanijeli mu gubitke od preko 130 izbačenih iz stroja, uništivši 15 do 18 ka-

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26-6, k. 1111.

[2] Odnosi se na Borbenu grupu »Šojerlen«. U njenom sastavu su se nalazili: jedan policijski puk (tri bataljona), 639. puk za osiguranje »Eberlajn« — »Eberlein« (2 njemačka i 1 bataljon Sjevernokavkazaca), Vazduhoplovni puk »Bemer« — »Böhmer« (3 bataljona), dva željeznička bataljona, četiri bataljona bjelogardijaca (dijelovi 3, 4. i 5. puka Ruskog zaštitnog korpusa) i dvije protivavionske baterije. Grupa je rasformirana 4. decembra 1944. u Sarajevu, pa je veći dio jedinica iz nje prebačen prema Travniku. Opširnije o tome vidi dok. br. 90 i 104; Arhiv VII, reg. br. 12-1, k. 2 (Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 83 (izvještaj Grupe armija »F« od 4. decembra 1944), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 155, 166 i 410 (izvještaje Grupe armija »F« od 11, 12. i 28. decembra 1944), reg. br 1-5, k. 6 (ratni dnevnik majora Bema), reg. br. 3-3, k. 462/A (izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 13. marta 1945. o saslušanju ratnih zarobljenika); Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 56, 57, 58, 59 i 60.

[3] Most na Drini kod Višegrada porušen je 19. oktobra 1944 (vidi dok. br. 49). Skela je postavljena 6. novembra (vidi dok. br. 69).

miona, ne računajući u ovaj broj uništene ili oštećene kamione od nagaznih mina. U ovim borbama do punog izražaja došlo je i naše protivkolsko oruđe. (Gubici Muslimanske brigade takođe su osjetni).[4]

Usled jakih pojačanja koja pristižu neprijatelju od Višegrada i usled teške artiljerijske vatre, XVI brigada se povukla na prostor Brankovići — Osovo radi momentalnog sređivanja i odmora.

Sada neprijatelj vrši opravku ceste na prostoru Semeć — Strmac, dok je dijelom pješadije izvršio prodor do Rogatice.

2) *Podaci o neprijatelju:* Jačina neprijatelja koji nadire iz Višegrada još nije utvrđena usled stalnog pridolaska pojačanja, ali se pretpostavlja da se radi o probijanju jačih neprijateljskih snaga koje su iz sastava onih njemačkih opkoljenih divizija sa prostora Sandžaka i jugozapadne Srbije.[5]

Nepr. uporišta u Rogatici, Sokocu, Palama i dr. kao i ranije.[6]

3)*Naš zadatak je* da, hvatajući neprijatelja u procijep na komunikaciji Višegrad — Sarajevo, odnosno Rogatica — Sokolac, uništavamo njegove kolone u povlačenju, i da ga neprekidno i uporno razvijamo za borbu, usporavajući mu probijanje, kako bi na taj način omogućili uspješno izvođenje strateškog plana naše vrhovne komande. (Ne treba izgubiti iz vida da jedinice naše NOV u sadejstvu sa bratskom Crvenom armijom stalno vrše široke obuhvate i da je totalno uništenje njemačkih divizija na Balkanu i u Jugoslaviji neminovno).

U tom cilju naše jedinice neka ne žale ni žrtava ni truda ni napora. Štabovi brigada razvijajući samoinicijativu učiniće sve da se što više uništi neprijateljskih kolona i kamiona na pravcima koje siječe naša divizija.

Treba imati na umu da su ovo veliki dani pred neposredno oslobođenje naše domovine, kada sve jedinice naše NOV zajedno sa bratskom Crvenom armijom izvode slavne bitke i zadaju poslednje odlučujuće udarce okupatoru i izrodima naroda. Naša divizija u ovim velikim danima neka se pokaže dostojna imena divizije slavne Titove armije.

N A R E Đ U J E M O :

1) *XVI Muslimanska brigada:* Postavlja se sa dva bataljona na prostor Zakomo — Šatorovići (položaji na liniji Gučevo

[4] Opširnije o tim borbama i gubicima 16. muslimanske NOU brigade vidi dok. br. 90.

[5] Odnosi se na dijelove Grupe armija »E« (vidi dok. br. 83, objašnjenje 10).

[6] Vidi dok. br. 21, 112; Arhiv VII, reg. br. 17-13, k. 1111: izvještaj Obavještajnog centra 27. NOU divizije od 8. novembra 1944. godne.

— Goletica), a sa ostalim snagama na prostor Oškoplje — Dumanjići, smještajući se u zaseocima koji nisu popaljeni (u duhu naše ranije zapovijesti). Zadatak momentalno sređivanje i odmor, a bataljoni sa linije Gučevo — Goletica stalno drže kontakt sa neprijateljem i vrše pritisak na komunikaciju Višegrad — Sokolac (kod Kovanja i Strmca). Poslije izvjesnog odmora i sređivanja ova brigada će se sa glavninom orijentisati u leđa neprijatelju, koji će se vjerovatno probijati dalje od Rogatice ka Sokocu, odnosno Sarajevu.

2) *XIX birč. brigada:* Postavljena na prostoru Pariževići — Šenkovići — Smrtići energično dejstvuje na komunikaciju Sokolac — Rogatica sa sjeverne strane; zadatak: Uništavanje neprijateljskih kolona koje će se probijati pomenutim drumom, sadejstvujući u punom izrazu sa XX brigadom, kao i sa XVI-tom brigadom.

3) *XX rom. brigada:* Postavljena na prostoru Vragolovi — Kovanj — Kramer Selo, energično dejstvuje na komunikaciju Rogatica — Sokolac sa njene južne strane. Zadatak: kao i XIX brigada.[7]

4) *Opšte napomene:*

a) Ovaj štab nalaziće se u Kalimanićima.

b) Sadejstvo, naročito između XIX i XX brigade, treba da dođe do punog izraza. Ovo podvlačimo. Na taj način uhvatićemo neprijatelja u procijep negdje na prostoru Kovanj — Rudine — Stjenice — Rabar i možemo postići krupne uspjehe u uništavanju neprijateljskih kolona i kamiona. (Potsjećamo da se ne ponovi ranija naša greška kada se neprijatelj probijao od Sokoca u Rogaticu). Sadejstvo između XVI-te i XIX-te brigade naročito da dođe do izražaja na prostoru Gučevo — Kovanj.

---

[7] Jedinice 27. NOU divizije su vodile uporne i teške četvorodnevne borbe (od 17. do 20. novembra 1944) na pravcu Višegrad — Rogatica — Sokolac, pri čemu su pojedini položaji više puta u jednom danu prelazili iz ruke u ruku. Neprijatelj je ipak uspio 20. novembra oko 16 časova da izvrši proboj položaja kod Rabra i Han-Stijenica i da se spoji sa snagama koje su mu bile upućene iz Sokolca (jedan SS odred iz Sarajeva i dijelovi 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga). U tim borbama neprijatelj je pretrpio znatne gubitke, a jedinice 27. NOU divizije imale 14 mrtvih, 34 ranjena i 5 nestalih (vidi Arhiv VII, reg. br. 33-7, k. 1111: izvještaj Štaba 27. NOU divizije od 1. decembra 1944). U napadu na neprijateljsku kolonu učestvovala je, 20. novembra, i savezničkа avijacija (vidi dok. br. 130).

Iscrpene dugim i napornim borbama, a bez dovoljno municije brigade 27. NOU divizije su bile odbačene od ceste, ali su nastavile borbe protiv bočnih obezbjeđenja neprijatelja. O tome vidi dok. br. 90, 101, 104 i 130; Arhiv VII, reg. br. 33-6, k. 1111: zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 20. novembra 1944. godine.

c) Sve teške ranjenike (nosila), kao i ranjenike kojima bude trebala hirurška intervencija, hitno slati u Kalimaniće.

d) Protivkolska oruđa da dođu do potpunog izražaja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar —	načelnik —	Komandant —
p. pukovnik,	major,	p. pukovnik,
Škerović	**V. Ilić**	**Mil. Zekić**

Dostavljeno štabovima
XVI, XIX i XX brigade.

BR. 92

NAREDBA ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 16. NOVEMBRA 1944. O RASFORMIRANJU JUŽNOHERCEGOVAČKE OPERATIVNE GRUPE[1]

N A R E D B A Pov. BR: 954
ŠTABA XXIX UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE
od 16. nov. 1944. g.

I

Po ukazanoj potrebi službe a u saglasnosti sa višim pretpostavljenim štabovima pod današnjim danom

r a s f o r m i r a s e

Južno-hercegovačka operativna NOU Grupa[2]

II

U vezi rasformiranja Južno-hercegovačke operativne NOU Grupe postupak će biti slijedeći:

1. — XIII i XIV Hercegovačka NOU brigada biće pod neposrednom komandom ovoga štaba i podnosiće redovno svoje izvještaje štabu divizije kao što to čine ostale brigade.

2. — Štab Južno-hercegovačke operativne NOU grupe, kuriri Grupe, zaštitna četa i cjelokupno osoblje oko štaba Grupe spakovaće sve svoje stvari i u toku sjutrašnjeg dana doći će

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 13-2, k. 1153/I.

[2] Ta grupa je formirana po naređenju Štaba 29. NOU divizije od 9. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 52).

u Trebinje i javiće se ovome štabu radi daljeg rasporeda. Komandant Grupe i politički komesar po izvršenju svoga specijalnog zadatka javiće se ovome štabu, radi daljeg rasporeda.

3. — Sva prevozna sredstva Grupe (automobili, motorcikli itd.) preseliće se u Trebinje. Prevozna sredstva treba da dovuku što više nafte i ostalog pogonskog materijala.

4. — Radio-telegrafista sa stanicom, šifrantom i telefonsko-telegrafskim vodom da se odmah prebaci u sastav XIII Hercegovačke NOU brigade i tamo će do daljega naređenja vršiti svoju službu.

Štab Južno-hercegovačke operativne NOU Grupe poslaće svoju šifru štabu XIII Hercegovačke NOU brigade i ona će do daljega naređenja koristiti pozivni znak i šifru Grupe. Napomenuti XIII Hercegovačkoj NOU brigadi da vješto koristi šifru i radio-stanicu.

III

Po ukazanoj potrebi službe a na osnovu naše nadležnosti

p o s t a v l j a m o :

1. — Za v. d. načelnika X Hercegovačke NOU brigade druga *Tičinovića Hrvoja*, do sada na službi u XII Hercegovačkoj NOU brigadi;

2. — Za v. d. načelnika štaba XI Hercegovačke NOU brigade druga *Benića Aleksu*, do sada na službi u XIII Hercegovačkoj NOU brigadi.

3. — Za načelnika štaba XIII Hercegovačke NOU brigade poručnika druga *Balalića Smajila*, dosadašjeg načelnika štaba XI Hercegovačke NOU brigade;

4. — Za intendanta X Hercegovačke NOU brigade potporučnika druga *Katalinića Branka*, dosadašnjeg intendanta Bolnice XXIX U divizije NOVJ;

5. — Za intendanta Bolnice XXIX U divizije NOVJ potporučnika druga *Dizdara Šemsudina*, do sada na službi u istoj jedinici;

6. — Za pomoćnika političkog komesara 1. bataljona XI Hercegovačke NOU brigade druga *Gavrilovića Anđelka*, dosadašnjeg pomoćnika politkoma čete u 2. bataljonu iste brigade;

M. P.

(prvi nastavak naredbe Broj: 954)[3]

7. — Za Šefa Ob-centra X Hercegovačke NOU brigade potporučnika druga *Vukasovića Milana*, dosadašnjeg šefa Ob-centra jednog od bataljona XII Hercegovačke NOU brigade;

[3] Tom napomenom je označen prelaz na drugu stranu dokumenta.

Štab XII Hercegovačke NOU brigade preduzeće potrebne mjere da se popuni mjesto šefa Ob-centra u bataljonu gdje je do sada bio potporučnik drug Vukasović Milan, a njega će odmah uputiti na novu dužnost.

IV

Štab XIII Hercegovačke NOU brigade uputiće odmah kapetana druga *Kisića Branislava* u naš štab radi dobivanja nove dužnosti.

V

Ovu naredbu pročitati pred strojem svima borcima naše divizije.

Naredba stupa odmah na snagu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,	Načelnik štaba,	Komandant,
potpukovnik	potpukovnik	General-major
Vojo Kovačević	**Drago Đukanović**	**Vlado Šegrt**

M. P.

DOSTAVLJENO:
— Štabovima X, XI, XII, XIII i
XIV Hercegovačke NOU brigade;
— Vojnoj Oblasti XXIX U Divizije NOVJ;
— Štabu Art. diviziona XXIX U Divizije NOVJ;
— Štabu Zaštitnog bataljona XXIX U div. NOVJ;
— Upravi Bolnice XXIX U divizije NOVJ;

ŠTAB XIV. HER. OML. N.O.U. BRIGADE
Pov. broj 111
19 - XI. 1944 g.
Selaković

Raspisano bataljonima

[1]Pov. broj 111
Naredba o rasformiranju
Juž. Herc. Grupe.

a. a.
Za štab
k-dant kapetan
R. Šakotić

[1] Sljedeći tekst je u originalu dopisan zelenim mastilom.

BR. 93

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. MAJEVIČKE BRIGADE OD 16. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA SEKTORU ZVORNIKA[1]

ŠTAB
17 MAJEVIČKE NOU BRIGADE
16 XI 1944

ŠTABU XXXVIII NOU DIVIZIJE

Dostavljamo vam 15-dnevni izvještaj o borbama, akcijama i radu ove brigade od 1 XI do 16 XI o.g.:

1 XI 1944 g. brigada se nalazila na liniji Krš — Spasojevica, Perunika — Lom — Klek sa zadatkom zatvaranja i sprečavanja neprijatelja od pravca Zvornika prema **Tuzli** kao i razbijanja četnika i zelenog kadra na ovoj prostoriji kao i okolini. Ovoga dana dezertirala su četiri borca koji su mobilisani iz Begutova Sela i Ugljevika prije mjesec dana.

2 XI 1944 g. Brigada se nalazila na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Po bataljonima vojnički rađena je stražarska služba. Poslije podne dijeljena je sprema koja je dobivena iz divizije.[2]

3 XI 1944 g. Brigada se nalazila na istoj prostoriji s time što je jedan bataljon sa brigadnom bolnicom i intendanturom pomjerio se u selo Hajvaze, koje je i obezbjeđivao. Dobiveno je 182 vojnika SS-ovaca od divizije koji su po bataljonima podijeljeni.[3]

4 XI 1944 g. Brigada se nalazi na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Rad po bataljonima, upoznavanje novih boraca SS-ovaca sa vojničkim životom u brigadi.[4] Na veče u 22 časa napadnuto je sa dva bataljona uporište Suljin-Tomin Han,[5] koje je branilo 200—250 Švaba naoružanih sa dva topa, dvoja

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12-1, k. 1259.

[2] Odnosi se na podjelu materijala primljenog od saveznika. Štab 38. NOU divizije uputio je 1. i 6. novembra dio materijala preko Živinica za Rakino Brdo, gdje je 17. majevička brigada trebalo da organizuje prijem. Bliže o tome vidi dok. br. 88; Arhiv VII, reg. br. 5/53-7, 5/54-7 i 5/57-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije.

[3] Tako su nazivani pripadnici 13. SS divizije »Handžar« koji su se predali 18. hrvatskoj NOU brigadi (vidi dok. br. 86).

[4] O tome vidi i izvještaj političkog komesara 38. NOU divizije od 18. novembra 1944. političkom komesaru 3. korpusa NOVJ (Arhiv VII, reg. br. 37-7, k. 408/A).

[5] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

borna kola i jednim bacačem.[6] Ovaj napad nije uspio. Razlog je tome što je neprijatelj dobro utvrđen, a potpomagalo ga je njegovo teško oružje kao i borna kola koja su se kretala ispred i između rovova, a pored toga bila je i vidna noć koja je onemogućila blizu privlačenje neprijatelju. Naši gubici u ovoj akciji su dva mrtva i dva ranjena druga. Neprijateljski gubici po našoj procjeni: 6 mrtvih, 9 ranjenih. Ovi bataljoni povukli su se na svoje polazne položaje.

5 XI 1944 g. Brigada se nalazila na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Vojnički rad po bataljonima čišćenje i opis pušaka i puškomitraljeza.

6 XI 1944 g. Brigada se nalazi na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Srušena su dva mosta na cesti Zvornik — Tuzla. Vojnički rad po bataljonima, do podne pozdravljanje sa oružjem i bez oružja. Posle podne priprema za proslavu 27-godišnjice Velike Oktobarske socijalističke revolucije.

7 XI 1944 g. Brigada je proslavljala 27-godišjicu Oktobarske revolucije sa potrebnim okolnim obezbjeđenjem. Po bataljonima održana je smotra, a poslije toga nastalo je veselje.

8 XI 1944 g. Brigada se nalazila na istim položajima sa istim zadatkom. Nije bilo nikakvih promjena. Dijeljena je sprema koja je dobivena iz divizije. Između 8 i 9 XI og. vršila je akciju na četnike u Baljkovici, gdje je uhvaćeno pet četnika, zatim rušenje ćuprije na cesti Zvornik — Priboj i polagane nagazne mine na istoj cesti. Jedno odjeljenje sa minerskim odjeljenjem također su polagali mine na cesti Zvornik — Tuzla. Po izvršenom zadatku brigada se povratila na svoje polazne položaje.

9 XI 1944 g. Brigada se nalazila na istoj prostoriji sa istim zadatkom. U 11 časova neprijatelj je napao od Zvornika, Tomina i Suljina Hana u pravcu naših položaja.[7] Jačina neprijatelja 7—800 naoružanih sa dva brdska topa, tri bacača kao i potpomognut sa dva tenka. Neprijatelj je nastupao prema našim položajima sa četiri pravca preko Snagova i Kosovače, sa cestom, preko Stana na Guštere, a sa jačom kolonom od Suljina Hana preko Grbavaca, Križevića na Orlovac i Potočane, gdje je uspio zbaciti izviđačku četu koja je držala taj

[6] Branili su ga dijelovi Južne grupe njemačke 1. brdske divizije. Opširnije o tome vidi dok. br. 86; Arhiv VII, izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 18. novembra 1944 (reg. br. 35-3, k. 1258) i njegov operacijski dnevnik (reg. br. 54 23-5, k. 1258), dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 1. i 2. novembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 773—775 i 784—786).

[7] Vidi ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 9. novembar (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 306—309).

položaj i s time su bili ugroženi svi položaji naših bataljona, a i tenkovi su prodrli do Marijanova brda. Borba je vođena 3—4 sata, gdje smo bili primorani da napustimo položaje i povučemo se preko ceste Zvornik — Tuzla na liniju Kusonje — Rudnik — Matkovac — Osmaci. Jedan bataljon u pravcu Brezika i Pandurice. U ovoj borbi neprijatelj je imao 35 mrtvih i više od 40 ranjenih. Naši gubici u ljudstvu 12 mrtvih, 18 ranjenih, 20 izgubljenih. Izgubljeno od oružja jedan top protukolac, tri bacača, tri protutenkovske puške, 40 rezervnih engleskih pušaka, radio stanica i brigadna arhiva. 1., 3., i 4. bataljon izgubili su svoje komore. Gubljenje komora došlo je zbog toga što su intendanti bataljona sa kojima je bio pomoćnik politkomesara brigade zaglavili u potok između Marijanova brda i Perunike, gdje su se po tim potocima vrzmali više od jednog sahata, a zatim se povratili u obratnom pravcu prema Orlovcu, dotle je neprijatelj bio presjekao put kojim su se trebali da prebace za Osmake.[8]

10 XI 1944 g. Brigada se nalazila na liniji Kusonje—Rudnik—Matkovac—Osmaci, sa zadatkom dubinskog izviđanja u pravcu Zvornika kontrolišući cestu Zvornik—Tuzla. Bataljoni su se preko dana sređivali. Polagane su mine na cesti Zvornik — Tuzla.

11 XI 1944 g. Brigada se nalazila na istim položajima sa istim zadatkom. Čitav dan sproveden je u snabdijevanju bosih drugova, tj. po bataljonima su pravljeni opanci.

12 XI 1944 g. Brigada se pomjerila sa linije Kusonje—Matkovac—Osmaci na liniju Baljkovica—Potočani—Muslimanski Nezuk—Međeđa sa zadatkom razgonjenja četnika i zelenog kadra na ovoj prostoriji i ofanzivnog djelovanja na komunikaciju Zvornik — Bijeljina. U toku ovog dana uhvaćeno je 5 SS-ovaca sa oružjem, od kojih se tri dobrovoljno javilo u našu vojsku, a dva su starija puštena kući. Održan je sastanak štabova bataljona sa štabom brigade na kojem je prisustvovao komesar divizije. Na ovom sastanku pretresano je stanje po bataljonima, zatim akcije i davani zadaci.[9]

13 XI 1944 g. Brigada se nalazila na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Rad po bataljonima: Opis pušaka, puškomitraljeza i upotreba istih. Politički rad: »Šta je AVNOJ?«[10]

---

[8] O tome vidi dok. br. 130 i 166; Arhiv VII, reg. br. 35-3: izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 18. novembra 1944. godine.

[9] Vidi Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 1258 (izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 18. novembra 1944) i reg. br. 37-7, k. 408/A (izvještaj političkog komesara 38. NOU divizije od 18. novembra 1944).

[10] Takav je bio naziv teme o Antifašističkom vijeću narodnog oslobođenja Jugoslavije.

Održan je sastanak sa čitavim vojnim i političkim kadrom 3. bataljona.

14 XI 1944 g. Brigada se nalazila na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Vojnički rad po bataljonima: Opis puškomitraljeza i bombi i upotreba istih.

15 XI 1944 g. Brigada je sa formiranim grupama iz dvaju bataljona i izviđačkom četom išla u progonjenje i hvatanje zelenog kadra i četnika na prostoriji Vitinice. Uhvaćeno je 5 SS-ovaca i 5 zelenokadrovaca, svi sa oružjem. Od zarobljenih deset SS-ovaca i zelenog kadra 5 se javilo u našu vojsku. 1 bataljon ove brigade sa komesarom brigade i načelnikom ekonomskog otsjeka III Korpusa po naređenju štaba divizije krenuo je na specijalni zadatak.[11]

ZAKLJUČAK:

1. Zarobljeno je 19 neprijateljskih vojnika i zaplijenjeno 19 pušaka.

2. Naši gubici su 14 mrtvih, 20 ranjenih, 20 nestalih, 6 dezertiralih. Gubici u oružju su 40 rezervnih pušaka, tri bacača sa 67 mina, jedan top, jedan puškomitraljez, dvije protutenkovske puške sa 50 metaka, jedna radio stanica, 4500 engleskih metaka, 4000 italijanskih metaka i komora 1., 3. i 4. bataljona.

3. Gubici neprijateljski: 41 mrtav i 49 ranjenih.

4. Dezerterstvo je ukupan broj 6.

5. Dobrovoljni priliv je 182 SS-ovca, koje je poslala divizija.

6. Održan sastanak sa štabovima bataljona je jedan, na kojem je prisustvovao komesar divizije po pitanju stanja u bataljonima, pretres prošlih akcija i borbe i davati zadaci.

7. Rad jedinica u slobodnom vremenu: vojnički, politički i kulturno prosvjetni rad.

8. Vojnički život u bataljonu ne zadovoljava, ali se osjeća da se u poslednje vrijeme popravlja.

9. Moral srednji, disciplina logorska i marševska dobra, dok je borbena podbacila. Borbenost brigade sa četnicima i zelenim kadrom je dobra, dok je sa Nijemcima podbacila.

10. Kulturno prosvjetni rad prilično živ.

---

[11] Odnosi se na prijem 5000 pari cipela iz 6. baze Ekonomskog odsjeka VŠ NOV i POJ u Šapcu. Bliže o toj bazi, prijemu obuće i odašiljanju 1. bataljona vidi dok. br. 130; Arhiv VII. reg. br. 5/61-7. k. 1258: depešu Štaba 38. NOU divizije od 13. novembra 1944. godine.

11. Ishrana za poslednjih 15 dana dobra i redovna.

12. Odjeća dosta slaba, obuća vrlo slaba tako da ima 300—350 vojnika u vrcama i u slabim opancima.

13. Odnos vojske prema narodu je pravilan. Nije bilo nikakvih izgreda.

14. Odnos naroda prema vojsci na terenu na kojem smo se nalazili je pasivan.

15. Odnos drugova i drugarica je pravilan.

16. Situacija na terenu: Zvornik i sva komunikacija do Bijeljine duž Drine nalazi se njemačka Wehrmacht divizija.[12] Na sjeveroistočnom dijelu Majevice nalazi se četnički korpus zloglasnog Leke.[13] Moral ovih četnika je dosta slab. Među ovim četnicima nalazi se nekoliko Nedićevih oficira kao i 100—150 Nedićevih vojnika.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POMOĆNIK KOMESARA
kapetan

KOMANDANT
major
Petar[14]

[12] Riječ je o njemačkoj 1. brdskoj diviziji.

[13] Odnosi se na Majevički četnički korpus. Njegov komandant je bio Stevan Damjanović Leka.

[14] Borojević

BR. 94

IZVJEŠTAJ TUZLANSKOG NOP ODREDA OD 16. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA PROSTORU DOBOŠNICA — PURAČIĆ — LUKAVAC[1]

Š T A B
TUZLANSKOG N. O. P. ODREDA
Br. .....
16. novembra 1944

I Z V J E Š T A J

o radu Tuzlanskog NOP odreda za vrijeme od 1.XI. do 15.XI.1944.

1. XI. 1944. g. Izdato naređenje Štabu I. bataljona da izvrši akciju u s. Dobošnici i s. Gnojnici po specijalnom zadatku i poruši cestu između želj. stanice Puračić—Dobošnica. U toku dana mobilisano 15 boraca. Vojni i politički rad prema rasporedu rada.

2. XI. 1944. g. U toku dana mobilisana dva borca. Vojni i politički rad prema rasporedu rada.

3. XI. 1944. g. U toku dana III. bataljon unišao u sastav odreda.[2] Vojni i politički rad prema rasporedu rada.

4. XI. 1944. g. U 4,00 sata odred sa I., II., III. bataljonom izvršio je napad u cilju likvidacije zelenokadrovskih uporišta Prokosović—Bikočje—Modrac—Puračić—Devetak. Do 7,00 sati likvidirana su sva zelenokadrovska uporišta sem Devetaka. U 7,00 sati I. i II. bataljon krenuli su za likvidaciju Devetaka, u kojoj je uspjelo uz cijenu manjih žrtava zauzeti zaseoke: Kovačevići, Salkići, Glibani i Osmići. Dok su zadavani poslednji udarci zelenokadrovskim bandama, iznenada je stigla pomoć od strane četnika tim zelenokadrovskim bandama u jačini od 200—300 ljudi. Pod pritiskom nadmoćnijeg neprijatelja kako u ljudstvu tako i u automatskom oružju, a najviše radi nedostatka municije kod naših boraca, bataljoni su se morali povući na stare položaje. U borbi što se vidjelo ubijena su 2 zelenokadrovca i 2 četnika. Zarobljen je 1 zelenokadrovac,

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16/2-5, k. 1627. Izvještaj Štabu 3. korpusa je dostavljen sa propratnim aktom br. 34 (vidi Arhiv VII, reg. br. 16/1-5, k. 1627).

[2] Prema izvještaju Štaba Tuzlanskog NOP odreda od 31. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 11-5, k. 1627) 3. bataljon je tada izvršio pokret prema Kiseljaku.

13 pušaka i oko 160 metaka. Vjeruje se da je neprijatelj imao mnogo veće gubitke. U borbi su 4 druga ranjena i odmah upućena u bolnicu u Tuzlu, i to drug Paočić Šahbaz, Tulumanović Šaban, Kurtić Zaim i Osmić Mušan, svi iz I. bataljona. Nestao je drug Čamdžić Rifat iz I. bataljona i drug Delić Edhem iz III. bataljona. Moral boraca u borbi bio je na priličnoj visini.

5. XI. 1944. g. Izdato naređenje III. bataljonu da izvrši pokret na prostoriju s. Dobošnice. Drug Todor Jovanović, polkomesar odreda, održao sastanak sa II. bataljonom. Vojni i politički rad po rasporedu rada.

6. XI. 1944. g. Izdato naređenje pratećoj četi da izvrši rušenje pruge i ceste između želj. stanice Puračić i Dobošnica. Vojni i politički rad po rasporedu rada.

7. XI. 1944. g. Izvršena proslava Oktobarske revolucije i smotra povodom petnaestodnevnog takmičenja jedinica ovoga odreda. O značaju Oktobarske revolucije govorio je drug Todor Jovanović, polkomesar odreda, o ulozi narodno-oslobodilačke vojske u narodno-oslobodilačkoj borbi u vezi sa Oktobarskom revolucijom govorio je drug Mehmedalija Hukić, kapetan, komandant odreda. Objavljeni su sveukupni rezultati koje je postigao odred u novembarskom sedmodnevnom takmičenju. Poslije toga izvršena su natjecanja između boraca u gađanju, rasklapanju i sklapanju puškomitraljeza i trčanju pod ratnom spremom. Po izvršenom takmičenju nastavljeno veselje i igranka. Prateća četa dala osiguranje u tur.[3] Lukavcu i na mostu prema s. Modracu.

8. XI. 1944. g. Izdato naređenje I. bataljonu da izvrši dublje izviđanje u pravcu Miričine i Gnojnice. III. bataljon zaposjeo položaje I. bataljona sa istim zadatkom. Vojni i politički rad prema rasporedu rada.

9. XI. 1944. g. U toku noći 8/9 II. bataljon i prateća četa izvršili postavljanje nagaznih mina na cesti i pruzi između želj. stanice Puračić i Dobošnica. I. bataljon se smjestio kod crkve u fab. Lukavac i služi kao rezerva odreda. Komesar odreda drug Todor Jovanović održao sastanak sa komesarima bataljona. Održan sastanak op.[4] dijela Štaba odreda sa op. dijelovima štabova bataljona. Vojni i politički rad po rasporedu rada.

10. XI. 1944. g. Komandant Korpusa general major drug Popović i komesar Korpusa pukovnik drug Olbina održali sastanak

[3] Umjesto tur. (turskom), trebalo bi da piše: musl. (muslimanskom).
[4] operativnog

sa operat. dijelom Štaba odreda. Vojni i politički rad po rasporedu rada.

11. XI. 1944. g. III. bataljon izvršio pokret na prostoriju s. Baković. Vojni i politički rad po rasporedu rada. II. bataljon održao priredbu koja je prilično uspjela.

12. XI. 1944. g. U toku dana odred ostaje na dosadašnjim položajima. Vojni i politički rad po rasporedu rada.

13. XI. 1944. g. U toku dana odred ostaje na dosadašnjim položajima. Vojni i politički rad po rasporedu rada.

14. XI. 1944. g. U toku dana odred ostaje na dosadašnjim položajima. Vojni i politički rad po rasporedu rada.

15. XI. 1944. g. I. bataljon zaposjeo prostoriju fab. Lukavac.

II. bataljon izvršio pokret na prostoriju s. Šikulje i Prline, gdje je zaposjeo i kotu 346.

III. bataljon izvršio pokret na prostoriju Plane—Rapače, gdje će se zadržati u toku dana i noći. 16. XI. 1944. g. ima izvršiti pokret na prostoriju s. Tisovac, gdje će ostati u toku dana i noći. 17. XI. 1944. g. ima izvršiti pokret na prostoriju s. Čanići, gdje će ostati u toku dana i noći. 18. XI. 1944. g. ima izvršiti pokret na prostoriju Dvor, zaseok u Musl. Bistracu, gdje će se smjestiti i unići u sastav odreda.

Vojni i politički rad po rasporedu rada.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar,
T.[5] Jovanović

M.P.

Komandant kapetan,
Hukić[6]

[5] Todor
[6] Mehmedalija

BR. 95

NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 17. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 6. KRAJIŠKE BRIGADE ZA RUŠENJE KOMUNIKACIJE LAŠVA — HAN-KUMPANIJA — TRAVNIK[1]

Š T A B
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J.
Pov. Br. 698/44
Dne 17-XI-1944. g.

Rušenje i miniranje
mostova.

ŠTABU VI KNOU BRIGADE

Da bi se cesta i pruga, koje od Lašve preko Han Kumpanije izlaze k Travniku, u cjelosti onesposobile za upotrebu, Štab VI Brigade odmah će preduzeti slijedeće mjere.

Mostove preko Lašve (kota 397), gde cesta i pruga prelaze Lašvu u cjelosti porušiti. Ovi mostovi su rušeni, ali tako, da se uz malo truda i materijala mogu lako popraviti. Iz ovog razloga treba potporne stubove minirati, tako da se ni jedan potporni stub ne može iskoristiti. Patosnice i ostalu građu treba odvući i iskoristiti za loženje ili na mjestu spaliti.

Od ovih mostova pa prema Lašvi treba na cesti i pruzi sve manje mostove kojih ima 4 do 5 sve porušiti, a građu spaliti. Veliki most kojim prelazi pruga preko Lašve u Šafradinima, za 1 kilometar istočno od kote 389 treba takođe u cjelosti porušiti.

Most u Divjaku treba pripremiti za miniranje. Jedno odelenje vaše minerske grupe mora biti uvijek spremno da u slučaju potrebe ovaj most odmah diže u zrak. Pripreme za miniranje izvršiti odmah, tako da se u slučaju potrebe može rušenje izvršiti za najkraće vrijeme. Ovo odeljenje zadužiti da pripremi za miniranje i most kod Crkve u Vitezu.

Ovo naređenje dostavlja se štabu te Brigade, s tim da se po istom odmah postupi, tj. sve mostove od Viteza do Lašve

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16-3, k. 768.

na cesti i pruzi odmah porušiti, a građu spaliti. Mostove u Divjaku i Vitezu pripremiti za miniranje, kako je to gore navedeno.[2]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar ppukovnik, M.P. Komandant pukovnik, **Petar**

BR. 96

ZAPOVIJEST ŠTABA 10. NOU DIVIZIJE OD 17. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 7. KRAJIŠKE BRIGADE I ARTILJERIJSKOG DIVIZIONA ZA NAPAD NA ČETNIKE U SELU KRALUPIMA[1]

Š T A B
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J
Str. Pov. Br. *185*
Dne 17/XI 1944. g.

Z A P O V I J E S T :
(sekcija Konjic—Zenica, razmjer 1 : 100.000)

Četničke bande Draže Mihailovića, pod pritiskom naših snaga u Srbiji, prebacile su se u Istočnu Bosnu. U poslednje vrijeme zapažena je njihova koncentracija oko Sarajeva (Crni Vrh).[2] Kao vjerne sluge okupatora, one trebaju da osiguraju

[2] U izvještaju Štaba 6. krajiške NOU brigade od 28. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 25-2, k. 769/A) u vezi s ovim naređenjem piše: »17. XI 1944. god. Dvije čete našeg II bataljona rušile su željezničku prugu između željezničke stanice Busovače i Lašve. Porušena su dva mosta.«

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/3-8, k. 856.

[2] Glavnina četničkih jedinica, pod pritiskom snaga NOVJ koje su se u to vrijeme nalazile u zapadnoj Srbiji, prebacivale su se u drugoj polovini novembra i početkom decembra 1944. preko Drine u jugoistočnu Bosnu. Tako je Šumadijska grupa četničkih korpusa, među prvim četničkim jedinicama, izbila u rejon Goražda 18. novembra, a četnički Srpski udarni korpus je izbio 1. decembra 1944. Četnici su tek početkom decembra sa prostorije Goražde — Foča otpočeli pokret dijelom snaga na sjever prema Tuzli, a dijelom prema Kalinoviku. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. DM-55: knjigu primljenih depeša četničke Vrhovne komande, reg. br. S-V-2594: operacijski dnevnik Šumadijske grupe čet-

povlačenje njemačkih snaga, čije opkoljavanje i uništavanje je u toku. Zenička četnička brigada[3] sa 150 srbijanskih četnika prebacila se na sektor Kralupi. Sa izbijanjem četničkih bandi na ovaj sektor naše veze sa Sarajevom su ugrožene, koje su u sadašnjoj situaciji od naročite važnosti. Zadržavanjem četničkih bandi na ovom sektoru, na koji mi tek prodiremo, naš politički uticaj na narod je otežan, a osim toga četničke bande će na ovom sektoru pokušati da izvrše mobilizaciju, ukoliko mi ne bi hitno intervenisali.

PODATCI O NEPRIJATELJU:

Sarajevo: Ukupne snage u ovom garnizonu su oko deset hiljada vojnika i služe za odbranu ovog grada.[4]

Visoko: I i VII bojna XI prometnog zdruga.[5] 10. o. mj. od Zenice stigao jedan bataljon Nijemaca, kojima je isključivo zadatak osiguranje pruge Visoko—Lašva.[6]

Kiseljak: Jedna bojna Prvog ustaškog djelatnog zdruga[7] i jedna kumpanija Nijemaca 369 divizije,[8] sa 8 tenkova.

---

ničkih korpusa, reg. br. S-V-17353: izvod iz operacijskog dnevnika 2. divizije četničkog Srpskog udarnog korpusa, reg. br. S-V-1740/14: operacijski dnevnik Grupe korpusa Gorske garde, reg. br. S-V-6629: pregled dejstava Avalskog četničkog korpusa za period oktobar — decembar 1944. godine.

[3] Ta brigada je pripadala Zeničkom četničkom korpusu (vidi dok. br. 112).

[4] O neprijatelju u Sarajevu vidi dok. br. 99.

[5] Taj zdrug je, prema karti cjelokupnog rasporeda ustaško-domobranskih jedinica na teritoriji NDH od 25. novembra 1944, imao u svome sastavu četiri bojne. Stožer zdruga sa 3. i 4. bojnom se nalazio u Zenici, 1. bojna u Visokom, a 2. bojna u Doboju (vidi Arhiv VII, reg. br. 25-1, k. 44). Zdrug se do 17. jula 1944. nazivao 2. prometni zdrug, a tada je, po naređenju Stožera Ustaške vojnice, preimenovan u 11. ustaški stajaći djelatni zdrug (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/6-1, k. 114/A).

[6] Željezničku prugu Sarajevo — Doboj obezbjeđivali su u to vrijeme njemački 811. bataljon za osiguranje i 574. i 1202. bataljon za osiguranje transporta. Na odsjeku komunikacije Visoko — Lašva najvjerovatnije se nalazio 811. bataljon. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 3-3, k. 462/A (izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 13. marta 1945. o saslušanju ratnih zarobljenika), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 903—906, 916—919, 984—986, 997—999 (dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 10, 11, 16. i 17. novembra 1944) i sn. br. 1036 (naređenje te grupe od 20. novembra).

[7] U Kiseljaku su se nalazili 4. bojna i dijelovi Posadne bojne toga zdruga. Bliže o tome vidi bojnu relaciju 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945 (Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59).

[8] Njemačka 369. legionarska divizija tada je u Hercegovini vodila teške borbe protiv jedinica 29 NOU divizije i 13. dalmatinske brigade 9. NOU divizije (vidi dok. br. 97, 102 i 120). U zapovijesti je vjerovatno

Na komunikaciji između Visokog i Sarajeva na željezničkim stanicama, kao posada 30—40 ustaša, za osiguranje pruge.[9]

Četnici: Na prostoriji s. Kralupi (s. Donja Bioča, s. Višegrad, s. Čatići, s. Vlajići), kao i u okolnim srpskim selima, jačina četničkih bandi je: Zenička četnička brigada u jačini od 500 četnika. Sa ovom brigadom prešlo je i 150 srbijanskih četnika. Jedna grupa četnika Save Derikonje u jačini od 300,[10] prešla je kod Reljeva i nalazi se sa Zeničkom brigadom.

Zadatci: a) VII brigada, sa svoja četiri bataljona, krenuće sa prostorije s. Bakovića, 18. novembra 1944. god., preko komunikacije Sarajevo — Kiseljak, s tim da 19. novembra o. g. u zoru (u pet i pol časova) izbije na položaje: Crkvica (k. 933), Oštrik (k. 840) i Krstac (k. 861) i otpočne sa napadom na četničke bande na prostoriji s. Kralupi, održavajući vezu na svom lijevom krilu sa Visočko-Fojničkim odredom, kod s. Vidovića. Za obezbeđenje od Sarajeva, štab VII brigade odvojiće jedan bataljon, s tim što će dvije čete ovog bataljona napraviti zasjedu na Gladnom Polju (k. 529) a sa jednom četom napraviće zasjedu na Kobiljoj Glavi. Sa ovim bataljonom krenuće diverzantska grupa VII brigade sa zadatkom miniranja ceste prema Sarajevu i Kiseljaku kao i rušenju mosta na rijeci Zujevini, istočno od k. 516.[11]

b) Visočko-Fojnički odred, sa svoja tri bataljona, prebaciće se preko komunikacije Kiseljak—Visoko i posjejsti najpovoljnije položaje na prostoriji Ilijaš—Oštroc, s tim da odvoji potrebne snage za obezbeđenje od Visokog. Sa ove linije,

---

riječ o dijelovima njemačkih jedinica koje su obezbjeđivale komunikaciju Zenica — Sarajevo (vidi dok. br. 68, objašnjenje 4, dok. br. 119, 123 i 125) ili o dijelovima 118. lovačke divizije (vidi dok. br. 109, objašnjenje 9).

[9] Odnosi se, vjerovatno, na pripadnike 11. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga.

[10] Odnosi se na četnike 1. sarajevske brigade Romanijskog četničkog korpusa, čiji je komandant u to vrijeme bio Savo Derikonja. Ta brigada je, po naredbi načelnika štaba četničke Vrhovne komande od 25. novembra 1944, dobila naziv: Prva bosanska brigada Gorske garde (vidi Arhiv VII, reg. br. S-V-405).

[11], [12] i [13] O tome kako su izvršeni postavljeni zadaci vidi dok. br. 109.

kada započne akcija VII brigade, krenuće u napad na četničku bandu na prostoriju s. Kralupi, povezujući se na svom desnom krilu kod s. Vidovića, sa VII brigadom.[12]

c) IX brigada sa jednim bataljonom vršiće demonstrativan pritisak na Visoko sa zapadne strane, posjedajući najpovoljnije položaje od k. 839, do s. Kolešići, a sa jednim bataljonom vrši demonstrativan pritisak na Kiseljak. Ostale snage IX brigade ostaju kao rezerva i obezbeđenje od Busovače.[13]

Artiljerija: Štab diviziona odrediće jedan brdski top 75 mm, sa 50 granata i postaviti na prostoriju s. Žimče, odakle može tući neprijateljska uporišta Visoko i Kiseljak. Sa otvaranjem vatre na pomenuta uporišta otpočeće tačno u 6 sati 19 novembra o. g. Na Visoko izbaciti 15 granata a na Kiseljak 10 granata. Naređenje za povlačenje ovoga topa uslijediće od štaba IX brigade, pod čiju se komandu stavlja ovaj top.

Veza: Između štaba divizije, VII i IX brigade i Visočko-Fojničkog NOP odreda, održavaće se radio-veza svaka dva sata, po planu veze, koji se šalje u prilogu. Veza između VII brigade i Visočko-Fojničkog odreda održavaće se radio-vezom i kuririma. Za održavanje radio-veze između ovih jedinica šalje se u prilogu plan veze sa šifrom. Veza između IX brigade i Visočko-Fojničkog odreda održavaće se pored radio-veze (na koju dostavljamo plan) i telefonski, s tim što će se od telefonske stanice Visočko-Fojničkog odreda, u s. Žimča, pružiti telefonska linija preko s. Oštroc do štaba Visočko-Fojničkog odreda, koji će operisati istočno od komunikacije Visoko—Kiseljak. Bataljon IX brigade, koji vrši demonstrativan napad na Visoko sa istočne strane, također povezati sa ovom linijom.

Štab IX brigade i Visočko-Fojničkog odreda preduzeće potrebno za pravilno funkcionisanje telefonske veze, zato mu se stavlja jedan vod čete za vezu VII brigade i vod čete za vezu ove divizije, sa dovoljno kabla.

Sanitet: Evakuaciju ranjenika VII brigada vršiće preko Visočko-Fojničkog odreda. Prihvatna ambulanta sa hirurškom ekipom nalaziće se u s. Žimča (zaseok Dolac), gdje će svoje ranjenike upućivati Visočko-Fojnički odred i bataljon IX brigade, koji demonstrativno napada Visoko.

Znaci raspoznavanja

a) borbeni znaci su dostavljeni ranije, sa kojima se služiti.

b) vidi znaci: za 19. XI. pušku u desnoj ruci dignuti u vis — odgovor izbacivanje puške sa obadvije ruke napred,

za 20.XI. sa obadvjema ruka[ma] pušku uzdignuti u vis iznad glave — odgovor, mahanje puškom sa obadvjema rukama ispred sebe.

Zarobljenici: Svaka brigada i Visočko-Fojnički odred zarobljenike voditi sobom, a posle sprovoditi u štab divizije.

Početak napada: Sa napadom na četničku bandu otpočeti tačno u zoru 19. novembra 1944 godine u 5 časova i 30 minuta, kada otpočeti i sa demonstrativnim napadom na Visoko i Kiseljak.

Napomena: Preduzeti sve potrebne mjere da napad na četničku bandu bude u određeno vrijeme i jedinstven. Razbijanje i uništavanje četničkih bandi izvršiti sa napadnim i zaobilaznim kolonama, kojima dati tačne zadatke, kako bi se onemogućio organizovan otpor neprijatelja kao i izvlačenje. Zasjede moraju biti dobro prikrivene, kojima pridodati »Džon-bule« i protivkolske puške kao i ostala sredstva u borbi protiv tenkova.

Po završetku akcije snage VII brigade povući [će] se na svoje polazne položaje s. Baković, a Visočko-Fojnički odred ostaviće dva bataljona na prostoriji s. Kralupa, a jedan bataljon prebaciti preko komunikacije Visoko — Kiseljak, na prostoriju s. Žimče. IX brigada povući [će] se na prostoriju zapadno od komunikacije Kiseljak—Busovača, prema ranije dobijenom zadatku.

Voditi najstrožije računa da se ova akcija kao i pokreti izvedu u potpunoj tajnosti, kako bi ista što bolje uspjela.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, potpukovnik, **Vlado Dapčević**	Načelnik štaba, potpukovnik, **Hotić**	Komandant, pukovnik, **Milorad**

M.P.

Š T A B
VII. N. O. U. BRIGADE
X. DIVIZIJE NOVJ
Str. Pov. Br. 56
22-XI 1944 g.

Izvršena akcija na četnike. — str. pov. br. 56.—

u.a.

Komesar—major, Komandant—major

BR. 97

NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 17. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA SPROVOĐENJE MJERA BORBENOG OBEZBJEĐENJA U JEDINICAMA TE DIVIZIJE[1]

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
Pov. broj 973
Dana 17-XI- u____ č. 1944. g.

ŠTABU XIII HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE

Poslije julske ofanzive[2] koju je neprijatelj vršio na naše snage u Hercegovini i pošto smo je razbili, neprijatelj od toga dana, t.j. od mjeseca avgusta pa do danas nije vršio nikakve napade na naše jedinice već je uvijek bio u defanzivi, braneći se od naših napada.

Mi smo od mjeseca avgusta pa do danas bili stalno u ofanzivi na svim sektorima i u svima akcijama imali smo uspjeha i postizali smo postavljeni cilj. Oslobodili smo i najjača neprijateljska uporišta i neprijatelju smo nanijeli velike gubitke.[3]

U svim ovim ofanzivnim akcijama obzirom na postignute uspjehe imali smo vrlo male gubitke (minimalne gubitke).

Ovi veliki uspjesi naših jedinica uticali su na borce i rukovodioce i oni su stekli ubjeđenje da neprijatelj ubuduće protiv nas neće preduzimati nikakve ofanzivne akcije, pa bilo to i u najmanjem obimu.

Uslijed ovakvog ubjeđenja naše jedinice u svim taktičkim radnjama nijesu se pravilno obezbeđivale, a često puta i nikako, uslijed čega je u poslednje vrijeme došlo do nemilih događaja.

Na dan 6. o. mj. u borbi sa Švabama na sektoru Nevesinja XIV brigada je imala veće gubitke i neprijatelj je uspio

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 10-3, k. 1152/I.

[2] Riječ je o poduhvatu »Sunčanica« (»Sonnenstich«). Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 21, objašnjenje 4.

[3] O dejstvima 29. NOU divizije u avgustu i septembru 1944. vidi dok. br. 22. O njenim dejstvima u oktobru i novembru vidi dok. br. 65, 70, 76, 84, 87, 102, 120 i 127.

da zarobi 14 omladinaca.[4] — Na dan 7 i 8 o. mj. XI brigada je dozvolila da je neprijatelj bočno iznenadi i nanese veće gubitke.[5] U borbama je imala 7 mrtvih a neprijatelj je uspio da zakolje 4 borca koji su bili na obezbeđenju.

Kad se ukupno saberu gubitci ovih dviju brigada u ovoj kratkoj borbi oni iznose više nego što je naša divizija imala u svim ofanzivnim akcijama od 29. sept. pa do danas, pa kada se ovo uzme ozbiljnije u razmatranje zaista je jedan od najvećih propusta u dosadašnjem rukovanju sa jedinicama. Ovakvi propusti, ako bi se dešavali ubuduće, mogli bi imati i težih posledica pa je zbog toga potrebno da se svi naši rukovodioci založe svim svojim fizičkim i umnim sposobnostima kao i svojim stečenim ratnim iskustvom da se ovakvi slučajevi ubuduće ne dese.

Određena komisija će ispitati gore navedene slučajeve i ako bude krivice do rukovodilaca uzećemo ih na zakonsku odgovornost.

Svi naši politički i vojnički rukovodioci kao i svi naši borci treba da shvate da je obezbeđenje jedna od najvažnijih taktičkih radnji u ratu i treba da shvate još i to da će neprijatelj još preduzimati ofanzivne akcije protiv naših snaga, bilo u većem ili manjem obimu, a da će se još uvijek aktivizirati pojedine četničke i ustaške grupice i da će pokatkada i ofanzivno dejstvovati ako im se za to pruži zgodna prilika.

Odgovornost za obezbeđenje isključivo pada na štabove naših jedinica i štabovi su dužni da odrede način obezbeđenja svojih potčinjenih jedinica i da to kontrolišu.

Obezbediti se pravilno znači ne dozvoliti iznenađenje, a kada nas neprijatelj ne iznenadi ne može nas nikada ni potući, jer ako je situacija za prijem borbe nepovoljna, mi se možemo izvući iz neprijateljskog dodira, a ako nas neprijatelj iznenadi, on je već postigao više od 70% uspjeha jer nam je nametnuo borbu pod nama nepovoljnim uslovima a za njega povoljnim. Dakle, jednom riječju rečeno, **ne dozvoliti iznenađenje znači ne biti nikad potučen.**

Još uvijek je naš front, t.j. borbeni front sa sviju strana naših jedinica, pa se analogno tome trebamo i obezbeđivati i shvatiti važnost obezbeđenja.

---

[4] Borbena grupa »Bolman« je 6. novembra iznenadno napala na položaje 1. i 4. bataljona te brigade. Bataljoni su imali 9 mrtvih i 10 ranjenih. Iz 1. bataljona zarobljeno je 14 omladinaca (vidi dok. br. 87).

[5] Taj napad, prema relaciji Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 4. decembra 1944, izvršen je na bok 3. bataljona kod Donje Bijenje. Borbu je prihvatio 4. bataljon. Brigada je imala 11 mrtvih (među njima dva komandira voda, jednog komesara čete i jednog zamjenika komandira čete) i 18 ranjenih (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8, k. 1134/A). O tome vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 110 i 111.

Pojedini naši rukovodioci često puta idu za izvršenje svojih zadataka bez potrebne pratnje i time omogućavaju da ih pojedine, pa i manje neprijateljske grupice napadnu i time sebe dovode u nezgodan položaj. Kada imamo mogućnosti onda ne treba nikada dozvoliti da se ove neprijateljske grupice aktiviziraju jer njihovo i najmanje dejstvo štetno utiče i vojnički i politički na naše jedinice.

Na dan 16. o. mj. poslije podne jedna grupa ustaških zlikovaca u selu Hamzići uspjela je da ubije šefa II Otsjeka ove divizije poručnika druga Sava Čolovića i intendanta XII brigade potporučnika druga Savu Slijepčevića.[6] Nije isključeno da se i u buduće dogode slični slučajevi ako se ne budu preduzele mere da se to ne desi, a t.j. treba u buduće da svi naši rukovodioci na svojoj službenoj dužnosti povedu i odgovarajuću pratnju i da budu uvijek u svome poslu i na svojim dužnostima oprezni.

U vezi gore navedenog

N A R E Đ U J E M O:

1.— Svi naši rukovodioci počev od najmanjeg pa do najvišeg moraju voditi računa o načinu obezbeđenja i kontrolisati način obezbeđenja, a u dnevnim zapovijestima uvijek naglašavati o načinu i mjestima obezbeđenja. Ne smije se dozvoliti ma i najmanje iznenađenje.

Svaki propust u obezbeđenju ubuduće uzimaćemo u postupak i detaljno ispitivati i kada ustanovimo krivicu sa krivcima ćemo najstrožije postupati.

2.— Svi naši rukovodioci kada idu na teren bilo službeno ili privatno treba da uzmu potrebnu pratnju i ne smiju dozvoliti da ih kakva manja razbojnička (četničko-ustaška) grupica napadne i time dovede u nezgodan položaj.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, potpukovnik	Načelnik štaba, potpukovnik	Komandant, General-major
Vojo Kovačević	**Drago Đukanović**	**Vlado Šegrt**

M.P.

[6] Opširnije o njihovoj pogibiji vidi izvještaj Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 18. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 16-7, k. 1144/II).

DOSTAVLJENO:
— Štabovima X, XI, XII, XIII i XIV Hercegovačke NOU brigade;
— Štabu Art. Div. XXIX U divizije NOVJ;
— Štabu Art. motor. brd. diviziona NOVJ;[7]
— Štabu I Tenkovske brigade NOVJ;[8]
— Štabu Zaštitnog bataljona XXIX U Div. NOVJ;
— Vojnoj oblasti XXIX U Divizije NOVJ;
— Upravi bolnice XXIX U divizije NOVJ;
— Upravi Pozorišne ekipe XXIX U div. NOVJ;

---

[7] Odnosi se na 1. brdski motorizovani artiljerijski divizion NOVJ. Poslije formiranja u Gravini, u Italiji, došao je na poluotok Pelješac, a 2. novembra 1944. stavljen je pod komandu 29. NOU divizije. U svome sastavu je ukupno imao 222 borca (vojnika, podoficira i oficira), 8 topova, 22 terenska vozila (džipa) i 20 kamiona. Devetog novembra je upućen u Bileću (vidi dok. br. 102; Arhiv VII, reg. br. 7/148-8 i 7/150-8, k. 1143/A: operacijski dnevnik 29. NOU divizije). U decembru 1944. ušao je u sastav Artiljerijske grupe 2. korpusa NOVJ (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 312 i 334).

[8] Ta brigada je, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 8. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 21-1, k. 15), stavljena pod komandu 26. divizije 8. korpusa. Ona je u svome sastavu imala 1. i 2. tenkovski, 3. oklopni i 4. inžinjerijski bataljon, artiljeriju (vjerovato dvije protivtenkovske baterije) i prištapske jedinice. Obezbjeđivala je zajednička dejstva 26. i 29. divizije, kao i, krajem novembra, 9. i 29. divizije. Prema izvještaju Štaba 1. tenkovske brigade od 19. novembra 1944 (vidi tom V, knj. 35, dok. br. 64) ta brigada je dejstvovala podijeljena u dvije kolone (sjevernu i južnu). Prvi dijelovi južne kolone, došavši s otoka Visa, iskrcali su se u Dubrovniku 27. oktobra 1944. Štab brigade sa 3. oklopnim bataljonom i Pratećom četom iskrcao se 10. novembra. Ove kolone su nazivane i »polubrigadama«. Brojno stanje ove brigade 21. novembra 1944. iznosilo je 698 ljudi. Bliže o tome i o formiranju ove brigade vidi izvještaje njenog štaba od 3. januara, 20. februara i 20. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3-2, 14-2, k. 531, reg. br. 12-4, k. 522) i izvještaje od 10. i 12. jula i 4. septembra 1944 (Arhiv Instituta za istoriju radničkog pokreta Jugoslavije, reg. br. 4881, 4883 i 6331).

BR. 98

IZVJEŠTAJ ŠTABA 8. KRAJIŠKE BRIGADE OD 17. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA SEKTORU ZENICE[1]

Š T A B
VIII. KRAJIŠ. BRIGADE
IV DIVIZIJE NOVJ
Pov. Br. 418
17-XI 1944. g.

Operativni izvještaj dostavlja od 14 do 17 ov. mj.

ŠTABU IV DIVIZIJE 5 KORPUSA NOV

Položaj.

Noću 14 na 15 ov. mj. jedan vod I Bataljona sa minerskom grupom prebacio se je preko rijeke Bosne između ž. st. Vranduk i ž st. Vraca. Tom prilikom porušeno je 1.500 m. pruge i zakopana je jedna nagazna mina u cilju dizanja oklopnog voza, koji svakoga dana osigurava transporte koji prolaze.[2]

15-XI-1944- U 8 časova u jutro neprijatelj je krenuo sa jednom kompozicijom raznoga materijala i sa oklopnim vozom za ispitivanje pruge od Zenice prema Brodu.[3] U isto vrijeme krenuo sa jednom satnijom ustaša i jednim tenkom od Zenice u pravcu Gradišta gdje držimo sa manjim snagama položaj, neprijatelju je bio cilj da odbaci naše snage i da pravi prugu. Još u toku noći mi smo zauzeli odgovarajuće tačke za ometanje pravljenja pruge. Neprijatelj koji je išao u jačini jedne satnije ustaša iz Zenice prema selu Gradišću pušten je na blisko odsto-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 9-2, k. 769/A.

[2] O naređenjima za izvršenje tih zadataka vidi dok. br. 79; Arhiv VII, reg. br. 15-3, k. 768: zapovijest Štaba 4. NOU divizije od 12. novembra 1944. godine.

[3] Odnosi se na oklopni voz »Zenica« (vidi dok. br. 37, objašnjenje 4).

janje i prvim plotunom povraćen nazad u Zenicu uz gubitke 6 mrtvih i 5 ranjenih. Čitav dan je oklopni voz tukao iz protiv-avionskih mitraljeza naše položaje, ali mu nije uspjelo odbaciti naše manje snage koje su branile popravljanje pruge, dočim je istu prugu popravio noću 15 na 16 ov. mj. Toga dana mi nijesmo imali gubitaka.

16-XI-1944- U 8 časova u jutro neprijatelj je u jačini od 350 ustaša i Nijemaca sa tri pravca napao položaje našega I Bataljona, još u toku noći jednim snagama prebacio se je preko rijeke Bosne ispod ž. st. Vraca s kojim je imao namjeru da se provuče kroz selo Bukovicu, da zauzme kosu Negraj 795, kotu 941, drugom kolonom nadirao je pravcem Podbrežje — Tetovo pravac Gradina, kota 602, trećom kolonom Podbrežje kota 587. Cilj je neprijatelja bio da iznenadi naše snage i da nas odbije sa tih položaja, kako bi mogao mirno prolaziti sa svojim transportima od Zenice prema Brodu. Naš I Bataljon dočekao je neprijatelja i prvim plotunom kolonu koja je nadirala od Podbrežja prema koti 587 odbio nazad, dočim je neprijatelju uspjelo da sa svojim desnim krilom izađe na kosu Negraj, kota 795, izlaskom neprijatelja na tu kosu krenuo je sa 4 kompozicije prema Brodu sa kojima je i prošao. Čitav dan naš I Bataljon je vodio borbu, u 12 časova prebacili smo jednu četu IV Bataljona i ubacili je u borbu desno od kote 570 niz rijeku Raču, pravac Tetovo, u cilju odsijecanja neprijatelja, neprijatelj je u Tetovu imao jedan tenk i sa prugom se je kretao jedan oklopni voz koji je ometao ovoj četi da se brzo spusti u selo Tetovo, ali je ipak uspjelo da se spusti do same škole. Kada je neprijatelj osjetio naše snage i vidio da ćemo ga odsjeći i pod pritiskom našega lijevoga krila zbačen je sa pomenutih kota i sa jačim snagama pobjegao uz lijevu obalu rijeke Bosne u Zenicu, a sa manjim snagama prebacio se je preko rijeke Bosne između Bauloza i ž. st. Vraca. Neprijateljski gubitci toga dana bili su 28 mrtvih

i 25 ranjenih, naši gubitci bili su 4[4] mrtva i 6 ranjenih, od kojih 5 lakše a 1 teže ranjen i jedan novomobilisani zarobljen. Potrošeno je 6.347 puščanih metaka, 14 mina teškoga bacača, 10 metaka od protu-kolske puške.

Toga dana neprijatelj je palio kuće u selu Tetovu i Gradišću, zapalio je i samu džamiju u selu Gradišću, zaklao jednog čovjeka u selu Gradišću i jednoga čovjeka i ženu u selu Tetovu.

Neprijatelj sa kojim smo vodili borbu pripada 6 bojni 2[5] prometnom zdrugu,[6] Švabe pripadaju SS Diviziji.[7]

1) *Neprijateljski gubitci:*

Ubijeno:	34	neprijateljska vojnika.
ranjeno:	30	„ „
Svega izbačeno iz stroja:	64	„ „

2) *Vlastiti gubitci:*

Poginulo:	4[8]	borca.
ranjeno:	6	„ (od toga 5 lakše).
Svega:	10[9]	boraca.

3) *Utrošeno municije:*	6.347	puščanih metaka.
	14	mina teškog bacača.
	10	met. protu-kolske puške.
4) *Uništeno želj. pruge:*	1.500	metara.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar — major,
Havić Slavko M.P.

Komandant — major,
S.[10] Grbić

---

[4], [5], [8] i [9] Brojevi su u originalu dopisani zelenim mastilom.

[6] Tako se 11. ustaški stajaći djelatni zdrug zvao do 17. jula 1944 (vidi dok. br. 96).

[7] Odnosi se na pripadnike 7. SS jurišnog diviziona 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 37).

[10] Sajo

BR. 99

INFORMACIJA ŠTABA 10. NOU DIVIZIJE OD 18. NOVEMBRA 1944. O NEPRIJATELJEVIM SNAGAMA U SARAJEVU[1]

Š T A B
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J.
Pov. Br. *151*
Dne 18-XI 1944. g.

Informativni pregled,
18. novembra, 1944. god.

PLAN ODBRANE SARAJEVA

Ustaljeni plan odbrane ne postoji iz razloga što neprijatelj ne raspolaže sa dovoljno stalnih trupa za taj zadatak. U datom momentu, za odbranu grada, bile bi upotrebljene sve njemačke i NDH snage, bez obzira da li su stalne ili na prolazu.

Za odbranu su predviđene tri linije:

Kao glavna odbranbena linija predviđen je slijedeći pojas: (sekcija 1:100.000) k. 1409 — 1071 — 769 — 985 — 1106 — 1306 — 1328 — 1503 — 1392 — 1486 — 1532 — 1393 — 1044 — 978 — 586 — 606 — 631 — 804 — 825 — 1021 — 950 — 878 — 1286 — 1403 — 1409. — Ova linija je izrekognoscirana ali nije utvrđena. Nju bi trebale posjesti dvije njemačke divizije, koje dolaze iz Crne Gore i Sandžaka,[2] i to samo privremeno, radi zaštite svima njemačkim jedinicama čiji je pravac

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/1-9, k. 854/A.

[2] Riječ je o 181. i 297. pješadijskoj diviziji 21. brdskog armijskog korpusa Grupe armija »E«. Te jedinice su se u to vrijeme nalazile u Crnoj Gori, a manjim dijelom u Albaniji (297. pješadijska divizija). Opširnije o dejstvima toga korpusa u to vrijeme i rasporedu njegovih jedinica vidi u Arhivu VII dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 13, 14, 15. i 19. novembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 948—951, 961—963, 970—972 i 1016—1019), direktivu Grupe armija »F« od 13. novembra za dejstva 2. oklopne armije i Grupe armija »E« (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 955—957) i ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika od 1. do 21. novembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 273—367).

povlačenja preko Sarajeva.[3] Momentano u Sarajevu neprijatelj ne raspolaže efektivima potrebnim za to.

Druga linija:

Od fora Poligona na Pašino brdo — Grdonj — Koševo — Hum (820) — Pofalići — k. 578 — Mojmilo — Vraca — Zlatište — Palež (1082) — Trebević — Brus — Kozja Ćuprija. Linija se sastoji od bunkera (zidani i zemljani) i rovova, sa velikim međuprostorima (preko 1 km.). Linija je momentano zaposjednuta sarajevskom posadnom bojnom (600 vojnika),[4] što je svakako nedovoljno za njenu odbranu,

Treća linija:

Pretstavljala bi osnovu odbrane, ukoliko bi došlo do probijanja prvih dviju, a zamišljena je kao prihvatna linija, koja se proteže neposrednom ivicom grada i to: for Poligon — strelište kod Sedrenika — opservatorija kod Grdonja — Koševo fortica (južno od k. 572) — obronci m. Huma — istočna strana želj. stanice Sarajevo — samostan franjevaca u Kovačićima — bistričkom želj. prugom do kafane »Nišan« i Bendbaše. I ova linija je izrekognoscirana ali nije utvrđena. Trebala bi je zaposjesti jedna njemačka zbjegna bojna, kombinirana od svih njemačkih posadnih dijelova u garnizonu, sa dosta automatskog oružja, nešto motorizacije i motorizovanim lakim topovima (manji broj). U koliko III. doknadni zdrug ne ode iz Sarajeva dolazi i on u obzir za zaposjedanje ove linije.[5]

U strahu od realizacije mogućnosti napada na Sarajevo, kao jezgra čitave odbrane u samom gradu, utvrđen je centar od južnog dijela Bistrika, Skenderije, južnog dijela Koševa, Bjelava do Baščaršije. Kod svih zgrada u kojima se nalaze Nijemci ili ustaše, sagrađeni su bunkeri, debljine 1.5 do 2 cigle sa izgrađenim puškarnicama, tako da kontrolišu prilaze samoj zgradi kao i susjedne ulice. Također su izgrađeni bunkeri, koji zatvaraju prilaze mostovima i kontrolišu veća raskršća. U kon-

[3] Riječ je o povlačenju Grupe armija »E« (vidi knj. 29, dok. br. 81; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, reg. br. 870—871 i 955—957: izvještaj i direktivu Grupe armija »F« od 8. i 13. novembra 1944. za dejstva 2. oklopne armije i Grupe armija »E«).

[4] Prema bojnoj relaciji 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945. u Sarajevu se nalazio njegov stožer (štab) sa Stožernom i 1. satnijom (401 ustaša) Posadne bojne (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59). Bliže o ostalim ustaško-domobranskim jedinicama u tome mjestu vidi kartu cjelokupnog rasporeda ustaško-domobranskih jedinica na teritoriji Nezavisne Države Hrvatske na dan 25. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 25 1-1, k. 44).

[5] Opširnije o rasporedu toga zdruga i njegovim zadacima vidi knj. 29, dok. br. 157.

kretnoj situaciji ovi bunkeri bili bi posjednuti vojnicima, koji su smješteni u zgradama u blizini.

Razni podaci o Sarajevu.—

Garnizon je u glavnom bez priliva snaga. III doknadni zdrug, koji je trebao otputovati u Zagreb, prema ranijem naređenju, radi prekida pruge se zadržao u Sarajevu. Isti treba 19 o. m. da krene.

Prema nekim obavještenjima Nijemci bi trebali da oko Sarajeva postave minska polja u koju svrhu bi bilo utrošeno 4.000 mina.

U poslednje vreme se osjeća da Nemci posvećuju veću pažnju pitanju odbrane Sarajeva.

U očekivanju dolaska njemačkih snaga koje se povlače, rekvirirane su sve javne zgrade za njihov smještaj (škole, bioskopi, državna nadleštva, gostione pa i privatni stanovi). Očekuje se dolazak 80.000 njemačkih vojnika, koji treba da se povuku ovim pravcem. Avionima je već stiglo 8 njemačkih generala, čije su formacije opkoljene.[6]

Sa aerodroma u Rajlovcu i Butmiru, neprijateljski aparati i dalje održavaju učestan saobraćaj sa frontovima u Srbiji i Sandžaku.

Zapovjedništvo III zbornog područja izdalo je zapovijest za sve hrvatske pozadinske vojničke ustanove da izvrše pripremu za evakuaciju ljudstva i najnužnijeg materijala do 14. o. m. a da pripreme sve ostalo i zgrade za predaju Gradskom poglavarstvu do 16. o. m. Do tih datuma moraju biti gotove sve pripreme, dok će sam pokret biti naknadno objavljen. Mjesta u koja treba seoba da se izvrši jesu prostor Sesvete — Dugo Selo.

Ostali razni podaci.—

U vezi sa naređenjem za evakuaciju NDH trupa u pravcu Zagreba, nastao je kod domobrana velik otpor. Tipičan je primjer IX. posadnog zdruga, od koga je sa obalskog područja stiglo u Sarajevo svega 80 vojnika od 3.500, koliko je zdrug brojao.[7] Takav isti otpor može se očekivati i u drugim jedinicama, izuzev ljudstva sa toga područja, koje je solidarno sa tim naređenjem ali samo iz toga razloga, što će na taj način biti bliže kući.

---

[6] Riječ je, vjerovatno, o prebacivanju komandanta Grupe armija »E« general-pukovnika Aleksandra Lera, sa manjim dijelom njegovog štaba, iz rejona Kosovske Mitrovice u Sarajevo 15. novembra 1944. Istoga dana za Sarajevo se uputio vozilima i ostali dio štaba. Oni su u Sarajevo stigli 24. novembra (vidi Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 58).

[7] Bliže o stanju u tome zdrugu vidi dok. br. 161.

U Visokom se vrši pražnjenje javnih zgrada za smještaj bolnica. Sanitetski materijal je već otpočeo da stiže. U franjevačku gimnaziju predviđen je smještaj najvećeg dijela ranjenika.

Četnici.—

Četnici su po naredbi Nijemaca otišli sa sektora Okruglice i Crnog Vrha, preko Romanije za Višegrad, sa namjerom osiguranja zaleđa njemačkim jedinicama.[8] Jedan dio od ove četničke grupacije prebacio se kod Visokog pod zaštitom pancera iz Visokog, na lijevu obalu r. Bosne na sektor Kralupa.[9] Ovaj dio sastoji se od zeničke »brigade«[10] i četnika iz formacija koje su došle sa Mihajlovićem.[11]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pomoćnik, poručnik, **Mića Grbić** M.P. Načelnik štaba, ppukovnik, **M. H.**[12]

[8] Vidi dok. br. 96.

[9] Vidi dok. br. 109.

[10] Pripadala je Zeničkom četničkom korpusu (vidi dok. br. 112 i knj. 29, dok. br. 144).

[11] Vidi dok. br. 96.

[12] Mesud Hotić

BR. 100

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. HRVATSKE BRIGADE OD 18. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 38. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA SEKTORU ČELIĆ — LOPARE — PUKIŠ[1]

Š T A B
XVIII N. O. U. BRIGADE
Položaj, 18.XI.1944.

ŠTABU XXXVIII—N.O.U. DIVIZIJE

P o l o ž a j

Dostavljamo Vam izvadak iz operacijskog dnevnika od 1.XI do 15.XI. 1944. g.

1.XI.1944. g. Naša brigada nalazi se na prostoriji Jablanica — Mačkovac — Lopare. Zadatak naše brigade je zatvarati komunikaciju Čelić — Tuzla, i rušiti mostove i praviti barikade.[2] U slučaju nailaska neprijatelja odlučno ga napasti i protjerati.

2.XI.1944. Naša brigada nalazi se na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Jedna naša patrola naišla je na jednu grupu četnika koje je odmah iste razbila i protjerala. Četnici su imali 5 mrtvih i ranjenih. Po brigadama radi se na uzdizanju vojno političkog znanja boraca.

3.XI.1944. Naša brigada nalazi se na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Naša patrola krstari po komunikaciji Čelić — Tuzla. Ispitivaju kretanje neprijatelja. Jedna grupa četnika od 50 boraca pokušala je izvršiti napad na jednu našu četu koja je bila na položaju u Loparama. Četnici su napadnuti u pokretu tako da su bili brzo

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13-1, k. 1259.

[2] U depeši Štaba 38. NOU divizije od 30. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/52-7, k. 1258; knjigu depeša 38. NOU divizije) piše:

»Nastojte što pre porušiti cestu kod Čelića kao i likvidirati isti, a ako bi imali suviše jake borbe onda se orijentišite prema Loparama držeći kontakt sa neprijateljem.

V.[ladimir Rolović]«

razbijeni. Gubitci četnika: 1 mrtav i 6 ranjenih. Zarobljene su 2 puške i 4 bombe i 100 metaka.

4.XI.1944. Naša brigada izvršila je pokret bliže neprijateljskog uporišta Čelića s ciljem likvidirati isto. Napad na Čelić, Ratkoviće i Oglavak izvršen je u 23 časa. Nakon duže žestoke borbe uporište Ratkovići je likvidirano, dok Čelić i Oglavak nisu likvidirani. Razlog neuspjelog likvidiranja Čelića i Oglavka; neprijatelj je upotrebio teško oružje i žilavo se branio.

5.XI.1944. Naša brigada poslije neuspjelog likvidiranja Čelića i Oglavka postavila se na prostoriju Jablanica — Mačkovac — Međednik.[3] Jedna njemačka i četnička kolona pošla je od Lopara[4] sa ciljem zaposjesti Međednik. Naš bataljon, koji se nalazi na Međedniku, odlučno je napao neprijateljsku kolonu. Nakon dulje i žestoke borbe naš bataljon uspjeo je razbiti i protjerati neprijatelja.[5] Gubitci neprijatelja su 3 mrtva i 6 ranjenih. Zarobljeno je 7 pušaka, 5 bombi i 350 metaka.

6.XI.1944. Naša brigada nalazi se na prostoriji Jablanica — Mačkovac — Međednik. Zadatak naše brigade je zatvaranje komunikacije Čelić — Tuzla. U 11. časova prije podne neprijatelj je izvršio napad na našu brigadu u tri kolone. Neprijatelj je bio: Nijemci, SS-ovci i četnici.[6] Zadatak neprijatelja bio je zaposjesti Strnču i Međednik. Nakon 3 sata žestoke borbe naša brigada uspjela je [u] jakom odlučnom kontranapadu neprijatelja razbiti i protjerati sve

---

[3] U vezi s tim, u izvještaju Štaba 38. NOU divizije od 18. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 1258), između ostalog, piše:

»18 brigada izvršila je svoj zadatak uglavnom uspješno. Izostala je likvidacija Čelića, ali smatramo da bi i ovo uporište bilo likvidirano poslije likvidacije uporišta Brke, Pukiša i Rahića, da nije brigada dobila zadatak na drugom sektoru.«

[4] U tome mjestu se nalazio, vjerovatno, 3. bataljon 28. puka 13. SS divizije »Handžar« (vidi dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 11. novembra 1944. u Arhivu VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 916—919).

[5] U toj borbi poginuo je komesar 4. bataljona Dušan Ristić (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/22-7, k. 1258: knjigu depeša 38. NOU divizije).

[6] O zajedničkim akcijama Nijemaca i četnika na području Majevice vidi dok. br. 5; Arhiv VII, reg. br. BH-V-11352/2: naređenje komandanta Majevičkog četničkog korpusa od 8. novembra 1944. godine.

do Čelića. Gubitci neprijatelja su 20 što mrtvih što ranjenih. Zarobljeno je 2000 metaka, 10 pušaka, 5 bacačkih mina i nekoliko vojničkih ranaca sa spremom. Naši gubitci su 5 ranjenih.

7.XI.1944. Naša brigada nalazi se na prostoriji Jablanica — Mačkovac — Međednik sa zadatkom u slučaju prodiranja neprijatelja odlučno ga napasti i uništiti. Naša zasjeda koja je bila u Loparama uspjela je dočekati jednu manju četničku patrolu. Gubitci četnika: 2 mrtva i 1 ranjen. Zarobljeno 4 puške, 3 bombe i 150 metaka.

8.XI.1944. Naša brigada pomjerila se je na prostoriju Piperi — Drijenča — Humci, radi izbjegavanja jake neprijateljske artiljerijske vatre, koja je tukla Strnču i Međednik. U brigadi radi se na uzdizanju vojno političkog znanja boraca.

9.XI.1944. Naša brigada nalazi se na prostoriji Jablanica — Drijenča — Humci. Naše minerske ekipe postavljaju minska polja na komunikaciju Pukiš — Lopare. Naš bataljon koji se nalazi u Humcima razoružao je 5 zelenokadrovaca i konfiskuje imanja bandita iz Humaca. Konfiskovana stoka šalje se postradalom stanovništvu Birča.

10.XI.1944. Naša brigada nalazi se na istoj prostoriji sa zadatkom kontrolisanja komunikacije Brčko — Lopare i pokreta neprijatelja. Naša patrola uhvatila je bandita neprijateljskog špijuna iz Čelića Muju Ibrišimovića, koji je ispitan i potom streljan. Naše patrole prikupljaju po Naviocima vojničku spremu.

11.XI.1944. Naša brigada nalazi se na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Po brigadi radi se na uzdizanju vojno-političkog znanja boraca.

12.XI.1944. Naša brigada nalazi se na istoj prostoriji sa istim zadatkom. Naša minerska ekipa postavlja minska polja na komunikaciji Han Miladija — Čelić. Naša patrola uhvatila je neprijateljskog obavještajca Mehu Imširovića iz Navioka, koji je ispitan i potom streljan.

13.XI.1944. Naša brigada nalazi se na prostoriji Jablanica — Drijenča — Humci. Naša brigada oslobođena [je] zatvaranja komunikacije Čelić — Tuzla, već da bude što više ofanzivnija. Po brigadi sređuje se za predstojeće akcije.

14.XI.1944. Naša brigada izvršila je pokret na prostoriju Vražići — Štrepci — Maoča, sa zadatkom likvidirati neprijateljska uporišta Ratković — Pukiš. Jedan naš bataljon u pokretu za Vražiće naišao je kod Navioka na jednu jaču neprijateljsku patrolu u jačini od 80 do 100 boraca. Ta patrola došla je iz Čelića. Bili su Nijemci. Naš bataljon napao je neprijatelja u pokretu i nakon kratke odlučne borbe uspjeo je neprijatelja razbiti i protjerati sve do Čelića. Neprijatelj je imao 30 što ranjenih što mrtvih. Zarobljeno je 6 pušaka, 2 parabelum pištolja i 350 metaka. Naši gubitci su 1 mrtav i 1 ranjen. Po završetku borbe bataljon je izvršio pokret za Vražiće. U 23 časa naša 2 bataljona izvršila su napad na uporište Pukiš i Ratković. Nakon kratke žestoke borbe uspljeli smo likvidirati neprijateljska uporišta. Jačina neprijatelja bila je jedna kompanija Nijemaca. Gubitci neprijatelja 50 što mrtvih što ranjenih. Zarobljeno je: 1 šarac, 5000 metaka, 5 konja i mnogo drugih vojničkih stvari. Po završetku uspjele akcije naše minerske ekipe postavile su minska polja na komunikacije Han Miladije — Pukiš — Čelić.

15.XI.1944. Po završenoj akciji bataljoni su se postavili na prostoriji Velino Selo — Štrepci. Naša dva bataljona koji su bili na prostoriji Maoča — Zovik i izvršili napad na neprijateljsko uporište Brku, kojega su držali Čerkezi,[7] sa zadatkom likvidiranja istih. Nakon žestoke borbe uspjeli

[7] Riječ je o pripadnicima bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa u sastavu Korpusne grupe »Kibler« (»Kübler«). Dijelovi toga korpusa su se, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 13, 17, 18. i 19. novembra 1944, prikupili u širem rejonu Brčkog. Tako se u Čeliću nalazio Štab 1. puka sa 1. bataljonom, dok se u Brčkom nalazio Štab 2. puka sa 3. bataljonom, 2. bataljon 1. puka i Štab 202. tenkovskog bataljona (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 948—951, 997—999 i 1012—1019). Ostale jedinice ovoga korpusa nalazile su se u pokretu prema Sarajevu (vidi dok. br. 90 i 91).

smo likvidirati neprijateljsko uporište Brku. Zarobljeno je 40 Čerkeza i [bilo još] 50 što mrtvih što ranjenih. Zarobljen je jedan mitraljez (francuski), 3000 jugoslovenskih metaka, 6 konja, i mnogo druge vojničke spreme. Po završenoj akciji na Brku izvršen je pokret prema Maoči. Usput trebali smo izvršiti napad na jednu kompaniju Čerkeza koji su se nalazili u Rahiću. Neprijatelj je uspio da se probije i da pobjegne. Gubitci naši na Brci i Rahiću: 3 mrtva i 7 ranjenih. Naša brigada izvršila je pokret na prostoriju Humci — Navioci — Jablanica.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major: **Moni**[8] M.P. Zamjenik komandanta: **Kezunović**[9]

BR. 101

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 19. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA SPREČAVANJE PRODORA NJEMAČKIH JEDINICA OD ROGATICE PREMA SOKOCU[1]

ŠTAB XXVII DIVIZIJE N. O. V. J.
Broj sl.
19/XI-1944 u 10 č.

ZAPOVIJEST
(Sekcija Višegrad—Sarajevo 1:100.000)

1) *Situacija:* Opšti napad naših jedinica koji je vršen jutros u četiri sata dobrim dijelom je uspio:

XX brigada sa glavninom svojih snaga napadala je južno od druma Rogatica — Sokolac i likvidirala neprijateljske po-

[8] Finci
[9] Slobodan

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31-6, k. 1111.

ložaje na Brekoviku. (Jedan njen bataljon — II bataljon — koji je napadao sjeverno od druma pravcem Kozadre, Han Rudine, likvidirao je neprijateljske položaje zv. Barake, kod Hana Rudina.)

Dijelovi XVI brigade (jedan bataljon) napadao je pravcem Gučevo — Srednica i likvidirao nepr. položaje na Srednici. Jedan bataljon XVI muslimanske demonstrirao je sa Goletice na Rogaticu, XIX birčanska brigada napadala je sa jednim bataljonom na Han Rudine, a sa ostalim snagama zatvarala pravac od Sokoca i dijelom napadala preko Rabra na Han Stjenice.

Neprijatelj je zbijen neposredno na cestu Rogatica — Kovanj — Rudine i njegove pobočnice lijevo - desno zbačene su sa kosa.[2] Stvorena je mogućnost za ozbiljno uništenje neprijatelja.

2) Naš zadatak je da tokom današnjeg dana kao i jučer spriječimo daljnje prodiranje neprijatelja prema Sokocu, t.j. hvatajući ga u procijep neposredno na drumu, da uslovimo totalno njegovo uništenje jednim opštim i odlučnim napadom naših snaga sa svih strana. (Neprijatelj će tokom ovog dana pokušati da se širi lijevo - desno bacajući u borbu bočna odeljenja i vršeći prodor cestom. Ovo treba spriječiti pod svaku cijenu).

N A R E Đ U J E M O:

1) XIX N.O.U. brigada: postavljena u borbenom rasporedu kao i jučer vrši sa jednim bataljonom bočni pritisak pravac Karaula — Rudine, a sa ostalim snagama zatvara od Rabra — Kule pravac od Sokoca i dočekuje neprijatelja ako bi prodro do te linije, razvijajući s njim upornu borbu u cilju sprečavanja neprijateljskog prodora u Sokolac. (Izvjesne snage držati na liniji Pariževići — Smrtići u cilju sprečavanja neprijateljskog obuhvata od Sokoca).

2) XX N.O.U. brigada sa glavninom svojih snaga vrši i dalje pritisak na cestu sa linije Kramer Selo — Maravići, uništavajući neprekidno neprijateljsku živu snagu i tehniku. Zadatak kao i XIX brigada. (II bataljon ove brigade neka i dalje ostane sa sjeverne strane druma na pravcu Kozadre — Rudine, sa zadatkom bočnog pritiska na drum, sadejstvujući sa bataljonom XIX brigade koji vrši pritisak sa Karaule — Rudine, kao i sa snagama XVI brigade.)

3) XVI muslimanska brigada ostaje ovako raspoređena: jedan bataljon na položajima Gučevo — Srednica sa zadatkom dejstva na Kovanj i cestu. Ovaj bataljon neka čvrsto drži

[2] Potpunije o toj borbi vidi dok. br. 91 i 130.

vezu desno sa II. romanijskim bataljonom, sa kojim treba najtješnje da sadejstvuje.Jedan bataljon na Goletici, odakle vrši demonstrativan pritisak na Rogaticu i pravi zasjede na višegradskoj cesti (na prostoriji Seljani — Strmac). Jedan bataljon u Zakomu kao rezerva za pravac prema Kovnju i drumu. Ovaj bataljon neka ima izvjesne zasjede na Komu. Ostale snage ove brigade neka ostanu po rasporedu kao ranije (Oškoplje — Dumanjići).

4) Napomene:

a) Operativni dio Štaba divizije biće u Zakomu, gdje slati sve izvještaje.

b) Izvještaji da budu što češći i konkretni. Naročito podaci o neprijatelju da budu svestrani, pouzdani i konkretni, kako bi ovaj štab mogao blagovremeno i brzo da donosi odluke.

c) Aviziramo ponova opšti napad svih naših snaga koje su orijentisane na neprijatelja na drumu Kovanj — Rudine. U tom cilju jedinice koje vrše pritisak na pomenutog neprijatelja neka budu što upornije i neka stalno drže kontakt sa neprijateljem kako bi u opštem napadu imale pred sobom konkretne napadne ciljeve.

d) Ukoliko sve jedinice koje su orijentisane na pomenutog neprijatelja ne dobiju našu zapovijest za ponovan opšti napad,[3] onda važi ovo: *Ponovan opšti napad otpočeće večeras tačno u 18 časova. Jedinice će napadati pravcem kao i jutros. Pri ovome biti elastičan i raditi u duhu situacije kao i prema neprijateljskom rasporedu. Najvažnije je da napad bude jednovremen i odlučan. Borbeni znaci za vrijeme napada: Vlado — Dane. Borbeni poklici: Pobježe Švabo! — Udri Švabu!*

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant, — p. pukovnik,
Mil. Zekić

Dostavljeno Štabu
XVI, XIX i XX brigade.
Ovu zapovijest pročitao je
i Štab II bataljona XX N.O.U. brigade.

---

[3] Štab 27. NOU divizije izdao je i dopunu ovoj zapovijesti 19. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 32-6, k. 1111).

BR. 102

ZAPOVIJEST ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 20. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DEJSTVA U KOTLINI NERETVE I U ZAHVATU KOMUNIKACIJE MOSTAR — ŠIROKI BRIJEG — KOČERIN[1]

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
O.Str.Pov. Broj 985
20-XI-1944. god.
U časova

Z A P O V I J E S T
(Sekcija: Mostar — Konjic — Sarajevo — Gacko — Nevesinje 1:100000)

X Hercegovačka NOU brigada nalazi se na prostoru Slepčići — Čule — Ljuti Dolac — Čitluk. Poslednjih dana nije imala borbi sa neprijateljem i na njenom sektoru neprijatelj nije preduzimao nikakve ofanzivne akcije.[2]

XI Hercegovačka NOU brigada nalazi se na prostoru Bratač — Kifino Selo — Krekovi sa dva bataljona, sa dva terenska bataljona i sa dva bataljona italijanske brigade divizije »Garibaldi«, a sa dva bataljona nalazi se na prostoru Obalj — Kalinovik.[3] Ona je u stalnom dodiru sa neprijateljem i skoro

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 41-2, k. 1151/I.

[2] Poslije uspješno izvršenih zadataka na sektoru Igalo — Risan — Herceg-Novi (vidi dok. br. 84) ta je brigada početkom novembra prebačena prema Širokom Brijegu (sada: Ličtica), gdje je, na prostoriji Čaplјina — Čitluk, 9. novembra 1944. smijenila 12. hercegovačku NOU brigadu, a potom, u borbama na tome sektoru, sadejstvovala sa 12. i 13. hercegovačkom NOU brigadom. Ona u novembru nije vodila veće borbe (vidi Arhiv VII, reg. br. 2-8, k. 1143/A: relaciju njenog štaba od 4. decembra 1944, reg. br. 4/7-8, k. 1143/A: zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 9. novembra 1944, reg. br. 39-2, k. 1148/I: zapovijest Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 8. novembra 1944).

[3] i [19] Na sektoru Bratač — Kifino Selo — Krekovi nalazili su se 3. i 4. bataljon te brigade, sa bataljonima italijanske 2. partizanske brigade divizije »Garibaldi«, 1. bataljonom (bilećkim) i 2. bataljonom (gatačkim) Komande 1. vojnog područja (ova dva terenska bataljona stavljena su pod komandu te brigade 11. novembra). Prvi i 2. bataljon te brigade, sa Kalinovičkim i Konjičkim NOP odredom, nalazili su se na prostoru Obalj — Kalinovik. Opširnije o tome i izvršenju postavljenih zadataka, vidi dok. br. 65; Arhiv VII, izvještaj i relaciju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 10. novembra (reg. br. 10-7, k. 1144/II) i 4. decembra 1944 (reg. br. 3-8, k. 1143/A); Franc Šraml, navedeno djelo, str. 111.

svakodnevno vodi manje borbe. Jedna četa njenog bataljona koji se nalazi kod Oblja ubila je u Zelengori tri bandita - četnika. U toku današnjeg dana na njenom pravcu napadaju Švabe čiji napad potpomažu osam topova i napadaju na nju milicija i četnici sa prostora Gornjeg Nevesinjskog Polja koristeći kao pravac napada planinu Crvanj.[4] Četnici su ponova sklopili sporazum sa Švabama i od njih su primili municiju.

XII Hercegovačka NOU brigada nalazi se na prostoru Uzarići — Pribinovići — Mokro — Dužice — Mamici, a od 10. o. mj. pa do danas vodi stalnu borbu sa neprijateljem. Od 10. o. mj. pa zaključno do 15. o. mj. u borbama sa neprijateljem na prostoru između Širokog Brijega i Kočerina ubila je 7 Švaba i mnogo više ranila. Na dan 15. o. mj. u borbama kod Širokog Brijega ubila je 6 Švaba.[5]

Na dan 17. o. mj. na položajima između Širokog Brijega i Kočerina ponova je došlo do jače borbe sa Švabama i jedinicama XII brigade i u toj borbi su jedinice XII Hercegovačke NOU brigade ubile 46 Švaba i mnogo više ranile. Zaplijenjen je jedan parabelum i dvije mašinke. U svim ovim borbama XII Hercegovačka NOU brigada imala je 16 mrtvih i 40 ranjenih. Još uvijek se vode jake borbe na komunikaciji između Širokog Brijega i Posušja.

XIII Hercegovačka NOU brigada nalazi se na sektoru Buna — Hodbina — Vranjevići i povremeno ofanzivno dejstvuje ka Blagaju i Buni.[6]

XIV Hercegovačka NOU brigada nalazi se na prostoru Rabina — Kula — Zaklopac — Grebak — Rast i povremeno ofanzivno dejstvuje ka Nevesinju, dejstvuje ofanzivno na komu-

---

[4] Ta neprijateljska akcija bila je demonstrativnog karaktera (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8, k. 1143 A: relaciju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 4. decembra 1944).

[5] i [21] Prema relaciji Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 3. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8, k. 1143 A) ova je brigada od 10. do 20. novembra na tome sektoru vodila ogorčene borbe sa dijelovima 370. grenadirskog puka i Borbene grupe »Bolman«, koja je 17. novembra iz rejona Nevesinja prispjela u rejon Kočerina. Opširnije o tim borbama i izvršenju postavljenih zadataka, vidi dok. br. 87; Arhiv VII, izvještaje Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 16. i 23. novembra 1944 (reg. br. 12-7, k. 1144/II, reg. br. 39-5, k. 1151 I), dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 16. novembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimak br. 984—986); Franc Šraml. navedeno djelo, str. 111 i 112.

[6] Od 16. do 19. novembra ta brigada nije imala većih akcija na tome sektoru. Njen 1. bataljon je 20/21. novembra vršio bezuspješan napad na Bišinu. Njen 3. i 4. bataljon su izvršili napad na Nevesinje kada je neprijatelj 30. novembra iz toga grada glavnim snagama izvršio napad na položaje 11. hercegovačke NOU brigade (vidi dok. br. 176).

nikaciju Nevesinje — Blagaj i sprečava Švabama da upadaju ka Biogradu i Udrežnju.[7]

Jedinice Primorske U. Grupe su na sektoru iznad Risna zarobile 322 Nemca sa komandantom bataljona i još uvijek vode ofanzivne borbe prema Boki i ka Danilovgradu.[8]

Jedinice IX NOU divizije su zauzele Šujicu, Tomislavgrad (Duvno) i napreduju ka Širokom Brijegu.[9] Naša XII brigada uhvatila je sa njima vezu preko Rujna ka Posušju i zajednički će dejstvovati. Jedinice IX divizije već su stigle na prostor Podkraj — Rujan i sinoć su u zajednici sa dijelovima XII brigade napadale Kočerin i most na rijeci Ugrovači, ali do ovoga momenta nemamo podataka.[10]

U Nevesinju se nalazi jača koncentracija švapskih snaga sa nešto tenkova i većim brojem automobila i do sada su povremeno ofanzivno dejstvovale manjim dijelovima ka našim jedinicama. U Nevesinju ima i tri baterije.[11]

U Gornjem Nevesinjskom Polju je muslimanska milicija organizovana, jačine oko 300 bandita, a pored toga na svome terenu podržava i pojedine četničke grupice koje zajedno sa njom povremeno napadaju na naše jedinice.

---

[7] i [25] Opširnije o rasporedu 14. hercegovačke (omladinske) NOU brigade i o tome kako su izvršeni postavljeni zadaci vidi relaciju njenog štaba za novembar 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4-7.I, k. 1143/A).

[8] Opširnije o dejstvima Primorske operativne grupe (1. bokeljska, 2. proleterska dalmatinska, 6. i 10. crnogorska brigada, Nikšićki i Lovćenski NOP odred) 2. korpusa NOVJ u novembru vidi tom III, knj. 8, str. 393—500, 626—701 i 725. Tu grupu je povremeno podržavao i 2. divizion Artiljerijske grupe 2. korpusa NOVJ (vidi tom III, knj. 8, dok. br. 222 i 312).

[9] Deveta divizija (3. dalmatinska, 4. splitska i 13. južnodalmatinska brigada) 8. korpusa NOVJ dejstvovala je u oktobru i novembru 1944. na sektoru Livno — Duvno — Imotski. Njena 13. južnodalmatinska brigada je u novembru sadejstvovala s jedinicama 29. NOU divizije u borbama na sektoru Imotski — Široki Brijeg. Treća dalmatinska i 4. splitska brigada su krajem novembra prebačene na sektor Sinj — Vrlika radi učešća u kninskoj operaciji.

Opširnije o dejstvima 9. divizije i zauzimanju pomenutih mjesta vidi dok. br. 120, 127, 144, 145, 147, 158 i 176; tom V, knj. 35, dok. br. 71 i 90; Arhiv VII, ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 3. 13. i 15. novembar 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, snimak br. 282—284, 324—328 i 332—336) i dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 3, 5, 8, 9, 12, 13, 15. i 16. novembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimci br. 282—284, 324—328, 332—336, 799—803, 825—829, 876—879, 891—894, 931—934, 948—951, 970—972 i 984—986).

[10] Riječ je o 13. južnodalmatinskoj brigadi. O tome vidi, pored navedenih dokumenata u prethodnom objašnjenju, i Arhiv VII, reg. br. 4-8, k. 1143 A: relaciju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 3. decembra 1944. godine.

[11] Vidi dok. br. 87, objašnjenje 2.

Na prostoru Blagaj — Buna — Mostar — Široki Brijeg — Kočerin — Bijelo Polje nalazi se skoncentrisana jača neprijateljska snaga koja je sastavljena od jedinica 369 »vražije« divizije,[12] jedinica IX Posadnog zdruga,[13] jedinica VI Ustaškog zdruga,[14] jedinica njemačke »TOT«[15] organizacije i nešto milicije. Jačina neprijatelja na prostoru Široki Brijeg — Kočerin je oko 1200 ustaša i oko 600 Švaba sa 6 tenkova i nešto automobila. U Bijelom Polju ima oko 3000 Švaba i veće količine pogonskog materijala. Na prostoru Mostar — Buna — Blagaj nalazi se oko 600 domobrana, 500 ustaša i oko 1200 Švaba sa dovolj-

---

[12] Raspored njemačke 369. legionarske divizije bio je u to vrijeme, prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 23. septembra, 30. oktobra i 5, 9, 13, 15, 16, 17. i 19. novembra 1944, sljedeći: Štab (komandno mjesto) divizije sa dijelom prištapskih jedinica u Bijelom Polju; Štab 369. grenadirskog puka sa ostacima 1. i 3. bataljona, 369. protivtenkovskim divizionom (bez 1. voda 1. baterije i 2. baterije) i 3. divizion 369. artiljerijskog puka u Nevesinju; ostaci 370. grenadirskog puka (1. i 3. bataljon — Borbena grupa »Bolman«), 2. bataljon 369. grenadirskog puka, 369. izviđački bataljon, 369. poljski dopunski bataljon, 4. divizion 369. artiljerijskog puka, 1. vod 1. baterije i 2. baterija 369. protivtenkovskog diviziona u širem rejonu Kočerin — Široki Brijeg; Štab 369. art. puka sa 1. i 2. divizionom u rejonu Mostara. Jedan deo 2. bataljona (127 ljudi) 370. grenadirskog puka je, poslije neuspjelih borbi protiv jedinica NOV i POJ, razoružan i zatvoren u Sarajevu (vidi dok. br. 76, objašnjenje 37; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, snimak br. 929, reg. br. F-194, snimak br. 827, 894, 948—951, 970—972, 984—986, 997 i 1016—1019).

Drugi bataljon 369. grenadirskog puka je, najvjerovatnije krajem novembra ili početkom decembra, prebačen u Nevesinje u sastav svoga matičnog puka (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 83: izvještaj Grupe armija »F« od 6. decembra 1944).

[13] Taj zdrug se u novembru raspao: ostala je samo jedna bojna u rejonu Mostara (vidi dok. br. 161, objašnjenje 5).

[14] Pun naziv je: 6. ustaški stajaći djelatni zdrug. Pretrpjevši veće gubitke u oktobru i novembru, ovaj zdrug je ušao u sastav novoformirane ustaško-domobranske 9. hrvatske divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 12-7, k. 1267: obavještajni izvještaj 5. korpusa NOVJ od 27. decembra 1944. i reg. br. 25-1, k. 44: karta cjelokupnog rasporeda ustaško-domobranskih jedinica na teritoriji NDH na dan 25. novembra 1944).

[15] Riječ je o njemačkoj nacističkoj poluvojnoj radnoj organizaciji (Organisazion Todt) koja je na brutalan način eksploatisala radnu snagu porobljenih naroda Evrope. Ona je izvodila građevinske radove za opšte državne i vojne potrebe uoči i za vrijeme 2. svjetskog rata. Osnovana je juna 1937. Radnu snagu su činili plaćeni radnici i radni bataljoni sastavljeni većim dijelom od ratnih interniraca i prisilno mobilisanih iz okupiranih zemalja. Nazvana je po imenu njenog osnivača, generalnog inspektora saobraćaja Trećeg Rajha Frica Tota (Fritz Todt). Posle njegove smrti, 15. februara 1942, na to mjesto je došao ratni zločinac Albert Šper. Opširnije o toj organizaciji vidi Vojnu enciklopediju, tom 6, Beograd, 1964, str. 544; Nirnberšku presudu, Arhiv pravnih i društvenih nauka, Beograd, 1948, str. 216.

nom količinom municije i sa priličnim brojem artiljerijskih jedinica.[16]

Na prostoru Podgorica — Tuzi — Bar — Ulcinj — Budva — Boka nalazi se skoncentrisana jača neprijateljska snaga, računa se do četiri divizije, a još uvijek im pristižu pojačanja sa prostora Metohije. Neprijateljske snage sa ovoga prostora, kada budu primorane na povlačenje usled našeg pritiska, vjerovatno će se povlačiti u pravcu Sarajeva koristeći komunikacije preko Sandžaka i sjevernog dijela Crne Gore, a ako budu ovladale sa Nikšićem nije isključeno da će koristiti i komunikaciju Nikšić — Šavnik — Lever Tara — Pljevlja. Jedan dio ovih snaga moguće je da za svoje povlačenje koristi i hercegovačke komunikacije i sa tim snagama vjerovatno bi sadejstvovale njihove snage iz Boke Kotorske pravcem Risan — Dragalj — Grahovo — Viluse, a manje je vjerovatno da bi koristili morsku komunikaciju preko Dubrovnika za Metković.[17]

Snage iz kotline Neretve i sa prostora sreza Nevesinje vjerovatno će za svoje povlačenje koristiti dolinu Neretve pa dalje preko Rame za Banjaluku, a dijelom i ka Sarajevu.

Ako bi neprijateljske snage iz Crne Gore dijelom za svoje izvlačenje koristile hercegovačke komunikacije, nije isključeno da snage neprijateljeve iz kotline Neretve i sa prostora sreza Nevesinja izvrše ispad u pravcu Gacka i Bileće radi prihvata svojih jedinica iz Crne Gore.

Zadatak naše divizije u ovakvoj situaciji je da sa glavninom svojih snaga uništava neprijateljske snage u kotlini Neretve, na prostoru sreza Nevesinje i na komunikaciji Mostar — Široki Brijeg — Kočerin, da u povoljnom momentu ovlada

---

[16] U širem rejonu Kočerina su se, pored jedinica pomenutih u 12. objašnjenju, nalazili 3. bataljon 738. puka 118. lovačke divizije, XIX/999. tvrđavski pješadijski bataljon i 1. divizion 649. artiljerijskog puka, a na prostoriji Mostar — Blagaj: Štab 738. puka sa 1. i 2. bataljonom, 2. divizion 668. art. puka (do 17. novembra 1944), Štab 649. art. puka, 505. PA divizion i 105. tenkovska četa 5. SS brdskog armijskog korpusa, »Alarm« bataljon (»Alarm« jedinice — čete, bataljoni, pukovi — formirane su od ljudstva koje se, iz bilo kojih razloga, nije moglo javiti u svoje matične jedinice) i 118. poljski dopunski bataljon (do oko 19. novembra 1944). Opširnije o tome vidi dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 20, 26, 30. i 31. oktobra i 4, 5, 11, 13, 16, 17, 18. i 19. novembra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, snimak br. 586—588, 684—687, 742—745, 811—814, 825—829, 916—919, 948—951, 984—986, 997—999, 1012—1019).

Sedamstotina trideset osmi puk sa pridatim dijelovima otpočeo je u drugoj polovini decembra sa izvlačenjem svojih jedinica prema Sarajevu (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 343, 360, 381, 410, 422, 426, 438: izvještaje Grupe armija »F« od 23, 24, 26, 28, 29. i 30. decembra 1944).

[17] Riječ je o jedinicama 21. brdskog armijskog korpusa Grupe armija »E« (vidi dok. br. 83, objašnjenje 10 i dok. br. 99).

sa Mostarom i Nevesinjem i nastavi gonjenje neprijatelja, da vrši razbijanje preostalih četničko-ustaških grupica, da vrši mobilizaciju i uspostavu narodne vlasti u pojedinim predjelima.

Radi izvršenja ovoga zadatka

NAREĐUJEMO:

1. — **X hercegovačka NOU brigada:**

Ostaje na dosadašnjim položajima i sa istim zadatcima s tim što će ofanzivno dejstvovati u pravcu Mostara koristeći pravac Čule — Mostar, a naročito će izvršiti na tome pravcu jači pritisak ako neprijatelj bude napustio Široki Brijeg i odstupao u pravcu Mostara. Održavaće stalnu vezu sa Štabom XII Hercegovačke NOU brigade.

Njen bataljon koji se nalazi na prostoru Herceg-Novi — Igalo ostaće tamo do daljega naređenja.[18]

Pored gore navedenog zadatka potrebno je uništavati na vašoj prostoriji i u bližoj okolini pojedine preostale ustaške grupice.

Ako bi bila povoljna situacija za korišćenje tenkova ili blinda na pravcu Čitluk — Mostar javite nam blagovremeno kako bi mogli izdati potrebno naređenje.

2. — **XI hercegovačka NOU brigada:**

Sa dva bataljona ostaće i dalje na prostoru Bratač — Kifino Selo — Krekovi i štitiće pravac od Nevesinja ka Gacku zajedno sa terenskim bataljonima i dijelom II Italijanske brigade divizije »Garibaldi«, a dva ostala svoja bataljona prebaciće na prostor oko Kalinovika i sa njima će ofanzivno dejstvovati ka Trnovu i prema Foči razbijajući najenergičnije tamošnje četničke grupacije. Prikupiće detaljno podatke o stanju na prostoru Foča — Jahorina — Romanija — Sarajevo — Bjelašnica — Visočica i podnijeti što prije ovome štabu izvještaj.

Ako situacija bude povoljna ofanzivno će dejstvovati prema Nevesinju i po potrebi tražiti od nas artiljeriju ili jedan dio tenkovskih jedinica.

Pod svojom komandom ćete i dalje imati II Italijansku brigadu divizije »Garibaldi« koju koristite prema potrebi i za održavanje slobodne teritorije na prostoru sreza Gacko, terenske bataljone sreza Gacko, Kalinovački

[18] Odnosi se na 3. bataljon, koji je po naređenju Štaba 29. NOU divizije od 31. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2/10-8, k. 1143/A) ostao u rejonu Igala pod komandom Primorske operativne grupe. O tome vidi i Arhiv VII, reg. br. 2-8, k. 1143/A: relaciju Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 4. decembra 1944. godine.

i Konjički partizanski odred. Kalinovački odred upotrijebite sa vašim bataljonima na sektoru Kalinovika za što bolje razbijanje bandi.[19]

Kada se XIV Hercegovačka NOU brigada bude prebacila na prostor Gornjeg Nevesinjskog Polja i ka Zimlju ili Glavatičevu, tada će ona uzeti pod svoju komandu Konjički partizanski odred.[20]

3. — XII hercegovačka NOU brigada:

Ostaje na sadašnjoj prostoriji sa zadatkom ofanzivnog dejstva u pravcu Široki Brijeg i Kočerin.[21] Vaš bataljon koji se nalazi na prostoru Ljubomira će i dalje ostati na toj prostoriji sa prije dobijenim zadatcima. On je pod neposrednom komandom ovoga štaba.[22]

Održavajte vezu sa jedinicama IX divizije i podnesite nam izvještaj o njihovim zadatcima i namjerama. Ako bi se oslobodio Široki Brijeg, vašu brigadu orijentišite prema Mostaru, no ipak jedan svoj dio ostavite u Široki Brijeg.

4. — XIII hercegovačka NOU brigada:

Sa dva svoja bataljona ostaće na prostoru Buna — Vranjevići sa zadatkom zatvaranja pravca ka Domanovićima i ka Dabru.[23] Porušiće i jače pregraditi komunikaciju Buna — Gubavica kako je neprijatej ne bi iz toga pravca mogao iznenaditi brzim pokretima. Ostala dva bataljona[24] prebaciće odmah na prostor Udrežnje — Biograd — Rabina i na tom će prostoru sa njima manevrisati ne dozvoljavajući da Njemci upadaju ka Biogradu i Udrežnju, a ako bude povoljna situacija dejstvovaće ofanzivno ka Nevesinju.

Vaši bataljoni koje ćete prebaciti na prostor Rabina — Biograd — Udrežnje smijeniće jedinice XIV Hercegovačke NOU brigade koje će poslije krenuti po zadatku.

Sa nama održavajte stalnu vezu.

---

[20] Četrnaesta brigada se prebacivala na tu prostoriju od 23. do 28. novembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7/I, k. 1143/A), dok je Konjički NOP odred i dalje dejstvovao u sastavu 11. hercegovačke NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8, k. 1143 A: relaciju Štaba 11. hercegovačke NOU brigade od 4. decembra 1944).

[22] Odnosi se na 4. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8, k. 1143/A: relaciju Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 3. decembra 1944).

[23] Odnosi se na 1. i 3. bataljon. Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 5-8 i 5/10-8, k. 1143 A: zapovijest Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 21. novembra i njenu relaciju od 3. decembra 1944. godine.

[24] Riječ je o 2. i 4. bataljonu.

5. — **XIV hercegovačka NOU brigada:**

Pošto bude smijenjena od bataljona XIII Hercegovačke NOU brigade odmah će se prebaciti najpogodnijim pravcem na prostor Kljuni — Lakat — Pridvorci — Bijenja i na tom prostoru će razoružati svu miliciju i uništiti četničke bande ako ih ima. Najzgodniji pravac za prebacivanje na tu prostoriju je preko prostora sa lijeve obale Zalomske rijeke pa preko Bratača ka Krekovima. Korišćenje Nevesinjskog Polja kao pravca za prebacivanje na vašu prostoriju je dosta opasno. Sa prostora Kljuni — Lakat — Bijenja dejstvovaće ofanzivno ka prostoru Gornje i Donje Zimlje i ka prostoru Glavatičevo — Borci, razbijajući na tim prostorima sve neprijateljske grupice i vršiće najenergičnije mobilizaciju.[25]

U stalnoj vezi ćete biti sa štabom XI Hercegovačke NOU brigade i ako bi neprijatelj jačim snagama napao u pravcu položaja XI Hercegovačke NOU brigade trebate ispoljiti svoje dejstvo ka sjevernom pravcu Nevesinja radi olakšanja XI Hercegovačkoj NOU brigadi.

Ako bude povoljna situacija u pravcu Konjica dejsvovaće ka njemu ofanzivno.

Dobićete od Štaba XI Hercegovačke NOU brigade radio-stanicu, telegrafistu i plan veze i sa nama ćete stalno održavati vezu radio-putem a povremeno ćete slati i pismene izvještaje. Radio-stanicu ćemo uputiti sjutra i na prolazu ka Gornjem Nevesinjskom Polju uzmite je od Štaba XI brigade.

6. — **I tenkovska brigada NOVJ:**

Ostaje i dalje u sadašnjem rasporedu i sa istim zadatcima. Čim se ukaže povoljna prilika za upotrebu motorizacije na pojedinim sektorima naredićemo blagovremeno.

7. — **Artiljeriski divizion XXIX U divizije:**

Ostaće u sadašnjem rasporedu i sa istim zadatcima kao i do sada. Topovi koji se nalaze sa [X]IV Hercegovačkom NOU brigadom prebaciće se sa brigadom na novu prostoriju. Sva naređenja dobivaćete blagovremeno. Kada se rasformirala Južno-hercegovačka operativna NOU grupa uputila je mazge kod vaših odjeljenja koja se nalaze kod XIII i XIV hercegovačke NOU brigade.

8. — **I brdski artiljeriski motorizovani divizion NOVJ:**

Ostaje i dalje u Bileći, a ako se bude ukazala potreba za njegovom upotrebom dobiće blagovremeno naređenje od ovoga štaba.

9. Štab XXIX U divizije NOVJ:

Nalaziće se u Trebinju i tu će sve naše jedinice slati svoje izvještaje.

10. — Bolnica XXIX U divizije NOVJ:

Nalaziće se u Trebinju. Teži ranjenici i ranjenici kojima je potrebna specijalna hirurška intervencija biće transportovani iz Trebinja za Dubrovnik.

Hirurška ekipa koja se sada nalazi kod XIV Hercegovačke NOU brigade prebaciće se zajedno sa brigadom do Bratača, a od Bratača javiće se Štabu XI Hercegovačke NOU brigade i tu će ostati. Ova Hirurška ekipa vršiće potrebne hirurške intervencije nad borcima XI i XIV Hercegovačke NOU brigade, a transportovanje ranjenika će se vršiti preko Gacka i Bileće. U Garnizonoj ambulanti u Gacku prikupljaće se ranjenici iz XI i XIV brigade, odakle će biti transportovani za Trebinje na telefonsko traženje Komande I Područja.

U Stocu se nalazi prihvatna Diviziska bolnica sa jednom hirurškom ekipom i u nju će upućivati svoje ranjenike X, XII i XIII Hercegovačka NOU brigada, a od Stoca ranjenici biće transportovani za Trebinje.

Motorizovana Hirurška ekipa nalazi se na putu Domanovići — Čapljina — Ljubuški i za najhitnije hirurške intervencije sve naše brigade na sektoru oko Mostara obraćaće joj se pozivajući je da dođe na određeno mjesto.

11. — Veza:

Sve naše brigade održavaće sa ovim štabom vezu preko svojih radio-stanica. Pored toga sve brigade će koristiti i telefonsku šifru gdje za to postoji mogućnost.

Svakih pet dana i kad se za to pruži zgodna prilika sve naše brigade podnosiće pismeni izvještaj u kome treba iznijeti detaljno o borbama i stanju na svome sektoru.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar	Načelnik štaba	Komandant
potpukovnik	potpukovnik	General-major
Vojo Kovačević	**Drago Đukanović**	**Vlado Šegrt**

M.P.

DOSTAVLJENO:
— Štabu X Hercegovačke NOU brigade;
— Štabu XI Hercegovačke NOU brigade;
— Štabu XII Hercegovačke NOU brigade;
— Štabu XIII Hercegovačke NOU brigade;
— Štabu XIV Hercegovačke NOU brigade;
— Štabu Artiljerijskog diviziona XXIX U div;
— Štabu I Tenkovske brigade NOVJ;
— Štabu I Brd. art. motor. diviziona NOVJ;
— Vojnoj oblasti XXIX U divizije NOVJ;

Š T A B
XII. HERCEG. UD. BRIGADE
NOV. JUGOSLAVIJE
O. Str. Pov. Br. 755
21/XI 1944. g.
s. Buhovo

Primljeno k znanju, ovo
u akta — 22.XI. 1944.g.

BR. 103

UPUTSTVO ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 21. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA POLITIČKI RAD SA BIVŠIM PRIPADNICIMA NEPRIJATELJSKIH JEDINICA KOJI SU PRISTUPILI JEDINICAMA OVOGA KORPUSA[1]

Š T A B
III. KORPUSA NOV. JUGOSLAVIJE
Broj. Sl./44.
21.XI.1944. g.

Političkom komesaru 27, 38 Div., Tuzlanskog, Majevičkog, Srebreničkog, Birčanskog, Posavsko-trebavskog, Kladanjskog odreda.

U zadnje vreme u naše jedinice pristupio je veliki broj ljudi, koji su bili duže vremena u neprijateljskoj vojsci i sa sobom donijeli tuđa, nama strana shvaćanja. Među njima ima i takvih elemenata, koji sa svojim neprijateljskim postupcima,

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 38/1-7, k. 408/A).

naročito u odnosu prema narodu, žele da oslabe čvrstinu naše vojske, da oslabe njen ugled kod naroda.

Da bi sprečili ovakvo neprijateljsko djelovanje, potrebno je da svi rukovodioci, a naročito politički, povećaju kontrolu nad novodošlim ljudstvom u bivaku, na položaju i na četnim i bataljonskim sastancima.[2]

Imajući u vidu čuvanje ugleda i autoriteta naše vojske kod naroda i predstojeće zadatke pred njom, potrebno je obazrivo odstranjivati ovakve neprijateljske elemente iz naših jedinica, pošto za takve nema, niti može biti mjesta u našoj vojsci.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,
D. Olbina

[2] U jedinicama 3. korpusa NOVJ politički rad sa pripadnicima 27. i 38. NOU divizije i odreda bio je vrlo intenzivan. O tome se govori u čitavom nizu dokumenata. Navodimo kao primjer izvještaje političkog komesara 27. NOU divizije od 7. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 34-7, k. 408 A), izvještaj Štaba Tuzlanskog NOP odreda od 16. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 16-5, k. 1627) i izvještaj političkog komesara 38. NOU divizije od 18. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 37-7, k. 408/A).

BR. 104

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 21. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA DALJA DEJSTVA NA KOMUNIKACIJI ROGATICA — SOKOLAC[1]

Š T A B
XXVII UDARNE DIVIZIJE NOVJ
Br— službeno
21 novembra 44 g.
u 8 časova

Z A P O V I J E S T
sekcija Višegrad — Sarajevo 1:100.000

I.

Jučer je bio osmi dan teških i upornih borbi naših brigada protiv jakih njemačkih snaga, koje se očajnički probijaju i povlače od Višegrada ka Sarajevu.[2] Neprijatelj je jučer vršio probijanje ka Sokolcu sa odabranijim snagama. To se zaključivalo po naoružanju i upornosti. Raspolagao je sa jakom artiljerijom, naročito sa lakom brzometnom i sa priličnim brojem flakova na bornim kolima. U motorizovanoj koloni bilo je raznih vrsta tenkova, bornih kola, traktora i kamiona. Ukupno kolona kamiona i ostalih vozila brojala je preko 300, a protezala se od Rogatice preko Kovanja na Rudine.[3] Sem toga stalno su se mogle primijetiti kolonice vozila u pokretu od Višegrada ka Rogatici.[4]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 34-6. k. 1111.

[2] Vidi dok. br. 90, 91, 101 i 130.

[3] Riječ je o glavnini Borbene grupe »Šojerlen«. Bliže o njoj vidi dok. br. 90 i 91.

[4] Prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 19. i 20. novembra 1944, rijeku Drinu su prešli 41. motorizovani inžinjerijski bataljon i 68. izviđački bataljon (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1016—1019 i 1030—1032). Sa njima se kretala i Komanda 22. brdskog armijskog korpusa. Ovaj korpus se sa pomenutim jedinicama uputio 16. novembra iz Vučitrna prema Sarajevu, pošto je prethodnog dana 91. armijski korpus preuzeo komandu nad njegovim jedinicama. Komanda korpusa je 23. novembra dostigla Podromaniju a 27. novembra, sa 41. mot. inž. bataljonom, Zenicu na putu za Srem (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 970—972, 984—986, 1091—1093 i 1160—1162: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 15, 16, 23. i 27. novembra 1944, sn. br. 922—923: objašnjenje Grupe armija »F« od 11. novembra 1944).

Borba je trajala od ranog jutra do mraka. Neprijateljska artiljerijska vatra bila je na mahove paklena. Neprijatelj je bio potpomognut i od Sokolca (odnosno od Sarajeva). Oko 16 časova uspio je da izvrši prodor i da sa dijelom pješadije i motorizacije produži od Rabra ka Sokolcu.[5]

Ukupni neprijateljski gubitci u ovim osmodnevnim bojevima su teški. Izbačeno je iz stroja oko 700 neprijateljskih vojnika i oficira. Uništeno je i oštećeno preko 30 motornih vozila. Naši gubitci su također osjetni.

U jučerašnjim borbama sa našim snagama sadejstvovala je i naša avijacija. Naši avioni uspješno su bombardovali Rogaticu na koju je bačeno nekoliko velikih bombi, poslije čega je čitava varoš bila u gustom dimu. Istovremeno su bombardovali cestu na prostoru Rudine — Han Stjenica. Također je bombardovan Višegrad i Sarajevo.[6]

U jučerašnjim borbama bile su angažovane sve naše brigade sa svojim glavninama.

XX. brigada prebacila se je sjeverno od druma Rogatica — Sokolac, uslijed nemogućnosti održanja na južnoj strani. Radi toga se raspored naše divizije unekoliko mijenja i biće ovakav:

1./ XVI brigada ostaje do daljnjeg na istom prostoru i na istim položajima, dejstvujući na drum Rogatica — Sokolac opštim pravcem Zakomo — Gučevo — Kovanj.

2./ XIX brigada također ostaje na istim položajima (Pariževići — Smrtići — Kula), zatvarajući pravac od Sokolca i dejstvujući na cestu preko Kule i Rabra.

3./ XX brigada privremeno postavljena na prostor Borovsko — Vijenac — Jasik, ostaje sa tim rasporedom do daljnjeg, dejstvujući na cestu pravcem Borovsko — Rudina.

---

[5] Komanda 5. SS brdskog armijskog korpusa je 19. novembra iz Sarajeva, preko Sokoca, uputila jednu motorizovanu borbenu grupu (odred) da zajedno sa ustašama 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga omogući probijanje i spajanje sa prethodnicom Borbene grupe »Šojerlen«. Do spajanja navedenih jedinica došlo je 20. novembra 1944. na pola puta između Sokoca i Rogatice. Opširnije o tome vidi dok. br. 90, 91 i 130; Arhiv VII, reg. br. 33-7, k. 1111:izvještaj Štaba 27. NOU divizije od 1. decembra 1944, reg. br. 1/1-80, k. 59: bojnu relaciju 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945, reg. br. 1/1, str. 78, 80 i 105, k. 70/V: izjavu general-pukovnika Aleksandra Lera (Alexander Löhr), komandanta Grupe armija »E«, na procesu u Nirnbergu, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1016—1019, 1030—1032 i 1046—1049: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 19, 20. i 21. novembra 1944; Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 58 i 59.

[6] Vidi dok. br. 130; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1016—1019 i 1030—1032: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 19. i 20. novembra 1944. godine.

Čitav ovaj raspored naših jedinica je privremen i biće tokom nastupajuće noći detaljnije određen i izveden.[7]

II.

Danas do 2 sata po podne neka dođu u Zakomo svi komandanti i komesari brigada radi sastanka sa ovim štabom. Neka se pripreme za podnošenje kratkih izvještaja o stanju u brigadama, kao i o rezultatima dosada vođenih borbi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Komandant, p-pukovnik:
Mil. Zekić

BR. 105

OBAVJEŠTENJE ŠTABA 3. KORPUSA NOVJ OD 22. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 27. DIVIZIJE O NEPRIJATELJU U DOLINI DRINE I O SITUACIJI KOD 38. DIVIZIJE[1]

Š T A B
III KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Br. sl./44
22.XI.1944 g.

ŠTABU XXVII NOU DIVIZIJE

P o l o ž a j

Izvještavamo vas ukratko o situaciji kod nas.

Na sektoru Bijeljina — Brčko — Čelići nalazi se Prva planinska njemačka divizija koja je stigla na ovaj sektor iz oblasti Negotina, gdje je bila potpuno razjurena od jedinica Crvene armije tako da je izgubila svo teško oruđe, motorizaciju i ko-

[7] Opširnije o rasporedu jedinica 27. NOU divizije u to vrijeme vidi izvještaj njenog štaba od 1. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 33-7, k. 1111).

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 21-2, k. 408.

moru. Na ovaj sektor je došla sa oko 2.500 boraca.[2] Dijelovi XXXVIII divizije na sektoru Čelić — Brka prije nekoliko dana vodili su uspješne borbe sa ovom divizijom.[3] Prema zaplijenjenim dokumentima Prva planinska divizija, sada ojačana brojno, motorizacijom i naoružanjem ima zadatak prihvata snaga koje treba iz Srbije da se izvuku pravcem Zvornik — Bijeljina.[4]

Na sektoru Zvornik — Ljubovija — Bratunac situacija je slijedeća: U Zvorniku oko 500 vojnika sa jednom baterijom i 5 tenkova. U Drinjači oko 300 vojnika sa jednim tenkom i dva topa.[5] Popravljaju most na Drinjači. U Bratuncu legija. U Ljuboviji Nijemci koji su došli od Bajine Bašte i Užica.[6] Prema

---

[2] Bliže o toj diviziji i njenom prenaoružanju vidi dok. br. 82, objašnjenje 2. i 8. Prema zabilješkama Grupe armija »F« od 8. novembra 1944, ta je divizija imala oko 6.000 ljudi, a u sastavu Korpusne grupe »Miler« (»Müller«) oko 4.000 vojnika (vidi dok. br. 82; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 873).

[3] Odnosi se na borbe koje je vodila 18. hrvatska brigada 38. NOU divizije 14. i 15. novembra (vidi dok. br. 100).

[4] Prva brdska divizija je imala zadatak da u dolini Drine izvrši prihvat jedinica Grupe armija »E« koje su se izvlačile pravcem Užice — Ljubovija — Zvornik — Brčko (11. vazduhoplovna poljska divizija, 7. SS divizija »Princ Eugen« i dijelovi 117. lovačke divizije). Međutim, zbog situacije u Sremu, naređeno je njeno hitno izvlačenje i upućivanje na odsjek Drave. Transportovanje glavnine te divizije završeno je 30. novembra 1944, dok su slabija obezbjeđenja ostala u Šepku, Kozluku i Zvorniku. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 362—393 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika od 20. do 24. novembra 1944), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1104—1106, 1140—1142 i 1201—1203 (dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 23, 24, 26. i 30. novembra 1944), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1007 (naređenje Grupe armija »F« od 24. novembra 1944) i reg. br. 12-1, k. 2 (Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku).

[5] U širem se rejonu Zvornika, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 21. novembra 1944, nalazio 1. bataljon 98. puka 1. brdske divizije. Dijelovi ovoga bataljona nalazili su se toga dana u Drinjači (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1064 — 1049). O tome vidi i ratni dnevnik br. 3. Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 18. novembar (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 345—349).

[6] Za obezbjeđenje Drine na odsjeku Ljubovija — Rogačica, Nijemci su u to vrijeme, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 21. novembra 1944, imali sljedeći raspored: 2. bataljon 749. lovačkog puka 117. lovačke divizije (bez jedne čete), 8. baterija 297. art. puka i komora 1. brdske divizije u rejonu Rogačice; 86. pionirski bataljon, Štab 117. pionirskog bataljona sa 2. četom, dvije lovačke čete 1. brdske divizije, jedna četa iz 749. lovačkog puka, Prednji odred 11. vazduhoplovne poljske divizije, jedan art. divizion i jedna pionirska četa u Ljuboviji. Komandno mjesto 11. vazduhoplovne poljske divizije se u to vrijeme nalazilo u Rogačici (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-34, reg. br. F-194, sn. br. 1046—1049). Navedene jedinice su pripadale Korpusnoj grupi »Miler«. Prednji dijelovi su izbili pred Ljuboviju 17. novembra 1944 (vidi Arhiv

nekim podatcima podižu most preko rijeke Drine.[7] Neprijatelj se ukopava i prema svim izgledima ima namjeru da osigura komunikaciju Ljubovija — Drinjača — Zvornik ka severu. Srebrenički odred vodi borbu na sektoru Drinjače i uspješno ometa popravljanje mosta koga neprijatej nije do sada uspio popraviti. Prema nekim obaveštenjima most u Zvorniku je osposobljen samo za pješadiju.[8] Neprijatelj drži Mali Zvornik.

Dvije brigade XXXVIII divizije orijentisane su na sektor Zvornik — Janja u cilju aktivnog dejstva na toj komunikaciji i onemogućavanja izvođenja neprijateljskog plana o njegovom izvlačenju ka severu.[9]

Jedna brigada XXXVIII divizije nalazi se na sektoru Tuzle sa zadatkom učvršćenja narodne vlasti.[10] U dolini Spreče na otsjeku Tuzla — Gračanica djeluje Tuzlanski NOP odred.[11] Ovaj odred do sada je izvršio niz uspješnih akcija na zeleni kadar i četnike.

Na sektoru Srebrenik — Srnice — Cerik — Dubrave nalazi se Posavsko-Trebavski NOP odred.[12]

VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 342—344: ratni dnevnik br. 3. Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 17. novembar).

[7] Podizanje mosta kod Ljubovije otpočelo je 18. novembra (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F.191, sn. br. 345—349: ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 18. novembar).

[8] Taj most je porušen prilikom zauzimanja Zvornika 12/13. septembra 1944. od strane jedinica 27. NOU divizije (vidi knj. 29, dok. br. 133).

[9] Odnosi se na 17. majevičku i 18. hrvatsku NOU brigadu. O njihovim dejstvima na tome prostoru u novembru 1944. vidi dok. br. 93 i 100; Arhiv VII, izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 18. novembra 1944 (reg. br. 35-3, k. 1258), izvještaj Štaba 17. majevičke NOU brigade od 1. decembra 1944 (reg. br. 15-1, k. 1259) i izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 2. decembra 1944 (reg. br. 12-5/I. k. 1259).

[10] Riječ je o 21. istočnobosanskoj NOU brigadi. Opširnije o njenim dejstvima na području Tuzle vidi dok. br. 88; Arhiv VII, reg. br. 7-9, k. 1259: izvještaj njenog štaba za drugu polovinu novembra 1944. godine.

[11] Vidi dok. br. 94.

[12] Prema izvještaju Štaba Posavsko-trebavskog NOP odreda od 1. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 19-3, k. 408), ovaj je odred 17. novembra na Ceriku razbio tri bataljona 6. posavske brigade Trebavskog četničkog korpusa; istog je dana kod s. Dubrave razbijeno oko 150 ustaša iz 12. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. U tim borbama je poginulo 8 četnika i 5 ustaša. Odred je 22, 25, 27. i 30. novembra vodio borbe sa četnicima i ustašama kod Špionice, Srnica, Obodnice i Dragunje. U tim akcijama ubijeno je 25 neprijateljskih vojnika, a zarobljeno 7. O tome vidi i Arhivu VII: kartu cjelokupnog rasporeda ustaško-domobranskih jedinica na teritoriji NDH na dan 25. novembra 1944 (reg. br. 25-1, k. 44) i ličnu bilježnicu četnika jeromonaha Mirona Prodanovića iz 6. posavske brigade Trebavskog četničkog korpusa (reg. br. BH-V-11073, str. 18).

Obaveštenja koja ste tražili od nas u pogledu iskrcavanja Saveznika nemamo, ista smo tražili od nadležnog mjesta, čim ih dobijemo obavijestićemo vas.[13]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

Politički komesar,
pukovnik,
D. Olbina

M.P.

Komandant,
general-major,
V. Popović

P.S.[14] Pošaljite nam prvom prilikom detaljne izvještaje o stanju kod vas u kojima ćete istaći ocjenu vašeg dosadašnjeg rada i aktivnosti i vaše potrebe

BR. 106

IZVJEŠTAJ ŠTABA 27. DIVIZIJE OD 22. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 3. KORPUSA NOVJ POVODOM OSJETNIH GUBITAKA 19. BIRČANSKE BRIGADE U BORBI VOĐENOJ 29. OKTOBRA KOD CRVENIH STIJENA[1]

Š T A B
XXVII DIVIZIJE NOV
Broj sl.

22 novembar 1944 g.

ŠTABU III KORPUSA NOVJ.

Povodom iznenađenja koje je doživjela naša XIX birčanska brigada 29 oktobra 1944 g. na položajima kod Crvenih Stijena,[2] gdje je pretrpjela osjetne gubitke, i gdje je došao u opasnost i sam štab brigade sa načelnikom štaba korpusa i

[13] Riječ je o obavještenju koje je 20. novembra tražio Štab 27. NOU divizije u vezi s iskrcavanjem Engleza kod Dubrovnika (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 57, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ). Štab 3. korpusa je 24. novembra obavijestio Štab 27. divizije da se ne radi ni o kakvom savezničkom iskrcavanju, već o dozvoli da Englezi u Dubrovniku drže tri dalekometne baterije za sprečavanje pomorskog saobraćaja (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 62, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ). O tome vidi dok. br. 130.

[14] Naredna rečenica u originalu dopisana mastilom.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7-20, k. 1111.

[2] Opširnije o tome vidi dok. br. 75.

zamjenikom komandanta divizije,[3] mi smo odmah po dolasku brigade u sastav divizije poveli istragu: komandant divizije je prilikom obilaska brigade na sastanku sa štabom brigade saslušao izjave, koje smo dalje na sastanku štabovima brigada ponovo postavili — pretresali i takođe na sastanku komesara divizije sa pomoćnicima komesara brigada najozbiljnije rasmotrili i istakli kao jedinstven i težak poraz partizanskih jedinica.

Mi se slažemo sa izjašnjenjem štaba brigade i mjerama koje su preduzeli, ali smo štabu brigade najozbiljnije zamjerili i skrenuli pažnju radi toga što neko od štaba brigade nije prekontrolisao položaje ovog bataljona, radi gubitaka koje je već pretrpio, radi toga što u bataljonu nije bilo komandanta, koji je bio ranije ranjen, a zamjenik komandanta je bio na vojnom kursu, te je radi toga rukovodstvo bilo slabo, kao i radi toga što su sa njima bili drugovi o kojima je trebalo povesti najviše računa.

Štab brigade je smatrao da nije potrebno da neko bude sa bataljonom radi toga jer je bio u neposrednoj blizini, i na pravcu koji je najmanje opasan, jer nijesu računali na ispad neprijatelja iz Sokolca, za koji su imali podatke da su tek manje snage.

Nijesmo nikakvu kaznu izricali prema štabu brigade, jer smatramo da nije potrebno i da je dovoljna ozbiljna zamjerka na sastancima.

Ovaj slučaj je sa ostalim štabovima bataljona u čitavoj diviziji prodiskutovan.

Prilažemo izvještaj štaba brigade po ovom slučaju.[4]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar, ppukovnik
Z. Škerović

Komandant, ppukovnik,
Mil. Zekić

M.P.

---

[3] U dnevnom izvješću Glavnostožernog ureda Ministarstva oružanih snaga NDH od 4. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4/1, k. 44), između ostalog, piše:

»I ust. zdrug iz Sarajeva javlja da su 29. X u borbama kod Naromanije poginuli part. pukovnik Pero Kosorić »komandant 27 part. divizije«, te podpukovnik Ratko Perić »zamjenik komandanta 38. partizanske divizije«.

Ti podaci nijesu bili tačni, jer su imenovani i danas živi, a i funkcije navedenih lica su pogrešne. Tako je u to vrijeme pukovnik Pero Kosorić bio načelnik Štaba 3. korpusa NOVJ, dok je komandant 27. divizije bio potpukovnik Miloš Zekić, a njegov zamjenik potpukovnik Ratko Perić (vidi Arhiv VII, reg. br. 36-4, k. 408: obavještenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 8. oktobra 1944).

[4] Vidi Arhiv VII, reg. br. 7-20. k. 1111.

BR. 107

NAREĐENJE ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 22. NOVEMBRA 1944. DIVIZIJSKOJ VOJNOJ OBLASTI I ŠTABOVIMA PARTIZANSKIH ODREDA U VEZI S RADOM I ZADACIMA ODREDA[1]

Š T A B
XXIX UDARNE DIVIZIJE
NOV JUGOSLAVIJE
O. Pov. Broj 995 *koncept!*
22-XI-1944 god.
u časova

(svim odredima i Vojnoj oblasti)

Oslobođenjem pojedinih predjela Hercegovine od neprijateljske kontrole i terora, priliv novih boraca u naše redove se mnogo povećao i svakim danom se sve više i više povećava. Novo ljudstvo koje dolazi u našu vojsku nije jednake fizičke sposobnosti, kako po svojoj izdržljivosti i fizičkoj konstrukciji tako i po broju godina. Za boračke jedinice koje maršuju, vode borbu, žive pod teškim okolnostima i koje mogu dobiti specijalne teže zadatke potrebno je zdravo i sposobno ljudstvo koje može da izdrži sve napore. Ljudstvo starijih godina i ljudstvo manje fizičke sposobnosti može se upotrebljavati za rad u pozadinskim jedinicama prema njegovim sposobnostima. U današnjoj situaciji treba, prema svojim sposobnostima, sve ljudstvo iskoristiti za borbu protiv okupatora i domaćih izdajnika i za rad u pozadinskim jedinicama, koje također često puta mogu dobiti i važne operativne zadatke, kako bi nad okupatorom i njegovim pomagačima što prije izvojevali pobjedu. Sve sposobno ljudstvo do 55 godina treba da učestvuje u današnjoj borbi i da doprinese svoj udio za pobjedu nad neprijateljem.

Svi novomobilisani borci upućivaće se u operativne jedinice, partizanske odrede i terenske bataljone.

U boračke jedinice će se upućivati najbolje i nasposobnije ljudstvo.

Terenske bataljone popunjavati sa starijim i manje sposobnim ljudstvom koje ne može da izdrži velike napore u borbi. Ovo ljudstvo treba da je odano i da se obučava u izvršenju svojih zadataka i ono je pod neposrednom komandom Vojne oblasti naše divizije. Ovo ljudstvo služi za obezbeđenje jedinica

[1] Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 43-5, k. 1144/I.

vojne oblasti i za druge službene potrebe, a po potrebi može se upotrijebiti i za borbu.[2]

Svaki srez u Hercegovini formiraće jedan ili više partizanskih odreda jačine od 100 do 120 boraca, i negdje može prema potrebi biti i više boraca i sama organizacija odreda može biti izvršena na drugi način.

Do sada su kod nas formirani: trebinjski, nevesinjski, bileći, gatački, kalinovički, konjički, ljubinjski, stolački i zapadno-hercegovački partizanski odred. U vezi formiranja ovih odreda

NAREĐUJEMO:

1. — Zadatak partizanskih odreda je:

a. — da na svom terenu manevriše i vrši uništavanje preostalih četničkih i ustaških grupica i da vrši obezbeđenje pozadinskih ustanova na svome terenu;

b. — da dejstvuje i koordinira svoj rad sa brigadnim jedinicama dok se one nalaze na njegovom terenu, stavljajući se pod njihovu komandu;

v. — da prikuplja oružje i municiju i da naoružava svoje ljudstvo, a suvišak oružja i municije da šalje najbližim operativnim jedinicama, i

g. — da vrši mobilizaciju boraca na sektoru na kome se nalazi, a borce preko određenog broja upućivaće u operativne jedinice kao što je to ranije naređeno. Kod sviju boraca treba da razvija ljubav i volju za odlazak u operativne jedinice.

2. — Svaki partizanski odred u operativnom pogledu potčinjen je ovome štabu i od njega će dobijati operativne zadatke i sve operativne izvještaje dostavljaće neposredno ovome štabu.

3. — U svakom drugom pogledu — političkom, ekonomskom, zdravstvenom itd. — potpada pod Vojnu oblast naše divizije i od nje će dobijati sva gore navedena naređenja, no se ovdje ne isključuju i operativna naređenja, to znači da može i operativno naređenje dobiti od Vojne oblasti naše divizije.

4. — Rukovodstvo partizanskih odreda postavljaće svojom naredbom Štab divizije, a štabovi odreda će preko Vojne oblasti naše divizije dostavljati svoje predloge. Vojna oblast XXIX U divizije dostavljaće nam predloge za postavljenja rukovodstva u partizanskim odredima. Pri dostavljanju predloga vodite računa da sve rukovodstvo u odredima bude predloženo kako bi se blagovremeno izdala naredba o postavljenju.

5. — Svi partizanski odredi dostavljaće brojno stanje i na-

[2] Bliže o tim bataljonima vidi preglede brojnih stanja 1, 2. i 3. područja Vojne oblasti 29. NOU divizije od 14. i 15. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 42-3, k. 1711).

oružanje Vojnoj oblasti naše divizije i to svakog 1. i 15. u mjesecu, a Vojna oblast naše divizije dostavljaće nam pregled brojnog stanja i naoružanja kako je to već ranije naređeno, navodeći posebno ljudstvo partizanskih odreda a posebno ljudstvo terenskih bataljona.

6. — Vojna Oblast će umnožiti ovo naređenje za svoje potčinjene jedinice i potrebne podatke tražiti od štabova partizanskih bataljona, a ovaj štab je dostavio ovo naređenje neposredno partizanskim odredima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar, potpukovnik	Načelnik štaba potpukovnik	Komandant, General-major
Vojo Kovačević	**Drago Đukanović**	**Vlado Šegrt**

M.P.

DOSTAVLJENO:
— Štabu zapadno-hercegovačkog,
Konjičkog, kalinovačkog, bilećkog,
trebinjskog, gatačkog, stolačkog
i ljubinjskog partizanskog odreda;
— Vojnoj oblasti XXIX U divizije NOVJ;
— Nevesinjskom part. odredu.

BR. 108

NAREĐENJE ŠTABA 4. NOU DIVIZIJE OD 23. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA RUŠENJE KOMUNIKACIJE BUSOVAČA — LAŠVA I ZA OBUČAVANJE BORACA U PRIMJENI MASKIRNIH SREDSTAVA[1]

Š T A B
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
NOVJ
Str. pov. *Br 708/44*
Dne 23-XI 1944 g.

ŠTABU VI, VIII i XI KNOU BRIGADE
i I. ARTILERIJSKOM DIVIZIONU
OVE DIVIZIJE

Njemačke snage koje se povlače iz Makedonije i Sandžaka sa svojim prvim dijelovima već su stigle u Sarajevo.[2] Prednji dijelovi ovih snaga prodiru od Sarajeva u pravcu sjevera. Jedna kolona od 15 tenkova i nepoznatim brojem pješaka već se je probila cestom od Kiseljaka na polovinu puta od Busovače.[3]

Radi što uspješnijeg tučenja ovih neprijateljskih snaga, kao i da bi se iste zadržale što je moguće više, potrebno je odmah preduzeti slijedeće:

1. — Prekopati cestu Han Kumpanija — Lašva. Prekope praviti dužine 20 metara pa na više. Bataljonima dodijeliti protiv kolske topove, koje postaviti na najpogodnija mjesta za dobro i uspješno tučenje. Stab XI KNOU Brigade dodijeliće svojim desno-krilnim bataljonima po jedan protiv kolski top, za tučenje na dijelu ceste od Busovače do Lašve.

Da bi se neprijatelj što duže zadržao na cestama, potrebno je pored prekopa na cesti oboriti drveta, zarušiti zemlju i kamenje gde je cesta usječena.[4]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 22-3, k. 768.

[2] Riječ je o povlačenju Grupe armija »E« (vidi dok. br. 83, objašnjenje 10). Prve njene jedinice — prednji dijelovi Borbene grupe »Šojerlen« — pristigle su u Sarajevo 22. novembra 1944 (vidi dok. br. 90).

[3] Odnosi se na pokret Štaba 668. artiljerijskog puka sa 2. divizionom i 668. i 118. poljskog dopunskog bataljona. Prve dvije jedinice pristigle su u Slavonski Brod 16. novembra 1944, dok se 118. poljski dopunski bataljon 19. novembra nalazio u Zenici (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N--T-311, reg. br. F-194, sn. br. 984—986, 997—999 i 1019: dnevni izvještaji Grupe armija »F« od 16, 17. i 19. novembra 1944).

[4] Vidi dok. br. 133.

2. — U zadnjoj borbi na Busovači primijećeno je, da se vrlo mala pažnja poklanja maskiranju kao i da se borci ne znaju kretati za vrijeme borbi skriveno od neprijateljskog pogleda. Da bi se ovo izbjeglo Štabovi će preduzeti mjere, da se na časovima sa borcima pređe maskiranje, kao i potrebu skrivenog kretanja, tako da se ovo u buduće ne bi dešavalo.

3. Štab I Diviziona zadržaće i nadalje bateriju ruskih topova u selu Kruščici. Brdsku i protiv-kolsku bateriju smjestiti kod Štaba Diviziona, gde baterije srediti i izvršiti popunu municije.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
ppukovnik,

Komandant pukovnik,
Petar

M.P.

P.S.[5] — Svaki borac i rukovodioc na frontu u borbi mora biti maskiran, kao i oruđa. Do snijega maskiranje vršiti granjem sa suvim listom, sijenom itd. Rukovodioci će biti odgovorni u koliko ne bude preduzeto maskiranje.

[5] Sljedeći tekst je dopisan u originalu mastilom, ćirilicom.

BR. 109

IZVJEŠTAJ ŠTABA 10. DIVIZIJE OD 23. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O BORBI PROTIV ČETNIKA KOD SELA KRALUPA[1]

Š T A B
X. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N. O. V. J.
Str. Pov. Br. 190
Dne 23.XI 1944. g.

Operacijski izvještaj o akciji na četnike 19. XI. 1944.—

ŠTABU 5. KORPUSA — OP.

1.— 19. XI.44 u 05.30 časova snage X. divizije napale su četničke bande na prostoriji s. Kralupi.[2]

2. — *Vlastite snage:*

— VII. brigada i Visočko-Fojnički odred napadali su neprijatelja na prostoriji s. Kralupi.[3]

— dva bataljona IX. brigade, ojačani jednim topom 75 mm, vršili su demonstrativni napad na neprijateljska uporišta Visoko i Kiseljak.[4]

Neprijateljske snage:

— Četnici: na prostoriji s. Kralupi — s. Čifluk: Zenička četnička brigada jačine 500 ljudi, sa 150 srbijanskih četnika i grupa Save Derikonje sa 300 ljudi — svega 950 ljudi;[5]

— U Visokom: I. i VII. bojna IX. prometnog zdruga[6] i jedan bataljon Nijemaca

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7-4, k. 854.

[2] Bliže o organizaciji napada na četnike vidi dok. br. 96.

[3] Vidi dok. br. 123, 125 i 171.

[4] Vidi dok. br. 119.

[5] Potpunije o tome vidi dok. br. 96, objašnjenje 5.

[6] Pogrešno; trebalo bi da piše: XI ustaški stajaći djelatni zdrug, jer su njegove jedinice obezbjeđivale komunikaciju Rogatica — Sarajevo — Zenica (vidi dok. br. 96). U to vrijeme je IX ustaški stajaći djelatni zdrug dejstvovao u dolini rijeke Neretve (vidi dok. br. 70).

(ovi isključivo za osiguravanje želj. pruge Visoko — Lašva);[7]

— U Kiseljaku: jedna bojna I. ust. djel. zdruga[8] i jedna njem. kompanija 369. divizije sa 8 tenkova.[9]

3. — Snage VII. brigade i Visočko-Fojničkog odreda izvršile su koncentričan napad sa linije: Krstac (k. 861) — Oštrik (k. 480) — Crkvica (k. 933) — s. Vidovići — s. Oštroc — s. Ilijaš, na neprijatelja koji se nalazio na prostoriji s. Kralupi — — s. Čifluk. Nakon što su prednji neprijateljski dijelovi bili potisnuti, neprijatelj je pokušao pružiti jači otpor kod s. D. Bioča, V. Kose i Mandinog Brda, gdje je snažnim našim naletom razbijen i primoran da se sa glavninom prebaci na desnu obalu r. Bosne.

Sa dva bataljona IX. brigade, ojačanim sa jednim brdskim topom 75 mm,[10] vršen je istodobno demonstrativni napad na nepr. uporišta Visoko i Kiseljak.[11] Sa jednim bataljonom IX. brigade zatvaran je pravac od Busovače. Sa jednim bataljonom VII. brigade zatvaran je pravac od Sarajeva kod Gladnog Polja (k. 529) i Kobilje Glave (k. 625),[12] gdje je spriječena neprijateljska intervencija, koju su sačinjavala 2 tenka, 7 oklopnih automobila i 1 kamion.

Borbe su završene u 21.00 časova.

4. — U ovoj akciji zapaženo je poboljšanje u pogledu održavanja veze i suradnje između pojedinih jedinica i njihovih dijelova. Ovo naročito vrijedi za Visočko-Fojnički odred koji je prvi put nastupio sa svim svojim snagama povezano.

Premda su borci pokazali hrabrost i požrtvovanost, ipak gonjenje neprijatelja nije vršeno efikasno, jer su borci bili zamoreni usiljenim maršom na polazne položaje.

---

[7] O tim njemačkim jedinicama vidi dok. br. 96, objašnjenje 6.

[8] Riječ je o 4. bojni (vidi dok. br. 123).

[9] Ta divizija se nalazila u Hercegovini (vidi dok. br. 102). Sredinom novembra nalazili su se na maršu prema Zenici dijelovi 118. lovačke divizije (vidi dok. br. 108), pa su vjerovatno to bili njeni dijelovi ili dijelovi njemačke jedinice koja se nalazila u Zenici (vidi dok. br. 133).

[10] To oruđe je bilo u sastavu 1. artiljerijskog diviziona 10. NOU divizije. Bliže o njegovom dejstvu u pomenutoj akciji vidi izvještaj Štaba 1. artiljerijskog diviziona od 21. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 7/4-4, k. 854).

[11] Visoko je napadao 1. bataljon, a Kiseljak 2. bataljon (vidi dok br. 119).

[12] Pravac Sarajevo — Visoko je obezbjeđivao 3. bataljon (vidi dok. br. 123).

5. — Gubici:

a) neprijateljski:	— ubijeno	55	
	— ranjeno	51	
	— zarobljeno	9	
	Svega:	115	izbačeno iz stroja;
b) vlastiti:	— poginulo	3	
	— ranjeno	9	
	svega	12	izbačeno iz stroja.

6. — Plijen:

a) oružje: 15 pušaka, 2 pištolja;

b) municija: 400 puščanih metaka. 7 bombi;

c) oprema: 1 dvogled, 12 okvira za puš. mitraljez, 1 opasač, 3 fišeklije, 1 ranac, 2 torbice, 1 čizme, 7 cipela, 5 šinjela.

7. — Uništeno: 1 drveni cestovni most dužine 35 m. 1 tenk, 1 kamion.

8. — Raspored jedinica:

Štab X. divizije u Fojnici.

VII. brigada na prostoriji: s. Bakovići — s. Gojevići — s. Lužine, sa zadatkom zatvaranja pravca od Kiseljaka i Kreševa.

IX. brigada na prostoriji: s. M. Sotnice — s. Hrastovi — s. V. Sotnice — s. Oglavak — s. Pločari, sa zadatkom zatvaranja pravca Kiseljak — Busovača i prema Fojnici. Visočko-Fojnički odred na svom sektoru.

9. — Osnovni nedostatak ove akcije bio je taj što VII. brigada kao glavna udarna snaga nije zatvorila najvjerovatniji predviđen pravac neprijateljskog odstupanja u pravcu s. Reljeva (most preko r. Bosne) radi čega se neprijatelj uspio nekažnjeno izvući iz borbe u tom pravcu.

Usiljenim maršom jedinica do polaznih položaja, iste su bile izmorene, tako da je bila smanjena njihova sposobnost za manevar i gonjenje, koje nije vršeno radi toga dovoljno efikasno.

Obzirom na prednje smatramo da ova akcija nije uspjela, jer glavninu neprijateljske snage nije uspjelo razbiti i uništiti.

10. — Prilog: Zapovijest X. divizije Str. Pov. br. 185 od 17.XI.44.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar	Načelnik štaba	K o m a n d a n t
ppukovnik:	ppukovnik:	pukovnik:

M.P.

BR. 110

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 24. NOVEMBRA 1944. KOMANDI DRVARSKOG VOJNOG PODRUČJA O DEJSTVIMA KOD BUSOVAČE I U SREDNJOJ BOSNI[1]

Š T A B
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Dne 24 novembra 1944 god.

Ratni izvještaj za 23 i 24
novembar 1944 godine

KOMANDI DRVARSKOG PODRUČJA

Noću od 21 na 22. XI. dijelovi naših snaga napali su neprijateljsko uporište Busovaču.[2] Tokom noći i tokom dana 22. XI. likvidirani su svi bunkeri vanjske odbrane i naše snage prodrle su u centar grada i povele borbu za konačnu likvidaciju željezničke stanice i nekoliko preostalih neprijateljskih uporišta u gradu. Pred noć 22. XI. jača neprijateljska kolona nakon žestokih borbi uspjela se je probiti od Sarajeva preko Lašve u Busovaču te su se naše snage povukle iz grada. U borbama za Busovaču nanijeti su neprijatelju teški gubitci u ljudstvu i materijalu.

22. XI. na cesti Zenica — Žepče kod mosta preko r. Bistrice jedna naša četa iznenada je napala i jurišem razbila grupu od

[1] Original (umnožen na šapirografu, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7-2, k. 458.

[2] Taj napad su izvršile 6. i 11. krajiška brigada 4. NOU divizije (vidi dok. br. 113).

60 Nijemaca koji su zaštićavali opravku mosta i željezničke pruge. Na mjestu borbe nađeno je 25 njemačkih lješeva.

Na sektoru Čemernice i Jošavke u napadu na grupe četnika tokom 22 ov. mj. ubijeno je 19 a zarobljena 4 četnika. Zaplijenjeno je 25 pušaka.

Noću od 22 na 23. XI. porušena je željeznička pruga Sarajevo — Brod između Visokog i Lašve na dužini od 300 m.

Nakon žestokih borbi tokom 23. XI. kao i tokom noći od 23 na 24. XI. jedna njemačko-ustaška kolona sa 20 tenkova uspjela se je probiti od Sarajeva preko Kiseljaka za Busovaču.[3]

23 i 24. XI. na cesti Zenica — Žepče vodi se ogorčena borba sa kolonom od 200 kamiona koji su dne 21. XI. krenuli iz Žepča u pravcu Zenice.[4] Do sada neprijatelju su naneseni teški gubitci u ljudstvu i materijalu i kolona je zaustavljena kod s. Orahovice. Borba se nastavlja.

Noću od 23 na 24. XI. iznenadnim napadom zauzeto je neprijateljsko uporište Jehovina na željezničkoj pruzi između Kaknja i Lašve.[5] Željeznička pruga Kakanj — Lašva porušena je na dužini od 4000 m.

DEJSTVO SAVEZNIČKE AVIJACIJE

20. XI. savezнички avioni na željezničkoj pruzi između Zenice i Broda uništili su 8 lokomotiva. Istovremeno bombardovano je neprijateljsko uporište Maglaj kao i most preko r. Bosne u Maglaju. Most nije pogođen. U Maglaju poginula su 3, a ranjeno 48 Nijemaca.[6]

Istog dana 4 savezнička aviona bombardovala su Brod. Pogođena je željeznička stanica, ložiona sa radionicama i ustaški stan.

21. XI. na željezničkoj pruzi između Doboja i Dervente bombardovana su dva voza u kojima su se nalazili njemački vojnici. Neprijatelj je pretrpio gubitke u ljudstvu. Uništene su dvije lokomotive.

Istog dana bombardovana je željeznička stanica Konjic na pruzi Mostar — Sarajevo. Uništena su 3 kolosjeka. Poginulo je 60 neprijateljskih vojnika.

---

[3] Vidi dok. br. 119.

[4] Vidi dok. br. 113.

[5] Vidi dok. br. 119.

[6] Prema izvješću Zapovjedništva 4. oružničke pukovnije od 11. decembra 1944, taj napad je izvršen 19. novembra sa 18 aviona. Tom prilikom je oštećeno 100 metara pruge (vidi Arhiv VII, reg. br. 34/14-2, k. 149/C).

22. XI. nekoliko savezničkih aviona mitraljirali su Zenicu i jednu kompoziciju na željezničkoj stanici Vraca. Kompozicija je oštećena.

23. XI. savezнички avioni bombardovali su Zenicu i željezničku stanicu Dobrinje. U Zenici uništen je željeznički most preko r. Bosne.[7]

Istog dana bombardovan je Doboj i željeznička stanica Usora. U Doboju pogođeni su: željeznička stanica, uređaji oko željezničke stanice i vojni logori, a također su pogođeni cestovni mostovi preko r. Bosne i Spreče jugo-zapadno od Doboja. Na željezničkoj stanici Usora uništena su 2 oklopna voza.[8]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik štaba
p. pukovnik,
Vel.[9] Knežević

---

[7] Nijemci su zaplanirali da taj most poprave do 1. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 385—393: ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 24. novembar).

[8] Željeznička stanica u Doboju i cestovni i željeznički most na r. Bosni bombardovani su 20. novembra 1944. godine. Tom prilikom je 76 osoba poginulo a 35 ranjeno. Oštećena je stanica i više teretnih i putničkih vagona (vidi Arhiv VII, reg. br. 34/14-2, k. 149/C). Dvadeset drugog novembra je 6 lovačkih aviona izvršilo napad na Kotorsko, Johovac i Rudanku i oštetilo 3 lokomotive. Isti avioni su bombardovali željeznički most na r. Usori i porušili 50 metara pruge. A 23. novembra je nekoliko formacija bombardera i lovaca napalo Doboj i želj. stanicu Usora, bacivši 120 bombi. Oštećena je polovina zgrada u Doboju, 19 kuća je do temelja srušeno, oštećeno je i uništeno više putničkih i teretnih vagona, a računa se da je bilo i preko 100 mrtvih.

[9] Velimir

BR. 111

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KORPUSA OD 25. NOVEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV i POJ O DEJSTVIMA U OKTOBRU U SREDNJOJ I ZAPADNOJ BOSNI[1]

Š T A B
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. Pov. Op. Br. 1091
Dne 25-XI-1944 g.

Mjesečni operacijski
izvještaj — dostavlja

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ

Izvješetaj o akcijama jedinica ovoga korpusa u oktobru mjesecu.

1-X-1944 g. *Snage X divizije*, napale su neprijateljski garnizon u gradu Travniku. Napad glavnine snaga usledio je sa jugozapadne strane sa ciljem stvaranja breše u neprijateljskim odbranama na toj strani i ubacivanja glavnine snaga kroz istu u grad. Pomoćni napad izvršen je sa jugoistočne strane. Sa ostalih strana demonstriran je napad. Glavnina snaga nakon žestoke borbe uspjela se je probiti kroz neprijateljsku vanjsku odbranu i prodrijeti do duhanske tvornice u gradu. Snage na pomoćnom pravcu napada također su uspjele izvršiti proboj neprijateljske vanjske odbrane, ali snažnim protiv-napadom neprijatelja bile su ubrzo odbačene natrag. Glavnina naših snaga koja je bila prodrla do duhanske tvornice bila je tu zaustavljena i nakon žestoke borbe primorana na povlačenje.

Istovremeno sa napadom na Travnik izvršeni su napadi na neprijateljska uporišta Bilu, Han Kumpaniju i Šafradine. Napadi nisu uspjeli.

Željeznička pruga Travnik—Busovača porušena je u dužini od 200 m., dok je cesta Trav-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 15-2, k. 458.

nik—Busovača prekopana na 4 mjesta i na istoj porušeno 5 propusta.

U svim ovim akcijama ubijeno je 61, ranjeno 119 i zarobljen 1 neprijateljski vojnik. Naši gubitci 21 mrtav, 65 ranjenih, 1 zarobljen i 10 nestalih. Plijen: 1 teški mitraljez, 12 pušaka, 2 pištolja, 22.000 puščanih metaka, 30 bombi i izvjesna količina drugog ratnog materijala. Uništena su 2 teška mitraljeza i 2 puške.[2]

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa dijelovima jedne četničke brigade kod s. Kučići, ranile su 6 četnika. Naši bez gubitaka.[3]

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u manjem sukobu sa četnicima kod s. Dubrave, ubile su 1, a zarobile 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 4 puške i 200 metaka.[4]

2-X-1944 g. *Snage X divizije,* odbile su ispad jačih neprijateljskih snaga iz Zenice, Busovače i Travnika. Ubijena su 24, a ranjen 51 neprijateljski vojnik. Naši gubitci: 2 mrtva i 4 ranjena.

Željeznička pruga Lašva — Kakanj porušena je na 10 mjesta u dužini od 300 m. Srušeno je 25 telegrafskih stubova.

Snage XXXIX divizije, odbijajući ispad kolone od 150 ustaša iz Banjaluke ka Šibovima, ubile su 2 i ranile 5 ustaša. Naša 2 mrtva i 6 ranjenih. Plijena nije bilo.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u manjem sukobu kod s. Blatinice, zarobile su 4 četnika. Plijen: 2 puške i 100 metaka.

3-X-1944 g. *Snage X divizije,* u sukobu sa manjom neprijateljskom kolonom koja je krenula iz Travnika u pravcu Turbeta u cilju izviđanja, ubile su 2, a ranile 1 neprijateljskog vojnika. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa milicijom kod s. Orašac, ubijena su 4, a ranjeno 7 milicionera. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

---

[2] Opširnije o tome i dejstvima 10. NOU divizije u oktobru 1944. vidi dok. br. 68.

[3] Bliže o tome i dejstvima 39. NOU divizije u oktobru 1944. vidi dok. br. 81.

[4] Opširnije o tome i dejstvima Srednjobosanske NOU divizije u oktobru 1944. vidi dok. br. 62 i 67.

Snage XXXIX divizije, odbijajući ispad neprijatelja iz Banjaluke ka Bronzanom Majdanu ubile su 2 i ranile 5 neprijateljskih vojnika. Naša 4 ranjena.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, razbile su kod s. Cerani iznenadnim napadom, nakon ogorčene borbe, grupu od preko 1200 četnika. Ubijeno je 14, ranjeno 31 i zarobljeno 11 četnika. Naši gubitci: 5 mrtvih i 2 nestala. Plijen: 1 teški mitraljez, 9 pušaka, 320 metaka, 2 sanduka sanitetskog materijala i 15 komorskih konja sa kazanima.

4-X-1944 g. *Snage X divizije,* porušile su željezničku prugu Visoko — Lašva na dužini od 500 m.

Pri odbijanju ispada kolone od 100 ustaša, od Travnika ka Gučjoj gori, ubijena su 2 a ranjena 4 ustaše. Naša 2 ranjena. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX divizije, u suboku sa manjom neprijateljskom grupom na cesti Ripač — Cilj, ubile su 1 a ranile 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Na cesti Otoka — Bos. Novi dignut je minom u vazduh i uništen 1 neprijateljski kamion sa hranom.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, razbijajući jaču grupu četnika na prostoru s. Ilova — s. Poezno, u žestokoj borbi ubile su 19, ranile 11 i zarobile 2 četnika. Naša 3 mrtva, 6 ranjenih. Plijen: 6 pušaka i 250 metaka.

5-X-1944 g. *Snage X divizije,* porušile su željezničku prugu Sarajevo — Konjic na dužini od 600 m.

U sukobu sa milicijom kod s. Orahovice ubijen je 1, a ranjena 3 milicionera.

Snage XXXIX divizije, na cesti Otoka — Bos. Novi digle su minom u vazduh 1 kola sa neprijateljskim vojnicima. Ubijena su 2 neprijateljska vojnika.

U sukobu sa neprijateljskom kolonom kod s. Hrgovi, ubijen je 1, a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naša 2 zarobljena.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u sukobima sa četnicima i milicijom kod s. Kriškovci, Crnče i Čečave, ubile su 8 četnika, ranile 3 četnika i 1 milicionera, te zarobile 6 četnika

i 2 milicionera. Naša 4 ranjena. Plijen: 11 pušaka i 900 metaka.

U sukobu sa grupom ustaša kod s. Sivše ubijena su 3, a ranjene 4 ustaše. Naš 1 mrtav i 2 ranjena. Plijena nije bilo.

6-X-1944 g. *Snage X divizije,* u sukobu sa milicijom kod s. Višnjani i Borovac ubile su 1 milicionera. Naš 1 mrtav i 1 ranjen. Plijen: 4 puške, 130 metaka i 5 konja.

Na cesti Zenica — Vranduk srušen je 1 most.

Snage XXXIX divizije, odbijajući ispad ustaša iz Banjaluke ka s. Saračici, ubile su 11, a ranile 15 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 1 mrtav, 2 ranjena i 1 nestao.

Na cesti Otoka—Bos. Novi dignut je minom u zrak 1 kamion sa neprijateljskim vojnicima. Poginulo je 12 neprijateljskih vojnika.

Kod s. Pezića Polje zarobljeno je 5 ustaša-milicionera. Plijen: 3 puške.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, odbile su ispad grupe od 500—600 ustaša iz Doboja ka s. Miljanovci. Ubijeno je 15 a ranjeno 18 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav i 2 ranjena.

7-X-1944 g. *Snage X divizije,* porušile su željezničku prugu Visoko — Lašva na 23 mjesta u dužini od 350 m.

Pri odbijanju ispada iz Han Kumpanije i Busovače ka s. Kruščici ubijeno je 15 a ranjeno 10 ustaša. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

Snage XXXIX divizije, odbijajući ispad jedne ustaške kolone iz Banjaluke ka s. Saračici ubile su 1 a ranile 2 neprijateljska vojnika. Naš 1 ranjen. Plijena nije bilo.

U sukobu sa četnicima kod s. Pošte ranjen je 1 četnik. Na cesti Bihać — Lapac iz zasjede dočekana su i ubijena 4 neprijateljska vojnika.

Na željezničkoj pruzi Bihać — Bos. Novi uništeno je 40 šina.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u napadu na grupu četnika kod s. Kaoci ubile su 1 a ranile 2 četnika. Naši bez gubitaka.

8-X-1944 g. *Snage IV divizije,* izvršile su pokret sa prostora Vrhpolje — Ključ na prostor Čađavica — Mrkonjić-Grad.[5]

Snage X divizije, u sukobu sa jednom ustaškom kolonom od 200 ustaša, koja se je kretala iz Travnika ka Gučjoj Gori — Krpeljićima, ubijeno je 7, ranjeno 37 ustaša. Naši gubitci: 2 mrtva i 3 ranjena.

Cesta Turbe — Komar razrušena je na 3 mjesta.

Snage XXXIX divizije, odbijajući ispad manje grupe ustaša iz Banjaluke ka Gornjem Šeheru, ubile su 2, a ranile 3 ustaše. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa kolonom od 700 ustaša koja je iz Banjaluke krenula ka s. Pavlovcu i s. D. Motikama, ubijeno je 55, ranjeno 43 ustaše. Naša 3 mrtva, 12 ranjenih i 10 nestalih.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u sukobu sa četnicima kod s. Vitkovaca, Ukrinice i Čečave, ubile su 5, ranile 7 i zarobile 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške.

Pri odbijanju ispada jedne neprijateljske kolone iz Doboja ka Žabljaku i Jelahu, u žestokoj borbi ubijeno je 10, a ranjeno 20 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav i 1 ranjen. Plijen: 42 granate od topa i 1 konj sa municijom.

9-X-1944 g. *Snage XXXIX divizije,* u sukobu sa neprijateljem kod s. Glamočani, ubile su 2, a ranile 3 neprijateljska vojnika. Naš 1 ranjen.

Pri odbijanju ispada jedne grupe neprijateljskih vojnika od Bos. Novog ka s. Rašće, ubijen je 1 a ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Na cesti Bos. Novi — Rudice ubijeno je iz zasjede 1, a ranjena 2 ustaše. Naši bez gubitaka.

10-X-1944 g. *Snage IV divizije,* izvršile su pokret sa prostora Čađavica — Mrkonjić-Grad na prostor Jajce — Biokovina.

Snage XXXIX divizije, na željezničkoj pruzi Otoka — Blatna digle su u vazduh jedan ne-

[5] Bliže o tome i dejstvima 4. NOU divizije u oktobru 1944. vidi dok. br. 66.

prijateljski voz. Uništena su 4 vagona sa materijalom.

U manjem sukobu sa četnicima kod s. Karanovca ubijena su 2, a ranjena 3 četnika. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u napadu na ustaše i miliciju u s. Večićima, ubile su 2 i ranile 1 ustašu. Naš 1 ranjen. Plijen: 4 puške i 340 metaka.

11-X-1944 g. *Snage IV divizije,* izvršile su pokret sa prostora Jajce — Biokovina.

Snage X divizije, odbijajući ispad ustaša iz Han Kumpanije ka s. Kruščici, ubile su 2 ustaše. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa neprijateljem kod s. Orahovca, ubijeno je 11, a ranjeno 15 neprijateljskih vojnika. Naša 2 ranjena. Uništen je 1 kamion sa spremom.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa neprijateljem kod s. Glamočana, ubile su 10, ranile 14 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav i 1 ranjen.

U sukobu sa neprijateljem kod s. Bakinci — Cerevačka Kosa, ubijena su 3 neprijateljska vojnika. Naš 1 ranjen.

Pri napadu na neprijateljsku kolonu kod s. Barovci, ubijen je 1, ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Prilikom manjeg sukoba sa neprijateljem kod s. Mosura, na našu stranu prebjegla su 2 neprijateljska vojnika sa oružjem.

Na željezničkoj pruzi Krupa — Novi dignut je u vazduh jedan neprijateljski voz. Poginulo je 10, ranjeno 15 neprijateljskih vojnika. Oštećeno je 7 vagona sa materijalom.

U sukobu sa četnicima kod s. Kestenovca, ranjena su 3 četnika. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, napale su demonstrativno neprijateljsko uporište Kotor Varoš. Napad nije uspjeo. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naš 1 mrtav i 2 ranjena.

U sukobu sa manjom grupom četnika kod s. Lepenice, ranjena su 2 četnika. Naši bez gubitaka.

12-X-1944 g. *Snage X divizije,* odbijajući ispade ustaške kolone iz Travnika ka s. Rankovićima, ubile su 15, a ranile 20 ustaša. Naša 2 mrtva i 2 ranjena.

U manjem sukobu sa neprijateljem kod s. Otigošća, ubijena su 2 i ranjena 3 neprijateljska vojnika.

Snage XXXIX divizije, pri pretresu s. Motike, zaplijenile su 5 pušaka i 300 metaka.

U sukobu sa neprijateljem koji je iz Bos. Novog krenuo prema s. Blagaju, ubijen je 1, a ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Na cesti Srb — Lapac ubijeno je iz zasjede 7 i ranjeno 10 četnika. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, odbijajući ispad neprijatelja iz Kotor Varoša ubile su 5, a ranile 10 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa jednom grupom četnika kod s. G. Lepenice ranjena su 2 četnika.

U sukobu sa ustašama i milicijom kod s. Podbrđa, ubijen je 1, a ranjena 2 ustaše. Naši bez gubitaka.

13-X-1944 g. *Snage IV divizije,* odbile su jednu grupu četnika, koja je imala namjeru da izvrši prepad na bolnicu u s. Šipragama. Neprijateljski gubitci: 1 mrtav i 2 ranjena. Naši bez gubitaka.

Snage X divizije, porušile su željezničku prugu Turbe — Travnik u dužini 2800 m. i prekopale cestu na 7 mjesta.

Željeznička pruga između Bile i Han Kumpanije, porušena je u dužini 3000 m. i uništeno je 6 propusta.

Na cesti Bradina — Podorašac, porušena su mosta i prekopana cesta na 2 mjesta.

Na cesti Prozor — Rama, porušen je 1 most i prekopana cesta na 2 mjesta.

Na željezničkoj pruzi Lisičići — Ostrožac, dignut je u vazduh jedan neprijateljski teretni voz. Oštećena su 3 vagona.

Snage XXXIX divizije, u manjem sukobu sa jednom grupom četnika kod s. Poljica, ubile su 5 četnika. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u s. Ka-

radaglijama zarobile su 7 SS-ovaca. Plijen 7 pušaka.

U sukobu sa jednom grupom četnika kod s. G. i D. Lepenci, ranile su 3 četnika. Naši bez gubitaka.

Pri rastjerivanju grupe četnika koja se je bila okupila oko oborenog savezničkog aviona, ranjeno je nekoliko četnika. Sa aviona su demontirana 4 mitraljeza i 1 top. Pilote su zarobili četnici. Naši bez gubitaka.

14-X-1944 g. *Snage X divizije,* na cesti Han Kumpanija — Zenica porušile su 2 mosta i prekopali cestu na 5 mjesta, a na željezničkoj pruzi porušile su 1 propust i 40 m. pruge.

Na željezničkoj pruzi Han Kumpanija — Busovača, srušen je 1 most i 500 m. pruge.

Na željezničkoj pruzi Konjic — Lisičići dignut je u vazduh jedan neprijateljski oklopni voz. Poginuo je 1, a ranjen 1 neprijateljski vojnik. Naši bez gubitaka. Uništen je 1 i oštećen 1 oklopni vagon.

Cesta Prozor — Rama, porušena je na 3 mjesta.

Snage XXXIX divizije, u s. Poljicu ubile su iz zasjede 3 četnika. Naši bez gubitaka.

Odbijajući ispad jedne satnije ustaša iz Banjaluke ka Gornjem Šeheru, ubijena su 3, a ranjena 4 ustaše. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa neprijateljem na Ostrožnici, ubijeno je 6, a ranjeno 8 neprijateljskih vojnika. Naš 1 ranjen. Plijen 2 puške.

Odbijajući ispad neprijateljskih slabijih snaga iz s. Cilja ka Gorijevcima, ranjena su 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, izvršile su napad na neprijateljsko uporište Kotor Varoš. U prvom naletu naše snage kidajući žičane prepreke zauzele su prva tri reda rovova i bunkera na vanjskoj odbrani, ali napad na glavne bunkere nije uspio. Nakon toga neprijatelj je uspio da se sredi i izvrši povratni napad i naše snage uslijed neprijateljske nadmoćnosti bile su primorane na povlačenje. U ovoj borbi ubijeno 17, ranjeno 25 neprijateljskih vojnika. Naši 10

mrtvih i 39 ranjenih. Izgubljeno 2 puškomitraljeza, 12 pušaka i 1 strojnica.[6]

U manjem sukobu kod s. Crnče zarobljena su 3 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen 3 puške.

Pri razbijanju kolone od 400 četnika kod s. Potočana, ubijena su 3, a ranjeno 5 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen 1 puška.

U napadu na četnike u s. Pribiniću, ubijeno je 10, a ranjeno 15 četnika. Naši bez gubitaka.

15-X-1944 g. *Snage X divizije*, zauzele su iznenadnim napadom neprijateljsko uporište, željezničku stanicu Modrinje. Ubijeno je 8, a ranjeno 17 Čerkeza. Naš 1 mrtav i 5 ranjenih. Plijen: 1 laki bacač, 2 rus. mitraljeza, 5 pušaka. Tom prilikom u neposrednoj blizini stanice uništen je 1 most i porušeno 700 m. željezničke pruge.

Pri odbijanju ispada neprijateljske kolone sastavljene od ustaša, domobrana, pripadnika »PE« i »Vražije« divizije iz Ostrošca, Konjica i Raštelice ka liniji: Lisin k. 1744 — Brdo k. 1387 — Koznik i Šuplja stijena, ubijeno je 11, ranjeno 19 ustaša, domobrana i Nijemaca. Naš 1 mrtav i 2 ranjena.

Na cesti Podorašac — Bradina porušen je 1 most.

Cesta Prozor — Rama prokopana je na 2 mjesta, porušen 1 most i potporni zid u dužini 17 m.

Cesta Prozor — Ravno porušena je na 2 mjesta u dužini 17 m.

U napadu na neprijatelja koji se je nalazio na prostoriji s. Krčevine, s. Stuparići i s. Vidići, ubijeno je 4, a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naša 2 ranjena.

Željeznička pruga između Kaknja i Modrinja porušena je u dužini 400 m.

Snage XXXIX divizije, na cesti kod Rudica, ubile su iz zasjede 1 i ranile 2 četnika. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, odbijajući ispad kolone ustaša i SS-ovaca iz Doboja ka

[6] Bliže o tome napadu vidi dok. br. 35.

s. Lepenici, ubile su 6 ustaša i SS-ovaca. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa grupom četnika na Marjanovom Gnijezdu i Pribiniću, ubijena su 2, a ranjena 3 četnika. Naši bez gubitaka.

16-X-1944 g. *Snage X divizije,* na cesti Kiseljak — Busovača, porušile su 4 propusta.

Snage XXXIX divizije, u manjem sukobu sa jednom grupom neprijateljskih vojnika kod Perišića zida, ubile su 1, a ranile 1 neprijateljskog vojnika. Naši bez gubitaka.

Na željezničkoj pruzi Krupa — Novi dignut je u vazduh jedan neprijateljski voz. Srušena su 3 vagona sa vojskom. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, pri odbijanju ispada kolone od 800 SS-ovaca i ustaša koji su iz Doboja krenuli prema Lepenici, potpomognuti sa 2 oklopna voza, u žestokoj borbi, u kojoj su se naši borci izmiješali sa neprijateljem, ubile su 12 (među njima 1 ljekar i 6 podoficira), a ranile 17 SS-ovaca i ustaša. Naš 1 ranjen.

Pri pretresu s. Šibovske i s. Štivora, ranjen je 1, a zarobljena 2 četnika sa oružjem. Naš 1 ranjen.

Željeznička pruga Derventa — Doboj porušena je u dužini 500 m., tom prilikom od oklopnog voza ranjena su 3 naša vojnika.

17-X-1944 g. *Snage X divizije,* napale su iz zasjede kod Gustog Graba neprijateljsku kolonu od nekoliko kamiona i 2 tenka, ubijena su 2, a ranjen 1 neprijateljski vojnik. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa neprijateljskom patrolom kod s. Zlokića, ranjena su dva neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa jednom grupom ustaša kod s. Rovna, ubijeno je 7, a ranjeno 6 ustaša. Naš 1 ranjen.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa neprijateljem na liniji Glamočani — Bukovačka škola, ubile su 7, a ranile 10 neprijateljskih vojnika. Naša 2 ranjena. Plijen: 2 puške, 4 ručne

bombe, 9 doboša za šarac, i 1000 puščanih metaka.

Prilikom nasilnog izviđanja četničkih položaja u pravcu s. Jagara, zarobljen je 1 četnik. Plijen 1 pištolj.

Odbijajući ispad jedne ustaške kolone iz Banjaluke ka Pavlovcu i D. Motikama, ubijeno je 8, ranjeno 11 ustaša. Naš 1 mrtav. Plijen 1 puška.

U manjem sukobu sa neprijateljem u s. Rakanima, ubijena su 3 neprijateljska vojnika.

Na cesti Ripač — Bihać iz zasjede zarobljena su 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen 2 puške.

Kod Dobrljina iz zasjede zarobljen je 1 ustaša sa oružjem.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, prilikom napada na četnike u s. Devetinama i s. Lađevcima, ubile su 17, a ranile 24 četnika. Naši bez gubitaka.

U sukobu sa četnicima, koji su napali komandu mjesta Srbac, u dvočasovnoj borbi, ranjeno je 6, a zarobljen 1 četnik. Plijen 1 konj sa sedlom. Do dolaska pomoći komanda mjesta Srbac imala je 15 mrtvih, 3 ranjena i 15 zarobljenih.

18-X-1944 g. *Snage IV divizije,* izvršile su pokret sa prostora Gradačac — Bugojno — Donji Vakuf ka Travniku i Zenici.

Snage X divizije, napale su neprijatelja (»PE« div.) kod Dolova blizu Kaknja, ubijena su 2, a ranjeno 7 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Tom prilikom porušena je i željeznička pruga u dužini 700 m.

Kod Žuglić polja dignut je u vazduh jedan neprijateljski oklopni voz, ubijeno je 10 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Uništena je 1 lokomotiva, 3 oklopna vagona i 1 most.

Na željezničkoj pruzi Sarajevo — Visoko porušen je 1 most i željeznička pruga u dužini 250 m.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u pokretu prema prostoriji V. Bukovica — Hadžići — Stanovi — M. Bukovica, zarobile su 1 četnika. Naši bez gubitaka.

Pri odbijanju ispada jačih neprijateljskih snaga sastavljenih od SS-ovaca, milicije i četnika iz Doboja ka liniji Sivša — Alibegovci — Omanjska, ubijena su 2, a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Željeznička pruga između Tešanjke i Karuše, porušena je u dužini 4 km.

19-X-1944 g. *Snage IV divizije,* u pokretu sa prostora Gradačac — Bugojno — Donji Vakuf ka Travniku i Zenici.

Snage X divizije, napale su iz zasjede neprijateljsku motorizovanu kolonu kod Gustog Graba, ubijeno je 3, a ranjeno 9 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Željeznička pruga između Vranduka i Begovog Hana porušena je u dužini 1000 m. i porušena su 3 mosta.

Snage XXXIX divizije, odbijajući ispad jedne grupe ustaša iz Banjaluke, ka Gor. Šeheru, ubile su 4, a ranile 2 ustaše. Naši bez gubitaka.

Na cesti Bihać — Lapac ubijen je iz zasjede 1, ranjena 2 i zarobljena 2 neprijateljska vojnika.

Kod Ripačkog klanca iz zasjede ubijen je 1, a zarobljena 2 neprijateljska vojnika. Plijen: 1 puškomitraljez, 1 pištolj i 400 metaka.

Situacija kod Beograda i izbijanje Crvene Armije na područje srednjeg Podunavlja primorala je neprijatelja na brzo dovlačenje jačih snaga radi zaposjedanja desne obale Dunava i organizovanja odbrane na istom. Neprijatelj nije raspolagao sa rezervama koje bi mogao upotrebiti na ovome dijelu fronta i spriječiti nastupanje ka Beču i Gracu, već je bio prinuđen na pregrupisavanje svojih snaga angažovanih na pojedinim momentalno manje važnim frontovima. Oslobođenjem Niša[7] i izbijanjem snaga Crvene armije, Bugarske i naše Narodno oslobodilačke vojske u dolini r. Morave presječene su glavne komunikacije koje su Nijemci mogli upotrebiti za povlačenje svojih snaga iz Grčke,

[7] Niš je oslobođen 14. oktobra 1944 (vidi tom I, knj. 14, dok. br. 191, str. 576).

Makedonije i Albanije. Nakon toga neprijatelju je ostao kao glavni pravac povlačenja sa juga ka sjeveru komunikacije duž rijeke Neretve i Bosne.

Ovakova situacija na Balkanu diktirala je slijedeću situaciju na prostoru Mostar — Sarajevo — Brod:

1. — Dijelovi neprijateljskih snaga koji su se kretali sa juga bili su prisiljeni da bez zaustavljanja i pojačavanja garnizona na toj liniji brzo prolaze preko Doboja i Broda ka Beogradu u susret nadirućim snagama Crvene armije i naše vojske.[8]

2. — Glavnina njemačkih snaga koje su se povlačile iz Grčke, Albanije i Makedonije bila je zaustavljena na prostoru Priština — Prizren — Peć i južno od linije Kraljevo — Čačak.[9] Nije bilo izgleda da će se te snage moći brzo srediti i uskoro izbiti na liniju Višegrad — Sarajevo, a jasno je bilo da je sve do tog momenta neprijatelj prisiljen držati jače snage na prostoru Sarajeva koje će moći osigurati prihvat dolazećih snaga sa juga i obezbijediti im pravac daljnjeg povlačenja.

U tim momentima odbranu neprijateljskog uporišta Travnik, koje je služilo kao glavno bočno osiguranje komunikacije Sarajevo — Doboj, vršile su neprijateljske snage sastavljene od dvije ustaške bojne, 1 bojne brzog zdruga (većina ustaša), jednog topničkog sklopa, mjesne žandarmerije i policije te milicije sa sektora: Jajce, Duvno, Kupres, Bugojno, Donji Vakuf, Gornji Vakuf i Travnik(zloglasne zbog svojih zvjerstava počinjenih tokom 1941 i 1942 godine) u ukupnoj jačini 2500 vojnika i oficira.[10]

Grad je bio opasan sa 30 velikih betonskih bunkera međusobno povezanih vatrom, od kojih je opet svaki za sebe predstavljao zasebno utvrđenje.[11] Pored toga što je svaki bunker bio zasebno opasan minskim poljima i sa 3—4 reda bodljikave žice, cio grad bio je opasan

[8] Vidi dok. br. 130.
[9] Vidi tom I, knj. 14, dok. br. 199 i knj. 15, dok. br. 180.
[10] Bliže o neprijatelju u Travniku vidi dok. br. 37, objašnjenje 2.
[11] Vidi dok. br. 68.

bodljikavom žicom ispred koje su bila postavljena minska polja. Nutarnju odbranu grada sačinjavali su: Kaštel, Duhanska tvornica, Kasarna i utvrđene zgrade na Ilovači. Istaknuta tačka odbrane Travnika bila je zasebno utvrđena željeznička stanica i tvornica šibica u Dolcu.

U neprijateljskim uporištima duž željezničke pruge i ceste Travnik — Busovača nalazile su se snage Kupreške ustaške bojne i milicija, dok se u samom uporištu Busovači nalazio garnizon od 400 vojnika »Princ Eugen divizije«.[12] U uporištima duž komunikacije Sarajevo — Brod nalazili su se dijelovi »Princ Eugen divizije«, dijelovi IV »Brandenburške« regimente,[13] dijelovi XI ustaškog zdruga,[14] posadni zdrug,[15], XVII željezničarska stražarska bojna[16] i dijelovi II prometnog zdruga. U samom Sarajevu nalazilo se je ukupno 17.500 neprijateljskih vojnika, od toga 3000 Nijemaca, 3000 ustaša, 5000 ustaša civila i 6500 domobrana.[17]

Oslobođenje Prijedora[18] i cijelog prostora Ljubija — Prijedor — Bos. Novi, oslobodilo je snage IV divizije za operacije na drugim sektorima. Nakon prodora neprijateljske kolone

---

[12] Bliže o njima vidi dok. br. 68.

[13] U to vrijeme u Bosni se nije nalazila nijedna jedinica divizije »Brandenburg«. Prvi bataljon 4. puka ove divizije nalazio se krajem septembra i početkom oktobra 1944. u sastavu Borbene grupe »Rudno«. Učestvovao je u borbama za Banju Luku, a potom je prebačen u rejon Dervente, odakle se povukao u Srem oko 8. oktobra 1944 (vidi dok. br. 62, objašnjenje 6, dok. br. 119, objašnjenje 5; knj. 29, dok. br. 151). Glavnina 4. puka »Brandenburg« nalazila se od 12. avgusta 1944. na prostoriji Jajce — Bugojno, odakle je, vjerovatno, između 23. i 27. avgusta otpočela prebacivanje za Srbiju (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, sn. br. 480—483, 793—798 i 916—920: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 12, 24. i 27. avgusta 1944, sn. br. 784: naređenje Grupe armija »F« od 23. avgusta, sn. br. 1017: predlog Komande 2. oklopne armije od 28. avgusta, reg. br. F-191, sn. br. 3—5 i 11—17: ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 25. i 27. avgust).

[14] O razmještaju toga zdruga vidi dok. br. 96, objašnjenje 5.

[15] Vjerovatno je riječ o 8. posadnom zdrugu. Bliže o njemu vidi dok. br. 37.

[16] Bliže o toj bojni vidi dok. br. 37.

[17] O neprijatelju u Sarajevu vidi dok. br. 99 i 130.

[18] Prijedor je oslobođen 7. septembra 1944 (vidi dok. br. 26).

pravcem Derventa — Prnjavor — Klašnice[19] i ustaških snaga sa pravca Gradiške — u Banjaluku,[20] već poslije nekoliko dana pokazalo se je da neprijatelj neće i ne može, uslijed nedostatka snaga, upotrebiti Banjaluku kao bazu za izvođenje većih ofanzivnih operacija u pravcu naše oslobođene teritorije.

U takvoj situaciji, u vezi naređenja Vrhovnog štaba da se pojačaju napadi naših snaga na najvažnije neprijateljske komunikacije,[21] ovaj štab donio je odluku da se glavnina snaga, korpusa, tj. IV, X i Srednjo-Bosanska Divizija rokiraju ka liniji Mostar — Sarajevo — Brod.

Po izbijanju snaga Srednjo-Bosanske divizije na liniju Derventa — Doboj i snaga IV divizije na prostor Donji Vakuf — Bugojno — Travnik, a u vezi donijete odluke otpočeto je 20. X. 1944 g. sa opštim napadom na komunikacije u dolini r. Neretve i Bosne. Da bi se omogućilo daljnje uspješno izvođenje te ofanzive odlučeno je da se u sklopu prvih operacija na liniji Mostar — Sarajevo — Brod likvidira glavno bočno osiguranje željezničke pruge i ceste Sarajevo — Zenica — Doboj, grad i snažno neprijateljsko uporište Travnik, kao i sva neprijateljska uporišta duž linije Travnik — Busovača.[22]

I pored toga što je bilo jasno da neprijatelj ne raspolaže većim snagama koje bi mogao odvojiti i ubaciti u borbu, bilo je sigurno da će on svim raspoloživim snagama pokušati da sačuva i odbrani Travnik znajući da na taj način jednovremeno vrši i najuspešniju odbranu komunikacije Sarajevo — Brod. Zbog toga donesena je odluka da se Travnik i manja uporišta od Travnika do Busovače napadnu sa tri brigade, a glavnine snaga da se orijentišu na

[19] i [20] Riječ je o borbenim grupama »Rudno« i »Panvic« (vidi knj. 29, dok. br. 151).

[21] Vrhovni štab NOV i POJ, u direktivama od 9, 10. i 16. oktobra naredio je 5. korpusu da dejstvuje na komunikacijama Derventa — Doboj — Sarajevo, Mostar — Konjic — Sarajevo, Jablanica — Prozor — Gornji Vakuf i Sarajevo — Kiseljak — Travnik. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 7-5, str. 85, 87. i 91, k. 461/A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ.

[22] Opširnije o organizaciji napada na Travnik vidi dok. br. 41 i 43.

zatvaranje pravca ka Kiseljaku i Zenici i na dejstvo na komunikacije u dolini Bosne, a nakon likvidacije Travnika i same snage koje su vršile napad na isti da se odmah orijentišu ka tim pravcima.

U cilju lakšeg komandovanja izvršena je raspodjela po sektorima i to:

1. — Sa snagama koje su napadale sam Travnik, tj. sa VI i VII brigadom komandovao je štab IV divizije.

2. — Sa snagama koje su napadale manja neprijateljska uporišta duž linije Dolac — Busovača i koje su zatvarale pravac Zenica — Travnik i Kiseljak — Travnik, komandovao je štab X divizije.

3. — Sa snagama koje su napadale komunikaciju Sarajevo — Brod na prostoru Derventa — Doboj — Žepče, komandovao je štab Srednjo-Bosanske divizije.

Napad na Travnik otpočeo je 20. X. u 19 č. jednovremeno sa napadom svih snaga na komunikacije u dolini r. Bosne i Neretve. Snage VII brigade napadale su grad sa južne strane. Napad je izvršen sa dva klina, od kojih je jedan bio glavni, a drugi pomoćni. Na pravcu glavnog klina kretala su se 3 bataljona sa zadatkom da se kroz brešu koju će stvoriti klin likvidirajući čelnim napadom 2 bunkera probiju kroz vanjsku odbranu i, razvijajući se, dijelom snaga nastave leđnim napadima likvidiranje bunkera lijevo i desno, a glavne snage da se probijaju ka gradu spajajući se sa snagama bataljona koji se je kretao pozadi na pravcu pomoćnog klina. Nakon 2 časovne ogorčene borbe glavni klin VII brigade likvidirao je 2 bunkera i kroz stvoreni prolaz ubačene su brzo jače snage koje su nastavile prodor ka gradu likvidirajući ujedno 2 bunkera lijevo i 3 bunkera desno od stvorene breše i spajajući se na desnom krilu sa snagama bataljona na pomoćnom klinu.

Snage VI brigade, jednovremeno sa napadom VII brigade, napale su grad također sa 2 klina, i to glavni klin od 3 bataljona napadao je sa sjeverozapadne, a pomoćni od 1 bataljona

sa jugozapadne strane. Zadatak glavnog klina bio je da stvori prolaz u neprijateljskoj vanjskoj odbrani kroz koji će se zatim glavnina snaga ubaciti u grad i likvidirajući neprijateljska uporišta u gradu na lijevoj obali r. Lašve spojiti se sa snagama VII brigade i svog sporednog klina, čiji je zadatak bio likvidacija neprijateljskih uporišta na desnoj obali r. Lašve. Prvi pokušaj proboja glavnog klina neprijatelj je odbio uništivši skoro cijelu udarnu grupu koja se je kretala na čelu istog. Odmah je formirana druga udarna grupa i poduzet drugi napad, ali i taj je bio odbijen. Istovremeno sporedni klin uspio je likvidirati 3 bunkera i stvoriti brešu u vanjskoj odbrani grada. Pred zoru, sredivši se, glavni klin VI brigade pokušao je ponovno prodor kroz neprijateljsku odbranu. Nakon žestoke borbe i ovaj pokušaj bio je odbijen i snage VI brigade bile su prisiljene da se povuku i zauzmu u blizini pogodne položaje.

Neuspjeh glavnine snaga VI brigade ubzro se je odrazio na situaciju na sektoru VII brigade kao i na sektoru pomoćnog klina VI brigade. Neprijatelju je i pored prodora VII brigade i bataljona VI brigade kroz južnu-vanjsku odbranu grada ostao u gradu slobodan prostor za manevrisanje vlastitim snagama. U zoru on je i pored pritiska kojeg su nastavile u manjoj mjeri snage VI brigade, povukavši izvjesne dijelove snaga sa sjeverne odbrane, koncentrisao glavne snage u centru grada, sredio se i izvršio snažan povratni napad izbacivši bataljon VI brigade kako iz grada tako i iz već zauzetih bunkera.

Opšta rezerva (2 bataljona XI brigade) koja se nalazila na prostoru Mezića Polje — Slimena, ubačena je kao pojačanje na desno krilo VII brigade, kao i 2 tenka koja su pristigla. Istaknute snage VII brigade koje su se nalazile u perifernim kućama grada, nakon pristizanja bataljona XI brigade i naših tenkova, pripremile su se za borbu po danu, nastojeći nastaviti napredovanje. Uz pomoć tenkova likvidirano je još nekoliko bunkera, ali se osjetilo da neprijatelj pruža sve žešći otpor i da se sprema

za povratni napad, na tom sektoru. 21. X. u 10 č. sredivši se neprijatelj je započeo snažan povratni napad. Razvila se je ogorčena borba. Neposredno pred sam napad neprijatelja 1 naš tenk naišao je na minu i bila mu je oštećena gusjenica. Drugi tenk odmah mu je pošao u pomoć, ali se je zaglibio u blato. I pored žestokog otpora snage VII brigade koje su se nalazile u gradu morale su se povući. Streljački stroj od nekoliko stotina pijanih ustaša kretao se je poljanom ka našim tenkovima koji su bez prekida kosili njegove redove. U jednom momentu u jurišu taj streljački stroj prešao je na naše tenkove kojima je već bilo nestajalo municije. Borba je postajala sve žešća. I pored strahovitih gubitaka koje su trpili, pijani neprijateljski vojnici kretali su se napred. Snage VII i XI brigade sredivši se i zaposjednuvši neprijateljske bunkere dočekale su nalet neprijatelja i snažnim kontra-jurišem povratile ga natrag do prvih kuća grada. Jedan naš tenk na taj način ostao je na ničijem zemljištu a drugi tenk, koji je kasnije bio povraćen, neprijatelj je bio odvukao sa sobom.[23] Poslije toga, mijenjajući pravce napada, neprijatelj je izvršio nekoliko juriša na naše položaje, tokom kojih je uspio da povrati 2 bunkera, ali od ostalih bio je odbijen uz teške gubitke.

Napadi glavnog klina VI brigade pokazali su da je proboj u neprijateljskoj sjevero-zapadnoj vanjskoj odbrani vrlo teško izvršiti, kako zbog upornosti neprijatelja na istoj, tako zbog

---

[23] Tom prilikom su poginuli narodni heroji Petar Mećava i Lazar Marin.

Petar Mećava, potpukovnik, u to vrijeme je bio zamjenik komandanta 10. NOU divizije. Poginuo je 20. oktobra u tenku zajedno sa poručnikom Lazarom Marinom, komandirom tenkovske čete 5. korpusa NOVJ. Ova četa je, po naredbi Štaba 5. korpusa NOVJ od 30. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 30/7, k. 1265), dobila naziv: Tenkovska četa Laze Marina. Proglašeni su za narodne heroje 27. odnosno 23. jula 1949. godine.

Bliže o njima vidi Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, izdanje Omladine, Beograd, 1957, str. 451 i 484; Arhiv KP BiH, tom I, knj. 2, str. 13; Arhiv VII, reg. br. 8/1-18, k. 459: izjavu saučešća Predsjedništva ZAVNOBiH-a i reg. br. 25.1-2, k. 44: dodatak izvješću Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 25. novembra 1944. godine.

konfiguracije zemljišta koja je davala ogromnu premoć neprijateljskoj odbrani koja je bila tu solidno organizovana. Zbog toga na tom sektoru ostavljen je samo 1 bataljon, sa zadatkom da demonstrativno napada vezujući jače neprijateljske snage, dok su 2 druga bataljona prebačena na pravac napada pomoćnog klina.

Nakon pregrupacije naših snaga pripremljen je ponovan opšti napad koji je započeo dne 21. X. u 18 č. sa jakom artiljerijskom pripremom uzimajući za ciljeve najvažnija neprijateljska uporišta u gradu, neprijateljske štabove i položaje neprijateljske artiljerije, nastojeći rastrojiti neprijateljsku odbranu. Sa polaznog položaja za napad (linija bunkera spoljne odbrane grada), snage VII i XI brigade u snažnom naletu probile su se do prvih kuća grada. Jednovremeno snage VI brigade izvršile su proboj neprijateljske odbrane sa jugo-zapadne strane i kroz stvorenu brešu ubacile se u grad, gdje su se na desnom krilu povezale sa snagama VII brigade. Razvila se je ponovno ogorčena bitka. Neprijatelj je branio kuću po kuću. Tokom noći očišćen je dio grada na desnoj obali Lašve i likvidirani svi bunkeri južne, jugo-zapadne i jugoistočne odbrane grada. Progoneći neprijatelja snage VI kao i snage VII brigade pod borbom su forsirale r. Lašvu i odmah nastavile borbu u sjevernom dijelu grada likvidirajući ujedno sa leđa bunkere na istočnoj i zapadnoj vanjskoj odbrani grada. Neprijateljska odbrana bila je skršena i dezorganizovana i pred zoru neprijatelj je bio sabijen u Kaštel, Duhansku tvornicu, Kasarnu i u nekoliko bunkera na sjevernom dijelu grada. Odmah se je prišlo konačnoj likvidaciji i preostalih neprijateljskih uporišta. Dejstvom artiljerije iz neposredne blizine zapaljeno je skladište baruta u Kaštelu, nakon čega je posada istog bila prinuđena na predaju. Nakon ogorčene borbe bataljon VI brigade, koji se je nalazio na lijevom krilu, uz potporu artiljerije zauzeo je Duhansku tvornicu. Oko 1000 neprijateljskih vojnika bilo je sabijeno u zgrade kasarne. I pored toga neprijatelj je nastavio sa pružanjem žestokog otpora.

Nekoliko neprijateljskih juriša preko poljane ispred kasarne bilo je odbijeno, gdje je neprijatelj pretrpio teške gubitke. Kako protiv-kolski topovi tako i haubice bile su privučene na daljinu od 40 m. od kasarne, odakle su snažnom vatrom obasipali istu. Pod zaštitom pješadijske i artiljerijske vatre naši bombaši prišli su kasarni i ubacili u istu benzinske flaše i bombe, nakon čega je jedan dio kasarne počeo da gori. U sumrak 22. X. neprijatelj je pokušao sa svim snagama da se probije iz kasarne ka Vlašiću. Dijelovima neprijateljskih snaga bilo je to i uspjelo, ali već ranije na pravcu neprijateljskog odstupanja bila je postavljena zasjeda koja je upustila neprijateljsku kolonu u jedan jarak i tada ju snažnim napadom skoro potpuno razbila i uništila. Ostatak od 501 neprijateljskog vojnika i oficira, koji se nije uspio probiti iz kasarne, bio je zarobljen. Neprijateljsko uporište Travnik bilo je na taj način potpuno likvidirano.[24]

Snažnim naletom dvaju bataljona XI brigade likvidirano je u noći od 20 na 21 neprijateljsko uporište na željezničkoj stanici Bila, dok se je oko uporišta u Han Bili i Divjaku nastavila uporna borba tokom cijele noći i prije podneva 21. X., kada su uz ispomoć artiljerije koja je gađala iz neposredne blizine likvidirana i ta uporišta. Ustaške snage koje su se nalazile u njima uglavnom su uništene, gdje je samo u jednom velikom bunkeru, u koji se je bila povukla glavnina neprijateljskih snaga iz ovog uporišta, nađeno nakon zauzeća istog 56 iznakaženih neprijateljskih lješeva. Nakon toga 1 od bataljona XI brigade koji su izvršili likvidaciju Bile i Han Bile, uslijed situacije u Travniku rokiran je ka istom sa zadatkom napada na istaknutu tačku vanjske odbrane Travnika — Dolac i isti bataljon odmah po dolasku stupio je u akciju i uzeo aktivnog učešća u nastavku borbi za Travnik. Drugi bataljon XI brigade, koji je napadao Bilu i Han Bilu, krenuo je odmah po likvidaciji tih uporišta u pravcu Han Kumpanije, koja je noću 21 na 22. X. u zajed-

[24] O rezultatima napada na Travnik vidi dok. br. 66 i 68.

konfiguracije zemljišta koja je davala ogromnu premoć neprijateljskoj odbrani koja je bila tu solidno organizovana. Zbog toga na tom sektoru ostavljen je samo 1 bataljon, sa zadatkom da demonstrativno napada vezujući jače neprijateljske snage, dok su 2 druga bataljona prebačena na pravac napada pomoćnog klina.

Nakon pregrupacije naših snaga pripremljen je ponovan opšti napad koji je započeo dne 21. X. u 18 č. sa jakom artiljerijskom pripremom uzimajući za ciljeve najvažnija neprijateljska uporišta u gradu, neprijateljske štabove i položaje neprijateljske artiljerije, nastojeći rastrojiti neprijateljsku odbranu. Sa polaznog položaja za napad (linija bunkera spoljne odbrane grada), snage VII i XI brigade u snažnom naletu probile su se do prvih kuća grada. Jednovremeno snage VI brigade izvršile su proboj neprijateljske odbrane sa jugo-zapadne strane i kroz stvorenu brešu ubacile se u grad, gdje su se na desnom krilu povezale sa snagama VII brigade. Razvila se je ponovno ogorčena bitka. Neprijatelj je branio kuću po kuću. Tokom noći očišćen je dio grada na desnoj obali Lašve i likvidirani svi bunkeri južne, jugo-zapadne i jugoistočne odbrane grada. Progoneći neprijatelja snage VI kao i snage VII brigade pod borbom su forsirale r. Lašvu i odmah nastavile borbu u sjevernom dijelu grada likvidirajući ujedno sa leđa bunkere na istočnoj i zapadnoj vanjskoj odbrani grada. Neprijateljska odbrana bila je skršena i dezorganizovana i pred zoru neprijatelj je bio sabijen u Kaštel, Duhansku tvornicu, Kasarnu i u nekoliko bunkera na sjevernom dijelu grada. Odmah se je prišlo konačnoj likvidaciji i preostalih neprijateljskih uporišta. Dejstvom artiljerije iz neposredne blizine zapaljeno je skladište baruta u Kaštelu, nakon čega je posada istog bila prinuđena na predaju. Nakon ogorčene borbe bataljon VI brigade, koji se je nalazio na lijevom krilu, uz potporu artiljerije zauzeo je Duhansku tvornicu. Oko 1000 neprijateljskih vojnika bilo je sabijeno u zgrade kasarne. I pored toga neprijatelj je nastavio sa pružanjem žestokog otpora.

Nekoliko neprijateljskih juriša preko poljane ispred kasarne bilo je odbijeno, gdje je neprijatelj pretrpio teške gubitke. Kako protiv-kolski topovi tako i haubice bile su privučene na daljinu od 40 m. od kasarne, odakle su snažnom vatrom obasipali istu. Pod zaštitom pješadijske i artiljerijske vatre naši bombaši prišli su kasarni i ubacili u istu benzinske flaše i bombe, nakon čega je jedan dio kasarne počeo da gori. U sumrak 22. X. neprijatelj je pokušao sa svim snagama da se probije iz kasarne ka Vlašiću. Dijelovima neprijateljskih snaga bilo je to i uspjelo, ali već ranije na pravcu neprijateljskog odstupanja bila je postavljena zasjeda koja je upustila neprijateljsku kolonu u jedan jarak i tada ju snažnim napadom skoro potpuno razbila i uništila. Ostatak od 501 neprijateljskog vojnika i oficira, koji se nije uspio probiti iz kasarne, bio je zarobljen. Neprijateljsko uporište Travnik bilo je na taj način potpuno likvidirano.[24]

Snažnim naletom dvaju bataljona XI brigade likvidirano je u noći od 20 na 21 neprijateljsko uporište na željezničkoj stanici Bila, dok se je oko uporišta u Han Bili i Divjaku nastavila uporna borba tokom cijele noći i prije podneva 21. X., kada su uz ispomoć artiljerije koja je gađala iz neposredne blizine likvidirana i ta uporišta. Ustaške snage koje su se nalazile u njima uglavnom su uništene, gdje je samo u jednom velikom bunkeru, u koji se je bila povukla glavnina neprijateljskih snaga iz ovog uporišta, nađeno nakon zauzeća istog 56 iznakaženih neprijateljskih lješeva. Nakon toga 1 od bataljona XI brigade koji su izvršili likvidaciju Bile i Han Bile, uslijed situacije u Travniku rokiran je ka istom sa zadatkom napada na istaknutu tačku vanjske odbrane Travnika — Dolac i isti bataljon odmah po dolasku stupio je u akciju i uzeo aktivnog učešća u nastavku borbi za Travnik. Drugi bataljon XI brigade, koji je napadao Bilu i Han Bilu, krenuo je odmah po likvidaciji tih uporišta u pravcu Han Kumpanije, koja je noću 21 na 22. X. u zajed-

[24] O rezultatima napada na Travnik vidi dok. br. 66 i 68.

nici sa 1 bataljonom VIII brigade napadnuta. Nakon borbe od nekoliko časova napad je prekinut uslijed žestokog neprijateljskog otpora i brisanog terena, koji je sprečavao prilaz bunkerima, te je nastavljeno sa blokadom tog uporišta.

Noću 20 na 21. X. snage VIII i IX brigade napale su neprijateljska uporišta duž linije Zenica — Visoko, demonstrirajući napad i na samu Zenicu, te zatvarajući jednovremeno pravce ka Travniku.

Tokom noći 20 na 21. X. istovremeno sa napadom na Travnik snage Srednjo-Bosanske divizije prešle su u napad na neprijateljska uporišta duž željezničke pruge Derventa — Doboj, i nastavljajući operacije tokom 21 i 22. X. zauzele su sva neprijateljska uporišta na toj liniji te porušile željezničku prugu na većoj dužini. U sklopu opšteg napada na komunikacije u dolini r. Bosne i Neretve, snage XVII brigade izvršile su napad na komunikacije u dolini r. Neretve na odsjeku Konjic — Sarajevo.

Tokom 21 i 22. X. neprijateljske snage sa prostora Zenica — Lašva — Busovača poduzele su napad i pokušale su u dva navrata da odbace naše snage od svojih uporišta i da oslobode blokiranu posadu Han Kumpanije, te po mogućtsvu da se probiju ka Travniku. Oba ova pokušaja neprijatelja nakon kraćih borbi bila su razbijena, ali je posada Han Kumpanije uspjela pobjeći u Busovaču.

Zauzećem Travnika i uporišta Dolac, Bila, Han Bila, Divjak i Han Kumpanija željeznička pruga i cesta Travnik — Busovača pala je na cijeloj dužini u naše ruke i na istoj su odmah porušeni svi mostovi, kojih je bilo veći broj, a željeznička pruga uništena je na većoj dužini.

Pretpostavka da će neprijatelj pokušati povratiti Travnik ubacivanjem u borbu svih raspoloživih snaga povučenih i sa drugih sektora opravdala se je. Dne 23. X. »Sudareva ustaška bojna« koja je bila pristigla sa prostora Sarajeva, kao i zeničke i sarajevske ustaše u ukupnoj jačini oko 2200 vojnika krenuli su od Zenice preko s. Stranjana i Brajkovića u pravcu

Travnika.[25] Ovaj napadni pravac neprijatelj je izabrao bez sumnje iz razloga što je vjerovao da će na taj način zaobići naše glavne snage, za koje je mislio da su glavninom postavljene na pravcu Busovača — Travnik. Snage VIII brigade nakon žestoke borbe koja je trajala skoro ceo dan 23, bile su primorane da se 24. X. kada je neprijatelj ponovo prešao u napad, povuku, rokirajući se bočno prema neprijatelju koji je nadirao ka Travniku. Nakon prolaska glavnine neprijateljskih snaga, snage VIII brigade napale su neprijateljske pozadnje dijelove i neprijateljsku glavninu odsjekle od njihove baze — Zenice — napadajući je sa leđa. Oko podne istoga dana neprijatelj se je probio do južnih padina Vlašića iznad Travnika. Tada su ubačene u borbu VI i VII brigada, potpomognute vatrom artiljerije, snage VI brigade napale su neprijatelja sa čela i zaustavile ga, dok su snage VII brigade napale lijevi bok, a snage VIII brigade leđa neprijatelja. Nakon žestoke borbe neprijatelj je bio razbijen i prisiljen da se probija natrag ka Zenici neprekidno tučen sa svih strana i progonjen od naših jedinica.

Iskustva iz borbi za Travnik pokazala su:

1. — Napad u klinovima još uvijek je najbolja taktika pri napadu na utvrđena mjesta.

2. — Sam proboj klina kao i ubacivanje glavnine snaga kroz otvor na vanjskoj odbrani bez neposrednog njihovog razvijanja u samom uporištu i spajanje sa snagama drugog klina ne dovodi do željenog cilja jer se ne postiže stvarni proboj i rastrojenje neprijateljske odbrane, već samo uljubljivanje neprijateljskih položaja unutar kojih neprijatelju još uvijek ostaje prostor za slobodan manevar, a što mu ujedno daje mogućnost sređivanja snaga za vršenje protiv i povratnog napada.

3. — Snažna demonstracija napada na neprijateljsko uporište sa više strana je jedan od najboljih načina za prikrivanje glavnog pravca napada.

[25] Bliže o tome vidi dok. br. 68.

4. — Neuspjeh napada glavnog klina VI brigade u toku prve noći pokazuje da je izboru pravca proboja potrebno posvetiti najveću pažnju, vodeći pri tome računa o svim elementima.

5. — Kako u borbama za proboj vanjske neprijateljske odbrane, tako i pri likvidaciji neprijateljskih uporišta u gradu, ponovno je uočena vrijednost dejstva artiljerije iz neposredne blizine.

6. — Borbe pri proboju vanjske neprijateljske linije kao i dalje borbe u gradu ukazale su na moć koncentrične mino-bacačke i artiljerijske vatre, koja je znatno olakšala prodor pješadije i ujedno uspješno štitila istu pri njenom podilaženju.

U bitkama kako za Tuzlu tako i za uporišta duž linija Mostar — Sarajevo — Brod i Travnik — Busovača sve naše jedinice pokazale su puno zalaganje, sjajnu upornost i izdržljivost. Sadejstvo svih raspoloživih rodova vojske, kako pješadije i artiljerije, tako tenkovskih jedinica i naše mlade Korpusne avijacije, došlo je do punog izražaja.

20, 21, 22, 23, i 24. X. u svim ovim borbama, snage IV, X i Srednjo-Bosanske divizije, ubile su 1862 (samo u Travniku nađeno je 900 ustaških lješeva), ranile 600 i zarobile 772 neprijateljska vojnika. Među ubijenim nalazio se je i zapovjednik Travničkog garnizona pukovnik Eduard Bona-Bunić, potpukovnik Josip Klobučarić i čuveni policijski zlikovac — satnik Ivan Dujmović, dok je ustaški p.pukovnik Pašić zarobljen. Naši gubitci: 94 mrtva, 417 ranjenih i 11 nestalih. Plijen: 11 topova raznih kalibara, 56 puškomitraljeza, 1236 pušaka, 4 teška i 6 lakih bacača, 43 strojnice, 53 pištolja, 180.000 puščanih metaka, dva i pol vagona topovske municije, 10 motora, 5 automobila, 2 oklopna voza, 5 lokomotiva, 40 vagona i velika količina druge ratne spreme. U tvornici duhana nađeno je 80.000.000 cigareta, a u tvornici šibica u Dolcu velika količina šibica. Uništeno je 35 km. željezničke pruge, 40 većih i manjih mostova, 4 lokomotive, 40 vagona, 1 vagon radio-aparata, 4 vagona zobi, 1 oklopni voz, 1 protuoklopni top.

20-X-1944 g. *Snage XXXIX divizije,* odbijajući ispad neprijatelja iz Banjaluke ka s. Jagarima, ubile su 1 i ranile 1 neprijateljskog vojnika.

U napadu na neprijateljsko uporište Ostrožnicu, ubijen je 1, a ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naš 1 mrtav i 2 ranjena.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u sukobu sa grupom četnika u s. Čečavi, ubijena su 4, a ranjeno 6 četnika. Naši bez gubitaka.

Pri pretresu sela oko Šehera, zarobljeno je 10 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 22 puške, 1 puškomitraljez i druge ratne opreme. Uništeno je 5 bunkera kod N. Šehera.

21-X-1944 g. *Snage XXXIX divizije,* pretresajući teren na prostoru Manjače, ubile su 1 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška, 2 bombe i 40 metaka.

U sukobu sa grupom ustaša i milicionera na Otpočivaljci kod Banjaluke, zarobljeno je 6 ustaša i milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška i 30 metaka.

Na Novskoj planini rastjerana je grupa četnika, koja je krenula iz Novog za s. Čađavicu, ubijen je 1 četnik. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, napale su četnike u s. Srdojevićima i s. Liplje. Ubijeno je 11, a ranjeno 5 četnika. Naš 1 ranjen. Plijen: 4 puške i 200 metaka.

22-X-1944 g. *Snage XXXIX divizije,* u sukobu sa neprijateljem kod Donjih Bakinaca, ubile su 2 neprijateljska vojnika. Naš 1 mrtav.

U s. Surijanu zarobljen je 1 četnik sa oružjem.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, napale su četnike u s. Borcima.[26] Ubijen je 1, a ranjena 2 četnika. Naši bez gubitaka.

---

[26] Prema izvještaju Štaba Banjalučkog NOP odreda od 29. oktobra 1944, te četnike je napala njegova Udarna četa. Prema istom izvještaju, taj odred u oktobru nije imao većih akcija. On je u svome sastavu imao štab, 1. bataljon sa 3 čete, Udarnu četu i odredsku intendanturu, sa ukupno 182 borca i rukovodioca. Od naoružanja je imao teški mitraljez, 8 puškomitraljeza, 9 automata, 90 pušaka i 3 pištolja. Krajem mjeseca je obezbjeđivao bolnicu 39. NOU divizije. Njegov štab se nalazio u Skender-Vakufu (vidi Arhiv VII, reg. br. 43-2, k. 1265).

U sukobu sa četnicima kod s. Hrvaćani, ubijen je 1, a ranjen 1 četnik. Naši bez gubitaka.

23-X-1944 g. *Snage XXXIX divizije,* pri odbijanju ispada veće grupe ustaša i milicionera iz Banjaluke ka Gor. Šeheru, ubile su 3, a ranile 6 ustaša i milicionera. Naš 1 mrtav i 1 ranjen.

U sukobu sa neprijateljem kod s. D. Bakinci, ubijen je 1, a ranjen 1 neprijateljski vojnik. Naši bez gubitaka.

Kod s. Lohova u blizini Bihaća, ubijena su iz zasjede 3, a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, u sukobu sa grupom ustaša i milicionera kod s. Obodnika, ranile su 1 i zarobile 1 ustašu. Naši bez gubitaka.

24-X-1944 g. *Snage XXXIX divizije,* odbijajući ispad neprijatelja iz Banjaluke ka s. D. Motike, ubile su 2, a ranile 1 neprijateljskog vojnika. Naši bez gubitaka.

Pri pretresu prostorije Ljubačevo — Mehovci — Lipovac — Jagare i Ponir, ubijeno je 2, a zarobljeno 30 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 4 puške, 500 metaka i 1 pištolj.

U sukobu sa neprijateljem na liniji k. 402 — k. 323, kod Banjaluke, ubijeno je 5, a ranjeno 2 neprijateljska vojnika. Naša 2 nestala.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, pri pretresu prostorije prema s. V. Prnjavoru i s. M. Sočanica, ubijeno je 20 (od toga 2 narednika), zarobljeno 12 (među njima 1 narednik) milicionera. Naš 1 ranjen. Plijen: 1 puškomitraljez, 18 pušaka, 1 strojnica i 2 pištolja.

25-X-1944 g. *Snage X divizije,* u sukobu sa grupom četnika kod s. Riječice, zarobile su 1 četnika sa oružjem. Naši bez gubitaka.

Kod s. Rame dignut je u vazduh jedan teretni voz. Poginulo je 11, a ranjeno 17 vojnika 369 njemačke divizije. Oštećena su 3 tenka, 1 lokomotiva, 3 vagona i drugi ratni materijal. Uništen je jedan most dug 6 m.

Snage XXXIX divizije, napale su četnike u s. Vagnju. Ubijeno je 5, ranjeno 6 četnika. Naši bez gubitaka.

U napadu na neprijateljsko uporište Dobrljin, ubijena su 2, ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naš 1 mrtav i 5 ranjeno.

Na putu Rudice — Čađavica ubijena su iz zasjede 2 četnika. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, napale su četnike koji su se skoncentrisali na prostoriji: s. Rađići, Javorani, Čukori i s. Prosjek — Potočani. Ubijeno je 40, ranjeno 45 i zarobljeno 4 četnika. Naš 1 mrtav i 6 ranjenih.

U napadu na četnike u s. Ilovoj i s. Rakovcu, ubijena su 2, a ranjena 3 četnika. Naši bez gubitaka.

26-X-1944 g. *Snage IV divizije,* odbijajući ispad jedne kolone neprijateljskih vojnika sastavljene od 400 ustaša i turkestanskih vojnika iz Zenice ka Gradišću, Grmu i Obrenovićima, ubile su 21, a ranile 15 neprijateljskih vojnika. Naša 2 mrtva i 4 ranjena.

Snage X divizije, Između Ivan sedla i Raštelice, ubile su iz zasjede 3, a ranile 4 neprijateljska vojnika 369 njemačke divizije. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa milicijom i četnicima kod s. Zubovića, zarobile su 2 četnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 1 puška.

U sukobu sa četnicima kod s. Karanovca, zarobljen je 1 četnik sa oružjem. Naši bez gubitaka.

Odbijajući ispad neprijatelja iz Bos. Gradiške ka Kozari, ubijeno je 5, ranjeno 9 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, odbile su ispad neprijateljskih snaga od 1000 SS-ovaca, ustaša i milicionera, koji su krenuli od Lupljanice, Cera, Foče i Johovca ka našim položajima na liniji: M. Prnjavor — V. Sočanica. Neprijatelj je bio potpomognut snažnom artiljerijskom i minobacačkom vatrom. Nakon žestoke borbe, jurišem neprijatelj je razbijen i u neredu odbačen prema Johovcu i Bukovici. U ovoj borbi ubijeno je 80, ranjeno 60 neprijateljskih voj-

nika. Zarobljen je 1 njemački kapetan. Naši gubitci: 10 mrtvih i 13 ranjenih. Plijen: 1 teški bacač, 10 pušaka, 18 pari odijela, 2 šmajsera.

Pri odbijanju ispada neprijatelja jačine 400 SS-ovaca i ustaša iz Doboja ka Žabljaku i Tešanjki, ubijeno je 14, ranjeno 25 SS-ovaca i ustaša. Naša 2 ranjena. Plijen: 16 pušaka i 500 metaka. Izgubljeno 9 tovarnih konja sa samarima i 2 jahaća konja.

Željeznička pruga Maglaj — Žepče porušena je na dužini od 500 m. Tom prilikom ubijene su 4 ustaše koji su bili u zasjedi. Naši bez gubitaka. Plijen: 4 puške.

27-X-1944 g. *Snage X divizije,* napale su neprijateljsko uporište Dobričeviće. Ubijeno je 7, a ranjeno 11 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 7 pušaka, 2 pištolja.

Na željezničkoj pruzi Sarajevo — Visoko porušena su 2 mosta i željeznička pruga u dužini 1000 m.

28-X-1944 g. *Snage X divizije,* u manjem sukobu sa milicionerima i ustašama kod Kreševa, Lipe i Kantarevca, zarobile su 1 milicionera. Naši bez gubitaka. Plijen: 4 puške.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa četnicima na prostoru Javorani — Podosoje — s. Krmine, ubile su 20, ranile 16 i zarobile 1 četnika. Naših 5 ranjeno. Plijen: 1 puška i 300 metaka.

U sukobu sa neprijateljem jačine 200 vojnika kod s. Orlovačkog Polja, ubijen je 1, a ranjena 3 neprijateljska vojnika. Naš 1 ranjen. Plijen: 1 puška.

U blizini željezničke stanice Ravnice iz zasjede napadnuta je jedna neprijateljska kolona. Ubijeno je 10, ranjeno 8, a u r. Uni udavilo se 15 neprijateljskih vojnika. Naš 1 mrtav i 2 ranjena.

Na cesti Dubica Hrvatska Kostajnica dignut je u vazduh 1 tenk i 1 kamion. Poginulo je 20, a ranjeno 30 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka.

Pri odbijanju ispada neprijatelja iz Dobrljina i Kazibroda, ka s. Kuljanima, ubijeno je

20, ranjeno 15 neprijateljskih vojnika. Naša 2 mrtva i 6 ranjenih. Plijen: 1 mali bacač, 3 puške i 3600 metaka.

U manjem sukobu sa četnicima na Čorama i Matvazima, ubijena su 3 četnika. Naši bez gubitaka.

29-X-1944 g. *Snage IV divizije,* pri odbijanju ispada neprijatelja iz Zenice ka s. Čajdrašu i s. Dobriljevu, ubile su 14, a ranile 25 neprijateljskih vojnika. Naši gubitci: 3 mrtva i 6 ranjenih.

Snage X divizije, napale su i zauzele neprijateljsko uporište Dolovi na željezničkoj pruzi Lašva — Visoko. Ubijena su 4, a ranjeno 6 ustaša. Naši bez gubitaka. Plijen: 6 pušaka. Uništen je 1 most i 700 m. željezničke pruge.

U sukobu sa jednom neprijateljskom kolonom od 60 vojnika, koja je iz Kiseljaka sa 3 tenka i 1 kamionom bila krenula ka Kreševu, ubijena su 4 neprijateljska vojnika i neprijatelj je odbačen u Kiseljak. Naši bez gubitaka.

Željeznička pruga Zenica — Visoko porušena je na dužini od 400 m. i srušen je 1 most. Neprijatelj koji je iz Modrinja pokušao intervenirati odbijen je. Ubijena su 2, a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika. Naši bez gubitaka. Plijen: 2 puške.

Kod Blažuja dignut je u vazduh jedan neprijateljski voz. Uništena su 2 vagona.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa četnicima u s. Boltama, ubile su 12 i ranile 2 četnika. Naš 1 mrtav i 5 nestalo.

Na mostu kod Gor. Šehera (Banjaluka), razbijena je jedna neprijateljska zasjeda. Ubijena su 3, a ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naša 3 ranjena.

U sukobu sa neprijateljem jačine 180 vojnika kod željezničke stanice Ramići, ubijena su 3, a ranjena 2 neprijateljska vojnika. Naš 1 ranjen.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, pri pokretu pravcem Maslovare — Uzlomac — Šnjegotina, razbile su nekoliko manjih četničkih grupa. Ubijena su 3, a ranjena 4 četnika. Naši bez gubitaka.

30-X-1944 g. *Snage IV divizije,* između Zenice i Nemile, porušile su željezničku prugu u dužini od 800 m.

Snage X divizije, u sukobu sa milicijom kod Kreševa, ranile su 3 milicionera. Naši bez gubitaka.

Snage XXXIX divizije, odbijajući ispad neprijatelja iz Banjaluke ka Gornjem Šeheru, ubile su 1, a ranile 1 neprijateljskog vojnika. Naš 1 ranjen.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, razbile su grupu četnika na prostoru s. Šnjegotina, s. Dubrava — s. Jošavka, ubijena su 3, a ranjena 4 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Između Maglaja i Žepča porušena je željeznička pruga u dužini 2 km. Pri povratku snage koje su vršile rušenje u sukobu sa grupom ustaša ubile su 2 i ranile 3 ustaše. Naši bez gubitaka.

31-X-1944 g. *Snage IV divizije,* porušile su željezničku prugu između Zenice i Lašve u dužini od 3 km.

Željeznička pruga između željez. stanice Lašve i Janjića porušena je u dužini od 2 km. Uništena je željez. stanica Janjići. Ubijena su 4 neprijateljska vojnika. Plijen: 1 telefonski aparat.

Snage XXXIX divizije, u sukobu sa slabijim neprijateljskim snagama kod s. D. Motike, ubile su 2, a ranile 3 neprijateljska vojnika i odbacile neprijatelja u Banjaluku. Naši bez gubitaka.

Snage Srednjo-Bosanske divizije, odbijajući ispad neprijatelja iz Doboja ka Žabljaku i Tešanjki, ubile su 1, a ranile 3 neprijateljska vojnika. Naš 1 ranjen.

JEDINICE OVOG KORPUSA U TOKU OKTOBRA MJESECA IMALE SU:

1) **Gubitci:** a) neprijateljski

2784	ubijeno
1665	ranjeno
903	zarobljeno
5352	svega izbačeno iz stroja

	b) vlastiti	193 poginulih 663 ranjenih 59 nestalih
2) **Plijen:**	a) oružje	12 topova (raznog kalibra), 5 teških bacača, 8 lakih bacača, 14 teških mitraljeza, 61 puškomitraljez, 1434 puške, 45 strojnica, 62 pištolja.
	b) municija	oko 400.000 puščanih metaka, dva i pol vagona topovskih granata.
	c) ostalog	10 motor-bicikla, 5 automobila, 2 oklopna voza, 5 lokomotiva, 40 vagona, 80.000.000 cigareta i velika količina druge ratne opreme.
3) **Uništeno:**		61.840 m. željezničke pruge, 39 mostova, 36 propusta, 2 teška mitraljeza, 1 protiv-kolski top, 25 telegrafskih stubova, 4 kamiona, 67 vagona, 4 tenka, 6 lokomotiva, 1 vagon radio aparata, 4 vagona zobi, 1 oklopni voz, prokopane ceste na 60 mjesta.

Raspored jedinica
na dan 31. X. 1944 g.

IV divizija nalazi se na prostoru istočno od Travnika sa zadatkom dejstva na komunikaciju Sarajevo — Brod na odsjeku Busovača — Zenica — Vranduk.

X divizija sa dvije brigade nalazi se na prostoru sjevero-istočno, istočno i jugo-istočno od Fojnice sa zadatkom dejstva na komunikaciju Sarajevo — Brod na odsjecima Sarajevo — Kiseljak — Busovača i Sarajevo — Visoko — Lašva, a sa jednom brigadom sjeverno od linije Konjic — Rama sa zadatkom dejstva na komunikaciju Mostar — Sarajevo.

Srednjo-Bosanska divizija sa dvije brigade nalazi se zapadno od linije Derventa — Doboj — Maglaj sa zadatkom dejstva na komunikaciju

Brod — Sarajevo na tom otsjeku, a sa jednom brigadom na prostoru Klašnice — Prnjavor sa zadatkom dejstva protiv četnika.

XXXIX divizija sa tri brigade nalazi se na prostoru jugo-zapadno, zapadno i sjevero-zapadno od Banjaluke sa zadatkom vršenja pritiska na neprijateljsku posadu u Banjaluci i razbijanja četnika na tom dijelu, a sa jednom brigadom istočno od linije Bos. Novi — Kostajnica i južno od linije Kostajnica — Dubica sa zadatkom dejstva na komunikacije Bos. Novi — Kostajnica i Kostajnica — Dubica. Podgrmečki i Drvarsko-Petrovački NOP odred nalaze se jugo-istočno od linije Bos. Novi — Bihać i istočno od linije Bihać — Lapac — Martin Brod sa zadatkom dejstva na komunikacije Lapac — Bihać i Bihać — Krupa — Bos. Novi.

Zaključci:

Dejstvo jedinica ovog korpusa tokom mjeseca oktobra može se podijeliti uglavnom u dva dijela.

1. — Prvi period od 1 do 20. X. obilježen je pomjeranjem glavnine snaga od Banjaluke ka liniji Sarajevo — Brod, i nizom samostalno izovđenih bataljonskih i brigadnih akcija.

2. — Drugi period od 20.X. pa nadalje obuhvata kombinovane operacije glavnine snaga korpusa na liniji Mostar — Sarajevo — Brod.

Nakon zauzeća Travnika, koje je u mnogome omogućilo daljnje uspješno dejstvo na komunikacijama u dolini r. Bosne i Neretve, snage IV i X divizije te dijelovi Srednjo-Bosanske divizije, nastavili su sa pritiskom i izvođenjem stalnih napada na tu liniju. Tokom akcija neprijatelj je svim silama težio da odbaci naše snage od željezničke pruge Sarajevo — Brod — Mostar, te da istu obezbijedi i osposobi za stalni saobraćaj, radi čega je prebacivao snage sa drugih sektora, ali uslijed nemanja dovoljnih snaga a sa druge strane uslijed upornosti naših jedinica to mu nije uspjelo.

Nakon rokiranja glavnine snaga Srednjo-Bosanske divizije ka liniji Doboj — Brod došlo je u Centralnoj Bosni do ponovne aktiviza-

cije četnika koji su iskorišćujući odsustvo glavnine naših snaga sa tog prostora, pojačani snagama »Četničkog Krajiškog korpusa«[27] koji se je prebacio iz Manjače, izvršili nekoliko napada na pojedine komande mjesta, bolnice, odvojene jedinice itd. Uslijed toga štab Srednjo-Bosanske divizije bio je primoran da odvoji jednu brigadu[28] sa linije Doboj — Brod prebacivši je na sektor Teslić — Prnjavor — Kotor Varoš, sa zadatkom dejstva protiv četnika.

Nakon odlaska IV divizije sa sektora Prijedor — Banjaluka snage XXXIX divizije nastavile su sa izvođenjem niza uspješnih akcija na liniji Bihać — Novi — Sunja te na sektoru oko Banjaluke, gdje su naše snage nakon prodora neprijatelja u Banjaluku ostale u neposrednoj blizini grada pa čak i u nekim dijelovima samoga grada (Gor. Šeher), vršeći stalan pritisak na neprijateljski garnizon.

Dejstvom naših snaga u neposrednoj blizini Banjaluke četnici na prostoru južno od Banjaluke izgubili su svaki oslonac te su, uslijed nesigurnosti, sa glavninom snaga napustili Manjaču prebacivši se na desnu obalu r. Vrbasa i povezujući se sa četnicima Centralne Bosne.

I pored pojedinih neprijateljskih ispada kako na sektoru Banjaluke tako i na linijama Mostar — Sarajevo — Brod i Bihać — Novi — Kostajnica —Dubica mjesec oktobar bio je u znaku ofanzive naših snaga na cijelom operativnom području korpusa. I pored svih ispada neprijatelj nije uspio preuzeti inicijativu ni na jednom sektoru, a sami njegovi ispadi bili su u glavnom defanzivnog karaktera i izvođeni su u cilju odbacivanja naših snaga i uspješnijeg zaštićavanja pojedinih svojih uporišta i komunikacija.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
p u k o v n i k,
Došen

Zamjenik komandanta
p u k o v n i k,
Karanović

M.P.

[27] Bliže o tome korpusu vidi knj. 29, dok. br. 57, objašnjenje 20.
[28] Odnosi se na 18. srednjobosansku NO brigadu (vidi dok. br. 67).

BR. 112

OBAVJEŠTAJNI IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KORPUSA OD 25. NOVEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O RASPOREDU NEPRIJATELJEVIH JEDINICA NA PODRUČJU BOSNE I HERCEGOVINE[1]

Š T A B
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str.Pov.Ob.969
Dne 25. novembra 1944.

Pregled stanja kod neprijatelja za vreme od 4.XI. do 25.XI. 1944. god.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ
(II odelenje)

Od našeg posljednjeg izvještaja od 4.XI[2] nastupile su manje promjene u dislokaciji neprijateljskih snaga na sektoru ovog korpusa.

Podatke za dopunu prošlog izvještaja, koji su primljeni u ovom međuvremenu donosimo u cjelosti.

Štab V. SS Geb. korpusa nalazi se od 28. X u Kasindolu.[3]

Štab XV Geb. korpusa — prema jednom podatku — nalazi se od 6. XI ov. god. u Zavolju.

Štab 118. lov. divizije nalazi se na prostoru Prača — Rogatica.[4]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 22-3, k. 460.

[2] Odnosi se na depešu Štaba 5. korpusa od 4. novembra 1944. upućenu Vrhovnom štabu NOV i POJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 7/150-5, k. 461/A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ).

[3] Bliže o tome vidi obavještajni izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 11. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 23-9/I, k. 854/A).

[4] Taj podatak se temelji na pomenutom obavještajnom izvještaju Štaba 10. NOU divizije u prethodnom objašnjenju. Međutim, taj podatak nije bio tačan, jer se Štab 118. lovačke divizije, sa prištapskim jedinicama i 750. pukom, u to vrijeme već nalazio u Sremu (Komandno mjesto te divizije se 2. novembra nalazilo u Kuzminu), dok se njegov 738. puk sa dijelom 668. art. puka i Izviđački bataljon nalazio u širem rejonu Mostara (vidi dok. br. 102, objašnjenje 16, dok. br. 108, objašnjenje 3; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 276—281: ratni dnevnik br. 3. Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 2. novembar i reg. br.

Štab 369 pješadiske divizije nalazi se jednim dijelom u Bijelom polju (kod Mostara), a jednim dijelom u Jablanici.

Jedna regimenta ove divizije raspoređena je na prostoru Mostar — Bijelo polje — Jablanica — Rama.

Druga regimenta sa pionirskim i pontonirskim jedinicama prebačena je ranije na Drinu za prihvat ugroženih neprijateljskih jedinica iz Srbije.

Jedan bataljon nalazi se u Sarajevu (u Čengić vili i Glavnom logoru).

Ostale snage ove divizije razmještene su duž pruge sjeverno od Konjica.[5]

Teško naoružanje prebačeno je ranije za Brod.[6]

373 »Tigar« divizija — štab u Ostrošcu (kod Bihaća).

Jedinice ove divizije sa ostalim njemačkim i ustaškim snagama na jugu vodile su posljednjih dana borbu protiv naših snaga. Stoga su ove jedinice vršile izvjesna pomjeranja i taktičke pokrete, ali i nadalje vrše snage ove divizije osiguranja komunikacija Knin — Lapac — Bihać.[7]

Landesschutz bataljon — štab u Doboju (450)[8]

Ersatzabteilung 505 — štab u Maglaju (400)[9]

36 Polizei bataljon — stožer Zavidovići (380)

369 Pionirski bataljon — štab u Zavidovićima (400)[10]

F-194, sn. br. 345—349, 365—369, 386—390 i 418: izvještaje Grupe armija »F« od 10, 11, 12. i 13. oktobra 1944; Put 118. lovačke divizije, str. 49, 50, 57. i 58).

[5] Opširnije o rasporedu njemačke 369. legionarske divizije u oktobru i novembru vidi dok. br. 45, 65, 70, 76, 84 i 102; tom V, knj. 34. dok. br. 41; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 97—112.

[6] Redakcija nije mogla pronaći neprijateljske dokumente koji bi potvrdili taj podatak da je naoružanje iz te divizije upućivano za Slavonski Brod.

[7] Njemačka 373. legionarska divizija »Tigar« nalazila se početkom novembra na sektoru Knina, gdje je u borbama sa jedinicama 8. korpusa NOVJ pretrpjela teške gubitke. Bliže o tome i njenom rasporedu vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 204—210.

[8] Bliže o tom bataljonu vidi dok. br. 21, objašnjenje 34, dok. br. 96, objašnjenje 6. Broj u zagradi odnosi se na brojno stanje jedinice.

[9] Redakcija nije mogla pronaći odgovarajuće neprijateljske dokumente koji bi potvrdili postojanje navedene jedinice u pomenutom mjestu. U Maglaju se, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 16. novembra i naređenju od 20. novembra 1944. nalazio 574. bataljon za osiguranje transporta (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 984—986 i 1036).

[10] Taj bataljon se 31. oktobra nalazio u rejonu Mostara (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 728 — 729 i 752—754: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 29. i 31. oktobra). Bataljon se u junu nalazio u Zavidovićima (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-77, reg. br. F-1299, sn. br. 114: ratni dnevnik načelnika za vojnu privredu 2. tenkovske armije, dio dnevnika za 13. jun 1944).

V. Donski puk[11]

Štab ovog puka nalazi se u Bos. Gradiški. Ovaj puk je došao kao smjena III Kubanskom puku,[12] koji se ranije povukao sa linije Banja Luka — Bos. Gradiška prema Okučanima.

Puk je sastavljen od tri diviziona, i to:

1. Konjički divizion (sa 4 eskadrona) Okučani (400)
2. Pješadiski divizion (4 eskadrona) Aleksandrovac, Maglajani, Laktaši.[13]
3. Novo formirani pješadijski divizion (3 eskadrona) Bos. Gradiška.

II Lovački zdrug

Poslije prelaza većine snaga X lovačke pukovnije na stranu NOV rasformirana je ova pukovnija.[14] Preostalo ljudstvo ušlo je u sastav kao popuna I lovačke pukovnije istog zdruga.

I Jurišna domobranska bojna prebačena je iz Krupe u Otoku.

II Gorski zdrug[15]

Stožer 2 gorske pukovnije sa dijelovima II bojne prešao je iz Jablanice u Ostrožac.

Stožer 9 gorske pukovnije sa dijelovima I bojne prešao je iz Tarčina u Bradinu.

III bojna 2 gorske pukovnije koja je bila na prostoru od Aleksina Hana do Raštana došla je u Čelebić.

VIII Posadni zdrug

---

[11] Taj puk je pripadao 1. kozačkoj diviziji njemačkog 69. rezervnog korpusa (vidi knj. 29, dok. br. 57, objašnjenje 16, dok. br. 151).

[12] Treći kubanski puk je krajem septembra učestvovao u borbama za Banju Luku u sastavu Borbene grupe »Panvic«, a u oktobru je prebačen na prostoriju oko Okučana (vidi knj. 29, dok. br. 151; Arhiv VII, reg. br. 1-5, str. 56, k. 461/A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ, depešu od 29. oktobra 1944).

[13] Ovaj bataljon je do 9. novembra bio u Aleksandrovcu, a od 9. novembra u Laktašima (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 825—829 i 891—894: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 5. i 9. novembra 1944).

[14] Bliže o predaji jedinica toga zdruga Drvarsko-petrovačkom NOP odredu u septembru 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 61).

[15] Taj zdrug je u svome sastavu imao 2. i 9. gorsku pukovniju i oklopne vlakove »Neretva« i »Lisac«. Opširnije o njegovom rasporedu u to vrijeme vidi dok. br. 154, 155, 156, 163 i 170; Arhiv VII, reg. br. 28-9/I, k. 854/A: obavještajni izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 1. decembra 1944. godine.

VIII bojna ovog zdruga, koja je radi pretrpljenih gubitaka bila rasformirana, sada je ponovno formirana od milicije sa sektora Lisičići — Ostrožac.[16]

I Ustaški djelatni zdrug[17]

IV bojna ovog zdruga ponovno je formirana od prisilno mobilisanih mladića iz okoline Kiseljaka.

1 satnija — Pale
2 satnija — Kiseljak
3 satnija — Kiseljak
4 satnija — Gromiljak.

Banjalučki pothvatni zdrug — stožer u Banjaluci.

Poslje napada naših snaga na Banjaluku i uništenja III Gorskog zdruga,[18] formiran je ovaj Banjalučki pothvatni zdrug.

---

[16] Prema bojnoj relaciji 8. posadnog zdruga od 6. septembra 1944 (vidi knj. 23, dok. br. 160), ovaj zdrug je u avgustu imao 7 bojni. Nešto kasnije formirana je njegova 8. bojna (na sektoru Lisičići — Ostrožac) i 9. bojna. Osma bojna je po naređenju Zapovjedništva 2. gorskog zdruga od 10. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-12, k. 112) ušla u njegov sastav kao 6. bojna (tada je ovaj zdrug imao 5 bojni). Raspored jedinica 8. posadnog zdruga u novembru bio je slijedeći: 1. bojna sa stožerom zdruga nalazila se u Sarajevu, 2. bojna oko Zvornika, 3. bojna na sektoru Trnovo — Hadžići — Pazarić, 4. bojna oko Breze i Vareša, 5. bojna u Goraždu, 6. bojna na sektoru Ustikolina — Prača, 7. bojna u Visokom, 8. bojna na prostoriji Lisičići — Ostrožac — Umljani, 9. bojna u Zenici. Ovaj zdrug je krajem novembra, poslije reorganizacije ustaško-domobranskih oružanih formacija, ušao u sastav ustaško-domobranske 8. hrvatske divizije kao njen 18. pješački zdrug. Pored njega, u sastav ove divizije su ušli 1. i 11. ustaški djelatni zdrug. Opširnije o tome vidi dok. br. 83 i 141; Arhiv VII, reg. br. 12-7, k. 1267 (obavještajni izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 27. decembra 1944), reg. br. 14-3, k. 460 (obavještajni izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 13. novembra 1944), reg. br. 25/1, k. 44 (karta cjelokupnog rasporeda ustaško-domobranskih jedinica na teritoriji NDH na dan 25. novembra 1944), reg. br. 46/3, k. 123 (objašnjenje Zapovjedništva 8. posadnog zdruga od 9. oktobra 1944), reg. br. 5/9, k. 113 (obavještenje Zapovjedništva 8. posadnog zdruga od 4. novembra 1944), reg. br. 10/9, k. 113 (opću bojnu relaciju 4. bojne 18. pješačkog zdruga od 10. februara 1945. za novembar 1944), reg. br. 3/6, k. 149/E (izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 16. oktobra 1944) i reg. br. 49.10, k. 149/E (izvješće Kotarskog oružničkog zapovjedništva od 31. januara 1945).

[17] Prema bojnoj relaciji Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945 (do reorganizacije ustaško-domobranskih jedinica krajem novembra 1944. zvao se: 1. ustaški stajaći djelatni zdrug) ovaj zdrug je u novembru imao 7 bojni sa oko 5300 ustaša. Prva bojna se nalazila na sektoru Gromile — Sokolac — Romanija, 2. i 3. bojna na postavama oko Rogatice, 4. bojna u Kiseljaku, 5. bojna u Zenici, Posadna bojna u Sarajevu i Doknadna (dopunska) bojna oko Pala (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59).

[18] O raspadu toga zdruga prilikom napada jedinica 5. korpusa NOVJ 18. septembra 1944, na Banju Luku vidi knj. 29, dok. br. 31, objašnjenje 25.

U operativnom pogledu spadaju pod komandu ovog zdruga slijedeće jedinice:

1. I bojna IV gorskog zdruga (580)
2. III bojna VIII lovačke pukovnije (500)
3. IV bojna X ustaškog zdruga (500)
4. Jedna bojna središnje škole za ustaške oficire i podoficire (400)
5. 9 satnija I ustaškog odbranbenog zdruga (120)
6. Željezničarska ustaška bojna (350)
7. Doknadna satnija (100)
8. I bitnica I topničkog sklopa sa 2 bto. I bitnica 13 topničkog sklopa sa 2 bto.
9. Zrakoplovni vod (30)
10. Oružnički vod — ustaše (47).

Sve ove jedinice nalaze se u Banjaluci a zadatak im je odbrana grada.

Zapovjednik zdruga je general Metikoš Vlado, a glavar stožera p.pukovnik Josić.[19]

Protuavionska odbrana

V protuzrakoplovna skupina — stožer Sarajevo:

1. teška bitnica — Stop (230)
   4 pat[20] 80 mm., 2 topa 15 mm.
2. teška bitnica — Hum (150)
   4 pat 80 mm., 2 topa 15 mm
3. teška bitnica — Grdanj (140)
   4 pat 80 mm., 2 topa 15 mm .

Svjetlometna bitnica — Lukavica (80)
1 reflektor.
Laki vod — Vraca 2 topa 15 mm.
Laki vod — Lemezovo brdo 2 topa 15 mm.
Laki vod — Rajlovac 2 topa 15 mm.
Laki vod — Čengić Vila 2 topa 15 mm.
Laki vod — Stop 2 topa 15 mm.[21]

---

[19] Prema pregledu ustaško-domobranskih jedinica 2. zbornog područja od 8. decembra 1944. pomenuti zdrug se krajem novembra nalazio u sastavu ustaško-domobranske 6. hrvatske divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 39-2, k. 60). Njen komandant je bio general Vladimir Metikoš, a načelnik štaba Josić Marijan. Ta divizija je formirana od 10. ustaškog djelatnog zdruga i 15. pješačkog zdruga (bivšeg Banjalučkog zdruga). Opširnije o tome vidi obavještajni izvještaj Štaba 5. korpusa NOVJ od 27. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 12-7, k. 1267).

[20] protivavionski top

[21] Potpunije o protivavionskoj odbrani 5. vazduhoplovne skupine vidi Arhiv VII, reg. br. 28-9/I, k. 854/A: obavještajni izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 1. decembra 1944. godine.

VII protuzrakoplovna skupina — stožer Sarajevo:

1. teška bitnica — Draguljac (100)
   4 ruska topa 90 mm., 2 topa 15 mm.
2. teška bitnica — Kovačići (60)
   nema oružja.
3. teška bitnica — Rajlovac (100)
   4 pat 80 mm., 2 topa 15 mm.

Četnici:

Srednjo-Bosanski četnički korpus — komandant Lazo Tešanović,[22]

Banjalučka četnička brigada (510)[23]

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4. bataljon

Naoružanje: 1ptt., 1tb., 18 pm. i puške

Vrbaska četnička brigada (490)[24]

1 bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4 bataljon

Naoružanje: 1 tb., 1 tm., 11 pm. i puške.

Motajička četnička brigada (180)[25]

1. bataljon
2. bataljon

Naoružanje: 1 tb., 10 pm., i puške.

Teslićka četnička brigada (730)

1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
4. bataljon

Naoružanje: 1 tb., 2 lb., 5 tm., 17 pm., 8 ruskih strojnica i puške.

Ljubićka četnička brigada (245)

1. bataljon
2. bataljon

Naoružanje: 11 pm., 10 pbl., i puške.

---

[22] Opširnije o tome korpusu vidi dok. br. 10, objašnjenje 2.

[23], [24] i [25] Opširnije o pomenutim brigadama vidi izvještaj Obavještajnog centra 14. srednjobosanske brigade od 22. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4-1, k. 1421). Brojevi u zagradama odnose se na brojno stanje pomenutih četničkih brigada.

Dobojska četnička brigada (350)
1. bataljon
2. bataljon
3. bataljon
Naoružanje: 1 tm., 4 pm., i puške.

Zenički četnički korpus[26] — komandant Mitranović[27]

1. — Zenička brigada (650)
   1. bataljon
   2. bataljon
   3. bataljon
   4. bataljon
2. — Žepačka brigada (300)
   1. bataljon
   2. bataljon
   3. bataljon
   4. bataljon
3. — Visočka brigada (300)
   1. bataljon
   2. bataljon
4. — Kladanjska brigada (350)
   1. bataljon
   2. bataljon
   3. bataljon

Romanijski četnički korpus — Komandant pukovnik Borota[28]

1. — I. Sarajevska brigada
2. — II. Sarajevska brigada

---

[26] Bliže o tome korpusu vidi knj. 29, dok. br. 144; Arhiv VII, reg. br. 22-9/I i 28-9/I, k. 854/A, reg. br. 14-3, k. 460: obavještajne izvještaje 10. NOU divizije od 5. i 13. novembra i 1. decembra 1944. godine.

[27] Bora

[28] Romanijski četnički korpus je u svome sastavu imao: 1. sarajevsku brigadu, Leteću brigadu »Romanija«, 2. sarajevsku brigadu, 2. leteću brigadu »Igman«, Fočansku brigadu (od 8. septembra 1944; dotad se nalazila u sastavu Drinskog četničkog korpusa), Kalinovičku brigadu, 5. jurišnu brigadu »Lelija«, Vlaseničku brigadu i Leteću brigadu »Žep«. Prva i 2. rogatička brigada su 8. septembra 1944. ušle u sastav Drinskog četničkog korpusa. Redakcija nije mogla ustanoviti brojno stanje ovoga korpusa, ali prema procjeni, on je po izvršenoj mobilizaciji mogao imati najviše 2.500 četnika, pošto su neke njegove brigade samo simbolično postojale. Međutim, do promjena u njegovom sastavu češće je dolazilo, a posebno u vezi sa 1. i 2. rogatičkom i Fočanskom brigadom, pa se 1. i 2. rogatička brigada u novembru ponovo nalazile u sastavu Romanijskog korpusa. Prva rogatička brigada je, na primjer, prema izvještaju njenog štaba od 29. decembra 1944, u svome sastavu imala samo 40 četnika (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-6388). Komandant korpusa je bio Milorad Momčilović, a njegov zamjenik i četnički komandant za Sarajevo i sarajevski okrug bio je Gojko

3. — Vlasenička brigada (300)
   1. bataljon
   2. bataljon
   3. bataljon
4. — I. Rogatička brigada (450)
   1. bataljon
   2. bataljon
   3. bataljon
   4. bataljon
5. — II. Rogatička brigada (250)
   1. bataljon
   2. bataljon

SAOBRAĆAJ

Na komunikacijama bio je u ovome međuvremenu živ saobraćaj, a naročito na liniji Knin — Lapac — Bihać — Bos. Novi.

Od Knina prema Bihaću i Bos. Novom transportovani su veći kontingenti neprijateljske vojske, koja je pod pritiskom naših snaga sa juga u povlačenju prema sjeveru. Isto tako transportovane su veće količine ratnog materijala i oštećenog teškog oružja.

Nije ustanovljena formacija ovih prolazećih jedinica.

Utvrđeno je, da su među ostalim prevozili veći broj ranjenika.

Na liniji Mostar — Sarajevo — Brod neprijatelj pokušava pod svaku cijenu da uspostavi normalan saobraćaj, ali dejstvom naših snaga i povremenim akcijama savezničkih aviona ove su komunikacije redovno neupotrebljive. Neprijatelju uspijeva tek s vremena na vrijeme osposobiti željezničku prugu. Transporti sa jedinicama i ratnim materijalom probijaju se od stanice do stanice uz velike poteškoće. Ovi pokreti su uglavnom od juga prema sjeveru.

Za osiguranje saobraćaja neprijatelj je doveo znatna pojačanja, a pri tom koristi i prolazeće jedinice.

Sada neprijatelj pokušava na ovoj liniji da osposobi cestu za saobraćaj, koja je za čitavo ovo vreme bila potpuno neupotrebljiva uslijed aktivnosti naših jedinica.

RAZNO:

Prema jednom podatku od 18. ov. mj. stiglo je u Sarajevo 8 njemačkih generala od njemačkih trupa koje vode borbe u

---

Borota. Opširnije o tome vidi dok. br. 130, objašnjenje 53; knj. 29, dok. br. 19, 59 i 94; četničke dokumente u Arhivu VII, reg. br. BH-V: 425, 429, 430, 1461, 4954, 5642, 5532, 5602, 5620, 5667, 5720, 5747, 5755, 5757, 5775, 5837.

Srbiji. Prema drugom podatku koji se provjerava, u Sarajevu (Zubića vila) nalazi se komandant njemačkih snaga na Balkanu general Ler.[29]

Prema jednom izvještaju III korpusa neprijatelj je poslije višednevnih žestokih borbi sa jačim snagama pješadije i motorizacije prodro od Drine prema Sarajevu. Nemamo još podataka o dolasku ovih snaga u Sarajevo.[30]

U Visokom se ispražnjuju zgrade za prihvat njemačke bolnice, a ranije su ispražnjavane sve javne zgrade u Sarajevu za smještaj njemačke vojske koja se probija od Drine.[31]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar
pukovnik

M.P.

Zamjenik komandanta
pukovnik
Karanović

[29] General-pukovnik Aleksandar Ler je u to vrijeme bio komandant Grupe armija »E«. O dolasku ovoga generala i njegovog štaba u Sarajevo vidi dok. br. 99, objašnjenje 6.

[30] Bliže o tome vidi dok. br. 130.

[31] Štab 5. korpusa je 27. decembra 1944. dostavio Vrhovnom štabu NOV i POJ potpuniji obavještajni izvještaj o neprijatelju za period od 25. novembra do 27. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 12-7, k. 1267).

BR. 113

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 25. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O NAPADU NA BUSOVAČU[1]

Š T A B
IV. DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Pov. Br. 721/44
Dne 25-XI-1944. g.

Operacijski izvještaj
za akciju na Busovaču.

ŠTABU 5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE — OP

Likvidacijom neprijateljskih uporišta Travnik, pa zaključno sa Han Kumpanijom,[2] ostala su do doline rijeke Bosne nelikvidirana neprijateljska uporišta Busovača grad i željeznička stanica Busovača. U odnosu na naše snage kao i na utvrđenu liniju dolinom rijeke Bosne ova dva uporišta imaju značaj isturenih bočnih osiguranja. Likvidiranjem ovih dvaju uporišta, snage ove divizije mogle bi neposrednije djelovati na želj. prugu na dijelu Visoko — Zenica — Nemila, sa ciljem da [se] ista potpuno izbaci iz saobraćaja. Likvidacijom ovih uporišta također bi oslobodili i onaj dio snaga naše divizije, koje su ova dva uporišta vezivala. Držanjem ovih uporišta kao i uporišta Kiseljak, neprijatelj je prodorom cestom koja spaja ova dva uporišta, mogao za sebe obezbijediti i ovu komunikaciju, te na taj način odbaciti naše snage i još dalje od pruge Lašva — Visoko.

Iz gore navedenih razloga štab ove divizije donio je odluku da napadom likvidira Busovaču grad i željezničku stanicu Busovača. Likvidiranje grada Busovače stavljeno je u zadatak XI Brigade,[3] a likvidiranje želj. stanice Busovača stavljeno je u zadatak VI Brigadi.[4] Napad je imao otpočeti 21 o. mj. u 15,30 sati artiljerijskom pripremom.[5]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 18/1-2, k. 769/A.

[2] Vidi dok. br. 54 i 111.

[3] Opširnije o napadu 11. krajiške NOU brigade na Busovaču vidi izvještaj njenog štaba od 23. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 23/1-2, k. 769/A.

[4] Bliže o dejstvima 6. krajiške NOU brigade pri napadu na to uporište vidi izvještaj njenog štaba od 24. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 15/1-2, k. 769/A).

[5] Tu pripremu je izvršio 1. artiljerijski divizion 4. NOU divizije.

Napad na neprijateljsko uporište Busovaču tekao je ovako:

21-XI-1944. god.

Raspored snaga XI Brigade, kao i pravci napada bili su slijedeći:

I Bataljon ove brigade napadao je pravcem od Kiseljaka. između ceste i pruge koja vodi u selo Kupreš. Zadatak ovog bataljona bio je, da se klinom probije kroz spoljnu odbranu, te potom likvidira crkvu i nadire dalje u centar grada.

II bataljon ove brigade napadao je sa sjeverozapadne strane duž ceste i želj. pruge. Zadatak bataljona je bio da se klinom probije kroz spoljnu odbranu i da prodire ka centru grada, spajajući se sa klinom I Bataljona.

III bataljon bio je u zasjedi sa jednom četom prema želj. stanici Busovača, a sa dvije čete u brigadnoj rezervi.

IV bataljon ove brigade sa dvije čete držao je položaj: kota 659 — trigonometar 712 — s. Kula. Zadatak ovih dviju četa je bio, da u slučaju bježanja neprijateljske posade iz Busovače istu dočeka i potuče. Jedna četa ovog bataljona držala je s. Dusine, sa zadatkom sprečavanja neprijateljske intervencije od želj. stanice Lašva preko Rastove kose i Solakovića ka Busovači.

Prateća četa ove brigade učestvovala je zajedno sa I artiljerijskim divizionom u vatrenoj pripremi, a sa dva protivkolska topa 37 mm potpomagala je napad II Bataljona, koji je napadao sa sjeverozapadne strane. Napad ove brigade potpomagao je naš I. artiljerijski divizion, bez jednog brdskog topa 75 mm Mod. 28 i jednog protivtenkovskog topa 50 mm. Raspored diviziona bio je slijedeći: 2 brdska topa 75 mm i 2 ruska topa[6] 7,62 bili su postavljeni oko kote 513, sa zadatkom da neposredno tuku grad Busovaču. Preostala dva ruska topa 7,62 bili su postavljeni na položaj, zapadno od kote 513 za 800 metara, sa zadatkom da posredno tuku grad Busovaču. Dva protivkolska topa 50 mm bila su dodijeljena bataljonima, za neposredno tučenje tenkova i tvrđih zgrada u uporištu. U 15,30 sati otpočeo je sa vatrenom pripremom, koju je izveo artiljerijski divizion i prateća četa sa svojim minobacačkim vodom. Vršena je korektura vatre, da bi se dobili najbolji pogodci. Vatra je postepeno pojačavana, tako da je u 18 časova, kada je pješadija prešla u napad bila najjača.

[6] Odnosi se na topove »ZIS-3« (M. 42, kal 76 mm) ili M. 27 sovjetskog porijekla.

U momentu kada je pješadija prešla u napad, neprijatelj je bio prilično rastrešen i I Bataljon, koji je napadao od Kiseljaka uspio je likvidirati spoljnu odbranu na svom pravcu, zauzevši dva bunkera. Ostale bunkere bataljon nije uspio likvidirati i tu je došlo do zastoja. II Bataljon koji je napadao sa sj. zapadne strane duž ceste i pruge uspio je likvidirati svega jedan bunker, dok su ostali bunkeri žilavo branili se, tako da ih bataljon nije mogao likvidirati. Nešto poslije 18 časova krenuo je 1 brdski top 75 mm i 1 protivkolski top 50 mm sa položaja od kote 513 na cestu kod ciglane sjeverno od Busovače grada, i odatle cestom prema gradu do same žice. Zadatak je bio tući bunkere koji su davali žilav otpor. Topovi nisu mogli stupiti u dejstvo radi toga, što je bila velika pomrčina, a neprijatelj se nije pokazivao, a i sama naša pješadija nije vršila jak pritisak, te tako primorala neprijatelja da se otkrije, kako bi topovi mogli gađati. Nakon ovoga topovi su povraćeni istim putem na kotu 513.

22 novembar 1944 g.

I bataljon uspio je održati položaje koje je zauzeo u toku cijele noći 21/22. o. mj. kao i u toku 22 o. mj. iako je neprijatelj nekoliko puta jurišao uz pomoć tenkova.
II bataljon nastavio je borbu da bi ovladao i preostalim bunkerima oko ceste, iz kojih je neprijatelj davao žilav otpor, potpomognut jednim tenkom, kao i vatrom iz kuća u samom gradu. Jednovremeno su ovdje ubačene i dvije čete III bataljona, koje su uspjele likvidirati jedan bunker i niz rovova oko toga bunkera, ali je neprijatelj protivnapadom povratio i bunker i rovove. Jedan ojačani vod IV bataljona spustio se iz sela Kule do samog potoka Kozice, odakle je tukao crkvu i cestu od crkve u pravcu Kiseljaka. Sve do 12 sati ovoga dana borba se vodila bez ikakvih vidnijih rezultata. Borbu naših snaga u toku dana pomagao je I artiljerijski divizion i to tako, što su dva ruska topa tukla bunkere oko ceste na sjevernom dijelu grada, dok su preostala dva ruska topa tukla crkvu i okolinu crkve, odakle je neprijatelj davao najogorčeniji otpor.
Poslije 12 sati ovoga dana II bataljon uspio je potisnuti neprijatelja na pravcu svoga napada i domoći se prvih kuća. Bataljon je ušao u grad sa dva protivkolska topa. Jednovremeno je ovaj bataljon potpomogao i divizion sa jednim brdskim topom i dva protivkolska topa 50 mm, koji su tukli iz same žičane prepreke na ivici grada.

U ovom momentu snage su dobile naređenje za povlačenje i prekid borbe.

Napad na neprijateljsko uporište željezničku stanicu Busovača tekao je ovako:

Napad su vršili II i IV Bataljon VI Brigade potpomognuti sa jednim brdskim topom 75 mm Mod. 28 i jednim protivkolskim topom 50 mm iz I. artilj. diviziona ove divizije.

I i III Bataljon ove brigade zatvarali su pravac Zenica — Stara Zenica — Busovača i Zenica — Čajdraš — Han Kumpanija, držeći vezu na lijevom krilu sa snagama VIII Brigade.[7]

Raspored snaga i pravci napada bataljona bili su:

II Bataljon potpomognut pratećom četom brigade napadao je pravcem cesta Han Kumpanija — želj. stanica Busovača na bunkere koji se nalaze uz cestu i na samu želj. stanicu. Jedna četa ovog bataljona zajedno sa minerskim vodom bila je na prekopavanju i miniranju ceste želj. stanica Busovača — Lašva.

IV Bataljon napadao je na želj. stanicu Busovača sa jugoistočne strane sa dvije čete. Jedna četa ovog bataljona demonstrirala je napad na želj. stanicu Lašva i zatvarala pravac: Crna k. 852 — Vrata k. 659 — k. 502.

Dva topa iz I artiljerijskog diviziona, koji su bili pridodati za potpomaganje napada tukli su iz neposredne blizine 700—1000 metara.

U 15,30 otpočela je vatrena priprema, koja se je postepeno pojačavala, tako da je u momentu prelaza pješadije u napad bila najjača. Vatrena priprema izvršena je uspješno. Napad je tekao ovako:

21.XI.1944 god.

Po izvršenoj artilerijskoj pripremi četa II bataljona potpomognuta pratećom četom izvršila je napad na most, gde cesta prelazi preko rijeke Lašve, ali je prvi napad odbijen. U toku noći 21/22 preduzet je i drugi napad koji je također odbijen. IV bataljon ove Brigade koji je napadao sa jugoistočne strane nije stupio u određeno vrijeme u borbu, već je zakasnio, tako da je tek pred zoru sa njim uhvaćena veza.

22.XI.1944 god.

IV bataljon ove Brigade koji je napadao sa jugoistoka stupio je u samu zoru u napad na neprijatelja koji se je branio iz rovova na K. 379. Neprijatelj je izbačen iz ovih rovova i pobjegao u željezničku stanicu. Nakon ovoga otpočeto je tučenje bunkera iz topova i poslije jake artiljerijske vatre II. bataljon uspio je zauzeti

[7] Vidi dok. br. 133.

most i likvidirati četiri bunkera, kao i samu željezničku stanicu. Neprijatelj se zbio oko velikog bunkera koji se nalazi u sastavu rijeke Kozice i Lašve na čistini, i odatle je davao otpor. Napad je bio usmjeren na ovaj bunker kao i bunker oko mosta gde pruga prelazi preko potoka Kozice. Minama iz »Džon bula« neprijatelj je isteran iz velikog bunkera i rovove oko bunkera. Bunkeri oko mosta kao i rovovi oko velikog bunkera, iz kojeg je neprijatelj izjuren, bili su tako dobro maskirani, da su se mogli osmotriti i primijetiti tek sa najbližeg odstojanja. Neprijatelj se iz ovih bunkera nije hteo javljati, sve dok borci ne bi prišli pred same bunkere, kada bi obasuo žestokom vatrom, te su se naše snage tada povukle. Tek oko 5 sati poslije podne uspjelo se preuzeti neke od ovih bunkera, ali je neprijatelj već dobio pojačanje, tako da su naše snage bile prisiljene da se povuku iz borbe.[8]

Četa koja je bila na zatvaranju pravca Lašva — želj. stanica Busovača sa jednim članom štaba II bataljona bila je vrlo neoprezna. Ista nije primijetila pokret neprijatelja iz Lašve, nego ga je primijetila tek onda kada je prolazio kroz njihov položaj. Ova četa nije napala neprijatelja, kada je već prošao niti s leđa niti s boka, da bi mu usporila kretanje, dok ne stigne pojačanje. Neprijatelj je bez borbe došao i zaposjeo bunkere oko mosta gde cesta prelazi preko Lašve i odatle otvorio vatru na snage koje su napadale, te ih primorao da se povuku.

U TOKU OVIH AKCIJA JEDINICE OVE DIVIZIJE IMALE SU:

1. **Gubitci:**	1. neprijateljski:	Ubijeno	90
		ranjeno	81
		Ukupno	171

(Zarobljeno i prešlo na našu stranu nije ništa)

[8] U Busovači su se nalazili dva eskadrona njemačkog 105. izviđačkog bataljona i ustaše (dijelovi 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga). Nijemci su, radi deblokiranja opkoljene posade u tome mjestu, angažovali dvije borbene grupe: Sjevernu i Južnu. Sjeverna grupa, je uspjela da se spoji sa posadom u Busovači, dok je Južna grupa, prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 24. novembra 1944. zadržana, uslijed jakog otpora, 15 km jugoistočno od Busovače (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1104—1106). Na komunikaciji Kiseljak — Sarajevo u to vrijeme dejstvovao je i 105. jurišni artiljerijski divizion, pa je, vjerovatno i ta jedinica učestvovala u deblokiranju opkoljene posade. O sastavu tih grupa u pomenutom izvještaju se ništa ne kaže. Bliže o tome vidi dok. br. 119, objašnjenje 9; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1030—1032 i 1091—1093: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 20. i 23. novembra 1944. godine.

	2. vlastiti:	a) U ljudstvu poginulo 11 ranjeno 57 nestalo 1
		b) U materijalu: izgubljen jedan puškomitraljez.
2. **Plijen:**	1. Oružje:	Nije zaplenjeno ništa
	2. Municija:	3150 puščanih metaka,
	3. Oprema:	2 kišne kabanice, 2 šinjela, 2 para čizama, 1 par cipela, 1 koporan.
	4. Ostalo:	Ništa.

III. **Uništeno:** 2 kilometra željezničke pruge.

IV. **Oštećeno:** Nemamo podataka o tome šta je oštećeno.

V. **Raspored jedinica:** Štab Divizije nalazi se u Vitezu.

VI Brigada nalazi se u rezervi na prostoriji: Preočica — Tolovići — Počulica — Vrhovine. Jedan bataljon nalazi se u s. Dobriljevo na položaju prema Zenici.

VIII Brigada sa dva bataljona na liniji: Čajdraš — Lokrine — Obrenovići — Jagodići, a sa dva bataljona u akciji od Orahovičkog Polja prema selu Doglode.

XI Brigada sa dva bataljona drži položaj: Busilje — Bare. Jedan bataljon nalazi se u rezervi s. Rasno. Jedan bataljon na lijevoj obali Lašve selo Topola. Divizion ima Rusku bateriju u selu Kruščici, a štab Diviziona sa ostale dvije baterije nalazi se u Han Bila — Mali Mošunj. Intendantura nalazi se u Putičevu.

Podoficirska škola u Gimnaziji u Travniku, Bolnica u Turbetu.

VI. **Zaključci:** Pravilno izvršenje akcije u mnogome je omelo nevrijeme. Kiša, blato i velika pomrčina otežavali su pokret, kao i orijentaciju.

Povećanje brojnog stanja jedinica uticalo je dvojako: veliki priliv novih boraca smanjio je borbenost jedinica. U odlučnom momentu kada treba pokretom neprijatelja rastrojiti i onemogućiti, veći broj boraca ostaje. Povećanje jedinica uticalo je također i na rukovodioce, jer su brojna stanja četa prešla 100 boraca a naši

rukovodioci nemaju još dovoljno iskustva u rukovanju sa ovako glomaznim jedinicama.

Uslijed ovoga pješadija nije iskoristila dobro dejstvo artilerije, koja je, iako je bio mrak, a naročito po danu, tukla dosta precizno, tako da je od artilerije veliki broj neprijateljskih utvrđenih objekata srušen. Pješadija ovo nije iskoristila, a da je iskoristila uspjeh bi bio daleko veći i pored žilavog otpora neprijatelja.

Snalažljivost štabova bataljona također je bila slaba. Isti nisu pronalazili na vrijeme položaje za teška oruđa, sa kojih mogu povoljnije tući. Isto tako nisu mijenjali pravac nastupanja svojih jedinica iako je postojala mogućnost da se pronađu povoljniji pravci. Pojedini štabovi gube mnogo vremena ostajući stalno na jednom mjestu umjesto da obiđu svoje položaje i da izvrše promjene, koje su korisne za uspješnu likvidaciju neprijateljskih položaja.

Zakašnjenje jedinica i njihovo nastupanje u borbu u određeni čas, također je uticalo na nepovoljni ishod akcija na želj. stanicu Busovača.

Maskiranje i prikriveno kretanje od strane jedinica i nižih rukovodioca nije bilo dovoljno. Isto tako poklonjena je vrlo mala pažnja izboru položaja za protivkolske topove i ostala pješadijska teška oruđa u vremenu borbe.

Na nepovoljni ishod akcije najviše je utjecao prodor neprijatelja od Lašve.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
ppukovnik,

Komandant pukovnik,
Petar

M. P.

BR. 114

NAREDBA ŠTABA 29. NOU DIVIZIJE OD 26. NOVEMBRA 1944. O FORMIRANJU 3. PODRUČJA VOJNE OBLASTI OVE DIVIZIJE I KOMANDE MJESTA POSUŠJE[1]

NAREDBA Broj: 1008
ŠTABA XXIX UDARNE DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE
od 26. nov. 1944. god.

I.

Po ukazanoj potrebi službe a na osnovu naše nadležnosti:

Formiramo:

1. — **III područje vojne oblasti XXIX udarne divizije NOVJ**[2] i
2. — **Komandu mjesta Posušje**

II.

III Područje Vojne Oblasti XXIX U divizije NOVJ obuhvata srez ljubuški, Posušje i Čapljinu.

III.

Po potrebi službe i na osnovu naše nadležnosti

Postavljamo:

1. — Za komandanta III Područja Vojne Oblasti XXIX U divizije NOVJ poručnika druga *Čulu Martina*, do sada komandanta Zapadno-hercegovačkog partizanskog odreda;

2. — Za političkog komesara III Područja Vojne Oblasti XXIX U divizije NOVJ druga *Budimira Franju*, dosadašnjeg radnika na terenu sreza Ljubuškog.

3. — Za komandanta mjesta Posušje druga *Ivića Bubaša*, člana ZAVNOBIHA.

4. — Ova naredba stupa na snagu odmah.

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 20-3, k. 1711.

[2] Ta oblast je u to vrijeme imala i 1. i 2. vojno područje. Opširnije o njihovom formiranju vidi knj. 26, dok. br. 73; Arhiv VII, naredbe Komande vojne oblasti od 18. i 28. juna (reg. br. 4-1 i 5-1, k. 1711) i Štaba 29. NOU divizije od 18. i 28. juna 1944 (reg. br. 10-1 i 13-1, k. 1152/I). A o njihovom brojnom stanju vidi dok. br. 64.

Fotokopija dokumenta br. 114

IV.

Vojna Oblast preduzeće sve potrebne mjere oko dalje organizacije III Područja i upoznaće sve potčinjene jedinice sa ovom naredbom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
potpukovnik
Vojo Kovačević

M.P.

Komandant,
General-major
Vlado Šegrt

DOSTAVLJENO:
— Svim jedinicama ove divizije.

VOJNA OBLAST
XXIX UDARNE DIVIZIJE
N.O.V JUGOSLAVIJE
Br. 181
Dana 26/XI. 1944. g.
Trebinje

Prednja naredba poslata u prepisu Komandi II i III Područja na izvršenje, u akta

Zam. komandanta
kapetan
Nik. Vidačić

BR. 115

IZVJEŠTAJ ŠTABA 6. KRAJIŠKE BRIGADE OD 26. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 4. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U REJONU ZENICE[1]

Š T A B
VI KRAJIŠ. BRIGADE
IV DIVIZIJE NOVJ
Op. pov. br. 330
26-XI-1944 g.

Izvještaj o borbi na dan
25.XI. 1944 god. dostavlja

ŠTABU IV DIVIZIJE 5. KORPUSA N.O.V.J.

Položaj

Dostavljamo vam izvještaj o borbi koju su vodile snage ove brigade sa neprijateljem koji je 25 o. m. nadirao od Zenice u pravcu Stare Zenice.

25.XI. 1944 godine Neprijatelj je iskoristio gustu maglu i vjerovatno dobro poznavanje pravca naših patrola i mjesta naših logora, te je uspjeo da se približi našim položajima. Neprijatelj je primjećen čim je krenuo iz uporišta, ali je usled magle uspio da se lijevim krilom zabaci iznad naših snaga. Neprijatelj je nastupao iz Zenice u jačini jedne bojne, i to Njemaca, u dva pravca, prema Donjem Čajdrašu, i koti 606, što mu je bio sporedni pravac, dok je glavni pravac, s kojim je htjeo da uhvati naše snage u obruč, bio Stara Zenica i grebenima prema Saračevici, kota 957, Kuber, kota 853 i 874.

Naš III bataljon kontrolisao je sledeću prostoriju:

Čajdraš, Dobriljevo, kota 663 i 853.

I bataljon: kota 853, 816, Jelinak.

III bataljon primio je borbu u donjem Dobriljevu, dok je njegovo desno krilo bilo osigurano sa vodom I bataljona, koji se je nala-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 19/1-2, k. 769/A.

zio na koti 853. Neprijatelj je uspio da potisne vod I bataljona sa kota 853, 874 i naša II četa III bataljona, koja je držala položaj kota 853 do lijevog krila I bataljona, dobila je iznenada jaku bočnu vatru. Vod te čete koji je bio poslat da izbaci neprijatelja sa kote 853, 874 zajedno sa vodom I bataljona bio je izbačen i prilikom povlačenja pretrpeo gubitke. Neprijatelj koji je nastupao prema Donjem Čajdrašu, kota 663 kontranapadom III bataljona sa osjetnim gubitcima bio je povraćen.

Snage I bataljona u jačini jednog voda bile su na koti 853 i odbačene preko kote 874 na kotu 812, gde su potpomognute vodom III bataljona zadržale neprijatelja, dok je njima stigla pomoć u jačini dva voda I bataljona. Dve čete I bataljona krenule su da zaobiđu neprijatelja i da udare u bok pravcem: kota 812, 838 i udarile neprijatelja u bok, izbacile ga sa visova, nakon čega je neprijatelj otstupio prema Zenici.

I. **Gubitci:** a) Neprijateljski 13 mrtvih
16 ranjenih

29 svega.

To su gubitci koji su osmotreni od prednjih naših dijelova, dok su prateći vodovi i bacači nanijeli još više gubitaka neprijatelju, tako da su njegovi gubitci veći, što usled magle nismo mogli tačno ustanoviti.

b) Vlastiti 3 mrtva
7 ranjenih

10 ukupno.

II. **Plijen:** Zaplijenito je 4 bombe, 1 vojnički nož i nosila.

III. **Raspored snaga:** III bataljon pomjerio se je na položaj Čajdraš — Štrpci, dok je I bataljon u Vrhovinama i kontroliše prostor Kuber i jugoistočno od njega. Ostale snage na istim položajima.

IV **Zaključak:** Usled magle bila je mala preglednost i neprijatelj ne bi uspjeo da prodre toliko na našu prostoriju, nego bi rasporedom naših snaga[2] bio povraćen već sa polaznih položaja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar major,
otsutan,[3]

Komandant major,
Milančić[4]

Š T A B
IV DIVIZIJE 5. KORPUSA
N.O.V.J.
Pov. br. 724/44
Dne 26-XI 1944 g.

Podnešen izveštaj Štabu V korpusa pod Pov. brojem 734/44.

A A

Načelnik štaba
major
TP[5]

[2] i [3] Te riječi su u originalu dopisane mastilom.
[4] Miljević
[5] Teufik Pletilić

BR. 116

OBAVJEŠTENJE ZEMALJSKE KOMISIJE ZA UTVRĐIVANJE ZLOČINA OKUPATORA I NJEGOVIH POMAGAČA ZA BOSNU I HERCEGOVINU OD 26. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O SVOJIM ZADACIMA I RADU[1]

ZEMALJSKA KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE
ZLOČINA OKUPATORA I NJIHOVIH POMAGAČA
ZA BOSNU I HERCEGOVINU
Br: 72/44
Dne, 26 novembra 1944 g.

ŠTABU V KORPUSA

P o l o ž a j

U skladu sa zaključcima Moskovske[2] i Teheranske[3] konferencije koji se odnose na odgovornost fašističkih zavojevača za počinjena zvjerstva u toku ovog rata, Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije donijelo je na svom drugom zasjedanju između ostalih i odluku, kojom se pri Pretsjedništvu ZAVNOBIH-a obrazuje Zemaljska komisija za ispitivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za Bosnu i Hercegovinu. Cilj je ove komisije da utvrdi odgovornost svih onih lica koja su odgovorna za zločine počinjene u toku ovoga rata nad nevinim stanovništvom Bosne i Hercegovine, da pronađe zločince, da ih privede zasluženoj kazni, kao i da utvrdi materijalnu štetu, koju je našim narodima nanio okupator. Komisija je već otpočela sa ovim radom. U svim opštinama, srezovima, okruzima i oblastima postoje danas već njeni organi — komisije, koje prikupljaju podatke o zlodjelima i njihovim izvršiocima.

Zadatak je ove komisije da preduzme sve što je potrebno, da ni jedan zločin okupatora i njihovih slugu ne ostane nekažnjen. U ovom nastojanju komisiju pomažu i sami građani na

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 17-15, k. 460/B.

[2] Riječ je o savjetovanju vlada SSSR-a, SAD i Engleske održanom u Moskvi od 19. do 30. oktobra 1943. Bliže o tome vidi Большая советская энциклопедия (Velika sovjetska enciklopedija), knj. 28, Moskva, drugo izdanje, 1954. str. 409.

[3] Ta konferencija je održana od 28. novembra do 1. decembra 1943. u Teheranu. Prisustvovali su joj šefovi vlada SSSR-a, SAD i Engleske: Josif Visarionovič Staljin, Franklin Delano Ruzvelt i Vinston Čerčil. Opširnije o tome vidi Veliku sovjetsku enciklopediju, knj. 42, Moskva, drugo izdanje, 1956, str. 98.

taj način što komisiji odnosno njenim organima dostavljaju podatke o zlodjelima okupatora podnoseći prijave, optužbe i t.sl. U ovom nastojanju treba komisiju da pomogne i naša vojska. Upravo naši borci raspolagaće mnogobrojnim podacima, jer su baš oni, njihove porodice i njihovi domovi ti koji su bili prve žrtve neprijateljskih zvjerstava.

Molite se stoga da sa ovim upoznate na shodan način našu vojsku i da primljene prijave ustupate ovoj komisiji. Napominje se da pojedinci mogu podnositi prijave ne samo o zlodjelima, koja se njih lično tiču, nego o svim zločinima okupatora i njihovih pomagača, koja su mu poznata.

Prilaže se obrazac koji podnosioc prijave treba da ispuni.[4]

Ovom prilikom molimo naslov još i za slijedeće: Prije kratkog vremena bili ste umoljeni putem Pretsjedništva ZAVNOBIH-a[5] da date naređenje svim Vašim operativnim jedinicama i vojno pozadinskim vlastima, kao i partizanskim odredima, da sve podatke i dokazni materijal o zločinima okupatora i njegovih pomagača, kao i eventualno ranije sačinjavane spiskove zločinaca, te zaplijenjene arhive okupatora, ustaša i četnika u koliko iste obzirom na njihov vojni značaj nisu potrebne vojnim vlastima, predadu našim oblasnim organima, koji će ih dostavljati ovoj komisiji.[6] Ovo naše traženje nadopunjujemo time, što Vas molimo da upozorite sve ratne sudove Vašeg područja kako vojne, tako i vojno pozadinske, kao i odjeljenja za zaštitu naroda, da sve zapisnike okrivljenih ili svjedoka, u kojima se spominju i pored okrivljenog još neka lica, koja su činila zlodjela, ali se ne nalaze u rukama vlasti, dostavljaju također ovoj komisiji, kako bi mogli pokrenuti postupak i stvar dalje izvidjeti.—

O učinjenom molimo da nas izvijestite.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Sekretar:
...[7]

Pretsjednik:
Nikola Ljubibratić

Dostavljeno — Štabu III. Korpusa
i XXIX Divizije.—

---

[4] Obrazac vidi u Arhivu VII, reg. br. 17/3-15, k. 460/B.

[5] Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine.

[6] U vezi s tim, Štab 5. korpusa NOVJ raspisao je potrebno naređenje potčinjenim jedinicama (vidi Arhiv VII, reg. br. 17/2-15, k. 460/B).

[7] Potpis nečitak

BR. 117

SAOPŠTENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 27. NOVEMBRA 1944. KOMANDI DRVARSKOG VOJNOG PODRUČJA O DEJSTVIMA JEDINICA NA SEKTORU ZENICA — BUSOVAČA — KISELJAK[1]

Š T A B
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Dne 27 novembra 1944 god.

Ratni izvještaj za 25 i
26 novembar 1944 god.

KOMANDI DRVARSKOG PODRUČJA.—

24.XI. jača njemačko-ustaška kolona sa 20 kamiona krenula je iz Zenice cestom u pravcu Han-Kumpanije. Kod s. Čajdraša naše snage sačekale su neprijatelja i nakon kraće borbe odbacile ga natrag u Zenicu nanevši mu gubitke u ljudstvu.[2]

Na cesti Sarajevo — Kiseljak dočekati su iz zasjede i spaljeni 1 tenk i 1 kamion.[3] Na mjestu borbe nađeno je 6 mrtvih Nijemaca dok se je ostatak neprijateljskih vojnika koji su se nalazili u kamionu razbježao. Zaplijenjen je 1 mitraljez, izvjestan broj pušaka, 5000 kgr. hrane, 1.000.000 kuna i druge ratne spreme.

Noću od 24 na 25.XI. na željezničkoj pruzi između Kaknja i Lašve dignuta su u vazduh 3 propusta.

24.XI. pred noć kolona od 200 kamiona koji su krenuli pred nekoliko dana iz Žepča za Zenicu presječena je na dva dijela. Jedan dio kolone uspio se je probiti za Zenicu, dok je ostatak kolone prinuđen na povlačenje ka Žepču. Noću od 24 na 25 o. mj. naše snage napale su zaštitne dijelove te kolone i razbile ih na Orahovičkom Polju, nanevši im veće gubitke u ljudstvu i materijalu, dignuvši istovremeno most preko r. Orahovičke u vazduh. Gonjenje neprijatelja ka Žepču se nastavlja.[4]

---

[1] Original (umnožen na šapirografu, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8-2, k. 458.

[2] Odnosi se na dejstva dijelova 4. NOU divizije. Bliže o tome vidi dok. br. 113 i 133.

[3] Zasjedu je postavila 7. krajiška NOU brigada (vidi dok. br. 123).

[4] Odnosi se na dejstva dijelova 4. NOU divizije. Opširnije o toj akciji vidi dok. br. 133.

24 na 25 o. mj. na cesti Zenica — Vranduk dignut je u vazduh 1 most dug 12 m., 2 mosta duga po 10 m. i 1 propust dug 4. m.

25 i 26.XI. jače njemačke motorizovane snage nakon žestokih borbi uspjele su [se] probiti od Sarajeva preko Kiseljaka za Busovaču. Istovremeno jedna njemačka bojna pokušala je iz Zenice da se probije u Staru Zenicu, ali je nakon tročasovne borbe bila razbijena i odbačena natrag.[5] Tokom ovih borbi ubijeno je 110, ranjeno preko 100 Nijemaca. Uništen je 1 oklopni automobil i 7 kamiona.

26.XI. jače njemačko-ustaške snage pojačane jednim bataljonom Vražije divizije[6] i većim brojem tenkova krenule su sa linije željeznička stanica Busovača—Busovača grad ka Travniku. U prvom galetu neprijatelj je uspio da izvrši manji prodor ali je kasnije bio zaustavljen i snažnim kombinovanim povratnim napadom razbijen i odbačen natrag na polazne položaje. U borbi koja je trajala čitav dan, ubijeno je 95 Nijemaca i zarobljen 1 podoficir.[7]

Noću od 26 na 27.XI. jedna njemačka motorizovana kolona krenula je iz Busovače cestom ka Lašvi. Kod s. Groblja naše snage napale su i zaustavile neprijatelja, ali dobivši nova pojačanja iz Busovače neprijatelj je uspio nakon dvočasovne borbe da se probije za Lašvu. Uništena su 3 kamiona i ubijeno 38 Nijemaca.

Istovremeno pojačan novim snagama neprijatelj je iz Žepča ponovno krenuo cestom ka Zenici. Borba se vodi na prostoru Topčić Polje—Orahovičko Polje (sjeverno od Vranduka).

Tokom 26 ovog mjeseca na prostoru južno od Banjaluke napadnuta je i razbijena grupa od nekoliko stotina četnika.[8] Na mjestu borbe nađeno je 48 mrtvih četnika, dok ih je preko 50 ranjeno i 10 zarobljeno.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M.P.

Načelnik štaba
p.pukovnik,
Vel. Knežević

---

[5] Vidi dok. br. 133.

[6] Dijelovi 369. legionarske divizije se nisu nalazili na tome području. Ovdje je vjerovatno riječ o 41. motorizovanom inžinjerijskom bataljonu, koji se tada nalazio u pokretu prema Zenici (vidi dok. br. 119).

[7] Tu borbu su vodili dijelovi 4. i 10. NOU divizije (vidi dok. br. 119. i 133).

[8] Vidi dok. br. 124.

BR. 118

ZAPOVIJEST ŠTABA 27. NOU DIVIZIJE OD 27. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA ORGANIZOVANJE ZASJEDE NA ODSJEKU SEMEĆ — GORNJA LIJESKA[1]

Š T A B
XXVII U. DIVIZIJE NOVJ
27 novembra 1944 god.

Z A P O V I J E S T
(Sekcija Višegrad 1:100.000)

Situacija: Njemačke kolone u svome povlačenju iz Sandžaka najživlje koriste komunikaciju Višegrad — Sokolac.

Pored toga neprijatelj je na liniji Sokolac—Han Pijesak zaposjeo Vidriće, Margetiće i Košuticu. Njegova namjera na ovome pravcu nije pouzdano poznata, ali je najvjerovatnije da je obezbjeđenje Sokoca, a po potrebi i bočno djelovanje na naše snage koje su orijentisane na drum Rogatica — Sokolac.[2]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 35-6, k. 1111.

[2] Komanda Grupe armija »F« je 21. novembra 1944, poslije prelaska prvih jedinica Grupe armija »E« preko Drine (vidi dok. br. 90), planirala otvaranje komunikacije Rogatica — Sokolac — Vlasenica — Drinjača — Zvornik upotrebom motorizovanog Prednjeg odreda 11. vazduhoplovne poljske divizije: Borbene grupe »Ajzele« (Kampfgruppe »Eisele«, nazvane po komandantu 11. art. puka pukovniku Ajzeleu, sastava: fizilirski bataljon, vod pionira i 1. art. divizion 11. art puka) i SS borbene grupe »Fichum« (SS — Kampfgruppe »Fitzthum«, sastava: SS puk »Skenderbeg« i policijske jedinice. Borbena grupa »Fichum« nazvana je po bivšem komandantu policije u Albaniji SS brigade fireru i general-majoru Vafen-SS Grafu fon Fichumu — SS-Brigadeführer und Generalmajor Waffen-SS Graf von Fitzthum, koji je u to vrijeme komandovao ovom borbenom grupom).

Borbena grupa »Ajzele« prikupila se 23/24. novembra u rejonu Podromanije, a dva bataljona SS puka »Skenderbeg« u rejonu Rogatice. Prednji odred je 25. novembra otpočeo nastupni marš prema Drinjači, pa je 26. novembra dostigao Košuticu, a 27. novembra se nalazio prema Han-Pijesku. (Ovaj odred je u to vrijeme bio potčinjen Komandi 34. armijskog korpusa, a sa matičnom divizijom održavao je radio-vezu). Za to vrijeme Borbena grupa »»Fichum« nalazila se u drugom ešelonu, nastupajući za Borbenom grupom »Ajzele«. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 362-414 (ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika od 21. do 27. novembra), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1046—1049, 1091—1093, 1104—1106, 1122—1124, 1140—1142 i 1160—1162 (dnevne izvještaje Grupe armija »F«

Naš zadatak: Usporiti neprijateljsko povlačenje nanoseći mu što veće gubitke u ljudstvu i materijalu, a da bi taj zadatak što uspješnije izvršili

NAREĐUJEMO:

XVI Muslimanska brigada: Sa tri (3) bataljona izvršiće pokret sa dosadašnje prostorije najkraćim putem na prostoriju s. Obadi. Teške dijelove sa jednim bataljonom ostaviće na dosadašnjoj prostoriji.

XIX Birčanska brigada: postaviće se na liniju Smrtići — Kusače — Sijerci sa zadatkom vršenja prepada na neprijatelja kako na komunikaciji Rogatica — Sokolac tako i na neprijateljske dijelove kod Vidrića—Margetića. Izbjegavati frontalnu borbu (držanje položaja), ne izlagati ljudstvo artiljerijskoj vatri nego iznenađivati neprijatelja na svakom mjestu u svako doba dana i noći. Jačim izviđačkim dijelovima redovno kontrolisati pravce od Sokoca, a naročito neprijatelja na komunikaciji Sokolac — Košutica, nastojeći da se otkriju namjere neprijatelja koji je posjeo taj dio komunikacije. Biti budan sa toga pravca da ne bi došlo do iznenađenja od strane neprijatelja. Samoinicijativa u svim prilikama da bude u potpunosti zastupljena.

XX Romanijska brigada: sa dva bataljona izvršiće pokret sa dosadašnje prostorije najkraćim putem na prostoriju s. Obadi gdje je određeno zborno mjesto za grupu udarnih bataljona koji će vršiti akciju na neprijatelja na prostoriji Semeć — Lijeska.

Jedan bataljon postaviće na prostoriju Zakoma sa isturenim dijelovima na V. Komu i Zmijnici, redovno kontrolišući jačim patrolama Kozadru i Borovsko. Ovi istureni dijelovi da gerilski djeluju na komunikaciju Kovanj—Rudine, i to prepadima sa manjim bombaškim odelenjima.

Jedan bataljon smjestiti u s. Bereg, koji će biti neposredno obezbjeđenje teškim dijelovima u Ušnjacima a istovremeno će služiti kao rezerva za slučaj potrebe. Ovaj bataljon da uputi jednu četu koja će pratiti ranjenike u Vlasenicu. Četa da se javi štabu divizije sjutra do 10 časova prije podne.

Napomena: Bataljoni XVI-te i XX-te brigade koji kreću u akciju na prostoriju Semeć — Lijeska izvršiće pokret tako da u s. Obadi budu sutra 28. o.mj. do 16 časova najkasnije, gdje će se izdati detaljan plan napada na neprijatelja na određenoj prostoriji, prisiljavajući ga da se razvije za borbu na najpodes-

---

od 21, 23, 24, 25, 26. i 27. novembra 1944) i reg. br. 3/1, k. 72 (izjavu ratnog zarobljenika general-majora Gerharda Henkea, tadašnjeg komandanta 11. vazduhoplovne poljske divizije).

nijem mjestu za nas, gdje ćemo ga najuspješnije iznenaditi, zaustaviti u njegovom povlačenju i nanijeti mu najveće gubitke. Ovi bataljoni da se snabdiju rezervnom hranom za jedan dan, a bataljonske komore da ponesu hrane za par dana.

Sjutra do 10 časova da se pošalju svi teški ranjenici do ovoga štaba radi upućivanja u divizijsku bolnicu u Vlasenicu.

XIX-ta brigada i dijelovi XX-te brigade da se postave na novoodređene prostorije sjutra do svanuća i odmah pristupe postavljenim zadacima.

U akciju sa bataljonima XVI-te i XX-te brigade krenuće i komandant ove divizije.[3]

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar—p.pukovnik,
Z. Škerović

Komandant—p.pukovnik,
M. Zekić

načelnik—major
V. Ilić

BR. 119

IZVJEŠTAJ ŠTABA 9. KRAJIŠKE BRIGADE »SIMO ŠOLAJA« OD 27. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA SEKTORU ZENICA — VISOKO — KISELJAK[1]

Š T A B
9 KRAJIŠKE NOU. BRIGADE »S. ŠOLAJA«
Str. Op. Broj: 185
Dne. 27 novembar 1944 g.

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja

ŠTABU X DIVIZIJE — OP

Izvještaj o akcijama ove brigade u novembru mjesecu.

1-XI-1944 *Snage I bataljona* nalazile su se u selu V. Sotnice i raskopale cestu Busovača — Kiseljak na 7 mjesta.

---

[3] Vidi dok. br. 130.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4-5, k. 854.

Snage II bataljona nalazile su se u selu Viduši i nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage III bataljona nalazile su se u selu Carici sa zadatkom zatvaranja pravca od Busovače prema Kiseljaku. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Snage IV bataljona nalazile su se u s. Oglavak i zarušile cestu Kiseljak — Fojnica na 11 mjesta. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

2-XI-1944 — *Snage I, III i IV bataljona* nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage II bataljona dočekale su neprijateljsku patrolu jačine 40 ustaša 11 ustaškog zdruga[2] i rastjerali je, ubijeno 4, a ranjeno 3. Naši bez gubitaka.

3-XI-1944 — *Snage I i II bataljona* nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage III bataljona dočekale su 200 njemačkih vojnika, »Tigar« divizije, koji su nadirali iz Busovače.[3] Neprijatelj je vraćen u Busovaču, ubijeno 3, a ranjeno 5. Naši bez gubitaka.

Snage IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

4-XI-1944 — *Snage II bataljona* srušile su željezničku prugu između Lašve i Modrinja u dužini od 700 metara. Tom prilikom su se sukobile sa neprijateljem u jačini od 70 Nijemaca »Brandenburg« divizije, ubijeno 7, a ranjeno 8. Naši bez gubitaka.

Snage I, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

5-XI-1944 — *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem.

6-XI-1944 — *Snage I bataljona* vršile su demonstrativan napad na Kiseljak i osiguravale akciju IV bata-

---

[2] Riječi: »11 ustaškog zdruga« dopisane su mastilom.

[3] i [12] Njemačka 373. legionarska divizija »Tigar« u to vrijeme se nalazila manjim dijelom u zapadnoj Bosni i većim dijelom u srednjoj Dalmaciji (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 742—745, 752—754, 773—775, 784—786 i 799—803: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 30. i 31. oktobra i 1, 2. i 3. novembra 1944). Stoga je vjerovatno da se to odnosi na njemačku SS četu koja se nalazila u Busovači (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59: bojnu relaciju 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945. za novembar).

ljona na Gromiljaku. Mineri ovog bataljona nisu uspjeli da postave mine na cestu pošto su neprijateljski tenkovi već išli u pomoć Gromiljaku.

Snage II bataljona srušile su 400 m pruge između Modrinja i Lašve. Trganje pruge vršeno je pod borbom sa Nijemcima »Brandenburg«, koji su osiguravali ž. prugu, ubijen 1, a ranjeno 2. Naši bez gubitaka.

Snage III bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage IV bataljona napale su neprijateljsko uporište Gromiljak, kojeg su branili 70 ustaša Kiseljačke bojne.[4] Uporište nije potpuno likvidirano zbog intervencije tenkova iz Kiseljaka, ubijeno je 21, a ranjeno 9 i zarobljeno 7. Naši gubici: 1 mrtav i 4 ranjena. Zaplenjeno je 10 pušaka, 50 metaka, 5 ranaca i 2 šinjela.

7-XI-1944 — *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem.

8-XI-1944 — *Snage II bataljona* srušile su 200 m. pruge istočno od s. Desetnik na pruzi Kakanj — Modrinje pod jakom artiljerijskom vatrom.

Snage I, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

9-XI-1944 — *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem, samo je jedna četa II bataljona razoružala miliciju u s. Koprivnici. Prikupljeno je 7 pušaka.

10-XI-1944 — *Snage I bataljona* izvršile su pokret iz s. V. Sotnice u s. Sebinje.

Snage II i III bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage IV bataljona izvršile su pokret iz s. Oglavak u s. V. Sotnice.

---

[4] U Gromiljaku se u to vrijeme nalazila 4. satnija i 60 ustaša iz 2. satnije 4. bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga — ukupno 152 ustaše. (Stožer 4. bojne sa većim dijelom jedinica se nalazio u Kiseljaku, pa otuda i naziv »Kiseljačka bojna«). Uz to, posadi su, kao pomoć, upućena 3 njemačka tenka iz Kiseljaka, sa 40 ustaša iz 2. satnije 4. bojne. Zbog nadmoćnosti neprijatelja, napad na Gromiljak nije uspio (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59: bojnu relaciju 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945). O tome vidi i izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 3. decembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10-5, k. 854).

11-XI-1944

Snage I bataljona i delovi II bataljona izvršili su u 23 časa napad na neprijateljsko uporište Modrinje i Bošnjakov most, koje su branili 350 Nijemaca »Brandenburg« divizije[5] i 50 ustaša 11 ustaškog zdruga. Na stanici Modrinje nalazio se oklopni voz. Snage I bataljona potisnule su neprijatelja i izbacile ga iz rovova. Neprijatelj se povukao pod zaštitom pancera na samu obalu Bosne. Snage II bataljona napadale su na most i u prvom naletu zbacile neprijatelja sa kote 460, koji se povukao u stanicu Modrinje. Neprijatelj je 4 puta pokušavao da povrati izgubljene položaje. Uspjelo se izbaciti 300 m pruge u reku Bosnu. Zauzimanje ž. st. Modrinje nije uspjelo, jer je oklopljeni voz štitio istu. Ubijeno 20, a ranjeno 45. Naši gubici: 4 mrtva i 12 ranjenih.

Snage III bataljona izvršile su pokret iz s. Carice u s. Bukovce i s. Gusti Grab.

Snage IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

12-XI-1944

Snage I bataljona izvršile su pokret iz s. Sebinje u s. M. Sotnica.

Snage II bataljona izvršile su pokret iz s. Viduše u s. Miroševiće.

Snage III bataljona izvršile su pokret iz s. Bukovaca u s. V. Sotnice.

Snage IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

---

[5] Posljednja jedinica divizije »Brandenburg« — 1. bataljon 4. puka — napustila je Bosnu oko 8. oktobra, kada se već nalazila u Rumi sa Jurišnom brigadom »Rudno« (vidi dok. br. 62; Arhiv VII, reg. br. F-194, sn. br. 315—320: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 9. oktobra 1944). Taj bataljon i 2. puk te divizije desetkovani su u borbama za Beograd (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 594—595: izvještaj Grupe armija »F« od 20. oktobra 1944). Divizija »Brandenburg« je u oktobru 1944, uslijed gubitaka, preformirana u tri puka: 1. i 2. lovački puk (bivši 1, 2. i 4. puk) i 3. grenadirski puk »Rodos« (bivša Jurišna divizija »Rodos«). Divizija je u novembru dejstvovala u širem rejonu Apatina (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 302—320: ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F« — dio dnevnika od 7. do 11. novembra 1944, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 446—447: naređenje Grupe armija »F« od 14. oktobra 1944. za preformiranje divizije »Brandenburg«). Stoga je vjerovatno da se to odnosi na dijelove 105. izviđačkog bataljona (vidi dok. br. 113) ili na dijelove 118. lovačke divizije, koji su se u to vrijeme nalazili u pokretu prema Slavonskom Brodu (vidi dok. br. 102 i 108, objašnjenje 3).

13-XI-1944 *Snage I, III i IV bataljona* dočekale su neprijateljsku kolonu jačine 800 ustaša Kiseljačke i Kreševačke bojne, u čijem su sastavu bili i 50 Nijemaca iz 118 divizije sa 6 tenkova. Kolona je nadirala od Kiseljaka prema Busovači. Neprijatelj je bio opkoljen kod škole u Brestovskom i Krčevinama. Nakon 8-časovne borbe neprijatelj se potpuno razbijen povukao u Kiseljak.[6] Ubijeno je 40, ranjeno 50 i zarobljeno 9. Naši gubici: 1 poginuo i 7 ranjeno. Plijen: 10 pušaka, 1200 metaka, 6 bombi, 6 pari odela, 5 šinjela, 1 kazan, 1 konj. Oštećen je 1 tenk.

Snage II bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

14-XI-1944 *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem.

15-XI-1944 *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem.

16-XI-1944 *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem.

17-XI-1944 *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem.

18-XI-1944 *Snage I bataljona* izvršile su pokret iz s. M. Sotnica u s. Kološiće.

Snage II bataljona izvršile su pokret iz s. Miroševića u s. Stojkoviće i s. Tušniće.

Snage III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

19-XI-1944 *Snage I bataljona* izvršile su demonstrativan napad na Visoko u 05,30 časova, dok su snage Visočko-fojničkog NOP odreda i 7 Krajiške brigade vodile borbu sa 700 četnika u Kra-

[6] U toj neuspjeloj akciji učestvovale su 4. i Posadna bojna 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga i 6 tenkova njemačke posade iz Kiseljaka (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59: bojnu relaciju 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945). Prema izvještaju Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 14. novembra 1944, u borbi su bataljoni ove brigade pokazali primjerno sadejstvo i borbenost, a posebno se istakao 3. bataljon (vidi Arhiv VII, reg. br. 1-4, k. 854). O tome vidi dok. br. 125 i 133; Arhiv VII, reg. br. 9-5, k. 854: obavještajni izvještaj izviđačke čete 9. krajiške NOU brigade od 30. novembra 1944. godine.

lupima. Pošto je neprijatelj izvršio napad na snage I bataljona, kontra-jurišem je isti vraćen u uporište Visoko.[7] Ubijeno je 13, a ranjeno 20. Naši gubici: 1 mrtav.

Snage III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

20-XI-1944 — *Snage I bataljona* povratile su se iz akcije od Visokog u s. V. Sotnice.

Snage II bataljona izvršile su napad na Gromiljak u 6 časova, kojeg su branile 60 ustaša IV Kiseljačke bojne. Nakon borbe od 30 minuta neprijatelj se razbijen povukao u Kiseljak. Ubijeno 3, ranjeno 7. Naši bez gubitaka. Drveni most dužine 40 m srušen je. Po izvršenoj akciji bataljon se smestio u s. Oglavak i s. Pločare.

Snage III bataljona izvršile su pokret iz s. V. Sotnica u s. Pobrđe.

Snage IV bataljona izvršile su pokret iz s. Oglavak u s. M. Sotnice.

21-XI-1944 — *Snage ove brigade* nisu imale dodira sa neprijateljem.

22-XI-1944 — *Snage I bataljona* nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage II bataljona ponovo su napale na uporište Gromiljak, koje je branilo 60 ustaša IV Kiseljačke bojne. Borba je trajala 30 minuta nakon čega se neprijatelj povukao u Kiseljak.[8] Ubijeno je 4 a ranjeno 10. Naši bez gubitaka. Uništen je 1 nepokretan tenk.

Snage III bataljona izvršile su pokret iz s. Pobrđa u s. Sebinje, odakle je jedan vod krenuo na prugu Kakanj — Lašva i srušio 30 m pruge.

Snage IV bataljona izvršile su pokret iz s. M. Sotnica u s. Sebinje.

---

[7] Bliže o tome vidi dok. br. 109.

[8] Napad je, prema izvještaju Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 20. novembra 1944, izvršilo 150 boraca 2. bataljona. Tom prilikom je Gromiljak zauzet. Pošto je napad izvršen lijevom obalom potoka Crne rijeke, neprijatelj se izvukao desnom obalom prema Kiseljaku (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-4, k. 854). O tome vidi dok. br. 171; Arhiv VII, reg. br. 1/1-8, k. 59: bojnu relaciju 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945. godine.

23-XI-1944 *Snage I i II bataljona* vodile su preko cijelog dana borbu sa neprijateljem koji je nadirao iz Kiseljaka prema Busovači jačine 1000 Nijemaca »Vražje divizije«[9] i 800 ustaša nepoznate [pripadnosti] u jedin. pratnji 20 tenkova.[10] Neprijatelj je bio zadržan na Gromiljaku popravkom mosta do 14 časova, kada je uspio da pređe reku i stupio u borbu sa snagama II bataljona na Brezovoj kosi. Pod borbom uspio se probiti do škole u Brestovskom, gdje je vodio borbu sa snagama I bataljona. Ubijeno je 17, a ranjeno 15. Naši gubici: 1 ranjen.

Snage III i IV bataljona izvršile su napad na ž. st. Jehovina, između Lašve i Kaknja, koju su branili 25 ustaša iz Bugojanske bojne[11] i 20 Nijemaca »Tigar« divizije.[12] Posada je savladana i rasterana. Ubijeno 7 a ranjeno 14. Naši bez gubitaka. Oštećen je oklopni voz sa dve granate iz džon bula. Porušeno je 4 km. pruge i 4 propusta.

24-XI-1944 *Snage I i II bataljona* nastavile su borbu sa neprijateljem koji je zanoćio u Brestovskom. Neprijateljska pješadija pokušala je da zbaci naše delove sa položaja potpomognuta artiljerijskom i flakovskom vatrom, ali je vraćena na cestu. Borba se vodila preko celog dana na prostoriji Klokoti — Krčevine. Oko 16 časova došla je neprijatelju pomoć od Busovače koji je sa tenkovima izvukao pješadiju i napravio joj put za probijanje.[13] Ubijeno 23, a ranjeno 41. Naši bez gubitaka.

---

[9] Odnosi se, vjerovatno, na Južnu borbenu grupu (vidi dok. br. 113, objašnjenje 8). Njemačka 369. legionarska divizija u to vrijeme se nalazila u Hercegovini (vidi dok. br. 102).

[10] Prema bojnoj relaciji Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945, u borbama od 23. do 27. novembra učestvovali su 4. bojna i dijelovi 5. i Posadne bojne, kao i odredi njemačke policije sa protivavionskim topovima (flakovima) i 6 tenkova (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59).

[11] Odnosi se na 5. bojnu (bivšu 29. bugojansku bojnu) 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 157).

[12] U bojnoj relaciji 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59), u vezi s tim, piše:

»... U podhvatu su učestvovale slijedeće jedinice: 2. i 4. sat IV. bojne, 5. sat Posadne bojne, odredi njemačke policije sa flakovima i 6 tenkova.

Zadatak je bio slijedeći: Ustaške postrojbe imale su da osiguravaju desnu stranu ceste prema Busovači, njemačka policija lievu

Snage III i IV bataljona napustile su rušenje pruge i udarile sa leđa na neprijatelja koji je vodio borbu sa I i II bataljonom kod Brezovika. Borba je trajala 6 časova. Tri puta je kota između Miroševića i Brezovika prelazila iz ruku u ruke. Neprijatelj je razbijen i nateran u bekstvo prema Busovači. Ubijeno je 25 a ranjeno 45. Naši gubici: 1 mrtav i 7 ranjenih.

25-XI-1944 *Snage I bataljona* nisu imale dodira sa neprijateljem.

Snage II bataljona dočekale su 3 tenka i 2 kamiona na cesti kod Jehovca. Kamioni su bili puni vojske (oko 60 vojnika Nijemaca). Na iste je otvorena mitraljeska vatra i ubijeno 3 a ranjeno 5. Jedan kamion je oštećen te su ga vezali za tenk i odvukli u pravcu Busovače. Tenkovi i kamioni došli su iz Kiseljaka. Naši bez gubitaka.

Snage III bataljona dočekale su kod s. Bukovca neprijateljsku kolonu jačine 40 Nijemaca i 2 tenka, koji su išli od Busovače prema Kiseljaku. Neprijatelj je vraćen u Busovaču. Ubijeno je 3 a ranjeno 5. Naši gubici: 1 mrtav.

Snage IV bataljona dočekale su u Hrastovima neprijateljsku kolonu Nijemaca jačine 3 tenka i 4 kamiona, koji su išli iz Kiseljaka za Busovaču. Neprijatelj se uspio probiti. Iz džon bula je pogođen 1 tenk a drugi iz protuoklopne puške. Neprijateljski gubici nepoznati. Naši bez gubitaka.

26-XI-1944 *Snage ove brigade* dočekale su jaku neprijateljsku motorizovanu kolonu jačine 250 motornih vozila njemačkih »Vražije« divizije koja je zastajala ispred naših položaja čisteći mine.[14]

---

stranu, flakovi i tenkovi išli su usporedo sa obkoparima sa lievom i desnom stranom ceste...« Bliže o tome vidi dok. br. 125; Arhiv VII, izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade »Simo Šolaja« od 25. novembra 1944. o borbama 24/25. novembra (reg. br. 35-2, k. 854), izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 3. decembra 1944 (reg. br. 10-5, k. 854) i dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 26. novembra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1140—1142).

[14] Riječi: »Vražje« divizije dopisane su mastilom. Njemačka 369. legionarska (»vražja«) divizija se u to vrijeme nalazila u Hercegovini (vidi dok. br. 102). Vjerovatno se odnosi na pokret 41. motorizovanog inžinjerijskog bataljona, koji se u to vrijeme nalazi na moto-maršu prema Zenici (vidi dok. br. 104, objašnjenje 4).

Borba je trajala preko celog dana na prostoriji Krčevine — Klokoti. Kolona se kretala iz Kiseljaka za Busovaču. Ubijeno 29 a ranjeno 48. Naši gubici: 1 mrtav i 2 ranjena. Uništena 2 tenka i 5 kamiona.

»BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA«

JEDINICE OVE BRIGADE U TOKU MJESECA NOVEMBRA IMALE SU:

I. **Gubici:**	1. *Neprijateljski:*	ubijeno	223
		ranjeno	332
		zarobljeno	16
		U k u p n o	571
	2. *Vlastiti:*	a) u ljudstvu: poginulo	12
		ranjeno	34
		b) u materijalu nije bilo	
II. **Plijen:**	1. *Oružje:*	pušaka	27
		bombi	6
		sve ispravno	
	2. *Municija:*	puščanih metaka	1250
	3. *Oprema:*	ništa	
	4. *Ostalo:*	Kazan	1
		Konj	1
III. **Uništeno:**		3 tenka, 5 kamiona, 1 most, 4 propusta i 5,630 km pruge	
IV. **Oštećeno:**		3 tenka, 1 oklopni voz i 1 kamion.	

V. **Raspored jedinica:** 27-XI-1944 u 20 č.

Štab brigade nalazi se u s. Šćitovu, I bataljon jeste na prostoriji Živčići — Vukelići — Mehurići sa zadatkom zatvaranja pravca od Busovače prema Kiseljaku.

II bataljon jeste na prostoriji Oglavak — Pločari sa zadatkom zatvaranja pravca od Kiseljaka prema Fojnici.

III bataljon jeste na prostoriji Pobrđe — Đaferovići sa zadatkom zatvaranja komunikacije Kiseljak — Busovača i

IV bataljon jeste na prostoriji V. Sotnice — Hrastovi sa zadatkom zatvaranja komunikacije Kiseljak — Busovača.

VI. **Zaključci:**

U toku mjeseca novembra snage ove brigade imale su niz ofanzivnih i defanzivnih borbi. Udarna moć naših jedinica uveliko je porasla za ovo vrijeme. Snage II bataljona, koje su u zajednici sa 11 Krajiškom brigadom[15] porušile 10 km pruge od 28 do 30 oktobra, branile su porušenu prugu Modrinje — Jehovina — Kakanj, ukopale se na koti 460 i 562 i sprečavale pet dana popravak iste, sve dok neprijatelj nije sa većim snagama uspio da ih odbaci sa gore pomenutih položaja 3 novembra. Svi manji neprijateljski pokušaji bili su odbijeni, ali kako se vidi po taktici koju je neprijatelj primjenio, ostalo mu je da pod svaku cijenu odbaci naše snage južno od pruge i osposobi istu za saobraćaj. Neprijatelj je morao da bude ofanzivan na tom sektoru, jer mu se nalazio veći broj transporata vojske i ratnog materijala na pruzi Kakanj — Ćatići — Dobrinje. Osiguranje je vršio postavljajući na svim uzvišicama zasjede i straže na prostoru od Lašve do Kaknja, a sa istočne strane rijeke Bosne branio je komunikaciju teškim i automatskim oružjem. Izvjesno vrijeme ovoj pruzi nisu se mogle probiti ni diverzantske grupe.

Akcija na Modrinje 11 novembra nije uspjela, jer situacija nije bila dovoljno procijenjena, pošto je neprijatelj u toku noći prije napada zastao sa jednim transportom na ž. st. Modrinje i time pojačao odbranu neprijateljskog uporišta. U ovoj akciji nalet naših jedinica pokazao se odlučan. U prvom naletu uspjelo se zbaciti neprijatelja s položaja i otjerati ga na prihvatne položaje na samoj pruzi. Neprijatelj potpomognut snagama koje su se nalazile na desnoj obali rijeke Bosne i oklopnim vozom koji je čuvao transport u Modrinju, primorao je naše snage na povlačenje, jer je svaka dalja borba bila beskorisna.

Akcija na most kod s. Gromiljaka pokazala je udarnost IV bataljona, ali pored udarnosti boraca pokazala se nesnalažljivost rukovodioca, koji su pre određenog vremena izvršili napad. Preuranjenim napadom izazvana je intervencija tenkova iz Kiseljaka prije nego što su stigli osiguravajući dijelovi da miniraju cestu i zatvore pravac od Kiseljaka.

U vezi akcije na četnike u Kralupima[16] zapaženi su sledeći nedostaci:

Uspostavljanje telefonske i kurirske veze između Visočko-Fojničkog odreda i naših delova potpuno je podbacio i nije nikako uspostavljena, sem jedne kurirske veze u toku cijele akcije. Hirurška ekipa X divizije, koja je trebala stići u s.

[15] Odnosi se na brigadu 4. NOU divizije. Bliže o tim zajedničkim akcijama vidi dok. br. 66 i 133.

[16] Bliže o toj akciji vidi dok. br. 109.

Zimču 18 na veče, stigla je po svršetku akcije 19 nov. u 23 časa, kada su se naše snage već povlačile.

U neprijateljskom ispadu 13 novembra iz Kiseljaka prema Busovači opkolile su ga naše snage na uskoj prostoriji kod s. Krčevine i škole u s. Hrastovima. Udarnost boraca bila je na visini, dok snalažljivost u manevrisanju i gonjenju neprijatelja naših rukovodioca nije se pokazala u dovoljnoj mjeri. Na pr.: dijelovi IV bataljona, koji su trebali da otsjeku neprijateljsku otstupnicu prema Kiseljaku, nisu stigli na vrijeme na određeno mjesto, a i kada su stigli nisu efikasno djelovali. Isto tako snage I bataljona nisu stigle na vrijeme iz s. M. Sotnica na sektor s. Staja kako bi udarili neprijatelja s boka. Kao poslijedica ovih propusta neprijatelju je uspjelo da se izvuče iz klopke. Gonjenje neprijatelja bilo je dosta dobro, a naročito su se istakle snage III bataljona, koje su ga gonile do s. Gromiljaka. Likvidaciju i potpuno uništenje neprijatelja sprečili su tenkovi protiv kojih naši borci nisu navikli da se bore.

Brojčano nadmoćniji neprijatelj, koji je krenuo 23 nov. u pomoć neprijateljskom garnizonu u Busovači iz Kiseljaka, dočekan je brojčano mnogo slabijim našim snagama i zadržan 3 dana pod borbom na prostoriji Krčevine — Klokoti. Pored teške i uporne borbe sa neprijateljem u toku 3 dana, moral i borbenost naših boraca održana je na visini, koja se pokazala u zalaganju za što većim uništenjem neprijateljskih vojnika i vozila.

Iskustvom u borbi sa neprijateljem pokazalo se korisno kopanje i korišćenje rovova, te se na taj način moglo održati duže u bliskoj borbi sa neprijateljem i izbeći gubici, koje smo do sada trpili u borbi na otvorenom prostoru. Protivkolska oružja došla su ovaj put do izražaja zaslugom boraca, koji su se privlačili u neposrednu blizinu i uništavali neprijateljska vozila.

Neprijatelju je stalo da ovlada komunikacijom Kiseljak — Busovača, pa i po cijenu velikih žrtava. Primijećeno je da neprijatelj štedi municiju i u istoj oskudijeva, te izbjegava borbu i provlači se istočnom stranom ceste, koja nije posjednuta našim snagama. Isti je bio orijentisan prema našim snagama na j. z. strani ceste, ne znajući za naše dijelove u s. Sebinju i Zarači, koji su mu udarili s leđa kod s. Miroševića, razbili ga, natjerali u bjekstvo prema Busovači i nanijeli mu osjetne gubitke.

Neprijatelj ne popravlja porušene mostove stalnom građom, već vozi u kamionima gotove dijelove mostova, s kojima se služi za prelaz.

Manevar i sadejstvo naših jedinica nije još na visini, ali se postepeno popravlja. Borbena disciplina i štednja muni-

cije je slaba iako se redovno upozoravaju rukovodioci. Neprijateljski gubici su prema utrošku municije mali, a razlog je neobučenost strelaca u nišanjenju i proširene cijevi istrošenih pušaka, koje služe već tri i po godine. Engleski mitraljezi koji su precizni, ali često ostanu bez municije pošto se ista ne može zaplijeniti kod neprijatelja, a od saveznika sporo dolazi, zbog toga su često neupotrebljeni.

Štabovi bataljona i komande četa ove brigade počeli su se služiti iskustvima stečenim u borbi. Njihovo snalaženje se pokazuje bolje nego do sada. Niži rukovodioci, vodnici i desetari još uvijek se nisu snašli i bore se kao obični borci, te je njihova komanda i neosjetna u borbi. Podoficiri koji dolaze sa kursa dobro primenjuju svoje znanje i osjeća se prednost njihovog komandovanja. U gore pomenutim borbama veza između jedinica ove brigade održavala se uspješno telefonom. Uslijed nedostatka kabla nije mogla biti upotrebljena na svakom sektoru.

Ova brigada po svom naoružanju i brojnom stanju može primiti veće zadatke, ali prilivom novih boraca nedostaje vojnička izgradnja, a okolnosti u kojima se nalazi ne omogućavaju istu.

U poslednje vrijeme odjeven je izvjestan broj boraca, ali još uvijek ima 2/3 slabije obučenih boraca.

Ishrana je dosta dobra i snabdevanje od strane intendanture vrši se pravilno i na vrijeme.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar—major,
Miša[17]

Komandant—major,
Veljko[18]

M.P.

ŠTAB X. DIVIZIJE
I. JUGOSLOVENSKE ARMIJE
Str. Pov. Broj 116
Dana 27 XI 1944
Naknadno protokolisan[19]

---

[17] Puača

[18] Stojaković

[19] Dokumenat je protokolisan poslije oslobođenja, a kao datum na štambilju 10. divizije I Jugoslovenske armije uzet je onaj kada je original dokumenta napisan (27. novembar 1944).

BR. 120

ZAPOVIJEST ŠTABA 12. HERCEGOVAČKE NOU BRIGADE OD 27. NOVEMBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA NAPAD NA ŠIROKI BRIJEG[1]

Š T A B
XII. HERCEG. UD. BRIGADE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
Op. Pov. Br. *762*
27/XI 1944 g.
s. Buhovo — 11,30h

Z A P O V I J E S T
(sekcija Mostar 1:100.000)

U toku 23, 24 i 25 ov. mj. Švabe su vršile veće pokrete na komunikaciji Široki Brijeg — Mostar, većim dijelom od Širokog Brijega prema Mostaru, i prema podatcima dobivenim sa više strana izgleda da su u Širokom Brijegu ostale samo još ustaše i milicija sa manjom jedinicom Švaba.[2] Tako isto izgleda da je evakuisano i sve teško oruđe. Prošle noći pritiskom koji je vršio 4. bataljon X brigade neprijatelj nije reagirao topovskom ni minobacačkom vatrom. Prema obaveštenjima koja smo dobili od više osoba koje su izbježale iz Širokog Brijega, kod ustaša je zavladala demoralizacija koja je u vezi sa odlaskom Švaba.

Prema podatcima koje smo dobili preko X. brigade, poslednjih dana u Mostaru se osjeća veliko previranje, a glavnine njemačkih snaga orijentisane su prema Bijelom Polju i Nevesinju. Mnogo oficira iz Hrvatskog domobranstva, glazbenika,[3] kao i neki građani izbjegli su ovih dana i javili se našim jedinicama. Sve ovo nam daje ozbiljnog povoda da držimo da neprijatelj ima namjeru napustiti i ova svoja poslednja uporišta u Hercegovini, što bi bilo i prirodno obzirom na uspjehe naših snaga u Boki Kotorskoj, Crnoj Gori i Srbiji.

X. Herc. NOU brigada nalazi se na prostoru Ljuti Dolac — Čule — Krivodol — Slepčići i poslednjih dana neprijatelj nije

---

[1] Original (pisan na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/3-8, k. 1143/A.

[2] Bliže o neprijatelju na toj komunikaciji vidi dok. br. 102, objašnjenje 12. i 16.

[3] Riječ je o pripadnicima vojne muzike.

vršio nikakve ispade prema njoj[4]. XIII. Herc. NOU brigada nalazi se na prostoru prema Buni i Blagaju[5]. XIII. Juž. Dalm. NOU brigada nalazi se na prostoru Galići — Kočerin — Ljubotići[6].

Pošto je nastala povoljna situacija, a u vezi našeg općeg zadatka, mi ćemo u zajednici sa XIII. Juž. Dalm. NOU brigadom izvršiti večeras napad na Široki Brijeg u cilju likvidacije istog[7], a po likvidaciji Širokog Brijega munjevito se baciti prema Mostaru hvatajući vezu sa X. Herc. brigadom koja ima zadatak da ovlada sa Vardom i kod Koveljevače izbije na komunikaciju Mostar — Široki Brijeg, i da spriječi dolazak pojačanja od Mostara.

Naša tenkovska brigada treba večeras stići na Korečin — Galiće i u slučaju da se noćas ne likvidira Široki Brijeg, sjutra rano u jutro će preći u napad tenkovi i blinde[8]. Od štaba naše divizije tražili smo dva brdska topa i iste očekujemo, pa ako stignu na vrijeme također ćemo ih upotrebiti u napadu.

XIII. Juž. Dalm. NOU brigada napadače sa sjeverne strane komunikacije obuhvatajući prostor od druma (s. Jozići) do zaključno Ciganско Brdo — Lise.

N A R E Đ U J E M O:

1.—**4. bataljon X brigade:** Polazi u napad noćas 27. ov. mj. u 20 časova pravcem Čerigaj — Zavoznik — Široki Brijeg. Desno se vežite sa našim "2" koji će jednom četom napadati pravcem Mokro — (324 k.) — samostan. Likvidaciju samostana vi ćete potpomoći našem "2" težeći prodrijeti što

---

[4] Bliže o rasporedu i dejstvima 10. hercegovačke NOU brigade u to vrijeme vidi dok. br. 102; Arhiv VII, reg. br. 41-2, k. 1148/I, i reg. br. 2/17-8, k. 1143/A: zapovijesti Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 27. i 29. novembra 1944. godine.

[5] Od 22. do 25. novembra 13. hercegovačka NOU brigada je vršila manje prepade na neprijatelja. Prije toga, 6. novembra, neprijatelj je koncentrično napadao njene položaje na sektorima Žulji — Rabina i Biograd — Udrežnje, ali je, poslije borbe koja je trajala cio dan, odbačen na polazne položaje. Njen 3. i 4. bataljon su 30. novembra vršili pritisak na neprijatelja u Nevesinju (vidi Arhiv VII, reg. br. 5-8, k. 1143/A: relaciju Štaba 13. hercegovačke NOU brigade od 3. decembra 1944) da bi olakšali položaj 11. hercegovačke NOU brigade, koju su kod Kifinog Sela napali dijelovi 369. grenadirskog puka iz Nevesinja (vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 111).

[6] Bliže o dejstvima 13. južnodalmatinske brigade 9. NOU divizije u to vrijeme vidi operacijski dnevnik njenog štaba (Arhiv VII, reg. br. 18-13, k. 847/A).

[7] O rezultatima napada na Široki Brijeg vidi dok. br. 127.

[8] O toj brigadi i njenim dejstvima u rejonu Širokog Brijega vidi dok. br. 97 i 102.

dublje i napadajući ga sa lijeva od Ličtice. Lijevo vi obuhvatite prostor do druma gdje treba da se vežete sa dijelovima XIII. Juž. Dalm. brigade. Dakle prostor koji vi treba da napadate je od samostana pa lijevo zaključno sa crkvom. U slučaju da u toku noći ne likvidiramo Široki Brijeg, vi ostajete i dalje na dostignutim položajima, a jednu vašu četu biste dali u zaštitu tenkova koja bi pratila iste pored komunikacije kada pođu u napad prema Širokom Brijegu. Zato ova četa mora oko 5 časova u jutro biti na Privalju gdje bi prihvatila tenkove i dalje ih pratila u napadu. Kad se likvidira Široki Brijeg vi produžujete gonjenje neprijatelja pravcem Zelenika, a dalje puštajući naš "2" ispred sebe, vi biste se zadržavali u s. Dobrić. Lijevo od vas u pravcu G. Gradaca i Grabove Drage gonjenje neprijatelja preduzeli bi dijelovi XIII. Juž. Dalm. brigade.

2.—**2. bataljon:** Polazi u napad večeras 27 ov. mj. u 20 časova pravcem Medići — Jelinak šireći se sa dvije svoje čete desno od puta zahvatajući s. Pribinoviće, a jednom četom lijevo od puta vezuje se sa 4. bataljonom X. brigade, napada samostan i utvrđenja oko njega. Desno se vežite sa našim "3" i po likvidaciji samostana upadate u Ličticu, gdje treba da se sretnete sa dijelovima XIII. Juž. Dalm. brigade. Po likvidaciji Širokog Brijega vi nastavite gonjenje neprijatelja pravcem D. Gradac — Prohovo — G. Polog — Podbile, gdje se zadržavate težeći ovladati sa dominirajućim položajima prema Mostaru, vezujući se desno sa našim "3" koji treba da izbije na Mikuljaču.

3—**3. bataljon:** Polazi u napad večeras 27. ov. mj. u 19,30 časova pravcem Škegri — Turčinovići — Desna njiva — Lovrica — most kod Uzarića, napadajući sa jednom četom lijevo u pravcu Stražnice (k. 362) — pošta — Lise, potpomažući lijevo naš "2" s kojim se čvrsto vezati. Vašu glavninu od dvije čete držite kod mosta na Uzarićima, ali nemojte prelaziti isti da bi neprijatelju ostavili otvorenu odstupnicu drumom prema Mostaru. Na tom mostu u slučaju dužeg otpora neprijatelja, neprijatelj će pokušavati

da vas odatle odbaci a vaš je zadatak da mu to ne dozvolite i da most stalno držite pod vašom kontrolom. Budno pratite događaje na Širokom Brijegu i kada neprijatelj isti napusti vi tek onda prelazite most, munjevito mu se bacajući na leđa i goneći ga prema Mostaru. U gonjenju morate biti brzi i što prije se povezati sa dijelovima X. brigade koji treba da izbiju na prostor Međine — Keveljavača. Zamišljeno je da neprijatelj treba da upadne između vas i dijelova X. brigade i da tu bude uništen. Lijevo se u gonjenju povežite sa našim "2" i težite ovladati sa Mikuljačom (k. 654). Glavnina bi vam se trebala zadržati u s. Voštanima.

4.— **1. bataljon:** Polazi večeras 27. ov. mj. u 20 časova pravcem Jare — Turčinovići — Kunića Mahala — Muse i smješta se u selima Muse i Kunića Mahala, gdje će služiti kao brigadna rezerva.

5.— **Zapadno Herc. part. odred:** Polazi danas 27. ov. mj. u 16 časova poslije podne pravcem Dužice — Galići — Ljubotići — Britvica — Izbično, raspoređujući se na prostoru Britvica — Izbično gdje zatvara pravac prema Rakitnom. Zaposjednite dominirajuće položaje u pravcu Liskovca, upućujući i dublje patrole da vas ne bi kakve grupice bandi iznenadile. Vaš je zadatak da osigurate leđa XIII. Juž. Dalm. brigadi dok ona operiše na Širokom Brijegu. I prema tome ste orijentisani prema Rakitnom, odakle bi mogli grupice bandi da nas uznemiruju[9]. Izvještaje podnosite članu ovog štaba u Galićima koji će se kretati sa štabom XIII. Juž. Dalm. brigade.

6.— **Ovaj štab:** Polazi večeras 27. ov. mj. (operativni dio) u 21 čas pravcem Škegri — s. Mokro, gdje će

[9] Prema naređenju Štaba 29. NOU divizije od 24. novembra 1944. trebalo je da Štab 12. hercegovačke brigade preformira taj odred: u odredu je trebalo zadržati samo 100 boraca, a višak ljudstva ravnomjerno rasporediti po jedinicama 10. i 12. brigade. Odred je, po ovome naređenju, preimenovan u Ljubuški partizanski odred (vidi Arhiv VII, reg. br. 45-5, k. 1144/I). On je do 6. novembra bio u sastavu Grupe južnodalmatinskih NOP odreda (vidi dok. br. 127; Arhiv VII, reg. br. 27-12, 32-12 i 33-12, k. 1603/A: izvještaje Štaba Grupe južnodalmatinskih NOP odreda od 9, 24. i 28. oktobra 1944, reg. br. 4/8-8, k. 1143/A: zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 6. novembra 1944, reg. br. 7/152-8, k. 1143/A: operacijski dnevnik 29. NOU divizije).

se nalaziti za vrijeme operacija na Širokom Brijegu pa tu i sve izvještaje podnositi. Po likvidaciji Širokog Brijega prelazi u Lišticu. Prihvatno brigadno previjalište biće uz ovaj štab

Zauzeće manastira označiće naš "2" sa dvije vatre, jedna do druge, u kom cilju pripremiti slamu. Pad Ciganskog brda i bunkera kod istog označiće takođe sa dvije vatre dijelovi XIII. Juž. Dalm. brigade. U slučaju da Široki Brijeg ne bude zauzet u toku noći, sve jedinice ostaju na dostignutim položajima i u toku dana nastavlja se borba u zajednici sa tenkovima i blindama.

Znaci raspoznavanja po ključu.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar—major,
Jozo Bakrač

Komandant—major,[10]

Načelnik—kapetan,
Franjo Tomaić

[10] Komandant brigade u to vrijeme bio je major Milinko Okiljević.

BR. 121

IZVJEŠTAJ ŠTABA 3. KORPUSA OD 28. NOVEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O RADU VOJNE OBLASTI OVOGA KORPUSA[1]

ŠTAB III. KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Tuzla, 28. XI. 1944.
Broj: 3.

Dostavlja izvještaj
o radu Vojne oblasti III. Korpusa
od 1. X. — 28. XI.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE

Od prošlog izvještaja[2] do danas slobodna teritorija ove oblasti nije se povećala uslijed situacije koja vlada u Istočnoj Bosni. Rad se uglavnom sveo na Komandu Birčanskog i Tuzlanskog područja. Prije 20 dana postojali su uslovi za formiranje Romanijskog područja, ali povlačenje neprijateljskih snaga preko tog sektora onemogućilo je formiranje istog.[3] Za formiranje Majevičkog područja još uvijek nema uslova, kao zeničkog i ozrenskog.

Rad Komande Birčanskog područja i tuzlanskog, u glavnom se sveo na organizaciju i učvršćivanje postojećih Komandi mjesta, kao i proširenje teritorije pri stvaranju novih Komandi mjesta pomoću partizanskih straža. Pored toga rada, glavni zadatak ovih Komandi područja jeste snabdijevanje operativnih jedinica sa ishranom preko N.O.O.-ra.[4]

Birčansko područje. Rad ovoga područja jeste zadovoljavajući, s obzirom na kadar sa kojim raspolaže, tj. kadar koji se nalazi kod Komande područja i Komande mjesta u glavnom su partizani od 1941 i 1942 god. Organizaciono, ova Komanda je sređena i ima pogodnosti da pomoću partizanskih straža omogućava normalan rad na svojoj teritoriji i pored četničkih grupa, koje se nalaze na tom terenu.[5] Ova Komanda područja

[1] Dokumenat (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 38-3, k. 408.

[2] Vidi dok. br. 1.

[3] Vidi dok. br. 83.

[4] Opširnije o radu narodnooslobodilačkih odbora u to vrijeme u istočnoj Bosni vidi izvještaj Oblasnog NOO-a za istočnu Bosnu od 23. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 10-3, k. 1968).

[5] Na području Birča nalazili su se četnici 1. grupe brigada Majevičkog četničkog korpusa (vidi dok. br. 83).

preko svojih partizanskih straža imala je u ovom vremenu vidnih rezultata u razbijanju četničkih bandi, koje su išle za tim, tj. koji su upadali na slobodnu teritoriju s namjerom da pljačkaju. S obzirom na popaljene kuće Birča od strane okupatora, ova Komanda stavila je na raspolaganje sve raspoložive snage N. O. O-ima za pravljenje popaljenih kuća, tako da bi omogućila smještaj postradalog naroda za ovu zimu. U glavnom rad na podizanju kuća je završen, ali dosta primitivno, radi nedostatka potrebnog materijala za kuće. Po pitanju mobilizacije, ova Komanda je uspjela da na svom području mobiliše sve što je sposobno za operativne jedinice, a stariji ljudi nalaze se u patrizanskim stražama ove Komande. Daljna mobilizacija vrši se iz sela koja su kontrolisale četničke bande prodiranjem naših jedinica u ta sela i uspostavljanjem novih Komandi. Problemi koji se javljaju kod ove komande jesu pomanjkanje kako odjeće, tako obuće za partizanske straže i za narod. Pitanje ljekarske pomoći na terenu birčanskog područja nije još riješeno uslijed nedostatka ljekara. Komanda područja ima punu kontrolu nad svojim komandama mjesta, obilaskom i uspostavljanjem telefonske linije sa istima. Ova komanda oskudijeva sa stručnim osobljem za popunjavanje svih referenata prema uputstvima V. Š.[6] Ova Komanda danas ima organizovanih 6 Komandi mjesta sa dovoljnim brojem partizanskih straža, čiji ukupan broj iznosi na tom području 380. — Ove partizanske straže formirane su od ranjenih drugova i starijih ljudi koji nisu za operativne jedinice. Prezdravljele i sposobne za operativne jedinice odmah se stavljaju na raspolaganje operativnim jedinicama.

Tuzlansko područje. Komanda tuzlanskog područja uspjela je da popuni sve komande mjesta sa kadrom, a pomoćno osoblje koje se nalazi kod istoga nije dobro provjereno s obzirom da su se nalazili u bivšim ustanovama NDH. Nad tim osobljem vrši se najveća kontrola, jer je bilo slučajeva (pojedinaca) da su koristili položaj u lične svrhe.

I pored takvoga aparata ova komanda uspjela [je] da učvrsti sve komande mjesta, tako da iste uživaju veliki autoritet kod naroda. Uslijed mobilisanog ljudstva iz redova građana i neshvaćanje pojedinih rukovodioca formacije Vojno pozadinskih vlasti dolazilo je do nepravilnih odnosa prema operativnim jedinicama u pogledu brzog snabdijevanja potrebama operativnih jedinica. Te nepravilnosti i nedostaci otklanjaju se sastancima i kontrolom rukovodioca od Korpusne oblasti do

[6] Odnosi se, vjerovatno, na naredbu (uputstvo) Vrhovnog štaba NOV i POJ od 23. februara 1944. o formiranju korpusnih vojnih oblasti (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-1, k. 15).

Komande mjesta. Ova komanda ima vidnog uspjeha u organizaciji u odašiljanju pomoći za birčanski narod, koja je sakupljena sa ovoga područja. Tako isto organizovala je stalne transporte soli i ostalog materijala za birčansko područje i narod, kao i transporte hrane za operativne jedinice koje se nalaze na terenima gdje nije moguća ishrana istih. Također je imala uspjeha u proširenju slobodne teritorije svojih Komandi mjesta pomoću partizanskih straža, razbijanju četničkih i zelenokadrovskih grupica, koje se nalaze na tom terenu. Kod ove Komande formiran je bataljon od partizanskih straža, koji ima zadatak da čisti sela od neprijateljskih grupica i da u istima učvrsti našu vlast. Pored toga zadatka osigurava transporte koji idu za Birač i održava vezu sa Birčanskim područjem. Isti je imao do sada vidnih uspjeha u razoružanju četnika i zelenog kadra. Ova komanda imala je vidnih uspjeha u mobilizaciji ljudstva za našu vojsku i mobilizaciji radne snage za pravljenje aerodroma u Živinicama, za opravku pruge i za uspostavljanje telefonskih veza. Po pitanju pomoći NOO-ima nije bila na dovoljnoj visini s obzirom na mladost kadrova i ljudstva koje se nalazi kod tog područja. Ta pomoć ukazuje se svakim danom sve više i više preko sastanaka rukovodioca iz komande područja i NOO-a. Pored ostalih uspjeha ove komande omogućila je dovoz drva ispod planine Konjuha za grad Tuzlu, tako da će se ovim pitanje ogrijeva za grad Tuzlu riješiti pomoću uglja i dovozom drva.

Partizanske straže koje se nalaze kod ove komande mobilisane su iz redova legije iz okolnih sela, kod kojih se pojavljuje problem sa odjećom i obućom. Po pitanju oružja ovih patrizanskih straža, područje je uspjelo sa svakodnevnim akcijama na neprijateljske grupice, naoružava sve partizanske straže, tako da broj partizanskih straža kod ovoga područja danas iznosi 500.— Kod ovih partizanskih straža ima pojava nepravilnog odnosa prema narodu i NOO-ima, što je u zadnje vrijeme komanda uspjela da riješi sve te nepravilnosti, tako da je danas dejstvo partizanskih straža zadovoljavajuće. Komanda područja ima organizovane sve radionice za potrebe naših jedinica, ali se osjeća nedostatak u materijalu. Potrebni materijal za te radionice tražili smo jednom depešom preko Vas. Disciplina kod ove komande područja kao i kod birčanskog područja je na priličnoj visini i uspostavljen je pravilan odnos mlađih prema starijim i obratno.

Kod obadvije komande područja organizovane su oficirske kuhinje, a tako isto uređene su prostorije za prolaz oficira i vojnika. Omogućeno je kod komande tuzlanskog područja, da kad prolaze operativne jedinice da se operu i da dobiju ishranu.

Od komande tuzlanskog područja nalazi se grad Tuzla koja je politički centar ovoga područja. U samom gradu nema posadnih operativnih jedinica, osim partizanskih straža, koje mogu da izvrše zadatak u pogledu obezbeđenja grada. U samoj Tuzli, kod Komande mjesta nalazi se dežurni oficir garnizona sa potrebnim brojem ljudstva, koji osiguravaju red u samom gradu. Sve ustanove u samom gradu Tuzli povezane su telefonskom linijom, koju kontroliše dežurni oficir u garnizonu. Problemi koji se postavljaju pred komandu područja jesu i dalje pomoć NOO-ima za učvršćivanje istih, kao i pomoć radnicima u Kreki i gradskoj sirotinji u ishrani. Taj se problem nije uspio riješiti u potpunosti od strane NOO-ra. Preduzeto je sve da se to pitanje riješi i pomoć NOO-ima, vojno pozadinskih vlasti i operativnih jedinica, kao i svih ostalih Antifašističkih organizacija.

Posavsko-trebavsko područje. Ovo područje nije moglo doći do izražaja na svom terenu radi neprijateljskih bandi, koje se nalaze na tom terenu. Ova se komanda nalazi u Srebreniku i ima pod kontrolom komandu mjesta u Srebreniku. Imala je uspjeha u prikupljanju hrane za N. O. V. Stavljeno je u zadatak da pomogne rad u komandi tuzlanskog područja, jer u ovakovoj situaciji nisu u stanju da se stabilizuju na svom terenu. Komande mjesta od toga područja nalaze se u operativnim jedinicama i kod komande tuzlanskog područja.

Mobilizacijski otsjek. Rad ovoga otsjeka sastoji se u glavnom na mobilizaciji ljudstva za našu vojsku. Pri samoj mobilizaciji nailazilo se je na poteškoće uslijed toga što nije ozbiljno pristupljeno mobilizaciji od strane Antifašističkih organizacija. Takođe nailazilo se je na poteškoće pri pravljenju spiskova ljudstva na oslobođenoj teritoriji. Bilo je takvih slučajeva gdje su neki vjerski imami[7] izdavali lažne dokumente o rođenju obaveznika. U zadnje vrijeme otklonjeni su svi ti nedostatci, tako da ovaj otsjek ima vidnih rezultata na mobilizaciji, naročito na tuzlanskom području. Od dana oslobođenja Tuzle do danas sa tuzlanskog područja mobilisano je 3.000.— boraca za našu vojsku. Ukupna mobilizacija od oslobođenja Tuzle pa do danas iznosi oko 4.000.— boraca. Mobilizacija na oslobođenoj teritoriji privodi se kraju. Glavne rezerve ljudstva za našu vojsku nalaze se na području posavsko-trebavskom i majevičkom, gdje će se izvršiti mobilizacija oslobođenjem tih teritorija.

Prema uputstvima V. Š. o organizaciji mobilizacionog otsjeka u glavnom je sprovedena, ali je nedostatak u kadrovima,

[7] Riječ je o sveštenicima islamske vjeroispovijesti, bez teološkog fakulteta, koji su po rangu bili najstariji u određenoj vjerskoj ustanovi.

koji su provjereni, već se isti kadar mobilisao iz redova građanskih. Taj nedostatak otklanja se većom kontrolom i čestim sastancima sa osobljem koje radi u mobilizaciji. Gore navedena cifra mobilisanog ljudstva, to je mobilizacija koja izrično od strane Vojno-pozadinskih vlasti ima približan broj mobilisanih od strane operativnih jedinica, ali ni do danas nismo primili tačne podatke koliko su jedinice mobilisane. Potrebno je napomenuti da pri mobilizaciji u početku nisu pristupali ljudi tako rado, jer je vladala psihoza da može okupator zaposjesti zemlju, oslobođenu teritoriju, te prema tome nije bilo dobrovoljaca. Držanjem slobodne teritorije duže vremena, mobilizacija je tekla bolje i bilo je više dobrovoljaca. Od napred navedene mobilizacije ljudstva veći dio je iz grada Tuzle i radnika u Kreki.

Saobraćajni otsjek. Ovaj otsjek nije mogao doći u potpunosti do izražaja s obzirom na situaciju u kojoj se nalazimo. Na teritoriji tuzlanskog područja ovaj otsjek organizovao je i osposobio željeznicu Tuzla — S. Han, Tuzla — Živinice, Tuzla — Kreka, što je i u prošlom izvještaju naglašeno. Ukazivanjem potrebe za snabdijevanjem Tuzle ogrijevom uspostavljena je pruga Živinice—Đurđevik, odakle se izvozi drvo. Željeznica je organizovana i uvedena tarifa, kao i kontrola na putničkim vozovima. Sa željezničkim osobljem održane su konferencije po pitanju organizacije željezničara i rukovođenja ljudstvom iz jednoga mjesta. Na željeznici je ostalo sve osoblje koje je radilo za vrijeme N.D.H. Ista je stavljena pod vojnu kontrolu i sa njom rukuju samo vojno pozadinske vlasti, tj. saobraćajni oficir komande područja. Otsjek za saobraćaj raspolaže i sa motornim vozilima za koje je podnijet izvještaj prošli put. Zarobljavanje većeg broja S.S-ovaca iz XIII. SS divizije, i time su se povećala motorna vozila sa 9 moto-cikla (cindap)[8] i 2 amfibije.[9] Sva ova motorna vozila koja rade na benzinu neiskorišćena su, uslijed nedostatka benzina. Također i motorna vozila nisu kompletna uslijed nedostatka materijala, benzina i guma. Potrebni materijal za osposobljavanje svih motornih vozila tražili smo od naše baze u Bariju, ali nismo ništa dobili. U prošlom izvještaju obaviješteni ste o radionicama, koje su organizovane pri komandi tuzlanskog područja s tim što su organizovane otada mehaničarska radionica za popravljanje oružja, pravljenje petokrakih zvijezdi i radionica za pravljenje ručnih bombi tipa Kragujevac. Ta radionica je u začetku ovih dana, dok su ostale radionice pri kraju sa potrebnim materijalom.

[8] Odnosi se na marku motocikla njemačke proizvodnje.

[9] Riječ je o motornim vozilima osposobljenim za kretanje po vodi i po suvu.

Ovih dana organizovana je pošta za službena i privatna pisma. I to: Tuzla — G. Tuzla, Tuzla — Lukavac, Tuzla — Srebrenik, Tuzla — Živinice, Tuzla — Kreka, Živinice — Rakino Brdo — Šekovići — Vlasenica — Romanija. Pošta je počela da radi i daje dobre rezultate. Kod glavne pošte u Tuzli postavljen je glavni cenzor, koji cenzuriše sva prispjela pisma. O organizaciji vojne cenzure nismo upoznati sa detaljima, osim tačaka koje smo čuli preko radio stanice Beograd. Ovome otsjeku nedostaje inicijativa u organizaciji novih i novih radionica, s obzirom da može da iskoristi mašine, koje se nalaze u Kreki i u Lukavcu.

Sanitetski otsjek. Ovaj otsjek u glavnom zadovoljava potrebama naše vojske. Šef ovoga otsjeka drug dr. Goldner[10] uspio je organizovati sanitetsku službu u Komandi tuzlanskog područja tako da su postavljeni svi referenti saniteta pri komandama mjesta a, kao i pri komandi područja. U samom gradu Tuzli organizovana je bolnica, koja može da primi do 500 ranjenika i bolesnika. Takođe su postavljena kupatila, dezinfektori za prolazeće jedinice. Kod ovoga otsjeka nalaze se dva rentgena, koja direktno služe za upotrebu vojske, dok se treći nalazi u Kreki, koji služi za pregled naroda. Referenti saniteta pri komandama mjesta, osim svoje dužnosti pomažu i N.O.O-ima za pregled civilnog stanovništva. Takođe vrše predavanja po direktivama ovoga otsjeka civilnom stanovništvu o zaraznim bolestima itd. Ta pomoć je od veoma velike važnosti, s obzirom da naše pozadinske vlasti ne raspolažu sa stručnim sanitetskim kadrovima.

Sanitetski kadrovi kod komandi mjesta prošli su kroz sanitetske kurseve, koji su bili organizovani pri Korpusnoj vojnoj oblasti, a sada se isto održava kurs za sanitarke pri vojnoj školi III. Korpusa. Sa ovih kurseva kursisti se upućuju u operativne jedinice i vojno pozadinske vlasti. Pored bolnice, dezinfektorskih stanica i banja, organizovane su zubarske ambulante, koje isključivo služe za opravku zuba kod vojske. Pri sanitetskom slagalištu Korpusne vojne oblasti ima dovoljno materijala, tako da su naše jedinice snabdjevene u dovoljnoj količini. Na terenu tuzlanskog područja, kao i birčanskog, pojavio se je pjegavi tifus, protiv koga su preduzete sve mjere, da se ne bi dalje širio. Pri sanitetskom otsjeku organizovane su radionice, u kojima se izrađuju stvari, koje su potrebne za bolnice i operativne jedinice, tako da su sa tim materijalom snabdjevene u dovoljnoj količini jedinice, tj. kutije za sterilni

[10] Milan

materijal, udlage itd. Takođe je organizovana radionica za izradu posteljine, tj. dušeka za krevete u bolnici.

Detalji. Detalje o radu ovog otsjeka dobićete izvještaj posebno.

Ekonomski otsjek. Izvršena je organizacija ekonomske službe u ekonomskom otsjeku i svim komandama područja, mjesta i partizanskim stražama. Ta je organizacija izvršena i kod Komande trebavsko-posavskog i majevičkog područja, i ako se momentalno ne nalaze na svojoj teritoriji. Isto tako ta je organizacija izvršena i kod slagališta Komandi područja, gdje su postavljeni odgovorni rukovaoci.

U ekonomskom otsjeku još nije postavljen pomoćnik šefa.

Intendantski kadar ove Oblasti je većinom mlad, neiskusan i sa vrlo malo organizatorske sposobnosti. Da bi se ovaj kadar stručno i politički uzdigao održana su dva kursa, jedan za niže intendantske oficire, a drugi za rukovaoce intendantskih slagališta. Uspjeh je bio prilično. Na kursevima je prisustvovalo 20 intendantskih organa iz vojnih vlasti na oslobođenoj teritoriji III. Korpusne Vojne oblasti. Prvi je kurs trajao 20, a drugi 12 dana. Kursevi su održavani po planu ekonomskog odjeljenja V.Š. NOV i POJ. Od danas ovi će kursevi biti organizovani pri oficirskoj školi Štaba III. korpusa NOVJ, koja već postoji i kroz ove kurseve proći će i intendantski oficiri Komande područja.[11]

Pored ovoga održavani su sastanci i dvije šire konferencije. Na jednoj od ovih širih konferencija bili su okupljeni intendantski rukovodioci operativnih jedinica III. Korpusa NOVJ i vojnih vlasti na oslobođenoj teritoriji ove Oblasti, i na istoj su postavljeni konkretni zadaci i data uputstva.

Naše ustanove i posadne jedinice snabdijevaju se iz intendantskih slagališta Komandi područja preko odnosnih komandi mjesta. Obzirom na činjenicu da ne kontrolišemo Trebavsko-posavsko i Majevičko područje ishrana nije dobra. U glavnom ishrana je kukuruznim hljebom, mesom i varivima. U bolnicama je bolja ishrana, hljeb je pretežno pšenični. Ishrana se vrši konfiskacijama imovine izdajnika i narodnih neprijatelja, dobrovoljnim prilozima i rekvizicijama viškova. Ove mjere izvršavaju na oslobođenoj teritoriji intendantski organi ove Oblasti dajući propisne potvrde.

Zalihe hrane sa kojima danas raspolažemo vrlo su male, jer ne kontrolišemo dva najbogatija Područja. Oblasni NOO raspolaže sa oko 75 vagona soli i sa oko 74 vagona sode.

---

[11] Bliže o vojnoj školi 3. korpusa NOVJ vidi dok. br. 82, objašnjenje 15.

Pitanje odjeće i obuće je vrlo veliki problem, kako za operativne jedinice, tako i za sve ostale naše ustanove. Iz pomoći Saveznika ovaj problem nismo mogli rješiti. Istoga tako ne možemo riješiti ni iz vlastitih sredstava.

Detaljniji izvještaj o ovome poslat je Ekonomskom odjeljenju V.Š. NOV i POJ.

Vojni sud ove Oblasti. Po odobrenju V.Š. osnovan je Vojni sud Štaba Korpusa i Korpusne Vojne oblasti sa pretsjednikom kapetanom Radikom Ilićem i potpretsjednikom kapetanom Kesler Milovanom. Ovaj sud uživa kod građanstva priličan autoritet, ali nije svestrano pomognut od antifašističkih organizacija. Taj nedostatak još uvijek se osjeća, jer nema masovnog odobravanja o pojedinim presudama. Bilo je slučajeva intervencije od strane viđenijih građana. Taj nedostatak otklanjamo sastancima i konferencijama.

Sastanci se vrše sa svim Antifašističkim organizacijama ne samo po pitanju Suda i popularizacije sudskih presuda, nego i po svim problemima koji se javljaju u vojno pozadinskim ustanovama i narodnim vlastima.

Od formiranja ovoga suda do danas osuđeno je na smrt 48, na prisilan rad 5, na novčanu kaznu 8, na strogi ukor 2 i oslobođeno 8. Detaljniji podaci o imeničnim presudama i njihovim krivičnim djelima dobićete poseban izvještaj od ovoga Suda.

Otsjek za zaštitu naroda. Ovaj otsjek prilično je vojnički organizovan, ali nije dobio one popularnosti u narodu, tako da i narod pomaže ovome otsjeku u pronalaženju neprijatelja i izdajnika našega naroda. Odnosi ovoga Otsjeka prema Korpusnoj Oblasti nisu bili kako treba, jer se ovaj otsjek osamostalio i po mnogim pitanjima bilo je grešaka. Ti nedostaci su otklonjeni u zadnje vrijeme. Formirana su i opunomoćeništva za Komandu Tuzlanskog područja i Birčanskog. Takođe su se iste griješke pojavljivale i kod Opunomoćeništva.

Opšti problemi. Jedan od najvažnijih problema ove Oblasti jeste problem ishrane naših jedinica s obzirom da su izvori snabdijevanja još uvijek pod kontrolom neprijatelja, tj. Semberija i Posavina. Takođe je problem u odjeći i obući naših jedinica, vojno pozadinskih vlasti kao i naroda. Prvi problem rješavamo pomoću rekvizicije, konfiskacije i mijenjanja soli za žito, ali te zalihe još uvijek ne mogu podmiriti potrebe naše vojske, kao i naroda. Drugi problem rješavamo jednim dijelom od savezničke pošiljke i pravljenje obuće od koža. No ubrzo nećemo moći proizvoditi obuću jer nam nedostaju kemikalije koje su potrebne za štavljenje koža. Nedostaci

ove Oblasti su birokracija, koja se potkrada u pojedinim ustanovama, koju energično otklanjamo svakodnevnom kontrolom i dnevnim raportima iz kojih se vidi rad dotičnih ustanova. Pomoć narodnim vlastima još uvijek nije u dovoljnoj mjeri ukazana u pogledu ishrane i riješavanja pitanja radnika i širokih sirotinjskih masa. Taj nedostatak u zadnje vrijeme otklanjamo sa rješavanjem svih problema zajednički i od strane narodnih vlasti i od strane vojno pozadinskih. Nedostatak je takođe i u kadrovima, koji rade kod Komandi Područja i Komandi mjesta, a nisu prošli kroz redove NOV i POJ. Nedostatak se rješava stalnom kontrolom i čišćenjem pojedinaca, koji su neprovjereni.

Sve Komande mjesta i Komande Područja su dovoljno disciplinovane, i vojnički organizovane, tako da mnoge nedostatke koji se pojavljuju otklanjamo pomoću vojničke discipline.

Kod ove Oblasti izrađuju se planovi rada za čitavu oblast, tako kada bude slobodna teritorija čitave oblasti, mogu se svršavati svi radovi i rješavati svi problemi po predviđenom planu. Planovi se rade po svim otsjecima: Ekonomskom, Saobraćajnom, Sanitetskom i Mobilizacionom, onako kako će se najbolje udovoljiti organizaciji Vojne Oblasti III. Korpusa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

BR. 122

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 28. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA DA SE SMJELIM NAPADIMA, ZASJEDAMA I RUŠENJEM KOMUNIKACIJA NANOSE ŠTO VEĆI GUBICI NEPRIJATELJU I SPREČAVA NJEGOVO BRZO IZVLAČENJE[1]

Š T A B
5. KORPUSA NOV
JUGOSLAVIJE
Str. Pov. Br. 1112
Dne 28. XI 1944. g.

ŠTABU SREDNJOBOSANSKE DIVIZIJE 5 KORPUSA

Njemačke snage sa ugroženog područja Srbije i Crne Gore hitno se izvlače prema sjeveru, da bi izbjegle potpuno otsjecanje na Balkanu, kao i da bi blagovremeno pojačale osjetljivi front u Mađarskoj.

Za ovo povlačenje neprijatelj je prinudno orijentisan na jedine komunikacije, koje su mu ostale, i to dolinom Bosne, kao najvažnijim pravcem, i dolinom Drine.

U vezi sadašnjih i pretstojećih operacija Crvene armije i Narodnooslobodilačke vojske na jugoistočnom evropskom ratištu, Vrhovni Štab NOV je ranije naredio snažno i efikasno dejstvo na neprijatelja koji se povlači i uništavanje komunikacija, s tim da mu se onemogući izvlačenje iz naše zemlje.[2] Snage Narodnooslobodilačke vojske, snažnim napadima i u višemjesečnim borbama u Ibarskoj klisuri, na Limu, između Višegrada i Sarajeva i kod Danilov Grada, desetkovale su otstupajućeg neprijatelja nanijevši mu na hiljade mrtvih i zarobivši po nekoliko stotina motornih vozila. Ovim borbama neprijatelj je na više mjesta potpuno otsječen i uništava se, a njegovim glavninama na duže vrijeme onemogućeno je brzo povlačenje.

Neprijateljske snage, koje su se od Višegrada probile za Sarajevo, uspjele su bez velikih poteškoća za dva dana izbiti u Zenicu i već produžavaju ka Doboju.[3] Ovo pokazuje da naši

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16-1, k. 1417.

[2] Riječ je, vjerovatno, o naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 28. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg br. 7/48-5, k. 461/A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ).

[3] Bliže o neprijatelju na pravcu Sarajevo — Doboj vidi dok. br. 104, objašnjenje 4.

štabovi nijesu još dovoljno shvatili važnost i ozbiljnost postavljenog zadatka i dovoljnog truda i zalaganja, da se spriječi i onemogući izvlačenje neprijatelja komunikacijama na koje dejstvuju.

U vezi toga, —

NAREĐUJEMO:

1. — Da sve jedinice na određenim sektorima dejstva, dobro pripremljenim zasjedama i snažnim kombinovanim napadima, uništavaju neprijatelja koji se probija i onemoguće mu izvlačenje.

2. — Da se sva rukovodstva od štabova divizija do desetara lično angažuju u organizovanju akcija i napada na neprijateljske kolone, koje se probijaju, kao i uništavanju komunikacija. Jedinice privući bliže komunikacijama, na bliskom otstojanju organizovati šire zasjede i upotrebiti sva oružja i sredstva borbe (artiljerija, »džon bule«, mine, benzinske flaše) i tako stvoriti uslove da se neprijateljska kolona razbije i uništi i da se dođe do plijena.

3. — Šire zasjede ne moraju biti kratke po dejstvu, već u koliko je neprijatelj jači, angažovanjem rezervi i susjednih jedinica na bokove i leđa neprijatelja i u danoj situaciji prihvatiti i produžiti borbu do punog uništenja neprijateljskih kolona.

4. — Organizovati kontrolu komunikacija i povezivanje jedinica tako da se jedinice na položaju blagovremeno pripreme, i da sam napad počne u najodsudniji čas.

5. — Da svi štabovi a naročito štabovi brigada imaju jedinice u ruci, imajući puni pregled situacije, tako da blagovremeno mogu koordinirati i upotrijebiti svoje jedinice i u danom momentu preći u snažan opći napad i juriš. Na ovaj način komandovanje će doći do punog izražaja.

6. — Štab X divizije će, prema mogućnostima za izvođenje ozbiljnijih akcija i danoj situaciji, upotrijebiti svoje glavne snage na komunikacijama Sarajevo — Busovača ili Sarajevo — Konjic — Jablanica.

Ovo naređenje proučiti postavljajući gornje zadatke, kao glavni problem i pravilno prenijeti i obraditi sa nižim štabovima.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

POLITIČKI KOMESAR,
pukovnik
Došen

M. P.

ZAMJENIK KOMANDANTA,
pukovnik
Karanović

BR. 123

IZVJEŠTAJ ŠTABA 7. KRAJIŠKE BRIGADE OD 28. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA SEKTORU VISOKO — KISELJAK — KREŠEVO — TARČIN[1]

Š T A B
VII. N. O. U. BRIGADE
X DIVIZIJE NOVJ
Str. pov. Br. 62
28-XI-1944 g.

Mjesečni operacijski izvještaj — dostavlja.

ŠTABU X DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ (Op.)

Izvještaj o akcijama ove brigade od 1. do 26. novembra (zaključno) 1944. godine.

1. XI. 1944. god. Snage I, II i III bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage IV bataljona izvršile su pokret sa prostorije s. Bakovići prema komunikaciji Tarčin — Raštelica, sa zadatkom rušenja iste. Dodira sa neprijateljem nisu imale.

2. XI. 1944. god. Deo snaga I bataljona vršio je obezbeđenje ekonomskih radnika brigadne intendanture u ekonomskoj akciji na prostoriji s. Belovići i Lipa. Dodira sa neprijateljem nije bilo. Snage II i III bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage IV bataljona vršile su rušenje komunikacije na delu Tarčin — Raštelica. Imale su dodir sa neprijateljem (domobranima i ustašama nepoznatih jedinica) nepoznate jačine[2]. Neprijateljski gubici nepoznati, naših nije bilo. Srušena je Željeznička pruga na dužini od 600 metara i dignut jedan most u dužini od 8 metara.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6-5, k. 854.

[2] Bliže o neprijatelju na komunikaciji Raštelica — Tarčin vidi dok. br. 155, 156 i 163.

3. XI. 1944. god. Snage I, II i III bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage IV bataljona vratile su se sa zadatka prethodnog dana na prostoriju s. Bakovići. Dodira sa neprijateljem nisu imale.

4. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

5. XI. 1944. god. Snage I, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Deo snaga II bataljona vršio je ekonomsku akciju u s. Crnićima. Pri povratku sa zadatka imale su kratku borbu sa 10—15 milicionera kod s. Vlahovića. Posle kratkotrajne borbe neprijatelj se povukao u pravcu Kiseljaka. Neprijateljski gubici nepoznati, vlastitih nije bilo.

6. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

7. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

8. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

9. XI. 1944. god. Snage I bataljona izvršile su ekonomsku akciju u selima oko Kiseljaka i to: u s. Hotilju, s. Višnjici, s. Gaju, s. Mahali, s Docima, s. Hercezima i s. Mrakovima. Dodira sa neprijateljem nije bilo. Snage II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

10. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona izvršile su pokret u cilju izvršenja ekonomske akcije u dolini rijeke Lepenice sa prostorije s. Bakovića, Gojevića i Lužine na prostoriju Kreševa. I bataljon imao je dodira sa neprijateljem (ustaški milicioneri) jačine oko 60 boraca kod samog Kreševa. Posle kratkotrajne borbe neprijatelj se je povukao u pravcu Kiseljaka[3]. Neprijateljski

[3] U bojnoj relaciji Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59) u vezi s tim piše: »10. studeni:

gubici nepoznati, vlastitih nije bilo. Zaplenjena su jedna kola, dva konja, jedna neispravna puška i dva para veša. Snage III bataljona naišle su kod s. Osojnice na manji otpor ustaških milicionera nepoznate jačine, koji se posle kratkotrajne borbe povukao u pravcu Kiseljaka. Neprijateljski gubici nepoznati, vlastitih nije bilo. Snage II i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

11. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona izvršile su pokret sa prostorije Kreševa na prostoriju rijeke Lepenice sa zadatkom vršenja ekonomske akcije u dolini te rijeke. Tom prilikom snage I bataljona naišle su na otpor 50 ustaških milicionera u s. Bukovici. Posle kratkotrajne borbe neprijatelj se povukao prema Kiseljaku. Neprijatelj je imao 2 mrtva i 1 ranjenog. Zaplenjeno je: 1 puška, 1 pištolj, 500 metaka za pušku, 2 para odela i 3 vojničke porcije. Snage II bataljona vodile su borbu sa neprijateljem (ustašama i Nijemcima) jačine oko 150 vojnika ojačanih sa 3 tenka kod sela D. Žeželovo. Borba je trajala nekoliko sati. Neprijateljski gubici nepoznati, vlastiti: 1 borac poginuo. Snage III bataljona vodile su borbu sa neprijateljem (ustašama i Nijemcima iz Kiseljaka) jačine oko 150 vojnika, ojačanih sa 3 tenka kod s. Lepenice[4]. Posle borbe koja je trajala nekoliko sati neprijatelj se je povukao u pravcu Kiseljaka. Neprijatelj je u toj borbi imao 10 mrtvih, 11 ranjenih i 1 zarobljenog, vlastiti gubici bili su: 1 desetar poginuo i 1 borac ranjen. Zaplenjeno je: 22 puške, 1 puškomitraljez »Šoša«, 4050 metaka za pušku i za puškomitraljez, 5 hla-

---

Zapovjedništvo IV. bojne u Kiseljaku dobilo je izvješće od zap. 5. sati Posadne bojne u Kreševu, da se ista mora povući sa svojih postava uslijed jakoga pritiska sa strane partizana. Sat se povukla u Brnjake.«

[4] U Lepenici, kraj Kiseljaka, nalazila se 3. satnija Posadne bojne. U borbi na tome sektoru angažovane su 2. satnija 4. bojne i dijelovi 4. i 5. satnije Posadne bojne (iz 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga) i 3 njemačka tenka (vidi navedenu bojnu relaciju Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945).

ča, 3 bluze, 2 šatorska krila, 1 šinjel, 50 kapa talijanskih, 5 pari cipela, 3 para čizama, 20 pari čarapa i 10 pari opanaka. Snage IV bataljona u navedenoj akciji nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage I, II i III bataljona vratile su se pred veče toga dana na prostoriju s. Bakovića, s. Lužina i s. Gojevića, dok su se snage IV bataljona povukle do Kreševa i tu zanoćile.

12. XI. 1944. god. Snage I, II i III bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Snage IV bataljona izvršile su pokret sa prostorije Kreševa na prostoriju s. Bakovića. Dodira sa neprijateljem nisu imale.

13. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

14. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

15. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

16. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

17. XI. 1944. god. Snage I, II i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Deo snaga III bataljona vršio je osiguranje ekonomskih radnika brigadne intendanture u ekonomskoj akciji u selima Crnići i Bjelobučje. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

18. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona izvršile su pokret sa prostorije s. Bakovića, Lužina i Gojevića na prostoriju Buhotine u cilju izvršenja napada na četnike na prostoriji između rijeke Bosne i rijeke Lepenice. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

19. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona u toku dana vodile su borbu sa četnicima jačine oko 950 vojnika kod s. Kralupa, s. Čifluka i s. D. Bioče. Posle borbe koja je trajala nekoliko sati četnici su razbijeni i preba-

čeni preko rijeke Bosne[5]. Neprijatelj imao je: 16 mrtvih, 12 ranjenih i 3 zarobljena, vlastiti gubici: 2 poginula i 1 ranjen. Snage III bataljona toga dana obezbeđivale su snage I, II i IV bataljona na Kobiljoj Glavi. Snage tog bataljona u toku cijelog dana vodile su borbu sa Nijemcima nepoznate jačine, koji su pošli u pomoć četnicima iz Sarajeva[6]. Neprijatelj imao je 11 mrtvih, vlastitih gubitaka nije bilo. U toj akciji zaplenjeno je: 2 puške i 50 metaka za pušku. Uništeno je: 1 kamion i 1 tenk. Pred veče istoga dana bataljoni bili su povučeni i to: I i III bataljon u s. Buhotine, a II i IV u s. Vela.

20. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona izvršile su pokret sa prostorije s. Buhotine i s. Vela na prostoriju s. Bakovića, Lužina i Gojevića. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

21. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

22. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem.

23. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona izvršile su pokret sa prostorije s. Bakovića, Lužina, i Gojevića, i to: snage I bataljona na prostoriju Kobiljače (Kobilja Glava) sa zadatkom postavljanja zasjeda na komunikaciji Sarajevo — Kiseljak, zatvaranja toga pravca i postavljanja mina na istoj. Dodira sa neprijateljem nije imao. Snage III bataljona na prostoriju Gladnog Polja sa zadatkom zatvaranja komunikacije Sarajevo — Kiseljak i postavljanja mina na istoj. Dodira sa neprijateljem nije imao. Snage II bataljona na prostoriju s. Belovića sa zadatkom osiguravanja brigadne

[5] Vidi dok. br. 109, objašnjenja 3. i 12; izvještaj Štaba 7. krajiške NOU brigade od 21. novembra 1944. o toj akciji (Arhiv VII, reg. br. 2-9, k. 856) i njegovu relaciju od 1. avgusta 1945 (Arhiv VII, reg. br. 6-10, k. 856).

[6] Vjerovatno je riječ o dejstvima 105. jurišnog artiljerijskog diviziona, koji je otvarao komunikaciju Sarajevo — Kiseljak (vidi dok. br. 113, objašnjenje 8).

intendanture i ambulante u s. Belovićima i s. Lipi i zatvaranja pravca od Kiseljaka. Dodira sa neprijateljem nije imao. IV bataljon na prostoriji s. Kojsina sa zadatkom zatvaranja pravca od Tarčina. Dodira sa neprijateljem nije imao.

24. XI. 1944. god. Snage I bataljona postavile su zasjede na komunikaciji Sarajevo — Kiseljak (između s. Rakovice i s. Han Ploče). Dodira sa neprijateljem nisu imale. Snage III bataljona postavile su zasjede na komunikaciji Sarajevo — Kiseljak (od raskrsnice puteva k. 516 do s. Rakovice). U zoru toga dana nastalo je pripucavanje od slabijih četničkih i ustaško-milicionerskih snaga na postavljene zasjede sa sjevera. Intervencijom jednog dijela snaga ovog bataljona neprijateljske snage koje su vršile pripucavanje rastjerane su i primorane na povlačenje u pravcu Sarajeva. Zasjede na samom drumu izvršile su prepad na jedan ustaški kamion sa 15 ustaša koji je pošao iz Sarajeva u pravcu Kiseljaka. U kratkotrajnoj borbi kamion je uništen, pobijeno 5 ustaša, dok su se ostali ustaše povukli prema Sarajevu.[7] Vlastitih gubitaka nije bilo, osim jednog nestalog. Zaplenjeno je 1,100.000.— kuna. Istoga dana snage I i III bataljona povukle su se u Kreševo, gdje su zanoćile. Snage II i IV bataljona izvršile su pokret sa prostorije s. Belovića i s. Kojsina na prostoriju s. Bakovića. Dodira sa neprijateljem nisu imale. Jedna četa II bataljona upućena je na prostoriju s. Pločara sa zadatkom zatvaranja

[7] Na komunikaciji Sarajevo — Kiseljak nalazili su se dijelovi 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Prema navedenoj bojnoj relaciji toga zdruga od 6. februara 1945, toga dana su dva teretna vozila sa opskrbom za 4. bojnu u Kiseljaku naišla na minu, i na njih je izvršen napad iz zasjede. Tom prilikom je poginuo jedan zastavnik, pomoćnik vozača a ranjen jedan ustaša. Na jednom kamionu je izgorjelo: 2 kante ulja, 5 oficirskih uniformi, 7 kabanica, 16 pari čarapa, 1 vreća soli, 1 vreća brašna, 1000 kg krompira, 600 hlebova i 65 kg sapuna. Opširnije o organizaciji tih zasjeda vidi zapovijest Štaba 7. krajiške NOU brigade od 22. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6-8, k. 856) i izvještaj toga štaba od 26. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 11-4, k. 854).

pravca Kiseljak — Fojnica i hvatanja veze sa dijelovima IX brigade.

25. XI. 1944. god. Snage I i III bataljona izvršile su pokret sa prostorije Kreševa na prostoriju Lužine — Gojevići. Snage II i IV bataljona, kao i I i III, nisu imale dodira sa neprijateljem. Četa II bataljona sa položaja s. Pločari izvršila je napad na Fojničku Ćupriju sa namjerom da istu sruši. U borbi od nekoliko sati nadmoćni njemački neprijatelj uspio je napad odbiti, te se četa povukla na raniji položaj, ne mogavši izvršiti rušenje navedenog mosta. Neprijateljski gubici nepoznati, vlastiti: 1 poginuo.

26. XI. 1944. god. Snage I, II, III i IV bataljona nisu imale dodira sa neprijateljem. Izvršena je smjena čete II bataljona sa jednom četom IV bataljona na položaju Pločari.

»BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA«

Jedinice ove brigade u toku mjeseca novembra *(od 1. do 26. zaključno)* **1944. godine imale su:**

I. **Gubici:**	1. — *Neprijateljski:*	ubijeno	44
		ranjeno	24
		zarobljeno	4
		dobrovoljno prešlo na našu stranu	—
		Ukupno:	72
	2. — *Vlastiti:*	a) u ljudstvu: poginulo	5
		ranjeno .	2
		nestalo .	1
		b) u materijalu: utrošeno: 7650 metaka raznih, 26 bombi ručnih, 6 bacačkih mina i 4 protivtenk. mine	

II. **Plijen:**	1. — *Oružje:*	Neispravno: 1 puška, Ispravno: 25 pušaka, 1 pištolj i puškomitraljez »Šoša«
	2. — *Municija:*	4600 raznih metaka
	3. — *Oprema:*	3 vojničke porcije, 2 šatorska krila, 50 talijanskih kapa, 20 pari čarapa i 10 pari opanaka.
	4. — *Ostalo:*	2 tovarna konja, 1,100.000.— kuna.
III. **Uništeno:**		željeznička pruga na dužini od 600 metara, 1 most željeznički u dužini od 8 metara, 2 kamiona i 1 tenk.
IV. **Oštećeno:**		N i š t a.
V. **Raspored jedinica:**		Štab brigade sa ostalim glomaznim dijelovima nalazi se u s. Bakovićima. I. bataljon na prostoriji s. Gojevića sa zadatkom zatvaranja pravca od Kreševa. III. bataljon [na] prostoriji s. Lužina sa zadatkom zatvaranja pravca od Kiseljaka. II. i IV. bataljon u s. Bakovićima na odmoru. Jedna četa IV. bataljona u s. Pločarima sa zadatkom zatvaranja pravca Kiseljak — Fojnica.

VI. **Zaključci:**

U toku mjeseca novembra snage ove brigade vodile su isključivo borbu sa neprijateljem na otvorenom terenu. U taktici za borbu na otvorenom terenu ne bi se moglo kazati da je kako kod rukovodioca, tako i kod boraca bilo većih grešaka, već se može čak i naglasiti i istaći, da su greške koje su ranije u tom pravcu postojale, u velikoj mjeri skoro potpuno otklonjene, čemu je mnogo doprinijelo to, što se je imalo vremena i mogućnosti u nastavnom pogledu obučiti kako rukovodioce tako i borce, baš po onim pitanjima i činjenicama koje su bile najnegativnije, a to su: da rukovodioci u toku borbe imaju dobar pregled situacije i na osnovu toga da vode svoje jedinice i da istima komanduju, da se po pitanju službe veze otklone sve do sada postojeće nepravilnosti, u koliko god to

ima mogućnosti obzirom na sredstva za vezu kojima raspolažemo, kao i to da naši borci pravilno koriste zaklone, uviđajući svestranu korist od toga. No ipak bilo je izvjesnih momenata, koji su kočili brzo i efikasno rešenje zadataka, a to su sledeći: vršeni su pokreti, veliki i opsežni, u cilju približavanja terena na kome se je zadatak imao izvršiti, bez da se polagalo dovoljno računa o odmoru jedinica, pa je uslijed toga došlo do toga, da su jedinice ponekad ušle u borbu nedovoljno odmorene. Drugi jedan nedostatak leži još uvijek u tome što se nema u danom slučaju dovoljno tačnih podataka o jačini, rasporedu i naoružanju neprijatelja, koga treba napasti. (Slučaj čete II. bataljona pri napadu na Fojničku Ćupriju na dan 25. XI. o.g.). Što se tiče neprijatelja sa kojim su bataljoni ove brigade u toku mjeseca dolazili u dodir zapaženo je da se služi taktikom razbacivanja svojih snaga na veću prostoriju, zaposjedajući sa veoma malim snagama, pa čak i trojkama, pojedine čuke, te da ne pruža nikad jačeg otpora, već uvijek teži dijeljenju naših snaga (četnici). Takvom njegovom taktikom on postizava uzaludno bacanje u borbu naših većih snaga i onemogućava nam njegovo opkoljavanje i uništenje. U cilju pariranja te njegove taktike neophodno bi bilo potrebno, da se službi izviđanja posveti najveća pažnja, te da se koristeći njome prikupe najdetaljniji podaci o jačini, rasporedu i naoružanju neprijatelja.
Neprijatelj, pa bili to Nijemci, četnici ili ustaše, demoralizirani su, pa kao takvi na otvorenom terenu redovito izbjegavaju jačim sukobima, već nastoje da naše snage rasparčaju, zadržavaju i na taj način onemoguće nam postizavanje većih i vidnijih uspjeha.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

M. P.

KOMESAR—MAJOR
Čeda Jovanović

KOMANDANT—MAJOR:
R.[8] Brkić

[8] Rade

BR. 124

IZVJEŠTAJ ŠTABA 13. KRAJIŠKE BRIGADE OD 28. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA PODRUČJU MRKONJIĆ-GRADA I BANJE LUKE[1]

Š T A B
XIII KRAJIŠ. NOU BRIGADE
39. NOU DIVIZIJE
Op. Pov. Br.
28.-XI.-1944. —

Mesečni operacijski izvještaj, dostavlja:

ŠTABU 39. DIVIZIJE V. KORPUSA NOVJ. — OP.

Jedinice ove brigade (I., II. i III. bataljon, te izviđačka četa) u toku meseca novembra imale su dodir sa neprijateljem i izvršile sledeće akcije:

29.-X.-1944.— Snage I. bataljona logorovale na prostoriji ss. Kotline — Stupari.

Snage II. bataljona držale položaje na liniji G. Bakinci — Glamočani.

Snage III. bataljona logorovale na prostoriji s. Rogolji. — Dodira sa neprijateljem nije bilo.

30.-X.-1944.— Snage I. bataljona prebacile se na prostoriju: Barevo — Vlasinje, sa zadatkom zatvaranja prelaza preko r. Vrbasa.—

Snage III. bataljona prebacile se na prostoriju s. Surijan, sa zadatkom zatvaranja prelaza na liniju Crna Rijeka — Bočac.

II. bataljon bez promjene, — dodira sa neprijateljem nije bilo.

31.-X.-1944.— Bataljoni na istim položajima, — dodira sa neprijateljem nije bilo. —

1.-XI.-1944.— I. i III. bataljon bez promjene.

Četa II. bataljona vodila borbu sa neprijateljem koji je pokušao ispad iz Tirolske Kolonije[2]. Neprijateljski gubitci nepoznati, — naši 1 ranjen.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25-4, k. 1281.

[2] Zaselak, oko 19 km sjeveroistočno od Banje Luke.

2.-XI.-1944.— I. i III. bataljon bez promjene.

Snage II. bataljona vodile borbu sa ustašama na liniji D.Bakinci — Cerička Kosa[3]. Neprijatelj odbijen uz nepoznate gubitke. Naši gubitci 1 ranjen.—

3.-XI.-1944.— I. i III. bataljon na istim položajima. Četa III. bataljona ubila preko r. Vrbasa 1 četnika.

Snage II. bataljona izvršile pokret na prostoriju s. Prijakovci, sa zadatkom zatvaranja komunikacije Banja Luka — Prijedor. — Dodira sa neprijateljem nije bilo.

4.-XI.-1944.— Bataljoni na istim položajima, — dodira sa neprijateljem nije bilo.

5.-XI.-1944.— Bataljoni na istim položajima. — Ustaše pravile ispad na položaje II. bataljona. Ubijen 1, a ranjena 2 nepr. vojnika.

6.-XI.-1944.— I. bataljon bez promjene.

Snage II. bataljona vodile borbu sa neprijateljem koji je nadirao na njihove položaje. Ubijeno 5, a ranjeno 7 neprijateljskih vojnika. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Snage III. bataljona (sem jedne čete) prebacile se na prostoriju G. Šehovci, sa zadatkom zatvaranja linije r. Vrbasa do Krupe n/V.—

7.-XI.-1944.— Snage I. bataljona (sem jedne čete) izvršile pokret na prostoriju Rudići[4] — Kula[5], sa zadatkom obezbeđenja komunikacije Mrkonjić — Ključ.

II. i III. bataljon bez promena. — Sve jedinice vršile proslavu: 27-godišnjice Oktobarske revolucije, deljenja "Spomenica 1941" i zakletvu novih boraca. —

8.-XI.-1944.— Bataljoni na istim položajima, — dodira sa neprijateljem nije bilo.

9.-XI.-1944.— I. i III. bataljon na istim položajima.

Snage II. bataljona izvršile pokret na prostoriju s. D. Pervan.—

---

[3] O neprijatelju na području Banje Luke vidi dok. br. 112.

[4], [5], [6] Mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000

10.-XI.-1944.— I. i III. bataljon na istim položajima.

Snage II. bataljona izvršile pokret na prostoriju s. Sitnica — Babići. — Dodira sa neprijateljem nije bilo.

11.-XI.-1944.— Bataljoni na istim položajima. — Dodira sa neprijateljem nije bilo.

12.-XI.-1944.— Bez promjene. — Dodira sa neprijateljem nije bilo.

13.-XI.-1944.— Snage I. bataljona na položaju Vlasinje — Rudići — Ponor[6].

Snage II. i III. bataljona vršile čišćenje Manjače. Za vreme čišćenja ubijen jedan četnik, zaplijenjeno 60 metaka i 1 t. mitraljez Breda.

14.-XI.-1944.— I. bataljon na istim položajima.

II. bataljon logorovao na prostoriji Han Kola.

III. bataljon logorovao na prostoriji Racune — Blagojevići. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

15.-XI.-1944.— I. i III. bataljon bez promene.

Snage II. bataljona prebacile se na prostoriju s. Podbrdo. — Dodira sa neprijateljem nije bilo.

16.-XI.-1944.— I. bataljon bez promene.

Snage II. bataljona prebacile se na prostoriju s. Podbrdo, a III. bataljon na prostoriju s. Hoćune — Majdan.—

17.-XI.-1944.— Bataljoni na istim položajima. Dodira nije bilo.

18.-XI.-1944.— Sva tri bataljona izvršila pokret preko Jajca do na prostoriju: Kuprešani, Dobribaba, Bistrica, gde su i prenoćili.

19.-XI.-1944.— Bataljoni produžili pokret u pravcu Skender Vakufa i razmestili se i to: I. bat. s. Carići, II. bat. s. Kostići i III. bat. u s. Paunovićima.

20.-XI.-1944.— Bataljoni na istim mestima. Dodira nije bilo.

21.-X.-1944.— Bataljoni izvršili pokret preko Javorana i izbili na prostoriju: I. bat. s. Balte, II. bat. s. G. Lipovac i III. s. Prisoje. Prethodnica II. bataljona sudarila se sa manjom grupom četnika kod s. Vagana i rasterala je, bez vlastitih gubitaka[7]. Bataljoni su se razmestili na navedenim prostorijama.

22.-XI.-1944.— Bataljoni na istim položajima. — Izviđačka četa u s. Debeljacima napala grupu domobrana. Ubijeno 3, ranjeno 2 i zarobljena dva domobrana. Zaplijenjeno: 3 puške, 45 metaka, 3 para fišeklija, dva para odijela, 2 para cipela i 2 konja.

Četa II. bataljona rasterala grupicu četnika i 1 ranila.—

III.bataljon bez promjene.—

23.-XI.-1944.— Izviđačka četa vodila borbu sa četnicima na prostoriji s. Jagara. Ranjena 2 četnika, — 1 naš ranjen.

Snage III. bataljona vodile borbu sa ustašama koji su napravili ispad iz Kotor Varoša. Gubitci neprijatelja: 1 mrtav i 3 ranjena. Naši gubitci: 1 ranjen i 1 prebjegao neprijatelju. Izgubljen 1 p. mitraljez.

24.-XI.-1944.— Bataljoni vršili pretresanje prostorije, i to: I. bat. Jagare — Karanovac — Bastahi, II. bat. Ljubačevo — Memići, i III. bat. Krmine.

I. bataljon i četa II. bataljona naišli na jake četničke snage (oko 1.200) i vodili borbu od 6—14 časova[8]. Od neprijateljskih vojnika nađeno 29 mrtvih, 6 crklih od straha, 2 zarobljena i oko 30 naterano u r. Vrbas. Gubitci bataljona: 1 mrtav, 2 ranjena i 6 nestalih. Zaplijenjeno: 4 puške, 200 metaka, 3 para fišeklija i 1 par cipela.

II. bataljon naišao na dve čete četnika. Ubijena 4, zarobljena 2 i ranjen veći broj četnika. Gubitci bataljona: 1 mrtav i 1 nestao. Zaplije-

[7] Na toj prostoriji nalazili su se pripadnici Vrbaske četničke brigade Srednjobosanskog četničkog korpusa.

[8] Prema izvještaju Komande Srednjobosanskog četničkog korpusa od 28. novembra 1944, tu borbu su vodili 3. brigada Bosanskokrajiškog četničkog korpusa i dijelovi Vrbaske četničke brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12550).

njeno: 2 puške, 2 opasača sa fišeklijama, 60 metaka, 1 par cipela i 6 konja (3 jahaća).

Četnici pobjegli ispred III. bataljona.

Po izvršenoj akciji bataljoni se razmestili, i to: I. i II. bataljon u Ljubačevu, a III. bat. u Krminama.

25.-XI.-1944.— Bataljoni na istim položajima. U veče III. bataljon prebacio se na prostoriju s. Ljubačeva (zs Erakovići).

Dodira sa neprijateljem nije bilo.

26.-XI.-1944.— Bataljoni vršili pretresanje prostorije: Jagare — Karanovac — Ponir — Bjeljevine — Lipovac.

I. bataljon naišao kod Vrbasa na grupu od 12 četnika koji su se splavom prebacivali preko vode. Ubijeno 9, ranjen 1 (ostavljen) i zarobljena 2 četnika. Sem toga u Vrbas nateran četnički pop (kaluđer iz Tramošnje) sa pratnjom od 5 ljudi.

II. bataljon naišao na manju grupu četnika. Ubijena 2, ranjeno nekoliko i zarobljena 2 četnika. Zaplijenjen 1 pištolj i dva opasača.

III. bataljon naišao na četnike u jačini od oko 80 ljudi i naterao ih na r. Vrbanju[9]. Ubijen 1, a ranjena 2 četnika. Vlastiti gubitci: 1 ranjen.

27.-XI.-1944.— I. bat. na prostoriji s. Balti, II. bat. u s. Lipovac, a III. bataljon na prostoriji s. Podosoje.

Dodira sa neprijateljem nije bilo.

JEDINICE OVE BRIGADE U TOKU MESECA NOVEMBRA IMALE SU:

1. — *Gubitci:* a. — Neprijateljski: 62 mrtva,
59 ranjenih
44 nestala (zarobljena i naterana u Vrbas te se udavila).

165 svega izbačenih iz stroja.

[9] Vrbaska četnička brigada je na toj prostoriji sedam dana vodila borbu sa 13. i 19. partizanskom brigadom i Banjalučkim NOP odredom (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12550).

b. — Vlastitih: 2 poginula,
5 ranjenih, i
8 nestalih (zarobljenih i pobeglih u borbi ili zalutalih).

2. — *Plijen:* a. — oružja: 10 pušaka, 1 t. mitraljez i 1 revolv.

b. — Municija: 365 puščanih metaka,

c. — oprema: 4 opasača, 3 para fišeklija, 2 para odela i 4 para cipela,

d. — ostalog: 8 komada konja (tri jahaća).

3. — *Uništeno:* —

4. *Raspored jedinica:* Štab brigade nalazi se u s. Mehovcima.

28.-XI.-1944.— u 6 čas. I. bataljon na prostoriji s. Balte, sa zadatkom razbijanja četničkih snaga i hvatanja grupa na liniji: Bljeljevine — Bastahi — Ponir.

II. bataljon na prostoriji s. G. Lipovac, sa zadatkom sprečavanja prebacivanja četnika preko r. Vrbanje i kontrolom komunikacije Kotor Varoš — Čelinac.

III. na prostoriji s. Podosoje, sa zadatkom razbijanja četnika i milicije oko Kotor Varoša.

5. — *Zaključci:* Od akcija koje su vršile snage ove brigade najvažnije su akcije od 24. i 26. o. mj. kao i osvrt na manevarsku sposobnost brigade s obzirom na zadatke koji se pred nju postavljaju.

Akcija od 24. o. mj. je jedinstveni primjer pružanja mogućnosti da se četničkoj grupaciji (prva, druga, treća[10] i Vrbaska četnička brigada) zada poražavajući udarac uništavanja bar polovine žive snage.—

Greške koje su bile uzrokom neiskorišćavanja prilike su dve, i to: greške komande (štaba brigade) i greške jedinica na položaju.

Dobivši obavještenja da se na prostoriji ss. Jagare — Karanovac — Bastahi nalazi razbacano oko 150—200 četnika, a takođe da se na prostoriji Ljubačeva nalazi četnički bataljon u

[10] Odnosi se na 1, 2. i 3. brigadu Bosanskokrajiškog četničkog korpusa.

jačini do 100 ljudi, kao i na prostoriji Krmina 50—60, štab brigade kao težište akcije uzeo je sledeće dvije tačke.

Raspored. — Sa snagama I. bataljona izbiti u toku noći četnicima za leđa na liniji: Bjeljevine (tt. 742) — s. Ponir — Kojbarovac (k. 672) — Kozarevac (k. 606), a sa delom snaga (dvije čete) II. bataljona u toku noći pročistiti i zaposjesti Osmaču, tj. sve puteve koji od Ljubačeva (linija ss. Obradovići — Vis k. 689) izvode na Osmaču, a sa dvema četama zaposjesti liniju s. Milakovići — s. Serdari — Šahovići — Stražbenica (k. 526).

Napad. — u 6 časova prvi bataljon trebao je sa polaznih položaja krenuti pravcem: jednim krakom preko Jagara, Karanovca, Debelog Brda (k. 327), Vučanovića (k. 366) ka Ljubačevu, a drugim krakom preko Bastaha, Ozrena, Gromile (tt. 436), takođe ka Ljubačevu. Po otpočinjanju borbe snage II. bataljona trebaju da nastupaju pravcem prvog bataljona.

Izmene u planu. — Četa II. bataljona sa linije Milakovići u toku noći prebačena je na levo krilo I. bataljona, a na njeno mjesto postavljena je izviđačka.

Stvarna situacija. — U mjesto 150—200 četnika kako je predviđeno na prostoriji ss. Karanovac — Ponir — Bastahi nalazilo se je oko 1.200 četnika koji su iza pola noći (izviđačka grupa bila [je] na terenu Karanovac — Jagare) došli iz Gornjeg Šehera, pa su prema tome naše snage određene za otsijecanje četnika od Banja Luke i njihovo nabacivanje na visoravni Ljubačeva, — bile male.

Tok borbe. — U određeno vrijeme snage I. bataljona otpočele su energičan napad, naročito levo krilo. — Desno krilo takođe je otpočelo dobro napad na prostoriji ss. Vranješa — Jusića — Pročana, dočim četničke snage koje su se nalazile po dnu s. Bastaha nesmetano su se izvukle preko s. Kukmanovića i Rustina na Jeliće (k. 682) i sa četnicima koji su došli iz Čelinca udarili u leđa levom krilu I. bataljona i sterali ga na dnu s. Bastaha. Četnici koji su bježali ispred desnog krila sudarili su se sa navedenim našim snagama po dnu s. Bastaha,

tako da su se naši i neprijateljski streljački strojevi po nekoliko puta miješali i probijali jedni kroz druge. Desno krilo I. bataljona (1. i 2. četa) poterala je četnike do samog Karanovca te osjetivši pojavu neprijatelja sa boka i leđa ponovo su borbom osvojili sve polazne položaje bataljona, na čemu je borba i završena i neprijatelj protjeran ka Banjoj Luci.

Intervencija II. bataljona s obzirom na naređenje da u slučaju jače borbe kod I. bataljona hitno nastupa u tom pravcu, — bila je spora.

Rad komande u toku borbe. — S obzirom na stanje koje je vladalo na položaju četa II. bataljona kao i izviđačka upotrebljene su za intervenciju radi omogućavanja levom krilu da se iz obruča probije na povoljne položaje.

Rad desnog krila bio je, u pogledu borbenosti, inicijative kao i smišljenosti i brzine odluka, — za svaku pohvalu.

Rezimirajući greške proizlazi da je prilikom davanja zapovijesti, s obzirom da je u toku noći promijenjeno stanje, procjena situacije bila pogrešna, te je III. bataljon upućen na odvojen zadatak, a sam raspored II. bataljona s obzirom na polazne položaje I. bio je po pitanju intervencije predalek.

Greške jedinica na položaju (levo krilo) bile su te: da su se sa polaznih položaja (dominantnijih) krenule ne ostavivši nikakve zaštite kao i eventualnog vatrenog prihvata u slučaju da ih neprijatelj odbije nazad.

Kod neprijatelja osjećao se je nedostatak municije i dezorganizacija, tako da je prilikom probijanja njihovih 10 puta jačih snaga preko položaja naših desetina, nije sa naše strane bilo gubitaka.

U akciji od 26. o. mj. (prilažuća zapovijest), s obzirom da su se četnici povratili na navedene položaje, pri davanju zapovijesti predviđene su greške koje su se desile u akciji od 24. o. mj.

Na pravcima I. i II. bataljona uništeno je oko 75% neprijateljskih vojnika koji su se našli u dohvatu naših snaga. — Pridajući punu

važnost bočnoj zaštiti glavnog rasporeda (I. i II. bat.), — treći bataljon, grupe četnika koje su se pojavile od Čelinca, nije mogao potpuno uobručiti, jedino ih je sa uspjehom otsjekao od mosta i natjerao na r. Vrbanju.

Pun uspjeh u ovoj akciji izostao je s razloga što su se četnici u toku noći prebacili preko r. Vrbanje u Čelinac i preko r. Vrbasa u Gornji Šeher.

Manevarska sposobnost brigade ne odgovara u punoj mjeri s dva razloga:

1. — Brigada je na ovaj sektor došla sa nepotpunim formaciskim sastavom (tri bataljona), te svaku akciju koju izvodi, izvodi sa svim snagama, te dani koji su neophodni za odmor pružaju neprijatelju — četnicima mogućnost sređivanja i organizovanog prebacivanja sa jednog terena na drugi. U koliko bi bila sva četiri bataljona na okupu, snaga polubrigada (2 bat.) bila bi dovoljna za izvršavanje akcija i iste bi se vršile stalno jer bi u vrijeme odmora jedne grupe akciju izvodila druga. Stalni napadi na četnike imali bi vrlo jak moralni učinak i izazivali pojačanu dezorganizaciju u njihovim redovima.

2. — Brigadna intendantura, kao i bataljonske, s obzirom na veći broj konja, sporiju pokretnost i nikakvu moć samoodbrane, u mnogome utiču na planove komande i brzinu manevra jedinica. S obzirom da teren na kom operiše brigada nije siguran, skoro uvek snage po jednog bataljona vezane su za mjesto i pokrete komora-intendanture.

Štab brigade mišljenja je da, u koliko će se duže vreme zadržati na ovom sektoru, sva grla iz brigadne i bataljonskih intendantura koja služe za nošenje rezervne hrane prebace na prostoriju Skender Vakufa. — Teren po kome se kreću jedinice nije ekonomski iscrpljen te bi se ishrana mogla obavljati i bez dodavanja iz rezervi intendanture.

Oba razloga skučavanja manevarske sposobnosti brigade potrebno bi bilo otkloniti, te se moli Naslov da po oba pitanja izvijesti ovaj štab o svom mišljenju po istim.

6. — **Napomena:** S obzirom da je IV. bataljon ove brigade detašovan[11], to je prednji izvještaj obuhvatio rad i stanja ostala 3 bataljona. Štab IV. bataljona mjesečni operaciski izvještaj sa potrebnim prilozima dostaviće neposredno Naslovu, kao i kopiju ovome štabu radi uvođenja u operaciski dnevnik, te se moli Naslov da u sumarnom pregledu za brigadu doda i podatke iz izvještaja pomenutog bataljona.

Prednje se dostavlja na nadležnost.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar—major, Komandant—major,
P.[12] Kasapović

M.P.

Prilozi:

Brojno stanje brigade,
Spisak poginulih,
Spisak ranjenih i
Spisak nestalih (odbjeglih, zarobljenih i zalutalih).

---

[11] **Taj bataljon je u novembru 1944. dejstvovao na prostoriji Rudići, Podbrdo, Han-Sladojević, Bukvaluk, Han-Kola, Trijebovi (vidi Arhiv VII, reg. br. 7-1, k. 1281: operacijski dnevnik Štaba 13. krajiške NOU brigade).**

[12] Petar (Pero)

BR. 125

IZVJEŠTAJ ŠTABA VISOČKO-FOJNIČKOG NOP ODREDA OD 28. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA KOMUNIKACIJI KISELJAK — VISOKO — ZENICA[1]

Š T A B
VISOČKO-FOJNIČKOG N. O. P.
ODREDA
Pov. Br. 96/44
Dne 28-XI-1944

Mjesečni operaciski
izvještaj dostavlja

ŠTABU X DIVIZIJE 5 KORPUSA OP.

Izvještaj o akcijama ovoga odreda u mjesecu novembru ove god.

1. XI. 1944 Snage I i III bataljona ovoga odreda izvršile su akciju na neprijateljski saobraćaj noću između 31. X i 1. XI ove godine, i to: I bataljon na komunikaciji Visoko — Kiseljak a III bataljon na komunikaciji Sarajevo — Visoko. Za vreme ove akcije nije bilo dodira sa neprijateljem. Tom prilikom porušeno je 4 propusta, i to dva u dužini 3 metra, 1 u dužini 7 metra i 1 u dužini 9 metara. Prekinuta je željeznička pruga na 15 mjesta i posječeno 40 telegrafskih bandera. Po povratku sa ovih akcija I bataljon izvršio je razoružavanje neprijateljske milicije u selu Srhinjama, a III bataljon u selu Stuparićima. Tom prilikom zaplenjeno je 29 pušaka, 500 puščanih metaka, 5 komada vojničkih ćebadi, 5 šatorskih krila, 3 para vojničkih cipela, 5 komada vojničkih torbica, 4 para vojničkog odijela.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5-5, k. 854.

2. XI. 1944 Snage II bataljona ovoga odreda izvršile su noću između 1 i 2 ov. mjeseca akciju na željezničku prugu između Kaknja i Modrinja. Za celo vreme ove akcije neprijatelj je obasipao bacačkom i artileriskom vatrom od Kaknja, s namerom da nam ometa rušenje pomenute pruge. Uništeno je 2200 metara željezničke pruge i 2 propusta. Žrtava nije bilo.

3. XI. 1944 Snage I i III bataljona izvršile su akciju na neprijateljski saobraćaj noću između 3 i 4 ovog mjeseca, i to: I bataljon na komunikaciji Visoko — Kiseljak a III bataljon na komunikaciji Sarajevo — Visoko. Tom prilikom porušen je jedan propust dužine 4 do 5 metara, prekopata je cesta na jednom mjestu u širini 3 metra i u dubini 1 m. Na 4 mjesta pomoću miniranja zarušena je cesta stijenama u težini od nekoliko tona, pretrgnuta je pruga na 4 mjesta i oko 200 metara porušeno je pruge.

4. XI. 1944 Snage II i III bataljona izvršile su akciju i to: II bataljon na neprijateljsku miliciju u selu Sopotnica, a III bataljon na neprijateljski saobraćaj Sarajevo — Visoko, dok su snage I bataljona vodile borbu sa neprijateljem na položajima oko sela Tušnići i Golo Brdo.[2] Jačina neprijateljskih snaga koje su napadale oko Kiseljaka 150 ustaša[3]. Jačina naših snaga oko 80 boraca. Tom prilikom poslije borbe od 6 časova neprijatelj je kontranapadom naših snaga proteran u Kiseljak. Neprijateljski gubitci: 3 mrtva i 7 ranjenih. Zaplijenjeno je: 1 teški bacač, 7 mina, 35 pušaka, 800 metaka za pušku, 1 puškomitraljez i 1 strojnica. Uništena je pruga u dužini od 2 kilometra i pretrgnuta na 14 mjesta.

---

[2] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

[3] Riječ je o 2. satniji 4. ustaške bojne iz Kiseljaka koja je toga dana, prema bojnoj relaciji 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945, vršila nasilno izviđanje prema s. Tušnići (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59).

5. XI. 1944 Snage I bataljona ovoga odreda vodile su borbu sa neprijateljem na položaju oko sela Mestovci, koji je napadao od Visokog. Jačina neprijateljskih snaga 80 ustaša. Jačina naših snaga 1 četa. Neprijatelj je povraćen nazad uz gubitke 2 mrtva i 4 ranjena.

6. XI. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodir sa neprijateljem.

7. XI. 1944 Snage I bataljona ovog odreda izvršile su akciju noću između 7 i 8 ovog mjeseca na komunikaciji Visoko — Kiseljak. Tom prilikom uništen je i porušen jedan betonski most dug 12 metara, jedan propust, prekopata je cesta u dužini od 6 metara a u dubini od 2 metra, na 2 mesta zatrpata je cesta stijenama pomoću mina u težini od nekoliko tona[4].

8. XI. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

9. XI. 1944 Snage ovoga odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

10. XI. 1944 Snage ovoga odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

11. XI. 1944 Snage ovoga odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

12. XI. 1944 Snage ovoga odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

13. XI. 1944 Snage I bataljona ovoga odreda vodile su borbu sa neprijateljem na položaju oko Svinjareva — Stojkovića. Neprijatelj je nadirao od Kiseljaka u jačini oko 200 ustaša, dok se druga kolona neprijateljskih vojnika kretala od Kiseljaka cestom prema Busovači u jačini oko 200 vojnika-ustaša i 6 tenkova. Borba je trajala punih 8 časova, kada je neprijatelj bio protjeran u

[4] Opširnije o toj akciji vidi izvještaj Štaba Visočko-fojničkog NOP odreda od 8. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 55-2, k. 854).

zajednici sa snagama IX brigade nazad u Kiseljak[5]. Neprijateljski gubitci: 12 mrtvih i 18 ranjenih, a naši gubitci 2 lakše ranjena, zaplijenjene su 3 puške i 80 metaka.

14. XI. 1944 Snage III bataljona ovoga odreda vodile su borbu sa četničkim bandama na sektoru Kralupa[6], položaji oko sela Vlajčića, Ćatića i Višegrada. Jačina neprijateljskih bandi oko 500 vojnika. Borba se je vodila od 5 sati ujutro pa do 16 časova poslije podne, kada su se naše snage morale povući prema koti 861 zvanoj Krstac, a odatle povući se sa tog sektora u pravcu komunikacije Kiseljak — Visoko i preko iste se prebaciti u pravcu sela Zimče i Radovlja. Tom prilikom u ovoj borbi neprijatelj je imao 10 mrtvih i 15 ranjenih. Naši gubitci: 4 mrtva i 4 ranjena i 1 zarobljen, koji je iz zarobljeništva uspio da pobjegne nazad u naše redove.

15. XI. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

16. XI. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

17. XI. 1944 Snage ovoga odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

18. XI. 1944 Snage ovoga odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

19. XI. 1944 Snage ovoga odreda u zajednici sa VII brigadom napadale su i čistile sektor Kralupi od četničkih bandi[7]. Jačina četničkih bandi oko 500 četnika. Borba se je vodila od 4 sata i 15 minuta ujutro do 14 časova poslije podne, kada je neprijatelj pročišćen sa ovoga sektora i proteran u pravcu Igmana. Neprijateljski gubitci:

---

[5] Opširnije o tome vidi dok. br. 119.

[6] Odnosi se na četnike Zeničkog četničkog korpusa. Bliže o tome vidi dok. br. 96.

[7] Opširnije o tome vidi dok. br. 109.

7 mrtvih i 10 ranjenih. Naši gubitci: 8 ranjenih, od kojih su 2 u putu za bolnicu podlegli ranama. Zarobito je 12 četnika i zaplijenito 12 pušaka, 1 dvogled, 2 vojničke torbice i 1 vojničke cipele.

20. XI. 1944 Snage ovoga odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

21. XI. 1944 Snage ovoga odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

22. XI. 1944 Snage ovoga odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

22. XI. 1944 Snage ovoga odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

23. XI. 1944 Snage ovoga odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

24. XI. 1944 Snage ovoga odreda vodile su borbu sa neprijateljem, i to I i III bataljon na položajima ispred sela Svinjareva, Gomjenice i Brestovskog, dok su snage II bataljona vodile borbu sa četničkim bandama, na položajima oko sela Trešnjice, Karaule i Oštrika, k. 840, na sektoru Kralupi. Jačina neprijateljskih snaga koje su napadale od Kiseljaka prema Busovači 400 do 500 ustaša i Nijemaca sa 9 tenkova i 5 kamiona[8]. Jačina četničkih bandi koje su napadale naš II bataljon na sektoru Kralupi: oko 300 bandita. Četničke bande su razbijene i proterane u pravcu Igmana, dok je neprijatelj koji je napadao od Kiseljaka prodro za Busovaču. Neprijateljski gubitci u ovim akcijama: 9 mrtvih i 15 ranjenih. Naši gubitci: 3 ranjena, od kojih je jedan podlegao ranama, zaplijenjeno je 2 puške i 50 metaka.

25. XI. 1944 Snage I bataljona ovog odreda vodile su borbu sa neprijateljem koji je napadao od Kiseljaka

[8] i [9] Opširnije o tome vidi dok. br. 119.

na položajima Svinjarevo — Veliki Hrastovi. Jačina neprijateljskih vojnika 150 do 200 vojnika ustaša, dok se glavna kolona kretala cestom od Kiseljaka prema Busovači[9]. Neprijateljski gubitci u ovoj akciji: 3 mrtva i 5 ranjenih, a naši gubitci 1 lakše ranjen.

26. XI. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

27. XI. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

28. XI. 1944 Snage ovog odreda nisu imale dodira sa neprijateljem.

»BILANS MJESEČNOG OPERATIVNOG IZVJEŠTAJA«

Jedinice ovog odreda u toku mjeseca novembra imale su:

I. **Gubici:**	1. *Neprijateljski:*	Ubijeno	46
		ranjeno	74
		zarobljeno	12
		dobrovoljno prešlo na našu stranu	—
		Ukupno:	132
	2. *Vlastiti:*	a) u ljud. Poginulo . .	7
		ranjeno .	7
		nestalo . .	—
		b) U materijalu: Nije ništa u materijalu: izgubljeno, palo neprijatelju u ruke, uništeno niti nestalo.	
II. **Plijen:**	1. *oružje:*	Zaplijenjeno je slijedeće oružje: 81 puška, 1 teški bacač, 1 puškomitraljez i 1 strojnica.	

Sve zaplijenjeno oružje je ispravno.

2. *municija:* Zaplijenjena je slijedeća količina municije: 1430 metaka za pušku i 7 mina za teški bacač.

3. *oprema:* Opreme od strane neprijatelja u magacinima nije ništa zaplijenjeno, već jedino u borbi kod zarobljenih neprijateljskih vojnika i poginulih.

4. *ostalo:* Nije zaplijenjeno ostalog, kao: mašina, radio stanica, konja, sedla itd.

III. **Uništeno:** Uništeno je 2 mosta, 9 propusta i 40 bandera od telefona koje su posječene.

IV. **Oštećeno:** Oštećeno je: na 33 mjesta prekinuta železnička pruga, a u dužini od 4 km. i 400 metara ista je razvaljena, dignute šine i bačene u vodu (rijeku Bosnu). Tako isto je 15 metara prokopana cesta a na 4 mjesta zasuta sa nekoliko tona kamena pomoću miniranja.

V. **Raspored jedinica:** Štab odreda nalazi se u selu Radovlje (zaseok Tulići).

I bataljon jeste na prostoriji sela Stojkovići — Šikulja — Zimča — Kološići i osigurava pravac prema Kiseljaku i Visokom.

III bataljon nalazi se na prostoriji sela Brestovsko — Radovlje — Džindići. Zadatak ovog bataljona [je] da zatvara pravce od komunikacije Busovača — Kiseljak, Visokog i od Kaknja. II bataljon nalazi se na prostoriji Kralupi, zatvara pravce prema Visokom — Rajlovcu — i čisti ovaj teren od četničkih bandi, koje vrše ispade sa Igmana.

VI. **Zaključci:** Opšti uspjeh u toku proteklog mjeseca bio je dosta dobar, a naročito kada se ima u vidu da je ljudstvo u ovome odredu mlado i neisku-

sno, kako borci tako i rukovodioci. U borbama se je pokazalo hrabro i disciplinovano. Za jedan kraći period može se očekivati i bolji uspjeh.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
A.[10] **Hakirević**

M.P.

Komandant kapetan,
Vuković[11]

[10] Avdo
[11] Slavko

BR. 126

UDSTVA I BORBENIH SREDSTAVA 3. KORPUSA NOVJ OD 29. NOVEMBRA 1944. SA STANJEM NA DAN 20. NOVEMBRA[1]

ORUŽJE													MUNICIJA												Telef.			Eksploziv				Konji			Nepred.			
p. mitraljezi											Bombe							Za mitraljeze, p. mitralj. i puške																				
Jugosl.	Engleskih	Talijanskih	Šaraca	Strojnica	p. t. puškara	pušaka	noževa	revolvera	raketnih revolvera	„Piata"	ručnih	pr. tenkov.	za top 75 mm	za p. t. top	za bacač teški	za bacač laki	za bacač ručni	Jug.	Tal.	Eng.	za strojnice	za p. t. puške	za revolvere	za raketne revol.	za „Piat"	Centrala poljskih	Telefona „	Kabla km	Dinamita	korde m.	kabl mašina	kapisli kom.	jahačih	za boj. komoru	za trupnu	trombiona	nagaznih mina		Primjedba
4	9	—	2	58	—	142	—	48	1	—	155	—	—	—	—	—	—	3.975	2.070	3.540	6.820	—	525	20	—	2	7	15	—	—	—	—	27		78				
26	187	5	23	413	52	1.043	—	228	6	14	1.300	—	—	100	67	55	49	92.881	13,362	93.326	53.780	2.847	2.816	5	123	5	18	9.5	300	10	2	60	100		336		42		
26	96	8	34	189	22	1.626	—	211	7	2	2.121	—	—	525	331	206	—	68.912	22.371	87.885	39.731	2.150	1.720	8	50	1	14	20	240	720	—	425	92		232		203		
1	2	2	—	5	—	70	—	5	—	—	30	—	—	—	—	—	—	1.200	400	400	300	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		1				
1	14	—	1	15	4	188	—	10	2	—	—	—	—	—	—	—	—	2.506	2.633	3.440	445	185	49	6	—	—	—	—	—	—	—	—	4		20	3/37			
2	3	—	1	9	1	78	—	13	—	—	36	—	—	—	—	—	—	4.542	288	1.617	2.700	49	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		2				
1	5	—	—	20	2	144	—	12	1	—	100	—	—	—	—	9	—	3.000	—	3.000	3.000	78	100	5	—	—	—	—	—	—	—	—	4		10		26		
1	9	—	4	31	3	344	—	37	—	—	108	—	—	—	—	—	—	5.527	130	5.950	2.986	230	288	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7		20				
1	5	—	1	14	—	63	—	5	1	—	33	—	—	—	—	—	—	1.750	—	1.500	1.820	—	74	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1		5				
8	21	2	—	80	—	763	—	84	—	—	129	—	—	—	—	—	—	25.765	300	3.395	6.614	—	830	—	—	1	7	—	—	—	—	4.000	7		24				dinamit sa priborom dat u rudnik Kreku
4	17	—	4	59	—	101	—	22	—	—	297	—	—	—	—	—	—	5.000	—	6.500	5.000	—	340	—	—	—	—	—	—	—	—	—							
75	368	17	70	893	84	4.562	—	675	18	16	4.309	—	—		625[2]	398[3]	261[4]	215.058	41.554	210.553	123.196	5.530[5]	6.892	44	173	9	45[6]	44.5	540	730	2	4.485	242	—	728	3/37	271		

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Načelnik Štaba
pukovnik
Kosorić Pero

M. P.

Komandant
general-major
V[8] Popović

k. 408.
prethodnu rubriku.

Pov. br. 137/44
29. XI 44

BR. 126

PREGLED BROJNOG STANJA LJUDSTVA I BORBENIH SREDSTAVA 3. KORPUSA NOVJ OD 29. NOVEMBRA 1944. SA STANJEM NA DAN 20. NOVEMBRA[1]

	JEDINICE	Ljudstvo: Drugova	Drugarica	Svega:	ORUŽJE: topova 75 mm	p. t. topova	bacača teških	bacača lakih	bacača ručnih	mitraljeza teških	mitraljeza lakih	p. mitraljezi: Jugosl.	Engleskih	Talijanskih	Saraca	Strojnica	p. t. pušaka	puška	noževa	revolvera	raketnih revolvera	„Piata"	Bombe: ručnih	pr. tenkov.
OPERATIVNE:	Štab korpusa i dijelovi oko štaba	304	20	324	—	—	—	—	—	—	—	4	9	—	2	58	—	142	—	48	1	—	155	—
	XXVII div.	2.036	215	2.251	—	1	11	4	6	4	—	26	187	5	23	413	52	1.043	—	228	6	14	1.300	—
	XXXVIII div.	2.527	179	2.706	—	2	9	5	1	—	—	26	96	8	34	189	22	1.626	—	211	7	2	2.121	—
	odredi: Birčanski	91	—	91	—	—	—	—	—	—	—	1	2	2	—	5	—	70	—	5	—	—	30	—
	Srebrenički	257	8	265	—	—	—	—	—	—	—	1	14	—	1	15	4	188	—	10	2	—	—	—
	Majevički	95	8	103	—	—	—	—	—	—	—	2	3	—	1	9	1	78	—	13	—	—	36	—
	Posavsko-Trebavski	165	5	170	—	—	1	—	—	—	—	1	5	—	—	20	2	144	—	12	1	—	100	—
	Tuzlanski	451	6	457	—	—	—	—	—	—	—	1	9	—	4	31	3	344	—	37	—	—	108	—
	Kladanjski	77	2	79	—	—	1	—	—	—	—	1	5	—	1	14	—	63	—	5	1	—	33	—
Vojno-pozadinske	Korpusna vojna oblast	1.159	29	1.188	—	—	—	—	—	—	—	8	21	2	—	80	—	763	—	84	—	—	129	—
	Jedinice Narodne odbrane	185	1	186	—	—	—	1	—	—	—	4	17	—	4	59	—	101	—	22	—	—	297	—
	UKUPNO:	7.347	473	7.820	—	3	22	10	7	4	—	75	368	17	70	893	84	4.562	—	675	18	16	4.309	—

	MUNICIJA: za top 75 mm	za p. t. top	za bacač teški	za bacač laki	za bacač ručni	Za mitraljeze, p. mitralj. i puške: Jug.	Tal.	Eng.	za strojnice	za p. t. puške	za revolvere	za raketne revol.	za „Piat"	Telef.: Centrala poljskih	Telefona „	Kabla km	Eksploziv: Dinamita	korde m.	kabl mašina	kapisli kom.	Konji: jahaćih	za boj. komoru	za trupnu	Nepred.: trombona	nagaznih mina		Primjedba
OPERATIVNE:	—	—	—	—	—	3.975	2.070	3.540	6.820	—	525	20	—	2	7	15	—	—	—	—	27		78				
	—	100	67	55	49	92.881	13.362	93.326	53.780	2.847	2.816	5	123	5	18	9,5	300	10	2	60	100		336		42		
	—	525	331	206	—	68.912	22.371	87.885	39.731	2.150	1.720	8	50	1	14	20	240	720	—	425	92		232		203		
odredi:	—	—	—	—	—	1.200	400	400	300	—	50	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		1				
	—	—	—	—	—	2.506	2.633	3.440	445	185	49	6	—	—	—	—	—	—	—	—	4		20	3/37			
	—	—	—	—	—	4.542	288	1.617	2.700	49	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		2				
	—	—	—	9	—	3.000	—	3.000	3.000	78	100	5	—	—	—	—	—	—	—	—	4		10		26		
	—	—	—	—	—	5.527	130	5.950	2.986	230	288	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7		20				
	—	—	—	—	—	1.750	—	1.500	1.820	—	74	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1		5				
Vojno-pozadinske	—	—	—	—	—	25.765	300	3.395	6.614	—	830	—	—	1	7	—	—	—	—	4.000	7		24				dinamit sa priborom dat u rudnik Kreku
	—	—	—	—	—	5.000	—	6.500	5.000	—	340	—	—	—	—	—	—	—	—	—							
	—	—	625[2]	398[3]	261[4]	215.058	41.554	210.553	123.196	5.530[5]	6.892	44	173	9	45[6]	44,5	540	730	2	4.485	242	—	728	3/37	271		

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik
D[7] Olbina

Načelnik Štaba
pukovnik
Kosorić Pero

M. P.

Komandant
general-major
V[8] Popović

---

[1] Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16-3, k. 408.
[2] i [3] Tako je napisano u originalu. Navedeni zbirovi se odnose na prethodnu rubriku.
[4] Treba: 270. Navedeni zbir se odnosi na prethodnu rubriku.
[5] Treba: 5.539.
[6] Treba: 46.
[7] Dane
[8] Vladimir

Fotokopija dokumenta br. 126

BR. 127

IZVJEŠTAJ ŠTABA 12. HERCEGOVAČKE BRIGADE OD 29. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 29. NOU DIVIZIJE O REZULTATIMA NAPADA NA ŠIROKI BRIJEG[1]

Š T A B
XII. HERCEG. UD. BRIGADE
N. O. V. JUGOSLAVIJE
Op. Pov. br. 775
29/XI. 1944 g.
s. Buhovo, 12h

ŠTABU XXIX. U. DIVIZIJE NOV JUGOSLAVIJE

Izvještavamo sledeće:

1. — Dana 27. ov. mj. u 22 časa na veče u zajednici sa XIII. Juž. Dalm. NOU brigadom izvršili smo napad na neprijateljsko uporište Široki Brijeg u cilju zauzimanja istog[2]. Ovom napadu sadejstvovala je i naša X. brigada vršeći napad na Jasenicu i Vardu u težnji da ovlada sa ovim uporištima, izbije na komunikaciju Mostar — Široki Brijeg i spriječi dolazak pojačanja neprijatelja u Široki Brijeg, odnosno u slučaju neuspjeha bar da veže neprijatelja za sebe[3].

Prema mnogim podatcima koje smo dobili sa više strana, prije napada u Širokom Brijegu se nalazio jedan bataljon ustaša 9. Zdruga[4], dok su Švabe (Vražijaci) bili većim dijelom otišli prema Mostaru, a govorili su da idu za Nevesinje. Međutim u kratkom međuvremenu, neposredno pred napad, u Široki Brijeg došli su neki švapski mornari u jačini oko dva bataljona[5], od kojih snaga je jedan dio bio raspoređen i duž komunikacije Široki Brijeg — Mostar sa jačim uporištem u Knežpolju. Od teškog oružja neprijatelj je raspolagao u Širokom Brijegu sa jednim brdskim, jednim protivkolskim topom i sa nekoliko teških bacača, dok je ranija artiljerija evakuisana

[1] Kopija originala (pisana na mašini, ćirilicom) u Arhivu VII, reg. br. 39-5, k. 1151/I.

[2] Vidi dok. br. 120.

[3] Prema relaciji Štaba 10. hercegovačke NOU brigade od 4. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 2-8, k. 1143/A), 1. bataljon je napadao Bačeviće i Jasenice, 2. bataljon Vardu a 5. bataljon Miljkoviće. Taj napad nije uspio.

[4] Na tome sektoru nalazili su se dijelovi 9. posadnog i 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi dok. br. 70).

[5] Bliže o tim bataljonima vidi dok. br. 70 (objašnjenje 17) i dok. br. 102 (objašnjenje 16).

sa vražijacima, ali je dijelom bila zadržana na prostoru Mačkovine — Međine.

Neprijatelj je na Širokom Brijegu dao ogorčen otpor, a uspjeli smo jedino likvidirati njegovo uporište na mostu između Knežpolja i Uzarića.

Dana 28. ov. mj. stiglo je od naše tenkovske brigade 3 tenka i 3 blinde, te smo istoga dana na veče u 22 časa izvršili ponovni napad na Široki Brijeg u sadejstvu tenkova i blinda[6]. Međutim radi nedovoljnog iskustva naših boraca i rukovodioca u borbi u zajednici sa tenkovima, nijesmo ni ovoga puta uspjeli. Neprijatelj je uspio da nam sa protivkolcem uništi jedan tenk, a takođe je i šofer nestao.

Pored bunkera neposredno oko Širokog Brijega, neprijatelj se takođe branio i iz kuća, a davao je žestok otpor. Sve prilaze je minirao, a odbranu je dobro organizovao tučenjem pretprostora lakim bacačima, tromblonima i automatskim oružjem. Cijeneći po jačini neprijateljskih snaga u Širokom Brijegu i ovakvoj ogorčenoj odbrani, neprijatelj ima namjeru pod svaku cijenu još držati Široki Brijeg. Mi smo mišljenja da se ovo uporište ipak može likvidirati, ali je neophodno potrebno i sadejstvo jake artiljerije pored blinda i tenkova, radi toga smo odustali do daljnjega od napadanja sporazumno sa Štabom XIII. Juž. Dal. brigade i Štabom tenkovske brigade. U cilju likvidacije ovog uporišta dogovorili smo se sa Dalmatincima da kada bude momenat za napad i njih obavijestimo, te će i oni sudjelovati bar sa svoja dva bataljona, a u tu svrhu oni će odmah tražiti od štaba svoje divizije da im upute dvije haubice. U tom duhu molimo da nas obavijestite da li nam možete poslati 4 brdska topa sa nekoliko stotina granata, kako bi naš sledeći napad sigurno uspio i ovo neprijateljsko uporište konačno uništeno. Ranije smo tražili od vas topove, ali ste nas vi upućivali na X. brigadu čiji topovi se ne mogu rasklapati i prema tome ne mogu se prebaciti k nama. Zato je potrebno da nam se upute oni topovi koji se mogu tovariti na konje, a do Ćerina isti bi mogli da se vuku. U koliko možete da nam uputite ove topove, molimo da ih uputite odmah, jer prije nego što stignu ovamo, mi nećemo vršiti plan za napad osim ako bi nastupile izvanredne okolnosti pod kojima bi trebali i bez topova napadati. Tenkovska brigada nalazi se u Imotskom i takođe čeka poziv za napad na Široki Brijeg.

---

[6] U napadu na Široki Brijeg učestvovao je jedan vod 1. tenkovskog bataljona i jedan vod oklopnih automobila (blindi) 3. oklopnog bataljona. Bliže o tome vidi dok. br. 97; Arhiv VII, izvještaj 1. tenkovske brigade od 4. decembra 1944 (reg. br. 6-8, k. 1144/II) i njen operacijski dnevnik (reg. br. 1-5, k. 323).

U ovim borbama na Širokom Brijegu neprijatelj je imao jake gubitke, a naročito preko dana 28. ov. mj. i u toku noći 28/29 ov. mj. Računamo da je imao najmanje 50 mrtvih i ranjenih, većinom Švaba. Naročito se istakao naš "3" koji je u po dana jurišom likvidirao neprijateljsko uporište na mostu kod Uzarića i tom prilikom ubio desetak Švaba, zaplijenio 1 šarac, 6 pušaka, 1 dvogled, 5.000 metaka i dosta druge spreme. XIII. Juž. Dalm. brigada, također je na svom pravcu pobila nekoliko Švaba i nekoliko ih zarobila. Mi smo imali 27 ranjenih (većinom lakše) i 4 mrtva. Ranjavanja su nastupila pretežno od mina.

Radi gubitaka koje smo imali u dosadanjim borbama oko Širokog Brijega osjeća se kod boraca neka nesigurnost i strah. 28. na veče dezertiralo je 5 boraca iz našeg "2", i to četvorica iz Semijova i Vranjske, a jedan iz Pribilovaca. Opet su otpočele posjete borcima od strane njihovih familija, naročito onih iz bivših čisto četničkih sela, a isti imaju propusnice od odbora. Mišljenja smo da treba skrenuti pažnju pozadinskim vlastima da ne izdaju propusnice u cilju posjeta borcima, jer se pokazalo da ovi posjetnici nagovaraju borce na bjekstvo iz vojske bilo iz kojih razloga.

2. — Sadanje stanje u Širokom Brijegu je: Jačina neprijatelja, oko 600 ustaša 9. zdruga i 2. bataljona Švaba — mornara. Isti drže položaje neposredno oko grada i komunikaciju Široki Brijeg — Mostar sa jakim uporištem u Knežpolju. Pošto smo mi sinoć izvršili pomjeranje na liniju Klenak — kose iznad Turčinovića — Polugrna — Čerigaja — Osoja, vjerovatno da će neprijatelj opet zaposjesti most kod Uzarića, u koliko to već nije učinio.

XIII. Juž. Dalm. brigada se juče prebacila na prostor Studenci — Imotski — Grude, dok je jedan svoj bataljon ostavila u Kočerinu radi zatvaranja pravca od Širokog Brijega. Ugovorili smo stalno održavanje veze preko ovog njihovog bataljona u Kočerinu.

3. — Ljubuški partizanski odred za vrijeme napada na Široki Brijeg upotrebili smo za osiguranje od pravca Rakitnog[7], gdje je isti uspiješno razbijao manje grupice bandi, a danas ga prebacujemo k nama u Buhovo gdje ćemo izvršiti formiranje odreda u duhu vašeg najnovijeg naređenja, a zatim ga angažovati za razbijanje grupica bandi na prostoru između Ljubuškog i Širokog Brijega. Kada izvršimo formiranje odreda, izvijestiti ćemo vas i ujedno poslati predlog za postavljanje rukovodioca.

[7] Vidi dok. br. 120.

4. — Upućujemo 3 slušaoca za niži oficirski kurs[8], a depešom smo vas izvijestili da naš "4" treba da uputi još trojicu. Podatke za iste šaljemo vam također.

5. — Naređenja od tog Štaba koja nam se upućuju stižu redovito prekasno, tako da više puta nijesmo u stanju na vrijeme postupiti po istima. Desilo se da su neka naređenja ranijeg datuma stizala kasnije od naređenja kasnijeg datuma. Primili smo naređenja: Pov. br. 1003, Pov. br. 1002, Naredbu br. 1008, Naređenje Pov. br. 1005, Pov. br. 1004, br. 1007 sa 40 komada značaka sa likom Maršala Tita, Pov. br. 996, Naredbu br. 994 i 6 naređenja pod br. Službeno, koji se odnose: na proizvodstvo i unapređenje podoficira, 2 komada operativne prirode od 21. i 26. ov. mj., zatim u odnosu na upućivanje Nikole Runjavca, u pogledu održavanja ekonomskog savjetovanja i u odnosu na borce iz Dubrovačkog područja. Po svim gore navedenim naređenjima dijelom smo već postupili, a dijelom ćemo postupiti u najkraćem roku. Prijem znakova raspoznavanja potvrđujemo zasebnim aktom.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Za štab:

Pol. komesar — major, V.D. Komandanta — major,

Načelnik — kapetan,

[8] O upućivanju tih slušalaca u Nižu oficirsku školu pri Štabu 29. NOU divizije i o toj školi (čiji je rad počeo 3. decembra 1944) vidi naređenje toga štaba od 24. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 46-5, k. 1144/I).

BR. 128

IZVJEŠTAJ ŠTABA 17. KRAJIŠKE BRIGADE OD 29. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 10. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA SEKTORU BRADINA — KONJIC — PROZOR[1]

Š T A B
XVII. KRAJ. NOU BRIGADE
X. DIVIZIJE
Str. Pov. Br. 63
29 novembar 1944.

mjesečni operaciski
izvještaj — dostavlja

ŠTABU X DIVIZIJE 5. KORPUSA NOVJ

Dostavljamo Vam izvještaj o akcijama ove brigade u toku mjeseca novembra 1944. godine:

1. XI. 1944. Noću između 1. i 2. XI. II. bataljon na cesti Konjic — Bradina porušio most dužine 6 m., a visine 4 m., i potporne zidove, te prekopao cesu dužine 5 m., dubine 1—1,5 m. i u visini želj. stanice Brđani porušio na cestu 5 stabala i 10 telef. stubova. Akcija je vršena pod neprijateljskom vatrom sa Lukač Mosta, Brđana i Podorašca[2].
Jedna četa I. bataljona istu noć postavila zasjedu između Bradine i Ivan Sedla, bez uspjeha, jer neprijatelj nije naišao.

2. XI Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

3. XI. U 7 časova III. bataljon je samoinicijativno jednim kombinovanim vodom napao i likvidirao neprijateljski garnizon u Lisičićima[3], jačine:

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7-5, k. 854.

[2] Bliže o tome vidi izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 2. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 5/6, k. 149/E). Opširniji podaci o rušenju (miniranju) i borbama u novembru 1944. na komunikaciji Konjic — Bradina — Hadžići iznijeti su i u knjizi depeša 9. gorske pukovnije 2. gorskog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 13/3, k. 124).

[3] O toj akciji na Lisičiće vidi i izvještaj Zapovjedništva 6. oružničke pukovnije od 14. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 11/14, k. 149/C).

28 domobrana, 3 podoficira i 1 oficir iz 6. i 8. satnije II. bojne II. gorske pukovnije[4]. Pomoć od 15 ustaša koja je za vrijeme borbe došla iz Ostrošca protjerana borbom[5]. Neprijatelj je imao 13 mrtvih i 14 zarobljenih, naš vod 1 ranjenog. Zaplijenjena su 2 p-mitraljeza "Brno", 15 pušaka, 1 "šmajser", 2 pištolja, 3.000 metaka 7,9 mm., 20 bombi, 12 mina za laki bacač, 17 šinjela, nešto spreme. Uništen 1 teški mitraljez "švarcloze".

4. XI. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

5. XI. Sa dijelovima II. i III. bataljona i diverz. grupom postavljena zasjeda na jugoistočnim padinama Rebra (k. 867) od Raštelice do k. 652[6] u pravcu Tarčina. Izbačen je iz šina jedan teretni voz, od kojeg je uništen 1 vagon, a 3 oštećena. Neprijatelj je iz vagona i sa k. Mjesec (816) otvorio vatru. Nakon jednočasovne borbe naši dijelovi su se povukli. Neprijateljski gubitci: 5 mrtvih, 3 ranjena, 3 zarobljena, naši: 1 mrtav i 1 ranjen. Zaplijenjeno je 7 pušaka, 20 ćebadi, nešto spreme. Uništen 1 automobil i 1 motocikl. Promet obustavljen u toku dana.

6. XI. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

7. XI. U 2 časa i 30 minuta naš III. i dijelovi I. bataljona napali neprijateljski garnizon Podorašac i likvidirali 3 bunkera. Garnizon je branila 7. satnija II. bojne IX. gorske pukovnije[7] i 20 Nijemaca iz Rajhspolicije. Ubijena su 4, a ranjeno 5 neprijateljskih vojnika, predalo se 11, a nestalo 6 domobrana. Zaplijenjeno: 1 p-mitraljez "Brno", 1 "šmajser", 8 pušaka, 4.000 metaka, nešto odijela i spreme. Uništen 1 kamion skretnice i srušen nadvožnjak dužine 8 m. Naši dijelovi nisu imali gubitaka, izgubljeno nije ništa. U 4 sata ujutro neprijatelj je napao naše

[4] Ta pukovnija je pripadala 2. gorskom zdrugu (vidi dok. br. 162).

[5] U Ostrošcu su se nalazili dijelovi 5. bojne 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi dok. br. 162).

[6] Ta kota nije nađena na karti 1:100.000.

[7] Vidi dok. br. 163.

jedinice na liniji s. Višnjevica — s. Ljesovinja — s. Bukovlje u jačini oko 900 vojnika, tj. 2 satnije ustaša V. bojne II. gorske pukovnije, 1 satnija domobrana iste pukovnije (II. bojne), VI. i dijelovi VIII. satnije II. bojne iste pukovnije, dijelovi I. i II. bojne IX. gorske pukovnije i nešto Nijemaca. Napad je uslijedio iz Ostrošca, Konjica, Bradine i Ivan Sedla, i to u pravcu Ljesovinje na IV bataljon, u pravcu Viljaka na štab brigade, sanitet i intendanturu, i dolinom potoka Kraljuščica na II. bataljon. Naše jedinice povukle su se na liniju St. Utori — Bušćak. Neprijatelj je otstupio nakon 8-časovne borbe, u kojoj je imao 6 mrtvih i 14 ranjenih. Naši gubitci: 4 mrtva, 2 lakše ranjena. Plijena nismo imali, a izgubljeno je: 1 radio-aparat, 8 konja, nešto cigareta, soli, štofa i san. materijal[8].

8. XI. Prema naređenju štaba X. div. II. i IV. bataljon upućeni na prostoriju Pidriš — Gor. Vakuf. Snage brigade bez dodira sa neprijateljem.

9., 10, 11. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

12. XI. Dvije čete I. bataljona čistile s. Kućane od ustaških dijelova jačine 40 vojnika. Neprijatelj imao 1 mrtvog i 2 ranjena, naši dijelovi bez gubitaka. Zaplijenjeno 11 pušaka i 3.000 metaka.

13. XI. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

14. XI. Jedna četa II. bataljona kod Karamustafića porušila cestu na 6 mjesta u ukupnoj dužini 23 m., dubljine 1—1,5 m. i nabacala zapreke. Snage brigade bez dodira sa neprijateljem.

15. XI. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

16. XI. II. bataljon čistio s. Zahum od ustaške milicije. Odmah po napadu neprijatelj se je povukao,

[8] Bliže o tome napadu vidi dok. br. 77 i 162.

uz nepoznate gubitke. Naš bataljon ima 1 mrtvog.

17. XI. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

18. XI. Noću između 17. i 18. XI. dijelovi I. bataljona prilikom ekonomske akcije u s. Rodićima — Šabančićima zaplijenili od milicionera VIII. bojne VIII. posadnog zdruga (muslimanska milicija) 1 amer. p-mitraljez sa 2 rezerv. cijevi, 26 okvira punih municije, 10 pušaka sa 500 metaka i zarobilo 4 milicionera.

U 1 sat i 30 minuta 150 ustaša V. bojne IX. ustaškog zdruga iz Ostrošca iznenada napalo 2. četu našeg III. bataljona u s. Budisna Ravan ručnim bombama i poslije nekoliko minuta odmah se povukli[9]. Četa je imala 4 mrtva i 12 lakše ranjenih, izgubljena su 2 puškomitraljeza i 1 mašinka.

19—23. XI. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

24. XI. Dvije čete III. bataljona izvršile akciju na grupu od 60—70 ustaša na prostoriji s. Kućana i protjerale je uz gubitke [od] 9 mrtvih i 6 ranjenih, bez vlastitih gubitaka. Zaplijenjeno je 5 pušaka i 700 metaka, te nešto odijela. Dvije satnije ustaša i domobrana koje su grupi na Kućanima upućeni kao pomoć iz Rame odbijene su bez vlastitih i uz nepoznat broj neprijateljskih gubitaka.

IV. bataljon u toku noći između 24. i 25. XI, čisteći s. Zahum od milicije, ubio 2 i ranio 1 milicionera.

25. XI. Oko 4 časa I. bataljon napao neprijateljsko uporište Zuglić Polje jednom ojačanom četom. Uporište je branio koturaški vod 15 sati II. gorske pukovnije, naoružan jednim mitraljezom, 2 p. mitraljeza, malim bacačem i mašinkom, jačine 50 vojnika. Nakon 1-časovne borbe naši dijelovi su se povukli, ranivši jednog neprijateljskog vojnika, sa vlastitim gubitcima: 1 ranjen. Isti dijelovi sa diver. grupom porušili su

[9] Vidi dok. br. 169.

2 želj. mosta na pruzi Rama — Ostrožac, ukupne dužine 12 m. Zaplijenjene su 4 puške.

26. XI. Snage ove brigade nisu imale dodira sa neprijateljem.

27. XI. U toku noći između 26. i 27. o. mj. neprijatelj je u jačini 400 ustaša i 100 domobrana izašao iz Rame i preko Kućana i Crnog Vrha napao u tri kolone na naše jedinice na liniji s. Kruščica — s. Bare — s. Jasenik u 7 časova ujutro 27. o. mj. Nakon 4-časovne borbe neprijatelj je odbijen i protjeran u pravcu Rame. Naše jedinice koje su učestvovale u ovoj borbi su III bataljon, dijelovi I. bataljona, dijelovi izv. čete i čete ZV[10]. Neprijatelj je imao 19 mrtvih ustaša, 1 zarobljenog i 7 ranjenih. Naši gubitci su: 7 mrtvih i 11 ranjenih. Zaplijenjeno je 12 pušaka, 1 ručni bacač bez postolja, 1 cijev od puško-mitraljeza, 9 bombi, 2.000 metaka 7,9 mm. i 2 konja. Izgubljeno: 2 puške, 3 vreće soli, 20 m. štofa i arhiva iz intendanture, 3 pokvarena telefona, telef. centrala, 3 konja i 1.800 komada municije.
Oštećeno je: jedna pisaća i jedna šivaća mašina. Isti dan u 7 časova ujutro dijelovi II. bataljona ove brigade dočekali su neprijateljsku kolonu u jačini od 100 ustaša i Nijemaca koji su došli iz Ostrošca na liniji Viljak — Orlišće. Nakon kraće borbe neprijatelj je odbijen i protjeran u pravcu Ostrošca do s. Ljesovinje, uz nepoznate gubitke[11].

Jedinice ove brigade u toku mjeseca novembra imale su:

I. **Gubici:**	1. Neprijateljski:	ubijeno	59
		ranjeno	39
		dobrovoljno prešlo na našu stranu	11
		zarobljeno	22
		Ukupno: izbačenih iz stroja	131

[10] Vjerovatno: čete za vezu.
[11] Opširnije o organizaciji toga napada vidi dok. br. 174; Arhiv VII, izvještaj Štaba 17. krajiške NOU brigade od 28. novembra 1944 (reg. br. 13-4, k. 854) i dnevno izvješće Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 15. decembra (reg. br. 15-1, k. 45).

	2. Vlastiti:	poginulo	14
		ranjeno	28
		nestalo	17
		Ukupno:	59
		izbačenih iz stroja	
II. **Plijen:**	1. Oružje:	4 puškomitraljeza sa 3 rezervne cijevi, 67 pušaka, 29 bombi, 2 mašinke, 2 pištolja, 1 ručni bacač bez postolja.	
	2. Municija:	13.350 metaka, 12 mina za laki bacač.	
	3. Oprema:	17 šinjela, 20 ćebadi	
	4. Ostalo:	2 konja	

III. Izgubljeno — palo neprijatelju u ruke: 1 radio-aparat, 8 konja, nešto cigareta, 3 vreće soli, 20 m. štofa, 3 puškomitraljeza, 1 mašinka, 2 puške, 3 pokvarena telefona, 1 telef. centrala, 1.800 metaka, oštećena 1 šivaća i 1 pisaća mašina.

IV. **Uništeno:** 3 mosta, 30 m ceste, 1 nadvožnjak, skretnice u želj. stanici Podorašac, 1 teški mitraljez, 1 kamion, 1 vagon, 1 automobil, 1 motocikl.

V. **Oštećeno:** 3 vagona.

VI. **Raspored jedinica:** 27. XI. u 20 časova — I. bataljon smešten je u s. Kruščici, sa zadatkom zatvaranja pravca od s. Podhuma i s. Čeline. II. bataljon u pokretu sa prostorije s. Bukovlja na prostoriju s. Crni Vrh. III. bataljon je na prostoriji s. Bare, sa zadatkom kontrolisanja doline r. Neretvice i dubljeg izviđanja u pravcu s. Orlišće — Viljak. IV. bataljon je u s. Dobrašinu sa zadatkom osiguranja div. bolnice. Štab brigade sanitet i intendantura nalaze se u s. Jaseniku. U istom selu nalazi se i četa za vezu, topovsko odjeljenje i jedna grupa izviđačke čete, dok su ostale dvije grupe na zadatku na lijevoj obali Neretvice.

VII. **Zaključci:** Jedinice ove brigade u toku prošlog mjeseca imale su slijedeće akcije: dvije zasjede, tri napada na utvrđena mjesta, 4 manja napada na neprijatelja na otvorenom zemljištu i selima, 3 manje akcije na komunikacije (jednu na oslo-

bođenoj, a 2 na neoslobođenoj teritoriji, i 3 odbrambene borbe, od kojih dvije veće.

Jedna od zasjeda nije uspjela, jer za vrijeme iste neprijatelj nije saobraćao cestom. Druga zasjeda, postavljena na cesti i pruzi između Raštelice i Ivan Sedla ispod k. Rebro nije uspjela u potpunosti i voz koji je naišao nije nakon ustavljanja bio likvidiran do kraja. Nedostatak u ovoj akciji je nedovoljna jačina vatre i brzina upada u voz, radi čega je omogućena brza intervencija neprijateljskih snaga iz Raštelice.

U napadu na utvrđena mjesta, od kojih smo imali 3, uspio je jedan u potpunosti, a ostala dva nisu. Uspješan napad dijelova III. bataljona na Lisičiće po danu izvršen je varanjem neprijatelja i uvlačenjem u garnizon našeg voda u domobranskom odijelu. Ostala dva napada, od kojih je jedan djelimično uspio, nisu uspjela radi brzine u pripremi i teških marševa do uporišta. Pored toga našim jedinicama nedostaje iskustvo u borbama u naseljenim mjestima i napadima na utvrđene položaje.

U toku mjeseca novembra neprijatelj je tri puta ispao u pravcu naših položaja, i to po noći. Po danu neprijateljskih ispada nije bilo. U ovim ispadima, skoro redovno neprijatelj je uspio da iznenadi neke od naših jedinica. U ovim borbama jedinice poslije prvog neprijateljskog udara dobro se drže, ali nedovoljnom budnosti dozvole iznenađenje, a tim i gubitke. Neprijatelj, uglavnom ustaše iz Ostrošca, primenjuje kod napada na naše jedinice taktiku napada, ubacuje odjeljenja ustaša-dobrovoljaca u našu pozadinu koji djeluju kao trup.[12] U vezi sa ovakvom taktikom neprijatelja neophodno je potrebno, pored dobre obavještajne i izviđačke službe, prići utvrđivanju logora i davanju konkretnih zadataka jedinicama za zaposjedanje položaja u slučaju napada. Ovim neprijateljskim ispadima mi smo u našim jedinicama uspjeli priviknuti borce na kopanje rovova i bunkera, kao i na budnost i borbenu gotovost.

[12] Opširnije o trupu vidi knj. 20, dok. br. 27.

Pored ovoga, potrebno je da jedinice imaju stalne ugovorene znake, pošto neprijatelj, naročito njegovi dijelovi koji imaju specijalne zadatke, nosi različite uniforme, među kojima ima i engleskih, sa petokrakim zvijezdama na glavi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar — major:
sl. otsutan

Komandant — major:
Šef. Talić

M.P.

BR. 129

IZVJEŠTAJ ŠTABA 20. KRAJIŠKE BRIGADE OD 29. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 39. NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA NA SEKTORU BOSANSKI NOVI — BOSANSKA DUBICA — LIJEVČE POLJE[1]

Š T A B
XX. KRAJ. N.O.U. BRIGADE
XXXIX DIVIZIJE NOVJ
Str. Pov. Br. *154*
29-XI. 1944.

Koncept

Mjesečni operacijski
izvještaj dostavlja.—

ŠTABU XXXIX NOU DIVIZIJE.—

Dostavljamo Vam mjesečni operacijski izvještaj tj. od 31 oktobra do zaključno 28 novembra 1944 godine.

Snage ove brigade bile su raspoređene i to: I bataljon držao je položaj prema neprijateljskom uporištu B. Novi, sa zadatkom zatvaranja pravca i nadiranja neprijatelja prema Prijedoru.[2] II bataljon držao je položaj prema neprijateljskom

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2-1, k. 1282. Uz ovaj izvještaj nalazi se i njegova dopuna za 29. novembar, koja se kao prilog ovome dokumentu objavljuje.

[2] Prostoriju Bosanski Novi — Dvor na Uni — Divuša obezbjeđivale su jedinice 4. lovačkog i 8. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Bliže o dejstvima pomenutih zdrugova krajem oktobra i u novembru 1944. vidi dok. br. 157, 178; Arhiv VII, reg. br. 1/1-87, k. 59: bojnu rela-

uporištu Ravnice, sa zadatkom sprečavanja neprijatelja u oslobođenu teritoriju. III bataljon ove brigade držao je položaj prema Topola — B. Gradiška, sa zadatkom sprečavanja neprijateljskog ispada na oslobođenu teritoriju i mobilisanja ljudstva u Lijevču Polju. IV bataljon također je držao položaj prema neprijateljskom uporištu Dobrljin, sa zadatkom sprečavanja nadiranja neprijatelja na oslobođenu teritoriju.

31.X.1944 g. snage II bataljona ove brigade dočekale su neprijateljsku patrolu iz zasjede na Paukovića Brdu[3], koji je kretao iz neprijateljskog uporišta Ravnice u jačini od 8 vojnika. Tom prilikom ubijeno je 6 neprijateljskih vojnika. Zarobljeno je: 1 karabin, 40 metaka i jedna vojnička sprema. Na našoj strani nije bilo gubitaka.[4]

IV bataljon ove brigade sa svojim patrolama tukao je skelu na Uni kod Dobrljina.

1.XI. 1944 g. II i III bataljon ove brigade dobili su smenu, tj. da II bataljon smeni III u Lijevču Polju a da III bataljon primi položaje II bataljona.

IV bataljon sa svojim snagama tukao je skelu na Uni kod Dobrljina.

2.XI.1944 g. II i III bataljon ove brigade vodili su borbu u selu Koturovu, Gornješevcima i Kadinom Jelovcu sa neprijateljem koji je krenuo iz B. Dubice u tri pravca u jačini od 2.500 ustaša. Borba je trajala 9 sati. Nakon svršene borbe neprijatelj je povraćen u svoj garnizon uz gubitke i to: 40 mrtvih i veći broj ranjenih, dok je 1 zarobljen (koji je idućeg dana obješen uz prisustvo naroda iz okolnih sela). Plijen: 3 karabina, 1. p. mitraljez, 2000 metaka, 20 bombi i ostalog sitnog materijala. Naši gubitci: 1 mrtav.[5]

IV bataljon sa svojim snagama tukao je skelu na Uni kod Dobrljina.

3.XI.1944 g. II i III bataljon nastavili su pokret u svojim određenim pravcima.

IV bataljon ove brigade tukao je skelu na Uni sa svojim snagama kod Dobrljina.

4.XI.1944 g. Bataljoni su držali svoje određene položaje i nije bilo nikakvih ispada od strane neprijatelja.

5.XI. 1944 g. Također nije bilo nikakvih promjena.

---

ciju 7. lovačkog zdruga od 8. januara 1945 (do reorganizacije ustaško-domobranskih jedinica, krajem novembra 1944, on se zvao: 4. lovački zdrug).

[3] To brdo nije označeno na karti 1:100.000.

[4] Vidi dok. br. 157.

[5] Vidi dok. br. 178.

6.XI. 1944 g. Nije bilo nikakvih promjena.

7.XI.1944 g. Bila je proslava 27-godišnjice Oktobarske revolucije, na kojoj proslavi su dijelite »Spomenice 1941« i »lik **Tita**«. Istog dana izvršena je smena I i II bataljona, tj. I bataljon zaposjeo je položaje IV bataljona prema Dobrljinu. III bataljon zaposjeo je položaje I bataljona prema B. Novom, a IV bataljon zauzeo je položaje II bataljona prema neprijateljskom uporištu Ravnice.

8. XI.1944 g. Nije bilo nikakvih promjena.

9.XI.1944. g. Nije bilo nikakvih promjena.

10.XI.1944 g. Jedan vod II bataljona iz zasjede dočekao je neprijateljsku patrolu u jačini od 40 Čerkeza[6] u selu Mašićima i tom prilikom ubili 2 neprijateljska vojnika. Naši bez gubitaka.

Izviđačka četa ove brigade dočekala je ustaške svatove iz zasjede kod Volinje i tom prilikom na iste otvorila vatru te ubili 1-og višeg ustaškog oficira i 2 podoficira, dok ih je 8 ranjeno, među njima mlada i mladoženja. Na našoj strani nije bilo gubitaka.

11.XI.1944 g. U toku ovog dana nije bilo nikakvih ispada.

12.XI.1944 g. Nije bilo nikakvih promjena osim što je minerska četa ove brigade izvršila trganje pruge [na] 90 mesta između B. Novog i Volinjskog mosta.

13.XI.1944 g. I bataljon ove brigade, pri vođenju borbe od strane IV Korpusa [na odsjeku] Majur[7] — Hrv. Kostajnica,[8] napao je na neprijatelja na Volinjskom mostu kao i pokret njegovih snaga za vreme borbe na onoj strani Une. Neprijatelju su nanešeni gubitci u mrtvim i ranjenim, ali se do istih nije moglo doći radi rijeke Une.

14.XI.1944 g. Snage IV bataljona sa grupom minera digle su u zrak bunkere na Paukovića Brdu i u selu Ravnicama i 2 zgrade, koje su neprijatelju služile kao uporište.

---

[6] Tako su nazivani pripadnici 1. kozačke divizije. Prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 9. novembra 1944, u Bosanskoj Gradiški su se nalazili Štab 2. kozačke brigade i Štab 5. kozačkog puka sa 3. bataljonom, a u Laktašima 2. bataljon ovoga puka (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. 194, sn. br. 891—894).

[7] Treba: Kostajnički Majur.

[8] Odnosi se na dejstva Unske operativne grupe 4. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 178; Arhiv VII, reg. br. 18/1-7, k. 1616: izvještaj Štaba Unske operativne grupe za novembar 1944; mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 931—934 i 948—951: dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 12. i 13. novembra 1944).

Izviđačka četa kod B. Kostajnice dočekala je neprijatelja, koji je pošao u sela radi pljačke.[9] Istog [je] povratila nazad uz gubitke od 2 mrtva.

15.XI.1944 g. II bataljon sa jednim svojim snagama iz zasjede dočekao neprijatelja, koji se je kretao od 15 km. u jačini od 70 vojnika. Isti je povraćen uz gubitke od 7 mrtvih i 4 ranjena. Naši bez gubitaka. Istog dana snage ovog bataljona bile su u zasjedi u selu Mašićima, gde je neprijatelj izdajom iznenadio i obišao s leđa, sa snagama oko 50 Čerkeza. Neprijateljski gubitci nepoznati. Na našoj strani 1 mrtav.

III bataljon vršio je fingirani napad na Kulsko Brdo[10] prema Bos. Novom. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naših gubitaka nije bilo.

IV bataljon vršio je noću akciju na neprijateljsko uporište Ravnice. Akcija nije uspjela usled nedovoljnog pripremanja akcije i zakašnjenja I bataljona. Neprijateljski gubitci nepoznati. Naši gubitci 1 lakše ranjen.

16.XI.1944 g. Snage I i IV bataljona udarile su na neprijateljsko uporište Ravnice, dok je sa jednim snagama I bataljona vršen fingirani napad na Dobrljin. U isto vrijeme III bataljon fingirao je napad na Kulsko Brdo.[11] Akcija na Ravnice nije uspjela, radi utvrđenog uporišta i otkrivanjem jedne špijunke (žene). Neprijateljski gubitci nepoznati. Na našoj strani 1 mrtav i 21 ranjen.

17.XI.1944 g. Nije bilo nikakvih promjena.

18.XI.1944 g. Snage IV bataljona ove brigade vršile su pritisak na neprijateljsko uporište Ravnice, uz pomoć bacača, tako da su neprijatelju nanijeli 5 mrtvih i 16 ranjenih. Na našoj strani 1 lakše ranjen. Istog dana u veče, pod pritiskom naših snaga, neprijatelj je napustio uporište Ravnice.[12]

19.XI.1944 g. Snage II bataljona ove brigade odbile su neprijatelja, koji je išao na našu slobodnu teritoriju prema selu Mašićima i Bereku u jačini od 120 Čerkeza, uz gubitke 4

---

[9] Vidi dok. br. 178.

[10] Na karti 1:100.000 nalazi se predio Kula, sjeveroistočno od Bosanskog Novog. Vjerovatno je riječ o mjesnom nazivu za neko brdo na toj prostoriji.

[11] U bojnoj relaciji 7. lovačkog zdruga od 8. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-87, k. 59) o tome, između ostalog, piše:

»... Oko 23.00 usledio napad odmetnika na postave prve sati — položaj Kula. Vatrom našeg oružja odmetnici su odbijeni u istočnom pravcu od B. Novog. Vlastitih gubitaka nije bilo. Protivnički gubici nepoznati, ali prema pričanju seljaka imali su mrtvih i ranjenih«.

[12] Vidi dok. br. 178.

mrtva i 3 ranjena. Naši bez gubitaka. Zaplijenjeno je 500 puščanih metaka.

IV bataljon sa jednim snagama pravio je pritisak na Dobrljin, dok je sa drugim snagama, uz pomoć minera, rušio neprijateljsko utvrđenje Ravnice.

Izviđačka četa ove brigade dočekala je iz zasjede neprijatelja na Paukovića Brdu. Istog rastjerala uz nepoznate gubitke. Na našoj strani 4 ranjena.

20.XI.1944 g. Snage II bataljona ove brigade dočekale su neprijatelja u selu Mašićima, koji se je kretao iz Topole u jačini od 120 Čerkeza. Isti je povraćen uz gubitke: 1 mrtav i 2 ranjena. Zarobljeno je odnosno zaplijenjeno 2 karabina, 1 strojnica, 3 bombe, 250 metaka za laku bredu i 1 vojnička sprema. Naši gubitci: 1 lakše ranjen.

IV bataljon sa svojim snagama ugrožavao je komunikaciju B. Novi — Kostajnica i ispomagao snage IV korpusa.

21, 22. i 23. XI. 1944 g. Nije bilo nikakvih promjena.

24.XI.1944 g. Snage II bataljona ove brigade odbile su neprijatelja u jačini 250 ustaša i Čerkeza, koji je nadirao u oslobođena sela u nameri pljačke, uz gubitke 16 mrtvih i 7 ranjenih. Na našoj strani 1 teže i 3 lakše ranjeni. Plijena nije bilo.[13]

IV bataljon sa svojim snagama vršio je pritisak na Dobrljin.

25.XI.1944. g. IV bataljon sa svojim snagama vršio je pritisak na Dobrljin.

26.XI.1944 g. I bataljon sa svojim snagama zauzeo je nove položaje prema neprijateljskom garnizonu B. Dubica, sa zadatkom da onemogućava neprijatelju ispad u oslobođenu teritoriju i podmetanja nagaznih mina na cesti Hrv. Dubica — Hrv. Kostajnica.

IV bataljon sa svojim snagama kod Volinjskog mosta na cesti uništio je 2 kamiona i nanio neprijatelju gubitke od 12 mrtvih Nijemaca. Na našoj strani nije bilo gubitaka.

27.XI.1944 g. Snage IV bataljona tukle su neprijateljsku kolonu između Volinjskog mosta i Dobrljina. Istoga dana uništio je skelu na rijeci Uni, koja je služila neprijatelju radi prebacivanja trupa.

28.XI.1944 g. Nije bilo nikakvih promjena.

---

[13] Vidi dok. br. 178.

JEDINICE OVE BRIGADE U TOKU MESECA NOVEMBRA IMALE SU:

1) **Gubitci:** a) neprijateljski:
98 ubijeno
40 ranjeno
1 zarobljen
---
139 svega izbačeno iz stroja.

b) vlastiti:
3 poginula
28 ranjeno

2) **Plijen:** a) oružje: 1 p. mitraljez, 1 strojnica, 6 karabina.

b) municija: 2.790 metaka, 23 bombe, 2 spreme.

3) **Uništeno:** 2 kamiona, 1 skela, pretrgnuta pruga na 90 mesta, dignuto u zrak 23 bunkera, 2 zidane kuće, 2 obične kuće i 1 zidani podrum, i 4 mosta, i to: 1-vi dugačak 12 m. 2-gi 6 m. 3-ći 12. i 4-ti 8 m.

4) **Raspored jedinica:**

Štab brigade nalazi se u selu Pruscima, zaseok Majkići.

I bataljon ove brigade u selu Brekinji kod B. Dubice, sa zadatkom sprečavanja ispada neprijatelja u oslobođenu teritoriju, i podmetanja nagaznih mina na cesti Hrv. Dubica — Hrv. Kostajnica.

II bataljon u selu Vodičevu, koji služi kao brigadna rezerva.

III bataljon u selu Maloj Žuljevici, sa zadatkom zatvaranja pravca Bos. Novi — Prijedor, i sprečavanja ispada neprijatelja na oslobođenu teritoriju.

IV bataljon u selu Kuljanima, sa zadatkom ometanja neprijateljskog saobraćaja na komunikaciji B. Novi — Sunja.

Izviđačka četa na prostoriji Lijevča Polja sa zadatkom razbijanja četničkih grupica i podmetanja nagaznih mina na cesti Banja Luka — Gradiška.

Minerska četa u selu Vodičevu. Ista je podijeljena na grupe po bataljonima, koje pripadaju zadatcima bataljona.

5) **Zaključci:**

Za proteklih mesec dana moglo se je zapaziti da taktički potezi naših boraca i rukovodioca nisu na dovoljnoj visini iz

razloga toga: što nijesu vješti u zabacivanju i udaranju neprijatelja s bokova i s leđa. Isti borci i rukovodioci nemaju još dovoljno brzine i elastičnosti. Kod istih boraca i rukovodioca pokazala se je prilična smjelost i borbenost. Potrebno je borce i rukovodioce ove brigade uvoditi u teže i više borbi, kako bi se isti u samim tim borbama prekalili i dobili što više iskustva, elastičnosti i brzine.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar, major: Zamj. k-ta, major:

Š T A B
XX KRAJ. N.O.U. BRIGADE
XXXIX DIVIZIJE NOVJ
K.Str. Pov.*Br. 154* [Prilog]
29-XI-1944 g. Koncept

Dopuna operacijskom
izvještaju.

ŠTABU XXXIX NOU DIVIZIJE

U toku ovoga meseca vršila se je po jedinicama obuka vojnika po predviđenom planu izrađenom u štabu ove brigade, u svim danima kada jedinice nisu vršile akcije.

Dolaskom komandanta divizije održno je savetovanje sa štabovima bataljona i komandama četa po pitanju odgovornosti štabova i komandi, o postavljenim zadatcima, a prije toga održano je savetovanje sa štabovima bataljona po pitanju akcija na neprijateljsko uporište Ravnice.

Oformljen je i već radi: desetarski kurs u Prijedoru, na kome prisustvuju 64 druga, a program za obuku izrađen je u štabu ove brigade. Uprava toga kursa povezana je sa upravom podoficirskog kursa 39 divizije, koja će im u svakom pogledu izići u susret, kao i pomoći im u razradi plana rada, da bi se postigao uspjeh što veći.

Pri štabu brigade oformljen je i radi kurs za obučavanje p. mitraljezaca i bombaša, na kome prisustvuje 45 drugova, a koji će po završetku da bude obnovljen, tj. novi ljudi biće upućeni na njega.

Na savjetovanju, koje je održano sa štabovima bataljona i komandi četa, uvidito je, da neki drugovi na odgovornim položajima, zbog slabog osjećanja odgovornosti, trebaju biti smenjeni. Među te spadaju: zamenik komandanta III bataljona, bivši domobranski vodnik Parnica Miralim, kao i komesar II

bataljona i komesar čete u istom bataljonu, radi neizvršavanja naređenja primljenih od štaba brigade.

Na kurseve: oficirski, podoficirski, minobacački uputili smo ljude, a za kurs artiljerijski (odnosno artiljerijski divizion pri štabu 39 divizije) nismo Vam uputili iz razloga: što starih boraca nemamo a domobrane nismo Vam hteli upućivati. Depešom smo tražili objašnjenje i prema njemu ćemo postupiti.

Koncentraciju neprijatelja u uporištima B. Novi, Kostajnica, Dobrljin [uočavamo], vršimo pregrupaciju naših snaga, i težimo za tim, da pronađemo tačku na koju bi neprijatelj pokušao da iziđe, te da bi na njoj uspjeli nanijeti mu gubitke.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Pol. komesar, major: **Luka**[14] Zamj. Komandant, major M.P.

BR. 130

IZVOD IZ KNJIGE DEPEŠA 3. KORPUSA UPUĆENIH VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O DEJSTVIMA KORPUSA NA PODRUČJU MAJEVICE, SEMBERIJE, ROMANIJE I U DOLINI RIJEKE SPREČE U NOVEMBRU 1944. GODINE[1]

31701 111 Aerodrom se nalazi na sekciji Kladanj (1:100.000). Koordinate po Griniču 44°28' i 18°38'. Proteže se uz prugu i cestu Tuzla — Živinice. Dužina 1000 m, širina preko 200 m. Tlo tvrdo, ledina. Sredina piste nasuta šoderom i pijeskom. Protezanje aerodroma pravcem Sever — Jug. Spuštanje se može vršiti Sever — Jug i obratno. Okolina aerodroma u prečniku 4 km bez uzvišenja.[2]

Vlado.[3]

---

[14] Rajić. U stvari to je pseudonim Jaše Rajtera.

[1] Original (pisan mastilom, latinicom) u Arhvu VII, reg. br. 4-8/I, list 15—24, k. 408/A.

[2] U to vrijeme 3. korpus NOVJ imao je još dva aerodroma (vidi dok. br. 6).

[3] Vladimir Popović, tada general-major, komandant 3. korpusa NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 36-4, k. 408: obavještenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 8. oktobra 1944).

41802 37 Jače nepr. snage nakon teških borbi prodrle u Sokolac s ciljem probijanja prema Rogatici i Višegradu. Vode se žestoke borbe kod Sokolca.[4]

Vlado.

41902 45 Duž Drine na pojedinim tačkama do Zvornika nepr. izgrađuje položaje.[5] Pokušaj likvidacije nepr. u Zvorniku nije uspio. Nepr. gubici: preko 150 izbačenih iz stroja.

Vlado.

42002 15 Plan veze za Proglas Partije primili i razumeli.[6]

42102 43 U borbama na C. Stijenama, koje su nekoliko puta prelazile iz ruku u ruke XIX Birčanska Bda se istakla. Nepr. u svim tim borbama ima preko 150 izbačenih iz stroja.[7]

Vlado.

42202 58 Kod Sokolca se nastavljaju žestoke borbe. Svi pokušaji nepr. da prodre prema Rogatici ostali su bezuspešni. Nepr. ima vrlo velike gubitke. Ustaške snage aktivne i od Pala prema Sjetlini, s namerom popravljanja ceste i pruge.

42302 22 Grupa Nijemaca koja se ranije probila u Višegrad nastoji popraviti most.[8]

Vlado.

42402 90 31 okt. po danu savezn. avioni bacali su materijal na Tuzlu.[9] Najavljeno je bilo 60 aviona. Materijal je bacan sa velike visine i na veliku prostoriju, tako da je prilična količina ostala nepronađena, ili je pala u ruke nepr. grupica.

---

[4] Bliže o tome vidi dok. br. 75 i 90.

[5] Odnosi se na položaje njemačke 1. brdske divizije (vidi dok. br. 86).

[6] i [15] Vrhovni štab NOV i POJ svojom depešom od 2. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 8, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ) dostavio je plan veze za primo-predaju proglasa Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije povodom 27-godišnjice oktobarske revolucije. Proglas je objavljen u beogradskom listu Politika od 4. novembra 1944, na str. 2.

[7] Opširnije o borbama kod Crvenih stijena na Romaniji, koje je 19. birčanska NOU brigada vodila 29/30. oktobra 1944. sa dijelovima 1. stajaćeg djelatnog ustaškog zdruga, vidi dok. br. 75 i 106.

[8] Bliže o toj grupi vidi dok. br. 49, objašnjenje 2.

[9] Materijal je prikupljala 21. istočnobosanska brigada 38. NOU divizije, koja se u to vrijeme nalazila u Tuzli kao posadna jedinica (vidi dok. br. 88).

Avioni su bili najavljeni pred sam dolazak i nijesu bacali na ugovorena mjesta. Prikupljeno je 250 paketa od 380 najavljenih. Primili smo 11 teš. bacača sa 1020 mina, 63 engl. p. mitraljeza sa 60000 metaka, 590 ital. pušaka sa 100000 metaka, 3000 kgr. eksploziva sa priborom, 12 protivtenkovskih pušaka sa 1000 metaka, 70 pikavaca sa 20000 metaka, 800 pari rublja. Engl. municije prema broju autom. oružja malo je bačeno. Mi toliki materijal nismo tražili, a naročito ital. puške i engl. oružje.

Vlado.

52602 69 Nakon predaje 700 SS-ovaca,[10] Nemci razoružavaju ostatke 13 S.S. div. koji su se nalazili u Brčkom i Bijeljmi. Ima još grupa koje lutaju po šumama, koje nastojimo pohvatati. Po pričanju S.S.-ovaca koji su se predali 13 S.S. div. »Handžar« broji danas maksimum 1500 boraca.

Vlado.

52702 50 Potrebno je bombardovati B. Raču, Bijeljinu, Janju, Branjevo, Skočić, Šepak, Kozluk, Suljin Han, Zvornik, gde se Nijemci utvrđuju.[11] Dva njemačka aviona svaki dan kruže iznad tih posada.

Za ob. C. Vlado.

52702 62 Sarajevo: 6000 domobrana, 4000 ustaša i jedan dio 118 lovačke div.,[12] ostali delovi 118 div. ranije otišli prema Brodu.[13] VI i IX ust. zdrug

---

[10] Odnosi se na pripadnike 13. SS divizije »Handžar«. Oni su se 29. oktobra 1944. predali 18. hrvatskoj brigadi 38. NOU divizije (vidi dok. br. 86).

[11] Odnosi se na fortifikacijske radove 1. brdske divizije. Bliže o njenom rasporedu u to vrijeme vidi dok. br. 86.

[12] Bliže o neprijateljevim snagama u Sarajevu vidi dok. br. 99.

[13] U to vrijeme dijelovi (750. puk) 118. lovačke divizije preuzeli su odbrambeni odsjek divizije »»Bečer« (»Böttscher«) u Sremu (komandno mjesto 118. divizije nalazilo se u Kuzminu), dok su se ostali dijelovi nalazili u širem rejonu Mostara (vidi dok. br. 102 i 112; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 276—281; ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 2. novembar). Sarajevo je 28. oktobra napustio 118. pionirski bataljon, na putu za Srem (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 715—717: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 28. oktobra 1944).

stavljeni pod komandu 369 vr.[ažje] div. I zdrug[14] pod komandu 118 div.

52902 12 Proglas Partije primljen u celosti.[15]

63002 35 Vodimo žestoke borbe na liniji Djedovci — — Kula — Han Stijenice. Uprkos ogromnih gubitaka nepr. se nastoji probiti prema Rogatici.

Vlado.

63203 39 Molimo odgovorite da li politički komesari i njihovi pomoćnici nose oznake svoga ranga kada dobiju drugu funkciju izvan vojske, npr. u N.O. vlast i sl.[16]

63103 11 Kiša. Potpuno oblačno, stratusi.[17]

64203 11 Oblačno, stratonimbusi, tiho.

63303 44 Posle krvavih dvodnevnih borbi nepr. prodro u Rogaticu.[18] Od Sokolca do Rogatice nepr. imao 300 izbačenih iz stroja.

Vlado.

63504 31 Oko Rogatice vodimo žestoke borbe sa nepr. koji nastoji prodreti za Višegrad i sprečavamo popravljanje ceste.[19]

63604 21 Na liniji Čelić — Bijeljina — Zvornik ometamo komunikacije nepr. snagama.

63704 29 Potrebno bombardovati ranije naznačena mesta duž Drine, Sokolca, C. Stijene i Orlove Stijene na Romaniji.

---

[14] Riječ je o 1. ustaškom stajaćem djelatnom zdrugu. On se u to vrijeme nalazio na operativnom području 5. SS. brdskog armijskog korpusa.

[16] U depeši Vrhovnog štaba NOV i POJ od 6. novembra 1944 (vdi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 8, k. 408/A) odgovoreno je da politički komesari i poslije premeštanja zadržavaju svoj čin.

[17] Po naređenju VŠ NOV i POJ od 30. oktobra 1944. trebalo je da Štab 3. korpusa NOVJ dostavlja dnevne meteorološke izvještaje radi obezbjeđenja dejstva avijacije (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 7, k. 408/A). Stratusi, stratonimbusi, nimbusi, cirostratusi, kumulusi itd. — nazivi su oblaka prema obliku, boji i visini na kojoj se nalaze.

[18] Neprijatelj je ušao u Rogaticu 2. novembra (vidi dok. br. 90).

[19] i [22] Riječ je o pokretu njemačke 42. mostovne kolone iz Sarajeva (vidi dok. br. 69, objašnjenje 4).

63805 20 U Bijelom polju kod Mostara 369 vražija div.,[20] VI i IX posadni zdrug.

63905 19 III doknadni zdrug kroz tri dana treba da krene iz Sarajeva u Zagreb.

64005 40 U Sarajevu se vrše pripreme za evakuaciju. Vojnim i polit. hrv. vlastima određeno mjesto evakuacije Sesvete kod Zagreba. Naređeno paljenje arhive.

7405 26 Hrvatske želj. u Saraj.[evu] troše zadnje rez. uglja. Snabdjevaju se samo iz Kaknja i Breze.

74205 21 Nijemci ozbiljno računaju na pravac povlačenja iz Sandžaka preko Višegrada.[21]

74305 20 Nijemci i četnici vrše pregovore o zajedničkom osiguranju komunikacija.

74405 30 U Kasindolu kod S.[arajeva] štab V S.S. korpusa, štabovi IX posadnog, III doknadnog i XI ustaškog zdruga.

74505 40 U Sarajevu formiran njem. »transport komando« koji ima u Rajlovcu i Butmiru 20 transp. aviona sa zadatkom snabdijevanja njem. trupa u Sandžaku i izvlačenje ranjenika.

74705 150 Aerodrom se nalazi na sekciji Kladanj (1:100.000). Koordinate po Griniču 44° 28' i 18° 38'. Proteže se uz prugu i cestu Tuzla — Živinice. Dužina oko 1000 m., širina oko 200 m. Sredina piste nasuta šoderom i pijeskom. Protezanje aerodroma pravcem sev.—jug. Spuštanje se može vršiti sever—jug i obratno. Okolina u prečniku 4 km [bez] uzvišenja. Ako ne bude kiše aerodrom biće sposoban za spuštanje 6 ov. mj. u večer. Sem ovoga aerodroma imamo sposoban aerodrom na Osmacima. Za ovaj dostavili smo vam.

Vlado.

84805 70 Kod Rogatice vodimo jake borbe sa nepr. koji nastoji prodreti za Višegrad. Svi pokušaji odbijeni, vršimo kontranapad. Nepr. se uporno

---

[20] O rasporedu 369. legionarske divizije u to vrijeme vidi dok. br. 102; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 97—112.

[21] Vidi dok. br. 83, objašnjenje 10.

brani. Preko 100 Nemaca i ustaša izbačeno iz stroja. Kod Sokolca ubijeno 30, zarobljeno nekoliko Nemaca. Zapaljena dva kamiona.[22]

Vlado.

84905 26 Na sektoru Čelić — Zvornik u današnjim borbama nepr. imao preko 60 izbačenih iz stroja.[23]

Vlado.

85006 32 Naš telegrafista ponovo čuo četničku telegrafsku agenciju. Javite da li je potrebno da vam ponovimo njene vijesti.

Vlado.

85106 72 Danas su vođene jače borbe sa nepr. koji je od pravca Brčkog preko Čelića nadirao u trima kolonama cestama prema Tuzli, potpomognut jakom artilj. vatrom. Naše su snage izvršile protivnapad, razbile nepr. kolone i potisle ih prema Čeliću.[24] Na drugim sektorima stanje bez promene.

Vlado.

85308 42 Četnička agencija CQ de ITF daje svoje emisije svakog dana u 0830 na talasu u sektoru 4030 kl/s.

85408 28 U borbama kod Rogatice uništen 1 tenk i 1 top. Na cesti Sokolac — Rogatica u toku su žestoke borbe.

Vlado.

85508 30 Nepr. iz Zvornika vršio prodor cestom prema Tuzli u cilju popravke, ali je uz gubitke vraćen u Zvornik.[25]

Vlado.

85609 57 Radio tel. sekciji. — Pošto mi a ni saveznička misija ne poznajemo način davanja meteoroloških izveštaja po međunarodnom ključu, molimo hitno javite nam redosled i način slanja meteoroloških podataka po međunar. ključu.[26]

---

[23] i [24] O tome vidi dok. br. 100.

[25] Prema depeši Štaba 17. majevičke NOU brigade od 8. novembra 1944, neprijatelj tom prilikom nije uspio da popravi cestu (vidi Arhiv VII, reg. br. 5/25-7, k. 1258).

[26] Ne poznajući međunarodni ključ za dostavljanje meteoroloških izvještaja (biltena), Štab 3. korpusa neredovno ih je dostavljao, pa je Vrhovni štab NOV i POJ intervenisao svojim naređenjima i uput-

95709 31 Nepr. je i danas vršio ispad iz Zvornika u pravcu Tuzle. Naše jedinice vode žestoku borbu na Snagovu kod Zvornika.[27]

Vlado.

95809 30 Rušimo i postavljamo nagazne mine na cesti Višegrad — Sokolac. Na ostalim sektorima bez promena.

Vlado.

96010[28] 26 Zalihe hrane nemamo, jer bogatije krajeve kontroliše neprijatelj. Imamo 60 vagona soli.

96110 21 Magazine ćemo popuniti iz Posavine i Semberije, čim ih budemo kontrolisali.

96210 48 Od sirovina jedino imamo 6800 kgr. sirove kože. Sukcesivno za mjesec dana dobićemo učinjene kože za 1000 pari cipela i 1000 pari opanaka. Đona za cipele nemamo niti ga možemo proizvesti.

96310 49 Krojačke i obućarske radionice postoje. Krojačka vrši popravke, a obućarska pored toga i izradu opanaka, kako koža prispjeva. Nedeljni kapacitet proizvodnje opanaka je 200 pari.

96410 28 Sarajevo — Višegrad, prvi ustaški zdrug 3500 vojnika,[29] dva bataljona Nijemaca i jedna pionir. komp.[30]

---

stvima od 8, 25, 27. i 28. novembra i 1. i 6. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 8—10, k. 408 A), upućujući Štab 3. korpusa na saradnju sa vazduhoplovstvom. Meteorolog je tek 6. januara 1945. donio šifre (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 25 i 34, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ). O tim izvještajima vidi i dok. br. 82.

[27] Ispad je izvršen na položaje 17. majevičke NOU brigade. Ona je tom prilikom pretrpjela osjetnije gubitke (vidi dok. br. 93).

[28] Sve depeše (izvještaji) navedene za 10. novembar u ovome izvodu dostavljene su na zahtjev VŠ NOV i POJ od 8. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 8, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

[29] Prema bojnoj relaciji Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945, ovaj zdrug je imao 7 bojni sa oko 5.300 ustaša. Stožer sa Posadnom bojnom nalazio se u Sarajevu, 1. bojna na području Gromila, Romanije, Sokoca i Sumbulovca, 2. i 3. bojna na prostoriji Rogatica — Žepa — Fakovići — Klotijevci — Osmača, 4. bojna u Kiseljaku, 5. bojna u Zenici i Doknadna (dopunska) bojna na sektoru Pala, Korana i Stambulčića (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59).

[30] Bliže o tim njemačkim jedinicama vidi dok. br. 49 i 69.

96510	33	Na liniji Sarajevo — Mostar talijanska fašistička legija, 1500 vojnika,[31] II gorski zdrug sa oko 5000 vojnika.[32]
06610	15	Na Ilidžu stigao veći broj njemačkih tenkova i kamiona.
06710	36	Komunikacija Višegrad—Sokolac ponovo onesposobljena za svaki saobraćaj. Nepr. garnizoni u Sokolcu i Rogatici su na taj način izolovani.
06810	50	Pokušaj nepr. prodora od Zvornika prema Tuzli osujećen. Nakon češćih borbi na Snagovu i Capardima nepr. je uz gubitke od preko 50 mrtvih i znatan broj zarobljenih bio prisiljen na povlačenje.
06910	79	Pao veliki sneg. Naše jedinice sa odjećom, a naročito sa obućom veoma slabo stoje. Po svim B-dama ima velik broj bosih. Potrebna hitna pomoć, naročito za diviziju na Romaniji, gde nema kuća. Ako je moguća neka pomoć od pravca Beograda, predlažemo da nam je dostavite vozom do Šapca, gde bi je mi prihvatili.
. . .[33]		
07111	57	Jedna nepr. grupa jačine oko 1500 uspela se prebaciti od Višegrada za Sarajevo. Cesta Višegrad — Sarajevo ponovo na više mesta porušena. Sprečavamo dalje povlačenje. U toku su žestoke borbe pod dosta teškim uslovima.
. . .		
10312	39	Danas vodili borbu kod Rogatice sa garnizonim snagama.[34] Nema pokreta nepr. ni od pravca Višegrada, ni od Sarajeva. Na drugim sektorima bez promene.
10413	54	U borbama kod Rogatice nepr. imao preko 80 izbačenih iz stroja. Komunikacije na sektoru Višegrad — Sarajevo temeljito porušene. Već nekoliko dana na tom sektoru nema nepr. pokreta. Zapaženo je utvrđivanje Višegrada, a

[31] Riječ je o italijanskoj fašističkoj legiji »San Marko« (vidi dok. br. 84).

[32] Vidi dok. br. 155, 163 i 170.

[33] Redakcija je izostavila tekst koji se odnosi na razna personalna i slična pitanja, bez značaja za borbena dejstva 3. korpusa NOVJ.

[34] Opširnije o borbma kod Rogatice vidi dok. br. 90.

naročito mosta. Na ostalim sektorima stanje bez promjena.

10514 80 Imamo aerodrom kod Živinaca i na Osmacima. Ali, tlo aerodroma je takvo, da je potrebno dva dana pre spuštanja da bude lepo vreme. Danas upućujemo s našim intendantom 1 bat. u Šabac, da preuzme cipele određene za naš Korpus.[35] Drugovi koje šaljete kod nas mogu sa njima doći. Inače, sve za nas možete slati preko 28 div.[36]

10614 63 Porušili most na Limu.[37] Nepr. sa suprotne strane otvorili jaku artiljerijsku i bacačku vatru. Minirali cestu Sokolac — C. Stijene. Na Majevici čistili teren od čet. i zel. kadr. bandi.[38] Pobijeno oko 30. Drugih promjena u toku današnjeg dana nije bilo.

10714 16 Drugove za B-du V.Š. upućujemo sjutra preko Šapca.

20815 52 Vodimo žestoke borbe na prostoru Vranj — Pešurići sa jakim njemačkim snagama koje nadiru od Višegrada. Nepr. ima velike gubitke. Suzbijamo nepr. ispade iz Sokolca i Rogatice. Nepr. trpi gubitke.[39]

20915 42 Na sektoru Brčko — Čelić ubijeno 36 njemačkih vojnika i oficira, veći broj ranjeno. Jedna kolona koja je došla u pomoć razbijena. Zaplenjeno oružje i sprema.

21015 67 Likvidirali nepr. uporište Pukiš koje su držali Nemci. Nepr. ima 40 izbačenih iz stroja. Zaplenjeno nekoliko puš., 2 šarca, 50.000 mauzer

---

[35] Odnosi se na prijem 5.000 pari cipela iz 6. baze Ekonomskog odsjeka VŠ NOV i POJ. Baza se nalazila u Šapcu (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 8, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ). Za prijem ove pošiljke upućen je bataljon 17. majevičke brigade 38. NOU divizije. Opširnije o vezi sa bazom i prijemu pošiljki iz baze i od saveznika vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 120—122, k. 408/A: knjigu depeša 3 korpusa NOVJ.

[36] Tada se 28. NOU divizija nalazila na desnoj obali Drine (vidi tom I, knj. 15, dok. br. 87).

[37] To je izvršila 16. muslimanska brigada 27. NOU divizije (vidi dok. br. 90).

[38] Vidi dok. br. 88.

[39] Vidi dok. br. 90.

municije i mnogo druge sreme.[40] Zarobljena jedna grupa četnika i poznati ustaški razbojnik Hajran.

21116 14 Potrebno je hitno bombardovati Višegrad.

31117 38 Borbe se i dalje vode na prostoru Vranj — Pešurići. Nepr. stižu jača pojačanja.[41] U toku jučerašnjih borbi nepr. imao preko 100 izbačenih iz stroja.

31217 39 Na cesti Brčko — Čelić razbijena kolona Nijemaca.Nepr. pretrpio znatne gubitke. Zarobljeno dosta pušaka, 50 ranaca, mnogo konja i dr. ratne spreme.

31317 35 Na liniji Brčko — Čelić kod Rahića razbijena kolona Čerkeza.[42] Nepr. imao više gubitaka. Zaplenjeno oružje, municija i dr. spreme.

31417 37 Sa nepr. snagama iz Rogatice i Sokolca, koje nastoje prihvatiti nepr. kolone koje nadiru od Višegrada, vodimo jake borbe. Nepr. trpi gubitke.

31517 77 Jakim snagama pešadije neprijatelj nadire prema Rogatici. Na Semeču motorizacija čeka na popravku ceste.

Ukupni gubici nepr. preko 130 izbačenih iz stroja. Uništeno 15 kamiona, sem onih koji su uništeni ili oštećeni nagaznim minama. Zaplenjeno p.m. pušaka, municije i druge spreme. Žestoke borbe su u toku.

31617 25 Nepr. snage iz Užica prodrle preko Bajine Bašte u Ljuboviju.[43] Ispituju cestu Ljubovija — Zvornik.

31717 34 Na sektoru Brčko — Čelić likvidirali nepr. uporište Brku. Ima dosta zarobljenika i ratnog plena. Slijedi detaljan izveštaj.[44]

---

[40] Vidi dok. br. 100.

[41] Riječ je o pokretu glavnine Borbene grupe »Šojerlen« (vidi dok. br. 90, objašnjenje 17. i 18).

[42] Odnosi se na pripadnike bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (vidi dok. br. 100, objašnjenje 7).

[43] Riječ je o pokretu dijelova Korpusne grupe »Miler« (»Müller«).

[44] Vidi dok. br. 100.

51917	60	Od Višegrada nepr. nakon žestokih trodnevnih borbi jakim snagama prodro u Rogaticu. Na sektoru Rogatice nastavljaju se borbe. Prema izjavi zarobljenika delovi tih snaga pripadaju VI njem. armiji, mada to izgleda nevjerovatno.[45]
52017	37	Razbijena nepr. kolona koja je pošla iz Sokolca ka Rogatici da opravlja cestu.[46] Pobijeno 30 i zapljenjen sav materijal za opravku ceste.
52117	99	Prilikom likvidacije nepr. uporišta Brke (sektor Brčko — Čelić), nepr. ima 50 mrtvih, veći broj ranjenih i 40 zarobljenih. Zaplenjeno: 50 puš., p.m., nekoliko hiljada municije, 50 pari odela, 50 šinjela, konja i dr. materijala. Prema izjavi zarobljenika i zapljenjenim dokumentima na liniji Brčko — Rača — Bijeljina — Zvornik nalazi se I njemačka »Gebirtz« div.[47]
52217	48	Na sektoru Zvornika ubijen u borbama pored ostalih kdt. četničke Podrinjske Bde zloglasni Milan Ostojić,[48] koji je sa svojim bandama čuvao Nijemcima cestu Zvornik — Janja.
62317	39	Od Zvornika nepr. tenkovima, pošto je opravio cestu, prodro do Drinjače. Nepr. nepoznate jačine iz Ljubovije došao u Gračanicu (desna obala Drine).
62417	48	Potrebno je bombardovati hitno Višegrad, Rogaticu, Sokolac. Cestu Rogatica — Sokolac ne bombardovati jer se za nju vode borbe. Bombardovati: Zvornik, Janju, Bijeljinu, Brčko.
62517	40	Potrebna nam je engleska municija, mine za T. bacač, municija za p. tenk. puške. Mesto za bacanje Kalimanići, prostor Sokolovići, sekr. Višegrad.

[45] Konstatacija 3. korpusa NOVJ bila je tačna: te jedinice nisu pripadale 6. armiji, već Grupi armija »E«.

[46] Odnosi se na 1, 2. i 3. satniju 3. bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59).

[47] Odnosi se na 1. brdsku diviziju (Gebirgsdivision). Bliže o njenom rasporedu u to vrijeme vidi dok. br. 105, objašnjenje 4. i 6.

[48] Poginuo je 29. oktobra 1944 (vidi dok. br. 86).

62618 271 Došli smo do prepisa pisma od oktobra mj. Pavla Đurišića[49] p. pukovniku Baćeviću[50] koje glasi: S.[51] Vukadinović u Albaniji stupio u vezu sa engleskom misijom. General Markling[52] vrlo ga lepo primio. Mi zajedno sa albanskim nacionalistima istupili sa zahtjevima.
I Stavljanje svih nacionalnih snaga Jugoslavije i Albanije pod komandu Saveznika.
II Prekid borbe sa komunistima, da nas zaštite, a mi ćemo raditi po direktivama.
III Borba protiv okupatora. Iskrcavanje negdje između San-Đovani di Medua i Bara. Markling pisao Komandi u Italiji. Ovi naredili Marklingu da pristupi odmah izvršenju zahteva s tim, da će oni odlučiti gde će da se iskrcaju. Komandant Markling saopštio Savi da maršujemo u pravcu Ulcinj — Bar — Budva. Svi uslovi povoljni. Tražio sam od V.K. grupisanje svih snaga na sektoru Sandžak — Crna Gora. Neprihvaćanje ovih zahtjeva znači zločin. Ja garantujem za ishranu od 6 mjeseci. U Albaniji i C. Gori sve njemačke snage i fašistički bat. dislocirani su tako da se mogu savladati odmah. Uspjeh zagarantovan. Došli bi do velike količine oružja i municije.
Pozdrav Pavle Đurišić, s.r.

72718 45 P. pukovnik Baćević sa grupom sandžačkih i crnogorskih četnika iz Vučje Luke pre tri dana krenuo za Sandžak. Verovatno je tu Draža s njima. Momčilović otišao prema Foči.[53]

---

[49] Pavle Đurišić, četnički komandant za Crnu Goru i Stari Ras. Pismo je zaplijenila 27. NOU divizija (vidi Arhiv VII, reg. br. 1-28-16, k. 1111: knjigu depeša 27. NOU divizije).

[50] Petar Baćović (vidi dok. br. 20).

[51] Savo

[52] Odnosi se na majora Bila Maklina (Billy McLean), člana engleske vojne misije pri Legalitetu (pokret koji se borio za ponovno uspostavljanje Kraljevine Albanije).

[53] Riječ je o Miloradu Momčiloviću, komandantu Romanijskog četničkog korpusa. On je 27. novembra 1944. obavijestio svoje potčinjene da su se saveznici »iskrcali u Albaniji, Crnoj Gori i Hercegovini« i naredio da se 1. i 2. sarajevska brigada, 1. i 2. rogatička brigada, Fočanska brigada, Bilećka brigada i Zenički korpus koncentrišu na sektoru Goražde, Foča, Kalinovik radi spajanja sa »iskrcanim« savezničkim snagama (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-6285). Komandant Nevesinjskog četničkog korpusa je 4. novembra naredio pokret svojih brigada prema Foči, u vezi s navedenom akcijom Romanijskog kor-

93319	78	Nepr. uspio opraviti cestu Višegrad — Rogatica. U Rogaticu stiglo preko 100 kamiona s vojskom i materijalom, nove jače snage u pokretu od Višegrađa. Na prilazima Rogatice vodili jaku borbu. Nepr. imao preko 100 izbačenih iz stroja. Borbe su u toku na Kovnju sa nepr. koji se nastoji probiti prema Sokolcu.
93419	36	Od Drinjače nepr. ispitivao cestu prema Bratuncu i Vlasenici. Odredske snage sukobile se s nepr. patrolom kod Kušlata (Drinjača — Kasaba).
93519	31	Usled nepr. pokreta ni juče se nisu mogli prebaciti preko Drine drugovi određeni za Bdu V.Š.[54] i ostali koje ste tražili.[55]
03619	89	Nepr. se nije uspio probiti prema Sokolcu. Nakon opšteg napada vraćen je u Rogaticu uz ogromne gubitke. Od pravca Višegrada dolaze nove snage. Nepr. stalno vrši napade u cilju probijanja. XXVII div. vodi borbe na tom sektoru već duže vremena pod takvim uslovima zime, slabe ishrane, vrlo slabe odjeće i obuće. Potrebno bi bilo to istaći preko radia.
03719	29	Nepr. opravio most na Drinjači i prodro do Bratunca pomoću tenkova. Odredske snage su mu nanijele nešto gubitaka.[56] Na sektoru Brčko — Brka — Rahić ostaci »Ruskog 6 hraunog korpusa«.[57] Formiran od mob. bjelogardejaca

pusa (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-9329). O tome vidi i dok. br. 105; Arhiv VII, reg. br. 57/6, III, k. DM-IV: knjigu poslatih depeša četničke Vrhovne komande, za decembar.

[54] Po naređenju VŠ NOV i POJ od 2. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 8, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ) trebalo je 50 boraca i 20 oficira uputiti za njegovu Prateću brigadu. Sve traženo ljudstvo je upućeno 4. decembra (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 25, k. 408/A). Bliže o tome vidi Arhiv VII, naređenje 1. proleterskog korpusa od 1. novembra (reg. br. 34-3, k. 1123) i naređenje 29. NOU divizije od 10. novembra 1944 (reg. br. 33-5, k. 1144/I).

[55] Vrhovni štab NOV i POJ u to vrijeme je tražio da se uputi više lica (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 7-9, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ). Ona su upućena 4. decembra. Bliže o tome vidi knjigu depeša 3. korpusa NOVJ za decembar 1944 (Arhiv VII, reg. br. 4-8/I, list 25, k. 408/A).

[56] Na prostoriji Srebrenica — Bratunac dejstvovao je Srebrenički NOP odred.

[57] Riječ je o dijelovima bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa (vidi dok. br. 100, objašnjenje 7).

iz Besarabije. Korpus nastradao kod Beograda. Jačina ostataka 600 ljudi. Kdt general Šteifan.[58]

03919 107 Na sektoru Brčko — Bijeljina — Zvornik ostaci I planinske div., kdt generalleut. Sttetner poginuo kod Beograda, gdje je div. ostala bez teškog naoružanja i komore.[59] Sadašnja jačina 2500 ljudi. Novi kdt. div. generalleut. Witmann.[60] Po dolasku na ovu prostoriju ojačana, sa oružjem i motorizacijom. I pl. div. spada pod 48 korpus.[61] Nijemci imaju namjeru obnoviti ovu div. Izvor obav. zaplenjeni dokumenti.

10119 25 Potrebno je bombardovati Višegrad, Rogaticu, Sokolac, Zvornik, Bijeljinu, Brčko.

---

[58] General-lajtnant Štefan (Stephan) u to vrijeme je bio komandant divizije »Štefan«. Štab ove divizije formiran je dijelom i od Štaba Komande Beograda (599. Feldkomandantura). Divizija je 18. novembra 1944. preuzela odbrambeni odsjek od Iloka do ušća Drave. Bliže o tome vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 235—238 i 345—349 (ratni dnevnik br. 3. Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 19. oktobar i 18. novembar 1944), mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 606—668 (dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 21. oktobra 1944).

[59] General -lajtnant fon Stetner (generalleutnant von Sttetner) bio je komandant 1. brdske divizije od januara 1943. do 18. oktobra 1944, kada je, prilikom proboja njegove divizije iz obruča kod Beograda, poginuo (vidi dok. br. 82, objašnjenje 2; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 1009: pregled personalnih promjena na Jugoistoku; Hubert Lanc, navedeno djelo, str. br. 261 i 282—288; Wolf Keilig Das Deutsche Heer 1939—1945 — Die Generalität des Heeres im 2. Weltkrieg — Volf Kajlig, Njemačka kopnena vojska 1939—1945 — Generalitet kopnene vojske u 2 svetskom ratu — reg. br. 211, str. 327).

[60] Neposredno prije preuzimanja komande nad 1. brdskom divizijom, koja se probijala iz obruča, general Vitman (Wittmann) komandovao je grupom za proboj te divizije (Angriffgruppe Wittmann), u čijem su se sastavu nalazili dijelovi 98. i 99. brdsko-lovačkog puka (vidi Hubert Lanc, navedeno djelo, str. 284—288).

[61] Taj korpus nije postojao u to vrijeme na Balkanu. Prva brdska divizija je od 10. novembra 1944. pripadala Borbenoj grupi »Kibler« (»Kübler«). Do tada je pripadala 34. armijskom korpusu za naročitu upotrebu. Ovaj korpus je do 12. novembra 1944. nosio naziv: Komanda korpusa »Miler« (nazvana po njenom komandantu generalu Fridrihu Vilhelmu Mileru — Friedrich Wilhelm Müller), kada je, po naređenju Komande Grupe armija »F«, preimenovan u 34. armijski korpus za naročitu upotrebu (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 931—934 i 937: dnevni izvještaj Grupe armija »F« i njeno naređenje od 12. novembra 1944). O tome vidi i ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika od 10. do 12. novembra 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 310—323).

10220	92	Nastavljaju se žestoke borbe kod Rogatice na prostoru Kovnja, koji stalno prelazi iz ruku u ruke. Nepr. i pored svih nastojanja nije uspio prodreti na Sokolac. U toku 18 i 19-og ov. mj. izbačeno iz stroja preko 300 nepr. vojnika i ofic. Uništeno i oštećeno oko 15 kamiona. Javite da li će avijacija bombardovati tražene ciljeve? Vreme vrlo povoljno.
10320	75	Juče dobili 100.000 engl., 20000 mauzer municije, 3 p. kol. topa sa 700 granata, 300 mina za laki bacač sa 6 bacača, 1200 bombi r., 3000 kom. munic. za p. tenk. puške. Oko 100 pari odela i cipela, raznog tehničkog materijala za vezu.
10420	53	Dok su nama bacali materijal u Tuzli, ista formacija je bacala mat. četnicima na Majevici (selo Priboj, sekt.[or] Bijeljina). Smatramo da nije moglo biti zabune i da se to nije slučajno desilo ni zadnji put, ni sada.
10621	84	Preko 300 kamiona, tenkova i drugih motornih vozila sa pešadijom i velikim brojem artiljerije prodrli od Rogatice do Han Stijenica. Vodimo žestoke borbe na liniji Kovanj — Han Stijenice. Neprestanom i vrlo jakom art. vatrom nepr. obasipa naše položaje. Iako umorni, moral kod boraca na visini. Nepr. trpi velike gubitke.
20721	27	Redovna je pojava da njemački oficiri ubijaju svoje vojnike koji često puta panično beže sa položaja.
20821	44	U 16 h nepr. uspio odbaciti naše snage i sa delovima pešadije i motorizacije prodreti prema Sokolcu. Borbe se nastavljaju sa ostalim nepr. snagama koje se nastoje probiti.[62]
20921	41	Ukupni nepr. gubitci iznose danas preko 200 izbačenih iz stroja. Uništeno 20 kamiona i jedan flak, a oštećena 3 borna kola. Naši gubitci osetni.
21021	78	Avijacija sadejstvovala u napadu. Uspješno bomb. Rogatica sa nekoliko velikih bombi, nakon čega je varoš bila duže vremena obavijena

[62] Riječ je o dejstvima 20. novembra 1944 (vidi dok. br. 104). Toga dana su se spojili prednji dijelovi Borbene grupe »Šojerlen« i njemačka jedinica upućena iz Sarajeva (vidi dok. br. 91).

gustim dimom. Bombar.[dovali] i cestu Rogatica — Han Stjenica.[63] Ovo je naročito davalo poleta našim borcima. Bomb.[ardovali] Sarajevo i Višegrad, odakle se čula jaka protivavionska odbrana.

21121 51 Vaš telegrafista posle podne ne prima naše depeše, naročito ako su duže i slabo se čuje. Zbog toga zakašnjavaju naši izveštaji. Ako nema mogućnosti posle podne, odredite nam još jednu vezu pre podne.

21221 29 Vodili jaču borbu sa nepr. oko Drinjače. Položaji su prelazili iz ruku u ruke. Nepr. ima većih gubitaka.

31322 57 Šef. engl. misije nas izveštava, da sa našim snagama oko Rogatice sadejstvuje savezn[ička] artiljerija.[64] Tvrdi da su se Savez. iskrcali u Hercegovini. Javite šta je na stvari, jer postoji veliko interesovanje u vojsci i u narodu.

31422 60 Danas vođene borbe sa bočnim obezbeđenjima nepr. na prostoru Kovanj — Rabar. Jače nepr. kolone u pokretu Rogatica — Sokolac — C. Stijene. 30 savezn. aviona bombardovalo duže vremena Sokolac i nepr. kolone na drumu Sokolac — C. Stijene.[65]

31522 59 Ukupni gubitci nepr. od 13 ov.m. do danas preko 800 izbačenih iz stroja, uništeno i oštećeno preko 50 motor. vozila ne računajući dejstvo avijacije. Naši gubitci: 20 mrtvih, 60 ranjenih i 10 nestalih.

31622 64 Nemci do Bratunca nisu uspeli opraviti mostove. Pešadija je bila prisiljena da se povrati u Drinjaču. U Drinjači srušen most, koji su bili

---

[63] U izvještaju Štaba 27. divizije od 1. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 33-7, k. 1111), upućenom Štabu 3. korpusa NOVJ, o tome piše:

»20-og IX., kada su borbe bile na vrhuncu, savezn[ička] avijacija bombardovala je neprijateljsku kolonu i motorizaciju na prostoru od Rudina do Han Stijenice (kao i Rogaticu). Ovo je naročito dalo poleta našim brigadama.«

[64] Na prostoru oko Rogatice nije sadejstvovala artiljerija već avijacija.

[65] Bliže o tome bombardovanju vidi Arhiv VII, reg. br. 33-7, k. 1111: izvještaj Štaba 27. NOU divizije od 1. decembra 1944. godine.

opravili, zajedno sa 1 tenkom. Od Ljubovije duž Drine nema pokreta nepr.

31722 23 U Zvorniku popravili most samo za pešake. Na sektoru Bijeljine kod Rastošnice pobijeno i ranjeno preko 100 nepr. vojnika.

41822 34 Savezнички avioni su bacali četnicima u Tobutu kod crkve (Majevica) strojnice, puške, bac. mine, cipele, raketle itd.

41924 69 Likvidirali nepr. uporište Kula[66] kod Sokolca. Uništeno 3 kamiona a ubijeno i ranjeno 15 nepr. vojnika. Na prostoru Rogatica — Han Stijenica ubijeno 10 nepr. vojnika. Savezнички avioni jako bombardovali cestu Višegrad — Sokolac. Na drugim sektorima bez naročitih promena.

42025 47 Zbog efikasnog dejstva avijacije nepr. od Višegrada prema Sarajevu saobraća noću. Usled zamorenosti i sređivanja naše snage ispoljile manju aktivnost na sektoru Han Stijenica — Sokolac.

42125 28 Na sektoru Janja — Zvornik likvidirano nepr. uporište Rojčević.[67] Nepr. ima preko 80 mrtvih i ranjenih.

42225 24 Na sektoru Zvornik — Drinjača, jedan nepr. kamion sa vojskom naleteo na minu i dignut u zrak.

42325 33 Na sektoru Rogatica — Sokolac ponovo se razvila žestoka borba. Jedna nepr. kolona je imala preko 60 izbačenih iz stroja.

42425 61 Nepr. nastoji ovladati dominantnim položajima duž ceste Višegrad — Sokolac. Dosadanji pokušaji ostali bez uspeha. Razbijena je i proterana jedna kolona od 1000 Nemaca uz gubitke od oko 50 mrtvih i preko 50 ranjenih.

---

[66] To mjesto je 23. novembra zauzela 19. birčanska NOU brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 58, k. 408/A: knjigu depeša 3. korpusa NOVJ).

[67] Prema izvještaju Štaba 18. hrvatske brigade 38. NOU divizije od 2. decembra 1944, to mjesto je zauzeto 23. novembra 1944. U izvještaju se ništa ne govori o neprijateljevim gubicima, dok su gubici 18. brigade toga dana bili: 1 mrtav i 3 ranjena (vidi Arhiv VII, reg. br. 12-5/I, k. 1259).

52525 47 Vode se žestoke borbe sa jačom nepr. kolonom[68] severno od Rogatice na Goletici i sa jačim nemačko-ustaškim snagama severno od Sokolca kod Margetića.[69] Jače nepr. snage prolaze za Sarajevo.

52625 45 Na sektoru Janja — Zvornik između Kozluka i Šepka temeljito porušena cesta. Nepr. naišao na niz minskih polja od Zvornika do Janje i imao znatne gubitke.

Borbe su u toku i izveštaj sledi.[70]

52725 91 Imamo preko 80 teških ranjenika. Obzirom na aktivnost našeg sektora i slabe uslove lečenja, ako ima mogućnosti trebalo bi ih evakuisati. Javite da li se slažete i kada ćete poslati avione. Uvek kada je vedro avioni mogu doći na aerodrom Osmake, sekc.[ija] Zvornik. Koordinate imate.

52825 46 Obzirom na nepr. aktivnost duž Drine zakasniće 100 omladinaca koje ste tražili za avijaciju.[71] Javite koje od predloženih oficira za više školovanje u Rusiji, da vam pošaljemo.

52926 140 Na sektoru Rogatica — Sokolac nastavljaju se žestoke borbe. Svi pokušaji nepr. da ovlada dominantnim tačkama iznad ceste ostali bezuspešni. U dvodnevnim borbama izbačeno oko 200 nepr. vojnika i oficira. Uništeno preko 15 kamiona i 1 motocikl. U svim borbama nepr. pešadiju potpomažu tenkovi i brojna artiljerija. Od Višegrada do Rogatice došlo 500 motornih vozila, od toga 100 tenkova.

---

[68] Vjerovatno se odnosi na dijelove Borbene grupe »Fichum« (vidi dok. br. 118, objašnjenje 2).

[69] Riječ je o borbama protiv njemačkih jedinica iz sastava Borbene grupe »Ajzele« (vidi dok. br. 118, objašnjenje 2).

[70] Na sektoru Janja — Zvornik u to vrijeme su se nalazili u pokretu 1. brdska divizija i dijelovi 117. lovačke divizije (vidi dok. br. 105). Dva bataljona 18. hrvatske brigade 38. NOU divizije napala su 24. novembra neprijateljsko uporište u Muslimanskom Šepku, ali ga tom prilikom nisu uspjela osvojiti. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, reg. br. I2-5/I, k. 1259: izvještaj Štaba 18. hrvatske NOU brigade od 2. decembra 1944. godine.

[71] Riječ je o slanju omladinaca po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. novembra 1944. Trebalo je da dođu u Pančevo (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 8, k. 408/A: knjigu depeša 3 korpusa NOVJ).

63026 59 Na sektoru Janja — Zvornik likvidirano nepr. uporište Skočić. Nepr. gubici oko 100 mrtvih i ranjenih. Na više mjesta porušena cesta. Nagaznim minama dignuto u zrak nekoliko motornih vozila sa većim brojem nepr. vojnika i oficira.[72]

63126 46 Već treći put savez. avioni bacaju materijal tako da pretežni dio pošiljke padne nepr. u ruke. Ne samo nama, već i borcima i narodu izgleda da to nije slučajno. Molimo, intervenišite.

63226 65 Most na Drinjači nepr. nije uspio popraviti. Most na Drini kod Ljubovije nepr. popravio za pešake i laka motorna vozila. Prema još neproverenim vestima nepr. je napustio Ljuboviju i povukao se prema B. Bašti, ostavljajući veliki broj vozila zbog nemanja benzina.

63327 71 Mi smo vam predložili dvojicu pešadijskih oficira za školovanje p. pukovnika Rudia Petovara i Ratka Perića. Petovar je predviđen za nač. štaba Korpusa ukoliko ja odem. Zatim smo vam predložili artiljer. oficira majora Salcbergera.[73] Molimo, javite koga da vam pošaljemo.

73527 117 Za ekonomski otsjek.
Za štavljene kože u kožari Landa u Tuzli, za period od 2 meseca potrebno nam je:

1) Krom-alaum (Cr_2O_3) . . . 500 kgr.
2) Antihlor ($Na_2S_2O_3$) . . . 100 „
3) Degros (sulfinirana mast za kožu) 200 kg.
4) Degros ulje, tursko crveno ulje 100 l.
5) Ekstrakt tanin 2000 kg.
6) Sumporni natrij 200 kg.
7) Crne boje za boks (analin)

Molimo da nam po mogućnosti ovo pošaljete, pošto imamo dosta kože a nemamo sredstava za štavljenje.

---

[72] Prema izvještaju Štaba 21. istočnobosanske brigade od 6. decembra 1944, dva bataljona ove brigade su 23. novembra u 21 čas izvršila napad na Kozluk i Skočić. Tom prilikom je uporište Skočić zauzeto, dok napad na Kozluk nije uspio zbog nadmoćnosti neprijatelja u dobro utvrđenom mjestu. Brigada se kao posadna jedinica nalazila u Tuzli do 20. novembra, kada ju je smijenila 17. majevička NOU brigada (vidi Arhiv VII, reg. br. 7-9, k. 1259).

[73] Ervin Salcberger Stanko

73627 51 Na sektoru Janja — Zvornik naše su jedinice zauzele nepr. uporište Kozluk i Skočić, kojeg je nepr. bio ponovno zaposeo, i proterali nepr. prema Janji.[74] Detalji slede; uspostavljena veza sa jedinicama XXVIII div.[75]

73727 62 U Drinjaču je stigla jača kolona Nijemaca u toku noći od Ljubovije preko Bratunca. Još se zadržava u Drinjači. Otimaju od naroda sve do čega dođu. S one strane Drine kamioni su se u toku jučerašnjeg dana stalno kretali od Ljubovije do ju[žno od] Zvornika i natrag.[76]

73827 42 Na sektoru Višegrad — Sokolac manji pokreti nepr. Prema nekim podacima nepr. će koristiti i komunikac. Goražde — Renovica — Pale, što do sada nije bio slučaj.[77]

83928 85 Prema dosta pouzdanim podacima iz Brčkog — iz Srbije general Miler[78] najavljuje povlačenje divizije iz Srbije u Mađarsku. Nastoji da preko Šapca dođe u pozadinu našeg fronta. Ako u tome ne bi uspio, povlačiće se preko Brčkog i Vinkovaca. Ove su div. veoma oslabile. Neke

---

[74] Dvadeset prva istočnobosanska NOU brigada je 24. novembra 1944. »vršila demonstrativan napad na Kozluk, a sa drugim bataljonom presjekla komunikaciju Zvornik — Šepak i pretresla sela Trnovice, Skočić« (vidi Arhiv VII, reg. br. 7-9, k. 1259: izvještaj Štaba 21. istočnobosanske NOU brigade od 6. decembra 1944).

[75] Kod Kozluka je 27. novembra patrola Brodske brigade 28. NOU divizije uspostavila vezu sa 18. hrvatskom brigadom 38. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 6-4, list 97, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije).

[76] Prema dnevnim izvještajima Grupe armija »F« od 25. i 26. novembra 1944. kod Ljubovije su 25.26. novembra prešli Drinu: 1. bataljon 21. puka 11. vazduhoplovne poljske divizije (nastupajući prema Zvorniku radi smjene tamošnjih dijelova za osiguranje iz sastava 1. brdske divizije), Lovačka četa 34. armijskog korpusa i dijelovi 1. brdske divizije u sastavu ovoga korpusa, radi obezbjeđenja Drinjače (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1122—1124 i 1140—1142).

[77] Pošto je 20. novembra 1944. prešao preko Drine, Izviđački bataljon 68. armijskog korpusa se 26. novembra od Rogatice uputio prema Goraždu, dostigavši toga dana Mesiće (vidi dok. br. 104, objašnjenje 4; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1140—1142: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 26. novembra 1944).

[78] Fridrih Vilhelm Miler, komandant 34. armijskog korpusa (vidi 61. objašnjenje u ovome dokumentu).

broje svega 400 ljudi. Štab ovih div. smestiće se u selu Nuštaru.[79]

84928 117 Od Zvornika do Save I nem. pl. div.[80] Od Save do Dunava nova div. koja dolazi od Zgb., do Dunava do visine Pečuja jedna div. iz sastava 68 Korpus[ne] Komande[81] (možda Stefan div.). Snage prema frontu od Vinkovaca su delovi Stefan div. sa teškim topništvom i Bečer div.[izija] do Save sa topništvom koje je postavljeno da brani prelaze preko Dunava. Komandu fronta od Zvornika do Pečuja primio je gen. Luks sa štabom u Nuštaru, a kasnije u Pečuju.

84228 36 Jačim tenkovskim snagama nepr. prodire od Sokolca prema Vlasenici.[82] Na sektoru Višegrad — Rogatica kod Sjemeća vode se žestoke borbe.

84328 28 Na sektoru Janja — Zvornik nakon razbijanja nepr. kod Kozluka nastavljaju se borbe prema Janji i Zvorniku.
Na sektoru Višegrad — Rogatica u snažnom naletu zapaljeno 117 motornih vozila i izbačeno preko 500 nepr. vojnika i oficira iz stroja.
Na sektoru Janja — Zvornik prebacili se delovi XXVIII div.[83] Zajedno s našim jedinicama ušli u Janju bez borbe.[84] Nepr. se povukao prema

[79] Opširnije o rasporedu svih njemačkih divizija na teritoriji Bosne, Hercegovine i Hrvatske krajem novembra i u decembru vidi Arhiv VII, reg. br. 12-1, skice 16—21, k. 2: Veliki pokreti povlačenja na Jugoistoku.

[80] Prva brdska divizija se u to vrijeme izvlačila iz doline Drine prema Dravi (vidi dok. br. 82, objašnjenje 2, dok. br. 105, objašnjenje 4; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 1170—1172: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 28. novembra 1944).

[81] Tada se u sastavu 2. tenkovske armije nalazio 68. armijski korpus, pa je vjerovatno o njemu riječ.

[82] Riječ je o pokretu borbenih grupa »Ajzele« i »Fichum« (vidi dok. br. 118, objašnjenje 2).

[83] Manji izviđački dijelovi 28. NOU divizije prebacili su se 28. novembra preko Drine na odsjeku Zvornik — Janja, dok je Brodska brigada, sa glavninom, otpočela forsiranje Drine 28. novembra, 17. slavonska brigada 29. novembra, a 21. slavonska brigada 30. novembra 1944 (vidi tom I, knj. 15, dok. br. 170, str. 436; Arhiv VII, reg. br. 6/97-4, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije, reg. br. 15/34-2/I, k. 1125: operacijski dnevnik 28. NOU divizije).

[84] To mjesto je zauzela 21. slavonska NOU brigada u sadejstvu sa 18. hrvatskom brigadom 38. NOU divizije. Bliže o tome vidi Arhiv

Bijeljini. Orijentisaćemo naše snage prema Zvorniku.

94630 27 Plan veze sa štabom Vazduhoplovstva nismo dobili. Kad nam ga pošaljete, povezaćemo se direktno.

94730 51 Pošto mi, a takođe ni savezničke misije, ne poznajemo način davanja meteoroloških podataka po međunarodnom ključu, to vas molimo da nam javite redosled i način davanja elemenata po međunarodnom ključu.

94830 141 U jučerašnjoj akciji na Sjemeću, koju su izvele jedinice XXVII div. pod komandom p. puk. M. Zekića, zapaljeno je 96 kamiona, 26 luksuznih automobila, 62 motocikla, 2 traktora, 2 flaka, 1,000.000 metaka, ostala količina ostale spreme i hrane. Ubijeno 10 viših oficira, pored toga oko 500 vojnika i oficira. Zarobljena 2 oficira, 1 podoficir i 12 vojnika. Razbili četničku koncentraciju kod Miašića.[85] Pored toga uništili 5 kamiona. Ubili i ranili oko 80 Nemaca. Naši gubici u ovim akcijama 10 mrtvih i 20 ranjenih.[86]

93930 46 Imamo aerodrom u Osmacima, sekc. Zvornik. Koordinate: 18,56 i 44,24. Tvrda tla, stara ledina. Javite kad će doći avioni da bi obezbedili aerodrom.

05030 32 Vaš šifrant ne najavljuje signalnu grupu već četvrti put, tako da smo tek danas dešifrirali, da ja trebam doći u Bgd. Poslije uspješne akcije na Sjemeću nepr. nije vršio nikakav pokret

---

VII, reg. br. 6/97-4, k. 1125: knjigu depeša 28. NOU divizije, reg. br. 15/34-2/I, k. 1125: operacijski dnevnik 28. NOU divizije, reg. br. 12-3, k. 15: izvještaj Štaba 3. korpusa NOVJ od 20. decembra 1944. godine.

[85] To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000.

[86] U toj akciji učestvovalo je pet bataljona 27. NOU divizije (tri iz 16. muslimanske i dva iz 20. romanijske brigade). Batajoni su 28. novembra napravili zasjedu između Sjemeća i G. Lijeske, a 29. novembra poslije ponoći (u 1,30), jednovremeno izvršili snažan vatreni udar iz svih oruđa, odmah potom i juriš na neprijateljsku kolonu (vidi dok. br. 118; Arhiv VII, reg. br. 33-7, k. 1111: izvještaj Štaba 27. NOU divizije od 1. decembra 1944).

na komunikaciji Višegrad — Rogatica. Neprijatelju od pravca Sokolca nije uspjelo da prodre u Vlasenicu. Na ostalim sektorima bez promjene.

Pero,[87] Dane[88]

. . .[89]

BR. 131

NAREĐENJE ŠTABA 5. KORPUSA NOVJ OD 30. NOVEMBRA 1944. O STAVLJANJU DRVARSKO-PETROVAČKOG I PODGRMEČKOG NOP ODREDA POD KOMANDU 39. DIVIZIJE[1]

Š T A B
5 KORPUSA NOV JUGOSLAVIJE
Br. 2123
Dne 31[2]/XI 1944 g.

ŠTABU DRVAR-PETROVAČKOG I PODGORSKOG[3] ODREDA

Prilikom pokreta IV Divizije sa sektora Zapadne Bosne naređeno je da jedinice Drvarsko-petrovačkog i Podgrmečkog odreda ostanu pod komandom Štaba XXXIX divizije. U vezi toga navedeni odredi će dobivati i izvršavati sva naređenja Štaba XXXIX divizije. Isto tako Štab XXXIX divizije organizaciono će obuhvatiti navedene odrede.

---

[87] Dotadašnji načelnik Štaba 3. korpusa NOVJ Pero Kosorić, pukovnik, primio je dužnost komandanta ovoga korpusa, a dotadašnji komandant general-major Vladimir Popović pošao je za Beograd, po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 27. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 3-8/I, list 9, k. 408/A). Istim naređenjem (depešom) na dužnost načelnika Štaba 3. korpusa određen je potpukovnik Rudolf (Rudi) Petovar.

[88] Dane Olbina je bio politički komesar 3. korpusa NOVJ.

[89] Nastavak izvoda iz knjige depeša 3. korpusa NOVJ za decembar 1944. objaviće se u 31. knjizi IV toma Zbornika.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/1-3, k. 458/A.

[2] Treba: 30, pošto mjesec novembar ima 30 dana.

[3] Odnosi se na Podgrmečki NOP odred.

Radi dobijanja hitnih podataka sa sektora Bihaća Štab Drvarsko-petrovačkog odreda će biti direktno povezan radio vezom i sa ovim Štabom.

Prijem naređenja potvrditi.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
Služ. otsutan

M. P.

Zamjenik komandanta,
Pukovnik,
Karanović

BR. 132

IZVJEŠTAJ ŠTABA 5. KORPUSA UPUĆEN NOVEMBRA 1944. VRHOVNOM ŠTABU NOV I POJ O FORMIRANJU I ORGANIZACIJI ARTILJERIJE TOGA KORPUSA[1]

Izvještava o organizaciji artiljerije korpusa.

VRHOVNOM ŠTABU NOV I PO JUGOSLAVIJE
(za artiljerijsko odjelj.)

Prema naređenju V. Š. od avgusta 1944. godine, dostavlja se sledeći izvještaj o dosadašnjoj organizaciji, formaciji i nastavi u artiljeriji ovoga korpusa:

I. ORGANIZACIJA ARTILJERIJE.

Ovaj korpus formirao je 1943. god. mjeseca septembra dva artiljerijska diviziona od zarobljenih topova. Svaki divizion imao je štab i 2 baterije od po 2—3 topa.[2] Topovi su bili: 1 brdski 75 mm. M. 28, 2 brdska 75 mm. M. 15, 2 brdska 75 mm. M. 11 (talijanska), 1 brdski 65 mm. M. 06, 3 protivkolska 50 mm. M. 42 i 1 protivkolski 37 mm.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 48-7, k. 458/A. Iz sadržine dokumenta vidi se da je pisan u drugoj polovini novembra 1944. godine.

[2] Bliže o formiranju 1. i 2. artiljerijskog diviziona vidi knj. 27, dok. br. 57.

Napadom na Sanski Most oktobra mjeseca 1943. g. zarobljena su 2 brdska topa 75 mm. M. 28, te je u II. artiljerijskom divizionu formirana i 3. baterija.[3]

U rano proljeće 1944. g. formirana je i u I. divizionu 3. baterija od 2 poljske haubice, koje su bile zakopane u Grmeču.

Radi potrebe u artiljeriji, poslana su novembra mjeseca 1943. g. X. diviziji 2 topa, i to jedan brdski 75 mm. M. 15 i jedan brdski 65 mm. M. 0,6, gdje je formirana baterija.

U ostalim divizijama bilo je samo protivkolskih topova, koji su bili po pješ. brigadama.

Upadom u Derventu XI. divizija zarobila je 6 brdskih i protivkolskih topova, te je formiran divizion, koji je ostao u sastavu XI divizije,[4] kad je ista premještena u istočnu Bosnu, te izašla iz sastava ovog korpusa.[5]

Oslobođenjem Prijedora septembra mjeseca ove godine[6] zarobljene su pored ostalog 4 poljske haubice 100 mm., te su od njih formirane dvije baterije (1. i 2.) u II. art. divizionu. Brdski topovi iz II. diviziona 75 mm. M. 11 uslijed nedostatka municije i uslijed toga što su se pokvarili dodijeljeni su jedan art. srednjem kursu pri pješadijskoj oficirskoj školi, a jedan XXXIX. diviziji za obuku, a protivkolski top 37 mm. predan je XI. brigadi.

Oslobođenjem Teslića i Dervente,[7] Srednjo-Bosanska divizija zarobila je 8 brdskih-ruskih topova 7,62 i 4 poljske haubice,

---

[3] Napad na Sanski Most je 20/21. oktobra 1943. izvršila 4. NOU divizija. Opširnije o tome i o plijenu vidi knj. 18, dok. br. 69, 121, 131 i 157.

[4] Napad na Derventu izvršen je 27. juna i 28. juna do 3 časa cijelo mjesto, osim gimnazije, bilo je zauzeto. Uslijed intervencije neprijatelja iz Doboja, jedinice 11. NOU divizije su se povukle. U toku borbe zaplijenjeni su 4 haubice, 4 brdska i 3 protivtenkovska topa, od čega su 2 haubice, 2 brdska i 2 protivtenkovska topa onesposobljeni za upotrebu pošto se nisu mogli evakuisati (vidi knj. 27, dok. br. 10).

[5] Po naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ od 17. jula 1944 (vidi Arhiv VII. reg. br. 3/21-5, k. 461/A, reg. br. 6/2-1, k. 461: knjige depeša 5. korpusa NOVJ) 11. NOU divizija ušla je u sastav 3. korpusa. Bliže o tome i o prelazu ove divizije iz srednje u istočnu Bosnu prije njenog odlaska u Srbiju, 16/17. septembra 1944, kada je ušla u sastav 12. korpusa NOVJ, vidi knj. 29, dok. br. 73.

[6] Prijedor su 7. septembra 1944. oslobodile jedinice 4. NOU divizije (vidi dok. br. 26).

[7] Teslić je 4. septembra 1944. oslobodila 14. srednjobosanska brigada Srednjobosanske NOU divizije u sadejstvu sa Teslićko-tešanjskim NOP odredom (vidi knj. 29, dok. br. 181), a napad na Derventu je 9. septembra 1944. izvršila 18. srednjobosanska brigada Srednjobosanske NOU divizije. Tada je Derventa i zauzeta, ali je neprijatelj 13. septembra ponovo ušao u to mjesto, pošto je glavnina Srednjobosanske divizije — uključujući i ovu brigadu — izvršila pokret prema Banjoj Luci (vidi knj. 29, dok. br. 181).

te su formirana 2 diviziona. Ove 4 poljske haubice su prilikom akcija na prostoriju Banja Luka — Gradiška uništene, a 3 ruska — brdska topa 7,62 ušla su u sastav IV. divizije.

Akcijama ovog korpusa na prostoriji B. Luka — Gradiška[8] zarobljeno je u B. Luci 5 poljskih haubica i 2 brdske haubice 100 mm. i veći broj 37 mm. protivkolskih topova, koji su ušli u sastav pješ. brigada. Oslobođenjem Travnika 20. X. o. g.[9] zarobljene su još 2 poljske haubice 100 mm., 2 brdska topa 75 mm. M. 15 i 2 poljska topa 80 mm. M. 5 8, ali neispravna.

Pošto je korpus već raspolagao sa priličnim brojem art. oruđa formirana je 3. oktobra o. g. I. artiljerijska grupa, te konačna organizacija cjelokupne artiljerije danas izgleda ovako:

a) Pri štabu korpusa formirana je **I artiljerijska grupa** od 3 diviziona i to:

— štab grupe[10]

— I. divizion (štab diviziona i 3 baterije, svaka od po 2 poljske haubice 100 mm. M. 14 19)

— II. divizion (štab diviziona i 2 baterije, svaka od po 2 poljske haubile 100 mm. M. 14/19)

— III.divizion (štab diviziona i 2 baterije, svaka od po 2 haubice, i to jedna 100 mm. M. 14/19 a druga baterija 100 mm. M. 16/19).

Jedna haubica 100 mm. M. 14/19 je pokvarena od punog pogotka protivkolca i bez zatvarača, te je sada po popravci, u radionici ovog korpusa.

Artiljerijska grupa sada u svemu raspolaže sa 15 haubica (13 poljskih i 2 brdske).

Brojno stanje: ljudstva 785, konja 264.

b) Pri štabu IV. divizije formiran je jedan art. divizion:[11]

— štab diviziona

---

[8] Opširnije o borbama na prostoriji Banja Luka — Bosanska Gradiška vidi dok. br. 74; knj. 29, dok. br. 80.

[9] Travnik je zauzet 22. oktobra 1944 (vidi dok. br. 43).

[10] Prva artiljerijska grupa je formirana po naređenju Štaba 5. korpusa NOVJ od 6. oktobra 1944. Za njenog komandanta je postavljen major Marko Trikić, a za političkog komesara major Milovan Filipović. Njen štab je formiran 7. oktobra, a 8. oktobra pukovnik Nemanja Vlatković, pomoćnik načelnika Štaba 5. korpusa NOVJ, izvršio je svečanu smotru te grupe, čije je formiranje toga dana završeno u selu Kuhari, kod Sanskog Mosta. Opširnije o tome vidi Arhiv VII, operacijski dnevnik Štaba 1. artiljerijske grupe vođen od 6. oktobra 1944. do 30. aprila 1945 (reg. br. 8-4, k. 462), izvještaj o formiranju te grupe od 1. novembra 1944 (reg. br. 1-4, k. 461 A) i depešu Štaba 5. korpusa upućenu 8. oktobra Vrhovnom štabu NOV i POJ o njenom formiranju (reg. br. 7-5, str. 270, k. 461/A: knjigu depeša 5. korpusa NOVJ).

[11] Vidi dok. br. 2.

— 1. baterija od 3 protivkolska topa 50 mm. M. 42
— 2. baterija od 3 brdska topa 75 mm. M. 28
— 3. baterija od 4 brdska-ruska topa 7,62

U sastavu pješadijskih brigada ima 5 protivkolskih topova 37 mm.

Brojno stanje: ljudstva 236, konja 69.

c) Pri štabu X. divizije formiran je jedan art. divizion:[12]

— štab diviziona
— 1. baterija od 3 topa i to: 2 brdska 65 mm. M. 06, 1 brdski 75 mm. M. 15
— 2. baterija od 3 brdska topa 75 mm. M. 15
— 3. baterija od 3 protivkolska topa (37,47 i 50)

U sastavu pješadijskih brigada imaju 3 protivkolska topa 37 mm.

Brojno stanje: ljudstva 150, konja 67.

Napomena:

brdski top 75 mm M. 15 prebačen je u 1. bateriju, pošto za topove 65 mm. M. 06 nema municije.

d) Pri štabu Srednjo-Bosanske divizije formiran je jedan art. divizion:[13]

— štab diviziona
— 1. baterija od 2 brdska-ruska topa 7,62
— 2. baterija od 2 brdska-ruska topa 7,62
— 3. baterija od 1 brdskog-ruskog topa 7,62

U sastavu pješadijskih brigada imaju 2 protivkolska topa 37 mm.

Brojno stanje: ljudstva 438, konja 176. Veliko je brojno stanje ljudstva zato, što su bila ranije 2 diviziona.

a) Pri štabu XXXIX. divizije sada se formira jedan artiljerijski divizion sledećeg sastava:[14]

— štab diviziona
— 1. baterija od 2 brdska topa 75 mm. M. 28
— 2. baterija od 2 brdska — ruska topa 7,62
— 3. baterija od 4 protivkolska topa 37 mm.

---

[12] Taj divizion je formiran 6. septembra 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 38).

[13] Vidi dok. br. 78.

[14] U depeši Štaba 39. divizije od 4. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 6-5, str. 97, k. 461/A) upućenoj Štabu 5. korpusa NOVJ u vezi s tim piše:

»Formirali smo divizion. Predlažemo štab. Komandant Mijo Posavac, kapetan, dosadašnji komandant bataljona 13. brigade. Komesara Janka Radulovića, za zamenika komandanta Lazu Radoševića. Pomoćnika nemamo.

Vojo [Todorović]«

Bliže o tome vidi i dok. br. 78.

U sastavu pješadijskih brigada imaju 3 protivkolska topa 37 mm.

Brojno stanje ljudstva i konja još nije poznato, pošto je divizion u formiranju.

Svega: ljudstva 1609, konja 576, oruđa 60.

Prema prednje izloženom organizacija artiljerije u ovom korpusu bila je izvršena u duhu izdatog naređenja V. Š.[15]

II. FORMACIJA ARTILJERIJE OVOG KORPUSA.

Dosadanja privremena formacija artiljerije bila je izvršena po priloženim formacijskim sastavima.[16]

Uslijed malog broja oružja, a nedovoljnog broja stručnih kadrova i ljudstva, ovaj štab rukovodio se načelom, da osposobi što više artiljeraca (rukovodioca i posluge), te su uslijed toga u formaciji baterije predviđena 2 oruđa, a broj ljudstva za bateriju od 4 oruđa. Time se htjelo postići, da se osposobi što više artiljeraca, a po zarobljavanju topova, baterije samo popune sa istima, pošto već imaju izvježbano ljudstvo. Osim toga prema terenu na kome vodi akcije ovaj korpus, baterije od 2 oruđa (a naročito haubičke) pokazale su se kao vrlo pogodne zbog lakše pokretljivosti, a osim toga na ovaj način stvarala se jezgra za oformljavanje artiljerijskih jedinica do pune formacije.

Pošto je organizacija artiljerije završena, to će se od sada po zarobljavanju topova, a prema naređenju V. Š., baterije popunjavati na 4 oruđa.

U štabovima baterije po formaciji bili su predviđeni podoficiri ili oficiri osmatrači i kutomjernici. Za uloge ovih bili su u svima baterijama izvježbani određeni drugovi, čija se uloga, naročito u brzom postavljanju baterije na položaj i brzom davanju pravca, naročito noću, pokazala kao vrlo efikasna. Ova formacijska mjesta i uloge bile su uzete prema formacijama njemačkih baterija. Sada su isti uklopljeni u izviđačka odjeljenja.

U privremenim formacijskim sastavima ovog korpusa nisu bili izričito odvojeni popunjujući dijelovi iz razloga, što po baterijama nema kara, već se municija prevozi kolima iz sastava komore baterija, kojih je zato bilo više, ili mobilisanim kolima. Municije za oruđa ima malo, te se popuna izvrši jedino ak-

---

[15] Bliže o tome naređenju Vrhovnog štaba NOV i POJ vidi dok. br. 78; Arhiv VII, reg. br. 16-3, k. 1265: naređenje Štaba 5. korpusa od 9. novembra 1944. godine.

[16] Vidi naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 17. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 12-3, k. 1265).

cijom na neko neprijateljsko uporište ili grad, te uslijed toga do sada nije postojala naročita potreba za izdvojenim popunjujućim dijelom.

Nova privremena formacija primljena od A. O. V. Š.[17] raspisana je svima potčinjenim artiljerijskim jedinicama, te će se prema njoj preformiti svi štabovi brdskih diviziona i brdske baterije. Do sada su tri brdske baterije osposobljene za tovarenje, a radi se na tome, da se i ostale osposobe.

Za haubičke i protivkolske baterije nisu još od A. O. V. Š. primljeni formacijski sastavi, te je istima naređeno da se prilagode formacijskim sastavima brdskih baterija u pogledu podjele baterije na pojedine dijelove.

U štabu ovoga korpusa do sada vršio je organizaciju i nastavu u artiljeriji referent artiljerije, te je sada oformljen artiljerijski otsjek.

III. NASTAVA.

U cilju osposobljavanja starešinskog kadra bilo je preduzeto slijedeće:

a) Oformljen je n i ž i artiljerijski kurs decembra mjeseca 1943. g., koji je pohađalo 8 slušalaca (komandiri i vodni oficiri, već formiranih baterija). Kurs je trajao 16 dana.

b) U mjesecu januaru i februaru ove god. održana su dva podoficirska kursa od po 20 dana za vođe odjeljenja, koja su pohađali 29 najsposobnijih nišandžija iz I. i II. diviziona.

c) Mjeseca marta održan je drugi n i ž i artilj. kurs, koji je pohađalo 26 slušalaca, i to od onih, koji su prethodno svršili podoficirski kurs. Kurs je trajao 35 dana.

U isto vrijeme izvođena je obuka i sa svim ostalim ljudstvom u I. i II. divizionu. Održavani su u više mahova specijalni kursevi za nišandžije i telefoniste, te se postiglo da su svi pismeni borci osposobljeni za nišandžije.

Radi pripremanja stručnog ljudstva za artiljeriju pri divizijama, održani su u dva maha kursevi za nišandžije i vođe odeljenja kod I. i II. diviziona, a koje je pohađalo iz svake divizije ovog korpusa 20 boraca. Na taj način se uspjelo da je za sve predviđene novo-formirane jedinice bilo dovoljno osposobljenih starešina (komandira i vodnih oficira) i ostalog ljudstva. Osim toga prelazom na stranu NOV artiljeraca iz B. Luke, iz bivšeg domobranstva, dobiven je priličan broj stručnog artiljerijskog kadra.

Sada se održavaju slijedeći kursevi:

---

[17] Artiljerijsko odjeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ izdalo je Privremeni pregled organizacije i formacije artiljerije NOVJ 25. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35-1, k. 15).

— S r e d n j i artiljerijski kurs pri pješadijskoj oficirskoj školi ovoga korpusa u Jajcu. Kurs pohađa 27 slušalaca, koji će se osposobiti za komandire i vodne oficire.

— Pored ovoga, kod svake divizije ovog korpusa (IV, X, XXXIX i Srednjo-Bosanske) oformljen je niži artiljerijski kurs, koji pohađa po 20 slušalaca, svega 80, u cilju da se osposobe za vođe odeljenja i vodne oficire.

Ovi kursevi traju 45 dana, a nastava se izvodi po »Privremenom planu i programu za izvođenje nastave u artiljeriji«, izdanje A. O. V. Š.

Po svršetku ovih kurseva dostaviće se izvještaji nastavnom otsjeku A. O. V. Š.

U trupi nastava se izvodi tačno po »Privremenom planu i programu«, koji je podijeljen svima art. jedinicama. Sa starešinskim kadrom održavaju se 3-puta nedjeljno časovi iz naređenih predmeta po »Privremenom planu i programu«, i to zasebno za starešinski rukovodeći kadar, a zasebno za podoficire.

Osim toga u svakom divizionu i grupi oformljeni su kursevi za izviđače, koji su predviđeni po novoj formaciji.

U pogledu stručnih artiljerijskih pravila izrađeno je i izvađeno na presi prošle godine »Obuka na topovima« i kratak uput iz »Pripreme, teorije, nastave gađanja«. Iskustva iz pojedinih akcija o taktičkoj upotrebi artiljerije prikupljana su, kao i iz ostalih art. pravila, te je ove godine izdan od strane ovoga korpusa »Artiljerijski potsjetnik«, koji se u prilogu prilaže.

4) Potrebe artiljerije ovoga korpusa su za sada najnužnije u oruđima, da bi se baterije popunile na 4 oruđa i u municiji, koje ima sada u vrlo maloj količini.

5) Naređenje V. Š. za organizaciju artiljerije primljeno je u ovom štabu 5. XI. o. g., te se uslijed kratkoće vremena dostavlja samo izvještaj o izvršenoj organizaciji.

Tačan pregled brojnog stanja ljudstva, stoke, materijala i poimenični spisak rukovodstva po jediničnom spisku dostaviće se naknadno, pošto su jedinice, od kojih su izvještaji traženi, na terenu i prilično udaljene od štaba korpusa.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politički komesar,
pukovnik,

Zamjenik komandanta,
pukovnik
Karanović

BR. 133

IZVJEŠTAJ ŠTABA 4. DIVIZIJE OD 30. NOVEMBRA 1944. ŠTABU 5. KORPUSA NOVJ O DEJSTVIMA NA SEKTORU ZENICE[1]

ŠTAB IV. DIVIZIJE 5 KORPUSA
N. O. VOJ. — JUGOSLAVIJE
Pov. br: 734/44
Dne, 30. XI. 1944.

Operativni izvještaj za
novembar 1944 g.

ŠTABU 5 KORPUSA NOV — JUGOSLAVIJE.

Snage ove divizije u vremenu od 1 do 28 novembra 1944 g. imale su dodir sa neprijateljem, i to:

1.XI.1944 g. — II bataljon VI brigade izvršio je oko 15 sati demonstrativni napad na želj. stanicu Busovaču. Napad je vršen sa položaja: k. 515 — k. 557 sjeverno od željez.stanice Busovače. Poslije borbe od pola sata bataljon se je povukao na ústi položaj.[2] Gubitci neprijatelja: 5 ranjenih. Naši gubitci: 2 ranjena. Plijena nije bilo.

2.XI.1944 g. — II bataljon VIII brigade postavio je zasjedu na Janjićkom Vrhu, k. 812. neprijateljskim snagama, koje od Zenice preko Raspotočja izlaze na Janjićki Vrh, k. 812 radi osiguranja pruge od Lašve do Zenice. Zasjeda je postavljena u 5,30 sati. U 9,50 sati naišla je kolona od 150 ustaša pravcem: Zenica — k. 464 — k. 818, gdje se je ova kolona sastala sa kolonom od 80 ustaša i Čerkeza, koji su došli od Lašve. Obe kolone produžile su prema k. 812, tako da su naišli zasjedi II bataljona sa lijevog boka i leđa. Bataljon je odmah primio borbu i nakon jednog sata borbe neprijatelj je preko Zvečaja i Ras-

[1] Prepis originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 24/1-2, k. 769/A.

[2] Opširnije o tome i o dejstvima 6. krajiške NOU brigade u novembru vidi izvještaj njenog štaba od 28. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 25/1-2, k. 769/A).

potočja pobjegao za Zenicu.[3] Gubitci neprijatelja: 5 mrtvih i 6 ranjenih. Naši gubitci: 1 mrtav. Plijena nije bilo.

Isti bataljon noću 2/3 novembra zajedno sa minerskom grupom imao je zadatak da ruši željezničku prugu između Lašve i Zenice. Na prugu se je spustila jedna četa sa jednom minerskom grupom i otpočela trgati prugu eksplozivom. Nakon prvih 5 opaljenih mina na njih je otvorena vatra sa tri strane, od neprijatelja koji je bio u zasjedi na desnoj obali rijeke Bosne. Pruga je trgana između sela Janjića i sela Drivuše. Naši su primili borbu ali su se nakon kraćeg vremena povukli, jer neprijatelja nisu mogli protjerati zbog vode.

Istrgano je 50 metara pruge.

III bataljon VIII brigade uputio je jednu četu sa minerskom grupom na trgranje željezničke pruge na dijelu od Vraca do Vranduka. Četa i minerska grupa prebacile su se čamcima preko rijeke Bosne i pokidale 1400 metara željezničke pruge, jedan kilometar sjevernije od željezničke stanice Vraca. Jednovremeno su zakopane kod same željezničke stanice Vraca nagazne mine.

3.XI.1944 g. Jedna desetina III bataljona VIII brigade nalazila se je u zasjedi za 500 metara sjeverno od sela Banloz, na cesti Zenica — Žepče, da bi ometala povratak pruge, koja je rušena noću 2/3 novembra. U 12 sati naišla je od željezničke stanice Vraca jedna desetina ustaša, na koje je otvorena vatra preko rijeke Bosne u momentu kad su naišli pred zasjedu. Ubijena su dvojica a ostali pobjegli u željezničku stanicu Vracu. Istoga dana u 16 sati naišla je jedna kompozicija, radni vod za popravak pruge, od Zenice prema željezničkoj stanici Vraca. Kompozicija je naletila na nagaznu minu sjeverozapadno od željezničke stanice Vraca i tom prilikom oštećena je i onesposobljena lokomotiva, a sruršena 3 vagona. Poginulo je 6 neprijateljskih vojnika a ostali pobjegli za Zenicu.

[3] Bliže o dejstvima 8. krajiške NOU brigade u novembru vidi izvještaje njenog štaba od 4. i 28. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 6/1-2 i 27/2, k. 769/A).

Noću 3/4 ovoga mjeseca jedna četa III bataljona VIII brigade zajedno sa minerskom grupom izvršila je napad na neprijateljsko uporište Vranduk. Posadu uporišta sačinjavalo je 14 vojnika XVII željezničke bojne, koji su bili smešteni u bunkeru na desnoj obali rijeke Bosne. Zbog nedostatka čamaca prebacilo se je svega 30 boraca sa 5 puškomitraljeza koji su se privukli bunkeru. Stražar pred bunkerom ih je zaustavio, ali su ovi jednovremeno najurišali i puškomitraljezima i puškama začepili puškarnice i pozvali posadu da se preda. Posada je oklijevala i tek nakon 15 minuta otvorili su željezna vrata na bunkeru i izašli iz bunkera. Zarobljeno je 14 neprijateljskih vojnika. Zaplenjeno je 12 karabina, 1 puškomitraljez, 1 strojnica, 4 pištolja i 5000 puščanih metaka. Po likvidaciji uporišta Vranduk nastavljeno je sa rušenjem željezničke pruge. Jedna desetina produžila je niz prugu, do mjesta gdje je kompozicija naišla te je eksplozivom potpuno uništila lokomotivu i vagone.

4.XI.1944 g. Nismo imali dodira sa neprijateljem.

5.XI.1944 g. III bataljon VIII brigade dočekao je oko 14 sati jednu satniju ustaša na južnoj strani sela Gradišća, koja je krenula iz Zenice. Nakon borbe od 15 minuta neprijatelj je pobjegao u Zenicu. Neprijateljski gubitci: 7 mrtvih i 11 ranjenih. Naši bez gubitaka. Zaplijenjeno: 1 bacač 50 mm., 1 pištolj, 5 komada bombi, 200 puščanih metaka.

6.XI.1944 g. Noću 6/7 novembra jedna četa III bataljona VIII brigade izvršila je napad na željezničku stanicu Vraca. Posadu stanice sačinjavalo je 45 domobrana 17 željezničke bojne[4]. U 19 sati u željezničku stanicu Vraca došla je od Zenice jedna kompozicija u kojoj je bilo 300 neprija-

[4] Bliže o toj bojni vidi dok. br. 37. Ona je, prema pregledu ustaško-domobranskih jedinica 2. zbornog područja od 8. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 39/2, k. 60), ušla u sastav 16. pješačkog zdruga 15. hrvatske divizije. U vezi sa akcijom na željezničkoj stanici Vraca, u izvješću Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 27. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 9/14, k. 149/C), piše da su tom prilikom poginula 2 Nijemca, a 6 Nijemaca je ranjeno, dok je 19 konja ubijeno u teretnom vozu koji se tada nalazio u stanici.

teljskih vojnika, 180 konja, te druge spreme. Zbog nedostatka čamaca prebačena je svega jedna četa koja se je neprimjetno privukla bunkerima, te prvim naletom uspjela zauzeti bunkere. Četa nije znala za kompoziciju na stanici, te je došlo do teže borbe. Poslije ,borbe od 3 sata neprijatelj se je panično razbježao ostavljajući kompoziciju. Zarobljeno je 12 neprijateljskih vojnika, 17 ubijeno i 7 ranjeno. Naši gubitci: 2 mrtva i 3 ranjena i 1 nestao. Zaplijenjeno 12 pušaka, 5 komada bombi, 2000 puščanih metaka, 11 komada ćebadi, 7 bluza, 11 šinjela, 8 pari cipela. Ubijeno je 120 konja, koji se nisu mogli da izvuku iz kompozicije. U toku iste noći nastavljeno je sa rušenjem pruge u pravcu Zenice i ista je pokidana na dužini od 1500 metara.

7.XI.1944 g. I bataljon VIII brigade primio je kod sela Kozarci u 9 sati borbu sa jednom satnijom ustaša, koja je krenula iz Zenice[5]. Nakon borbe od 1 sata ustaše su primorane na odstupanje. Naših gubitaka nije bilo. Plijena nije bilo.

8.XI.1944 g. I bataljon VIII brigade primio je u 10 sati borbu sa jednom satnijom ustaša kod sela Obrenovići. Nakon jednog sata borbi neprijatelj je protjeran za Zenicu uz gubitke od 1 mrtvog i 3 ranjena. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo.

9.XI.1944 g. Nismo imali dodira sa neprijateljem.

10.XI.1944 g. Nismo imali dodira sa neprijateljem.

11.XI.1944 g. Diverzantska grupa VI brigade obezbijeđena snagama II bataljona iste brigade kidala je u toku noći 11/12 ov. mj. željezničku prugu između Zenice i Lašve. Pruga je trgana eksplozivom na dijelu između zaseoka Gumanci i sela Drivuše. Pokidano je 450 metara željezničke pruge. Iste noći diverzantska grupa VIII bri-

[5] Bliže o neprijatelju u Zenici vidi dok. br. 37. Prema bojnoj relaciji Zapovjedništva 1. ustaškog djelatnog zdruga od 6. februara 1945, toga dana je jedan vod 5. bojne vršio izviđanje u pravcu s. Crkvice, u neposrednoj okolini Zenice (vidi Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59). Pošto se ovo mjesto nalazi istočno, a Kozarci sjeverozapadno od Zenice, vjerovatno su dijelovi te bojne izviđali i u pravcu s. Kozaraca.

gade prebacila se je preko rijeke Bosne na sredini između željezničke stanice Vraca i Vranduka, te pokidala 1400 metara želj. pruge. Pruga je trgana eksplozivom[6].

12.XI.1944 g. Noću 12/13 ov. mj. I bataljon XI. brigade trgao je željezničku prugu između Lašve i Kaknja kod željezničke stanice Modrinje[7]. Neprijatelj je osigurao prugu i zasjeo položaj: k. 619 — k. 656 — Viduča. Neprijatelj je stjeran sa ovoga položaja u željezničku stanicu Modrinje. Pruga je pokidana kod sela Viduče na dužini 500 metara. Gubitci neprijatelja u ovoj borbi su 18 mrtvih i 13 ranjenih. Naši gubitci: 3 ranjena.

13.XI.1944 g. Noću 13/14 ov. mj. I bataljon XI brigade ponovo je kidao željezničku prugu između željezničke stanice Modrinje i Kaknja. Pokidano je 600 metara željezničke pruge i srušena 2 propusta.

14.XI.1944 g. III bataljon VIII. brigade napao je na jednu satniju Nijemaca u Brezovu Polju, na sredini između Žepča i Begova Hana. Neprijatelj je odbio napad bataljona, te se je bataljon povukao u selo Doglode. Gubitci neprijatelja: 9 mrtvih i 5 ranjenih. Naši gubitci: 1 mrtav i 4 ranjena.

Diverzantska grupa VIII brigade prebacila se je preko rijeke Bosne na sredini između željezničke stanice Vraca i Vranduka i pokidala 1500 metara željezničke pruge. Jednovremeno je zakopano nekoliko nagaznih mina, radi dizanja u zrak oklopnog voza, koji osigurava transporte pri prolazu.

15.XI.1944 g. U 8 sati neprijatelj je krenuo sa jednom kompozicijom raznog materijala (radni voz za popravak pruge) i sa oklopnim vozom od Zenice prema željezničkoj stanici Vraca. Jednovremeno je krenula jedna satnija ustaša sa jednim tenkom cestom od Zenice prema selu Gradišće. Namjera neprijatelja je bila da po-

[6] Opširnije o organizaciji rušenja u dolini rijeke Bosne vidi dok. br. 79.

[7] O dejstvima 11. krajiške NOU brigade u novembru vidi i izvještaj njenog štaba za novembar (Arhiv VII, reg. br. 4-6, k. 776/A).

pravi prugu i da naše snage odbaci od pruge, da ne bi ometale popravak iste. Na južnoj ivici sela Gradišća dočekana je satnija ustaša i puštena na blisko odstojanje, a nakon prvog plotuna ista je pobjegla u Zenicu. Gubitci neprijatelja 6 mrtvih i 5 ranjenih. Jednovremeno su naše snage sa lijeve obale rijeke Bosne onemogućile popravak želj. pruge. Oklopni voz obasipao je vatrom iz teških mitraljeza položaje naših snaga čitav dan. Naše snage ostale su na položaju i onemogućile popravak u toku dana. Neprijatelj je iskoristio mrak i noću 15/16 ov. mj. uspio popraviti prugu. Naše snage bez gubitaka.

16.XI.1944 g. U 8 sati neprijatelj je krenuo sa tri kolone u pravcu položaja VIII brigade.

Jedna kolona kretala je pravcem: Zenica — Podbrežje k. 332 — Gradišće — Gradac — k. 602. Druga kolona kretala se pravcem: Zenica — Podbrežje — k. 587. Treća kolona se je prebacila preko rijeke Bosne kod željezničke stanice Vraca i nadirala pravcem: k. 795 — Negraj — k. 941. Cestom od Zenice prema Gradišću kretao se jedan tenk. Namjera neprijatelja je bila da odbaci snage VIII brigade od ceste i pruge i da omogući nesmetan prolaz svojim transportima.

Dijelovi I bataljona dočekali su kolonu koja je išla pravcem: Podbrežje — k. 587, te nakon prvog plotuna ista je pobjegla u Zenicu. Neprijatelj je uspio svojom desnokrilnom kolonom da zauzme Negraj — k. 795 vršeći pritisak u pravcu k. 941. Jednovremeno je povukao prugom 4 kompozicije od Zenice prema Žepču. Borba se je nastavila i oko 12 sati došla je u pomoć I bataljonu jedna četa IV. bataljona. Ova četa napala je pravcem Stranjani — k. 570, k. 332 — za Tetovo. Napad ove čete ometao je oklopni voz kao i tenk, pa ipak je četa uspjela da se probije do škole na cesti. Neprijatelj koji se je ogorčeno borio na liniji: Gradac — Negraj, videći da će mu biti odsječena odstupnica pobjegao je u pravcu rijeke Bosne, i uz samu obalu odstupio ka Zenici. Jedan manji dio snaga prebacio se je

preko Bosne kod želj. stanice Vraca. Sve tri kolone neprijatelja bile su jake oko 400 ustaša i Nijemaca. Ustaše su pripadale VI bojni II prometnog zdruga[8]. Nijemci su pripadali nekoj SS-diviziji[9]. Gubitci neprijatelja u ovoj akciji bili su: 28 mrtvih i 27 ranjenih. Naši gubitci: 4 mrtva i 6 ranjenih. Neprijatelj je u selu Gradišću zapalio nekoliko kuća i džamiju, te zaklao jednog čovjeka, a u selu Tetovu zaklao jednog čovjeka i jednu ženu.

17.XI.1944 g. U 9 sati krenula je iz Zenice jedna kolona ustaša jaka 50 ljudi pravcem: k. 594 — s. Obrenovići. Dijelovi IV bataljona — VIII brigade sačekali su ovu kolonu i nakon kratke borbe ista je pobjegla u Zenicu. Gubitci neprijatelja: 3 mrtva i 5 ranjenih. U 8 sati neprijatelj je krenuo sa jednom kolonom iz željezničke stanice Busovače, a sa drugom kolonom iz grada Busovače u pravcu položaja XI brigade. I i II bataljon XI brigade primili su borbu na liniji: Jazvine — k. 513. Nakon borbe od jednog sata neprijatelj je odstupio za grad Busovaču i želj. stanicu Busovaču. Gubitci neprijatelja: 8 mrtvih, 5 ranjenih. Naši gubitci: 6 ranjenih. Neprijatelj je pripadao Princ Eugen diviziji. Noću 17/18 ov. mj. diverzantska grupa VI brigade obezbijeđena dijelovima II bataljona rušila je prugu između želj. stanica Busovače i Lašve. Srušeno je 2000 metara pruge i dva mosta.

Diverzantska grupa VIII brigade prebacila se je iste noći preko rijeke Bosne na sredinu između želj. stanice Vraca i Vranduka, te porušila 1500 metara želj. pruge. Nešto dalje od mjesta gdje [je] rušena pruga, postavljena je mina na paljenje sa kabel mašinom, sa ciljem dizanja voza u zrak. Diverzantska grupa sakrila

---

[8] Odnosi se na 4. bojnu (bivši 6. bojnu) 11. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. Ovaj zdrug je obezbjeđivao komunikaciju Sarajevo — Zenica — Doboj (vidi dok. br. 96 ove knjige i knj. 29, dok. br. 157).

[9] Riječ je o dijelovima 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 37). U to vrijeme u Zenicu je prispio i njemački 811. bataljon za osiguranje (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 997—999· dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 17. novembra 1944).

se je u jedan stenjar u neposrednoj blizini, odakle je imala izvršiti paljenje mine[10].

18.XI.1944 g. U 10 sati naišla je jedna desetina Nijemaca prugom i kako su isti pretraživali prugu naišli su na postavljenu minu. Mina je upaljena i od iste je poginulo 6 Nijemaca. Oko 11 časova krenulo je 300 ustaša iz Zenice pravcem: Podbrežje — k. 332 — Gradišće — Gradac, sa ciljem da odbace naše snage od ceste i pruge, da bi mogli nesmetano popraviti prugu. Dijelovi I i IV bataljona primili su borbu sa neprijateljem. Jedan dio snaga I bataljona na položaju sa lijeve obale rijeke Bosne, ometao je popravak porušene pruge. Dok su dijelovi I i IV bataljona vodili borbu i potiskivali neprijatelja ka Zenici, jedna četa II bataljona udarila je neprijatelja u njegov lijevi bok i neprijatelj je počeo naglo odstupati u Zenicu. Gubitci neprijatelja: 40 mrtvih, 33 ranjena. Naši gubitci: 2 ranjena. Do plijena se nije moglo doći jer se je borba najvećim dijelom vodila u blizini bunkera, pa je neprijatelj svojom vatrom iz bunkera štitio izvlačenje mrtvih i ranjenih. Isto tako štitio je izvlačenje ranjenih i mrtvih iz oklopnog voza. U prvi mrak neprijatelj je uspjeo popraviti prugu.

Noću 18/19 ov. mj. diverzantska grupa VIII brigade prebacila se je preko rijeke Bosne na sredini između želj. stanice Vraca i Vranduka, te porušila 2000 metara željezničke pruge, od čega je 1500 metara bačeno u rijeku Bosnu zajedno sa pragovima.

Patrola I bataljona XI brigade dočekala je na cesti između željezničke stanice Busovače i Lašve kod s. Grablja neprijateljsku patrolu i ubila 5 vojnika. Naši bez gubitaka. Zbog brze intervencije do plijena se nije moglo doći.

19.XI.1944 g. U 9.30 sati neprijatelj jak 300 ustaša[11] i Nijemaca krenuo je iz Zenice pravcem: Pod-

[10] Opširnije o rušenju koje su na tome sektoru od 17. do 19. novembra vršile jedinice 8. krajiške NOU brigade vidi izvještaj štaba ove brigade od 20. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 11-2, k. 769/A).

[11] Odnosi se na dijelove 5. bojne 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi bojnu relaciju njegovog zapovjedništva od 6. februara 1945, Arhiv VII, reg. br. 1/1-80, k. 59).

brežje — k. 332 — Gradišće — Negraj — k. 795. I bataljon VIII brigade primio je borbu na liniji: s. Gradišće — Negraj. Neprijatelj je uspio odbaciti ovaj bataljon i zauzeti Negraj — k. 795. U 14 sati bataljon je izvršio protivnapad, pokrenuo neprijatelja i gonio ga do Zenice. Gubitci neprijatelja: 19 mrtvih i 20 ranjenih. Naši gubitci: 2 mrtva i 10 ranjenih. Plijena nije bilo.

20.XI.1944 g. III bataljon VI brigade krenuo je da zamijeni IV bataljon XI brigade na položaju: Dobriljevo — Vražalj. Kako je bataljon XI brigade napustio ovaj položaj prije nego je stigao III bataljon VI brigade, to je neprijatelj iskoristio i izišao u selo Dobriljevo i Plane. Neprijatelj je odmah počeo paliti, pljačkati i ubijati. III bataljon je u tom momentu izbio na položaj: k. 874 — Kuber — k. 853. Jedna četa dobila je zadatak da preko kote 957 udari neprijatelja u njegov lijevi bok. Međutim neprijatelj je bio već zauzeo kotu 957. Četa je odmah prešla u napad i protjerala neprijatelja. Sa jednim dijelom snaga nastavila je gonjenje neprijatelja, a sa jednim dijelom snaga zaobilazila je neprijateljski desni bok. Jednovremeno su i ostale snage izvršile protivnapad i neprijatelj je pobjegao za Zenicu. Gubitci neprijatelja: 5 mrtvih i 7 ranjenih. Naši gubitci: 1 mrtav i 2 ranjena. Zaplijenjeno 3000 puščanih metaka i 1 makaze za sječenje žice[12]. Neprijatelj je pripadao njemačkim jedinicama, koje su bile na prolazu kroz Zenicu[13].

21.XI.1944 g.
22.XI.1944 g. Snage ove divizije izvršile su napad na neprijateljska uporišta Busovaču grad i želj. stanicu Busovaču[14]. Ova dva uporišta u odnosu na neprijateljsku utvrđenu liniju dolinom rijeke Bosne, kao i u odnosu na položaj snaga naše divizije, imale su značaj isturenih bočnih

[12] Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba 6. krajiške NOU brigade od 21. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 12-2, k. 769/A).

[13] Riječ je o dijelovima njemačke 118. lovačke divizije koji su se izvlačili od Mostara, preko Sarajeva, Zenice i Slavonskog Broda, na sremski front (vidi dok. br. 108, objašnjenje 3).

[14] Vidi dok. br. 113.

osiguranja. Likvidiranjem ovih 2-ju uporišta snage ove divizije mogle bi neposrednije djelovati na želj. prugu na dijelu: Visoko — Zenica — Nemila, sa ciljem da se ista potpuno izbaci iz saobraćaja. Likvidacijom ovih uporišta također bi oslobodili i onaj dio snaga divizije, koja su ova dva uporišta vezivali. Držanjem ovih uporišta kao i uporišta Kiseljak neprijatelj bi mogao cestom koja spaja ova dva uporišta izvršiti prodor, zaposjesti i osigurati za sebe ovu komunikaciju, čime bi naše snage odbacio još dalje od dijelova želj. pruge Lašva — Visoko.

Iz gore navedenih razloga Štab divizije donio je odluku da napadom likvidira neprijateljska uporišta Busovaču grad i željezničku stanicu Busovaču. XI brigada dobila je zadatak da likvidira uporište grad Busovaču, VI brigada da likvidira uporište željezničku stanicu Busovaču. Napad otpočinje 21 novembra u 15,30 sati artiljerijskom pripremom.

Napad na uporište Busovaču grad tekao je ovako:

Raspored snaga XI brigade, kao i pravci napada bili su slijedeći:

I bataljon ove brigade napadao je pravcem od Kiseljaka, između ceste i pruge koja vodi u selo Kupreš. Zadatak ovog bataljona bio je da se klinom probije kroz spoljnu odbranu, te potom likvidira crkvu i nadire dalje u centar grada.

II bataljon ove brigade napadao je sa sjeverozapada duž ceste i želj. pruge. Zadatak bataljona je bio da se klinom probije ka centru grada, spajajući se sa klinom I bataljona.

III bataljon bio je u zasjedi sa jednom četom prema želj. stanici Busovači, a sa dvije čete u brigadnoj rezervi.

IV bataljon ove brigade sa dvije čete držao je položaj: kota 659 — trigonometar 712 — s. Kula. Zadatak ovih dviju četa je bio da u slučaju bježanja neprijateljske posade iz Busovače istu dočeka i potuče. Jedna četa ovoga bataljona držala je selo Dusine sa zadatkom sprečavanja neprijateljske intervencije

od stanice Lašve preko Rastove Kose i Solakovića ka Busovači.

Prateća četa učestvovala je ove brigade zajedno sa I artiljerijskim divizionom u vatrenoj pripremi a sa dva protivkolska topa 37 mm. potpomagala je napad II bataljona koji je napadao sa sjeverozapadne strane. Napad ove brigade potpomagao je naš I. Artiljerijski divizion bez jednog brdskog topa 75 mm. M 28. i 1 protivtenkovskog topa 50 mm. Raspored diviziona bio je slijedeći: 2 brdska topa 75 mm. i 2 ruska topa 7,62 bili su postavljeni oko kote 513. sa zadatkom da neposredno tuku grad Busovaču. Preostala 2 ruska topa 7,62 bili su postavljeni na položaj zapadno od kote 513 za 800 metara, sa zadatkom da posredno tuku grad Busovaču. Dva protivkolska topa 50 mm. bila su dodijeljena bataljonu, za neposredno tučenje tenkova i tvrđih zgrada u uporištu.

U 15,30 sati otpočeo je sa vatrenom pripremom, koju je izveo artilerijski divizion i prateća četa sa svojim minobacačkim vodom. Vršena je korektura vatre da bi se dobili najbolji pogodci. Vatra postepeno pojačavana, tako da je u 18 časova, kada je pješadija prešla u napad, bila najjača.

U momentu kada je pješadija prešla u napad neprijatelj je bio prilično rastrešen i I bataljon koji je napadao od Kiseljaka uspeo je likvidirati spoljnu odbranu na svom pravcu, zauzevši dva bunkera. Ostale bunkere bataljon nije uspio likvidirati i tu je došlo do zastoja. II bataljon koji je napadao sa sjeverozapadne strane duž ceste i pruge uspio je likvidirati svega jedan bunker, dok su ostali bunkeri žilavo se branili, tako da ih bataljon nije mogao likvidirati. Nešto poslije 18 časova krenuo je jedan brdski top 75 mm. i 1 protivkolski top 50 mm. sa položaja od kote 513 na cestu kod ciglane sjeverno od Busovače grada i odatle cestom prema gradu do same žice. Zadatak je bio tući bunkere koji su davali žilav otpor. Topovi nisu mogli stupiti u dejstvo radi toga, što je bila velika pomrčina, a neprijatelj se nije pokazivao, a i sama naša pješadija nije vršila jak pritisak, te tako primorala neprijatelja da se otkrije,

kako bi topovi mogli gađati. Nakon ovoga topovi su povraćeni istim putem na kotu 513.

I bataljon uspio je održati položaje koje je zauzeo u toku noći 21/22 ov. mj. kao i u toku 22 o. m. iako je neprijatelj nekoliko puta jurišao uz pomoć tenkova.

II bataljon nastavio je borbu da bi ovladao i preostalim bunkerima oko ceste, iz kojih je neprijatelj davao žilav otpor potpomognut jednim tenkom, kao i vatrom iz kuća u samom gradu. Jednovremeno su ovdje ubačene i dvije čete III bataljona koje su uspjele likvidirati jedan bunker i niz rovova oko toga bunkera, ali je neprijatelj protivnapadom povratio i bunker i rovove. Jedan pojačani vod IV bataljona spustio se iz sela Kule do samog potoka Kozica, odakle je tukao crkvu i cestu od crkve u pravcu Kiseljaka. Sve do 12 sati ovoga dana borba se vodila bez ikakovih vidljivih rezultata. Borbu naših snaga u toku dana pomogao je I artilerijski divizion i to tako, da su dva ruska topa tukli bunkere oko ceste na sjevernom dijelu grada, dok su preostala dva ruska topa tukla crkvu i okolinu crkve, odakle je neprijatelj davao najenergičniji otpor.

Poslije 12 sati ovoga dana II bataljon uspio je potisnuti neprijatelja na pravcu svoga napada i domoći se prvih kuća. Bataljon je ušao u grad sa 2 protukolska topa. Jednovremeno je ovaj bataljon pomagao i divizion sa jednim brdskim topom i 2 protukolska topa 50 m m, koji su tukli iz same žičane prepreke na ivici grada.

U ovom momentu snage su dobile naređenje za povlačenje i prekid borbe.

Gubitci neprijatelja bili su 42 mrtva i 32 ranjena. Naši gubitci: 9 mrtvih i 40 ranjenih.

Napad na neprijateljsko uporište željezničku stanicu Busovaču tekao je ovako:

Napad su vršili 2 i 4 bataljon VI brigade potpomognuti sa jednim brdskim topom 75 m/m M. 28 i 1 protivkolskim topom 50 m/m iz I artilerijskog diviziona ove divizije.

I i III bataljon ove brigade zatvarali su pravce: Zenica — Stara Zenica — Busovača

i Zenica — Čajdraš — Han Kumpanija, držeći vezu na lijevom krilu sa snagama VIII brigade[15].

Raspored snaga i pravci napada bataljona bili su: II bataljon potpomognut pratećom četom brigade napadao je pravcem cesta Han Kumpanija — želj. stanica Busovača na bunkere koji se nalaze uz cestu i na samu želj. stanicu. Jedna četa ovog bataljona zajedno sa minerskim vodom bila je na prekopavanju i miniranju ceste želj. stanica Busovača — Lašva.

IV bataljon napadao je na želj. stanicu Busovaču sa jugoistočne strane sa dvije čete. Jedna četa ovoga bataljona demonstrirala je napad na želj. stanicu Lašva i zatvorila pravac: Crna — k. 852 — Vrata — k. 659 — k. 502.

Dva topa iz prvog artilerijskog diviziona, koji su bili pridodati za potpomaganje napada tukli su iz neposredne blizine 700—1000 metara.

U 15.30 otpočela je vatrena priprema, koja se je postepeno pojačavala, tako da je u momentu prelaza pješadije u napad bila najjača. Vatrena priprema izvršena je uspješno, a napad je tekao ovako:

Po izvršenoj artilerijskoj pripremi četa II bataljona potpomognuta pratećom četom izvršila je napad na most gdje cesta prelazi preko rijeke Lašve, ali je prvi napad odbijen. U toku noći 21/22 preduzet je i drugi napad koji je također odbijen, IV bataljon ove brigade koji je napadao sa jugo-istočne strane nije stupio u određeno vrijeme u borbu, već je zakasnio, tako da je pred zoru sa njim uhvaćena veza.

IV. bataljon ove brigade koji je napadao sa jugoistočne strane stupio je u samu zoru u napad na neprijatelja koji se je branio iz rovova na k. 379. Neprijatelj je izbačen iz ovih rovova i pobjegao u željezničku stanicu. Nakon ovoga otpočeto je tučenje bunkera iz topova i poslije jake artilerijske vatre II bataljon uspio je zauzeti most i likvidirati četiri bunkera, kao i samu željezničku stanicu. Nepri-

[15] Vidi Arhiv VII, reg. br. 27-2, k. 769/A: izvještaj Štaba 8. krajiške NOU brigade od 28. novembra 1944. godine.

jatelj se zbio oko velikog bunkera koji se nalazi u sastavu rijeke Kozice i Lašve na čistini i odakle je davao otpor. Napad je bio usmjeren na ovaj bunker oko mosta gdje pruga prelazi preko potoka Kozica. Minama iz "Džon bula" neprijatelj je istjeran iz velikog bunkera u rovove oko bunkera. Bunkeri i oko rovova kao i oko mosta iz kojeg je neprijatelj izjuren bili su tako dobro maskirani, da su se mogli osmotriti i primijetiti tek sa najbližeg odstojanja. Neprijatelj se iz ovih bunkera nije htjeo javljati, sve dok borci ne bi prišli pred same bunkere, kada bi obasuo žestokom vatrom, te su se naše snage tada povukle. Tek oko 5 sati poslije podne uspjelo se preuzeti neke od ovih bunkera, ali je neprijatelj već dobio pojačanje, tako da su naše snage bile prisiljene da se povuku iz borbe.

Četa koja je bila na zatvaranju pravca Lašva — želj. stanica Busovača sa jednim članom štaba II bataljona bila je vrlo neoprezna. Ista nije primijetila pokret neprijatelja iz Lašve nego ga je primijetila tek onda kada je prolazio kroz njihov položaj. Ova četa napada neprijatelja, kada je već prošao niti s leđa niti s boka, da bi mu usporila kretanje, dok ne stigne pojačanje. Neprijatelj je bez borbe došao i zaposjeo bunkere oko mosta gdje prelazi preko Lašve i odatle otvorio vatru na snage koje su napadale, te ih primorao da se povuku.

Neprijateljski gubitci: 48 mrtvih i 49 ranjenih. Naši gubitci: 2 poginula i 17 ranjenih.

Zaplijenjeno je 3150 metaka, 2 kišne kabanice, 2 šinjela, 2 para čizama, 1 par čizama i 1 koporan.

III Bataljon VIII brigade napao je neprijateljsko uporište Gojakovac, gdje se je neprijatelj utvrdio na liniji: k. 509 — k. 691. Neprijatelj je protjeran nakon borbe od jednog sata u Topčić-Polje i Rašće. Gubitci neprijatelja: 5 mrtvih i 15 ranjenih. Naši bez gubitaka. Plijena nije bilo. Jedna minerska grupa srušila je most na cesti gdje potok Loznik presijeca cestu, dva kilometra južno od Nemile.

23.XI.1944 g. U 11 sati krenula je neprijateljska kolona jaka 400 njemačkih i ustaških vojnika pravcem: Zenica — Podbrežje — Gradišće. II i IV bataljon VIII brigade primili su borbu južno od sela Gradišća, te nakon 4 časovne borbe neprijatelj je protjeran u Zenicu. Gubitci neprijatelja: 15 mrtvih i 12 ranjenih. Naši gubitci: 2 ranjena.

Jedna desetina III bataljona VIII brigade dočekala je na cesti Zenica — Žepče između Topčić-Polja i Orahovičkog Polja 2 neprijateljska kamiona sa vojskom. Kamioni su oštećeni. Neprijatelj je odmah intervenisao tenkovima iz Topčić-Polja. Gubitci neprijatelja nepoznati. Naši bez gubitaka.

Jedna četa IV bataljona XI brigade sukobila se je sa jednom kolonom ustaša, koji su iz želj. stanice Busovače išli u pravcu sela Rasno. Borba se je vodila kod sela Granice, k. 513. Nakon borbe od jednoga sata neprijatelj je odstupio u želj. stanicu Busovaču. Gubitci neprijatelja: 5 mrtvih i 12 ranjenih. Naši gubitci: 2 ranjena. Plijena nije bilo. Vlašićki odred prokrstario je teren sjeverno od Vlašić planine u pravcu rijeke Usore u potrazi za četnicima[16]. Odred je zanoćio u selu Bjelobučju, a jedan dio u selu Briću. Na četnike se nije naišlo nigdje.

24.XI.1944 g. Jedna četa I bataljona XI brigade dočekala je jednu kolonu Nijemaca, koji su se iz Busovače grada uputili u pravcu sela Krnjače. Borba je otpočela u 10 sati i nakon 1 sat borbe neprijatelj je otstupio za Busovaču grad. Gubitci neprijatelja nepoznati. Naših gubitaka nije bilo. Zaplenjeno 300 puščanih metaka.

Noću 24/25 o. m. diverzantska grupa VIII brigade srušila je na cesti Zenica — Žepče između Orahovičkog polja i Zenice pet mostova. Srušena su dva betonska propusta.

---

[16] Vlašićki NOP odred je 25. oktobra 1944. stavljen pod komandu 4. NOU divizije (vidi dok. br. 51). Prema izvještaju njegovog štaba od 26. novembra 1944, on je 5. novembra uputio 450 boraca za popunu 4. NOU divizije. U novembru je dejstvovao na sektoru Nemila — Teslić, čisteći teren od manjih grupica četnika i ustaša. Imao je oko 200 boraca svrstanih u tri čete (vidi Arhiv VII, reg. br. 20-2, k. 769/A).

Vlašićki odred krstario je u potrazi za četnicima dolinom Usore preko sela Mladikovine do sela Komušine, gdje je odred zanoćio. Uhvaćen je jedan četnik, koji je predan komandi mjesta Teslić.

25.XI.1944 g. U 7 sati neprijatelj je krenuo iz Zenice u dvije kolone i to: Jedna kolona ustaša jaka 100 ljudi, pravcem: Zenica — Donji Čajdraš — k. 736. Druga kolona jaka 350 Nijemaca krenula je pravcem: Zenica — Stara Zenica — Saračevica — kota 957 — k. 853 — Kuber — k. 874.

Namjera neprijatelja bila je da uobruči naše snage, koje su se nalazile u selu Dobriljevu, koristeći se maglom.

III. bataljon VIII brigade primio je borbu u selu Dobriljevu, jer su patrole osjetile pokret neprijatelja od Zenice. Desno krilo bataljon je osigurao jednim vodom I bataljona, koji je zaposjeo k. 853. Neprijatelj je zbacio ovaj vod i odmah produžio za njim, zauzeo kotu 874, a vod se je povukao na Ovčine, k. 812. Jedna četa III bataljona koja je držala položaj sjevero-istočno od k. 853 dobila je iznenada jaku bočnu vatru. Četa je odmah uputila jedan vod, da napadne i baci neprijatelja sa k. 853, u čemu vod nije uspeo. U ovoj situaciji III bataljonu VI brigade pritekao je u pomoć I bataljon iste brigade, koji je sa dvije čete napao pravcem: Obla Glava — k. 838 — k. 957 — Stara Zenica. Ove su čete stjerale neprijatelja sa kote 957 i potisle ga ka Staroj Zenici i dalje u Zenicu. Kolona ustaša koja je nadirala od Zenice prema Donjem Čajdrašu napadom jedne čete III bataljona odmah je vraćena u Zenicu. Gubitci neprijatelja su 13 mrtvih i 16 ranjenih. Naši gubitci: 3 mrtva i 7 ranjenih. Zaplijenjeno 4 komada bombi i 1 nosila. Vlašićki odred na povratku iz sela Komušine prokrstario je pravcem: Dolina rijeke Blatnice — Panići — Jezera — Vučja planina — Gluha Bukovica [Mahala].

Noću 25/26 o. m. jedna jača patrola II bataljona VI brigade pojačana sa 4 puškomitra-

ljeza postavila je zasjedu na cesti između želj. stanice Busovača i Lašva, između sela Bakija i sela Dvora. Cestom su krstarili tenkovi i patrole, radi osiguranja ceste. Jednu od ovakovih patrola dočekala je zasjeda, te je ubijeno 8 neprijateljskih vojnika. Tenkovi su odmah intervenisali. Iste noći postavljena je još jedna zasjeda na istoj cesti kod sega Grablja. U zasjedi je bila jedna četa sa 12 puškomitraljeza. U 6,30 sati naišla je jedna kolona od 30 kamiona i 2 tenka. Na kolonu je osuta jaka vatra. Neprijatelj je iskočio iz kamiona i počeo bježati za Busovaču, odakle je i nailazio. Tenkovi su smjesta intervenisali, a pritekla su im u pomoć još 4 tenka koji su osiguravali cestu. Tenkovi su otvorili jaku topovsku i mitraljesku vatru na položaj ove čete i ista je odstupila. Gubitci neprijatelja: 8 mrtvih i 7 ranjenih. Naši bez gubitaka. Oštećeno 3 kamiona.

26.XI.1944 g. U 8 sati neprijatelj je napao jednu kolonu pravcem želj. stanice Busovača, k. 513 — s. Rasno. Ovu kolonu sačinjavalo je 150 ustaša. U isto vrijeme druga kolona jaka 300 Nijemaca napala je pravcem: Busovača grad — Jazvine — Bare. I i IV bataljon XI brigade primili su borbu na liniji: k. 513 — Jazvine. Jakom artilerijskom i minobacačkom vatrom kao i pritiskom neprijatelja odbačene su naše snage na liniju Rasno — Bare. I i IV bataljon izvršili su kontranapad i odbacili neprijatelja natrag na prvi položaj gdje su ga prihvatile snage iz uporišta Busovače grada i stanice Busovače. Pod noć neprijatelj je odstupio u pomenuta uporišta. Gubitci neprijatelja u ovoj borbi bili su 65 mrtvih i 55 ranjenih. Naši gubitci: 2 mrtva i 14 ranjenih[17].

27.XI.1944 g. Nismo imali dodira sa neprijateljem.

---

[17] Opširnije o toj borbi vidi izvještaj Štaba 11. krajiške NOU brigade od 27. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 28-3, k. 769/A) i dnevna izvješća Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 26, 27. i 28. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 26/1, 27/1 i 28/1, k. 44).

JEDINICE OVE DIVIZIJE U TOKU MJESECA NOVEMBRA IMALE SU:

I. **Gubitci:**	1. Neprijateljski	ubijeno		407
		ranjeno		360
		zarobljeno		27
			Ukupno:	794
	2. Vlastiti	a) u ljudstvu:	poginulo	29
			ranjeno	120
			nestalo	1
		b) u materijalu: izgubljen 1 puš. mitraljez.		
II. **Plijen:**	1. *Oružje:*	zaplijenjeno ispravnog oružja: 1 puš. mitraljez engleski, 24 puške, 1 mali bacač, 1 strojnica, 5 pištolja te 14 komada bombi. Neispravnog oružja nije bilo zaplijenjeno ništa.		
	2. *Municija:*	Zaplijenjeno 14.010 puščanih metaka.		
	3. *Oprema:*	11 ćebadi, 13 šinjela, 8 bluza, 9 pari cipela, 2 para čizama i 2 kišne kabanice.		
	4. *Ostalo:*	1 makaze za sječenje žice, 1 nosila. Ubijeno 120 konja.		
III. **Uništeno:**		1 lokomotiva, 3 vagona, 15.90 metara želj. pruge, 8 mostova, 4 propusta.		
IV. **Oštećeno:**		5 kamiona.		

V. **Raspored jedinica:** Štab divizije u selu Vitezu. VI brigada zauzela je položaj VIII brigade i sad se nalazi na prostoriji: Janjac — Obrenovići — Jagodići — Stranjani — Pojska. Štab brigade u selu Konjevići. Dva bataljona sa 1 članom štaba brigade krenuli su na sektor: Vranduk — Nemila, radi dejstva na prolazeće neprijateljske kolone cestom od Zenice do Žepča.

VIII brigada nalazi se na prostoriji: Vrhovine — Tohovići — Preočica. Štab brigade selo Počulica. Dva bataljona ove brigade drže polo-

žaj: Visokovci — Čajdraš — Dobriljevo — Stara Zenica.

XI brigada sa tri bataljona drži položaj: Krnjača — Bare — Rasno — Ahmići. Jedan bataljon u rezervi u selu Rovni. Štab brigade u Han Kumpaniji.

Štab I diviziona sa brdskom i protivkolskom baterijom na prostoriji: Han Bila — Mali Mošunj. Baterija ruskih topova 7,62 cm. u selu Kruščici.

Divizijska intendantura: selo Putičevo.

Kursevi u Travniku u zgradi gimnazije.

Divizijska bolnica u Turbetu.

VI. **Zaključci:** U toku mjeseca novembra zadatak ove divizije bio je:

Ofanzivno djelovati na želj. prugu na dijelu: Kakanj — Zenica — Žepče sa ciljem izbacivanja ove grupe iz saobraćaja. Drugi zadatak divizije bio je zatvaranje pravca koji od Zenice — Lašve — Kiseljaka izvode u pravcu Travnika.

Prvi zadatak ofanzivno djelovati na želj. prugu na dijelu: Kakanj — Zenica — Žepče. Divizija je izvršila uspješno. Čestim presjecanjem pruge saobraćaj je sveden na minimum. Od 100% kvote vozova koji su trebali proći od Sarajeva za Brod, prošlo je na sektoru na kojem je djelovala ova divizija svega 12,63. Ako uzmemo u obzir dane 17 i 18 novembra, kada je neprijatelj imao najjači saobraćaj, prošlo je u ta dva dana svega 32,4% od ukupne količine saobraćaja. Rad na onemogućivanju saobraćaja želj. prugom na sektoru ove divizije potpomogla je i saveznička avijacija, koja je bombardovanjem srušila most sjeverno od Zenice kod k. 310, gdje želj. pruga prelazi preko rijeke Bosne. Pod konac ovoga mjeseca neprijatelj je potpunoma napustio prugu i saobraćaj sa njom ne vrši. Prebacivanje transporata počeo je vršiti kamionima cestom: Kiseljak — Busovača — Lašva — Zenica — Žepče.

Rad divizije pod konac mjeseca novembra u glavnom je orijentiran na izbacivanje i ove komunikacije iz saobraćaja, u čemu se nailazi na prilične poteškoće. Ove poteškoće dolaze

od toga, što je neprijatelj ovu liniju dobro utvrdio velikim brojem uporišta, između kojih krstare tenkovi. Ovom linijom neprijatelj je uspjeo prebaciti mali dio svojih snaga i materijala, uglavnom prebacuje motorizaciju i vojsku. Ratni materijal ostaje po stanicama uz želj. prugu, tako se u Zenici na stanici nalazi veliki broj topova svih modela i kalibara, oko 40 vagona avionskih bombi te razne druge spreme.

U toku mjeseca novembra neprijatelj nije pokušao ni jedan prodor u pravcu Travnika. Iz gornjeg slijedi da je najbliži i najneposredniji zadatak divizije ofanzivnim djelovanjem izbaciti iz saobraćaja komunikaciju: Kiseljak — Busovača — Lašva — Zenica — Žepče.

Razmatrajući akcije, koje su jedinice ove divizije imale u toku mjeseca novembra, vidimo da su sve akcije manjega obima, za čije je izvođenje bila inicijativa u rukama štabova brigada i štabova bataljona.

Uzrok svima ovim akcijama je naše ofanzivno djelovanje na željez. prugu na dijelu na kojem operiše divizija kao i težnja neprijatelja, da naše snage odbaci dalje od pruge. Iz ovog razloga neprijatelj je vršio velik broj ispada iz svojih uporišta, a primjećuje se da je bio najaktivniji iz uporišta Zenice.

Jedina veća akcija izvedena na inicijativu Štaba divizije, bila je akcija na neprijateljsko uporište Busovaču grad i želj. stanicu Busovaču. Razloge za izvođenje ove akcije naveli smo u operativnom izvještaju. Pri izvođenju ove akcije primijećeni su izvjesni nedostatci kod naših jedinica koje navodimo.

Povećanje brojnog stanja jedinica utjecalo je dvojako: veliki priliv novih boraca smanjio je borbenost jedinica. U odlučnom momentu, kada treba pokretom neprijatelja rastrojiti i onemogućiti, veći broj boraca ostaje. Povećanje jedinica utjecalo je također i na rukovodioce, jer brojna stanja četa prešla [su] 100 boraca, a naši rukovodioci nemaju još dovoljno iskustva u rukovanju sa ovako glomaznim jedinicama.

Uslijed ovoga pješadija nije iskoristila dobro dejstvo artiljerije, koja je, i ako je bio mrak, a naročito po danu, tukla dosta precizno, tako da je od artiljerije veliki broj neprijateljskih utvrđenih objekata srušen. Pješadija ovo nije iskoristila, a da je iskoristila, uspjeh bi bio daleko veći i pored žilavog otpora neprijatelja.

Snalažljivost štabova bataljona također je bila slaba. Isti nisu pronalazili na vrijeme položaje za teška oružja sa kojim mogu povoljno tući. Isto tako nisu mijenjali pravac nastupanja svojih jedinica i ako je postojala mogućnost da se pronađu povoljni pravci. Pojedini štabovi gube mnogo vremena ostajući stalno na jednom mjestu, mjesto da obiđu svoje položaje i da izvrše promjene, koje su korisne za uspješnu likvidaciju neprijateljskih položaja.

Zakašnjenje jedinica i njihovo nastupanje u borbi u određeni čas također je uticalo na nepovoljni ishod akcija na želj. stanicu Busovaču.

Maskiranje i prekriveno kretanje od strane jedinica i nižih rukovodioca nije bilo dovoljno. Isto tako poklanjana je vrlo mala pažnja izboru položaja za protivkolske topove i ostala pješadijska teška oružja u vremenu borbe.

Na nepovoljni ishod akcije je uticao prodor neprijatelja od Lašve.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar p. pukovnik

Komandant pukovnik
Petar v. r.

Tvrdi i overava Šef op. otsjeka kap.[18] **Miloš**[19]

M. P.

[18] Rečenica je dopisana mastilom, ćirilicom.

[19] Kasabašić

BR. 134

IZVJEŠTAJ ŠTABA 18. SREDNJOBOSANSKE BRIGADE ŠTABU SREDNJOBOSANSKE NOU DIVIZIJE O DEJSTVIMA U NOVEMBRU 1944. NA PODRUČJU DERVENTE I PRNJAVORA[1]

Predmet:

Mjesečni operativni
izvještaj za mjesec
novembar 1944 god.

ŠTABU SB DIVIZIJE

Položaj

1.XI.1944 g. bataljoni ove brigade nalazili su se na liniji Srđevići — Čukale — Sitneš i Povelić. Nije bilo borbe.

2.XI.1944 g. U noći oko 4 sata bataljoni ove brigade izvršili su pokret preko dijelom Careve Gore — Ilove — Rakovca — Lepenice — Motajice pa do Save. Pokret je vršen četnim i vodnim kolonama a mjestimično i strijeljačkim strojem. Glavni cilj je bio uništenje četnika na tome sektoru.[2] U samome nastupanju naišlo se je na manje četničke grupe. Nije bilo oštrije borbe. Ubijena su 4 četnika, nekoliko ranjeno. Naših gubitaka nije bilo.

3.XI.1944 g. Bataljoni ove brigade nalazili su se na liniji Kobaš — Smrtići — Jadovica i Palačkovci. Bilo

---

[1] Dokument (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 41-5, k. 1421. Podaci iz ovog dokumenta se u osnovnim crtama nalaze i u izvještaju ove brigade za period od 1. avgusta 1944. do 1. januara 1945 (vidi Arhiv VII, reg. br. 4-7, k. 1421).

[2] Na tome sektoru nalazili su se pripadnici Banjalučke i Motajičke brigade Srednjobosanskog četničkog korpusa, a u borbama protiv njih učestvovala je i 14. srednjobosanska NOU brigada. Tom prilikom je Motajička četnička brigada morala, uslijed snažnog pritiska jedinica Srednjobosanske NOU divizije, da se rasturi u »gerilu«. Bliže o tome vidi u Arhivu VII izvještaje: komandanta Banjalučke četničke brigade od 5. novembra 1944 (reg. br. BH-V-12487), Komande Srednjobosanskog četničkog korpusa od 6. novembra 1944 (reg. br. BH-V-12489) i Komande Motajičke četničke brigade (Gorskog štaba br. 314) od 9. novembra 1944 (reg. br. BH-V-12495).

je manje borbe sa četnicima, gdje su 3 četnika ranjena.

4.XI.1944 g. Bataljoni na istim položajima, dok je II bataljon izvršio pokret preko Trstanaca, gdje je bilo manje borbe. Rezultat nije poznat.

5.XI.1944 g. Sa tri bataljona izvršen je pokret iz Miškovaca — Smrtića i Jadovice u pravcu Male Sočanice — Cerana i Lupljanice. IV naš bataljon djelovao je na liniji oko Prnjavora sa zadatkom razbijanja četnika na ovome prostoru. Toga dana uhvaćen je i ubijen jedan četnik a zarobljena jedna puška.

6.XI.1944 g. Uveče u 10 sati sa tri bataljona vršili smo rušenje pruge između Dažnice i Lupljanice. Potrgano je 2—3 km. pruge i prekinuta 2 manja željeznička mosta. Borbe nije bilo.

7.XI.1944 g. Jedan bataljon vršio je ponovno trganje pruge kod Lupljanice. Dva bataljona išla su po četama po selima Crnči — Osinjoj — Sočanici — Ceranima — Pojezni i Jelanskoj, sa zadatkom uništavanja četničkih bandi. Tom prilikom ubijena su 4 četnika, zarobljene 3 puške sa spremom. Jedan bataljon bio je oko Prnjavora sa zadatkom zaštite proslave koja je održana u Prnjavoru.

8.XI.1944 g. Sa tri bataljona nalazili smo se na položajima: Velika i Mala Sočanica — Cerani i Gornji Detlak. Neprijatelj sa jednim dijelom snaga u jačini od 200—300 vojnika pokušao je iz Lupljanice ispad prema Sočanici. Snage II bataljona sačekale su ga. Poslije kraće borbe neprijatelj se je povukao uz nešto gubitaka. Istoga dana naveče dvije čete I bataljona išle su u akciju na četnike i miliciju koji su se nalazili na Debeloj obali.[3] U akciji nije bilo uspjeha. IV bataljon sa slojim snagama vršio je čišćenje četnika u Vijačanima i Vršanima; ubijen je jedan četnik, zarobljen jedan karabin i 300 komada metaka.

9.XI.1944 g. Sa jednim bataljonom pravili smo zasjedu u Dažnici, gdje je bila potrgana željeznička pruga.

[3] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

Toga dana neprijatelj nije naišao. Dva bataljona odmarala su se, dok je IV bataljon vršio noćni prepad na četnike u Kokorima — Ladjevcima i Devetini. Ubijeno je nekoliko četnika u tome pokretu.

10.XI.1944 g. I bataljon odmarao se je na položajima Gornji Cerani, dok je II bataljon vršio pokret iz Sočanice za Kalenderovce. Usput je uhvatio jednog četnika sa puškom i istog ubio. III bataljon sa dvije čete bio je na Ceru, gdje je uhvatio 2 četnika i zarobio 3 puške. IV bataljon toga dana odmarao se je u Potočanima.

11.XI.1944 g. Pošto smo dobili obavještenje da će neprijatelj krenuti preko Prnjavora za Klašnice i Banjaluku, prebacili smo I bataljon na Tromeđu — Smrtiće, a II bataljon u Kalenderovce — Donji Detlak. III bataljon nalazio se je na liniji: Velika Sočanica — Cer, gdje je dočekao u zasjedi neprijatelja (kolonu). Vođena je borba. Uslijed jačeg neprijateljskog pritiska bataljon se je povukao. Neprijatelj je imao više žrtava. IV bataljon vršio je pokret iz Potočana preko Prosjeke — Otpočivaljke i Careve Gore i Velike Ilove. Nije bilo nikakve borbe.

12.XI.1944 g. I bataljon vodio je borbu sa četnicima u Palačkovcima. Ubijena su 3 četnika i 6—7 ranjeno, među kojima i zamjenik komandanta brigade Ostoja Vinčić, brat Vlade Vinčića,[4] zloglasnog četnika. II bataljon sa svojim snagama vršio je zasjedu na pruzi između Dervente i Bišnje. Potrgana je pruga na nekoliko mjesta. Borbe nije bilo. III bataljon sa svojim snagama izbio je na Cer, odakle se je spustio prema željezničkoj pruzi, gdje su sačekali jedan voz i podmetnuli mu mine. Uslijed neispravnosti mina koje nisu eksplodirale voz je prošao. Bataljon je otvorio na isti brzu paljbu gdje je neprijatelju nanešeno nešto gubitaka. Uhvaćen je toga dana jedan četnik sa puškom. IV bataljon odmarao je u Velikoj Ilovi.

13.XI.1944 g. I bataljon bio je na položajima u Miškovcima. II bataljon u Kalenderovcima, III bataljon u

[4] Vlada Vinčić je bio komandant Motajičke četničke brigade.

Velikoj Sočanici, IV bataljon u Velikoj Ilovi. Toga dana kuriri i izviđačka četa uhvatili su 6 četnika sa komandirom četničkim. Zarobljeno je 6 pušaka.

14.XI.1944 g. I bataljon vršio je noćno pretresanje Jadovice — Smrtića — Palačkovaca i Miškovaca u cilju hvatanja četnika. Uspjeha nije bilo. II bataljon dočekao je neprijatelja, koji je kretao u jačini od 3 i po do 400 vojnika. Kvalitet vojske: Nijemci i Čerkezi.[5] Poslije kraće borbe neprijatelj je razbijen i protjeran... Na bojnom polju ostalo je 11 mrtvih Nijemaca, među kojima i 2 oficira i 4 podoficira, 6 mrtvih neprijatelj je odnio sa sobom, dok ih je bilo više ranjenih. Naši gubitci: 8 ranjenih drugova, među kojima i dva teže ranjena. Zarobljena su 2 ruska mitraljeza novog kalibra i jedan šarac, zatim 6 pušaka i 11 sprema vojničkih. III bataljon po noći podmetnuo je mine na pruzi između Dažnice i Komarice. Naišao je jedan pancer. Isti je dignut kao i uništeno 12 vagona. Uslijed intervencije naši su se povukli. Ranjen je jedan borac. Neprijateljski su gubici nepoznati. IV bataljon vršio je sa vodovima akciju na četnike. Nije bilo uspjeha. Istoga dana naši kuriri uhvatili su 3 četnika, među kojima i jednog četničkog komandira i jednu pušku.

15.XI.1944 g. I bataljon na položajima Jadovica — Smrtići. Nije imao borbe. II bataljon nalazio se je na Kalenderovcima. Nije bilo borbe. III bataljon na položajima: Velika i Mala Sočanica. Nije bilo borbe. IV bataljon nalazio se je u Velikoj Ilovi. Nije bilo borbe. Održano je savjetovanje vojno-političko sa štabovima bataljona u Štabu brigade.

16.XI.1944 g. I bataljon na istim položajima sa istim zadatkom. II bataljon pravio je zasjedu u Osojcima. Neprijatelj nije naišao i nije bilo borbe. III bataljon na istim položajima. Nije bilo nikakvih promjena. IV bataljon vršio je pokret iz Ilove za Gornje Cerane. Nije bilo nikakvih promjena.

[5] Vjerovatno je riječ o pripadnicima 782. turkestanskog bataljona (vidi dok. br. 37).

17.XI.1944 g. I bataljon vršio je razbijanje četničkih grupa u selu Smrtićima i Pečenegovcima.[6] II bataljon vršio je pokret iz Kalenderovaca u Veliku Sočanicu. III bataljon na istim položajima. IV bataljon na položajima Gornji Cerani. Nije bilo borbe.

18.XI.1944 g. I bataljon izvršio je pokret iz Jadovice preko Srejevića — Pečenegovaca, ispod Motajice preko Sitneša prema Vrbasu sa zadatkom razbijanja četnika. II, III i IV bataljon u noći u 3 sata izbili su na prugu između Komarice — Lupljanice, postavili mine i čekali dok nije svanulo. Voz nije naišao. Oko 8 sati neprijatelj je krenuo od pravca Foče i Lupljanice. Isti je dočekan, razbijen i vraćen nazad. U toj borbi imali smo 4 lakše ranjena druga. Neprijatelj je imao više mrtvih i ranjenih.

19.XI.1944 g. I bataljon manevrisao je između Careve Gore i Motajice sa zadatkom razbijanja četnika. II, III i IV bataljon odmarali su se.

20.XI.1944 g. I bataljon na istim položajima sa istim zadatkom. II bataljon u Kalenderovcima. Nije bilo borbe. III bataljon vršio je pokret iz Sočanice za Štrpce. U noći četnici su napali Komandu mjesta Derventa, gdje se je desio vodnik našeg III bataljona drug Joško Krčkovski. Isti se je uhvatio u koštac sa tri četnika koji su upali u kuću gdje se je on nalazio. Isti je ubio četničkog komandira i jednoga od njih ranio, dok je treći istoga vodnika ubo nožem na 9 mjesta. Intervencijom našeg III bataljona četnici su razbijeni. IV bataljon na istim položajima sa dvije čete vršio mobilizaciju.

21.XI.1944 g. I bataljon nalazio se je oko Motajice sa zadatkom razbijanja nekih četničkih grupa i mobilizacije. II bataljon pravio je zasjedu na Hep-

---

[6] Na tome sektoru se nalazila Motajička četnička brigada. U izvještaju njenog štaba od 18. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12523), između ostalog, piše:

»Ova brigada nalazi se na svome sektoru. Povremeno ima većih i manjih borbi. Pošto smo u nedostatku municije, prisiljeni smo na noćne akcije. Ovde stalno manevriše Motajički odred i delovi zaštite, dok se dva bataljona 18. nalaze u Jadovici i Detlaku.«

tingu[7] sa dvije čete. Pretresao je selo Rapčane, gdje su se nalazile neke četničke bande. Ubijena su 2 četnika, dok su 4 natjerana na Ukrinu. Isti su se pogušili. III bataljon u Rakovcu i Smrtićima vodio je borbu gdje je ubio 6 četnika. IV bataljon na istim položajima sa patrolama upućenim specijalno za hvatanje četnika, ubili su jednog četnika i zarobili jednu pušku.

22.XI.1944 g. Bataljoni na istim položajima. Održano je savjetovanje sa štabovima bataljona u Štabu brigade, gdje je prisustvovao i komandant divizije.

23.XI.1944 g. I i III bataljon vršili su akciju na četnike koji su trebali da održe zbor u Trstancima. Trajala je kraća ali žestoka borba u kojoj su četnici pretrpili osjetne gubitke. Naši gubitci: jedan ranjen drug. II bataljon pravio je zasjedu na Heptingu. Nije bilo borbe. IV bataljon izbio je na prugu, porušio 2 mosta i nešto pruge.

24.XI.1944 g. Bataljoni na istim položajima. Nije bilo borbe.

25.XI.1944 g. I bataljon na istim položajima. II i IV bataljon izvršili su pokret četnim i vodnim kolonama preko Crnče — Jelanjske — Ljeskove Vode prema Velikom Prnjavoru. Ubijen je jedan četnik i zarobljena jedna puška. III bataljon na položajima Rakovac — Lepenica.

26.XI.1944 g. I bataljon je izvršio pokret iz Gornjih Smrtića za Gornje Gerane. II i IV bataljon izbili su na liniju Foča — Johovac, gdje je bilo manjih sukoba sa neprijateljem. Žrtava nije bilo.

27.XI.1944 g. I bataljon u Gornjim Ceranima. II i IV bataljon u toku noći izbili su na prugu između Rudanke i Johovca, potrgali prugu u dužini od 5 km. i 2 mosta na pruzi. Saobraćaj je obustavljen za nekoliko dana. III bataljon vodio je borbu sa četnicima. Poslije kraće borbe četnici su imali jednog mrtvog i dva teže ranjena, koji su nakon kratkog vremena umrli. Naši gubitci: jedan mrtav.

28.XI.1944 g. Bataljoni na istim položajima. Nije bilo nikakvih promjena.

---

[7] To mjesto nije nađeno na karti 1 : 100.000.

29.XI.1944 g. Dobili smo depešom naređenje za koncentraciju brigade, što smo i učinili, te prema tome nije bilo nikakvih borbi.

30.XI.1944 g. Brigada sa tri bataljona na liniji Pojezna — Osinja i Sočanica. Jedan bataljon u pokretu za Stanare.

U toku proteklih mjesec dana neprijatelj je imao slijedeće gubitke:

Nijemaca	17 mrtvih,	Naši gubitci:	
četnika	43 „	mrtvih	1
četnika	10 ranjenih,	ranjenih	15

Plijen:
mitraljeza 3
pušaka 21

U operacijama proteklih mjesec dana brigada nije polučila naročite uspjehe pošto je djelimično vršila akcije na manje četničke grupe koje su se vješto prikrivale djelujući na pruzi. Saobraćaj je bio obustavljen između Doboja i Dervente. Neprijatelj, uslijed našeg čestog izbijanja na prugu, trganjem iste kao i mostova bio je prisiljen da pojača obezbjeđenja oko same pruge. Uslijed obustavljanja saobraćaja vozovi nisu kretali po noći nikako a malo kada su i po danu išli. Neprijatelj u saobraćaju na ovoj liniji većinom se je služio motorizovanim sredstvima.

Formacijski sastav ove brigade je slijedeći: Četiri bataljona, četa za vezu, izviđačka četa, tehnička četa, četa pratećih oruđa, brigadna intendantura i brigadna ambulanta. Sve su jedinice ove brigade popunjene po formacijskom sistemu kojeg smo dobili od štaba Divizije. Borbenost u brigadi je dosta dobra. Za ovih mjesec dana imali smo 72 dezertera[8] a mobilisano je nešto više, u rashodu se nalazi 68 drugova i to: 49 u bolnici i 19 na kursu. Dali smo, tj. poslali u Diviziju za ovaj mjesec dana 62 druga koja su tražena za Vrhovni Štab, za brigadu OZN-e,[9] za divizijsku bolnicu, tj. za bolničare, za artiljeriju i za veterinarski kurs. 6 drugova otišli su kao invalidi na superkomisiju. U brigadi ne postoje neki naročiti problemi osim što još nekoliko boraca u jedinicama slabo su obuveni kao i obučeni. Mobilizacija na terenu u kom se nalazimo tek pomalo počela je da oživljava. Zadržavajući se na ovome terenu još

[8] Odnosi se većim dijelom na mlade borce koji su nenaviknuti na teške borbe i odvajanja od svojih domova, odlazili svojim kućama ili su stupali u NOP odrede.

[9] Vidi dok. br. 72

neko vrijeme mogla bi se vršiti još uspješnija mobilizacija pošto ljudi koji se kriju svaki se dan po malo otkrivaju. Neprijatelj na ovome sektoru uopšte nije aktivan. Četnici na ovome terenu sa nekim dijelom posakrivali su se po trojkama, petorkama,[10] neki dio nalazi se pri uporištima kod neprijatelja.

SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

Politkomesar—major: Komandant—kapetan:

[10] Pošto se nisu mogli vojnički oduprijeti jedinicama NOVJ, četnici su pribjegli terorisanju stanovništva u pozadini i prepadima na ustanove i pozadinske radnike NOP-a. U tome smislu formirali su trojke i petorke (vidi Arhiv VII, reg. br. BH-V-12558/1: naredbu Komande Motajičke četničke brigade od 3. decembra 1944).

II

NJEMAČKA I USTAŠKO-DOMOBRANSKA DOKUMENTA

BR. 135

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 1. OKTOBRA 1944. O BORBAMA OKO BANJE LUKE I TUZLE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 275/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
1. X. 1944 god.

I. OBĆI PREGLED:

. . .[2]

Podhvat u području Banja Luke nastavlja se [u] izt. dielu Kozare pl.

II. PODRUČJA:

Banja Luka:

. . .

Nastavljaju se borbe za uništenje neprijatelja u području Banje Luke. Neprijatelj se djelomično povukao na padine Kozare pl.[3] Pronađeno je još 120 poginulih partizana i zaplienjeno još: 2 po. topa, 1 dvocievna i 6 običnih strojnica.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 1/1, k. 43.

[2] Redakcija je izostavila dio teksta koji se nalazi u odgovarajućim dnevnim izvještajima objavljenim u 34. i 35. knjizi V toma, i taj izostavljeni tekst u ovom i sljedećim dokumentima koja potiču od oružanih snaga NDH, označila sa tri tačke.

[3] Krajem septembra 1944, poslije prodora jačih neprijateljevih snaga sa pravca Dervente (Borbena grupa »Rudno«) i Bosanske Gradiške (Borbena grupa »Panvic«) prema Banjoj Luci, jedinice 5. korpusa NOVJ (4, 39. i Srednjobosanska NOU divizija) pod borbom su napustile ovo mjesto

Neprijatelj je uništio i opljačkao grad.

Neoštećeno je povraćeno: zrakoplovno skladište kod Purke (7 km s. Klašnice), te još neka obrskrbna skladišta i skladišta strjeljiva.

Tuzla:

Odbijen je nepr. napadaj na jednu borbenu jedinicu u području 22 km s. z. Tuzle. Pojedinosti nisu poznate.[4]

...

Općenito:

Naknadno je javljeno da je 25. IX. prigodom razviđanja kod Ostrožca kraj Konjica jedan izviđački odjel uništio partizansku »komandu mjesta« te pobio 7 part. »oficira« i 13 partizana.

Prigodom izviđanja i manjih djelatnosti kod s. Hrastovice južno Petrinje, s. Pešćenica (19 km s. z. Siska) i kod Travnika palo je 10 partizana, i 1 je zarobljen. Zaplienjena je 1 engleska strojopuška i više pušaka, dok su 1 zastavnik i 2 ustaše ranjeni.

...

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
M. P. glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich[5]

(vidi knj. 29, dok. br. 80). Štab 5. korpusa NOVJ već početkom oktobra vrši pregrupisavanje svojih snaga za uništenje neprijatelja u Travniku i oslobođenje toga mjesta (vidi dok. br. 2).

[4] Zapadno od Tuzle, prema Trebavi, krajem septembra i početkom oktobra su dejstvovale jedinice 38. NOU divizije (vidi dok. br. 5).

[5] Dragutin

BR. 136

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 3. OKTOBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU BANJE LUKE I LJUBUŠKOG[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 277/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
3. X. 1944 god.

I. OBĆI PREGLED:

. . .

Nastavlja se čišćenje područja sjeverno i zapadno od Banja Luke.

. . .

II. PODRUČJA:

. . .

Banja Luka:

U području Banje Luke očišćeno je područje između r. Save — sela Podgradci — Turjak i ceste Bos. Gradiška — Banja Luka od zaostalih nepr. dielova.

Jedna borbena skupina uspješno napreduje cestom u smjeru Jajca, gdje je neprijatelj odbačen s visova 4 km. j.z. Banje Luke[2].

Neprijateljski gubitci: 15 poginulih pronađeno, daljnih 30 poginulih ocienjeno, 2 su zarobljena. Plien: 1 strojopuška i više pušaka.

Ljubuški:

Nastavlja se podhvat u području Ljubuškog[3]. Slabije

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 3-1, k. 43.

[2] Vidi dok. br. 135.

[3] Riječ je o poduhvatu »Irgarten« (»Irrgarten«), koji je otpočeo 29. septembra 1944. Poduhvat je imao za cilj čišćenje doline Neretve od Ljubuškog do ušća ove rijeke. U njemu su učestvovali Štab 750. puka sa prištapskim dijelovima, 1. bataljon toga puka, 118. poljski dopunski bataljon, jedna četa 370. puka, dijelovi 668. art. puka, ustaške i »Alarm« jedinice iz Ljubuškog. Poduhvat je završen 5. oktobra 1944. Opširnije o tome vidi dok. br. 138; Arhiv VII, izvještaje Štaba Neretvanskog NOP odreda od 6. oktobra i 3. novembra 1944 (reg. br. 27-10 i 44-10, k. 1617), izvještaj Štaba Grupe južnodalmatinskih NOP odreda od 9. oktobra

nepr. snage odbačene su do postava 12 km j.z. i 16 km j. Ljubuškog.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
Glavnostožerni pukovnik (Helbich)
M.P. **Helbich**

1944. za septembar (reg. br. 27-12, k. 1603/A), ratni dnevnik br. 3 Operativnog odjeljenja Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 29. septembar i 30. oktobar 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 161—164 i 184—186), dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 30. septembra (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 1153—1158) i 1, 3. i 4. oktobra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 71—75, 172—176 i 189—194) i ratni dnevnik komandanta Jadrana od 1. do 15. oktobra 1944 — Kriegstagebuch des Kommandirenden Admiral Adria für die Zeit vom 1—15. 10. 1944, str. 26 (mikrofilm reg. br. London M-1); Todor Radošević, *Ofanziva za oslobođenje Dalmacije*, Beograd, 1965, str. 98; »Put 118. lovačke divizije.«

BR. 137

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 4. OKTOBRA 1944. O BORBAMA NA PODRUČJU BANJE LUKE, TRAVNIKA, IMOTSKOG I TREBINJA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 278/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
4. X. 1944 godine.

I. OBĆI PREGLED

. . .

Nastavlja se čišćenje područja oko Banje Luke.

Odbijen žestok napadaj na Travnik. Borbe još traju.

II. PODRUČJA:

. . .

Banja Luka:

Nastavlja se čišćenje zaostalog neprijatelja u području Banje Luke.

Jedna borbena skupina južno od Banje Luke uspješno napreduje, te je zaplienila 3 topa i 1 protukolski top.

Travnik:

Noću 30. IX/1. X. napao je neprijatelj jačim snagama Travnik s južne i zapadne strane[2]. Napušteno je nekoliko iztaknutih uporišta. U toku je protunapadaj.

Iste noći odbijen je nepr. napadaj na Vitez (12 km j.i. Travnika).

Imotski:

Opaža se okupljanje jakih nepr. snaga u području Imotskog.[3]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 4/1, k. 43.

[2] Opširnije o napadu na Travnik dijelova 10. NOU divizije u to vrijeme vidi dok. br. 37; Arhiv VII, reg. br. 44/12-10, k. 149/C: izvješće Župskog zapovjedništva 5. oružničke pukovnije u Travniku od 7. oktobra 1944. godine.

[3] U to vrijeme su se jedinice 20. NOU divizije (10. brigada) i Mosorski NOP odred prikupljali na širem području Imotskog. Oni su, zatvaranjem pravaca koji izvode ka Livnu, sadejstvovali sa 9. divizijom, koja je 9/10. oktobra napala i oslobodila Livno (vidi tom V, knj. 34, dok. br. 123, objašnjenje 5).

Trebinje:

S područja Trebinja neprijatelj je odbačen prema jugu. Visovi južno Trebinja još su posjednuti od neprijatelja[4].

. . .

Događaji na želj. prugama:

. . .

30. IX. oko 20.00 sati naišao je na razrušenu prugu oklopni vlak kod ž. p. Vitez na pruzi Lašva — Travnik[5]. Izkočila su 2 kola.

. . .

28. IX na pruzi Sarajevo — Višegrad između ž. p. Sudići i Mesići odmetnici su oštetili most.

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
M.P. Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik (Helbich)
Helbich

---

[4] Trebinje su 6. oktobra 1944. oslobodile jedinice Južnohercegovačke operativne grupe 29. NOU divizije i 2. proleterske (dalmatinske) brigade (vidi dok. br. 76 i Arhiv VII, reg. br. 12-3, k. 846: operacijski dnevnik 2. proleterske — dalmatinske — brigade).

[5] Na tome sektoru je dejstvovala 9. krajiška NOU brigada »Simo Šolaja«. U njenom izvještaju od 3. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 49-3, k. 854) kaže se da je toga dana u 15 sati oklopni voz vatrom potpomagao napad na njen 2. bataljon, pa je vjerovatno rušenja izvršila diverzantska grupa te brigade, mada se o tome u njenom izvještaju ništa ne govori. O tim rušenjima i o iskliznuću oklopnog voza govori se i u izvještaju Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. i 26. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 44/12-3 i 21/3, k. 149/C). Po njima, to se odigralo 1. oktobra.

BR. 138

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 5. OKTOBRA 1944. O BORBAMA KOD BANJE LUKE, BIJELJINE I TRAVNIKA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 279/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
5. X 1944 godine

I OBĆI PREGLED:

...

Uspješno se nastavlja čišćenje područja oko Banje Luke.

...

Odbijeni napadaji na Travnik.

Neprijateljski zrakoplovi napali su Ljubuški, Mostar i putničke vlakove.

II PODRUČJA:

...

Banja Luka:

Nastavlja se čišćenje zaostalih nepr. skupina u području Banje Luke. Opaža se novo prikuplanje nepr. snaga u širem području Banje Luke[2].

...

Travnik:

Odbijeni su svi nepr. napadaji na Travnik. Protunapadajem ponovno su zaposjednuti prolazno napušteni iztaknuti postavi[3].

Bijeljina:

Opaženo je prikupljanje jakih nepr. snaga u području Janje[4] i Srebrenika[5] (8 km j. Bijeljine i 20 km s.z. Tuzle) na Majevici pl. U toku su izviđanja[6].

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 5-1, k. 43.

[2] Vidi dok. br. 2.

[3] Vidi dok. br. 37.

[4] Janju su 3. oktobra zauzele jedinice 28. NOU (vidi dok. br. 28).

[5] i [6] Vidi dok. br. 52.

Trebinje:

Nastavlja se čišćenje u području Trebinja uz slab odpor zaostalih neprijateljskih dijelova.

Ljubuški:

U nastavku podhvata u području Ljubuškog protjerana je jedna nepr[ijateljska] skupina kojoj su nanieti gubitci te je zaplienjeno više pušaka i 2 strojopuške[7].

...

Djelat. nepr. zrakopl.:

2. X dva nepr[ijateljska] zrakoplova bombardirala su Ljubuški. Pojedinosti nisu poznate.

4. X u 1020 sati 10 nepr. bombardera bombardirali su u 2 vala Mostar. Pogođene su zgrade org. Todt, željeznička ložiona i obskrbno skladište. Ima žrtava. Šteta je znatna.

4. X oko 1330 sati napali su nepr. zrakoplovi želj. postaje Okučani i Dragalić na glavnoj pruzi zajedno s 2 vlaka, koji su bili na postajama. Onesposobljeni su strojevi. Ima ranjenih.

Djelat. vlast. zrakopl.:

Naše je zrakoplovstvo 4. X izvršilo obskrbu strjeljivom postrojbi u Bos. Gradiški, Sarajevu i posade u Virovitici. Osim toga izvršilo je razviđanje okolice Virovitice. Zatim je izvršilo prienos tvoriva, novca, žurne pošte i vojničkih osoba.

...

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
M.P. glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

---

[7] Vidi dok. br. 136.

BR. 139

IZVJEŠTAJ OBAVJEŠTAJNOG OFICIRA PRI ŠTABU NJEMAČKOG OPUNOMOĆENOG GENERALA U HRVATSKOJ OD 6. OKTOBRA 1944. O VJEŠANJU 21 RODOLJUBA IZ BOSANSKE I HRVATSKE DUBICE[1]

Povjerljivo
Abver-oficir[2] pri njemačkom opunomoć. generalu u Hrvatskoj
Br. 1615/44. Pov. — III C

Prepis
Zagreb, 6. 10. 1944.

Sadržina: Pogubljenja u Bos. Dubici.

1) Njemačkom opunomoć. generalu u Hrvatskoj[3]
2) Opunomoćeniku Rajhsfirera SS[4] za Hrvatsku Ajnzacgrupa Policije bezbjednosti i SD SS oberšturmbanfireru Hermanu[5]

Zagreb

Iz izvora koji važe kao pouzdani saopšteno je te se dostavlja s molbom na znanje:

20. septembra u 17.00 časova pred džamijom u Bos. Dubici I ustaška odbrambena brigada[6] iz Jasenovca objesila je ovih 17 uglednih ličnosti iz Bos. Dubice:

---

[1] Original (pisan na mašini, na njemačkom jeziku) u Arhivu VII, mikrofilm London — 8, sn. br. 302602.

[2] Naziv za pripadnika njemačke vojne obavještajne službe. Šef ove službe je bio admiral Vilhelm Kanaris (Admiral Wilhelm Kanaris, der Schef des Amtes Ausland und Abwehr im OKW). Bliže o njemu vidi Erih Šmit-Rihberg, navedeno djelo, str. 13; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV[2], str. 1926.

[3] Njemački opunomoćeni general u Hrvatskoj do 25. septembra 1944. bio je dr Edmund fon Glajze-Horstenau (dr Edmund von Glaise-Horstenau, Bevollmächtigter General in Kroatien) kada je premješten u njemačku Vrhovnu komandu oružanih snaga, na njegovo je mjesto 7. decembra 1944. došao SS general Hans Pricman (SS-Obergruppenführer und General der Waffen — SS Hans Prützmann). Do dolaska generala Pricmana, dužnost opunomoćenog generala u Hrvatskoj vršio je Hans Jupe (Hans Juppe), inspektor oružanih snaga NDH. Bliže o njima vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-195, sn. br. 1012: personalni pregled Jugoistoka; Persi Ernst Šram. navedeno djelo, knj. IV[1] str. 1928. i 1943; Volf Kajlig, Generalitet kopnene vojske.

[4] Čin u SS formacijama Trećeg Rajha. Odgovara činu general-feldmaršala njemačke kopnene vojske. Na tome položaju u to vrijeme bio je Hajnrih Himler, ratni zločinac (vidi dok. br. 21, objašnjenje 4).

[5] Bliže o Ajnzacgrupi »E«, čiji je rukovodilac u to vrijeme bio SS potpukovnik Herman Ginter, vidi knj. 29, dok. br. 146, objašnjenje 17.

[6] Ta je brigada u sastavu Borbene grupe »Panvic«, učestvovala u borbama za Banju Luku u septembru 1944 (vidi knj. 29, dok. br. 151).

1. Bogdan Gluvić, žandarmerijski narednik, 41 god.
2. Nevenka Šiljegović, trgovkinja, 37 god.
3. Berta Babić, mati lica pod 2, 80 god.
4. Bahrija Serić, 21 god., poštanska činovnica
5. Murica Hakić, 17 god.
6. Majda Pezić, studentkinja, 19 god.
7. Zehra Bejtović, 23 god.
8. Fuad, ustaša iz Bos. Gradiške
9. Stjepan Ornek, veleindustrijalac, 35 god.
10. Anka Ornek, 32 god.
11. Anđelka Ornek, studentkinja, ćerka lica pod 9.
12. Viktorija Ornek, 16 god. ćerka lica pod 9.
13. Koviljka Mataruga, 17 god.
14. Stjepan Kraos, ... 36 god.
15. Ivan Kraos, 70 god., otac lica pod 14.
16. Slavko Šubarić, trgovac, 57 god. i njegova žena
17. Anka Šubarić, 50 god.

Pogubljeni su većinom muslimanske i rimokatoličke vjeroispovesti.

U Hrv. Dubici noću 18/19. 9. 44. u tamošnjoj krečani zaklani su:

1. Gina Bakić, trgovac iz Bos. Dubice, 39 god.
2. Ljubica Borović, učiteljica, 63 god.
3. Duško Radivojević, domobr. kapetan, 38 god.
4. Majka domobr. kapet. pod 3, 70 god., i još oko 50 seljanki iz okoline Bos. Dubice. Svi pravoslavne vjere.

Zbog ovih pogubljenja raspoloženje u narodu je do krajnosti napeto. Iz Bos. Novog su zbog ovih događaja prebegla partizanima sledeća lica:

1. Ibrahim Muhamedagić, advokat
2. Asim Hodžić, sudija
3. Ferid beg Cerić, veleposjednik i poslanik
4. Ibrahim Muftić, predsjednik opštine
5. Salih Muftić, trgovac

Na dan 14. 9. 44. hrvat. županijska policija odvela je iz Dervente preko 20 građana, većinom muslimana, žena i djece. A 21. 9. 44. ponovo je uhapšena jedna veća grupa i odvedena u Brod na Savi. Raspoloženje u narodu je do krajnosti napeto.

Građani Dervente su velikom županu i vladi uputili podrobni apel i deputaciju.

2. okl. arm./I c i LIX arm. korp./I c imaju.

Za tačnost
. . .[7]

. . .[8]
kapet. i zastupn. rukovodioca

BR. 140

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 6. OKTOBRA 1944. O BORBAMA OKO BANJE LUKE, TRAVNIKA, TUZLE I BIJELJINE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 280/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
od 6. X. 1944 god.

I. OBĆI PREGLED:

. . .

Nastavlja se uspješno čišćenje područja oko Banje Luke.

. . .

Uporište Janja kod Bijeljine zauzeto protunapadajem. Neprijatelj je odbačen iz područja Ljubuškog.

II PODRUČJA:

. . .

Banja Luka:

Nastavlja se čišćenje područja Banje Luke od zaostalog neprijatelja.

Travnik:

Neprijatelj i dalje vrši pritisak na Travnik i želj. prugu do Lašve. Junačka posada odbila je do sada sve nepr. napadaje[2].

---

[7] i [8] Potpis je nečitak.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 6/1, k. 43.

[2] Vidi dok. br. 37.

Tuzla:

U toku je podhvat na Majevici pl. u području Srebrnik — Gračanica (20 km s.z. Tuzle i 16 km. i. Doboja)[3].

Neprijateljski gubitci: 13 poginulih izbrojeno, dok se cieni da je broj poginulih i ranjenih partizana mnogo veći. Plien: 2 strojopuške i više pušaka.

Vlastiti gubitci: 19 poginulih, 69 ranjenih i stanovit broj nestalih vojnika.

Dielovi jednog posadnog zdruga odbacili su neprijatelja u području Čelić — Vražići (16 km j. Brčkog) nakon trodnevne borbe uz težke neprijateljske gubitke[4].

Gračanica je protunapadajem naših postrojbi ponovno zauzeta nakon što je bila privremeno napuštena[5].

Žestoke borbe vode se i kod Puračića (16 km. z. Tuzle).

Bijeljina:

Protunapadajem jedne borbene skupine ponovno je zauzeto uporište Janja (8 km. j. Bijeljine), koje je prolazno bilo napušteno[6].

Ljubuški:

U nastavku podhvata neprijatelj je odbačen iz područja 13 km. j.z. Ljubuškog nakon što je slomljen ogorčen otpor.

Trebinje:

S područja jugozapadno i južno Trebinje protjerane su manje partizanske skupine[7].

Djelat. vlast. zrakopl.:

5. X. naše je zrakoplovstvo izvršilo izviđanje Virovitice i okolice. U okolici Virovitice opažena je veća skupina ljudi koja se nije razbježala pri pojavi zrakoplova. Nadalje

---

[3] Bliže o tome vidi dok. br. 52.

[4] Na sektoru prema Čeliću nalazili su se dijelovi 28. NOU divizije (vidi dok. br. 28). Poslije odlaska ove divizije za Srbiju na taj sektor se 6. oktobra prebacuju 17. NOU majevička i 21. NOU istočnobosanska brigada (vidi dok. br. 52).

[5] To mjesto su 23. septembra zauzele 18. hrvatska i 21. istočnobosanska NOU brigada, ali ga je neprijatelj 28. septembra ponovo zauzeo (vidi dok. br. 5).

[6] Vidi dok. br. 18, 28 i 138.

[7] Vidi dok. br. 137.

je izvršilo obskrbu strjeljivom posade u Travniku, Sarajevu te prienos tvoriva, pošte i vojničkih osoba.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
M.P. Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik (Helbich)
Helbich

BR. 141

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 10. OKTOBRA 1944. O BORBAMA OKO KONJICA, GORAŽDA I PRAČE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 284/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
10.X 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

...

II PODRUČJA:

...

Sarajevo:

Naša izviđačka sat protjerala je četnike kod Buloga (4 km i.j.i. Sarajeva) nakon kraće borbe. Poginula su 4 i ranjeno 6 četnika.

Konjic:

Uspješna izviđačka djelatnost u području Konjic — — Rama.

Stolac:

Jedna borbena skupina napala je i protjerala jaču četničku skupinu u području s.z. Stolac, nanievši četnicima velike gubitke.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10/1, k. 43.

Tom prigodom oslobođeno je iz četničkog zarobljeništva 11 njemačkih vojnika i 8 domobrana.

Goražde — Prača:

Na putu iz Ustikoline i Goražde u Praču napadnuta je od partizana jedna naša bojna. Bojna se probila u Praču pretrpivši gubitke od 11 poginulih i 30 ranjenih. Neprijateljski gubitci nisu poznati.[2]

...

Djelat vlast zrakopl.:

9.X naše je zrakoplovstvo izvršilo izviđanje javljenih nepr. uzletišta kod Blagaja, kraj Kupresa i kod Makljena, kraj Prozora. Kod Blagaja ima pogodno zemljište za slietanje manjih zrakoplova, ali nije ništa sumnjivo opaženo. Kod Prozora nema pogodnog zemljišta za slietanje. Nadalje je izvršilo obskrbu hranom posade u Kostajnici, zatim prievoz žurne pošte, vojničkih osoba i bacanje promičbenih letaka nad Bjelašnicom pl.

...

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožerskog ureda
Pročelnik operativnog odjela
M.P. glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

[2] U to vrijeme na tome sektoru je dejstvovala 3. sandžačka brigada 37. NOU divizije (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 89, 143, 190 i 191). U Goraždu se nalazila 5. bojna, a u Ustikolini 6. bojna 8. posadnog zdruga (vidi dok. br. 112; Arhiv VII, reg. br. 44/12-3, k. 149/C: izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 11. oktobra 1944).

BR. 142

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 11. OKTOBRA 1944. O BORBAMA OKO BRČKOG I GORAŽDA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 285/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
11. X 1944 GOD.

I OBĆI PREGLED:

. . .

II PODRUČJA:

. . .

Brčko:

Jedna borbena skupina u svom napredovanju u smjeru juga dostigla je područje 26 km južno i 40 km j.i. Brčkog. Neprijatelj je uzmakao prema jugu.[2]

. . .

Goražde:

Jake part. snage ušle su u Goražde iztjeravši četnike, koji su ušli u mjesto, nakon što je naša posada napustila to mjesto po zapoviedi višeg podhvatnog zapovjedništva.[3]

. . .

Djelat. vlast. zrakopl.:

. . .

10.X naše je zrakoplovstvo izvršilo obskrbu strjeljivom posade u Livnu[4] te postrojbi u Sarajevu i Bos. Gradiški. Nadalje je izvršilo prevoz tvoriva i vojničkih osoba.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 11/1, k. 43.

[2] Vidi dok. br. 52.

[3] Prema izvješću Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 21/13, k 149/C) Goražde je napušteno 6. oktobra. U njega je ušla 3. sandžačka brigada 37. NOU divizije. Nešto kasnije ona ga je napustila i prebacila na sektor Višegrada i zauzela Višegrad 9. oktobra 1944 (vidi tom I, knj. 13, dok. br. 89). Goražde je, 26. oktobra 1944. ponovo zauzela 16. muslimanska brigada 27. NOU divizije (vidi dok. br. 75 i 144).

[4] To mjesto su 10. oktobra 1944. oslobodile jedinice 9. NOU divizije (vidi tom V, knj. 34, dok. br. 130, objašnjenje 7). U borbama je učestvovao i Livanjsko-duvanjski NOP odred (vidi dok. br. 144 i 145; Arhiv VII, reg. br. 29-2, k. 854: izvještaj Štaba Livanjsko-duvanjskog NOP odreda od 17. oktobra 1944). Prema dnevnom izvještaju Grupe armija »F« od 11. oktobra 1944, u Livnu se tada predalo 700 domobrana, a dijelovi

Osobitosti:

8.X zarobila je posada Livna 4 američka zrakoplovca, a druga jedna postrojba još 3 američka zrakoplovca, koji su vjerojatno izskočili padobranima iz oštećenih zrakoplova.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožerskog ureda
M.P. Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik (Helbich)
Helbich

---

njemačke 369. legionarske divizije i 1. bojne 6. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga su se povukli prema Duvnu (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 365—369).

BR. 143

BOJNA RELACIJA ZAPOVJEDNIŠTVA 1. USTAŠKOG STAJAĆEG DJELATNOG ZDRUGA OD 11. OKTOBRA 1944. O DEJSTVIMA U AVGUSTU NA SEKTORU VLASENICA — OLOVO — BUGOJNO — ROGATICA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA VOJNICA
STOŽER
I. STAJAĆEG DJELATNOG SDRUGA
ZAPOVJEDNI SKUP
Broj 2343/taj sa —— priloga
U Sarajevu dne 11.X 1944.

Predmet: Bojna relacija za mjesec kolovoz 1944. g.

Dio prvi

GLAVNOM STOŽERU ORUŽANIH SNAGA (OPER. ODJEL)
ZAPOVJEDNIŠTVU III. ZBORNOG PODRUČJA (GLST.)

OBĆA BOJNA RELACIJA
o poduhvatima postrojbi I. stajaćeg sdruga u mjesecu kolovozu

1944. god.

A. — Raspored postrojbi, jačina i naoružanje u toku mjeseca kolovoza 1944. godine.

I. — Stožer sdruga u Sarajevu sa ukupno ljudstva 120, naoružanje: 15 pušaka, 30 samokresa. *Stožerna sat* sdruga u Sarajevu jačine 120, naoružanje: 33 puške i 12 samokresa. *Samovozna sat* u Sarajevu, jačine 88, naoružanje: 36 pušaka, 2 strojopuške i 3 strojosamokresa. *Topnička bitnica,* jačine 60, naoružanje: 45 pušaka. *Obkoparski vod* u Goraždi jačine 74, naoružanje: 61 puška, 2 strojosamokresa i 1 samokres.

II. Stožer II. bojne u Gromilama, jačine 37, naoružanje: 30 pušaka, 1 strojosamokres i 4 samokresa. *1 sat* na Romaniji, jačine: 127, naoružanje: 101 puška, 5 strojopušaka, 4 strojosamokresa i 2 samokresa. *2. sat* Gromile, jačine 140, naoružanje: 100 pušaka, 7 strojopušaka, 1 strojnica, 7 strojosamokresa i 5 samokresa. *4. sat* u Žepču, jačine 108, naoružanje: 84 puške, 3 strojosamokresa, 4 samokresa.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8 1-131, k. 58.

III. Stožer XXII bojne u Srebrenici, jačine 67, naoružanje 33 puške, 1 strojosamokres, 1 strojnica, 3 strojosamokresa i 4 samokresa. 1. sat u Srebrenici, jačine 161, naoružanje: 133 puške, 6 strojopušaka, 1 strojnica, 7 strojosamokresa, 10 samokresa i 1 bacač. *2. sat* u Srebrenici, jačine 142, naoružanje: 112 pušaka, 7 strojopušaka, 2 strojnice, 10 samokresa i 1 bacač 46 mm. *3 sat* u Srebrenici, jačine 153, naoružanje: 118 pušaka, 7 strojopušaka, 1 strojnica, 5 strojosamokresa, 9 samokresa i 1 bacač 46 mm. *4. sat* u Srebrenici, jačine 108, naoružanje: 54 puške, 5 strojopušaka, 3 strojnice, 7 strojosamokresa, 8 samokresa i 1 bacač 46 mm.

Stožer XXIV. bojne u Rogatici, jačine 32, naoružanje: 10 pušaka, 3 strojosamokresa i 7 samokresa. *Stožerna sat* u Rogatici, jačine 195, naoružanje 159 pušaka, 7 strojopušaka, 11 strojosamokresa, 5 samokresa, 1 bacač 46 mm, 1 bacač 81 mm. *1 sat u Rogatici,* jačine 152, naoružanje: 106 pušaka, 8 strojopušaka, 1 strojnica, 7 strojosamokresa, 12 samokresa i 1 bacač 46 mm. *2. sat* u Rogatici, jačina 167, naoružanje: 132 puške, 10 strojopušaka, 6 strojosamokresa, 14 samokresa i 1 bacač 46, 2 bacača 81 mm. *3. sat* u Rogatici jačine 180, naoružanje: 123 puške i 1 strojosamokres. *4. sat* u Rogatici, jačine 149, naoružanje: 95 pušaka, 7 strojopušaka, 2 strojnice, 13 strojosamokresa i 10 samokresa.

Stožer IV. bojne u Hadžićima, jačine 11, naoružanje: 9 pušaka. St. sat u Hadžićima, jačina 31, naoružanje: 27 pušaka. *1. sat* u Hadžićima, jačine 78, naoružanje: 78 pušaka, 3 strojopuške i 2 samokresa. *2. sat* u Lepenici, jačine 146, naoružanje: 140 pušaka, 2 strojopuške i 1 strojosamokres. *3 sat* u Kreševu, jačine 108, naoružanje: 120 pušaka, 5 strojopušaka, *4 sat* u Brnjacima, jačina 127, naoružanje: 100 pušaka, 1 strojosamokres i 1 samokres.

Stožer XXIX. bojne u Bugojnu, jačina 8, *Stožerna sat* u Bugojnu, jačine 137, naoružanje: 77 pušaka i 2. strojopuške. *1. sat* u Bugojnu, jačine 116, naoružanje: 89 pušaka, 4 strojopuške i 2 strojosamokresa. *2 sat* u Bugojnu, jačine 106, naoružanje: 101 puška, 3 strojosamokresa, 1 samokres. 3 sat. u Bugojnu, jačine 51, naoružanje: 44 puške.

Stožer Kupreške bojne u Travniku, jačine 5, naoružanje: 1 strojosamokres, *2 samokresa. 1. sat u* Donjem Vakufu, jačine 146, naoružanje: 130 pušaka, 3 strojopuške i 3 samokresa. *2. sat* u Travniku, jačine 132, naoružanje: 93 puške, 2 strojopuške i 4 samokresa. *3. sat* u Travniku, jačine 104, naoružanje 70 pušaka, 1 strojopuška i 3 samokresa. *4. sat* u Travniku, jačine 114, naoružanje: 98 pušaka, 1 strojopuška i 3 samokresa.

Stožer Doknadne bojne u Goraždu, jačine 23, naoružanje: 26 pušaka, 2 samokresa, 1 strojosamokres i 2 samokresa. *Stožerna sat* u Goraždu, jačine 22, naoružanje: 14 pušaka, 1 strojosamokres i 2 samokresa. *1 sat* u Goraždu, jačine 184, naoružanje: 98 pušaka, 8 samokresa i 1 bacač. *3. sat u Palama,* jačine 203, naoružanje: 190 pušaka. *4. sat* u Palama, jačine: 208, naoružanje 191 puška.

Stožer Posadne bojne u Sarajevu, jačine 25, naoružanje: 8 pušaka, 2 strojosamokresa i 2 samokresa. *Stožerna sat* u Sarajevu, jačine 44, naoružanje 30 pušaka, 1 strojosamokres i 2 samokresa. *1 sat u Sarajevu,* jačine 158, naoružanje: 133 puške, 4 strojopuške, 1 strojosamokres i 4 samokresa. *2. sat* u Sarajevu, jačine 55, naoružanje: 60 pušaka i 1 strojosamokres.

B. — PODHVATI:

4. *kolovoz:*

Kod Vrabaca[2] (10 km s. od Sokolca) naišla je obhodnja XXII. bojne u jačini od jednog voda na partizane koji su se odmarali. Partizani su bili u jačini od 500 ljudi od Ličke divizije,[3] 27 divizije[4] i 38. divizije.[5]

Kada je obhodnja zauzela povoljnije postave otvorila je vatru na neprijatelja, te je tom prilikom ubijen veći broj partizana. Po nalogu Njemaca obhodnja se vratila.

5. *kolovoza:*

XXII. bojna je u pokretu i zauzimanju postava na Crnome Vrhu, Čelopeku, Stoki[6] i Garežu.

6. *kolovoz:*

U iznenadnom sukobu obhodnje[7] 1/XXII. bojne kod Kruševaca ubijen je 21 partizan i zarobljena 2 strojosamokresa.[8]

---

[2] Odnosi se na s. Vrapce, sjeverno od Sokolca.

[3] Šesta proleterska divizija »Nikola Tesla«, se 4. avgusta 1944. nije nalazila na tom sektoru, već se toga dana nalazila u pokretu iz rejona Vareša prema Olovu. To se vidi iz zapovjesti Štaba 3. proleterske (ličke) brigade (vidi knj. 28, dok. br. 19). O tome vidi i knj. 28, dok. br. 72, objašnjenje 3. U rejonu Sokolca su se početkom avgusta 1944. nalazili dijelovi 12. korpusa NOVJ (vidi knj. 28, dok. br. 21).

[4] O rasporedu 27. NOU divizije u to vrijeme vidi knj. 28, dok. br. 16.

[5] Prema izvještaju Štaba 38. NOU divizije od 28. avgusta 1944. u to vrijeme su se Štab divizije, 17. majevička brigada, Srebrenički i Mačvanski NOP odred nalazili oko Kladnja, a 5. avgusta su izvršili pokret prema Birču (vidi knj. 28, dok. br. 104).

[6] To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Vjerovatno se odnosi na predio Štake.

[7] To jest: patrole (izviđačkih dijelova).

[8] U to su se vrijeme istočno od Vareša na sektoru Kruševci — D. Babine — Vrapci — Knežine nalazili dijelovi 12. korpusa (vidi knj. 28, dok. br. 36).

Prema izjavi četnika od bacača i topova poginulo je još oko 20, a ranjeno 100 partizana.

Skupina partizana jačine 200, naoružani sa teškim bacačem, 1 strojnicom i 3 strojopuške napali su u 23 sata na postave 3/IV. bojne u selu Crnički Kamenik (6 km s.i. od Kreševa). Uz žilavi otpor naše posade, koja je bila jaka svega 50 ljudi, partizani su odbijeni.

7. kolovoz:

Jedan vod 3./IV. bojne izvršio je podhvat na partizansku skupinu na Inaču—Pomolju (4 km s.z. od Kreševa), koja je kao predhodnica jedne partizanske skupine imala napasti Kreševo.[9] Ovu skupinu partizana naš vod je raspršio bez gubitaka. Neprijateljski gubitci: 2 mrtva i 6 ranjeno. Utrošeno naboja 7,9 mm 850.

8. kolovoz:

1/XXII. i 2/XXII. bojne presjekli su 2 partizanske brigade 38. divizije kod Sijeraka i Babić Kule.[10]

10. kolovoz:

Jedan vod 2. sati XXIX. bojne nalazio se u zasjedi kod sela Ljubnića i Brda kod Bugojna, na mjestu gdje su se prebacivali partizani. Partizani su otvorili vatru na našu zasjedu, te se je zasjeda morala povući radi nadmoćnosti neprijatelja u ljudstvu i naoružanju. Za vrieme povlačenja utrošeno je 1000 naboja 7,9 mm. Vlastitih gubitaka u ljudstvu nije bilo. Neprijateljski: 3 mrtva.

17. kolovoza:

Izvršen je napad od strane partizana na Bratunac u jačini od 1200 ljudi sa 3 bacača, nekoliko strojopušaka i ostalim oružjem.[11] Neprijatelj je djelomično zauzeo neke bunkere, te je protuudarom izbačen i poražen, protjeran u pravcu Kasabe uz gubitke po neprijatelja: 1 častnika, 1 pol. komesara, te 6 partizana, a po izjavi pučanstva ranjeno je 18 partizana. Vlastiti gubitci: 2 ranjena. Plien: 1 strojosamokres i 1 puška.

XXII. bojna u Srebrenici napadnuta od partizana u jačini oko 800 ljudi napad je bio odbijen.[12] Neprijateljski gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen. Utrošeno 49.000 naboja 7,9 mm, 27 naboja za bacač, 73 ručne praske.

---

[9] Vjerovatno je riječ o dijelovima 10. NOU divizije, koja je u to vrijeme vodila borbe oko Fojnice, Kiseljaka i Kreševa. Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 68.

[10] Vidi knj. 28, dok. br. 104.

[11] Na ta mjesta je napadala 27. NOU divizija. Opširnije o tome vidi knj. 28, dok. br. 82; knj. 29, dok. br. 5 i 129.

[12] Vidi knj. 28, dok. br. 82 i knj. 29, dok. br. 5.

18. kolovoz:

Pri pružanju pomoći iz Bratunaca, napadnutoj posadi u Srebrenici uspjelo je razteretiti Srebrenicu, te sa zajedničkim snagama poraziti i otjerati neprijatelja. Vlastitih gubitaka nije bilo ni u ljudstvu niti u tvorivu. Neprijateljski: 3 mrtva. Zarobljeno 1 strojopuška i 4 puške.

20. kolovoza:

XXII. bojna stigla u Srebrenicu. U borbi sa partizanima na Kutezeru pobijeno 23 partizana, 15 ranjeno i 1 zarobljen.[13] Utrošeno 27.700 naboja 7,9 mm, 34 mine za bacač, 390 naboja 9 mm.

Partizani su napali postave XXIX. bojne oko Bugojna.[14] Vlastitih gubitaka u ljudstvu nije bilo. Utrošeno 300 naboja 7,9 mm i 100 naboja 9 mm.

21. kolovoza:

u 22 sata napadnuta od strane partizana postaja Blažuj. Utrošeno 57 naboja. Gubitaka u ljudstvu nije bilo.

U isto vrieme napala je odmetnička banda na bunkere kod Blažuja.

Gubitaka u ljudstvu nije bilo. Utrošeno 720 naboja 7,9 mm.

U isto vrieme napadnut je i Bunker »Zujevina« sa zapadne strane puščanom i strojopuščanom vatrom. Napad je odbijen bez vlastitih gubitaka. Neprijateljski nepoznati. Utrošeno 300 naboja 7,9 mm.

2. sat XXIX. bojne u nasilnom razviđanju, radi protjera neprijatelja iz okolnih sela oko Bugojna došla je u dodir sa neprijateljem kod sela Ljubnića. Nakon jednosatne borbe partizani su bili prisiljeni da se povuku u pravcu Rastova. Vlastitih gubitaka u ljudstvu, kao i u tvorivu nije bilo. Neprijateljski: više ranjeno. Utrošeno 1200 naboja 7,9 mm, te 100 naboja 9 mm.

23.srpanj — 21 — kolovoza:

Izvršen je podhvat u cilju čišćenja Istočne Bosne od partizana u prostoru: Srebrenica—Koprivno—Pobuđe—Vlasenica —Han Pijesak — Sokolac — Šahbegovići — Kruševci — Vrabci— Žljebovi—Sijerci—Babić Kula—Ponor, Renovica—Komrani— Kacelj—Ruda brdo—Modro Polje—Trijeske—Crna Rieka—

---

[13] Prema izvodu iz operacijskog dnevnika 27. NOU divizije od 1. septembra 1944, ta borba je 17. avgusta 1944, vođena protiv 19. birčanske NOU brigade. Tom prilikom je ova brigada imala 1 mrtvog i 5 ranjenih (vidi knj. 29, dok. br. 5).

[14] Tu je dejstvovala 7. krajiška NOU brigada. Prema izvještaju njenog štaba od 31. avgusta 1944. njene jedinice nisu od 20. do 31. avgusta imale dodira sa neprijateljem (vidi knj. 28, dok. br. 123).

— Mazlina—Trnovo—Sarajevo—Rogatica—Žepča—Pripečak—Srebrenica.

Svrha je bila da u vezi sa 7 SS i 13 SS divizijom spriječiti prolaz 6, 16, 36. partizanske divizije prema Srbiji i Crnoj Gori.[15]

Tok: U borbi kod sela Kruščoci,[16] Vrabci, Sijerci i Komrani zajedno sa SS postrojbama nanieti su neprijatelju gubitci od 300—400 mrtvih.

U borbi kod Srebrenice sa 19. i 20. brigadom te 2 bataljonom 16. musl. brigade nanieti su neprijatelju gubitci od 23 mrtva.[17] Plien: 2 engleska strojosamokresa. Vlastiti gubitci 4 poginula, 5 ranjeno. Utrošeno 28504 naboja 7,9 mm, 2450 naboja, mina za teški bacač 104, mina za mali bacač 19, praski 29.

23. kolovoz:

Partizani su izvršili napad na postave naše bojne u Bugojnu. Nakon kraće borbe neprijatelj je odbijen ne postigavši uspjeha. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski nepoznati. Utrošeno 700 naboja 7,9 mm.

24. kolovoza:

Pri pokretu XXIV. bojne iz Bratunca u Rogaticu izvršen je napad od strane četnika kod sela Borike.[18] Četnici su bili odmah razpršeni. Vlastitih gubitaka nije bilo, dok se neprijateljski nisu mogli ustanoviti.

Partizani su ponovo napadali puščanom i strojopuščanom vatrom postave naše bojne u Bugojnu, ali su bili odbijeni, te su se povukli u nepoznatome pravcu. Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski: više ranjeno. Utrošeno 2885 naboja 7,9 mm.

25. kolovoza:

Partizani su pokušali napasti centralu—Vesela kod Bugojna, ali su bili odbijeni od dijelova naše bojne.

27. kolovoza:

Izvršen je napad od strane partizana na Žepu. Neprijatelju je uspjelo osvojiti pojedine bunkere, pošto su bili nadmoćni u ljudstvu i oružju, ali ipak protuudarom uspjelo ih je iztje-

---

[15] Riječ je o dejstvima koja su prethodila izvođenju poduhvata »Ribecal« (»Rübezahl«). Opširnije o tome poduhvatu vidi knj. 29, dok. br. 21, 91 i 128.

[16] To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Odnosi se na s. Kruševci.

[17] Prema izvodu iz operacijskog dnevnika 27. NOU divizije od 1. septembra 1944, ovoga dana borbe su vodili 2. i 4. bataljon 16. muslimanske i 1. i 3. bataljon 20. romanijske NOU brigade. Ove jedinice su tom prilikom imale 3 ranjena (vidi knj. 29, dok. br. 5).

[18] Treba: s. Ergele Borike.

rati. Vlastitih gubitaka u ljudstvu nije bilo, dok se neprijateljski nisu mogli ustanoviti. Plien: 1 strojopuška i 4 puške.

28. kolovoza:

Između Međeđe i Ustiprače 7 sat. XXIV. bojne napala je četnike koji su pljačkali muslimansko selo Pokrivenik. Neprijatelj je bio u jačini 100 ljudi. Borba je trajala jedan sat, te je neprijatelj razpršen. Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski: 1 mrtav. Plien: 1 puška.

C. — IZKUSTVA:

Opazilo se da ako je neprijatelj mnogo jači, te se ne može pojedini postav odbraniti, upustiti neprijatelja u pojedine bunkere, te poslije pribranom snagom protuudarom raspršiti. Bunkere držati samo sa težim oružjem. Isto tako baciti stanovitu jačinu izvan postava, te u danom času napasti izvan leđa i iznutra na prije izgubljene bunkere. Bunkere unaprijed odrediti koji će se napustiti, i to koji toliko neće utjecati na samu odbranu a lako su osvojivi. Tada se neprijatelj zbuni, jer biva napadan i sleđa i iznutra, te misli da je došla pomoć.

Izkustvo u borbi pokazalo je da se odmetnici moraju neumorno goniti a ne zaokruživati. Mnogo veći uspjeh dalo je gonjenje nego zaokruživanje.

D. — NEDOSTATCI I POGRIEŠKE:

Pri svakom i najmanjem napadu neprijatelja držati ljude spremne za pokret, to jeste da svaki vojničar drži svoju opremu kod sebe ili na onome mjestu, koje će biti najzadnje branjeno, a ne šatore držati razapete, kao i ostalu spremu držati pod šatorima, jer neprijatel može da upadne privremeno u branjeno mjesto te uništi ili isto zaplijeni.

Nedostaci su napose u tehničkoj grani (bez brzoglasa i krugovala). Također veliki nedostatak je manjak naboja bez redovite popune.

Zapovjednik, dopukovnik
(Bogdanić)
Bogdanić

BR. 144

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 12. OKTOBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU MAJEVICE, LIVNA I VIŠEGRADA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 286/44

OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA

12.X 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

Uspješno se nastavlja podhvat u području Sunja — Kostajnica, te u Majevici pl. južno Brčkog.

Livno jako napadnuto.

...

II PODRUČJA:

...

Brčko:

Uspješno se nastavlja podhvat na Majevici pl. južno od Brčkog. Razpršen je 1 part. stožer.[2]

Livno:

Jake part. snage napale su Livno. Posada Livna vodila je 9. i 10.X težku borbu s neprijateljem. Pojedinosti nisu poznate, jer je svaki spoj s posadom prekinut.[3]

Zapovjednik VI ust. stajaćeg zdruga odputovao je u Livno.

Goražde — Višegrad:

Jake part. snage zauzele su Višegrad, Međeđu, Ustipraču, Goražde i Jabučko Sedlo nakon što su potjerali četnike i zadali im težke gubitke.[4]

...

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg, br. 12/1, k. 43.

[2] Vidi dok. br. 52 i 145.

[3] i [4] Vidi dok. br. 142.

Djelat. vlast. zrakopl.:

11.X naše je zrakoplovstvo izvršilo obskrbu strjeljivom postrojbi u Bos. Gradiški, zatim prievoz soli, oružja, žurne pošte, ranjenika i vojničkih osoba.

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik (Helbich)

M.P. **Helbich**

BR. 145

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 13. OKTOBRA 1944. O SITUACIJI OKO BANJE LUKE I TRAVNIKA I O BORBAMA NA MAJEVICI I OKO LIVNA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 287/44.
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
13.X 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Žestoke borbe u Podravini. Đurđevac i Novi Grad Podravski napušteni.[2]

Travnik ugrožen.

Uspješno se nastavlja podhvat u Majevici pl.

Žestoke borbe u području Benkovca.

Livno palo.

. . .

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 13-1, k. 43.

[2] Bliže o tome vidi tom V, knj. 34, dok. br. 132, objašnjenje 2. i 3.

II PODRUČJA:

. . .

Banja Luka:

U toku su manji podhvati za protjerivanje zaostalih manjih neprijateljskih skupina.[3]

Travnik:

Opaža se jače prikupljanje part. u području Travnika s vjerojatnom namjerom napadaja na to mjesto.[4]

Brčko:

U nastavku podhvata na Majevici pl. naše podhvatne skupine napadaju neprijatelja u području Medvednik (30 km j. Brčkog). U toku su žestoke borbe.[5]

. . .

Livno:

Noću 9/10.X napali su part. premoćnim snagama Livno, koje su predhodnih dana bile napustile njemačke postrojbe.

10.X ušli su part. u grad i nakon žestokih uličnih borbi zauzeli ga. Pojedini dielovi razpršene ustaške bojne probili su se u Tomislav Grad (22 km j.i. Livna), gdje se prikupljaju. Pojedinosti nisu javljene.[6]

. . .

Djelat. nepr. zrakopl.:

. . .

7.X četiri nepr. lovca napali su između ž.p. Lisičića i Konjica jedan vlak. Onesposobili su stroj i 2 kola oštetili, 2 osobe su poginule i 1 ranjena.

. . .

Općenito:

9. X prigodom napadaja part. na našu samovoznu preselicu kod Livna poginuo je 1 i ranjeno 6 ustaša.

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
M.P. glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

---

[3] U to vrijeme na širem području Banje Luke nalazile su se jedinice 39. NOU divizije (vidi dok. br. 81).
[4] Vidi dok. br. 15, objašnjenje 5.
[5] Vidi dok. br. 144.
[6] Vidi dok. br. 142.

BR. 146

PREGLED IZVRŠENJA TAKTIČKIH ZADATAKA 2. BOJNE 9. GORSKE PUKOVNIJE OD 14. SEPTEMBRA DO 18. OKTOBRA 1944. GODINE[1]

II. BOJNA
9. GORSKE PUKOVNIJE
Broj 1735

U *Bradina* dne *18.X.* 1944.

ZAPOVJEDNIČTVU 9. GORSKE PUKOVNIJE

Tarčin

Spojno usmenom nalogu Zapovjednika pukovnije, dostavlja se predleg izvršenja taktičkih zadataka za vrijeme od 13.IX. do 17.X. 1944. g.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK NADPORUČNIK
(RIJETKOVIĆ)
Rijetković[2]

Pregled izvršenja taktičkih zadataka za vrijeme od 13.IX. do 17.X. 1944. godine.

Svakog dana izdvajaju se taktički zadatci jedinicama ove bojne, bilo u svrhu razviđanja ili protjerivanja samog neprijatelja koji se kreće u blizini reona, kojeg drži ova bojna, a po vlastitom nahođenju i inicijativi zapovjednika II/9. g.p.[3] ili pak po nalogu Zapovjedničtva 2. G.Z.[4]

Prilikom razviđanja bilo je događaja od važnosti slijedećih datuma, i to:

14.IX. Obhodnja u jačini jednog voda pod vodstvom častnika razviđala u smjeru Bradina—Velika — Vra-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 22/5-1, k. 123.

[2] Vilim

[3] To jest: 2. bojne 9. gorske pukovnije. Bliže o njenim dejstvima u septembru vidi bojnu relaciju njenog zapovjedništva od 26. septembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 19 6, k. 123).

[4] To jest: 2. gorskog zdruga.

njača. Zadatak obhodnje je bio ispitati gdje se nalazi neprijatelj. Obhodnja se vratila bez dodira, s izvještajem da je neprijatel zaposjeo Vranjaču i kotu 1387 (Brdo) sa jačinom od jednog voda i dvije strojnice na Vranjači.

15.IX. Razviđački odjel u jač. jednog voda upućen sa zadatkom da ispita da li se u selima Megara, Trebulje i u kojoj jačini se prebacio tokom noći između Ivan Sedla i Bradine. Obhodnja se vratila sa izvještajem da neprijatelja nema nego da se je prebacio u jačini od 100 ljudi, došavši od Zelenih Njiva i otišao za Repovce.

17.IX. Upućena obhodnja pod vodstvom častnika sa zadatkom razviđanja u pravcu Repovaca. Obhodnja nije došla u dodir sa neprijateljem, a od seljaka saznala je slijedeće: U prostoru Repovci — Trešnjevice — Gobelovina nalazi se 17. prozorska brigada[5] od koje se po jedan bataljon nalazi u Repovcima, jedan u Trešnjevici, a jedan u Gobelovini. Njihova namjera je smetati promet prugom i cestom od Bradine do Konjica. Njihovo naoružanje je teški bacač, nekoliko strojnica, strojopušaka i dosta strojosamokresa. Vrše također mobilizaciju ljudi između 20—40 godina.

18.IX. Pod vodstvom zapovjednika 7. sati razviđala su danas dva voda u smjeru Podorašac — Bale — Bikova kosa — Sniježnik — Hasanović — Podorašac. Zadatak obhodnje je bio protjerivanje neprijatelja u koliko bi se naišlo na njega na određenom putu. Obhodnja se vratila bez dodira.

20.IX. Razviđački odjel koji je razviđao smjerom Bradina — Voznik — Lisin — Repovci — Bradina, došao je u dodir dočekan od zasjede kod Voznika. Istu nije mogao razbiti, jer je napadnut također i sa boka od Vranjače, te se bez gubitaka povukao.

21.IX. Po vlastitoj inicijativi zap. bojne a u svrhu razbijanja neprijatelja koji se zadržava u prostoru Repovaca. Jačina podhvatnog odjela bila je jedna ojač. sat s odjeljenjem strojnice i bacača. Podhvatom je zapovjedao osobno zap. bojne. Podhvatni odijel bio je razdijeljen u dvije grupe, od kojih je jedna išla

[5] Odnosi se na 17. krajišku brigadu 10. NOU divizije. Opširnije o njenom rasporedu i dejstvima u to vrijeme vidi izvještaj njenog štaba od 1. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 48-3, k. 854).

u pravcu Voznik — Lisin, a druga u pravcu Velika — Vranjača — Repovci.[6] Desno krilo imalo se spustiti preko Lisina i zaobići Repovce. U dodir s neprijateljem došlo se je odmah kod Velike, odakle je neprijatelj protjeran prema Lisinu i Vranjači na desnom krilu. U daljem napadaju na desnom krilu zauzet je Lisin, a na lijevom krilu stigli su naši pod samu Vranjaču, gdje započinje dosta široki brisani prostor, kojega se moralo preći kako bi se zauzela Vranjača i Repovci. Kako je neprijatelj imao na samoj Vranjači 3 strojnice, a na susjednoj koti Brdo isto dvije, osim lakih strojnica i parabela i teš. bacača koji je bio u Repovcima, nije se mogla dalje probijati, bez gubitaka, te je morala bez teškog oružja odustati od daljnjeg napadaja. Vlastitih gubitaka u mrtvima nije bilo, nego svega samo jedan lakše ranjeni. Neprijateljskih gubitaka na Vranjači bilo je u mrtvima i ranjenima. Utrošak streljiva kod tog podhvata bio je kod nas mnogo manji nego kod neprijatelja. Neprijatelj je ispucao najmanje četiri puta toliko naboja koliko naši.

22.IX. Upućena obhodnja u pravcu Brđani — Zukići — Bikova Kosa, sa zadatkom da ispitaju kojim pravcem i u kolikoj snagi je došao neprijatelj da minira most kod sela Zukića, koji je prošle noći opet miniran. Obhodnja se vratila sa izvještajem da je noćas pri miniranju mosta sudjelovalo oko 60 partizana koji su došli od Repovca i spustili se kod mosta preko sela Zukića.[7]

24.IX. Obhodnja koja je upućena tokom prijepodneva u pravcu Bradina — Zukići — Bikova Kosa — Velika — Bradina, došla je u dodir sa neprijateljem kod Brda, gdje je protjerala manju neprijateljsku grupu u pravcu Repovaca.

27.IX. Obhodnja upućena tokom prijepodneva u pravcu Podorašac — Bale — Križ — Koznik — Podorašac u jačini jednog voda, sa zadatkom razvidanja i pro-

[6] Napad je izvršen iz pravca Bradine i Podorašca na 1. bataljon 17. krajiške NOU brigade na liniji Vranjača (k. 1310) — Brdo (k. 1387). Bliže o tome vidi Arhiv VII, reg. br. 48-3, k. 854.

[7] Riječ je o akciji 1. bataljona 17. krajiške NOU brigade i brigadne diverzantske grupe. Tom prilikom je porušen betonski most u dužini od 12 m. Iste noći su 3. bataljon i diverzantska grupa porušili željezničku prugu u dužini od 350 m (vidi Arhiv VII, reg. br. 48-3, k. 854: izvještaj 17. krajiške NOU brigade od 1. oktobra 1944).

tjerivanja neprijatelja. Obhodnja je došla u dodir sa neprijateljem više Bala kod Sniježnika, gdje je protjerala jednu manju grupu partizana i nastojala da se probije dalje na Sniježnik i Križ, ali se nije mogla probiti, jer je neprijatelju stiglo pojačanje. Nato je po zapovjedi zap. bojne upućeno pojačanje sa teškom strojnicom. Prodor naprijed je tada uspio i naši su zauzeli Koznik. Borba je trajala četiri sata i podhvatni odjel je ispunio svoj zadatak.[8]

29.IX. Razviđački odjel u jačini jednog voda razviđao je u smjeru Bradina — Velika — Bikova Kosa — Zukići — Bradina. Obhodnja se vratila bez dodira.

1.X. Obhodnja koja je razviđala u smjeru Podorašac — Bale — Bikova Kosa — Sniježnik. Između Bikove Kose i Sniježnika naišla je ophodnja na manju grupu partizana koju je protjerala u pravcu Hasanovića.

3.X. Obhodnja u jačini jednog voda krenula u razviđanje smjerom Bradina — Velika — Brdo — Bikova Kosa — Zukići — Bradina, sa zadatkom razviđanja i prikupljanja podataka o neprijatelju. Obhodnja se vratila bez dodira, sa izvještajem da je Vranjača, Brdo i Lisin zaposjednuti od neprijatelja.

7.X. Po nalogu Zap. zdruga upućena je obhodnja u jačini jedne sati u smjeru Bradina — Repovci — Tuhobići — Zagrebčane — Gobelovina — Bulatović — Zukići — Bradina, sa zadatkom razviđanja i protjerivanja neprijatelja, koji se kreće u ovom prostoru. Vođa obhodnje je por. Ibrahimbegović Ćamil. U dodir s neprijateljem došlo se je kod sela Tuhobića, gdje je bila partizanska zasjeda u jačini od 50 ljudi. Obhodnja je odmah primila borbu i nakon kraćeg vremena protjerala neprijatelja i gonila ga sve do Gobelovine, gdje se je neprijatelj raspršen dao u bijeg. Gubitaka neprijatelja bilo je tom prilikom u mrtvima i ranjenima. Naša obhodnja nije imala gubitaka. Prostor Bradina — Gobelovina očišćen od neprijatelja.

10.X. Razviđački odjel u jačini jednog voda sa zadatkom razviđanja Bradina — Gobelovina. Obhodnja je došla u dodir sa neprijateljem odmah kod Velike, dočekana

[8] Taj napad je izvršen na dijelove 3. bataljona 17. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 48-3, k. 854: izvještaj Štaba 17. krajiške NOU brigade od 1. oktobra 1944).

od partizanske zasjede. Obhodnja je primila borbu i protjerala neprijatelja do Vranjače i Repovaca, gdje je bila zaustavljena zbog djelovanja neprijateljskog teškog oružja (3 strojnice na Vranjači i t. bacač u Repovcima). Radi se opet o jednom bataljonu, koji pripada 17. Ramskoj brigadi,[9] a došao od pravca Gobelovina. Prilikom ovog okršaja s neprijateljem došlo je do borbe iz bliza i upotrebljene ručne bombe. Tom prilikom imao je neprijatelj 2 mrtva i 3 ranjena, dok je naša obhodnja prošla bez gubitaka.

12.X. Upućena obhodnja u jač. jednog voda sa zadatkom razviđanja u smjeru Bradina — Repovci. Obhodnja nije došla u dodir sa neprijateljem, pošto je imala zadatak da se ne upušta u borbu, nego da samo izvidi gdje je neprijatelj. Neprijatelj je zaposjeo kote oko Repovaca, Brdo, Vranjaču, k. 1192, a koje sve drži sa jednim bataljonom. Na noć od 11/12. približio se neprijatelj k mostu Zukići u svrhu miniranja, ali je spriječen od naše zasjede i protjeran.

13.X. Upućene obhodnje iz Bradine u pravcu Repovaca, i iz Podorašca u pravcu Hasanovića, sa zadatkom razviđanja. U dodir sa neprijateljem nije došla ni jedna obhodnja. Neprijatelj se i nadalje zadržaje u prostoru Repovaca i po njemu su zaposjednute sve okolne kote.

14.X. Razviđački odjel upućen u razviđanje u pravcu Repovaca, sa zadatkom razviđanja ali po mogućnosti bez dodira sa neprijateljem. Obhodnja se je vratila bez dodira sa izvještajem da su sve kote okolo Repovaca zaposjednute i da ih neprijatelj drži kao i prije.

15.X. Spojno nalogu Zap. 2. G.Z. Op. br. 1408/taj. određen je podhvat radi uništenja neprijatelja koji se u jačini oko 1500 ljudi kreće u prostoru Bradina — Konjic, a namjera im je stalno ometanje prometa, cestom i prugom. Čitav taj podhvat dijeli se u tri grupe i to: Zapadna grupa, istočna grupa, i južna grupa. Zapadna grupa polazi iz Lisičića pravac Trešnjevice. Iztočna pod zap. zap. II. bojne, pravac Bradina — Tuhobići, i Južna pravac Konjic — Koz-

[9] Odnosi se na 17. krajišku NOU brigadu (neprijatelj je naziva: prozorska ili ramska). Ona je toga dana bila u pokretu. Opširnije o tome vidi izvještaj njenog štaba od 2. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 56-3, k. 854).

nik — Križ. Zapadna grupa mora uhvatiti vezu sa istoč. grupom između Trešnjevica i Gobelovine. Čitav podhvat podpomaže topničtvo iz Konjica i jedna haubica iz Bradine. Podhvat za južnu i istočnu grupu traje jedan dan, a za zapadnu dan i noć. Podržavanje veze preko teklića i krugovala.

Raspored i zadatak istočne grupe iz Bradine bio je sljedeći:

Zap. čitavog podhvata istočne grupe je Zap. II. bojne osobno:
Zapovjednik 5. sati, por. Ibrahimbegović Ćamil, je zap. desne istočne grupe, koji napada u pravcu Bradina — Voznik — Lisin — Repovci — Tuhobići, sa zadatkom zauzimanja Lisina, spuštanje u pravcu Repovaca i zaokruženje tih neprijatelj. dijelova.
Zapovjednik 7. sati, por. Bator Nikola, zap. lijeve istočne grupe, sa pravcem i zadatkom nadiranja Bradina — Velika — Vranjača — Repovci, s tim da održava vezu sa grupom por. Ćamila Ibrahimbegovića, vodom 6. sati iz Podorašca s lijeve strane, da se probije do kote 1192, od kuda se zajedno probija sa desnom grupom u pravcu Tuhobića. Svakoj od ovih dviju grupa pridodato je po 35 ljudi od 8. sati.

6. sat iz Podorašca daje jedan vod pod vodstvom narednika Krište Ivana, sa zadatkom da s lijeve strane zatvori prilaz između Bikove Kose i Sniježnika neprijatelju, našima iza leđa, te da hvata u desnu stranu vezu sa 7. sati, a u lijevu stranu da nastoji uhvatiti vezu sa južnom grupom.

Borbena grupa iz Bradine krenula je točno u 05.30 sati iz Bradine u jačini od 200 ljudi sa 15 strojopušaka, 10 strojosamokresa, jednom strojnicom i teškim bacačem u napred navedenim pravcima.

U dodir sa neprijateljem došla je desna grupa kod Voznika, a lijeva odmah kod Velike. Desna grupa započela je odmah borbu sa neprijateljem i uz pomoć teškog bacača, na juriš zauzela Lisin. Lijeva grupa protjerala je neprijatelja od Velike i nastupala prema Vranjači. U 9.30 sati zauzet je Lisin, a u 10.45 sati, a uz pomoć desne grupe sa Lisina zauzeta je Vranjača i spuštanje u Repovce. Najteži okršaj bio je kod Vranjače, koji je zajedničkim nastupom jedne i druge grupe brzo savladan.

Desna grupa (5. sat) nastupa dalje i goni neprijatelja u trku preko Lisina — Tople Jabuke[10] — Privlake — Stojkovića — Križa — Tuhobića — Bulatovića.

Lijeva grupa (7. sat) zauzela Vranjaču, ušla u Repovce, stupila u vezu s vodom iz Podorašca i kreće dalje preko kote 1192, preko Bulatovića za Trešnjevice, gdje je morala da stupi u vezu sa grupom iz Lisičića, koja međutim nije stigla na određeno mjesto.

Lijeva i desna grupa sastala se kod Gobelovine i sačekala ne bi li uspostavila vezu sa grupom iz Lisičića.

Pošto je vrijeme već poodmaklo počela se cijela naša grupa povlačiti preko Trešnjevice — Bulatovića — Tuhobića — Sniježnika za Podorašac.

Za cijelo vrijeme podhvata obavještavan je Zap. zdruga o napredovanju, pošto je Bradina bila u vezi sa podhvatnim dijelovima preko krugovala.

Podhvat je u svakom pogledu uspio, a i gubitci neprijatelja koliko se je moglo pronaći jest pet mrtvih, dok je broj ranjenih puno veći.[11]

Razviđanja tokom 16, 17. i 18. listopada ustanovila su da se neprijatelj nije pojavio više u ovom prostoru kako je protjeran.

ZAPOVJEDNIK NADPORUČNIK
(RIJETKOVIĆ)
Rijetković

---

[10] To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Vjerovatno se odnosi na predio Tople bukve.

[11] Prema izvještaju Štaba 17. krajiške NOU brigade od 2. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 56-3, k. 854), dvije čete njenog 2. bataljona nalazile su se na liniji Lisin (trig. 1744) — Vranjača (k. 1310) — Brdo (k. 1387), odakle su se, uslijed nadmoćnosti neprijatelja, povukle prema s. Gobelovini. Neprijatelj je na tome sektoru imao 5 mrtvih, a bataljon jednog poginulog. U isto vrijeme 3. bataljon se nalazio na liniji Lovno (k. 855) — Koznik (k. 1244) — Snježnik. Napad neprijatelja na tome sektoru je počeo u 8 i trajao do 14 časova, kada se bataljon, preko s. Trešnjevice povukao prema Razvaru. Tom prilikom su poginula 2 neprijateljska vojnika, dok je bataljon imao 2 ranjena. Prvi bataljon se također, pod jačim pritiskom, povukao sa Mravinjaka (trig. 1243).

Prema naređenju Zapovjedništva 2. gorskog zdruga od 14. oktobra 1944, u poduhvatu su učestvovali dijelovi 5. bojne 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga, 9. topničkog sklopa (art. diviziona), njemačkog 2. nastavnog bataljona i 2. bojne 9. gorske pukovnije, o kojoj je u ovome

BR. 147

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 19. OKTOBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU LIVNA, KALINOVIKA, GORAŽDA I GRADAČCA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 293/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
19. X. 1944 godine.

I OBĆI PREGLED:

...

Odbijeni napadaji na Tomislav Grad,[2] te uporišta Aržano i Grabovica u području Livna.

Jabučko Sedlo kod Goražda napušteno.

II PODRUČJA:

...

Livno:

Odbijeni su nepr. napadaji na uporišta Aržano i Grabovica (24 km j. i 19 km j.j.i. Livna).[3] U toku je manji podhvat u području Aržana.

Kalinovik:

Dijelovi jedne ustaške bojne nanieli su partizanima u području Kalinovika gubitke od 4 poginula i veći broj ranjenih.

→

---

dokumentu i riječ. Poduhvat je izvođen pod šifrom »Repovci II« (vidi Arhiv VII, reg. br. 37/3-1, k. 123).

Bliže o toj borbi vidi detaljan izvještaj Štaba 17. krajiške NOU brigade od 17. oktobra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 28-2, k. 854) i bojnu relaciju 9. gorske pukovnije od 1. novembra 1944 (Arhiv VII, reg. br. 42/4-6, k. 123).

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 19-1, k. 43.

[2] Napad na Tomislav-Grad (sada: Duvno) izvršile su jedinice 9. divizije i Livanjsko-duvanjskog NOP odreda. Bliže o tome vidi tom V, knj. 34, dok. br. 140, objašnjenje 5; Arhiv VII, izvještaje Štaba Livanjsko-duvanjskog NOP odreda od 18. i 30. oktobra 1944 (reg. br. 30-2 i 53-3, k. 854) i izvještaje Grupe armija »F« od 15. do 18. oktobra 1944 (mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 463—466, 510—513, 530—533 i 545—548).

[3] Opširnije o borbama 10. dalmatinske brigade i Mosorskog NOP odreda za ta mjesta vidi tom V, knj. 34, dok. br. 140, objašnjenje 6.

Četnici vode borbu s partizanima za Kalinovik, koji je poslednjih dana 3 puta prelazio iz ruke u ruku.[4]

Goražde:

Premoćne part. snage koje su došle preko Goražda ponovno su zauzele Jabučko Sedlo (7 km s. Goražda).[5] Slaba posada morala se povući pretrpivši gubitke od 5 poginulih, 12 ranjenih i 24 nestala pripadnika Orsa. Neprijateljski gubitci nisu ustanovljeni.

* * * * * *

Djelat. nepr. zrakopl.:

12.X nepr. zrakoplovi napali su Ljubuški strojničkom vatrom. Pojedinosti nisu javljene.

Istog dana napali su nepr. zrakoplovi bombama i strojničkom vatrom jednu njemačku preselicu na cesti Mostar — Buna. Zapaljena su 4 samovoza i 2 vojničara ranjena. Tom prilikom srušen je 1 nepr. zrakoplov. Pilot je poginuo.

17.X devet nepr. zrakoplova bombardiralo je želj. postaju Metković. Ima žrtava, a šteta je neznatna.

Istog dana pet nepr. lovaca napalo je bombama tvornicu pragova u Vitezu kraj Travnika. Pojedinosti nisu javljene.

Broj poginulih prigodom bombardovanja izt. diela Zagreba povećao se na 46.

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

M.P.

---

[4] U to vrijeme borbe su vođene protiv 11. hercegovačke NOU brigade, Kalinovičkog i Konjičkog NOP odreda (vidi dok. br. 65).

[5] Na tom sektoru u to vrijeme nalazila se 3. sandžačka brigada 37. NOU divizije (vidi dok. br. 83).

BR. 148

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 23. OKTOBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU TRAVNIKA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 297/44

OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA

23.X 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

...

Hrabra posada Travnika odbila je sve napadaje premoćnog neprijatelja. Upućena je pomoć.

...

II PODRUČJA:

...

Travnik:

Borbe oko Travnika traju nesmanjenom žestinom. Hrabra posada odbija sve nepr. napadaje.[2] Do sada su uništena 1 nepr. oklopna kola.[3] Zaplijenjeno: 1 oklopna kola, 1 top i 1 strojopuška. Neprijatelj trpi velike gubitke. Ima gubitaka kod posade i pučanstva.

Vlastito zrakoplovstvo pomaže branitelje napadajući neprijatelja bombama i strojničkom vatrom, te vrši obskrbu branitelja strjeljivom.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 23-1, k. 43.

[2] Travnik su 22. oktobra zauzele jedinice 5. korpusa NOVJ (vidi dok. br. 43).

[3] Vidi dok. br. 111.

Iz Sarajeva upućena je 1 ust. bojna[4] za odterećenje Travnika.

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
M.P. (Helbich)
Helbich

BR. 149

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 24. OKTOBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU TRAVNIK — ZENICA — ROGATICA — SARAJEVO[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 298/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
24. X 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

. . .

Žestoke borbe u Travniku. Prema neizpitanom izvješću Travnik je pao.

. . .

II PODRUČJA:

. . .

Travnik:

22. X neprijatelj je uspio prodrieti u Travnik i zauzeti iztočni dio grada. Posada iztočnog diela morala je

[4] Prema bojnoj relaciji 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 23. decembra 1944, prema Travniku su bile upućene 2. i 3. bojna (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/2, k. 57). Bliže o tome vidi i dok. br. 66.

[1] Original (pisan na mašini, latinicom), nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 24/1, k. 43.

napustiti svoje postave zbog pomanjkanja strjeljiva, te se probila u Zenicu. Neprijatelj je pretrpio velike gubitke, koji se ciene na oko 400 poginulih i 600 ranjenih. Zaplienjena su 2 oklopna kola, 2 topa, 8 strojnica i drugo ručno vatreno oružje.

U toku su protumjere za odterećenje Travnika s pravca Zenice.

Prema naknadno primljenom izvješću izbjegli častnici iz Travnika javljaju da je grad pao[2]. Sudbina pukovnika Bone Bunića i podpukovnika Klobučarića nepoznata je, dok je podpukovnik Sulejmanpašić umro od rana pri povlačenju[3].

Zenica:

Noću 20/21. X napao je neprijatelj želj. postaju Zenica bacačkom vatrom[4]. 2 njemačka častnika, 1 ustaša, 1 domobran i 1 građ. osoba poginuli.

Sarajevo:

Opaža se okupljanje jakih part. snaga u području Kiseljaka (30 km z.s.z. Sarajeva) s namjerom napadaja na to mjesto[5].

Rogatica:

Jedna njemačka borbena skupina u svom napredovanju prema iztoku dostigla je Rogaticu i nastavlja napredovanje prema Višegradu ojačana novim dielovima[6].

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
M.P glavnostožerni pukovnik (Helbich)
Helbich

---

[2] Vidi dok. br. 43, 66, 68, 111 i 148.

[3] U borbama za Travnik poginuli su zapovjednik garnizona Travnik pukovnik Eduard Bunić Bona, potpukovnik Josip Klobučarić i Ivan Dujmović (policijski satnik), dok je potpukovnik Muhamed Sulejmanpašić zarobljen (vidi dok. br. 111).

[4] Te noći je demonstrativan napad na Zenicu izvršila jedna četa (s teškim bacačem) iz 8. krajiške brigade 4. NOU divizije (vidi Arhiv VII, reg. br. 3-2, k. 769/A: izvještaj Štaba 8. krajiške NOU brigade od 2. novembra 1944). O tome vidi i dok br. 66; Arhiv VII, reg. br. 51/13, k. 149/C: izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. novembra 1944.

[5] Prema Kiseljaku se nalazila 9. krajiška brigada »Simo Šolaja« 10. NOU divizije (vidi dok. br. 68).

[6] Vidi dok. br. 49 i 152

BR. 150

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 26. OKTOBRA 1944. O BORBAMA NA PODRUČJU TRAVNIKA I METKOVIĆA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 300/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
26. X 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

. . .

Travnik je poslie ogorčene borbe pao u nepr. ruke.

Pojačana nepr. djelatnost u obalnom i otočnom području.

II PODRUČJA:

. . .

Travnik:

Poslie ogorčene borbe hrabra posada Travnika morala se povući pod pritiskom daleko nadmoćnijeg neprijatelja u Zenicu. — Obostrani gubitci su osjetljivi.

Podhvatne snage za odterećenje Travnika morale su se povratiti u Zenicu uslied odpora jako premoćnog neprijatelja, te zbog ugroženosti Zenice[2].

. . .

Metković:

Nastavljaju se žestoke borbe s neprijateljem u području Metković — Gabela.

Luka Ploče napuštena.

Borbene skupine u području Metkovića preustrojavaju se za daljnje borbe[3].

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
M.P Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik (Helbich)
Helbich

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 26/1, k. 43.

[2] Vidi dok. br. 148.

[3] Opširnije o borbama u kotlini Neretve vidi dok. br. 70 i 76.

BR. 151

BOJNA RELACIJA ZAPOVJEDNIŠTVA 13. LOVAČKE PUKOVNIJE OD 26. OKTOBRA 1944. O DEJSTVIMA NA PODRUČJU BOSANSKOG NOVOG[1]

13. Lovačka pukovnija
Op. Broj: 428 tajno
u Bos. Novom dne 26/X 1944.

Predmet: Bojna relacija za mjesec rujan 1944. g.

ZAPOVJEDNIČTVU 4. LOVAČKOG ZDRUGA.—

U spoju spisa zapovjedničtva III. Zbornog područja Glst. Br. Op. 266 od 9. II. 1944. g., i spisa naslova Op. br. 1953/tajno od 19. IX 1944., dostavlja se bojna relacija za mjesec rujan 1944. g.

Pukovnija se nalazi u prostoru Bos. Novoga, a sa svojim jedinicama na pruzi u Blagaju, Rudicama, Ravnicama i Dobrljinu sa zadatkom osiguranja pomenutih mjesta i osiguranje željezničke pruge od Bos. Novog do Dobrljina zaključeno sa 24-kilometrom, prema jugu zaključeno sa Rudicama i istoku zaključno sa Blagajom.

Ovakav raspored i osiguranje bio je do 12. rujna t.g.

U Bos. Novom nalazi se stožer pukovnije sa 14,15, 2 i 7 sati. U Blagaju nalazi se 5 sat, u Rudicama 6 sat, u Ravnicama stožer I. bojne sa 3 i 4 sati, u Dobrljinu 1 sat.

Od 12. rujna do 22. rujna t.g. pukovnija se nalazi na novom odsjeku sa novim razporedom i drugim zadatkom osiguranja. Novi razpored u ovom razdoblju je sliedeći:

Stožer pukovnije se preselio u selo Divušu sa 14, 15 i 2 sati. U selu Unčanima razpoređena je 5 i 8 sat sa povozima 6 i 7 sati. U Dobrljinu nalazi se i dalje 1 sat sa odeljenjem teških bacača. Jedno odeljenje bacača iz 8 sati predato je Boračkoj školi u Dvor n/U[2].

Ovaj razpored izvršen je nametnutom situacijom te je uporište Blagaj po padu Priedora napušteno[3] a uporište Rudice predato jedinici 373. divizije a kasnije Ustaškoj sati.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/13-2, k. 117.

[2] Dvor na Uni

[3] Blagaj su 8. septembra zauzeli dijelovi 8. krajiške brigade 4. NOU divizije, a Prijedor je oslobođen 7. septembra 1944 (vidi dok. br. 26).

Od 22. rujna 1944. godine prema novostvorenim prilikama izvršen je novi razpored pukovnije te je stožer pukovnije zajedno sa 14, 15, 2 i 4 sati ponovno vraćen u Bos. Novi sa zadatkom osiguranja mjesta Bos. Novi i željezničke pruge Rudice — Dobrljin zajedno sa Ustaškom bojnom[4].

Novi razpored pukovnije je sliedeći: Stožer pukovnije je u Bos. Novom, 15 sat sa koturašima u pričuvi a ostali dijelovi sati razpoređeni su na unutarnje službe, 14 sat na osiguranju drvenog mosta na Uni, 2 i 4 sat razpoređen na položaju **"Kula"** više željezničke postaje Bos. Novi, dok se 5 sat nalazi u pričuvi[5].

Stožer II. bojne sa 8. sati i 2. sati 7. lovačke puk.[6] raspoređeni su u selu Divušama. 6. i 7. sat II. bojne na položaju u Ravnicama, dok je povoz 6. i 7. sati i jedan vod od 6. sati u Unčanima.

Stožer I. bojne i 1. sat I. bojne u Dobrljinu. Zadatak pukovnije zajedno sa Ustaškom bojnom jest osiguranje mjesta Bos. Novi i osiguranje pruge prema jugu zaključno sa Rudicama i prema sjeveru osiguranje pruge, a prvenstveno od ceste do Dobrljina zaključno sa 24-tim kilometrom.

OPERACIJE.—

1. rujna 1944. godine

Odmetnici su u noći izvršili napadaje na položaje samozaštitnom odredu **„Suhača"**,[7] napad je izvršen sa jačim snagama. U samom prostoru osiguranja Bos. Novog bacili su odmetnici[8] 3 bacačke granate. Odmetnički napad je odbijen.

Vlastitih gubitaka nije bilo. Odmetnički gubitci nisu poznati.

2. rujan 1944. godine.

U toku noći za vrieme velike tmine odmetnici su razorili prugu na svim stranama. Na položaju samozaštitnog odreda

[4] Riječ je o 4. bojni 8. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga. U Bosanskom Novom su se nalazili i dijelovi 6. »Sana« bojne ovoga zdruga. Bliže o tome vidi knj. 29, dok. br. 182; Arhiv VII, reg. br. 6-3, k. 460: obavještajni izvještaj Štaba Kozarske grupe NOP odreda od 1. oktobra 1944. godine.

[5] To jest: na straži (obezbjeđenju).

[6] Sedma i 13. lovačka pukovnija sačinjavale su 4. lovački zdrug. Sedma lovačka pukovnija je desetkovana u borbama za Prijedor, pa je 10. septembra, po završenom preformiranju, u toj pukovniji ostala samo 1. bojna (vidi knj. 29, dok. br. 182).

[7] To jest: Suhačkog milicionerskog odreda.

[8] Oko Bosanskog Novog su dejstvovali dijelovi Kozarske grupe NOP odreda (vidi Arhiv VII, reg. br. 33-4, k. 1625: izvještaj Štaba Kozarskog NOP odreda), a početkom septembra i dijelovi 4. NOU divizije (vidi dok. br. 26 i knj. 29, dok. br. 58).

"Suhača" ponovno je izvršen napad jačim odmetničkim snagama, pod čijim pritiskom pripadnici odreda su se povukli ka Bos. Novom. Situacija razčišćena uz samo svitanje dobačenim pojačanjem u jačini od jednoga voda domobrana iz Bos. Novog. Odmetnici su odbačeni. Sastav i razpored odmetničkih snaga nisu se mogli odkriti radi noći. Vlastitih gubitaka nije bilo.

3. rujan 1944. godine.

U toku noći odmetnici su izvršili prepad na uporište Rudice. Odmetnici su napadali strojnicama, bacačima i granatama iz protuoklopnog topa. Prepad je odbijen usredotočenom vatrom kao i granatama iz haubica, posadne bitnice.

Prikupljene partizanske brigade u jugoistočnom prostoru Bos. Novog povlače se prema jugu i istoku[9].

4 engleska zrakoplova lovca izvršili su napad na željeznički most na Sani na pruzi prema Bihaću izbacivši 4 bombe. 1 bomba pogodila je sam most od koje je načinjena znatna šteta. Druge bombe su pale na otvoren prostor na same položaje.

Teško ranjen je jedan domobran, od kojih je rana sutradan umro.

Vlastiti gubitci od zrakoplovne bombe, jedan domobran. Neprijateljskih gubitaka nije bilo.

4. rujna 1944. godine.

U toku noći i dana na položajima se nije ništa osobito dogodilo.

5. rujna 1944. godine.

U toku dana izvršena je izmjena 7 sati na uporištu Blagaj sa 5 sati iz Bos. Novog, gdje je bila u pričuvi. Izmjena sati izvršena je bez smetnje.

Inače osobito nije se ništa dogodilo.

6. rujna 1944. godine.

U toku prije podneva zapovjednik pukovnije podpukovnik Kolaković[10] uputio se po nalogu zapovjednika zdruga za zapovjednika posade Priedor. Primopredaja izvršena je u toku dana. Posadu Bos. Novi i privremeno zapovjedničtvo pukovnije preuzeo je podpukovnik Stipetić[11], inače osobitoga ništa.

7. rujna 1944. godine.

U toku noći na položajima i posadi nije se ništa osobito dogodilo. Pojačane su mjere opreze te je uveden II. stupanj

[9] Riječ je o koncentraciji 4. NOU divizije radi napada na Prijedor (vidi dok. br. 26 i knj. 29, dok. br. 58).

[10] i [23] Aleksandar Kolaković Kolpakov

[11] Dragutin

pripravnosti radi događaja u Priedoru. Rano u jutro, proširile su se viesti o padu Priedora u odmetničke ruke u vezi čega je nastalo obće uzbuđenje u gradu i vojsci.

Opći pokret odmetnika po zauzeću Priedora nisu se mogli primietiti niti odkriti nego je zavedena najveća mjera opreza i borbene gotovosti.

Kroz grad kružile su razne glasine, koje su vješto ubacivali odmetnički agenti o skorom svršetku rata i razne druge slične glasine koje su zadirale među pripadnike domobranstva.

U vezi obćih mjera oko organiziranja odbrane zapovieđeno je povlačenje 5. sati iz Blagaja i 6 sati iz Rudica. Položaj Blagaj je napušten pod pritiskom jačih snaga odmetnika usled čega je mnoštvo tvoriva propalo dok je uporište Rudice preuzeto od ojačanog voda iz 373. divizije[12].

Preko cijelog dana u gradu i među vojskom vladala je obća psihoza nesigurnosti a osobito razna uzbuđenja i malodušnosti koja su se svaki čas pojačavala ubacivanjem raznih viesti o strahotama koje su odmetnici činili u Priedoru. Ove viesti ubacivale su brojne izbjeglice čiji broj se pojačavao svaki čas.

Ovakove okolnosti kao i ovi događaji bacili su u dvojbu mnoge častnike, od kojih se grupa od 7 udaljila iz sastava pukovnije i prešli odmetnicima. Ovaj pokret častnika izvršen je prikriveno i neprimjetno a u prvom redu naglo. Uz ove častnike pošlo je nekoliko dočastnika i momaka. Organizator grupe bio je poručnik Benac, kojemu je uzpjelo iskoristiti prilike i psihozu koja je vladala među vojskom i građanstvom.

Ovaj postupak častnika kao i osustvo zapovjednika pukovnije izazvalo je među domobranima nesigurnosti koja je u sebi sadržavala kolebanje i neodlučnost.

Ovakvo stanje vladalo je cielog dana kako u gradu tako među vojskom i sa istim se ulazi u noć. Preduzete su sve mjere napora oko uklanjanja obćeg haosa.

Vlastiti gubitci pokazati su u priklopljenim iskazima (odbjeglo ljudstvo).

8. rujna 1944. godine

U toku noći na položajima pukovnije kao i u samom mjestu Bos. Novi nije se ništa osobito dogodilo. U rano jutro zapovjednik I. bojne u Ravnicama satnik Brnetić[13] zaveo je ljudstvo 3 i 4 sati zajedno sa častnicima i dočastnicima i poveo ga

[12] Odnosi se, vjerovatno, na dijelove 1. bataljona 383. puka njemačke 373. legionarske divizije »Tigar« (vidi knj. 29, dok. br. 31, objašnjenje 24).

[13] Vjerovatno: Niko Brnetić.

u šumu i predao odmetnicima[14]. Za ovaj korak izvršio je pripremu uvjeravajući svoje podčinjene da je cieli zdrug u pokretu i da se ima prikupiti na cesti prema Dobrljinu, jer Njemci i četnici razoružavaju domobranstvo. Ovo je izvršeno sporazumno sa grupom častnika, koja je dne 7. rujna prišla odmetnicima. Ovo je sve vršeno u općem haosu i psihozi koja je vladala u mjestu i među domobranstvom nakon pada Priedora.

Vlastiti gubitci (odvedeno ljudstvo, odnešeno tvorivo i pričuva u hrani, streljivu i odjeći) su veliki i pokazati su u priklopljenim izkazima.

U toku dana stigle su viesti o glavnini vojske iz Priedora i Ljubije koja se probija ka Novom i manji dielovi već su pristizali i prihvaćani od isturenih jedinica koje su poslate u susret[15].

U vezi ove glavnine koja se probija izvršen je poduhvat sa zadatkom rasterećenja velikog pritiska odmetnika koji je vršen sa visova sjeverno od ceste i pruge na glavninu vojske koja se probijala ka Novom. Pored razterećenja ove poduhvatne grupe imale su zadatak i prikupljati dielove ove glavnine.

Poduhvat je izvršen cestom i visovima sjeverno od ceste od Bos. Novog do Svodne.

U poduhvatu su sudjelovali motorizirane sat "Brandenburg", zatim 5, 6 i 7 sat II. bojne 13. lovačke pukovnije[16].

Jačina odmetnika nije se mogla procieniti ali su držali sa jačim grupama cielo sjeverno područje od Priedora do Bos. Novog i na mnogim odsjecima su vršili mnoge juriše.

Poduhvatnim snagama uspjelo je odbaciti nakon žestokih okršaja odmetnike u pravcu sjevera, što je omogućilo uz manje gubitke probijati se glavnini.

Pravac kretanja 5 sati bio je sjeverno od ceste od rudnika gipsa preko Krive glave i kote 360 u pravcu sjeverno od Daščica, dok su ostale poduhvatne snage brzo prodirale cestom.

Žestoke borbe poduhvatne snage imale su kod Blagaja, dok glavnina vojske koja se probijala osvajala je jurišom Martin Brdo i druga uporišta koja su bila ranije napuštena[17].

Vlastitih gubitaka kod poduhvatnih snaga iz Bos. Novog nije bilo. Gubitci jedinica glavnine vojske su jako veliki i isti

---

[14] Oni su se predali Kozarskom NOP odredu (vidi knj. 29, dok. br. 182)

[15] Riječ je o probijanju dijelova Borbene grupe »Arent« (vidi knj. 29, dok. br. 58, objašnjenje 20).

[16] Riječ je o Borbenoj grupi »Banja Luka« (vidi dok. br. 26; knj. 29, dok. br. 182).

[17] Opširnije o borbama kod Blagaja vidi dok. br. 26 i knj. 29, dok. br. 58.

se uobće nisu mogli ustanoviti. Odmetnički gubitci su dosta veliki ali isti se također nisu mogli ustanoviti.

Proživljavajući ovakvu situaciju odbjeglo je sa položaja iz Bos. Novog nekoliko dočastnika i domobrana koji nisu mogli izdržati napetost radi svoje malodušnosti. Izkaz ovih nalazi se u priklopu.

9. rujna 1944. godine.

U toku noći na položajima pukovnije i u Bos. Novome nije se ništa naročito dogodilo. Prilike u gradu kao i na ostalim položajima su u sređenju i zadovoljavajuće.

Pod utjecajem ovih događaja odbjegao je izvjestan broj uglednih građana među kojima hrvatski narodni zastupnik, te gradski načelnik, gradski odvjetnik i drugi.

Posadu Bos. Novi posjetio je njemački general zapovjednik 373. divizije[18] koji je cjelokupnom ljudstvu prikupljenom na poljani ispred vojne bolnice održao prigodan govor.

Unutar pukovnije odkrivena je zavjera zapovjednika II. bojne nadsatnika Knihe[19] sa svim svojim častnicima o predaji posade Bosanski Novi odmetnicima, radi čega su uhićeni i predati ratnom sudu[20].

10. rujna 1944. godine

U posadi se prikupila glavnina vojske koja se je probila iz Priedora iz koje su se sredile dvije bojne. 1. bojna ustaša i druga bojna legionara 373. divizije. Radi ovakovo stvorene povoljne situacije pukovnija je dobila nalog da sve položaje koje je držala u Bos. Novom preda ustaškim i legionarskim postrojbama. U toku posljepodneva izvršena je primo-predaja položaja na Kuli, Jablanici i preko Une.

Po izvršenoj primo-predaji 2, 8, 4 i 14 sat su se prikupile i napustile grad u pravcu novih položaja.

Ove sati su zakonačile u Dvoru na Uni.

U toku prijepodneva 6 i 7 sat upućen je u Ravnice da zaposjedne ponovno položaje koji su napušteni po I. bojni. Povoz 6 i 7 sati prebačen je u Unčane. Ovi pokreti izvršeni su bez smetnje i gubitaka.

11. rujna 1944. godine

U toku noći izvršen je napad od strane odmetnika na položaje u Dvoru na Uni, na koje položaje je bačena 2. sat ove

---

[18] Komandant 373. legionarske divizije »Tigar« u to vrijeme je bio general-lajtnant Eduar Aldrian (vidi Franc Šraml, navedeno djelo, str. 163).

[19] Ime mu je, vjerovatno, Josip.

[20] Vidi knj. 29, dok. br. 182.

pukovnije. U borbi koja je trajala cielu noć ubijena su zalutalim metkom dva konja 2. sati.

U toku ranoga jutra izvršen je pokret stožer pukovnije sa 15 sati u pravcu novih položaja.

Stožer pukovnije, 14 i 15 sat, 2, 4, 5 i 8 sat krenule su da zaposjednu nove položaje u selima Unčani i Divuše. U toku dana zaposjednuti su određeni položaji sa sliedećim razporedom:

Stožer pukovnije u selu Divušama sa 2, 4, 14 i 15 sati.

U selu Unčanima sa povozima 6 i 7 sati zaposjeo je položaje 5 sat i 8 sat.

U Ravnicama razpoređen je 6 i 7 sat.

U Dobrljinu razpoređen je ojačan 1. sat.

12. rujna 1944. godine.

Novo zaposjednuti položaji u Unčanima i Divušama se utvrđuju, inače u Ravnicama i Dobrljinu ništa novo.

13. rujna 1944. godine.

U toku noći na položajima pukovnije ništa naročito se nije dogodilo. Na položaju Ravnice kota 246 se utvrđuje i minira. Za utvrđivanje ovoga položaja upućeno je osiguranje u jačini od jednog voda 6. sati. Na ovaj položaj jače odmetničke snage izvršile su napad sa jurišem sa kojega su se morale povući vlastite snage. Premoć odmetnika pokazala se odmah nakon borbe od jednog sata. Povlačenje je izvršeno bez vlastitih gubitaka.

Poslie podne izvršen je mali poduhvat sa jurišem na kotu 246 koja je vraćena a odmetnici protjerati. Za ovaj poduhvat bile su dovoljne dvije sati.

Vlastitih gubitaka nije bilo. Odmetnički gubitci nisu poznati.

14. rujna 1944. godine.

U toku noći nije se ništa osobito dogodilo. Vatrom iz haubica tučeni su ciljevi istočno od Ravnica.

U rano jutro za vrieme tmine i jake magle odmetnici su izvršili prepad na uporište Ravnice. Slabiji dielovi odmetnika prodrli su čak i do same žice. U sam prostor žice bačene su četiri bacačke granate. Ranjena su 4. domobrana.

Napad je odbijen. Prema izhodu borbe, odmetnici su ovaj napad izvršili da bi razoružali željezničku prugu. Vlastiti gubitci su 4 ranjena domobrana. Odmetnički gubitci nisu poznati.

15. rujna 1944. godine.

U toku noći i dana nije se ništa osobito dogodilo.

16. rujna 1944. godine.

U toku noći izvršen je prepad na uporište Ravnice i Dobrljin. Kroz jednosatnu borbu odmetnici su odbijeni. Na položaju prostora žice izbačeno je 40. bacačkih granata. Haubičkom vatrom odmetnici su tukli položaj u selu Divušama. Za vrieme borbe u Ravnicama ranjena su tri domobrana. Svrha napada bila je, zadržavanje vlastitih snaga kako bi im bilo mogućno nesmetano razaranje pruge.

Vlastiti gubitci su tri lakše ranjena domobrana. Odmetnički gubitci nisu poznati.

Od 17. rujna do 21. rujna 1944. g.

Na položajima pukovnije nije se ništa osobito dogodilo. Jedinice su razviđale i osiguravale željezničku prugu.

5 sat prebačena je u Bos. Novi kao pričuva.

22. rujna 1944. godine.

Na položajima pukovnije u toku noći nije se ništa osobito dogodilo. U toku dana izvršen je novi razpored pukovnije sa zadatkom kako je već na početku pokazano.

Prema nastaloj potrebi preselio se je iz Divuše u Bos. Novi stožer pukovnije sa 14, 15, 2 i 4 sati.

Ovaj razmještaj pukovnije izvršen je bez smetnje.

Od 23. do 26. rujna 1944. g.

U ovom razdoblju ništa se osobito nije dogodilo. Vršena su razviđanja i osiguranja pruge.

27. rujna 1944. godine.

U toku dana izvršena je akcija u sjeveroistočnom prostoru Bos. Novi sa zadatkom nasilnog razviđanja i protjerivanja odmetničkih skupina. U ovom poduhvatu učestvovala je kombinovana polubojna pod zapovjedničtvom podpisatog. Kombinovana polubojna sastojala se je od dvie Ustaške sati, Boračke škole i sati 7. lovačke pukovnije.[21]

Kako u ovom poduhvatu nisu učestvovali dielovi pukovnije te se iz tih razloga ne iznose detalji borbe kao i zaključak.

Od 28. do 30. rujna 1944. godine.

U ovom razdoblju nije se ništa osobito dogodilo.

ISKUSTVA:

Kako u toku mjeseca nije bilo naročitih susreta sa odmetničkim skupinama niti su jedinice učestvovale u poduhvatima iz kojih bi se moglo izvući bilo kakvo borbeno iskustvo te se uobće ne mogu iznieti stečena iskustva.

[21] Opširnije o tome vidi knj. 29, dok. br. 182.

NEDOSTATCI:

Kroz neprekidni niz mjeseci sve jedinice ove pukovnije pratili su mnogi i mnogi nedostatci, koji se nisu uopće mogli uklanjati nametnutim prilikama kao i zadatcima koje su jedinice morale prije svega izvršavati.

Jedan od najvećih taktičkih grešaka općenito kod postrojbi koje se nalaze na osiguranju željezničkih pruga jeste to, što je cjelokupno ljudstvo vezano za uski prostor uporišta ograđenim žicom. Ovakovim zadatcima kojeg su morali izvršavati mnoga uporišta sa slabim snagama nisu dozvoljavali onu preduzimljivost, koja je zahtjevata od prilika. Jasno je da su posljedice bile jako štetne jer ljudstvo nije moglo da gleda niti da vidi nego što mu je dozvoljavao ograđeni prostor. Zadatci su zahtjevali velike napore koji su neprekidno iscrpljivali ljudstvo. Dnevna razviđanja sa jačim snagama kao i dnevne zasjede pa zatim noćna razviđanja i brojne noćne zasjede nisu mogle stvarati od ljudstva onakove borce, kakvi su trebali biti u nametnutim prilikama.

Borba protiv odmetnika u zadnjim mjesecima mogla je da otkrije jedno novo razdoblje u gerilskom ratovanju i u tom razdoblju moglo se je jasno vidjeti da odmetnici ne nastupaju općenito kao bande,[22] nego kao dobro organizirane i dobro naoružane borbene jedinice. Protiv ovakovih moglo se je samo ratovati.

Izvršenom popunom iz Siska u kojoj se je prikupilo ljudstvo iz raznih krajeva zemlje većinom prisilno ili racijama odmah je pokazivalo u sebi skoro na mnogim nepovjerenje i jednu obću nemir, koja ih nije mogla vezivati za jedinice. Ovi kolebljivi bili su povod čestom napuštanju položaja bilo u svrhu bježanja kući ili u šumu, a naročito za vrieme kritičnih dana 7. i 8. rujna 1944. godine, kada su prvi prihvatili predloge zavedenih častnika pomoću kojih je i uspjelo zavesti i ostale.

Neredovito izhranjivanje i nedovoljno sa potrebnim količinama siena i zobi svih konja povuklo je za sobom teške posljedice da su mnogi konji kondicionalno toliko oslabili da nisu bili upotrebljivi za vuču. Ovako oslabljeli konji u izvjesnom broju su i uginuli, što je skoro sve jedinice ove pukovnije izbacilo iz one borbene gotovosti, koja se je tražila nametnutim prilikama.

Zapovjednik ppukovnik
(Kolaković)
A.[23] Kolaković

[22] Neprijatelj je taj izraz upotrebljavao za pripadnike NOV i POJ. O tome vidi i mišljenje njemačkog vrhovnog komandanta Jugoistoka (knj. 29, dok. br. 146).

BR. 152

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 27. OKTOBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU TRAVNIKA I VIŠEGRADA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 301/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
27. X 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

. . .

Žestoke borbe u području Obrovca[2] te pri pokušaju odterećenja Travnika.

Poslie žestoke borbe Rogatica i Prača napušteni.[3]

. . .

II PODRUČJA:

. . .

Doboj:

Noću 24/25. X premoćne part. snage napale su uporišta Kotorsko i Foča (10 km s. i 14 km s. s. z. Doboja). Nakon kratke borbe i pretrpivši gubitke od 11 poginulih, 2 ranjena i 10 nestalih, posade tih uporišta povukle su se prema Doboju.

Travnik:

Ustaška borbena skupina pod vodstvom dopukovnika Bogdanića[4] uspjela se probiti u Travnik i pri tom naniela neprijatelju gubitke od oko 200 poginulih i zaplienila 70 pušaka i 7 strojopušaka, dok vlastiti gubitci iznose: 5 poginulih i 20 ranjenih.[5]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 27/1, k. 43.

[2] Vidi tom V, knj. 34, dok. br. 149, objašnjenje 6. i 7.

[3] Vidi dok. br. 75.

[4] On je bio zapovjednik 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi dok. br. 160).

[5] Odnosi se na borbu kod Gučje Gore, 24. oktobra 1944, koju su 2, 3. i 5. bojna 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga vodile protiv jedinica 5. korpusa NOVJ. Neprijatelj se tada nije probio u Travnik (vidi dok. br. 66).

Rogatica — Višegrad:

Jedna njemačka borbena skupina dostigla je Višegrad. Most na r. Drini u Višegradu nađen je podpuno porušen.[6]

25. X premoćne part. snage zauzele su Rogaticu. Ustaška posada Rogatice nakon žestoke borbe povukla se dielom u smjeru Žepe (20 km s. i. Rogatice), te dielom u smjeru Stambulčica.

Jake nepr. snage napale su Praču (21 km z. j. z. Rogatice). Posada Prače povukla se na okolne visove odakle nastavlja borbu.

. . .

Djelat. nepr. zrakopl.:

Doznaje se da su 14. i 15. X sovjetski zrakoplovi uzorka »Rata« napadali strojničkom vatrom Rumu, Staru Pazovu, Inđiju i Hrv. Karlovce te jedan samovozni povoz kod Indije.

16. X nepr. zrakoplovi (angloamerički) napali su i onesposobili 3 stroja na pruzi kod Karlovca.

18. X nepr. zrakoplovi (angloamerički, napali su rađni vlak kod ž. p. Jastrebarsko i oštetili stroj.

Djelat. vlast. zrakopl.:

26. X naše je zrakoplovstvo izvršilo prievoz tvoriva, alata, žurne pošte i vojničkih osoba.

. . .

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

M. P.

[6] Vidi dok. br. 49.

BR. 153

IZVJEŠTAJ NJEMAČKOG POSLANIKA U ZAGREBU OD 28. OKTOBRA 1944. MINISTRU SPOLJNIH POSLOVA TREĆEG RAJHA O STANJU U 13. SS DIVIZIJI »HANDŽAR«[1]

Telegram

Zagreb, 28. oktobar 1944.
Prijem: 28. oktobar 1944. — 2,30 časa.

Br. 205 od 27. 10.

Povjerljivi državni predmet

Gospodinu ministru spoljnih poslova.[2]

Pošto su krajem septembra iz 13 SS-»Handžar« divizije 2000 ljudi izvršili bekstvo,[3] 17. oktobra je još 140 ljudi odbilo da se bori protiv Rusa, a 20. oktobra je u prostoru Zagreba pobeglo preko 600 ljudi.[4] Stoga je prema ovoj diviziji, koja više nije sposobna za akciju, k-dant Jugoistoka preduzeo naročite mjere.[5] Ovo je politički, na žalost, dokaz za strahovanja koja su sa ovog mjesta izražena još pri formiranju divizije. Molim da se po svaku cijenu odustane od eksperimenata ove vrste. Dalje vrbovanje Hrvata smatram nepodnošljivim. U ovoj situaciji može se samo pokušati da se na osnovi ustaške državne misli održi za napore sposobna i za akciju spremna hrvatska

---

[1] Original (pisan na mašini, na njemačkom jeziku) u Arhivu VII, mikrofilm London-1, sn. br. 297378.

[2] Ministar spoljnih poslova Trećeg Rajha u to vrijeme je bio Joakim fon Ribentrop (Joachim von Ribbentrop). Presudom savezničkog vojnog suda u Nirnbergu, kao ratni zločinac, osuđen je na smrt i obješen 1946 (vidi Nirnberšku presudu, Arhiv pravnih i društvenih nauka, Beograd, 1948, i časopis Arhiv za januar—jun 1946 i april—jun 1947).

[3] Bliže o predaji 700 pripadnika te divizije 18. hrvatskoj brigadi 38. NOU divizije vidi dok. br. 86.

[4] U to vrijeme u rejonu Zagreba su se nalazili pripadnici 27. puka te divizije. Bliže o tome i o prebjegavanju iz te divizije vidi dok. br. 82, objašnjenje 8.

[5] Komanda Jugoistoka je tada predlagala da se 13. SS divizija »Handžar« upotrijebi za osiguranje komunikacije Zagreb — Celje, dok je dio jedinica te divizije i razoružan. Opširnije o tome vidi dok. br. 82, objašnjenje 8; Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-194, sn. br. 757 — 758 (obavještenje Grupe armija »F« od 31. oktobra 1944. o vraćanju naoružanja oduzetog za potrebe 1. brdske divizije), sn. br. 818 (izvještaj Grupe armija »F« od 4. novembra 1944. o razoružanju 2. bataljona 28. SS puka), sn. br. 863 (predlog Grupe armija »F« od 7. novembra 1944. Vrhovnoj komandi njemačkih oružanih snaga da se 13. SS »Handžar« divizija upotrijebi na komunikaciji Zagreb — Celje).

oružana sila. Svaki drugi eksperimenat bi samo nanio štetu našem vođenju rata. Iz ovih razloga molim da se naredi ukidanje dopunske komande 13. SS-divizije za Hrvatsku, koja ni s obzirom na folksdojčere[6] ovdje više nema nikakav zadatak, pošto će i oni uskoro da budu preseljeni.[7]

Kaše[8]

BR. 154

NAREĐENJE ZAPOVJEDNIŠTVA 2. GORSKOG ZDRUGA OD 28. OKTOBRA 1944. ZA DEJSTVA OKLOPNIH VOZOVA »NERETVA« I »LISAC« NA KOMUNIKACIJI KONJIC — ALEKSIN HAN[1]

ZAPOVJEDNIČTVO 2. GORSKOG ZDRUGA
»VOJSKOVOĐE DOGLAVNIKA SLAVKA VITEZA KVATERNIKA«
ZAPOVJEDNI ODJEL

Ia Broj 5887/Tajno
U Konjicu dne 28. X 1944.

Predmet: Dionica osiguranja oklopnih vlakova — »Neretva« i »Lisac«

ZAPOVJEDNIČTVU:
2. gor. pukovnije
9. gorske pukovnije

Zapovjedničtvo III. zbornog područja Glst.[2] odjel sa Glst. br. 4841/tajno od 20. X. 1944. god. dostavlja:

»Po opravdanom priedlogu zapovjedničtva 2. gor. zdruga sa Ia 5433/tajno od 8. o. mj., a po dobivenoj suglasnosti Predersa kod HDŽ[3] Sarajevo sa Br. 793/tajno od 16. o. mj. obzirom da je najugroženiji dio pruge od Konjica do Mostara, na relaciji: Rama — Tarčin, te da prema tome i koncentracija oklopnih

---

[6] Riječ je o pripadnicima njemačke nacionalne manjine.
[7] Misli se na njihovo preseljavanje u Njemačku.
[8] Zigfrid

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 6 5-1, k. 123.
[2] Glavnostožerni
[3] Hrvatske državne željeznice

vlakova treba da bude na ovom dielu pruge, mienjam toč. 1. i dio toč. 4. naloga o. z. Glst. Br. 4495/tajno od 2. X. 1944. god. odnosiće se na oklopne vlakove »Neretva« i »Lisac«, te mienjam njihove dionice osiguranja, i

Z a p o v j e d a m:

1.) Oklopni vlak »Neretva« ima da djeluje na dionici pruge Konjic (izklj.) — Aleksin Han (uklj.), sa sjedištem u Ostrožac. U pogledu uporabe podređen je 2. gor. zdrugu.

U slučaju da se ukaže potreba intervencije ovog vlaka na dielu pruge: Aleksin Han — Mostar, te se isti može upotrebiti na tom dielu pruge, ako to stanje na dielu pruge: Konjic — Aleksin Han bude dozvolilo.

2.) Oklopni vlak »Lisac« imade dielove na dionici pruge Konjic (uklj.), sa sjedištem u Konjicu. U pogledu uporabe podređen je 2. gor. zdrugu.

3) Prema prednjem izmijeniti toč. 1. i dio toč. 4. naloga o. z. Glst. Br. 4495/tajno od 2. X. 1944. god.

Prednje se dostavlja s tim da je oklopni vlak »Neretva« izravno podređen 2. gor. pukovniji, a preko ove ovome zapovjedničtvu, dok se oklopni vlak »Lisac« podređuje izravno ovome zapovjedničtvu.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK
Glst. pukovnik (Bajd)
Bajd[4]

[4] Miha

BR. 155

NAREĐENJE ZAPOVJEDNIŠTVA 2. GORSKOG ZDRUGA OD 30. OKTOBRA 1944. ZAPOVJEDNIŠTVIMA 2. I 9. GORSKE PUKOVNIJE O RASPOREDU I ZADACIMA NA KOMUNIKACIJI KONJIC — RAŠTELICA[1]

ZAPOVJEDNIČTVO 2. GORSKOG ZDRUGA
»VOJSKOVOĐE DOGLAVNIKA SLAVKA VITEZA KVATERNIKA«
ZAPOVJEDNI ODJEL

Op. Ia Broj 1455 / taj.

U Konjicu dne 30. X. 1944.

ZAPOVJEDNIČTVU:
2. gorske pukovnije
9. gorske pukovnije
Pročelnika pozadinskog odjela o. z.
Sastavak.

Savezno zapovjedi 369. (Hrv.) pješ. divizije[2] Ia broj 2601/tajno od 28. 10. 1944. god. naš zdrug prima odsjek osiguranja: zaključno Raštelica — zaključno Jablanica.

Sjeverno od Raštelice prima osiguranje njemačka željeznička osiguravajuća bojna 1025, a južno od Jablanice italijanska legija »San Marco«.[3]

Dielovi njemačke 1025 bojne, koji su ojačavali osiguranje na dielu: Konjic — Raštelica, povlače se na osiguranje odsjeka sjeverno od Raštelice.

Početak smjenjivanja 30. o. mj., s tim da se smjenjivanje izvrši po vodovima i tako da promet bude stalno osiguran.

Z a p o v j e d a m:

1.) Zadatak i razpored:

a) *2. gor. pukovnija:*

Zadatak: Osiguranje željezničke pruge i puta Konjic (zaključno) — Jablanica (zaključno).

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/5-3, k. 123. Redakcija je izostavila primjedbe dopisane na marginama originala.

[2] Odnosi se na njemačku 369. legionarsku diviziju.

[3] Bliže o toj legiji vidi dok. br. 84.

Razpored:

— U Konjicu: II. bojna 2. gor. pukovnije bez jedne sati, s tim da drži uporište Ljutu.

— U Lisičićima: jedna sat II. bojne 2. g. p., s tim da primi i uporište Krvavo Polje i Kotlari.

— U Čelebiću (6 km. SZ Konjic): III. bojna 2. gor. pukovnije kao pričuva,izravno podređena za taktičku uporabu ovome stožeru, u koliko se ne odnosi na izravnu obranu Čelebića. U slučaju potrebe podpomaže vatrom obranu postava oko Lisičića.

— U Ostrožcu: Stožer 2. gor. pukovnije sa 15. sati (bez koturaškog[4] voda), s tim da zapovjednik pukovnije odgovara za odbranu posade u Ostrožcu.

Pod svoje zapovjedničtvo prima V. ustašku bojnu s tim da taktičku uporabu, ako se ne odnosi na samu obranu Ostrožca određuje ovo zapovjedničtvo. Pošto se posada ove bojne iz Krvavog Polja i Kotlara povuče u sastav bojne istu upotrebiti djelimično za obranu Ostrožca.

Dielovi II. bojne 2. gor. pukovnije iz Ostrožca imaju se povući u sastav bojne, kada se V. bojna IX. ustaškog zdruga prikupi u Ostrožcu.[5]

— U Rami: I. bojna 2. g. p. (bez 1. sati) sa vodom 1. bitnice IX. topničkog sklopa.

— Za posadu u Žuglićima koristiti koturaški vod 15. sati 2. g. p.—

— U Jablanici: 1. sat, 13. i 14. sat 2. g. p.

b) *9. gorska pukovnija:*

Zadatak: Osiguranje željezničke pruge, ceste i postava: Raštelica (zaključno) — Konjic (isključivo).

Razpored:

— U Raštelici 1. sat. I. bojne 9. g. p.

— Na Ivan Sedlu: Stožer pukovnije, 14. i 15. sat, ostatak I. bojne i 1. bitnica IX. top. sklopa (bez 1 voda) i 1 haubica 100/0.16./19.[6] sa zadatkom da pod svaku cienu održi Ivan Sedlo.

— U Bradini: 1 sat II. bojne 9. g. p.

— Na Lukač Mostu: 1 sat II. bojne.

— U Podorašcu: Stožer II. bojne, 1 streljačka i 1 strojnička sat.

---

[4] biciklističkog

[5] Bliže o 9. ustaškom stajaćem djelatnom zdrugu vidi knj. 29, dok. br. 157.

[6] Riječ je o austrijskoj brdskoj haubici M. 16/19, kal. 100 mm, dometa 9.970 metara.

c) Povoz IX. top. sklopa premješta se iz Pazarića u Raštelicu.

d) Ostali dielovi zdruga ostaju kao i do sada.

e) Podrobnije zapovjedi o razporedu i zadatku podređenih postrojbi izdati će zapovjednici pukovnija, odnosno bojni, sklopa i sati.

f) Dok se ne postave barake (2) na Ivan Sedlo, koji je rad u toku, smještaj stožera 9. gor. pukovnije sa stožernim dielovima i dielova I. bojne 9. g. p. izvršiti po nahođenju zapovjednika pukovnije u prostoru: Raštelica — Ivan Sedlo — Bradina.

O ovome razporedu odmah po izvršenju izvjestiti ovaj stožer.

2.) Kao privremeno pojačanje njemačko zapovjedničtvo stavlja na razpolaganje, a pod izravno zapovjedničtvo njemačke izob. bojne[7] o. z., dvie njemačke sati vojnih poreznika,[8] koji će imati sjedište jedna u Konjicu, a jedna u Rami.

Zapovjednici posada u Konjicu i Rami stupiti će u spoj sa zapovjednicima ovih sati radi suradnje, dok će načelni zadatak izdavati zapovjednik njemačke izobrazbene bojne.

3.) Zapovjednici posada i pojedinih odsjeka osiguranja poduzeti će sve mjere radi blagovremenog prikupljanja podataka o neprijatelju kao i stvoriti potrebne vatrene planove za obranu uporišta.

Sva potrebna sredstva za što bolje ojačanje uporišta (mine, žice i t. d.), kao i za što udobniji smještaj ljudstva tražiti izravno i što prie od ovog zapovjedničtva.

4.) Upozoruju se zapovjednici na pravovremeno odašiljanje konačara u pojedina mjesta, kako bi što žurnije i što podpunije izvršio razpored i smještaj ljudstva. Konačar za III./2. g. p. da se javi prethodno glavaru stožera.[9]

5.) Pošto će ovim razporedom III. bojna 2. gor. pukovnije, I. bojna 9. gor. pukovnije i V. bojna IX. ustaškog zdruga biti skoro ciele oslobođene izravnih zadataka na osiguranju željezničke pruge, to će zapovjednici pukovnija i bojni ovo vrieme izkoristiti na popuni, naoružanju i na izobrazbi podređenih im sati.

Načelno predvidjeti da će te bojne imati jedan dan slobodan za gornje poslove, a jedan dan za zadatke razviđanja.

6.) Način prebacivanja pojedinih dielova iz sadašnjih mjesta u nove izvršiti će zapovjednici pukovnija[10] po svom nahođenju,

---

[7] Odnosi se na 2. njemački nastavni bataljon.

[8] Ta riječ je u originalu dopisana mastilom, latinicom.

[9] Rečenica je u originalu dopisana mastilom.

[10] Riječ »pukovnija« je u originalu precrtana i iznad nje, olovkom, dopisana riječ »bojni«.

bilo to željeznicom, bilo pak pješke. Nastojati da se ljudstvo odmah po predaji zadatka novim dielovima što prie[11] prebaci u novo mjesto.

7.) Dojavna, zdravstvena i obskrbna služba kao i do sada.

8.) U dnevnim večernjim izvješćima iznositi podatke o novom razporedu.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK
Glst. pukovnik (Bajd),
Bajd

[11] Riječi »što prie« u originalu su podvučene mastilom.

BR. 156

NAREĐENJE ZAPOVJEDNIŠTVA 2. GORSKOG ZDRUGA OD 30. OKTOBRA 1944. ZAPOVJEDNIŠTVIMA 2. I 9. GORSKE PUKOVNIJE O ODREĐIVANJU KOMANDANATA POJEDINIH ODSJEKA OSIGURANJA NA KOMUNIKACIJI KONJIC — RAŠTELICA[1]

ZAPOVJEDNIČTVO 2. GORSKOG ZDRUGA
»VOJSKOVOĐE DOGLAVNIKA SLAVKA
VITEZA KVATERNIKA«
ZAPOVJEDNI ODJEL
Op. Ia Broj 1458/tajno
U Konjicu dne 30. X 1944.

Predmet: Novi zapovjednici cesta[2]

ZAPOVJEDNIČTVU
2. gorske pukovnije
9. gorske pukovnije
I. bojne 2. g. p.
II. bojne 2. g. p.
III. bojne 2. g. p.
I. bojne 9. g. p.
II. bojne 9. g. p.
Sastavak.

Na traženje zapovjedničtva 369. Hrv. pješ. divizije[3]

O d r e đ u j e m:

1. Za odsjek ceste: Jablanica (uklj.) — Žuglići (uklj.) — zapovjednika I. bojne 2. gor. pukovnije sa sjedištem u Rami.

2. Za odsjek ceste: Žuglići (izklj.) — Lisičići (izklj.) zapopovjednika V. bojne IX. ustaškog zdruga, sa sjedištem u Ostrožcu.

3.) Za odsjek ceste: Lisičići (uklj.) — Konjic (uklj.) zapovjednika III. bojne 2. gor. pukovnije sa sjedištem u s. Čelebić.

4.) Za odsjek ceste: Konjic (izklj.) — Bradina (uklj.) zapovjednika II. bojne 9. gor. pukovnije, sa sjedištem u Podorašcu.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 4/5-1, k. 123.

[2] Vidi dok. br. 155.

[3] Odnosi se na njemačku 369. legionarsku diviziju.

5.) Za odsjek ceste: Bradina (izklj.) — Ivan Sedlo — Raštelica (uklj.) zapovjednika I. bojne 9. gor. pukovnije, sa sjedištem na Ivan Sedlu.

Zadaća: Napried određenih zapovjednika je:

Staraju se o neispravnosti i sigurnosti ceste na svom odsjeku, te su u ovom pogledu odgovorni i izravno podređeni ovome zdrugu.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

ZAPOVJEDNIK
Glst. pukovnik (Bajd),
Bajd

BR. 157

BOJNA RELACIJA 4. LOVAČKOG ZDRUGA O BORBENIM DEJSTVIMA NA SEKTORU BOSANSKI NOVI — KOSTAJNICA — BOSANSKA DUBICA U OKTOBRU 1944. GODINE[1]

I. DIO

OPERACIJE

A. RASPORED I ZADATAK ZDRUGA.

U mjesecu listopadu zdrug su sačinjavale sliedeće jedinice: stožer zdruga sa stožernim dielovima bez zdravstvene sati, 13. lovačka pukovnija sa 2 slabe bojne,[2] 1 bojna 7. lovačke pukovnije bez 4. sati i 1 bitnice XI. topničkog sklopa. Taktički zdrugu bile su podređene: IV. ustaška bojna VIII. ustaškog zdruga sa Sana bojnom i postrojbe milicionara »Šefko« kao i Suhački milicionarski odred koji je preustrojen u Suhačku posadnu sat.

Uslied smanjenog brojčanog stanja 4. lovačkog zdruga[3] kao i zdrugu podređenih postrojbi, raspoređene na prostoriji: Rudice — Bos. Novi — Dobrljin sa zadatkom, osiguranje že-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10-1, k. 60.

[2] Vidi dok. br. 167; Arhiv VII, reg. br. 11/3, k. 460: informativni izvještaj Pomoćnog obavještajnog centra Podgrmeč od 2. novembra 1944. godine.

[3] Taj zdrug je, poslije reorganizacije ustaško-domobranskih oružanih formacija, preimenovan u 7. lovački zdrug (vidi dok. br. 129).

ljezničke pruge kao i ceste: Bosanski Novi — Kozibrod zaključno. Osim toga dielovi zdruga sačinjavali su posadu Bosanski Novi i Dvor na Uni koji su povremeno bili ugroženi od strane odmetnika.

Uslied slabosti naših snaga, željezničke pruga nije mogla biti podpuno osigurana, naročito u drugoj polovici mjeseca listopada, kada su na desnoj obali rieke Une prikupljene jače neprijateljske snage (XX i XXIII brigada[4]) koje su aktivno djelovale i takoreći svakodnevno minirale željezničku prugu na više mjesta, a naročito između sela Ravnice i Bosanskog Novog. Uslied toga odustalo se od daljnjeg popravka, koja je još uvijek u kvaru.

Rad jedinica sveo se je u glavnom na osiguranje prometa i čuvanje pojedinih uporišta. Vršeni su manji podhvati u cilju razviđanja, obskrbe drvetom i stočnom hranom. Veći podhvati u cilju čišćenja pojedinih prostorija nisu vršeni jer se za to nije imalo dovoljno snaga, a osim toga nedostatak teškog pješadijskog naoružanja, streljivo kao i topničtva otežavao je uspješno izvršenje istih. S druge strane također u zadnje vrieme na prostoriji zdruga prikupile su se jače neprijateljske snage dobro oboružane i za njihovo protjerivanje ili uništenje nije se imalo dovoljno snaga ni sredstava.

B. VAŽNIJI DOGAĐAJI PO DANIMA.

1) *13. lovačka pukovnija.*

Dne 1—25 listopada 1944. Nije bilo važnijih događaja od operativne važnosti.

Dne 26 listopada 1944. U toku noći usliedio je napad na uporište Dobrljin čiju odbranu sačinjavala je jedna ojačana sat milicije.[5] Napad odbijen. Vlastiti gubitci: 1 mrtav i 1 ranjen milicionar.

---

[4] Prema Bosanskom Novom, Kostajnici, Bosanskoj Dubici i Bosanskoj Gradiški nalazila se 20. krajiška brigada 39. NOU divizije (vidi dok. br. 81; Arhiv VII, reg. br. 9-1, k. 1282: izvještaj štaba te brigade od 30. oktobra 1944), dok su se prema Bosanskoj Krupi nalazili dijelovi 13. krajiške NOU brigade iste divizije (vidi dok. br. 81). Na lijevoj obali rijeke Une dejstvovala je Unska operativna grupa — 1. i 2. muslimanska brigada — 4. korpusa NOVJ (vidi Arhiv VII, reg. br. 14-7, k. 1616: izvještaj Štaba Unske operativne grupe od 6. novembra 1944). Na komunikaciji Bosanska Gradiška — Rudice dejstvovao je Podgrmečki NOP odred (vidi dok. br. 81).

[5] Napad je izvršila jedna četa 4. bataljona 20. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 9-1, k. 1282: izvještaj Štaba 20. krajiške NOU brigade od 30. oktobra 1944). O tome vidi i dok. br. 81.

Dne 28. listopada 1944. Jedna bojna 13. lovačke pukovnije ojačana sa milicijom izvršila je poduhvat sa ciljem čišćenja prostorije na des. obali rieke Une između sela Ravnice i Dobrljina.[6] Odpor neprijatelja bio je veoma jak sa utvrđenih položaja uslied čega jedinice nisu izbile na određenu crtu. Padom mraka jedinice su se povukle u svoja uporišta.

Vlastiti gubitci: 3 mrtva i 8 ranjenih. Odmetnički gubitci: 40 mrtvih ocijenjeno i 3 zarobljena.

Dne 31 listopada 1944. Tokom noći izvršen je napad na uporište Ravnice. Napad odbijen. Vlastiti gubitci: 1 mrtav, 1 ranjen. Odmetnički gubitci nepoznati.[7]

2.) *7. lovačka pukovnija*

Dne 25 listopada 1944. Napadnuta je preselica 4. lovačkog zdruga između Dubice i Kostajnice. Tom prilikom nestala su 4 domobrana sa oružjem.[8]

Inače tokom mjeseca listopada nije bilo važnijih događaja.

3.) *XI. topnički sklop (1. bitnica).*

Tokom mjeseca listopada 1 bitnica bila je sa jednim vodom na postavima u Dvoru na Uni, a sa 1 vodom u Divuši i po potrebi djelovala je na razne ciljeve za vrieme razviđanja, podhvata kao i za vrieme napada odmetnika na pojedina uporišta.

4.) *Stožerni dielovi.*

Stožerni dielovi tokom mjeseca listopada vršili su razne službe u pojedinim posadama i kod njih nije bilo važnijih događaja od operativnog značaja.

C. IZKUSTVA.

1.) Odmetnici su dobro naoružani i svrstani u jedinice i pod dobrim vodstvom tako da njih ne treba više smatrati za bande nego kao regularne postrojbe. Njihovo vodstvo dobro je upoznato sa gerilskim ratovanjem te njihovi taktički potezi gotovo uvjek su pravilni.

2.) Pravoslavno stanovništvo po selima podpomaže partizane tako da su oni većinom dobro upućeni o stanju u dotičnoj

[6] Prema izvještaju Štaba 20. krajiške NOU brigade od 30. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 9-1, k. 1282) napad je izvršen na položaje 2. i 4. bataljona. Bliže o tome vidi i dok. br. 81.

[7] Vidi dok. br. 129 i 167.

[8] Vidi Arhiv VII, reg. br. 9-1, k. 1282: izvještaj Štaba 20. krajiške NOU brigade od 30. oktobra 1944. godine.

posadi i na temelju toga oni napadaju sa odgovarajućim nadmoćnijim snagama i posliedci su gotovo uvjek uspješni.

3.) Naše snage većinom su vezane uz prugu i ceste tako da se ne raspolaže s pokretnim jedinicama koje bi povremeno aktivno djelovale u pravcima gdje se prikupljaju odmetnici. Uslied toga često se napuštaju pojedine prostorije i hrvatski živalj prinuđen je da napusti svoje domove. Ovakve postupke —napuštanje sela i gradova s naše strane narod smatra kao slabost hrvatskih oružanih snaga a ponekad čak u njih gubi povjerenje.

4.) Podpuna nadmoć neprijateljskog zrakoplovstva u svim krajevima i čestog bombardiranja naših gradova, sela, mostova, vlakova pa čak i pojedinih pješačkih i samovoznih vojničkih kolona, negativno utiče na borbeni duh naših vojnika kao i na stanovničtvo dotičnog kraja.

D. NEDOSTATCI.

1.) Brojčana slabost zdruga, nedostatak oprema i oružja, naročito teškog naoružanja, neredoviti dotur streljiva kao i slabost topničtva (svega 1 bitnica) utiče negativno na borbenu sposobnost zdruga. Prema sadašnjem brojnom stanju i naoružanju zdrug čine 3 slabije bojne računajući ovdje i stožerne dielove zdruga.

Bilo bi potrebno da se zdrug popuni ljudstvom i da mu se dodieli nedostajuće naoružanje jer inače po sadašnjem zdrug postoji samo na papiru, a u zbilji predstavlja jednu pukovniju.

2. Uslied velikog nedostatka starješina — naročito častnika oslabljeno je vodstvo pojedinih jedinica te pojedini neuspjesi baš su posliedica toga. Na pr. obkoparsku sat koja broji preko 200 ljudi vodi 1 mladi neiskusan poručnik, a područni častnik je zastavnik koji [je] izašao tek iz škole. Dočastnici te sati — u koliko ih ima — također nisu u svojoj ulozi, pa onda nije ni čudo da se dešavaju bjegunstva, pojedinačna odkazivanja poslušnosti, nedovoljna stega i t.d.

Sličan je slučaj i kod drugih jedinica. Bilo je čak slučajeva da je satom zapovjedao narednik, pošto nema častnika.

3.) Ima veći broj častnika koji se nisu vratili sa raznih tečajeva, službenog putovanja pa čak i takovih koji su svojevoljno napustili zdrug, a kasnije se saznaje da su oni dobili druge — bolje — udjelbe. Međutim za te častnike zdrug nije dobio zamjenu a u koliko su određeni ti častnici uobće ne dolaze. Na pr. nadporučnik Hackel napustio je svojevoljno zdrug i po saznanju sada se nalazi sa službom u III. doknadnom zdrugu u Sarajevu; od 12 dodieljenih novo promaknutih zastavnika

koji su častničku školu svršili u Stockerau[9] došlo je do sada u zdrug svega tri, dok se za ostale uobće ne zna.

4.) Nemanje prosvetnika i promičbenog tvoriva, ne provodi se duhovni odgoj vojnika a u koliko se nešto radi to je nedostatno.

Odgojni odjel trebao bi što prije usposobiti potreban broj prosvjetara i uputiti ih u borbene postrojbe.

5.) Uslied čestog prekida željezničke pruge, obskrba je neredovita, te se dešava da vojnici izvjesno vrieme dobivaju nepodpunu količinu kruha, što veoma loše utiče na raspoloženje vojnika kad se zna da je kruh za našeg čovjeka najvažnija hrana.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

ZASTUPA ZAPOVJEDNIKA
Glavar stožera
M. P. Glst. pukovnik (Janković)
Janković

[9] O tome mjestu, u blizini Beča, nalazila se škola za vojnu izobrazbu pripadnika ustaških i domobranskih jedinica. Bliže o tome centru za obuku vidi Arhiv VII, reg. br. 46-2, k. 257/A; Persi Ernst Šram, navedeno djelo, knj. IV1, str. 743; Franc Šraml, navedeno djelo, str. 287.

BR. 158

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 31. OKTOBRA 1944. O SITUACIJI U ISTOČNOJ BOSNI[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 305/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
31. X 1944 g.

II PODRUČJA·

Iztočni front:

Neprijatelj tuče topničkom vatrom cestu s. Zvornika s desne obale r. Drine.

Sarajevo:

Jedna ustaška bojna probila se u Sokolac nanievši neprijatelju kod Romanije (8 km s. i. Sarajeva) gubitke od 10 poginulih i 2 ranjena. Plien: 8 pušaka i 1 strojosamokres. Vlastiti gubitci: 1 poginuo i 3 ranjena.

Partizanske snage ponovno su ušle u Romaniju.[2]

30. X odbijen je napadaj partizana na Ivan Sedlo (južno Sarajeva) bez vlastitih gubitaka.[3]

Doboj:

Naknadno se doznaje da je uporište Foča (14 km s. s. z. Doboja), koje je noću 25/26. X bilo napušteno zbog pomanjkanja strjeljiva, ponovno povraćeno 26. X. Neprijateljski gubitci: 15 poginulih i veći broj ranjenih.

Događaji na željez. prugama:

Željeznička pruga Brod — Sarajevo razorena je na nekoliko mjesta između ž. p. Kakanj i Lašva.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

RAZASLATO:
Poglavnom županstvu,
Min. oružanih snaga,
Sastavak.

Glavar glavnostožernog ureda
general i ust. pukovnik (T.[4] Sertić)

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 31/1, k. 43.
[2] Odnosi se na dejstva dijelova 27. NOU divizije (vidi dok. br. 75).
[3] Riječ je o dejstvima 17. krajiške NOU brigade.
[4] Tomislav

BR. 159

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 1. NOVEMBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU DERVENTE I ROMANIJE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 306/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA

1. XI 1944 godine.

I OBĆI PREGLED:

Stanje na iztočnoj i Jadranskoj fronti bez značajnijih promjena.

Uspješno je završen podhvat u području Bjelovar — Križevci — Koprivnica.

Veliki obranbeni uspjeh kod Rogatice 29. X, te kod Naromanije u području Sarajeva.

. . .

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Stanje na iztočnoj fronti nepromijenjeno.

Zaposjednuta su uporišta na zapadnoj obali r. Drine od Zvornika do utoka r. Drine u Savu.

. . .

Derventa:

Noću 26/27. X odbijen je napadaj part. na uporište Brđani (11 km j. j. i. Dervente) bez vlastitih gubitaka. Neprijateljski gubitci: 3 poginula i 4 ranjena.

31. X napao je neprijatelj želj. prugu južno Dervente. Pojedinosti nisu poznate.

Sarajevo:

Dielovi jednog ustaškog zdruga u borbama kod Naromanije (16 km s. i. Sarajeva) nanieli su part. težke gubitke od oko 100 mrtvih i velik broj ranjenih.[2]

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 1/1, k. 44.

[2] i [3] Opširnije o borbama 27. NOU divizije na sektoru Rogatice u drugoj polovini oktobra 1944. protiv jedinica 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga vidi dok. br 75; Arhiv VII, izvješće Zapovjedništva 5. oružničke pukovnije od 26. oktobra 1944 (reg. br. 21/13, k. 149/C) i izvješća Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 2. i 4. novembra 1944 (reg. br. 2/1 i 4/1, k. 44).

Rogatica:

29. X odbijen je napadaj part. na Rogaticu. Tom prilikom posada Rogatice naniela je neprijatelju težke gubitke. Nađeno je 90 poginulih i ustanovljeno 32 ranjena patrizana (među njima 2 »viša« i 3 »niža oficira«). Daljnjih 100 poginulih je ocienjeno. Plien: 55 pušaka, 15 strojosamokresa, 5 strojopušaka, 1 protuoklopna puška, 2 bacača, 1 krugovalna postaja i 26 konja.[3]

Općenito:

U području Kreševa ustaške su postrojbe zaplienile 17 pušaka i 1 strojopušku.

. . .

Djelat. nepr. zrakopl.:

28. i 30. X sovjetski zrakoplovi napali su želj. postaju Šid bombama i strojničkom vatrom. Poginuo je 1 vojnik, a 2 su ranjena.

31. X nepr. zrakoplovi napali su Vinkovce, Šid, Vukovar i s. Otok. Ima štete i žrtava.

Događaji na želj. prugama:

Noću 30/31. X minama je razorena glavna pruga Brod — Vinkovci između ž. p. Andrijevci i Vrpolje, 31. X u 1630 sati pruga je popravljena i predana prometu.

Noću 30/31. X na pruzi Brod — Sarajevo porušena je pruga u dužini od 1.400 metara između ž. p. Donja Bišnja i Lupljanica.

31. X na glavnoj pruzi Novska — Brod između ž. p. Sibinj i Oriovac bio je obustavljen promet od 1700—2100 sati zbog jake pucnjave na tom dielu pruge.

31. X na pruzi Brod — Vinkovci između ž. p. Ivankovo i Vinkovci neprijateljski zrakoplovi onesposobili su 2 stroja.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara Glavnostožernog ureda
pročelnik Operativnog odjela
M. P. glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

BR. 160

BOJNA RELACIJA STOŽERA 1. USTAŠKOG STAJAĆEG DJELATNOG ZDRUGA OD 4. NOVEMBRA 1944. O DEJSTVIMA U SEPTEMBRU NA PODRUČJU IVAN-SEDLA, TARČINA, TRAVNIKA I BUGOJNA[1]

NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA
USTAŠKA VOJNICA
STOŽER
I. STAJAĆEG DJELATNOG ZDRUGA
Zapovjedni skup
Broj 3638 / taj. sa . . . priloga
U Sarajevu dne 4. XI. 1944.

Predmet: bojna relacija za mjesec rujan 1944.—

DIO PRVI

— GLAVNOM STOŽERU ORUŽANIH SNAGA
(OPER. ODJEL)

—ZAPOVJEDNIČTVU III. ZBORNOG PODRUČJA (GLST.)

OBĆA BOJNA RELACIJA
o podhvatima postrojbi I. stajaćeg djelatnog sdruga u mjesecu rujnu 1944. godine.

A.— Raspored postrojbi, jačina i naoružanje u toku mjeseca rujna 1944. godine.

I. Stožer sdruga u Sarajevu sa ukupno ljudstva 120, naoružanje: 15 pušaka, 30 samokresa. *Stožerna sat* zdruga u Sarajevu jačine 255, naoružanje: pušaka 106, samokresa 17. *Samovozna sat* u Sarajevu, jačine 88, naoružanje: 36 pušaka, 2 strojopuške i 3 strojosamokresa. *Topnička* bitnica u Sumbulovcu, jačine 60, naoružanje: 45 pušaka. *Obpkoparski vod* u Sumbulovcu jačine 74, naoružanje: 61 puška. *Oklopni vod* u Sarajevu: jačine 9, naoružanje: 3 tenka.

II. Stožer I. bojne u Gromilama, jačine 36, naoružanje: 30 pušaka, 1 bacač, 4 samokresa, 1 strojosamokres. *1. sat* Romanija, jačine 105, naoružanje: 101 puška, 5 strojopušaka, bacač 46 mm, samokresa 3, strojosamokresa 4. 2. sat Podromanija, naoružanje: pušaka 95, strojopušaka 6, samokresa 5, strojnica 1, strojosamokresa 7, jačina 80 ljudi.

Stožer II. bojne u Rogatici, jačine 32, naoružanje: 10 pušaka, 3 strojosamokresa i 7 samokresa. Stožerni vod u Hadži-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 9.1-94, k. 58.

ćima, jačine 77, naoružanje: 33 puške, 2 strojopuške, 5 strojosamokresa i 11 samokresa. *1. sat na Darivi,* jačine 162, naoružanje: 104 puške, strojopušaka 6, strojnica 3, samokresa 9, strojosamokresa 7, bacača 46 mm 1. *2. sat* u Rajlovcu, jačine 166, naoružanje: 132 puške, 11 strojopušaka, 1 strojnica, 2 bacača 46 mm, 1 bacač 81 mm, samokresa 14, 5 strojosamokresa. *3. sat* u Rogatici, jačine 212, naoružanje: 156 pušaka, 4 strojopuške, 1 bacač 46 mm. *4. sat* u Rogatici, jačine 164 naoružanje: pušaka: 95, strojopušaka 7, strojnica 1, samokresa 10, strojosamokresa 13. *5. sat* u Žepi, jačine 220, naoružanje: 131 puška, 2 strojopuške, 3 samokresa i 1 strojosamokres. *6 sat* u Podlugovima, jačine 165, naoružanje: 135, strojopušaka 6, bacača 81 mm 1, samokresa 2, strojosamokresa 9. *7. sat* u Rogatici, jačine 120, naoružanje: 117 pušaka, strojopušaka 2 i 2 strojosamokresa.

Stožer III. bojne u Rogatici, jačine 67, naoružanje: 30 pušaka, 3 strojosamokresa i 3 strojnice. 1 sat u Rogatici, jačine 204, naoružanje: 136 pušaka, 13 strojopušaka, 11 strojosamokresa, 10 samokresa, 1 bacač. *2. sat* u Rogatici, jačine 177, naoružanje: 90 pušaka, 9 strojopušaka, 1 bacač, 6 samokresa, 7 strojosamokresa. *3 sat* u Rogatici, jačine 178, naoružanje: 67 pušaka, 5 strojopušaka, 1 bacač, 5 samokresa i 10 strojosamokresa. *4. sat* u Rogatici, jačine 126, naoružanje: 68 pušaka, 7 strojopušaka, 2 strojnice, 3 bacača, 7 samokresa i 8 strojosamokresa. *5. sat* u Fakovićima, jačine 150, naoružanje: 140 pušaka, 4 strojopuške. *6. sat* u Klotijevcu, jačine 140, naoružanje: 130 pušaka, 3 strojopuške. *7. sat* u Osmačama, jačine 150, naoružanje: 140 pušaka i 2 strojopuške.

Stožer IV. bojne u Kiseljaku, jačine 7, naoružanje: 3 puške, 2 samokresa i 1 strojosamokres. *1. sat* u Kiseljaku, jačine 83, naoružanje: 3 puške. 2. sat u Kiseljaku, jačine: 85, naoružanje: 30 pušaka.

Stožer V. bojne u Travniku, jačine: 8, Stožerna sat u Travniku, jačine 21, naoružanje: 4 puške. *1. sat* u Travniku, jačine 134, naoružanje: 98 pušaka, 7 strojopušaka, 1 samokres i 1 strojosamokres. *2. sat* u Travniku, jačine 147, naoružanje: 128 pušaka, 2 strojopuške, 1 samokres i 3 strojosamokresa. *3. sat* u Travniku, jačine 126, naoružanje: 104 puške, 2 strojopuške i 1 strojosamokres.

Stožer Posadne bojne u Sarajevu, jačine 11. Stožerna sat u Sarajevu, jačine 142, naoružanje: 50 pušaka, 2 samokresa i 3 strojosamokresa. *1. sat* u Sarajevu, jačine 349, naoružanje: pušaka 191, 6 strojopušaka, 1 strojnica, 1 samokres i 1 strojosamokres. *2. sat* u Hadžićima, jačine 68, naoružanje: 61 puška, 2 strojopuške i 1 strojnica. *3. sat* u Lepenici, jačine 150, naoružanje 140 pušaka i 3 strojopuške. *4. sat* u Brnjacima, jačine

137, naoružanje: 98, pušaka. 5 sat u Kreševu, jačine 268, naoružanje: 240 pušaka, 6 strojopušaka i 2 strojnice.

Doknadna bojna, stožer u Sumbulovcu, jačine 22, naoružanje 26 pušaka. Stožerna sat u Sumbulovcu, jačine 26, naoružanje: 14 pušaka, 1 strojopuška, 2 samokresa, 1 strojosamokres. *1. sat* u Sumbulovcu, jačine 182, naoružanje: 98 pušaka, 1 bacač, 8 samokresa i 1 strojosamokres. *2. sat* na Palama, jačine 158, naoružanje: 133 puške. 3 sat na Palama, jačine: 135, naoružanje: 111 pušaka, *4. sat* na Palama, jačine 149, naoružanje: 135 pušaka.

B.— PODHVATII

1. rujan:

Četnici su napali pripadnike Posadne bojne na putu između Hadžića i Lepenice, kod sela Drozgometve (4. km s. z. od Hadžića). Vlastiti gubitci: 1 mrtav.

Partizani su napali selo Kandiju kod Bugojna,[2] u kome su se nalazili dielovi V. bojne. Napad je odbijen bez gubitaka.

2. rujna:

U 24 sata izvršen je pokret jedinica II. bojne iz Sarajeva prema Tarčinu u samovozima do Hadžića, te u bojnom pohodu preko Pazarića za Tarčin, gdje se stiglo u 6 sati u jutro.[3]

3. rujan:

Na ulazu u Tarčin zapucali su partizani sa Vranci brda, kota 904, te se brdo odmah zauzelo sa jednim vodom, te je tom prilikom poginuo 1 partizan.

Izvršena su izviđanja u pravcu sela Luke — Buterovići — Trnčići — Osenik 3 km s. z., 2 km s. z., 2 km, 3 km s. z. od Pazarića (bez dodira sa neprijateljem), dok u pravcu Raštelice (4,5 km s. z. od Tarčina) neprijatelj je pružio slabiji odpor i ubrzo je bio svladan, te mu je oduzeta jedna strojnica tipa »breda«, 1500 naboja i 30 kaciga. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski: nepoznati. Partizani su izvršili napad na selo Kandiju (2,5 km j. od Bugojna) u kojem su se nalazili dielovi V. bojne. Napad je odbijen bez vlastitih gubitaka. Utrošeno 3000 naboja 7,9 mm. i 550 naboja 9 mm. Gubitci neprijatelja nepoznati.

---

[2] Na sektoru Bugojna dejstvovala je 7. krajiška brigada 10. NOU divizije (vidi dok. br. 27).

[3] Krajem avgusta i početkom septembra glavnina 10. NOU divizije (9. i 17. krajiška brigada) napadala je neprijateljska uporišta Ivan-Sedlo, Bradinu, Raštelicu i Tarčin. Ta mjesta je branila 9. gorska pukovnija 2. gorskog zdruga, a dijelom i Nijemci iz 2. nastavnog bataljona. U pomoć opkoljenim neprijateljskim garnizonima upućena je i 2. bojna. Opširnije o borbama oko tih mjesta početkom septembra vidi dok. br. 27; knj. 29, dok. br. 36 i 55.

4. rujan:

6. sat II. bojne sa jednom njemačkom jedinicom izvršila podhvat u pravcu Ivan Sedla (7 km. j. z. od Tarčina). Neprijatelj je u 22,30 sati izvršio napad na postave 2. sati u jačini od 150 partizana, ali je bio odbijen. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski 1 mrtav. Plien: 1 strojopuška i 10 skladišta za istu.

Isti dan upućene su dvije ophodnje i to: Jedan vod prema Pazariću, koji nije imao doticaja sa neprijateljem. Drugi vod upućen je u pravcu Raštelice gdje je zatekao partizane gdje miniraju želj. prugu.[4] Nakon kratke borbe neprijatelj je pobjegao, te je ostavio na mjestu 15 kg. eksploziva. Utrošak streljiva: naboja 7,9 mm 6729, naboja 9 mm 2150, granata za bacač 81 mm 11, granata za mali bacač 30 komada.

5. rujan:

Dielovi II. Bojne u prostoru oko Tarčina izvršili izviđanja u dvije skupine: I. skupina (1. sat) u pravcu: Tarčin — Paratak — Previla — Hajdučke Luke — Raskršće — Orahovica — Rebra — Tarčin (2 km z., 5 km s.z., 5,5 km s.z., 5 km, 3,5 j. z. od Tarčina) a II. skupina (Stož.sat) pravcem Raštelica—Orahovica—Raskršće (4,5km j.z., 5 km j.z., 5 km z. od Tarčina), te nazad u Tarčin. Dodir sa patrizanima bio je na potezu Orahovica — Raskršće — Previla. Neprijatelj uz slabi odpor potisnut u pravcu Vresnice (4 km. j. z. od Kreševa). Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski: 3 mrtva i 12 ranjenih. Plien: 2 puške i nešto streljiva. Utrošeno 7,9 mm. naboja 780 kom., 9 mm. naboja 1360 i granata za bacač 81 mm 9 komada.

Opaženo je grupiranje partizana južno od Bugojna, koje su se razvijale za napad na postave Kandiju. Isti su nakon kraćeg vremena pomoću dielova V. bojne raspršeni, te su se morali povući.

6. rujan:

U području Tarčina II. bojna vršila nasilna izviđanja i to u pravcu: I. skupine Raštelica—Raskršće—Šleme, a II. skupina Ivan Sedlo—Vihor—Repovačka kosa. Došlo je do manjeg odpora neprijatelja, koji je bio odmah razpršen. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski: nepoznati. Plien 12 pušaka i 1 strojopuška.

IX. i VII. patrizanska brigada izvršile su napad na Kreševo, gdje se nalazila 5. sat Posadne bojne. Borba je počela u 5,30 sati, te je vođena do 19 sati istoga dana. Njemačke postrojbe

---

[4] Prugu su minirali dijelovi 17. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 27).

poslale su u pomoć jedan vod i topove, te su se partizani, iako nadmoćni (1300 ljudi), morali povući.[5]

Opaženo je jače grupiranje partizana oko Bugojna sa namjerom da zauzmu Bugojno.[6] Odmah su upućeni dielovi V. bojne i nakon kratke borbe partizani su se povukli. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski nepoznati. Utrošeno 4.600 naboja 7,9 mm.

7. rujan:

Po dobivenom zadatku u 7,30 sati krenule su dvije borbene skupine II. bojne u prostoru Tarčina sa ciljem nasilnog izviđanja. Izviđanje izvršeno u podpunosti. II. skupina došla u doticaj sa neprijateljem kod Previle (5 km s. z. od Tarčina) kojega je odbacila. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski 3 mrtva. Plien: 2 puške.

U podhvatu dielova o. s. od 3. do 7. rujna 1944. u prostoru Pazarić — Bradina bili su ukupni gubitci: vlasti[ti] nije bilo u ljudstvu niti u tvorivu, neprijateljski: 8 mrtvih i 12 ranjenih. Plien: 16 pušaka, 2 strojopuške, 1 strojnica i 30 kaciga. Utrošeno streljiva: naboja 7.9 mm 7059, 9 mm 3510, mina za bacač 81 mm 20 komada, mina za bacač 46 mm 30 kom.

Partizani napali postave Posadne bojne u Kreševu. U borbi naša 2 ranjena. Neprijateljski gubitci nepoznati.

Noću između 22 i 24 sata opažen je neprijatelj u blizini postava Bugojno. Brzim podhvatom i protuudarom odbijen[7] u pravcu sela Gračanica. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski nepoznati. Utrošeno 6.200 naboja 7,9 mm.

8. rujan:

Grupa partizana (jačine 500) napala postave kod Kreševa. Posada koja je držala postave morala se uslied nadmoćnosti neprijatelja povući.

Obhodnja IV. bojne iz Kiseljaka došla kod sela Brestovskog u dodir sa partizanima, te su nakon kraće borbe partizanske snage morale se povući.[8] Gubitaka nije bilo.

---

[5] Na Kreševo je 6. septembra napao 3. bataljon 9. krajiške brigade »Simo Šolaja« (vidi knj. 29, dok. br. 55). Tom prilikom je to mjesto i zauzeo, dok se 7. krajiška brigada nalazila oko G. Vakufa i Bugojna (vidi dok. br. 27).

[6] i [9] Bugojno su 9. septembra zauzeli dijelovi 7. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 27). U Bugojnu se, vjerovatno, nalazio 7. SS poljski dopunski bataljon 7. SS divizije »Princ Eugen« (vidi dok. br. 27, objašnjenje 18).

[7] Ta riječ je u originalu dopisana mastilom.

[8] i [10] Na području Kiseljaka dejstvovala je 7. krajiška NOU brigada. Ona je 9. septembra zauzela Gromiljak (vidi dok. br. 27).

Dielovi III. bojne u razviđanju kod Fakovića (17 km i. od Vlasenice) došli su u dodir sa partizanima. Poginula su 4 partizana, zarobljen jedan engleski strojosamokres. Utrošeno 3500 naboja 7,9 mm, i 500 naboja 9 mm. Vlastiti gubitci: 2 ranjena.

9. rujan:

Njemačka posada koja se nalazila u Bugojnu povukla se u pravcu D. Vakufa, odmah poslie povlačenja njemačkih jedinica u 17 sati partizani su počeli sa napadima na vanjske postave. Dielovi V. bojne, koji su se nalazili na osiguranju okolnih sela osim prve sati povukli su se u na najuže utvrđene postave oko Bugojna, dok je prva sat i dalje ostala na Gorici (2 km j. z. od Bugojna). Noć je protekla sa malim prepucavanjem.[9]

Usliedio je napad partizana na Kiseljak u 4 sata i trajao je do 13 sati. Partizani su odbijeni uz pomoć njemačkih postrojbi.[10]

10. rujan:

Usliedio je jači napad partizana na Bugojno i okolne postave nakon što su se njemačke postrojbe povukle iz Bugojna. Napad je usliedio u 8 sati sa strojnim i težkim oružjem. Uslied pomanjkanja streljiva određeno je u 12 sati povlačenje iz Bugojna u pravcu Prusaca — Kopčić — Zadživići — Hodžina rupa[11] na Mali Komar (kota 900), gdje se stiglo u 22 sata.

Prema zapovjedi zdruga III. bojna povukla se preko Žepe u Rogaticu, gdje je stigla 12. X. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

5. sat Posadne bojne iz Kreševa uslied nadmoćnosti partizana povlači se u Kiseljak. U 18 sati povlače se 4. sat iz Brnjaca u Kiseljak, jer se nije mogla održati u Brnjacima. Obadvije sati odmah su uključene u obranu Kiseljaka.

Četnici su napali postave kod Ustiprače.[12] Napad je izvršen od strane Goražda (Kopača) i Borak Brda. Jačina napadača kretala se oko 450 četnika sa 2 težke strojnice i 7 lakih strojopušaka. Borba je primljena i vođena cielu noć. Neprijatelj je dobivao pomoć u pravcu sela Zemegrasa, tako da su naši bili prinuđeni popeti se na kote postave Ustiprača i održati samo mjesto. Neprijatelj je stalno jurišao, ali svaki puta bio je odbijen, dok konačno nije odbijen i povukao se u pravcu Kopača i Goražda. Neprijateljski gubitci: 13 četnika poginulo (prebrojano). Vlastitih gubitaka nije bilo.

Napali su četnici na želj. postaju Mesići i Sudiće. Posada se uslied nadmoćnosti neprijatelja morala povući u pravcu Re-

[11] Treba: Adžina rupa (trig. 1163).

[12] Nadajući se skorom iskrcavanju saveznika u južnoj Dalmaciji, četnici jednog dijela istočne Bosne, Hercegovine i jednog dijela Crne Gore stupili su u septembru 1944. u kratkotrajna neprijateljstva protiv Nijemaca i ustaško-domobranskih jedinica (vidi knj. 29, dok. br. 94).

novice uz obranu, da im se put ne presiječe. Neprijateljski gubitci: 3 mrtva. Vlastiti: nije bilo.

11. rujan:

Izvršen je raspored potsrojbi V. bojne po postavama za obranu Travnika, te je 2. sat zauzela postave oko Dolca, dok je treća sat bila upućena da zauzme postave oko Turbeta.[13] Kako su već u Turbetu upali partizani, 3. sat pod vatrom povukla se prema Travniku. Odmah, t. j. u 20 sati, krenula je 1. i 3. sat pod zapovjedništvom zapovjednika bojne u Turbe. U 24 sata Turbe je na juriš zauzeto i 3 sat zauzela je postave u Turbetu i oko Turbeta. Vlastitih gubitaka bilo je 5 mrtvih. Neprijateljski: 7 mrtvih (viđeno). Zaplienjena jedna eng. strojopuška, 7 pušaka, 20 ručnih prasaka i oko 2000 naboja. Za vrieme vođenja borbi utrošeno je 8000 naboja 7,9 mm i 40 praski.

Oko 300 naoružanih četnika napali su na posadu Sumbulovac i uslied nenadnog napada i daleko nadmoćnijeg neprijatelja posada se morala povući u pravcu Pala.

Dielovi IV. bojne iz Kiseljaka izvršili su izviđanja u pravcu Graščica — Borina — Hotilja — Pariževića bez dodira sa neprijateljem.

12. rujan:

2. sat V. bojne držala je postave oko Dolca, 3 sat u Turbetu, dok je 1. sat u jutro u 8 sati povratila se iz Turbeta, a kako je usliedio jači pritisak odmetnika na Vitez, krenula je 1. sat u pomoć posadi Vitez, pa je tokom noći vođena borba za obranu mesta.[14]

13. rujan:

U 5,30 izvršen je protuudar po ljudstvu 1. sati V. bojne iz postava Vitez, te su na juriš zauzete uzvisine koje dominiraju nad samim mjestom. Ovom prilikom zaplijenjene su 2 engleske strojopuške, 7 pušaka, te oko 2000 naboja 7,9 mm. Neprijateljski gubitci: 21 mrtav (prebrojano) i više ranjeno procijenjeno. Vlastiti gubitci: 5 ranjenih. U isto vrieme vršen je jači pritisak neprijatelja na postave u Turbetu.

Izvršen je od strane četnika žestoki napad na Sumbulovac (10 km s. i. od Sarajeva) gdje se nalazila 1 sat Doknadne bojne, to je ujedno bilo prvo krštenje novaka. Borba se vodila od 3,30 do 9,30 sati. Vlastiti gubitci: 5 mrtvih i 24 ranjena. Neprijateljski gubitci: 42 četnika poginula.

---

[13] To mjesto je 13. septembra zauzeo 4. bataljon 7. krajiške NOU brigade (vidi dok. br. 27).

[14] Vidi dok. br. 27.

14. rujan:

Nastavljeno je proganjanje neprijatelja oko Viteza, pa je tom prilikom po zapovjedniku posade Travnik upućeno i pojačanje u jačini od 2 voda Nijemaca i 1 vod domobrana, te jedan brdski top. Neprijatelj je odbačen u pravcu Busovače, te je tom prilikom neprijatelj imao 30 mrtvih (prebrojano) i daleko veći broj procijenjen i prema izkazu seljaka. Topničkom vatrom uništen je i jedan neprijateljski protuoklopni top. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Isti dan neprijatelj je vršio jaki pritisak na postave u Turbetu, pa je 3. sat V. bojne pod vatrom vršila povlačenje prema Travniku. Ovom prilikom 3. sat imala je gubitke u ljudstvu od 5 ranjenih. Prilikom borbi oko Turbeta utrošeno je 15000 naboja 7,9 mm i 8 mm. Prilikom borbi oko Viteza utrošeno je 12000 naboja 7,9 mm i 60 kom. granata.

Dielovi III. bojne zauzeli Mesiće i Borač. Sudjelovale su 1, 2 i 3 sat, sa streljačkim vodom i bacačkim šćetom 4 sati i to: 1. i 3. sat preko Vragolova i Karačića, zauzima Mesiće bez odpora. 2. sat u Drobnićima dobila je jak otpor, te je u noći uz pomoć 1. sati i streljačkog voda izbila na Borač. 2. sat je imala 1 mrtvog i 1 ranjenog. Neprijateljski gubitci: 4 mrtva. Utrošeno 5300 naboja 7,9 mm i 700 naboja 9 mm.

6. sat II. bojne, koja se nalazila na osiguranju želj. pruge u Podlugovima izvršila razviđanje u pravcu Breze i ustanovila, da se u Brezi nalaze partizani u jačini od 200 ljudi.[15] Primiječeno je da partizani napuštaju položaje oko Kiseljaka, Kreševa i Brnjaka (6 km j. i. od Kiseljaka) i povlače se u pravcu Busovače i Fojnice. 4. i 5. sat Posadne bojne napustile su Kiseljak i ponovno zauzeli svoja uporišta.

15. rujan:

U razviđanju dielova II. bojne došli su kod Sumbulovca (10 km i. od Sarajeva) u dodir sa četnicima. Neprijatelj je bio u jačini od 200 ljudi sa jednom težkom strojnicom i 4 strojopuške. Neprijatelj je odmah protjeran. Vlastiti gubitci: 1 ranjen, neprijateljski: 13 mrtvih.

U pratnji vlaka od Podlugova do Sarajeva u jačini od jednog roja, napadnut je vlak između postaje Semizovac — Rajlovac. Neprijatelj je odmah raztjeran. Vlastiti gubitci: 1 ranjen. Neprijateljski: 13 mrtvih i 10 ranjenih.

6. sat II. bojne izvršila izviđanja u okolini Podlugova i tom prilikom zarobila 2 partizana. Plien 1 puška.

U podhvatu kojega je izvršila 15. IX. III. bojna u području Mesića poginulo je 8 četnika. Vlastiti gubitci: 2 ranjena.

---

[15] Vidi dok. br. 27; knj. 29, dok. br. 144.

16. rujan:

Dielovi II. bojne izvršili razviđanje u pravcu Vragolova — Karačića — Kukavica (3 km z., 4 km z. i 4 km j.z. od Rogatice) te su došli kod Vragolova u dodir sa četnicima. Isti su odmah bili razbijeni. Neprijateljski gubitci: 5 mrtvih i 3 ranjena. Vlastitih nije bilo.

17. rujan:

Dielovi II. bojne izvršili razviđanje u pravcu sela Kukavice — Mesića — Gnjila i Jabuka, te su kod sela Gnjile došli u dodir sa četnicima. Na juriš zauzeto selo Gnjila i Jabuka. Neprijatelj je odbijen, ali mu je brzo pridošla pomoć i dielovi II. bojne morali su se povući. Vlastiti gubitci: 3 ranjena, neprijateljski: 15 mrtvih i 10 ranjenih.

Dielovi: 6 sati II. bojne u razviđanju u okolini Podlugova, došli su u dodir sa četnicima. Vlastiti gubitci: 1 ranjen, neprijateljski: 2 mrtva.

Dielovi 2. sati IV. bojne izvršili su razviđanja u pravcu Kiseljak — Gromiljak, te su došli u dodir sa partizanima kod sela Dubrave i Lug (5 km s.z. od Kiseljaka). Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski: nepoznati. Utrošeno 300 naboja 7.9 mm.

18. rujan:

Dielovi Doknadne bojne u razviđanju u pravcu sela Radonići — Vlahovići (3 km j. z. od Pala) došli su u dodir sa četnicima. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski: 5 mrtvih i 6 ranjenih.

19. rujan:

Partizani su ponovno vršili pritisak na Vitez, stoga je odmah upućena 1 sat iz Travnika, kojoj je pridijeljen jedan brdski top. Sat je u 7 sati krenula za Vitez, pa je već u 8 sati došla u dodir sa partizanima, te je ponovno došlo do zauzimanja uzvisina oko Viteza i u borbi iz bliza naneseni su neprijatelju težki gubitci. Partizani su protjerani u pravcu Busovače i Vjetrenice. Neprijateljski gubitci 19 mrtvih (prebrojano i više ranjenih) procijenjeno. Vlastiti gubitci: 1 ranjen. Utrošeno 5785 naboja i 10 ručnih praski.

22. rujan:

Ponovno su partizani napali Vitez, pa je odmah upućena 1. sat. V. bojne u pomoć, odmetnici su odmah raztjerani topovskom vatrom.

23. rujan:

6. sat II. bojne podpomognuta jednom sati XI. sdruga i dielom jedne njemačke jedinice[16] prodrla je u Brezu bez borbe.

24. rujan:

U podhvatu II. bojne vođenom u pravcu prema Borču i Irgumanju došlo je do borbe na samim vrhovima Borča (7 km j. od Rogatice). Naši su u čarkarskom lancu dva puta jurišali, ali neprijatelj se utvrdio u kamenite visove i nije se dao izbaciti. Drugi juriš uspio je u toliko time što se je jedan vod boraca bacio za leđa neprijatelju i stupio u borbu prsa u prsa. Neprijatelj se odmah našao u bjekstvu, napustivši kote i ostavivši jednu strojnicu, te je time zauzet glavni postav Borča.

Jačina boraca II. bojne bila je 220, a III. bojne 150. Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski gubitci: 5 mrtvih (pronađeno) i 4 ranjena.

Dielovi Doknadne bojne u razviđanju kod sela Klokočevika (6 km i. od Sarajeva) došli su u dodir sa četnicima. U borbi poginula su 2 četnika. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Dva voda 2. sati V. bojne upućena su u pravcu Rankovića (5 km j. od Travnika), te je tom prilikom došlo se u dodir sa partizanima. Neprijatelju naneseno je više gubitaka u ljudstvu (procijenjeno) i zarobljena je jedna poljska kuhinja i jedna dvoosovinska kola. Utrošeno je 3800 naboja 7,9 mm.

25. rujan:

Na putu za Mesiće kod Kukavica napadnut je jedan roj II. bojne od strane četnika. Vlastiti gubitci: jedan vojničar ranjen, neprijateljski: 2 četnika ranjena.

2. sat IV. bojne iz Kiseljaka izvršila je izviđanje u pravcu Fojnice. Satnija se kretala kroz sela: Rotilj — Pariževići — Višnjica — Gaj — Doci, te se kod sela Hercezi došlo u dodir sa partizanima. Partizani su odmah uzmakli prema selu Mrakovu u pravcu Pločara. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski nepoznati.

5. i 7. sat III. bojne vršile su iz Osmača izviđanje u pravcu Koriena — Poznanovića — Ratkovića — Močevića — Bjelovca — do Bratunca. Neprijatelj je napao iz Srbije, ali je odbijen. Utrošeno 200 naboja.

---

[16] Riječ je o »Alarm« jedinici iz Sarajeva (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-193, sn. br. 928—933: dnevni izvještaj Grupe armija »F« od 23. septembra 1944).

Alarm jedinice formirane su od ljudstva koje se nije moglo, bilo iz kojih razloga, vratiti u svoje matične jedinice.

26. rujan:

1. sat i bacački šćet III. bojne sudjeluju u podhvatu II. bojne na G. Mesiće. Nakon kraće borbe zauzeto je Mesiće. Vlastiti gubitci: 1 ranjen. Neprijateljski: 2 četnika mrtva. Utrošeno 500 naboja 7,9 mm, 150 naboja 9 mm i 10 mina za teški bacač.

27. rujan:

Dielovi II. bojne izvršili su iz Breze izviđanje u pravcu sela Vlahinja, gdje su došli u dodir sa četnicima. Vlastiti gubitci: 1 vojničar ranjen, neprijateljski: 1 mrtav.

Izvršen je podhvat u Guždelje i Zakomo (5 km s. i 9 km s. od Rogatice). Sudjelovali su dijelovi II. i III. bojne. Neprijateljski gubitci: 9 mrtvih i više ranjeno (procijenjeno). Utrošeno 4250 naboja 7.9 mm, 300 naboja 9 mm, te 25 mina za težki bacač. 2. sat III. bojne zauzela položaj na Boraču i Drobniću (7 km j. i 4 km j.i. od Rogatice).

Četnici su izvršili napad iz Srbije na Klotijevac, ali su brzo odbijeni i raztjerani od dielova III. bojne. Utrošeno 1000 naboja.

28. rujan:

U toku manjih djelatnosti dielovi Doknadne bojne došli su u dodir sa četnicima kod sela Selišta (1,5 km s.i. od Pala). Vlastiti gubitci: 2 ranjena, neprijateljski: 12 mrtvih i 5 ranjenih.

29. rujan:

Dielovi Doknadne bojne u razviđanju područja oko Sumbulovca došli su kod sela Jasike (4 km s. od Pala) u dodir sa četnicima. U borbi ranjena 2 vojničara i poginula dva četnika. Poslie kraće borbe upućen je dojavnik na Pale, te je odmah obavijestio zapovjedničtvo, nakon čega je poslana pomoć u jakosti od 60 ljudi. Kod sela Selišta odmah je na pojačanje otvorena vatra i u borbi koja je trajala 2 sata četnici su razpršeni i nanijeti im gubitci 10 mrtvih i 5 ranjenih.

Dielovi IV. bojne iz Kiseljaka u izviđanju u pravcu: Kiseljak — Datići — Pobrđe — Sotnice — Brestovsko — Gromiljak došli su u dodir sa partizanima. Plien: 7 pušaka. Utrošeno 750 naboja 7.9 mm.

Dielovi III. bojne izvršili su nasilno izviđanje u pravcu Maravića. Dodira sa neprijateljem nije bilo.

Opaženo je jako grupiranje partizana oko Travnika, južno i sjeverno od mjesta Bila. U 6,00 sati upućena je 1. sat V. bojne te po 1 vod 2. i 3. sati. Po zapovjedniku posade Travnika pridjeljena su dva voda Kupreške bojne i jedan brdski top. Ova grupa krenula pod zapovjedničtvom zapovjednika V. bojne.

U 7,30 sati došlo je do dodira sa jakim grupama neprijatelja, pa su pod zaštitom topovske i bacačke vatre zauzeti partizanski postavi, te se nastavilo proganjanje partizana u pravcu sela Brajkovića — Pojska do Bukava. Neprijateljski gubitci: 9 mrtvih (prebrojani). Zarobljena je jedna talijanska strojopuška „Breda", 3 puške, 3 okvira za englesku strojopušku, 400 kom. naboja. Vlastiti gubitci: 2 ranjena. Utrošeno naboja 2300 kom. 7.9 mm i 200 naboja 8 mm, te 15 ručnih praski i 45 mina za bacač 81 mm. Ljustvo se povratilo u Travnik u 21 sat.

30. rujan:

Dielovi Doknadne bojne sa Pala u toku manjih djelatnosti došli su u dodir sa četnicima u području sela: Rakovac, Jelovci, Čemanovići (3 km, 4 4,5 km s.i. od Pala). U borbi koja je potrajala 5 sati četnici su pretrpjeli znatne gubitke u ljudstvu: 12 mrtvih i 5 ranjenih. Vlastiti gubitci: 1 mrtav. Plien: 2 puške i 3 konja. Utrošeno 1000 naboja.

Opaženo je jače skupljanje neprijateljskih snaga u svim pravcima okoline Travnika, pa je 2 voda 2. sati V. bojne upućeno sjeveroistočno od Travnika u pravcu Gučje Gore. 1 sat. upućena u istočnom pravcu prema mjestima V. Mošunj i M. Mošunj.

2. sat došla u dodir sa dva bataljona Vlašićkog odreda, dok je 1. sat došla u dodir sa 2, 3., i 4. bataljonom IX partizanske brigade. Ljudstva 2. sati uspjelo je potisnuti odmetnike do Gučje Gore, dok je ljudstvu 1. sati uspjelo potisnuti ova tri bataljona iz spomenutih sela. Ovom prilikom naneseni su neprijatelju gubitci: 15 mrtvih (prebrojano), dok su procijenjeni gubitci daleko veći. Plien: 1 strojopuška, 2 puške i 500 naboja za eng. strojopušku. Vlastiti gubitci: 2 ranjena. Ljudstvo se nalazilo na spomenutim položajima do 18,00 sati, a kako je usliedio napad partizana na Travnik u 18,00 sati, odmah je ljudstvo povučeno u Travnik, 2. sat na svoje postave, a 1. sat kao pričuva u Travnik. Kroz cielu noć vođena je ogorčena borba sa partizanima pa se istima uspjelo probiti na nekoliko mjesta utvrđene postave. Sa 1. sat izvršen je pred jutro protuudar i nakon kraće borbe uspjelo je osvojiti već zauzete utvrđene postave i nanieti su im osjetljivi gubitci. Zatim se nastavilo proganjanje partizana na području Travnika. Neprijateljski gubitci oko postava Travnika bili su: 69 mrtvih (prebrojano), no ovi gubitci bili su daleko veći, jer je neprijatelj pod zaštitom noći i magle uspio odvući svoje mrtve i ranjene, ali prema izkazu seljaka, koji su bili po partizanima upotrebljeni za prevlačenje mrtvih i ranjenih, te njihovi gubitci iznose oko 300 mrtvih i ranjenih. Vlastiti gubitci: 3 mrtva i 3 ranjena. Za vrieme ciele borbe sa odmetnicima utrošeno je

15700 kom. naboja 7.9 mm, 2120 kom. naboja 8 mm, 500 naboja 9 mm, 120 granata za bacač 81 mm, 50 praski. Plien: 7 pušaka, jedan sanduk streljiva 7.9 mm, 200 naboja za eng. pušku i 20 praski[17].

C.— IZKUSTVA:

Svaki napad, prepad ili podhvat donese uviek željeni uspjeh ako se on vrši noću, još bolje, ako se vrši oprezom i pripremama, da neprijatelj ne može znati, kolika ga jačina napada i odakle snage pridolaze. Ako se vrši napad na četnike, onda je bolje s prva noću napasti, jer oni tada bivaju iznenađeni i ne prikupljeni. U koliko se vrši noćni napad na partizane vršiti ga sredinom noći, jer oni sredinom noći održavaju sastanke, ili već računaju da ne može biti napada.

D.— NEDOSTATCI I POGRIEŠKE:

Razbijenu ili poraženu momčad, ili ako se odnosi na slabije snage jednog postava kojeg je napadao neprijatelj nadmoćniji i jači, a ta se momčad povukla, ili neoprezno napustila, treba prije okuražiti manjim borbama i porazom neprijatelja.

Sve proizvedene pogrieške napuštanja postava dolaze od miješanja postava. Isti slučajevi napuštanja postava uzrokuju miješanje dviju bojni. Jedni ostaju na postavima, a drugi bez ičije zapovjedi napuštaju. Pojedinci kvare cjelinu, a jedan ili dva čine nedoknadive štete i žrtve.

Zapovjednik, dopukovnik
(Bogdanić)
D[18]. Bogdanić

[17] Opširnije o borbama za Travnik vidi dok. br. 37 i 68.
[18] Delko

BR. 161

IZVJEŠTAJ GLAVNOSTOŽERNOG UREDA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 5. NOVEMBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU BANJE LUKE I ROGATICE I O STANJU U 9. POSADNOM ZDRUGU[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 310/44
GLAVNOSTOŽERNOG UREDA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
5. XI 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

Odbijeni manji nepr. napadaji na istočnoj fronti.

Na jadranskoj fronti odbijeni su nepr. napadaji u području Tomislav Grada i Drniša. Šibenik i uporište Kijevo (kod Knina) napušteni[2].

. . .

Nastavlja se podhvat u području Rogatice.

. . .

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Stanje na iztočnom bojištu nepromienjeno.

. . .

U području Zvornika izviđačke snage protjerale su partizane sa zapadnih visova.

Jadranska fronta:

Na iztočnom dielu jadranske fronte odbijeni su nepr. napadaji u području Tomislav Grada te na most 12 km j. Mostara.

Neprijateljska topnička vatra na Nevesinje.

. . .

Banja Luka:

U manjem noćnom podhvatu u području s. s. Banje Luke neprijatelj je odbačen prema zapadu[3].

. . .

---

[1] Dokument (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 5/1, k. 44. U Arhivu VII, nalazi se fotokopija originala dnevnog izvješća Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 5. novembra (vidi reg. br. 5/1, k. 44).

[2] Vidi tom V, knj. 35, dok. br. 116.

[3] Na sektoru Banje Luke u to vrijeme dejstvovala je 39. NOU divizija (vidi dok. br. 124 i 129).

Rogatica:

Nakon oslobođenja Rogatice ustaške i njemačke borbene skupine nastavljaju čišćenje i osiguravanje ceste Sarajevo — Višegrad[4].

Djelat. nepr. zrakopl.:

3. XI neprijateljski zrakoplovi napali su luku u Rieci bez učinka.

5. XI oko 0030 sati neprijateljski zrakoplovi bacili su kod uzletišta Butmir kraj Sarajeva mnogo svjetlećih raketa, a zatim oko 0040 sati zapadno od toga mjesta spustili navodno oko 500 padobranaca.

Osobitosti:

Prema izvješću III zbor. područja I., III., IV., V i VI bojna 9. posad. zdruga (južno dalmatinska milicija) više ne postoje. 76 častnika, 300 dočastnika i 4.800 momaka tog zdruga sa svim naoružanjem je nestalo, poginulo ili ranjeno. Većina ljudstva je međutim ostala kod svojih kuća i nije se htjela povlačiti. Jedan dio ovog ljudstva razoružan je u Dubrovniku, a oružje uništeno prigodom povlačenja.

U Mostaru prikupio se stožer i 1. sat II bojne 9. posad. zdruga, svega: 4 častnika, 29 dočastnika i 256 momaka[5].

---

[4] Rogaticu su 24. oktobra zauzele jedinice 27. NOU divizije (vidi dok. br. 75). Neprijatelj je ovo mjesto ponovo zauzeo 2/3. novembra (vidi dok. br. 90).

[5] U depeši Zapovjedništva 3. zbornog područja od 14. oktobra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 37/9-2, k. 111) upućenoj Zapovjedništvu 9. posadnog zdruga piše:

»Prema izvještaju 5. SS zbora većina ljudstva 9. posadnog zdruga nije pouzdana. Prema nalogu MINORS-a Op. br. 9330, tajno stupite u vezu sa zapovjednikom Zahuma i sporazumno izvršite razoružanje nepouzdanih dijelova. Iste uputite 3. doknadnom zdrugu u Sarajevu. Oružje predajte 9. ustaškom zdrugu. Broj razoružanih javite. Primitak brzojavkom potvrdite. General Makulj«. U vezi s tim, u sporazumu sa zapovjednikom 369. puka njemačke 369. legionarske divizije, razoružane su 4. i 5. bojna (vidi Arhiv VII, reg. br. 37/9-1, k. 111: izvještaj Zapovjedništva 9. posadnog zdruga od 15. oktobra 1944). Prema naređenju Glavnostožernog ureda Ministarstva oružanih snaga NDH od 20. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 59/19-1, k. 114/A) 9. posadni zdrug je rasformiran. Na području Mostara ostali su samo dijelovi njegove 2. bojne (vidi Arhiv VII, reg. br. 25/1-1, k. 44: kartu cjelokupnog rasporeda ustaško-domobranskih jedinica na teritoriji NDH, sa stanjem na dan 25. novembra 1944).

General Gustović [Artur] javlja da je Nešet Topčić zapovjednik Bosanskih planinaca[6] nestao i da se stanje južno r. Save ne može nadzirati.

Prema njemačkom izvješću VI bojna 9. posad. zdruga (bivša milicija) prigodom napuštanja Sinja prešla je partizanima sa cjelokupnim naoružanjem i 4 topa od 10 cm.

Prema izvješću III zbor. područja pročelnik glavnostožernog odjela tog područja glavnostožerni podpukovnik **Hasan Dedić Šefket** 1. XI nije došao na službu i do danas je potraga ostala bez posljedka.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Glavar glavnostožernog ureda
general i ust. pukovnik (T. Sertić)

RAZASLATO:
Poglavnom županstvu,
Min. oružanih snaga,
Sastavak.

[6] Tako se nazivao 10. posadni zdrug, koji je krajem novembra ušao u sastav novoformirane ustaško-domobranske 12. hrvatske divizije kao njen 3. gorski zdrug.

BR. 162

NAREĐENJE ZAPOVJEDNIŠTVA 2. GORSKOG ZDRUGA OD 6. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 2. i 9. GORSKE PUKOVNIJE ZA IZVOĐENJE PODUHVATA „BULJINA" PROTIV 17. KRAJIŠKE NOU BRIGADE U REJONU OSTROŠCA[1]

ZAPOVJEDNIČTVO 2. GORSKOG ZDRUGA
OP. BROJ 1486 TAJNO
U KONJICU, DNE 6. 11. 1944. GODINE

Z A P O V J E D
Za podhvat „Buljina"
(Zemljovid Konjic: 1 : 50.000)

I.— PODATCI O NEPRIJATELJU.

Prema prikupljenim podatcima neprijatelj namjerava uskoro napasti veći dio posada ovoga zdruga, te rušiti prugu i vještačke objekte na ovoj. Zbog ovoga neprijatelj u posljednje dane vrši grupiranje svojih snaga. Neprijatelj o kome je rieč predstavljen je u XVII. ramskoj brigadi[2] čije sjedište je u Orlišću (9 S Ostrožac)[3]. Razpored neprijateljskih snaga je ovakav: I. bataljon u s. Višnjevica (6 S Ostrožac), II. bataljon u s. Gobelovina (13 S. Konjic), III. bataljon u s. Trešnjevica (10 1/2 S Konjic), te IV. bataljon u s. Lisovina (7 S Ostrožac) nalazi se sada u postrojavanju. Skladište spomenute brigade nalazi se u s. Bukovlje (11 1/2 S Ostrožac), Komanda „Konjic"[4] nalazi se u s. Džanići (12 S Ostrožac), te općina „Konjic"[5] nalazi se u s. Kruščica (12 1/2 S Ostrožac). 7. o.m. održat će se veći dogovor neprijateljskih zapovjednika u s. Orlišće, kojem dogovoru prisustvovati će i predstavnici (viši častnici) X. divizije.

II.— NAŠA NAMJERA.

Pošto razpolažemo sa točnim podatcima o neprijatelju (mjesto i namjera) naša namjera u ovom poduhvatu jeste: **neprijatelja pronaći i tući ga.**

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 26/5-1, k. 123.

[2] Odnosi se na 17. krajišku brigadu 10. NOU divizije (vidi dok. br. 77).

[3] Broj, slovo i riječ u zagradi znače: 9 km sjeverno od Ostrošca. Slično je i u ostalim zagradama u uvodnom dijelu ovog i drugih ustaško-domobranskih dokumenata.

[4] Odnosi se na Komandu mjesta Konjic.

[5] Odnosi se na Opštinski narodnooslobodilački odbor.

III.— POSTROJBE KOJE UČESTVUJU U PODHVATU.

1 sat I./2. gorske pukovnije
4 sati V./IX. ustaškog zdruga
1 sat III./2 gorske pukovnije (pod zap. nadpor. Rietkovića)[6]
1 sat njemačke izobrazbene bojne (pod zap. boj. Wurzbacha)
1 sat. II. 2 gorske pukovnije
1 vod iz Podorašca
1 vod iz Čelebića bojnika Vurzbacha
1 sat II./9. gorske pukovnije (pod zap. nadpor. Rietkovića)
2. bitnica IX. topničkog sklopa.

IV.— TOK PODHVATA.

Sat I./2. g.p. (Rama) krenut će 6. o.m. u 20,00 sati smjerom: Rama — s. Lizoperci — k. 792 — k. 915 — s. Kućani — Cumber (1053) — Popova Glava (1140) — s. Studenčica — Studena (1360) — k. 1103 — s. Kruščica. Po dolazku u s. Kućani ovoj grupi priključit će se grupa od 30-tak ustaša, koji će ujedno biti putovođe. Zadaća ove grupe je da se s. Kruščica pod svaku cjenu postigne. Po dolazku u visinu Studene (1360), sat bez jednog voda zaposjednuti će Krinac (1167), a jedan vod spomenute sati sa odjelom ustaša produžiti će kretanje i zaposjednuti s. Kruščicu. Sa postava iz Kruščice i sa Krinca povremeno otvarati vatru radi zavaravanja neprijatelja, a naročito onda, kada ustaške sati stupe u borbu sa neprijateljem.

Ustaške sati iz Ostrožca polaze ovim redom i smjerom:

Dvije sati krenut će 6. o.m. u 20,00 sati smjerom: Ostrožac — k. 420 — s. Gostovići — Podhum (525) — s. Podhum — Kum (771) — s. Preslop — Mravinjak (1243). Po dolazku na Mravinjak jedna sat se spušta u s. Orlišće, a druga u Lokve i Džaniće, a potom u s. Bukovlje. Zadaća ovih sati je postignuće određenih ciljeva, te uništenje neprijateljskih stožera.

Dvije sati krenut će 7. o.m. u 03,00 sata smjerom: Ostrožac — Obre — Trusina. Po dolazku u s. Trusinu jedna sat (obe sati su oslabljene) produžava pokret smjerom: s. Trusina — k. 500 — Orlovac (616), a druga sat produžava pokret smjerom: s. Trusina — s. Sultići — k. 573 — Brezovica (879). Zadaća ovih sati je da na Orlovcu i Brezovici sprieče odstupanje neprijatelja, te da izvrše eventualni prihvat sati čiji su ciljevi: s. Orlišće, Lokve i Džanići.

[6] Vilima

1 sat njemačke izobrazbene bojne krenut će 6. o.m. u 20,00 sati oklopnim vlakom iz Konjica do Lisičića, a potom će produžiti kretanje pješke smjerom: Lisičići — s. Kukrica — Rudno Brdo — s. Stanići — s. Strogojnica — Gaj — Kvok (1345). Zadaća ove sati je da sa Kvoka spriječi prodiranje neprijatelja prema jugu kao i eventualni prihvat sati koje operišu sjeverno od crte Kvok — Brezovica (879) — Orlovac (616).

Vod iz Čelebića krenut će 6. o.m. u 15,30 sati u Konjic, odakle će se prebaciti vlakom do Krvavog Polja, a potom će produžiti pješke smjerom: Krvavo Polje — s. Bjelovčina — Lovno (855) — Ljut (1026) — Crjep (1204). Po dolasku na Crjep ovaj vod uputiti će 1 roj u s. Hasanović. Zadaća ovoga voda je da sa Crjepa spriječi prodiranje neprijatelja prema jugu.

Sat iz Konjica krenut će 6. o.m. u 20,00 sati smjerom: Konjic — s. Galjevo — Križ (818) — Pleševac (1092) — Koznik (1244) — Križ (1268) — Snježnik. Ova sat će na Križu (1268) ostaviti jedan roj radi hvatanja dodira sa vodom na Crjepu. Zadaća ove sati je spriečiti prodiranje neprijatelja prema jugu.

Vod iz Podorašca krenut će 6. o.m. u 20,00 sati smjerom: Podorašac — s. Vrbljani — Bale — Bikova Kosa — Brdo (1387). Po dolazku na Bikovu Kosu ovaj vod ostaviti će na Bikovoj Kosi jedan roj a sa ostatkom produžiti na Brdo. Zadaća ovoga voda je spriečiti prodiranje neprijatelja prema jugu.

Sat iz Čelebića i sat II./9. g.p. krenut će 6. o.m. u 20,00 sati smjerom: Bradina — s. Velika — Lisin (1744) — k. 1571 — s. Ščavnje — Žestika (1660) — Čadori (1700) — Na Rudini (1676). Po stizanju Na Rudinu uputiti jedan vod da zaposjedne k. 1514, a jedan da zaposjedne k. 1701. Sa ostatkom sati zaposjednuti Na Rudinu. Zadaća ove sati ista je kao sati iz Rame.

V.— ODRŽAVANJE SPOJA.

Sat iz Rame ponieti će sa sobom krugovalnu postaju[7] I./2 g.p. radi održavanja spoja sa svojom pukovnijom.

Za održavanje spoja između sati njemačke izobrazbene bojne i 2. bit. IX. top. sklopa zapovjednik dojavne sati izdati će krugovalne postaje.

Sat iz Bradine ponieti će sa sobom krugovalnu postaju II./9. g.p. radi održavanja spoja sa svojom pukovnijom.

Sat iz Konjica i vodovi iz Čelebića i Podorašca održavati će međusobni spoj pomoću upućenih obhodnji.

Zapovjednici sati koje učestvuju u podhvatu u sporazumu sa zapovjednikom dojavne sati odnosno dojavnog voda urediti

[7] radio-stanicu

će međusobne pozivne znake. Rad na krugovalu obavljati će se telefonijom. Izviešća moraju biti kratka i jasna. Javljati se sa ugovorenih točaka ili po vremenu.

Zapovjednici pukovnija i bojnik Wurzbach održavati će spoj sa krugovalnom postajom ovoga zdruga. Isti će dostavljati svoja izviešća svaka 2 sata. Zapovjednik krugovalne postaje ovoga zdruga dostavljati će svako primljeno izviešće najkraćim putem (brzoglasom) službujućem častniku u podhvatnom skupu ovoga stožera. Sa krugovalnom postajom ovoga stožera urediti — uzpostaviti pozivne znakove.

VI.— OBSKRBA.

Postrojbe koje učestvuju u podhvatu snabdjeti suhom hranom i streljivom za jedan dan. Pored toga postrojbe snabdjeti sa potrebnim brojem signalnih naboja.

VII.— ZDRAVSTVENE MJERE.

Lakše ranjenike upućivati u postojeća pomočišta, a teže posredstvom vlaka ili zdravstvenog samovoza ovoga zdruga iz sjedišta pukovnija u bolnicu u Sarajevo.

VIII.— ZNACI SPOZNAVANJA.

Znaci spoznavanja:

za 6.11.1944..... Klein — Leskovac

za 7.11.1944. . . . . Faust — Zabari

1 bieli signalni naboj: **»tu smo«**

1 crveni signalni naboj: **»napadnuti smo«**

1 zeleni signalni naboj: **»obkoljeni smo«**

3 zelena signalna naboja: **»prekid podhvata«**

Ove naboje izpaliti će zapovjednik ustaške sati čiji je cilj s. Orlišće.

Unutar sitnijih dielova u postrojbi ugovoriti sopstvene znakove izključujući signalne naboje radi štednje istih.

IX.— TOPNIČTVO.

Zapovjednik 2. bitnice IX. topničkog sklopa uputiti će 6. o.m. u 16,00 sati jednu haubicu na mjesto određeno kod dogovora u ovome stožeru. Po dolazku na određeno mjesto izračunati potrebne elemente, odrediti mjesto oruđu, dati pravac oruđu. Zadaća ove haubice je vatreno podpomaganje sati njemačke izobrazbene bojne, te ostalih podhvatnih grupa u granicama dometa, ali smo po izričitoj zapovjedi ovoga zdruga.

Zapovjednik 9. gorske pukovnije upotrebiti će imajuće topničtvo radi vatrenog podpomaganja sati koje kreću iz Bradine.

X.— PREKID PODHVATA.

Znak za prekid podhvata dati će zapovjednik ustaške sati koja ima za cilj s. Orlišće. Prekid podhvata dati će se sa tri zelena signalna naboja. Na ovaj znak postupak ima biti sliedeći:

Sati odnosno vodovi nalazeći se na Orlovcu, Brezovici, Kvoku, Crjepu, Snježniku, Bikovoj Kosi i Brdu ostaju na svojim mjestima sve dotle dok kroz njihov razpored ne prođe čarkarski lanac sati koje učestvuju u podhvatu sjeverno od naznačene crte.

XI.— IZVIEŠĆA.

Izviešća slati kako je predviđeno u točci V. Nakon završenog podhvata poslati izcrpno izviešće[8].

XII. — Stožer zdruga u Konjicu, gdje slati izviešća.

Zapovjednik
Glst. pukovnik (Bajd):
Bajd

[8] O rezultatima toga napada vidi dok. br.77.

BR.163

BROJNO STANJE LJUDSTVA I NAORUŽANJA 9. GORSKE PUKOVNIJE NA DAN 6. NOVEMBRA 1944. GODINE[1]

RAZPORED I BROJČANI STALIŠ

9. Gorske puk. na dan 6. XI 1944. koji se dostavlja na temelju naloga 2. G. Z. Op. br. ..... od .....

	PO-STROJBA	IME ZAPOVJEDNIKA	POSADNO MJESTO	ZADAĆA	BORAČKI BROJČANI STALIŠ									
					LJUDSTVA			ORUŽJA						
					Častnika	dočastnika	momaka	pušaka	strojo-pušaka	strojnica	bacača mali	bacača veliki	topova	str. sam
II. BOJNA	Stožer pukovnije	ppuk. Sober Silvije	Bradina	Obrana Bradine odnosno sektora od Raštelice — Živašnice	5	2	10	9						
	Stožer	nstk. Gjukić Branko	Ivan Sedlo	Zapovjedanje dielovima I. bojne, 14. sati i 1. bit. IX. t. skl.	3	1	1	2						
	1. sat	poruč. Hunjadi Tibor	Raštelica	Osiguranje mjesta Raštelice i želj. pruge V. Tunel — Vrbanja	2	26	114	101	9		2			4
	2. sat													
	3. sat	por. Knežević Anto	Ivan Sedlo	Osiguranje Ivan Sedla i cest. prometa preko Ivan S.	3	20	120	82	7		2			2
	4. sat	por. Rašidagić Irfan	Ivan Sedlo Raštelica	" i dodatak 1. sati	1 —	9 3	90 22	45 15		4 2		1 1		2
III. BOJNA	Stožer	npr. Rijetković Vilim	Bradina	Osiguranje mjesta Bradine	3	2	5	7	—	—	—			4
	5. sat	por. Ćamil Ibrahimbegović	"	Osiguranje Bradine, želj. pruge Bradina — Lukač i razviđanje	2	16	109	90	10	—	1	—		6
	6. sat	por. Jambrišak Slavko	Podorašac	Osig. Podorašca i pruge Podorašac — Živašnica — Ovčari, razviđanje i ophodarenje prugom	1	13	92	89	9	1	1	—		7
	7. sat	por. Hadžalić Muhamed	Lukač i Brđani	Osig. Lukač - mosta i pruge Lukač — Brđani, želj. postaje Brđani i pruge Brđani — Lukač	1 —	10 6	51 32	51 33	6 2	1 —	1 1	—		5 2
	8. sat	npr. Relja Ivan	Bradina	Osiguranje Bradine i ostalih postava II. / 9. g. p.	2	18	124	121	—	9	—	2		8
III BOJNA	Stožer													
	9. sat													
	10. sat													
	11. sat													
	12. sat													
	13. sat													
	14. sat	por. Hajduković Stjepan	Ivan Sedlo Raštelica	Osiguranje Ivan Sedla i cest. prometa, kao i osig. Raštelice	1 —	5 1	16 5	17 4					3 1	4
	15. sat	npr. Mihalj Ruto	Bradina	Održavanje doj. i obkoparske službe u Vukovu	3	12	62	45						5
				[U k u p n o	27	144	853	701	43	17	8	4	4	49][4]

9. GORSKA PUKOVNIJA
Op. br. 1908/taj.
Bradina dne 6/XI. 1944.

M. P.

ZAPOVJEDNIK PODPUKOVNIK
Šober[5]

[1] Original (pisan na mašini i djelimično zelenim mastilom, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12/5-2, k. 123.
[2] i [3] Pregledi brojnih stanja (originali) 1. i 2. bojne nalaze se, kao prilog uz ovaj dokumenat, u Arhivu VII, reg. br. 12/5-3, 12/5-4, k. 123.
[4] Ukupan zbir ljudstva i materijala dopisala je redakcija.
[5] Silvije

BR. 164

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 9. NOVEMBRA 1944. O DEJSTVIMA NA PODRUČJU ZVORNIKA I KALINOVIKA I O BOMBARDOVANJU SARAJEVA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 314/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
9. XI 1944 god.

I OBĆI PREGLED:

Na iztočnoj i jadranskoj fronti bez promjene.

Na o. Cresu borbe s izkrcanim part. snagama[2].

Odbijen je napadaj na uporište D. Zelina (područje Zagreba)[3].

U Kalinovik i Trnovo ušli odmetnici[4].

Brojni napadaji nepr. zrakoplovstva na želj. postrojenja.

Oboreno 5 nepr. zrakoplova.

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Na iztočnoj fronti nema promjena.

. . .

Prema izjavi pučanstva jače part. snage prešle su r. Drinu s iztočne na zapadnu obalu jugoiztočno Zvornika[5].

Jadranska fronta:

Sa jadranske fronte nisu primljene nove viesti.

Niemci su porušili most preko r. Neretve kod Bune (12 km. j. Mostara).

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) nalazi se u Muzeju narodnog oslobođenja u Zagrebu, a fotokopija originala u Arhivu VII, reg. br. 9/1, k. 44.

[2] Riječ je o iskrcavanju jednog bataljona mornaričke pješadije 2. pomorskog obalskog sektora (vidi tom V, knj. 35, dok. br. 121, objašnjenje 4).

[3] Riječ je o napadu brigade »Matija Gubec« (vidi tom V, knj. 35, dok. br. 121, objašnjenje 5).

[4] i [6] Bliže o tome vidi dok. br. 102 i 166; Arhiv VII, reg. br. 3-8, k. 1143/A: relaciju 11. hercegovačke NOU brigade od 4. decembra 1944. godine.

[5] Jedinice NOVJ prešle su iz Srbije u istočnu Bosnu tek krajem novembra 1944 (vidi dok. br. 130).

Nastavlja se nepr. pritisak na cieli iztočni dio jadranske fronte.

...

Djelat. nepr. zrakopl.:

...

Općenito:

Naknadno se doznaje da su prilikom odbacivanja neprijatelja s područja južno Mostara poginula 52 partizana, među njima 1 politički komesar.

U području Trnova u borbama između partizana i četnika poginulo je oko 150 četnika[6].

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
M.P. Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik (Helbich)
Helbich

BR. 165

NAREĐENJE ZAPOVJEDNIŠTVA 2. GORSKOG ZDRUGA OD 11. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 2. I 9. GORSKE PUKOVNIJE I 9. TOPNIČKOG SKLOPA ZA DEJSTVA NA SEKTORU KONJIC — VRDOLJE[1]

ZAPOVJEDNIČTVO 2. GORSKOG ZDRUGA
Op. Br. 1504/tajno.
u Konjicu, dne 11.11.1944 god.

ZAPOVJED
Za podhvat »Vrdolje«
(Zemljovid Konjic 1 : 50.000).

I.— PODATCI O NEPRIJATELJU:

Prema prikupljenim podatcima skupina partizana u jakosti od oko 600 nalazi se u s. Vrdolje. Namjera ove skupine vjerovatno je ometanje cestovnog i željezničkog saobraćaja.

II.— NAŠA NAMJERA:

Neprijatelja pronaći i tući ga.

III.— POSTROJBE KOJE UČESTVUJU U PODHVATU:

Jedna sat III. bojne 2. gor. pukovnije (od 4 voda)[2];
Jedna sat Niemaca iz Konjica
Jedan vod II. bojne 2. gor. pukovnije
Jedan vod 6. sati II. bojne 9. gor. pukovnije
Jedan roj 7. sati II. bojne 9. g. puk.
Jedan brzoglasni roj 2. gor. doj. sati
Dvie krugovalne postaje 2. gor. doj. sati
Dielovi 2. bitnice IX. topničkog sklopa.

IV.— TOK PODHVATA:

11. o. mj. sat Niemaca nadire smjerom: Konjic — Ljuta — Špiljani — Vrdolje.

Vod II. bojne 2. gor. pukovnije nadire smjerom: Konjic — Ljuta — Vrdolje.

Jedan vod sati III. bojne 2. g.p. nadire smjerom: Konjic — Suhi Dol — Zagorica — Džepi.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 35/5-1, k. 123.

[2] Riječi »od 4 voda« u originalu su dopisane mastilom.

Jedan vod sati III. bojne 2. g.p. nadire smjerom: Konjic — Ovčari — Dubravica — Hum — Džepi.

Sat III. bojne 2. g.p. (bez 2 voda) nadire smjerom: Konjic — Živašnica — Živanje — Džepi.

Vod 6. sati II./9. g.p. nadire smjerom: Podorašac — Maslište — Usamovine — Križa.

Roj 7. sati II. bojne 9. g.p. nadire smjerom: Brđani — Maslište.

V.— PLAN RADA:

1.) 12. o.mj. u 0500[3] imaju svi dielovi biti na svojim mjestima i to:

— Dielovi ojačane sati III./2. g.p. na zapadnoj, južnoj ivici sela Džepi i na raskrsnici puteva iztočno od Golišana (1019).

— Vod iz Ljute na južnoj ivici sela Vrdolje.

— Sat Niemaca na iztočnoj ivici sela Vrdolje.

— Dielovi iz Podorašca i Brđana imaju biti na krajnjim točkama označenim u smjeru nadiranja.

2.) Dva topovska hitca iz Konjica, koja će se opaliti 12. o.mj. u 0600 sati označiti će početak daljnjeg nadiranja za njemačku sat i sat III./2. g.p. (bez dva voda).

Poslie izpaljenih topovskih hitaca postupak ima biti sliedeći:

— Vod koji nadire iz Ljute ostaje u zasjedi na južnoj ivici sela Vrdrolje.

— Vod koji nadire kroz Suhi Dol ostaje u zasjedi na razkrstnici puteva iztočno od Golišana (1019).

— Vod koji nadire iz Ovčara ostaje u zasjedi na zapadnoj ivici sela Džepi.

— Vod iz Podorašca ostaje u zasjedi na razkrstnici puteva kod Križa.

— Roj koji nadire iz Brđana ostaje u zasjedi na razkrstnici puteva u selu Maslištu.

Zadaća ovih zasjeda je spriečiti odstup partizana.

— Sat Njemaca i sat III./2. g.p. (bez dva voda) imaju zadaću očistiti zemljište te sela Džepi i Vrdolje od partizana[4].

VI.— ODRŽAVANJE SPOJA:

Vod koji nadire iz Ljute održavati će brzoglasni spoj sa posadom u s. Ljuta posredstvom brzoglasnog roja 2. gor. doj. sati.

---

[3] U originalu je mastilom precrtana riječ »zoru« i preko nje napisano »0500«.

[4] Taj poduhvat je izvršen na prostoriji na kojoj se nisu nalazile jedinice NOVJ. U to se vrijeme 17. krajiška NOU brigada nalazila sjeverozapadno od Konjica (vidi dok. br. 128).

Ostali dielovi održavati će međusobni spoj posredstvom ophodnji, ugovorenih znakova i pogledom.

Vodu koji nadire iz Suhog Dola[5] pridaje se jedan topnički motrilac sa krugovalnom postajom radi održavanja spoja sa 2. bitnicom IX. topničkog sklopa.

VII.— OBSKRBA:

Postrojbe obskrbiti hranom i streljivom za jedan dan.

VIII. — ZDRAVSTVENE MJERE:

Ranjenike upućivati u Konjic.

IX.— ZNACI RASPOZNAVANJA:

Za 12.11. ..... Konjic — Orao.

Jedan bijeli signalni naboj: **«Tu smo«.**

Prekid podhvata: 3 crvene raketle, koje će izpaliti njem. sat i to: jedna u smjeru sjevera, druga u smjeru zapada, a treća u smjeru istok.

X.— TOPNIČTVO:

Zapovjednik 2. bitnice IX. t. skl. opaliti će 2. granate 12.11. u 0600 sati u prostor s. Gornja Stanina. Elemente za ovaj cilj dati topničkom motriocu, kojega odrediti i sa krugovalnom postajom pridodati vodu, koji nadire iz Suhog Dola. Sa ovim održavati tiesan krugovalni spoj.

XI.— IZVJEŠĆA:

Ivješća slati brzoglasnim putem u stožer zdruga, koji će biti u Konjicu.

Pripremne zapovjedi za izvršenje podhvata izdate su ustmeno, a djelimično šifriranim brzojavkama.

ZAPOVJEDNIK
Glst. pukovnik (Bajd)
Bajd

RAZASLATO:
2.i 9. gor. pukovniji
IX. topničkom sklopu
Njemačkoj izob. bojni
2. gor. doj. sati

U Konjicu dne 11. 11. 1944 god. u 20,00 sati.

Ia častnik
satnik (Čurak), M.P.
Čurak[6] stn.

[5] To mjeseto nije nađeno na karti 1 : 100.000.
[6] Pavle

BR. 166

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 12. NOVEMBRA 1944. O BORBAMA OKO BIHAĆA, KISELJAKA I ZVORNIKA[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 317/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
12. XI 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Na iztočnoj fronti bez značajnije borbene djelatnosti.

Na jadranskoj fronti nastavljaju se žestoke borbe u podr. Knina.

U toku je podhvat j.i. Ogulina i u području Cazina.

Žestoke borbe u Lici.

Nastavljaju se napadaji nepr. lovaca na želj. uređaje.

II PODRUČJA:

. . .

Jadranska fronta:

. . .

Na iztočnom odsjeku jadranske fronte težište borbene djelatnosti je u području zapadno Nevesinja.

Živa nepr. izviđačka djelatnost na borbenoj crti južno od Mostara.

Uslied nepr. djelatnosti otežana je obskrba na jadranskoj fronti, osobito streljivom.

Živahna nepr. zrakopl. djelatnosti iznad područja Mostara.

. . .

Bihać:

Neprijateljske snage potisnute su iz područja s. Ostrožca (13 km s.i. Bihaća) dalje na sjever.

Jedna borbena skupina izvršila je uspješan prepad na part. preselicu s.z. Vaganca (13 km s.z. Bihaća). Pojedinosti još nisu javljene[2].

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12/1, k. 44.

[2] Na tome se sektoru nalazio Drvarsko-petrovački NOP odred. On je, prema izvještaju Štaba 39. NOU divizije od 6. decembra 1944, kod Ripača vodio borbu protiv neprijatelja jačine oko 150 vojnika, 3 tenka, 4 blindirana kamiona i dvoja oklopna kola (vidi Arhiv VII, reg. br. 46-2, k. 1265).

Sarajevo:

Noću 6/7. XI odbijen je napadaj part. na uporište Gromiljak[3] (4 km s.z. Kiseljaka), pri čemu je palo 18 i raneno 20 part. Vlastiti gubitci: 19 ustaša nestalo.

7. XI part. su napustili Trnovo (22 km. j. Sarajeva)[4].

Tuzla:

Podhvatne snage odbacile su part. s ceste Zvornik — Tuzla u smjeru s.j.z., uz težke gubitke po neprijatelja[5]. Uništeno je: 1 p.o. top, 2 bacača i 40 pušaka te 1 skladište strjeljiva.

Djelat. nepr. zrakopl.:

6. XI nepr. lovci napali su strojničkom vatrom želj. postaju Sunja i onesposobili 1 stroj.

10. XI nepr. zrakoplovi napali su strojničkom vatrom vlak u želj. postaji Konjščina (Hrv. Zagorje). Poginuo je 1 častnik P.T.S.-a, a 2 građ. osobe su ranjene.

Općenito:

Prilikom odbijanja part. napadaja na uporište Rudanka[6] kod Doboja poginulo je 6 partizana.

* * *

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
M.P. Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik (Helbich)
Helbich

---

[3] Bliže o tome vidi dok. br. 119.

[4] Vidi dok. br. 164.

[5] Taj napad je izvršen na 17. majevičku NOU brigadu (vidi dok. br. 93).

[6] Na tome su se sektoru nalazili dijelovi Srednjobosanske NOU divizije.

BR. 167

BOJNA RELACIJA 13. LOVAČKE PUKOVNIJE OD 12. NOVEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ZAPOVJEDNIŠTVU 4. LOVAČKOG ZDRUGA O DEJSTVIMA U OKTOBRU NA SEKTORU BOSANSKI NOVI — KOSTAJNICA[1]

13. lovačka pukovnija
Op. *Broj: 439 taj*
U B. Novom dne 12. XI. 1944.

Predmet: Bojna relacija za mjesec listopad 1944. god.

ZAPOVJEDNIČTVU 4. LOVAČKOG ZDRUGA.

U spoju spisa zapovjedničtva III. Zbornog područja Glst. broj Op. 266/Tajno od 9. veljače 1944. godine i spisa naslova Op. br. 1593/tajno od 18. rujna 1944. godine, dostavlja se bojna relacija za mjesec listopad 1944. godine.[2]

Pukovnija se nalazi u prostoru Bos. Novog, a sa svojim jedinicama na uporištima Ravnice i Dobrljin sa zadatkom osiguranja željezničke pruge, a na uporištima Unčani i Divuše sa zadatkom osiguranja ceste Bos. Novi — Kostajnica.

Kako kroz cieli mjesec listopad nije bilo u mogućnosti popraviti prugu između Novog i Dobrljina, te se je time promienila i svrha uporišta Dobrljin i Ravnice u isturene osmatračke točke.

Do 16. listopada 1944. godine posada uporišta Dobrljin i Ravnice smienila se je sa milicijom **»Šefko«**, koja je povučena iz Ljubije.[3]

7. sat iz Ravnica prebačena je u selo Divuše, 6 sat u Unčane a 1. sat iz Dobrljina u Kozibrod, koja je kasnije zamienita sa 5. sati iz Bos. Novog, kada je prebačena u Bos. Novi u pričuvu.

Raspored pukovnije je sliedeći:

U Bos. Novom razpoređen je stožer pukovnije sa 14. i 15. sati, 2, 4 i 1 sati.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 10/1-12, k. 60.

[2] Vidi dok. br. 157.

[3] Ta je milicija, pod pritiskom jedinica 4. NOU divizije prilikom napada na Prijedor i Ljubiju 7/8. septembra, odstupila u sastavu Borbene grupe »Arent« (vidi dok. br. 26).

U Ravnicama do 16. listopada 1944. godine bila je 6 i 7 sat, kada ju je smienila milicija.

U Dobrljinu do 16. listopada bila je 1. sat, kada je smienita od milicije.

U Unčanima je smješten povoz 6. i 7. sati sa jednim vodom 6. sati za osiguranje, a od 16. listopada ciela sat bez jednoga voda koji je ostao u Ravnicama za osiguranje uz miliciju sa teškim bacačima.

U Divušama je raspoređen stožer II. bojne sa 2. sati 7. lovačke pukovnije i 8. sati II. bojne, a od 16. listopada i 7. sat.

U Kozibrodu 1. sat koja je dne 23. listopada zamienjena sa 5. sati II. bojne iz Bos. Novog.

U Dvoru na Uni u Boračkoj školi odeljenje bacača 4. sati, u Sarajevu III. okvirna bojna, a u Sisku popunska izobrazbena bojna.

OPERACIJE

Od 1. listopada do 16. listopada 1944. g.

Sa svih uporišta koje drže jedinice ove pukovnije upućivane su obhodnje u svrhu razviđanja i prikupljanja podataka o odmetnicima.

U ovom razdoblju nije se ništa osobito dogodilo.

Nisu vođeni nikakvi poduhvati većeg značenja.

Jačih odmetničkih grupa nije bilo u prostoru osiguranja ove pukovnije.

Prema prikupljenim podatcima sve jače odmetničke snage u pokretu su prema iztoku. Na cielom međuprostoru Bos. Novi i Priedor nalaze se male snage odmetnika, u glavnom mještani ili kako se nazivaju terenci.

16. listopada 1944. g.

U toku dana upućena su tri častnika, 5 dočastnika i 40 momaka u Zagreb za popunu 1. udarne Hrvatske divizije. Izkaz upućenog ljudstva nalazi se u priklopu.

17. listopada 1944. god.

U toku dana izvršena je izmjena na položajima Dobrljin i Ravnice. Ljudstvo 1., 6. i 7. sati smienito je sa »Šefkinom« milicijom.

Ova izmjena izvršena je bez smetnji i na vrieme.

Jedan domobran 1. sati, koji se je bez odobrenja udaljio iz prostora osiguranja nestao je, jer je isti zarobljen po odmetnicima, nastojanjem žene koja ga je zavela. Za odmazdu uhićeno je 10 seljaka koji su odpremljeni u logor.

18. listopada 1944. godine.

U toku dana stožer I. bojne iz Kozibroda prebacio se je u Bos. Novi. Inače novo ništa.

Od 19. do 22. listopada 1944. god.

Na položaju pukovnije ništa osobitog.

23. listopada 1944. godine

U toku dana izvršena je izmjena 5. sati iz Bos. Novog sa 1. sati u Kozibrodu.

Pred večer po povratku sa paše dva konja 15. sati nagazila su na minu od koje je ubijen jedan konj dok je drugi izgubio jedno oko.

24. listopada 1944. g. Ništa novog.

25. listopada 1944. g.

U toku dana izvršena je popuna pukovnije sa ljudstvom koje je stiglo iz Zagreba. Inače novog ništa.

26. listopada 1944. g.

U toku noći izvršen je napad na posadu Dobrljin koju drži »Šefkina« milicija. Napad je odbijen.[4]

Gubitci kod milicije bili su u jednom mrtvom i jednom ranjenom. Odmetnički gubitci nisu poznati.

U toku dana povraćeno je ljudstvo iz Boračke škole koje je raspoređeno po satima.

27. listopada 1944. g. Ništa novog.

28. listopada 1944. g.

U toku dana izvršen je poduhvat iz Dobrljina i Ravnica u prostoru od ovih uporišta prema istoku. Zadatak ovog poduhvata razterećivanje prikupljenih odmetničkih snaga koje su se u tom prostoru počele utvrđivati. Borba je započela odmah po samome nastupanju u određenom pravcu.

Pravac nastupanja bio je od uporišta Dobrljin sa snagom od tri satnije i od uporišta Ravnice sa snagom od dvije sati.

Iz Dobrljina kretala se je 5. 7. i 8. sat a iz Ravnica 6. sat. pojačana sa milicijom.

Snage u nastupanju iz Ravnica nisu mogle izaći na predviđene točke dok su snage iz Dobrljina nastupale probijajući se određenim pravcem od kote 136 preko kote 132 i dalje na crtu selo Stojakovići i selo Kamenik, te preko kote 377 i 308, gdje se je trebalo zaustaviti. Predviđeni plan nije se mogao u detalje provesti, jer se svuda nailazilo na jak odpor odmetnika koji su

[4] i [5] Vidi dok. br. 81

se sa kote 308 morali jurišom iztjerati. Odmetnici su imali utvrđene položaje.

Radi mraka podhvatne snage su se povlačile prema uporištima.[5]

Vlastiti gubitci: 3 mrtva i 8 ranjenih.

Odmetnički gubitci ciene se na oko 40 ljudi u mrtvima a trojica u zarobljenim.

Od 29. do 30. listopada 1944. godine. Ništa osobitog.

31. listopada 1944. godine.

U toku noći izvršen je napad na uporište Ravnice. Napad je odbijen.

Gubitci kod milicije su 1 mrtav i 1 ranjen.

Odmetnički gubitci nisu poznati.

Iskustva i nedostatci: U toku mjeseca nije bilo izkustava i nedostataka.

Zapovjednik ppukovnik
A. Kolaković

BR. 168

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 16. NOVEMBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU BIHAĆA, ROGATICE I KREŠEVA[1]

Vojnička tajna
16. XI

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 321/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
16. XI 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Na iztočnoj i jadranskoj fronti bez promjena.

Odbijen napadaj na uporište Kiseljak i želj. osiguranje kod Sesvetskog Kraljevca, te ponovni napadaj na Rogaticu.

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Na iztočnom frontu u Sriemu i na Drini osim obostrane slabije topničke vatre nije bilo važnijih događaja.

Jadranska fronta:

Na iztočnom odsjeku jadranske fronte naše postrojbe u području Širokog Briega u manjem podhvatu pobile su 13 partizana i 1 partizanku te zaplienile 4 strojopuške i 1 pušku.[2]

U podhvatu u području s. Lise nanešeni su nepr. gubitci od 25 poginulih.

Jedna nepr. obhodnja probila se do jednog našeg postava na zapadnoj obali Neretve, gdje je uništena te je ostavila 20 poginulih.

U području južno Nevesinja vlastita izviđačka djelatnost.[3] Ubijen je 1 part. komesar i zaplijenjena pismohrana.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 16/1, k. 44.

[2] O borbama na području Širokog Brijega vidi dok. br. 102; Arhiv VII, reg. br. 14/1 i 15/1, k. 44: izvješća Glavnostožernog ureda Ministarstva oružanih snaga NDH od 14. i 15. novembra 1944. godine.

[3] Vidi dok. br. 102; Arhiv VII, izvješće Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 13. novembra 1944 (reg. br. 13/1, k. 44) i izvještaj Glavnostožernog ureda od 15. novembra 1944 (reg. br. 15/1, k. 44).

U borbenom području Knina nije bilo važnijih događaja.

Bihać:

U području Plitvičkih Jezera (20 km z. Bihaća) nanieti su do sada neprijatelju gubitci od 120 poginulih, 6 zarobljenih i 3 prebjegla partizana. Zaplienjen je 1 bacač, 4 strojopuške i više pušaka.

Sarajevo:

U području Kreševa dielovi jedne posadne bojne nanieli su 12. XI neprijatelju gubitke od 47 poginulih. Vlastiti gubitci: 5 ustaša poginulo i 1 ranjen.[4]

Jedna druga ustaška skupina odbila je napadaj part. kod Kiseljaka (31 km z. s. z. Sarajeva) uz 45 poginulih partizana. Vlastiti gubitci: 8 ustaša poginulo i 26 ranjeno.[5]

Rogatica:

Nakon duže borbe odbijen je novi napadaj part. na Rogaticu 13. XI. Pronađeno je 9 poginulih partizana.[6]

Djelat. nepr. zrakopl.:

5. XI oko 1350 sati 9 nepr. zrakop. bombardiralo je Zavidoviće. Pogođena je pilana koja je izgorila, te oštećeno oko 150 kuća.

7. XI nepr. zrakoplovi napali su bombama most na r. Usori kod Doboja bez učinka.[7]

7. XI nepr. lovci napali su želj. postaju Banova Jaruga, onesposobili jedan stroj i zapalili jedna kola.

Djelat. vlast. zrakopl.:

15. XI naše je zrakopl. izvršilo prienos službene pošte i živežnih namirnica.

Općenito:

Prigodom izviđačkih djelatnosti u području Busovača

---

[4] Prema izvješću Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 13. novembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 13/1, k. 44) ustaše su 11. novembra napustile Kreševo, a prema izvještaju Štaba 10. NOU divizije od 3. decembra 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 10/5, k. 854) u Kreševo su 10. novembra ušle jedinice 7. krajiške brigade, pri čemu se ne pominju gubici.

[5] Na području Kiseljaka je dejstvovala 9. krajiška NOU brigada »Simo Šolaja«. Trinaestog novembra neprijatelj je iz Kiseljaka izvršio napad na njene položaje. Otada pa do 19. novembra njene jedinice nisu imale dodira s neprijateljem (vidi dok. br. 119).

[6] Bliže o tome vidi dok. br. 90.

[7] Taj most je više puta bombardovan (vidi dok. br. 110).

— Kiseljak — Zenica poginulo je u manjim sukobima 37 partizana.

Događaji na želj. prugama:

15. XI u 1935 sati naletio je na minu teretni vlak na glavnoj pruzi između ž. p. Sesvete i Dugo Selo. Mina se rasprsla, jedna štitna kola su izbačena, a jedna izkliznula Žrtava nema. Pruga se popravlja.

15. XI popravljena je pruga između ž. p. Moslavina--Popovača — Kutina i predana prometu.

Istog dana popravljena je i predana prometu glavna pruga između ž. p. D. Vrba i Brod.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
M. P. Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

BR. 169

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 22. NOVEMBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU KONJICA, BIHAĆA, BOSANSKOG NOVOG I DRINJAČE[1]

Vojnička tajna
23. XI 1944.

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 327/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
22. XI 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Na iztočnoj fronti bez promjena.

Na Jadranskoj fronti odbijeno nekoliko napadaja u području Knina.[2]

Uspjeh u podhvatu kod Dugog Sela, Ozlja i Ostrožca (podr. Konjica).

Brojni napadaji nepr. zrakopl. na želj. uređaje i Sisak.

Oborena 4 i oštećena 3 nepr. zrakoplova.

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Na odsjeku Drine odbijen je napadaj neprijatelja na mostobranu kod Drinjače (10 km j. i. Zvornika[3]).

Na borbenoj crti u Sriemu u dolini r. Save odbijeno je nekoliko manjih neprijateljskih napadaja.

Jadranska fronta:

Na Neretvanskom odsjeku bez promjene.[4]

U području Knina odbijeno je više nepr. napadaja kod Mokropolja (12 km z. s. z. Knina). Neprijatelj razpolaže jačim topničtvom, protuoklopnim topovima i bacačima.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 22/1, k. 44.

[2] Vidi tom V, knj. 35, dok. br. 137, objašnjenje 3.

[3] Bliže o tome vidi dok. br. 130; Arhiv VII, izvještaj Štaba 38. NOU divizije od 1. decembra 1944 (reg. br. 36-3, k. 1258). O borbama na tome sektoru vidi izvješće Glavnostožernog ureda Ministarstva oružanih snaga NDH od 17. novembra 1944 (reg. br. 17/1, k. 44) i izvješće Operativnog odjela od 20. novembra 1944 (reg. br. 20/1, k. 44).

[4] Vidi dok. br. 102.

Opaža se približavanje jakih nepr. snaga s područja zapadno i sjeverozapadno Knina.

Našice:

Odbijeno je više nepr. napadaja na Našice.

Sunja—Kostajnica:

Borbene skupine, koje napreduju u području Sunja — Kostajnica, dostigle su područje južno Kostajnice.

* * *

Bos. Novi

U toku su borbe s nepr. u području Bos. Novog.[5]

Bihać:

U području Drežnik Grada (20 km s. z. Bihaća) u toku su uspješne borbene djelatnosti naših podhvatnih snaga.

Konjic:

Jedan izviđački odjel iz Ostrožca (11 km z. s. z. Konjica) razbio je jednu part. skupinu u jednom selu 6 km j. i. Ostrožca. Palo je 30 part. i zaplenjeno: 10 strojopušaka, 6 pušaka i 1 strojosamokres.[6]

Djelat. nepr. zrakopl.:

18. XI srušen je 1 nepr. lovac kod s. Raška Gora (8 km s. i. Mostara).

18. i 19. XI nepr. lovci napali su ž. p. Drežnica na pruzi Konjic — Mostar i želj. most kod te postaje bez učinka.

17., 18. i 19. XI noću nepr. zrakoplovi napali su bombama i strojničkom vatrom Brčko bez većih šteta i žrtava.

19. XI nepr. zrakoplovi izvršili su jak napadaj na ž. p. i mjesto Maglaj. Pojedinosti nisu javljene.

* * *

Istog dana protuzrakoplovna odbrana Sarajeva oštetila je 3 neprijateljska zrakoplova.

20. XI u 1115 sati nepr. zrakoplovi bacili su 8 većih bombi na središte grada Siska. Oštećeno je i srušeno nekoliko kuća, među njima zgrada župskog redarstva i lučkog poglavarstva. Ima ranjenih.

---

[5] Na sektoru Bosanski Novi — Bosanska Dubica — Lijevče Polje nalazila se 20. krajiška brigada 39. NOU divizije. Četvrti bataljon ove brigade ušao je u Ravnice 18. novembra (vidi dok. br. 129). O borbama na tome sektoru vidi Arhiv VII, izvještaje: Podgrmečkog NOP odreda od 3. decembra (reg. br. 18-6, k. 1630), 39. NOU divizije od 6. decembra 1944 (reg. br. 46-2, k. 1265) i Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 19. novembra 1944 (reg. br. 19/1, k. 44).

[6] Vidi dok. br. 128.

21. XI protizrakoplovna obrana Broda oborila je 1 nepr. 4-strojni zrakoplov, koji je pao nedaleko Broda i izgorio. 6 članova posade izkočilo je padobranima.

Istoga dana protuzrakoplovna obrana Broda oborila je još jedan 4-strojni nepr. zrakoplov, koji je prenosio obskrbu partizanima. 5 članova posade je poginulo.

21. XI oko 1050 sati 100 nepr. bombardera napalo je bombama područje Sokolca.

18. XI oko 1340 sati nepr. zrakoplovi napali su transportni vlak bombama i strojničkom vatrom između ž. p. Otoka i Bos. Krupa. Oštećen je 1 stroj i nekoliko vagona. Poginulo je 10 i ranjeno 20 osoba.

Djelat. vlast. zrakopl.:

21 XI naše je zrakoplovstvo izvršilo prievoz tvoriva, žurne pošte i vojničkih osoba.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
M. P. Pročelnik operativnog odjela
Glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

DODATAK Ic NE PRILAŽE SE JER NEMA NOVIH VIESTI.

BR. 170

ZAPOVIJEST ZAPOVJEDNIŠTVA 9. GORSKE PUKOVNIJE OD 22. NOVEMBRA 1944. POTČINJENIM JEDINICAMA ZA OSIGURANJE KOMUNIKACIJE RAŠTELICA — KONJIC[1]

ZAPOVEDNIČTVO
9. GORSKE PUKOVNIJE
Op. broj 1891/taj.
U Bradini dne 22.XI.1944. god.

Z A P O V I E D

Za osiguranje i obranu odsjeka pukovnije.

Pukovniji je dodijeljen odsjek osiguranja: Raštelica uključno Konjic (izključno).[2]

Zadatak je pukovnije: osiguranje ceste i željezničke pruge na ovom odsjeku, kao i obrana zaposjednutih postava na istom.

Radi izvršenja prednjeg.

Z a p o v i e d a m :

I. PODIELA ODSJEKA:

I. (9. gor. Puk. ojačana 1./IX. topn. sklopa (bez dva topa) i 14./9. gor. puk. preuzeti će odsjek osiguranja: s. Raštelica (uključno) — Bradina (izključno) — Konjic (izključno).

1. Neposredno osiguranje želj. pruge:

1./9. gor. puk. s. Raštelica (uključno) — ulaz u Ivan-tunel kod Raštelice (uključno).

II./9. gor. puk. izlaz iz Ivan-tunela kod Bradine (uključno) — s. Ovčari (uključno).

2. Neposredno osiguranje cesta:

I./9. gor. Puk. Raštelica (uključno) — zavijutak ceste kod s. Mrkaljića (izključno).

II./9. gor. puk. zavijutak ceste kod s. Mrkaljića (uključno) — s. Ovčari (uključno).

II. UPORIŠTA:

I./9. gor. Puk. na svom odsjeku obrazovati će dva uporišta: Raštelicu i Ivan Sedlo.

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 2/5-1, k. 123.

[2] Vidi dok. br. 155.

II./9. gor. puk. na svom odsjeku obrazovati će tri uporišta: Bradinu, Lukač Most — Brđani i Podorašac sa Živašnicom.

Zapovjednici bojni odrediti će odsjeke osiguranja željezn. pruge i ceste na pojedina uporišta.

III. POSADA UPORIŠTA:

1. Uporište Raštelica: 1./9. gor. puk. ojačana 1 poluvodom strojnica, 1 sr. bacačem i 1 protuoklopnim topom.

Zapovijednik uporišta: zapovijednik 1./9. gor. puk.

2. Uporište Ivan Sedlo: Ostatak I./9. gor. puk. sa pridatim dijelovima.

Zapovijednik uporišta: zapovijednik I./9. gor. puk.

3. Uporište Bradina: 5./9. gor. puk. ojačani 1 vodom strojnica (6 oružja) i 1 sr. bacačem.

Zapovijednik uporišta: zapovijednik 5./9. gor. puk.

Pukovniji pridata *laka haubica* postaviti će se na položaj u Bradini sa zadatkom podpomaganja obrane svih uporišta na odsjeku pukovnije. Ista će biti taktički podređena neposredno zapovijedniku pukovnije.

4. Uporište Lukačmost — Brđani: 7./9. gor. puk. ojačana 1 poluvodom strojnica.

Zapovijednik uporišta: zapovijednik 7./9. gor. puk. zapovijedište na Lukačmostu.

5. Uporište Podorašac sa Živašnicom: 6./9.. gor. puk. ojačana 1 vodom strojnica i 1 sr. bacačem.

Zapovijednik uporišta: zapovijednik 6./9. gor. puk.

IV. POSJEDANJE I UREĐENJE UPORIŠTA:

Izbor i uređenje postava (bunkera) po pojedinim uporištima izvršiti tako, da se sa istih potpuno osigurava dodieljeni odsjek željezn. pruge i ceste, kao i da uporišta u pogledu obrane predstavljaju jednu cjelinu, u kojoj se pojedini postavi (bunkeri) mogu međusobno podpomagati vatrom. Ovo predvidjeti osnovama (planovima) vatre.

Pored toga svaki pojedini postav (bunker) mora biti uređen kao postav u vidu ježa, iz kojeg je obrana moguća u sve strane. U tom cilju za samotvorna oružja (strojnice, strojopuške) na svakom postavu (bunkeru) urediti još i 1—2 naizmjenična, odnosno pričuvna vatrena položaja. Sve postave (bunkere) opasati bodljikavom žicom.

Vatreni položaji za samotvorna oružja da se izrade tako: da je sa istih omogućeno što šire polje vatrenog djelovanja po pravcu, da strojnica na istom može gađati iz najstabilnijeg stava (za strojnicu Schwarzlose srednji stav), a za strojopušku da ista bude na nožicama i da strijelac broj 1 pri gađanju ima naslo-

njene lakte na zemlju. U ovom cilju najbolje odgovaraju okrugle ili poluokrugle platforme (nazidane ili odkopane — prema stvoru zemljišta).

Isto tako rupe za strijelce (streljački zakloni) da omogućavaju naslon kako puške tako i laktova samoga strijelca (grudobran i nadlaktica). Težiti podpuno ukopanom profilu streljačkih zaklona (rupa).

Za otvore u žičanim preprekama izraditi španske jahače, krstila ili ježeve, a u nedostatku žice zasjeke kombinovane sa bodljikavom žicom.

Izlazi iz zemunica i pristupi ka vatrenim položajima da budu izrađeni tako, da je omogućeno brzo i zaklonjeno posjedanje postava.

Brzo posjedanje postava po pojedinim postavima uvježbati i češće obnavljati.

Po postavima izraditi uređaje za odvođenje vode iz rovova.

Detaljno uređenje pojedinih postava (bunkere) prema izdatim ustmenim uputstvima pri obilasku potpisatoga.

Za važnije i jače postave — kao zapovijednike — odrediti područne častnike. Ovi se moraju za vrijeme »zbijeg II. stupnja« nalaziti na svom postavu danju i noću, a za vrijeme »zbijega I. strupnja« samo noću.

U koliko je častnik predviđen za zapoviednika jednog odvojenog postava (kao n. pr. Živašnica, Zukići i sl.), isti se mora u svakom slučaju neprestano nalaziti na svom postavu.

Na postavima gdje je predviđen častnik za zapovijednika određivati jednog dočasnika kao njegovog pomoćnika i zamjenika.

Postav na uporištu Ivan Sedlo pregusto je posjednut. Zapovijednik I./9. gor. Puk. otpočeti će odmah sa izradom 2 postava na Malom Ivanu, zatim kao postav urediti će napuštenu oružničku postaju i poduzeti će sve pripreme za proširenje sadanjega postava oko kote 967-prema ustmeno izdatim mu uputstvima od strane podpisatoga.

V. SLUŽBA SIGURNOSTI:

1. Osiguranje važnijih objekata na cesti i željezničkoj pruzi izvršiti izradom postava u neposrednoj blizini tih objekata ili postavljanjem straža, stražara ili zasjeda sa najbližih postava.

2. Međuprostore osigurati, osigurati ophodnjama ili zasjedama. Koristi od zasjeda biti će samo onda: ako se mjesto zasjeda neprestano mijenja, i to ne samo od jedne na drugu noć, već često puta jedne te iste noći; ako se zasjeda tajno postavlja i ako je držanje vojnika u zasjedi takovo, da ničim ne odaju prisustvo zasjede. Prema tome i birati pogodna i skro-

vita mjesta za zasjedu. U protivnom postavljanje zasjede neće predstaviti zasjedu, već jednu običnu stražu.

Zapovijednici uporišta izvoditi će izobrazbu o držanju i postupku u raznim slučajevima na zasjedama.

Zapovijednici bojni organizirati će na svojim odsjecima službu obhodnji i zasjeda, a naročito za osiguravanje međuprostora između pojedinih uporišta.

Osnovu (plan) organizacije ove službe dostaviti mi do 1. XII. o. g.

3. Na izlazima pojedinih uporišta postaviti straže za kontrolu prolaznika. Ove straže će pregledanjem izprava (izkaznica, propusnica, otvorenih zapoviedi) kontrolirati svako vojno i građansko lice, kako i sva vozila, koja ulaze ili izlaze iz uporišta.

Na izlazima iz uporišta postaviti španske jahače, ježeve, krstila, zasjeke ili brklju (rampu), koju držati pod vatrom straže ili zasjede. Ovo osobito noću.

Ovim izlaznim stražama staviti u dužnost, da ne dozvoljavaju odlazak vojnika iz jednog uporišta u drugo bez dozvole, a oni koji se upućuju službenim poslom ili sa dozvolom, da ne idu bez oružja.

4. Slobodno kretanje na cijelom odsjeku osiguranja pukovnije do daljega:

za građanska lica od 06.00 do 18.00 sati,

za vojna lica od 06.00 do 19.00 sati.

Poslije označenog vremena sva vojna lica moraju biti u svojim nastambama, odnosno na svojim postavima. Od ovog se izuzimaju ona vojna lica koja vrše službu (stražari, obhodnje, zasjede, službujući itd.)

Posadni zapovijednici (najstariji zapovijednik u uporištu) u ovom pogledu odrediti će podrobnije mjere — obzirom na vladajuće prilike u samom uporištu.

5. U samom uporištu — pored postava, zasjeda i straža — uvesti *i službu ophodnji ili udvojenih pokretnih stražara,* koji će obilaziti unutar samog uporišta. Ovim ophodnjama (stražarima) odrediti vrijeme i pravac kretanja (patroliranja).

6. Jednu zbjegovnu postrojbu — jačine prema raspoloživom ljudstvu, no najmanje jedan roj, odrediti u svakom uporištu. Ova postrojba će služiti kao pričuva dotičnog uporišta za brzu upotrebu, gdje bude to potrebno. Ista se može upotrebljavati za vršenje službe straže kod pojedinih zapovijedišta i za službu ophodnji u unutrašnjosti samog uporišta.

Pukovnijski zbjegovni vod u Bradini obrazovati će: koturaški vod iz 15. sati i dosadanji oružnički vod, pod zapovjedničtvom zapovijednika 15. sati. U koliko se opkoparski vod 15. sati bude nalazio u Bradini, isti će ući u sastav ove zbjegovne postrojbe. U tom slučaju zapovijednik 15. sati ustrojiti će od

gore navedenih vodova zbjegovnu pukovnijsku sat, jačine dva voda.

Ovaj zbjegovni vod odnosno zbjegovna sat taktički je podređena neposredno potpisatome.

7. *Noćni obilazak postava (bunkeri) straža i zasjeda* — zapovijednici uporišta vršiti će pomoću častničke ili dočastničke ophodnje.

Vođa ophodnje nađeno stanje u pogledu opreze i borbene gotovosti uvoditi će u kontrolnu knjigu dotičnog postava, odnosno straže. U tom cilju sve postave (bunkere) odnosno straže snabdjeti sa ovim kontrolnim knjigama.

Zapovijednici uporišta osobno će obilaziti, redovito danju, pojedine postave u cilju provjere opreze, borbene gotovosti, stambenih prilika, stanje i način održavanja oružja i streljiva, stanje odijela, obuće i ostale opreme, kao i u cilju moralno-nacionalnog uticaja na domobrane.

Podukom na licu mjesta nađene manjkavosti odklanjati.

8. *Kontrolu vlakova vršiti* će straže na postajama Bradina i Raštelica. Od svakog domobrana tražiti otvorenu zapovijed. Ovo naročito na onim vlakovima (teretnim i putničkim), koji voze od Konjica za Sarajevo. Sva vojna lica bez otvorene zapovijedi ili sa nevaljalom otvorenom zapovijedi uhititi i sprovesti zapovijedniku uporišta.

9. Unutar samih uporišta za dijelove smještene u nastambama (zgradama) izraditi pored samih nastambi rovove (za po 2 vojnika) za zaštitu od neprijateljskog djelovanja iz zraka, u koliko nisu u neposrednoj blizini nastambi izrađeni postavi za ove dijelove.

VI. PRIPREME ZA ŠTO USPJEŠNIJE VATRENO DJELOVANJE:

Za svako uporište izraditi osnove vatre. Za teška oružja i topništvo izraditi skice obilježnih točaka.

Vatru bacača upraviti na one točke (prostore) zemljišta, koji se ne mogu tući vatrom samotvornih oružja (udolja, jaruge, potoci i sl.). Na ove točke (prostore) po mogućnosti izvršiti upucavanje bacačem. Ovo naročito za gađanje noću.

Kako se raspolaže sa vrlo oskudnim i gotovo nikakovim sredstvima za osvjetljavanje, to kod svakog postava naročitu brigu posvetiti pripremama za noćna gađanja.

Svako teško pješadinsko oružje mora mrak zateći već spremno za noćno gađanje. U tom cilju za strojnice još po danu odrediti pravac gađanja, visinu zadnjeg zirnika (nišana), granice košenja po pravcu, a po potrebi i granice košenja po dubini (visini). Za bacače na pojedine upucane obilježne točke postaviti pikete (štapiće) za utvrđivanje pravca, a elevacija

(nagib cijevi) treba da su ispisani na obilježnoj skici pored dotične točke — uz oznaku broja punjenja.

Za strojopuške treba izraditi ramove za noćna gađanja. Korisno je, da se za gađanje noću i za puške izrade raklje koje služe u isto vrijeme kao naslon puškama.

Bez ovih priprema vatreno djelovanje noću ne predstavlja nikakovo gađanje, već samo besciljno pucanje, bez ikakovog učinka.

Svaki domobran treba da bude izobražen tako, da se noću vatra otvara samo na najbliže daljine (pojas bliske zaprečne vatre). Ovaj pojas treba svaki postav odrediti, to je obično na same žičane prepreke neposredno pred istima.

U ovom smislu naročito podučiti ljudstvo, jer je ovo od osobite važnosti zbog težke dobave streljiva.

VII. ZAPOVIJEDIŠTE PUKOVNIJE:

Zapovijedište pukovnije u Bradini.
Stožer pukovnije i 15 sat u Bradini.

VIII. VEZE:

Sa I. i II. bojnom brzoglasna i krugovalna.
Sa zdrugom brzoglasna i krugovalna.
Sa pridatim topničtvom brzoglasna.
Sa svima uporištima na odsjeku pukovnije brzoglasna.
Bojnama dodijeliti potrebna sredstva za brzoglasnu vezu sa pojedinim postavima (bunkerima).

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Zapovijednik podpukovnik
M.P. (Pletikosa)
Pletikosa

DOSTAVLJENO:
1., 3., 4., 5., 6., 7., 8., 14.,
15., I/9. g.p. II./g.p. po 1 k.
topnicima 2 kom. st. čast. na sl.
1 kom. i sastavak svega 15 kom.
— 2 gorskom zdrugu — s molbom na znanje 1 k.....
Ukupno 16 komada.

BR. 171

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 25. NOVEMBRA 1944. O BORBAMA NA PODRUČJU ZENICE, VISOKOG I BRČKOG[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 330/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
25. XI 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Na Iztočnoj i Jadranskoj fronti bez promjena.

Odbijeni nepr. napadaji na Požegu, Pleternicu, uporište Lupoglav (kod Dugog Sela) i uporišta kod Medaka (područje Gospića).

Žestoke borbe kod uporišta Pešćenica i Lekenik (podr. Siska) koja su privremeno napuštena.

Odbijen napadaj na uporište Gromiljak (podr. Visokog).

Brojni manji napadaji nepr. zrakopl. na želj. uređaje, postrojbe u hodu, mostove te na Han Piesak i Osiek.

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Na istočnoj fronti, na Drini i u Sriemu, stanje bez promjena, mirno, osim obostrane topničke djelatnosti u luku Dunava, nizvodno utoka Drave.

Jadranska fronta:

Na jugozapadnom dielu o. Paga u toku su borbe s part. koji dovlače pojačanja.

...

Zenica:

U podhvatu u području s. z. Zenice odbijeni su jači part. dielovi i odbačeni dalje na zapad uz 14 poginulih. Zaplienjeno je 6 pušaka. Vlastiti gubitci: 1 ustaša poginuo i 4 su ranjena[2].

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 25 1, k. 44. Uz ovaj izvještaj nalazi se kao prilog i karta cjelokupnog rasporeda ustaško-domobranskih jedinica na teritoriji NDH.

[2] Na području Zenice nalazile su se jedinice 4. NOU divizije. Opširnije o borbama na tome sektoru od 23. do 25. novembra vidi dok. br. 133.

Visoko:

Odbijen je napadaj part. na Gromiljak (11 km z.j.z. Visokog nakon težke borbe[3]. Neprijateljski gubitci: 8 poginulih i 14 ranjenih.

Brčko:

Poduzetim protumjerama olakšano je stanje u podr. Brčkog.

Sarajevo:

Jedna ustaška postrojba u sukobu s četnicima kod s. Mokro (15 km s.i. Sarajeva) protjerala je četnike nanievši im gubitke od 5 poginulih i zaplienila nešto oružja.

Djelat. nepr. zrakopl.:

20. XI nepr. zrakoplovi napali su ž.p. Konjic. Ima štete i žrtava.

20. XI nepr. zrakoplovi napali su bombama i strojničkom vatrom naše postrojbe u hodu na cesti Rogatica — Sokolac. Poginula su 3 i ranjeno 5 ustaša[4].

22. XI nepr. zrakoplovi napali su Zenicu strojničkom vatrom bez veće štete.

Istog dana 2 nepr. zrakoplova bacili su bombe s. Mostara.

22. XI nepr. lovci napali su strojničkom vatrom ž.p. Nova Gradiška, gdje je poginulo 1 diete, te ž.p. Dragalić i Novu Kapelu Batrinu, gdje su ranjene 2 osobe.

23. XI prilikom bombardiranja Zenice razoren je most preko r. Bosne, a želj. pruga i b.b. spojevi prekinuti su na više mjesta. Porušeni su bunkeri i kuće u blizini mesta.

23. XI pet nepr. zrakoplova bacili su oko 30 bombi na Han Piesak u blizini želj. postaje. Srušeni su oruž. postaja i 3 kuće, više kuća i 2 lokomotive su oštećene, a 6 osoba je ranjeno.

Istog dana nepr. zrakoplovi bombardirali su želj. prugu između Konjica i Žuglića. Pojedinosti nisu poznate.

23. XI nepr. zrakoplovi napadali su bombama i strojničkom vatrom gotovo cieli dan Osiek. Ima štete i ranjenih.

24. XI u 1415 sati nepr. zrakoplovi bacili su 7 bombi na polje kod ž.p. Ilača. Štete i žrtava nema.

...

---

[3] Vjerovatno je riječ o borbama koje je 9. krajiška brigada »Simo Šolaja« 10. NOU divizije vodila 22. i 23. novembra na tome sektoru (vidi dok. br. 119).

[4] Vidi dok. br. 130.

Osobitosti:

Prema izvješću III zbor. područja kod Kralupa (5 km j.i. Visokog) sukobili su se partizani i četnici. Ima gubitaka na obje strane[5].

Prema istom izvješću u području Rogatice izskočilo je navodno oko 150 padobranaca[6].

Događaji na želj. prugama:

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
M.P. Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

[5] Vidi dok. br. 109.

[6] Nisu se spustili padobranci, već je padobranima spušten ratni materijal (vidi dok. br. 130, depeše 10320 i 10420).

BR. 172

NAREĐENJE ZAPOVJEDNIŠTVA 2. GORSKOG ZDRUGA OD 25. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA 2. i 9. GORSKE PUKOVNIJE ZA IZVIĐANJE U PRAVCU ČUHOVIĆI — GLAVATIČEVO[1]

Zapovjedničtvo
2. gorski zdrug
Br. 6657/tajno.
u Konjicu, dne 25.11.1944. g.

Predmet: Razviđanje
u smjeru Glavatičeva.

ZAPOVJEDNIČTVU:
2. i 9. gorske pukovnije
II. bojne 2. g.p. i II. bojne 9. g.p.
2. gor. dojavne sati
Sastavak.

Prema izvješću 369. (Hrv.) pješ. divizije br. Ia 2892/tajno od 24.11.1944. g. 29. partizanska divizija (XI. i XIV. brigada) u pokretu je prema Konjicu iz smjera Nevesinja[2].

Radi razviđanja u smjeru: s. Čuhovići i s. Glavatičevo, te radi prikupljanja podataka o neprijatelju kao i sprečavanja pokreta neprijatelja prema Konjicu, —

Z a p o v j e d a m:

1.) *Razviđanje u smjeru s. Glavatičevo:*

Zapovjednik II. bojne 2. gor. pukovnije uputiti će jedan vod iz sastava bojne dne 25.11. u 1100 sati u s. Glavatičevo smjerom: Konjic — Ljuta — Špiljani — Dubočani — Glavatičevo. Ovome vodu pridaje se i jedan roj Niemaca, pod zapovjedničtvom jednog častnika, kao i jedna krugovalna postaja.

Zadaća voda je razviđanje iz s. Glavatičevo u smjeru: s. Odžaci (s. Bjelimići), s. Kruševljani, s. Luka, s. G. Zimlje (10 SI — Glavatičevo, 7 1/2 S Glavatičevo, 10 1/2 JZ Glavatičevo), a sve u cilju prikupljanja podataka o neprijatelju. Razviđanje se ima vršiti svakodnevno u označenim smjerovima, u koju svrhu obrazovati 4 razviđačka odjela sliedećeg sastava: 2 Niemca, 5 domobrana, 1 roj milicionera iz s. Glava-

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 12/6-1, k. 123.

[2] Bliže o dejstvima tih jedinica u to vrijeme vidi dok. br. 102.

tičevo. Radi suradnje sa milicijom u Glavatičevu, zapovjednik voda stupiti će u spoj sa istima.

2.) *Razviđanje u smjeru s. Vrdolje:*

Zapovjednik II. bojne 9. gor. pukovnije uputiti će jedan vod iz sastava bojne dne 25.11. u 1100 sati u s. Vrdolje (7 I Konjic) smjerom: Podorašac — Živašnica — Džepi — Vrdolje. Vodu se pridaje jedan roj Niemaca pod zapovjedničtvom jednog častnika iz Konjica.

Zadaća voda je svakodnevno razviđanje iz s. Vrdolje u smjerovima: s. Dubočani, s. Čuhovići i s. Raška Str., a sve u cilju prikupljanja podataka o neprijatelju. U tu svrhu obrazovati tri razviđačka odjela sliedećeg sastava: 2 Niemca, 5 domobrana i 2 milicionera. Milicionere, koji se nalaze u s. Vrdolje staviti pod zapovjedničtvo voda.

3.) *Spojevi:*

a) Vod u Glavatičevu održavati će krugovalni spoj sa ovim stožerom svaka dva (neparna sata). Pozivne znake utvrditi prie polazka.

b) Sa Vrdoljem zapovjednik 2. gor. dojavne sati podignuti će brzroglasni spoj od s. Ljuta.

4.) *Izhrana:*

Ljudstvo u s. Glavatičevu snabdjeti hranom i streljivom za 1 dan. Sol izdati za 5 dana. Vodu pridati jednog kuhara, koji će u s. Glavatičevo pripremati jelo. Pribor za kuhanje i artikli za izhranu dobiti će se od mještana u s. Glavatičevo. Ljudstvo u s. Vrdolje također snabdjeti hranom i streljivom za 1 dan, a sol im izdati za 5 dana. Iz voda odrediti također jednog kuhara, koji će u s. Vrdolje pripremati hranu (jelo). Pribor za kuhanje i artikli za izhranu dobiti će se od mještana u s. Vrdolje.

5.) *Zdravstvena služba:*

Poginulo, ranjeno i oboljelo slati u Konjic po sprovodnicima. U ovu svrhu izkoristiti mještane i miliciju.

6.) *Opće:*

Vodovi ostaju u s. Vrdolje i Glavatičevo do dalje zapovijedi o.z.

Za Poglavnika i za Dom spremni!

ZAPOVJEDNIK
Glst. pukovnik (Bajd),
Bajd

M.P.

BR. 173

OBAVJEŠTENJE NJEMAČKOG KOMANDANTA ODBRANE SARAJEVA OD 26. NOVEMBRA 1944. SVIM USTANOVAMA I JEDINICAMA U GARNIZONU DA JE PREUZEO DUŽNOST KOMANDANTA ODBRANE GRADA[1]

Komandant odbrane Sarajeva
Dnevnik broj 691/44.-taj.

Sarajevo, dne 26. studenog 1944.

T a j n o

Svima ustanovama i jedinicama
u posadi S a r a j e v o

Na 24. studenog 1944. u 19.00 sati preuzeo sam na zapovjed Gospodina zapovjedajućeg generala V. SS-Geb. A.K.,[2] SS-obergruppenführera[3] i generala oružja SS i redarstva Krügera dužnosti komandanta odbrane u Sarajevu. Do sada izdate zapovjedi i smjernice zadržavaju svoju punu važnost, koje ću ja, već prema tome kako bude položaj zahtjevao, ustmeno i pismeno dopunjavati.

Najavljeni izobrazbeni razpored ima se zbog ozbiljnosti vremena dalje izvoditi i pomoću praktičnih oružanih vježbi, teoretske obuke kao i poukom o naziranju na sviet ima se u najkraćem roku osigurati puna bojna gotovost, uporišta, vježbe zbjega i po danu i po noći i redovne izpravke određenih dana za zbjeg moraju dati puno jemstvo, da će od 1. prosinca 1944. moći biti provađani veliki zbjegovi.

Sve potežkoće, koje bi se suprostavile probijanju bojne skupine E[4], imaju se sto postotnim ulogom svakog pojedinog častnika, dočastnika i vojnika, kao i pomoću neograničenih improvizacija savladati. Zapovjednici uporišta odgovorni su

---

[1] Prevod originala (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 14/14-4, k. 149/C. Original je na njemačkom jeziku i nalazi se uz prevod.

[2] Peti SS brdski korpus (sastava: 369. legionarska divizija i 738. puk. 118. lovačke divizije) nalazio se u sastavu njemačke 2. tenkovske armije do 17. novembra 1944, kada je pretpočinjen Grupi armija »E« (vidi Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-191, sn. br. 337—341: ratni dnevnik Komande Grupe armija »F«, dio dnevnika za 16. novembar 1944).

[3] Čin u SS formacijama. Odgovara činu general-potpukovnika kopnene vojske.

[4] Riječ je o Grupi armija »E« (vidi dok. br. 83, objašnjenje 10).

za to, da se bez naročitog pismenog odobrenja Auffangstabas[5], satnika Pardona, ni jedan pripadnik bojne skupine E u njihovom području ne zadržava. Prekršitelji imaju se prepratiti bojni u pripravnosti u Sarajevu ili u moju uredovnicu.

Kod velikih podhvata nakon zračnih napada ima se taj podhvat obaviti pred svim ostalim zadatcima. U probitku je stvari da se po mogućnosti za podhvat privede što više građanskih snaga, koje će njemački vojnici voditi i nadzirati.

Ja očekujem kod svih postavljenih zadaća punu suradnju svakog pojedinca, pa će se tako po naravi stvari razviti zdravi odnošaj povjerenja. Protiv svih, ali onih koji misle za sigurnost Sarajeva nužno preduzete mjere i s time skopčane dužnosti sabotirati ili svoju osobu od tih dužnosti izvući, nastupiti ću sa najoštrijom kaznom.

SS-Hauptsturmführer[6] N i e r h a u s vodi istodobno kao moj zamjenik svoje dosadašnje dužnosti.

Uredovnica je kao i do sada: Redarstveni područni vođa, Adolfa Hitlera obala br. 82.

Brzoglas: 1) Obavještajni redarstveni područni vođa (Nachbar).

2)Izravni priključak obavještajca Gustav (taktičko vodstvo).

Uredovnica je i danju i noću otvorena.

Vollmer
(Vollmer)
SS-Sturmbannführer[7]

Točnost prievoda overava:
Dozapovjednik, pukovnik
M.P. (Koloman Bilić)
Bilić

---

[5] Odnosi se, vjerovatno, na Štab za prihvat jedinica.
[6] Čin u SS formacijama. Odgovara činu kapetana kopnene vojske.
[7] Čin u SS formacijama. Odgovara činu majora kopnene vojske.

BR. 174

NAREĐENJE 2. GORSKOG ZDRUGA OD 26. NOVEMBRA 1944. ŠTABOVIMA POTČINJENIH JEDINICA ZA NAPAD NA 17. KRAJIŠKU NOU BRIGADU NA PROSTORIJI KRUŠČICA — BARE — JASENIK[1]

ZAPOVJEDNIČTVO 2. GORSKOG ZDRUGA
Op. br. 1544/tajno.
u Konjicu, dne 26.11.1944. god.

ZAPOVJED
za podhvat „Jasenik"
(Zemljovid 1 : 50.000 Konjic).

I.— *Podatci o neprijatelju:*
Prema točno prikupljenim podatcima XVII. Ramska brigada[2] prikupljena je u prostoru sela Jasenik (15 S Ostrožac). Razpored ove brigade je sliedeći: Stožer brigade u s. Jasenik, jedan bataljon nalazi se u s. Bare (13 S Ostrožac), drugi bataljon nalazi se u s. Kruščica (12 1/2 SZ Ostrožac) i jedan bataljon u s. D. Čažanj (11 1/2 S Ostrožac)[3]. Pored toga u s. G. Čažanj (12 S Ostrožac) nalazi se komanda mjesta Konjic, a u s. Jasenik još i intendantura. Jakost ove brigade iznosi 500—600 partizana. Brigada je pored pušaka i strojopušaka naoružana i sa jednim brdskim topom, koji je na postavu u s. Jasenik. Namjera ove brigade je ometanje cestovnog i željezničkog saobraćaja, te rušenje vještačkih objekata na pruzi.

II.— *Naša namjera:*

Radi pronalazka i uništenja neprijatelja poduzima se noćni podhvat, te prepad na neprijatelja.

III.— *Postrojbe koje učestvuju u podhvatu:*

Jedna ojačana sat I./9. g.p. pod zapovjedničtvom poručnika Rašidagić Irfan-a.

Jedan vod II./9. g.p. pod zapovjedničtvom poručnika Miškatović Ote.

---

[1] Kopija originala (pisana na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/6-1, k. 123.

[2] Odnosi se na 17. krajišku brigadu 10. NOU divizije.

[3] Opširnije o rasporedu 17. krajiške brigade i borbi vođenoj 27. novembra 1944. vidi dok. br. 128 i 176.

Jedna sat Niemaca iz Konjica pod zapovjedničtvom nadpor. Granzowa.

Jedan vod II./2. g.p. pod zapovjedničtvom zastavnika Svetić Ivana.

Tri ustaške sati V./IX. ust. zdruga pod zap. poručnika Veber Krešimira.

Jedna ojačana sat I./2. g.p. pod zapovjedničtvom nadporučnika Beker Kristifora.

Jedan gor. top. 1./top. skl. o.z. pod zapovjedničtvom zastavnika Hadžiomerovića Hamdije.

Za zapovjednika zaštitne grupe (sve postrojbe osim ustaških sati) određujem zapovjednika 2. gor. pukovnije podpukovnika Ilić Vladislava.

Za zapovjednika udarne grupe (ustaške sati) određujem poručnika Veber Krešimira.

IV.— *Tok podhvata:*

Zaštitna grupa: Ojačana sat I./9. g.p. nadire 26. 11. u 2000 sati smjerom: Bradina — Voznik — Ščavnje — Bitovnja Pl. (1676) — k. 1514 — Petralj (1212) sa zadaćom da sa Petralja napada neprijatelja vatrom u smjeru s. Bare i s. Jasenik.

Vod II./9. g.p. nadire 26.11. u 2000 sati smjerom: Podorašac — Bale — Bulatović — k. 1065 — Gobelovina — St. Oglavak, sa zadaćom da sprieči odstup neprijatelja na Bitovnju Pl.—

Vod II./2. gor. pukovnije nadire 26.11. u 2000 sati smjerom: Lisičići — Kvok — Opasenik — Stari Utori, sa zadaćom da održava spoj sa vodom iz Podorašca i sa njemačkom sati, kao i da sprieči odstup neprijatelja prema Bitovnji Pl.

Ojačana njemačka sat sa brdskim topom i krugovalnom postajom nadire smjerom: Ostrožac — Seonica — Gostovići — Lisovina — Mravinjak — Viljak — Glog, sa zadaćom da sa manjim dielovima izbije na Glog i kod s. Markasovica, te da vatrom u smjeru s. Čažanj i s. Džanići podpomaže podhvat udarne grupe.

Ojačana sat I./2. g.p. nadire 26.11 u 2000 sati smjerom Ostrožac — dolinom p. Toščanice — Čelinska Pl. — Krinac (1167), sa zadaćom da sprieči odstup neprijatelja iz s. Kruščica i s. D. Čažanj u smjeru Čelinske Pl.—

Udarna grupa:

Tri ustaške sati kretati će se prikriveno najpogodnijim smjerom radi uništenja neprijatelja.

Zapovjednik udarne grupe prema prilikama na zemljištu dopuniti će zadaće pojedinih kolona zaštitne grupe. sa kojim kolonama mora uhvatiti ili osobni spoj ili pak spoj preko upućenih obhodnji.

Trajanje podhvata odnosno svršetak istog dati će zapovjednik udarne grupe.

V.— *Održavanje spoja:*

Za održavanje spoja između zapovjednika zaštitne grupe i o.z. (preko krugovalne postaje 2. g.p. u Ostrožcu) pridajem zapovjedniku zaštitne grupe jednu krugovalnu postaju.

Upozoruju se zapovjednici svih dielova u zaštitnoj grupi da okom i uhom prate pokret i borbu udarne grupe, kao i da svojom inicijativom podpomažu rad spomenute grupe. Znaci spoznavanja biti će:

26.11. Hammer — Jajce,
27.11. Schlüssel — Prilep
28.11. Tante — Travnik

Održavanje spoja pomoću signalnih samokresa biti će:
Jedan bjeli sign. naboj: **»tu smo«**
Jedan crveni sign. naboj: **»Napadnuti smo«**
Tri zelena signalna naboja: **»Završetak podhvata«**

(Ove naboje izpaliti će zapovjednik udarne grupe u tri razna smjera, ili će pak završetak podhvata objaviti kratkim izvješćem poslatim po obhodnjama.
Krugovalne pozivne znakove i val rada utvrditi prie polazka.

VI.— *Obskrba:*

Postrojbe snabdjeti hranom za 1 dan (kruhom za dva dana), te sa punim pripadanjem sledovanja.

VII.— *Zdravstvene mjere:*

Ranjenicima za vrieme podhvata pružiti prvu pomoć, a potom ih uputiti u Ostrožac odnosno u Konjic. Izkoristiti seljake kao nosioce ranjenika, a ranjenička nosila improvizirati.

VIII.— *Izvješća:*

Izvješća slati će mi zapovjednik zaštitne grupe krugovalom, a potom brzroglasom iz Ostrožca. Ista imaju

biti kratka i jasna. Po završenom podhvatu zapovjednici grupa podnieti će mi izcrpno pismeno izvješće o najvažnijim posljedcima.

IX.— *Zapovjedno mjesto:*

Zapovjedno mjesto biti će u stožeru o.z. u Konjicu.

ZAPOVJEDNIK
Glst. pukovnik (Bajd),
Bajd

M.P.

Razaslato:
2. i 9. gor. pukovniji
Topničkom sklopu o.z.
Njemačkoj izob. bojni o.z.[4]
I. i II. bojni 2. g.p.
I. i II. bojni 9. g.p.
V./IX. ust. zdruga
2. gor. dojavnoj sati
Sastavak.

Ia častnik
satnik (Čurak),
Čurak stn.

Dopuna toč. V.— prednje zapovjedi:
Pokrivka za krugovalnu postaju zaštitne grupe je „Lav"
Pokrivka za krug. postaju 2. g.p. je „Ris"
Pokrivka za krug. postaju 2. g.z. je „Vuk".
Raditi telefonijom, po potrebi otvorenom telegrafijom.
Val utvrđen.

Ia častnik
satnik (Čurak),
Čurak[5] stn.

[4] Odnosi se na njemački 2. nastavni bataljon, koji se nalazio pri 2. gorskom zdrugu (vidi knj. 29, dok. br. 145).
[5] Pavle

BR. 175

BOJNA RELACIJA ZAPOVJEDNIŠTVA 2. GORSKOG ZDRUGA OD 28. NOVEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ZAPOVJEDNIŠTVU 3. ZBORNOG PODRUČJA O DEJSTVIMA U JULU NA KOMUNIKACIJI KONJIC — HADŽIĆI[1]

ZAPOVJEDNIČTVO 2. GORSKOG ZDRUGA
»VOJSKOVOĐE DOGLAVNIKA SLAVKA VITEZA KVATERNIKA«
ZAPOVJEDNI ODEL
Op Ia Broj 1548-taj
U Konjicu dne 28. XI. 1944.

Predmet: Bojna relacija za
mjesec srpanj 1944. godine

ZAPOVJEDNIČTVU III. ZBORNOG PODRUČJA GLST[2]

A. — OPERACIJE I AKCIJE:

1. — *Razpored četa na dan 1. srpnja 1944. godine.:*

I. — *2. gorski zdrug*	*Konjic*
Izravno mu podređeni:	
2. gorska obkoparska[3] sat	Konjic
2. gorska dojavna[4] sat	Konjic
Zdrav. sat 2. g.z.	Konjic
Pekar. polusat sa mes. vodom	Konjic
Samovozni povoz 2. g.z.	Konjic
Ratni sud 2. g.z.	Sarajevo
Gospodarski ured 2. g.z.	Sarajevo
Bojno-oruž. vod 2. g.z.	Konjic
Veterinarska sat 2. g.z.	Konjic
Oklopni vlak „Ris"	Konjic
Glazba 2. g.z.	Konjic
II. — PJEŠAČTVO:	
a) *2. gorska pukovnija:*	
Stožer pukovnije sa 13., 14., i 15 sati	Jablanica
Stožer I. bojne 2. gor. pukovnije	Konjic
1. sat	Konjic
2. sat	Podorašac

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 7/2-5, k. 57.
[2] Glavni stožer
[3] inžinjerijska
[4] izviđačka

3. sat	Ostrožac
4. sat	Konjic
Stožer II ž. bojne 2. g.p.	Rama
5. sat	Rama
6. sat	Rama
7. sat	Jablanica
8. sat.	Jablanica
Stožer III. bojne 2. gorske pukovnije	Drežnica
9. sat	Drežnica
10. sat	Grabovica
11. sat	Aleksin Han
12. sat	Drežnica
Oklopni vlak „Neretva"	Rama
b) *9. gorska pukovnija:*	
Stožer pukovnije	Hadžići
13. sat	Pazarić
14. sat	Hadžići
15. sat	Hadžići
Stožer I. bojne 9. gor. pukovnije	Tarčin
1. sat	Hadžići
2. sat	Ivan Sedlo
3. sat	Pazarić
4. sat	Tarčin
Stožer II. bojne 9. gorske pukovnije	Bradina
5. sat	Konjic
6. sat	Bradina
7. sat	Lukač Most
8. sat	Bradina
III. — TOPNIČTVO:	
a) *IX. topnički sklop*[5]	
Stožer sklopa	Hadžići
Stožerna bitnica[6]	Hadžići
1. bitnica gor. top. 7,5 0.28. (bez 1 voda)	Hadžići
1. vod 1 bit. IX. t.s. 7,5 cm. 0.28	Rama
2. bitnica gor. haub. 10 cm. 0.16./19	Konjic
Tovarni povoz IX. top. sklopa	Hadžići
b) *XX. topnički sklop:*	
Stožer sklopa	Sarajevo
Stožerna bitnica	Sarajevo
1. gor. bitnica 7,5 cm. 0.28.	Sarajevo
2. bitnica 10. cm. 0. 16./19.	Sarajevo

[5] artiljerijski divizion

[6] baterija

Sa napried navedenim postrojbama u toku mjeseca srpnja 1944. godine nisu preduzimani nikakovi veći podhvati u cilju čišćenja od odmetnika, već su samo vršena razviđanja i osiguranje pruge na dielu: Ilidža — Mostar i osiguranje posadnih mjesta i postava na dielu ove pruge, te prikupljanje podataka o odmetničkim skupinama.

Važniji događaji u mjesecu srpnju 1944. godine.:

2. srpanj: Razviđački odjel, u jakosti 2 voda, koji je razviđao smjerom: Rama — Crni Vrh došao u dodir na Čelinskoj pl. sa partizanskom predstražom jakosti 350 ljudi sa 2 strojnice i 4 strojopuške[7], koje je odbacio na Solakovoj Kuli, i dalje na sjever.

Razviđački odjel u jakosti 2 voda koji je protjerivao neprijatelja, došao je u dodir kod s. Kućani i s. Grevići sa skupinom od oko 60 odmetnika, koje je protjerao na sjever. Vlastitih gubitaka nije bilo. 1. partizan zarobljen sa oružjem. 8 anglo-američkih zrakoplovaca kod Podorašca zarobljeno, 1 ranjen i 2 mrtva. Jedan zrakoplov kod Podorašca srušen i izgorio.

4. srpanj: Razviđački odjel u jakosti 2 voda koji je razviđao smjerom Rama — Čelinska Pl., na Studenoj i Čelinskoj pl. došao u dodir sa 35 odmetnika, koje je potisnuo na sjever ka Solakovoj Kuli.[8] Gubitaka nije bilo.

5. srpanj: Razviđački odjel, u jakosti 2 voda, koji je razviđao smjerom: Rama — Hamatlije, došao u dodir sa 50 odmetnika na Klečka St. (1154) i iste odbacio na sjever. Gubitaka nije bilo.

6. srpanj: Razviđački odjel, u jakosti 2 voda, koji je razviđao smjerom Ostrožac — Solakova Kula, na k. 951 i 1307 (13 SSZ Ostrožac) došao je u dodir sa 80 partizana, koje je odbacio na sjever ka Solakovoj Kuli. Gubitaka nije bilo.

[7] Na sektoru Čelinske planine dejstvovala je 17. krajiška brigada 10. NOU divizije. Bliže o tome vidi izvještaj njenog štaba od 2. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 854).

[8] Prema izvještaju Štaba 17. krajiške NOU brigade od 2. avgusta 1944, jedinice ove brigade nisu toga dana imale dodira s neprijateljem. Njen 2. bataljon se nalazio na prostoriji Solakove Kule (vidi Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 854).

Naknadno je bio upućen potjerni odjel jakosti 1 sati iz Bradine u s. Repovci, te je došao u dodir sa skupinom od 80 partizana sa 4 strojna oružja kod s. Tuhobić (5 1/2 SZZ Bradina) i iste je iz ovoga sela odbacio prema zapadu. Gubitaka nije bilo.[9]

7. srpanj: Razviđački odjel jakosti jedne sati koji je razviđao smjerom: Rama — Čelinska Pl., došao je u dodir sa neprijateljem jakosti oko 150 partizana na Popova Gl. Uslied bočne neprijateljske vatre i jačeg neprijatelja naš se odjel morao povući na Lepenica k. (7 1/2 SI Rama) i natrag u Ramu. Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski nepoznati.[10]

8. srpanj: Razviđački odjel 9. g. p. upućen sa Ivan Sedla u jačini 1 sati smjerom: Ivan Sedlo — s. Repovci — Oštre Stiene, pri povratku naišao kod s. Repovci na grupu partizana sa kojima je odmah stupio u borbu oko 16,00 sati. Partizani protjerani u pravcu Lisina i Bitovnje pl. Neprijateljski gubitci: 6 partizana poginulo i oko 10 bilo ih je ranjeno. Vlastitih gubitaka nije bilo.

Prilikom prikupljanja njemačkog streljiva, koje je bilo porazbacano od eksplozije vagona u Raštelici (prošlog mjeseca), poginuo 1 domobran i 2 teže ranjena.

9. srpanj: Predala se u Ostrožcu 4 Talijana-partizana sa 2 puške.

10. srpanj: I. dio oklopnog vlaka »Ris«, u 0630 sati koji se kretao iz smjera: Bradina — Konjic, uslied vlažnih tračnica, nedovoljnog kočenja vlak je odmah iz Bradine pojurio velikom brzinom, te se kod Lukač Mosta na km 80 survao se desno od pruge u provaliju. Ovom prigodom poginuo je 1 narednik-zapovjednik ovog diela oklopnog vlaka »Ris«, 2 vodnika i 8 domobrana ranjeno. 4 željezničara poginula, 3 željezničara ranjena.

---

[9] Prema izvještaju Štaba 17. krajiške NOU brigade od 2. avgusta 1944 (vidi Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 854) 1. bataljon ove brigade je sačekao neprijatelja u zasjedi istočno od Repovca.

[10] Toga dana su kod Čelinske planine borbu vodili dijelovi 7. krajiške NOU brigade (vidi knj. 28, dok. br. 15, objašnjenje 7, 12. i 15).

Topovska, strojnička kola i lokomotiva podpuno uništeni.

13. srpanj: Od 0305—0445 sati partizani u jakosti 500—600 pokušali preći prugu sa sjevero-zapada na jugo-iztok na odsjeku: Bradina — Tarčin. Manja skupina uzpjela se prebaciti, dok je glavnina ovih odbačena (vraćena natrag). 7 partizana ubijeno (nađeno), 1 domobran ranjen.

14. srpanj: U 1505 sati 2 neprijateljska zrakoplova-lovca mitraljirali su Tarčin i Pazarić. U Tarčinu 2 domobrana ranjena i 1 njemački vojnik. Osobni samovoz 9. g. p. »Pontiac« podpuno izgorio. 1 strojnica 9. g. p. također onesposobljena od ovih zrakoplova prigodom otvaranja vatre na iste. U Pazariću 1 lokomotiva uništena, 1 lakše oštećena.

16. srpanj: Razviđački odjel jakosti 1 sati, koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Samar, došao u dodir sa partizanskom predstražom nepoznate jačine sa 3 strojna oružja kod s. Gradac (4 1/2 SI Ostrožac). Gubitaka nije bilo.

U 0630 sati kod Ostrožca na pruzi explodirala je jedna mina. Jedan mali propust oštećen.[11]

U 0945 sati 2 neprijateljska zrakoplova lovca napala ž. p. u Jablanici i s. Bačine strojničkom vatrom. 1 domobran, 1 ženska i 1 građanin ranjen.

4 neprijateljska zrakoplova lovca napali strojničkom vatrom Bradinu i Konjic. Gubitaka nema.

17. srpanj: Razviđački odjel, koji je razviđao: Bradina — Tuhobić — Zagrebčane, sa 2 voda, došao do s. Tuhobić, gdje je dočekan od nadmoćnijeg neprijatelja, te se morao povući. Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski nepoznati.

Razviđački odjel, koji je razviđao: Podorašac — Džepi — Vrdolje sa 1 vodom, nije imao dodira sa neprijateljem.

---

[11] Tu akciju su izveli dijelovi 3. bataljona 17. krajiške NOU brigade; prilikom povlačenja imali su sukob sa neprijateljem (vidi Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 854: izvještaj Štaba 17. krajiške NOU brigade od 2. avgusta 1944).

Razviđački odjel jakosti 2 voda, koji je razviđao smjerom: Konjic — Trešnjevice, došao u dodir sa partizanskom predstražom kod Šuplja Stn., odakle je gonio neprijatelja preko k. 762, k. 1345 (Kvok), 1267 (Palike), preko Razvar do Zagrebčana. Iz s. Zagrebčane neprijatelj u jakosti 150 ljudi sa 1 tež. engl. strojnicom i 2 strojopuške dočekao naše. Uslied nadmoćnijeg neprijatelja odjel se morao povući od Zagrebčana u Konjic. 1 vodnik teže ranjen, 4 partizana ubijena (osmotreno) i 7 ranjeno (procjenjeno).

Razviđački odjel, jakosti jedne sati, koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Gradac — Seonica — Viljak, kod s. D. Gradac naišao na odpor neprijatelja u jakosti 150 ljudi sa 6 strojnih oružja (svi obučeni u engl. odiela). Uslied nadmoćnijeg neprijatelja odjel se povukao. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski nepoznati.

Razviđački odjel jakosti jedne sati, koji je razviđao smjerom: Rama — Greviči — Čelinska Pl. u 0600 sati zaposjeo Čelinsku Pl. i Krinac (1167). Na Krincu dobio vatru iz smjera Solakova Kula iz 20 strojnih oružja. Neprijatelj jak 300 ljudi. Odjel se morao povući na Popova Gl. (1140), odakle je pružio odpor neprijatelju.[12] Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljskih: 2 partizana ubijena (nađena) i 5 ranjenih (procjenjeno). Plien: 2 puške, 30 okvira za strojopušku i 100 puščanih naboja.

18. srpanj: Razviđački odjel jakosti jedne sati, koji je razviđao smjerom: Bradina — Zagrebčane, došao u dodir sa odmetnicima nepoznate jakosti sa 1 tež. bacačem, 1 lakim bacačem i nekoliko strojnih oružja pri povratku kod s. Repovci, dobivši vatru sa Lisina (1744). Neprijatelj odbačen u smjeru Bitovnje pl.

Razviđački odjel, koji je razviđao: Podorašac — Palike sa 2 voda nije imao dodira sa neprijateljem, ali je uhvatio jednog patrizana Slovenca bez oružja.

Razviđački odjel jakosti jedne ojačane sati iz Ostrožca odbacio je neprijatelja iz s. Gradac i Orlovac. Neprijatelj se povukao na crtu Hum—

[12] Riječ je o 2. bataljonu 17. krajiške NOU brigade (vidi knj. 28, dok. br. 15).

Lisovina — Brezovica — Višnjevica. Jakost neprijatelja do 150 partizana sa 6 srojnih oružja. Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski nepoznati.

19. srpanj: 2 sat 2 gor. pukovnije vrši podhvat u smjeru Prozora, sa zadaćom zauzeće Prozora i hvatanje spoja sa dielovima I. (13. SS gor. lov. pukovnije, koja nadire sa sjevera ka Prozoru.[13]

V./IX. ust. zdruga kreće smjerom: Ostrožac — Solakova Kula, sa zadaćom bočnog osiguranja dielova II./2. g. p. i zauzeća Solakove Kule. Jedna sat ust. ove bojne ostaje na prostoru: Orlovac (616), Podhum (525), k. 500 (5 S Ostrožac). Istoga dana kreće jedan vod ojačan iz Ostrožca smjerom: Ostrožac — Seonica — Viljak. Kao lievo bočno osiguranje dielova II./2. g. p. upućuje se iz Rame istoga dana 1 sat u smjeru: Rama — Slatina — Parcani. Iz Jablanice upućuje se jedan ojačan vod u smjeru: dolinom r. Doljanke do Površak (1443). Povratak ovih dielova po zauzeću Prozora po dielovima II./2. g. p.

Razviđački odjel jakosti 2 voda, koji je razviđao smjerom: Konjic — Trešnjevica, došao je u dodir kod s. Barmiš i s. Hasanovići sa grupom od 100—150 odmetnika, sa 2 stroja oružja, koji je davao žestok odpor. Odjelu je uzpjelo neprijatelja odbaciti prema s. Trešnjevice. U s. Trešnjevice odjel nije ulazio, jer mu prietila opasnost obkoljavanja, već se od ovoga sela povratio u Konjic. Vlastitih gubitaka nije bilo.

U 0730 sati neprijateljski zrakoplovi-lovci (4 komada) napali su strojničkom vatrom Lisičiće i most na cesti kod Hadžića. U Lisičićima zapaljena 3 teretna vagona. U Hadžićima ranjen jedan Ing. pripadnik Org. TOT i 1 domobran

[13] Odnosi se na dejstva 1. bataljona 13. SS. puka njemačke 7. SS divizije »Princ Eugen« u okviru poduhvata »Blicliht« (»Blitzlicht«). U to vrijeme su jedinice ove njemačke divizije vodile borbe protiv 7. i 9. krajiške brigade »Simo Šolaja« 10. NOU divizije. Opširnije o tome vidi izvještaj Štaba 7. krajiške brigade od 31. jula 1944 (knj. 27, dok. br. 135, objašnjenje 4. i 5), izvještaj Štaba 10. NOU divizije od 4. avgusta 1944 (knj. 28, dok. br. 15), izvještaj Štaba 9. krajiške NOU brigade od 4. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 36-3, k. 854), dnevne izvještaje Grupe armija »F« od 17, 18. i 20. jula 1944 (Arhiv VII, mikrofilm NAV-N-T-311, reg. br. F-192, sn. br. 30—53, 47—50 i 75—77).

— nepoznate postrojbe, te 1 samovoz teretni Org. TOT zapaljen.

20. srpanj: Razviđački odjel jakosti jedan ojačan vod, koji je razviđao smjerom: Jablanica — dolina r. Doljanke — Površak (1443) naišao na odpor neprijatelja jakosti 50 ljudi sa 7 strojnih oružja kod s. G. Mahala. Uslied jačeg neprijatelja odjel se povukao u s. D. Mahala. Neprijatelj gornje jakosti drži postav: Površak (1443), Stražbenica (1582) i Borovik (1430).

U toku noći oko 0145 sati naišao je na minu teretni vlak između željezničke postaje: Blažuj i Ilidža. Lokomotiva i 4 vagona izkočili. Promet se vrši sa prelazom.[14]

21. srpanj: Razviđački odjel koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Solakova Kula u jakosti jedne bojne došao u dodir sa skupinom od oko 15 odmetnika kod s. Podhum, koje je protjerao na sjever i došao do Solakove Kule, gdje je došao u dodir sa jačom skupinom partizana oko 200, koje je odbacio na sjever. Gubitaka nije bilo.

22. srpanj: Razviđački odjel jakosti 2 voda, koji je razviđao smjerom: Bradina — Gobelovina, pri povratku došao u dodir sa skupinom od 20 odmetnika kod s. Velika (3 Z Bradina),[15] i iste odbacio na sjever zapad u smjeru Bitovnje Pl. Vlastitih gubitaka nije bilo.

23. srpanj: Partizani jakosti oko 600 sa nekoliko strojnih oružja između 0200 i 0300 sati vršili napad na Bradinu i Ivan Sedlo. Isti su došli iz smjera sjevero-zapad, te im je uzpjelo preći prugu na odsjeku: Raštelica — Bradina.[16] U toku ove borbe 2 domobrana ranjena. 2 partizana ubijena (utvrđeno) i 6 ranjeno (procjenjeno. Istovremeno izvršili su napad i na teretni vlak (njem. preselicu), koji je krenuo iz Bradine u smjeru Brđani, ali ie uspjelo vlak odmah povratiti u

---

[14] Tu akciju je izvršio Visočko-fojnički NOP odred (vidi knj. 28, dok. br. 15, objašnjenje 13).

[15] Odnosi se na dijelove 1. bataljona 17. krajiške NOU brigade (vidi izvještaj njenog štaba od 2. avgusta 1944, Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 854).

[16] i [17] Te borbe su vođene protiv dijelova 10. NOU divizije (vidi knj. 28, dok. br. 15).

postaju Bradina Gubitaka u vlaku nije bilo. Potjerni odjeli bili su upućeni.

II. bojna 2. gorske pukovnije vratila se u Ramu iz podhvata, koji je vršen na području Prozora. 1 domobran u ovom podhvatu ranjen, 1 domobran se utopio u rieci Rami.

24. srpanj: Skupina partizana u jakosti od 100 u 0130 sati napadala Tarčin a druga skupina u jakosti od 300—400 partizana pokušala preći željezničku prugu kod Osenika iz smjera: sjever.[17] Napad odbijen, a prielaz spriečen. Jedan vodnik ranjen, 4 partizana ubijena (utvrđeno). Potjerni odjeli odmah upućeni.

Ustaška obhodnja pri obhodarenju (2I Ostrožac) našla 10 kgr. exploziva na pruzi. Exploziv odmah uklonjen.[18]

25. srpanj: Teretni vlak br. 61 naišao je na minu u 0545 sati na odsjeku pruge: Ostrožac — Žuglići. Lokomotiva i 4 vagona izkočili. Strojovođa i ložač poginuli. Promet obustavljen do 1900 sati ovoga dana.[19] Zapovjeđeno da se pohvataju taoci iz okolnih sela.

26. srpanj: Razviđački odjel jakosti 2 voda koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Podhum, došao je na k. 525 sa skupinom od 80 odmetnika, koje je protjerao na sjever do Orlovca. Na Orlovcu naišao je na jači odpor odmetnika, te se je morao povući. Vlastitih gubitaka nije bilo. Neprijateljski nepoznati.

27. srpanj: U 1130 sati 4 neprijateljska zrakoplova-lovca napali su postaju Lisičići strojničkom vatrom. 1 domobran, 1 željezničar i 1 njemački vojnik lakše ranjeni. Tvarne štete nema.

28. srpanj: Odmetnici u jakosti oko 200 odpočeli su napad na Lisičiće i Ostrožac.[20] Napad odbijen. Gubitaka nije bilo.

---

[18] Mine su postavili diverzanti 17. krajiške NOU brigade (vidi Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 854).

[19] Tu akciju je izvršila diverzantska grupa 17. krajiške NOU brigade. Tom prilikom su uništena 2 automobila i jedan top, a jedan tenk je oštećen. Bliže o tome i o neprijateljskim gubicima (vidi knj. 28, dok. br. 15; Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 854).

[20] i [21] Treći bataljon 17. krajiške NOU brigade 27. jula vršio je demonstrativan napad na Ostrožac, njen 2. bataljon na Bradinu, dok

Istovremeno izvršen je napad i na Bradinu.[21] Odmetnici nepoznate jakosti sa 6 strojnih oružja napadali su iz smjera: Pobratine i Mrkaljić. Napad odbijen. Gubitaka nije bilo.

U 0645 sati teretni vlak naletio na minu 1 km zapadno od Žuglića. 4 vagona izkočila.[22] Lokomotiva neoštećena. 1 ustaša poginuo, a 1 ranjen.

29. srpanj: Razviđački odjel u jakosti 1 sati koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Parsovići, došao u dodir sa skupinom od 25 odmetnika kod s. Podhum sa 1 strojnicom i 3 strojopuške, koje je poslie kraće borbe odbacio na sjever. Gubitaka nije bilo.

30. srpanj: Razviđački odjel koji je razviđao smjerom: Bradina — Tuhobić, sa 2 voda po izkazu seljaka saznao je: da se X. komunistička divizija kreće na prostoru: Gobelovina — Bitovnja (8 1/2 km SZ Bradina). Na platou na Bitovnji spuštaju se zrakoplovi koji donose oružje i odjeću.

31. srpanj: U toku noći oko 0200 sati između postaje Raštelica i ulaza tunela Ivan naišao je teretni vlak broj 80 na minu. Lokomotiva oštećena i jedan vagon. Gubitaka nije bilo.[23]

U toku iste noći oko 0220 sati između postaje Ostrožac i Lisičići ustaška obhodnja koja je obhodarila prugom naišla je na zasjedu odmetnika, sa kojom je stupila u borbu i odbacila je. Jedan ustaša ranien.

Oklopni vlak »Neretva« oko 0730 sati naišao je na minu 2 km iztočno od postaje Rama.[24] Lehr[25] kola oštećena i izkočila, a tako isto i pruga.

2. — *Utrošak streljiva:*

a) *2. gorska pukovnija:*

Naboja za pušku 7,9 mm 43936

---

je glavnina 10. NOU divizije (7. i 9. brigada) istovremeno napadala G. Vakuf (vidi knj. 27, dok. br. 110; Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 854).

[22] Tu akciju su izvršili diverzanti 17. krajiške NOU brigade (vidi knj. 28, dok. br. 15, objašnjenje 19; Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 854).

[23] i [24] Bliže o tome (vidi knj. 28, dok. br. 15, objašnjenje 21. i 22; Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 854).

[25] Ta njemačka riječ znači: prazan.

Naboja za strojopušku i strojnicu	12000
Naboja za strojosamokres 9 mm	980
Naboja za samokres	221
Bombi za bacač 46 mm	180
Bombi za bacač 80 mm	140
Naboja svetlećih 7,9 mm	262
Ručni bombi	148
Naboja znakovnih	278

b) *9. gorska pukovnija:*

Naboja za strojopušku i pušku	53835
Naboja za strojnicu 8 mm	20540
Naboja za strojnicu 7,9 mm	10804
Naboja za strojosamokres	2408
Granata za bacač 46 mm	228
Šrapnela za top 55 mm	55
Granata za top 65 mm	89
Navalnih bombi	204
Obrambenih bombi	335
Granata za bacač 80 mm velikih	193
Granata za bacač 80 mm malih	43
Udarnih granata za top 37 mm	26
Znakovnih naboja zelenih	34
Znakovnih naboja bielih	69
Znakovnih naboja crvenih	13
Naboja za samokres »Vis«	218
Naboja za samokres »Astra«	23
Propalo u školi u Podorašcu na dan 27./28. VI.	
Naboja za pušku 7,9 mm	3000
Naboja za strojopušku	5000
Granata za bacač velikih	40
(municija je sva zapaljena u školi).	

c) *IX. topnički sklop:*

Naboja 7,9 mm 0.24	857
Udarnih granata 7.5 sm. 028	64
Šrapnela 7.5 cm Obr. 28	6
Tempiranih granata 7.5. cm 0.28	5
Tempiranih granata 10 cm 0.28	10

B. — I Z K U S T V A:

Kako postrojbe ovoga zdruga u toku mjeseca srpnja nisu bile podhvatno upotrebljavane, već su vršena samo dnevna razviđanja, to nisu ni stečena nikakova nova izkustva.

C. — NEDOSTATCI I GRIEŠKE:

Nedostaju prevozna sredstva (konji, kola i motorna vozila) te obuća kod vojnika.

Popuna ljudstvom također je veoma potrebna.

ZAPOVJEDNIK:
Glst. pukovnik (Bajd)
Bajd

BR. 176

IZVJEŠTAJ OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA NDH OD 29. NOVEMBRA 1944. O BORBAMA NA SEKTORU KONJICA I ZENICE[1]

Vojnička tajna

DNEVNO IZVJEŠĆE Ia BROJ 334/44
OPERATIVNOG ODJELA MINISTARSTVA ORUŽANIH SNAGA
29. XI 1944 g.

I OBĆI PREGLED:

Na Iztočnoj fronti bez promjena.
Na Jadranskoj fronti žestoke borbe u području Knina.
Odbijen napadaj na ostave kod Tomislav grada.
Veliki uspjeh u podhvatu kod Konjica.
Započeo podhvat u području Vrbovec — Križevci.
Uspjeh u borbama u području Požege.
Žestoke borbe u Lici i kod Prijeboja.

II PODRUČJA:

Iztočna fronta:

Sa iztočne fronte nema novih viesti.

Jadranska fronta:

Na Neretvanskom odsjeku odbijeni su neprijateljski napadaji na zapornu crtu s. z. Tomislav Grada, manji neprijateljski prodori pročišćeni su.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 29/1, k. 44.

Kod Lise neprijatelj se utvrđuje u svojim postavima.

Južno Mostara neprijateljska topnička vatra na naše postave kod Orlovca i s. Miljkovići (3 i 4 j. z. Mostara).

Uspješno je završen podhvat u području 6—8 km i. Nevesinja. Posada Nevesinja je obskrbljena.

Opaža se okupljanje jačih partizanskih snaga u području Nevesinja.

Bihać:

Jedna borbena skupina iz područja Plitvičkih Jezera probila se u Prijeboj (14 km z. Bihaća) i odbacila neprijatelja prema jugu.

Na cesti Prijeboj — Ličko Petrovo Selo naišla je na minu jedna preselica. Ima štete i žrtava.

Željeznička pruga Bihać — Bos. Novi osposobljena je za promet.

Zenica:

Kod Kruščice (12 km j. z. Zenice) jedna njemačka borbena skupina morala se povući u Busovaču izpred premoćnih neprijateljskih snaga, koje napadaju uz jaku podporu topništva.[2]

Konjic:

U podhvatu ustaških postrojbi kod s. Jasenik (22 km s. z. Konjica) palo je do sada 196 partizana, a zaplienjeno: 1 bacač, 90 pušaka, 4 brzoglasna aparata, jedna brzoglasna središnjica i pismohrana. — Vlastiti gubitci: 1 ustaški zastavnik i 2 ustaše ranjeni, 2 ustaše poginula i 6 je nestalo.[3]

Djelat. vlast zrakopl.:

28. XI naše zrakoplovstvo nije vršilo borbene zadaće uslied veoma loših vremenskih prilika.

Događaji na želj. prugama:

28. XI popravljena je i osposobljena za promet pruga Zagreb — Banova Jaruga između ž. p. Prečec i Ivanić Grad.

---

[2] Vidi dok. br. 133.

[3] Vidi dok. br. 174.

Pruga Sarajevo — Dubrovnik prohodna je od Sarajeva do Mostara.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Po nalogu
Glavara glavnostožernog ureda
Pročelnik operativnog odjela
glavnostožerni pukovnik
(Helbich)
Helbich

BR. 177

BOJNA RELACIJA ZAPOVJEDNIŠTVA 2. GORSKOG ZDRUGA OD 29. NOVEMBRA 1944. DOSTAVLJENA ZAPOVJEDNIŠTVU 3. ZBORNOG PODRUČJA O DEJSTVIMA U AVGUSTU NA SEKTORU OSTROŽAC — BLAŽUJ[1]

ZAPOVJEDNIČTVO 2. GORSKOG ZDRUGA
»VOJSKOVOĐE DOGLAVNIKA SLAVKA VITEZA KVATERNIKA«
ZAPOVJEDNI ODEL
Op. br. *1551-taj.*
U Konjic dne 29. XI 1944.

Predmet: Bojna relacija za mjesec kolovoz 1944. god.

ZAPOVJEDNIČTVU III ZBORNOG PODRUČJA GLST.

I. Dio

A. — OPERACIJE I AKCIJE:

1. — Razpored čete na dan 1. kolovoza 1944. god.

I. — *2. gorski zdrug*	*Konjic*
Izravno su podređeni:	
2. gorska obkoparska sat	Konjic
2. gorska dojavna sat	Konjic
Zdravstvena sat 2. gor. zdruga	Konjic

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 8/2-6, k. 57.

Vojno-oružnički vod 2. gor.zdruga	Konjic
Samovozni povoz 2. gor. zdruga	Konjic
Ratni sud. 2. gorskog zdruga	Konjic
Pekarska polusat sa mesarskim vodom	Konjic
Oklopni vlak »Ris«	Konjic

II. — PJEŠAČTVO:

a) *2. gorska pukovnija:*

Stožer pukovnije sa 13., 14., i 15. sati Jablanica

Stožer I. bojne	Rama
1. sat.	Jablanica
2. sat.	Rama
3. sat.	Rama
4. sat.	Rama
Stožer II. bojne	Konjic
5. sat	Konjic
6. sat	Podorašac
7. sat	Konjic
8. sat	
Stožer III. bojne	Drežnica
9. sat	Aleksin Han
10. sat	Grabovica
11. sat	Drežnica
12. sat	Drežnica
Oklopni vlak »Neretva«	Ostrožac

b) *9. gorska pukovnija:*

Stožer pukovnije sa 14. i 15. sati	Tarčin
13. sat.	Raštelica
Stožer I. bojne	Tarčin
1. sat	Pazarić
2. sat	Raštelica
3. sat	Ivan Sedlo
4. sat	Tarčin
Stožer II. bojne	Bradina
5. sat.	Bradina
6. sat.	Lukač Most
7. sat.	Konjic
8. sat.	Bradina
XXI. ustaška bojna (stožer)	Hadžići
1. sat	Pazarić
2. sat	s. Lepenica

3. sat	Kreševo
4. sat	s. Brnjići[2]
III. — TOPNIČTVO:	
a) *IX. Topnički sklop*	
Stožer sklopa	Pazarić
1. bitnica 7,5 cm 0.28	Pazarić (bez 1v)
2. bitnica 10 cm 0.16./19.	Konjic
Vod 1. bitnice	Rama
Stožerna bitnica	Pazarić
Tovarni povoz	Pazarić
b) *XX. topnički sklop:*	
Stožer sklopa	Sarajevo
1.bitnica 7,5 cm 0.29	Sarajevo
2. bitnica 10. cm. 0.16./19	Sarajevo
Stožerna bitnica	Sarajevo

Sa napried navedenim postrojbama u toku mjeseca **Kolovoza 1944.** godine nisu preduzimani nikakovi veći poduhvati u cilju čišćenja od odmetnika, već su samo vršena razviđanja i osiguranje pruge na dielu: Ilidža — Mostar i osiguranje posadnih mjesta i postava na dielu pruge, te prikupljanje podataka o odmetničkim skupinama.

Važniji događaji u mjesecu **kolovozu 1944.** *god.:*

1. kolovoz: Oko 0100 sat skupina komunista nepoznate jačine napadala je na Ivan Sedlo i Bradinu. Napad odbijen, bez gubitaka.

Razviđački odjel u jakosti jedne sati koji je razviđao smjerom Ostrožac — Parsovići, došao je kod s. Blučići u sukob sa skupinom od oko 50 odmetnika sa 2 strojna oružja. Nakon bobre neprijatelj odbačen bez gubitaka[3].

2. kolovoz: Partizani u jakosti 15 ljudi odveli 12 radnika kod s. Repovci (M. Duboki P.)[4] (3 1/2 SZ Ivan Sedlo). Odmah upućen potjerni odjel nije došao u dodir sa istima. Partizani nepoznate jačine pripucali na vlak između postaje Rašte-

[2] To mjesto nije nađeno na karti 1:100.000. Vjerovatno: s. Brnjaci.

[3] Odnosi se na dijelove 3. bataljona 17. krajiške NOU brigade. Bliže o tome vidi izvještaj štaba ove brigade od 2. avgusta 1944 (Arhiv VII, reg. br. 35-3, k. 854).

[4] M. Duboki potok

lica i Ivan tunela. Vlak istovremeno naletio na minu. Tender od lokomotive, služb. kola i 1 „G" kola izkočili.

4. kolovoz: Razviđački odjel jakosti jedne sati, koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Čelinska Pl. došao je u dodir sa skupinom od 20 odmetnika[5] kod s. Podhuma (6 SSZ Ostrožac), koje je protjerao na sjever i produljio do Čelinske pl. bez dodira sa neprijateljem.

5. kolovoz: Razviđački odjel jakosti jedne sati, koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Viljak, došao je u dodir sa 150 komunista sa 3 strojnice i više strojopušaka na k. 419 (3 S Ostrožac) i iste odbacio na sjeveroiztok na k. 879 (Brezovica). Neprijatelj je na ovoj koti dobio pojačanje iz smjera Viljak i ponovno potisnuo naše na k. 419. Ustaška sat iz Ostrožca došla je na ovu kotu kao pojačanje našima, te skupa ponovno odbacili partizane na sjever[6]. 1 ustaša poginuo, 1 nestao, 2 partizana ubijena (utvrđeno) i 4 ubijena (procjenjeno), te nekoliko ranjenih.

6. kolovoz: Razviđački odjel jakosti jedne sati, koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Viljak na k. 419 (3 S Ostrožac) došao je u dodir sa skupinom odmetnika 50—60 sa strojopuške, iste odbacio na sjever u smjeru Solakove Kule. Bez vlastitih gubitaka, neprijateljski nepoznati.
U 0615 sati oklopni vlak „Neretva" naletio na minu (1 I Žuglići). Prednji vagon oštećen. Pruga u dužini 15 m mjestimično pokidana. Žrtava nije bilo.

7. kolovoz: Razviđački odjel, koji je razviđao smjerom: Konjic — Trešnjevica, sa 2 voda, naišao je na 34 odmetnika kod s. Kralupi (6 SZ Konjic) koje je odbacio na sjever. Bez gubitaka.

10. kolovoz: Između ž.p. u 0340 sati Lisičići i Kotlari oklopni vlak „Neretva" naišao na minu. 1 plato kola izkočila i oštećena. Pruga razrušena 10 m[7].

---

[5] Odnosi se na dijelove 1. bataljona 17. krajiške NOU brigade (vidi knj. 29, dok. br. 23).

[6] U Ostrošcu se u to vrijeme nalazila 5. bojna 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi knj. 29. dok. br. 68).

[7], [8] i [9] Vidi knj. 29, dok. br. 68.

U 1015 sati 2 neprijateljska zrakoplova-lovca bacili su 3 bombe na Jablanicu u težini od po 20 kg., 2 pale kod cestovnog mosta na sjevernom izlazu iz Jablanice, a 1 kod želj. postaje. 2 domobrana poginuli, 1 ranjen.

Isti zrakoplovi napali su teretni vlak kod ž.p. Prenj u 1030 sati i teretni samovoz ovoga zdruga strojničkom vatrom. 1 građanska osoba ranjena. Lokomotiva i samovoz oštećen.

Razviđački odjel, koji je razviđao sa 1 sati smjerom: Ostrožac — Viljak, došao je u dodir sa skupinom od 80—100 partizana kod s. Trusine (3 1/2 S Ostrožac) i iste odbacio na sjever. Bez vlastitih gubitaka, neprijateljski nepoznati. Pripucavanje na postave Tarčina sa sjeverne strane od strane partizana jakosti 80—100 ljudi. Gubitaka nema.

11. kolovoz: Razviđački odjel, jakosti 2 voda, koji je razviđao smjerom: Bradina — Trešnjevice — Tuhobić — Bradina, pri povratku došao na Vranjači (1310) u dodir sa skupinom od 100 odmetnika, koje je razpršio, 1 domobran ranjen. Neprijateljski nepoznati[8].

12. kolovoz: Razviđački odjel u jakosti jedne sati koji je razviđao smjerom Ostrožac — Solakova Kula došao u dodir sa skupinom odmetnika 60 kod s. Parsovići. Iste protjerao na sjever. Gubitaka nije bilo[9].

14. kolovoz: Razviđački odjel koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Blučići — Seonica, sa 2 voda došao je kod s. Podhuma u dodir sa skupinom od 100 odmetnika, koje je razpršio i protjerao na sjever. 1 ustaša mrtav, 1 partizan mrtav (utvrđeno), 1 strojopuška i 1 puška zarobljena odmetnicima[10].

Oko 0800 sati 4 neprijateljska zrakoplova-lovca napali su samovoz ovoga zdruga kod s. Raštani[11]. Samovoz oštećen. Gubitaka nije bilo.

---

[10] Odnosi se na sukob sa 1. bataljonom 17. krajiške NOU brigade. U tome je učestvovala i 17. satnija 9. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga (vidi knj. 29, dok. br. 68).

[11] Vjerovatno se odnosi na s. Raštelicu.

15. kolovoz: U 1000 sati 1 km južno od Jablanice, napadnut je samovoz u kojem se vozio general Begić[12] od strane neprijateljskih zrakoplova. General i pratnja bez ozlieda. Samovoz oštećen.

U toku noći vatreni prepad je bio na postave kod s. Veternice (6 1/2 SI Konjic). Odbijen bez vlastitih gubitaka.

16. kolovoz: Vatreni prepad na postave sjeverno od Ostrožca, odbijen bez vlastitih gubitaka.

Razviđački odjel, jakosti jedne sati, koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Viljak, kod s. Lapi Selo (1 1/2 SI Ostrožac došao u dodir sa skupinom od 80 partizana sa 6 strojnih oružja i iste odbacio na sjever. Vlastitih gubitaka nije bilo.

17. kolovoz: U 1030 sati 6 neprijateljskih četvoromotornih bombardera bacili su 10 bombi, težine oko 250 kg na prostor između Podorašca i Lukač Mosta[13]. Izgleda da im je bila namjera pogoditi Lukač Most i rezervoar vode u Brđanima. Gubitaka i tvarne štete [nije bilo].

Teretni vlak naletio na minu kod Blažuja. Jedna službena kola i jedna osobna izkočila. Žrtava nema.

18. kolovoz: Vatreni prepad na Hadžiće, odbijen bez vlastitih gubitaka. Vatreni prepad na postave Lisičića i Ostrožca[14]. Napad odbijen bez vlastitih gubitaka. Razviđački odjel jakosti jedne sati, koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Preslop kod s. Trusine (3 1/2 S Ostrožac) došao je u dodir sa skupinom od 80—100 partizana naoružanih sa 5 strojnih oružja i puškama, te iste odbacio na sjever. Vlastitih gubitaka nije bilo, neprijateljski nepoznati.

---

[12] Vilko

[13] Taj most nije označen na karti 1:100.000. Nalazi se kod Konjica. Narod je, poslije oslobođenja, nazvao ovaj most »Bobotov most« po narodnom heroju Jovanu Bobotu, koji je na njemu poginuo 6. marta 1945 (vidi Zbornik narodnih heroja Jugoslavije, izdanje Omladine, Beograd, 1957, str. 67; Arhiv VII, reg. br. 4/1, k. RP-40; spisak poginulih 29. NOU divizije).

[14] i [15] Te prepade na Ostrožac vršio je 1. bataljon 17. krajiške NOU brigade (vidi knj. 29, dok. br. 23).

U 11,30 sati 3 neprijateljska zrakoplova-lovca bacili su 6 bombi na postaju Konjic. 1 lokomotiva oštećena, 2 kuće ostale bez krova. Žrtava u osoblju nema.

20. kolovoz: U 1150 sati 6 neprijateljskih zrakoplova-lovaca napali putnički vlak, koji se kretao: Rama — Jablanica na 500 M. S. Jablanica. Napali strojničkom vatrom i bacili 4 bombe. 2 građanske osobe poginule, 4 građanske osobe ranjene, 1 vodnik zrakoplovni ranjen. U 1200 sati istoga dana isti zrakoplovi napali su strojničkom vatrom Brđane i bacili 3 bombe na prugu između: Brđana i Podorašca. Pruga na 2 mjesta na ovom odsjeku oštećena. 2 lokomotive oštećene. 1 željezničar ranjen.

23. kolovoz: 5 neprijateljskih zrakoplova-lovaca napali strojničkom vatrom Brđane i Lukač Most te bacili 5 bombi težine oko 50 kg između Brđana i Lukač Mosta, 2 bombe pale kod samog Lukač Mosta, ali bez učinka. Žrtava i štete nema.

Razviđački odjel jakosti 2 voda, koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Orlovac došao je u dodir sa skupinom od 30 partizana sa 2 strojna oružja kod s. Seonica, i iste odbacio na sjever, te dostigao krajnji cilj razviđanja bez vlastitih gubitaka. Neprijateljski gubitci nepoznati[15].

24. kolovoz: Vlak br. 78 (teretni) naišao je na minu (2 I Rama). Gubitaka nema, 1 lokomotiva i 3 vagona izkočili. 4 neprijateljska zrakoplova-lovca bacili 4 bombe kod tunela između: Prenja i Aleksin Hana. Gubitaka niti štete nema.

Napad na Ostrožac odbijen.

25. kolovoz: Manji vatreni prepad na postave u Bradini. Jakost odmetnika nepoznata. Gubitaka nije bilo.

Razviđački odjel u jakosti 2 voda koji je razviđao smjerom: Ostrožac — Viljak, došao[16] kod s. Seonica (6 km s. Ostrožac) sa skupinom od 60 odmetnika, koje je protjerao na sjever i dostigao cilj. Gubitaka nije bilo.

[16] To jest: došao u dodir.

26. kolovoz: 6 neprijateljskih zrakoplova-bombardera napali Konjic bombama i strojničkom vatrom. Na postaju i oko postaje Konjic bačeno 12 bombi. Sve brzoglasne veze (međugradske) pokidane.

1 njem. vojnik (Čerkez) i 1 ženska osoba poginuli. 1 vodnik zrakoplovni, 2 njem. vojnika i 1 željezničar ranjeni.

2 vagona uništena, 6 vagona oštećeno, 1 lokomotiva zupčanica oštećena, 2 kolosjeka u postaji razorena.

28. kolovoz: Razviđački odjel u jakosti jednog voda, koji je razviđao smjerom: Rama — Klek, došao je u sukob sa 30 odmetnika na Kleku, koje je razpršio i protjerao na sjever. Gubitaka nije bilo.

29. kolovoz: U toku dana 6 neprijateljskih zrakoplova, četiri motorna bombardera napali Konjic bombama težine 200 kg. Bačeno 18 bombi oko postaje Konjic. 6 osoba ranjeno. Više kuća u okolici postaje i ložionice oštećeni.

30. kolovoz: Skupina odmetnika nepoznate jačine napala je Ostrožac i most 900 m. zapadno od Ostrožca. Napad na Ostrožac odbijen. Most razpona 11 m. miniran i porušen. 1 ustaša ranjen[17].
2 neprijateljska-lovca bombardera bacili 5 bombi na ložionicu i postaju Konjic. Štete nije bilo. 1 domobran ranjen.

2.— *Utrošak streljiva:*

a/2. gorska pukovnija:

Naboja za pušku 7,9 mm	42707
Naboja svjetlećih 7,9, mm	299
Naboja za strojopušku i strojnicu 7,9 mm . .	10365
Naboja za strojosamokres 9 mm	1040
Naboja za samokres 9 mm	28
Bombi za bacač 4,6 mm	180
Bombi za bacač 80 mm	64
Ručnih bombi	15
Naboja znakovnih	127

[17] Od 25. do 30. avgusta dijelovi 17. krajiške NOU brigade postavljali su zasjede na putevima koji izvode iz garnizona Ostrožac i Lisičići (vidi knj. 29, dok. br. 23).

b/9. gorska pukovnija:

Naboja za pušku 7,9 mm	25778
Naboja svjetlećih 7,9, mm	150
Naboja za strojopušku i strojnicu 7,9 mm . .	10389
Naboja za strojosamokres 9 mm	9149
Bombi za bacač 4, 6 mm	10
Bombi za bacač 80 mm	30
Ručnih bombi	20

D. I Z K U S T V A:

Kako postojbe ovoga zdruga u toku mjeseca kolovoza 1944. godine nisu bile podhvatne upotrebljavane, već su, vršena samo dnevna razviđanja, to nisu ni stečena nikakova iskustva.

G. — NEDOSTACI I GRIEŠKE:

Nedostaju prevozna sredstva (konji, kola i motorna vozila) te obuća kod vojnika.

Popuna ljudstvom također je veoma potrebna.

M.P.

ZAPOVJEDNIK
Glst. pukovnik (Bajd)
Bajd

BR. 178

BOJNA RELACIJA 8. USTAŠKOG STAJAĆEG DJELATNOG ZDRUGA O DEJSTVIMA U NOVEMBRU 1944. NA KOMUNIKACIJI BOSANSKI NOVI — KOSTAJNICA — BOSANSKA DUBICA[1]

I. DIO

OPERACIJE

A.) RAZPORED I ZADATAK ZDRUGA.

Jedinice ovog Zdruga su 1. bojna sa sjedištem u Vagancu, 2. bojna sa sjedištem u Petrinji, 3. bojna sa sjedištem u Hrv. Kostajnici, 4. bojna sa sjedištem u Divuši, doknadna bojna sa sjedištem u Bihaću, posadna bojna **„Drežnik"** sa sjedištem u Vagancu i posadna bojna **„Glina"** sa sjedištem u Petrinji. Navedene jedinice Zdruga osiguravaju područje oko svojih sjedišta i vrše osiguranja svih prometnih veza na svom području.

Stožer VIII. Ustaškog stajaćeg Zdruga sa svojim odjelima i pododjelima te stožernim jedinicama Zdruga nalazi se u Hrv. Kostajnici.

Zadatak ovog Zdruga je osiguranje prometnih puteva (cesta i željeznica) na točno određenim područjima za pojedine jedinice Zdruga, te vršenje manjih podhvata protiv odmetničkih skupina. Kako su Zdrugu taktički podređene samo 3. i 4. bojna, to za njih se izrađuje bojna relacija.

Prosječno brojčano stanje stožera zdruga iznosilo je: 16 častnika, 62 dočastnika, 121 vojničara. Prosječno naoružanje stožera zdruga i njegovih stožernih djelova bilo je 93 puške.

Prosječno brojčano stanje 3. bojne bilo je: 8 častnika, 112 dočastnika, 443 vojničara. Naoružanje je bilo 33 strojopuške, 8 strojnica, 1 bacač = 8 cm., 1 top cal. 3,7 cm., 13 strojosamokresa, 540 pušaka i 20 samokresa.

Prosječno brojčano stanje 4. bojne bilo je: 10 častnika, 96 dočastnika, 462 vojničara. Prosječno naoružanje: 39 strojopušaka, 7 strojnica, 6 lakih bacača, 3 bacača 8 cm., 1 protuoklopni top „Škoda" cal. 3,7 cm., 1 ruski top cal. 7,62 cm., 7 strojosamokresa, 464 puške i 7 samokresa.

---

[1] Original (pisan na mašini, latinicom) u Arhivu VII, reg. br. 1/1-77, k. 59.

Za cielo vrieme mjeseca studenog 1944. g. stožer VIII. Zdruga sa stožernim djelovima nalazio se u Kostajnici.

1. XI. 1944. Jedinice 3. bojne osiguravale put Hrv. Kostajnica — Dubica do k. 187[2].

Jedinice 4. bojne nalazile se na svojim uporištima kod Bos. Novog.

2. XI. 1944. Jedinice 3. bojne osiguravale su put Kostajnica — Dubica.

Jedinice 4. bojne nalazile su se na svojim uporištima kod Bosanskog Novog.

3. XI. 1944. Jedinice 3. bojne osiguravale su put Kostajnica — Dubica, te razviđale u pravcu s. Čukur i s. Brezovljani, odakle su pretjerale odmetnike u pravcu s. Velešnja.

Jedinice 4. bojne nalazile su se na svojim uporištima kod Bos. Novog.

4. XI. 1944. jedinice 3. bojne osiguravale su put Kostajnica — Dubica, te razviđale u pravcu s. Utolica.

Jedinice 4. bojne nalazile su se na svojim uporištima.

5. XI. 1944. Jedinice 3. bojne su nakon napada na s. Majur na njemačku posadu, u 8.00 sati upale u s. Majur, bez da im je pružen odpor.

Jedinice 4. bojne osiguravale su dovoz drva i siena iz s. Zakope sjeverozapadno od Bos. Novog, bez dodira sa neprijateljem.

6. XI. 1944. Jedinice 3. bojne krenule su pravcem Mladik — k. 198 — Strane k. 192 — k. 187 gdje je i kod k. 187 na putu bila dne 5. o. mj. napadnuta njemačka kolona ne naišavši na nikakav odpor.

Jedinice 4. bojne se nalazile na svojim uporištima.

7. XI. 1944. 3 voda 3. bojne krenula su pravcem Grdanovac — Rudarica, odakle je jedan vod krenuo preko k. 283 — k. 275 u s. Briševići, dok su ostala 2 voda krenula pravcem s. Cvikići — Pilipovica — Oštra Glava — Drljače — k. 243, bez dodira sa neprijateljem, iako su dobiveni podatci da se tamo nalaze slabije partizanske snage.

4. bojna. — Sa uporišta Rudice krenula je u 07.00 sati uobičajena obhodnja za pregled ceste i pruge u jačini od 5 ljudi, naoružani sa 1 strojopuškom sa zadatkom da pregledaju cestu i prugu od Rudica do Bos. Novog. Tom prilikom bila je obhodnja napadnuta od strane odmetnika sa k. 294 iztočno od uporišta Rudice sa desne strane r. Une. Tom prili-

[2] Vidi dok. br. 129.

kom poginuo je 1 vojničar a jedan je teže ranjen te je ranama podlegao u bolnici[3]. Neprijatelj je imao 2 mrtva. 3. sat poslala je pomoć napadnutoj posadi Rudice u jačini jednoga voda. Pomoć je naišla na neprijateljski odpor koji je ubrzo slomljen, bez vlastitih gubitaka, dok su neprijateljski gubitci nepoznati.

8. XI. 1944. 3. bojna Osiguranje puta Kostajnica — Dubica.

4. bojna 1., 3., i 4. sat imale su pokret ka s. Divuši, te je 1. sat zauzela položaj uporišta Dobrljin, 3. sat položaj u s. Kozibrod, 4. sat položaj oko s. Divuša.

9. XI. 1944. I vod 3. bojne je, budući da su odmetnici napali domobransku obhodnju na cesti između s. Gradanovac — Kuljani, uz pomoć bacačke vatre zaposjeo k. 284 i k. 219 te protjerao odmetnike u pravcu s. Milkovići, bez vlastitih gubitaka. Ostale jedinice su osiguravale put Kostajnica — Dubica.

10. XI. 1944 Jedinice 3. bojne osiguravale su put Kostajnica — Dubica.

Jedinice 4. bojne utvrđivale su svoje postave u s. Divuša.

11. XI. 1944. 3. bojna osiguravala put Kostajnica — Dubica, a jedinice 4. bojne su uređivale svoja uporišta koja su vrlo slabo izgrađena u s. Divuša.

12. XI. 1944. 3. bojna osiguravala je put Kostajnica — Dubica, te je napad odmetnika na ophodnju 4. bojne odbijen bacačkom vatrom.

4. bojna, 1 vod je upućen u pomoć 1. sati Sanske bojne koja je bila napadnuta na putu Kozibrod — Volinja. Neprijatelj je odbijen, uz teške gubitke, dok je jedan vojničar lakše ranjen.[4]

13. XI. 1944 3. bojna je sa dva voda osiguravala put Kostajnica — Dubica.

4. bojna, 3. sat bila u razviđanju pravcem Kozibrod — k. 270 — k. 275 — Sv. Gospa. Sa kote 275 otvorena je jača neprijateljska vatra. Neprijatelj se je nakon kraće borbe povukao pod vlastitom zaštitnom vatrom u pravcu sela Kovačevići. 4. sat u nasilnom izviđanju u pravcu s. Divuša — Šegestin — Sv. Gospa. Na Sv. Gospi se je sastala sa 3. sati te su zajedno

---

[3] Prema izvještaju Štaba Podgrmečkog NOP odreda od 3. decembra 1944, tu borbu je vodio jedan dio njegovih snaga, i tom prilikom zaplijenio 1 puškomitraljez, 2 puške i 150 metaka (vidi Arhiv VII, reg. br. 18 1-6, k. 1630). Uz izvještaj je priloženo i brojno stanje toga odreda (404 borca, 260 pušaka, 23 mitraljeza i puškomitraljeza i 10 automata).

[4] Toga dana je jedna četa 20. krajiške NOU brigade porušila prugu između Bosanskog Novog i Volinje na dužini od 90 m (vidi dok. br. 129).

odbile neprijateljski napad sa k. 275, bez vlastitih gubitaka, dok su neprijateljski nepoznati[5].

14. XI. 1944 3. bojna, jedan vod je pritekao u pomoć obhodnji 4. bojne koja je bila napadnuta sa k. 219 te je uz pomoć bacačke vatre protjerao odmetnike u pravcu k. 314. Osiguravale su ostale jedinice put Kostajnica — Dubica[6].

4. bojna sa svim jedinicama se je nalazila na svojim postavima i na utvrđivanju istih.

15. XI. 1944. 3. bojna — osiguranje puta za Dubicu, te razviđanje u pravcu s. Čukur — Velešnja.

4. bojna — jedan vod koji se je nalazio na postavu Ravnice, povukao se je i ušao u sastav 2. sati, te zauzeo položaj oko Divuše.

16. XI. 1944 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica, te razviđanje u pravcu s. Utolica, bez dodira sa neprijateljem.

4. bojna — Sve sati su se nalazile na svojim uporištima te utvrđivale iste.

17. XI. 1944. 3. bojna — Razviđanje pravcem Selište — Mračaj — Graboštani — Stubljani — Majur, bez dodira sa neprijateljem.

4. bojna — Sve sati su se nalazile na svojim uporištima te utvrđivale iste.

18. XI. 1944. 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica. Prilikom napada na s. Unčani, t.j. na uporište posadne bojne **„Sana"** poslana je pomoć u jačini jednog voda koja je krenula iz s. Divuše, te je ista odbacila odmetnike sa uzvisina zapadno od s. Unčani i Golubovca, prema s. Draškovac, te je uzpio ući u s. Unčani. Vlastitih gubitaka nije bilo, dok je neprijatelj imao stanovite gubitke nama nepoznate[7].

4. bojna — Sve sati ove bojne su se nalazile na svojim uporištima te utvrđivale iste.

19. XI. 1944. 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica.

4. bojna — Sve sati ove bojne na svojim uporištima.

20. XI. 1944 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica.

4. bojna — Sve sati ove bojne na svojim uporištima.

21. XI. 1944. 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica.

4. bojna — 2. sat ove bojne krenula je u sastavu kozačke Pukovnije u pravcu k. 225 — Pakovac — k. 232, odakle se prema zapoviedi povukla. Prilikom povlačenja odmetnici su

---

[5], [6], [7], [8], [11] i [12] Vidi dok. br. 129.

otvorili vatru, ali su odmah odbijeni, bez vlastitih gubitaka, dok je neprijatelj imao gubitke od 1 mrtvog i 2 ranjena.

22. XI. 1944 3. bojna — 5 vodova ove bojne krenulo je u 8,30 sati sa želj. postaje Volinja pravcem Crlješnica — Šapljica — k. 340 — uzvisine sjeverno od sela Kovačevići, gdje su zauzeti postavi, kako bi se odmetnicima spriečilo povlačenje u šumu, ako bi ih potisnula Kozačka pukovnija koja je trebala krenuti sa ceste s. Kuljani — s. Divuša u pravcu Orahovica — Bunja.

4. bojna — 2. sat u sastavu kozačke pukovnije krenula je u pravcu k. 225 — Pakovac — k. 232. Po izvršenom zadatku dobijena je zapovijed za povlačenje. Prilikom povlačenja izvršen je napad od strane odmetnika, ali je odbijen bez vlastitih gubitaka, dok je neprijatelj imao 2 mrtva i 1 ranjen[8].

23. XI. 1944 3. bojna — U 13,30 sati prilikom povlačenja, budući da Kozaci nisu izvršili svoj zadatak, napali su odmetnici vodove 3. i stožerne sati koje su trebale štititi povlačenje ostalog ljudstva na kotama sjeverno od s. Kovačevići, te sjeverno od k. 314. Povlačenje je tada bilo izvršeno u 2 smjera. 3 voda u smjeru Krisnica — k. 219 — Grdanovac, te smjerom Milkovići — Sv. Gostap[9] — Guljani most[10] kod s. Grdanovac. Vlastiti gubitci 3 ranjena i 5 mrtvih, 2 strojopuške i 4 puške. Neprijateljski gubitci: sigurno utvrđeno 37 mrtvih, a vjerovatno i oko 50 mrtvih[11].

4. bojna — sve sati su se nalazile na svojim postavima, te utvrđivale iste.

24. XI. 1944 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica. Jedan vod ove bojne u razviđanju u s. Čukur, došao je u dodir sa odmetnicima koji su protjerani iz s. Čukur u pravcu s. D. Velešnja. Vlastiti gubitci: 1 mrtav, dok su neprijateljski gubitci nepoznati.

4. bojna — 2 sat u sastavu kozačke pukovnije krenula je u pravcu k. 225 — Pakovac — k. 232 u nasilno izviđanje. Sa k. 232 neprijatelj je otvorio vatru, ali se je uslied svoje slabosti morao povući prema Zrinju. Vlastitih gubitaka nije bilo, dok su neprijateljski nepoznati[12].

25. XI. 1944 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica.

4. bojna — Sve sati na svojim uporištima.

26. XI. 1944 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica.

---

[9] Treba: Sv. Gospa.

[10] Taj most nije označen na karti 1:100.000. Vjerovatno se odnosi na most kod Kuljana.

4. bojna — Sve sati su se nalazile na svojim uporištima.

27. XI. 1944. 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica.

4. bojna — Sve sati su se nalazile na svojim uporištima.

28. XI. 1944. 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica.

4. bojna — Sve sati su se nalazile na svojim uporištima.

29. XI. 1944 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica.

4. bojna — Sve sati su se nalazile na svojim uporištima.

30. XI. 1944 3. bojna — Osiguranje puta Kostajnica — Dubica.

4. bojna — Sve sati su se nalazile na svojim uporištima.

C. — IZKUSTVA I STEČENE POUKE

Pokazalo se da se neprijatelju koji vodi gerilski rat ne može mnogo učiniti stalnim držanjem postava i uporišta, već je potrebno što češće krstariti cielim područjem i zalaziti sa manjim skupinama na neprijateljsko područje i vršiti iznenadne prepade. No ovo je vrlo teško učiniti ako je momčad uslied slabe i manjkave opreme te nedovoljne količine streljiva vezana samo na obranu svog uporišta.

ZA POGLAVNIKA I ZA DOM SPREMNI!

Zapoviednik VIII. Ust. Zdruga:
M.P. Ust. Bojnik (J. Kurelac)
J.[13] Kurelac

[13] Vjerovatno: Josip.

REGISTAR

A

Adžić Dušan — 330
Adžina rupa (trig. 1163, kod Bugojna) — 880
Agino Selo (kod Kotor-Varoša) — 350
Ahmići (kod Zenice) — 796
Alatina krčevina (predio, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 34
Albahari Nisim — 8
Albanija — 229, 235, 236, 505, 515, 574, 626, 672, 759
Albijanić Milovan — 518
Aldrijan Eduard — 853
Aleksandrovac — vidi Bosanski Aleksandrovac
Aleksin Han (kod Prozora) — 648, 860, 861, 933, 946, 951
Alibegovci (kod Teslića) — 302, 305, 308, 347, 625,
Alihodža (kod Travnika) — 166, 342
Alikalfić Huso — 296, 465
Andrić R. Jovan — 330, 331
Andrijevci (kod Slavonskog Broda) — 874
Andrijevica — 457
Anđelić Luka — 374
Anđelić Novak — 294, 464
Anđić Toma — 311
Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ) — 98, 554
Apatin — 677
Arbutići (kod Cavtata) — 515

Armije

NOVJ:

— 1-va — 470, 685
— 2-ga — 235

njemačke:

— 2. oklopna (tenkovska) — 210, 574, 575, 687, 647, 768, 926
Arslanagića Most (kod Trebinja) — 370, 455, 456
Artiljerijsko odjeljenje Vrhovnog štaba NOV i POJ — 776, 777
Arza (rt, kod Herceg-Novog) — 505, 509, 516
Aržano (kod Livna) — 842
Aščerići (kod Zvornika) — 31, 33

Avio-baze:

— 2. zrakoplovna luka — 100
Avramovine (kod Gradačca) — 523

B

Baba (pl., kod Gackog) — 180, 184
Babice (Muslimanske i Pravoslavne, kod Živinica) — 34, 84, 85
Babić Berta — 818
Babić Kula (kod Rogatice) — 828, 829
Babić Milorad — 330
Babić Radomir — 249
Babić Špiro — 54, 63, 374, 518
Babić Vaso — 311
Babići (kod Mrkonjić-Grada) — 713
Babine (Gornje i Donje, kod Olova) — 827
Babja glava (trig. 1028, kod Nevesinja) — 526, 528, 529
Bačevići (kod Mostara) — 730
Bačin (kod Dubice) — 388
Bačina (kod Konjica) — 936
Bačvice (kod Travnika) — 157, 229
Baćović Petar — 96, 113, 504, 759
Badanj (trig. 784, kod Kotor-Varoša) — 198, 212—214, 404, 410
Bajalica Dmitar — 145

Bajd Miha — 861, 865, 867, 895, 902, 925, 830, 943, 953
Bajčetići (kod Bileće) — 64
Bajina Bašta — 599, 757, 766
Bakić Gina — 818
Bakije (kod Zenice) — 794
Bakinci (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 142, 426, 479, 483, 619, 637, 638, 711, 712
Baković (kod Tuzle) — 559
Bakovići (kod Fojnice) — 354, 361, 563, 610, 702, 703, 705—707, 709
Bakrač Jozo — 374, 375, 690
Balalić Smajil — 330, 331, 550
Bale (kod Konjica) — 467, 836—838, 893, 929
Balkan — 24, 75, 235, 259, 261, 287, 406, 427, 448, 547, 626, 654, 700, 761
Balte (kod Banje Luke) — 486, 714—716
Baljci (Gornji i Donji, kod Bileće) — 65
Baljkovica (kod Zvornika) — 553, 554
Bančići (kod Stoca) — 183
Bandra (trig. 404, kod Gradačca) — 35
Banija — 76
Banloz (kod Zenice) — 779
Banova Jaruga — 910, 944
Banovići (kod Živinica) 12, 13, 16—18
Banja Luka — 24, 25, 28, 51, 52, 69, 70, 72, 76, 95, 118, 122, 128, 131—137, 142, 144, 192—195, 197, 198. 211, 216, 217, 219, 221, 223, 225, 227, 228, 239, 250—252, 310, 332, 391, 394, 396, 406—408, 410, 416—420, 428, 429, 471, 476—479, 483, 484, 487, 489, 589, 615, 617, 618, 621, 624, 625, 627, 628, 637, 638, 641, 642, 644, 645, 648—650, 671, 711, 712, 717, 718, 746, 772, 773, 776, 801, 809, 811, 813, 815, 817, 819, 833, 834, 888
Banjalučka kozara (pl.) — 132
Banjer (kod Visokog) — 384
Baonine (kod Trebinja) — 513
Bar — 589, 759
Bare (kod Prozora) — 738, 739, 928, 929
Bare (kod Zenice) — 660, 794, 796
Bare (pređio, kod Bijeljine) — 8
Barevo (kod Jajca) — 252, 711
Bari (Italija) — 695
Barići (kod Teslića) — 301, 302, 306, 308
Barlovci (kod Banje Luke) — 479
Barmiš (kod Konjica) — 155, 231, 425, 938
Barni Do (kod Bileće) — 55, 370
Bastahi (kod Banje Luke) — 714, 716
Bašić Pavo — 44
Bata Jan — 133

Bataljoni

NOV i POJ:
— 1 (Bilećki) Komande 1. vojnog područja — 585
— 2 (Gatački) Komande 1. vojnog područja — 585
— Inžinjerijski 5. korpusa — 300
— Partizanski »Mihajlo Ćuzulan« — 317
— Partizanski »Savo Belović« — 317
— Sitnički — 109
— Zaštitni 29. divizije — 551, 570

četnički:
— Drinjački 1. grupe brigada Majevičkog korpusa — 432

njemački:
— 2. nastavni — 103, 841, 846, 877, 931
— 7. SS izviđački 7. SS divizije »Princ Eugen« — 269
— 7. SS poljski dopunski 7. SS divizije »Princ Eugen« — 256, 269, 497, 543, 879
— 19/999. tvrđavski pješadijski (kažnjenički) — 589
— 36. policijski — 647
— 41. motorizovani inžinjerijski — 596, 680
— 55. izviđački 1. kozačke (konjičke) divizije — 467, 480
— 105. izviđački 5. SS brdskog armijskog korpusa — 151, 203, 256, 290, 659, 677
— 118. poljski dopunski 118. lovačke divizije — 589, 606, 811
— 202. tenkovski — 525, 581
— 369. izviđački 369. legionarske divizije »Vražja« — 461, 588
— 369. pionirski 369. legionarske divizije »Vražja« — 372, 647
— 369. poljski dopunski 369. legionarske divizije »Vražja« — 527, 588

— 505. dopunski bataljon (Ersatzabteilung) — 64
— 574. za osiguranje transporta — 562, 647
— 668. poljski dopunski 118. lovačke divizije — 606
— 782. turkestanski 5. SS brdskog armijskog korpusa — 151, 203, 280, 356, 802
— 811. za osiguranje 5. SS brdskog armijskog korpusa — 103, 562, 784
— 1025. željeznički 5. SS brdskog armijskog korpusa — 425
— 1202. za osiguranje transporta 5. SS brdskog armijskog korpusa — 562
— »Alarm« 5. SS brdskog armijskog korpusa — 589
— Dopunski 13. SS divizije »Handžar« — 492
— Fizilirski 11. vazduhoplovno-poljske divizije — 672
— Izviđački 68. armijskog korpusa — 596, 767
— Izviđački 118. lovačke divizije — 646
— Izviđački 13. SS divizije »Handžar« — 115, 118, 165, 210, 492
— Mornaričke pješadije »Vahtel« — 368, 372
— Pionirski 13. SS divizije »Handžar« — 492
— »Šluterbah« (»Schlutterbach«) Borbene grupe »Šojerlen« — 255, 543
— Za vezu 13. SS divizije »Handžar« — 118, 492

Ustaško-domobranski (bojne):

— 1. jurišni domobranski — 648
— 17. željeznički (Žestra) — 780

Batar (predio, kod Malog Zvornika) — 87
Batina (kod Osijeka) — 492, 532
Batkovići (kod Nevesinja) — 328
Bator Nikola — 840
Bauloz (kod Zenice) — 572

Baze

NOVJ:

— 1. vazduhoplovna — 28, 300
— 2. vazduhoplovna — 300

Becanj (brdo, kod Modriče) — 38
Beč (Austrija) — 13, 625 871
Bečani — vidi Bečanovići
Bečanovići (kod Šekovića) — 31
Begić Vilko — 950
Begov Han (kod Gradačca) — 35, 473
Begov Han (kod Zenice) — 333, 625, 782
Begov potok (kod Živinica) — 13, 17, 18
Begovići (kod Tuzle) — 266, 267
Begutovo Selo (kod Koraja) — 118, 207, 210, 524, 552
Behramovina (kod Rogatice) — 474
Bejtović Zehra — 818
Bek Verner (Beck-Woerner) — 322
Beker Kristifor — 629
Bektašević Ismet — 93, 94
Bela Reka (kod Šapca) — 90
Belgija — 13
Beli Manastir (kod Osijeka) — 492, 532
Belović Spaso — 374
Benić Aleksa — 550
Benkovac — 833
Beograd — 17, 22, 59, 189, 229, 246, 368, 438, 439, 446, 625, 626 677, 696, 755, 761, 769, 770
Berane — 457
Bereg (kod Rogatice) — 673
Berek (kod Bosanske Gradiške) — 744
Besarabija — 761
Bešlić Akif — 103
Biberovo Polje (kod Gradačca) — 34
Bičiće (kod Prozora) — 638
Bihać — 76, 252, 381, 382, 387, 388, 390, 398, 406, 427, 428, 478, 482, 483, 617, 624, 625, 638, 644, 645, 647, 654, 771, 850, 903, 909, 910, 912, 913, 944, 954
Bijela (kod Brčkog) — 42, 59, 60, 102
Bijelo polje (kod Mostara) — 184, 588, 647, 686
Bijelo Polje (kod Šekovića) — 33
Bijeljina — 48, 83, 103, 115, 116, 118, 119, 161, 165, 209, 210, 267, 268, 274, 491, 492, 495, 500, 522, 524—526, 554, 556, 598, 599, 750, 751, 758, 761, 762, 764, 815, 819, 820
Bijenja (Gornja i Donja, kod Nevesinja) — 327, 329, 568, 592
Bijoci (kod Ljubinja) — 183
Bikoče (kod Puračića) — 557
Bikova kosa (brdo, kod Konjica) — 232, 836—838, 840, 893, 895
Bila — vidi Han Bila
Bila (ž. st., kod Travnika) — 151, 237, 278, 336, 352—355, 426, 614, 620, 633, 634

Bileća — 53—55, 61, 62, 64, 65, 104—114, 179, 183, 184, 187, 188, 312, 322, 324, 326, 376—371, 447, 449—454, 457, 458, 503—512, 570, 589, 592, 593
Bilice (kod Kotor-Varoša) — 198
Bilić Koloman — 927
Bilić Mujo — 312
Bilića - Dočić (kod Travnika) — 237
Biograd (predio, kod Nevesinja) — 186, 324, 328, 458, 587, 591, 687
Biokovine (kod Jajca) — 618, 619
Birač (Gornji i Donji, predio, kod Vlasenice) — 9, 10, 46, 98, 246, 267, 272, 275, 435, 495, 501, 542, 580, 691—693
Bistarac (Mislimanski, Katolički i Donji, kod Puračića) — 176, 432, 559
Bistrica (kod Bosanske Gradiške) — 137
Bistrica (kod Jajca) — 713
Bistrica (r.) — 611
Bistrik (potok, kod Sarajeva) — 575
Bistro (kod Travnika) — 145, 229, 401
Bišćani (kod Prijedora) — 127, 129
Bišina (ž. st., kod Nevesinja) — 463, 526, 586
Bišnja (Gornja i Donja, kod Dervente) — 801, 874
Bitovnja (pl.) — 233, 468, 469, 929, 935, 937, 939, 941
Bitunja (Gornja i Donja, kod Stoca) — 184
Bjela Voda (kod Busovače) — 153, 422
Bjela Zemlja (kod Zvornika) — 33
Bjelašnica (pl., kod Konjica) — 590, 822
Bjelemić (sada Odžaci, kod Konjica) — 324, 327, 328, 924
Bjelica Nikola — 113, 512
Bjelica Tripo — 178
Bjelo Brdo (kod Dervente) — 69
Bjelobučje (kod Travnika) — 792
Bjelogrlić Obren — 519
Bjeloševac (kod Janje) — 160, 163, 525
Bjelovac (kod Ljubovije) — 884
Bjelovar — 873
Bjelovčina (kod Konjica) — 893
Bjelovići (kod Kreševa) — 702, 706 707
Bjeljevine (predio, kod Banje Luke) — 715—717
Blagaj (kod Glamoča) — 822
Blagaj (kod Mostara) — 104, 106, 107, 181, 182, 321, 526, 528, 529, 586—588, 687
Blagaj (ž. st., kod Bosanskog Novog) — 123, 124, 127, 128, 130, 131, 384, 388, 402, 408, 412, 421, 422, 424, 480, 620, 848, 850—852
Blagojevići (kod Banje Luke) — 713
Blatna (ž. st., kod Bosanske Krupe) 123, 124, 395, 477—481,618
Blatnica (kod Žepča) — 301, 302, 425
Blatnica (r., pritoka Usore) — 793
Blažuj (kod Visokog) — 238, 287, 354, 360, 392, 641, 829, 939, 945, 950
Blek (k. 1137, kod Nevesinja) — 529
Blučići (kod Konjica) — 947, 949
Bobot Jovan — 519, 950
Bobovište (Gornje i Donje, kod Dubrovnika) — 371
Bobovnik (k. 839, kod Zenice) — 259
Bočac (kod Banje Luke) — 711
Bogdanić Delko — 831, 887
Bogutovac — vidi Begutovo Selo
Bojanići (kod Banje Luke) — 414
Bojića Han (deo grada Banje Luke) —133, 134
Bojici (kod Tuzle) — 174
Bojište (kod Nevesinja) — 329
Boka kotorska — 55, 96, 244, 448, 452, 503—506, 508, 509, 515, 517, 589, 686
Boljanići (kod Banje Luke) — 215
Boljanovići (kod Kalinovika) — 328
Borač (kod Gackog) — 114, 183, 325
Borač (kod Rogatice) — 882, 884, 885
Borak Brdo (kod Goražda) — 830
Borci (Gornji i Donji, kod Kotor-Varoša) — 350, 637
Borci (kod Konjica) — 180, 184, 186, 592
Borice (kod Žepča) — 301
Borića Brdo (kod Tuzle) — 432
Borija (kod Kalinovika) — 326—328
Borija (pl., kod Teslića) — 347
Borike (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 81
Borina (kod Visokog) — 881
Borina (Gornja i Donja, kod Loznice) — 88
Borkovići (kod Bileće) — 513
Borogovo (Malo i Veliko, k. 813, kod Šekovića) — 33, 434
Borojević Petar — 41, 556, 561
Borota Gojko — 652, 653

Borovac (predio. kod Prozora) — 617
Borović Ljubica — 818
Borovik (predio. kod Prozora) — 939
Borovnik (trig. 1430, kod Prozora) — 354
Borovo (kod Vukovara) — 133
Borovo Polje (kod Gradačca) — 37
Borovsko (kod Rogatice) — 597, 673
Bosanac T. Krsto — 83
Bosanka (kod Dubrovnika) — 515
Bosanska Dubica — 26, 76, 125, 126, 252, 382, 385, 386, 644, 645, 741, 742. 745, 746, 817, 818, 867—869, 913, 954—959
Bosanska Gradiška — 25, 52, 132, 134, 136—142, 144, 192—195, 227, 239, 252, 303, 396, 418—420, 428, 429, 485, 489, 628, 639, 648, 742, 743, 746, 773. 809, 811, 816, 818, 823, 833, 868
Bosanska Kostajnica — 26, 76, 239, 252, 385, 391, 393, 405, 413, 414, 416, 422, 424, 425, 476, 486, 644, 645, 744, 745, 748, 822, 832, 867—869, 905
Bosanska krajina — 75, 76, 399, 418
Bosanska Krupa — 123, 131, 239, 252, 398, 401, 404. 411. 476, 489, 619, 623, 644, 648, 868, 914
Bosanska Rača (kod Bijeljine) — 750, 758
Bosanski Aleksandrovac (kod Banje Luke) — 72, 137—139, 193—195, 418, 420. 648
Bosanski Brod — 75, 158, 229, 236, 238, 287, 472, 571, 572, 612, 626—629, 636, 643—645, 647, 653, 750, 796, 818. 872, 874
Bosanski Novi — 24, 26, 76, 122—131, 239, 252, 380, 382, 384, 385, 388—391, 393, 395, 396, 398, 400—409, 411—413, 415—417, 421, 422, 424, 427, 428. 479, 480, 483, 489, 616—620 623, 627, 637, 644, 645, 653, 741, 743, 745, 746, 748, 818, 848—853, 855, 867, 868, 905—907, 912, 913, 944, 954—956
Bosanski Kobaš — 118, 799
Bosanski Petrovac — 378. 381, 387, 388, 390. 394, 398, 489
Bosanski Šamac — 102
Bosansko Grahovo — 378
Bosansko Petrovo Selo (kod Tuzle) — 270
Bosić Laze Pero — 47, 68
Bosna — 10, 11, 24, 57, 59, 84, 92, 93, 95. 96, 98. 99, 113, 118. 226, 229, 236, 246, 259, 262, 268, 274. 322, 369, 378, 380, 398—400, 418, 435, 481, 485, 492, 495, 507, 561, 611, 614, 627, 644—646, 668, 675, 677, 691, 693, 694, 768, 770, 772, 829, 872, 880, 898
Bosna (r.) — 57, 75, 236, 238, 259—261, 399, 472, 571, 572, 577, 609, 610, 612, 613, 626, 628, 629, 634, 644, 655, 677, 683, 700, 705, 706, 727, 779, 780, 782—786, 796, 922
Bošković Stojan — 311
Boškovići (kod Prnjavora) — 73, 346, 349
Bošnjaci (kod Zenice) — 677
Božić Savo — 97
Božići (kod Banje Luke) — 219
Božići (kod Tuzle) — 201, 209, 521
Božići (kod Zvornika) — 31
Bradina (Gornja i Donja, kod Konjica) — 146, 148, 152, 154, 231, 234, 355, 356, 361, 386, 402, 404, 415, 417, 423, 468, 469, 620, 622, 648, 734, 736, 835—841, 863, 864, 866, 867, 877, 879, 893, 895—897, 915, 916, 918—920, 929, 933, 935—937, 939—941, 946, 947, 949, 951
Brajkovići (kod Travnika) — 168, 339—342, 634, 886
Branešci (Gornji i Donji, kod Prnjavora) — 346
Branković (kod Rogatice) — 541, 543, 547
Branjevo (kod Janje) — 48, 750
Bratač (Gornji, Srednji i Donji, kod Nevesinja) — 324, 325, 327, 328, 585, 590, 592, 593
Bratunac (kod Srebrenice) — 94, 269, 274, 492, 496, 501, 599, 760, 763, 828—830, 884
Brčko — 13, 41, 43, 48, 49, 59, 60, 79, 102, 118, 190, 200, 209, 210, 262, 267—270, 273, 491, 492, 495, 499, 500, 521, 522, 526, 532, 580, 581, 598, 599. 750, 753, 756—758, 760, 761, 767, 820, 823, 832, 834, 913, 921, 922
Brda — vidi Golo Brdo
Brdo (k. 1387, kod Konjica) — 232, 356, 622, 836—839, 841, 893, 895
Brđani (Gornji i Donji, kod Tuzle) — 175, 432, 433
Brđani (kod Dervente) — 873
Brđani (ž., st., kod Konjica) — 734, 837, 897, 901, 916, 939, 950, 951
Bregava (r., kod Gabele) — 511
Brekinja (kod Bosanske Dubice) — 746

Brekovik (k. 974, kod Rogatice) — 538, 583
Brestica (Gornja i Donja, kod Gackog) — 184
Brestovsko (kod Busovače) — 678, 680, 725, 727, 879, 885
Breške (Gornje i Donje, kod Tuzle) — 41
Brza (kod Tarčina) — 151, 158, 414, 649, 882, 884
Breza (kod Vareša) — 752, 885
Brezičani (kod Bosanskog Novog) — 126, 129, 392, 408
Brezik (kod Bosanske Gradiške) — 73, 195, 420
Brezik (kod Gradačca) — 35
Brezik (kod Zvornika) — 554
Brezova Dola (kod Bileće) — 180
Brezova kosa (kosa, kod Fojnice) — 680
Brezovača (kod Bosanske Gradiške) — 141
Brezove Dane (kod Tešnja) — 301
Brezovica (predio, kod Konjica) — 892, 893, 895, 938, 948
Brezovik (kod Zenice) — 681
Brezovo Polje (kod Zenice) — 782
Brgat (Gornji i Donji, kod Dubrovnika) — 504, 508, 509, 513—515
Brić (kod Travnika) — 792

Brigade

NOVJ:

— 1-va 3. divizije Korpusa narodne odbrane — 378
— 1. bokeljska Primorske operativne grupe 2. korpusa NOVJ — 319, 505, 515, 587
— 1. muslimanska Unske operativne NOU grupe — 868
— 1. proleterska (dalmatinska) 26. divizije — 245
— 1. tenkovska 26. divizije (kasnije privremeno pridodata 29. diviziji) — 245, 527, 570, 592, 594, 687, 731
— 2. muslimanska Unske operativne NOU grupe — 868
— 2. partizanska divizije »Garibaldi« (u sastavu NOVJ) — 184—186, 318, 323—325, 506, 585, 590
— 2. proleterska (dalmatinska) Primorske operativne grupe 2. korpusa NOVJ — 63, 64, 109, 110, 181, 182, 185, 244, 318, 319, 369—371, 451, 456—459, 514, 515, 517, 587, 814
— 3. dalmatinska 9. divizije — 587
— 3. lička 6. proleterske divizije »Nikola Tesla« — 84, 85, 270, 827
— 3. prekomorska 26. divizije — 245
— 3. proleterska (sandžačka) 37. divizije — 186, 256, 326, 441, 498, 822, 823, 843
— 4. splitska 9. divizije — 587
— 5. kozarska (krajiška) 11. divizije — 85
— 5. vojvođanska 36. divizije — 89
— 6. crnogorska Primorske operativne grupe 2. korpusa NOVJ — 587
— 6. krajiška 4. divizije — 25, 51—53, 75, 122—124, 126, 127, 129—132, 135, 141, 142, 212, 229, 236, 237, 276—279, 281, 283, 290, 334—339, 341, 342, 345, 358, 359, 406—408, 420, 472, 560, 561, 606, 611, 629—632, 635, 636, 655, 658, 660, 665, 778, 781, 784, 787, 789, 793
— 7. crnogorska 3. divizije — 326
— 7. krajiška 10. divizije — 145, 147, 149—155, 157, 167, 203—205, 229, 230, 236—240, 260, 276, 277, 279, 287—290, 292, 334—336, 342, 352—355, 357—361, 561, 563—566, 608—610, 629—632, 635, 670, 702, 706—709, 724, 829, 877, 879, 881, 910, 935, 938, 941
— 8. krajiška 4. divizije — 25, 50, 53, 75, 122—124, 126—132, 134, 136—142, 221, 229—231, 236, 238, 240, 278, 280—282. 335, 337—343, 406—408, 472, 473, 571, 606, 629, 634, 635, 658, 660, 778—786, 790—793, 795, 846, 848
— 9. krajiška »Simo Šolaja« 10. divizije — 132, 146—153, 155, 157, 166, 203—205, 230, 236, 238, 260, 278, 287, 289, 291, 292, 335, 352—358, 360—362, 564, 565, 608—610, 634, 673, 675, 676, 678, 679, 681, 682, 685, 708, 724, 814, 846, 877, 879, 886, 910, 922, 938, 941
— 10. crnogorska Primorske operativne grupe 2. korpusa NOVJ — 505, 587
— 10. dalmatinska 20. divizije — 813, 842
— 10 hercegovačka 29. divizije — 54, 55, 61, 63, 64, 105, 108—110, 112—114, 178, 179, 182,

183, 186, 188, 244, 311, 322, 324, 327, 328, 367, 370, 371, 452, 458, 503, 512—515, 530, 550, 551, 570, 585, 590, 592, 594, 686—689, 730, 731
— 11. dalmatinska (2-ga) 26. divizije — 245
— 11. hercegovačka 29. divizije — 35, 62, 64, 105—108, 114, 183, 184, 186, 321, 323—327, 463, 506, 512, 529, 550, 551, 567, 570, 585, 586, 590—594, 687, 843, 898, 924
— 11. krajiška 4. divizije — 25, 28, 75, 124, 125, 129, 130, 132, 136, 138—140, 229. 237, 239, 242, 278—280, 282, 335—340, 344, 406—408, 419, 472, 473, 606, 611, 630—633, 655, 656, 660, 782, 784—790, 792, 794, 796
— 12. dalmatinska (3-ća) 26. divizije — 245
— 12. hercegovačka 29. divizije — 54, 55, 61, 63, 64, 106—110, 112, 114, 181, 183, 185, 188, 244, 245, 312, 314, 318. 326, 367, 369, 371, 372—375, 452, 458, 459, 462, 463, 507, 508, 511. 513, 514, 530, 550, 551, 568, 570, 585—587, 590, 591, 593, 594, 686, 689, 730
— 12. krajiška 11. divizije — 85, 86, 88, 94
— 13. južnodalmatinska 9. divizije — 562, 587, 687—690, 730—732
— 13. krajiška 39. divizije — 139, 140, 142, 211—217. 219—223, 225—228, 251, 420, 476—479, 481, 483, 484, 489, 711, 715, 716, 719, 720, 774, 868
— 13. hercegovačka 29. divizije — 65, 106, 109, 114, 182, 245, 294, 314, 317, 318, 370, 372, 373, 449—451, 455—460, 527—529, 549—551, 567, 570, 585, 586, 591—594, 687
— 14. hercegovačka (omladinska) 29. divizije — 108, 109, 114, 186, 245, 296, 317, 321, 322, 324, 325, 328, 329, 449, 450, 455—458, 460, 461, 463—466, 507, 511, 512, 526, 527—530, 549, 551, 567, 570, 586, 587, 591—594, 924
— 14. srednjobosanska Srednjobosanske divizije — 56—58, 137, 261, 651, 772, 799
— 15. krajiška 39. divizije — 50, 211—223, 225, 226, 228, 250, 251, 350, 379, 381, 407, 476, 478—487, 489
— 15. majevička 17. divizije — 444
— 16. krajiška 39. divizije — 211—223, 225—228, 251, 298, 299, 378, 379, 476—487, 489
— 16. muslimanska 27. divizije — 95, 120, 121, 169, 170, 173, 176, 247—249, 253—257, 271, 272, 284, 286, 364—366, 431—445, 474, 475, 497, 537—549, 583, 584, 597, 673, 679, 756, 769, 823, 830
— 17. krajiška 10. divizije — 146—152, 154, 155, 157, 158, 231, 238, 260, 289, 291, 292, 353—359, 361, 362, 393, 467, 468, 634, 734—736, 738, 745, 746, 836—839, 841, 842, 872, 877, 878, 891, 901, 928, 934—937, 939—941, 948—950, 952
— 17. majevička 38. divizije — 31, 32, 34—42, 44, 45, 48, 59—61, 66, 67, 69, 77, 78, 80, 81, 94, 199, 200, 207—209, 262—264, 501, 522—525, 532, 534, 552—554, 600, 753, 754, 756, 766, 820, 827, 904
— 17. slavonska 28. divizije — 82, 115, 116, 160—165, 768
— 18. hrvatska (istočnobosanska) 38. divizije — 31—45, 48. 60, 61, 66—69, 78—81, 119, 264, 265, 492, 521—525, 531, 552, 578—581, 599, 600, 750, 764, 765, 767, 768, 820, 859
— 18. srednjobosanska Srednjobosanske divizije — 56—58, 69, 72—74, 197—199, 221, 222, 261, 346—348, 351, 645, 772, 799, 802—805
— 19. birčanska 27. divizije — 95, 121, 169, 171, 172, 272, 285, 286, 364—366, 431—433, 435—446, 475, 491, 494, 498. 499, 501, 522, 531, 537—542, 544, 548, 549, 583, 584, 597, 601, 602, 673, 674, 749, 764, 829
— 19. krajiška (srednjobosanska, ranije Tešanjsko-teslićka) Srednjobosanske divizije — 27, 28, 261, 301, 309, 715
— 20. krajiška 39. divizije — 27, 252, 485, 486, 489, 741, 742, 868. 869, 913, 956
— 20. romanijska 27. divizije — 120, 121, 169, 170,172, 174—176, 190, 247—249, 253—257, 272, 285, 286, 364—366, 431—445, 474, 475, 497, 537—542, 544, 548, 549, 582—584, 597, 673, 674, 769, 830

— 21. istočnobosanska 38. divizije — 31, 40—42, 44—46, 48, 60, 61, 66—69, 77—82, 199—201, 207—209, 262, 264—267, 273, 274, 437, 501, 521—523, 525, 531—536, 600, 749, 766, 767, 820
— 21. slavonska 28. divizije — 83, 115, 160—165, 399, 768
— Brodska (25. slavonska) 28. divizije — 161—165, 767, 768
— Mačvanska (32. srpska) 11. divizije — 84, 90
— »Matija Gubec« (2-ga) 32. divizije — 898
— Prateća Vrhovnog štaba NOV i POJ — 756, 760

četničke:

— 1. bosanska Gorske garde — vidi 1. sarajevska Romanijskog korpusa
— 1. sarajevska Romanijskog korpusa — 444, 563, 652, 759
— 1 pljevaljska jurišna 1. mileševskog korpusa — 62, 96, 108
— 1. Bosanskokrajiškog korpusa — 218, 226, 350, 484, 486, 716
— 1. rogatička Drinskog korpusa — 652, 653, 759
— 2. Bosanskokrajiškog korpusa — 57, 215, 218, 220, 226, 350, 476, 484, 486, 487, 716
— 2. leteća »Igman« Romanijskog korpusa — 652
— 2. nevesinjska Nevesinjskog korpusa — 327
— 2. rogatička Drinskog korpusa — 652, 653, 759
— 2. sarajevska Romanijskog korpusa — 652, 759
— 3. Bosanskokrajiškog korpusa — 215—218, 391, 484, 487, 714, 716
— 3. Trebavskog korpusa — 524
— 4. Trebavskog korpusa — 524
— 5. jurišna »Lelija« Romanijskog korpusa — 652
— 5. Trebavskog korpusa — 523
— 6. posavska Trebavskog korpusa — 523, 600
— 7. Trebavskog korpusa — 82
— Banjalučka 1. srednjobosanskog korpusa — 56, 57, 70, 350, 651, 799
— Bilećka Trebinjskog korpusa — 54, 62, 112, 180, 368, 759
— Birčanska Majevičkog korpusa — 434, 437
— Brčanska Majevičkog korpusa — 208, 524
— Dobojska 2. srednjobosanskog korpusa — 56, 57, 70, 652
— Fočanska Romanijskog korpusa (ranije u sastavu Drinskog korpusa) — 62, 96, 108, 652, 759
— Gatačka Nevesinjskog korpusa — 54, 112, 368
— Jurišna Majevičkog korpusa — 524
— Kalinovička Romanijskog korpusa — 62, 96, 108, 652
— Kladanjska Zeničkog korpusa — 652
— Leteća »Romanija« Romanijpusa — 56
— Leteća Majevičkog korpusa — 208
— Leteća »Romanija« Romanijskog korpusa — 652
— Leteća »Žep« Romanijskog korpusa — 652
— Ljubićka 2. srednjobosanskog korpusa — 56, 57, 70, 651
— Ljubinjska Trebinjskog korpusa — 314
— Motajička 1. srednjobosanskog korpusa — 56, 57, 79, 350, 651, 799, 801, 803, 806
— Nevesinjska Nevesinjskog korpusa — 54, 112, 368
— Papraćka Majevičkog korpusa — 32, 432, 434, 437
— Podrinska Majevičkog korpusa — 524, 758
— Semberijska — vidi Semberska
— Semberska Majevičkog korpusa — 524
— Semberska leteća Majevičkog korpusa — 524
— Sprečanska Majevičkog korpusa — 32, 431—434
— Teslička 1. srednjobosanskog korpusa — 56, 57, 70, 301, 347, 349, 651
— Tešanjska 2. srednjobosanskog korpusa — 56
— Trebinjska Trebinjskog korpusa — 314
— Tuzlanska (Požarnička) Majevičkog korpusa — 435
— Visočka Zeničkog korpusa — 652
— Vlasenička Romanijskog korpusa — 652, 653
— Vrbaska 1. srednjobosanskog korpusa — 56, 211, 213, 216—

218, 476, 484, 485, 487, 651, 714—716
— Vučjačka 2. srednjobosanskog korpusa — 56
— Zenička Zeničkog korpusa — 562, 563, 577, 608, 652
— Žepačka Zeničkog korpusa — 652
njemačke:
— 2. kozačka 1. kozačke (konjičke) divizije — 743
— Jurišna »Rudno« — 677
ustaško-domobranske (zdrugovi):
— 1 lovačka — 103
— 1. ustaška odbrambena — 817
— 1. ustaška stajaća djelatna — 92, 93, 100, 101, 202, 269, 290, 326, 339—342, 358, 359, 364, 439, 440, 442—444, 474, 496, 498, 538, 539, 542, 544, 548, 562, 575, 597, 602, 627, 634, 649, 650, 659, 676, 678—680, 703, 704, 707, 749, 751, 754, 758, 781, 785, 826, 845, 857, 873, 875, 881, 883—886
— 2. doknadna (dopunska) — 102
— 2. gorska — 369, 648, 649, 734, 735, 755, 835, 838, 839, 841, 860 — 862, 866, 877, 891, 896, 900, 920, 924, 928, 931, 932, 941, 945
— 2. lovačka — 228, 490, 648
— 2. prometna — 627
— 2. ustaška stajaća djelatna — 100, 193
— 3. gorska — 131, 132, 143, 193—195, 212, 649, 890
— 3. doknadna (dopunska) — 202, 575, 576, 752, 870, 889
— 4. gorska — 650
— 4. lovačka — vidi 7. lovačka
— 5. ustaška stajaća djelatna — 233
— 6. posadna (kasnije 16. pješačka) — 103, 496
— 6. ustaška stajaća djelatna — 369, 374, 588, 750, 752, 824, 832
— 7. lovačka — 741, 742, 744, 848, 849, 867, 869, 905
— 8. posadna — 100, 101, 202, 269, 496, 627, 648, 649, 737, 822
— 8. ustaška stajaća djelatna — 193, 477, 479, 483, 741, 849, 867, 954—957, 959
— 9. posadna — 106, 322, 368, 369, 576, 588, 730, 752, 888—890
— 9. ustaška stajaća djelatna — 369, 374, 460, 730, 732, 735, 737, 750, 752, 841, 863, 864, 889, 892, 929, 931, 948, 949
— 10. posadna »Bosanskih planinaca« — 66, 101, 102, 269, 890
— 10. ustaška stajaća djelatna — 197, 536, 650
— 11. ustaška stajaća djelatna — 100, 103, 203, 562, 563, 573, 608, 627, 649, 677, 752, 784, 884
— 12. ustaška stajaća djelatna — 45, 66, 77, 101—103, 269, 536, 600, 679
— 15. pješačka (ranije Banjalučka) — 650
— 16. pješačka — 780
— 16. ustaška — 103
— 18. pješačka — 649
— Banjalučka pothvatna — 477, 649
— Brza — 202, 626
— Poglavnikova tjelesna — 144, 193, 194
Brijest (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 523
Briševići (kod Bosanske Kostajnice) — 955
Briševo (kod Prijedora) — 385, 392
Britvica (kod Mostara) — 689
Brka (Gornja i Donja, kod Brčkog) — 43, 45, 48, 102, 118, 210, 579, 581, 582, 599, 757, 758, 760
Brkić Rade — 710
Brnjaci (kod Visokog) — 704, 826, 876, 880, 882, 947
Brnjač (kod Zvornika) — 434
Brnjičani (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 34, 79
Brod — vidi Bosanski Brod
Brod — vidi Slavonski Brod
Bronzani Majdan (kod Banje Luke) — 25, 225, 251, 477, 489, 616
Broz Josip Tito — 24, 95, 96, 98, 246, 446, 457, 491, 496, 547
Brus (kod Sarajeva) — 575
Bubnjevske livade (predio, kod Mrkonjić-Grada) — 226
Bubnjeve poljane (predio, kod Mrkonjić-Grada) — 226
Budimir Franja — 662
Budimpešta (Mađarska) — 118, 229
Budisna Ravan (kod Konjica) — 233, 737
Budoši (kod Trebinja) — 455
Budva — 589, 759
Budžak (kod Banje Luke) — 137
Bugarska — 24, 625
Bugojčići (kod Travnika) — 168
Bugojno — 75, 145, 147, 150, 202, 239, 242, 259, 269, 333, 394, 398, 401, 404, 411, 624—628, 825, 826, 828—830, 875, 877—880

Buha Đorđo — 327, 329
Buhotine (kod Visokog) — 705, 706
Buhovo (kod Mostara) — 594, 686, 730, 732
Bukinje (kod Tuzle) — 12, 13, 15, 16, 18, 121, 170, 175, 176, 432
Bukova Glava (brdo, kod Zenice) — 339
Bukovac (k. 360, kod Kotor-Varoša) — 199
Bukovci (kod Busovače) — 677, 681
Bukovica (kod Banje Luke) — 481, 623
Bukovica (kod Zenice) — 340, 572
Bukovica (kod Fojnice) — 704
Bukovica (predio, kod Nevesinja) — 529
Bukovica (Velika i Mala, kod Doboja) — 56, 57, 305, 346, 624, 639
Bukovlje (kod Konjica) — 235, 468, 469, 736, 891, 892
Bukva (kod Gračanice) — 81
Bukvaluk (kod Banje Luke) — 215, 219, 223, 225, 251, 476, 477, 720
Bukve (kod Travnika) — 167, 260, 353, 886
Bukvik (Gornji i Donji, kod Brčkog) — 48, 60, 492
Bulatovci (kod Zvornika) — 171, 172
Bulatović (kod Konjica) — 232, 838, 841, 929
Buletić (kod Teslića) — 394, 423, 425
Bulina glava (trig. 307, kod Prijedora) — 127
Bulozi (kod Sarajeva) — 821
Bulut Maksim — 518
Buna (kod Mostara) — 526—528, 586, 588, 591, 687, 843, 898
Bunić Eduard Bona — 636, 846
Bunja (kod Kostajnice) — 958
Busak (predio, kod Mostara) — 528
Busija (trig. 847, kod Tuzle) — 174, 200, 532, 533
Busilje (kod Zenice) — 660
Busovača (kod Zenice) — 149, 151—154, 158, 166—168, 203—205, 230, 236—239, 242, 259, 260, 282, 287, 289, 291, 292, 339, 340, 352—358, 361, 388, 396, 410, 415—417, 421—423, 472, 473, 561, 564, 565, 606, 607, 609—612, 614, 615, 617, 621, 623, 627—629, 634, 635, 643, 655—659, 661, 670, 671, 674, 675, 678, 680, 682, 684, 701, 723, 725—727, 778, 784—792, 794, 796—798, 882, 883, 910, 944
Buševići (kod Kulen-Vakufa) — 490
Bušćak (kod Rame) — 736
Buterovići (kod Tarčina) — 877
Butić Blaž — 195
Butmir (kod Sarajeva) — 576, 752, 889

C

Cage (kod Tuzle) 39—41, 77, 85
Capardi (Muslimanske i Pravoslavne, kod Zvornika) — 32, 33, 171, 173, 190, 269, 431, 755
Careva Gora (predio, kod Prnjavora) — 799, 801, 803
Carica (kod Zenice) — 675, 677
Carići (kod Jajca) — 713
Cavtat — 368
Cazin — 903
Celje — 859
Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije (CK KPJ) — 749
Cer (brdo, kod Dervente) — 639
Cerani (kod Dervente) — 70, 71, 616, 800—802, 804
Cerevačka kosa (kod Banje Luke) — 619
Cerička kosa (k. 265, kod Banje Luke) — 142, 426, 479, 712
Cerić Ferid — 818
Cerik (kod Tuzle) — 600
Cerna (Velika i Mala, kod Vinkovaca) — 492
Cerova (kod Modriče) — 38
Cerovica (kod Teslića) — 347
Cerovica (kod Trebinja) — 460
Cibrijan (kod Trebinja) — 455
Cigansko Brdo (kod Mostara) — 687, 690
Cikote (kod Prijedora) — 127, 130
Cikote (kod Šekovića) — 434, 435, 437
Cilj (kod Bihaća) — 621
Cilj (trig. 1071, kod Bihaća) — 477, 481, 616
Citadela (dio grada Banje Luke) — 133—135, 194, 219, 220
Cokori — vidi Čokori
Cres (o.) — 898
Criep (predio, kod Konjica) — 893, 895
Crkvica (trig. 933, kod Visokog) — 563, 609
Crkvice (kod Bileće) — 65, 457
Crkvice (kod Zenice) — 781
Crkvin (kod Pazarića) — 392
Crkvina (k. 857, kod Ljubinja) — 511
Crkvina (potok, kod Banje Luke) — 132, 218

Crlješnica (k. 284, kod Kostajnice) — 958
Crna (k. 852, kod Zenice) — 658, 790
Crna Bara (kod Bijeljine) — 491
Crna Gora — 107, 113, 182, 229, 236, 448, 452, 507, 574, 589, 686, 700, 759, 830, 880
Crna reka (r., kod Trnova) — 829
Crna Rijeka (kod Mrkonjić-Grada) — 711
Crna rijeka (potok, kod Fojnice) — 679
Crnča (kod Dervente) — 616, 622, 800, 804
Crni vrh (brdo, kod Tešnja) — 301, 306
Crni vrh (k. 973, kod Sokolca) — 827
Crni vrh (k. 881, kod Malog Zvornika) — 88
Crni Vrh (kod Sarajeva) — 561, 577
Crni Vrh (kod Prozora) — 157, 738, 739, 934
Crni Vrh (kod Tešnja) — 305, 308
Crnički Kamenik (kod Kreševa) — 828
Crnići (kod Kreševa) — 703, 705
Crnici (kod Prijedora) — 402
Crno Blato (kod Tuzle) — 532
Crnogorac Nemanja — 330
Crvanj planina (kod Nevesinja) — 327, 586
Crvena armija — 24, 58, 95, 107, 197, 229, 235, 246, 259, 287, 368, 448, 504, 547, 598, 625, 626, 700
Crvene stijene (k. 1414, kod Sarajeva) — 101, 285, 286, 442—445, 475, 491, 494, 498, 499, 537, 539, 601, 749, 751, 756, 763
Crveno brdo (k. 393, kod Tuzle) — 170
Crvljivci (kod Goražda) — 285
Crvljivica (kod Drvara) — 380, 382
Cumbe (k. 1053, kod Prozora) — 892
Cvikići (kod Bosanske Kostajnice) — 955

Č

Čačak — 496, 626
Čadori (trig. 1700, kod Konjica) — 469, 893
Čađavica (kod Bosanske Krupe) — 483, 485, 637, 639
Čađavica (kod Mrkonjić-Grada) — 225, 618
Čajdraš (Gornji i Donji, kod Zenice) — 280, 337, 343, 641, 658, 660, 665, 666, 670, 790, 793, 796
Čajniče (kod Goražda) — 255
Čaklovići (Muslimanski i Pravoslavni, kod Tuzle) — 174, 175, 437
Čamdžić Rifat — 558
Čamića Brdo (kod Travnika) — 237
Čanići (kod Tuzle) — 175, 559
Čapljak (kod Tuzle) — 174
Čapljina (kod Metkovića) — 245, 315, 316, 318—320, 367, 369, 372—374, 459, 463, 585, 593, 662
Čarakovo (kod Prijedora) — 127, 128
Čardačine (kod Bijeljine) — 115, 161
Čardak (kod Glamoča) — 383, 384
Čardak (kod Modriče) — 36, 37, 271
Čavići (kod Banje Luke) — 225, 489
Čažanj (kod Konjica) — 928, 929
Čečava (kod Teslića) — 347, 349, 390, 616, 618, 637
Čehoslovačka — 13
Čekanići (kod Tuzle) — 44, 81, 265
Čekrdžići (kod Visokog) — 152, 417
Čelebić (kod Konjica) — 648, 863, 866, 892, 893
Čelebić (kod Zabljaka) — 269
Čelić (kod Brčkog) — 48, 103, 118, 119, 190, 199, 200, 207, 209, 210, 262, 266—268, 491, 492, 495, 500, 521, 524—526, 532, 578—581, 598, 599, 751, 753, 756—758, 820
Čelija (trig. 527, kod Modriče) — 38
Čelina (kod Prozora) — 739
Čelinac (Muslimanski i Pravoslavni, kod Banje Luke) — 193, 194, 251, 396, 418, 420, 716, 717, 719
Čelinska planina (kod Konjica) — 929, 934, 935, 937, 948
Čelopek (k. 1006, kod Sokolca) — 827
Čemanovići (kod Pala) — 886
Čemernica (pl.) — 197, 612
Čemerno (Gornje i Donje, kod Gackog) — 269, 321, 323, 325
Čengić Vila (predgrađe Sarajeva) — 647, 650
Čengiće (kod Janje) — 160
Čepelica (kod Bileće) — 64, 65, 110, 184, 510, 511
Čerčil Vinston (Churchill, sir Winston Leonard Spenser) — 668
Čerigaj (kod Mostara) — 687, 732

Čete

NOV i POJ:
— Bobanska — 450
— Sitnička — 449

— Tenkovska (docnije: »Laze Marina«) 5. korpusa — 133, 194, 221, 239, 243, 429, 631

njemačke:

— 105. tenkovska 5. SS brdskog armijskog korpusa — 589
— Lovačka 34. armijskog korpusa — 767

Čifluk (kod Banje Luke) — 216
Čifluk (kod Travnika) — 342
Čifluk (kod Visokog) — 153, 422, 608, 705
Čikule (kod Bosanske Gradiške) — 140
Čitluk (kod Mostara) — 367, 373, 585, 590
Čokešina (kod Šapca) — 90
Čokori (kod Banje Luke) — 225, 489
Čolović Savo — 568
Čore (kod Bosanskog Novog) — 486, 641
Čuhovići (kod Konjica) — 924, 925
Čukale (kod Prnjavora) — 350, 639, 799
Čukle (kod Travnika) — 341
Čukori — vidi Čukale
Čukovac (kod Banje Luke) — 395
Čukur (Veliki i Mali, kod Kostajnice) — 955, 957, 958
Čukurica (trig. 1389, kod Sarajeva) — 443
Čula Martin — 662
Čule (kod Mostara) — 585, 590, 686
Čurak Pavle — 902, 931
Čvaljina (kod Slanog) — 458, 459, 505

Ć

Ćatići (kod Visokog) — 563, 683, 724
Ćemalović Enver — 464
Ćemanovići (kod Rogatice) — 255
Ćerić Salem — 255
Ćerin (kod Mostara) — 731
Ćilipi (kod Cavtata) — 515
Ćuk Ilija — 374
Ćurguz Dragutin — 74, 351

D

Dabar — vidi Dabarsko polje
Dabarsko polje — 106, 183, 186, 187, 317—319, 453, 591
Dakovići (kod Travnika) — 230
Dalmacija — 113, 180, 182, 229, 236, 367, 449, 452, 675, 880
Damjanović Stevan Leka — 556
Damjanovići (kod Banje Luke) — 489
Danilovgrad (kod Titograda) — 182, 587, 700
Danilović Božidar Trebinjac — 314, 316
Danilović Uglješa Crni — 234
Dapčević Vlado — 566
Dariva (kod Sarajeva) — 876
Daščica (k. 349, kod Bosanskog Novog) — 852
Datići (kod Busovače) — 885
Dažnica (kod Dervente) — 800, 802
Debela kosa (k. 1270, kod Mrkonjić-Grada) — 215
Debelo brdo (k. 327, kod Banje Luke) — 401, 717
Debelo brdo (k. 795, kod Kotor-Varoša) — 211
Debelo brdo (k. 908, kod Rogatice) — 365, 538
Debeljaci (kod Banje Luke) — 714
Dedenovci (predio, kod Tešnja) — 305
Dedić Hasan Šefket — 890
Dedovci (kod Rogatice) — 751
Delić Edhem — 558
Delića Brdo (kod Gračanice) — 81
Derikonja Savo — 444, 563, 608
Derikučka Milan — 312
Derventa — 57, 58, 69—71, 73, 194, 195, 236, 303, 394, 395, 411, 413, 419, 420, 428, 429, 612, 623, 627—629, 634, 643, 772, 799, 801 805, 809, 818, 819, 873
Desetnik (kod Zenice) — 676
Desić (kod Šapca) — 90
Desna njiva (predio, kod Mostara) — 688
Detlak (Gornji i Donji, kod Dervente) — 57, 71, 801, 803
Devetak (kod Puračića) — 85, 535, 536, 557
Devetak planina (kod Rogatice) — 539
Devetina (kod Prnjavora) — 70, 72, 346, 349, 384, 391, 392, 405, 624, 801
Devic Krebs-Karl fon (Devitz Krebs-Karl von) — 192, 195, 220, 421
Divin (kod Bileće) — 512

Divizije

NOVJ:

— 2. proleterska — 186
— 3-ća — 326
— 3. Korpusa narodne odbrane — 378
— 4-ta — 24, 25, 28, 51, 75, 76, 103, 122—124, 131, 132, 136, 151, 203, 212, 229—231, 236—240, 242, 243, 259—261, 276—278, 282, 283, 287, 289—300, 332—334, 336, 339, 344, 345, 358, 378, 380, 381, 383—396, 398, 400—406, 409, 411, 414—417, 419, 420, 425—429, 472, 477, 560, 571, 606, 611, 618—620, 624, 625, 627—629, 636, 639, 641—645, 655, 659, 660, 665, 670, 671, 683, 770, 772, 773, 777, 778, 786, 787, 792, 795—797, 809, 846, 848—850, 905, 921
— 6. proleterska (lička) »Nikola Tesla« — 84, 269, 270, 376, 827, 830
— 9-ta — 451, 562, 570, 587, 591, 687, 813, 823, 842
— 10-ta — 28, 76, 132, 145, 148, 155, 157, 166, 202—206, 229—231, 235—238, 240, 242, 243, 260, 276, 278, 287— 289, 292, 293, 300, 332, 334, 335, 352, 359—362, 376, 378, 382—386, 388, 389, 391—394, 396—398, 400, 402—405, 409—417, 421—426, 430, 467, 469, 470, 561, 566, 574, 608—611, 614—625, 628, 629, 631, 636, 638—644, 646, 648—650, 652, 671, 674, 676, 681, 683, 685, 701, 702, 721, 734, 736, 772, 774, 777, 813, 828, 836, 846, 877, 891, 910, 922, 928, 934, 938, 939, 941
— 11-ta — 8, 33, 34, 84—87, 90, 94, 269—271, 273, 399, 772
— 16-ta — 830
— 20-ta — 813
— 26-ta — 245, 451, 462, 570
— 27-ma — 7, 10, 39, 43, 94, 95, 97, 119, 120, 169—175, 177, 186, 189, 190, 246, 247, 253, 255—258, 271—273, 275, 284, 326, 342, 359, 364,431—434, 436—438, 440, 441, 444—446, 474, 475, 491, 493, 494, 496—499, 501, 502, 522, 531, 537—542, 545—548, 582,584, 594—598, 600—602, 672, 674, 729, 756, 760, 763, 769, 823, 827—830, 872, 873, 889
— 28-ma — 10, 42, 59, 67, 82, 115—120, 160, 163, 165, 273, 274, 399, 756, 767—769, 815, 820
— 29-ta — 53, 55, 61, 64, 96, 104, 108, 109, 177—179, 180, 183, 185, 188, 244, 294, 296, 311—316, 321, 326, 331, 367, 371—373, 375, 447, 449, 450, 452, 457, 464, 503, 507, 512—515, 526, 527, 530, 549—551, 562, 567, 568, 570, 585, 587, 589, 590, 592—594, 603—605, 662, 669, 687, 689, 730, 733, 760, 814, 924, 950
— 36-ta — 88—90, 830
— 37-ma — 186, 256, 326, 498, 822, 823, 843
— 38-ma — 8, 10, 31, 33—36, 38—41, 44—48, 58, 66, 67, 77—80, 94, 118, 120, 175, 189, 190, 199—201, 207, 209, 258, 262, 264—267, 269—274, 434, 437, 491, 492, 499—501, 521, 523—525, 531, 532, 534, 536, 552—555, 578, 579, 594, 595, 598—600, 602, 729, 749, 750, 756, 764, 765, 767, 768, 810, 827, 859, 912
— 39-ta — 24—26, 28, 50, 51, 75, 76, 211—214, 216, 220, 227, 228, 239, 243, 250—253, 298, 300, 376, 378, 379, 380—384, 386—388, 390—399, 401—406, 410, 411, 413—417, 421, 426, 428, 429, 470, 471, 476, 488, 615—623, 625, 637—642, 644, 645, 711, 741, 747, 748, 770, 772, 774, 777, 809, 834, 868, 888, 903, 913
— »Garibaldi« (u sastavu NOVJ) — 184—186, 318, 506, 585, 590,
— Srednjobosanska (53-ća) — 28, 56, 69, 76, 103, 137, 197, 203, 221, 238—240, 243, 250, 251, 260, 287, 300, 301, 310, 346, 348—350 376, 378, 380—382, 384—396, 399, 401—405, 410, 411, 413, 415, 416, 420—425, 428, 429, 470, 615—624, 628, 629, 634, 636—639, 641—645, 700, 772, 774, 777, 799, 805, 809, 904

četničke:

— 2. Srpskog udarnog korpusa — 562

njemačke:

— 1. brdska — 491, 492, 522, 525, 553, 556, 598, 599, 749, 750, 758, 761, 765, 767, 768, 859

— 1. brzih čamaca (Sehnellboot--Divizion) — 368
— 1. kozačka (konjička) — 136, 138, 144, 193, 419, 480, 648, 743
— 4. SS policijska oklopno-grenadirska — 496
— 7. SS »Princ Eugen« — 92, 147, 149, 151—153, 155, 203, 256, 269, 289, 290, 354, 356—358, 382, 383, 421, 425, 497, 543, 573, 599, 622, 624, 627, 784, 830, 879, 938
— 11. vazduhoplovno-poljska — 496, 599, 672, 673, 767
— 13. SS »Handžar« — 7, 32, 35, 36, 41, 43, 59, 61, 66, 77, 82, 92—95, 97, 102, 103, 115, 118, 120, 160, 162, 165, 174, 199, 207, 208, 210, 263, 267—275, 492, 495, 522, 525, 552, 579, 695, 750, 830, 859, 860
— 15. SS — 403
— 21. SS »Skenderbeg« — 496
— 22. pješadijska — 496
— 23. SS oklopno-grenadirska »Holandija« (»Niederland«) — 93
— 41. tvrđavska — 496
— 104-ta — 496
— 117. lovačka — 496, 599, 765
— 118. lovačka — 563, 589, 646, 647, 677, 750, 751, 786, 926
— 133. tvrđavska —496
— 181. pješadijska — 182, 496, 504, 515, 574
— 297. pješadijska — 182, 496, 574
— 369. legionarska »Vražja« — 104, 106, 181, 231, 233, 245, 321, 356, 359, 368, 372, 374, 452, 459—461, 504, 505, 514, 527, 529, 562, 588, 609, 622, 638, 639, 647, 671, 680, 751, 752, 824, 862, 866, 889, 924, 926
— 373. legionarska »Tigar« — 130, 483, 647, 675, 680, 848, 851, 853
— »Bečer« (»Böttscher«) — 750, 768
— »Brandenburg« — 303, 385, 627, 675—677, 852
— Jurišna »Rodos« — 496, 677
— »Štefan« — 761, 768

ustaško-domobranske:

— 1. hrvatska — 906
— 6. hrvatska — 650
— 8. hrvatska — 649
— 9. hrvatska (gorska) — 588
— 12. hrvatska — 890
— 15. hrvatska — 103, 780

Divizioni

NOVJ:

— 1. artiljerijski 4. divizije — 75, 230, 237, 277, 282, 289, 339, 606, 607, 655—658, 660, 773, 788, 789, 796
— 1. artiljerijski 10. divizije — 203, 205, 334, 561, 609, 773
— 1. artiljerijski 5. korpusa — 25, 429
— 1. artiljerijski 1. artiljerijske grupe 5. korpusa — 352, 358, 362, 771—773, 776
— 1. brdski motorizovani Artiljerijske grupe 2. korpusa — 570, 592, 594
— 1. brdski 26. divizije — 245
— 2. artiljerijski Artiljerijske grupe 2. korpusa — 587
— 2. artiljerijski 1. artiljerijske grupe 5. korpusa — 429, 771—773, 776
— 2. brdski 26. divizije — 245
— 3. artiljerijski 1. artiljerijske grupe 5. korpusa — 238, 239, 773
— 3. brdski 26. divizije — 245
— Artiljerijski 29. divizije — 177, 178, 187, 551, 570, 592, 594, 774
— Artiljerijski Srednjobosanske divizije — 774
— Haubički 26. divizije — 245

njemački:

— 1. artiljerijski 11. artiljerijskog puka 11. vazduhoplovno-poljske divizije — 672
— 1-vi 13. SS artiljerijskog puka 13. SS divizije »Handžar« — 118, 165, 207, 210
— 1-vi 369. artiljerijskog puka 369. legionarske divizije »Vražja« — 588
— 1-vi 649. artiljerijskog puka — 589
— 2-gi 369. artiljerijskog puka 369. legionarske divizije »Vražja« — 588
— 2-gi 668. artiljerijskog puka — 589, 606
— 3-ći 13. SS artiljerijskog puka 13. SS divizije »Handžar« — 118, 210
— 3-ći 369. artiljerijskog puka 369. legionarske divizije »Vražja« — 527, 588
— 4-ti 13. SS artiljerijskog puka 13. SS divizije »Handžar« —

118, 210
— 4-ti 369. artiljerijskog puka — 588
— 7. SS jurišni protivtenkovski 7. SS divizije »Princ Eugen« — 151, 203, 269, 290, 573
— 105. jurišni artiljerijski 5. SS brdskog armijskog korpusa — 659, 706
— 369. protivtenkovski 369. legionarske divizije »Vražja« — 181, 461, 462, 527, 588
— 505. protivavionski — 589
— 612. mornarički artiljerijski (podgrupa »Jug«) — 368
— 949. armijski artiljerijski obalski (podgrupa »Sjever««) — 368
— Protivtenkovski 13. SS divizije »Handžar« — 210

ustaško-domobranski (sklopovi):

— 2. artiljerijski — 193
— 5. artiljerijski — 70
— 8. artiljerijski — 193
— 9. artiljerijski — 841, 863, 864, 892, 894, 896, 900, 902, 915, 933, 942, 947
— 11. artiljerijski — 867
— 13. artiljerijski — 193
— 20. artiljerijski — 933, 947
— 22. artiljerijski — 193

Divjak (kod Travnika) — 157, 166, 167, 202, 204, 237, 260, 279, 280, 336—338, 560, 561, 633, 634
Divjak Pero — 309, 310
Divuša (kod Bosanskog Novog) — 479, 741, 848, 849, 854, 855, 869, 905, 906, 954, 956—958
Dizdarević Mustafa — 313, 464, 466, 530
Djaci (kod Kladnja) — 84
Dlakoše (kod Ljubinja) — 512
Doboj — 34, 40, 57, 58, 70, 71, 86, 103, 176, 189, 190, 194, 195, 210, 236, 262, 263, 269, 270, 302—304, 306—309, 346, 347, 385, 403, 404, 411, 416, 419, 420, 422—424, 428, 429, 492, 500, 521, 535, 562, 612, 613, 617, 618, 622, 623, 625, 626, 628, 629, 634, 640, 642—645, 647, 700, 772, 784, 805, 820, 857, 872, 904, 910
Dobrašin (kod Prozora) — 739
Dobribaba (kod Jajca) — 713
Dobrovci (Gornji i Donji, kod Gradačca) — 34, 81
Dobošnica (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 34, 40, 45, 85, 265, 269, 500, 501, 522, 557, 558
Dobra Voda (kod Sarajeva) — 443
Dobrac (kod Mrkonjić-Grada) — 489
Dobranje (kod Metkovića) — 372
Dobrašin (kod Prozora) — 469
Dobričevići (kod Konjica) — 640
Dobrić (kod Mostara) — 688
Dobrigošće (kod Konjica) — 148, 405
Dobriljevo (kod Zenice) — 343, 641, 660, 665, 786, 793, 796
Dobrinci (kod Rogatice) — 882
Dobrinje (ž. st., kod Zenice) — 613, 683
Dobrljin (kod Bosanskog Novog) — 385, 390, 395, 402, 404, 409, 413—416, 421, 422, 425, 482, 485, 486, 489, 624, 639, 640, 742—745, 748, 848, 849, 852, 854, 855, 867—869, 905—907, 956
Dobrnja (kod Banje Luke) — 211
Dobro Polje (kod Kalinovika) —328
Dobroševići (kod Visokog) — 359
Doci (kod Fojnice) — 703
Dočić — vidi Bilića-Dočić
Doglode (kod Zenice) — 660, 782
Dokanj (kod Tuzle) — 532
Dola (Gornja i Donja, kod Bileće) — 64
Dolac (kod Livna) — 395
Dolac (kod Travnika) — 166, 167, 202, 237, 280, 281, 338, 359, 627, 629, 633, 634, 636, 881, 884
Dolipolje (kod Zenice) — 154, 423
Dolovi (brdo, kod Šekovića) — 31
Dolovi (kod Kaknja) — 624, 641
Dolovi (kod Konjica) — 357, 360
Dolovi (kod Rogatice) — 366, 542
Dolovi (kod Tuzle) — 174
Dolovljani (kod Bosanskog Novog) — 122, 400
Dolušić Jozo — 519
Doljani (kod Bihaća) — 394, 490
Doljanka (r., kod Prozora) — 939
Domanovići (kod Čapljine) — 245, 321, 372, 373, 461—463, 591, 593
Domazet Blagoje — 374
Domazet Lazo — 320
Donja Bioča (kod Visokog) — 563, 609, 705
Donja Kola (kod Banje Luke) — 477
Donja Mahala (kod Janje) — 163
Donjani (kod Bosanske Gradiške) — 140
Donji Vakuf — 75, 76, 157, 205, 214, 242, 333, 398, 413, 624—626, 628, 826, 880
Došen Ilija — 26, 28, 51, 76, 230, 242, 376, 399, 430, 471, 645, 701

Dračići (kod Busovače) — 153, 422
Dragalić (kod Okučana) — 816, 922
Dragalj (kod Trebinja) — 589
Draganovac (k. 780, kod Tuzle) — 523
Draginja (predio, kod Janje) — 116
Dragnić (kod Mrkonjić-Grada) — 216
Dragnić-Podovi (kod Mrkonjić-Grada) — 215, 226, 388, 415
Dragočaj (kod Banje Luke) — 128, 131, 132, 212, 217, 223, 383, 403, 415—417
Dragojevići (kod Banje Luke) — 386
Dragovići (kod Zavidovića) — 415
Dragovci (kod Prnjavora) — 346
Dragotinja (Gornja i Donja, kod Bosanskog Novog) — 128, 392, 408
Draguljac (kod Sarajeva) — 651
Dragunja (Gornja i Donja, kod Tuzle) — 600
Drakuljica (k. 487, kod Bileće) — 54, 63
Drapnići (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 80
Draškovac (kod Kostajnice) —957
Drava (r.) — 492, 599, 761, 768, 921
Dražin Do (kod Trebinja) — 182, 185, 316, 455, 457
Drenova Glavica (kod Bosanske Krupe) — 122
Drenovača (predio, kod Bihaća) — 387
Drežnica (kod Mostara) — 505, 913, 933, 946
Drežnik-Grad (kod Bihaća) — 913
Drijen (kod Prnjavora) — 382
Drijen (predio, kod Dubrovnika) — 371, 508, 513, 514
Drijenča (kod Tuzle) — 580, 581
Drijenjani (kod Ljubinja) — 319
Drina (r.) — 8, 10, 48, 58, 86, 87, 92, 118, 119, 164, 165, 190, 235, 236, 255, 271—273, 364, 399, 472, 475, 491, 498, 525, 543, 546, 555, 561, 596, 598—600, 647, 654, 672, 700, 749, 751, 756, 758, 760, 764—768, 858, 872, 873, 898, 909, 912, 921,
Drinjača (kod Zvornika) — 94, 118, 189, 190, 501, 599, 600, 672, 758, 760, 763, 764, 767, 912
Drinjača (r.) — 434, 492, 599, 766
Drinjak Stevo — 518
Drivuša (kod Zenice) — 779, 781
Drljače (kod Bosanske Kostajnice) — 955
Drniš — 888
Drobnići (kod Rogatice) — 885
Drozgometva (kod Tarčina) — 877
Drvar — 378, 387, 391, 393, 398
Dubac (kod Dubrovnika) — 508, 514
Dubica — 382, 388 486, 640, 745, 746, 817, 818
Dubočaj (predio, kod Prijedora) — 128, 129
Dubočani (kod Konjica) — 924, 925
Duboki Potok — vidi Potok, kod Janje
Dubokovac (kod Kotor-Varoša) — 390
Dubovac (trig. 763, kod Bileće) — 110
Dubovsko polje (predio, kod Bihaća) — 390
Dubrava (Nova i Stara, kod Prnjavora) — 346, 349, 351, 380, 642
Dubrava (kod Tuzle) — 524
Dubrave (Gornje, Donje i Katoličke, kod Živinica) — 171, 173, 440, 600
Dubrave (kod Bosanske Gradiške) — 73
Dubrave (kod Brčkog) — 59, 79, 82, 102
Dubrave (kod Fojnice) — 615, 883
Dubrave (predio, kod Gradačca) — 36, 43, 522
Dubrave (predio, kod Stoca) — 106, 180—182, 318, 327, 454, 458, 463
Dubrave — vidi Turske Dubrave
Dubravica (kod Konjica) — 900
Dubrovnik — 181, 185, 244, 319, 367—372, 375, 447, 449, 451, 454, 456, 457, 503—509, 513—515, 570, 589, 593, 601, 889, 945
Duga njiva (predio, kod Malog Zvornika) — 88
Duga njiva (predio, kod Modriče) — 36—38
Dugo Selo (kod Zagreba) — 202, 576, 911, 912, 921
Dujmović Ivan — 636, 846
Dumanjići (kod Višegrada) — 247, 548, 584
Dunav (r.) — 625, 768, 921
Duraković Šerif — 11
Dusina (kod Fojnice) — 411
Dusine (kod Zenice) — 656, 787
Duvno — 259, 372, 389, 451, 587, 626, 824, 888, 943
Duži (kod Trebinja) — 114, 185, 370—372
Dužice (kod Mostara) — 586, 689
Dvor (kod Tuzle) — 559

Dvor (kod Visokog) — 357
Dvor (kod Zenice) — 794
Dvor na Uni (kod Bosanskog Novog) — 252, 409, 741, 848, 853, 868, 869, 906

Đ

Đaferovići (kod Busovače) —682
Đedovići (kod Sokolca) — 445
Đenovići (kod Herceg-Novog) — 506, 517
Đorđić Živan — 209
Đukanović Drago — 55, 65, 114, 188, 551, 568, 593, 605,
Đukići (kod Tuzle) — 44
Đunić (kod Kruševca) — 186
Đurđeva glava (trig. 894, kod Ljubinja) — 511
Đurđevac — 833
Đurđevik (kod Živinica) — 12, 13, 17, 18, 171, 438, 695
Đurica Đuro — 330
Đurić Slavko — 519
Đurići (kod Ljubovije) — 88
Đurinići (Gornji i Donji, kod Herceg-Novog) — 515
Đurišić Pavle — 759

Dž

Džaici (kod Banje Luke) — 489
Džakule (kod Gradačca) — 39, 85, 86
Džanići (kod Konjica) — 891, 892, 929
Džebar (kod Šekovića) — 33
Dželetović Radovan — 519
Džepi (kod Konjica) — 900, 901, 925, 936
Džindići (kod Zenice) — 727
Džival (predio, kod Trebinja) — 512

E

Elezagići (kod Bosanske Gradiške) — 141
Engleska — vidi Velika Britanija
Erakovići (kod Banje Luke) — 715
Ergele Borike (kod Rogatice) — 830

Eskadrile

NOVJ:
— Vazduhoplovna (kasnije 1.) 5. korpusa — 194, 239, 242, 243, 429
Evropa — 588

F

Fakovići (kod Ljubovije) — 754, 876, 880
Falešić (kod Tuzle) — 34, 45, 66—68, 77, 265
Ferizovići (kod Rogatice) — 249
Fermanovac (trig. 220, kod Gradačca) — 35
Filipović Milan — 773
Finci Moni — 582
Fišer (Fischer) — 527
Foča — 62, 64, 108, 113, 181, 184, 186, 323, 326, 327, 496, 507, 561, 590, 639, 759, 857, 872
Foča (kod Dervente) — 803, 804
Fojnica — 230, 242. 260, 361, 383, 398, 610, 643, 675, 682, 708—710, 828, 882, 884
Fric Tot — 588

Frontovi

sovjetski:
— 2. ukrajinski — 24
— 3. ukrajinski — 24

G

Gabela (kod Metkovića) — 245, 319, 372, 373, 451, 454, 459, 462, 463, 847
Gacko — 64, 104—109, 184—187, 269, 321—325, 589, 590, 593
Gačić Mihailo — 299
Gaj (kod Fojnice) — 703, 884
Gaj (predio, kod Konjica) — 893
Gajevi (kod Tuzle) — 174, 533
Galići (kod Mostara) — 687, 689
Galovići (kod Živinica) — 87
Galjevo (kod Konjica) — 893
Garevac (kod Gradačca) — 37—39, 271
Garevci (Gornji i Donji, kod Prijedora) — 405
Garež (brdo, kod Sokolca) — 827
Garići (kod Kotor-Varoša) — 348, 350
Gavrilović Anđelko — 550
Gerzovo (kod Mrkonjić-Grada) — 211
Ginter Herman — 817
Gjukić Branko — 896
Gladnik (kod Travnika) — 353
Gladno Polje (kod Visokog) — 563, 609, 706

Glajze (Glez)-Horstenau dr Edmund fon (Glaise-Horstenau, dr Edmund von) — 817
Glamoč — 378, 388, 398, 405, 426
Glamočani (kod Banje Luke) — 479, 481, 618, 619, 623, 711
Glamočko polje — 395, 410
Glasinac (predio, kod Rogatice) — 438, 439, 446
Glavatičevo (kod Konjica) — 591, 592, 924, 925
Glavna uprava bezbjednosti Rajha — 99
Glavska (Gornja i Donja, kod Trebinja) — 513
Glibani (kod Puračića) — 557
Glog (predio, kod Konjica) — 929
Glogovac (kod Bijeljine) — 115, 161, 162
Gluha Bukovica Mahala (kod Travnika) — 793
Glumci (kod Travnika) — 239
Gluvić Bogdan — 818
Gljiva (k. 1038, kod Trebinja) — 111, 455
Gnojnica (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 85, 265, 521, 522, 557, 558
Gnjila (k. 1096, kod Goražde) — 883
Gnjusi (ž. st., kod Zenice) — 342
Gobelovina (kod Konjica) — 233, 234, 361, 467, 836, 838—841, 891, 929, 939, 941
Gojakovac (kod Doboja) — 57, 58, 301, 302, 347
Gojakovac (kod Zenice) — 791
Gojevići (kod Fojnice) — 361, 610, 703, 705, 706, 708, 709
Goldner dr Milan — 8, 696
Goleši (kod Banje Luke) — 225
Goletica (trig. 1011, kod Rogatice) — 365, 548, 583, 584, 765
Golišan (Mali i Veliki, k. 1019, kod Konjica) — 901
Golo brdo (k. 719, kod Srebrnika) — 77, 263
Golo Brdo (kod Bugojna) — 828
Golubovac (kod Kostajnice) — 957
Golubovac (predio, kod Tuzle) — 175
Gomjenica (kod Visokog) — 725
Goražde — 181, 186, 247, 255, 256, 284—286, 441—446, 495, 496, 498, 507, 537, 538, 544, 561, 649, 759, 767, 821—823, 825, 827, 832, 842, 843, 880
Gorica (k. 646, kod Bugojna) — 880
Gorijevac (kod Bihaća) — 381, 382, 387, 481, 621
Gornja Jehovina (ž. st., kod Zenice) —612
Gornja Sela (kod Tuzle) — 68, 82
Gornja Slatina (kod Banje Luke) — 57, 72, 73
Gornja Tuzla (kod Tuzle) — 120, 170, 173, 174, 431, 695
Gornje Koleško (Gornje Selo, kod Nevesinja) — 326
Gornje Petrovice (kod Živinica) — 171
Gornješevci (Gornji i Donji, kod Bosanske Dubice) — 742
Gornji Vakuf — 145, 230, 236, 239, 242, 401, 469, 626, 628 736, 879, 941
Gorogoše (Veliko i Malo, kod Slanog) — 458
Gospić — 921
Gostovići (kod Konjica) — 892, 929
Govedarica Petar — 330
Govedarnice (kod Bosanske Krupe) — 482, 483
Grab (kod Trebinja) — 63
Grabak (kod Travnika) — 353
Grabež (kod Bihaća) — 490
Grablje (kod Zenice) — 785, 794
Graboštani (kod Kostajnice) — 957
Grabova Draga (kod Mostara) — 688
Grabovica (Gornja i Donja, kod Konjica) — 946
Grabovica (kod Doboja) — 56
Grabovica (kod Livna) — 842
Grac (Austrija) — 625
Gračanica (kod Doboja) — 48, 49, 58—60, 66, 68, 77—81, 103, 119, 120, 176, 264—266, 269, 273, 275, 499, 535, 536, 600, 820
Gračanica (kod Ljubovije) — 758
Gračanica (kod Travnika) — 75, 333
Gračanica (kod Živinica) — 35, 39, 41—45, 87
Gradac (Gornji i Donji, kod Konjica) — 233, 937
Gradac (Gornji i Donji, kod Mostara) — 688
Gradac (k. 602, kod Zenice) — 572, 783, 785
Gradac (kod Rogatice) — 247, 254, 439
Gradačac — 36—38, 43, 47, 49, 58, 79, 102, 271, 495, 499, 500, 522—524, 624, 625, 842
Gradina (k. 778, kod Kotor-Varoša) — 198
Gradina — vidi Gradac (k. 602)
Gradina — vidi Gradovrh
Gradišće (kod Zenice) — 342, 571, 639, 573, 780, 782—786, 792

Gradiška — vidi Bosanska Gradiška
Gradovrh (trig. 478, kod Tuzle) — 175, 532
Grahovčići (kod Zenice) — 339, 340
Grahovo (kod Trebinja) — 63, 187, 451, 589
Grahovo — vidi Bosansko Grahovo
Granica (kod Bileće) — 64
Granica (kod Zenice) — 792
Graščica (predio, kod Visokog) — 881
Gravina (Italija) — 570
Grbavci (kod Zvornika) — 553
Grbeši (kod Trebinja) — 455
Grbić Mića — 577
Grbić Sajo — 573
Grčka — 322, 625, 626
Grdanovac (kod Bosanske Kostajnice) — 955, 956, 958
Grdanj (kod Sarajeva) — 650
Grdanj (trig. 880, kod Sarajeva) — 575
Grebak (kod Nevesinja) — 526, 528, 586
Grevići (kod Prozora) — 934, 937
Grivice (kod Živinica) — 33
Grkavci (kod Trebinja) — 173
Grm (kod Zenice) — 280, 337, 340, 342, 343, 639
Grmeč (pl.) — 772
Grmljani (Gornji i Donji, kod Slanog — 458
Groblje (kod Zenice) — 671
Gromila (trig. 436, kod Banje Luke) — 717
Gromile (kod Sarajeva) — 92, 649, 754, 825, 875
Gromiljak (kod Fojnice) — 149, 151, 411, 414, 649, 676, 678—680, 683, 684, 879, 883, 885, 904, 921, 922
Grude (Gornje i Donje, kod Mostara) — 732
Gruml Jozef — 459

Grupe

NOV i POJ

odredske:
— Južnodalmatinskih — 373, 451, 689, 811
— Kozarskih NOP odreda — 24, 26—28, 50, 381, 382, 384, 385, 387—389, 391, 393, 395, 396, 401—409, 412—417, 421—425, 427, 428, 849
— Otočkih NOP odreda — 245

brigadne:
— Diverzantska 6. krajiške brigade — 784
— Diverzantska 8. krajiške brigade — 343, 785
— Diverzantska 17. krajiške brigade — 147, 150, 154, 355—357, 359, 837

divizijske:
— Južnohercegovačka operativna 29. divizije — 62—64, 109, 114, 181, 183—187, 245, 313, 369—371, 447, 450, 454, 456, 458, 459, 461, 462, 464, 466, 526, 527, 529, 549, 551, 592, 814
— Udarna 11. divizije — 84, 85, 87, 270

korpusne:
— 1. artiljerijska 5. korpusa — 237, 238, 243, 261, 300, 359, 362, 773
— Artiljerijska 2. korpusa — 570
— Primorska operativna 2. korpusa — 53, 63, 187, 318, 319, 369, 451, 505, 587, 590
— Operativna 5. korpusa — 72. 132, 221, 359
— Unska operativna 4. korpusa — 76, 743, 868

četničke:
— 1. operativna Srednjobosanskog korpusa — 56
— 1 (sprečanskih) brigada Majevičkog korpusa — 120, 172, 272, 431—434, 437, 691
— 2. brigada Majevičkog korpusa — 200
— 2. operativna Srednjobosanskog korpusa — 56
— Istočna Srednjobosanskog korpusa — 57, 70
— Korpusa Gorske garde — 562
— Šumadijska — 561

njemačke:
— Ajnzac »E« — 817
— Artiljerijska obalske artiljerije (Küstenartillerie - Gruppe) — 368, 372
— Borbena »Arent« (»Ahrendt«) — 128, 143, 852
— Borbena »Ajzele« (»Eisele«) — 672, 765, 768
— Borbena »Banja Luka« — 852

— Borbena »Beker« (»Becker«) — 372
— Borbena »Bolman« (»Bollmann«) — 321, 322, 329, 527, 567, 586, 588
— Borbena »Devic« (»Dewitz«) — 192, 195
— Borbena »Fichum« (»Fitzthum«) — 672, 765, 768
— Borbena »Fišer« (»Fischer«) — 372, 373
— Borbena »Panvic« (»Pannwitz«) — 24, 52, 141, 194, 222, 479, 628, 648, 809, 817
— Borbena »Rudno« — 24, 51, 73, 141, 194, 476, 627, 628, 809
— Borbena »Šojerlen« (»Scheuerlen«) — 255, 256, 543, 546, 596, 597, 606, 757, 762
— Borbena »Tiler« 369. legionarske divizije »Vražja« — 462
— Južna 1. brdske divizije — 525, 553
— Južna 5. SS brdskog armijskog korpusa — 659, 680
— Sjeverna 1. brdske divizije — 525
— Sjeverna 5. SS brdskog armijskog korpusa — 659

korpusne:

— »Miler« (»Müller«) — 599, 757
— »Kibler« (»Kübler«) — 581, 761

armijske:

— »Srbija« — 303

armija:

— »E« — 24, 189, 229, 236, 246, 255, 457, 491, 496, 547, 574-576, 589, 597, 599, 606, 654, 672, 758, 926, 927
— »F« — 24, 66, 97, 103, 118, 151, 165, 181, 199, 202, 210, 245, 256, 263, 268, 269, 283, 290, 303, 321, 364, 368, 373, 399, 425, 437, 457, 462, 476, 477, 479, 480, 941—493, 496, 505, 514, 525, 527, 529, 532, 543, 546, 553, 562, 574, 575, 579, 581, 586—589, 596, 597, 599, 600, 613, 627, 646—648, 659, 672, 675, 677, 681, 743, 750, 761, 767, 768, 784, 812, 823, 842, 859, 884, 926

Grušići (kod Dubrovnika) — 515
Gruž (deo grada Dubrovnika) — 515
Gubavica (kod Mostara) — 591
Gučevo (kod Rogatice) — 248, 256, 365, 438, 538, 539, 541, 547, 548, 583, 597
Gučevo (pl., kod Malog Zvornika) — 88, 89, 439
Gučja Gora (kod Travnika) — 237, 333, 339, 341, 342, 359, 616, 618, 857, 886
Gulije (k. 710, kod Rogatice) — 247, 254
Gumanci (kod Zenice) — 781
Gunja (ž. st., kod Brčkog) — 118, 210
Gunjani (kod Kreševa) — 148, 409
Gusti Grab (kod Zenice) — 357, 623, 625, 677
Gustović Artur — 890
Gušte (Gornje i Donje, kod Gradačca) — 35
Gušteri (kod Zvornika) — 522, 553
Gutić Blažo — 220
Guždelji (kod Rogatice) — 885

H

Hadžalić Muhamed — 897
Hadžibegovo brdo (kod Bileće) — 55, 110
Hadžići (kod Doboja) — 624
Hadžići (kod Tarčina) — 287, 354, 392, 649, 734, 875—877, 932, 933, 938, 946
Hadžiomerović Hamdija — 929
Hajdučke luke (predio, kod Tarčina) — 878
Hajvazi (kod Zvornika) — 552
Hakić Murica — 818
Hakirević Avdo — 728
Hamatlije (kod Prozora) — 934
Hambarine (kod Prijedora) — 127—129, 391
Hamzići (kod Mostara) — 569
Han-Bila (kod Travnika) — 156, 157, 166, 167, 202—204, 237, 278—280, 336, 337, 633, 634, 660, 796, 885
Han-Ko'a (kod Banje Luke) — 25, 216, 218, 225, 381, 382, 387, 391, 394, 396, 415, 489, 713, 720
Han-Kumpanija (kod Travnika) — 151, 154, 155, 157, 166, 167, 202, 203, 236—238, 276, 278, 280, 282, 336—339, 341, 352, 354—356, 414, 415, 424, 560, 606, 614, 617, 619—621, 633, 634, 655, 658, 670, 790, 796
Han-Miladija (kod Tuzle) — 580, 581
Han-Obođaš (kod Sokolca) — 499
Han-Pijesak (kod Vlasenice) — 92, 190, 672, 829, 921, 922

Han-Ploča (kod Visokog) — 707
Han-Rudina (kod Rogatice) — 256, 583
Han-Sladojević (kod Banje Luke) — 720
Han-Stijenica (kod Rogatice) — 538, 548, 583, 597, 751, 762—764
Hasanović (kod Konjica) — 231, 232, 836, 838, 839, 893, 938
Hasić Avdaga — 45, 269
Havić Slavko — 573
Helbih (Helbich) Dragutin — 810, 812, 814, 816, 821, 822, 824, 833, 834. 843, 845—847, 858, 874, 899, 904, 911, 914, 923, 945
Henke Gerhard — 673
Herceg-Novi — 506, 508, 509, 515—517, 585, 590
Hercegovina — 62, 75, 96, 104—110, 113—114, 179—183, 186, 322—324, 367, 368, 371, 378, 448—452, 507, 562, 567, 603, 604, 609, 646, 668, 680, 686. 759, 763, 768, 880
Hercezi (kod Fojnice) — 703, 884
Herljević Franjo — 210
Himler Hajnrih (Himmler Heinrich) — 99, 817
Hisete (deo grada Banje Luke) — 477
Hitler Adolf — 477
Hoćune (kod Mrkonjić-Grada) — 713
Hodbina (kod Mostara) — 586
Hodžić Asim — 818
Hodžić Osman — 523
Hodžići (kod Gackog) — 184
Homolje (kod Konjica) — 148
Hotanj (kod Trebinja) — 460
Hotić Mesud — 205, 293, 363, 566, 577
Hotilj (brdo, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 78
Hotilj (kod Visokog) — 703, 881
Hozanovići (kod Zenice) — 357
Hrasno (Gornje i Donje, kod Ljubinja) — 317, 454, 460—462
Hrasno (Gornje i Donje, kod Tuzle) — 171, 523
Hrastovci (kod Travnika) — 242
Hrastovi (kod Fojnice) — 361, 610, 681, 682, 684
Hrastovica (kod Petrinje) — 810
Hrbljina planina (kod Livna) — 391
Hrgar (kod Bihaća) — 382, 478, 490
Hrgovi (Gornji i Donji, kod Gradačca) — 263, 616
Hrgud (pl., kod Nevesinja) — 184, 458, 511, 512
Hrljević Franjo — 80
Hrupjela (kod Trebinja) — 245, 456, 458
Hrušta (kod Nevesinja) — 327
Hrvaćani (kod Kotor-Varoša) — 71, 72, 349, 381, 393, 638
Hrvati (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 266
Hrvati (kod Zivinica) — 84, 524
Hrvatska — 768, 817
Hrvatska Dubica — vidi Dubica
Hrvatska Slabinja — vidi Slabinja kod Dubice
Hrvatsko zagorje — 904
Hukić Mehmedalija — 535, 558, 559
Hum (kod Dubrovnika) — 114, 183, 185, 316, 319, 371
Hum (k. 771, kod Prozora) — 901, 937
Hum — vidi Mali Hum
Humci (Gornji i Donji, kod Tuzle) — 580—582
Hunjadi Tibor — 896
Huremi (kod Gradačca) — 81
Husina (kod Tuzle) — 40, 176
Hutovo (kod Metkovića) — 317—319, 367, 370, 372, 454, 459—462, 505

I

Ibarska klisura — 700
Ibrahim Do (kod Stoca — 184
Ibrahimbegović Ćamil — 838. 840, 896
Ibrišimović Mija — 580
Idrizbegović Fuad — 11
Igalo (kod Herceg-Novog) — 517, 585, 590
Igman (pl.) — 725, 727
Ignjatić Mirko — 296, 465
Ijačić Branko — 374
Ilača (ž. st., kod Šida) — 922
Ilić Neđo — 518, 519
Ilić Radika — 7, 698
Ilić Vladislav — 929
Ilić Vojislav — 7, 249, 286, 434, 475, 549, 674
Ilijaš (ž. st., kod Visokog) — 149, 153, 410, 422, 563, 609
Ilinčica (trig. 453, kod Tuzle) — 121, 170, 174, 431, 532
Ilidža (kod Sarajeva) — 934, 939, 947
Ilkino brdo (k. 311, kod Puračića) — 176
Ilok — 761
Ilova (kod Prnjavora) — 616, 639, 799, 801, 802

Ilovača (predgrađe Travnika) — 627
Imotski — 451, 587, 732, 813,
Imširpašić Mehmed — 28
Inač (trig. 1425, kod Kreševa) — 828
Indija — 858
Irgumanje (kod Rogatice) — 884
Istaknuti dio četničke Vrhovne komande za Bosnu, Hercegovinu, Crnu Goru i Sandžak — 96
Išrlija Avdo — 254
Italija — 36, 43, 171, 173, 431, 570, 759
Ivan-Sedlo (kod Konjica) — 92, 146, 158, 231, 234, 359, 397, 402, 468, 469, 639, 734, 736, 740, 836, 863, 864, 867, 872, 875, 877, 878, 896, 897, 915—917, 933, 935, 939, 941, 946—948
Ivanica (ž. st., kod Dubrovnika) — 319, 371, 504, 508, 509, 513, 514
Ivanić-Grad (kod Čazme) — 492, 944
Ivankovo (kod Vukovara) — 874
Ivanović Božidar — 330
Ivanjska (kod Banje Luke) — 25, 52, 131, 192, 193, 195, 212—214, 226, 251, 252, 390, 404, 405, 411, 413—415, 417—419, 428, 489
Ivica (Gornja i Donja, kod Ljubinja) — 511
Ivić Bubaš — 662
Ivković Danilo — 330
Izbično (kod Mostara) — 689
Izgori (kod Gackog) — 327, 329

J

Jablangrad (k. 372, kod Koraja) — 524
Jablanica (kod Bosanskog Novog) — 853
Jablanica (kod Konjica) — 148, 236, 404, 505, 628, 647, 648, 701, 862, 863, 866, 932, 933, 936, 938, 939, 946, 949—951
Jablanica (kod Tuzle) — 175, 176, 207, 209, 263, 266, 499, 521, 578—582
Jabuka (Velika i Mala, kod Goražda) — 285, 286, 442, 444, 537, 883
Jabuka (kod Foče) — 180, 186
Jabučko sedlo (k. 1094, kod Goražda) — 842, 843
Jadar (r.) — 89
Jadovica (kod Prnjavora) — 69, 799, 780, 802, 803
Jagare (kod Banje Luke) — 225, 226, 250, 481, 482, 484, 624, 637, 638, 714—717
Jagodići (kod Zenice) — 339, 340, 660, 795
Jahorina (pl., kod Sarajeva) — 181, 184, 186, 590
Jahovac (kod Janje) — 163
Jajce — 75, 76, 206, 214, 226, 259, 261, 269, 350, 351, 394, 398, 618, 619, 626, 713, 777, 811
Jakotina (kod Kotor-Varoša) — 387
Jala (r.) — 12
Jambrišok Slavko — 896
Janković Janko — 871
Janković Ravijojla Rava — 539
Janj (kod Jajca) — 215
Janja (kod Bijeljine) — 67, 82, 83, 115, 116, 118, 120, 160—163, 165, 208, 210, 273, 274, 491, 492, 500, 522, 525, 526, 600, 750, 764, 766—768, 815, 819, 820
Janjac (kod Zenice) — 795
Janjari-Gurbet (kod Bijeljine) — 210
Janjići (kod Zenice) — 344, 642, 779
Janjićki vrh (k. 812, kod Zenice) — 778
Jare (kod Mostara) — 689
Jasen (kod Trebinja) — 458, 513
Jasenica (Muslimanska, Pravoslavna i Velika, kod Bosanske Krupe) — 489
Jasenica (Gornja i Donja, kod Mostara) — 730
Jasenica (Gornja i Donja, kod Tuzle) — 18
Jesenica-Lug (ž. st., kod Dubrovnika) — 185
Jasenik (kod Prozora) — 738, 739, 928, 929, 944
Jasenovac (kod Novske) — 144, 193, 817
Jasenje (predio, kod Banje Luke) — 138
Jasika (kod Sarajeva) — 885
Jasike (predio, kod Rogatice) — 597
Jastrebarsko (Jaska, kod Zagreba) — 858
Javor (kod Šekovića) — 33
Javor (predio, kod Nevesinja) — 326
Javor (predio, kod Konjica) — 232
Javorani (kod Banje Luke) — 193, 213, 250, 350, 405, 419, 484, 485, 489, 639, 640, 714
Javorik (kod Konjica) — 148, 404
Jazvine (kod Zenice) — 784, 794
Jažići (kod Kalinovika) — 326
Jeginov Lug (kod Živinica) — 171
Jehovac (kod Fojnice) — 681
Jehovina (ž. st., kod Zenice) — 680, 683

Jelah (kod Teslića) — 58, 303, 304, 393, 396, 423, 618
Jelanska (kod Dervente) — 56—58, 346, 800, 804
Jelići (k. 682, kod Banje Luke) — 717
Jelinak (kod Mostara) — 688
Jelinak (kod Zenice) — 236, 238, 278, 335, 665
Jelovac (kod Bosanske Dubice) — 742
Jelovci (kod Sarajeva) — 886
Jevik (brdo, kod Zvornika) — 33
Jezera (kod Travnika) — 793
Ježepresina (kod Konjica) — 328
Ježica (kod Kotor-Varoša) — 350
Johovac (kod Doboja) — 613, 639, 804
Joka Milan — 83
Josić Marijan — 650
Jošavka (kod Kotor-Varoša) — 193, 197, 349, 351, 393, 396, 419, 612, 642
Jošavka (r.) — 350
Jovanović Čeda — 710
Jovanović Todor — 558, 559
Jovanović baterija (razvalina, k. 650, kod Trebinja) — 453
Jovići (kod Banje Luke) — 379
Jovović Branko — 7
Jožići (kod Mostara) — 687
Jugoslavija — 24, 93, 95, 229, 235, 504, 547, 759
Jupe Hans (Juppe Hans) — 817
Jurinac Ljudevit — 11
Jusići (kod Banje Luke) — 717

K

Kacelj (k. 1675, kod Trnova) — 829
Kačanička klisura (kod Skoplja) — 472
Kačanj (kod Bileće) — 512
Kadin Jelovac — vidi Jelovac
Kadina Voda (kod Banje Luke) — 419
Kadinjani (kod Prnjavora) — 73, 345
Kadino Selo (kod Sokolca) — 444
Kajlig Volf (Keilig Volf) — 93, 761, 817
Kakanj (Gornji i Donji, kod Zvornika) — 31, 32, 172
Kakanj (kod Zenice) — 150, 152—154, 158, 353, 357, 404, 411, 412, 415, 422, 424, 473, 612, 615, 622, 624, 670, 676, 679, 680, 683, 722, 727, 752, 782, 796, 872
Kalabače (kod Zvornika) — 434, 435
Kalađurđevići (kod Dubrovnika) — 185
Kalenderovci (kod Dervente) — 57, 58, 70, 71, 349, 801—803
Kalimanići (kod Rogatice) — 247, 257, 365, 438, 539, 541, 548, 549, 758
Kalinovik — 62, 64, 96, 108, 113, 114, 180, 181, 184, 186, 321, 323—328, 507, 561, 585, 590, 591, 759, 842, 843, 898
Kalvarija (predio, kod Travnika) — 156, 426
Kamberovići (kod Gradačca) — 60, 68
Kamena (Gornja i Donja, kod Nevesinja) — 182
Kamenica (kod Bileće) — 110
Kamenica (kod Teslića) — 394
Kamenica (kod Zvornika) — 32, 33
Kamenik (trig. 308, kod Bosanske Kostajnice) — 907
Kamenito brdo (trig. 446, kod Koraja) — 201, 264
Kamenito polje (kod Kulen-Vakufa) — 395
Kandija (kod Bugojna) — 877, 878
Kantarevac — vidi Kotorac
Kaoci (kod Bosanskog Kobaša) —617
Kapetanova Bina (kod Gradačca) — 35, 42, 81
Kapetanović Huso — 11
Kapor Petar — 374
Karač (k. 380, kod Kotor-Varoša) — 349, 351
Karačići (kod Rogatice) — 249, 882, 883
Karadaglije (kod Tešnja) — 304, 305, 308, 620, 621
Karadeglija Nenad — 311
Karamustafić (kod Prozora) — 736
Karanovac (kod Banje Luke) — 218, 479, 485, 498, 619, 639, 714—718
Karanovac (kod Doboja) — 535
Karanović Nikola — 26, 28, 51, 76, 206, 230, 242, 261, 287, 300, 376, 399, 430, 471, 645, 654, 701, 771, 777
Karaula (predio, kod Rogatice) — 583
Karaula (predio, kod Visokog) — 725
Karlovac — 858
Karuše (kod Doboja) — 305, 411, 422
Kasaba — vidi Nova Kasaba
Kasabašić Miloš — 145, 798
Kasapović Pero — 720
Kasin Do (kod Sarajeva) — 646, 752
Kaše Zigfrid — 860
Kaštel (deo grada Banje Luke) — 51, 95, 193—195, 219—223, 227, 418—420, 429

Kaštel (predgrađe Travnika) — 627, 632
Katalinić Branko — 550
Katanići (kod Puračića — 535, 536
Katun (trig. 640, kod Zenice) — 280, 282, 337, 339, 342, 343
Kazibrod (kod Bosanske Kostajnice) — 486, 640
Kerep (kod Gradačca) — 34, 35, 270
Kerović Radivoje — 97, 200, 207, 263
Kesler Milovan — 698
Kestenovac (kod Kulen-Vakufa) — 480, 619
Keveljavača (k. 475, kod Mostara) — 687, 689
Kezunović Slobodan — 582
Kifino Selo (kod Nevesinja) — 114, 183, 321, 324, 325, 327, 328, 529, 585, 590, 687
Kijev Do (kod Slanog) — 458
Kijevo (kod Knina) — 888
Kik (k. 422, kod Kotor-Varoša) —392
Kik (kosa, kod Banje Luke) — 212, 404
Kiseljak (kod Visokog) — 92, 145, 149, 151—153, 236, 238, 260, 287—292, 353, 357, 360, 361, 383, 410, 411, 416, 417, 421—423, 473, 562—565, 606, 608—610, 612, 623, 628, 629, 641, 643, 649, 655—657, 659, 670, 671, 674—676, 678—684, 702—704, 706—709, 721—727, 754, 787—789, 796, 797, 828, 846, 876, 870, 879—885, 903, 904, 910, 911
Kiseljak (banja, kod Zvornika) — 557
Kisić Aleksa — 62, 111, 180, 374, 511, 518
Kisić Branislav — 294, 464, 551
Kladanj — 31, 33, 94, 101, 118, 269, 271, 272, 274, 275, 440, 441, 444, 445, 498, 501, 748, 752, 827
Klanac (k. 488, kod Bihaća) — 124, 381, 404, 482, 625
Klašnice (kod Banje Luke) — 51, 57, 71, 73, 132, 134, 135, 137, 141, 142, 193—195, 220, 221, 251, 417—420, 428, 429, 479, 628, 644, 801, 810
Klečka (stena, trig. 1154, kod Prozora) — 934
Klek (kod Konjica) — 952
Klek (predio, kod Zvornika) — 524, 552
Klenak (Gornji i Donji, brdo, kod Mostara) — 732
Kličanj (razvaline, 791, kod Trebinja) — 455
Klisina (predio, kod Bosanske Krupe) — 396
Klobučarić Josip — 636, 846
Klokočevik (kod Sarajeva) — 884
Klokoti (kod Zenice) — 680, 682, 684
Klotijevac (kod Bajine Bašte) — 754, 876, 885
Klupe (kod Teslića) — 347, 349, 390, 424, 425
Kljaci (kod Travnika) — 166
Ključ — 330, 378, 618, 712
Kljuni (kod Nevesinja) — 592
Knežević Anto — 896
Knežević M. Velimir — 196, 613, 671
Kneževići (kod Jajca) — 213
Kneževići (kod Kozarca) — 410
Knežina (kod Olova) — 827
Knežpolje (kod Mostara) — 730—732
Knin — 647, 653, 888, 903, 910, 912, 913, 943
Kobaš — vidi Bosanski Kobaš
Kobatovci (kod Banje Luke) — 138
Kobilja Glava (k. 625, kod Visokog) —609, 706
Kobilja Glava (kod Sarajeva) —287, 563
Kobiljača — vidi Kobilja glava k. 625
Kočerin (kod Mostara) — 527, 585—589, 591, 687, 732
Kojbarovac (trig. 672, kod Banje Luke) — 717
Kojsino (kod Kreševa) — 707
Kojšino (kod Tuzle) — 176
Kokori (kod Prnjavora) — 70, 346, 405, 484, 801
Kokošari (kod Travnika) — 229
Kolaković Aleksandar Kolpakov — 850, 856, 908
Koleško — vidi Gornje Koleško
Kolimer (kod Tuzle) — 173
Kolojan (kod Metkovića) — 372

Kolone

njemačke:

— 42.mostovna (pontonirska) kolona 5. SS brdskog armijskog korpusa — 364, 539, 751

Kološići (kod Visokog) — 153, 154, 423, 424, 564, 678, 727
Kom (Veliki, trig. 941, i Mali, k. 808, kod Rogatice) — 256, 365, 584, 673
Komandant (admiral) Jadrana — 368, 372, 373, 462, 463, 505

Komandant južne Dalmacije — 368, 372,
Komandant pomorske odbrane Albanije — 505, 515

Komande

četničke:
— istočne Bosne, Hercegovine i Boke kotorske — 96
— Starog Rasa i operativnih snaga Crne Gore — 180
— Vrhovna jugoslovenske vojske u otadžbini — 56, 563, 759
— za Sarajevo — 440
— zapadne Bosne — 56, 57, 484 495

njemačke:
— Beograd (599. Feldkomandantura) — 761
— Jugoistoka — 104, 182, 856, 859
— Obalska — 368
— sjeverozapadne Bosne — 103, 303
— Vrhovna njemačkih oružanih snaga — 817, 859

Komande mjesta

NOVJ:
— Čapljina — 311
— Derventa — 803
— Gacko — 311, 312
— Gornja Tuzla — 8
— Konjic — 891
— Kreka— — 8, 11
— Lukavac — 8, 11
— Ljubinje — 312, 315, 316
— Mliništa — 252
— Mostar — 311, 312
— Nevesinje — 312
— Ostrožac — 233, 234
— Posušje — 662
— Spreča — 9
— Srebrenik — 8, 694
— Stolac — 317
— Šekovići — 9
— Trebinje — 312, 316, 318. 319
— Tuzla — 8, 11, 694
— Vlasenica — 9
— Zvornik — 9
— Živinice — 8, 11

Komande područja

NOVJ:
— 1. područja Vojne oblasti 29. divizije — 585, 593, 604, 662
— 2. područja Vojne obalsti 29. divizije — 311—313, 316, 318, 319, 604, 662, 664
— 3. područja Vojne oblasti 29. divizije — 604, 662, 664
— Brčanskog Vojne oblasti 3. korpusa — 7—10, 691—693, 698
— Drvarskog Vojne oblasti 5. korpusa — 611, 670
— Dubrovačkog — 733
— Majevičkog Vojne oblasti 3. korpusa — 8, 9, 691, 697
— Ozrenskog Vojne oblasti 3. korpusa — 691
— Posavsko-trebavskog Vojne oblasti 3. korpusa — 8, 11, 694, 697
— Romanijskog Vojne oblasti 3. korpusa — 691
— Tuzlanskog Vojne ob'asti 3. korpusa — 8, 11, 691—696, 698
— Zeničkog Vojne oblasti 3. korpusa — 691

ustaško-domobranska:
— 2. zborno — 45, 66, 101—103, 650, 780
— 3. zborno — 576, 825, 848, 860, 875, 889, 890, 932, 945

Komanje Brdo (kod Stoca) — 461
Komar (kod Donjeg Vakufa) — 205, 229, 242, 354, 355, 391, 393, 618
Komarica (ž. st., kod Dervente) — 802, 803
Kominjača (brdo, kod Zvornika) — 33
Komnenić Petar — 179, 312
Komnenović Danilo — 464, 466, 530
Komolac (kod Dubrovnika) — 372
Komrani (kod Prače) — 829, 830
Komušina (kod Teslića) — 302, 307, 793
Konatari (kod Banje Luke) — 211, 392
Konavlje (predio, kod Dubrovnika) —370, 515
Konjevići (kod Zenice) — 795
Konjic — 113, 145—148, 150, 154, 155, 180, 184, 186, 231, 232, 234, 236, 292, 352, 356, 358, 383, 385, 402—404, 411, 412, 424, 425, 454, 468, 592, 612, 616, 621, 622, 628, 634, 643, 647, 701, 734, 736, 810, 821, 834, 836, 839, 840, 860—864, 866, 891, 893, 895, 900—902, 912, 913, 915, 919, 922, 924, 925, 928—931, 933, 935, 937, 938, 943—945, 950—952
Konjščina (Gornja i Donja, kod Zlatara) — 904

Konjuh (pl.) — 12, 17, 693
Kopači (kod Goražde) — 880
Kopčić (kod Bugojna) — 880
Koprivnica — 873
Koprivnica (kod Zenice) — 676
Koprivno (kod Srebrenice) — 829
Koprivnjak (predio, kod Banje Luke) — 476
Koraj (kod Bijeljine) — 48, 103, 115, 116, 118, 119, 161—165, 207, 209, 210, 495, 500
Koran (trig. 1012, kod Sarajeva) — 754
Korien — vidi Podkorjen
Korita (predio kod Kulen-Vakufa) — 395

Korpusi

NOVJ:

— 1. proleterski — 89, 760
— 2-gi — 104, 182, 187, 244, 319, 451, 457, 505, 506, 513, 570, 587
— 3-ći — 7, 8, 10—12, 31. 33. 34, 36, 39, 41—49, 66, 77, 92—95, 97, 99, 115, 118, 119, 165, 169, 177, 186, 189, 207, 246, 247, 258, 260, 262, 265, 268—271, 274, 275, 284, 399, 431, 434—438, 446, 491, 493—495, 497, 500. 501, 520—523, 535, 537, 552, 555, 557, 558, 594, 595, 598, 601, 602, 654, 669, 690, 697, 729, 748, 751, 753—756, 758, 763, 764, 766, 769, 770, 772
— 4-ti — 743, 868
— 5-ti — 24—28, 50, 51, 72, 75, 76, 94, 95, 122, 132, 133, 145, 151, 192, 194, 196, 202, 203, 206, 211, 221, 228, 229, 231, 235—239, 243, 250, 259, 261, 276, 278, 280, 287, 289, 300, 332, 338, 352, 356, 359, 362, 376, 380, 397, 400, 426, 429, 430, 467, 470, 472, 476, 477, 485, 490, 546, 560, 561, 562, 588, 608, 611, 614, 628, 631, 642, 644—646, 648—650, 654, 655, 668—670, 700, 708, 711, 721, 734, 770—775, 777, 778, 809, 810, 844, 857
— 8-mi — 451, 570, 587, 647
— 9-ti — 521
— 12-ti — 8, 10, 88—90, 93, 118, 165, 269, 399, 772, 827
— Narodne odbrane — 378

četnički:

— 1. mileševski — 62, 96, 108
— 1. srednjobosanski — vidi Srednjobosanski
— 2. mileševski — 326
— 2. srednjobosanski — 56
— Avalski — 562
— Bosanskokrajiški — 56, 57, 215, 218, 350, 424, 476, 481, 484, 487, 645, 716
— Drinski — 326, 496, 507, 652
— Jahorinski — vidi Romanijski
— Majevički — 32, 96, 120, 172, 175, 200, 207, 208, 263, 267, 272, 274, 431, 432, 434, 435, 437, 495, 497, 524, 526, 556, 579, 691
— Nevesinjski — 54, 62, 96, 108, 112, 180, 326, 327, 507, 759
— Ozrenski — 96, 495
— Romanijski — 62, 96, 108, 326, 443, 444, 496, 507, 563, 652, 759
— Srednjobosanski — 56, 57, 70, 211, 213, 217, 218, 349, 350, 484, 485, 487, 651, 714, 799
— Srpski udarni — 269, 561, 562
— Trebavski — 36, 96, 97, 102, 495, 523, 524, 600
— Trebinjski — 54, 112, 180, 314, 326, 452, 507, 518
— Zenički — 96, 147, 562, 577, 652, 724, 759

njemački:

— 5. SS brdski armijski — 99, 147, 151, 203, 256, 269, 290, 364, 492, 589, 597, 646, 751, 752, 923
— 9. SS brdski armijski — 118
— 15. brdski armijski — 646
— 21. brdski armijski — 182, 457, 496, 504, 515, 574, 589
— 22. armijski — 496, 596
— 34. armijski — 672, 761, 767
— 68. armijski — 469, 767, 768
— 69. rezervni — 192, 648
— 91. armijski — 496, 596
— »Miler« (»Müller«) — vidi 34. armijski
— Ruski zaštitni (bjelogardijski) — 269, 543, 546, 581, 757, 760

Kosići (kod Banje Luke) — 489
Kosijerevo (kod Bileće) — 54, 55, 64
Kosjerevo (kod Dervente) — 72
Kosobašić Miloš — vidi Kasabašić Miloš
Kosorić Pero — 121, 542, 602, 729, 770

Kosovača (predio, kod Zvornika) — 32, 553
Kosovska Mitrovica — 496, 576
Kostajnica — 486, 640, 743, 745, 746, 913, 954—959
Kostajnica — vidi Bosanska Kostajnica
Kostajnički Majur (kod Kostajnice) —743, 955, 957
Kostići (kod Jajca) — 713
Kostreša (k. 1315, kod Sokolca) — 444
Košelj Dušan — 519
Koševo (predgrađe Sarajeva) — 575
Koštica (kod Rogatice) — 256
Košutica (kod Rogatice) — 672, 673
Kotarac (kod Fojnice) — 640
Kotarsko oružano Zapovjedništvo iz Goražda — 440, 441
Kotilj (trig. 518, kod Goražda) — 66, 67
Kotlari (kod Konjica) — 863, 948
Kotline (kod Mrkonjić-Grada) — 711
Koto vrelo (izvor, kod Kotor- Varoša) — 397
Kotor — 457
Kotor-Varoš — 192, 193, 197—199, 211, 226, 251, 261, 346, 348, 349, 381, 385, 390—393, 419, 619—621, 645, 714, 716
Kotorsko (kod Doboja) — 613, 857
Koturovo (kod Bosanske Dubice) — 742
Kovačević Vojo — 178, 188, 312, 551, 568, 593, 605, 664
Kovačevići (kod Puračića) — 557
Kovačevići (kod Kostajnice) — 956, 958
Kovačevo Selo (kod Tuzle) — 173, 431
Kovačići (kod Tuzle) — 532
Kovanj (kod Rogatice) — 247—249, 256, 285, 365, 438, 439, 442, 538—540, 542, 544, 548, 583, 584, 596, 597, 673, 760—763
Koviljača (kod Loznice) — 87, 88, 164, 491
Kozadre (kod Rogatice) — 583, 673
Kozara (pl.) — 123, 345, 420, 428, 639, 809
Kozarac (kod Prijedora) — 50, 332
Kozarce (kod Zenice) — 340, 781
Kozarevac (k. 606, kod Banje Luke) — 717
Kozibrod (kod Bosanskog Novog) — 868, 905—907, 956
Kozica (potok, kod Zenice) — 657, 659, 789, 791
Kozja Ćuprija (predgrađe Sarajeva) —575
Kozjak (kod Tuzle) — 533
Kozjak (kod Zvornika) — 434
Kozluk (kod Zvornika) — 48, 174, 525, 599, 750, 766—768
Koznik (trig. 1244, kod Konjica) — 155, 232, 356, 425, 622, 837—841, 893
Kralupi (kod Konjica) — 402, 943
Kralupi (kod Visokog) — 147, 561—565, 577, 608, 609, 678, 679, 683, 705, 724, 725, 727, 923
Kraljevo — 189, 496, 626
Kraljuščica (potok, kod Konjica) — 356, 469, 736
Kramer Selo (kod Rogatice) — 365, 475, 538, 539, 541, 548, 583
Kranjčići (Gornji i Donji, kod Prozora) — 355
Kraos Ivan — 818
Kraos Stjepan — 818
Kraševo (kod Tešnja) — 304
Krašovec Josip — 114
Kravica (k. 803, kod Trebinja) — 62, 111, 182, 184, 452—455
Krbljine (kod Kalinovika) — 328
Krčetovo (k. 628, kod Dubrovnika) — 514
Krčevine (kod Visokog) — 678, 682, 684
Krčevine (predio, kod Visokog) — 357, 384, 680
Krčkovski Joško — 803
Krčmarica (kod Banje Luke) — 489
Krčmarice (kod Dervente) — 72
Krečane (Gornje i Donje, kod Gradačca) — 37, 39
Krečko brdo (trig. 1250, kod Nevesinja) — 327
Kreća Dušan — 117
Kreka (kod Tuzle) — 11—23, 40, 121, 169, 273, 432, 694—696, 729
Krekovi (kod Nevesinja) — 324, 325, 327, 328, 585, 590, 592
Kremenjaš (brdo, kod Teslica) — 302
Kreševo — 148, 359, 360, 405, 610, 640, 641, 642, 702—705, 707—709, 826, 828, 874, 877—880, 882, 909, 910, 947
Krezo Anto — 519
Kriger Fridrih-Vilhelm (Krüger Friedrich-Wilhelm) — 926
Krinac (k. 1167, kod Prozora) — 892, 929, 937
Krisnica (kod Kostajnice) — 958
Kriškovci (kod Prnjavora) — 616

Krište Ivan — 840
Kriva glava (trig. 446, kod Bosanskog Novog) — 852
Krivodol (kod Mostara) — 686
Križ (k. 818, kod Konjica) — 893
Križ (k. 1268, kod Konjica) — 232, 837, 838, 840, 841, 893
Križ (kapelica, kraj Kotor-Varoša) — 348, 349
Križ (predio, kod Tešnja) — 301—303, 305, 306
Križ (trig. 307, kod Dervente) — 58
Križ (trig. 352, kod Teslića) — 425
Križa (predio, kod Konjica) — 901
Križaoni (kod Tuzle) — 170, 174
Križevci — 873, 943
Križevci (kod Zvornika) — 522, 553
Krmine (kod Banje Luke) — 211, 216, 226, 250, 401, 416, 484, 486, 640, 714, 715, 717
Krnete (kod Banje Luke) — 138
Krnin (k. 661, kod Banje Luke) — 214
Krnjača (kod Zenice) — 792, 796
Krnjin (trig. 841, kod Banje Luke) — 411
Krpeljići (kod Travnika) — 333, 618
Krstac (k. 861, kod Visokog) — 563, 609, 724
Krstac (kod Gackog) — 105
Krstac (kod Konjica) — 148, 405
Krstača (kod Bileće) — 64, 186, 512
Krš (k. 388, kod Zvornika) — 524, 552
Krtinje (Gornje i Donje, kod Ljubinja) — 182
Krupa (kod Banje Luke) — 216, 225, 395, 415, 712
Krupa (kod Metkovića) — 372
Krupa — vidi Bosanska Krupa
Krupanj — 88, 89
Kruščica (kod Prozora) — 157, 394, 738, 739, 891, 928, 929
Kruščica (kod Travnika) — 157, 168, 230, 242, 259, 354, 355, 607, 617, 619, 660, 944
Kruševci (kod Olova) — 827, 829, 830
Kruševica (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 85
Kruševica (kod Ljubinja) — 182
Kruševljani (kod Nevesinja) — 327, 924
Krvavo Polje (kod Konjica) — 150, 155, 232, 425, 863, 893
Kuber (kosa, kod Zenice) — 665, 666, 786, 793
Kučići (kod Kaknja) — 615
Kućani (kod Prozora) — 736—738, 892, 934
Kudra (kod Banje Luke) — 379
Kuge (kod Tuzle) — 67, 77, 78, 263
Kuhari (kod Sanskog Mosta) — 773
Kujača (predio, kod Kupresa) — 394
Kujačić Milorad — 464
Kujundžić Maksim — 528
Kukavice (Gornje i Donje, kod Rogatice) — 248, 249, 440, 883, 884
Kukić Radovan — 519
Kukmanovići (kod Banje Luke) — 717
Kukrica (kod Konjica) — 893
Kukulje (kod Dervente) — 72
Kula Fazlagić — 106, 108, 113, 181, 186, 322
Kula (kod Kulen-Vakufa) — 122
Kula (kod Rogatice) — 364, 365, 538, 540, 583, 597, 751, 764
Kula (kod Zenice) — 656, 657, 787, 789
Kula (predio, kod Bosanskog Novog) — 744
Kulaši (Gornji i Donji, kod Prnjavora) — 58, 346, 349
Kulići (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 264
Kulina (trig. 288, kod Modriče) — 38
Kulište (trig. 700, kod Loznice) — 88
Kulsko brdo — vidi Kula, predio
Kuljani (kod Bosanskog Novog) — 640, 746, 956, 958
Kuljenovci (kod Dervente) — 69
Kum (k. 771, kod Rame) — 892
Kumbor (kod Herceg-Novog) — 517
Kunića Mahala (kod Mostara) — 689
Kupres — 145, 147, 149, 259, 401, 404, 410, 626, 822
Kupresi (kod Gradačca) — 35, 42, 81
Kupreš (kod Zenice) — 656, 787
Kuprešani (kod Jajca) — 713
Kurelac Josip — 959
Kureš Miloš — 112, 180, 374, 511, 512, 518
Kurilić Bajo — 374
Kurtić Zaim — 558
Kusače (kod Sokolca) — 445, 537, 673
Kusonje (kod Zvornika) — 554
Kušlat (kod Zvornika) — 760
Kutezero (kod Srebrenice) — 829
Kutina — 911
Kuzmanići (kod Teslića) — 306
Kuzmin (kod Sremske Mitrovice) — 646, 750
Kvok (k. 1345, kod Konjica) — 893, 895, 929, 937

L

Lađevci (kod Prnjavora) — 349, 624, 801
Lakat (kod Nevesinja) — 327, 329, 592
Laktaši-Ilidža (kod Banje Luke) — 72, 138, 142, 193, 195, 223, 418, 420, 480, 648, 743
Lalović Momir — 27, 309, 310
Laminci (kod Bosanske Gradiške) — 73
Lanc Hubert — 491, 522
Lapac (Gornji i Donji, kod Kulen-Vakufa) — 406, 478, 480, 482, 617, 620, 625, 644, 647, 653
Lapad (kod Dubrovnika) — 368
Lapi Selo (kod Konjica) — 950
Lastva (kod Bileće) — 64, 316, 317, 456
Lašva (kod Zenice) — 146, 150, 153, 154, 158, 202, 203, 237, 259, 260, 287, 288, 343, 344, 353, 354, 360, 401, 411, 421—423, 430, 473, 560, 561, 562, 606, 609, 611, 612, 615—617, 634, 641—643, 655, 656, 658, 659, 661, 670, 671, 675, 676, 679, 680, 683, 778, 779, 781, 782, 784, 785, 787, 788, 790, 791, 794, 796—798, 814, 819, 872
Lašva (r.) — 166, 168, 236, 276, 277, 279, 280, 334—338, 630, 632, 658—660, 790, 791
Lauš (kod Banje Luke) — 217, 220, 476, 477
Lauševići (kod Kotor-Varoša) — 348
Laze (kod Nevesinja) — 529
Lazine (kod Travnika) — 167
Ledenice (Muslimanske i Katoličke, kod Gradačca) — 524
Ledenice (kod Risna) — 319, 517

Legije

italijanske:

— »San Marko« — 459, 460, 505, 755, 862
Lekenik (kod Siska) — 921
Lenjingrad (SSSR) — 197
Leotar (k. 1229, kod Trebinja) — 111, 452, 455
Lepenica (Gornja i Donja, kod Prnjavora) — 799, 804
Lepenica (kod Doboja) — 302—306, 308, 394, 619—621, 623
Lepenica (kod Kreševa) — 147, 826, 876, 877, 946
Lepenica kosa (kod Prozora) — 935
Lepenica (r., kod Visokog) — 703—705
Ler Aleksander (Löhr Alexander) — 576, 597, 654
Leskova Voda (kod Doboja) — 56, 346, 804
Leskovac — 229
Lešnica (kod Loznice) — 90
Lever Tara (kod Žabljaka) — 589
Levi Moric — 53
Ličko Petrovo Selo — 944
Lijeska (Gornja i Donja, kod Višegrada) — 285, 672, 673, 769
Lijevca (kod Zavidovića) — 403, 404
Lijevče polje (kod Bosanske Gradiške) — 390, 741, 742, 746, 913
Lika — 903, 943
Lim (r.) — 256, 284, 445, 472, 542, 543, 700, 756
Lipa (kod Bihaća) — 388
Lipa (kod Kreševa) — 359, 640, 702 707
Liplje (kod Kotor-Varoša) — 197, 349, 637
Lipnica (Gornja, Srednja i Donja, kod Tuzle) — 40, 440
Lipovac (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 250, 484, 485, 638, 714—716
Lipovac (kod Ivanić-Grada) — 492
Lipovci (kod Konjica) — 235
Lipovice (Gornje i Donje, kod Koraja) — 200, 201
Lipovice (kod Živinica) — 171
Lisac (trig. 1303, kod Zenice) —259, 340
Lise (kod Mostara) — 461, 527, 687, 688, 909, 944
Lisičići (kod Konjica, sada potopljeni) — 151, 154, 155, 158, 231, 233, 234, 355, 356, 424, 620, 691, 649, 734, 740, 834, 839, 841, 863, 866, 893, 929, 938, 940, 941, 948, 950, 952
Lisin (trig. 1744, kod Konjica) — 232, 356, 469, 622, 836—838, 840, 841, 893, 935, 937
Lisina (trig. 453, kod Prijedora) — 127
Lisina (ž. st., kod Drvara) — 383
Liskovac (Veliki i Mali, kod Mostara) — 689
Liskovica (Gornja i Donja, kod Mrkonjić-Grada) — 489
Lisovina (kod Konjica) — 361, 468, 469, 891, 929, 938
Lišnja (kod Prnjavora) — 57, 71
Lištica — vidi Široki Brijeg

Litva (kod Živinica) — 16
Livanjsko polje — 383
Livno — 386, 388, 395, 405, 410, 426, 451, 587, 813, 823, 832—834, 842
Lohinja (Gornja i Donja, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 80, 81
Lohovo (kod Bihaća) — 483, 638
Lojević Mitar — 519
Lokrine (kod Zenice) — 660
Lokrum (o.) — 368
Lokva (kod Konjica) — 233, 892
Lokva (predio, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 86
Lom (predio, kod Zvornika) — 524, 552
Lončari (kod Tešnja) — 305
Lopare (kod Tuzle) — 119, 200, 207, 209, 262, 264, 274, 492, 499, 521, 531—533, 578—580
Lovno (k. 855, kod Konjica) — 232, 841, 893
Lovrica (kod Mostara) — 688
Loznica — 88—90, 164, 491, 501
Loznik (potok, kod Zenice) — 791
Lug (kod Dervente) — 71
Lug (kod Prozora) — 356
Lug (kod Visokog) — 883
Lug (predio, kod Dubrovnika) — 452, 453, 455
Luka (kod Nevesinja) — 924
Luka (kod Tarčina) — 877
Lukač most (sada: Bobotov most, kod Konjica) — 734, 863, 896, 897, 916, 933, 935, 946, 950, 951
Lukačević Vojislav Vojo — 113, 180, 183, 504, 507, 511, 518
Lukavac (Gornji i Donji, kod Gradačca) — 523
Lukavac (kod Tuzle) — 9, 13, 14, 16, 19, 22, 23, 120, 175, 270, 272—274, 492, 500, 522—524, 557—559, 695
Lukavica (kod Sarajeva) — 650
Lukići (kod Tuzle) — 264
Lunj (trig. 875, kod Rogatice) — 248, 254, 439, 440, 474, 538—540, 542, 544
Lupac (kod Viteza) — 259
Lupljanica (Gornja i Donja, kod Dervente) — 71, 393, 411, 639, 800, 803, 874
Lupoglav (kod Ivanić-Grada) — 921
Luštica (poluotok, kod Herceg-Novog) — 509, 516
Lužar Franjo — 114, 178
Lužine (kod Fojnice) — 361, 610, 703, 705, 706, 708, 709

Lj

Ljekova (kod Trebinja) — 513
Ljenobrd (Gornji i Donji, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 34, 42, 270
Ljeskare (ž. st., kod Prijedora) — 385
Ljesovinja (kod Konjica) — 736, 738
Lješevo (kod Visokog) — 394
Ljubačevo (kod Banje Luke) — 213, 216, 250, 405, 484, 638, 714—717
Ljubibratić Nikola — 518, 519, 669
Ljubija (Pravoslavna, Katolička i Muslimanska) — 124, 126—130, 144, 383, 385, 386, 389, 392, 393, 406—409, 417, 427, 428, 627, 852, 905
Ljubija-Rudnik — 126—128
Ljubinje (kod Dubrovnika) — 105—109, 180, 183—186, 312—319, 322, 367, 371, 453, 455, 457, 458, 510, 511
Ljubnić (kod Bugojna) — 828
Ljubomir (predio, kod Bileće) — 184, 316, 317, 371, 452—455, 591
Ljubotići (kod Mostara) — 687, 689
Ljubovija (kod Krupnja) — 87, 599, 757, 758, 764, 766, 767
Ljubuški (kod Metkovića) — 369, 373, 374, 593, 662, 732, 811, 812, 815, 816, 819, 820, 843
Ljut (predio, k. 1026, kod Konjica) — 893
Ljuta (kod Konjica) 863, 900, 901, 924, 925
Ljuti Dolac (kod Mostara) — 585, 686

M

Mačkovac (kod Tuzle) — 200, 209, 578—580
Mačkovine (kod Mostara) — 731
Mačva — 119
Mađarska — 93, 700, 767
Magaljdol (kod Mrkonjić-Grada) — 211
Maglaj — 118, 302, 305—309, 403, 411, 412, 416, 422, 612, 640, 642, 643, 647, 913
Maglajani (kod Banje Luke) — 193, 195, 418, 420, 648
Mahala (Gornja, Srednja i Donja, kod Prozora) — 939
Mahala (kod Fojnice) — 703
Majdan (kod Mrkonjić-Grada) — 713
Majevica (pl.) — 7, 8, 10, 12, 17, 31, 42, 59, 67, 93, 95—97, 118—120, 160,

173, 208, 262, 267, 269, 272—275, 495, 496, 499—501, 503, 521, 532, 556, 579, 748, 756, 762, 764, 815, 820, 832—834
Majur — vidi Kostajnički Majur
Makedonija — 229, 235, 472, 606, 626
Makin Stan (k. 635, kod Tuzle) — 533
Maklin Bil (McLean Billy) — 759
Makljen (kod Prozora) — 822
Makljenovac (kod Doboja) — 411
Mali Duboki potok (kod Ivan-Sedla) — 947
Mali Hum (kod Sarajeva) — 575, 650
Mali Ivan (k. 967, kod Tarčina) — 917
Mali Komar (predio, kod Travnika) — 880
Mali Prnjavor (kod Banje Luke) — 217, 223, 225
Mali Tmor (k. 1249, kod Rogatice) — 543
Mali Zvornik — 174, 491, 501, 600
Malina (kod Banje Luke) — 211
Maline (kod Travnika) — 341
Mamici (kod Mostara) — 586
Mamutova voda (potok, kod Koraja) — 533
Mandić Petar — 374
Mandino Brdo (kod Visokog) — 609
Mangrop (k. 1668, kod Gackog) — 180
Manojlović Ilija — 311
Manjača (pl., kod Banje Luke) — 226, 252, 384, 386, 387, 391, 393, 397, 398, 418, 428, 480, 483, 637, 645, 713
Maoča — vidi Muslimanska Maoča kod Brčkog
Maravići (kod Rogatice) — 583, 885
Margetići (kod Rogatice) — 49, 672, 673, 765
Marići (kod Banje Luke) — 487, 489
Marićka (kod Banje Luke) — 332
Marijanovo brdo (kod Zvornika) — 554
Marijanci (kod Banje Luke) — 489
Marjanovo Gnjezdo (kod Teslica) — 623
Marin Lazar — 631
Markasovica (kod Konjica) — 929
Martin brdo (k. 208, kod Bosanskog Novog) — 123, 128, 129, 131, 390, 402, 408, 852
Martin Brod (kod Bihaća) — 644
Martinac (kod Banje Luke) — 57, 349—351
Masleša Jefto — 374
Masline (kod Stoca) — 461—463
Maslište (kod Konjica) — 901
Maslovare (kod Kotor-Varoša) — 306, 347—356, 424, 641
Mastilović Branko — 183
Mašići (kod Bosanske Gradiške) — 222, 743—745
Mataruga Koviljka — 818
Matavazi (kod Bosanske Krupe) — 486, 641
Matijevina (kod Bileće) — 55, 370
Matkovac (kod Zvornika) — 172, 434, 554
Matovo brdo (kod Rogatice) — 248, 254, 540
Matužići (kod Doboja) — 411
Mazlina (kod Trnova) — 830
Mećava Petar — 631
Medak (kod Gospića) — 921
Medari (kod Nove Gradiške) — 525
Medići (kod Mostara) — 688
Medvednik — vidi Međednik (trig. 843)
Međaš (kod Tuzle) — 171—174, 273, 432, 433, 435, 436, 445
Međednik (trig. 843, kod Tuzle) — 579, 580, 834
Međeđa (Gornja i Donja), kod Gradačca) — 39
Međeđa (kod Višegrada) — 284, 286, 445, 542, 831, 832
Međeđa (kod Zvornika) — 554
Međine (kod Mostara) — 689, 731
Međugorje (kod Ljubuškog) — 373
Megara (Kuvija, kod Konjica) — 836
Mehići (kod Gradačca) — 60, 265
Mehovci (kod Kotor-Varoša) — 213, 405, 484, 638, 716
Mehurići (kod Zenice) — 682
Meka Gruda (Gornja i Donja, kod Gackog) — 183, 184, 186
Meljine (kod Herceg-Novog) — 509, 517
Memići (kod Banje Luke) — 714
Memići (kod Zvornika) — 171
Mesići (kod Rogatice) — 247—249, 254, 285, 439—442, 445, 497, 498, 767, 814, 880, 882—885
Mestovci (kod Zenice) — 723
Metikoš Vladimir — 650
Metković — 245, 320, 367, 371—373, 451, 462, 463, 505, 589, 843, 847
Metla (kod Bosanske Krupe) — 382
Metohija — 189, 229, 255, 437, 497, 589
Mićanović Slavko — 119

Mihailović Dragoljub Draža — 434, 561, 577, 759
Mihalj Ruto — 897
Mihić Risto — 374
Mihajlovići (kod Banje Luke) — 476, 489
Mijatović Cvijetin Majo — 119
Mijatović Milorad — 205, 288, 566
Mijatović Vaso — 143
Mijović Čedo — 330, 331
Mikuljača (trig. 654, kod Mostara) — 688, 689
Miladije (kod Tuzle) — 12, 13, 15, 16
Milakovac (kod Doboja) — 411
Milakovići (kod Banje Luke) — 214, 717
Milan planina (kod Rogatice) — 257
Milan Planina (kod Vlasenice) — 190
Milatović Mile — 465
Miler Fridrih Vilhelm (Müller Friedrich Wilhelm — 761, 767
Miletić Dragutin — 195
Milićević Mato — 518
Milići (kod Vlasenice) — 190
Milidragović Petar — 312
Milino Selo (Muslimansko i Pravoslavno, kod Puračića) — 85
Milinović Stojan Stojanda — 41, 81
Milivojević Vitomir — 519
Milkovići (kod Kostajnice) — 956, 958
Milojca (kod Prijedora) — 126
Milosavci (kod Prnjavora) — 73, 346
Miloš Dane — 374
Miloševac (kod Gradačca) — 37
Miloševac (kod Šapca) — 90
Milošević Stanko — 117
Miljakovci (kod Prijedora) — 385
Miljanovci (kod Tešnja) — 303, 305, 347, 617
Miljanović Ljubo — 374
Miljanović Marko — 312
Miljevac (kod Nevesinja) — 328
Miljević Milančić — 667
Miljevići (kod Banje Luke) — 138
Miljevina (kod Foče) — 323, 324, 326, 327
Miljkovići (kod Mostara) — 730, 944
Mionica (Gornja i Donja, kod Gradačca) — 523, 524
Miošići (kod Prače) — 444, 445
Miričina (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 34, 40, 45, 78, 79, 265, 501, 522, 535, 536, 558
Mirilovići (kod Bileće) — 54, 110, 112, 180
Mirković Radomir — 518
Miroševići (kod Zenice) — 677, 678, 681
Miruše (kod Bileće) — 54, 63, 64, 112, 510, 511
Mišelić Petar — 518
Mišić Jovo — 486
Mišići (kod Gradačca) — 37
Mišin Han (kod Banje Luke) — 52
Miškatović Ote — 928
Miškića brdo (kod Travnika) — 239
Miškovci (kod Prnjavora) — 69—71, 800—802
Mitranović Bora — 652
Mitrović Savo — 518
Mitrovići (kod Tuzle) — 208, 209, 266, 521
Mjesec (k. 816, kod Konjica) — 735
Mladik (predio, kod Kostajnice) — 955
Mladikovina (kod Teslića) — 302, 793
Mliništa (kod Mrkonjić-Grada) — 75, 384
Močevići (kod Ljubovije) — 884
Močići (kod Cavtata) — 515
Modrac (kod Puračića) — 557, 558
Modran (kod Bijeljine) — 115, 116, 161, 162, 210, 524
Modrašnica (k. 704, kod Tuzle) — 533
Modriča — 36, 38, 39, 271
Modrinje (ž. st., kod Zenice) — 356, 357, 360, 622, 641, 675—677, 683, 722, 782
Modro Polje (kod Trnova) — 829
Modropac (k. 741, kod Bileće) — 110
Mojmilovo brdo (trig. 670, kod Sarajeva) — 575
Mokošica (kod Dubrovnika) — 371, 372
Mokrice (kod Bosanske Gradiške) — 137—140
Mokro (kod Mostara) — 586, 689
Mokro (kod Sarajeva) — 285, 443, 922
Mokro Polje (kod Knina) — 912
Moluhe (kod Tuzle) — 40, 41, 169
Molunat (Mali i Veliki, kod Herceg-Novog) — 503, 505, 509, 515—517
Momčilović Milorad — 108, 652, 759
Monj (k. 533, kod Gradačca) — 34, 35, 42
Morača Pero — 168
Morančani (kod Živinica) — 169
Moranjci (Gornji i Donji, kod Gradačca) — 34, 35, 45, 60, 66—68, 77, 79, 81, 262, 264, 266

Morava (r.) — 229, 235, 625
Mosko (kod Bileće) — 55, 453—455, 513
Moskva (SSSR) — 197, 668
Moslavina-Popovača (ž. st., kod Ivanić-Grada) — 911
Mostaći (kod Trebinja) — 455
Mostar — 99, 100, 106, 158, 229, 234, 236, 292, 322—325, 327, 329, 369, 372, 373, 430, 447, 449, 454, 457, 459, 460, 462, 463, 526, 529, 585, 588—591, 593, 612, 626, 628, 636, 644—647, 653, 686—689, 730, 732, 750, 752, 755, 786, 815, 816, 843, 860, 861, 888, 889, 898, 899, 903, 913, 922, 934, 944, 945, 947
Mostarsko polje — 181, 182
Moševac (kod Tešnja) — 403
Moštare (Gornje i Donje, kod Visokog) — 415
Mošunj (Mali i Veliki, kod Travnika) — 157, 167, 168, 354, 660, 796, 886
Motajica (pl.) — 350, 399, 799, 803
Motike (Gornje i Donje, kod Banje Luke) — 193, 217, 223, 417, 419, 479, 480, 482, 484, 487, 618, 620, 624, 638, 642
Mračaj (kod Kostajnice) — 957
Mrakovi (kod Fojnice) — 703, 884
Mramor (kod Metkovića) — 372
Mramor (predio, kod Živinica) — 84
Mratović Antun — 518
Mravica (kod Prnjavora) — 349
Mravinjak (trig. 1243, kod Konjica) — 233, 841, 892, 929
Mrcine (kod Trebinja) — 63
Mrčevci (kod Banje Luke) — 73
Mrđen Đoka — 146
Mrežica (kod Bileće) — 511
Mrgan Omer — 527
Mrkaljić (kod Tarčina) — 915, 941
Mrkonjić-Grad — 252, 333, 386, 489, 618, 712
Mrkov gaj (predio, kod Banje Luke) — 848
Muftić Ibrahim — 818
Muftić Salih — 818
Muhamedagić Ibrahim — 818
Mukinjača (predio, kod Nevesinja) — 529
Muknica (trig. 1229, kod Nevesinja) — 529
Muminagić Džemal — 330
Murati (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 42, 60, 85
Murišić Dušan — 519
Muse (kod Mostara) — 689
Muslimanska Maoča (kod Brčkog) — 48, 581, 582
Muslimanski Nezuk (kod Zvornika) — 554
Mušići (kod Živinica) — 12, 13, 16—18
Mutić Pavle — 215, 216, 476, 486

N

Na Rudini (trig. 1676, kod Konjica) — 893
Nabrđani (kod Banje Luke) — 478
Nacionalni komitet oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) — 95, 96, 98
Nadromanija (kod Sokolca) — 602, 873
Narančići (kod Tuzle) — 200
Nastić Sava — 374
Našice — 913
Navioci (kod Tuzle) — 209, 262, 525, 580—582
Nedić Milan — 95
Negraj (k. 795, kod Zenice) — 340, 572, 783, 786
Nemila (kod Zenice) — 239, 259—261, 343, 642, 655, 787, 791, 792, 795
Nenadić Danilo — 374
Neretva (r.) — 238, 236, 244, 245, 259, 260, 317, 326, 367, 372, 373, 430, 447, 459, 460, 507, 585, 589, 608, 626, 628, 629, 634, 644, 811, 847, 898, 909
Neretvica (r., kod Konjica) — 233, 235, 468, 739
Neum (kod Metkovića) — 245
Nevesinje — 64, 104, 106—110, 114, 180—188, 321—325, 327—329, 367, 447, 453, 454, 458, 460—463, 504, 506, 511—513, 526—529, 567, 586—590, 592, 686, 687, 730, 888, 903, 909, 924, 944
Nevesinjsko polje — 62, 106, 181, 184, 321, 322, 324, 327, 586, 587, 591
Nevića Polje (kod Travnika) — 237
Nezavisna Država Hrvatska (NDH) — 23, 194, 444, 494, 562, 574—576, 588, 600, 602, 631, 649, 692, 695, 738, 794, 809, 811, 813, 815, 817, 819, 821, 823, 832, 833, 842, 844, 845, 847, 857, 872, 873, 888, 889, 898, 903, 909, 910, 912, 913, 921, 943
Nikšić — 182, 187, 451, 457, 589
Nirnberg (Njemačka) — 99, 597, 859
Niš — 229, 625
Nočajevići (kod Šekovića) — 270
Nova Gradiška — 922
Nova Kapela-Batrina (ž. st., kod Slavonske Požege) — 922

Nova Kasaba (kod Zvornika) — 760, 828
Nova Topola (Gornja, Srednja i Donja, kod Bosanske Gradiške) — 73, 136—141, 193—195, 221, 222, 413—420, 429, 742, 745
Novaković Grujo — 446, 542
Novi Grad Podravski (kod Koprivnice) — 833
Novi Šeher — 301—303, 305—308, 637
Novo Selo (kod Šapca) — 90
Novak Franc — 374
Novska — 492, 874
Novska planina (kod Bosanskog Novog, nije označena na karti) — 480, 483, 637
Nukići (kod Tuzle) — 67
Nuštar (kod Vukovara) — 768

Nj

Njemačka — 23, 817, 859, 860

O

Obadi (kod Rogatice) — 673
Obalj (kod Kalinovika) — 114, 183, 324—326, 328, 585, 586
Obla glava (k. 831, kod Rogatice) — 365
Obla glava (k. 838, kod Zenice) — 793

Oblasti vojne

NOVJ:
— 3. korpusa — 7, 12, 258, 691, 692, 696—699, 729
— 29. divizije — 311—313, 551, 570, 594, 603—605, 662, 669
Obodnica (Muslimanska i Katolička, kod Tuzle) — 209, 600
Obodnik (kod Kotor-Varoša) — 380, 638
Oborci (kod Donjeg Vakufa) — 391, 393
Obradović Mlađo — 27
Obradović Simeun — 487
Obradovići (kod Banje Luke) — 717
Obre (kod Konjica) — 892
Obrenovići (kod Zenice) — 342, 343, 639, 660, 781, 784, 795
Obrijež (Gornji i Donji, kod Koraja) — 210
Obrijež (j. z. 3 km kod Janje) — 116, 163
Obrovac — 857
Očenići (kod Fojnice) — 361
Odmeka (kod Busovače) — 230
Odpočivaljka (predio, kod Banje Luke) — 478, 481, 483, 637

Odredi

NOV i POJ:
— Banjalučki — 198, 226, 251, 637, 715
— Bilećki — 604, 605
— Birčanski — 434, 501, 594, 729
— Drvarsko-petrovački — 28, 76, 228, 252, 253, 477, 478, 480—483, 490, 644, 648, 770, 771, 903
— Dubrovački — 185
— Gatački — 604, 605
— Glamočki — 28, 384, 392, 395, 410, 413, 423
— Jajačko-travnički (formiran od Jajačkog i Travničkog NOP odreda) — 203, 206, 238, 290, 362
— Južnohercegovački — 106, 108, 109, 317
— Kalinovički — 232—236, 329, 330, 585, 590, 591, 604, 605, 843
— Kladanjski — 69, 176, 270, 271, 274, 501, 594, 729
— Konjički — 114, 323—326, 328, 585, 591, 604, 605, 843
— Kozarski (Kozarački) — 50, 128, 852
— Kupreški — 149, 154, 157
— Livanjsko-duvanjski — 157, 362, 823, 842
— Lovćenski — 587
— Ljubinjski — 604, 605
— Ljubuški — 689, 732
— Mačvanski — 84, 87, 89, 90, 269, 270, 827
— Majevički — 8, 119, 264, 274, 436, 499—501, 525, 532, 594, 729
— Motajički — 803
— Mosorski — 813, 842
— Mrkonjičko-pljevski — 211—213, 215—217, 226, 252, 387
— Neretljanski — 373, 811
— Nevesinjski — 604, 605
— Nikšićki — 318, 319, 587
— Podgrmečki — 76, 126, 127, 129, 252, 396, 406, 407, 428, 477—483, 485, 486, 489, 644, 770, 868, 913, 956

— Posavski — vidi Posavsko-trebavski
— Posavsko-trebavski — 31, 34—36, 38, 40, 42, 44, 45, 47, 60, 61, 66—69, 77, 82, 119, 274, 499—501, 523, 594, 600, 729
— Raćevski — 89
— Sitnički — 512
— Srebrenički — 93, 94, 270, 271, 274, 492, 501, 502, 594, 600, 729, 760, 827
— Stolački — 604, 605
— Tešanjsko-teslićki — 27, 772
— Timarski — 50—52, 252, 406
— Travnički — 157
— Trebinjski — 313, 604, 605
— Tuzlanski — 41, 265, 272, 274, 492, 500, 501, 522—524, 535, 536, 557, 594, 595, 600, 729
— Uzlomački — 198
— Vlašički — 198, 203, 204, 237, 238, 260, 332—334, 340, 342, 345, 792, 793, 886
— Visočko-fojnički — 146, 155, 157, 238, 242, 260, 287, 288, 291, 353—355, 357—361, 563—565, 608—610, 679, 683, 721, 723—727, 939
— Zapadnohercegovački — 373, 604, 605, 662, 689
— Zmijanjski — 211—213, 215—217, 225, 226, 228, 252, 483

četnički:

— Trebavski — vidi Trebavski korpus
— Vučjački — 71

ustaško-domobranski:

— Suhački milicionerski «Nogo« — 122, 849, 850, 867
— »Šefko« — 905—907

Odžak (kod Nevesinja) — 528

Ofanzive

NOVJ:

— VII-ma — 10

Oglavak (trig. 338, kod Čelića) — 209, 579
Oglavak (kod Visokog) — 155, 361, 610, 765, 676, 679, 682
Oglavak — vidi Stari Oglavak
Ogulin — 903
Okiljević Milinko — 374, 375, 511, 690
Okruglica (kod Olova) — 577
Okučani (kod Pakraca) — 648, 816
Olbina Dane — 190, 494, 536, 558, 595, 601, 729, 770
Olovo — 92, 101, 441, 442, 445, 498, 825, 827
Omanjska (Gornja i Donja, kod Tešnja) — 303—305, 347, 625
Omarska (kod Banje Luke) — 25, 332
Omazići (kod Živinica) — 86, 524

Operacije (poduhvati):

NOVJ:

— Kninska — 587

njemačke:

»Blicliht« (»Blitzlicht«) — 938
— »Irgarten« (»Irrgarten«) — 811
— »Ribecal« (Rübezahl«) — 104, 269, 830
— »Ribenšnicel« (»Rübenschnitzel«) — 269
— »Sunčanica« (»Sonnenstich«) — 104

Ustaško-domobranske:

—»Buljina« — 891
— »Jasenik« — 928
— »Repovci II« — 842
— »Vrdolje« — 900

Omerbašići (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 45, 60, 68, 78
Opasenik (k. 1469, kod Konjica) — 233, 469, 929
Orah (kod Bileće) — 55, 64, 110, 185, 370
Orahov Do (kod Slanog) — 459
Orahova šuma (predio, kod Modriče) — 38
Orahovac (kod Zvornika) — 434
Orahovica (Gornja i Donja, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 34, 42, 44, 45, 66, 80, 81, 85, 264, 265
Orahovica (Gornja i Donja, kod Kostajnice) — 958
Orahovica (kod Tarčina) — 354, 616, 878
Orahovica (kod Žepča) — 612
Orahovičko Polje (kod Zenice) — 660, 670, 671, 792
Orahovička reka (r.) — 670
Orahovo (kod Busovače) — 355
Orašac (kod Travnika) — 229, 353, 615
Orašac (kod Trstenog) — 244
Orašje (kod Trebinja) — 371
Oriovac (kod Slavonskog Broda) — 874

Orlio (Tirova kosa, kod Zvornika) — 553, 554
Orlišće (kod Konjica) 325, 361, 468, 738, 739, 891, 892, 894, 895
Orlovac (k. 973, kod Mostara) — 944
Orlovac (k. 616, kod Konjica) — 892, 893, 895, 937, 938, 940, 951
Orlovac (kod Banje Luke) — 486, 489
Orlovac — vidi Orlio (Tirova kosa)
Orlovačko polje (predio, kod Kostajnice) — 640
Orlovci (kod Prijedora) — 403, 405
Orlove stijene (trig. 1507, kod Sarajeva) — 751
Ornek Anđelka — 818
Ornek Anka — 818
Ornek Stjepan — 818
Ornek Viktorija — 818
Osenik (kod Konjica) — 146, 877, 940
Osinja (kod Dervente) — 71, 800, 805
Osijek — 194, 195, 419, 420, 492, 921, 922
Osjenjak (k. 418, kod Koraja) — 161
Osmaci (kod Zvornika) — 31, 32, 43, 49, 120, 171—173, 273, 431, 433—437, 496, 501, 524, 525, 531—533, 554, 752, 756, 765, 769
Osmača (pl., kod Banje Luke) — 219, 484, 486, 717
Osmače (kod Srebrenice) — 754, 876, 889
Osmić Gomile (brdo, kod Ljubinja) — 512
Osmić Mušan — 558
Osmići (kod Puračića) — 557
Osoj (k. 852, kod Bileće) — 110
Osoje (predio, kod Mostara) — 732
Osojci (kod Dervente) — 802
Osojnica (kod Fojnice) — 704
Osojnik (kod Dubrovnika) — 185
Osovo (Gornje i Donje, kod Višegrada) — 247, 547
Ostojić Milan — 524, 758
Ostojić Zaharije — 96
Ostrožac (kod Bihaća) — 647, 903
Ostrožac (kod Konjica, sada potopljen delimično) — 148, 150, 154, 231—235, 238, 289, 291, 356, 361, 383, 385, 392, 405, 411, 424, 468, 620, 622, 648, 649, 735—738, 740, 810, 861, 863, 891, 892, 912, 913, 928—930, 933, 934, 936—941, 945—952
Ostrožnica (kod Bosanske Krupe) — 481, 482, 621, 637
Ošanići (kod Stoca) — 461
Oškoplje (kod Rogatice) — 548, 584
Oštra glava (brdo, kod Bosanske Kostajnice) — 955
Oštre stjene (brdo, kod Konjica) — 233, 935
Oštrelj (kod Drvara) — 381, 382, 387, 390, 391, 393, 394, 398
Oštri (rt, kod Herceg-Novog) — 505, 516,
Oštrik (k. 840, kod Visokog) — 563, 609, 725
Oštro brdo (kod Tuzle) — 209
Oštrac (kod Visokog) — 563, 564, 609
Otigošće (kod Fojnice) — 354, 355, 361, 620
Otok (kod Vinkovaca) — 874
Otoka (kod Bosanske Krupe) — 122, 123, 396, 402, 477—479, 481, 482, 489, 616—618, 648, 914
Otpočivaljka (kod Prnjavora) — 801
Ovčarevo (kod Travnika) — 354
Ovčari (kod Konjica) — 147, 149, 409, 896, 900, 915
Ovčine (k. 812, kod Zenice) — 793
Ovnak (predio, kod Travnika) — 332
Ozalj (kod Karlovca) — 912
Ozren (kod Banje Luke) — 717
Ozren (pl.) — 12, 96, 435
Ozrenac Petar — 102

P

Pag (o.) — 921
Pahlarevo (kod Travnika) — 229
Pajčin Kosta — 22
Paklina planina (kod Šujice) — 384
Pakovac (k. 232, kod Kostajnice) — 957, 958
Palačkovci (Gornji i Donji, kod Prnjavora) — 71, 422, 799—802
Palančište (Veliko i Malo, kod Prijedora) - 332, 388
Pale (kod Sarajeva) — 189, 247, 269, 285, 443—445, 493, 498, 538, 541, 547, 649, 749, 754, 767, 827, 877, 881, 883, 885, 886
Palež (predio, kod Sarajeva) — 575
Palike (predio, kod Konjica) — 937
Pančevo — 765
Pandurica (kosa, kod Zvornika) — 554
Panići (kod Prijedora) — 127
Panići (kod Travnika) — 793
Panik (kod Bileće) — 54, 55, 63, 64, 110, 370, 511, 512
Pantelići (kod Zvornika) — 32, 171
Pantići (kod Tuzle) — 208, 209

Paočić Šahbar — 558
Papić Milan — 519
Papić Radovan — 54
Paprača (kod Šekovića) — 31, 120, 272, 434—437, 445, 497
Paratak (kod Tarčina) — 878
Parcani (kod Prozora) — 938
Pariževići (kod Rogatice) —365, 537—539, 541, 548, 583, 597
Pariževići (kod Visokog) — 881, 884
Parlog (kosa, kod Tuzle) — 531
Parnica Miralim — 747
Parselo (kod Živinica) — 169, 171, 172, 174, 431
Parsovići (kod Prozora) — 941, 947, 949
Pašino brdo (kod Sarajeva) — 575
Paunovići (kod Jajca) — 713
Pavelić Ante — 94
Pavelić Marjan — 311
Pavičići (kod Sokolca) — 537
Pavić Jovo — 228, 490
Pavlovac (kod Banje Luke) — 215, 251, 414, 476, 479, 482, 618, 624
Pavlovac (k. 262, kod Modriče) — 37
Pavlović (kod Zvornika) — 31
Pavlovina (predio, kod Tuzle) — 174
Pazarić (kod Sarajeva) — 114, 146, 649, 864, 877—879, 933, 936, 946, 947
Pedalo Petar — 330
Pecka (kod Ljubovije) — 88
Pečenegovci (Gornji i Donji, kod Prnjavora) — 803
Pečuj (Mađarska) — 768
Peć — 496, 626
Pejanović Blagoje — 534, 536
Pejići (kod Prijedora) — 75, 396
Pelemiš (kod Tuzle) — 170, 173—175
Pelević Sreten — 330
Peljave (kod Koraja) — 209
Pelješac (poluotok) — 245, 570
Perast (kod Kotora) — 517
Perić Ratko — 434. 602, 766
Persi Ernst Šram (Percy Ernst Schramm) — 92, 93, 95, 99, 180, 457, 491, 514, 871
Perunika (k. 528, kod Zvornika) — 524, 552, 554
Perušića Zid (kod Bosanske Krupe, nije obeležen na karti) — 481, 623
Pervan Asim — 99
Pervan (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 211, 379, 489, 712
Peščenica (kod Siska) — 810, 921
Pešurići (kod Rogatice) — 440, 497, 543, 545, 546, 756, 757
Petkovac (kod Bosanskog Novog) — 123, 128, 402, 408
Petkovica (kod Šapca) — 90
Petovar Rudolf Rudi — 434, 766, 770
Petralj (k. 1212, kod Konjica) — 468, 929
Petričevac (kod Banje Luke) — 52, 72, 132, 134, 135, 192, 193, 195, 217, 417, 418, 420, 477
Petrinja — 810, 954
Petrov vis (brdo, kod Ljubovije) — 88
Petrovac — vidi Bosanski Petrovac
Petrovići (kod Bileće) — 184
Petrovići — vidi Gornje Petrovice
Pezić Majda — 818
Pezića Polje (kod Banje Luke) — 478, 617
Pidriš (kod Prozora) — 469, 736
Pilica (Gornja i Donja, kod Janje) — 116, 160, 163, 164
Pilipovica (kod Bosanske Kostajnice) — 955
Piljuzić (kod Tešnja) — 304, 347
Piperi (Gornji i Donji, kod Tuzle) — 522, 580
Piskavica (Gornja i Donja, kod Banje Luke) — 25, 212, 213, 215
Piskavica (kod Tuzle) — 40, 41
Piskavica (ž. st., kod Banje Luke) — 410
Pištelići (kod Banje Luke) — 132, 223, 426
Pjanić Ibrahim — 45
Pjeski (kod Čapljine) — 463
Pjevalovac (kod Dervente) — 69
Plana (kod Bileće) — 53, 105
Plandište (predio, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 34
Plane (kod Tuzle) — 559
Plane (kod Zenice) — 786
Plavšići (kod Banje Luke) — 225
Plehan (kod Dervente) — 71
Pleština Šime — 519
Pleternica (kod Slavonske Požege) — 921
Pletikosa Josip — 920
Pletilić Teufik — 53, 667
Plitska (kod Kotor-Varoša) — 198, 349
Plitvička Jezera (kod Titove Korenice) — 910, 944
Ploča (k. 700, kod Tuzle) — 208
Pločari (kod Fojnice) — 610, 679, 682, 707—709, 884

Ploče (kod Dubrovnika) — 515, 847
Pločnik (kod Višegrada) — 247
Plužine (kod Nevesinja) — 327
Pljeva (Pliva, r.) — 215
Pljevlja — 62, 269, 457, 589
Pljevski Podovi (kod Jajca) — 215
Pobratine (kod Konjica) — 941
Pobrđe (kod Zenice) — 679, 682, 885
Pobuđe (kod Srebrenice) — 829
Počulica (kod Zenice) — 660, 795
Podbile (kod Mostara) — 688
Podborogovo (kod Šekovića) — 87
Podbrdo (kod Mrkonjić-Grada) — 713, 720
Podbrđe (kod Kotor-Varoša) — 198, 620
Podbrežje (kod Zenice) — 280, 281, 337—339, 342, 572, 783, 785, 786, 792
Podgljiva (kod Trebinja) — 455
Podgorica (Titograd) — 457, 589
Podgorija (kod Mrkonjić-Grada) — 216, 382, 416
Podgrab (kod Prače) — 442—445, 499, 537, 538
Podgradci (kod Banje Luke) — 811
Podgrmeč — 345, 378, 867
Podhum (kod Prozora) — 739, 892
Podhum (k. 525, kod Prozora) — 892, 938—941, 948, 949
Podkorjen (kod Ljubovije) — 884
Podkraj (kod Mostara) — 587
Podkućnice (kod Banje Luke) — 489
Podkula (kod Nevesinja) — 510, 512
Podlugovi (kod Visokog) — 149, 152, 153, 410, 416, 417, 422, 876, 882, 883
Podnovlje (kod Modriče) — 71
Podorašac (kod Konjica) — 147, 148, 152, 154, 231, 232, 234, 355, 356, 402, 404, 415, 417, 423, 467—469, 620 622, 734, 735, 739, 836—841, 863, 866, 892, 893, 896, 901, 916, 925, 929, 932, 934, 936, 937, 942, 946, 950, 951
Podorašje (kod Tuzle) — 40, 41, 266
Podosoje (kod Banje Luke) — 486, 640, 715, 716
Podosoje (kod Bileće) — 64, 511
Podovi (kod Travnika) — 341
Podpeć (kod Rogatice) — 247, 254
Podravina — 833
Podrinje — 524
Podromanija (kod Sarajeva) — 101, 254, 596, 672 875
Podubovac (kod Bileće) — 510, 512
Podunavlje — 625
Podvelež (predio, kod Nevesinja) — 106, 527, 529
Podvori (kod Trebinja) — 454, 455
Pofalići (kod Sarajeva) — 575
Pojezna (kod Prnjavora) — 56, 616, 800, 805
Pojska (kod Zenice) — 795, 886
Pokrivenik (kod Goražda) — 831
Police (Gornje i Donje, kod Trebinja) — 512
Polog (Gornji i Donji, kod Mostara) — 688
Polugrno (k. 510, kod Mostara) — 732
Poljana (kod Čazme) — 492
Poljavnice (kod Bosanskog Novog) — 409, 413
Poljice (kod Banje Luke) — 217, 480, 484, 489, 620, 621
Poljice (kod Ljubinja) — 319, 371, 458, 505
Poljice (kod Trebinja) — 513
Poljice (kod Živinica) — 33
Pomolj (kod Kreševa) — 828

Pomorski sektori

NOVJ:
— 2. obalski — 898
Ponir (kod Banje Luke) — 225, 484, 638, 715—717
Ponor (kod Prače) — 441, 537, 538, 829
Ponjihovo (kod Busovače) — 153, 422
Poplat (Gornji i Donji, kod Stoca) — 184, 185
Popova Glava (k. 1140, kod Prozora) — 892, 935
Popovac (kod Banje Luke) — 485
Popović Milorad — 180
Popović Peko — 311
Popović Uglješa — 70
Popović Vladimir — 190, 284, 494, 536, 558, 601, 729, 748—754, 770
Popovići (kod Prnjavora) — 349
Popovo polje — 64, 65, 180, 316, 319, 451, 457, 511
Porin (kod Dervente) — 57
Porječani, (ž. st., kod Visokog) — 152, 153, 415, 421
Posavac Mijo — 774
Posavina — 7, 8, 10, 31, 33, 34, 41, 43, 47, 48, 59, 79, 93, 95, 97, 119, 267—271, 274, 275, 495, 496, 499, 500, 503, 523, 698, 754
Postoljani (kod Nevesinja) — 327
Posušje (kod Imotskog) — 527, 586, 587, 662
Pošta brdo (trig. 446, kod Bosanskog Novog) — 393, 478

Potočani (kod Prnjavora) — 622, 801
Potočani (kod Zvornika) — 553, 554
Potočani (predio, kod Banje Luke) — 57, 73, 350, 639
Potok (kod Janje) — 160
Potrošnja (Potroš, kod Tuzle) — 523
Povelić (kod Prnjavora) — 799
Površak (trig. 1443, kod Prozora) — 938, 939
Površnica (kod Tuzle) — 532, 533
Poznanovići (kod Ljubovije) — 884
Požarnica (kod Tuzle) — 120, 121, 170, 172—175, 262, 273, 431, 433, 436, 445, 497, 521, 522, 524, 532, 533
Prača (kod Sarajeva) — 96, 186, 284—286, 440—442, 445, 475, 498, 499, 507, 539, 646, 649, 821, 822
Prača (r., kod Sarajeva) — 189, 857, 858
Prag (Čehoslovačka) — 13
Prebijeni kamen (k. 549, kod Modriče) — 38
Predgrađe (ž. st., kod Banje Luke) — 135, 137
Predojević Đurađ Đurin — 58
Prečec (kod Ivanić-Grada) — 944
Prenj (ž. st., kod Konjica) — 949, 951
Preočica (kod Travnika) — 356, 660, 795
Preslap (Gornji i Donji, kod Konjica) — 468, 892, 950
Previla (k. 1021, kod Kreševa) — 148, 878, 879
Prevlaka (kod Herceg-Novog) — 509, 515—517
Pribava (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 80
Pribilovci (kod Metkovića) — 316, 317, 732
Pribinić (kod Teslića) — 347, 425, 622, 623
Pribinovići (kod Mostara) — 586, 688
Priboj (Gornji i Donji, kod Koraja) — 200, 208, 209, 262, 269, 499, 523, 553, 762
Pricman Hans (Prützmann Hans) — 817
Pridvorci (kod Nevesinja) — 592
Prijakovci (kod Banje Luke) — 712
Prijeboj (kod Titove Korenice) — 943, 944
Prijedor — 25, 75, 122—129, 143, 144, 212, 213, 252, 382, 384—386, 388—392, 398, 401—410, 416, 417, 423, 427, 428, 489, 627, 645, 712, 741, 746, 747, 772, 848—853, 905, 906
Priluk (kod Tuzle) — 523, 524
Pripečak (kod Srebrenice) — 830
Prisjeka (kod Mrkonjić-Grada) — 489
Prisoje (kod Banje Luke) — 714
Priština — 626
Pritoka (kod Bihaća) — 384
Privalj (predio, kod Mostara) — 688
Privlaka (predio, kod Konjica) — 232, 841
Prizren — 626
Prline (kod Tuzle) — 559
Prnjavor — 70, 71, 73, 141, 194, 195, 261, 303, 350, 419, 420, 429, 628, 644, 645, 799, 800, 801
Prnjavor (kod Šapca) — 90
Prnjavor (kod Zvornika) — 174
Prnjavor (Veliki i Mali, kod Derventa) — 638, 639, 804
Pročne (kod Banje Luke) — 717
Prođanović Miron — 523, 524, 600
Prohovo (kod Mostara) — 688
Prokosović (kod Puračića) — 557
Prosjek (kod Prnjavora) — 350, 639, 801
Prozor — 146, 148, 236, 355—357, 397, 401, 402, 404, 620—622, 628, 734, 822, 938, 940
Prusac (kod Bugojna) — 880
Prusci (kod Bosanskog Novog) — 746
Puača Miša — 685
Pukiš (kod Brčkog) — 578—581, 756

Pukovi

njemački:

— 1. bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa — 581
— 1. lovački »Brandenburg« divizije — 677
— 2. bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa — 581
— 2. lovački »Brandenburg« divizije — 677
— 3. bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa — 546
— 3. grenadirski »Rodos« — 677
— 3. kubanski 1. kozačke (konjičke) divizije — 136, 138, 144, 419, 648
— 4. »Brandenburg« divizije — 303, 627, 677
— 4. kozački 1. kozačke (konjičke) divizije — 136, 476
— 4. bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa — 546

— 5. donski 1. kozačke (konjičke) divizije — 480, 648, 743
— 5. bjelogardijskog Ruskog zaštitnog korpusa — 546
— 6. kozački (terski) 1. kozačke (konjičke) divizije — 136, 144
— 11. artiljerijski 11. vazduhoplovno-poljske divizije — 672
— 13. SS 7. SS divizije »Princ Eugen« — 269, 938
— 13. SS artiljerijski 13. SS divizije »Handžar« — 118, 165, 207, 210
— 14. SS 7. SS divizije »Princ Eugen« — 269
— 21-vi 11. poljsko-vazduhoplovne divizije — 767
— 27. SS 13. SS divizije »Handžar« — 118, 165, 199, 207, 208, 210, 269, 492, 859
— 28-mi 13. SS divizije »Handžar« —43, 66, 77, 97, 118, 165, 207, 210, 263, 267, 269, 270, 273, 492, 495, 525, 532, 579, 859
— 98. brdsko-lovački 1. brdske divizije — 525, 599, 761
— 99. brdsko-lovački 1. brdske divizije — 525, 761
— 297. artiljerijski 297. pješadijske divizije — 599
— 369. artiljerijski 369. legionarske divizije »Vražje« — 106, 181, 527, 588
— 369. grenadirski 369. legionarske divizije »Vražje« — 368, 372, 452, 458, 360, 527, 588, 687, 889
— 370. grenadirski 369. legionarske divizije »Vražje« — 321, 372, 459, 505, 529, 586, 588, 811
— 639. za osiguranje »Eberlajn« (»Eberlein«) — 546
— 649. artiljerijski — 589
— 668. artiljerijski 118. lovačke divizije — 589, 606, 646, 811
— 738-mi 118. lovačke divizije — 589, 646, 926
— 749-ti 117. lovačke divizije — 599
— 750-ti 118. lovačke divizije — 646, 750, 811
— Grenadirski jurišni Borbene grupe »Rudno« — 141
— »Skenderbeg« — 672
— Vazduhoplovni »Bemer« (»Böhmer«) — 546

Ustaško-domobranski (pukovnije):
— 1. lovački 2. lovačkog zdruga (brigade) — 228, 648
— 2. gorski 2. gorskog zdruga — 468, 648, 736, 737, 861—864, 866, 891, 892, 900—902, 924, 929, 931—933, 938, 940, 946, 952
— 3. gorski 3. gorskog zdruga — 131, 193, 212
— 4. lovački 1. lovačkog zdruga — 103
— 4. oružnički (žandarmerijski) — 66, 95, 536, 612
— 5. oružnički (žandarmerijski) — 100, 202, 326, 360, 441, 496, 649, 734, 780, 813, 814, 822, 823, 846, 873
— 6. lovački 1. lovačkog zdruga — 70
— 6. oružnički (žandarmerijski) — 460, 463, 514, 528, 734
— 7. lovački 4. lovačkog zdruga — 123, 125, 143, 849, 855, 867, 869
— 9. gorski 2. gorskog zdruga — 140, 232, 400. 467, 468, 734—736, 835, 841, 842, 862—864, 866, 867, 877, 891, 892, 895—897, 900—902, 915—917, 920, 924, 925, 928, 929, 931, 933, 942, 946
— 10. lovački 2. lovačkog zdruga — 648
— 11. gorski 3. gorskog zdruga — 132, 193, 197
— 13. lovački 4. lovačkog zdruga — 409, 848, 849, 852, 867—869, 905

Pulac (kod Travnika) — 157, 205
Puračić (kod Tuzle) — 12, 13, 15, 16, 34, 175, 272, 274, 492, 500, 535, 536, 557, 558, 820
Purk (kod Banje Luke) — 138, 810
Putešić (kod Teslića) — 396
Putica Đoko — 316
Putičevo (kod Travnika) — 342, 660, 796
Putnikovo Brdo — vidi Vojvode Putnika Brdo

R

Rabar (trig. 1083, kod Rogatice) — 537, 538, 541, 548, 583, 597, 763
Rabina (Gornja i Donja, kod Nevesinja) — 327, 586, 591, 687
Racune (kod Banje Luke) — 713

Rača (r., pritoka r. Bosne kod Zenice) — 572
Rača — vidi Bosanska Rača
Račići (Veliki i Mali, kod Bihaća) — 490
Radić (Veliki i Mali, kod Bosanske Krupe) — 489
Radimlja (kod Ljubinja) — 511, 512
Radin (trig. 727, kod Živinica) — 13, 16—18
Radišići (kod Teslića) — 302
Radivojević Duško — 818
Radmilović Obrad — 312
Radmilović Vidak — 519
Radonići (kod Sarajeva) — 883
Radošević Laza — 774
Radošević Todor — 812
Radoši (kod Stoca) — 186, 455, 457, 458
Radovanović Jovan Jovaš — 501
Radovašnica (kod Šapca) — 90
Radovinja (pl., kod Stoca) — 183
Radovlje (kod Zenice) — 724, 727
Radulović Janko — 774
Raduša (kod Tešnja) — 306
Rađići (kod Kotor-Varoša) — 350, 639
Rahić (Gornji i Donji, kod Brčkog) — 579, 582, 757, 760
Rajevo Selo (kod Brčkog) — 118, 210
Rajić Luka (Rajter Jaša) — 27, 748
Rajići (kod Vlasenice) — 121
Rajlovac (aerodrom kod Sarajeva) — 100, 576, 650, 651, 727, 752, 876, 882
Rajševa (kod Teslića) — 302
Rakani (Gornji i Donji, kod Bosanske Krupe) — 123, 389, 482, 624
Rakino Brdo (kod Šekovića) — 31, 32, 120, 171, 172, 431, 532, 552, 696
Rakitnica (potok, kod Rogatice) — 247
Rakitno (kod Mostara) — 689, 732
Rakova Noga (kod Olova) — 442
Rakovac (kod Prnjavora) — 639, 799, 804
Rakovac (kod Sarajeva) — 886
Rakovačke Bare (kod Banje Luke) — 135, 136
Rakovčani (kod Prijedora) — 127
Rakovica (kod Visokog) — 707
Raljaš (k. 490, kod Prijedora) — 127, 129, 386
Rama (kod Prozora) — 146, 148, 150, 234, 355—357, 359, 385, 397, 401, 402, 404, 411, 620—622, 638, 643, 647, 737, 738, 860, 863, 864, 866, 893, 933—935, 937, 938, 940, 941, 946, 947, 951, 952
Rama (r., kod Prozora) — 589, 940
Ramići (kod Banje Luke) — 193, 195, 418, 419, 487, 489, 641
Rankovići (kod Teslića) — 425
Rankovići (kod Travnika) — 166, 168, 230, 237, 239, 242, 355, 620, 884
Raotiči (kod Konjica) — 233
Rapače (kod Tuzle) — 559
Rapatnica (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 34, 67, 68, 78, 262, 270
Rapčani (kod Dervente) — 804
Rasavci (kod Prijedora) — 392
Raskršće (predio, kod Tarčina) — 878
Raskršće (predio, kod Modriče) — 37
Rasno (kod Zenice) — 150, 413, 660, 792, 794, 796
Rasovac (kod Tuzle) — 438
Raspotočje (kod Zenice) — 778, 779
Rast (kod Nevesinja) — 586
Rastošnica (kod Koraja) — 764
Rastova kosa (kod Zenice) — 656, 788
Rastovo (kod Travnika) — 145, 168, 205, 230, 239, 242, 401, 829
Rastuša (kod Teslića) — 307
Rašće (kod Bosanske Krupe) — 479, 482, 618
Rašće (kod Zenice) — 791
Rašidagić Irfan — 896, 928
Raška Gora (kod Mostara) — 913
Raška Strana (kod Konjica) — 925
Rašljevo (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 45, 60, 66—68, 78—80 262, 499
Raštani (kod Mostara) — 648
Raštelica (kod Konjica) — 146, 147, 158, 231, 356, 359, 400, 403, 404, 622, 639, 702, 735, 740, 862—864, 866, 867, 877, 878, 896, 897, 915, 916, 919, 935, 939, 941, 946—949
Ratiš (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 85
Ratiš (trig. 596, kod Bosanskog Petrovog Sela) — 34, 68, 79, 270
Ratković Luka — 374
Ratkovići (Gornji i Donji, kod Ljubovije) — 884
Ratkovići (kod Tuzle) — 579, 581
Ravančići (kod Šekovića) — 87
Ravne (predio, kod Rogatice) — 543
Ravnice (kod Bosanskog Novog) — 389, 409, 486, 489, 640, 742—745, 747, 848, 849, 851, 853—855, 868, 869, 905—908, 913, 957

Ravno (kod Gackog) — 105, 321, 323
Ravno (kod Ljubinja) — 314, 319, 454, 458, 459, 460, 505
Ravno (kod Šuice) — 357, 386, 622
Razboj (kod Dervente) — 72
Razvar (predio, kod Konjica) — 232, 233, 841, 937
Rebra (predio, kod Tarčina) — 735, 740, 878
Rekavica (kod Banje Luke) — 215—220, 251, 479, 489
Relja Ivan — 897
Reljevo (kod Visokog) — 153, 396, 422, 563, 610
Renovica (kod Rogatice) — 247, 249, 284, 285, 440, 442, 444, 445, 498, 541, 767, 829, 880, 881
Repovačka kosa (k. 1477, kod Tarčina) — 878
Repovci (kod Konjica) — 157, 231, 232, 467, 836—841, 935, 937, 947
Ribentrop Joakim fon (Joachim von Ribbentrop) — 859
Ribnica (kod Živinica) — 33
Ričiće (kod Prozora) — 638
Riđanović Fadil — 297
Riječica (kod Travnika) — 237, 342, 359
Riječica — vidi Ričiće
Rijeka — 889
Rijeka (kod Dubrovnika) — 370—372
Rijetković Vilim — 835, 841, 892, 896
Rioca (kod Gackog) — 184
Ripač (kod Bihaća) — 381, 384, 477, 482, 490, 616, 624, 903
Ripački klanac — vidi Klanac (k. 488, kod Bihaća)
Risan — 319, 503—505, 509, 515, 517, 585, 587, 589
Ristić Dušan — 579
Ristić Mile — 330
Rivine (kod Stoca) — 462, 463
Rizvanovići (kod Prijedora) 127, 129
Rodić Slavko — 287
Rodići (kod Prozora) — 737
Rogače (kod Nevesinja) — 512
Rogačica (kod Bajine Bašte) — 599
Rogatica — 92, 97, 101, 246—249, 253—256, 269, 284—286, 340, 359, 364—366, 431, 437—446, 474, 475, 493, 496—499, 537—548, 582—584, 596, 597, 608, 646, 649, 672, 673, 749, 751—758, 760—765, 767, 768, 770, 825, 826, 830, 845, 846, 857, 858, 873—876, 880, 883—885, 888, 889, 909, 910, 922, 923
Rogolje (kod Mrkonjić-Grada — 711
Rogolji (kod Bosanske Gradiške) — 137, 140
Rogovi (kod Bileće) — 512
Rojčević (Muslimanski i Pravoslavni, kod Janje) — 160, 764
Rolović Vladimir — 44, 46—48, 61, 69, 79, 201, 268, 578
Romanija (kod Sarajeva) — 189, 649, 872, 873, 875
Romanija (pl.) — 96, 97, 119, 121, 189, 190, 275, 326, 342, 433, 436—438, 442, 444, 446, 496, 497, 502, 531, 542, 577, 590, 696, 748, 749, 751, 754, 755, 825
Romanovci (kod Banje Luke) — 138, 222, 223
Rotilj (kod Fojnice) — 884
Rovine (kod Bosanske Gradiške) — 136, 138, 140
Rovna (Gornja i Donja, kod Busovače) — 357, 623, 796
Ruda brdo (kod Trnova) — 829
Rudanka (kod Doboja) — 425, 613, 804, 904
Rudarica (k. kod Bosanske Kostajnice) — 955
Rudice (kod Bosanskog Novog) — 124, 380, 479, 481, 485, 597, 489, 618, 622, 639, 848—851, 867, 868, 955
Rudine (predio, kod Rogatice) — 538, 542, 548, 583, 584, 596, 673
Rudnik (brdo kod Zvornika) — 33, 171, 431, 432, 433, 435, 554
Rudno brdo (kod Konjica) — 893
Ruhotine (kod Janje) — 163
Rujan (kod Mostara) — 587
Rujevska glava (k. 483, kod Kotor-Varoša) — 199
Ruma — 677, 858
Rumunija — 24
Runjavac Nikola — 733
Runjevica (trig. 527, kod Prijedora) — 127
Runjići (kod Travnika) — 157
Rupni Do (kod Dubrovnika) —371, 513, 514
Rustine (kosa, kod Banje Luke) — 717
Rušići (kod Cavtata) — 515
Ruzvelt Delano Franklin — 668

S

Sajković (kod Livna) — 378
Sajtovići (kod Zvornika) — 32
Salcberger Ervin Stanko — 766
Salkići (kod Puračića) — 557

Samar (brdo, kod Konjica) — 936
Samardžić Petar — 62, 112
San Đovani di Medua (Albanija) — 759
Sana (r.) — 124, 125, 128, 130, 131, 408, 850
Sandžak — 107, 108, 189, 246, 255, 284, 364, 437, 448, 497, 547, 574, 576, 589, 606, 672, 752, 759
Sanski Most — 75, 196, 471, 772, 773
Sapna (kod Koviljače) — 171
Saračevica (kosa, kod Zenice) — 665, 793
Saračica (kod Banje Luke) — 225, 251, 489, 617
Sarajevo — 62, 75, 92, 97, 99, 100, 107, 108, 114, 155, 158, 182, 184, 186, 189, 194, 229, 230, 234, 236, 238—240, 246, 247, 255, 256, 260, 284—288, 291, 292, 322—324, 357, 358, 364, 403, 404, 411, 414, 419, 425, 430, 433, 437, 439, 445, 472, 474, 495—498, 505, 543, 546—548, 561—563, 574—576, 581, 588—590, 596, 597, 602, 606, 608, 609, 611, 612, 616, 624, 627—629, 634, 636, 640, 643—645, 647, 649—654, 659, 670, 671, 700, 701, 706, 707, 721, 722, 650, 752, 754, 755, 762—765, 784, 786, 796, 814, 816, 821, 823, 825, 827, 830, 845, 846, 860, 870, 872—874, 877, 881, 882, 884, 889, 894, 898, 904, 906, 913, 919, 922, 926, 927, 932, 933, 947
Sava (r.) — 8, 24, 25, 41, 92, 95, 97, 98, 195, 210, 236, 269, 418, 491, 501, 768, 811, 818, 873, 890
Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR) — 24, 668, 765
Savina (kod Herceg-Novog) — 517
Sebinje (kod Busovače) — 154, 354, 676, 677, 679, 684
Sedlari (kod Slanog) — 458
Sedlo jabučko (prevoj, kod Goražda) — 832
Sedrenik (predgrađe Sarajeva) — 575
Selakovići (kod Fojnice) — 551
Selište (kod Kostajnice) — 957
Selište (kod Nevesinja) — 329
Selište (kod Sarajeva) — 885
Seljani (kod Rogatice) — 247, 255, 256, 285, 438, 439, 539, 540, 542, 584
Seljublje (kod Tuzle) — 171, 523
Semberija — 7, 8, 10, 33, 41, 48, 59, 93, 95, 119, 160, 267—269, 495, 500, 521, 526, 698, 748, 754
Semeć (kod Višegrada) — 256, 285, 365, 440, 442, 537, 543, 547, 672, 673, 768, 769
Semizovac (kod Visokog) — 153, 396, 422, 882
Seona (kod Tuzle) — 39—42, 45, 60, 61, 67, 68, 79, 82, 85, 262, 521,
Seonica (kod Konjica) — 233, 383, 385, 929, 937, 938, 949, 951
Serdari (kod Banje Luke) — 717
Serić Bahrija — 818
Sertić Tomislav — 872, 890
Sesvete (kod Zagreba) — 576, 752, 911
Sesvetski Kraljevec (kod Zagreba) — 909
Sibinj (kod Slavonskog Broda) — 874
Sijerci (kod Rogatice) — 537, 673, 828—830
Sijetlina (kod Sarajeva) — 749
Sikimić Mladen — 374
Sikola (predio, kod Novog Šehera) — 412
Simići (kod Modriče) — 38
Simijovo (kod Ljubinja) — 512, 732
Simin Han (kod Tuzle) — 9, 13, 15, 17—20, 120, 121, 170, 173—175, 431, 433, 435, 436, 531—533, 695
Simov greb (predio, kod Nevesinja) — 529
Sinj — 386, 587, 890
Sisak — 810, 856, 912, 913, 921
Sitneš (kod Prnjavora) — 799, 803
Sitnica (kod Mrkonjić-Grada) — 225, 713,
Sitnica (pl.) — 112, 114, 182, 184, 452, 453
Sitovac — vidi Skipovac
Sivkušić Nikola — 173
Sivša (kod Tešnja) — 303—305, 347, 396, 617, 625
Sižje (kod Puračića) — 265, 535, 536
Sjedinjene Američke Države (SAD) — 668
Sjekose (kod Metkovića) — 460, 462
Sjetlina (kod Sarajeva) — 443
Skender Slavo — 330
Skender-Vakuf — 197, 251, 350, 637, 713, 719
Skipovac (kod Doboja) — 523
Skočaj (Veliki i Mali, kod Bihaća) — 387
Skočić (Muslimanski i Pravoslavni, kod Koviljače) — 160, 750, 766, 767
Skoplje — 235
Skresci (kosa, kod Puračića) — 535, 536
Skrobotno (kod Bileće) — 370
Skrugrić (Gornji i Donji, kod Modriče) — 36—39, 271, 524

Slabinja (kod Dubice) — 381
Sladna (kod Gradačca) — 35, 42, 44, 45, 60, 81
Slano (kod Dubrovnika) — 244, 371, 372, 451, 462
Slatina (kod Teslica) — 302
Slatina (kod Prozora) — 938
Slatina — vidi Gornja Slatina
Slavinovići (Katolički i Muslimanski, kod Tuzle) — 13, 14, 172, 533
Slavonija — 368
Slavonski Brod — 69—71, 202, 259—261, 606, 647, 677, 786, 874, 911, 914
Slavonska Požega — 921, 943
Slepčići (kod Mostara) — 585, 685
Slijepčević Dušan — 330
Slijepčević Savo — 568
Slimena (kod Travnika) — 630
Slivnica (kod Dubrovnika) — 185, 513
Slivno (Gornje i Donje, kod Banje Luke) — 211
Smolin (Veliki i Mali, kod Žepča) — 301
Smoluća (kod Tuzle) — 68, 79, 82
Smrtići (Gornji i Donji, pod Prnjavora) — 69, 799—804
Smrtići (kod Rogatice) — 248, 365, 439, 538, 539, 541, 548, 583, 597, 673
Snagovo (kod Zvornika) — 120, 190, 436, 522, 553, 754, 755
Sniježnica (pl., kod Nevesinja) — 184
Snježnik (predio, kod Konjica) — 232, 836, 838, 840, 841, 893, 895
Sočanica (Velika i Mala, kod Dervente) — 56, 57, 638, 639, 800—802, 805
Sočice (kod Rogatice) — 249, 475, 539, 541
Sokol (kod Gradačca) — 35, 42, 44, 45, 60, 68, 80, 81, 118, 210, 265, 273
Sokolac (kod Sarajeva) — 49, 92, 101, 189, 246—248, 253, 255, 256, 269, 284—286, 364—366, 437, 439, 441—445, 474, 475, 496—499, 537—542, 544, 547. 548, 582, 583, 596, 597, 602, 649, 672, 673, 749, 751, 753—758, 760—765, 767, 768, 770, 827, 829, 872, 914, 922
Sokoline (kod Kotor-Varoša) — 198 212, 385, 404
Sokolovići (kod Rogatice) — 247, 436—438, 758
Solakova Kula (kod Prozora) — 934, 937—939, 948, 949
Solakovići (kod Zenice) — 656, 788
Solina (kod Tuzle) — 273, 432
Sopotnica (kod Zenice) — 722
Sotnice (Velike i Male, kod Fojnice) — 361, 610, 674, 676—679, 682, 684, 885
Spasojevica (k. 443, kod Zvornika) — 524, 552
Spreča (predio, kod Zvornika) — 172, 175, 176
Spreča (r.) — 12, 34, 86, 120, 265, 268, 271—273, 521, 600, 613, 748
Srb (Gornji i Donji) — 480, 620
Srbac (kod Dervente) — 72, 624
Srbija — 10, 22, 24, 48, 58, 84, 86, 87, 92, 95—97, 118, 164, 165, 181, 189, 209, 235, 246, 259, 271, 273, 274, 364, 368, 399, 425, 501, 507, 547, 561, 576, 627, 647, 654, 686, 700, 767, 820, 830, 884, 885, 898
Srebrenica — 92, 94, 101, 269-271, 474, 496, 501, 760, 826, 828—830
Srebrenik (Gornji i Donji, kod Tuzle) — 17, 18, 34, 41, 42, 44, 45, 59, 60, 66—68, 77—82, 85, 97, 119, 120, 210, 262, 263, 269, 270, 499, 500, 600, 694, 695, 815, 820
Sredanović Vule — 374
Srednica (k. 952, kod Rogatice) — 583
Srdojevići — vidi Srđevići
Srđevići (kod Prnjavora) — 637, 799
Srem — 8, 41, 259, 501, 596, 599, 627, 646, 750, 909, 912
Srhinje (kod Visokog) — 721
Srnava (kod Gradačca) — 37
Srnice (Muslimanske i Pravoslavne, kod Gradačca) — 34—36, 39, 41—45, 48, 49, 59, 60, 68, 77, 79—82, 97, 103, 118, 119, 209, 263, 268, 270, 273, 495, 499, 500, 522, 523, 600
Srzentić Spiro — 464, 466, 530
Stambulčić (ž. st., kod Sarajeva) — 441, 754, 858
Stan (kod Zvornika) — 553
Stanari (kod Prnjavora) — 303, 346, 388, 805
Stanići (kod Konjica) — 893
Stanine (Gornje i Donje, kod Konjica) — 902
Stanišić Mića — 443, 544
Stanovi (kod Doboja) — 56, 346, 624
Stara Pazova — 303, 858
Stara Rijeka (kod Prijedora) — 143, 383, 393
Stara Zenica (kod Zenice) — 342, 343, 658, 665, 671, 789, 793, 796
Stari Grad (kod Sokolca) — 443, 498
Stari Oglavak (kod Tarčina) — 425, 929

Stari Utori (kod Konjica) — 468, 469, 736, 929
Stevanović Dragoljub — 90
Stipetić Dragutin — 850
Stjenice (kod Rogatice) — 548
Stojaković (kod Bosanske Kostajnice) — 907
Stojaković Veljko — 168, 685
Stojanović Prvoslav — 90
Stojković (kod Konjica) — 232
Stojkovići (kod Travnika) — 157, 166, 167, 203, 355
Stojkovići (kod Visokog) — 358, 678, 723, 727, 841
Stolac — 104, 107—109, 180, 183, 184, 245, 313, 315—321, 371, 447, 450, 451, 453—455, 457, 458, 460—463, 504, 505, 511, 593, 821
Stolice (predio, kod Ljubovije) — 88
Stolići (kod Cavtata) — 515
Ston (Mali i Veliki, kod Dubrovnika) — 244, 245, 372, 451
Stop (kod Sarajeva) — 650
Strane (brdo, kod Kostajnice) — 955
Stranjani (kod Zenice) — 237, 238, 278, 335, 340, 342, 634, 759
Straža (Gornja i Donja, kod Tuzle) — 67, 77, 78, 85, 263
Stražba (k. 452, kod Gračanice) — 81
Stražbenica (predio, kod Prozora) — 939
Stražbenica (k. 526, kod Banje Luke) — 717
Stražnica (trig. 362 kod Mostara) — 688
Strižina (r., kod Bosanskog Novog) — 409, 413
Strmac (kod Rogatice) — 247, 254, 256, 365, 438, 440, 442, 497, 539, 540, 542, 543, 545, 547, 548, 584
Strmča (predio, kod Tuzle) — 208, 266, 267, 579, 580
Strogojnica (kod Konjica) — 231, 234, 893
Stublić (trig. 722, kod Tuzle) — 208, 266, 521
Stubljani (kod Kostajnice) — 957
Studena (trig. 1360, kod Prozora) — 892, 934
Studenci (kod Mostara) — 732
Studenčica (kod Prozora) — 892
Stupar Vojo — 228, 243, 253, 379
Stupari (Gornji i Donji, kod Puračića) — 86
Stupari (kod Kladnja) — 84
Stupari (kod Mrkonjić-Grada) — 711
Stuparići (kod Visokog) — 357, 622, 721
Subotica — 229
Subotić Obrad — 330
Sudar Franjo — 92, 93, 358
Sudići (kod Rogatice) — 814, 880
Suha gora (pl.) — 394
Suhača (kod Bosanskog Novog) — 395, 489
Suhopolje (kod Bijeljine) — 83, 118, 161, 210
Sulejmanpašić Muhamed — 846
Sultići (kod Konjica) — 892
Suljin Han (kod Zvornika) — 522, 525, 552, 553, 750
Sumbulovac (kod Sarajeva) — 754, 875, 877, 881, 882, 885
Sunja (kod Kostajnice) — 396, 406, 408, 427, 428, 476, 645, 746, 832, 904, 913
Surijan (kod Banje Luke) — 637, 711
Surjan (kod Mrkonjić-Grada) — 489
Surtolija (r., kod Banje Luke) — 477
Sušćepan (kod Herceg-Novog) — 515—517
Sutorina (predio, kod Herceg-Novog) — 515—517
Suturlija (kod Banje Luke) — 251
Sveta Gospa (crkva kod Kostajnice) —956, 958
Sveta Filomena (pustara, kod Gradačca) — 36, 37, 271
Svetić Ivan — 929
Svetozarevo — 22
Svinjarevo (kod Fojnice) — 723, 725, 726
Svodna (kod Bosanskog Novog) — 124, 127, 128, 384, 409, 852

Š

Šabac — 555, 755, 756, 767
Šabančići (kod Prozora) — 737
Šabić Ivan — 178
Šablja (k. 377, kod Banje Luke) — 214, 413
Šafradini (kod Busovače) — 167, 202, 203, 238, 289, 352, 560, 614
Šahbegovići (kod Olova) — 829
Šahinovići (kod Banje Luke) — 717
Šakotić Radovan — 297, 464, 551
Šapljica (k. 397, kod Kostajnice) — 958
Šarac Đemal — 235
Šarci (kod Zvornika) — 182
Šarenac Danilo — 330
Šarenac Đorđo — 330
Šatorovići (kod Brčkog) — 210

Šatorovići (kod Rogatice) — 247, 254, 256, 365, 438, 541, 543, 547
Šavnik — 589
Šćavnje (kod Konjica) — 893, 929
Šćenica (kod Slanog) — 455, 458
Šćipe (kod Prozora) — 157
Šćit (kod Prozora) — 147, 403
Šćitovo (kod Fojnice) — 361, 682
Šegestin (Gornji i Donji, kod Kostajnice) — 956
Šegrt Vlado — 55, 245, 530, 551, 568, 593, 605, 664
Šeher (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 217—219, 223, 225, 251, 476, 478, 480, 482, 483, 487, 618, 621, 625, 638, 641, 642, 645, 717, 719
Šeherdžik (kod Zvornika) — 171, 172
Šehitlek (brdo, kod Banje Luke) — 250, 251
Šehovci (Gornji i Donji, kod Mrkonjić-Grada) — 712
Šekovići — 31, 98, 268, 270, 271, 696
Šemsudin Dizdar — 550
Šenkovići (Gornji i Donji, kod Rogatice) — 248, 445, 538, 539, 541, 548
Šermetovići (kod Šekovića) — 87
Šepak (Muslimanski i Pravoslavni, kod Janje) — 48, 599, 750
Ševe (kod Banje Luke) — 212, 403
Šibenik — 888
Šibića Han (predio, kod Bosanske Gradiške) — 142, 221
Šibošnica (kod Tuzle) — 207, 208
Šibovi (predio, kod Banje Luke) — 219, 223, 225, 477
Šibovi (kod Banje Luke) — 215, 414, 476, 615
Šibovska (kod Prnjavora) — 623
Šid — 874
Šije (kod Tišnja) — 304
Šikulja (kod Visokog) — 358, 727
Šikulje (kod Tuzle) — 559
Šiljegović Nevenka — 818
Šimići (kod Banje Luke) — 193, 252, 417, 419, 423
Šipan (o.) — 368
Šiprage (kod Kotor-Varoša) — 226, 306—308, 333, 620
Široki Brijeg (kod Mostara) — 461, 527, 585—591, 686—690, 730—732, 909
Šivolje (kod Kalinovika) — 328
Škadimovac (predio, kod Livna) — 392
Škegri (kod Mostara) — 688, 689
Škerović Zarija — 177, 249, 257, 286, 366, 447, 475, 545, 549 602, 674

Škole NOVJ:

— Niža oficirska 29. divizije — 733
— Oficirska 3. korpusa — 697
— Oficirska pješadijska 5. korpusa — 772, 777

Škrbići (kod Banje Luke) — 379
Škrljani (kod Ljubinja) — 512
Šljivova (kod Ljubovije) — 88
Smit-Rihberg Erih (Schmidt-Richberg Erich) — 100, 256, 457, 491, 498, 546, 576, 597
Šmuckler Vilim — 11
Šnjegotina (Gornja, Srednja i Donja, kod Kotor-Varoša) — 349, 351, 641, 642
Šober Silvije — 896, 897
Špiljani (kod Konjica) — 900, 924
Špionica (Pravoslavna i Muslimanska, kod Tuzle) — 42, 59, 60, 68, 81, 82, 263, 522, 600
Šraml Franc (Schraml Franz) — 181, 245, 321, 322, 329, 372, 374, 457—459, 462, 505, 527, 568, 585, 586, 647, 687, 752, 817, 853, 871

Štabovi

NOVJ:

Glavni NOV i PO Hrvatske — 100, 102
Operativni za Hercegovinu — 316
Vrhovni NOV i POJ — 7, 10, 12, 36, 48, 49, 69, 89, 92, 94, 98, 99, 118, 165, 189, 236, 258, 268, 269, 271, 378, 380, 399, 400, 471, 494—497, 502, 520, 555, 570, 614, 628, 646, 654, 691, 692, 694, 697, 698, 700, 748, 749, 751, 753, 754, 756, 765, 770—773, 775—777, 805

Štivor (kod Prnjavora) — 623
Štokerau (Stockerau — Austrija) — 871
Štrepci (kod Brčkog) — 48, 581
Štrpci (kod Zenice) — 666
Štrpci (kod Dervente) — 71, 803
Šubarić Anka — 818
Šubarić Slavko — 818
Šubašić Ivan — 96
Šuica (kod Livna) — 386, 389, 587
Šuma (predio, kod Trebinja) — 64, 113, 180, 185, 371, 452, 453 455
Šumećani (kod Ivanić-grada) — 492
Šuplja stijena (brdo, kod Konjica) — 233, 356, 622, 937

Šurkovac (kod Prijedora) — 127, 128
Šušnjari (kod Banje Luke) — 220
Šušnjarica (trig. 366, kod Banje Luke) — 212, 405
Švajcarska — 13

T

Tabaković Milan — 295, 464
Tabaković Šemso — 470
Talez (kod Dubrovnika) — 183
Talić Šefik — 235, 470, 741
Tarčin (kod Konjica) — 146, 148, 184, 238, 287, 289, 291, 402, 648, 702, 707, 735, 835, 860, 875, 877—879, 933, 936, 940, 946, 949
Tarevci (kod Modriče) — 38
Tarkovac (kod Bihaća) — 390
Tasovac Čedo — 295
Tasovčići (kod Čapljine) — 245, 372, 460
Teheran (Iran) — 668
Teočak (kod Koraja) — 524
Terzić Milovan — 330
Teslić — 70, 301, 306, 310, 346, 347, 385, 390, 393, 394, 416, 422, 423, 645, 772, 792, 793,
Tešanović Lazar — 56, 484, 485, 651,
Tešanj — 301, 303, 310, 410, 412,
Tešanjka (kod Tešnja) — 302, 305, 401, 640, 642
Tetovo (kod Zenice) — 572, 573, 783, 784
Timar (kod Banje Luke) — 252
Timok (r.) — 58
Tinja (Muslimanska i Pravoslavna, kod Tuzle) — 41, 79
Tirolska Kolonija (kod Banje Luke) — 142, 425, 711
Tisovac (kod Tuzle) — 559
Tobut (Gornji i Donji. kod Koraja) —48, 67, 208, 209, 264, 274, 499, 500, 764
Todorović Vojo — 228, 243, 253, 379, 490, 774
Tohovići (kod Zenice) — 795
Tojšići (kod Tuzle) — 172
Tolisa (kod Modriče) — 36, 38, 271
Tolovac (trig. 1028, kod Prozora) — 354
Tolovići (kod Travnika) — 353, 660
Tomaić Franjo — 374, 375, 690
Tomislav-Grad — vidi Duvno
Topčić Nešet — 890
Topčić Polje (kod Zenice) — 671,791, 792
Topla (predgrađe Herceg-Novog) — 516
Topola (kod Zenice) — 660
Topola — vidi Nova Topola
Tošćanica (pl., kod Konjica) — 629
Tramošnja (kod Sanskog Mosta) — 715
Trapisti (kod Banje Luke) — 72, 139, 193, 195, 418, 420
Travnik — 76, 92, 100, 101, 145, 151, 155, 157, 166—168, 202—206, 229—231, 235—240, 242, 251, 259—261, 276—279, 281—283, 289—291, 332—336, 338—342, 345, 352—355, 358, 359, 362, 388, 430, 439, 477, 546, 560, 614—616, 618, 620, 624—629, 633—636, 643, 644, 655, 660, 671, 773, 796, 797, 810, 813—815, 819, 821, 826, 833, 834, 843—847, 857, 875, 876, 881—887
Trbušnica (kod Loznice) — 88
Trebava (predio, kod Modriče) — 7, 8, 31, 36, 38, 47, 95—97, 118, 262, 271, 500, 521, 522, 810
Trebeuša (Gornja i Donja, kod Travnika) — 157
Trebević (trig. 1629, kod Sarajeva) — 575
Trebijovi (kod Dubrovnika) — 111, 185, 455
Trebinje — 55, 61, 62, 64, 65, 104, 107—111, 113, 114, 177, 180—183, 185, 187, 245, 311, 313, 314, 318, 319, 328, 331, 367—372, 375, 447, 449—458, 460, 464, 504—508, 511, 513, 515, 530, 550, 593, 813, 814, 816, 820
Trebišnica (r.) — 453, 455
Trebulje (predio, kod Konjica) — 836
Trešnik (predio, kod Banje Luke) — 394
Trešnjevice (kod Konjica) — 232, 325, 361, 836, 839—841, 891, 937, 938, 948, 949
Trešnjica (kod Visokog) — 725
Treštenica (Muslimanska i Pravoslavna, kod Živinica) — 33
Trgovište (kod Bosanskog Novog) — 127
Trijebovo (kod Mrkonjić-Grada) — 214, 217, 413, 417, 720
Trijeska (k. 1806, kod Trnova) — 829
Trikić Marko — 773
Trivunčić Mitar — 215, 486, 487
Trklja Lazar — 182, 511, 518
Trn (kod Banje Luke) — 72, 193, 195, 220, 418, 420

Trnčići (kod Tarčina) — 877
Trninić Breg (kod Drvara) — 384
Trnova (Gornja, Srednja i Donja, kod Bijeljine) — 119, 273
Trnova (ž. st., kod Prijedora) — 75
Trnovica (kod Bileće) — 512
Trnovica (kod Koviljače) — 767
Trnovo (kod Sarajeva) — 113, 181, 323, 324, 328, 590, 649, 830, 898, 899, 904
Trnjaci (kod Koraja) — 161
Tromeđa (predio, kod Prijedora) — 126
Trošelji (kod Bosanske Gradiške) — 73
Trstanci (kod Prnjavora) — 800, 804
Tršić (kod Loznice) — 89
Trusina (kod Konjica) — 233, 325, 892, 949, 950
Trusina (pl. kod Nevesinja) — 453
Tuhobić (kod Konjica) — 232, 838—841, 935, 936, 941, 949
Tuhor (k. 747, kod Bileće) — 55, 110
Tulići (kod Busovače) — 727
Tulovići (kod Živinica) — 33
Tulumanović Šaban — 558
Tupković (Muslimanski i Pravoslavni, kod Živinica) — 87
Turbe (kod Travnika) — 151, 205, 229, 230, 239, 242, 261, 310, 353—355, 362, 414, 615, 618, 620, 660, 796, 881, 882
Turčinovići (kod Mostara) — 688, 689, 732
Turić (kod Gradačca) — 523
Turija (kod Puračića) — 34, 85, 176
Turjak (kod Banje Luke) — 811
Turske Dubrave (kod Bosanske Gradiške) — 136—140, 194, 195, 420, 429
Turski Grob (predio, kod Malog Zvornika) — 88
Tusići (kod Herceg-Novog) — 516
Tušanj (kod Tuzle) — 41
Tušnići (kod Visokog) — 358, 678, 722
Tuzi (kod Titograda) — 589
Tuzla — 7—14, 20, 32—34, 39—41, 45, 46, 48, 49, 59, 60, 66—68, 78—80, 85—87, 93, 95, 98, 101, 102, 119—121, 169 176, 190, 199, 200, 207, 209, 262—265, 268—275, 411, 431—433, 435—440, 445, 492—494, 496—501, 521, 522, 524, 525, 531—535, 552—554, 558, 561, 578, 579, 581, 600, 636, 691, 694—696, 748, 749, 752—755, 762, 766, 809, 810, 815, 819, 820, 904
Tvičijak (kod Rogatice) — 254, 474

U

Ubli (kod Danilovgrada) — 319
Ubosko (kod Stoca) — 185, 512
Udrežnje (kod Nevesinja) — 186, 324, 328, 587, 591, 687
Udrigovo (trig. 562, kod Koraja) — 161
Ugljevik (kod Bijeljine) — 495, 524, 552
Ugošće (kod Konjica) — 150, 155, 157, 413, 425
Ugrovača (r., kod Mostara) — 587
Ukrina (r.) — 350, 804
Ukrnjica (kod Teslića) — 347, 381, 618
Ukšići (kod Trebinja) — 455
Ulcinj — 589, 759
Ulog (kod Nevesinja) — 107, 114, 325, 326
Umljani (kod Konjica) — 649
Una (r.) — 486, 742, 743, 745, 849, 853, 868, 869, 955
Unčani (kod Bosanskog Novog) — 848, 849, 853, 854, 905, 906, 957
Urije (kod Bosanskog Novog) — 125
Usamovine (kod Konjica) — 901
Uskoplje (kod Dubrovnika) — 185, 372, 514
Usora (kod Doboja) — 118, 401, 411, 613
Usora (r.) — 307, 423, 613, 792, 793, 910
Ustikolina — 649, 822
Ustiprača (kod Goražde) — 831, 832 880
Ušnjaci (kod Rogatice) — 673
Utolica (kod Kostajnice) — 955, 957
Utori — vidi Stari Utori
Uzariči (kod Mostara) — 586, 688, 731, 732
Uzlomac (pl., kod Kotor-Varoša) — 387, 641
Uzlomac (potok, kod Kotor-Varoša) —349, 351
Užari (kod Banje Luke) — 423
Užice (sada Titovo Užice) — 599, 757

V

Vaganac (kod Bihaća) — 903, 954
Vagani (Gornji i Donji, kod Banje Luke) — 484, 639, 714

Vakuf (kod Tuzle) — 207—209, 262, 264, 266, 267, 499
Varaždin — 194, 419
Varda (kosa, kod Mostara) — 687, 730
Vardar (r.) — 235
Vardište (kod Zenice) — 340, 342, 343
Vareš — 414, 151, 649, 827
Varjače (kod Kotor-Varoša) — 211, 401
Varošluk (kod Travnika) — 157, 205
Večeriska (Gornja i Donja, kod Travnika) — 157, 167
Veber Krešimir — 929
Večići (kod Kotor-Varoša) — 619
Vela (kod Visokog) — 706
Velešnja (Gornja i Donja, kod Kostajnice) — 955, 957, 958
Velež (predio, kod Nevesinja) — 180
Velika (kod Konjica) — 835, 837, 838, 840, 893, 939
Velika Britanija — 13, 668
Velika kosa (kod Visokog) — 609
Velika Njiva (kod Šekovića) — 31, 33, 531
Velika njiva (predio, trig. 760, kod Tuzle) — 208, 266, 521
Velika stijena (k. 1836, kod Goražda) — 285
Veliki hrastovi (predio, kod Zenice) — 726
Veliki vrh (trig. 1331, kod Sarajeva) —443
Veliko Šleme (kod Tarčina) — 878
Velino Selo (kod Tuzle) — 581
Velja Glava (brdo, kod Zvornika) — 33
Veljkića brdo (kod Bosanskog Novog) — 122, 400
Vepar (k. 373, kod Gračanice) — 81
Verići (kod Banje Luke) — 131, 332, 415
Vesela (kod Bugojna) — 830
Veternice (kod Konjica) — 950
Vetrenica (kod Zenice) — 166, 883
Vidačić Miloš — 180
Vidačić Nikola — 245, 664
Vidoševići (kod Travnika) — 278
Vidovići (kod Visokog) — 357, 563, 564, 609
Vidrići (kod Sokolca) — 672, 673
Viduča (kod Zenice) — 782
Viduša (kod Visokog) — 675
Viduša (pl., kod Bileće) — 65, 112, 180, 186, 314, 453, 511
Vihor (predio, kod Tarčina) — 878
Vihovići (kod Kalinovika) — 327
Vijačani (kod Prnjavora) — 346, 382, 800
Vijaka (r.) — 350
Vijenac (k. 1007, kod Rogatice) — 474, 597
Vilenjak (k. 1213, kod Nevesinja) — 528, 529
Vilino Selo (kod Brčkog) — 48
Viluse (kod Trebinja) — 105, 187, 589
Vilusi (kod Bosanske Gradiške) — 138
Viljak (brdo, kod Konjica) — 234, 468, 469, 736, 738, 739, 929, 937, 938, 948—951
Vinča (Gornja i Donja, kod Prače) — 441
Vinčić Ostoja — 801
Vinčić Vlada — 801
Vinkovci — 268, 491, 492, 767, 768, 874
Virovitica — 816, 820
Vis (k. 347, kod Modriče) — 37, 38
Vis (k. 689, kod Banje Luke) — 717
Vis (o.) — 96, 570
Vis (trig. 452, kod Zvornika) — 32
Visarionovič Josip Staljin — 668
Visibaba (k. 294, kod Modriče) — 38
Visočica (pl., kod Konjica) — 590
Visoko — 146, 152—155, 202, 238, 260, 287, 288, 291, 354, 357, 360, 394, 401, 414, 416, 417, 421—425, 562—565, 577, 608, 609, 612, 616, 617, 624, 634, 640, 641, 643, 649, 654, 655, 674, 678, 679, 702, 721—724, 727, 787, 921—923
Visokovci (kod Zenice) — 796
Visori (kod Tuzle) — 208, 266, 521
Višegrad — 92, 97, 100, 186, 189, 246, 247, 249, 253—256, 284—286, 364, 365, 431, 433, 437—444, 475, 493, 495—499, 537, 539—544, 546—548, 577, 596, 597, 626, 672, 700, 749, 751, 752, 754—758, 760, 761, 763—765, 767, 768, 770, 814, 832, 846, 857, 858, 889
Višegrad (kod Visokog) — 563, 724, 823
Viševice (kod Kotar-Varoša) — 198
Višnjani (Gornji i Donji, kod Prozora) — 354, 617
Višnjevica (kod Konjica) — 151, 157, 231, 234, 361, 415, 468, 736, 891, 938
Višnjica (kod Visokog) — 703, 884
Vitaline (kod Herceg-Novog) — 515—517
Vitanj (kod Sokolca) — 445, 537, 538

Vitasovci (kod Bosanskog Novog) — 127, 130, 131, 414
Vitez (kod Travnika) — 151, 236, 259, 260, 276, 278, 335, 336, 414, 560, 561, 660, 795, 813, 814, 843, 881—883
Vitinica (kod Zvornika) — 555
Vitkovci (kod Teslića) — 347, 618
Vitman August (Wittmann August) — 761
Vješala (trig. 338, kod Bosanskog Novog) — 122, 400
Vladojević (kod Olova) — 442
Vlahinje (kod Vareša) — 885
Vlahović (kod Kreševa) — 703, 883
Vlahovići (kod Stoca) — 316, 317
Vlajčići (kod Visokog) — 357, 563, 724
Vlajići (kod Teslića) — 302, 306, 423
Vlajinja (predio, kod Bileće) — 63, 64, 110
Vlaknica (kod Nove Gradiške) — 393
Vlasenica — 31, 49, 92, 94, 121, 189, 190, 268, 270—272, 274, 433—438, 445, 493, 497, 501, 672—674, 696, 760, 770, 825, 829, 880
Vlasinje (kod Mrkonjić-Grada) — 711, 713
Vlašić planina — 237, 281, 338, 341, 342, 633, 635, 792,
Vlaške njive (predio, kod Malog Zvornika) — 87
Vlatković Milovan — 773
Vodena gradina (predio, kod Bileće) —55, 110
Vodičevo (Gornje i Donje, kod Bosanskog Novog) — 489, 746
Vodušek Jakob — 268, 526
Vojnović Lazar — 519
Vojnović Petar — 145, 283, 473, 607, 661, 798
Vojvode Putnika Brdo (kod Doboja) — 305
Vojvodina — 97, 259
Volar (kod Prijedora) — 389
Volinja (kod Bosanskog Novog) — 743, 956
Volinjski most (kod sela Volinja s. od Bosanskog Novog) — 395, 743, 745
Voloder (kod Kutina) — 492
Voštani (kod Mostara) — 689
Voznik (Mali i Veliki, predio, kod Konjica) — 836, 837, 840, 929
Vrabci (kod Olova) — 827, 829, 830
Vraca (kod Sarajeva) — 575, 650
Vraca (ž. st., kod Zenice) — 571, 572, 613, 779, 780, 782—785
Vraćenovići (kod Bileće) — 187
Vragolovi (kod Rogatice) — 365, 440, 475, 539—541, 548, 882, 883
Vranci brdo (trig. 904, kod Tarčina) — 877
Vranduk (kod Zenice) — 334, 354, 571, 617, 625, 643, 779, 780, 782, 784, 785, 795
Vraniska (kod Travnika) — 157, 167, 353
Vranovići (kod Bosanskog Petrovog Sela) — 34, 44, 45, 266
Vranj (k. 1386, kod Rogatice) — 546, 756, 757
Vranjača (k. 1310, kod Konjica) — 232, 835—841, 949
Vranješi (kod Banje Luke) — 717
Vranjevac (trig. 459, kod Gradačca) — 34, 35, 39
Vranjevići (Gornji i Donji, kod Mostara) — 589, 591
Vranjska (kod Stoca) — 64, 510 512, 732
Vranjska Mosura (kod Bosanske Krupe) — 480
Vraštica (trig. 452, kod Dubrovnika) — 371
Vrata (k. 659, kod Zenice) — 658, 790
Vratar (brdo, kod Gackog) — 325, 327
Vražalj (kod Zenice) — 786
Vražići (kod Tuzle) — 851, 820
Vrba (Gornja i Donja, kod Slavonskog Broda) — 911
Vrbanja (kod Banje Luke) — 118, 310
Vrbanja (kod Tarčina) — 896
Vrbanja (r., kod Banje Luke) — 197, 199, 226, 250, 398, 399, 715, 716, 719
Vrbanjci (kod Kotor-Varoša) — 213, 349, 381, 405
Vrbas (r.) — 72, 195, 219, 220, 225, 226, 250, 252, 350, 395, 398, 399, 418, 420, 428—430, 480, 485, 487, 489, 645, 711, 712, 714, 715, 719, 803
Vrbljani (kod Konjica) — 467, 893
Vrbnica (kod Foče) — 327
Vrbovec (kod Križevaca) — 943
Vrdolje (kod Konjica) — 900, 901, 925, 936
Vresnica (kod Kreševa) — 878
Vrhovine (kod Zenice) — 238, 660, 666, 795
Vrhpolje (kod Ključa) —. 618

Vrhselje (kod Zenice) — 340
Vrlika (kod Splita) — 587
Vrpolje (kod Bileće) — 513
Vrpolje (kod Slavonskog Broda) — 874
Vršani (kod Prnjavora) — 346, 800
Vršani (kod Tuzle) — 172, 440
Vrtoče (kod Kulen-Vakufa) — 122, 381, 382, 395, 400
Vrućica (Pravoslavna i Katolička, kod Teslića) — 302, 306, 308, 416, 423
Vučanovići (kod Banje Luke) — 717
Vučitrn — 596
Vučja Luka (kod Sarajeva) — 759
Vučja planina (kod Travnika) — 793
Vučjak (brdo, s. z. od Modriče) — 71
Vučjak (k. 210, kod Gradačca) — 37
Vujović Vojin — 374
Vukadinović Savo — 759
Vukalović Mile — 464
Vukanović Drago — 178
Vukasović Milan — 550, 551
Vukelići (kod Zenice) — 682
Vukosavci (Gornji, Srednji i Donji, kod Koraja) — 48, 67, 200, 201, 207, 209, 523
Vukotić Jovo — 49, 98, 119, 436
Vukova (kod Tešnja) — 303
Vukovar — 419, 491, 874
Vuković Radoslav — 179
Vuković Slavko — 728
Vuković Slobodan — 312
Vuković Žarko Pucar — 173
Vukovije (Gornje i Donje, kod Živinica) — 171, 269
Vukovinsko polje (kod Živinica) — 171
Vukovo polje (predio, kod Konjica) — 897

Z

Zabilje (kod Travnika) — 259
Zaborani (kod Nevesinja) — 327
Zabrđe (kod Koraja) — 118, 207, 209, 210, 524
Zagaj (kod Travnika) — 237
Zagoni (kod Bijeljine) — 120
Zagora (kod Trebinja) — 371
Zagorac (kod Banje Luke) — 489
Zagorica (kod Konjica) — 900
Zagrada (trig. 729, kod Kotor-Varoša) — 387
Zagreb — 13, 17, 94, 195, 420, 492, 576, 752, 768, 809, 811, 813, 815, 817, 819, 843, 859, 898, 906, 907, 944
Zagrebčane (kod Konjica) — 243, 838, 936, 937
Zahirovići (kod Tuzle) — 67, 77, 263,
Zahrid (kod Rogatice) — 474
Zahum (kod Prozora) — 736, 737, 889
Zaimović Murat — 12, 17, 18
Zajača (kod Loznice) — 88, 89
Zajednica (predio, kod Tuzle) — 200, 201, 208, 264
Zaklopac (kod Nevesinja) — 586
Zakomo (Gornje i Donje, kod Rogatice) — 247, 248, 257, 365, 438, 439, 538, 541, 547, 584, 597, 598, 673, 885
Zakopa (kod Bosanskog Novog) — 955
Zalište (k. 820, kod Sarajeva) — 575
Zalomska (r., kod Nevesinja) — 592
Zalote (kod Travnika) — 342
Zalukovik (Gornji i Donji, kod Vlasenice) — 437
Zalužani (kod Banje Luke) 52, 72, 135, 193, 195, 220, 239, 418, 420
Zarače (kod Zenice) 684
Zasad (kod Trebinja) — 455, 457
Zaton (Veliki i Mali, kod Dubrovnika) — 371
Zavala (kod Slanog) — 370, 454, 458—460, 505
Zavidovići — 92, 100, 647, 910
Zavodje (predio, kod Bileće) — 183, 184, 452, 453, 455, 511
Zavolje (kod Bihaća) — 646
Zavoznik (kod Mostara) — 687
Zecovi (kod Prijedora) — 129, 387
Zekić Miloš — 47, 61, 69, 79, 82, 177, 249, 257, 286, 366, 434, 436, 447, 475, 542, 545, 549, 584, 598, 602, 674, 769
Zelena Voda (kod Sokolca) — 443, 498
Zelengora (predio, kod Gackog) — 324, 326, 586
Zelene Njive (kod Konjica) — 836
Zelenika (kod Herceg-Novog) — 506, 509, 517
Zelenika (kod Mostara) — 688
Zelenikovac (Gornji i Donji, kod Trebinja) — 460
Zelina (Gornja i Donja, kod Zagreba) — 898
Zelinčević Selim — 170, 254
Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Her-

cegovine (ZAVNOBiH) — 98, 631, 662, 668, 669
Zemegrosi (kod Goražda) — 880
Zenica — 151, 157, 166—168, 202—204, 230, 236—240, 259, 260, 276, 278, 280—282, 289, 290, 292, 332, 334, 335, 337—343, 352—354, 356, 358, 404, 415, 430, 472, 473 562, 563, 571, 572, 596, 606, 608, 609, 611—613, 615, 621, 624, 625, 628, 629, 634, 635, 639, 641—643, 649, 655, 658, 660, 665, 666, 670, 671, 674, 680, 700, 721, 754, 778—787, 789, 790, 792, 793, 795—797, 845—847, 911, 921, 922, 943, 944
Zgonjevo (kod Trebinja) — 513
Zimča (kod Visokog) — 564, 565, 684, 724, 727
Zimlje (Gornje i Donje, kod Nevesinja) — 113, 180, 184, 186, 327, 329, 591, 592, 924
Zlatište — vidi Zalište k. 820
Zlatni Do (kod Rogatice) — 254
Zlo Selo (kod Koraja) — 199, 200, 523
Zlokići (kod Travnika) — 155, 357, 623
Zmajevac (kod Osjeka) — 492
Zmijnica (k. 967, kod Rogatice) — 673
Zorića brdo, (trig. 265, kod Modriče) — 38
Zovik (kod Tuzle) — 581
Zrin (kod Kostajnice) — 958
Zubci (kod Trebinja) — 64, 110, 114, 180, 185, 319, 451—453, 455, 456
Zuberovo Brdo (kod Gradačca) — 82, 263
Zubići (kod Travnika) — 229, 242
Zubovići (kod Kotor-Varoša) — 216, 350, 485, 639
Zujevina (r., kod Visokog) — 563
Zukići (kod Konjica) — 355, 837—839, 917
Zvečaj (kod Zenice) — 778
Zvijerina (kod Bileće) — 64, 114, 180, 184, 510, 512,
Zvornik — 8, 9, 11, 32, 33, 87, 92—95, 98, 119, 164, 172—174, 176, 189, 190, 209, 268, 269, 271—275, 431—433, 435, 436, 491, 492, 500, 501, 522, 525, 526, 531, 533, 552—554, 556, 599, 600, 649, 672, 750, 751, 753—755, 757, 758, 761, 764—769, 872, 873, 888, 898, 903, 904, 912

Ž

Žaba (Velika i Mala, pl., kod Metkovića) — 462
Žabar (Gornji i Donji, kod Brčkog) — 523
Žabljak — 302, 305, 306, 308
Žabljak (kod Doboja) — 618, 640, 642
Žakovo (kod Ljubinja) — 316
Žarkovac (k. 258, kod Bosanskog Novog) — 384
Ždrelo (k. 824, kod Ljubovije) — 88
Ždrijelo (kod Stoca) — 183
Žegulja (kod Stoca) — 183, 185, 186, 455, 458
Željeva (kod Trebinja) — 63
Žepa (kod Rogatice) — 254, 440, 754, 830, 858, 876, 880
Žepče — 303, 305—307, 611, 612, 629, 640, 642, 670, 671, 779, 782, 783, 792, 795—797, 825, 830
Žestika (trig. 1660, kod Konjica) — 893
Žeželovo (kod Fojnice) — 704
Žirovina (kod Dervente) — 69, 70, 402, 403
Žitkovac (kod Aleksinca) — 186
Živaljevina (kod Rogatice) — 248, 254
Živanje (kod Konjica) — 901
Živašnica (kod Konjica) — 896, 901, 916, 917, 925
Živčići (kod Zenice) — 682
Živinice (kod Kotor-Varoša) — 350
Živinice (Katoličke i Muslimanske, kod Tuzle) — 9, 12—14, 16, 17, 33, 170, 173, 176, 271, 272, 439, 440, 552, 693, 695, 696, 748, 752, 756
Živkovo Polje (kod Gradačca) — 37
Žljebovi (kod Han-Pjeska) — 829
Žrvanj (Gornji i Donji, kod Ljubinja) — 510—512
Žuglići (kod Konjica) — 863, 866, 922, 940, 941, 948
Žuglić polje (kod sela Žuglići) — 357, 384, 624, 737
Žuljevica (Mala i Velika, kod Bosanskog Novog) — 746
Žulji (kod Nevesinja) — 687
Župa (predio, kod Dubrovnika) — 508, 509, 514
Župa (predio, kod Prnjavora) — 73

S A D R Ž A J

BORBE U BOSNI I HERCEGOVINI 1944. GODINE

— oktobar — novembar —

I

Dokumenti jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije

Strana

Izvještaj Štaba 3. korpusa od 1. oktobra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o radu Vojne oblasti korpusa — — — — — 7

Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 1. oktobra 1944. Štabu 39. divizije za dejstva na sektoru Banje Luke i Bosanskog Novog — — — — — — — — — — — — — 24

Naredba Štaba 5. korpusa NOVJ od 1. oktobra 1944. o formiranju 19. i 20. krajiške brigade — — — — — — — — — 27

Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 5. korpusa NOVJ na dan 1. oktobra 1944. godine — — — — — — — — 28—29

Izvještaj Štaba 38. divizije od 1. oktobra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima u septembru na području Trebave, Posavine i Majevice — — — — — — — — — — 31

Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 2. oktobra 1944. Štabu 38. divizije o daljim dejstvima na području Trebave i Posavine 47

Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 2. oktobra 1944. Štabu 39. divizije da 8. i 15. krajišku brigadu popuni ljudstvom iz Grupe Kozarskih NOP odreda — — — — — — — 50

Izvještaj Štaba 4. divizije od 2. oktobra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o ulasku neprijatelja u Banju Luku — — — — — 51

Izvještaj načelnika Štaba 29. NOU divizije od 2. oktobra 1944. Štabu divizije o zauzimanju Bileće — — — — — — 53

Naređenje Štaba Srednjobosanske NOU divizije od 2. oktobra 1944. štabovima 14. i 18. srednjobosanske brigade za napad na četnike Bosanskokrajiškog i Srednjobosanskog četničkog korpusa — — — — — — — — — — — — — 56

Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 2. oktobra 1944. štabovima potčinjenih brigada za dejstva na sektoru Gračanica — Gradačac — — — — — — — — — — — — 58

Zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 3. oktobra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za razvijanje ofanzivnih dejstava prema Trebinju — — — — — — — — — — — — 61

Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 3. oktobra 1944. potčinjenim jedinicama za raspored i za sprečavanje prodora neprijatelja na pravcima Gračanica — Tuzla i Srebrnik — Tuzla 66

Strana

Izvještaj Štaba 18. srednjobosanske brigade od 3. oktobra 1944. Štabu Srednjobosanske NOU divizije o dejstvima brigade na području Dervente i Banje Luke — — — — — — — 69

Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 4. oktobra 1944. štabovima za dejstva 39. divizije na području Bosanske krajine i za pokret 4. divizije prema Donjem Vakufu — — — — — 75

Izvještaj Štaba 38. divizije od 4. oktobra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima na sektoru Srebrnik — Srnice — Gračanica — — — — — — — — — — — — — — 77

Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 4. oktobra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Gračanicu i gonjenje neprijatelja prema Srnicama — — — — — — — — 80

Izvještaj Štaba 17. slavonske brigade od 4. oktobra 1944. Štabu 28. NOU divizije o zauzimanju Janje — — — — — — — 82

Operacijski dnevnik Štaba Mačvanskog NOP odreda od 4. oktobra 1944. dostavljen Štabu 11. NOU divizije o dejstvima odreda u septembru 1944. u istočnoj Bosni i zapadnoj Srbiji — — 84

Izvještaj Štaba 3. korpusa od 5. oktobra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o stanju i aktivnosti okupatorskih i kvislinških snaga u istočnoj Bosni — — — — — — — — — — 92

Izvještaj Obavještajnog odsjeka Štaba 3. korpusa NOVJ od 5. oktobra 1944. Obavještajnom odjeljenju Vrhovnog štaba NOV i POJ o rasporedu neprijateljevih snaga u istočnoj Bosni 99

Izvještaj Štaba 29. divizije od 5. oktobra 1944. Štabu 2. korpusa NOVJ o dejstvima u avgustu i septembru na području Hercegovine — — — — — — — — — — — — — 104

Izvještaj Štaba 21. slavonske brigade od 5. oktobra 1944. Štabu 28. NOU divizije o napadu na uporište Janju — — — — 115

Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 6. oktobra 1944. Štabu 38. divizije za dejstva na području Trebave i Majevice — — 118

Naređenje Štaba 27. NOU divizije od 6. oktobra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na području Tuzle i u dolini rijeke Spreče — — — — — — — — — — — — 120

Izvještaj Štaba 4. divizije od 7. oktobra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima na sektoru Prijedor — Banja Luka — — 122

Izvještaj Štaba 10. divizije od 7. oktobra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima u septembru na prostoriji Konjic — Kiseljak — Travnik — Bugojno — — — — — — — — 145

Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 28. NOU divizije o dejstvima početkom oktobra 1944. na području Semberije i Majevice 160

Izvještaj Štaba 9. krajiške brigade »Simo Šolaja« od 7. oktobra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima kod Travnika — 166

Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 27. divizije od 9. oktobra 1944. dostavljen Štabu 3. korpusa NOVJ o aktivnosti divizije u drugoj polovini septembra — — — — — — — — 169

Naredba Štaba 29. NOU divizije od 9. oktobra 1944. za formiranje artiljerijskog diviziona — — — — — — — — — 177

Zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 9. oktobra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za razbijanje i uništenje četnika u sjevernoj Hercegovini — — — — — — — — — — 179

Naređenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 10. oktobra 1944. štabovima 27. i 38. divizije za rušenje komunikacija Zvornik — Doboj i Zvornik — Sarajevo — Višegrad — — — — — — 189

Saopštenje 5. korpusa NOVJ od 10. oktobra 1944. potčinjenim jedinicama o rezultatima napada na Banju Luku u drugoj polovini septembra — — — — — — — — — — 192

Strana

Zapovijest Štaba Srednjobosanske NOU divizije od 10. oktobra 1944. Štabu 18. srednjobosanske brigade za napad na Kotor-Varoš — — — — — — — — — — — — 197

Zapovijest Štaba 38. NOU divizije od 11. oktobra 1944. Štabu 17. majevičke i 21. istočnobosanske brigade za napad na četnike na prostoru Priboj — Zlo Selo i zatvaranje komunikacije Čelić — Tuzla — — — — — — — — — — — — 199

Izvještaj Štaba 10. divizije od 12. oktobra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o napadu na Travnik — — — — — — — — 202

Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 13. oktobra 1944. Štabu 10. divizije za rasformiranje Jajačkog i Travničkog NOP odreda i formiranje Jajačko-travničkog NOP odreda — — 206

Izvještaj Štaba 38. divizije od 13. oktobra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima na prostoru Lopare — Vukosavci — Jablanica — — — — — — — — — — — — — 207

Izvještaj Štaba 39. divizije od 13. oktobra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima na području Banje Luke — — — — 211

Zapovijest Štaba 5. korpusa NOVJ od 17. oktobra 1944. štabovima 4. i 10. divizije da pripreme jedinice za napad na Travnik 229

Izvještaj Štaba 17. krajiške brigade od 17. oktobra 1944. Štabu 10. NOU divizije o borbi kod Repovaca — — — — — 231

Zapovijest Štaba 5. korpusa NOVJ od 18. oktobra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Travnik — — — — — 235

Naredba Štaba 39. NOU divizije od 19. oktobra 1944. o formiranju pratećih četa u brigadama — — — — — — — — 243

Zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 20. oktobra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za razvijanje ofanzivnih dejstava prema Boki kotorskoj i u kotlini Neretve — — — — — — — — 244

Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 22. oktobra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Rogaticu i rušenje komunikacije Višegrad — Rogatica — Sokolac — — — — — 246

Naređenje Štaba 39. NOU divizije od 22. oktobra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva protiv četnika na širem području Banje Luke — — — — — — — — — — — — 250

Zapovijest Štaba 16. muslimanske NOU brigade od 22. oktobra 1944. potčinjenim jedinicama za napad na Rogaticu — — 253

Naređenje Štaba 27. NOU divizije od 23. oktobra 1944. štabovima 16. muslimanske i 20. romanijske brigade da nastave dejstva na području Rogatice — — — — — — — — — 255

Pregled opreme za vezu 3. korpusa upućen 24. oktobra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ — — — — — — — — 258

Zapovijest Štaba 5. korpusa NOVJ od 25. oktobra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dalja dejstva poslije oslobođenja Travnika — — — — — — — — — — — — — 259

Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 38. divizije od 25. oktobra 1944. upućen Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima u prvoj polovini oktobra na području Trebave i Majevice — — — — 262

Izvještaj Štaba 3. korpusa od 26. oktobra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u istočnoj Bosni — — — — — 268

Izvještaj Štaba 4. divizije od 28. oktobra 1944, Štabu 5. korpusa NOVJ o borbama za Travnik — — — — — — — — 276

Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 29. oktobra 1944. potčinjenim jedinicama za rušenje komunikacija Višegrad — Sokolac i Goražde — Sarajevo — — — — — — — — — 284

Naređenje Štaba 10. NOU divizije od 30. oktobra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na komunikaciji Busovača — Visoko i Tarčin — Hadžići — — — — — — — 287

Strana

Izvještaj Štaba 10. divizije od 30. oktobra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o borbama za Travnik — — — — — — — — 289
Pregled naoružanja 13. hercegovačke brigade 29. NOU divizije na dan 31. oktobra 1944. godine — — — — — — — — 294
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 14. hercegovačke omladinske brigade 29. NOU divizije na dan 31. oktobra 1944. godine — — — — — — — — — — — — 296
Pregled brojnog stanja ljudstva, naoružanja i ostale opreme 16. krajiške brigade 39. NOU divizije na dan 31. oktobra 1944. godine — — — — — — — — — — — — 298
Pregled brojnog stanja ljudstva i borbenih sredstava 5. korpusa NOVJ na dan 1. novembra 1944. godine — — — — 300—301
Izvještaj Štaba 19. srednjobosanske brigade od 1. novembra 1944. Štabu Srednjobosanske NOU divizije o dejstvima na sektoru Teslić — Tešanj — — — — — — — — — — 301
Naredba Komande vojne oblasti 29. NOU divizije od 2. novembra 1944. za formiranje komandi mjesta Mostar i Čapljina — — 311
Izvještaj Komande Drugog vojnog područja od 2. novembra 1944. Komandi vojne oblasti 29. NOU divizije o aktivnosti na teritoriji trebinjskog, ljubinjskog i stolačkog sreza — — — 313
Relacija Štaba 11. hercegovačke brigade od 3. novembra 1944. upućena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima na području Kalinovik — Nevesinje — — — — — — — — 321
Izvještaj Štaba 4. divizije od 4. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima u oktobru na području Banje Luke i Travnika — — — — — — — — — — — 332
Izvještaj Štaba 18. srednjobosanske brigade od 4. novembra 1944. Štabu Srednjobosanske NOU divizije o dejstvima na prostoriji Doboj — Teslić — Kotor-Varoš — — — — — 343
Izvještaj Štaba 10. divizije od 5. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima u oktobru na prostoru Konjic — Zenica — Travnik — — — — — — — — — — 352
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 5. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na komunikaciji Sarajevo — Višegrad — — — — — — — — — — — — 364
Relacija 12. hercegovačke brigade od 5. novembra 1944. upućena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima na području Bileće, Dubrovnika i u kotlini Neretve — — — — — — — 367
Uputstvo Štaba 5. korpusa NOVJ od 7. novembra 1944. stabovima potčinjenih jedinica o unapređenju izviđačke službe — — 376
Naređenje Štaba 39. NOU divizije od 7. novembra 1944. Štabu 16. krajiške brigade da se s čitavim rukovodećim kadrom brigade i boračkim sastavom, prekaljenim u oslobodilačkoj borbi, stavi na raspolaganje Odjeljenju za zaštitu naroda Bosne i Hercegovine — — — — — — — — — — 378
Izvještaj Štaba 5. korpusa od 8. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u avgustu na području srednje i zapadne Bosne — — — — — — — — — — — 380
Izvještaj Štaba 5. korpusa od 8. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u septembru na području srednje i zapadne Bosne — — — — — — — — — — — 400
Izvještaj Štaba 27. NOU divizije od 9. novembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima na prostoru Tuzla — Zvornik — Višegrad — Rogatica — — — — — — — — — — 431
Relacija Štaba Južnohercegovačke operativne grupe od 9. novembra 1944. upućena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima na području Nevesinja, Bileća, Stoca i u kotlini Neretve — 447

Strana

Izvještaj Štaba 17. krajiške brigade od 9. novembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o napadu na Podorašac — — — — — 467
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 10. novembra 1944. Štabu Srednjobosanske divizije da formira svoj artiljerijski divizion i da 70 artiljeraca uputi 39. diviziji — — — — — 470
Naređenje Štaba 4. NOU divizije od 10. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za rušenje komunikacije u dolini rijeke Bosne — — — — — — — — — — — — — 472
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 10. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Rogaticu — — — — — 474
Izvještaj Štaba 39. divizije od 10. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima u oktobru na području Banje Luke, Kostajnice i Bosanske Krupe — — — — — — — — — 476
Informacija Štaba 3. korpusa NOVJ od 12. novembra 1944. Štabu 27. divizije o stanju na teritoriji korpusa i zahtjev za sprovođenje istrage povodom gubitaka 19. birčanske brigade kod Crvenih stijena — — — — — — — — — — — — 491
Izvještaj Štaba 3. korpusa od 13. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u istočnoj Bosni — — — — — 495
Relacija Štaba 10. hercegovačke brigade od 13. novembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o dejstvima u oktobru na području Bileće, Dubrovnika i Risna — — — — — — — — — 503
Upozorenje štaba 3. korpusa NOVJ od 14. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica da čuvaju državnu imovinu — — 520
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 38. divizije upućen 14. novembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima na području Trebave, Majevice, Semberije i u dolini rijeke Spreče — — 521
Izvještaj Štaba Južnohercegovačke operativne grupe od 14. novembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o napadu na Bunu i Blagaj i borbama kod Babje Glave i Grepka — — — — 526
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 21. istočnobosanske brigade od 15. novembra 1944. dostavljen Štabu 38. NOU divizije o dejstvima u širem rejonu Tuzle — — — — — — — — 531
Zapovijest Štaba 3. korpusa NOVJ od 16. novembra 1944. Štabu Tuzlanskog NOP odreda za savladivanje neprijatelja u Gračanici i Puračiću, uspostavu organa narodne vlasti i sprovođenje mobilizacije za Narodnooslobodilačku vojsku — — 535
Izvještaj Štaba 27. divizije od 16. novembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima na prostoriji Sokolac, Rogatica, Višegrad — — — — — — — — — — — — — 537
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 16. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na komunikaciji Višegrad — Sarajevo — — — — — — — — — — — — — 546
Naredba Štaba 29. NOU divizije od 16. novembra 1944. o rasformiranju Južnohercegovačke operativne grupe — — — — 549
Izvještaj Štaba 17. majevičke brigade od 16. novembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o dejstvima na sektoru Zvornika — — — 552
Izvještaj Tuzlanskog NOP odreda od 16. novembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima na prostoru Dobošnica — Puračić — Lukavac — — — — — — — — — — — 557
Naređenje Štaba 4. NOU divizije od 17. novembra 1944. Štabu 6. krajiške brigade za rušenje komunikacije Lašva — Han-Kumpanija — Travnik — — — — — — — — — 560
Zapovijest Štaba 10. NOU divizije od 17. novembra 1944. štabovima 7. krajiške brigade i Artiljerijskog diviziona za napad na četnike u selu Kralupima — — — — — — — — — 561

Strana

Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 17. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za sprovođenje mjera borbenog obezbjeđenja u jedinicama te divizije — — — — — — — 567

Izvještaj Štaba 8. krajiške brigade od 17. novembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o dejstvima na sektoru Zenice — — — — 571

Informacija Štaba 10. NOU divizije od 18. novembra 1944. o neprijateljevim snagama u Sarajevu — — — — — — — 574

Izvještaj Štaba 18. hrvatske brigade od 18. novembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o dejstvima na sektoru Čelić — Lopare — Pukiš — — — — — — — — — — — — — 578

Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 19. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za sprečavanje prodora njemačkih jedinica od Rogatice prema Sokocu — — — — — — — 582

Zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 20. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva u kotlini Neretve i u zahvatu komunikacije Mostar — Široki Brijeg — Kočerin — — — 585

Uputstvo Štaba 3. korpusa NOVJ od 21. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za politički rad sa bivšim pripadnicima neprijateljskih jedinica koji su pristupili jedinicama ovoga korpusa — — — — — — — — — — — — — 594

Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 21. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dalja dejstva na komunikaciji Rogatica — Sokolac — — — — — — — — — — — 596

Obavještenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 22. novembra 1944. Štabu 27. divizije o neprijatelju u dolini Drine i o situaciji kod 38. divizije — — — — — — — — — — — — — 598

Izvještaj Štaba 27. divizije od 22. novembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ povodom osjetnih gubitaka 19. birčanske brigade u borbi vođenoj 29. oktobra kod Crvenih stijena — — — 601

Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 22. novembra 1944. Divizijskoj vojnoj oblasti i štabovima partizanskih odreda u vezi s radom i zadacima odreda — — — — — — — — 603

Naređenje Štaba 4. NOU divizije od 23. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za rušenje komunikacije Busovača — Lašva i za obučavanje boraca u primjeni maskirnih sredstava — — — — — — — — — — — — 606

Izvještaj Štaba 10. divizije od 23. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o borbi protiv četnika kod sela Kralupa — — — 608

Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 24. novembra 1944. Komandi drvarskog vojnog područja o dejstvima kod Busovače i u srednjoj Bosni — — — — — — — — — — — 611

Izvještaj Štaba 5. korpusa od 25. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u oktobru u srednjoj i zapadnoj Bosni — — — — — — — — — — — — — 614

Obavještajni izvještaj Štaba 5. korpusa od 25. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o rasporedu neprijateljevih jedinica na području Bosne i Hercegovine — — — — — — 646

Izvještaj Štaba 4. divizije od 25. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o napadu na Busovaču — — — — — — — — 655

Naredba Štaba 29. NOU divizije od 26. novembra 1944. o formiranju 3. područja Vojne oblasti ove divizije i Komande mjesta Posušje — — — — — — — — — — — — — 662

Izvještaj Štaba 6. krajiške brigade od 26. novembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o dejstvima u rejonu Zenice — — — — — 665

Obavještenje Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača za Bosnu i Hercegovinu od 26. no-

Strana

vembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o svojim zadacima i radu — — — — — — — — — — — — — — 668

Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 27. novembra 1944. Komandi drvarskog vojnog područja o dejstvima jedinica na sektoru Zenica — Busovača — Kiseljak — — — — — — — — 670

Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 27. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za organizovanje zasjede na odsjeku Semeć — Gornja Lijeska — — — — — — — — — 672

Izvještaj Štaba 9. krajiške brigade »Simo Šolaja« od 27. novembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima na sektoru Zenica — Visoko — Kiseljak — — — — — — — — — — — 674

Zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 27. novembra 1944. potčinjenim jedinicama za napad na Široki Brijeg — 686

Izvještaj Štaba 3. korpusa od 28. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o radu Vojne oblasti ovoga korpusa — — — 691

Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 28. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica da se smjelim napadima, zasjedama i rušenjem komunikacija nanose što veći gubici neprijatelju i sprečava njegovo brzo izvlačenje — — — — — — — 700

Izvještaj Štaba 7. krajiške brigade od 28. novembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima na sektoru Visoko — Kiseljak — Kreševo — Tarčin — — — — — — — — — 702

Izvještaj Štaba 13. krajiške brigade od 28. novembra 1944. Štabu 39. NOU divizije o dejstvima na području Mrkonjić-Grada i Banje Luke — — — — — — — — — — — — 711

Izvještaj Štaba Visočko-fojničkog NOP odreda od 28. novembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima na komunikaciji Kiseljak — Visoko — Zenica — — — — — — — — 721

Pregled brojnog stanja ljudstva i borbenih sredstava 3. korpusa NOVJ od 29. novembra 1944. sa stanjem na dan 20. novembra — — — — — — — — — — — — — 728—729

Izvještaj Štaba 12. hercegovačke brigade od 29. novembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o rezultatima napada na Široki Brijeg — — — — — — — — — — — — — 730

Izvještaj Štaba 17. krajiške brigade od 29. novembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima na sektoru Bradina — Konjic — Prozor — — — — — — — — — — — — — 734

Izvještaj Štaba 20. krajiške brigade od 29. novembra 1944. Štabu 39. NOU divizije o dejstvima na sektoru Bosanski Novi — Bosanska Dubica — Lijevče polje — — — — — — — 741

Izvod iz knjige depeša 3. korpusa upućenih Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima korpusa na području Majevice, Semberije, Romanije i u dolini rijeke Spreče u novembru 1944. godine 748

Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 30. novembra 1944. o stavljanju Drvarsko-petrovačkog i Podgrmečkog NOP odreda pod komandu 39. divizije — — — — — — — — — 770

Izvještaj Štaba 5. korpusa upućen novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o formiranju i organizaciji artiljerije toga korpusa — — — — — — — — — — — — — 771

Izvještaj Štaba 4. divizije od 30. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima na sektoru Zenice — — — — — — — 778

Izvještaj Štaba 18. srednjobosanske brigade Štabu Srednjobosanske NOU divizije o dejstvima u novembru 1944. na području Dervente i Prnjavora — — — — — — — — 799

Strana

Izvještaj Štaba 10. divizije od 30. oktobra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o borbama za Travnik — — — — — — — — 289
Pregled naoružanja 13. hercegovačke brigade 29. NOU divizije na dan 31. oktobra 1944. godine — — — — — — — — 294
Pregled brojnog stanja ljudstva i naoružanja 14. hercegovačke omladinske brigade 29. NOU divizije na dan 31. oktobra 1944. godine — — — — — — — — — — — — 296
Pregled brojnog stanja ljudstva, naoružanja i ostale opreme 16. krajiške brigade 39. NOU divizije na dan 31. oktobra 1944. godine — — — — — — — — — — — — 298
Pregled brojnog stanja ljudstva i borbenih sredstava 5. korpusa NOVJ na dan 1. novembra 1944. godine — — — — 300—301
Izvještaj Štaba 19. srednjobosanske brigade od 1. novembra 1944. Štabu Srednjobosanske NOU divizije o dejstvima na sektoru Teslić — Tešanj — — — — — — — — — — — 301
Naredba Komande vojne oblasti 29. NOU divizije od 2. novembra 1944. za formiranje komandi mjesta Mostar i Čapljina — — 311
Izvještaj Komande Drugog vojnog područja od 2. novembra 1944. Komandi vojne oblasti 29. NOU divizije o aktivnosti na teritoriji trebinjskog, ljubinjskog i stolačkog sreza — — — 313
Relacija Štaba 11. hercegovačke brigade od 3. novembra 1944. upućena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima na području Kalinovik — Nevesinje — — — — — — — — — 321
Izvještaj Štaba 4. divizije od 4. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima u oktobru na području Banje Luke i Travnika — — — — — — — — — — — 332
Izvještaj Štaba 18. srednjobosanske brigade od 4. novembra 1944. Štabu Srednjobosanske NOU divizije o dejstvima na prostoriji Doboj — Teslić — Kotor-Varoš — — — — — 343
Izvještaj Štaba 10. divizije od 5. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima u oktobru na prostoru Konjic — Zenica — Travnik — — — — — — — — — — — — 352
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 5. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na komunikaciji Sarajevo — Višegrad — — — — — — — — — — — — 364
Relacija 12. hercegovačke brigade od 5. novembra 1944. upućena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima na području Bileće, Dubrovnika i u kotlini Neretve — — — — — — — 367
Uputstvo Štaba 5. korpusa NOVJ od 7. novembra 1944. stabovima potčinjenih jedinica o unapređenju izviđačke službe — — 376
Naređenje Štaba 39. NOU divizije od 7. novembra 1944. Štabu 16. krajiške brigade da se s čitavim rukovodećim kadrom brigade i boračkim sastavom, prekaljenim u oslobodilačkoj borbi, stavi na raspolaganje Odjeljenju za zaštitu naroda Bosne i Hercegovine — — — — — — — — — — 378
Izvještaj Štaba 5. korpusa od 8. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u avgustu na području srednje i zapadne Bosne — — — — — — — — — — — — 380
Izvještaj Štaba 5. korpusa od 8. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u septembru na području srednje i zapadne Bosne — — — — — — — — — — — 400
Izvještaj Štaba 27. NOU divizije od 9. novembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima na prostoru Tuzla — Zvornik — Višegrad — Rogatica — — — — — — — — — — 431
Relacija Štaba Južnohercegovačke operativne grupe od 9. novembra 1944. upućena Štabu 29. NOU divizije o dejstvima na području Nevesinja, Bileća, Stoca i u kotlini Neretve — 447

Strana

Izvještaj Štaba 17. krajiške brigade od 9. novembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o napadu na Podorašac — — — — — 467
Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 10. novembra 1944. Štabu Srednjobosanske divizije da formira svoj artiljerijski divizion i da 70 artiljeraca uputi 39. diviziji — — — — — 470
Naređenje Štaba 4. NOU divizije od 10. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za rušenje komunikacije u dolini rijeke Bosne — — — — — — — — — — — — — — 472
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 10. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na Rogaticu — — — — — 474
Izvještaj Štaba 39. divizije od 10. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima u oktobru na području Banje Luke, Kostajnice i Bosanske Krupe — — — — — — — — — — 476
Informacija Štaba 3. korpusa NOVJ od 12. novembra 1944. Štabu 27. divizije o stanju na teritoriji korpusa i zahtjev za sprovođenje istrage povodom gubitaka 19. birčanske brigade kod Crvenih stijena — — — — — — — — — — — 491
Izvještaj Štaba 3. korpusa od 13. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u istočnoj Bosni — — — — — 495
Relacija Štaba 10. hercegovačke brigade od 13. novembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o dejstvima u oktobru na području Bileće, Dubrovnika i Risna — — — — — — — — 503
Upozorenje štaba 3. korpusa NOVJ od 14. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica da čuvaju državnu imovinu — — 520
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 38. divizije upućen 14. novembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima na području Trebave, Majevice, Semberije i u dolini rijeke Spreče — — 521
Izvještaj Štaba Južnohercegovačke operativne grupe od 14. novembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o napadu na Bunu i Blagaj i borbama kod Babje Glave i Grepka — — — — 526
Izvod iz operacijskog dnevnika Štaba 21. istočnobosanske brigade od 15. novembra 1944. dostavljen Štabu 38. NOU divizije o dejstvima u širem rejonu Tuzle — — — — — — — 531
Zapovijest Štaba 3. korpusa NOVJ od 16. novembra 1944. Štabu Tuzlanskog NOP odreda za savladivanje neprijatelja u Gračanici i Puračiću, uspostavu organa narodne vlasti i sprovođenje mobilizacije za Narodnooslobodilačku vojsku — — 535
Izvještaj Štaba 27. divizije od 16. novembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima na prostoriji Sokolac, Rogatica, Višegrad — — — — — — — — — — — — — — 537
Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 16. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva na komunikaciji Višegrad — Sarajevo — — — — — — — — — — — — — 546
Naredba Štaba 29. NOU divizije od 16. novembra 1944. o rasformiranju Južnohercegovačke operativne grupe — — — — 549
Izvještaj Štaba 17. majevičke brigade od 16. novembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o dejstvima na sektoru Zvornika — — — 552
Izvještaj Tuzlanskog NOP odreda od 16. novembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ o dejstvima na prostoru Dobošnica — Puračić — Lukavac — — — — — — — — — — — — 557
Naređenje Štaba 4. NOU divizije od 17. novembra 1944. Štabu 6. krajiške brigade za rušenje komunikacije Lašva — Han-Kumpanija — Travnik — — — — — — — — — — 560
Zapovijest Štaba 10. NOU divizije od 17. novembra 1944. štabovima 7. krajiške brigade i Artiljerijskog diviziona za napad na četnike u selu Kralupima — — — — — — — — — 561

Strana

Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 17. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za sprovođenje mjera borbenog obezbjeđenja u jedinicama te divizije — — — — — — 567

Izvještaj Štaba 8. krajiške brigade od 17. novembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o dejstvima na sektoru Zenice — — — — 571

Informacija Štaba 10. NOU divizije od 18. novembra 1944. o neprijateljevim snagama u Sarajevu — — — — — — — 574

Izvještaj Štaba 18. hrvatske brigade od 18. novembra 1944. Štabu 38. NOU divizije o dejstvima na sektoru Čelić — Lopare — Pukiš — — — — — — — — — — — — — 578

Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 19. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za sprečavanje prodora njemačkih jedinica od Rogatice prema Sokocu — — — — — — — 582

Zapovijest Štaba 29. NOU divizije od 20. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dejstva u kotlini Neretve i u zahvatu komunikacije Mostar — Široki Brijeg — Kočerin — — — 585

Uputstvo Štaba 3. korpusa NOVJ od 21. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za politički rad sa bivšim pripadnicima neprijateljskih jedinica koji su pristupili jedinicama ovoga korpusa — — — — — — — — — — — — — 594

Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 21. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za dalja dejstva na komunikaciji Rogatica — Sokolac — — — — — — — — — — — 596

Obavještenje Štaba 3. korpusa NOVJ od 22. novembra 1944. Štabu 27. divizije o neprijatelju u dolini Drine i o situaciji kod 38. divizije — — — — — — — — — — — — — 598

Izvještaj Štaba 27. divizije od 22. novembra 1944. Štabu 3. korpusa NOVJ povodom osjetnih gubitaka 19. birčanske brigade u borbi vođenoj 29. oktobra kod Crvenih stijena — — — 601

Naređenje Štaba 29. NOU divizije od 22. novembra 1944. Divizijskoj vojnoj oblasti i štabovima partizanskih odreda u vezi s radom i zadacima odreda — — — — — — — — 603

Naređenje Štaba 4. NOU divizije od 23. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za rušenje komunikacije Busovača — Lašva i za obučavanje boraca u primjeni maskirnih sredstava — — — — — — — — — — — — — 606

Izvještaj Štaba 10. divizije od 23. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o borbi protiv četnika kod sela Kralupa — — — 608

Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 24. novembra 1944. Komandi drvarskog vojnog područja o dejstvima kod Busovače i u srednjoj Bosni — — — — — — — — — — 611

Izvještaj Štaba 5. korpusa od 25. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima u oktobru u srednjoj i zapadnoj Bosni — — — — — — — — — — — — — — 614

Obavještajni izvještaj Štaba 5. korpusa od 25. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o rasporedu neprijateljevih jedinica na području Bosne i Hercegovine — — — — — — 646

Izvještaj Štaba 4. divizije od 25. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o napadu na Busovaču — — — — — — — — 655

Naredba Štaba 29. NOU divizije od 26. novembra 1944. o formiranju 3. područja Vojne oblasti ove divizije i Komande mjesta Posušje — — — — — — — — — — — — — 662

Izvještaj Štaba 6. krajiške brigade od 26. novembra 1944. Štabu 4. NOU divizije o dejstvima u rejonu Zenice — — — — — 665

Obavještenje Zemaljske komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača za Bosnu i Hercegovinu od 26. no-

Strana

vembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o svojim zadacima i radu — — — — — — — — — — — — — — 668

Saopštenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 27. novembra 1944. Komandi drvarskog vojnog područja o dejstvima jedinica na sektoru Zenica — Busovača — Kiseljak — — — — — — — — 670

Zapovijest Štaba 27. NOU divizije od 27. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za organizovanje zasjede na odsjeku Semeć — Gornja Lijeska — — — — — — — — — 672

Izvještaj Štaba 9. krajiške brigade »Simo Šolaja« od 27. novembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima na sektoru Zenica — Visoko — Kiseljak — — — — — — — — — 674

Zapovijest Štaba 12. hercegovačke NOU brigade od 27. novembra 1944. potčinjenim jedinicama za napad na Široki Brijeg — 686

Izvještaj Štaba 3. korpusa od 28. novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o radu Vojne oblasti ovoga korpusa — — — 691

Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 28. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica da se smjelim napadima, zasjedama i rušenjem komunikacija nanose što veći gubici neprijatelju i sprečava njegovo brzo izvlačenje — — — — — — — 700

Izvještaj Štaba 7. krajiške brigade od 28. novembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima na sektoru Visoko — Kiseljak — Kreševo — Tarčin — — — — — — — — — 702

Izvještaj Štaba 13. krajiške brigade od 28. novembra 1944. Štabu 39. NOU divizije o dejstvima na području Mrkonjić-Grada i Banje Luke — — — — — — — — — — — — 711

Izvještaj Štaba Visočko-fojničkog NOP odreda od 28. novembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima na komunikaciji Kiseljak — Visoko — Zenica — — — — — — — — 721

Pregled brojnog stanja ljudstva i borbenih sredstava 3. korpusa NOVJ od 29. novembra 1944. sa stanjem na dan 20. novembra — — — — — — — — — — — — — 728—729

Izvještaj Štaba 12. hercegovačke brigade od 29. novembra 1944. Štabu 29. NOU divizije o rezultatima napada na Široki Brijeg — — — — — — — — — — — — — 730

Izvještaj Štaba 17. krajiške brigade od 29. novembra 1944. Štabu 10. NOU divizije o dejstvima na sektoru Bradina — Konjic — Prozor — — — — — — — — — — — — 734

Izvještaj Štaba 20. krajiške brigade od 29. novembra 1944. Štabu 39. NOU divizije o dejstvima na sektoru Bosanski Novi — Bosanska Dubica — Lijevče polje — — — — — — — — 741

Izvod iz knjige depeša 3. korpusa upućenih Vrhovnom štabu NOV i POJ o dejstvima korpusa na području Majevice, Semberije, Romanije i u dolini rijeke Spreče u novembru 1944. godine 748

Naređenje Štaba 5. korpusa NOVJ od 30. novembra 1944. o stavljanju Drvarsko-petrovačkog i Podgrmečkog NOP odreda pod komandu 39. divizije — — — — — — — — — 770

Izvještaj Štaba 5. korpusa upućen novembra 1944. Vrhovnom štabu NOV i POJ o formiranju i organizaciji artiljerije toga korpusa — — — — — — — — — — — — — 771

Izvještaj Štaba 4. divizije od 30. novembra 1944. Štabu 5. korpusa NOVJ o dejstvima na sektoru Zenice — — — — — — 778

Izvještaj Štaba 18. srednjobosanske brigade Štabu Srednjobosanske NOU divizije o dejstvima u novembru 1944. na području Dervente i Prnjavora — — — — — — — — 799

Strana

II

Njemačka i ustaško-domobranska dokumenta

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 1. oktobra 1944. o borbama oko Banje Luke i Tuzle — — 809

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 3. oktobra 1944. o borbama na sektoru Banje Luke i Ljubuškog — — — — — — — — — — — — — 811

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od od 4. oktobra 1944. o borbama na području Banje Luke, Travnika, Imotskog i Trebinja — — — — — — — — 813

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 5. oktobra 1944. o borbama kod Banje Luke, Bijeljine i Travnika — — — — — — — — — — — — — 815

Izvještaj obavještajnog oficira pri Štabu njemačkog opunomoćenog generala u Hrvatskoj od 6. oktobra 1944. o vješanju 21 rodoljuba iz Bosanske i Hrvatske Dubice — — — — — — 817

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 6. oktobra 1944. o borbama oko Banje Luke, Travnika, Tuzle i Bijeljine — — — — — — — — — — — — — 819

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 10. oktobra 1944. o borbama oko Konjica, Goražda i Prače 821

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 11. oktobra 1944. o borbama oko Brčkog i Goražda — — 823

Bojna relacija Zapovjedništva 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 11. oktobra 1944. o dejstvima u avgustu na sektoru Vlasenica — Olovo — Bugojno — Rogatica — — — — 825

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 12. oktobra 1944. o borbama na sektoru Majevice, Livna i Višegrada — — — — — — — — — — — — — 832

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 13. oktobra 1944. o situaciji oko Banje Luke i Travnika i o borbama na Majevici i oko Livna — — — — — — 833

Pregled izvršenja taktičkih zadataka 2. bojne 9. gorske pukovnije od 14. septembra do 18. oktobra 1944. godine — — — — 835

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 19. oktobra 1944. o borbama na sektoru Livna, Kalinovika, Goražda i Gradačca — — — — — — — — — — 842

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 23. oktobra 1944. o borbama na sektoru Travnika — — — 844

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 24. oktobra 1944. o borbama na sektoru Travnik — Zenica — Rogatica — Sarajevo — — — — — — — — — — 845

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 26. oktobra 1944. o borbama na području Travnika i Metkovića — — — — — — — — — — — — — 847

Bojna relacija Zapovjedništva 13. lovačke pukovnije od 26. oktobra 1944. o dejstvima na području Bosanskog Novog — — — 848

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 27. oktobra 1944. o borbama na sektoru Travnika i Višegrada 857

Izvještaj njemačkog poslanika u Zagrebu od 28. oktobra 1944. ministru spoljnih poslova Trećeg Rajha o stanju u 13. SS diviziji »Handžar« — — — — — — — — — — — — — 859

Naređenje Zapovjedništva 2. gorskog zdruga od 28. oktobra 1944. za dejstva oklopnih vozova »Neretva« i »Lisac« na komunikaciji Konjic — Aleksin Han — — — — — — — — 860

Strana

Naređenje Zapovjedništva 2. gorskog zdruga od 30. oktobra 1944. zapovjedništvima 2. i 9. gorske pukovnije o rasporedu i zadacima na komunikaciji Konjic — Raštelica — — — — 862

Naređenje Zapovjedništva 2. gorskog zdruga od 30. oktobra 1944. zapovjedništvima 2. i 9. gorske pukovnije o određivanju komandanata pojedinih odsjeka osiguranja na komunikaciji Konjic — Raštelica — — — — — — — — — — 866

Bojna relacija 4. lovačkog zduga o borbenim dejstvima na sektoru Bosanski Novi — Kostajnica — Bosanska Dubica u oktobru 1944. godine — — — — — — — — — — — — 867

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 31. oktobra 1944. o situaciji u istočnoj Bosni — — — — 872

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 1. novembra 1944. o borbama na sektoru Dervente i Romanije — — — — — — — — — — — — — 873

Bojna relacija Stožera 1. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga od 4. novembra 1944. o dejstvima u septembru na području Ivan-Sedla, Tarčina, Travnika i Bugojna — — — — — — 875

Izvještaj Glavnostožernog ureda Ministarstva oružanih snaga NDH od 5. novembra 1944. o borbama na sektoru Banje Luke i Rogatice i o stanju u 9. posadnom zdrugu — — — — — 888

Naređenje Zapovjedništva 2. gorskog zdruga od 6. novembra 1944. štabovima 2. i 9. gorske pukovnije za izvođenje poduhvata »Buljina« protiv 17. krajiške NOU brigade u rejonu Ostrošca 891

Brojno stanje ljudstva i naoružanja 9. gorske pukovnije na dan 6. novembra 1944. godine — — — — — — — — — 896

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 9. novembra 1944. o dejstvima na području Zvornika i Kalinovika i o bombardovanju Sarajeva — — — — — — 898

Naređenje zapovjedništva 2. gorskog zdruga od 11. novembra 1944. štabovima 2. i 9. gorske pukovnije i 9. topničkog sklopa za dejstva na sektoru Konjic — Vrdolje — — — — — — 900

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 12. novembra 1944. o borbama oko Bihaća, Kiseljaka i Zvornika — — — — — — — — — — — — — 903

Bojna relacija 13. lovačke pukovnije od 12. novembra 1944. dostavljena Zapovjedništvu 4. lovačkog zdruga o dejstvima u oktobru na sektoru Bosanski Novi — Kostajnica — — — 905

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 16. novembra 1944. o borbama na sektoru Bihaća, Rogatice i Kreševa — — — — — — — — — — — — — 909

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 22. novembra 1944. o borbama na sektoru Konjica, Bihaća, Bosanskog Novog i Drinjače — — — — — — — — 912

Zapovijest Zapovjedništva 9. gorske pukovnije od 22. novembra 1944. potčinjenim jedinicama za osiguranje komunikacije Raštelica — Konjic — — — — — — — — — — 915

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 25. novembra 1944. o borbama na području Zenice, Visokog i Brčkog — — — — — — — — — — — — — 921

Naređenje Zapovjedništva 2. gorskog zdruga od 25. novembra 1944. štabovima 2. i 9. gorske pukovnije za izviđanje u pravcu Čuhovići — Glavatičevo — — — — — — — — — — 924

Obavještenje njemačkog komandanta odbrane Sarajeva od 26. novembra 1944. svim ustanovama i jedinicama u garnizunu da je preuzeo dužnost komandanta odbrane grada — — — 926

Strana

Naređenje 2. gorskog zdruga od 26. novembra 1944. štabovima potčinjenih jedinica za napad na 17. krajišku NOU brigadu na prostoriji Kruščica — Bare — Jasenik — — — — — 928

Bojna relacija Zapovjedništva 2. gorskog zdruga od 28. novembra 1944. dostavljena Zapovjedništvu 3. zbornog područja o dejstvima u julu na komunikaciji Konjic — Hadžići — — — 932

Izvještaj Operativnog odjela Ministarstva oružanih snaga NDH od 29. novembra 1944. o borbama na sektoru Konjica i Zenice 943

Bojna relacija Zapovjedništva 2. gorskog zdruga od 29. novembra 1944. dostavljena Zapovjedništvu 3. zbornog područja o dejstvima u avgustu na sektoru Ostrožac — Blažuj — — — 945

Bojna relacija 8. ustaškog stajaćeg djelatnog zdruga o dejstvima u novembru 1944. na komunikaciji Bosanski Novi — Kostajnica — Bosanska Dubica — — — — — — — — — 954

REGISTAR — — — — — — — — — — — — — 961

Lektor
Miloš Gajić

Tehnički urednik
Velisav Marković, peš. major

Korektori
Margarita Petrović i *Živadinka Papak*

Rukopis predat u štampu juna 1968. godine
Štampanje završeno oktobra 1968. godine
Tiraž 2.000 primeraka

Štampa: Beogradski grafički zavod — Beograd

ISPRAVKE

Strana	*Red*	*Stoji*	*Treba*
173	7 odozdo	dok. br. 79	knj. 29, dok. br. 79
175	3 odozdo	dok. br. 103	knj. 29, dok. br. 103
251	6 odozdo	dok. br. 35, objašnjenje 6	dok. br. 35
536	16 odozdo	10. ustaškog posadnog	10. posadnog
608	5 odozdo	dok. br. 96, objašnjenje 5	dok. br. 96